3 1761 08117053 2

Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

9796

NAŠE DOBA

UDr PŘEMYSL HLADÍK
PRAHA VII, Čechova 19
Telefon: 741-75

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

UNIVERSITY OF TORONTO

Vydavatel:
JAN LAICHTER.

Redaktor:
PROF. DR. T. G. MASARYK.

ROČNÍK XVI.

1908—1909.

MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER NA KRÁL. VINOHRADECH,
ŽIŽKOVA UL. 10.

Veškera práva vyhrazena.

AP
52
N35
roč. 16

111610

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE U »ŠTAJGRŮ«.

Obsah ročníku šestnáctého.

A.

Články.

Strana

Mezi Prahou a Vídní. C. 1
Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu. Napsal Dr. B. Odstrčil 6, 104, 192, 272, 359, 432, 512, 585, 682, 841, 902
O hospodářských podkladech a vývoji průmyslu strojnického v Čechách. Ing. A. Bašus 14, 113, 187
Havlíčkovo vypovědění 23
Slovanské sjezdy. V. Švihovský 26, 98
Sanace úrazových pojišťoven. Dr. E. Schönbaum 32, 87
Beck. Č. 81
O stavu výjimečném 110
Druhý prosinec. Č. 161
Průmysl železářský. Fr. Schiller 167
Lermontovův Demon a moderní produkce básnická. Dr. Jos. Folprecht . 177
Bosna a Hercegovina. —k. 202
Dějiny a dějepisci na mezinárod. kongresu historickém v Berlíně. Napsal Dr. Vlast. Kybal 241, 327, 440, 505, 603, 676, 773
Výchovné školy na venkově. Napsal Fr. Drtina 250, 350, 423
Beseda Lva Nikolajeviče Tolstého a revolucionáři 14. září 1908. Stenograficky zaznamenal N. N. Gusev 259
Mše svatá za Windischgrätze a za Havlíčka. K. 268
Dělnické hnutí odborové ve Francii. Napsal dr. Edvard Beneš . . 279, 341
Anexe a souhlas mocností 293
Via facti. Č. 321
Ch. Darwin. Dr. Rádl 335, 415
Odškodnění Turecku. —k. 365
Provisorní definitivum. Č. 401
K hnutí abstinentnímu v Rakousku. První rakouský sjezd protialkoholní ve Vídni. F. 407
Vystřízlivění. Č. 481
Zákonná úprava péče o mládež. Národohospodář. a sociálně politická úvaha. Napsal MUDr. Jan Dvořák 486, 578, 661
Liberalistické a individualistické theorie mezinárodních směn a mezinárodní platební bilance. Napsal Jan Koloušek, prof. české techniky v Brně 496, 591, 669, 767

Strana

Smetana. Č. 561
Ankety mezinárodního institutu míru v Monaku před druhou konferencí haagskou a po ní. A. L. Feri 567
Počátky moravské opery. Dr. Jan Branberger 572
Universitní extense. F. Ž. 612
Peníze. Č. 641
Sociální vzdělání žen. Napsala Olga Stránská 652
Rooseveltova administrace v retrospektu. Napsal Karel Polák 690
Zmatky. Badeni †. Č. 721
Jubileum naší samosprávné neopravdovosti. Napsal Dr. V. Jirka . . 731, 840
K otázce národnosti v dějinách hudby v Čechách: Jiří Benda. Napsal Vladimír Helfert 749
K zápisu do národních škol. Napsal B. G. 754
Pruská obecná škola. Napsal Fr. Houser 760, 834
Třicet let po hr. Taaffovi 1879-1909 801
Monopol na využitkování vodní síly k účelům elektrickým. Napsal Ing. Albín Bašus 812
Něco ze statistiky. Povážlivý zjev ve vývoji českého území v Čechách. Napsal prof. Ant. Boháč 818, 896
Sociální péče o mládež a naše humanitní instituce. Napsal Břetislav Foustka 825, 889
Čech ve Vídni. Č. 881
Americké soudy pro děti. K. 911

Posudky a úvahy.

Poesie. Prosa.

Andrejev Leonid, Moje zápisky . 870
Baar J. Š., Farské historky 710
Babánek Karel, Kniha písní . . . 147
Barbey d'Aurevilly, Hostina atheistova 869
Benešová Božena, Verše věrné i proradné 711
Bourget Pavel, Poutnice 226
Čapek K. M., Kašpar Lén mstitel 708
Čečetka F. J., Bakalář 386
Dyk Viktor, Píseň o vrbě 383
Elin-Pelin, Bulharské povídky . . 793
Hladík Václav, Vlnobití 629
Holý Josef, Mračna 61
Horký Karel, Hory a doliny se srovnávají 708
— Pátek 146
Jesenská Růžena, Mimo svět . . . 465
Illový Rudolf, Kročeje 630
Kalendáře. Kulturní monopoly . . 541
Korolenko Vl., Les šumí 789
Krofta V., Nálady osamění 226
Kurt M., Básně 62
Lamartine Alfons, Meditace . . . 872
z Lešehradu Eman., Sny a bolesti 632
Longfellow Henry W., Píseň o Hiawatě 871
Mahen Jiří, Plamínky 225
Malířová Helena, Ženy a děti . . 466
Mombert Alfréd, Výbor 870
Mrštík V., Zlatá nit 224
Neumann S. K., Hrst květů z různých saison 225
Nováková Ter., S kamenité stezky 462
Pikhart A., Starošpanělský zpěvník 871
Procházka Fr. S., Písničky kovářova syna 631
Rebell Hugues, Saisona v Bajích . 869
Reymont Wl., Komediantka . . . 791
Rosenzweig-Moir, Když zpívá mládí 225
Sinclair, Jatky 932
Sova Antonín, O milkování, lásce a zradě 630
Stašek Antal, Na rozhraní 57
Svobodová Růžena, Černí myslivci 464
Šimáček M. A., Chci žít 144
Šimánek Josef, Sen i skutečnost . 226

Šír Jos., Krkonošské povídky . . . 631
Šlejhar Josef K., Lípa 385
Teichmann K., Metamorfosy . . . 226
Trýb Ant, Písně o malém Jaku . 226
Walther Ben, Marcel Schlaf . . . 225
Wroszynski Jan, Hvězdné gavotty 147
Żeromski Stefan, Povídky 226

Spisy vědecké a poučné.

Anketa Jednoty Komenského o učitelských akademiích 716
Babák Dr. Edward, Tělověda . . . 387
Bidlo Jaroslav, Dějiny Ruska v XIX. století 713
Bílý Fr., Lidová čítanka moravská 632
Bourgeois Léon, Solidarita . . 150
Brtnický Dr. Ladislav, Dvanáct dní na moři Egejském 469
Daneš Dr. Jiří V., Spojené státy severoamerické 936
Dobruský A. K., Úvaha o manželství 634
Dostal Ad. Boh., Po stopách krásy 469
Drtina František, Školství a učitelské vzdělání v Americe 467
— Význam pansofických snah J. A. Komenského 467
Dvořák Rud., Dějiny markrabství moravského 149
Endell August, Die Schönheit der grossen Stadt 138
Fromentin Eugen, Někdejší mistři 56
George Henry, Sociální problémy 389
Goll Jaroslav, Rozdělení pražské university Karlo-Ferdinandovy r. 1882 a počátek samostatné university české 62
Hans Vilém, Osud a vůle 937
Haškovec dr. Lad., O potřebě péče o mládež duševně vadnou a ohroženou 455
Herzen A. J., S onoho břehu . . . 714
Hobza Dr. Ant., Poměr mezi státem a církví 876
Jiránek Miloš, Hanuš Schwaiger . 56
Kaizl Dr. Josef, Z mého života . . 934
Koloušek Jan, Cenné papíry . . . 546
Král Josef, Česká prosodie 874
Kropotkin Petr, Buřičovy řeči . . 151
Kuffner Hanuš, Husitské vojny v obrazech 793
Kybal Vlastimil, Jindřich IV. a Rudolf II. 872
Kybal Vlastimil, Matthiae de Janov 226
Lalande André, Rukověť praktické morálky na rozumovém základě 545
Lanz-Liebenfels, Taxilův švindl . 634
Mark Aurel, Myšlenky 231
Morice Charles, O modernich podmínkách krásy 937
Müller Arnold, Konec samostatnosti polské 712
Návrat V., Vývoj choromyslnictví na Moravě 143
Pohledy pražské a díla umělecká, vystavená v pavilonu města Prahy na Jubilejní výstavě Obchodní a živnost. komory pražské . . . 143
Pospíšil Konrád, Čtvero živlů rozumné výchovy dítek 547
— Rok v německé škole . . . 715
Piasecki Eugeniusz, Zásady výchovy tělesné 938
Pražák Dr. Jiří, Rakouské právo správní 308
— Zákony z oboru ústavy obecní a zemské 309
Preissig Vojtěch, Barevný lept a barevná rytina 708
Procházková Miloslava, Manželství a jeho reforma 635
Prokop z Bohutína, Na šlépějích Krameriusových 150
Rejsek Ant., Bohuslav Balbín, jeho život a práce 467
Ruskin John, Dvě stezky 794
Snahy generace 633
Sucharda J. R., Škola počtů . . . 875
Šelepa Fr., Základní otázky reformy středoškolské 547
Trstenjak Davorin, Dokonalý učitel 391
Úvahy o jazyce mezinárodním . . 796
Wagner Dr. Octavian, K reformě dívčího vzdělání 388
Vlastivěda Moravská 147
Vykoukal F. N., Dary přírody . . 794

Zprávy.

Zprávy knižní a literární.
(20. října 1908.) 79
Zprávy knižní a literární.
(20. dubna 1909.) 552
Zprávy knižní a literární.
(20. září 1909.) 943

B.

Veřejné hospodářství.

Pražská výstava a hospodářská politika slovanská.

(20. října 1908.) 40

Hospodářské předlohy zemského výboru k poslednímu zasedání sněmovnímu. - Postátnění drah a jeho účinky. - Zahraniční obchodní politika Rakousko-Uherska.

(20. listopadu 1908.) 123

Trvání bojkotu rakouského zboží v Turecku. - Technické museum pro království české v Praze. - Náklady sociálního pojištění a průmysl.

(20. listopadu 1908.) 209

Svůj k svému a státní dodávky. - Z pražského bankovnictví. - Finance rakouské. - Osnova zákona o změně horního zákona.

(20. února 1909.) 370

Nový francouzský celní tarif. - Dohoda mezi Rakouskem a Tureckem po hospodářské stránce. - Německé národní jmění. - České banky i zakladatelský ruch.

(20. března 1909.) 447

Tarifní reforma. - Říšské poradní sbory průmyslu, obchodu, živnosti a zemědělství. - Risiko České banky.

(20. dubna 1909.) 524

Finanční plány a sanace zemských financí. - Plavební dávky v Německu. - Plány ministerstva obchodu na podporu průmyslu.

(20. května 1909.) 617

Zápas o obchodní smlouvy. - Finanční politika a nové projekty daňové.

(20. července 1909.) 780

Sanace říšských financí. - Výsledky správy státních drah za rok 1908. - Doprava po železnicích v Čechách.

(20. září 1909.) 916

Věci sociální.

Volby do živnostenských soudů. - Němci přejí si rozdělení ústavu pro pojišťování soukromých úředníků. - Napětí na rakouských státních drahách. - Stávka železničních zřízenců v Turecku. - Sjezd ústavů pro opatřování práce. - Krise v průmyslu textilním. - Zpráva živnostenských inspektorů za rok 1907. - Mzdové spory v Německu za rok 1907.

(20. října 1908.) 42

Zákon o sociálním pojišťování. - V Čechách zřízeny dva úřady pro pensijní pojištění soukromých úředníků. - Jednání želez. zřízenců úspěšně skončeno. - Svaz želez. zřízenců v Uhrách rozpuštěn. - Bytová otázka v Praze. - Persekuce rakouského dělnictva v Prusku. - Francouzští syndikalisté propuštěni.

(20. listopadu 1908.) 130

»Vše pro dítě.« - Školská otázka v severních Čechách. - Dětská práce v Horních Rakousích. - Nemocenské pojišťování v Bosně. - Spor z výluky kladenské. - Sociální politika pražské radnice. - Vestfálská katastrofa. - Pracovní rady ve Francii a komory práce v Německu. - Starobní pojišťování v Anglii.

(20. prosince 1908.) 212

Rozluka ve svazu kovodělnickém. - Zákon o pojišťování soukromých úředníků. - Národnostní boj v hospodářském životě. - Boykotová aféra americká. - Osmihodinová doba pracovní v anglických dolech. - Odborové organisace německé v roce 1907.

(20. ledna 1909.) 297

Sjezd nemocenských pokladen rakouských o předloze zákona o sociálním pojišťování. - Nezaměstnanost. - Předloha nového horního zákona a zá

ona o dělnických inspektorech v hor-ictví. - Katastrofy v uhelných dolech. - Před novým zákonem protisocialistickým v Německu. - Výluka holických obuvníků.

(20. února 1909.) 374

Výluka obuvníků v Holicích skončena. - Jednání o zákonné úpravě tarifní smlouvy ve Švýcařích. - Sociálně politická činnost uherské vlády. - Předlohy sociálně politické v říšské radě. - Hospodářská situace. - Zpráva úrazové pojišťovny pražské za rok 1907.

(20. března 1909.) 450

Hnutí horníků na Ostravsku a Kladensku. - Výluky. - Poštovní stávka ve Francii. - Sjezd svazu zedníků. - Domácí průmysl moravský. - Odborové sdružení československé.

(20. dubna 1909.) 527

Zákon o trvání pracovní doby v živnostech obchodních. - Jednání o sociálním pojišťování. - Sociálně-demokratický návrh na zavedení osmihodinové doby pracovní. - Ustanovení pro zadávání veřejných prací. - Rozmnožení živnostenských inspektorů v Čechách. - Stávky a výluky roku 1908. - Koncentrace závodů »Rakouského důlního a hutního společenstva«. - Poměry pracovního trhu. - Hnutí na Kladensku.

(20. května 1909.) 620

Poměry v živnosti stavební v Praze. - Výluka v závodech Škodových v Plzni. - Stávka horníků v západočeské důlní společnosti. - Horní zákon redivivus. - Sjezd hornický. - Návrh na dočasné odstranění obilních cel. - Jednání o připuštění advokátů v živnostenském soudnictví. - Podomní obchod. - Po prohrané stávce francouzských úředníků poštovních.

(20. června 1909.) 697

Výluka ve Škodovce. - Výluka kameníků a truhlářů. - Unie textilního dělnictva za r. 1907. - Československé odborové sdružení za rok 1908. - Odborové hnutí v Uhrách r. 1908. - Spolčovací právo v turecké sněmovně. - Zákon o obchodních pomocnících. - Sjezd konsumních družstev.

(20. července 1909.) 782

Drahota. - Mzdový boj kamenníků a truhlářů skončen. - Všeobecná stávka ve Švédsku. - Stávkokazi. - Přiostření národnostního boje.

(20. srpna 1909.) 858

Generální stávka ve Švédsku. - Mezinárodní konference odborových sekretářů. - Hnutí horníků na Ostravsku. - Jmenování živnostenských inspektorek. - Anketa o zdražování vepřového masa. - Bezdůvodné rozčilení ve straně národně-sociální.

(20. září 1909.) 919

Škola.

(20. října 1908.) 47

(20. listopadu 1908.) 134

(20. prosince 1908.) 216

(20. ledna 1909.) 301

(20. února 1909.) 379

(20. března 1909.) 452

(20. dubna 1909.) 530

(20. května 1909.) 624

(20. června 1909.) 701

(20. července 1909.) 784

(20. srpna 1909.) 861

(20. září 1909.) 921

Umění.

»Za očistu uměleckých škol českých«. - Luhačovice a Jurkovič. - »Malíři z milosti Evropy«. - Dar umělců umělci. - Nové publikace: Eug. Fromentina »Někdejší mistři«. »Hanuš Schwaiger«, knihovna »Umění a řemesla«, katalog jub. výstavy.

(20. října 1908.) 51

Krása velikého města. - Tolstoj o novém umění. - Sběratelé a »sběratelé«. - Výstavka blatských a kozáckých krojů a výšivek. - Dvě krásně vypravené knihy.

(20. listopadu 1908.) 138

Výstavy: Výstava českých měst. - Beneš Knüpfer, Richard Lauda a Josef Ullmann.

(20. prosince 1908.) 221

František Zvěřina.

(20. ledna 1909.) 305

Josef Navrátil. - Emile Antoine Bourdelle. - »Umělecká obec - ideální pospolitost všech tvořících i požívajících«.

(20. března 1909.) 457

Oživení lidového umění. »Talaškino«. - Touha umělců moderních po odlišném domácím akcentu, jak jej cítíme v umění lidovém každého národa. - Jaký bude další osud této tvůrčí síly lidové? - Návrh Henryho van de Velde. Pokusy moravské. Příklad naprosto nesprávného poměru k lidovému umění i ke knize vůbec. - Bourdelle tvůrcem pomníku Adamu Mickiewiczovi. - Literatura.

(20. dubna 1909.) 535

XXIX. výtava »Manesova«: členská. Výstava umělců moravských a pol ských v Hodoníně. - Sbírka rytin v Mu seu království Českého. - Vojtěch Preissiga »Barevný lept a barevná ry tina«.

(20. června 1909.) 705

Na tom pražském mostě . . .

(20. srpna 1909.) 865

»Moravské umění«. VI. výstava Sdru žení výtvarných umělců moravskýc v Hodoníně a výstava »Manesova« v Valašském Meziříčí. - Potřeba místnos s vrchním světlem v našich venkov ských městech. - Slovanská uměleck výstava? - Krásná kniha, její technick úprava - Souborné vydání spisů J. A Komenského a jeho úprava.

(20. září 1909.) 926

Literatura.

(20. října 1908.) 57

(20. listopadu 1908.) 144

(20. prosince 1908.) 224

(20. ledna 1909.) 308

(20. února 1909.) 383

(20. března 1909.) 462

(20. dubna 1909.) 545

(20. května 1909.) 629

(20. června 1909.) 708

(20. července 1909.) 789

(20. srpna 1909.) 868

(20. září 1909.) 932

Slovensko 521.

Rozhledy po životě náboženském a církevním 63, 152, 232, 314, 391, 47 548, 636, 717, 797, 877, 939.

Feuilleton:

Napsal J. S. Machar.

Papež a císař. 6
6. dubna r. 774. 15
Papež Clemens VI. 23
Papež Julius II. 83
Leo X. 39
Lukrezia Borgia. 47
Clemens VII. provdává Catarinu Medici do Francie. 55

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

~~113610~~

Mezi Prahou a Vídní.

Vnitřní politika rakouská uvízla pojednou na cestě z Vídně do Prahy. Tuto cestu v posledních týdnech podniknouti museli četní ministři, v první řadě ovšem čeští a sám ministrpresident baron Beck se na tuto cestu chystá. Dosud mu záležitosti zahraniční dodaly důvod pro stálé odkládání výletu do hlavního města našeho. Ale jiné pomoci nebude, ministrpresident se na konec asi přec jen pokusí napraviti poměry v Praze sám, za to ručí jeho »vášně prostá vytrvalost«, ctnost už drem Koebrem za jedině nutnou pro ministrpresidenty v Rakousku vyhlašovaná. Český sněm nepracuje, poněvadž si Němci pojednou vzali do hlavy, že teď, právě teď se musí projednat jejich požadavek po administrativním rozdělení království českého. Chtěli toto projednání dříve než konstituování sněmu a nepřipouštějí ani volbu zemského výboru. Ministři Fiedler a Prášek opět a opět byli v Praze, aby přiměli své strany k povolnosti, ale nikdo nevěděl, v čem české strany povoliti mají. Němci nalezli v menších a malých nešikovnostech nového maršálka formální důvody pro svůj obstrukční postup, a české strany, vidouce zjevnou obstrukční tendenci na německé straně, bojí se asi vyhovět jakémukoliv přání na německé straně, ke všemu ještě nevyslovenému, poněvadž by se snadno státi mohlo, že by i po nějakém ústupku páni na druhé straně řekli, že mají ještě jiné důvody, a že přece budou obstruovat dále. Situace dnes je prostě taková, že Němci neříkají, co chtějí, Češi tedy nevědí, v čem mají povolit, a proto prohlašují, že za žádnou cenu nepovolí. Baron Beck svolal zástupce obou stran do Vídně, čeští poslanci však nepřijeli, nemají prý, oč by jednali. V tom viděli, a právem, mnozí taktickou chybu.

Kdo ví, jak často ve Vídni se odbývají za den porady se chefem ministerstva, ten se musí divit, že nemáme najednou co s bar. Beckem bychom jednali. Ale buď, jak buď, český sněm nepracuje, obě strany stojí dnes příkře proti sobě, vnitřní politika je na mrtvém bodě a není prozatím viděti možnost nějakého východiště. Že čeští poslanci ničím

neodůvodněné znemožnění českého sněmu nemohou přijati jen tak lhostejně, je patrno, už proto, poněvadž tento nově zvolený sněm měl předem určený úkol, pro všechny vrstvy obyvatelstva této země stejně důležitý, konečnou opravu volebního řádu našeho přítele rytíře Schmerlinga. Radikálnější hlasy chtěly — a snad chtějí dosud — odplatiti stejnou mincí ve Vídni, na říšské radě. Netřeba se šířiti o tom, že by tato odveta byla nejnešťastnější. Už proto, poněvadž by se tím přece neoplácelo Němcům, říšská rada není přece výhradnou doménou Němců, a to jen českých!

Anexe Bosny a Hercegoviny na okamžik vládě pomohla. Veškerý zájem je přirozeně soustředěn na tyto dalekosáhlé záležitosti a umožňuje baronu Beckovi, aby jednal a vyjednával dále, než by sám přijel do Prahy a z vlastního názoru poznal, že se věci v Čechách octly na kritickém bodu. Pro nynějšího premiéra je dnešní situace mnohem vážnější, než pro kteréhokoliv z jeho předchůdců. Čím větší jsou úspěchy — nikým nepopírané — čím větší dosavadní jeho šikovnost, tím větší jsou rozpaky, v nichž se nalézá dnes situací v Praze. Po odchodu barona Gautsche a ještě víc při zahájení nově zvoleného parlamentu baron Beck akcentoval svůj program, své poslání, a to formou nejslavnější, trůnní řečí: po šťastném provedení volební reformy pro říšskou radu ministrpresident sliboval definitivní urovnání poměru k »druhé polovici říše«, vyrovnání rakouskouherské, a pak takové urovnání sporu českoněmeckého, aby tento spor nadále neohrožoval další vývoj vnitřní politiky a aby utvořený modus vivendi umožnil oběma národům v Čechách klidný, nerušený a neohrožovaný vývoj politický, národnostní a hospodářský. To bylo baronu Beckovi uloženo, a to on slíbil a sliboval. Že disposice pro jeho poslání byly příznivé, daleko příznivější, než kdy před tím, bylo patrno už z toho, že se baronu Beckovi podařilo sestaviti kabinet parlamentární, aspoň částečně, kabinet, v němž zasedali Češi a Němci, poslanci. Už to považováno za štěstí bar. Becka. Skutečně se Beckovi podařilo něco, oč se i dr. Koerber i bar. Gautsch marně pokoušeli. Tentokrát se vstup českých a německých poslanců nepovažoval pouze za pojistku pro uzákonění připravovaných smluv se státem uherským, nýbrž v této účasti obou dosud svářících se stran spatřován zárodek českoněmecké dohody. Baron Beck tento optimistický názor sdílel a veřejně se k němu přiznal, když ve své úvodní řeči v novém parlamentě prohlásil, že ve svém kabinetu má stálou ministerskou komisi dohodovací pro otázky českoněmecké, která má připraviti půdu pro dohodu mezi Čechy a Němci.

Baron Beck při tom myslel na oba ministry-krajany. Že se v osobách mýlil, ukázalo se brzo a ukazuje se nyní ještě víc: pan Jindřich Prade není připravovatelem dohod. Po dokončeném vyrovnání s Uhry baron Beck nejen stranami a národy, nýbrž i politickými událostmi a poměry byl upomínán na českoněmecký dluh. Loni odpověděl baron Beck na tuto upomínku slibem, že podá jazykový zákon. Ale nepodal, poněvadž jeho stálá ministerská dohodovací komise se o tomto zákonu nemohla dohodnout. Proti svému slibu, proti své úloze baron Beck upadl v tutéž chybu, která skoro všecky jeho předchůdce zničila: zanedbával českoněmeckou otázku. Ztratil odvahu k této práci Herkulově a zdá se nám, že tuto odvahu ztratil, jakmile se otázkou samou počal vážněji zabývati. Vyřízení anebo alespoň částečné rozřešení českoněmeckého sporu vyžaduje na vládě rozhodné a rozhodující slovo, určité, zcela psitivně vyhraněné stanovisko v některých sporných otázkách, v první řadě otázce jazykové. Vláda se musí pro jedno nebo druhé rozhodnout a hledět získat pro své rozhodnutí obě strany, českou a německou. Stejně musí však míti odvahu pro ona »samostatná rozhodnutí«, o nichž s ministrpresidentského křesla už jednou byla řeč. Ale v tom právě vězí celé rozluštění: s t a n o v i s k o, p r o g r a m, o d v a h a. Baron Beck nemá a nesmí mít ani jeden ze všech těchto požadavků. Měl stanovisko, měl program a měl odvahu v otázce rakouskouherské, poněvadž měl p ř e d e m zajištěný souhlas i Čechů i Němců, jednak stejnými zájmy hospodářskými, jednak stejnými názory parlamentárních ministrů. V otázce českoněmecké baron Beck netroufá si míti ani stanoviska ani programu, poněvadž se o těchto otázkách nemohou dohodnouti ani jeho parlamentární ministři a on dobře cítí, že by rozhodnutí jeho buď na pravo nebo na levo způsobilo rozbití celého jeho systému. Proto baron Beck nemá už odvahy k řešení českoněmeckého sporu, ani chuti a pochybujeme, že by třetí úkol jemu uložený mohl splniti. Českoněmecký spor baron Beck n e r o z ř e š í. Alespoň ne, když bude postupovati jako dosud.

To ministrpresident dobře vidí a nemoha se nyní odhodlati k jinému postupu, váhá, vyhýbá se každému rozhodnutí a nepřichází do Prahy. Třeba by se zdálo, že existence barona Becka a jeho kabinetu nezávisí na dělnosti českého sněmu, baron Beck dobře ví, že pramen vší krise pro něho je v Praze. Od ukončení vyrovnacího jednání s Uhry je těžisko vnitřní politiky v Praze, v otázce českoněmecké, a když všemi prostředky baron Beck se namáhal a ještě namáhá, aby si veřejnost toto přesvědčení neuvědomila, děje se to jen proto, aby

se právě pravý stav věcí zastřel, alespoň do druhého prosince 1908. Chef kabinetu umínil si, že mocnáři v jubilejním jeho roce »dá pokoje«, že jej nedonutí, aby se neurovnanými poměry vnitřní politiky vážně musel zabývat. Dlouho se mělo za to, že mocnář skutečně takového jubilejního klidu politického sám si přál. Zatím se ukazuje v záležitostech zahraničních, že potřeba klidu na rozhodujících místech není tak zvláště pociťována, že příslovečná skoro svědomitost císaře Františka Josefa podobného odpočinku nezná a že jubilejního klidu si přeje snad — vláda.

Ale zdá se, že Němci kritického postavení barona Becka v otázce českoněmecké postřehli a že oni jej chtějí dohnati k nějakému rozhodnutí, ovšem v jejich smyslu. Tato taktika jejich ovšem nepřímo musí býti namířena proti nám zároveň, aby nás vehnali do situace, která by ministrpresidentovi umožnila rozhodnoutı tak, jak si oni přejí. Když na sklonku říšské rady Němci dělali obtíže svými pilnými návrhy, podařilo se v posledním okamžiku šikovnosti barona Becka je uchlácholiti. Pan Wolf mluvil o nějakých slibech vládních. Tyto sliby, pakli je vůbec dal, chef kabinetu asi nesplnil, poněvadž je splniti nemohl. Hnáni svými radikály čeští Němci musili se postaviti proti vládě a ztropiti pro nicotné příčiny obstrukci na českém sněmu, aby nemusili obstrukci dělat při sestoupení říšské rady, která má schválit zákony o starobním pojišťování, a která má schválit obchodní smlouvu se Srbskem. Posledními událostmi zahraničnými obchodní smlouva se Srbskem nabývá zvýšené důležitosti, a pokus, obstruovati tuto smlouvu, byl by snad politicky víc než povážlivý, pro politickou stranu až krkolomný. Po zkušenostech bosenských z r. 1879 Němci k podobné taktice mají asi málo chuti. Aby upokojili radikály i voliče, obstruují na českém sněmu. Je to lacinější, a myslí si, že pro ně nezávadnější. Ale jistě se nemýlí, když jsou přesvědčeni, že pro barona Becka nadešly chvíle nejvážnější, a to v otázce českoněmecké.

Z tohoto důvodu už bylo by snad bývalo takticky správnější, kdyby byly české strany do permanentní komise, baronem Beckem navrhované, šly. Ne z ohledu na vládu, ale z důvodů věcných. Už je konečně na čase, aby z obou stran v Čechách bylo řečeno, jaké jsou definitivní požadavky ve všech sporných otázkách. Už je svrchovaně na čase, aby se celá veřejnost dozvěděla, co vlastně Němci v Čechách chtějí, a co my nechceme, anebo také chceme. Vždyť se do dnešního dne bojuje na obou stranách jen a jen hesly ze dne, hesly z nejaktuálnějších událostí a ty se posuzují každý den jinak. Ve všech

oborech veřejné správy panuje zmatek nad zmatek, a ve Vídni se vší mocí udržuje systém vládní, který nemá odvahy zmatkům těm učinit konec. Vláda trpí, že president vrchního soudu v Čechách rozhodoval jinak, než vicepresident; Němci nepřiznávají nám práva, podávati v německých krajích česká podání, ale volají všecky živly na pomoc, dopíše-li se do Chrudimě česky. My zase chceme, aby úředník byl přesazován bez ohledu na národnost, tedy třeba Čech do Liberce, ale kdyby měl nějaký německý kontrolor přijíti do českého Písku, je oheň na střeše! To jsou poměry neudržitelné. Řekli jsme už, že nemá vláda ani stanoviska, ani programu, ale nemají ani stanoviska, ani programu strany. Ještě Němci spíše, než naše. Nemožno dále hráti na schovávanou, nutno přiznati barvu. Otázka je prostě ta: zdali dvojjazyčnost nebo konsekventně provedenou jednojazyčnost. Nechť si to obě strany klidně řeknou, a vláda ať se prohlásí. Pak bude jasno, a ne dříve. Je však nemožno setrvati v nynějším stavu. Ať už před druhým prosincem, anebo brzo po něm: bar. Beck se přesvědčí, že touto nerozhodností spasen nebude. Není možno prostě, aby dvě strany, tak se potírající, jak to dnes opět v Čechách vidíme, tyto spory na vídeňské Ringstrasse zapomněly a klidně spolu seděly v kabinetu. Pan baron Beck se přesvědčí, že v českoněmecké otázce je zapotřebí víc než šikovnosti. Nechceme se dnes zde šířiti, co osobních, čistě strannických otázek při krisi na českém sněmu spolupůsobí. Ale ten, kdo chce řešiti českoněmeckou otázku, nesmí se spokojiti s šikovností. Při rakouskouherském vyrovnání tvrdilo se o baronu Beckovi, že otázky ty dopodrobna ovládal a že si vedl neobyčejně šikovně. To bylo jeho štěstím. Stejně je to ve sporu českoněmeckém. Jen ten, kdo detaily tohoto sporu dopodrobna zná, jen ten může být pak šikovným a může mít »štěstí«. Bez naprosté znalosti českých poměrů není možno českoněmecký spor řešiti. Nám zdá se, že baron Beck při vší své dobré vůli, při velkém svém štěstí, při nepopěrné své šikovnosti nemá pro řešení našeho sporu s Němci dost znalosti věcí. Proto nemá ani stanoviska, ani programu, ani odvahy; proto si netroufá na cestu do Prahy, proto znamená také krise českého sněmu krisi pro něho, nejvážnější, která jej mohla stihnouti, poněvadž on si uložil rozřešiti českoněmecký spor. Také anexe Bosny a Hercegoviny přestane zajímat, také rozčilení v Bělehradě pomine. Pak se dostane spor českoněmecký zase do popředí a ministrpresident bude se musit rozhodnouti k činu. Nevíme, bude-li to až po druhém prosinci. *Č.*

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

Úvod.

Zákony o povinném pojištění dělnictva pro případ úrazu dlužno jistě zařaditi mezi nejpozoruhodnější zjevy moderního zákonodárství. Jsou to význačné články ve velikém díle t. zv. zákonodárství sociálního, jehož cílem jest ochrániti a zabezpečiti v různých směrech existenci dělníkovu ohroženou novodobým vývojem hospodářským a sociálním. Zjevuje se nám tudíž v moderním zákonodárství sociálním zároveň jaksi rub moderního vývoje průmyslového a hospodářského vůbec...

Zvláště na zákonodárství úrazovém možno dobře stopovati, kterak vyrostlo ze změněných poměrů hospodářských a sociálních, jakož i z ovzduší nových názorů ethických a právních.

Ve starověku — mám na mysli hlavně starověk klasický, a tu především zase římský — práci řemeslnou vykonávali většinou otroci, nad nimiž měl pán neomezenou moc právní, ano i právo nad životem a smrtí (ius vitae necisque). I když později, jmenovitě v době císařské dostalo se otrokům jisté právní ochrany, nedospělo se přece nikdy tak daleko, aby otrok vůči svému pánovi byl býval právně rovnocenný, takže by mezi nimi byla mohla vzniknouti na př. žalovatelná smlouva. — Za takových okolností nemohlo přirozeně o nějaké ručební povinnosti podnikatelské vůči otroku býti ani řeči. — Ovšem třeba míti také na zřeteli, že výrobní technika až na některé obory byla ve starověku mnohem primitivnější a bezpečnější nežli dnešní komplikovaná výroba strojová, a že

otrok pro případ úrazu, resp. nemoci aspoň potud byl zabezpečen, že byl majetkem svého pána, jemuž ne-li z jiných důvodů, tedy z hospodářských na zachování otroka jako síly pracovní musilo záležeti. — Konečně dlužno uvážiti, že myšlenka pojištění sama, která v dnešním životě hospodářském a sociálním nabyla tak velikého významu, začala se vyvíjeti vlastně teprve v pozdním středověku, takže i tento jistě důležitý činitel tehdy ještě chyběl.

Ve středověku zase vyvinul se jmenovitě též vlivem zřízení cechovního mezi zaměstnavatelem a dělníkem jakýsi poměr patriarchální, přímo náboženského zbarvení; také měl s počátku každý pomocník skoro naději, že se po čase stane sám mistrem, což přirozeně na jeho poměr k zaměstnavateli značně působilo, nedávajíc vzniknouti silnější nespokojenosti. V pozdějším středověku, kdy pomocnictva značně přibylo, a naděje státi se mistrem všeobecně poklesla, jmenovitě i proto, že cechy čím dále tím více stávaly se institucemi privilegovanými — se poměr ten ovšem změnil a docházelo již tehdy k urputným sociálním zápasům, ve kterých stály v popředí otázka mzdová, úprava doby pracovní, boj proti privilegiím cechovním a p. Otázka dělnického pojištění, jmenovitě úrazového, nemohla ani tehdy ještě státi se akutní, a to z různých příčin.

I ve středověku byla výrobní technika celkem jednoduchá, mnohem méně nebezpečná nežli dnes, tak že vážnější úrazy jen poměrně zřídka se přiházely; a když se úraz stal, pokládali jej lidé spíše za nešťastnou náhodu nebo za trest či zkoušku v náboženském smyslu,[1] nežli za následek živnostenského zaměstnání; k názoru tomu sváděla ovšem i více méně náhodná povaha úrazů, postrádající většinou typického rázu dnešních úrazů podnikových. Ostatně bylo o středověkého dělníka v mnohém směru lépe postaráno než později ve věku novém za éry krajního hospodářského individualismu. Tak byly při cechách, po případě při bratrstvech a jednotách pomocnických zřízeny pokladny,[2] jež podporovaly dělníka též v nemoci nebo po čas nezaměstnanosti; cech, resp. zmíněné pomocnické

[1] Církev katolická i jiné náboženské společnosti stavěly se dokonce přímo proti pojištění, spatřujíce v něm, jak praví prof. Koloušek, »všetečné zasahování do pravomoci boží.« —

[2] Pokladny tyto byly ovšem podstatně jiného rázu, nežli dnešní pokladny dělnické, vyrostlé na půdě povinného pojištění dělnického. —

organisace zprostředkovaly také práci a staraly se o dělníka i na cestách (»vandru«).

Poměry podobné potrvaly ještě dlouho i ve věku novém, a vlastně teprve XVIII. a XIX. stol. znamená v té příčině pronikavý obrat.[3]

Epochální vynálezy v oboru výrobní techniky a odtud stále rostoucí užívání strojů a motorů namnoze velmi rozměrných a neobyčejně složitých, vznik velikých závodů přerůstajících a bořících úzkoprsé privileje cechovní, rychle narostlé a pořád se množící massy dělnictva, které s přibýváním a prohlubováním myšlenky demokratické hlásí se nejen o práva politická, nýbrž i hospodářská a sociální — to byly podmínky, ze kterých vyrostla moderní otázka dělnická.

---

[3] V hornictví, kde se nejdříve vyvinula velkovýroba, a kde i z jiných důvodů vytvořily se poměry výjimečné, možno již ve 13. a 14. století konstatovati různá opatření sociálně-ochranná (zvláštní úpravu doby pracovní, zákaz trucku, zákaz práce ženské, jistá omezení práce akordní, technický dozor na způsob dnešní živnostenské inspekce a j.). Je přirozeno, že v odvětví výrobním, kde vždy hrozilo tak eminentní nebezpečí úrazové a často docházelo ke katastrofám, nalézáme velmi záhy vedle pokladen nemocenských a starobních též jisté začátky pojištění úrazového. Srv. studii Menzlovu: Soziale Gedanken im Bergrecht (Zeitschrift für das ges. öffentl. u. priv. Recht der Gegenwart — 1891) a Zychův článek: Ein altes soziales Arbeiterrecht Deutschlands v Pernerstorferových Deutsche Worte, roč. XIX., 7. seš. — Zmíněné podpůrné pokladny hornické sluly ode dávna bratrskými pokladnami (v Německu se vyskytuje hlavně název Knappschaftskassen). Rakouský horní zákon z r. 1854 chtěl tyto pokladny postaviti na jednotný základ; je v něm také již vysloven princip nuceného pojištění. Bohužel byl základ tímto zákonem (§§ 210—214) položený tak chatrný, že nebylo docíleno ani jednotnosti ani solidního finančního hospodářství. Vláda odhodlávala se dlouho k nápravě, již v letech šedesátých a sedmdesátých; ale k nové zákonné úpravě došlo teprve zákonem ze dne 28. července *1889*, č. 127 ř. z., který pak ještě doplněn zákonem ze dne 17. ledna *1890*, č. 14 ř. z., ze dne 30. prosince *1891*, č. 3 ř. z. z r. 1892 a ze dne 17. *1892*, č. 178 ř. z. Uvedené právě zákony byly vydány již po zákonu úrazovém, a dlužno na ně v jistém směru hleděti jako na doplněk tohoto zákona, z jehož působnosti hornictvo bylo vyňato. Třeba však konstatovati, že pojištění úrazové u bratrských pokladen daleko není tak výhodné jako u pojišťoven teritoriálních. — Zajímavé zprávy o stavu bratrských pokladen a způsobu jich hospodaření obsaženy jsou v Bráfově spise: Studien über nordböhmische Arbeiterverhältnisse, str. 36 a násl. a str. 67 a 68. Srv. také knihu Menzlovu: Die Arbeiterversicherung nach österreichischem Rechte, str. 17 a 18, 38 a násl. a 477 a násl.; dosti obšírný výklad o bratrských pokladnách podává též Veselého Všeobecný slovník právní, III. díl. —

Ale teprve v době nejnovější, kdy hnutí dělnické hlavně působením socialismu mocně vzrostlo a začalo nabývati hrozivého rázu, a kdy také vědecké názory na stát a jeho úkoly se podstatně změnily, mohly vzniknouti zákony o povinném pojištění dělnictva, které znamenají tak mocné zasáhnutí do sféry, jež stále ještě pokládána za výhradně soukromoprávní ve smyslu známého hesla: laisser faire, laisser passer.

První veliký krok na této dráze učinilo Německo zákonem o pojištění nemocenském ze dne 15. června 1883 a o pojištění úrazovém ze dne 6. července 1884. Rakousko následovalo hned za Německem zákony: úrazovým ze dne 28. pros. 1887 a nemocenským ze dne 30. března 1888.

Myšlenka nuceného pojištění dělnického došla zatím již v mnohých státech následování; v mnohých však dosud nemůže se ujmouti. Ostatně ani v Německu, kde pro nucené pojištění byly poměrně nejlepší podmínky, myšlenka tato nepronikla rázem a měla dlouho své odpůrce.

Všude činí se přirozeně nejprve pokusy navázati na existující již právní normy.[4] Východiskem bývají tu ustanovení práva soukromého o podnikatelském ručení z úrazů, dle nichž však podnikatel zpravidla jen tehdy ručí za následky úrazu, prokáže-li dělník úrazem stižený, resp. jeho pozůstalí, že podnikatel úraz přímo nebo nepřímo zavinil. Tak ručí podnikatel podle rakouského práva soukromého[5] za škodu úrazem způsobenou jen tehdy, přivodil-li úraz

---

[4] Stručný přehled tohoto vývoje v různých státech evropských podává spisek Bráfův: Kterak pokračuje myšlenka povinného pojišťování dělnického, str. 13—24. —

[5] Viz §§ 1293—1315 a 1323—1327 obč. zák. — V jednotlivých zemských právech německých, na př. v právu saském, pruském a bavorském nalézala se ustanovení v podstatě podobná. Nový obč. zák. německý, který r. 1900 pro celé Německo vstoupil v platnost, učinil v té příčině pokrok jen částečný. § 831. totiž ustanovuje, že podnikatel jest vždy povinen ručiti za škodu, kterou jeho zřízenec bezprávně způsobil; povinnosti této může se však zhostiti důkazem, že se nedopustil viny při výběru nebo dozoru (culpa in eligendo vel custodiendo). Z toho patrno, že tu byl učiněn pokrok vlastně jen po stránce formální; průvodní povinnost, která dosud tížila poškozeného, byla totiž přesunuta na podnikatele. — Předpisy přísnější, pokud se ručení týče, nalézáme na př. v obč. právu francouzském (code civil čl. 1382 a násl.), dle něhož podnikatel ručí bezvýjimečně za své zřízence, a to jak za úředníky a dozorce, tak i za dělníky. Musí tu však býti jistá příčinná souvislost mezi škodou a nezpůsobilostí zřízencovou; dokáže-li tedy podnikatel, že úraz způ-

úmyslně nebo svou nedbalostí, nebo byl-li úraz zaviněn jeho nedostatečnou odbornou znalostí nebo nešetřením zákonných předpisů, jimiž mělo úrazu býti zabráněno. Za osoby třetí pak ručí podnikatel pouze tehda, byla-li mu dokázána vina ve volbě té které osoby (culpa in eligendo), nebo chová-li vědomě ve svých službách osobu nebezpečnou. Zavinění tomuto dlužno klásti na roveň též nedostatek dozoru (culpa in custodiendo vel inspiciendo). — Mimo to dlužno ještě podotknouti, že v pochybnosti platí právní domněnka, že škoda povstala náhodou, a škoda taková se nenahrazuje; jestliže pak poškozený škodu spoluzavinil, jest oprávněn žádati toliko náhradu částečnou.

Tato namnoze velmi primitivní ustanovení nemohla přirozeně vyhovovati v době, kdy úrazů zrovna úžasně přibývalo, a důkaz viny obč. zák. požadovaný byl ve většině případů vůbec nemožný, jelikož veliká část úrazů jest v dnešní době podmíněna celou řadou příčin (užívání sil elementárních, látek výbušných a jiných nebezpečných lučebnin, nahromadění dělnictva v továrnách, nedostatečný výcvik dělnictva, rychlé tempo pracovní a dlouhá pracovní doba atd.), takže vinu určité osoby jen zřídka lze dokázati.

Zastaralost a nevhodnost zmíněných zákonných ustanovení jevila se nejmakavěji při různých nehodách železničních, a odtud vyšly také nejrozhodnější reformní kroky,[6] jak ukazuje na př. již pruský zákon o podnicích

---

soben vlastní vinou poškozeného nebo nepředvídatelnou náhodou, jest ručení prost. Ustanovení code civil jdou v jistém směru dále než něm. Reichshaftpflichtgesetz z r. 1871, který sice ručební povinnost značně zostřil, jak dále v textu podrobněji jest vyloženo, podle kterého však ručil podnikatel vyjma železnice jen za úředníky a dozorce, nikoliv však za své dělníky (§ 2.), což je zajisté veliký nedostatek, neboť dělník-spolupracovník mnohdy na úraze nese vinu. —

Srv. Lass-Zahn: Einrichtung und Wirkung der deutschen Arbeiterversicherung, str. 1—3 a Randovu Náhradu škody (VI. vyd.), str. 16, 44 a násl.; zvláště pozoruhodná jest sbírka dobrozdání a zpráv o ručební otázce v různých státech, kterou r. 1880 vydal říšskoněmecký »Verein für Sozialpolitik« pod názvem: Zur Haftpflichtfrage. Referát Rakouska se týkající (str. 1—15) pochází z péra prof. Randy a Bráfa. —

[6] Zárodků a náběhů k dělnickému pojištění úrazovému možno ovšem konstatovati více; o bratrských pokladnách, zákonu horním z r. 1854 a opravných snahách sem spadajících byla již učiněna zmínka. Dlužno se však zde dotknouti i jiných ještě zákonných ustanovení a opatření. Tak

železničních z 3. list. *1838*, náš zákon ručební z 5. března *1869* a německo-říšský zákon ze 7. června *1871*, zvaný Reichshaftpflichtgesetz. Prvé dva zákony zostřují

předevšim živnostenského řádu z r. 1859, dle něhož majitelé větších závodů, bylo-li toho vzhledem k počtu dělnictva a povaze zaměstnání třeba, měli buď sami založiti u svých podniků podpůrnou pokladnu nebo přistoupiti k pokladně již existující (§ 85); mimo to ukládal tento řád také živnostenským společenstvům, aby zřizovala pokladny k podporování dělnictva v případě nemoci nebo jiné potřeby (§§ 114, 124 a 128). Než ustanovení tato byla tak neurčitá a povrchní a plnění jich zákonem nijak zajištěno, následkem čehož zůstala skoro úplně neplodná; teprve novelly z r. 1883 a 1885 snažily se v té příčině zjednati nápravu. Pokud se přísnějšího ručení z úrazů týče, chtěla osnova z r. 1874 zavésti aspoň jakési subsidiární ručení, t. j. pro ten případ, že by se poškozenému nedostalo náležité podpory od nějaké pokladny; předloha pak z roku 1877 navrhovala zcela obdobné ručení jako u drah; avšak ustanovení tato byla na nátlak podnikatelů a jich organisací vypuštěna. Jenom v § 74. ž. ř. zůstal jakýsi zbytek oněch pronikavějších reformních snah. V l. 1883—1885 pomýšlelo se ostatně již také na nucené pojištění úrazové; nebot první osnova úrazového zákona předložena byla již v prosinci 1883. — Také dlužno tu poukázati na čl. 60. obchodního zák., dle něhož zaměstnavatel o pomocníka, který beze své viny stal se k práci nezpůsobilým, po 6 neděl pečovati musí; sem spadají též podobná ustanovení čeledních řádů a zákony o právu domovském a chudinském zaopatření.

Konečně třeba se zmíniti i o t. zv. pomocných pokladnách, spočívajících z části na zákoně spolkovém ze dne 26. listopadu 1852, z části pak na zák. ze dne 15. listopadu 1867; vývoj těchto pokladen byl však jednak nevhodnými a nedostatečnými zákonnými ustanoveními, jednak i různými jinými okolnostmi zdržován a ohrožován. Vhodnější zákonnou úpravu přinesl teprve zákon o t. zv. registrovaných pokladnách ze dne 16. července 1892, č. 202 ř. z. Přes to však, že existovala řada institucí, v nichž možno spatřovati zárodky a náběhy k úraz. pojištění, mám za to, že nejpronikavěji v té příčině působily ručební zákony, o nichž v textu je řeč; jmenovitě ručební zákon něm. z r. 1871 znamená již přímý přechod a průpravu k pozdějšímu zákonodárství úraz., a působil silně i u nás. Prof. Bráf (Studien über nordböhmische Arbeiterverhältnisse, str. 47) na př. uvádí, že rak. ministerstvo orby krátce po vydání něm. zákona ručebního předložilo tento zákon znalcům z oboru hornického s dotazem, zda by také u nás podobný zákon neměl býti vydán; na str. 55. téhož spisu pak jest mezi požadavky, jež hornictvo české pánve hnědouhelné na sklonku let sedmdesátých min. stol. kladlo, uveden také ručební zákon. Na osnovu živn. řádu z r. 1877 bylo již upozorněno, a mohli bychom uvésti i jiné ještě doklady. — K ostatním otázkám v této poznámce zmíněným srv. v cit. již knize Bráfově str. 143 a 144 a 151 a násl.; mimo to budiž upozorněno na Menzla (Die Arbeiterversicherung n. ö. R., str. 12 a násl.) a Rosina (Das Recht der Arbeiterversicherung, začátek [§§ 1—4]).

ručební povinnost podnikatelskou jen u železnic, zákon třeti také u jiných nebezpečných závodů.[7] Železnice měly dle těchto ustanovení ručiti za všechna poškození věcná i tělesná způsobená při dopravě na dráze, leč že by mohly dokázati vlastní vinu poškozeného nebo vis maior. Pro jiné závody (lomy, doly a podniky továrn.), jež zák. ze 7. června 1871 zabíral ve svou působnost, nebyla ustanovení ani tak přísná, jmenovitě se pořád ještě důkaz viny ponechával zraněnému, resp. jeho pozůstalým — jistě to jedna z největších vad, která napjatý poměr mezi zaměstnavateli a dělnictvem jen přiostřovala.

Než ledy starých názorů byly prolomeny a přesvědčení o nutnosti náležité úpravy trudných poměrů dělnických na postupu... Vlivem změněných poměrů hospodářsko-sociálních, jakož i působením vědy národohospodářské proniká pořád více poznání, že za všecky úrazy podnikové má ručiti podnikatel, a že výlohy odtud vzešlé dlužno započísti do nákladů výrobních. Ano i národní hospodářové stojící na půdě hospodářského liberalismu ukazují, že mzda, má-li býti plným ekvivalentem za práci, musí obsahovati tolik, aby odělníka, po případě o jeho rodinu bylo postaráno také v nemoci a pro případ invalidity. Arciť tomu se někteří vzpírali, aby otázka tato řešena byla pojištěním nuceným, domnívajíce se, že by tu dostačila svépomoc podnícená a opřená po případě podporou státní. Za daných poměrů hospodářsko-sociálních byl však zdar takovéto akce jmenovitě v Německu a u nás vyloučen a pronikavé zasáhnutí státní moci ve smyslu povinného pojištění naprostou nutností. Myšlenka, že výdaje na odškodnění úrazů nutno zahrnouti do nákladů výrobních,[8] a že tudíž podnikatelé za všecky

[7] Proti tomuto zostřenému ručení chránili se podnikatelé soukromým pojištěním; z této potřeby vyvinulo se dokonce jmenovitě v Německu zvláštní odvětví pojišťovací (Haftpflichtversicherung), jež pěstováno bylo mnohými pojišťovnami vedle odvětví jiných; vznikla však i řada ústavů výhradně tímto odborem se zabývajících. Než pojištění toto v žádném směru se neosvědčilo, a okolnost tato byla také jedním z motivů, proč později sáhnuto k povinnému pojištění na širších základech. —

[8] Prof. Bráf ve svém spisku: Kterak pokračuje myšlenka povinného pojišťování dělnického tento moment právem na více místech zdůrazňuje. Uvádím na př. následující zvláště význačný pasus (str.

podnikové úrazy bez rozdílu ručiti musí, tvořila při tom hlavní ideový podklad a dávala morální sankci..

10 a 11): »Pravíme-li, že nese podnikatel platy pojistné zcela neb z části »ze svého«, jest to výraz po stránce formální zcela případný. Věcně jsou ale tyto jeho příspěvky částmi mzdy, zrovna tak jako příspěvky dělníkovy; jsouť částí nákladu výrobního, na práci připadajícího, plynou do pokladny pojišťovací z výnosu práce. Zákon, který ukládá podnikateli placení jejich ze svého, jest tedy v prvé řadě opatřením politiky mezdní, jímž se zabezpečuje práci v příslušném oboru plná náhrada jejich nákladů v nezávadné podobě původního důchodu místo mravně i hospodářsky nepřístojné formy almužnové. V předpisu řečeném nespočívá ještě pranic »socialistického«. Běží tu prostě o to, aby zboží zvané »práce« jako každé jiné pro svůj vlastní náklad výrobní, k zachování nabídky nevyhnutelný, nalezlo v ceně své plnou úhradu. To jest požadavek, který každý podnikatel jako prodavač zboží pro sebe naproti kupcům toho zboží pokládá za samozřejmý a jedině spravedlivý. Nemůže jej tedy považovati za nespravedlivý, když také naproti němu jako kupci práce lidské se aspoň jako cíl udává, k němuž musí se sociální reforma nésti. Kdo pokládá za nutné, aby nynější základní zřízení společenská, především osobní vlastnictví na prostředcích výrobních a soukromopodnikatelská soustava výrobní se zachovaly, musí i cíl mezdní politiky právě naznačený uznati za správný.« — Také ve starší své práci (z r. 1883): Almužna a mzda (str. 26—30), prof. Bráf tuto myšlenku velmi určitě formuloval. Zmíněná práce je tuším vůbec prvé soustavné národohospodářské pojednání u nás, v němž se nepokrytě konstatuje, že otázka dělnická není otázkou almužny, nýbrž otázkou práva, a že »na místo nevhodných, znemravňujících a nedůstojných veřejných almužen« dlužno postaviti »prostředek jediné věcný: všeobecné pojišťování dělnické, a to, nelze-li jinou cestou nadíti se bezpečně výsledku příznivého, tedy donucením (nuceným pojišťováním dělnickým). Co již nyní, třeba ne veskrz bezvadně provedeno při hornických pokladnách bratrských v Rakousku a v Prusku, to má se státi obecným zařízením pro veškero dělnictvo vůbec platným. Tot úkol, vzhledem k němuž stýkají se v době přítomné opravné návrhy v oboru veřejného chudinství i ono vážné, usilovné snažení, jehož velikým cílem jest odkliditi hospodářským a mravním povznesením dělnictva bolestnou roztržku sociální, jejíž úkazy zahrnujeme slovem: otázka dělnická.«

(Pokračování.)

O hospodářských podkladech a vývoji průmyslu strojnického v Čechách.

Poznámky a glossy k pražské jubilejní výstavě.

Ing. A. Bašus.

Jest zajisté dnes nesporno, že ve velikém životě hospodářském, který obepíná celý svět, důležitá, ba jedna z největších rolí přísluší průmyslu. Sledujeme-li statistiky všech států moderních, seznáme, že příjmy jich po většině plynou z tohoto zdroje moderního blahobytu, a shledáme, že státy se převážnou většinou industrialisují Tak na příklad u nás v Čechách bylo r. 1890 34·77% osob činno v průmyslu, r. 1900 již 36·15%.

Zřejmějším dokladem vzrůstu industrialisace u nás jest stoupající počet dělnictva; tak bylo r. 1869 v Předlitavsku 5·9 milionů dělníků, r. 1900 již 8·2 milionů. Největším centrem průmyslu v Čechách jest obvod pražské obchodní a živnostenské komory; dle statistických dat obnášela výroba průmyslová v obvodu komory v r. 1908 úžasnou sumu 1·2 miliard korun.

A jedno z nejprvnějších míst co do síly hospodářské a zdatnosti výrobní zaujímá v průmyslové výrobě pražské komory průmysl strojnický, jeden z našich nejstarších a nejlepších. Jde mi o to, ukázati v následujícím, jaká jest hospodářská síla tohoto průmyslu, jak súčastněn na něm jest český kapitál, jaký byl jeho vývoj a jest stav dnešní, chci vytknouti hlavní směry vývojové a ukázati, kudy měl by se bráti, by dobrá byla jeho budoucnost.

Historie.

Strojnický průmysl začal vyvíjet se v Čechách počátkem 19. století; do té doby stroje dováženy byly k nám hlavně z Anglie. Roku 1824 postaven byl v Čechách první parní kotel, roku následujícího první parní stroj. První strojírnu založil r. 1832 C. F. Breitfeld v Karlíně a druhou hned rok na to Thomas v Libni, která v brzku přešla v majetek Rustona a společníků. V polovici 19. století bylo v Čechách již 15 strojíren, z nichž nejznámější dnes, Daněk

a spol., založena r. 1854. Nynější firma Akciová společnost strojírny dříve Breitfeld, Daněk a spol. v Karlíně vznikla sloučením firmy Breitfeld a Evans a strojírny Daněk a spol., k níž přikoupeny byly: r. 1882 strojírna Fr. Reska v Bubnech, r. 1897 knížecí Salmské železárny a strojírna v Blánsku, a konečně r. 1899 továrna na stroje Bolzano, Tedesco a spol. ve Slaném.

V roce 1865 byla v obvodu komory pražské 31 strojírna, z nichž 26 se sídlem v Praze; z pěti zemědělských strojíren z této doby trvá jediná firma J. Carow, založená r. 1863. Tyto továrny zaměstnávaly 1734 dělníky a vyplácely jim mzdu okrouhle 1·5 milionů K. Výroba odhaduje se v r. 1865 na 6·3 mil. K. Od r. 1869 panoval v Čechách čilý zakladatelský ruch, jmenovitě v době největšího rozkvětu průmyslu cukrovarnického v létech 1876 až 1892. V této době vznikla celá řada závodů strojních a jim příbuzných elektrotechnických. Tak postupně založeny byly:

r. 1869 Havelka a Mész v Karlíně,
r. 1872 První českomoravská továrna na stroje v Libni a Novák a Jahn v Praze-VII.,
r. 1884 Fr. Křižík v Karlíně,
r. 1885 J. Kudlicz v Praze-VII.,
r. 1896 Elektrotechnická akc. spol., dříve Kolben a spol., Vysočany.

Vrcholným bodem byl v těchto létech právě rok jubilejní zemské výstavy, rok 1891, která nejvíce přispěla k rozšíření a seznání české industrie strojní, a od níž počíná vliv našeho průmyslu na trhu světovém. Té doby zaměstnával průmysl strojní v obvodu komory 10.000 dělníků a výroba jeho odhadována na 30,000.000 K. Dle soukromého sčítání, jež komora pražská r. 1908 sama podnikla, zaměstnává průmysl strojní v obvodu jejím na 30.000 dělníků, jimž vyplacena úhrnná mzda v obnosu 32 mil. K. Celková výroba strojíren odhaduje se na 80 mil. K. Jak změnil se hospodářský stav v obvodu komorním za posledních 50 let, nejlépe vysvítá z těchto dat:

r. 1856 bylo zaměstnáno dělníků	1656	r. 1905 16.706,
jich mzda činila	1·2 mil. K	16,627.459 K,
výroba obnášela	4·7 mil. K	64,000.000 K,
na jednoho dělníka připadlo	*730 K*	*as 1000 K,*

tedy stoupla v době 50 let mzda dělníka o 37%. K tomu třeba dodati, že mzdy dělníků, zaměstnaných v pražských továrnách, jsou vedle mezd v grafickém průmyslu *nejvyššími* v celém Rakousku!

Exposice.

Průmysl strojní representuje se na výstavě pražské vzhledem ku své hospodářské síle jistě důstojně; z 90.000 m² zastavěné plochy připadá na budovu strojovny 9000 m², na pavilony soukromé 300 m², na hospodářské strojírny 1200 m², tedy plošně zaujímá okrouhle 14.000 m², t. j. 15·6%. Ve strojírně zastoupeny jsou 102 závody z obvodu komory, mimo strojovnu pak 52 závody, vystavující ponejvíce stroje hospodářské. Z obvodu komorního nevystavuje ani polovina závodů, jak přesvědčí nás statistika závodů vystavená v pavilonu komorním; dle téže bylo r. 1905 v obvodu komorním závodů

s motory	207 ...	o síle hybné	
bez motorů	70	v HP	11.236.

V nich bylo u Úrazové pojišťovny dělnické přihlášeno:

úředníků	dělníků placených	žen	mladých dělníků
1111	13.974	182	1439

Na mzdě bylo vyplaceno všem zaměstnaným *16,627.459 K*. Pozoruhodno jest, že na hybné síle závodů nejvíce participuje pára a elektřina; dle téže statistiky připadá z 11.236 HP:

na pohon	parní	7.651 HP
»	» elektrický	3.169 »
»	» vodní	218 »
»	» různý	198 »

Chceme-li posuzovati hospodářskou sílu jednotlivých závodů, respektive odvětví průmyslového, jest nám dobrým podkladem k tomu statistika zaměstnanosti a mzdy — nikoli však nejsprávnějším. Nejlepší stav hospodářský podává statistika *výrobní*, o niž pokusil se na příklad v německém průmyslu strojním Verein deutscher Maschinenbau-Anstalten, nebo statistika *finanční* při závodech akciových, sestává-li: ze statistiky kapitálu stálého, ze statistiky kapitálu pohyblivého (reservy, fondy obnovovací a disposiční atd.) a ze statistiky rentabilit, která udává výtěžky vzhledem ke skutečně zaplacenému kapitálu akciovému.

O závodech vystavujících poučuje nás tabulka I. na str. násl.

Nemaje po ruce přesných bilancí všech závodů nemohl jsem sestaviti finanční jejich statistiku a přepočísti dividendu na skutečný kapitál v závodech uložený; vztahují se tudíž — jak u nás obvyklé jest — dividendy na nominální hodnotu akcie.

Bylo by velmi zajímavé stanoviti, do jaké míry zúčastněn jest český kapitál v podnicích strojních; práce však není tak snadná, jme-

Tabulka I.

Firma	Akc. kap. v K	Zisk r. 1907 v K	Reservy K	Roč. obrat K	Dividenda	Počet úředníků + dělníků
Akc. spol. strojírny dříve Breitfeld, Daněk a spol. v Karlíně	10,000.000	1,426.859	1,500.000	15,300.000	13%	400+5500
Pražská akc. strojírna dříve Ruston a spol. v Libni	3,200.000	187.613	500.000	4,300.000	5%	120+1100
První českomoravská továrna na stroje v Libni	3,158.000	585.778	920.000	7,800.000	13%	140+1300
Elektrotechnická akc. spol. dříve Kolben a spol., Vysočany	4,000.000	307.676	79.776	7,826.000	5½%	120+850
Akc. spol. dříve Laurin & Klement v Mladé Boleslavi	2,000.000	220.887	203.898	—	6%	—
Pražská továrna na automobily v Libni	900.000	—	—	—	—	15+50

novitě při podnicích akciových, kde na českou účast souditi lze jedině z výkazu bank a ze složení správní rady. Jedinou firmou, jež ovládána jest *jedině* českým kapitálem, jest První českomoravská továrna na stroje v Praze-VIII. Asi z polovice účasten jest český kapitál na Akciové společnosti strojíren dříve Breitfeld, Daněk a spol. v Karlíně a Elektrotechnické akciové společnosti dříve E. Kolben a spol. ve Vysočanech. Dle výkazu z 31. prosince 1907 měla Živnostenská Banka akcií:

firmy Breitfeld, Daněk a spol.	1089	kusů	v ceně	503.118 K
» Kolben a spol.	935	»	»	374.000 K
» První českomoravská továrna	48	»	»	41.000 K
» Ruston a spol.	5	»	»	1.600 K

Z polovice český jest též kapitál na nových dvou podnicích: Pražské továrně na automobily a na Akciové společnosti dříve Laurin a Klement v Mladé Boleslavi. Z větších podniků soukromých jsou české jmenovitě: Frant. Křižík v Karlíně, Novák a Jahn v Praze-VII., J. Kudlicz v Praze-VII., A. Duda na Vinohradech, Havelka a Mész v Karlíně, J. Janáček v Ransku a Bratří Pernerové v Labské Týnici. Ze dvou třetin jest česká i firma Bromovský, Schulz a Sohr v Hradci Králové. Téměř všechny české jsou firmy vystavující stroje hospodářské. Celkem lze odhadnouti účast českého kapitálu v průmyslových podnicích strojních:

na akciové společnosti	připadá	12 mil. K
na soukromé	»	6 » K
na hospod. strojírny	»	8 » K

Za zaznamenání stojí, že v obvodu komorním má své sídlo největší rakouská strojírna firmy Breitfeld, Daněk a spol. a největší vozovka F. Ringhoffer.

Moderní stroje rotační.

Exposice strojní jest přímo klassickým dokladem toho, jak opouští strojnictví staré formy strojů pístových a obrací se přímo a téměř výlučně ke strojům s pohybem rotačním. Jedním z velikých *primárních* strojů rotačních jest parní turbina.

Jest nepopíratelnou pravdou, že parní stroj ke konci 19. století dospěl vrcholu svého vývoje a že vyčerpány byly skoro všechny způsoby (topení pláště, nejvýhodnější kondensace, použití páry přehřáté, využití páry ve více válcích), aby co nejvíce tepla převedlo se v práci mechanickou. Dokonalým představitelem parního stroje jest Doerflův stroj kompoundní na páru přehřátou v exposici firmy Ruston. Vyniká nejen svou elegancí a účelností (uspořádání mazání z jednoho centra, stojánek s manometry a spouštěcími ventily), ale i důmyslností konstruktivní, jež vrcholí v rozvodu Doerflově, při němž mění se plnění vysokotlakového válce natáčením excentrů osovým regulátorem systému Doerfel-Proel. Stroj tento, n e m a j e v z o r u a nejsa dělán podle běžných »šimlů« konstruktivních, ukazuje na silnou individualitu svého původce geniálního professora německé techniky zdejší R. Doerfla. Z ostatních strojů parních stojí za zmínku Schmidtův stroj na páru přehřátou — specialita to firmy Daňkovy — s velmi dobře provedeným rozvodem Schwabeovým.

Již ke konci století 19. děly se četné pokusy mající za účel najíti vhodnou náhradu za stroj parní — který rostoucímu průmyslu elektrotechnickému nevyhovoval, jmenovitě co se týče počtu obrátek; dnes touto náhradou jest *parní turbina.*

Prvé praktické typy její až podnes užívané podali před 25 lety Švéd dr. Gustav de Laval a Angličan A. W. Parsons. Parní turbina má oproti stroji parnímu tolik výhod, že i při dražší jednotce 1 HP-eff. (effektivní koňské síly) j e s t p o h o n e m l e p š í m; dnes všude tam, kde zavedena jest elektřina jako síla hnací, vítězně zatlačila parní turbina stroje pístové (ať parní či plynové).

Výhody parních turbin jsou neobyčejné; mají p ř í m ý p o h y b r o t a č n í, malý počet pohyblivých částí (pouze kola oběžná), váha

jejich jest až 5kráte menší než parního stroje. Zaujímají $^1/_4$—$^1/_{10}$ půdorysné plochy potřebné k postavení parního stroje, což má velký význam hlavně pro centrály uvnitř velkých měst. Demontáž i reparatura je velmi snadná; následkem toho, že nemají vnitřního mazání, t. j. pára nikde nestýká se s olejem, lze použiti kondensované páry přímo k napájení parních kotlů; to znamená úsporu na palivu. Výdaje na olej činí dle prof. Niethammera při stroji pístovém 7—20% výdajů na uhlí, u turbin pouze 0·5—2%. Parní turbina má velkou stejnoměrnost a jistotu chodu; hodí se výtečně pro vysoké přehřátí (i přes 350° C). Účinnost parního stroje časem klesá až o 40%, u turbiny zůstává stálá i po letech. Nelze ovšem zamlčeti, že parní stroj při menším zatížení pracuje oekonomičtěji, že konstruktivně je řešení turbiny obtížnější a že přicházejí tu vysoká namáhání materiálu. Turbiny stavějí se pro větší výkony (přes 150 HP), nejen vzhledem k effektu, ale i z důvodů finančních, poněvadž práce dílenská jest drahá.

Na výstavě jsou všeho všudy čtyři parní turbiny, každá jiného systému; firma Křižík vystavuje prototyp turbin akčních, systém de Laval, turbinu o jednom kole oběžném, v němž zasazeny jsou lopatky; pára proudí z dyks po straně upravených a působí pouze svou rychlostí. Vysoký počet obrátek redukuje se ozubeným soukolím se širokými zuby úhlovými. (Vystaveno jest vedle turbiny s hřídelí a kolem oběžným.) Turbiny tyto stavějí se od 3 do 300 HP; v Německu hojně užívá se 20 HP turbin de Lavalových k pohonu dynam pro osvětlení rychlíků.

Poprvé na výstavě objevuje se parní turbina prof. Jana Zvoníčka v exposici První českomoravské továrny. Vystaven jest model na 1200 HP a turbina na 125 HP eff.

Skládá se ze dvou částí: akční a reakční, jež obě jsou radiální. Má jediné kolo oběžné letmo na hřídeli upevněné, na němž uloženy jsou kruhy ze speciální oceli, nesoucí lopatky oběžné. K víku jsou připevněny kruhy rozváděcí s lopatkami rozváděcími, jež se strany zasunou se do kruhů oběžných; montáž jest velmi snadná, poněvadž dá se kolo oběžné přesně 2 šrouby k frémě postaviti. Akční část — na turbině obložená plechem — jest partiální, t. j. pára vstupuje jen na části obvodu do kola oběžného, v části reakční vstupuje pára do kola na celém obvodu a prochází jím od středu k obvodu. Lopatky jsou do kruhů zanýtovány, jak ukazuje jeden z vystavených. Mezi předností této geniálně myšlené a prokonstruované turbiny dlužno zvláště vytknouti: malý počet obrátek, minimální spotřebu místa —

i s generátorem elektrickým má pouze d v ě l o ž i s k a —, dá se postavit i pro zcela malé výkony a má neobyčejně dobrý effekt; konečně při malé své váze stojí i méně než systémy ostatní. Výhradní právo výrobní má První českomoravská továrna. Jest opravdu škoda, že tento český vynález jest n á s l e d k e m m a l é r e k l a m y t a k m á l o z n á m a r o z š í ř e n a ukazuje to na typický náš nedostatek obchodního ducha. Typu toho provedeny jsou 3 kusy (2 po 1000 HP v chodu v dílnách První českomoravské továrny), čtvrtá staví se na 5000 HP pro Pražské elektrické podniky.

Firma Ringhofferova vystavuje světoznámý typ turbiny Zoellyho, o níž vyjádřil se profesor curyšské techniky Dr. Aurel Stodola (geniální průkopník parních turbin — takto rodem Slovák a bývalý inženýr u firmy Ruston a spol.), že jest nejdokonalejším výtvorem strojnickým za posledních 25 let. Jest akční, mnohostupňová se stupni tlakovými (bývá jich 10 až 12). Konstruktivně jest dokonale propracována; nevýhodou její jest vlastně jen rozdělení kol rozváděcích — celá turbinová komora dělena jest rovinou horizontální ve dvě části — a pak akčním principem podmíněné utěsnění stupňů. Turbina tato dosáhla velkého rozšíření; mimo mateřskou její firmu Escher, Wyss a spol. v Curychu staví ji celá řada firem na kontinentě, sdružených v t. zv. »Zoellsyndikát«, který od roku 1904 do 1. července 1908 postavil *335* turbin o síle 550.000 HP. U nás lze viděti v chodu typ na 4500 HP v pražské centrále. K pokusům, spojiti výhody turbin akčních a reakčních, patří turbina systému Melms a Pfenninger, již vystavuje Breitfeld, Daněk a spol. Skládá se z části akční a reakční; lopatky oběžné umístěny jsou na bubnu, jímž hřídel prochází, rozváděcí zafrésovány jsou do komory turbinové. Konstruktivně mnoho přejato jest od turbiny Parsonsovy (té doby n e j v í c e r o z š í ř e n é); pokrok jeví se tu hlavně v odstranění vyrovnávacích pístů. Nevýhodou této turbiny jest, že jde správně jen při určité teplotě páry. Jest věru podivné, že při všech výhodách, které parní turbiny poskytují, teprve dnes počínají se jimi naše strojírny obírati, ač firmy německé staví je 15 až 20 let. Jak dalece jsme pozadu, ukazují tato čísla:

Naše strojírny postavily: Breitfeld, Daněk a spol. 9 turbin systému Melms a Pfeninger,

F. Ringhoffer 5 turbin systému Zoelly a

První českomoravská 3 turbiny systému Zvoníčkova.

Proti tomu firmy cizí:

Escher, Wyss a spol. v Curychu od r. 1904 do r. 1907 171 turbinu systému Zoelly,

A. E. G. (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft) v Berlíně za jediný rok 1906 přes 30 turbin Curtisových o síle 110.000 HP

a anglická společnost Parsonsova postavila doposud přes 1000 turbin o síle celkové přes 1,000.000 HP.

K těmto faktům zajisté netřeba poznámek!

Z primárních strojů rotačních vystaveny jsou ještě turbiny vodní; téměř všechny firmy vystavují typ turbiny Francisovy — zvláště spirální —, která velmi dobře se dá přizpůsobit každým poměrům, ať velkým či malým spádům. Regulace je buď ruční — ponejvíce však hydraulická, jež není ničím jiným, než obměnou známého servomotoru firmy Picard, Pictet a spol. v Ženevě. Specielně vodní turbiny staví J. C. Bernard v Karlíně a Kolben ve Vysočanech.

Zavádění strojů rotačních znamená hotovou revoluci ve strojnictví, jež i u nás znenáhla začíná se jevit. Jest to jmenovitě zásluhou průmyslu elektrotechnického, že princip rotační k plné přichází platnosti. Dnes lze téměř s jistotou říci, že stroje budoucnosti jsou toliko stroje s pohybem rotačním.

Ze sekundárních strojů rotačních — tedy jiným motorem poháněných — vystaveno jest několik typů pump centrifugálních, dnes velice rozšířených. Za zmínku stojí původní konstrukce Českomoravské továrny důlní pumpa šestistupňová na výtlačnou výšku 120 m. Původní na ní jest zachycení axiálního tlaku odlehčením posledního stupně.

A i ve stavbě těchto pump jsme pozadu; začíná se u nás teprve v posledních létech, ač v Německu na př. Brodnitz a Seydl v Berlíně staví je od r. 1860. Jak rozšířeny jsou pumpy centrifugální, jest nejlépe zřejmo z výrobních dat dvou specielních továren německých:

Jaeger a spol. v Lipsku postavil do r. 1908 800 pump centrifugálních,

Schwade a spol. v Erfurtu dosud přes 500 kusů. —

Z exposice Kolbenovy pozoruhodný jest kaskádní transformátor na 250 KW; závod staví jej jako specialitu a jest vedle Brown-Boveriho v Badenu jedinou firmou na kontinentě evropském, jež stavbou jeho se zabývá. Transformátor má velmi dobrý effekt a naprostou jistotu chodu; slouží k přeměně proudů o napětí 3000 Volt na 500 Volt, jehož se užívá k pohonu ele-

ktrických drah městských. Ani potuchy není na výstavě po rotačním kompressoru, jednom z nejmodernějších strojů v hutích četně užívaném. V Německu a ve Francii rozšířeno jest dnes turbokompressorů na sta — u nás v celém Rakousku jediný — jejž postavila První brněnská strojírna ve Třinicích (Slezsko).

Jest třeba otevřeně doznati, že tento německý podnik jest nejpokrokovějším závodem rakouským; byla to první firma v Rakousku, jež počala se stavbou parních turbin a dnes opět jde v čele s rotačními kompressory systému Parsonsova. A že vede se jí při tom výborně, ukazuje bilance za r. 1907, kdy při svém akciovém kapitálu 4,000.000 K dosáhla čistého zisku 1,125.000 K a vyplácí 16% dividendu — největší ze zkartelovaných strojíren!

A z německého strojnictví lze čerpati poučení; velké firmy v Německu snaží se specialisovati pro stroje rotační, snaží se spojit strojnictví s elektrotechnikou. Průmysl strojní souvisí dnes tak úzce s elektrotechnickým, že při nejužším spojení obou kyne úspěch neobyčejný. Příklad toho máme na dvou světových závodech: Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft v Berlíně, jež založena r. 1883 s kapitálem 5 mil. marek, vzrostla za 25 let na největší podnik německý, majíc akciového kapitálu r. 1908 za *184* mil. marek, a privátní podnik Brown, Boveri a spol. v Badenu, první turbinářská a elektrotechnická firma evropská! — U nás tento nový směr vývojový postihl jediný Dr. Kolben, ředitel Elektrotechnické akc. spol. dříve Kolben a spol., čímž postavil podnik ten nejen v čelo pokroku u nás, ale i na zdravý základ hospodářský. Vedením většiny našich podniků schází smysl pro vývoj strojnictví a veliký rozhled hospodářský. A netřeba se tomu diviti; u nás doposud ještě považuje se cukrovarství za zlatodol příjmů našich strojíren, a proto je jedinou snahou udržovat si stálou klientelu z odvětví cukrovarnického a ostatní — jmenovitě všeobecné strojnictví — se přehlíží. A přece by mohli páni být už poučeni, jaké jest v tom nebezpečí, záviseti na jediném odvětví výrobním — neboť vždy s krisí cukrovarnickou přišla i krise strojnická. Netřeba se tomu divit i z toho důvodu, že ředitelé našich závodů jsou většinou bývalí chefové cukerní: tak vrchní ředitel Českomoravské B. Mařík, vrchní ředitel Daňkovky J. Janatka a ředitel K. Voleník firmy Bromovský, Schulz a Sohr — všichni pracovali v odvětví cukerním. O malé iniciativě našich vedoucích činitelů svědčí i fakt, že utvoření kartelu strojíren v Předlitavsku stalo se na popud a zásluhou ředitele Škodových závodů Jiřího Günthera! (Dokončení.)

Havlíčkovo vypovědění.

(Officielní akta.)

V papírech Bachových nalezeny koncepty dokumentů, vztahujících se na vyhnanství Havlíčkovo; laskavostí historika pana H. Friedjunga je nám možno oba dokumenty uveřejnit.

Prvý dokument je návrh ministra Bacha, podaný císaři, druhý je nařízení Bachovo, poslané místodržícímu Mecserymu. Dokumenty podáváme v originále.

I.

Allerunterthänigster Vortrag des treugehorsamsten Ministers des Innern Alexander Bach, womit auf die Confienirung politisch gefährlicher Personen eingerathen wird.

Allergnädigster Herr!

In den Zeiten politischer Aufregung haben sich noch immer die gewöhnlichen Mittel polizeilicher Praevention, so wie die repressiven der Strafjustiz als ungenügend erwiesen, um die öffentliche Ruhe und Ordnung aufrecht zu erhalten, die Sicherheit des Staates ungefährdet zu bewahren.

In weit weniger gefährlichen Zeiten, als es die gegenwärtigen sind, war die Regierung veranlasst, Personen, welche der strafende Arm der Gerechtigkeit nicht erreichen konnte, die sich aber eben so wohl der polizeilichen Überwachung zu entziehen verstanden, als sie ihre Umtriebe im Geheim fortzusetzen wussten, aus ihren Heimathorten oder aus ihrem Heimathlande zu entfernen, wo ihre Thätigkeit verderblich wirkte, und sie an bestimmten Orten unter strenge polizeiliche Aufsicht zu stellen, wenn sich die Regierung die moralische Überzeugung von dem schädlichen Einflusse solcher Personen verschafft hatte.

Gegenwärtig erheischt die ungewöhnliche politische Erregbarkeit der Massen die grösste Vorsicht. Die äusseren Verhältnisse nehmen die gespannteste Aufmerksamkeit in Ansprach. Eine grosse

Zahl von Amnestirten und rückgekehrten Flüchtlingen, die in der Schule der Erfahrung wohl gewitziget, aber nicht gebessert wurden, und deren sich nicht minder kluge, vorsichtige und erfahrene Männer des Volkes anschliessen, benützen die bedrohte Lage des Staates, um die Gefahren zu vermehren und aller Orten Unzufriedenheit zu erregen.

Die in jüngster Zeit entdeckten Complotte lassen nicht verkennen, dass ein durchgängig energisches Auftreten der Regierung dringend geboten ist, und dass insbesondere alle jene Personen, welche durch ihre Stellung und ihre Verhältnisse Einfluss auf das Volk üben, und diesen zum Nachtheile der Regierung benützen, wenn sie der Strafjustiz nicht überantwortet werden können, durch die förmliche Confienirung unschädlich zu machen.

Ich erlaube mir daher unterthänigst darauf einzurathen, dass Euere Majestät, wie dies nach den verhängnisvollen Ereignissen des Jahres 1846 in Galizien geschah, für die Dauer der gedachten eine solche ausserordentliche Massregel rechtfertigenden politischen Zustände bis auf anderweitige allerhöchste Bestimmung zu verordnen geruhen, dass gegen Personen, deren Gemeingefährlichkeit in politischer Beziehung unzweifelhaft vorliegt, auch dann, wenn wegen dieselben kein Strafverfahren platzgegriffen hat, die Confienirung verfügt werde, und mich zu ermächtigen, in vorkommenden Fällen mit dieser Massregel nach Befund der Umstände, gegen gleichzeitige in jedem einzelnen Falle an Euere Majestaet zu erstattende Anzeige, vorgehen zu dürfen.

Demgemäss erlaube ich mir den Entwurf der für den Fall, als Euere Majestaet diesem meinen allerunterthänigsten Antrag die allerhöchste Genehmigung zu ertheilen geruhen, zu erlassenden allerhöchsten Entschliessung in Erfurcht zu unterbreiten.

Wien, den 4. Dezember 1851.

Bach.

Tento návrh Bachův vztahuje se již na toto předchozí císařské nařízení:

Ich finde in Anbetracht der damaligen politischen Zustände und bis auf anderweitige von Mir getroffene Verfügung zu verordnen, dass gegen Personen, deren Gemeingefährlichkeit in politischer Beziehung unzweifelhaft vorliegt, nach Befund der Umstände auch dann, wenn gegen dieselben kein Strafverfahren Platz zu greifen hat, aus Rücksichten der öffentlichen Sicherheit mit der Confienirung vorzugehen sey, und beauftrage Sie mit der Durchführung dieser

Massregel. Von jedem einzelnen Falle einer solchen Confienirung werden Sie Mir gleichzeitig mit der getroffenen Verfügung Anzeige zu erstatten haben.

Wien, den 6. September 1851.

Franz Josef.

Na konceptě svého návrhu Bach vlastní rukou napsal: »Hiezu würden sich sogleich Hawliczek und Kutschera eignen.« (Kutschera byl kazatelem německokatolického sboru v Štyrském Hradci.)

II.

Mecserymu dodán následující příkaz Bachův.

Wien, 8. Dezember 1851.

Der gewesene Redakteur der »Narodny Novine« und des »Slovan«, Karl Havliček, welcher es sich zur Aufgabe gestellt hat, die unteren Schichten der Bevölkerung gegen die Regierung aufzureizen und den Hass der Nationalitäten zu entflammen, hat durch die Strafprozesse ermutiget, in seinen neuesten Druckschriften die Absicht, seine Angriffe gegen die Gesellschaft, den Staat und die Kirche fortzusetzen, unverkennbar an den Tag gelegt.

Die Umstände, von welchen der am 13. v. M. von dem Geschwornengerichte zu Kuttenberg verhandelte Pressprocess begleitet war, zeigen, dass das gefährliche Treiben dieses Agitators im Volke mannigfache Wurzel geschlagen hat und die Unbefangenheit des Gerichtes in Frage stellt.

Ich finde mich daher aus Rücksichten der öffentlichen Sicherheit gegen Havliček auf Grund der mir von Sr. Maj. mit a. h. Entschliessung vom 6. d. M. (sic!) ertheilten Ermächtigung die Confienirung ausserhalb des Kronlandes Böhmen zu verhängen und ihm Salzburg als künftigen Aufenthalt anzuweisen.

Koncept tohoto příkazu je rukou Bachovou opravován; přes to chybné datum zůstalo.

Slovanské sjezdy.

V. Švihovský.

Uplynulé letní období má plné právo, aby bylo zaneseno tučným písmem do letopisů slovanského sblížení. Celá řada sjezdů, jež se konaly za posledních šest měsíců v Praze, přijala jméno slovanských nebo všeslovanských sjezdů. Zvláštní pozornost nesporně zasluhují: sjezd slovanských přírodozpytců a lékařů, sjezd slovanských obchodníků a živnostníků, sjezd slovanského pokrokového studentstva, přípravný všeslovanský sjezd, sjezd slovanského učitelstva a lublaňský sjezd slovanských novinářů. Všechny tyto sjezdy, vyjímaje pouze sjezd novinářů, konaly se v Praze. Měl jsem příležitost sledovati osobně jednání téměř všech letošních slovanských sjezdů a chci se proto pokusit podat celkový přehled jejich činnosti. Okamžik se mi zdá být vhodný, poněvadž pořad sjezdů je již vyčerpán, samy sjezdy patří minulosti a bezmezné nadšení pomalu ustupuje klidné rozvaze. Události budu líčit tak, jak se sběhly. Bez stranické předpojatosti zdůrazním karakteristické črty na základě osobních dojmů.

Dříve než přikročím k podstatě věci, zmíním se o tom, co předcházelo svolání přípravného všeslovanského sjezdu a tak nebo jinak působilo na povahu ostatních sjezdů slovanských. Nemám v úmyslu podávat zde historii šedesátileté periody, jež nás dělí od prvního slovanského sjezdu. Je nemyslitelné třeba jen pouhé rejstříkové zaznamenávání pouti Čechů na Rus, slavjanofilského hnutí v různých jeho fázích, nadšeného zápalu pro Jihoslovany ve druhé poloviče sedmdesátých let, reakčního panslavismu-panrusismu s jeho ideology. — Vše to by nás vedlo tuze daleko. Přejdu přímo k některým pozoruhodným událostem, jež se přihodily v posledních létech a nasvědčují tomu, že myšlenka slovanské vzájemnosti je živoucí, poněvadž se hlásí k životu právě tam, kde dosud byla přijímána s nedůvěrou. Toto platí o ruské demokratické veřejnosti. U nás myšlenka slo-

vanské vzájemnosti nalézala vždy pochopení a hojné stoupence v kruzích pokrokových. Realisté i v tomto ohledu pracovali o nápravu a šířili ode dávna správný názor na otázku slovanské vzájemnosti. Zatím co všude jinde slavjanofilské orgány byly zároveň hlasateli nejhrubší reakce, naše slovanská revue »Slovanský Přehled« byla jedním z nejpokrokovějších českých měsíčníků. Nelze proto též mluvit o tom, že u českých pokrokových živlů nastala nějaká změna v nazírání na slovanskou otázku, že u nich pod vlivem okolností stoupl zájem o ostatní Slovany. Nikoliv, skutečnost jim dala pouze za pravdu.

Jinak tomu bylo u Poláků a hlavně u Rusů. Pokrokoví Rusové dlouhá léta nechtěli nic slyšet o slovanské vzájemnosti, kterou stotožňovali se surovým ruským panslavismem, hlásaným u nás tak úspěšně »Národními Listy« a tutti quanti. Teprve revoluce a hrůzyplná mandžurská katastrofa působily na ně, aby i zde se pokusili o »pereocěnku cěnnostěj« (přehodnocení hodnot). V ruských pokrokových listech sem tam kmitla se věta o vzájemnosti slovanských zájmů, o slovanském sblížení. Byly to však jen první vlaštovky. Ruská veřejnost byla přespříliš zaměstnána bojem s kolísajícím se samoděržavím, aby mohla věnovat patřičnou pozornost těmto celkem pro ni podřadným otázkám. Jednotlivci však začali pracovat V první řadě nutno jmenovat Nestora (V. Svatkovského), který se stal známým svými statěmi v »Rusi« pro polsko-ruské sblížení. Na počátku r. 1906 vytasil se s plánem organisace mezislovanského svazu, jenž by spočíval na základech rovnocennosti a rovnoprávnosti všech slovanských národností. V druhé polovičce března se mu podařilo aspoň částečně uskutečnit tento plán. Přihlásilo se několik členů a nový Slovanský Spolek oznámil své vstoupení do světa tímto prohlášením:

»Účel spolku je prováděti prakticky všeslovanské sjednocení, jakožto mírnou protiváhu výbojného germanismu. Tento cíl neruší korrektních styků s mírumilovnými živly germánského plemene a upřímně si přeje těsného sblížení s Rakousko-Uherskem, jakožto státem z poloviny slovanským a nezbytným pro středoevropskou rovnováhu. Nejbližší vnitřní úkol je: vyříditi slovanskou otázku v Rusku (otázka polská, maloruská a pod.). Autonomie království polského je klíčem tohoto řešení, při čemž ovšem státní ruská jednota musí býti zachována. Nejbližší zahraniční úkol Slovanského spolku bude zavésti normální těsné styky se Slovany zahraničními. Nejlepší cesta k tomu je celní unie

s balkánskými slovanskými státy a s Rakousko-Uherskem. — Hlavní zásady spolku jsou: 1. rovnocennost náboženství, úplná snášelivost ve víře, 2. rovnost národnostní, snášelivost a respekt k národnostním potřebám a právům jednotlivých slovanských plemen i neslovanských jejich sousedů, 3. demokratické, konstituční vnitřní zřízení v Rusku, jakožto podmínka důvěry k němu zahraničních Slovanů. — Organisace Slovanského spolku bude prozatím trojí: 1. ústřední organisační oddělení v Petrohradě, 2. vzdělávací odbor, jehož členové vezmou na se úkol seznamovat Slovanstvo s historií, kulturou a současným politickým stavem slovanských národů, 3. prostředkovací odbor, který bude provádět prakticky styky pomocí sjezdů, výstav, organisací slovanského zpravodajství a pod. V ohledu tom bude nutno zahájit styky se slovanskými organisacemi již existujícími, jako jsou čeští Sokolové, polská Stráž v Prusku, Spolek slovanských žurnalistů v Rakousku, jihoslovanský Slavjanski Jug a pod. Ale naproti tomu Slovanský spolek nesmí mít žádných styků se spolky, které i po 30. říjnu (konstituční manifest) drží se staré formule státního panslavismu, neboť tyto styky by nový spolek jen kompromitovaly.«

Jak vidět z poslední věty, Slovanský spolek rozhodně trhl s dosavádní, brutální, byzantickou formulí: pravoslaví, národnost a samoděržaví, na níž spočíval oficiální panslavism, a v protivu postavil jí nové, zvučnější heslo: rovnost, bratrství a svoboda, jež vepsala do svého štítu vítězná revoluce. Na této základně měl spočívati novoslavism. Nemám pohříchu dostatečných informací o činnosti Slovanského spolku. Pokud mi známo, konalo se několik schůzí, ale nic vážnějšího spolek nepodnikal. Není též divu. Činnost první dumy pohlcovala pozornost ruské veřejnosti tou měrou, že pokrokové kruhy nemyslily na nic jiného. Mluvě o dumě, zaznamenám, že Maxim Maximovič Kovalevskij, jeden z nejpopulárnějších ruských učenců a veřejných činitelů, hned v prvních sezeních mladého ruského parlamentu navrhl, aby duma manifestovala své sympatie slovanským národnostem a vyslovila se pro nutnost slovanského sblížení. Slova M. M. Kovalevského byla přijata mlčky na vědomí. Duma nemohla nic jiného dělat v okamžiku, kdy sváděla boj na život a na smrt se starým pořádkem. Že chce docílit dohody s Poláky za každou cenu, prohlásila konstitučně-demokratická většina již dříve na svých sjezdech.

Surové represe, jež následovaly za rozehnáním první a druhé dumy, zdálo by se, měly úplně zatlačit v Rusku myšlenku slovanského

sblížení. Jak myslit o obranném spojenectví proti zevnějšímu nepříteli, když doma tyranie prolévá potoky krve? A přece myšlenka slovanského sblížení neusnula, ba naopak někde byla vyvolána k životu právě nestoudností tyranů. Památná slova Skalona, generál-gubernátora varšavského, že Německo nikdy nepřipustí, aby Polsko dostalo autonomii, a že pruské pluky jsou na pohotově, aby vtrhly do carství polského, dokázala více, než nejčilejší slavofilská propaganda. Polská a ruská veřejnost uvěřily těmto slovům, ať již byla pravdivá nebo vymyšlena. Jednání pruské vlády v Poznani bylo dost pádným dokladem, aby Poláci nepochybovali, že Prusko udělá vše, seč bude, aby zamezilo autonomii carstva polského. Pochopili, že zlepšení svého národnostního postavení mohou dosíci jedině pomocí konstitučních ruských stran, a stali se povolnějšími při jednání o dohodě. Povolnost tato půjde posléze tak daleko, že Roman Dmowski, předseda polského kola v dumě, prohlásí, že bezpodmínečně chce pracovat na utvoření velkého a mohutného Ruska. Král pruský tentokrát pracoval pro cara ruského!

Možnost zasáhnutí Pruska do vnitřních záležitostí Ruska pobouřila v nemenší míře i ruskou pokrokovou veřejnost. Ruský konstituční tisk, jenž dosud měl na mysli jen vnitřního nepřítele, začal věnovat pozornost i nejbližším sousedům a svému poměru k nim. Zajímavá stať, již uveřejnil P. B. Struve v lednovém sešitě »Ruské Myšli« (1908) pod názvem: Velké Rusko, vyvolala dlouhé debaty v denních listech. Pomíjeje úvahy P. B. Struveho o nutnosti pro Rusko, aby svou státní moc založilo na černomořském pobřeží a snažilo se odtud hospodářsky opanovat země, přiléhající k Černému moři, zmíním se jen o té části, kde dokazuje, že ruský stát v zájmu sebezachování musí pěstovat politiku slovanskou. A prvním krokem k tomu je správné rozřešení otázky polské. Polská otázka je pro Rusko se stanoviska jeho vnější moci otázkou politickou a mezinárodní par excellence. Jejím rozřešením se Rusko zajistí proti nebezpečí, jež ohrožuje jeho vývoj politický. Hospodářsky pro Rusko Polsko nemá téměř žádného významu; naopak Polsko potřebuje Rusko jako jediný trh pro své výrobky. Rusko ale nechce a nesmí ani chtít ztratit své carství Polské, neboť by tím utrpělo na své státní moci. Tato země slouží Rusku k sblížení se Slovany vůbec a se západními obzvláště. Pomocí ruského Polska dají se navázat přátelské styky s Rakouskem, jež je dnes převážně říší slovanskou. Má-li se to však stát, je nutno, aby ruský stát nevyvolával stálou nevoli u několika milionů svých příslušníků, aby si nedělal

z Poláků nepřátel. Naopak, má se snažit je připoutat tak, aby se jim nechtělo ze svazu říše. Liberální politikou vůči Polákům Rusko získá v očích celého ostatního slovanského světa a psychologicky utvoří, první v dějinách, mravní spojení Ruska s Rakouskem. Straší-li se Německem, že nepřipustí liberální politiky v Rusku, nutno rozhodně odmítnout podobné vměšování se do vnitřních záležitostí. Vůbec ale nelze zapomínat, že Německo samo bez Rakouska se proti Rusku neodváží. Proti Německu by šly společně s Ruskem Anglie a Francie, čistě jen z osobních zájmů. Rusko se nemá co strachovati Německa, když dovede navázati dobré přátelství s Rakouskem a bude se zabývati svou politikou na Černém moři. Zde arci vznikne mezi nimi konkurence, ale nebudou-li mít slovanské národy Rakouska jiných příčin k nespokojenosti s Ruskem, spory, jež by mohla vyvolat hospodářská konkurence, dají se hladce a mírně urovnat. Velké nebezpečí ale hrozí Rusku, nedovede-li urovnati svůj spor s polským národem. Zůstane-li carství Polské ohniskem nespokojenosti, Rusko může očekávat velkou katastrofu na své západní hranici. Každý zdravý, silný stát chce mohutněti, růsti. Rakousko volební reformou vstoupilo na cestu vnitřního upevnění, které povleče za sebou i vnější sesílení. Toto sesílení se může státi na účet sousedního státu, když tento je slabší, tímto slabším státem může se státi Rusko, když nezmění svou antipolskou politiku. Illusorním je tvrzení, že slovanské Rakousko nepůjde proti Rusku. Půjde proti němu třeba jako slovanská moc, a vším právem, neboť Rusko pěstuje politiku protislovanskou; půjde, a bude-li Rusko poraženo, vezme si ruské Polsko. Ta stále opakovaná Suvorovská fráze, že »Rakušané mají zatracený zvyk, vždy se nechat vyplatit«, může přijít Rusku dráže než mandžurská pohroma. Daleko nelze spoléhati na to, že Německo nepřipustí sesílení Rakouska na účet Ruska. Naopak. Státní egoism mu přímo velí, aby dalo přednost sesílení blízkého německému světu Rakouska před stejnoměrným mohutněním dvou slovanských říší. Německo těží z ruskopolského sporu a právě polské nesrovnalosti vydávají mu Rusko na milost a nemilost. Německo chce míti v Rusku svého vasala, a aby toho docílilo, drží je v šachu pomocí Rakouska. Když by se Rusko rozhodně opřelo Německu, toto by se nerozpakovalo vrhnout do války oba slovanské státy. Jen rozhodnou slovanskou politikou Rusko může odstranit toto hrozící nebezpečí a dosíci úplné neodvislosti.« Potud Struve. Trochu obšírněji jsem se zmínil o článku Struveho, poněvadž se mi zdá, že právě tento článek měl nemalý vliv na názory delegátů přípravného všeslovanského sjezdu. Jisto je, že připravil značně náladu

v mírných konstitučních kruzích pro slovanské sblížení na půdě ruskopolské dohody.

Politika barona Aehrenthala na Balkáně přispěla nemálo k tomu, aby i nejpohodlnější ruští optimisté obrátili své zraky na blízký Východ. V projektu transbalkánské dráhy rakouského ministra zahraničních záležitostí ruští politikové právem zpozorovali německé pozadí. Dráha ta dle jejich názorů má sloužiti více zájmům Německa než Rakouska, má sesílit postavení a vliv německé banky na balkánském poloostrově a spojit bezprostředně Berlín s bagdadskou železnicí, která, jak známo, je v rukou německých. Na dvou stranách tímto způsobem Rusko je ohroženo Německem: na Balkáně, kde Německo s úspěchem provádí výbojnou hospodářskou politiku, a ve střední Asii, kde Němci usilují o hospodářskou nadvládu. Nové Rusko, pykající za hříchy starého pořádku, nemůže a nesmí nečinně přihlížeti k tomu, jak Německo chce kořistit z jeho slabosti, nesmí připustit, aby vliv Německa rostl na úkor Slovanů a aby Němci hospodářsky a kulturně opanovali vše, co je na cestě do Cařihradu. Výbojné německé politice má se čelit kulturní a hospodářskou prací spojeného Slovanstva. Tak se dá asi formulovati názor, jenž pozvolna si začal razit cestu v mírných konstitučních kruzích (praví kaděti, strana demokratických reforem, mírnoobnovlenci, leví okťabristé). Zájem pro slovanskou otázku stoupá. Denní listy si zaopatřují korrespondence ze slovanských zemí, a petrohradské »Slovo« společně s moskevským »Ruským Slovem« vysílá na studijní cestu na Balkán knížete Gr. Trubeckého. Ruský periodický tisk se plní statěmi a úvahami a ruskopolských stycích, o utiskování Poláků v Prusku. Nálada pro sblížení Poláků s Rusy se připravuje.

O sblížení s ostatními Slovany se dosud téměř nemluví, aspoň ne vážně. Není snadno nalézti první krok. Ale ani ten nedá na se dlouho čekati. Je zajímavo, jak někdy čirá náhoda může přispět k rozuzlení spletité otázky, uskutečnění vážného plánu.

(Pokračování.)

Sanace úrazových pojišťoven.

Dr. E. Schönbaum.

Dne 3. listopadu t. r. předloží vláda říšské radě osnovu zákona o pojišťování dělníků. Vedle nového u nás pojišťování invalidního a starobního má obsahovati předloha reformu pojišťování nemocenského a úrazového, reformu nejvýše nutnou vzhledem k četným dávno známým nedostatkům a chybám dosavadního našeho pojišťování a vzhledem ku potřebě spojiti dosavadní druhy dělnického pojišťování s novými v jediný harmonický celek. Pojišťovací zákonodárství ukládá zákonodárci velmi obtížný úkol, ať již jde o vytvoření nového zákona, jehož následky morální, finanční, sociální lze pouze nedokonale odhadnouti, nebo o reformu zákona již existujícího. Naskytá se tu celý komplex složitých otázek, jichž řešení samo o sobě obtížné jest stíženo ještě tím, že při nich narážejí na sebe třídní a politické protivy.

V parlamentu bude při projednávání dělnického pojišťování působiti největší obtíž asi otázka organisace pojišťování a sanace úrazových pojišťoven. Této otázce jsou věnovány následující úvahy.

I. *Deficity úrazových pojišťoven.*

Dějiny deficitů úrazových ústavů rakouských jsou tak staré jako rakouské úrazové pojišťování samo. Roku 1889 počaly úrazovny svou činnost a již v druhém roce objevil se u některých deficit, který v následujících letech rostl, přenesl se na ostatní ústavy, takže v r. 1894 byly již všechny passivní, až na ústav brněnský, který kryl schodek z reservního fondu. Vzdor revisím rozdělení tříd nebezpečí v letech 1895 a 1900 vzrůstaly deficity též v následujících letech, a také zvýšení tarifu příspěvkového r. 1895 a 1900 zůstalo na vzrůst deficitů bez patrných účinků. Neboť všechna tato opatření byla opožděná a polovičatá; nebrala ohledu na skutečný průběh statistiky získané z vlastní zkušenosti ústavů, která ukazovala, že technické předpoklady přijaté dle zkušeností německého úrazového pojišťování se u nás neosvědčují, hlavně, že počet úrazů, majících za následek neschopnost výdělkovou, převýšil daleko všechno očekávání.

Místo, co by byla vláda učinila samozřejmý důsledek z těchto fakt, spokojovala se konstatováním vzrůstajících deficitů a ujišťováním, že příčiny vývoje úrazového pojišťování jsou jí dobře známy. A přece bylo odstranění vad zákona, které schodek zavinily, v prvých dobách platnosti zákona poměrně lehké.

V úředním orgánu pro nemocenské a úrazové pojišťování »Amtliche Nachrichten« opakuje se stále obrat: »Jak bylo možno předem očekávati, přinesl také tento rok nové zvýšení deficitu.« A deficity úrazových pojišťoven očekávány takto všemi interessovanými kruhy, dostavovaly se vskutku a dosáhly záhy značné výše.

Abych hned napřed neunavoval číslicemi, uvádím čísla jen pro pět posledních let, pro něž »Amtliche Nachrichten« přinášejí potřebná data. Nekrytý schodek territoriálních ústavů obnášel na konci roku

1901	1902	1903	1904	1905
31,883.500	38,819.700	49,770.700	55,534.500	60,460.300

korun a roku 1906 podle předběžného sdělení 68,022.000 korun.

Na těchto obrovských obnosech, jichž význam jen zdánlivě se umenšuje označováním jich za deficity účetní, berou různé ústavy různě podíl. Kdežto ústavy Salcburk, Brno, Hradec vykazují absolutně i relativně nepatrné schodky bilanční, jichž odstranění nebude vyžadovati zvláštních opatření, jsou poměry uterstského ústavu již nepříznivější, neboť bilanční deficit činil tu v r. 1906 25·8 procent potřebného kapitálu úhradového; ulvovského ústavu pak 43·8 procent. Absolutně vzato, nepřesahuje však deficit u obou těchto ústavů výše 6½ mil. korun. Nejhorší jsou poměry u ústavů pražského a vídeňského, jichž bilanční deficit obnášel r. 1906 úhrnem 59,719.000 kor., takže 50·6% potřebného kapitálu úhradového bylo u dvou ústavů nekryto. A pražský ústav je na tom opět hůře než vídeňský, jak ukazuje tabulka I. na str. násl.[1]

K vůli úplnosti poznamenávám, že v kapitálu úhradovém jest zahrnuta též t. zv. reserva škodová, t. j. obnos odhadnutý pro krytí potřeby způsobené takovými případy, které byly sice ústavu v době odhadu známy, jichž trvalé následky však nemohly býti buď pro trvání karence nebo řízení léčebného definitivně zjištěny. Též ony případy, při nichž užívání renty trvá teprve dvě léta, sem patří.

[1] Také v následujícím všímám si hlavně ústavů pražského a vídeňského. Jednak jsou jich deficity největší, jednak nemají cifry pro všechny ústavy valné ceny. Též sanace bude museti díti se pro každý ústav zvláště.

Tabulka I.

Ústav	Nekrytý schodek bilanční na konci roku									
	1901		1902		1903		1904		1905	
	V tisících korun	V procentech potřebného kapitálu úhradového	V tisících korun	V procentech potřebného kapitálu úhradového	V tisících korun	V procentech potřebného kapitálu úhradového	V tisících korun	V procentech potřebného kapitálu úhradového	V tisících korun	V procentech potřebného kapitálu úhradového
Praha	14.212	40·9	18.336	45·5	25.811	52·6	28.288	53·8	30.545	54·4
Vídeň	14.484	38·6	16.517	39·9	19.077	42·1	20.926	43·1	23.135	44·0

Od roku 1904 užívají ústavy svých vlastních zkušeností, získaných ze sčítání úrazů r. 1900, které dovolují přesněji oceniti ony škody, při nichž se úrazem stižení dělníci nalézají ještě v léčení, anebo při nichž se renta bere nejdéle dvě neděle. Lze doufati, že zmizí nyní ony náhlé skoky v bilancích, jež byly zaviněny právě nedokonalým hodnocením těchto škod.

Ještě nepříznivěji než v tabulce I. jeví se deficity ústavů Praha a Vídeň, uvedeme-li je v poměr k příspěvkům ústavy obdrženým.

Za tím účelem sestavuji z materiálu v »Amtl. Nachr.« tuto tabulku:

Tabulka II. Finanční stav ústavů Praha a Vídeň r. 1905 a 1906.

Ústav		Příjem z příspěvků v tis. kor.	Příjem z úroků v tis. kor.	Vyplacené odškodné v tis. kor.	Celkové výdaje na správu v tis. kor.	Roční deficit v tis. kor.	Potřebný kapitál úhradový v tis. kor.	Bilanční deficit v tis. kor.
Praha	1905	6.563	916	5.262	930	2.258	56.103	30.545
	1906	7.005	958	5.619	988	3.624	61.094	34.169
Vídeň	1905	6.808	1.084	5.013	1.064	2.209	52.610	23.135
	1906	7.218	1.173	5.343	1.137	2.415	56.890	25.550

Z tabulky této vypočítávám: Vydání na odškodňování a výdaje správní[1] obnášely v procentech příspěvků v letech 1905 a 1906

[1] V tom jsou zahrnuty též útraty s vyšetřováním úrazů a lékařské honoráře, náklad na rozhodčí soud, příspěvek k nákladům živnostenské inspekce, příspěvek k pensijnímu fondu úředníků a jiné výdaje.

u Prahy *94·3%* a u Vídně *89·3%*, *89·8%*. Mluviti za těchto poměrů u ústavů Praha a Vídeň o úhradě kapitálové, není možno.

Ještě jednu okolnost nutno vytknouti: r y c h l ý v z r ů s t d e f i c i t ů. Způsoben jest hlavně tím, že nedostatečně vysoké kapitály nemohou poskytnouti úrok, který početně k doplnění úhradového kapitálu je nutný.

II. *Úhrada kapitálová a úhrada nákladová.*

Čísla uvedená v předešlém odstavci nutí k několika otázkám, jež budou v následujícím po řadě zodpovědány. Dříve však nutno zmíniti se o poměru obou systémů, které jsou v úrazovém pojišťování a v pojišťování vůbec pro opatření peněžních prostředků, nutných k dosažení účelu pojišťování, v užívání. O poměru systému úhrady kapitálové k systému úhrady nákladové bylo již dosti psáno.[1] Vzdor tomu vždy, kdykoli mluví se o sanaci úrazových pojišťoven, vyskytnou se hlasy pro opuštění systému kapitálového a přechod k systému nákladovému. Nebude tedy zbytečno postaviti do ostrého světla výhody i nevýhody obou systémů.[2] Je známo, že v p r a k t i c k é m u ž í v á n í jsou pro opatření prostředků úrazového pojišťování hlavně systémy dva:

1. Obnosy určené k výplatě opatřují se vždy na konci periody (jednoho roku), a sice tak, že celé vydání, jehož podstatnou část tvoří roční obnosy důchodů, vyplacené v tomto období, náklady správní atd., se rozvrhne na pojištěné podniky, a sice dle nebezpečí urazového zjištěného statisticky. Tento systém nazývám krátce s y s t é m e m r o z v r h u nebo s y s t é m e m n á k l a d o v ý m.

2. Systém ú h r a d y k a p i t á l o v é p r é m i e m i, krátce též s y s t é m k a p i t á l o v ý, předpokládá, že statistické pomůcky dovolují pro příští leta vyjádřiti početně zatížení úrazy a správními náklady a ustanoviti t a r i f p ř í s p ě v k o v ý. Zatížením se při tom nemůže přirozeně rozuměti roční obnos rent vyplacených v účetním roce, nýbrž výrazem pro toto zatížení jest kapitálová hodnota rent vypočtená dle zásad pojistně-technických.

---

[1] Velmi důkladně vysvětlen jest rozdíl obou soustav ve zprávě dv. r. C z u b r a pojišťovací radě o otázce opatření prostředků pro úraz. pojišťování v Rakousku. Amtl. Nachr. 1904.

[2] Zvláštní stanovisko zaujímá dobrozdání obchodních a živnostenských komor o programu z r. 1904. Žádá totiž odstranění deficitů (státem), ale současně přechod k systému rozvrhu kapitálového, t. j kapitál úhradový se má každého roku rozvrhnouti na pojištěné podniky. Výhody neskytá tento návrh žádné.

Jaký je poměr obou systémů a kterému dáti přednost? Odpověď poskytne nám tato úvaha o jich výhodách a nevýhodách.

1. Stavíme-li se na stanovisko, že má každé pojišťování poskytovati pojištěným nejvyšší možnou jistotu, že dostane se jim splnění nároků, na něž placením prémií (ať direktně nebo indirektně v podobě práce) si získali právo, jest hned jasno, že může pouze systém kapitálový býti vzat v úvahu. Jestliže prémie byly vypočteny správně, t. j. jestliže předpoklady za základ položené se osvědčily, musí spolu s docílenými úroky dodati peněžní prostředky, jež stačí k uhrazení škod a nákladů správních v celé budoucnosti. Složením kapitálu úhradového pro každý úraz definitivně vyřízený jest věc pro ústavy odbyta; pro postiženého úrazem nastoupí jistota, že jeho renta je pro všechny časy zabezpečena. Nechť již v budoucnosti je konjunktura jakákoliv, ať už stát dostane se do situace sebe povážlivější: reservy nahromaděné z prémií dostatečně vyměřených dovolují pro všechny budoucí časy splniti lidem výdělku neschopným to, co jim zákon slíbil.

2. Systém rozvrhu hřeší proti důležitému požadavku všeho pojišťování, proti spravedlnosti. V sociálním pojišťování nemůže ovšem býti provedena spravedlnost vůči pojištěným individuím, tak jako u společností soukromých. Nehledí se na př. při vyměřování příspěvků na stáří dělníka, ač je jisto, že se stářím souvisí cifry onemocnění, i pravděpodobnosti invalidisování. Za to staví se pro sociální pojišťování nový problém: spravedlnost vůči generacím. Každá generace nechť nese sama všechny své potřeby, k nimž patří též uhrazení následků úrazu, žádná generace nebudiž vědomě na úkor druhých protežována, ale též ne ve prospěch jiných vědomě poškozována. Nebuďte svalována břemena s jedné generace úmyslně na druhou. V našem případě: Úraz nechť zatěžuje svými následky onu ideální společnost, v jejíž prospěch obětoval raněný své zdraví a síly.

Proti tomuto požadavku jedná vědomě systém nákladový, jak nás o tom pouhý pohled na tabulku úmrtnosti poučuje.

Nechť stává se každý rok 1000 pojištěných invalidními následkem úrazu, a nechť děje se jich vymírání dle tabulky úmrtnosti invalidů německých železnic.[1] Pak bude v tomto, ovšem jednoduchém, případě vývoj pojištění dán touto tabulkou:

[1] Viz též Czuber. Zpráva dříve citovaná. Tabulky, kterých užívají pro výpočet kapitálové hodnoty rent ústavy úrazové, se k našemu účelu nehodí, neboť se vztahují na jednotku renty.

Tabulka III.

Důchod bere na konci r.	lidí	Důchod bere na konci r.	lidí
1.	1000	25.	13138
2.	1933	30.	14238
3.	2806	35.	15093
4.	3622	40.	15729
5.	4387	45.	16168
8.	6409	50.	16425
10.	7564	55.	16540
15.	9920	60.	16575
20.	11735		

Myslíme-li si, že každý z invalidů bere stejný důchod 1. (na př. 100 K), máme v této tabulce in nuce početní vývoj rozvrhu, který jest tímto theoretickým příkladem správně illustrován. Peněžní potřeba je z počátku velmi malá, stoupá však velmi rychle, později volněji a dosáhne asi po 60 letech stationérního stavu, kdy pak zůstává konstantní. Po 10 letech obnášela by potřeba za předpokladů svrchu učiněných již 7·564kráte tolik než na počátku a vzrostla by na 16·575násobný obnos rozvrhu z 1. roku. Při systému kapitálovém by obnášel za týchž podmínek kapitál úhradový pro každého pojištěného 10·957 jednotek. Tento obnos, uložený pro každého na 3·5% úrok, by stačil dle počtu pravděpodobnosti k vyplacení renty 1. až do smrti. Stačilo by tedy vybírati ročně prémii 10.957 jednotek, k docílení téhož účinku jako při rozvrhu.

3. K výhodám soustavy rozvrhové počítá se obyčejně nízkost počátečních nákladů. Tyto jsou opravdu z prvu nízké, avšak vykoupena je tato okolnost tím, že později rozvrh převyšuje stále a značně prémii kapitálovou.

Když však, jako u nás, je již pojišťování po 20 let téměř v platnosti, jest přechod k systému úhrady nákladové i s této stránky velmi pochybné ceny. Snížení prémie, k níž by vedl, jest tak nepatrné, a následuje za ním v příštích letech tak značné zvýšení, že o nějaké i okamžité výhodě sotva může býti řeč. Stálé domáhání se přechodu z různých stran (ještě v pracovní radě na př.) ukazuje jen, jak málo oblíbeny jsou důkladné úvahy, provázené číslicemi.

Tabulka IV. poskytne nám odpověď na otázku, jakou výhodu by přinesl přechod k systému rozvrhu pro ústavy Praha a Vídeň.

Tabulka IV. (V tisících kor.)

Rok	Odškodné		Vyd. na správ.		Jiná vydání		Rozvrh		Mzd. summa	
	Praha	Vídeň	Praha	Vídeň	Praha	Vídeň	Praha	Vídeň	Praha	Vídeň
1902	4.303	4.027	820	924	30	89	5.153	5.040	312538	282389
1905	5.262	5.013	896	989	34	74	6.192	6.076	348669	331547

Kdyby ústavy Praha a Vídeň hospodařily dle systému rozvrhu, byly by bývaly nuceny rozvrhnouti r. 1902 na pojištěné podniky 5·153 a 5·040 mil. K, čili na 100 K mzdové summy 1·65 a 1·78 K. V roce 1905 byl by činil již rozvrh u Prahy na 100 K 1·78 a u Vídně 1·83 K. Podobně jeví se toto stoupání, uvažujeme-li všechny territoriální ústavy: v r. 1890 byl by obnášel rozvrh 0·50, v r. 1895 již 1·19, r. 1900 1·49 a r. 1905 1·72. V době 15 let byl by tedy rozvrh stoupl o více než 320 procent své původní výše. Tato nestálost rozvrhu stěžuje přesnou kalkulaci výrobních nákladů a pociťována by byla producenty jistě velmi nemile.

Jak vysoká byla bruttoprémie, v těchto létech ústavy vybíraná? Ústav Praha vybíral v r. 1902 prémii 1·73, r. 1905 1·81 K za 100 K mzdy. U Vídně byla v těchto dvou letech tato čísla 1·85 a 2·01. Ovšem jsou tyto poměry závislé příliš na poctivosti fatování mzdových obnosů, a jest nutno bráti je jako průměry. Pro všechny ústavy byla skutečná prémie r. 1890 1·37, 1895 1·55, r. 1900 1·87 a r. 1905 2·02. Stoupnutí prémie, zaviněné hlavně tím, že se předpoklady výpočtům prémie za základ položené neosvědčily, je mnohem mírnější než u rozvrhu. Dále je patrno, že rozdíl mezi prémií ústavy vybíranou a rozvrhem je malý a zmizí jistě v nejbližších letech, budou-li nedostatečné tarify dnešní nechány v platnosti.

4. Při systému rozvrhu není prý třeba statistických podkladů, kdežto kapitálový systém žádá jich v různých směrech. Jednak je nutno míti statistické údaje, k vypočtění dostačující, výše příspěvků a k rozdělení jich na závody dle nebezpečí, jež ústavu přinášejí, jednak nutno pro vypočtení břemen, která úrazem ústavu vznikají, míti tabulky, dovolující vyčísliti kapitálové hodnoty rent. Přihlédněme k této výhodě rozvrhu blíže. Především neobejde se též systém rozvrhu bez statistiky. Jde totiž o spravedlivé rozdělování rozvrhu na jednotlivé třídy nebezpečenské, a tu jest třeba míti měrná čísla pro nebezpečí úrazu jednotlivých tříd podniků. Tato měrná čísla ustanovují se u nás i v Německu (od r. 1896) na základě zásady: Za míru nebezpečí v určité periodě dlužno považovati poměr zatížení, jež vzniká ústavu úrazy, k mzdové summě tohoto období. Zatížením rozumí se však při tom kapitálová hodnota rent, pohřebné atd. Jsou tedy při rozdělování břemen úrazového pojišťování dle této methody nutny tytéž statistické podklady, jako při vypočítávání premií systému kapitálového.

Avšak námitka o výhodě rozvrhu, pokud se týče nutnosti statistických pomůcek, má platnost jen při zavádění úrazového pojišťo-

vání, kdy jich není, anebo nejsou vyzkoušeny. Pro Německo byl z tohoto důvodu systém nákladový jedině přijatelný. Jinak u nás, kde bylo možno zužitkovati již zkušenosti německé. Jestliže se při tom statistické předpoklady neosvědčily a vedly k deficitům, nelze z toho, jak se děje, činiti výtku systému kapitálovému, nýbrž jedině nedostatku ráznosti dozorčích orgánů, které z různých ohledů neučinily opatření pro odstranění deficitů jedině možné: zvýšení tarifů. Dnes, kdy na základě dvojího podrobného sčítání úrazů známe všechna potřebná data, kdy ústavy pro vypočítávání kapitálových hodnot všech druhů rent a reservy škodové mají tabulky, získané z vlastní zkušenosti, kdy konečně průběh celé řady zjevů, na nichž vývoj úrazového pojišťování závisí, se blíží jakési stabilitě, která teprve dovoluje souditi z minulosti na budoucnost, bylo by opuštění systému úhrady kapitálové velikou, ničím neomluvitelnou chybou.

5. Ještě jedna výhoda uvádí se ve prospěch systému rozvrhu. Mluví se o velikých kapitálech průmyslu a rakouskému hospodářství odnímaných a neplodně v úrazových ústavech ležících. Uvážíme-li však, že r. 1905 obnášely tyto »nesmírné« kapitály 101,977.001 K,[1] a že jediná »Assicurazzioni Generali«, tedy soukromý ústav, měla na konci r. 1907 úhradového kapitálu v životním odboru 264 mil. K a všech zaručovacích fondů 324 mil. K, které jí rakouský průmysl a hospodářství dobrovolně svěřily, pak uznáme nicotnost této námitky. Ostatně neleželo oněch 102 mil. K ladem, nýbrž musily vynésti nejméně svá 4 procenta. Na jednotlivé podniky by pak připadly z tohoto obnosu nepatrné podíly.

(Pokračování.)

---

[1] Měly ovšem obnášeti více: 162,437.924 kor. Příklad s »Assicur. Gen.« je vzat z dobrozdání úrazových pojišťoven.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Pražská výstava a hospodářská politika slovanská.

Osou našeho hospodářského života byla letos pražská výstava. Možno to říci bez nadsazování, úspěch výstavy byl značný. Ovšem z našich žurnálů fakt tento zřejmý nebyl. Z těch by se bývalo dalo nejvýše vyvozovat, že je v Praze nějaký celkem nepodařený zábavní podnik, který narazil v naší veřejnosti napřed na odpor pro svůj utrakvism, později pro neschopnost zábavního výboru. Na štěstí není proč ztrácet naději, že pro jisté procento návštěvníků byla výstava více než pro naši žurnalistiku. Vážné cizí listy našly pro výstavní podnik více porozumění a není pochyby, že jejich hlasy působily tentokrát u nás hodně pro ocenění výstavního podniku. Dnes možno po skončení výstavy s potěšením konstatovati, že pražská jubilejní výstava přinesla četným průmyslovým a obchodním podnikům, a to hlavně českým, značný prospěch nejen tím, že rozšířily kruh svých zákazníků doma, ale i v cizině. Pražská výstava byla prvním podnikem, kterým jsme dovedli větší měrou na sebe upoutat pozornost ciziny a to nejen na poli obchodním a průmyslovém, nýbrž také na ostatních polích našeho kulturního snažení. Výsledku toho dosaženo bylo hlavně tím, že se podařilo získat Prahu pro četné kongresy širokého, ano i mezinárodního významu. V tom směru bylo vykonáno mnohokrát více, než při všech dosavadních podobných příležitostech. Proud cizinců, a to vynikajících postavení, byl značný. Není pochyby, že kongresy dnes mají hlavně význam toliko příležitostí ku společenským stykům, navázání nových známostí v kruhu osob spojených týmiž interesy. Věcně ovšem kongresy také nejsou bezvýznamny. Význam jejich jest ten, že jsou vhodným forem pro upozornění na nové idee v určitém oboru, které dnes ve spoustě tiskovin čtenářstvu předkládaných nacházejí až příliš často předčasný hrob. Význam kongresu, který zároveň jest nemalým reklamním prostředkem pro město kongresové, nespočívá tedy v titulu nebo v dočasném lesku té které korporace kongres pořádající, nýbrž v myšlenkovém obsahu kongresového jednání a proto dlužno kongresy bedlivě připravovati. Této péče se dostalo letošním pražským kongresům jen v nepatrné míře. Pro chudičký obsah kongresových jednání pražských bude také význam Prahy jako místa kongresového o málo větší než býval kdysi. Ze zvlášť významných kongresů bylo by jmenovati mezinárodní kongres obchodních komor, sjezd ústavů pro zvelebo-

vání živnosti, sjezd slovanského kupectva, návštěva francouzských mlynářů atd. Mezinárodní sjezd obchodních komor překvapil téměř jak krátkostí svého trvání (celkem tři pracovní dny), tak také poměrně chudým obsahem. K tematům programovým došlo jen nepatrně referátů, tu a tam velmi slabých, rovněž návrhů a řečníků bylo málo. Nejaktuálnějším programovým bodem byl jednotný světový řád směnečný. Myšlenka jednotné úpravy směnečného zákonodárství jest již staršího data. Vznikla v kruzích právnických, avšak zanikla, poněvadž pro ni nebyla připravena dostatečně půda v obchodním světě. Teprve teď objevila se opět a to silou skutečností hospodářských jako podnět obchodních kruhů. Přes celní šraňky hledá obchod stále usilovněji prostředky, aby mezinárodní styky obchodní byly usnadněny zřizováním kommunikačních prostředků a vhodnou úpravou oběžných prostředků. Směnka, jejíž význam v mezinárodním obchodě stále roste, dozrává poznenáhla pro jednotný mezinárodní prostředek oběžný sama a to tím, že v hospodářsky nejpokročilejších státech se odstraňují různé formality směnečně právní. Na kongrese sdělil delegát holandský, že německá, holandská a italská vláda pojednají o předmětě na společné konferenci. Znovu bylo otázkou hnuto v nedávno konané meziparlamentní konferenci v Berlíně, kde bylo vyvoláno rovněž usnesení na prospěch jednotného směnečného zákonodárství. Jinak výstava poskytla jistě v nejednom směru příležitost k navázání hospodářských styků mezi Slovany a to šťastnou shodou četných okolností, které učinily z ní vhodný informační pramen o našich českých podnicích průmyslových a obchodních. Poláci boykotují německé zboží a ohlížejí se po jiných pramenech nákupních. Organisace slovanského obchodnictva vešly při sjezdu v Praze v užší styk, a povšimnutí ruských delegátů na mezinárodním kongresu obchodních komor došla také jiná naše zařízení hospodářská, zejména úvěrní ústavy a družstevní život. V Rusku jest rozšířeno mezi theoretiky mínění, že svépomocná družstva mezi Slovanstvem nemohou dojíti rozšíření pro osobní vlastnosti slovanských národů. Ruští delegáti viděli u nás dosti silnou organisaci raiffeisenek a ústřední našich záložen. Doufejme, že toto poznání ponese také ovoce. Přípravný sjezd slovanský, který se konal rovněž za trvání výstavy v Praze, byl dalším vhodným podnětem, aby výstava sloužila za základ nových hospodářských styků mezi Slovany.

Přípravný sjezd všeslovanský položil si také na pořad svého jednání některé otázky týkající se hospodářského sblížení slovanských národů. Hlavně dva programové body sem patří: totiž pořádání všeslovanské výstavy a založení slovanské banky. Myšlenka uspořádati všeslovanskou výstavu jest hospodářsky jedním z prostředků pro všechno to, co můžeme zahrnouti pod heslo: slovanské spotřebitelstvo k slovanské průmyslové výrobě. Heslu dává reálný obsah politický a z části též sociální poměr Slovanů k vykořisťovatelům slovanské síly spotřební, Němcům. Kmenová příbuznost dosud působila nepatrnou měrou. Jest těžko odhadovati, jak dalece se na těchto základech dá pracovati k myšlence slovanské soběstačnosti, uvážíme-li, že Slované tvoří celou řadu států provozujících svoji zvláštní obchodní politiku podle hospodářských poměrů území. Nechť však jsou toho času překážky jakékoli, myšlenka

slovanské spotřební a výrobní pospolitosti jest hodna obětí a námahy. Slovanská výstava má býti prostředkem nebo spíše jedním z prostředků k dosažení tohoto cíle. Předpokládá se ovšem, že bude podávati dokonalý obraz celého hospodářského života slovanského. Na této okolnosti závisí věcný úspěch výstavy. Ačkoli sám termin výstavy se pokládá hodně do budoucnosti a úspěšné provedení její závisí od tolika okolností, nestal se ani s jedné strany návrh, aby hledáno bylo více prostředků jednodušších k docílení slovanské pospolitosti hospodářské. Jinými slovy: program přípravného sjezdu v tomto směru byl příliš úzký. Druhý hospodářský bod programový o slovanské bance zabýval se otázkou vyvrcholení slovanského bankovnictví v ústředí bankovní. Ačkoli se v referátě uváděly různé podrobnosti projektu, nedá se upříti, že základy jeho byly naznačeny přes příliš mlhavě. Na základě sporých faktů a domněnek dá se těžko konstruovati pevný plán. A na ty jsme odkázáni, protože u celé řady slovanských národů jest peněžnictví na zcela primitivním vývoji a namnoze ovládáno naskrze cizími kapitály, které se k spojitosti se slovanským ústředím peněžním nepropůjčí. Schází zkrátka všecko, co by takové ústředí předpokládalo, totiž aspoň částečné ústředí peněžní v jednotlivých zemích slovanských. Pro bankovní politiku slovanskou není na ten čas aktuálnějšího problému, než otázka nacionalisace cizích kapitálů, které se houfně hrnou do zemí slovanských hospodářsky málo pokročilých. Referát se dotkl také této otázky, avšak bylo ji třeba více akcentovati. Vyslovený cíl takové banky by byl postaviti také cizí kapitály do služeb slovanského hospodářského obrození.

T. S.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Volby do živnostenských soudů. — Němci přejí si rozdělení ústavu pro pojišťování soukromých úředníků. — Napětí na rakouských státních drahách. — Stávka železničních zřízenců v Turecku. — Sjezd ústavů pro opatřování práce. — Krise v průmyslu textilním. — Zpráva živnostenských inspektorů za rok 1907. — Mzdové spory v Německu za r. 1907.

Volbami do živnostenských soudů zachován v Čechách status quo. Pátou skupinu v Praze (obchod) uhájila Č. O. B., ostatní skupiny po celých Čechách dobyty opětně sociálními demokraty. V Teplicích obdrželi sociální demokraté ve všech třech skupinách celkem 2153 hlasy, němečtí nacionálové 228, v Ústí n. L. soc. dem. 2758, němečtí nacionálové 221, v Plzni sociální demokraté 3575 hlasů, národní dělníci vůbec ani nekandidovali. V Praze obdrželi ve všech šesti skupinách sociální demokraté 17.533 hlasy, národní dělníci 8794 hlasy. Větší rozruch způsobil pouze boj o pátou skupinu v Praze, a také jedině její výsledek přinesl překvapení, a to tím, že v této skupině stoupl počet hlasů pro Č. O. B. odevzdaných značněji nežli počet hlasů sociálně demokratických. O úpornosti boje svědčí nejlépe velký počet trestních ozná-

meni pro falešné volení. Obchodní příručí se přece jenom stále ještě nechtějí přihlásiti za dělníky — Č. O. B. se ohrazuje proti příslušnosti k národním dělníkům — a to nejen u nás, v Ústí i v Teplicích také dostali němečtí nacionálové v obchodní skupině nejvíce hlasů. Pouze v okresech ryze dělnických zvítězili soc. demokraté i ve skupině páté, Praha VII. soc. dem. 89 hlasů, Č. O. B. 61, Praha VIII. 39 proti 24, Smíchov 624 proti 204, Žižkov 62 proti 68. Tyto číslice mluví proti Č. O. B., prohlašující voliče sociálně demokratické za židy, neboť právě v židovských čtvrtích zvítězila ona: Praha I. Č. O. B. 949 proti 625, Praha II. horní 805 proti 397, Praha II. dolní 659 proti 170. Jak vidět, nikoliv příslušnost náboženská, nýbrž styk s dělnickým obecenstvem přivádí i obchodní proletariát do tábora dělnického.

*

Když při volbách to nejde, hledí německo-nacionální obchodní příručí domoci se úspěchu jinak: antichambrováním u německých ministrů, jichž sluch je vždycky přáním nacionálním, třeba sebe nesmyslnějším, ochotně otevřen. Ministr vnitra prý vyhověl přání německých nacionálů, aby v Čechách byly zřízeny dva ústavy pro pojišťování soukromých úředníků a to český a německý. Pokud zpráva tato nebude úředně potvrzena, nemožno jí příliš věřit, neboť rozhodnutí tak dalekosáhlých důsledků se nevynášejí při audienci nacionálních deputací, v té věci musila by být slyšena i druhá strana, a nebylo by tak snadno najíti základ rozdělení. Nynější rozdělení dle volebních okresů do říšské rady zdá se Němcům přijatelným, neboť, jak »Prager Tagblatt« doufá, bylo by možno dosíci i toho, aby německé firmy v českých obvodech byly přiděleny ústavu německému. Na Moravě by tvořil podklad národnostní katastr.

Velmi brzy zapomněli Němci na to, co v »Neue Freie Presse« a ostatních listech vídeňských, pražských a jiných tvrdili, když se jednalo o zadání rour pro pražský vodovod: že prý není možno kartel nazývat německým, neboť prý jeho dělnictvo je české, a o národnosti závodu nerozhoduje prý ředitelství, to, co my tvrdíme stále. Ale němečtí politikové jsou falešní hráči, vyrábějí si trumfy dle potřeby. Profesor Wieser hájí opak, když toho potřeboval, aby dokázal větší poplatnost Němců, a dnes hájí Němci opět opak. Dle toho by na př. veškeří úředníci Rustonky nebo továren Ringhofferových a podnikatelství Lannova příslušeli k ústavu německému, ač jsou s polovice Čechy; a kam by patřila Daňkovka?

Zde zůstane rozdělení pouze zbožným přáním, neboť pojišťování soukromých úředníků má jiné úkoly než pouze udělovat subvence, při kteréž činnosti se podklad k rozdělení najde dosti snadno.

*

Napětí na rakouských státních drahách, o němž jsem se již zmínil, stále ještě nepovolilo. »Kampaň« nadchází a s ní rychle se blíží rozřešení otázky: Co bude dále? Ministerstvo železnic i výkonný výbor koalovaných organisací železničních zřízenců jsou si plně vědomy vážnosti situace i tíhy zodpovědnosti, jež na nich spočívá, a proto mluví tónem velmi umírněným. To dokazuje rozpočet mini-

sterstva, předložený konferenci železničních zřízenců a na druhé straně úvodník »Železničního zřízence« z 5. října. Žádná stana nechce vzít na se následky boje a proto obě hledají cesty smíru.

Ústupky ministerstva železnic jsou tyto: a) Pro úředníky: 1. zlepšení systemisace. Rozmnožení míst ve vyšších služebních třídách — 500.000 K. 2. Postavení V. a VI. služební třídy úředníků na roveň se VI. a VII. třídou civilních státních úředníků. 3. Odškodnění za obnošení uniformy 120 K ve službě exekutivní, 60 K ve službě skladištní a pokladniční. b) Pro úředníky, podúředníky a služebníky: 4. úprava oceňování naturálních bytů (asi 20% zlevnění) — 600.000 K. 5. Zvýšení příbytečného na roveň aktivního přídavku. 6. Zvýšení nočních přídavků z 1 K na K 1·50 a z 50 h na 75 h, zavedení nočního přídavku pro pošinující personál a dozorce vozů 75 h — 560.000 K. 7. Přídavky přednostům exekutivní služby (pro úředníky 240—360 K, podúředníky 180 K, služebníky 120 K) — 380.000 K. 8. Zvýšení cestovního paušálu při udržování trati (pro úředníky o 200 až 300 K, traťmistry a signální mistry o 240 K) — 220.000 K. 9. Přídavek strojmistrům 40 K měsíčně — 80.000 K. 10. Zvýšení jízdních příjmů strojního a průvodčího personálu vlakového o 20% — 2,000.000 K. 11. Přídavek za prohlídku kotlů 10 K pro úředníky, 8 K pro dělmistry — 30.000 K. 12. Přídavek pro pokladníky a kalkulanty 72 až 144 K ročně — 230.000 K. 13. Zlepšení norem o automatickém postupu: a) zvýšení počátečního platu z 800 na 900, z 900 na 1000 K; b) zařadění traťmistrů, mostmistrů, návěstních a dělmistrů v plynárnách a v ústavech pro impregnování do I. kategorie podúředníků; c) postavení kamenotiskařů na roveň s tiskaři jízdních lístků; d) zařadění písařů vozů do II. skupiny služebníků; e) zkrácení postupových lhůt: u podúředníků s platem do 2000 K ze tří na 2 roky; u služebníků s platem do 1000 K ze 3 na 2 roky a s platem 1500, 1600 a 1700 K z 5 na 3 roky; f) podúředníkům jmenovaným před 1. lednem 1906 zaručen dvouletý postup. — 1,000.000 K. 14. Zlepšení normování podúředníků a služebníků — 250.000 K. 15. Zvýšení denní mzdy: a) nejnižší mzdy budou veskrze zlepšeny; b) zlepšení mzdy starším dělníkům — 2,500.000 K. 16. Zavedení norem k umožnění dovolené na zotavenou a volných dní — 1,000.000 K.

Zlepšení pro úředníky mají nabýti platnosti od 1. ledna 1909, ježto potřebný obnos 1,700.000 K bude vřaděn teprve do rozpočtu na příští rok.

Uvedl jsem ústupky nabídnuté ministerstvem podrobně, ježto budou předmětem dlouhého a důležitého jednání. Zástupci koalovaných organisací úředníků, podúředníků a dělníků nejsou s ústupky valně spokojeni. Při prvním pohledu je patrna snaha vlády poskytnutím tučnějšího sousta jedné části personálu roztříštit sevřený jeho šik. Personál zaměstnaný u průvozu je pro ni nejnebezpečnějším činitelem, a proto dostává nejvíce: přednostové stanic přídavky, úředníci paušál na uniformu a pokladní, zlevnění naturálních bytů, zvýšení nočních přídavků, vlakový personál zvýšení jízdních příjmů a přídavek pro pošinující personál. Takovému personálu, zakletému do klecí podél trati, pouze kape — a to ještě hledí si vláda nahradit sražením rozličných prémií — dělníci vrchní

stavby dostali pouze slib, dělníci dílenští a úředníci mimo exekutivní službu vyšli na prázdno.

Iridino jablko ministerstva však minulo se účinku. Výkonný výbor koalice předložil 1. října ministerstvu jedenáct požadavků, zahrnujících potřeby všech kategorií železničního personálu a týkajících se hlavně zkrácení pracovní a služební doby, zvýšení mzdy dělnictva, zrušení mimořádných postupů s křížkem, všeobecný mimořádný postup, zavedení automatiky pro úředníky a zavedení služebních a úředních bytů. Ministr slíbil, že v nejbližších dnech dá zcela určitou odpověď.

Čekáme tedy. Železniční zřízenci čekají — ochotni k smíru, ale nelekajíce se boje. »Železniční zřízenec« 5. října napsal: »Jistě ne úplně na plano bylo v době poslední z rozhodujících míst několikráte prohlašováno: »Necháme to jednou dojít na zkoušku sil!« Leč ani železniční zřízenci nesložili ruce v klín a byť přípravy jejich nebyly konány tak hlučně, přece možno dnes s jistotou prohlásiti, že i oni jsou jak náleží připraveni, aby v obraně ne-li více, toť hodně nejistou učinili otázku, v čí prospěch by konečně ona »Zkouška síly« v dané chvíli dopadla . . .«

Mnohem radikálněji, ale rozhodně zcela nemístně mluví tisk organisací mimo koalici. »Časopis českého úřednictva železničního« uvažuje o možnosti pasivní resistence není si patrně vědom dalekosáhlých jejích následků, jinak by nemohl napsati, že »s úbytkem národní výroby to rovněž není tak zlé. Ztratí-li se za jeden měsíc několik milionů na přepravném, bude to velmi záhy nahrazeno, zboží počká a osoby své cesty odloží.«

*

Železniční zřízenci to také byli, kteří provedli první velký mzdový boj v Turecku. Sotva byla ohlášena turecká ústava, pronikly do světa zprávy o stávce personálu na východní dráze. Stávka sice poměrně brzo skončena a to příznivě pro stávkující, ale stala se podnětem velkých politických událostí na Balkáně. Bulharsko tvrdíc celkem správně, že odporuje zájmům státním, je-li hlavní jeho trať ovládána z ciziny a úplně mimo vliv státní moci, použilo stávky k tomu, že celou trať východní dráhy, pokud běží územím bulharským, obsadilo vojenským personálem. Je to třetí případ vojenského obsazení dráhy za stávky: Italie, Uhry, Bulharsko.

*

Druhý sjezd ústavů pro opatřování práce v Rakousku, konaný v Praze, vyslovil se proti usnesení městské rady pražské, o němž bylo zde mluveno. Sjezd stanoví v otázce stávkové: »Stávky a výluky, na které ústav bude míti zřetel, vyznačí se na tabuli stávkové.« Toto vyznačení nemá účel informační pro zaměstnavatele a zaměstnané, nýbrž je čistě věcné se zřetelem úřední činnosti ústavu. Ústav přikazuje jen takové dělníky do závodů stižených stávkou nebo výlukou, kteří o poukaz žádají. Ústav se vyhne tomu, dělníky pro místa taková sháněti nebo příval jich vyvolávati. Na poukázkách, kterými poukazují se dělníci do závodů, stižených stávkou a výlukou, vyznačí se, že byli o existenci stávky, resp. výluky vyrozuměni.

Sjezd žádá ochrany vystěhovalých dělníků, jíž je zvláště třeba v Německu, které zavedlo pro rakouské dělníky výminečný stav, rozšíření povinného pojišťování i na dělnictvo zemědělské, a opětně odstranění živnostenského sprostředkování práce.

*

Krise dostavila se již v průmyslu textilním. Přádelny v Lancashiru zastavily výrobu, když dělníci nepřistoupili na snížení mzdy o pět procent. Vyloučeno bylo 110.000 dělníků. Přirozeným následkem bude zastavení práce v tkalcovnách, jakmile dojdou zásoby příze, čímž stoupne počet nezaměstnaných na půl milionu. V Rakousku jedná se také o omezení výroby v tkalcovnách bavlny. Rakouský spolek průmyslníků bavlnářských hodlá je provésti od 1. ledna 1909, docílí-li dohody se Spolkem českých bavlnářů. Ježto pak v Čechách otázka ta beztak byla již nadhozena, nebude asi český spolek vzpírat se společnému postupu, a tak řady nezaměstnaných začnou růst.

Textilní odbor nezůstane jediný, jiné budou následovat, a jak se chystá vláda? Co bylo vykonáno pro brzké zahájení stavby vodních drah, jež jí bylo znovu přikázáno pilným návrhem Daszynského?

*

Pokles konjunktury již v roce 1907 konstatuje také zpráva živnostenských inspektorů v Rakousku, přes to, že vzrostl počet průmyslových závodů, zvláště v průmyslu kameninovém a kovodělném. Z 922.677 dělníků zaměstnaných ve 23.451 podnicích, které byly r. 1907 prohlédnuty, bylo ještě 705 osob mladších 14 let, 106 dokonce mladších dvanácti let. Máme sice v Rakousku práci dětí zákonně zakázanou, mezinárodní sjezd pro ochranu dělnictva znovu vyslovil požadavek, že pokud trvá povinnost navštěvovati obecnou školu, není vůbec dovoleno děti jakkoli zaměstnávat, ale co je to všechno platno, když naše úřady stále ještě připouštějí na omluvu zaměstnávání dětí výmluvu na nedostatek pracovních sil.

Pracovní podmínky byly následkem plného zaměstnání, jemuž ani příval amerických vystěhovalců neuškodil, příznivé. V průmyslu textilním zkrácena pracovní doba z 11 hodin na 10, mzdy zvýšeny o 10 až 30 procent. Bohužel bylo toto zvýšení mzdy vyváženo zdražením životních potřeb.

Sporů pracovních bylo méně nežli léta minulá, a velká část byla zakončena smírnou cestou zasáhnutím živnostenských inspektorů.

Rovněž zpráva generální komise volných organisací v Německu — sociálně demokratických — konstatuje pokles mzdových sporů v roce 1907. Požadavky byly předloženy v 8053 případech, r. 1906 v 8543. Závodů postiženo bylo 56.272 (r. 1906 62.780) s 1,118.223 dělníky (r. 1906 1,260.571). Smírnou cestou vyrovnáno 4652 sporů, na nichž bylo súčastněno 525.235 osob. 1741 útočných stávek súčastnilo se 142.944 osob; 1361 stávek se 104.350 súčastněnými skončilo s úplným nebo částečným úspěchem, 270 stávek s 35.371 dělníky bezvýsledně. Vydání s nimi spojená činí 5,082.221 M. V 863 obranných stávkách stálo 33.348 osob; 531 s 21.921 skončilo vítězně. Náklad na ně činil 1,134.782 M.

Stejně velká vydání způsobily organisacím 402 výluky se 104.738 osobami (r. 1906 560 výluk se 93.356 dělníky). 243 výluky, t. j. 60% skončily pro 62% vyloučených vítězně. Vydání na vyloučené činila 6,147.079 M. (r. 1906 5,315.100 M.).

Výsledek mzdového hnutí za r. 1907 jest uspokojivý. Pro 248.911 osob dosaženo zkrácení pracovní doby o 912.660 hodin týdně, a pro 513.213 osob zvýšení mzdy o 992.695 M. týdně, čímž je vydaný kapitál 12,533.561 M. bohatě zúročen.

Zaměstnavatelé hledají všeliké způsoby k potření stávek. Na kongresu pro sprostředkování práce v Berlíně vyslovili plnou spokojenost se zavedením legitimací pro cizozemské dělníky, jejichž odstranění žádal pražský sjezd ústavů pro sprostředkování práce. Mimo to doporučoval dr. Tänzler, aby dělníky při boykotu a stávce žalovali na náhradu škody. Patrně americké příklady najdou v Německu napodobitelů. Ale přirozený vývoj dovede i německou jurisdikci k týmž závěrům, k jakým došla v Anglii. *R.*

ŠKOLA.

Pátá zemská porada učitelstva v Čechách.

Učitelský poradní sbor zemský složený ze 360 virilníků a ze 66 volených zástupců je v době zvýšeného úsilí za zdemokratisováním volebních řádů do všech společenských zřízení pravým monstrem. Jestliže přes toto monstrosní složení pátá zemská porada učitelská v Čechách vyvinula v několika dnech svého trvání tak obdivuhodnou pracovní energii, jestliže vota její vyzněla ve mnohých směrech tak svobodomyslně a pokrokově, není to průkazem, že složení její bylo výhodné, ale důkazem, že české učitelstvo volbami vyslalo do porady své lidi nejbystřejší, kteří dovedli poradnímu sboru vtisknouti svoji barvu i směr a zároveň důkazem, že i v převážné většině virilistů a přizvaných znalců otázek školských našlo se dost lidí pro pokrok ve školství zanícených.

Zemská školní rada dala na program páté zemské porady stereotypní již a opakující se dobrá zdání o návrzích na revisi učebných osnov, na úpravu vyučování jazyku mateřskému, o zkušenostech, nabytých s vyučováním kreslení dle nových method a o návrzích, kterak může škola spolupůsobiti při ochraně dětí a péči o mládež. Ve zvláštní poradě učitelstva měšťanských škol mělo býti jednáno o nejdůležitějších otázkách, týkajících se vývoje měšť. škol a o výkonné práci ve službě výchovy a vyučování na škole měšťanské. Program vytčený ukazuje vládní přání, v jakých úzkých mezích mělo by se pohybovati jednání poradního sboru zemského. Účastníci užili však plnou měrou svého práva a rozšířili program o celou řadu právních otázek stavovských, tak že zemská porada podala jasný obraz všech oprávněných učitelských tužeb.

Poradě předsedal vl. rada F. Sobička. Popřál účastníkům plnou volnost slova a přispěl tím k tomu, že vláda mohla seznati plně všechny tužby českého učitelstva i jeho smýšlení. Jednání zahájil obšírným sdělením, co bylo provedeno z 50 usnesení předchozí zemské porady. Přemnohá z oněch usnesení nebyla ovšem provedena. Vyžadovala změny zákonů. Jiná usnesení narazila na příslovečný již ohled na finanční obtíže, a tak návrhy minulé porady, které byly provedeny, seschly se na míru nejtenčí a málo významnou. Ku konci zahajovací řeči předseda konstatoval mocný rozvoj národního školství učiněný od poslední porady. Počet 2940 obecných a 257 měšťanských stoupl na 3173 obecných a 358 měšť. škol.

Menšinové učitelstvo přes všechnu svoji dosti značnou početnost na zemské poradě zastoupeno není. Delegát Ed. Štorch právem proti tomu na počátku porady protestoval. Del. V. Beneš v řeči na rozšíření programu přednesl řadu resolučních návrhů z minulých porad, se žádostí, aby byly znovu bez debaty a ohledu na úsporný system zemský přijaty. Poukázal správně na to, že zemská porada měla by se proto scházeti, aby školní úřady její dobrozdání předkládaly jako vládní návrhy v zemském sněmu a říšské radě. Žádal o zavedení osobního systému ve služném učitelstva tak, aby služné bylo odpoutáno od místa služebního a rostlo automaticky v rozsahu 4 posledních tříd státního úřednictva. Urgoval od zemského výboru návrh disciplinárního řádu, aby konference mohla o něm podati své dobrozdání. Žádal ponenáhlé zrušování učitelských ústavů, reformy neschopných a místo nich zřizování středních škol nových typů. Vyslovoval přání, aby vyšetřeny byly příčiny, pro které jest jen 10 procent českých industriálních učitelek, za to však 30 procent německých jmenováno definitivními a proč průměrné služné učitelek je vyšší nežli služné učitelů. Dožadoval se uzákonění zásady, že dítě může býti přijato jen do té školy, jejíž vyučovací jazyk dokonale ovládá. Žádal o změnu nařízení o zemské poradě v tom směru, aby za členy voleni byli ve třech skupinách zástupcové učitelů obecných, měšťanských škol a učitelek, je-li jich nad 30, aby byl volen stálý výbor a porada aby měla právo voliti 2 zástupce obecných, 1 měšť. a 1 učitelku za členy zemské šk. rady a aby byl o poradě veden a uveřejňován stenografický protokol ve Vládním Věstníku. Za hlučného souhlasu navrhoval, aby učitelstvu bylo zakázáno varhanictví, při čemž citoval neuvěřitelný výnos okr. šk. rady benešovské, jímž učiteli Polákovi ve Štěpánově dovoluje se varhaničit i v době vyučování. Žádal, aby při podání návrhu nového zákona o úpravě jazykových poměrů ve veřejných úřadech v Čechách bylo pamatováno na to, aby do veřejných škol byli přijímáni jen žáci dokonale mocní vyučovacího jazyka té které školy. Navrhoval, aby industriální učitelky vyučovaly také dívčímu tělocviku, domácímu hospodářství a při tom vedení domácnosti, vaření, praní, žehlení a aby za tím účelem nabývaly hlubšího vzdělání a vyššího služného. Žádal, aby porada vyslovila přání, aby ministerstvo vyučování doporučilo do zemské šk. rady mezi 4 členy stavu učitelského po jednom ze škol národních, středních, měšťanských a obecných. Dal protokolovati stížnost k ministerstvu vyučování, že proti nařízení povolává se do zemské porady jen jeden delegát a stížnost, že

zemská šk. rada nedala dosud nikdy na program dobré zdání o právních poměrech učitelstva. Konečně za demonstrativního potlesku dovozoval, že rakouská ob. škola je interkonfesijní ve svém poměru i k žáku i k učiteli. Vysvětloval, že učitel nesmí býti trestán, náleží-li k vyznání státem trpěnému a zůstává-li bez konfese, naopak, že školní úřady jsou povinny chránit interkonfesijní ráz národního školství.

O otázkách zemské poradě předložených i o těch, o něž byl program rozšířen, rokováno bylo živě, se zájmem ve čtyřech sekcích. Ve druhé plenární schůzi referoval o reformě učitelského vzdělání del. J. Černý a doporučoval v podstatě resoluci Jednoty Komenského, spolku pro školskou reformu, žádající pro odborné pedagogické vzdělání dvouleté koedukační vysoké školy pedagogické s vlastní samosprávou, svobodou učení, knihovnami a vědeckými ústavy. Porada velkou většinou hlasů proti 20 vyslovila se pro vzdělávání učitelstva jen na universitě a proti vzdělávání na pedagogických školách vysokých, zřizovaných mimo sídla universit, resp. technik.

Plenární schůze schválila dále jednomyslně podrobné návrhy del. J. Černého na zavedení pedagogicko-didaktické samosprávy učitelské v tom směru, aby práva stanovovati výchovné cíle a bdíti nad prací k dosažení jich směřující přiznávána byla výhradně vědecky vzdělaným odborníkům vychovatelským a učitelským.

Po referátě del. Švehly o obsazování učitelských míst a příslušném rozhovoru přijata byla resoluce, žádající zemskou šk. radu o brzké ústavní projednání změny zákona z 19. prosince 1875 v tom směru, aby v zákoně bylo určitě stanoveno, by obsazování dělo se bez ohledu na hranice okresů a zároveň, aby byly vytčeny znaky, dle nichž musí býti posuzována způsobilost jednotlivých žadatelů. Mezi těmito znaky nemají scházeti: stáří služebné, kvalifikace působení učitele, rodinné poměry a při školách měšťanských odborná zkouška a při obsazování ředitelských míst delší praxe na škole měšťanské. Přání řed. sl. Sokolové, aby všecka místa na dívčích školách byla vyhrazena jen učitelkám a aby nebylo při žadatelích přihlíženo k rodinným poměrům, byla plenem porady zamítnuta.

Ve třetí plenární schůzi virilníci projevili málo demokratického ducha, když zamítli návrh del. Jakše, žádající, aby porada vyslovila se proti veškerému virilismu v úřadech i korporacích a vyslovující se jen pro volené zástupce do všech školních úřadů. Virilnictví je v dnešní době zřízením přežilým a je čas, aby uloženo bylo do hrobu.

Přijat byl následující návrh IV. sekce: Pokud v ministerstvu rozhoduje se též o věcech školství českého národa, jest třeba, aby v tomto ministerstvu byla zřízena zvláštní sekce z odborníků pedagog. české národnosti v takovém složení, aby záležitosti všech kategorií českého školství mohly jí býti k spravedlivému opatrování a rozhodování předkládány.

Po řeči řed. Paška o minoritním školství porada uznala, že četným nedostatkům ve příčině jich zřizování a vydržování odpomoženo býti může důsledným prováděním stávajících zákonů a nařízení vyšších úřadů školních, zejména když při zřizování těchto škol bude náležitě respektováno právo rodičů na vzdělání dítek mateřštinou a když do škol budou

přijímány jen dítky znalé vyučovacího jazyka. Přijatá resoluce vyslovuje hluboké rozhořčení nad příkořím, které se děje českým rodičům v německých školních okresích. Zvláštní deputace poradou zvolená sdělila stanovisko toto s místodržitelem.

Po obsažném referátu V. Moravcově přijaty byly poradou důležité návrhy na ochranu mládeže, které by měly býti na našem dosud hodně pustém poli lidumilenství co nejdříve realisovány. Při rokování přijat byl návrh del. Beneše na zrušení všech peněžitých sbírek ve školách a M. Buba na zrušení školního platu.

Ve čtvrté schůzi plenární, po zprávě o práci v sekci kreslířské, přijaty byly důkladné zásady moderního vyučování kreslení, stanovící cíl a podávající návod pro vyučování toto ve školách národních. Správně bylo v rozhovoru poukázáno K. Buzkem k tomu, že modernímu kreslení nelze s prospěchem učiti, pokud nebude snížen počet žactva ve třídě. Návrh na ustanovování zvláštních inspektorů pro kreslení byl zamítnut. Za to porada vyslovila se pro pořádání kursů kreslení za vedení nejlépe kvalifikovaných učitelů kreslení z různých kategorií škol, kteří by se napřed dohodovali o programu kursů.

Resoluce o právních poměrech učitelstva přijatá po zprávě p. Svobodově žádá vydání nového disciplinárního řádu ještě v podzimním zasedání a tlumočí podrobně požadavky učitelstva v ohledu právním. Vyslovuje se zvláště pro zavedení automatického postupu ve službě místo nynějšího náhodného zvyšování služného.

J. Müller přednesl řadu zásad, jež by měly býti podkladem pro vypracování moderních osnov z jazyka pro všechny kategorie škol. Za souhlasu protestoval v řeči zvláště proti tomu, aby osnovy pro vyučování českého jazyka byly překladem osnov pro jazyk německý. Vyslovoval se pro respektování a zužitkování dialektu ve školní práci, pro vyučování věcné na podkladě psychologickém, pro vyučování mluvnici cvičením, pro reformu vyučování slohového dle nejnovějších názorů. Při rokování byla k návrhu insp. Peška požádána Jednota Komenského, aby se ujala akce na zjednodušení českého pravopisu.

O potřebě revise učebných osnov z jazyka vyučovacího referovali pátého dne úspěšně řed. Trejtnar a insp. Pešek. Poslední referent zvlášť pěkně osvětlil problémy moderní školské methodiky. Referát o reformě žákovské četby měl del. Jar. Petr. Návrh jeho, aby úředně bylo zakázáno šířiti mezi školní mládeží klerikální bejlí (Kříž, Marie, Sv. Vojtěch), rozšířený návrhem del. C. Vojáčka, aby bylo zakázáno rozdávati tisk tento školním dětem v kostele, byl přijat shromážděním velmi nadšeně.

V rozhovoru o právních poměrech učitelských vyslovoval se del. Bub pro zrovnoprávnění učitelstva laického s duchovním, pro amnestii učitelů disciplinárně trestaných. Del. V. Beneš objasňoval šířeji své návrhy v první schůzi učiněné. Odborný dozor pro industr. učitelky žádala sl. Mikšová, která žádala také zmenšení počtu žákyň v jednom pracovním oddělení, rozšíření přípravných kursů o 1 ročník, osvobození literních učitelek od ručních prací a 35letou službu. Del. Jakš odůvodňoval své návrhy na rozdělení škol, uváděl křiklavé doklady, jak bídně učitel-

stvo po venkově bydlí a žádal, aby obce byly povinny učitelům byty opatřovati.

Závěr schůze tvořilo rokování o novém disciplinárním řádu učitelském, jehož návrh předseda porady od zemského výboru vyurgoval. Návrh je pracován v zásadách discipl. řádu moravského, znamená proti nynějšímu zlepšení a lze očekávati, že bude ještě v podzimním zasedání přijat i s doplňky a opravami zemské konference.

Pro záležitosti školství měšťanského byla konána porada poprvé odděleně. I zde vykonán záslužný kus práce, osvětleny nejdůležitější otázky vývoje měšť. školy a podány závažné návrhy opravné. Porada přijala podrobné návrhy o zřizování a vydržování učebných kursů (ref. Schmitt), zpracovala návrh na změnu zákona o dozoru ke školám (ref. Svoboda z Karlína), přijala návrh změny říšského zákona o školách měšťanských (ref. insp. Dyk), návrh na revisi učebných osnov ve zvláštní anketě složené z odborníků pedagogických (ref. Skalický), po referátě K. Pospíšila přijala resoluci, vyslovující se o otázce výkonné práce ve službách výchovy a vyučování ve škole měšťanské, po referátu K. Buzkově o reorganisaci měšť. škol usnesla se požádati zemskou šk. radu, by návrh zákona o organisaci měšť. škol byl ústavně projednán. Mimo to zemská porada přijala návrh P. Skalického na zavedení koedukace na školách měšťanských, kde není možno zřídit 2 samostatné školy, návrh, aby již nyní ministerstvo připouštělo hospitantky do všech tříd chlapeckých, návrh řed. Vítka na 35letou službu pro veškeré učitelstvo, návrh, aby zástupci ředitelův, resp. odb. učitelů-inspektorů byli jmenováni zat. řediteli, resp. odb. učiteli a návrh řed. Havrdy na úpravu služného učitelstva měšť. škol dle X.—VIII. tř. dietní a pokud se tak nestane, aby vyměřen byl 15% aktivní přídavek všem učitelům, kteří naň nároku nemají. V plenární schůzi rozhodnuto, aby náklad na měšť. školy převzal stát.

Není možno shrnouti na několika stránkách ani nejstručněji bohatost materiálu, jaký pátá zemská porada zpracovala. Kolik pěkných návrhů na poradě přijatých se v nastávajícím šestiletí uskuteční?

UMĚNÍ.

»Za očistu uměleckých škol českých.« — Luhačovice a Jurkovič. — »Malíři z milosti Evropy.« — Dar umělců umělci. — Nové publikace: Eug. Fromentina »Někdejší mistři«, »Hanuš Schwaiger«, knihovna »Umění a řemesla«, katalog jubilejní výstavy.

»Za očistu uměleckých škol českých« nazývá se článek »Volných Směrů« (č. 6.—7.), jenž se obírá vleklou chorobou poměrů na naší — i ne, nemůžeme říci »na naší«, než jen na pražské akademii výtvarných umění. Je důkladně, věcně psaný, s přesvědčením, stupňujícím bolest z těchto poměrů na roztrpčenost a hněv, jehož bychom si přáli ještě více. Rozeslán byl tento článek všem českým poslancům

a časopisům českým na začátku prázdnin, a tato okolnost snad byla příčinou, že článek nevynikl tak silně, jak toho zasluhuje on sám a věc, kterou brání. Bylo by třeba opakovat jeho rozeslání.

Začíná historii. »Počátek nynějšího neslavného konce (pražské akademie výtvarných umění) je v době, kdy se proslýchalo, že malíř Ottenfeld, pro něhož nebylo ve Vídni místa, byl určen za professora české akademie. Vlastní zakladatel české akademie umění, president Hlávka, který byl neobyčejně trpce dotčen, že mu nikdy nebylo professory akademie dovoleno spolupůsobiti při vedení ústavu, vystoupil tehdy ze své passivity k akademii a povolav si k sobě jednoho z českých umělců, který se veřejně dosti angažoval, řekl mu: »Nepostavíte-li se všichni čeští umělci v jeden šik a nepodáte-li společný protest proti jmenování Ottenfeldovu (pokládal jej za Němce), prohrajete svoji věc a »českou« akademii. Bránil jsem se proti utrakvismu vždy, a svolil-li jsem k jeho částečnému zavedení, bylo to jen proto, že jsem měl od ministra vyučování i od císaře výklad, že se má utrakvismu rozuměti tak, že i Němcům z Čech má býti umožněno studium v jich jazyku, že však akademie jako ústav je a zůstane česká. Dovolíte-li jednou jmenování Němce, dojde k tomu, že bude akademie rozdělena na poloviny Čechům a Němcům. Opatřte mi memorandum, předložte mi je ke korektuře, já s ním půjdu k ministrovi a nasadím vše, abych jmenování Ottenfeldovu zabránil a českost akademie zachoval...«

Stalo se. Hlávka memorandum opravil, a dva žáci Mařákovi obešli s ním české výtvarníky; až na dva všichni je podepsali. Ale nepodepsali je — professoři akademie, ba vyloučili z akademie ony dva žáky Mařákovy, agitátory. Hlávka zase vymohl u ministra zrušení této relegace. Ale konec přece jen byl, že Ottenfeld byl jmenován a za čas po něm, po Němci ještě mírném, utrakvisujícím, jmenován už ryzí Němec Thiele. V hnízdě prostomyslného zajíčka uvelebil se beze všech ceremonií ježek, už po tolikáté v české zemi. Proč by se také neuvelebil, když jsou ti zajíci až tak — —!

Co zmůže »sebevědomý, ráz ústavu vědomě a korektně hájící činitel«, toho důkaz — žel, že tak řídký! — měli jsme v Praze. »Volné Směry« ho připomínají: »Byl to zesnulý prvý ředitel umělecko-průmyslové školy Schmoranz, který mezi učiteli utrakvistického ústavu svého byl nucen převzíti čtyři Němce... Týž ředitel po dvouleté lhůtě prostě dokázal, že páni, kteří se za dobu tu nenaučili česky neb nechtěli mluviti česky — byli z utrakvistického ústavu odstraněni — on sám, který věrně a korektně hájil jen zásadu utrakvismu ústavu, dovedl to, co nedovedl celý sbor akademie — vzepříti se nezákonnému trpění německé speciálky na utrakvistické akademii.«

»Naši lidé« svojí nestatečností a nedostatkem prozíravosti politické prohráli po druhé kus vlastního práva... Thiele, politicky nastrčená osoba,... měl probíjet Němcům cestu a skutečně ji též probil,... prorazil zásadu, že akademie je česká a dává jen příležitost Němcům vzdělati se i ve svém jazyku, a přímo proti nařízení vytvořil čistě německou školu, kde se i Čechům přednášelo německy; Thiele ostentativně nemluvil než německy, nepodepsal českého prohlášení, ba zdráhal se i pode-

pisovati česká vysvědčení. Nastala zcela nesprávná praxe, utrakvismus přehodnocen via facti, ale proti tomuto přehodnocení se neozval podnes ani autonomní sbor, ani politikové, ani žactvo.«

Ani »když Prager Tagblatt prozradil loni neopatrně úžasný úmysl vlády, jmenovati dva nové professory Němce«, nevzpamatovali jsme se k pravé a správné akci. »Třikráte již byl učiněn útok na »českou« akademii umění a vždycky byl odrážen tak chabě, že výsledek se rovnal naší porážce. Neinformovanost a neobratnost našich politiků škodila v uměleckých záležitostech více než přímé útoky Němců; naši poslanci vždy byli překvapeni nepřítelem hbitým, k ráně i obraně parátním a ovládajícím dokonale věc, o niž šlo, vědomým politického významu jejího.«

Nepřipraveny zastal nás i návrh Wolfův na říšské radě na zřízení německé umělecké akademie v Praze. »Professor Masaryk má pravdu, tvrdí-li, že hlasování o resoluci Wolfově ukazuje úpadek a anarchii vedoucích stran, v Klubu sdružených, ale mýlí se, pokládá-li svoje a Drtinovo rozhodnutí za správné,« dokazují »Volné Směry«. »Heslo »za očistu českých uměleckých škol« vyžaduje jiné taktiky, než jaké užili naši poslanci, jedni prostě mlčíce a druzí prostě odhlasovavše čistě německou akademii umění v Praze. Je nutno, aby poslanci přímo se o věc a informace starali, aby vymáhali práva vlastního národa a nečekali na popud se strany německé, aby byli sami útoční a sami iniciativní.« Ode všech poslanců nelze to snad žádati, ale vydobývavá akce má býti rozdělena a oddíl její směru uměleckého má býti svěřen stálé poslanecké hlídce, která má míti na očích nejen očistu a ryzost našich uměleckých škol, ale i každou příležitost, kde by se české umění mohlo uplatniti. Tak na př. prošla nedávno novinami zpráva, že ve vídeňském parlamentě bude instalováno 18 soch a poprsí vynikajících politiků, a práce ty zadány byly vesměs Němcům! V parlamentě, kde Slované mají většinu 2 hlasů! Vidět, že ji mají dosud jenom na papíře.

»Proti požadavkům německým — zakončují »Volné Směry« — musíme postaviti sami své a stejně důrazně se jich domáhati ve jménu cti národní. Nechceme navazovati na formy staré, mrtvé již v zárodku, žádáme český ústav beze stínu utrakvismu a beze stínu inferiority. Mají-li Němci ve Vídni ústav s 15 řádnými professory a Poláci svůj polský, požadujeme i my českou akademii pro Čechy, a je-li ústav pro jiné národnosti vystrojen důkladně, žádáme i pro svůj stejné dotace, jak české umění svým významem zasluhuje.

Chceme, aby náš ústav byl vyvrcholením čistě vysokoškolského učení, odpovídající programu umělecké moderní školy české.

Vzhledem k tomu nemůžeme se spokojiti s pouhým doplněním scházejících oborů, nýbrž žádáme po svém uměleckém svědomí zrušení dnešní utrakvistické akademie, zrušení dnešní její zastaralé a vysoké škole neodpovídající organisace a zřízení

nové, čistě české akademie, obrozené umělecky, na které vedle stávajících škol malířských nesmí chyběti škola pro monumentální malbu, krajinářství, architekturu, sochařství a grafiku. Chceme ústav, který by znamenal důležitou složku našeho kulturního života, zúrodňující duševní fondy národa, ducha skutečně uměleckého a representanta před celým světem čestného.«

Jako kdysi české divadlo, potom česká universita, tak nyní česká akademie výtvarných umění je věcí naší národní cti.

Pozoruhodna je také poznámka k tomuto článku: »My Češi máme povinnost žádati, aby vídeňská akademie jako ústav centrální... byla řízena umělci z celého Rakouska, tedy i českými, pokud mají k tomu uměleckou kvalifikaci, pokud toho respektování našeho umění zasluhuje a pokud by bylo přípustno takto kvalifikované umělce z působení doma propouštěti.« Dávno jsme takový požadavek vyslovili na tomto místě. Vídeňské umělecké ústavy jsou říšskými ústavy, na něž náklady jdou z kapes také většiny slovanské — a v tomto případě, kde jde o peníze, tato většina není jenom na papíře — a nikoliv jen z kapes německých nebo dokonce dolnorakouských. Náklady ty nejsou v žádném poměru s náklady věnovanými umění českému a vůbec slovanskému v Rakousku. A proto jak v akademii tak v obrazárnách vídeňských mají býti zastoupeni také umělci čeští a vůbec slovanští. To stane se ovšem až tehdy, kdy budou tak vědomi své síly, že přestanou se spokojovat almužnami, jako se spokojují až dosud.

*

Luhačovice, lázně s energickým náběhem na veliké lázně rázu slovanského, jsou místem ku podivu veselým. Jejich údolí, ne klínovitá, ale široká, jsou jako otevřená kniha. Přišel umělec, pohleděl na tu knihu a na její obsah a řekl si: »Stojí za to, abys ji illuminoval.« A illuminoval ji. Miniatury veselých barev zasmály se radostně s otevřených listů. Kdo uviděl, pocítil radost a neubránil se, aby nezvolal: »Toť rozkoš!...« Ano, umělec přišel do Luhačovic, Dušan Jurkovič, a vyzdobil je svými stavbami, tak původními, tak veselými, jakoby z toho veselého kraje vyrostly. Snad žádnému jinému umělci architektu nebylo by se to tak podařilo, a to z té příčiny, že Jurkovič i kraj luhačovický jsou si rodní, jsou Slováci, je to táž krev, týž duch, táž nálada, táž melodie. Do toho ryzího kraje našeho Jurkovič přináší opět něco ryzího, architekturu, která má tolik původního v celku i v podrobnostech, tolik našeho, a nikoliv bezmyšlenkovitě snad z lidových staveb přejatého neb napodobeného, nýbrž tak ze sebe, z vlastního nitra vytvořeného, jako tvořil lid, vyššího ovšem stupně následkem autorovy vyšší intelligence a vyšší erudice, že bezděčně tato přirozenost Jurkovičových staveb do tohoto kraje stává se nám samozřejmá. Představme si nádherný Janův dům nebo Jastřabí že by zmizely a na jejich místě že by se zjevila ta planá, bezkrevná, přežvýkaná, vypůjčená architektura, jež tolik nám kazí naše města i předměstí, jež i do vesnic vnáší nám podobného rázu villy; představme si to v Luhačovicích,

a musili bychom říci: »S Bohem, Luhačovice! Choďte si tam ubožáci nemocní, když tak zázračné vody jinde nenaleznete; ale my, dosud zdraví, do takového nevkusu na léto nepůjdeme.«

Janův dům ani Jastřabí ovšem nezmizejí, ani ostatní stavby Jurkovičovy v Luhačovicích — ale je nebezpečí, že zůstanou jenom začátkem písně, radostné, veselé písně, na kterou by se Luhačovice mohly přeměniti pod rukou Jurkovičovou. Je tu příležitost, vytvořiti lázně, které by už svým vzhledem byly unikem, a každý by cítil, že to je umělecké unikum, že tu slovanská duše krásně se vyjádřila a původně. Tu příležitost chce kdosi překaziti; kdosi — a ten kdosi má vliv ve správní radě lázní — chce snížiti Luhačovice beztvárnými a bezkrevnými stavbami na nějaké bezcharakterní předměstí, jakých je na světě na tucty, jen aby Morava a s ní vůbec české země neměly něco svého, původního, od jiných lázní zcela odlišného, v čem opravdu je vůně a půvab originality.

Dílo Jurkovičovo v Luhačovicích, tak šťastně započaté, už je, zdá se, zlomenou písní. Zůstane snad nedozpíváno. Jurkoviče z Luhačovic odstrkují a zadávají práce jiným. Mělo se stavěti divadlo. Lázeňské divadlo — nezamihne se, nezajiskří se hned každému před očima budova jasná, veselá, útulná, vábná? Ale stal se veliký hřích správní rady lázeňské: stavba nesvěřena Jurkovičovi, aby k té započaté písni luhačovické přibásnil novou větu — nikoliv, stavěl architekt jiný, zcela jiného povahového založení, zcela jiného směru. Vystavěl budovu nešťastnou, vystavěl divadlo tak nepřívětivé, nevlídné, neútulné, stavbu bezcharakterní, nevábivou, v níž jediná myšlenka vás popadá: »Už jenom abych byl venku!« Seděli jsme v něm o slovácké slavnosti, těsně jako slanečci, divadlo — měli jsme uviděti slováckou svatbu — dlouho nezačínalo — — přál bych všem viděti tu netrpělivost obecenstva, které s radostí přišlo podívat se na starý domácí obyčej, netrpělivost, kterou stupňovalo nudné vzezření vnitřku divadelní budovy. Zvědavá mysl ničím tu nemohla býti konejšena, ničím zaujata; hlasitě projevována nevole nad takovou stavbou, nevole ta přecházela v nervosu, a opravdu, být odsouzen sedět v takové budově — mohlo by připravit člověka o rozum. To není moderna, jak tvůrce této budovy se domníval. A dokonce to není naše moderna.

Ale už prý také jiné nové veřejné budovy luhačovické jsou zadány nikoliv Jurkovičovi, ale jiným stavitelům. Je-li to pravda, pak jsme o jedno veliké a krásné dílo chudší. Luhačovická píseň Jurkovičova je přetržena, je zlomena. Nedovedli jsme opět domysliti do konce. Do duše ranili jsme umělce tak ryzího a svého, a Luhačovice jsme ochudili a snížili. A tím jsme ochudili a snížili sebe vůbec, neboť Luhačovice, jak jsme si je podle začátků představovali, byly záležitostí celého národa: slovanské lázně už rázem své architektury.

*

Dobrou poznámku četli jsme v měsíčníku »Kunst und Künstler« o grafické výstavě uherských umělců v Berlíně. Budila prý malý zájem. »Všichni jsou v podstatě bez fysiognomie. Nikdy nejsou špatní, ale jsou bez noty, která projevuje vnitřní prožití. Malíři z milosti Evropy. Vidíme

symbolisty, virtuosy a stylisty, vzpomínáme na Menzela, Rembrandta anebo Nicholsona, ale necítíme potřeby, abychom si vštípili v pamět ta jména. Jenom Ervin Raab je nápadný svým espritem, který, zdá se, je mu přirozený.« Malíři z milosti Evropy... Oč je tato stupnice vyšší nežli nosit »von den Herrschaften abgelegte Kleider«? Správa luhačovických lázní měla by si tuto poznámku důkladně rozvážiti, aby se také o nich kdysi neřeklo, že jsou bez fysiognomie.

*

Není dar jako dar. Znamenité herečce V. F. Komissařevské podali členové jejího divadla v Moskvě při jejím jubileu dar, který se velice mile odráží od všednosti a bezmyšlenkovitosti darů v podobných případech jinde. Umělci — mimo podanou adresu umělkyni — sebrali mezi sebou peníze a zřídili při útulně pro staré umělce »světničku V. F. Komissařevské«; režisérstvo pak věnovalo jubilantce nádherné album Goyových leptů... To jsou skutečně dary umělců umělci. Vybíralo je jemně dobré srdce i vybraný vkus. Malý, ale výmluvný dokument o duševním ovzduší jejich.

*

Nové publikace. »Manes« vydal ve své Umělecké knihovně »Dráhy a cíle« jako svazek IV. začátek znamenitého díla Eugena Fromentina »Někdejší mistři«, díl I., »Belgii«, posvěcený Rubensovi. Druhý díl, »Hollandsko«, bude posvěcen Rembrandtovi. Tyto dva velikány i umění jejich zemí měl by, dle autora, studovati historik, myslitel a malíř v jedné osobě, aby se věc zdařila. Autor sám nemá prý s prvými dvěma nic společného; »a s malířem — přestanete se jím cítit, máte-li jen trochu smyslu pro distanc, sotva se přiblížíte nejméně známému mistru v těchto požehnaných krajích« s jejich životem rolnickým a námořským, »mezi výspami a pastvinami s velikými oblaky a nízkým obzorem«. Studie své nazývá »pouze notickami, a tyto noticky rozházenými a nesouměrnými zárodky knihy, kterou by bylo třeba napsat: odbornější nežli ty, které byly vydány až dosud, kde by filosofie, estetika, výpočty jmen i anekdoty zabíraly méně místa, otázky technické pak mnohem více. Byla by to jakási rozprava o malířství, kde by se malíři shledali se svými zvyky a kde by se laikové lépe seznámili s malíři i s malbou«. Možno říci, že se už v tomto »zárodku« budoucí takové knihy s tím seznamují — na př. při znamenitém vypsání vlivu Voeniova a van Noortova na Rubense (str. 23—26.). Vynikající vlastnosti této knihy byly by nepoměrně patrnější, kdybychom ji mohli čísti hned po návštěvě belgických muzeí a chrámů, anebo kdybychom měli po ruce barevné reprodukce té vyspělosti, jako jsou výbory »Nizozemské malířství od van Eycka do P. Breughela«, »Italské malířství XV. a XVI. století« a »Německé malířství od mistra Viléma z Kolína do Adama Elsheimera«.[1] Ale spokojili bychom se i s méně nákladnými.

— A zrovna tyto dni »Manes« vydal druhý svazek »Výtvarných zjevů«, druhé to své umělecké knihovny. Je to »Hanuš Schwai-

[1] Tyto velkolepé výbory vydává berlínská firma Fischer & Franke. V každém výboru je 10 až 15 sešitů, v sešitě vždycky 5 listů velikosti originálu. Cena sešitu 120 K.

g e r«. Výbor z jeho díla. S úvodním textem Miloše Jiránka. (Prvním svazkem byl »Josef Manes« od téhož autora.) Text Jiránkův, dílo Schwaigerovo velice trefně v samém kořeni zachycující a technickou jeho stránku bystře vystihující, provází množství krásných reprodukcí, i několik barevných, a původní lept Švabinského — podobizna Schwaigerova, velice zdařilá. Více slov zajisté netřeba. Krámskou cenou (10 K) je tato umělecká publikace každému přístupna.

— Nakladatelství Jana Laichtera vydalo právě 1. sešit knihovny »Umění a řemesla« redakcí Zd. Wirtha. Zahajuje ji vhodně dílem Johna Ruskina »Dvě stezky«. K 1. sešitu připojena 4 vyobrazení.

— Z katalogů jubilejní výstavy upozorňujeme na Úřední skupinový katalog č. 5. Jsou v něm poučné stati: Výroba papíru (B. Šetlík), Umění grafická do let šedesátých (K. B. Mádl), Dějiny moderních na fotografii založených method reprodukčních (Dr. Husník), Leptání zinku a užití jeho v trojbarvotisku (Dr. Jar. Husník), Světlotisk (inž. dr. J. K. Vilím), Orthotypie, Heliogravura (inž. dr. J. K. Vilím), Litografie (inž. R. Urban); mimo to Písemnictví a nakladatelství (J. M. Hovorka), Úvod k výstavě zlatnictví, klenotnictví, stříbrnictví, umělého zpracování kovů, ryjectví, ciselérství, pasířství, umělého kovolijectví (prof. J. L. Němec); Truhlářství nábytkové (K. Svoboda), Moderní interieur (Zd. Wirth); Komárovské železárny, Kovářství, Smaltovnictví, Zámečnictví, Puškařství a j. Při každém odboru je zajímavý výpočet vystavovatelů, závodů a dílen s krátkou jejich historií. (Cena 80 hal.) *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Antal Stašek: Na rozhraní. Román. Dva díly. (Nákladem J. Otty v Praze, 1908.) — Josef Holý: Mračna. (Nákladem A. Píši v Brně, 1908.) — M. Kurt: Básně. (Nákladem »Moravsko-slezské revue«. Mor. Ostrava 1908.)

Byla, tuším, poslední řeč Riegrova, v níž poukázav k velikým pokrokům, jichž jsme docílili v oboru duševním, se starostlivým důrazem připomenul, že nám jest jednoho nevyhnutelně třeba: síly hospodářské a vzrůstu v oboru průmyslu. Slova ta vtanou na mysl při obsáhlém, dvoudílném románě p. Antala Staška »Na rozhraní«. Také jemu leží český ten nedostatek na srdci a románem svým jej chce českému lidu připamatovati také on; a jsa po dobu činného života svého sám svědkem jeho politických bojů, jež i dnes vrcholí v otázce národnostní, sloučil požadavek technického rozmachu s úsilím protitlaku čelícího německému kapitalismu, který materielních výhod svých používá k nacionálně dobývačným cílům; proti nebezpečí hrozícímu odtud české věci v ohroženém území pozvedá román p. Staškův varovný hlas. Základní jeho děj snadno se podává: odvážný muž (Hronek) pevně si umíní v rodném městě svém v Podkrkonoší (Klenovka) postaviti továrnu; touž

myšlenkou zanáší se bohatý velkoprůmyslník německý (Hauptmann) z nedalekého Elbegrundu; zápas vede se úporně; stěžován jest na straně české nedostatkem prostředků, jež houževnatě odpírá Hronkovi zatvrzelost obmezeného tchána, podniku německému jest na závadu isolovaný pozemek k stavbě nutný, jejž marně se namáhá podnikatel německý získati koupí; v zápas strženo jest znenáhla celé město od jeho hlav až k socialistickým dělníkům, intriky vypočítavých agentů německých zasahují i v osud českých rodin a tyto ve své bezradnosti, na niž chystaná změna působí jako úskočný výpad, nevědí kudy kam; posléze však přece zvítězí věc česká, ale za jakou cenu: Hronek vezme si život, když byl všechny vymoženosti, jichž nabyl cestami pokoutními a nezákonnými, postoupil energickému, chladně praktickému muži (Kojan); zemře nesmířiv se s rodinou a ztrativ násilnou smrtí ženu, kterou miloval (Olga).

Má býti osobou Ladislava Hronka předveden typ člověka českého, který se v zápas s německou dobývačností pouští marně? Má býti ukázáno, jak se nám opravdu nedostává lidí střízlivé rozvahy, chladné sebejistoty, a jak tím snahy naše budou uskutečňovány jenom znenáhla a ne bez obětí? Pád Hronkův i prostá zkušenost potvrzuje obé. A nasvědčuje tomu psychologie p. Staškova hrdiny, jak vystupuje z jeho díla. Jemu nejde jen o to, aby podnik německý předešel a zmařil, aby postavil českou baštu velikého průmyslu a utvořil pevné soustředění hospodářských sil celé krajiny. Ale zanáší se také dalekosáhlými záměry o uspořádání budoucího poměru mezi továrníkem a dělníkem, chce, aby závod jeho byl vzorem sociální spravedlnosti, ba doufá dokonce, že na tom jeho malém kousku zeměkoule rozřeší se záhada, »jež děsí veškeré člověčí plemeno«, záhada sociální otázky, jejíž řešení spočívá v tom: ne peníze, ne jmění, ale svou duši, sebe sama lidu dělnému dáti a žíti jejich vniterným životem. Jeho plán není mu pouhým obchodním podnikem, ale jeho městu »musí narůsti nová duše a nové srdce«, má-li míti budoucnost, neboť pod mrazem rozumu »tuhne život a stává se strojem, ale pod teplým dechem našeho srdce taví se kov, rozplývá se chlad a rozvíjí se v duši, v myšlenku, v naději, v budoucnost«. Svůj cíl chce postavit nad balíky svého zboží, nad své krámy, dílny, pisárny, chce jej postaviti jako veliký oheň na vrcholku výšin, odkud by vyzařoval světlo do celého světa, aby i cizí lidé hrnuli se k němu a volali: Ejhle, světlo veliké spravedlnosti, velikých myšlenek! Jest to sanguinický idealista, jehož zanícení se stupňuje, čím více překážek se mu staví v cestu a čím více porozumění nalézá u milující ženy, pro kterou opustí svou rodinu. Dovedeme pochopiti povahu takového člověka, jemuž pevný úmysl stane se znenáhla utkvělou myšlenkou se všemi chorobnými příznaky, které zatemňují jasnost prostředků a vědomí daných, možných poměrů. Nebylo ani třeba, aby p. spisovatel osud jeho jaksi anticipoval, když hned na počátku díla dává mu prohlašovati, že jej myšlenka jeho »posedla« a že úmysl svůj provede, byť měl za to i život nasadit.

Tím však ještě není řečeno, že pochopení, které máme za možné, podává se v románě p. Staškově s uměleckou nutností. Kdyby tomu mělo tak býti, pak by především osobnost Hronkova musela mezi ostatními vyniknouti nejen s psychologickou důsledností, ale se silou individua, které

svou výminečnost uhájí proti všem ostatním, ať již zvítězí nebo padne. Tomu však není tak, naopak, on se přímo ztrácí uprostřed řady postav jiných, jichž názory a filosofie vnucují se stejnou důrazností, aniž by p. spisovatel dal i jen vycítiti, kterému z nich v řešení jedné části českého problému přísluší právo ideje vůdčí. Tu se k otázce, čím že jest vlastně člověk, odpovídá, že jest zdokonaleným žaludkem, jenž se rozšířil ve tvora s mozkem a veškeré dějiny lidské a všechen pokrok že jsou hrozným vykřičníkem člověčího žaludku, jak bestii tu nakrmit, jak tyranovi tomu zacpat tlamu a nejvhodněji ho upokojit, aby nepůsobil v jedinci nemoc a v davu revoluci. Táž žena, která horuje pro Tolstého heslo »Spása ve vás«, se stejným přesvědčením tvrdí, že mudrc, jenž vyřkl zásadu, že mravnost záleží v konání povinnosti, byl zvadlým staříkem, který vyplýtvav všechnu bujnou sílu mužného věku na kritiku všeho lidského poznávání, lezl na stará kolena ke kříži dějinných tradic a předsudků a zapomněl na pravou přirozenost lidskou, a svědomí že jest ve své podstatě pocitem dědičného hříchu. Netrvá dlouho a máme před sebou filosofa, který jest přesvědčen, že dějiny jsou rvavým proudem brutálně neesthetických a neethických skutečností, kde na povrchu se udržují jen plavci silní a že není nic nesmyslnějšího než říkati: právo musí zvítězit; shoduje se tu s filosofií pokoutního advokáta, který hlásá, že celý lidský život jest nelidský, ukrutná a nemorální že jest celá historie lidstva, který neuznává ani morálky ani evangelia, pokud se nestanou železným přírodním zákonem lidí všech, nejen malých, bídných a chudých. Dle jiného má krása a vkus jakožto harmonie přírodních a životních jevů větší cenu než mravnost sama, protože obsahuje nekonečnost možných forem a je naprostou svobodou ducha i jeho tvůrčí síly. Hronek, usilující o sociální spravedlnost, rozhorleně odmítá evangelium Tolstého, neboť neodporovati zlému, toť prý mravnost všech národů, kteří úpí v porobě a nemají odvahy vzepříti se svému otroctví; kdežto bratr jeho jest přesvědčen, že zásada ta jest pro lidi stojící na nejvyšších vrcholích, pro hrdiny. Mladý muž nabyl zkušenosti z dějin, že lidským plemenem nehýbe žádná pravda, nýbrž jen a jen síla; v čem ta síla leží, jest naprosto lhostejno, pravda, krása jsou pouhá slova. Jiný soudí skepticky o vývoji, neboť kdyby se vesmír vyvinoval k dokonalosti dle pojmu našeho mravenčího rozumu, musel by již s vývojem být hotov. Vůči základní myšlence celého díla vyvrací se mínění, že svou samostatnost uhájíme jen průmyslem, neboť silou národa jsou prý jeho ideály, jeho umravnění, charakterové jeho jedinců, ti mu dodávají vytrvalosti k vznešenému závodění na kolbišti dějin. A vedle toho všeho názor člověka, který na konec zvítězí: neblouzní o tom a nevěří, že z dělnictva přijde spasení; jest muž prosaický, řídící se rozumem a výpočtem; nehledá ani nečeká mesiáše a neučinil si úkolem opravovat svět; podrobuje se jeho obecnému běhu a hledí z něho těžit k prospěchu svému a k prospěchu těch, kteří jsou mu milí.

Všechny ty názory, různé a protichůdné, kladou se vedle sebe a z každého mluví vědomí stejné oprávněnosti; neuvádějí se v zápas a spor ideových sil, ale vyměňují se pouhou dialektikou. Jest to kaleidoskop názorů, v němž se co chvíli kmitne jeden, aby zastínil druhý.

Vnitřní efekt jejich jest prchavý a chvilkový, nedávaje vyniknouti názoru osoby hlavní, již svým odporem buď měly posíliti k důslednosti anebo zviklati ji k pádu. V tom vězí hlavní příčina uměleckého neúspěchu románu p. Staškova. V životě jest ovšem tomu tak, ideje a názory se vystřídávají a jdou také vedle sebe; je také zcela přirozeno, že u jednotlivců nadejdou chvíle kolísání, nerozhodnosti a nesrovnalosti; je stejně přirozeno, že se všechny názory hlásí o právo stejně. Avšak jest povinností člověka, zejména toho, který se postavil ve službu ideje určité, aby ke všem ostatním stanovil svůj poměr a ve smyslu jeho jednal. A jest povinností básníka, který dílo své postavil ve službu určité tendence, aby své lidi hleděl vyrovnati s vířivým chaosem názorů a přesvědčení, aby je nechal buď stanouti na pevné půdě anebo vzbudil přesvědčení, že jediným východiskem z něho jest záhuba; jinak nás osud jejich nechá chladnými. Jistě to p. spisovateli asi tanulo na mysli; ale má to býti rozřešením palčivého problému, když místo Hronkovo celkem pohodlně zaujme Kojan?

Bylo by také zbytečno obšírně dovozovati, že vše to, co p. Staškovi tanulo na mysli, leželo také na srdci. Svou knihou chtěl jistě prospěti. Jest to patrno z rozhorlení, jaké jej pojímá, sleduje-li české vady a neduhy, a neváhá co chvíli přibíti je na pranýř: tu měšťáckou obmezenost, malichernost a licoměrnost veřejných činitelů, tu nesrovnalosti rodinné, společenskou faleš, pobožnůstkářství i slavomam, tu stavovské nedůslednosti a přehmaty, národnostní švindl a komedii smiřovacího úsilí mezi oběma národy. Nad vším tím se upřímně zlobí a hněv jeho jest provázen stejně upřímným strachem před německým nebezpečím. Nalezl také pro to leckdy silný, až drastický výraz.

Ale tato poctivá snaha prospěti udolala v p. spisovateli všechnu schopnost umělecké tvárnosti. Jako není román vyrovnán ideově, není také propracován umělecky; jest to pouhé lešení. Operuje prostředky všedními a zastaralými: kupí bídu a zhoubu, staví proti sobě laciné kontrasty, nanáší absurdnosti příliš úmyslně; má zálibu v existencích problematických a ztracených, o nichž dobře víme, proč zasahují v děj; má snahu o dramatické vložky, ale dociluje pouhé theatrálnosti (scéna mezi Hlaváčem a Kojanem a j.); chce zpřítomniti bídu a nesrovnalosti života a užívá personifikací, jaké působívají jenom v pohádkách. V románě není ekonomie děje, není zejména poměrnosti mezi proponovanou myšlenkou a jejím prováděním: tu musí vypomáhati arrangement až raffinované, loutková machinace; je leccos, při čem se musíme ptáti, co vlastně s tím a jest jen proto, aby se mohly pronášeti všeliké názory, třeba o hudbě. Poesii přírody, mládí a vzpomínek, s nimiž má román tolik co činiti, hledáme marně; fysiognomika postav nese se tónem suše úředním. A co velmi padá na váhu: nezbavíme se u p. spisovatele pocitu nucené deklamace ani tam, kde běží o věci zásadní: jeho agenti němečtí mluví mezi sebou jako táboroví řečníci, jeho sociální demokraté nejvzletnějšími výrazy, parádně sestilisované monology nemohou najíti konce, imputuje se lidem v hospodě trpělivost poslouchati dlouhé básně. Bylo by křivdou tvrditi, že to jest u p. Staška frase; nikoli, na tu je příliš seriosní; jest to jen projev snahy vyjádřiti se pěkně, působivě a výrazně, ale i toto

umění jednotlivostí mu selže: či není výrazem nuceným, když na příklad prosté děvče namítne prosté matce: »Proč jen já mám odkvétat nepoznána v stinném ústraní a zvadnout jako polní bylina někde v zapomenutém údolí, kam ani ptáče nezalétne!?« Nebo když čteme o parném letním dnu: »Unaven vlastním lomozem, tichnul a čekal, až šedý háv přikryje mu otevřené rány, z nichž kapala rudá krev umorného boje; až zastíní mu čelo, orosené hořkým potem znojné práce, rozorané bolem prožívané minuty a strachem o zejtřek« atd? Nebo když »hrdý velmož« uvažuje nad ženským portrétem: »Ten nosík... ta ústa... ty oči... ta ňadra... ta postava Junonina... ne, ne... Venušina...«? Nebo když zamilovaný muž se odhodlává: »Vynesu své těžkosti ven za městské brány, aby se mně proměnily v radost a štěstí, až sluníčko na ně zasvitne a větérek zaduje...«?

Ale sympathická jest ta dobrá vůle a upřímná snaha p. spisovatelova. Gustav Freytag napsal před lety německému lidu svůj román »Soll und Haben.« K němu bude vždy lze poukázati při románě p. Staškově pro jeho národnostní a sociální tendenci. Román p. Staškův nemá však pevnosti Freytagovy struktury a jeho tendence není tak dopodrobna propracována; protínají obojí živly románu Gutzkowova a Spielhagenova. Sujet románu »Na rozhraní« bychom si však přáli zpracován ne dle vzorů těchto zastaralých, ale způsobem asi takovým, jaký se projevuje v moderním románě C. Viebigové: »Das schlafende Heer.« —

Kdyby p. Holý sbírku svých veršů Mračna byl vydal před patnácti, dvacíti lety, byly by se pokládaly za hodně časové. Dnes její motivy, čerpané většinou ze sociální bídy, sociálních křivd a nesrovnalostí, pozbyly literární aktuálnosti. Jaké slovo! řeknete, sociální bída a lidská špatnost nikdy přece nebudou anachronismem? Pravda. Ale jednoho žádám neodvolatelně, vůči čemu bych byl zatím shovívavější, kdyby se sbírka byla objevila v době, kdy poesie sociální stala se heslem dnů palčivějších: aby byla projevem vskutku básnickým. Toho však v této sbírce veršů p. Holého při nejlepší vůli nalézti nedovedu. Pohybují se celkem na takovém niveau, jako sloky: »Na továrním dvoře vedle klád — tiše stojí starý Semerád« (Odveta), »Ubohý invalid! Mé díky! brouká, — při tom se za děvčátky kouká« (Opuštěný), »Srdce mé, o ztiš se, bouře ztiš! — Ženo, děti, neuzřím vás již!« (Zasypaný horník), nebo »Sytý hladovému nevěří, — že má hlad, když sám se dobře nají. — Bože můj, jak lidé někteří — se na tom světě mají!« (V cihelně). Zdá se, že p. Holý i tu usiluje o jakousi bezprostřednost formy, ale uvízne na suché prosaičnosti. Není ani důslednosti výrazu v jeho motivech; jedni z jeho prostých lidí filosofují způsobem: »Ti žijí v ráji, ti v pekle hrůzy — pracují jedni, proč ne ti druzí... — svobodni jsme jako ptáci v kleci — špatný je pořádek lidských věcí!« (str. 24 nn.), druzí: »Nejsem v šachtě, po volné jdu pláni, — prostřed řeka běží, žeň se sklání, — blažený jdu, tichý v usmívání, — nebe nade mnou, — duše září, u vědomí svítá, — sama ke mně tajemství jdou skrytá, — od počátku věků světům vrytá — v symbolů řeč jasnou, vzájemnou« (str. 30 nn.). A takovou filosofii národní, jakou hlásá p. Holý ve svém Vystěhovalci, kde volá běda národu, jehož proroci otroci kážou

humanitu a kde ethika a kultura kazí mládež a pokrok vede k zbabělosti, bychom snad pochopili při idealistickém patriotismu nebožtíka Václava Vlčka, ale při básníku moderním nad tím pokrčíme rameny. Mstivost a násilí neznamená ještě hrdost síly a způsob sebeobrany určuje se dnes poměrem duševní vyspělosti a kulturního rozmachu. Mají takové věci býti připomínány — básníkovi?

Co bylo řečeno o básních p. Holého, platí také o Básních p. Kurtových. Rozdíl jest ten, že p. Kurt své sociální sloky přímo lokalisuje do Ostravska, chtěje nás ujistit svou láskou a soucitem k němu. Nedostatek plastického výrazu citu snaží se však zakrýti tak únavnou rozvláčností, že může býti výstražným vzorem lyrické šířky. (Vzpomínka dušičková a j.) Volí rád pohodlnou formu dopisu, ale ani tak neujde rhytmickým nedopatřením. Volí také jiné motivy časové a aktuální (Mír, Jidáš), v nichž dovede býti koncisnějším a místo sentimentálních povzdechů dává průchod mírné sice, ale leckdy působivé ironii. V celku však jeho básně přinášejí nového jen tolik, že nesou ohlášenou pečeť moravské domoviny. —*ejč*—

Poučná:

Jar. Goll: Rozdělení pražské university Karlo-Ferdinandovy r. 1882 a počátek samostatné university české.

Jar. Goll: Rozdělení pražské university Karlo-Ferdinandovy r. 1882 a počátek samostatné university české. Rozšířená instalační přednáška. V Praze 1908, nákl. Klubu Historického.

Chce-li někdo po tolika trpkých zkušenostech míti nový ještě důkaz toho, s jakou nepřízní chovala se vždy vláda ke kulturním potřebám našeho národa, tu klidné a věcné vylíčení toho, jak jsme se domáhali první české university v Praze, osvětlí poměr náš k Vídni po této stránce přímo intensivním světlem. Co tu bylo vyjednávání, odkladů, petic i deputací, kolikrát musila věc projít sněmem i říšskou radou, kolik při všech těch jednáních proneseno bylo řečí výmluvných i zarytých, jak ještě v posledním roce celé řešení pozdrželo se v panské sněmovně, jak konečně se nám dostalo university kusé — s počátku jen o dvou fakultách — chatrně, ba přímo žebrácky vypravené, bez vědeckých ústavů i sbírek, jež namnoze přece byvše pořízeny prací a úsilím českých učenců, musily býti celé odevzdány universitě německé — to vše tu vyloženo a doloženo akty, z nichž nejdůležitější z archivu neb novin otiskl Goll v druhé polovici své knihy. Nepozbylo podnes politického významu, že právě Němci to byli, kdož od počátku naléhali na to, aby zřízena byla universita česká docela samostatná a že první návrh toho druhu učinil na českém sněmě již r. 1864 známý David Kuh; je neméně význačno, že Čechové vůbec s počátku návrh ten nebrali ani vážně a pokládali jej za finančně i věcně nemožný, kloníce se k jinému řešení, pro něž patrné sympathie má i sám autor. Že Němci při tom s jedné strany báli se postupného počeštění

university, s druhé již tehdy proti nám trumfovali tvrzením, že nemáme vědecké literatury (tedy ani vědeckých pracovníků) s dostatek, byla jen vedlejší i mimotná nedůslednost německé politiky. A tak »rozřešení Pražské universitní otázky za ministerstva Taaffova znamená spíše koncessi pro Němce nežli pro nás«.

Konec konců nám ani tak koncesse Němcům udělená neuškodila, ale — a to jest daleko potupnější než všecky koncesse — universita česká podnes jest v stavu provisorním, jest rozstrkána po všech částech Prahy, má teprv dva moderně vypravené ústavy na fakultě filosofické, nemá ani řádných posluchárен ani svých místností seminárních atd. A aby nebylo dosti na jedné potupě: podnes trvá nepoměr, že na německém akademiku nežádá se vůbec znalost češtiny, ale na právnické fakultě české podnes dějí se zkoušky z části německy a na české fakultě každý kandidát professury musí prokázati znalost němčiny. Také o těchto věcech Goll se šíří ke konci svého výkladu, ovšem i o tom, jak usilovně Němci od počátku pěstovali fikci, že jediná německá universita jest v právní kontinuitě se starou universitou Karlovou, kdežto česká jest výtvorem teprv z r. 1882. Obdrželi jsme universitu, kdy dále se nám odpírati nemohla, ale obdrželi jsme ji »studenou a skoupou rukou«: »stará Alma mater zanechala dvě dcery, jednu, dědičku universální co do výpravy vědecké — druhá neměla obdržet ani povinný podíl.« Na první rok nové české university žádala vláda na říšské úvěr — 23.000 zl.!! Ani moderní fetiše, universitní insignie, nechtěli Němci půjčit k instalaci prvních českých hodnostářů, ba s počátku nechtěli ani do českého sněmu vpustit českého rektora.

Gollův spis, přes všecko národní vědomí objektivní a přes všechen učený aparát neobyčejně poutavý, znovu potvrdil všecky skvělé přednosti podání i výkladu našeho nejpřednějšího historika, jenž událostí vyličených aspoň z části byl sám osobně účasten. Sem tam mihne se narážka politická, jež ukazuje, s jakou bystrostí Goll proniká současné poměry: odsuzuje pověstné universitní násilí inšprucké, vytýká, že sami si často in politicis vážeme ruce umíněným nikdy, upozorňuje i na zásluhy místodrž. Krause atd. Jednu touhu však především nám oživuje tento spis: potřebu nových a důkladných dějin naší české university po práci Tomkově (dnes již zastaralé) i Wintrově (svým rozsahem časovým kusé). Nevzdáváme se naděje, že právě ze školy Gollovy vyjde také nový historik naší staroslavné Almae matris a najde tu vděčné pole působení. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

I tentokráte začneme zprávou o sjezdu katolickém, a to říšských, německých katolíků, konaném na konci srpna v Düsseldorfu. Myslíme, že nelze dobře pominout mlčením manifestaci tak

rozsáhlou a významnou — i pro nás Čechy. Přiznalf ve dnech československého sjezdu katolického feuilletonista »Čecha«, že prvenství sjezdové myšlenky náleží německým katolíkům, a čeští že se od nich učili podobné taktice. Mimo to bylo Rakousko, a specielně Čechy, zastoupeno též v Düsseldorfu a mluvilo se tam o rakouském katolickém hnutí. A konečně víme dobře, že rakouští katolíci němečtí i čeští mají svou duchovní zbrojnici v Německu, odkud berou podněty a myšlenky organisační, agitační, útočné i obranné.

Řada katolických sjezdů německých vykazovala letos imposantní číslo 55; byl to již p a d e s á t ý p á t ý v š e o b e c n ý s j e z d. Měřítko, ve kterém všecko bylo pořádáno, bylo veliké, skoro velkolepé. U nás v Praze jsme se divili průvodu čítajícímu asi 10—12 tisíc účastníků, a ještě jsme si vysvětlovali takový značný počet přitažlivostí výstavy. V Düsseldorfu čítal jen slavnostní průvod dělnictva 60.000, členů zorganisovaných katolických spolků, sdružení tovaryšů atd. Chápeme pýchu, s jakou kolínský arcibiskup přehlížel a pozdravoval tento imposantní průvod.

Pro plenární schůze byl schválně k tomu cíli vystavěn slavnostní sál s 12.000 sedadel, nákladem 65.000 marek.

Podrobně se nemůžeme zabývati průběhem a programem sjezdu. Stručně pak vystihnouti třeba jen to, co má všeobecnou zajímavost, jest neobyčejně nesnadno. Nad rakouské sjezdy vynikal i tento jako vždycky činnou účastí intelligence. Šlechta zaujímala vynikající místo též (předsedou byl hrabě Praschma), ale přece daleko ne v té míře jako v Rakousku a v Čechách.

Sjezd se nevyhýbal ani otázkám choulostivým a nesnadným, jaké v Praze vědomě pomíjeli mlčením patrně též se zřetelem na intellektuelní úroveň účastníků. Prof. Mausbach z Münsteru mluvil »o významu E n c y k l i k y o m o d e r n i s m u, zvláště pro německé katolíky«. Kořen modernismu katolického spatřuje v německé filosofii a protestantské theologii. Filosofický novokantism a Ritschlova theologie, která je s ním příbuzna, vnikají prý svými ideami do lidu. Katolický modernism pak prý nečiní nic víc, než že tento obsah halí do formulí katolicky znějících. Uznává sice dobré pohnutky modernismu, který byl jedním z pokusů, jak přiblížiti církev a její nauku vzdělancům. Ale chce, aby se tato snaha brala jiným směrem. Modernism odsuzuje, jemně sice, ale rozhodně. Doporučuje katolickou vědu, jejímiž dvěma póly ovšem jsou a u t o r i t a a r o z u m. Správný a vzorný výraz této vědy katolické spatřuje ve sv. Tomášovi.

Protestantský kritik encykliky soudí, že boj, jejž papež vyhlásil modernismu, neobrací se tentokráte jen proti určitému ojedinělému bludu, netýká se jediného dogmatu nebo některého bodu ve zřízení církve, nýbrž tentokráte jde o celek křesťanské víry, jak ji dosud katolická církev chápala a držela. Soudím, že tento kritik má veskrze pravdu. Právě proto bude boj proti modernismu trvalý a nikdy nebude ukončen, poněvadž všichni katolíci, pokud nejsou zrovna orthodoxními kněžími, zejména tedy všichni intelligentní laikové katoličtí nedovedou, ani kdyby dost upřímně chtěli, zbaviti se jistého modernismu ve věcech víry a své-

tového názoru. Na tom faktu nezmění ničeho sebe duchaplnější vývody orthodoxních apologetů.

Že sjezd měl také momenty slabší, jimiž se blížil úrovni rakouských shromáždění, rozumí se samo sebou. V přednášce o »požehnání katolicismu« v celku lze říci málo věcí, jež by vynikaly nad prostřednost a nad povšechnost. Skoro jako bychom slyšeli pražského řečníka, když čteme: »vzdělání pro všecky bylo vždycky heslem katolické církve«. Jen malé změny potřebuje a mohl by zavzněti v Praze též výrok předsedův: »Odmítáme daleko od sebe tvrzení, jako by se němectví a katolictví vespolek nesrovnávalo!«

Další projednávané předměty byly »o svépomoci katolíků v životě hospodářském a sociálním«, »o stanovisku katolíků k modernímu umění a písemnictví«, »o zachování katolických ideálů ve studující mládeži«, »o vzdělání a činnosti žen«, »o postavení německých katolíků«. Ze všech by bylo poučno vybrati zrnka; ale musíme se omeziti jenom na nejnápadnější: »My katolíci jako moderní lidé stojíme na půdě rovnoprávného (paritaetního) právního státu.« »Jsme vesměs ochotni uznávati nynější stát a novodobý hospodářský život, pokud neodporují našim křesťanským ideálům. Pokud jsme státními občany, cítíme se jednotnými jako členové velkého celku a jsme odhodláni včleniti se v tento státní organism jako živí údové. Pokud náležíme k určitému stavu nebo povolání, jsme hotovi jednati ve shodě se všemi, kteří mají stejné stavovské zájmy a jsou ochotni hájiti jich v duchu křesťanství. Ale tato naše praxe nám nemůže a nesmí brániti, abychom ... neuváděli v život též konfesijní organisace. Zříci se jich, znamenalo by zříkati se našich ideálů a jejich uplatňování.« »Socialism je náboženství tohoto života (Diesseitsreligion), a proto nemůže býti přemožen pouze národnostními hledisky, nýbrž jenom jiným světovým názorem pomocí náboženských prostředků.« — O studentech a studované intelligenci pravil řečník, že »přirozený idealism musí, aby byl úplný, býti nesen a prodchnut náboženstvím«. »Pouta, jež nemístné, světu unikající myšlenky a z mrtvých vstalé církevní nauky uložily našemu kulturnímu životu, jsou odvrhnuta.« »Konfesijní předsudky chceme vážně potírati, ale ve smířlivém duchu odmítnuté bratrské lásky.« »Jest přece něco, co stojí výše než svoboda, totiž autorita.« Konfesijní požadavky německých katolíků jsou: parita a tolerance ve smyslu známých návrhů katolického centra, zrušení zákona o jezuitech, odstranění stávajících omezení o řádech, reforma zastaralého konfesijního zákonodárství v některých státech (Brunšvik, Meklenburg). — »Blaho vlasti, státu a společnosti žádá jednomyslnou součinnost příslušníků všech konfesí. Neustávající, stále úsilnější a smělejší útoky nevěry proti křesťanské víře vůbec vyžadují pevného, na vzájemné důvěře založeného semknutí všech, kteří stojí na půdě křesťanského vyznání.«

Široká snášelivost, duch veliké smířlivosti byl prý vůbec karakteristickou známkou celého sjezdu, jak přiznávají též někteří protestantští zpravodajové přímo v církevních listech, kdežto mnozí referenti denních listů stavěli do popředí projevy nesnášelivosti. Schiele v Christliche Welt praví, že nezaslechl agresivních slov proti

protestantské církvi a víře. Vycítil prý z celého sjezdu zevní disciplinu snášelivosti tak pevnou, že účinkovala též na rakouské řečníky, kteří si musili citelně ukládati reservu, jaké doma nejsou zvykli. Schiele odmítá domněnku, že snášelivost byla jen maskou. Věří v její upřímnost, vysvětluje ji ovšem z postavení minority, která vždycky a všudy žádává toleranci, z důvodů vlastního prospěchu.

Požadavek snášelivosti a součinnosti vyvrcholil asi ve slovech holandského faráře dra Janssena, který mluvil o vzájemném poměru katolíků a protestantů v Hollandsku. V Hollandsku totiž trvá již po několik let alliance mezi přísně orthodoxní, kalvinistickou stranou protestantů vedenou bývalým ministrpresidentem dr. Abrahamem Kuyperem a mezi katolíky vedenými knězem dr. Schaepmanem, trvá spolek mezi »Dordrechtem a Římem«. Tento spolek »proti nevěře« nebo proti liberalismu jest ovšem od značné části hollandských protestantů zásadně odsuzován a energicky potírán, stigmatisován výtkou klerikalismu, který je katolicismu vlastní, ale protestantismu vočkován, kdežto katolickému referentovi na sjezdu zdá se patrně ideálním stavem, tak že volá: »My němečtí katolíci nabízíme vám, svým německým a křesťanským spolubratřím v křesťanské lásce jakožto římsko-katoličtí křesťané ruku ke smíru v německé věrnosti. Neodmítejte ji! Prosíme a zapřísahame vás při lásce vašeho a našeho Pána Ježíše Krista!«

Sblížení a smíření očekává katolík Janssen ne se všemi protestanty. Výslovně odmítá ty »profesory a učence, kteří náležejí evangelické církvi již jen zevně« a sami »nejvíc podrývají a potírají víru v božství spasitele světa«. Za to pozdravuje konservativní učence s radostí jako »přesvědčené bratří u víře«. —

Resoluce o světském panství papežově, na jednom z předchozích sjezdů zmírněná a jednou, tuším, docela vypuštěná, byla přijata zase: »55. všeobecné shromáždění katolíků musí trvati na nároku, aby papež požíval plné a skutečné neodvislosti a svobody, která jest nezbytnou předchozí podmínkou pro svobodu a neodvislost katolické církve. Podmínkou neodvislosti jest též plná finanční samostatnost papežské správy, která musí býti zabezpečena pravidelnou hojnou podporou sbírek pro petrský haléř.«

Všecko dosud vylíčené jest spíše representací pro veřejnost. Veliká práce byla vykonána ve sjezdových odborech, které byly čtyři (I. Svoboda církve; II. Křesťanský společenský řád; III. Křesťanská činnost lásky; IV. Křesťanské vzdělání). Mnoho pozornosti bylo věnováno Bonifaciovu Spolku, který hodlá rozšířiti svou činnost agitační provinciálními slavnostními sjezdy. V této sekci mluvil emausský (Praha) hrabě Gallen o posledních událostech v Rakousku, zvláště podrobně o případu Wahrmundově a o všem, co s ním souvisí, jmenovitě o školství rakouském.

V něčem nejsou němečtí katolíci ještě tak daleko jako naši: řád jejich sjezdů vylučuje z členství sjezdového ženy. Pro budoucnost teprve má se to nějak změniti. Ale otázka o připuštění žen byla prohlášena za nezralou. Ani ženské spolky nemohou býti na sjezdu zastupovány ženami, nýbrž muži.

Jednalo se o potírání nemravnosti, o chudinství, o péči o propuštěné trestance, zkrátka téměř o všech zjevech a stránkách dnešního života.

Mimo to však sjezd přitáhl celou řadu jiných schůzí a porad. A v tom spočívá nemenší jeho význam. Sjely se spolky mládeže, učitelstvo a přátelé školy, abstinenti, přátelé střídmosti, mezinárodní sdružení proti alkoholismu, spolek ku podporování studentů, spolky tovaryšů, obchodníků; konal se missijní kongres; lúrdský spolek, literární spolky, palestinský spolek, pojišťovny konaly přehlídku svého členstva. Sjezd sprovázela řada jubilejních schůzek, komersů různých katolických studentských korporací. Zkrátka sjezd byl centrem veškerého katolického života v Německu. Netřeba podotýkati, že každý sjezdový den byl zahájen pontifikální mší, pořádány byly pouti. Večery věnovány slavnostním a agitačním schůzím. Nejimposantnější bylo valné shromáždění »Lidového spolku pro katolické Německo« (Volksverein für das katholische Deutschland), který čítá přes 600.000 členů, měl za správní rok na 600.000 marek příjmů, vydal na spolkové spisy přes 150.000 marek, má 20.000 důvěrníků-pracovníků, rozšířil 15½ millionu tiskopisů, pořádal vedle celé řady přednášek, konferencí, kursů atd. přes 3000 veřejných lidových schůzí.

Düsseldorfský sjezd katolíků byl ze všech letošních nejmohutnější. Přehlídka práce budí úžas. Skoro se zdá, jako by klerikálové jediní pracovali stále, soustavně, k jasnému cíli. Protiklerikální strany nemají soustavy a důslednosti. +

8. října 1908.

Feuilleton.

Papež a císař.

Já, Lambert, mnich kláštera hersfeldského,
pro paměť věků příštích vypsat hodlám
pohnutých roků pestré události,
jichž svědkem sluch můj byl a oči moje,
i to chci přidat, co mi vyprávěno
a doloženo lidmi ctihodnými;
vždy, bych tak řekl, ať už loďkou svojí
či cizím člunem proudem vod se beru,
chci k jedinému dospět útočišti,
tož k pravdě boží, která vládne světem
a řídí osudy všech zemských věcí
k své oslavě a svému povýšení.
Ve jménu svaté Trojice a věčné
a křížem, znakem nebeského krále,
tu práci začínám, jakž následuje.

A. 1073.

Pan papež Alexander léta toho
odešel cestou všeho pozemského,
a klerus římský jednohlasně s lidem
nástupcem jeho ihned provolali
ve chrámě Petrově, jenž také slove
in Vincoli, papežem Hildebranda.
Týž Hildebrand byl arcijahnem církve,
v Tuscijsku zrozen, truhlářem měl otce
a hoch jsa do strýcovy péče přešel,
jenž opatem byl v Římě. Přijal roucho
svatého Benedikta, naučil se
povrhat všemi statky toho světa,
ač Bůh mu touhu vnuk vše ovládnouti
pro slávu církve. Viděl dozajista,
že ovčinec je vydán dravým vlkům
a pastýři že lhostejně a hříšně
nečinní přihlížejí, kterak stádo
jde cestou záhuby. Byl nevysoký,
postavy sporé, zařícího zraku,
jenž ledví lidská pronikne a zbádá,
a v tváři velebnost měl vládce krále.
Pán zúmyslně pozvedl jej k výši
z nízkého rodu, aby připravil jím
pád mocných, ponížení vypínavých
a slávu církve obnovil jím, která

knížetem prvým měla kdysi Petra,
rybáře z Galileje. Však pan papež
se dlouho zdráhal vzíti těžké břímě
na bedra svoje, ujíti chtěl z Říma
a teprv uprošen byv dlouhým pláčem
celého lidu, svolil odevzdaně
a přijal nové jméno: Gregor Sedmý.

V tom roce vzbouřilo se celé Sasko
a Durynkové proti Heinrichovi,
jenž král byl toho jména v Němcích Čtvrtý.

A. 1074.

V tu neděli, kdy Omnis terra zpívá
se ve chrámech, sníh napad takou spoustou,
že ležel zvýší několika loket.
A hvězda zlověstná se v noci na to
zjevila na nebeské tmavé klenbě
s velikým ohonem a měsíc svítil
krvavým světlem, což se opáčilo
i v příštích nocích.
Papež Gregor poslal
všem vládcům křesťanského světa listy,
kde připomněl jim, že jich říše vesměs
stolici svaté patřily a patří,
že nutno tedy, by si pospíšili
je v léno vzíti od nového pána.
A do Čech, Uher, do Ruska a Polska
legaty vyslal, aby vybírali
poplatky lenní. Do Korsiky, Španěl,
do Anglie a v dalné Skandinavsko
svou vůli vzkázal. Králi Jindřichovi
psal do Němec, že odhodlán je táhnout
na prsou s křížem proti Saracenům
a neustoupit, dokud nepovznese
znak Kristův nad místem, kde hrob je boží.

V tom roce v září v Pechnicích, vsi jedné
v augsburské diecesi, našli lidé
ve hnízdě mladé havrany, již přišli
úplně nazí, bez peříčka, na svět.

Též Heinrich král se toho roku smířil
s odbojným lidem Durynků a Sasů
pobořiv hrady, které v zemích jejich
byl postavil a které hlavně byly
příčinou sporu. Legátům, jež poslal
pan papež k němu, to dal ujištění,
že navrátit chce církvi její statky

a kněze sesadit, jimž dokáže se,
že simonií hodností svých došli.

I Hermann, markrabí, v témž roce skonal,
syn Bertaldův. Kdys v květu žití
byl ženu opustil i děcko svoje
a statky všecky, v klášteře pak clunském
mír duše nalezl a cestu spásy.

A. 1075.

V tom roce v neděli, jež prvá v postě,
pan papež Gregor na koncilu církve
sesadit kázal kněze simonisty
a zapověděl jim pod trestem klatby
mše sloužiti a svátost rozdávati.
Též kněžím, kteří po manželsku žili,
nakázal ženy poslat pryč i děti,
anebo vzdáti úřadů se kněžských.

Král Heinrich slavil Velikou noc v Wormsu
a po Letnicích vedl vojska svoje
do zemí saských, jež se znovu zdvihly.
Na řece Unstrutě pak o polednách
se vojska setkala a mnoho lidu
s obojí strany padlo v tuhé seči
a mnozí z Sasů poddali se králi.

V tom roce místy zvláštní nemoc vzešla
a jenom mladé lidi napadala,
i vzniklo rozhořčení proti Židům,
neb jistilo se, že na zhoubu křesťan
po domech, ryncích otrávili studně.
I bylo zabito jich do tisíců.

Když ve vánoční noci léta toho
pan papež četl mši u svatých jeslí
ve chrámě svaté Panny Maggiore,
zdvih křik se a hluk zbraní. Baron jeden,
Cencius vrazil s obnaženým mečem
s zástupem jiných pánů do kostela,
lál panu papeži a rval jej, tloukl
i za vlasy jej vyvlek z basiliky,
na koně vsadil a tmou noci pádil
s ním do své věže. Zatím hrozná zpráva
šla celým městem: uhozeno v zvony,
a kněží v pláči zahalují oltář,
lid bere zbraně, do šiku se staví
a brány zavírá jak v čase války.

Zmučený papež zatím sedí v kobce,
násilník jeho žádá na něm statků,
jež církvi patří, sestry jeho klnou
a viní ze hříchu jej s markrabinkou
toskanskou Mathildou. (Ta byla totiž
přítelkou pana papeže a stála
mu pro budoucnost k pomoci svým vojskem.)
Však ničím nedá zkrušit se pan papež,
a když pak do věže lid římský vrazí
a spásu nese mu i chvíli pomsty —
svým vlastním tělem chrání loupežníka,
jenž nyní v slzách u nohou mu leží.
Lid vedl potom v slávě pána svého
do chrámu Panny, kde pan papež Gregor
mši dočetl tak hříšně přerušenou.

Nebeský Pane, dík Ti budiž za to,
žes nedal ponížiti sluhu svého,
žes plány vrahů rozmetal a zvrátil
jen k velikému jeho oslavení!

A. 1076.

Král Heinrich slavil v Goslaru hod Vánoc
a přiměl v čas ten přední pány k slibu,
že po něm syna jeho králem zvolí.
Hlas mnohý pokoutně tu vinil krále,
že původcem byl nástrah, jež se staly
svatému otci. Důkazů sic není,
však jisto, že už tehdy zrakem přízně
král nemoh zříti k panu papežovi,
jak temnoty syn vždycky nenávidí
poslance jasných nebes. Pýchou puzen,
tou pýchou, která předzvěstí je pádu,
král po vítězství saském důvěřuje
svým silám více nežli slušno bylo,
příkazů papežových z Říma nedbal
i sliby vlastní splniti se zdráhal.
Biskupství uděloval dle své vůle,
opatství prodával i tučné fary
a na ženáče kněze nedokročil.
Pan papež důtklivé mu psaní poslal
a osud Saulův před oči mu stavě,
církevní klatbou dal mu pohroziti —
však král jen vzkypěl, posly s hanbou vyhnal,
sněm svolal v město Worms, kde v rozkaz jeho
biskupi říšští měli sesaditi
svatého otce. Ďábel zaslepil jej
a pevnou smyčku uplet hrdlu jeho

a hnal jej do ní. Stalo se tak v lednu
v den septuagesimy. Posli jeho
v den quadragesimy v Řím dorazili,
by panu papežovi na synodě
královským jménem oznámili krátce,
že sestoupit má s papežského stolce.
Však synoda jim sluchu nedopřála
a sám pan papež ochránit je musil
před zlostí lidu. Na synodě téže
nad králem byla vyslovena klatba
a v basilice Petrově pan papež
na hrobě světce, když byl do inkoustu
ukápl vína změněného na krev
Ježíše Krista, podepsal tu bullu,
již rozvázáno bylo poslušenství
jak rytířů a pánů tak i lidu
německé říše vůči Heinrichovi.
On vlády zbaven, zatracen a proklet
a vyvržen ze společenství církve.
Zem celá otřásla se při té zprávě
a smutno bylo v říši. Oněměly
na věžích zvony, mší se nečítalo
a svatých svátostí se nedávalo
a nepohřbívalo se na hřbitově,
však za zdí jeho v zemi nesvěcené
a byl-li konán sňatek mezi lidmi,
pak konat směl se pouze na hřbitově.
Hod tento připravil král říši svojí.

V ten čas byl hrabě Gottfried, jenž byl strůjcem
wormského sněmu proti papežovi,
poraněn vlastním kuchařem a umřel.
Též biskup utrechtský, jenž hanu sypal
na pana papeže, vzat náhlou smrtí
bez svatých svátostí, tak došel trestu.

A sucho panovalo roku toho,
že zem se v mnohých místech rozstoupila
a pohltila stromy, zvěř i domy.
Na polích klasy potily se krví,
což vykládá se za předzvěst zlých časů.

V měsíci říjnu sešli říšští páni
se v městě Oppenheimu. Usneseno,
že sesazen má být král Heinrich s trůnu,
když do Hromic se z klatby nevybaví,
a na den ten že valný sněm se sejde

v Augsburgu městě, k sněmu pak že dlužno
pozvati pana papeže. A Heinrich zkrušen
ku všemu svolil. Dal hned odvolati
bláznivý skutek, ono sesazení
svatého otce, složil vládu říše
a poslušně se vydal k městu Špýru.

A. 1077.

V tom čase sněhu napadlo a ležel
od konce října minulého roku
až v konec března silně v celé říši.
Pan papež na cestu se vydal k sněmu.
Však Heinrich, kdysi král, v své bezradnosti
potajmu ze Špýru spěl v cestu jemu,
prokletý psanec, s průvodem ne četným,
přes pole ledová a horské hrůzy.
Choť Bertha, kterou zapudil byl kdysi
se ve dnech bídy přidružila k němu,
by nesla cesty útrapy, zlost živlů
a celou bídu jeho potrestání.
Když s Alpských vrchů v lombardskou zem sešel,
tu vítala jej s plesem všecka města,
s ním táhnout chtěla proti městu Římu
a »nepříteli lidstva«, jímž byl míněn
pan papež Gregor. Vojska bezpočetná
se hrnula z všech stran ku řece Padu,
že svatý otec překvapen a zděšen
z Mantuy obrátil se do Canossy
k Mathildě markrabince, přítelkyni.
Však Heinrich nedal sluchu svůdným hlasům
a v tísni pouze zachovat si touže
svou vládu v říši, ku Canosse spěchal
v kajícném rouše s průvodem svým skrovným.
Tři celé dny pak klečel přede branou
canosské tvrze v šatě prosebníka,
tři celé dny tak lkal a prosil, plakal,
bos, hladov, od rána až do večera,
král Němců, dědic jména Augustova,
nástupce pyšných Heinrichův a Ottů.
Pan papež dlouho nechtěl povoliti
(neb jistě viděl do budoucích časů),
až sama markrabinka vytýkala
mu tvrdost srdce.

Čtvrtého dne z rána
dal otevříti prosebníku bránu.
A s pláčem vrhl se mu Heinrich k nohoum,
až sám pan papež dojat rozeštkal se,
zdvih hříšníka a políbení dal mu

a v kapli vedl. Mši tam čet pan papež,
co Heinrich v pláči před oltářem klečel.
Při communiu svatý otec sešel
po stupních k němu, hostii měl v ruce
a rozlomil ji: Jsem-li vinen něčím,
ať smrt mi přinese to tělo páně!
řek důrazně a přijal půli její.
A druhou půli podal Heinrichovi,
však ten jen hlavu sklonil, síly neměl,
by podrobil se takto soudu Boha.
Pan papež na to prokletí jej sprostil
a odkázal jej v ostatních všech věcech
na koncil, jenž se sejíti měl v říši.

V tom roce Agnes, císařovna kdysi,
máť Heinrichova, shasla v městě Římě.
Zvrat osudu, jak málokterý z lidí,
zažila plně; mateřská hruď její
nemohla snésti ponížení syna
a srdce puklo jí, neb matka vždycky
přezírá zločiny i hříchy dětí,
a souditi jí srdce nedovolí.
Pohřbena byla v kapli Petronilly.

Však sotva patnáct dní se slibu držel
král Heinrich. V zemi lombardskou se vrátil
a smlouval s biskupy se, pány, městy.
Tu říšská knížata se sešla v Forchheim
a v přítomnosti posla papežova
zvolila králem Rudolfa si ze Švab.
Pan papež vzdal se cesty do Německa,
neb Lombardie celá stála v zbraních,
a do věčného města navrátil se.
Král Rudolf v Mohuči byl korunován,
a sníh, jenž dosud vytrvale ležel
po celé říši, sluncem táti začal.
Tu Heinrich, kdysi král, jenž z Lombardie
se na neblahé zprávy spěšně vrátil,
sil oheň, loupil, plundroval a vraždil
po zemích švábských, saských, a lid český
z dob dřívějších mu věrně dodržuje
přátelské sliby, do Bavorska vpadal
a mnohé škody po krajině činil.

Král Rudolf s pány k Norimberku přišel,
by svátky Letnic v pokoji zde slavil.
Však Norimberští srotili se v houfy
a dotírali na družinu jeho,
ba, král sám v tísni nemalé se ocit.
Tu arcibiskup kolínský, jenž velel

zbrojnošům krále, zapáliti kázal
na různých stranách v jednu chvíli město,
jak bývá zvykem v takých okolnostech,
a houfy pobouřilých rozběhly se
k hořícím domům, neb je touha hnala
mít v bezpečí i rodinu i statek,
čímž král moh vyjít bez překážky z města.
A že pak v den ten silné větry vály
a nespad déšť, tu stalo se, že město
popelem vesměs lehlo roku toho.

A. 1079.

V tom roce znovu Heinricha stih klatbou
pan papež na synodě v městě Římě
v měsíci březnu. Proklel jeho zbraně
a slavně Rudolfa za krále uznal.
A svaté apoštoly Petra s Pavlem
na pomoc volal, aby ukázali,
že mohou brát a dávat vládu světa,
jak nástupce jich, papež, tady uzná.

A na to Heinrich posledního máje
v Mohuči sesadit dal od biskupů
svatého otce. V červnu léta toho
pak za papeže Wiberta dal zvolit
biskupa ravennského.
Toho roku
počátkem října s Rudolfem se utkal
na řece Elster. Boj byl velmi tuhý
a Heinrich podleh, Rudolf král však padl.
A umíraje pravice své pahýl
(ta ruka uťata mu byla v boji)
pozdvihna k nebi zvolal: Hle, ta ruka
kdys pánu mému, králi Heinrichovi,
přisáhla věrnost! — Uťatá ta ruka
do dneška visí v chrámě merseburském.
V tom roce také stalo se, že vlci
vnikali do vsí, ba i v rynky městské,
loupili stáda, požírali lidi,
neb zima tuhá nastala a krutá
a mrazy trvaly až v konec března.

A. 1080.

Pan papež Gregor vyzval říšské stavy
k nového krále volbě. Heinrich stoupal
s četnými vojsky přes ledovce alpské
a s vojskem spojil se, jež Wibert stáhl
k Ravenně městu.
Toho léta zemřel
pan hrabě Kuno. Podle testamentu
byl pohřben v Melku stranou od oltáře.

Chrám v Melku slávu má, že majetníkem
je prstu Jana Křtitele a světce.
Jej svatá Tekla z dálné Seleucie
přinesla darem lidu křesťanskému,
když vrátila se z pouti palestynské.

A. 1081.

Král Heinrich s Wibertem se položili
na poli Neronově pod zdmi Říma,
však Římané jim zavřeli své brány
a tak král s papežem svým zase odtáh.

V tom roce přilét z krajin Orientu
roj kobylek a zničil zeleň země
po Uhrách, Polsku, Moravě a Čechách,
po Štyrsku, Korutanech, Lombardii
až k řece Padu. V červenci a srpnu
zem holá byla. Lidé vycházeli
v processích v pole, modlili se, lkali
a k nebi pozdvihali zrak i ruce.
Kobylky ony po vojensku táhly
prostorem vzdušným. Měly vůdce svoje
a byly přesně rozděleny v šiky,
i vyzvědače vysílaly předem,
než k pochodu se zdvihly. Hlad byl z toho
a bída velká v zemích postižených.

A. 1082—1083.

Po druhé roku toho objevil se
král Heinrich před branami města Říma.
Proklatec marně toužil vrhnout oheň
v svatyni Petrovu. Žár uhasili
a pevné zdi mu zase vzdorovaly.
I odtáh mrzut do sabinské země
a odtud v Lombardii pleně, pále
kostely Páně, statky papežovy
a pánů jemu věrných. V konec roku
po třetí položil se u zdí římských.
Počátkem června, kdy tvrz Leonina
mdlá byla bojem, vtrhl jistý rytíř
Bohumír z Bouillonu ve zdi otvor
a za ním králův voj se vztekle řítil.
Chrám světce Petra pokropen byl krví,
německé meče řádily tu s běsem
po dobu dvou dní. Vojsko chtělo lapit
svatého otce, ten však ušel záhy
a v hradě Andělském se pevně zavřel.

V tom roce ve francouzském městě Nantes
muž jeden mečem opásal se křiče:
Kdos dobrý křesťan, za mnou pojď a pospěš!
I připialo jich na sta meče k pasu

a šli a za příkladem muže toho
zbíjeli Židy. Rozneslo se totiž,
že Židé v Palestyně přitěžují
poutníkům zbožným návštěvu míst svatých,
že s Mohamedány jsou v těsném spolku
a štvou je na křesťany. Tehdy v Nantes
jich pobili, že ulice se rděly
prolitou krví, na zprávu pak o tom
i v jiných městech bylo vystoupeno
a Židé brali trest za Palestynu.

A. 1084.

V tom roce začal reptati lid římský
na trýzeň války, schválil sesazení
svatého otce, otevřel i brány
a Heinrich vešel. Wibert arcibiskup
tiaru vsadil na bezbožnou hlavu
a Clementem se nazval. Načež Heinrich
jím korunován ihned za císaře
a také Berthě koruna jest dána.
Však nyní Pán, jenž dlouho patřil mlčky
(jak by chtěl zkoušet, kam až touží dojít
zběsilost lidská) na strádání věrných,
přikročil k pomstě. Povstal v hrůze svojí
a rukou pokynul a zvrátil všecko.
Pan papež Gregor poslal spěšné posly
k Robertu Guiscardovi v Sicilii,
a Robert přitáh. Heinrich odklidil se
v čas z města Říma, papež jeho také.
Lid římský, jenž stál nyní k Heinrichovi,
uzavřel brány. Robert dobyl města
a mořem ohně po Martově poli
vtrh k Andělskému hradu, odkud vyved
svatého otce v palác lateranský.
Že vojsko jeho začlo plenit město,
lid římský zdvih se. Ale Robert zalil
tu vzpouru krví. Aby pak lid římský
k myšlenkám jiným přived, než jsou vzpoury,
dal s několika stran zapálit město.
Plamenné vlny rozlity čtvrtmi,
hltaly chrámy, paláce a domy
i mrtvoly, jež byly na ulici.
A vojsko drancovalo. Ženy, muži
všech stavů byli chytáni, by na trh
posláni byli dravým Saracenům.
Zloupeny chrámy, hroby mučedníků
obrány o skvost, nádobí a roucha
ze sakristií rvány, mosaiky
stlučeny se zdí — až se zbytky lidu

v kajicných rouchách, s provazy kol hrdel,
k nimž nahé meče byly přivázány,
k vévodě vítěznému dostavily
o pokoj prosíce a holý život.
Bůh dlouho čeká, dlouho shovívává,
však k trestu vstane-li, pak tresce strašně.
Odtáhl Guiscard, s ním šel i pan papež,
jenž zlomen divadlem tím přeukrutným
už cítil, že tu není místo jeho.

A. 1085.

V Salerně roku toho v máji skonal
pan papež Gregor. Zemřel s obžalobou
na zlobu lidskou a řád toho světa —
Pán v nebi kázal andělům svým předním,
by připravili jemu stánek slavný
blíž trůnu jeho v řadě světců předních.

A. 1106.

Pán k trestu vstane-li, pak tresce strašně.
Sedmého srpna roku toho zemřel
ten, jenž se císařem zval římské říše.
Tož Heinrich Čtvrtý. Hůř než Joba stíhal
Pán ranami jej. Ráčil osvítiti
hruď syna jeho a syn s mečem v ruce
vstal proti otci, církví prokletému;
a když syn zemřel, vstala vlastní žena
k žalobám strašným proti zlotřilému;
když žena zmlkla, druhý syn se zdvihl
a s mečem v ruce začal soudit otce.
A otec prchal jak Kain z místa vraždy,
syn-soudce za ním. A když psanec zemřel
v Luttichu městě, kněží vyhrabali
proklatce rakev ze svěcené půdy
a pohřbili ji na ostrově řeky,
jež slove Maasa, neboť zemřel v klatbě.
Mnich, jenž jak poutník přišel z Palestyny
a pomaten byl na smyslech, klek k hrobu
a plakaje pěl truchle žalmy smrti.

Svou zprávu končím. Je-li kdo líp zpraven,
ať poví svoje, mně pak odpuštěno
buď k slávě svaté Trojice a věčné,
jíž čest a sláva na věky buď věkův!

— *by* —

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární.

Jesus im Urteile der Jahrhunderte. Die bedeutendsten Auffasungen Jesu in Theologie, Philosophie, Literatur und Kunst bis zur Gegenwart. Von Lic. Theol. G. Pfannmüller, Teubner, Leipzig, 5 Mk: slušná sbírka názorů o Ježíšovi, illustrace vhodné. — A. Harnack, Beiträge zur Einleitung in das N. Testament III: Die Apostelgeschichte, 1908, 5 Mk. — P. Wernle, Einführung in das theologische Studium, 1908, 7 Mk: velmi dobrá kniha. — R. F. Arnold, Das moderne Drama, 1908, 6 Mk. — P. Dubois, L Education de Soi-Même, 1907. — Fr. Paulsen, Moderne Erziehung und geschlechtliche Sittlichkeit, 1908. — Systematische Philosophie: ve veliké sbírce Die Kultur der Gegenwart řada pojednání ze všech oborů filosofie; kniha (vázaná 12 Mk) podává tresť současné filosofie německé. — The Life and Letters of Herbert Spencer. By David Duncan, LL. D., London, Methuen, 1908. — Dr. A. Reibmayr, Die Entwicklungsgeschichte des Talentes und Genies, 2 sv., 1908. — A. Aulard, Taine historien de la Révolution française, 1907. — É. Ollivier, L'Empire Libéral, 1908. — F. Tönnies, Entwicklung der sozialen Frage (Göschen), 1908. — Handwörterbuch der Staatswissenschaften vychází v 3. vydání (G. Fischer, Jena). — E. Eleutheropulos, Soziologie, 2. vyd., 5 Mk. — L. Hartmann, Th. Mommsen, Perthes, Gotha, 1908. — J. Royce, The Philosophy of Loyalty, N. York, 1908: Hollandský sociolog Steinmetz ve své knize: The Philosophy of War (filosofie války) tvrdí, že bez války není věrnosti (lojality) a bez lojality není zdravé civilisace; harvardský filosof přijímá tvrzení druhé, ale zavrhuje tvrzení prvé. — L. Mitteis, Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diokletians. I.: Grundbegriffe und Lehre von den jurist. Personen, 1908, 10 Mk. — L. Reinhardt, Der Mensch zur Eiszeit in Europa und seine Kulturentwickelung bis zum Ende der Steinzeit, 2. vyd., 1908, 12 Mk. — Die hellenische Kultur. Von Baumgarten-Polend-Wagner, 2. vyd., 1908. — G. Grupp, Kultur des Mittelalters I. sv., 2. vyd., 1907, Mk 5·60. — G. Cadeux, La vie des grandes capitales, 1908, fr. 3·50. — B. Croce, Materialismo storico ed ecconomia Marxi-

stica, 2. vyd., 1907. — Zollallianzen und Zollunionen. Von L. Bosc, übersetzt von Dr. S. Schilder. Wien, 1908, 11 Mk. — Menschen, die den Pfad verloren. Von Schwester Henriette Arendt, 1907, 2 Mk: autorka je prvou assistentkou policie v Německu od r. 1903; ukazuje, jak policie může postupovat výchovně. — Dr. J. Grunzel, System der Verkehrspolitik, 1908, 10 Mk. — Sidney and Beatrice Webb, English local Government from the Revolution to the Municipal Corporations Act: The Manor and the Borough, 2 sv., 1907. — Encyklopädie des Islam. Herausg. von Prof. M. Th. Houtsma u. A. Schaade, 1. seš. 1908. — J. Deutsch, Geschichte der österr. Gewerkschaftsbewegung, Wien, 1908. — Staat und Gesellschaft der Neueren Zeit. (Bis zur französ. Revolution.) Von Bezold-Gottein-Koter (ve sbírce Kultur der Gegenwart), 1908, 11 Mk. — Roman Dmowski, Niemcy, Rosja i kwestja Polska, Lwów-Warszawa, 1908, 5 K. — Das Nationalitäten-Problem. Eine polit. Studie über die Polenfrage und die Zukunft Österreich-Ungarns. Von Professor W. Schücking, 1908. — Fr. Meinecke, Weltbürgertum und Nationalstaat. Studien zur Genesis des deutschen Nationalstaates, 1908. — H. Lichtenberger, Das moderne Deutschland und seine Entwicklung. Übersetzung v. Fr. v. Oppeln-Bronikowski, 1908, 5 Mk. — L. Bernhard, Das polnische Gemeinwesen im preuss. Staat, 1907: pozoruhodná kniha, autor, znající polsky, snažil se vniknout do polských poměrů v Poznani; úplně se mu to nepodařilo.

Nové časopisy. Doporučujeme dvě nové polské revue: Kultura; vychází 2. rok ve Varšavě, měsíčně pod redakcí Zenona Pietkewicze, ročně 6 rublů. — Ateneum polskie redakcí Stanisława Zakrzewského vychází ve Lvově, ročně 20 korun. — Zeitschrift für Politik herausgegeben von Geh. Hofrat Prof. Dr. Richard Schmidt in Freiburg i. Br. und Dr. jur. Adolf Grabowsky in Berlin, 4 sešity 16 Mk. — Reformblatt für Arbeiter-Versicherung. Herausgeber Professor Dr. Stier-Somlo, Bonn a./Rh. 2krát měsíčně. 7 Mk. ročně. — Menschheitsziele. Monatsrundschau für wissenschaftlich begründete Weltanschauung und Gesellschaftsreform, Lipsko, již 2. ročník, ročně Mk 6. — Myśl Niepodległa, orgán polské volné myšlenky, ve Varšavě, ročně 10 rublů. — Hudební Revue, vydává Umělecká Beseda, hudební odbor, redakcí K. Steckera a K. Hoffmeistera, Praha, ročně 10 K. — Der oesterreichische Volkswirt. Herausg. von W. Federn, Wien, ročně 24 K.

Polemika. Nár. Listy psaly o našem úvodníku v posledním čísle minulého ročníku; odpovíme v čísle příštím.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Beck.

Už tedy i baron Beck, vyhlašovaný za zázračného regenátora tohoto státu, dokončil svou politickou pouť. Od 6. června 1906 do 15. listopadu 1908, tedy půltřetího roku, byl baron Beck rakouským ministrpresidentem, a tato doba stačila, aby ztrávila do posledního zbytku tak značný bez odporu talent politický, jakým se baron Beck honositi směl. Krátká tato doba poměrně stačila, že politik i tak vždy v nových prostředcích vynalézavý, jako je baron Beck, dospěl tam, kde pro rakouského premiéra není pomoci, k otázce mocnářově: »Nemáte tedy už prostředků?« Na tento dotaz je jen jedna odpověď: demise, odchod.

Majíce rozbírati důvody pádu barona Becka, můžeme se odvolávati na časté výtky, které jsme na tomto místě činili, zejména jeho politice české a v Čechách. Ale hned tu konstatujeme, že baron Beck nepadl pouze na otázky české. Poměry v Čechách znemožnily mu sice udržeti dosavadní systém, ale baron Beck snad by se byl ještě jednou vzpamatoval a zkoušel své štěstí ještě půl roku, rok. Tu mu skočili do zad lidé jemu nejbližší a zasadili mu ránu smrtelnou: vídeňští klerikálové. Praví se, že dle přání následníka trůnu, který mu nepřál z různých důvodů. Wahrmundova aféra nebyla prý poslední z těch, baron Beck nejednal v ní dosti v intencích arcivévody Františka. Zaručeny zprávy tyto ovšem nejsou, ale silně pravděpodobny a mimo to odpovídají všem ostatním okolnostem působení a pádu barona Becka. Co byl u vlády, i jeho nepřátelé uznávali jeho velký talent, jeho zkušenosti, jeho umění vyjednávačské, a co byl u vlády, potírán jeho koaliční systém. Nástupcem stává se baron Bienerth, muž rozhodně menších kvalit, a systém koaliční zůstává dál cílem vší politiky vnitřní. Stejně zdánlivě opačně se vyvíjel poměr barona Becka ku klerikálům a klerikalismu. Volební reforma a služby, které baron Beck jí svým jednáním s lidmi a stranami konal, chránily ho před odporem pokrokovějších lidí a sociálních demokratů v parla-

mentě, poněvadž se vědělo, že svým smýšlením baron Beck patří k nejupřímnějším klerikálům, a sice k oné frakci, která je v Rakousku nejnebezpečnější, k frakci feudální, která chodí do kostelů a nejraději se stýká s biskupy a preláty. A právě těm feudálům a biskupům byl málo klerikální naposled a vymstili se mu za oba životní hříchy jeho: volební reforma a Wahrmund. Je to jen ironie osudu? — —

*

Baron Beck nechtěl na českoněmeckou Golgothu, nechtěl se dát přibít na českoněmecký kříž a žádný z ministrpresidentů po Badenim tak okázale na českoněmeckou Golgothu nebyl veden a tam ukřižován, jako právě baron Beck. Ministrpresident, který zaváděl do Prahy pravidelnou residenci mocnářovu, stál na konci své politické kariéry před otázkou výjimečného stavu v Praze! Odkud tato mutatio rerum? Politik, který se honosil, že je prvním, který českému národu zjednává patřičné místo v korunní radě dvěma, po případě třemi ministry, na konci své 2½roční politické činnosti byl bez českého ministra a čeští ministři zavdali k jeho pádu první zjevnou příčinu! Jaké odpory!

Jen na pohled. Po celou dobu jeho panování jsme baronu Beckovi vytýkali nedostatečnou znalost českých věcí a osob a poměrů. Ta byla příčinou toho, že baron Beck si netroufal sestaviti si pro svou českou politiku určitý program, že si netroufal konečně sáhnouti na českou otázku vůbec a že hleděl urovnati vše svou šikovností a svým milým chováním. Tento způsob Taaffův se přežil, vlastní tvůrce toho způsobu využil jej docela. Baron Beck vzal do svého kabinetu dva ministry krajany z Čech, Čecha i Němce, a myslel, že má ve svém kabinetě stálou vyrovnací komisi pro českoněmecké otázky. A zatím už tím německým krajanem tu vyrovnací komisi, ba každou možnost nějakého vyrovnání ubil docela. Český i polský ministr-krajan je prostě výslednicí poměrů rakouských. Dokud je většina ministrů vzata z Němců, nejvíce českých poměrů naprosto neznalých, je český ministr-krajan naprostou nutností a nejen pro nás, nýbrž i pro kabinet. Jinak by se vláda musela dostati do rozporu s českými poslanci každou chvíli, poněvadž při rozhodování o věcech a osobách českých se jedná bez patřičných znalostí. Tomu má — také už v zájmu klidného vládnutí — odpomoci ministr-krajan. Němci takového zastance zapotřebí nemají, vždyť ministři sami jsou Němci. Pan Prade byl tedy povolán do kabinetu, aby s drem Pacákem a pak s Práškem připravoval dohodu českoněmeckou — konce těchto

příprav jsou nyní patrny. A možno klidně říci, že pan Prade, německý ministr-krajan, je počátkem pádu ministerstva Beckova. Německé ministerstvo krajanské může mít jen dva důvody, oba stejně považlivé pro trvání každé koaliční vlády: buď se tím má nadržovati Němcům a tím existence ministerstva je ohrožována od prvního dne jeho trvání, anebo německý ministr-krajan má povolání a povinnost tvořiti protiváhu k českému, což je naprosté nepochopení úlohy českého ministra. Český ministr-krajan má v kabinetě, až na jeden dosud resort německém, chránit zájmy české, má německé i polské ministry informovat o českých věcech a osobách, má se zkrátka starat o to, aby ministři brali na nás vždy a při všem patřičný zřetel. To se neděje, snad často ani ne z důvodů politických. Chrániti německých zájmů u německých ministrů přece není zapotřebí, nebo snad pan Prade musel teprve pana dra Derschattu upozorňovat, aby železniční správu poněmčoval, anebo musel snad pana Marcheta uprošovat, aby poškozoval kde a kdy mohl české zájmy kulturní?! A v čem tedy jinak spočívala a spočívá »dohodovací« činnost německého ministra krajana? Že stopuje a pak zkřižuje činnost českého kolegy a tak vyvolává spory a hádky. Za každého adjunkta, kterého český ministr-krajan na některém z resortních ministrů přímo vynutí, poněvadž jistě v celém dotyčném oboru není Čecha, žádá německý ministr ihned »kompensaci«, a z těchto jednání často povstávaly frikce nejostřejší, které mimo osobní a politické roztrpčenosti měly i věcně nemilé následky: záležitost, o kterou se oba ministři-krajani měli »dohodnout«, zůstala n e v y ř í z e n a, byla odročena na dobu vhodnější a výhodnější! Tomu všemu dalo se zabránit, kdyby zájmy Němců, chráněné beztak celým kabinetem, v první řadě i prémiérem samým, nebyly dány ve zvláštní ochranu německého ministra-krajana, porušujícího zbytečně rovnováhu v ministerstvě.

Takových neporozumění byla za barona Becka nekonečná řada, jako mementa mori zjevovala se občas, aby upozornila chefa kabinetu, že třetí úloha jeho, třetí část politického jeho poslání, dorozumění, dohoda mezi Čechy a Němci, nedá se odbýti jen tak mimochodem, že tato otázka, ničící od r. 1867 každé lepší hnutí rakouské politiky vnitřní i zahraničné, se dá rozřešiti jen po klidných a věcných úvahách, jen s naprostou znalostí věcí, osob a smýšlení obecného, nálady mas. Tyto upomínky měly být skutečně mementa mori, měly bar. Beckovi být výstrahou, že bude konec jeho vládě, nechopí-li se v čas českých věcí a neudělá-li pevnou rukou v Čechách pořádek. Ale

baron Beck — tenkrát už zpit svými úspěchy ve volební reformě a ve vyrovnání s Uhry — nedbal těchto výstrah a »fešácky« po vídeňsku učinil citovaný už výrok o Golgotě českoněmecké. Neviděl, co se stalo v Chebu, nechtěl rozuměti tomuto plamenu, jenž vyšlehl na českém západě a nechtěl si přiznati, že neuhasí-li tento první plamen úplně, vzplane co nejdříve požár, který musí na konec pohltit i jeho. Baron Beck tenkrát ukázal všem, kdo dovedou se na věci dívat, že on na české věci se dívat neumí, a tenkrát už pozbyli všichni, kdo jinak věřili v opravdovost jeho úmyslů, důvěru v jeho státnické umění. Už když bylo zle, baron Beck ohlašoval jazykový zákon, ale tenkrát už jsme řekli, že slib ten baron Beck nesplní, že zákona nepodá, poněvadž si na tuto práci netroufá. A nepodal a netroufal si! Když pak po násilné a násilnické obstrukci Němců na českém sněmu se ukázalo, že baron Beck ztratil půdu i ve vládních stranách, když si nevěděl rady s pražskými bumly a výtržnostmi, bylo patrno na všech stranách, že se už na Golgotu vezou trámy, z nichž měl být sbit kříž pro barona Becka. Umění státnické, které zvítězilo při nesčíslných kompromisech při volební reformě, které zvítězilo nad Weckerlem a Szterenyim v Budapešti, kapitulovalo před pražskou kulérovou mládeží německou, a jediný prostředek zbyl bar. Beckovi v ruce, jemu, který nalézal v každé situaci dvacet nových a nových — výjimečný stav. To bylo málo, po čertech málo, neboť o rakouské politice možno věru říci: Na počátku byl výjimečný stav! A obyčejně státníci, kteří vyšli, aby zjednali pokoj a mír v Čechách, dokázali na konec, že ten klid má být klidem politického hřbitova, klidem výjimečného stavu. Nedošlo k němu, pravda, ale ne zásluhou bar. Becka, nadlidským sebezapřením Prahy byl odvrácen. Ale vždy doposud měly výjimečné stavy v Čechách podklady vážnější, vskutku výjimečné a vážně politické. Dovedný pan baron Beck teprve nám chtěl hoditi na krk oprátku tohoto obmezení svobod z důvodů policejních, lokálních, ba dětinských. Nepotřebujeme teprve dokazovati, že nesdílíme rozčilení, roztrpčení nad bumlem. Nebojíme se tří set německých studentů v čepičkách, neboť známe národní naši hymnu — a té přece musíme věřit — a pějeme: »Byť by bylo tolik Němců kolik čertů v pekle, Bůh je s námi, kdo proti nám, toho Perun smete.« Tolik jako čertů v pekle těch kulérových studentů v Praze není, a přenecháváme tedy jich smetení rádi Perunu. Nemáme se tedy čeho báti a zejména nemáme obavy, že by nám Němci tím bumlem poněmčili zlatou slovanskou Prahu. Ale — a o to se jednalo a jedná — v dobách politicky pohnutých, a ty byly nyní a jsou — ohromná

majorita pražského obyvatelstva je nervosní a byla tentokrát daleko nervosnější než kdy jindy, poněvadž positivní politika těšila se malé oblibě v širokých vrstvách a její bezúspěšnost veřejnost dráždila vždy víc a více. Tato nervosa prostě nesnesla v nedělní poledne na hlavní ulici hlavního města českého okázalou procházku vyzývavé mládeže německé, která jako by chtěla českému obyvatelstvu demonstrovat pochybenost oficiální politiky české. V takových dobách musí veřejná správa, věčně o veřejný klid a pořádek starostlivá, znát jiné prostředky k uklidnění majority obyvatelstva hlavního města celého království, než výjimečný stav. Když výjimečný stav zaváděl Koller, bouřil se proti politice vlády celý národ, nyní demonstrovalo tři sta buršů a proto zase výjimečný stav? A mezi Kollerem a Coudenhovem leží čtyřicet let, máme dnes všeobecné hlasovací právo, a tenkrát volily říšskou radu sněmy! To má být vážná politika, to politické myšlenky a prostředky politika, který chce řešit českou otázku v Rakousku?

Ne, to byl konec. A ten konec rozpoznali nejdříve nejlepší kdysi přátelé barona Becka — klerikálové. Jakmile vznikla na českém sněmu obstrukce, jakmile sněm odročen — vídeňští antisemité opouštěli barona Becka, množily se v listech klerikálních projevy nelibosti, a v Budapešti v delegacích baron Beck se stal předmětem koncentrovaného útoku klerikálů obou sněmoven. Pan Axmann ruku v ruce s hrabětem Latourem a Clamem z Martinic násilně přivodili různice do delegací návrhem na zvýšení platu vojákům. Baron Beck měl být uštván: hrabě František Thun, vůdce všech politických intrik, však dobře věděl, že padne-li baron Beck následkem událostí v Čechách, nebude z toho prospěchu pro jeho účely. Proto baron Beck musel padnout rukou klerikální, aby na této straně hledáno spasení a náprava. To se vydařilo. Baron Beck padl rukou klerikálů a na jeho místo postaven klerikál Bienerth.

*

Vlastnoruční list, kterým baron Beck byl z úřadu propuštěn, neobvyklým způsobem vypočítává zásluhy a úspěchy jeho. Všechna jeho dovednost, všechna zkušenost a znalost byly zapomenuty v okamžiku, kdy křesťansko-sociální strana z vyššího rozkazu zahájila proti němu boj. Okolnost tato je tak pozoruhodna, že musí být přímo vodítkem pro všechnu další politiku stran a lidí, kteří chtějí míti nárok na pokrokovost. Ne jako bychom chtěli kázati pomstu za pád Beckův — na to nám byl baron Beck málo blízkým a v našich otázkách národních, jak jsme tuto vypsali, dokonce cizím. Jeho nástupce,

baron Bienerth, dává sice prohlašovati o sobě, že je naprosto svobodným vůči všem politickým stranám, že zejména se nepočítá ke straně klerikální nebo křesťansko-sociální. Ale každý zná cenu podobných ujišťování při nastupování vlády a úřadu. Osmnáct hodin trvaly porady u nového premiéra o tom, stanoviti předpoklady pro nový kabinet koaliční, v němž by zasedati mohli Češi i Němci. Prozatím k takovému kabinetu nedošlo — Češi a Němci se nedohodli. Ale celá forma nově jmenovaného kabinetu úřednického s parlamentárními ministry-krajany a příkaz císařův, aby nový premiér ve svém jednání o parlamentní vládu pokračoval, nasvědčuje tomu, že systém koaliční má být zachován. Jen tehdy, když se podaří utvořiti takovou koalici českoněmeckou, ovšem na zdravějších základech než dosavad, bude také možno, zadržet ony proudy, které pracovaly proti Beckovi z důvodů nenárodních, proudy Gessmannovy, klerikální. Je dost povážlivé, když už tak více než konservativní politik nebyl oněm kruhům vhod, když jim byl příliš liberálním. Jak řečeno: ta okolnost musí vyjasnit situaci.

Barona Becka jistě je škoda. Byl, jako dr. Koerber, jedním z nejlepších representantů vysoké byrokracie rakouské. Co takový dost sympatický, vzdělaný a dost nepředpojatý. Ale, jako dr. Koerber, nevyhovoval více nynějším poměrům a skonal dědičnou už chybou všech těch rakouských byrokratických veličin: strach před určitým programem, nedostatek určitého přesvědčení. Tu se kloní tito byrokraté vždy ke všem kompromisům bez rozdílu, jen když pomohou z okamžité nesnáze. Naprostá neznalost jeho poměrů českých pád jeho urychlila. Neznalost ta vedla jej k onomu znásilnění českých poměrů politických, která se nazvala Národním klubem, k spojení liberálů s klerikály českými. Jen baron Beck odešel, ukazuje Národní klub trhliny, poněvadž se ukázalo, proč klerikálové jsou v onom násilném sdružení. Snad jednou z těchto důvodů budeme odchodu barona Becka blahořečit. Č.

Sanace úrazových pojišťoven.

Dr. E. Schönbaum.

(Dokonč.)

III. *Příčiny deficitů úrazových pojišťoven.*

Příčiny deficitů jsou dobře známy, uvádí je na př. plně »Program reformy a vybudování dělnického pojišťování« z r. 1904. Není třeba tedy u této kapitoly dlouho prodlévati.

Hlavní příčinou jest bez sporu příliš nízký a nepružný tarif příspěvkový. Původní tarif při zavedení pojišťování spočíval na základním čísle 5·67, t. j. nejvyššímu 100procentnímu nebezpečí odpovídala prémie 5·67 K za každých 100 K mzdy, jednomu procentu nebezpečí prémie 0·057 K za 100 K mzdy. Toto číslo bylo několikráte při revisích zvýšeno a dle zvláštních poměrů jednotlivých ústavů differencováno. Při poslední revisi bylo ustanoveno toto číslo 7·10, pro Prahu a Vídeň však 7·81, od r. 1907 pak pro Prahu 8·59.

Číslo 7·10 jest rozhodně jakožto míra nebezpečí pro nejvyšší třídy nebezpečenské příliš nízké. Celé kategorie podniků mají cifry o mnoho vyšší. Vysoko nad číslo 7·10 zatěžují úrazové ústavy, aniž by tyto mohly vybírati příslušné prémie, tyto závody:[1] Parní pluhy, mlátičky, řezačky, těžké povoznictví, skládání a nakládání na lodi, břidlicové a různé jiné lomy, pískovny a jámy, pily s vodní silou, pily kruhové, studnaři, pokrývači střech, atd. Důvody, které se pro podržení tohoto čísla uvádějí, jako, že by změnou trpěla srovnatelnost dat, nebo že nelze z ohledů na existenci určitých závodů jíti nad nejvyšší mez,[2] a to tím spíše, že jedná se ponejvíce o hospodářsky slabé skupiny podniků, nutno uznati. Nesouhlasí však důvody tyto s »individualisací podniků«, která vyžaduje, aby každý podnik byl zařaděn v to procento nebezpečenské, jež odpovídá jeho nebezpeč-

[1] Amtliche Nachrichten 1904: Zur bevorstehenden dritten Revision der Gefahrenklasseneinteilung.

[2] Amtl. Nachr. 1897 Nr. 17, str. 215 a násl. Na tomto místě slibuje se též při reformě úrazového pojišťování odpomoc, »aniž by bylo nutno ukládati jiným podnikům břemena, převyšující míru jich nebezpečí úrazového.« Tato slova byla vykládána neprávem jako slíbení státního příspěvku.

nosti nebo opatřením k odvrácení úrazů v něm zavedeným, aby tedy každé odvětví produkce neslo celé břemeno, jež svými zvláštnostmi na národní hospodářství uvaluje. Tato individualisace byla při jednání v parlamentě o systém opatření peněžních prostředků uváděna jako zvláštní výhoda systému úhrady kapitálové prémiemi. Že nebylo dosud možno bráti na ni plný ohled, zavinila z části též nedokonalá klasifikace podniků[1] dle nebezpečí, která však hned s počátku byla za nedokonalou uznána, a která teprve dlouholetým shromažďováním materiálu může býti zlepšena.

Že prémie, ústavy předpisované, jsou nízké, ukáže tento počet: V období 1897—1901 bylo průměrné čisté zatížení všech ústavů úrazy vyjádřeno obnosem 17,487.000 K. V téže periodě byla průměrná roční mzda 889 mil. K, jest tedy pro toto období průměrné čisté zatížení 1·967 na 100 K mzdy. Z toho se vypočítává hrubá prémie obnosem 2·29 K na 100 K mzdy.[2] Viděli jsme však, že ve skutečnosti byla úhrnná prémie r. 1900 1·87 a v průměru celého období pouze 1·73, tedy 0·56% mzdové summy méně než bylo třeba.

Podobně má se věc s ústavy Praha a Vídeň. Zvolíme-li opět období 1897—1901, obnášelo čisté zatížení úrazy u Prahy okrouhle 6·93 mil. ročně, mzdová summa obnášela v roce 1905 348·67 mil. Předpokládáme-li tedy, že se zatížení v posledních letech značně nezvýšilo, byla by potřebná hrubá prémie u Prahy *2·32*, kdežto u Vídně na základě podobného počtu *2·45*. Ve skutečnosti jsou obě tato čísla ještě poněkud nízká, neboť zatížení do r. 1905 zajisté stouplo. Prémie ústavy Praha a Vídeň vskutku vybírané byly však *1·81* a *2·01*, tedy mnohem nižší.

Na tomto velikém stoupnutí prémie má vinu v prvé řadě strašlivý vzrůst úrazů.[3] Počet úrazů s následující neschopností

[1] Tato ovšem není zvláštností rakouského úrazového pojišťování, nýbrž jest vlastní všemu pojišťování; viz A. Wagner v článku Versicherungswesen v Schönbergově Handbuch der pol. Oekonomie II. B. str. 383 a násl.

[2] Příslušný vzorec pro výpočet hrubé prémie jest $p \times 1{\cdot}13 + 0{\cdot}07$, kde p značí čistou prémii.

[3] Neočekávaný vzrůst úrazů způsobil, že pravděpodobnosti úrazu, jakožto početnímu podkladu prémiového systému, byla odpírána stálost v čase, a z toho sestrojován argument proti tomuto systému vůbec; viz na př. Layer, Zeitschrift für Volkswirtschaft 1899. Neprávem. Přesné statistické podklady musí vytvořiti si teprve každé pojišťování samo. Z veliké části má pak ono stoupnutí svůj původ v zlepšení organisace hlášení úrazů a v kolísavém pojmu úrazu podnikového, pro nějž zákon nedává žádné definice, a který rovněž musí býti ústavy a rozhodčími soudy teprve vytvořen. O tomto pojmu existuje celá literatura; bližší v. Layer l. c. str. 169 a násl.

výdělkovou se od roku 1890 téměř zpětinásobil. Mnoho k tomuto smutnému effektu přispěla nedostatečná organisace zabraňování úrazům, jež nedovoluje ústavům vydávati zavazné předpisy o vyvarování úrazům a provádění jich kontrolovati vlastními technickými úředníky.[1]

Vedle vzrůstu počtu úrazů, který překonal všechno očekávání, jsou však ještě jiné příčiny deficitů. Jmenuji nesprávné fatování mzdových obnosů, jímž jsou připravovány ústavy o veliké tisíce ročně, dále příliš úzce opsaný kruh pojištěných, který způsobuje v celé řadě podniků t. zv. negativní výběr. Pojistná povinnost pojímá totiž na př. v zemědělství nebo při stavebních závodech jen podniky nejnebezpečnější a nestará se o »vyrovnání risika«. Passivní jsou hospodářské podniky a zatěžují svým deficitem podniky živnostenské. Vedle toho způsobují ústavům veliká vydání, což má svůj důvod ve velikém počtu podniků a malém obnosu mzdovém.

IV. *Význam deficitů.*

O významu deficitů panují namnoze mylné náhledy.

Vládní »Program« staví se na stanovisko, že význam účetních deficitů se z různých stran přehání. Pokud jde o hlásání katastrofy a bankrotu úrazových ústavů, jest toto stanovisko správné. Jinak ovšem je třeba uvážiti, že deficity úrazových pojišťoven jsou skutečné deficity, které jsou jednoduše výrazem toho, že přiřknutím rent přejaly na se ústavy závazky do budoucnosti, jimž dle dnešních svých finančních poměrů nejsou s to dostáti. Označovati deficity s důrazem za účetní, je pouhé hraní si se slovy; jaké by mohly býti jiné, když při každém možném systému musí býti hrazeny aspoň splatné renty účetního roku? U soukromých pojišťovacích ústavů zakročila by vláda okamžitě, jakmile by se u nich sebe menší podobný deficit účetní objevil.

Ve svém dobrozdání (Amtl. Nachr., 1907) soudí dv. rada Czuber, že deficity úrazových ústavů třeba posuzovati jinak, než u soukromých společností, protože je tu stát, který nedovolí, aby podobné pojišťování ve velikém slohu kdy zaniklo.[2] Nepokládám toto

[1] Na rozdíl od Německa; viz na př. zprávu dr. Haubnera a Marschnera o studijní cestě podniknuté na náklad pražské úrazové pojišťovny do Německa r. 1897. Za to osnova našeho zákona předložená 3. listop. tohoto roku obsahuje podobná ustanovení jako německý zákon.

[2] Podobné stanovisko zaujímá A. Wagner v citovaném již článku v Schönbergově Handbuchu, který vidí v povinnosti přístupu, pří-

stanovisko za úplně správné. Především nejde jen o zaniknutí pojišťování, nýbrž o případnou redukci rent, k níž mohou deficity zavdati podnět. Věc je přece ta: Buď budou deficity, ať již kýmkoli, plně uhrazeny, ne-li nyní, což by bylo nejsprávnější, tedy jistě v budoucnosti v době stability, anebo — a to je druhá možnost — musí býti výkony ústavů, tedy v prvé řadě renty, redukovány. A že tato druhá možnost, která činí ilusorním, co by při pojišťování mělo býti věcí hlavní, totiž jistotu, není vyloučena, ukazují jednak zkušenosti s nedávnou sanací bratrských pokladen, jednak též sanační plán, navrhovaný v »Programu« vládou. Protože totiž vláda nechce se odhodlati k dostatečnému zvýšení prémií, je nucena redukovati pojištěné výkony, což děje se na př. odstraněním malých rent a nahrazením jich odbytným, jež se však určuje pouze ve výši jedné třetiny kapitálové hodnoty.

Co se garantie státu týče, na niž Czuber myslí, má podobná záruka jen theoretickou hodnotu;[1] ostatně vyslovil se v poradách pracovní rady min. rada Künstler jménem vlády důrazně a naprosto odmítavě proti jakékoli garantii státu, a to z důvodů velmi vážných, jak ještě bude uvedeno.

Význam deficitů roste ještě různými okolnostmi z porad pracovní rady a pojišťovacího výboru, které zůstaly celkem nepovšimnuty. Jednalo se o rozšíření pojistné povinnosti na různé druhy podniků, a tu poukazovali jich zástupcové na nahromadivší se deficity a namítali, že by mohli býti nuceni k účastenství na hrazení deficitů, kdežto výhod nízkého tarifu, jenž zavinil hlavně jich vznik, účastni nebyli. Tento argument byl uznán za správný, a vskutku byl přijat

slušnosti a přispívání k pojišťování záruku téže jistoty, jakou poskytují reservy soukromých ústavů. Odtud vyplývá jeho hájení principu rozvrhu. Podobně Schäffle v Staatswörterbuchu článek Arbeiterversicherung a Layer v cit. práci str. 162.

[1] Není zbytečno připomenouti, že jeden z hlavních důvodů, pro něž dána byla systému úhrady kapitálové prémiemi přednost před systémem rozvrhu, byla pro poslaneckou sněmovnu právě možnost obejíti se bez státní garantie a příspěvku. Zpráva živnostenského výboru (Beilagen zu den stenogr. Prot. d. Abg. X. Session č. 75) zní: »Der Ausschuss gieng von der Ansicht aus, dass die Industrie und der landwirtsch. Grossbetrieb jene Lasten, welche aus der Unfallversicherung hervorgehen, allein zu tragen haben; daher wurde eine staatliche Hilfe in der Form eines regelmässigen Zuschusses . . . oder in der Form einer Staatsgarantie . . . niemals in Betracht gezogen«. Podobně vyslovil se proti garantii státu a proto též proti systému rozvrhu posl. Dr. Baernreither z toho důvodu, že znamená případné převalení břemen na kruhy interessentů, jimž podobné povinnosti nemohou býti ukládány.

návrh, dle něhož ty skupiny podniků, jež budou v pojišťování nově pojaty, nemají býti přibírány k úhradě dosavadních deficitů. Touž námitku mohou však, bude-li uhrazení deficitů odsunuto daleko do budoucnosti, pronésti při nutném posléze zvýšení příspěvkového tarifu podnikatelé všech oborů. Také oni budou museti platiti na renty invalidů, raněných v závodech namnoze již zaniknuvších, kdežto výhody nízkých příspěvků padly do klína jich předchůdcům. Nechání deficitů neuhrazenými jest právě nespravedlivé, ať již jde o převalení jich na současníky nebo doby pozdější.

Často bývá ukazováno na Německo, kde prý účetní deficity dosáhly již r. 1898 výše 217 mil. marek. V Německu je totiž zaveden až na malé výjimky při odborových společenstvech systém rozvrhu, a následkem toho jsou deficity mnohem vyšší než u nás. Obrovská summa 217 milionů marek jest ostatně vážné memento! Znamená přece, že v budoucnosti bude museti průmysl německý vedle břemen, jež mu uloží jeho úrazy, hraditi tento a ještě větší deficity, které během doby narostou. Proto též vláda německá předepsala znovu dotovati velmi intensivně reservní fondy,[1] jichž úroků má býti použito k zmenšení rozvrhů v budoucnosti, a které vlastně systému rozvrhu jsou cizí. Předpis o dotování těchto fondů nese ovšem v značné míře na sobě charakter libovůle.

V. *Sanace úrazových pojišťoven.*

Dle všeho, co dosud bylo řečeno, jest sanací úrazových ústavů rozuměti odstranění deficitů a ustanovení prémiových tarifů dle posledních zkušeností tak vysokých, aby byly renty úrazové i správní vydání v budoucnosti úplně kryty. Jen tak je možno provésti sanaci při podržení systému kapitálové úhrady prémiemi. A jen tento systém je z důvodů dříve uvedených přijatelný.[2]

[1] Denkschrift z r. 1896 o finančním vývoji ústavů pro invalidní pojišťování obsahuje též zajímavé podrobnosti o očekávaném vývoji německého úrazového pojišťování, otištěné v Amtl. Nachr. VIII. Z nich plyne, že nutno očekávati během 50–60 let stoupnutí německé »Umlage« až na 3·2% mzdové summy. Zatížení budoucnosti jest tu tak značné a organisací německého pojišťování v odborová společenstva, která sdružují jen stejnorodý průmysl, tak zvýšeno, že vzniká otázka, bude-li budoucnost s to, zmoci požadavky na ni kladené. Proto pojato bylo též do německého zákona ustanovení upravující ručení říše. (§§ 33. a 92. n. z. o ú. p.)

[2] Z různých stran se navrhuje systém kapitálové úhrady rozvrhem, při němž se kapitálová hodnota všech rent v účetním roce přiřknutých rozvrhne pro nejbližší rok na zúčastněné podniky. Tento systém, který stojí ve středu mezi oběma dříve uvedenými, byl navrhován již r. 1895 v známé

Program z r. 1904[1] navrhuje v §§ 151—153 sanaci úplně jinou. Hlavní myšlenka je při tom asi ta: Příjmy, plynoucí z příspěvků, se kontingentují, čímž má se průmyslu dostati ujištění, že celková břemena z úrazového pojišťování po delší dobu nebudou zvýšena. Na vždy však nedá se snad zvýšení příspěvků zadržeti, a pro tento —

enquetě o úrazovém zákonu dr. Hotowtzem a přejat též do dobrozdání obch. a živn. komor o »Programu«. Též Layer l. c. str. 202 se staví na stanovisko tohoto systému. Výhody uvádějí se pro systém ten následující: Vznikání deficitů jest zdánlivě nemožné. Čísel pro pravděpodobnosti, následkem úrazu státi se invalidním nebo zemříti, není třeba. Naproti tomu stavím kolísání rozvrhu v jednotlivých letech, které je přirozeně mnohem silnější než u obyčejného rozvrhu. Pro vídeňský ústav obnášel by na př. průměrný obnos rozvrhu na 100 kor. mzdy v letech 1890 1·09, 1891 1·25, 1892 1·69, 1893 1·87, 1894 2·14, 1895 1·94, 1896 2·28, 1897 1·90. Toto kolísání, stěžující kalkulaci výrobních nákladů, by potrvalo však i v době stability, neboť je způsobeno náhodnými výsledky jednotlivých let; bylo by pak ještě sesíleno zavedením organisace odborových společenstev, jak se jí od počátku rakouského úrazového pojišťování domáhají průmyslníci a s jistou modifikací též dobrozdání komor. Schází tu právě totiž ono vyrovnání v čase vlastní prémiovému systému i vyrovnání mezi příznivěji situovanými skupinami podniků a skupinami, stiženými krisemi, vlastní territoriální organisaci. Tomuto osudnému kolísání rozvrhu by bylo možno zabrániti jen zřízením reservních fondů, které by měly úkol vyrovnávati náhodné odchylky; tak navrhuje též dobrozdání komor. Reservními fondy ocitáme se však opět u prémiového systému s tím rozdílem, že zde dotování jich děje se bez určitého principu, kdežto u prémiové soustavy děje se dle statistických podkladů. Nesmíme dále zapomenouti, že bylo by třeba každý rok vypočítávati na základě přiznané summy mzdové, známé potřeby tohoto roku a platného roztřídění nebezpečí příspěvek připadající na jedno procento, a sice pro každý ústav zvláště — což by vyžadovalo obrovské práce. Na jednu okolnost chci ještě ukázati. Layer pokládá za zvláštní výhodu systému kapitálového rozvrhu, že co se při něm platí, jest správné, na rozdíl od systému prémiového. To není úplně správné. Výpočet úhradového kapitálu jest přece právě tak více nebo méně přesným odhadem na základě statistických údajů, jako výpočet prémie. I při systému úhrady kapitálové rozvrhem mohou se objeviti deficity nebo přebytky, jež oboje pokládá Layer za nespravedlivé hospodaření na útraty budoucnosti nebo minulosti. To závisí totiž na skutečném průběhu úmrtnosti mezi invalidy, vdovami a sirotky, která může býti jiná než úmrtnost předpokládaná při výpočtu úhradového kapitálu. Zaveden jest systém ten v Německu u jediného společenstva »Tiefbauberufsgenossenschaft« (hlavně pro nestálost podniků tohoto společenstva) a ze států pouze v Luxemburgu; u nás r. 1895 u ústavu rakouských železnic, u něhož ovšem panují poměry výjimečné (malý počet podnikatelů vládnoucích velikým kapitálem, jimž roční kolísání tak nepřekáží).

[1] Zatím vyšel návrh zákona o sociálním pojišťování, který trvá na kontingentování příspěvků a odůvodňuje je týmž způsobem jako „Program“. Následující kritika týče se tedy též předlohy z 3. listopadu.

dle slov »Programu« — velmi nepravděpodobný případ ustanovuje »Program« takto: Nestačí-li příjmy ústavu k hrazení běžných výdajů, je dovoleno užíti úroků jmění, a teprve nestačí-li tyto, rozvrhne se chybící obnos na příspěvky v podobě přirážek. Co se týče onoho »kontingentování příspěvků«, rozumí se jím dle § 152. asi toto: Summa příspěvků, vybraná dvě léta před revisí nebezpečenských tříd, zůstává u každého ústavu (ovšem při stejné summě mzdové, resp. nezměněné summě pojištěných plných rent) konstantní, takže při revisi nebezpečenských tříd může nastati sice přesunutí v tarifu příspěvkovém, ne však v úhrnném obnosu příspěvků. Jinými slovy: celkové břemeno ukladané úrazovým pojišťováním průmyslu zůstává stejné.

Charakteristické pro tento plán sanační jest úplné opuštění de jure systému kapitálové úhrady; kdežto dosud zákon ukládá ústavům kapitálové krytí přejatých závazků, neobsahuje »Program« vůbec slova »krytí« nebo »úhrada«, za to však obsahuje nový princip: Celkový obnos příspěvků a tím i celé břemeno, uvalované na industrii, má býti udrženo v téže výši. Zbude-li při této kontingentované výši příspěvků po uhrazení běžných výdajů něco na dotování jmění, dobře; ne-li, také dobře. Nestačí-li příspěvky k hrazení běžných výdajů, sáhne se na úroky jmění, t. j. dle dnešních pojmů úhradového kapitálu. Stanovisko »Programu«, že musí býti úhrnný obnos příspěvkový v dohledné době nezměnitelný, je ovšem ničím neodůvodněné.

Vláda opuštění systému kapitálového na polo přiznává, doufá však, že bude možno systém ten podržeti »de facto«. Poněvadž však má zůstati obnos příspěvků, dle dnešních poměrů nedostatečný, stejný, je nutno pro udržení kapitálového systému buď, aby stoupla fatovaná mzda, nebo aby klesla vydání, nebo oboje, a sice v takové míře, aby po uhrazení běžných výdajů bylo možno jmění ústavu udržovati na výši, vyžadované kapitálovým systémem. I kdyby to bylo vůbec dosažitelno, bylo by opuštění de jure soustavy kapitálové úhrady dle mého mínění chybou.

»Program« slibuje si docílení těchto účinků od různých opatření. Jsou to hlavně následující ustanovení:

1. Opuštění pojištění kollektivního, t. j. celých mzdových sum, a přechod k pojištění individuálnímu jednotlivých osob za pomoci nemocenských pokladen; zavedení jednotného základu pro vyměřování příspěvků i odškodného.

2. Rozšíření čekací doby na celé trvání léčebného řízení až po jeden rok a vliv na léčebné řízení.

3. Odstranění malých rent a nahrazení jich odbytným.

4. Vyloučením zemědělských (passivních) podniků.

Jiná opatření jako částečné přerušení úrazové renty při současném braní renty invalidní mají menší význam, a jich finanční efekt se nedá číselně vyjádřiti. O opatřeních 1.—4. nutno říci tolik: Ustanovení 1. je vskutku s to odpomoci starému zlu: podvádění o příspěvky, ale jen za současného zavedení nucených mzdových knih. Opatření 2.—4. mají účelem snížení vydání, jde však o to, na čí útraty. Ustanovení 2. přenáší jednoduše s beder podnikatelů velikou část výkonů na nemocenské pokladny, ustanovení 3. zkracuje citelně částečné invalidy, neboť odbytné, o němž mluví »Program« jen všeobecně, obnášelo by dle vysvětlivek průměrně jen ⅓ hodnoty kapitálové.[1] Ustanovení 4. pak chce zameziti passivnost zemědělských podniků s používáním motorů tím, že je z povinnosti pojistné vylučuje, ač uznává jich nebezpečnost.[2] Správnější snad bude rozšířiti pojistnou povinnost na všechny zemědělské podniky, jak je tomu v Německu. V celku jest proti opatřením 2.—4. odpor z vážných důvodů. Nám jde však jen o zjištění jich f i n a n č n í h o e f e k t u pro sanaci. A ten je nevalný.

Sám program vypočítává s uvážením všech výhod, jež ustanovení 2.—4. skýtají, prémii, nutnou k hrazení všech břemen z úrazů a správních nákladů, na 2·07% mzdového obnosu; vskutku však docílily ústavy v r. 1901, pro nějž se výpočet děje, jen 1·81%. Má-li tedy kontingentováním býti docíleno udržení systému kapitálového d e f a c t o, musí býti difference 0·26% uhrazena účinkem ustanovení 1. o přechodu od kollektivního k individuálnímu předpisování příspěvků. A to vskutku vláda očekává. Je-li naděje ta oprávněna, je nesnadno rozhodnouti.

---

[1] Zvláště o toto odstranění malých rent bude tuhý boj. »Malými rentami« nazývá »Program« renty invalidů, jichž schopnost výdělková je snížena úrazem o ⅕. Že toto číslo je příliš vysoké, uznal vl. r. K a a n sám a souhlasil s odhadováním neschopnosti výdělkové na dvanáctiny. Tím však stává se finanční effekt odstranění malých rent nepatrným. Ostatně staví se proti tomuto opatření jednomyslně svými zástupci dělnictvo, a eho stanovisko musí býti respektováno tím spíše, že zmenšení správních vydání, o něž se tu hlavně jedná, není tak značné. Vyplácejí se renty totiž pošt spoř. na základě jediného příkazu, takže pouze udržování invalidů v evidenci vyžaduje jistých nákladů.

[2] Předloha zákona z 3. listopadu 1908 je opět v pojištění podržuje.

Ve skutečnosti jsou předpoklady vládní o úsporách z ustanovení 2.—4. plynoucích optimistické, jak ukazuje též dobrozdání territoriálních ústavů. Kdežto výpočet programu bere čisté zatížení z úrazů dle průměru revisní periody 1897—1901 17,487.000 K a 4procentní úroky z deficitů koncem roku 1902, obnášela by tato čísla již v r. 1905 o 600.000 a 1,100.000 K více. Dle mého mínění jsou tato čísla, hlavně první, odhadována příliš nízko, a až do provedení reformy ještě značně stoupnou. Dále redukuje dobrozdání právem úsporu z odbytného malých rent dle zkušeností ústavů na 30% úhradového kapitálu. Těmito korrekcemi, které nejsou jistě přehnány, stoupá příspěvek na 2·37% mzdového obnosu, takže rozdíl mezi skutečnou bruttoprémií 1·81% (v r. 1901) zvyšuje se na 0·56%, čili absolutně vyjádřeno na 5·33 mil., obnos, který nemůže býti přechodem k individuálnímu předpisu příspěvků získán. Sanační plán vlády ztroskotává tedy úplně, udržení systému kapitálové úhrady »de facto« je nemožné. A to jsme ještě uvažovali poměry ústavů všech, kdežto sanace musí býti prováděna pro každý ústav zvláště.

Jedině možná sanace za dnešních poměrů je: Stanovení tarifu příspěvkového dle nejnovějších zkušeností ústavů tak, aby, pokud lze z minulosti souditi na budoucnost, příště deficity nevznikaly, deficity pak již vzniklé uhraditi. Jest třeba podotknouti, že též přechod od systému prémiového k systému kapitálové úhrady rozvrhem, jejž navrhuje na př. dobrozdání komor, vyžaduje odstranění deficitů. Velice nesnadno bude však řešiti otázku, kdo má deficity hraditi.

Dobrozdání obchodních a živnostenských komor žádá, aby deficity hradil stát. Ačkoliv nutno uznati, že na nahromadění deficitů má částečně vinu vláda, která neučinila v čas vhodná opatření pro zamezení jich vzrůstu,[1] a že k úhradě deficitů pojištěnými podniky by z části přibrány byly závody nové, jež na jejich vzniku podílu neměly,[2] přece nebylo by podobné převalení deficitů, vznik-

[1] Nesmí se ovšem zapomínati, že hlavní překážkou byli při tom opět průmyslníci, kteří se houževnatě proti zvýšení tarifů bránili, a na něž vláda brala ohled.

[2] Ti, kteří jsou pro systém rozvrhu a brání se při tom proti uhrazování deficitů právě uvedeným argumentem, jednají ovšem nelogicky. Neboť systém rozvrhu spočívá právě na převalení břemen na nezúčastněné při jich vzniku podniky.

lých nedostatečným placením pojistných příspěvků, na všeobecnost spravedlivé. Mimo to není takové účastenství státu na odstranění deficitů ve shodě s právní a historickou souvislostí úrazového pojištění s dřívějším povinným ručením podnikatelů za škody způsobené dělníkům úrazy v podnicích, na níž dobrozdání obchodních komor důrazně stojí.[1]

Vláda prohlásila v pracovní radě ústy svého zástupce, že jakékoli účastenství státu na sanaci úrazových pojišťoven jest vyloučeno. Jinak prý by musel stát, kdyby měl v úrazovém pojišťování přejíti k poskytování příspěvků v jakékoli formě, zavésti garantii státu, čemuž jest se třeba vyhnouti, neboť i v nemocenském a invalidním pojišťování by mohlo dojíti k podobným koncům. Zavedením státní garantie by též zmizel popud k řádnému a šetrnému hospodaření. Dále dala by se jen stěží udržeti stabilita řádného státního rozpočtu.

Když nepřivolí stát přispěti k uhrazení deficitů,[2] bude nejlépe uhraditi deficity amortisací v určité době 20—40 let, a sice přirážkou k pojistným příspěvkům.

Jak vysoká byla by potřeba ústavů Praha a Vídeň za úplné sanace a bez úspor navrhovaných »Programem«, beztoho nepatrných? Patrně obdržíme hledaná čísla, připočteme-li k prémiím vypočítaným v odstavci III. kvoty na amortisaci (při 4% úročení). Při amortisaci v době 40 let by obnášela prémie u Prahy 2·32 + 0·35 = 2·80, při amortisaci v době 20 let 2·97 a 2·96 procent mzdové summy. Při tom by se dála amortisace půlletními splátkami. Čísla uvedená odpovídají přibližně poměrům roku 1905. Jsou však spíše nízká než vysoká. Po provedení amortisace by klesly opět prémie na výši 2·32 a 2·45, předpokládaje, že zůstane relativní počet úrazů po roce 1905 přibližně stejný. Proti očekávané konečné výši rozvrhu v Německu (3·20% mzdového obnosu) jsou čísla svrchu vypočtená značně nižší.

Literatura k II. oddílu.

Literatura o systému rozvrhu a úhrady kapitálové jest velmi hojná. Pro systém kapitálové úhrady mají největší význam práce

[1] Podle dobrozdání má úrazové pojišťování své risiko v povinném ručení podnikatelů za následky úrazů při podnicích, a dobrozdání osvětluje výhody, jež toto nahrazení ručení pojištěním pro podnikatele i dělníky přináší. Jak známo, zaujala pražská obchodní komora stanovisko úplně odlišné; viz na př. Pilbauer, Národoh. obzor 1906.

[2] Též předloha z 3. listop. odmítá příspěvek státu k uhrazení deficitů. Protože však odstranění deficitů posunuje do daleké budoucnosti, nezbude přece státu jednou nic než deficity zaplatiti.

min. r. J. Kaana, v prvé řadě spis »*Zur Beurteilung des österr. Gesetzentwurfes betreffend die Unfallversicherung der Arbeiter, vom Standpunkte der Theorie und Praxis des Versicherungswesen;* dále různá pojednání v *Amtl. Nachr.* (I., V., VII., VIII. svazek); kniha *Capitaldeckung und Umlage bei der Arbeiter-Unfallvers.-Anst. in Niederösterreich* (1899), která obsahuje četná dobrozdání odborníků, mezi nimi Belloma, Beckmanna, van der Borghta, Czubra, Lexise, Mosra a j., vesměs pro systém úhrady kapitálové prémiemi. Dále Wokurek: *Die österreichische Unfallversicherung, eine kritische Studie* (Vídeň 1898), van der Borght *Umlage oder Kapitaldeckungsverfahren bei obligater Unfallversicherung* (Berlín 1897); též jednání říšského sněmu německého a poslanecké sněmovny rakouské poskytují mnoho zajímavého. Pro systém rozvrhu je Wagner a Schäffle, jak již dříve poznamenáno, dále Paasche v *Conradových Jahrbücher* 1884, který považuje systém kapitálový za solidnější, z důvodů účelnosti je však pro systém rozvrhu, Beutner *Umlageverfahren und Capitaldeckung,* jehož výpočty o úspornosti systému rozvrhu jsou nesprávné. Pro systém úhrady kapitálové rozvrhem jest hlavně Layer ve své práci *Über Capitaldeckung und Umlageverfahren mit Beziehung* atd. Zeitschr. f. Volkswirtsch. atd. 1899, vedle toho citovaná již dobrozdání.

Slovanské sjezdy.

V. Švihovský.

(Pokrač.)

Půda pro slovanské sblížení v Rusku se zvolna připravovala. Bylo potřebí jen konkretnějšího návrhu, aby se o něm začalo vážně mluvit. Řekl jsem, že čirá náhoda přispěla k tomu, aby se přikročilo k rozuzlování této spletité otázky. Jak jinak než náhodou by se dala nazvat úloha generála M. V. Volodimirova v navazování slovanských styků? »Jen čirou náhodou,« pravil mi sám M. V. Volodimirov, »stal se ze mne Slovan a nadšený hlasatel slovanské myšlenky. Setkal jsem se jednou ve vlaku s vaším krajanem drem Vondrákem, redaktorem Ruského Čecha, a ten mne přemluvil, abych se jel podívat na sokolský slet, jenž se konal loni v Praze. Dal jsem si říci a z Prahy jsem odejel jako vřelý Slovan, ač dříve o slovanství měl jsem jen nejasnou představu.« Praha působila tak, že po návratu do Petrohradu se rozhodl věnovati všechny své síly novoslavismu, totiž pěstování slovanské vzájemnosti na základě svobody, rovnosti, bratrství a jednotnosti.

Úloha generála M. V. Volodimirova v pracích bezprostředně předcházejících svolání přípravného všeslovanského sjezdu nebyla dostatečně zdůrazněna. Naopak, působí to na mne, jako by činitelé, kteří náhle a bez práce si získali zvučného jména předáků novoslavismu, zúmyslně naň zapomínali, řídíce se starým dobrým pravidlem: »Mouřeníne, vykonal jsi svoji práci, můžeš proto jít.« Nechci nikterak lámat kopí pro M. V. Volodimirova, s nímž daleko ve všem nemohu souhlasit, zvláště ne v nazírání na otázku ukrajinskou, ale cit pouhé spravedlnosti mne nutí, abych zaznamenal, že od okamžiku, co se stal Slovanem, poctivě a účelně pracoval pro slovanské sblížení a připravoval cestu ku svolání všeslovanské konference. V ruském veřejném životě nehrál žádné vynikající úlohy. Byl profesorem na vojenské právnické akademii, redigoval dlouhou řadu let odbornou právnickou revui a posléze stal se členem sboru obecních starších v Petrohradě. O svém politickém smýšlení mi řekl toto:

»Patřím k tomu malému hloučku Skupiny demokratických reforem, jež sousedí na levici s kadety a na pravici s mírno-obnovlenci. Když vám řeknu, že M. M. Kovalevský, Arsenjev a Kuzmin-Karavajev jsou členy naší skupiny, budete zajisté vědět, jaké je mé politické smýšlení. V městské dumě petrohradské jsem v opposici. Nemůže ani být jinak, neboť zastupuji demokratické voliče-nájemce bytů.«[1]

Hned po návratu z Prahy začal přemlouvat své osobní a politické přátele, aby věnovali pozornost slovanské otázce a aby své síly, jež nemohly dojíti uplatnění při stávajícím pořádku ve vnitřní politice, vynaložili na řešení slovanského problému. V petrohradské dumě pak se zasadil, aby město Petrohrad navázalo čilejší styky s hlavním městem Českého království a projevilo své sympatie Praze nějakým zvláštním způsobem. »Práce moje nebyla snadná,« vypravuje M. V. Volodimirov. »Přátelé a kolegové z městské dumy pohlíželi na mne jako na blouznivce, na člověka, který si chce krátit dlouhou chvíli nevinnou zábavou. Naše »prokletá skutečnost« (prokljataja dějstvitělnosť) ubila u nás zájem pro všechno, co těsně nesouvisí s otázkami ruského vnitřního života. A ti, kdo se zajímali o evropský život, zapomínali, že slovanský svět je také součástkou Evropy. Slovanů smýšlejících demokraticky bylo v Rusku pořídku. Na štěstí se mi však naskytla příležitost, abych mohl pracovat pro slovanskou otázku v jiném, vděčnějším prostředí — v petrohradském Klubu o b š č e s t v e n n ý c h d ě j a t ě l e j (veřejných činitelů).« Tu nutno se vrátit trochu zpět, k návrhu profesora občanského práva na oděsské universitě, profesora B o r z e n k a.

V červenci loňského roku prof. Borzenko prohlásil urbi et orbi, že se rozhodl věnovat obnos 100.000 rublů na pořádání periodických všeslovanských sjezdů. Uveřejnil otevřený list předsedovi ruského ministerstva S t o l y p i n o v i, v němž žádal za povolení ku svolání takového sjezdu do Ruska a zavazoval se složit zmíněný obnos k rukám ministerstva vnitra. Stolypin odpověděl, že souhlasí s myšlenkou svolání sjezdu, že však své svolení činí závislým na programu a na době, kdy má býti sjezd svolán. Jinými slovy, vyhrazoval si právo určiti dobu a případně škrtnout některé body programu. Návrh Borzenkův byl zaznamenán ruským tiskem, ale nenašel živějšího ohlasu, zvláště ne v pokrokových listech. Ruská pokroková veřejnost nemohla sympatisovat s plánem, jehož provedení ve značné míře mělo být svěřeno ministerstvu, které mělo na svém svědomí

[1] Viz »Čas« 5. dubna 1908.

vojenské polní soudy a státní převrat, spojený s rozehnáním druhé dumy. Návrh Borzenkův by byl zajisté upadl brzo v zapomenutí, kdyby Borzenko, stižený slavomamem, nebyl se obrátil se svou nabídkou zároveň na celou řadu veřejných korporací a soukromých osob. Mezi jiným navrhl také petrohradskému Klubu obščestvenných dějatělej, aby vzal na se podnět uspořádání všeslovanského sjezdu. Klub uložil generálu M. V. Volodimirovi, aby vstoupil ve vyjednávání s Borzenkem a prozkoumal jeho návrh. Z obšírné korespondence Volodimirov seznal, že Borzenko nemá vážných úmyslů, že je to povaha chorobná a že peněz dáti nemůže nebo aspoň nechce. Volodimirov sdělil svůj dojem předsednictví klubu, které rozhodlo, že navrhne klubu, aby o své újmě se pokusil o uskutečnění pronesené myšlenky, a že otázka slovanského sblížení bude vzata na přetřes v jedné z nejbližších plenárních schůzí. Schůze tato se konala ku konci měsíce března tohoto roku. Z hlavních řečníků upozorním na M. M. Fedorova, redaktora petrohradského Slova, prof. M. M. Kovalevského, Verguna a generála M. V. Volodimirova.

Vergun naléhal na okamžité svolání sjezdu. Dle jeho mínění podnět k svolání by měl dát zvláštní komitét, jenž by se utvořil z členů říšské dumy a říšské rady. Tento komitét by navázal styky s Klubem slovanských poslanců rakouského parlamentu a vykonal by všechny předběžné práce. Ve své činnosti komité musí dbáti dvou podmínek: 1. zamýšlený sjezd má býti svolán celým ruským národem a ne určitou politickou stranou bez jakéhokoliv vlivu a pomoci vlády; 2. sjezd se bude zabývati jedině kulturními otázkami. Mezi přípravnými pracemi hlavní pozornost by se měla věnovat slovanské statistice, jako ji mají Němci. Dnes boj národností ustupuje boji rasovému, a proto musíme vědět, kde jsou Slované a jak jsou četní. K této práci by měly býti pozvány všechny slovanské kulturní a vědecké ústavy, literární a žurnalistické spolky, tělocvičné jednoty atd. K vývodům Vergunovým připojil se M. M. Kovalevský, jenž naléhal na to, abychom se nenechali unésti panující manii, vidět v každém kulturním počínání politickou akci. Sjezd má míti ráz jen čistě kulturní.

M. M. Fedorov konstatoval, že ruské veřejné mínění se začíná probouzet z netečnosti, s rostoucí touhou po novém životě stoupá pochopení pro myšlenku slovanskou. Sblížení, sjednocení Slovanů dnes už se nezdá nemožným, naopak stává se čím dále tím nutnější. Slovanský sjezd je žádoucný, musí však býti připraven s rozvahou,

nesmí se státi novou příčinou roztržky. Nutno předem odstraniti některé palčivé otázky, urovnat sporné body. Dříve, než se sjezd shromáždí, musejí se dorozuměti mezi sebou Rusové a Poláci, čím dřív se to stane, tím lépe. Dle jeho názoru nejvhodnější by bylo zatím založit Novoslovanský spolek, kam by měli přístup zástupci všech politických stran, a kde poprve by se sblížily dva národy — polský a ruský. Založení novoslovanského spolku v Rusku našlo by svůj ohlas také u jiných národů slovanských a usnadnilo by urovnání rodinných sporů a sblížení.

Generál Volodimirov pravil, že se přesvědčil, že u západních Slovanů je značný zájem pro všeslovanský sjezd. Pokládá sjezd za nutný, poněvadž se v něm vyrovnají staré účty a Slovanstvo se tam setká tváří v tvář s novým osvobozeným Ruskem. »Svoboda, rovnost, bratrství a jednotnost musejí býti položeny za základ slovanského sjednocení.« Z tohoto důvodu se též ohradil proti tomu, aby snad starým slovanským spolkům ponecháno bylo právo na svolání, které svou reakční činností jen poškozovaly slovanskou myšlenku. Nerad by viděl, aby pořádání sjezdu bylo svěřeno parlamentním komitétům, neboť by mohlo lehce dojít k politickým rozmíškám. Nejvhodnější by bylo, dle jeho názoru, založit »Všeslovanskou ligu«, která by na se vzala všechny přípravné práce a stanovila by program a dobu, kdy má sjezd býti svolán. Na moji otázku, jak si představuje Všeslovanskou ligu, M. V. Volodimirov mi odpověděl takto:

»Pod Všeslovanskou ligou myslím si nejširší seskupení všech demokratických slovanských, vůbec všech živlů, které pokrokovou cestou chtějí řešit otázku slovanské vzájemnosti. Myslím, že v této lize by našli stejně místo jednotlivci, jako celé korporace (městské rady, vzdělávací kulturní spolky, vědecké slovanské ústavy, odborové průmyslové organisace, tělocvičné spolky, časopisy). Podnět, rozumí se, musí vycházet od většího mohutného celku, jenž, nemaje žádného určitého zabarvení, dovedl by vzbudit důvěru různých směrů. Vám Čechům, kteří jevíte tolik nadšení pro slovanskou věc, vším právem patří právo podnětu. Snad město Praha by se mělo věci ujmout — doufám, že by to byl nejšťastnější začátek.« (Čas 4. dubna 1908.)

Jak viděti názory řečníků o tom, jak se má přikročit k praktickému řešení otázky slovanského sblížení, se značně různily. Klub veřejných činitelů neučinil též žádného definitivního rozhodnutí a uložil pouze generálu M. V. Volodimirovi, aby při své cestě do Prahy, kde měl odevzdati dar jménem petrohradské městské dumy, pečlivě se dal

informovati o smýšlení západních Slovanů. Za svého pobytu v Čechách a v Rakousku vůbec Volodimirov vykonal četné návštěvy a jednal s některými veřejnými činiteli. Ve Vídni vyjednával s předsedou parlamentního klubu Slovanských poslanců a pozval členy předsednictva jménem Klubu veřejných činitelů, aby přijeli do Petrohradu. Dr. Kramář, předseda, dr. Hribar, místopředseda, a Hlibovický, sekretář, přijali pozvání a o několik neděl později skutečně zavítali do Ruska. Na zpáteční cestě Volodimirov se zastavil v Krakově a ve Varšavě a přesvědčil se, že v obou těchto polských střídech panuje nálada smířlivá a že Poláci, kteří dosud z pochopitelných příčin se vyhýbali bližším stykům s Rusy, tentokráte neodeprou své účastenství na společné slovanské věci. Některé polské listy — hlavně rázu konservativního a mírně pokrokového — věnují obšírné a sympatické stati otázce slovanského sblížení. Není pochyby, že generál Volodimirov vykonal, co mohl a uměl. Nesprávným se mi však zdá, že vyjednával hlavně s politickými činiteli, a tím napomáhal, aby kulturně-hospodářské sblížení hned v počátcích bylo přeneseno na půdu politickou. Nevím přesně, jakého druhu bylo jeho plnomocenství, ale když zval do Petrohradu politiky — a těmi zajisté byli pp. Kramář, Hribar a Hlibovický — musel předvídat, že celá akce dříve či později vezme na se ráz politický, což se též stalo.

V Rusku zatím zájem pro Slovany stoupá. Téměř současně vznikají v Petrohradě a Moskvě dva zajímavé kulturně-slovanské spolky, v jichž čele se nacházejí známí a osvědčení ruští pracovníci. Spolek Slovanské kultury v Moskvě obral si za účel pěstovati slovanskou vzájemnost na půdě kulturní a hospodářské. V stanovách čteme: »Členové nového spolku se zavázali studovat život a poměry všech slovanských plemen a seznamovat se s plody slovanské kultury. Spolek, aby dosáhl svého cíle, bude pořádat kursy a přednášky z oboru slavistiky, zřizovat nakladatelství, knihovny a musea slovanská, výstavami a pomocí tisku chce šířit pochopení pro myšlenku slovanskou; bude dbát, aby Rusové navštěvovali slovanské země a aby myšlenka slovanských sjezdů (kulturních, uměleckých a hospodářských) se vžila. Politika je vyloučena ze spolkové činnosti.« Mezi členy čteme jména profesorů vysokoškolských (smýšlením převalně konstituční demokraté), jako Karějev, Kotlarjevský, Novgorodcev, Korš, Vernadský, Ozerov, Davydov; dále knížata Šumbatova, Tarasova, Ulyanova, Jančaka, Čudovského. Předsedou byl zvolen Korš a jednatelem Čudovský. Spolek tento byl založen

11. dubna. O pět dnů později konaly se zase v Praze porady celé řady vynikajících ruských učenců a veřejných činitelů o založení spolku pro pěstování slovanské vzájemnosti na poli kulturním. Po dlouhých a plodných úradách účastníci se shodli na tom, že nový spolek nemá mít žádného určitého politického nebo náboženského programu, a že v zájmu věci je žádoucno, aby v něm byly zastoupeny různé politické směry a pozváni k součinnosti zástupci literatury, vědy, umění a osoby, zajímající se o hospodářský vývoj Slovanstva. Předsedou komise, jež měla vypracovat co nejdříve návrhy pro další činnost spolkovou, byl zvolen J. N. Miljutin (okťabrista), sekretářem O. P. Gerasimov, členy profesor M. M. Kovalevský, člen státní rady (strana demokratických reform), N. P. Kondakov, prof. P. N. Miljukov, člen dumy a vůdce konstitučně demokratické strany, prof. J. Hr. Ozerov a redaktor Slova M. M. Fedorov, progresista. Z účastníků, již spolupracovali na utvoření novoslovanského spolku, mimo jmenované uvádíme ještě: předsedu říšské dumy N. A. Chomjakova, okťabristské předáky: A. J. Gučkova, M. J. Kapustina, V. M. Jetrovo-Solovovo; mírnoobnovlence a progresisty: N. N. Lvova, M. A. Stachoviče, D. N. Šipova, konstituční demokraty S. A. Kotljarevského, V. A. Maklakova, P. B. Struvé; dále známého slavistu V. J. Lamanského, barona P. L. Korfa.

Hned za utvoření těchto dvou spolků četli jsme v denních listech, že v Petrohradě vznikl rusko-slovanský studentský spolek, jenž si obral za účel pěstování slovanské solidarity ve studentských vrstvách. V jiných universitních městech nevznikly zvláštní studentské organisace, ale zájem o slovanskou otázku se začíná probouzeti v různých spolcích. Tak na př. v moskevském studentském spolku knížete Sergeje Trubeckého se živě rokovalo o slovanských stycích a j.

Nejsilnější slovanské hnutí je v Petrohradě a Moskvě. Toto hnutí v hlavních městech ruské říše značně sesílilo po dobu tak zvaného Slovanského týdne, kdy delegáti parlamentního klubu rakouských Slovanů meškali v Petrohradě.

(Pokračování.)

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

(Pokračování.)

I. *Okruh pojištěných osob.*

Podle § 1. úraz. zák. ze dne 28./XII. 1887 č. 1. ř. z. z r. 1888 podléhají závaznému pojištění všichni dělníci a závodní úředníci bez rozdílu věku a pohlaví, kteří jsou zaměstnáni: v továrnách, v hutích, v dolech na nevyhrazené nerosty, v loděnicích a dokách, v lomech, v podnicích stavebních, v závodech, ve kterých se třaskavé látky vyrábějí neb užívají, konečně v podnicích živnostenských, hospodářských a lesnických, v nichž se pravidelně užívá parních kotlů, nebo takových hnacích přístrojů, jež se uvádějí v pohyb zvířaty nebo živelní silou (větrem, vodou, parou, svítiplynem, horkým vzduchem, elektřinou atd.). Pokud se podniků zemědělských a lesnických týče, dlužno podotknouti, že při nich podléhají pojištění pouze osoby strojem ohrožené, kdežto ostatní podniky motorové jsou pojištění podrobeny jako celek, i když jen menší část dělnictva, po případě podnikatel sám při motoru, resp. strojích motoricky hnaných pracuje.[9] Také ostatní pojištěním povinné pod-

[9] K tomu dlužno poznamenati, že závody, v nichž se jen zcela přechodně použije silostroje k závodnímu zařízení nepatřícího, pojištění nepodléhají; kdežto podniky, ve kterých se silostroje třeba jen krátkou dobu, ale s jistou pravidelností nebo stálostí používá, jsou pojistné povinnosti podrobeny. Také budiž ještě výslovně podotknuto, že podniky motorové podléhají pojištění stále, tedy i v době, kdy motor není v činnosti.

Kromě toho budiž zde upozorněno i na to, že podle výslovného ustanovení zákona (§ 1., odst. 1.) pojistná povinnost vztahuje se také na všechna zařízení (Anlagen) k závodu pojištěnému náležející.

Pokud se pojištění podniků stavebních týče, stanoví zák. úraz. dvě výjimky: 1. nepodléhají pojištění dělníci, kteří pouze jednotlivé

niky, v nichž motoru se nepoužívá, podléhají pojištění jako celky, t. j. pojištění vztahuje se na veškeré práce a činnosti, jež k dosažení určitého podnikového účelu směřují;[10] není tedy přípustno závodní části s menším nebezpečím úrazovým z pojištění vylučovati.

Zákon ze dne 20./VII. *1894* č. 168. ř. z. rozšířil značně okruh povinného pojištění úrazového, zahrnuv do pojištění ještě tyto podniky: veškeré podniky železniční, ať jakoukoliv silou hnané, jakož i ostatní podniky, které po živnostensku provozují dopravu osob a věcí po zemi nebo na vodách vnitrozemských, lodní hlubidla, podniky zabývající se po živnostensku čištěním ulic a budov, po živnostensku provozované podniky skladištní, počítajíc v to i skladiště dříví a uhlí ve velkém, stálá divadla, třeba se nehraje

---

opravy na stavbách provádějí, nejsouce při tom zaměstnáni v žádném závodě živnostenském oboru stavebního; 2. jest povinnost pojistná vyloučena při stavbě přízemních budov obytných a hospodářských na venkově, jakož i při jiných zemědělských pracích stavebních, pokud při nich zaměstnáni jsou pouze majitel stavby, členové jeho domácnosti anebo jiní obyvatelé téhož místa, kteří neprovádějí takových prací po živnostensku.

Také třeba tu ještě uvésti, že podle § 3. úraz. zák. má ministr vnitra právo jednotlivé podniky, které podle § 1. úraz. zák. sice pojištění podléhají, avšak s nebezpečím úrazu nejsou spojeny, pojistné povinnosti zbaviti; na druhé straně je však také oprávněn i jiné nežli v § 1. úr. zák. označené podniky, jsou-li s úrazovým nebezpečím a jmenovitě s obzvláštním nebezpečím ohně spojeny, povinnému pojištění podrobiti. Opatření taková musejí však každoročně býti oznámena říšské radě. Ostatně budiž podotknuto, že práva, jež § 3. úr. zák. ministru vnitra bylo dáno, dosud nikdy nebylo použito. Dodáváme ještě, že »ministru vnitra také náleží v případu potřeby vydati nařízení o tom, jaká zařízení strojová za hnací stroje ve smyslu § 1., odst. 3. pokládati dlužno« (posl. odst. § 3. úr. zák.).

Konečně budiž v této souvislosti uveden ještě § 4. úr. zák., který zní: »Tento zákon se nevztahuje na zřízence, kteří v závodu státním, zemském, obecním nebo v závodu nějakého fondu veřejného jsou zaměstnáni, pokud jim neb jich příbuzným pro případ úrazu při práci přísluší nárok na výslužné, které dosahuje nebo přesahuje výši v §§ 6. a 7. stanoveného důchodu.«

[10] Aspoň podle správného výkladu zákona; judikatura však tento princip celistvosti podniku nejednou porušila, a to jak u podniků, v nichž se motoru nepoužívá, tak u podniků motorových, o čemž se ostatně dále v textu činí ještě podrobnější zmínka.

nepřetržitě po celý rok, a to ohledně všech při nich zaměstnaných dělníků, závodních úředníkův i herců, hasičstvo z povolání, živnostenské cídění stok, živnostensky provozované kominictví, živnostenské závody kamenické a studnařské, jakož i závody na hotovení železných konstrukcí, pokud nebyly již dříve pojistné povinnosti podrobeny.

Zákonem ze dne 20./VII. *1894* bylo netoliko povinné pojištění rozšířeno na řadu podniků dosud nepojištěných, nýbrž zavedeno nově i pojištění dobrovolné následujícího rázu: Podle článku V. cit. zákona mohou totiž podnikatelé závodů pojištěním povinných pojistiti proti úrazu také sebe, své zmocněnce neb zástupce, dále jiné osoby nepodléhající pojistné povinnosti, které jsou úrazovému nebezpečí vydány, jako na př. káranci a trestanci v podniku pracující.

Podle článku VI. téhož zákona pak jest podnikatelům i takových závodů, které závaznému pojištění vůbec nepodléhají, dovoleno, aby pojistili sebe, jakož i své úřednictvo a dělnictvo; musí však pojištěno býti dělnictvo a úřednictvo všechno, jež v dotčeném podniku jest zaměstnáno. Platí tedy i zde princip pojištění úhrnného či kolektivního. Konečně mohou také dobrovolné sbory hasičské a jich svazy korporativně pojistiti své činné členstvo.

Ačkoli nutno vyznati, že zákon z r. 1894 znamená značný pokrok, třeba přece na druhé straně konstatovati, že Německo jest v této příčině už mnohem dále. Rozšiřovacími zákony ze dne 28. května 1885, 5. května 1886, 11. a 13. července 1887 a 30. června 1900 bylo totiž úrazové pojištění dělnicko-úřednické tak rozšířeno a upraveno, že dnes asi třetina všeho obyvatelstva říše Německé proti úrazu jest pojištěna. Tak podléhá pojištění tomuto jmenovitě celé zemědělství a lesnictví, počítaje v to i po živnostensku provozované zahradnictví a zelinářství; ze živností pak vedle podniků také u nás povinně pojištěných i řeznictví, kovářství a zámečnictví, jež v Rakousku jen tehda jsou pojištění podrobeny, užívá-li se v nich motoru, nebo jsou-li provozovány v rozsahu továrním, event. pracuje-li se na stavbách.[10] Mimo

[10a] Také malé ruční pivovary podléhají v Německu pojištění. —

to dlužno zvláště vytknouti ještě, že pojištění podléhají také podniky vojenské správy (i mariny), personál pošt a telegrafních úřadů (pokud ovšem není o něj pro případ úrazu jinak postaráno), námořnictvo a mořští rybáři, takže dnes vlastně už jen část obchodu, řemesel a domácí služebnictvo z pojišťoven jest vyloučeno.

Třeba se zde zmíniti též o tom, že v Německu pojistná povinnost může býti rozšířena i stanovami[10b] (§ 5. živn., § 4. zem. a staveb. a § 7. námoř. úraz. zák.) a to:

1. na podnikatele, jichž roční výdělek neobnáší více než 3000 M, nebo kteří nezaměstnávají pravidelně více než dva námezdné dělníky;

2. na podnikatele závodů pojištěním povinných, kteří zhotovují nebo zpracovávají výrobky průmyslové ve vlastních dílnách, ale k příkazu a na účet jiných podnikatelů; ustanovení toto vztahuje se i na takové podnikatele, kteří si opatřují sami suroviny a různé pomůcky. Počet zaměstnaného dělnictva nepadá na váhu;

3. na závodní úředníky, mající vyšší služné než 3000 M.

Podnikatelé ad 1. uvedení jsou oprávněni — nebyla-li totiž pro ně stanovami vyřčena pojistná povinnost — pojistiti se dobrovolně. Stanovami může dobrovolné pojištění rozšířeno býti:

1. na podnikatele, jichž roční výdělek přesahuje 3000 M;

2. na osoby v závodě povinně pojištěném zaměstnané, které však podle zákona pojištění nepodléhají (na př. úředníci s platem vyšším 3000 M, pokud ovšem stanovami pojistná povinnost nebyla na ně rozšířena), jakož i dále na osoby v závodě sice nezaměstnané, ale do místností pracovních docházející (na př. ženy, přinášející mužům svým oběd);

3. na orgány a úředníky úrazových pojišťoven.

[10b] Podle § 1., odst. 5. zem. a lesn. zák. úraz. jest zemskému zákonodárství vyhrazeno, aby stanovilo podmínky, za kterých zemědělští podnikatelé (a jich manželky) mají do pojištění býti zahrnuti, po případě za jakých podmínek mají členové rodiny v podniku hospodářském zaměstnaní z pojištění býti vyloučeni. —

Rozdíl v rozsahu rakouského a německého pojištění úrazového jeví se velmi názorně v úhrnném počtu pojištěných podnikův a osob. Tak bylo r. 1905 v Rakousku všech proti úrazu pojištěných osob 2,806.203 ve 408.622 podnicích, kdežto Německo vykazuje téhož roku 5,296.437 podniků a 516 t. zv. prováděcích úřadů s úhrnným počtem 20,242.512 pojištěných.[11] Jistě veliký rozdíl, i když máme na mysli diferenci v počtu obyvatelstva, celkovou menší vyvinutost průmyslu v Rakousku,[12] jakož i tu okolnost, že hornictvo jest u nás pojištěno u bratrských pokladen a v hořejší číslici není zahrnuto.[13] — Při této příležitosti dlužno ovšem také upozorniti, že v Německu značný vliv na rozšíření pojistné povinnosti měla poměrně liberální judikatura říšského úřadu pojišťovacího, kdežto u nás vrchní rozhodující instance (ministerstvo vnitra a správní soudní dvůr) pojistnou povinnost co nejvíce omezovaly, dávajíce jednotlivým ustanovením úraz. zák. smysl co nejužší. Tak tomu bylo při výkladu pojmu »továrna«, při stanovení pojmu »podniky živnostenské«,[14] při rozhodování o rozsahu pojistné povinnosti u podniků stavebních atd. Teprve v poslední době pozorovat jmenovitě u správního soudního dvoru obrat. Aspoň rozhodnutí ze dne 19. dubna 1906 č. 4484, kterým bylo vysloveno, že podniky stavební v celém rozsahu pojištění podléhají, a nálezy ze dne 7. listopadu 1905 č. 11.897 a 11.899, kde v témž smyslu rozhodnuto bylo o rozsahu pojistné povinnosti u t. zv. živností obchodních a podniků hotelových, k tomu ukazují. Ovšem řada otázek, které čekají správného, liberálního rozluštění, jest veliká ...[15]

[11] Viz srovnávací tabulku, jež dále v textu jest uvedena.

[12] V Uhrách nebylo do nedávna vůbec povinného úrazového pojištění dělnického.

[13] Podle úřední statistiky (Beiblatt zu den »Amtlichen Nachrichten«, betreffend die Bergwerksbruderladen, č. 3, str. 229) bylo koncem r. 1905 členů bratrských pokladen 167.600.

[14] Podrobný výklad pojmů: podnik živnostenský, továrna a j. podávají dři Meissner a Winter ve své důkladné práci: Úrazové pojištění dělnické dle práva rakouského, str. 43—48 a 54 násl. — Srv. také pojednání dra K. Engliše ve Zprávách zemského statistického úřadu pro král. České, svazek IX.: Z výsledků sčítání živnostenských závodů, str. XCVIII. a násl.

[15] Než nejnovější rozhodnutí správního soudního dvoru ze dne 22. května 1908 č. 5031, ve kterém zcela odchylně od rozhodnutí ze dne 19. dubna 1906 č. 4484 bylo vysloveno, že podniky stavební pouze co do prací na stavbách, nikoli však též co do prací dílenských pojištění podléhají, nedává však mnoho naděje do budoucnosti; naopak ukázala se tu velmi makavě stará kolísavost a úzkoprsost. —

Aby bylo možno číselně srovnati, kterak se rozsah úrazového pojištění dělnického v obou státech od počátku vyvíjel, připojujeme následující srovnávací tabulku:

Rakousko[16]			Německo[17]			
Rok	Počet		Rok	Počet		
	podniků	pojištěnců		podniků	t. zv. prováděcích úřadů	pojištěn.
1890	131.326	1,231.818	1885	194.601	83	3,251.336
1891	145.309	1,369.763	1886	269.174	47	3,821.881
1892	150 233	1,380.881	1887	319.453	48	4,121.537
1893	160.357	1,466.270	1888	3,396.704	178	10,353.678
1894	192.026	1,598.404	1889	5,126.044	285	13,374.566
1895	215.773	1,877.194	1890	5,234.243	316	13,680.284
1896	224.307	1,974.644	1891	5,183.761	352	18,015.286
1897	236.413	2,077.473	1892	5,212.800	348	18,014.280
1898	246.050	2,200.112	1893	5.190.117	372	18,118.850
1899	265.955	2,334.561	1894	5,219.591	385	18,191.747
1900	287.891	2,372.213	1895	5,248.709	393	18,389.468
1901	339.982	2,530.178	1896	5,087.829	401	17,605.190
1902	358.317	2,535.517	1897	5,097.547	404	17,947.447
1903	372.251	2,621.929	1898	5,110.542	409	18,246.013
1904	372 503	2,687.002	1899	5,154.374	416	18,604.124
1905	408.622	2,806.203	1900	5,189.829	425	18,892.891
			1901	5,191.576	478	18,866.712
			1902	5,217.291	481	19,082.758
			1905	5,296.437	516	20 242.512

Z uvedeného patrno, jak Rakousko i v této otázce za Německem pokulhává. Třeba proto energicky usilovat o nápravu. Tak bylo by záhodno, aby pojistná povinnost rozšířena byla na celé zemědělství a lesnictví, z nepojištěných pak dosud živností aspoň na živnosti tak značně nebezpečné, jako na př. kovářství, řeznictví, zámečnictví a truhlářství, které dosud jenom za jistých podmínek pojištění podléhají; ale také t. zv. domácký průmysl aspoň některých kategorií a práce domácí (služební) měly by do pojištění býti pojaty. Vůbec bylo by nejlépe, kdyby okruh pojištění byl rozšířen na veškeré dělnictvo a závodní úřed-

[16] Viz Die Gebahrung und die Ergebnisse der Unfallstatistik der Arbeiterversicherungsanstalten im Jahre 1905 (I. Beiheft zu den »Amtlichen Nachrichten«, Jahrgang 1907), str. 5.

[17] Atlas und Statistik der Arbeiterversicherung des Deutschen Reiches (Beiheft zum Reichs-Arbeitsblatt, Juni 1904), str. 14, a Leitfaden zur Arbeiterversicherung des Deutschen Reiches (1907), str. 37. — Připomenuto budiž, že r. 1891 počínajíc je v celkovém počtu pojištěných zahrnuto asi ½2 mil. osob dvojnásobně pojištěných. — O t. zv. prováděcích úřadech bude promluveno v oddílu III. tohoto pojednání. —

nictvo, po případě i na část malých podnikatelů, kteří se svým postavením od dělnictva valně neliší.[18] Arciť, to je dnes ještě hudba budoucnosti; ale jest jisto, že by pojištění, spočívající na tak širokém základě, mohlo mnohem účelněji a lépe býti uspořádáno, a že by přineslo velké požehnání...

Körbrova osnova, týkající se reformy a doplnění dělnického pojištění, neznamená bohužel v této příčině vlastně žádného pokroku, spíše — jistou reakci. Zahrnuje sice do povinného pojištění u teritoriálních ústavů také hornictvo, které dosud méně výhodně pojištěno bylo u bratrských pokladen; za to vylučuje však z pojištění dělnictvo zemědělské a lesnické, poukazujíc ovšem v motivech k tomu, že by o tuto třídu dělnictva mohla se postarati povinná zemědělská společenstva, jež v dohledné době mají býti uvedena v život. U podniků stavebních rozšiřuje zmíněná osnova pojistnou povinnost sice výslovně na celý podnik (§ 6, odst. 1), ale některé dnes už pojištěné živnosti stavební, jako na př. malíře, kamnáře, sklenáře, čalouníky a j. zase z pojištění vylučuje. Aspoň nejsou živnosti tyto v podrobném výčtu, který jest obsažen v odst. 3., § 5., uvedeny. Také mají podle § 5., odst. 5. živnostenské podniky motorové jen tehdy v celém rozsahu pojištění býti podrobeny, když se v nich vyrábějí nebo zpracovávají tržební předměty, kdežto u živnostenských podniků, v nichž se tržební předměty ani nevyrábějí, ani nezpracovávají, má pojistná povinnost býti omezena na vlastní strojové zařízení.[19] V motivech k vládní osnově se arciť podotýká, že chystaným

---

[18] Pokud se maloživnostníků a malorolníků týče, mohla by otázka tato řešena býti také ve spojení se starobním a invalidním pojištěním těchto stavů. (Jde totiž o to, aby živnostník, utrpěl-li v podniku svém úraz, byl odškodněn i v t. zv. době karenční (dosti dlouhé), kdy nároku na rentu invalidní v širším slova smyslu ještě nenabyl. Také třeba míti na mysli, že při invalidním pojištění v š. sl. sm. odškodňuje se zpravidla jen vyšší stupeň invalidity a j.)

[19] O vládní osnově Körbrově podaly svá dobrozdání jmenovitě svaz teritoriálních úrazových pojišťoven, spojené obchodní a živn. komory, jakož i ústřední svaz průmyslníků; mimo to se obšírně osnovou zabývaly pracovní a pojišťovací rada. Různé návrhy na rozšíření pojistné povinnosti, obsažené ve zmíněných dobrozdáních, jakož i usneseních pracovní rady jsou přehledně shrnuty v re-

zavedením všeobecného pojištění invalidního a rozšířením doby karenční pro úrazové pojištění do skončení léčebního řízení, nejdéle však na 1 rok (v té době mají o zraněné pečovati nemocenské pokladny[20]), nabude úrazové pojištění podstatně jiné povahy, nežli jakou mělo dosud; stane prý se totiž jakýmsi pojištěním speciálním, čili jak se motivy také vyjadřují, akcesoriem ku všeobecnému invalidnímu a nemocenskému pojištění, které jenom určitému okruhu dělnictva má zůstati vyhrazeno; jinak má místo speciálního úrazového pojištění nastoupiti všeobecné pojištění invalidní, resp. nemocenské. — Tu se však nesmí zapomínati, že podle vládní osnovy renta invalidní má býti značně nižší nežli úrazová, a že ve mnohých případech, kde důchod úrazový se udílí, nemá vůbec býti poskytována. Tak může podle vládního programu invalidní renta jen tomu býti přiřknuta, kdo pozbyl aspoň $^2/_3$ své výdělkové schopnosti (§ 84., odst. 2.); mimo to nemohou renty invalidní nabýti

ferátě prof. Czubera, podaném radě pojišťovací (viz Amtliche Nachrichten 1907, str. 269 a 270). Příslušná resoluční usnesení pojišťovací rady samé jsou registrována v A. N. 1908, str. 5.

[20] Toto prodloužení doby karenční znamenalo by ovšem přesunutí velmi značného břemene na bedra nemocenských pokladen; aby dělnictvo, které podle platného práva platí $^2/_3$ nem. příspěvku, nebylo tímto opatřením přespříliš zatíženo, má dle vládní osnovy (§ 51, odst. 1) napříště dělník a podnikatel přispívati stejným dílem. »Za ony osoby pojištěním povinné, které nedostávají mzdy nebo platu na hotovosti, má celý příspěvek hradit z vlastních prostředků zaměstnavatel« (§51, odst. 2.). Zároveň má však počet zástupců dělnických v pokladenském představenstvu, který dosud obnášel $^2/_3$, snížen býti na polovici, takže by zaměstnavatelé a dělnictvo měli stejné zastoupení (§ 40. vl. o.). Srv. též motivy k vládní osnově str. 116 a 168 a ostrou kritiku, kterou o uvedených právě ustanoveních pronáší dr. L. Verkauf ve své studii: Reform und Ausbau der österreichischen Arbeiterversicherung, str. 39 a násl. a 95 a násl. — Pracovní rada (zástupcové podnikatelů i dělníků) zaujala v té příčině následující kompromisní stanovisko: »Příspěvkový klíč i složení představenstva u nem. pokladen zůstaň stejné jako dosud; za to buďtež představenstva úrazových pojišťoven napříště složena ze $^2/_3$ z podnikatelů a pouze z $^1/_3$ z dělníků, kdežto dosud volili u teritoriálních ústavů $^1/_3$ zástupců podnikatelé, $^1/_3$ dělníci a $^1/_3$ jmenovala vláda z osob znalých hospodářských poměrů v obvodu toho kterého ústavu. Srv. str. 51 a násl. spisu Baernreitherova: Grundfragen der sozialen Versicherung in Österreich a cit. již referát profesora Czubera podaný pojišťovací radě (A. N. 1907, strana 273). — Pojišťovací rada zaujala ostatně v příslušných resolucích stanovisko úplně totožné jako rada pracovní. Viz A. N. 1908, str. 9—11 a 13.

osoby, které ještě nedosáhly, po případě které již překročily určitý věk. Vládní program vylučuje totiž z pojištění invalidního jednak osoby mladší 16 let, jednak osoby, které teprve po 60. roce vstoupily v zaměstnání, invalidní pojištění zakládající, anebo které v době, kdy zákon o invalidním pojištění vstoupí v platnost, naznačené stáří 60 let už překročily (§ 4., ad 2.). Ostatně ani dělník, který již 16. roku dosáhl a je už pojištěn, nemá v případě invalidity nároku na rentu, neuplynula-li zatím předepsaná doba čekací, t. j. 200 příspěvkových týdnů (§ 82., odst. 2. a § 83. ad *a)*). Dále dlužno uvésti i to, že při pojištění invalidním nemají pozůtalí nároku na důchod jako při pojištění úrazovém, nýbrž že se jim má dostati pouze hodně nízkého odbytného; než i tento nárok jest vázán na jistou lhůtu čekací (§ 83., ad *c*) a § 95.). Konečně třeba míti na mysli, že podle vládní osnovy jsou z pojištění invalidního i nemocenského vyloučeny osoby s měsíčním nebo ročním platem, jichž příjem přesahuje měsíčně 200 K nebo ročně 2400 K (§ 3., ad 1.); osoby, jichž zaměstnání u téhož podnikatele netrvá déle nežli tři po sobě jdoucí dny (§ 3., ad 2.); dělnictvo hospodářské, které nepodléhá služebnímu nebo čelednímu řádu (§ 3., ad 3.); osoby při t. zv. domáckém průmyslu zaměstnané (§ 2.); osoby, jež nedostávají mzdy nebo služného v hotovosti (§ 4., ad 3.), jakož i osoby, které za účelem vedlejšího výdělku provozují zaměstnání, jež pouze, jsouc hlavním povoláním, by pojistnou povinnost zakládalo (§ 3., ad 4.).

(Pokrač.)

O hospodářských podkladech a vývoji průmyslu strojnického v Čechách.

Poznámky a glossy k pražské jubilejní výstavě.

Ing. A. Bašus. (Pokrač.)

Stroje pro malý a střední průmysl.

Minim tím jmenovitě benzinové, naftové a podobné motory a lokomobily stationérní, kteréžto oba druhy strojů jsou dnes silným konkurentem stroji parnímu. Motory staví u nás většinou firmy malé (Jos. Pejšek, V. Suchý, A. Dobrý, J. Vindyš), jež z nepatrných poměrů vyšly a malými vládnou i dnes prostředky. A lze to pozorovati i na vystavených typech: jednak zjevna je snaha po levné práci, by výrobek byl prodejnější, jednak nedostatečné vyzbrojení dílen zřejmě je viděti na těchto podprůměrných konstrukcích. Dobré motory naftové vystavují Fr. Ringhoffer, a to patent Lietzenmayerův (na 50 HP a 175 obrátek), čtyřdobý, spouštěný zkomprimovaným vzduchem a Kudlicz ležatý motor čtyřdobý, který jest v principu kopií předešlého. Kudliczův motor má větší kompressor, zvlášť postavený, a Dieselovu pumpu regulační. Oba tyto typy jsou překonstruovaný motor Dieselův, jenž v necelých 10 letech dosáhl v Německu velikého rozšíření. Mateřský jeho závod Spojené strojírny Norimberská a Augšpurská postavily těchto motorů do r. 1907 na 1100 kusů! Motory tyto vyznačují se malou spotřebou nafty, as 200 gr na 1 HPeff. a jsou tudíž pohonem levným.

Nejlevnější silou hnací jsou motory na plyn nassávaný (také generátorový zvaný); plyn tento vytvořuje se v generátoru z koksu neb antracitu, a lze tudíž tento pohon všude zavésti; při malých a středních strojích as do 100 HP stojí 1 HPeff. 1½—½ haléře za hodinu. Pěknou konstrukci vystavuje firma Kolben a spol. a v exposici hospodářských strojů F. J. Kovářík z Prostějova. Na obou konstrukcích jest zřejmo, že vyšly z velkých, dobře zařízených dílen, a že byly konstruovány lidmi technicky vzdělanými a ne diletanty, jak mnohé vystavené stroje toho druhu ukazují.

Velmi špatně zastoupeny jsou motory benzinové; vystavené motory firem J. Pejšek v Kralupech, A. Dobrý v Mladé Boleslavi, V. Michl ve Slaném jsou příliš komplikované a konstruktivně nehotové, než aby zaručovaly jistotu chodu, aspoň takovou, jako má motor na plyn nassávaný.

Druhým, výborným strojem, hodícím se pro menší a střední průmysl, jest lokomobila; vystavuje ji vlastně jen firma Th. Umrath a německá společnost Lanzova v pavilonu obchodu. Lokomobila v poslední době téměř všude vytlačuje parní stroj, neboť značí nejen značnou úsporu místa a zredukování obsluhy, ale vyrovná se, ba i předčí — co do spotřeby paliva — nejlépe konstruované parní stroje. Tím pak, že spojuje v sobě současně parní kotel s přehřívačem i parní stroj — odpadá parovod — konstrukce však je obtížnější, poněvadž vyskytují se tu vysoká napětí tepelná, mající původ svůj ve velkých teplotách kotlů. Naše strojírny se ke stavbě lokomobil nedostaly a pravděpodobně již nedostanou; neboť v Německu jsou specielní firmy, stavící lokomobily, jako zmíněný už H. Lanz v Mannheimu a pak světová firma R. Wolf v Magdeburku, s nimiž konkurence — při jejich výrobě hromadné — jest vyloučena. Firma R. Wolf dodala na př. do Rakouska na 700 lokomobil a postavila, kromě několika tisíc lokomobil menších než 100 HP, do konce r. 1907 velkých typů 781 kus, o síle celkové 139.946 HP. Nejpohodlnějším konečně pohonem — ovšem že i nejdražším — jest pohon elektrický všude tam, kde jest k disposici elektrický proud; a nutno dodati: jest to pohon nejrationelnější, neboť spotřebuje proud *jen* v době chodu. Výtečné v tom ohledu motory na proud třífásový — s kotvou na krátko spojenou — staví Kolben a spol., jedna z těch firem, které byly průkopníky strojům na proudy střídavé.

Spotřebu paliva, respektive hořlaviny, u různých motorů podává následující tabulka z Bulletin technique de la Suisse romande r. 1906.

Stroj	Výhřevnost paliva	Spotřeba za 1 hod. v gramech	Kalorií spotřebných na 1 HPeff. za hodinu
3000 HP parní stroj na páru přehřátou	7.500 kalorií	540 kamen. uhlí	4040
motor petrolejový	40.500 »	330 petroleje	3460
» benzinový	11.000 »	297 benzinu	3270
» na plyn nassávaný	8.000 »	290 antracitu	2320
» líhový	5.800 »	365 líhu	2120
» Dieselův	10.000 »	185 surové nafty	1850

Cenově, při stejných poměrech, stojí 1 HPeff. za hodinu:

u elektromotoru	22—36 haléřů
u motoru benzinového	7—16 «
u motoru na svítiplyn	7—18 «
u parního stroje	5— 6 «
u motoru na plyn nassávaný	1—2·5 «

Stroje dopravní.

Dopravních strojů zastoupeny jsou na výstavě tři druhy, jež spolu zápasit budou o budoucnost pro dopravu pozemní; vedle běžných a typických lokomotiv parních vystavena jest v exposici Křižíkově krásná původní konstrukce lokomotivy elektrické, s níž konány loňského roku pokusy na městské dráze Vídeňské. — Konečně tři firmy vystavují nejmodernější z vehiklů — automobily, jsou to: Pražská továrna na automobily (zkratka PAT PAF), Akciová spol. dříve Laurin a Klement a společnost »Velox«. Jest na snadě otázka, kterému pohonu patří budoucnost? — Otázka jednoduchá, odpověď však těžká, poněvadž třeba uvážit mnoho faktorů při provozu se vyskytujících. V dohledné době stále ještě bude užíváno lokomotiv parních, neboť jsou dnes — jmenovitě typ Garbeho na páru přehřátou — na vysokém stupni dokonalosti a pohon dosud nejlevnější. Ovšem všude tam, kde s dostatek jest síly vodní, zavádí se pohon elektrický, hlavně pro dráhy místní, v tunelech a místech výletních z důvodů hygienických a podobně. V tom směru mnoho již vykonáno bylo ve Švýcarsku, kde již od r. 1903 stálá spolková rada železniční usiluje o přeměnu všech drah na pohon elektrický.

U nás jedinou firmou stavící lokomotivy parní jest První českomoravská továrna na stroje, jejíž lokomotivka postavila od r. 1900 na 250 kusů různých lokomotiv. Typy její — staví výhradně osvědčené a objednané — vynikají solidní prací dílenskou a svědomitým zpracováním konstruktivním.

Pražská továrna na automobily vystavuje typ Regnaultův, jeden z prvých a nejlepších francouzských fabrikátů, jehož licenci si zakoupila. Konstruktivně jednodušší a právě touto svou jednoduchostí vítězící jest typ Laurin a Klementův — vystavený v pavillonu obchodu. Pokusem lze nazvati nápad automobilové továrny »Velox«, jež přizpůsobila konstrukci chassis ve formě kočáru — neboť mnohé části jsou příliš nízko a příliš vydány nebezpečí.

Továrny na automobily vznikly u nás v poslední době, kdy v Německu a Italii i nejlepší závody uzavírají své dílny a propou-

štějí dělnictvo. Přicházíme t e d y o p ě t p o z d ě — ale přece! Že mají továrny naše velmi dobrou možnost prosperovati, ukazují čísla dovozu a vývozu do Předlitavska za prvé pololetí roku 1908.

V této době dovezeno bylo z ciziny *356* kusů osobních a nákladních automobilů v ceně 5,035.230 korun a vyvezeno z Předlitavska 118 automobilů osob. a nákladních v úhrnné ceně 1,527.100 K. Má tedy naše domácí výroba co krýti!

V čem tkví dobrá pověst českého strojnictví?

Zamyslíme-li se, nač vlastně české strojnictví jest hrdo, položíme-li si tuto otázku, netřeba se dlouho rozpakovati na odpověď: máme *své* stroje cukrovarské, pivovarské a lihovarské — p ů v o d n í a r y z e č e s k é, v nichž uložena jest práce celých generací. Dnes u nás staví i menší závody stroje cukrovarské jako specialitu, na př. Havelka a Mész v Karlíně, Bratří Pernerové v Labské Týnici, Janáček v Ransku a jest to zřejmým dokladem, že u nás dobře průmysl cukrovarský jest zakotven. Česká práce v oboru cukrovarském shrnuta jest v modelu cukrovaru v měřítku 1 : 10 na zpracování 5000 q řepy denně, již zpracuje cukrovar střední velikosti v obvodu komorním. Vystavený model ukazuje jasně, že nejvíce patentů českých máme právě v oboru strojů cukrovarských, což i dokazuje, že v oboru tomto nejvíce se u nás pracuje. Stopujeme-li jednotlivé části v exposicích firem, vynikne ještě více práce českých inženýrů.

Českomoravská strojírna, která vznikla v době největšího ruchu cukrovarského r. 1871, vystavuje zavěšené centrifugy Westonovy se spodním vyprazdňováním dle anglického patentu; pohon jich jest vodní, ale může býti i transmissní. Z českých věcí jest zastoupena elegantní stojatá konstrukce rozmetadla cukru patent Melichar—Černý, sloužící k stejnoměrnému promíšení a ochlazení cukru a odstranění cukerních hrudek; zcela nová jest konstrukce kalové pumpy na 25 atm., práce ing. K. Brunnhofera, jež při zkoušce v Pardubicích zcela dobře se osvědčila.

Nejvíce přístrojů cukrovarských vystavuje Breitfeld, Daněk a spol., exposice této firmy zamlouvá se nejen svou rozmanitostí, ale i instruktivním a obchodním uspořádáním. S hrdostí může tu každý našinec poukázati na výsledky práce její, zvláště když vybudovala takové objekty, jako jest cukrovar v Leopoldsdorfu u Vídně, v Osieku ve Slavonii — jeden z nejmodernějších cukrovarů vůbec, který zařídila společně s Českomoravskou — dále cukrovar na ostrově St. Croix v Západní Indii a v Nagy Hamadii v Egyptě. Úspěch tento

jest tím potěšitelnější, že firma Daňkova uplatňuje se *plně* v cizině, neboť pracuje z našich strojíren nejvíce pro export (z obratu připadá na export as 25%). Z vystavených předmětů zaslouží jmenovitě pozornosti čistič vod odpadních, který při zpracování 4000 q řepy denně zachytí na 80 q nečistot. Zajímavý a původní v konstrukci jest přístroj »Imperial« k sušení řízků, chrástů, mláta a pod. parou; způsob tento zavedl poprvé před třemi lety Bromovský, Schulz a Sohr v Italii. Z původních věcí českých zastoupen jest střechový ceďák Kořánův, sloužící ku filtrování vápenného mléka, a odměrka vápenného mléka patent Černý—Štolc.

Z exposice Ringhofferovy za zmínku stojí stojaté vakuum hadové o 170 m² výhřevné plochy pro brýdovou, zpětnou a ostrou páru, zamlouvající se svou kompendiosností, a refrigerant soustavy Ragot—Tourner s regulačním chlazením hadovým.

Z menších firem vystavují: Bratří Pernerové z Labské Týnice — specialisté vyhlášení na výrobu nožů k řezání řepy — velmi pěknou původní centrifugu Hamplovu; Janáček v Ransku — známý jmenovitě kalolisem systému Čížek-Janáček — podává nový důkaz svého rozvoje velmi pěkným uspořádáním centrifugy na nepřetržitý chod. Konečně Havelka a Mlész vystavují různé druhy ceďáků — patent Havelkův a patent Marešův. Českost odboru cukrovarnického nebyla by úplná, kdybychom neuvedli ještě české patenty, ztělesněné v modelu cukrovaru. Jsou to jmenovitě: Wiesnerova pračka na řepu, řezací nože Gollerovy, Karlíkovy laveury, Mikovo hasidlo na vápno, refrigeranty systém Karlík-Czapikovski a nejnovější i Hyroš-Rakova kontinuální difuse s lisem v podobě šneku, jejíž model vystavují Škodovy závody na náměstí před pavilonem požívatin. Jest to opravdu podivné, že u nás, kde tak vysoko jsme vyspěli prakticky, nemáme ni professury na pražské technice pro stroje cukrovarnické — ni odborných knih — vyjma ovšem stati v »Listech cukrovanických« (redaktor ing. K. C. Neumann), Kalendáři cukrovarnickém a několik tabulek shrnutých v knize ing. B. Gregora. Jest to jistá netečnost a neprozíravost, jež nedá se vysvětlit ani pohodlností a nečinností autonomního sboru professorského naší techniky. Výtka má netýká se ovšem oddělení chemického — jemuž za jeho práci všechna čest!

Řádná stolice strojů cukrovarských, vedle toho i stolice pro stroje pivovarské a lihovarské, znamenala by pro naši techniku specialitu prvého řádu, *znárodnili* bychom tak do jisté míry naše strojnictví a usnadnili absolventům naší techniky hned po absol-

vování přístup do celého světa. Částečná náprava stala se už v Brně, kde docent Kaván přednáší stroje pivovarské a lihovarské.

Z historie cukrovarnictví uvádím: prvý pokusný cukrovar v Praze postavil hrabě Canal, průmyslově začala výroba cukru v Čechách r. 1868, kdy založen prvý rolnický cukrovar v Lužci n. Vltavou. V kampani 1871—2 pracovaly v Čechách již 83 cukrovary akciové. R. 1876 vznikl »Spolek pro průmysl cukrovarnický v Čechách«, který vydává »Zeitschrift für Zuckerindustrie in Böhmen«. Při české technice zřízeno r. 1895 »Museum cukrovarnické«, hlavně péčí dvorního rady K. Preise. Výbornou knihovnu cukrovarnickou uspořádal a zřídil ing. K. C. Neumann při Jednotě průmyslové v Praze, čítající na 1000 děl o 2000 svazcích.

V kampani 1905/6 byly v Čechách činny 123 cukrovary, jež zpracovaly 48,450.000 q řepy. Z toho připadá na obvod komorní 71 cukrovar, které zpracovaly 25,800.000 q, tedy as 53% řepy z celých Čech.

(Dokonč.)

O stavu výjimečném.

Hned státní základní zákon o všeobecných právech občanů státních ze dne 21. prosince 1867 připustil již také možnost dočasné a místní suspense jednotlivých občanských práv základních zavedením opatření výjimečných. Na podrobnější úpravu suspense vydáno bylo nejprve císařské nařízení s prozatímní platností zákonnou dle § 14. ze dne 7. října 1868. Prvním postiženým městem byla Praha s okresy smíchovským a karlínským: nařízením celého ministerstva z 10. října 1868 uvalen byl na tento obvod stav výjimečný a suspendována platnost oněch článků ústavy, jimiž zaručuje se svobodné právo spolkové a shromažďovací, jakož i právo volného projevu mínění. (Tento stav výjimečný nad Prahou zrušen byl nařízením z 28. dubna 1869.) Po schválení říšské rady stalo se nouzové nařízení ze dne 7. října 1868 základem zákona z 5. května 1869, jenž zavedení stavu výjimečného definitivně upravil a je podnes v platnosti. Vzor zákona patrně byl pruský.

Suspendována smějí býti jen tato občanská práva základní: právo osobní svobody a neporušitelnosti práva domácího, právo spolčovací a shromažďovací, právo volného projevu mínění, zaručení tajemství listovního a svoboda tisku. Suspense může se vztahovat buď na všechna tato občanská práva najednou, nebo jen na některá z nich. Jiná práva nesmějí býti suspendována.

Vláda rozšiřuje suspensí práv obor své moci na úkor volného okruhu občanského. Seslabuje účinnost oněch norem, které prospívají individuální volnosti a jednací schopnosti občanů státních. Pravidelná obmezení státní moci na čas pomíjejí.

Suspense uvedených základních práv prohlášením stavu výjimečného smí nastati však jen v případech zákonem přesně vypočítaných, a to: v době války nebo bezprostředně před vypuknutím nepřátelství válečných, dále když vypuknou nepokoje vnitřní, nebo když v míře rozsáhlé vystupují rejdy velezrádné nebo jinak ústavu ohrožující, a i osobní bezpečnosti hrozivé. Ovšem, kdy případy takové v konkrétních poměrech nastanou, jmenovitě zda nepokoje vystupují v oné »rozsáhlé míře«, o které zákon mluví, je ponecháno zcela volnému uvážení a okamžitému rozhodnutí vlády. Ani soudy nemohou odpírat řádně vyhlášeným nařízením výjimečným proto, že dle jejich názoru scházely k nim zákonné předpoklady.

Suspense práv základních připouští se prostou cestou nařizovací, bez ohledu na to, je-li říšská rada právě shromážděna či nic. Ovšem,

kdyby vláda nechtěla sama převzít zodpovědnost za vyhlášení stavu výjimečného, mohla by podat bez překážky parlamentu předlohu, aby parlament cestou zákonodárnou usnesl se na výjimečných opatřeních pro určitý obvod, a aby tak došlo k zákonu, jenž dočasnou a místní suspensi nad určitým okresem by vyslovil. Cesta obyčejné předlohy sborům zákonodárným měla by pro vládu tu výhodu, že by již předem byla zodpovědnosti za svá opatření zbavena.

Prohlášení stavu výjimečného musí být usneseno celou radou ministerskou a vyžaduje nad to ještě schválení císařova. Žádá-li se usnesení celého ministerstva, musí také vyhlášení stavu výjimečného v říšském zákonníku všichni ministři spolupodepsati. (V praxi zachovává se vždy toto stanovisko, ač v zákoně tak přímo předepsáno není; vyhlášení stavu výjimečného dnes vychází vždy jako nařízení celého ministerstva.) Ministři v ministerské radě přehlasovaní nemohou být ku spolupodpisu nuceni; usnesení ministerské rady nemusí se podrobiti, ježto tato není úřadem, jehož rozkazu ministři by byli vázáni uposlechnouti. Ministr, jenž zůstal se svým hlasem osamocen, vyhne se spolupodpisu prostým podáním demisse, načež stav výjimečný může být vyhlášen jen potom, až demisse bude přijata.

Je pochybno, mohl-li by ministerský předseda sám, nebo ministr vnitra či místodržitel sám vyhlásiti stav výjimečný s prostým odvoláním se na předcházející usnesení ministerské rady. Případ takový se dosud nestal.

Výjimečné nařízení musí být vyhlášeno v říšském zákonníku s přesným označením obvodu, pro který stav výjimečný má platiti a s podrobným udáním oněch článků základního zákona státního, které se na čas zbavují platnosti. Výjimečné nařízení musí se dále odvolati výslovně na ony předpisy zákona z 5. května 1869, které upravují účinky suspense. Také v úředním listu země, v níž stav výjimečný se zavádí, musejí být výjimečná nařízení uveřejněna.

Účinky vyhlášení stavu výjimečného jsou různé, dle toho, které články ústavy jsou suspendovány. Dle výslovného ustanovení zákonného mohou být účinky suspense v nařízení výjimečném obmezeny i na míru menší — nemusejí tedy nastat plné účinky dle zákona.

Je-li zbaven platnosti článek ústavy o svobodě osobní, nastanou tyto účinky: lhůta, ve které policejně zatčený má být buď propuštěn nebo před (vyšetřujícího) řádného soudce předveden, podlužuje se z 48 hodin na 8 dní; osoby, které byly zatčeny pro některý delikt, vyjmenovaný v dodatku k zákonu o stavu výjimečném (velezráda, rušení veřejného pokoje, přečiny a přestupky proti veřejnému pokoji a řádu, atd.), nesmějí být propuštěny ani na kauci nebo na záruku. Osoby, které ohrožují veřejný řád, mohou být úřady bezpečnostními prostě vypovězeny buď z celého obvodu výjimečného, nebo z některého místa jeho, ač ovšem nemají-li tam právo domovské. Ale i v tom případě, mají-li zde právo domovské, může jim být úřady bezpečnostními nařízeno, že bez povolení úředního nesmějí opouštěti místo svého pobytu — internování, konfinace.

Suspense článku o neporušitelnosti práva domácího má za následek, že úřady bezpečnostní za účelem trestního řízení pro

určité delikty, v dodatku zákona z r. 1869 uvedené, smějí provádět domovní prohlídky kdykoliv a bez soudního rozkazu. Je-li suspendován článek o tajemství listovním, smí zabavení a otevírání dopisů být nařízeno i mimo případy domovní prohlídky nebo zatčení a bez rozkazu soudcovského.

Stav výjimečný zpravidla nejtíže dolehne vždy na svobodu tiskovou, spolkovou a shromažďovací. Spolky a odštěpné spolky nemohou být tu nadále zřizovány bez zvláštního povolení úředního — nastupuje tedy veskrze soustava koncessní. Úřady politické smějí nyní činnost spolků již existujících vůbec zastaviti, spolková shromáždění zakázati, nebo další činnost spolkovou a odbývání spolkových shromáždění podrobiti zvláštním, tužším podmínkám. Činnost spolků, nepodléhajících spolkovému zákonu z r. 1867 (jako spolků výdělkových, úvěrních, pojišťovacích), zůstane sice nedotčena, ale politický úřad smí nyní k jejich schůzím posílat svého komisaře, jenž je oprávněn schůzi ukončiti, když by jednání přeneslo se na předměty, nenáležející dle stanov do působnosti spolku. Usnesení, jimiž by spolek překročil svoji působnost, stanovami vytknutou, může úřad zastaviti.

Veřejná, všeobecně přístupná shromáždění lidová za stavu výjimečného nesmějí být svolávána vůbec; i shromáždění voličská v době volební, a dokonce obvyklé tradicionelní lidové slavnosti a průvody potřebují povolení úřadu politického.

Je-li suspendován článek ústavy, jenž zaručuje svobodu tiskovou, je úřad správní oprávněn beze všeho zastavit vycházení a rozšiřování tiskopisů nebo jim odníti poštovní dopravu; také provozování živností, které tiskem knih nebo vyráběním předmětů uměleckých a obchodováním s nimi ohrožovaly by veřejný pořádek, může být na určitou dobu zastaveno. Dále může být nařízeno, že pro dodávání povinných exemplářů stanoví se předběžná lhůta a tato může být při tiskopisech periodických rozšířena až na tři hodiny, u jiných tiskopisů až na 8 dní před vydáním jejich (aby je úřad mohl censurovat).

Suspense práv základních výjimečným nařízením nesmí však nikdy sáhati dále, než jak výslovně je připuštěno zákonem: odtud rozhodl říšský soud v nálezu z 13. ledna 1890, že, dal-li zákon z 5. května r. 1869 úřadům politickým moc, činnost spolků zastaviti, že jim tím nikterak ještě nedal oprávnění, stávající spolky také rozpouštěti. O předpokladech, za nichž úřad by mohl přistoupit k rozpuštění spolku, i za stavu výjimečného nadále zůstává rozhodným jedině obecný spolkový zákon z 15. listopadu 1867 (č. 134. říš. zák.), a spolek smí býti rozpuštěn jedině v případech, uvedených v tomto spolkovém zákoně.

Zároveň se suspensí jednotlivých článků ústavy mohou být vyhlášena i výjimečná opatření policejní, jež týkají se výroby, prodeje a nošení zbraní, jakož i vyrábění a opatřování si nábojů; také nařízeními těmito mohou být zostřeny předpisy o průvodních listech a hlášení se cizinců. Taková omezující nařízení policejní mohou zakázati i prodlévání na místech veřejných a každé shromažďování se lidí nebo každé demonstrativní chování se a nošení odznaků. Policejní nařízení tohoto posledního obsahu mohou být vydána úřady bezpečnostními

volně ovšem i mimo případy suspense; policii zajisté náleží zabrániti každému rušení dobrého pořádku, i není potřebí současného vyhlášení stavu výjimečného k tomu, aby policie mohla svými nařízeními v zájmu veřejného řádu zakázat shromažďování se lidí na místech veřejných nebo demonstrativní chování se a nošení odznaků.

Policejní nařízení výjimečná je oprávněn vydat dodatečně a v naléhavých případech i místodržitel sám; je však vázán ihned o tom zpraviti s udáním důvodů ministra vnitra, načež bez průtahu celé ministerstvo má se usnésti, zda vydaná nařízení místodržitelova se ponechávají v platnosti. Schválení císařova se zde nežádá. Tato dodatečně vydaná policejní nařízení vyhlásí se pak v zemském zákonníku.

Přestupky výjimečných předpisův a policejních nařízení trestají se pokutami do 2000 K nebo vězením do 6 měsíců, nespadají-li pod těžší ustanovení zákonníka trestního; vykonávat pravomoc trestní v těchto případech připadá dle textu zákona »úřadům, k tomu po zákonu povolaným«.

Úřady těmito v nedostatku bližšího označení mají být řádné soudy, neboť dle zákona tyto jsou povolány k výkonu soudnictví trestního; příslušnost úřadů policejních k trestání přestupků nařízení výjimečných není ničím zvláště odůvodněna; zákon o stavu výjimečném nikde nerozlišuje mezi delikty soudními a policejními, i je tudíž rozhodnouti se pro příslušnost řádně po zákonu dosazených instancí soudních.

Jakmile se ministerstvo usnese na výjimečných opatřeních, má ihned říšské radě, je-li shromážděna, a není-li shromážděna, tedy hned při nejbližším zasedání, v první schůzi, ohlásiti, že výjimečná opatření byla učiněna; musí dále svá opatření s udáním důvodův ospravedlniti a vyžádati si usnesení říšské rady o nich. Povinnost vlády se ospravedlniti odpovídá kontrolnímu právu parlamentu. Parlamentním uznáním má být vhodnost a účelnost vládních opatření dosvědčena a ověřena. Výjimečná nařízení je předložiti vždy nejprve sněmovně poslanecké; kdyby nebyla předložena v čas zákonem ustanovený, pozbudou již tímto opomenutím platnosti. Musejí být předložena pod sankcí neplatnosti, jak zákon výslovně ustanovuje. Výjimečná nařízení pozbývají platnosti také, když jedna z obou sněmoven říšské rady jich neschválí. Pro vládu nastane tu povinnost, okamžitě výjimečná opatření odvolati; přes odpor říšské rady nesmějí zůstati v platnosti.

Pominou-li příčiny, jež přivodily vyhlášení stavu výjimečného, má stav tento být zrušen. Zrušení vysloví opět celé ministerstvo se schválením císařovým, načež se vyhlásí v říšském zákonníku. Kdyby stav výjimečný zaveden byl býval zákonem na základě vládního návrhu, mohlo by ovšem zrušení jeho být vysloveno zase jedině zákonem. Zpravidla vyhlašuje se zrušení stavu výjimečného i zákonníkem zemským, ač v zákoně to přímo nařízeno není.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Hospodářské předlohy zemského výboru k poslednímu zasedání sněmovnímu. — Postátnění drah a jeho účinky. — Zahraniční obchodní politika Rakousko-Uherska.

Českému sněmu bylo předloženo v posledním, obstrukcí zmařeném zasedání několik návrhů a zpráv hospodářských, o nichž se nutno zmíniti. Jest to především osnova zákona o reformě okresních záložen hospodářských. Tyto úvěrní ústavy, které povstaly z kontribučenských fondů obilních, byly založeny pro pěstování rolnického, zvláště malorolnického úvěru. Vývoj jejich neuspokojuje jednak tím, že četné z nich existují toliko formálně a obmezují svoji činnost jen na uložení kmenového jmění a rozdílení výtěžků jeho mezi podílníky, jednak tím, že celá řada jich, ačkoli přijímá vklady, se nerozvíjí tak, jak se očekávalo. Případy, kdy okresní hospodářské záložny držely v rozvoji přibližně stejný krok s jinými podobnými úvěrními zařízeními, zejména spořitelnami, jsou vzácnou výminkou. Konečně vývoj úvěrní organisace zemědělské, zejména mohutný rozvoj raiffeisenek, zatlačil okresní záložny hospodářské s pole působnosti, jež jim bylo určeno, takže se okresní hospodářské záložny ocitly i před otázkou, jak ukládati přebytky z vkladů. Přirozený vývoj zemědělské úvěrní organisace vyvolal také, jak jest přirozeno, otázky, které se dotýkají poměru mezi raiffeisenkami jako skutečnými a okresními hospodářskými záložnami, jako zákonnými nositeli zemědělského úvěru. Osnova neřeší všecky tyto otázky a zejména poslední, totiž otázce poměru k raiffeisenkám, se úplně vyhýbá tím, že dává okresním záložnám zcela nový ráz. Okresní hospodářské záložny mají býti všeobecnými úvěrními ústavy za záruky okresů. Současně mají býti povzbuzeny k aktivitě rozmnožením kmenových fondů jednak percentuálními příděly z čistého zisku, jednak dobrovolnými příspěvky obcí a okresů ke jmění kmenovému. Stanovením záruky okresní pozbylo důvodnosti obmezení okresních záložen hospodářských přijímati vklady, a tedy se v osnově odstraňuje. Pokud jde o ukládání přebytků vkladů, nastoupena byla již fakticky, jak ukazuje Zpráva zemského výboru o činnosti Jubilejního úvěrního fondu ku podpoře malovýrobců zemědělských, cesta ta, že jubilejní fond počal poskytovati okresním záložnám hospodářským úvěr a přijímati od nich vklady. Tím byla fakticky rozšířena činnost Jubilejního fondu ve smyslu snah o jeho vybudování na bankovní ústav českého družstev-

nictví. Vklady tyto mají sloužiti také Jubilejnímu fondu ku podporování malých živnostníků.

Obsáhlejší zprávu podal zemský výbor o podporování železnic nižšího řádu. Ze zprávy vysvítá, že akce, kterou zahájil zemský výbor kdysi jednáním s vládou, aby převzala výkupem místní dráhy, zemí garantované, se potkala s úspěchem potud, že vláda prohlásila ochotu převzíti nové, zemskou garancií nezatížené prioritní akcie drah zemí garantovaných, pokud dráhy ty jsou připojeny na trati c. k. státních drah. Tyto nové akcie prioritní by zaplatily část hypotekárních zápůjček převzatých Zemskou bankou, a tím by se změnilo garanční břímě zemské. Zemský výbor na to podal vládě návrhy, které dosud nebyly vyřízeny. Přes zásadní usnesení sněmu, aby nebylo pokračováno v podporování železnic nižšího řádu, nebude-li stát ochoten převzíti větší část závazku, předložil zemský výbor sněmu tři návrhy na stavbu místních drah za dřívějších podmínek. Jsou to dráhy: Bechyně—Týn n. Vlt. jako pokračování dráhy Tábor—Bechyně, dráhy Tábor—Vožice Ml. a dráhy Annov. Rotava—Nýdek. Naprosto nedůstojnou zprávou sněmovní jest zpráva zemského výboru o zemské akci ku povznesení malých živností. Zpráva jest holým účetním výtahem o subvencích, udělených na různé kursy a pod. vyučovací zařízení, subvencí ku podpoře mistrovského učení, cesty a stipendia. Bez ladu a skladu kmitají se cifry, které s bodrou prostomyslností dokazují, že zemská akce pro zvelebování malých živností má jediný pevný bod, totiž okres hlinecký. Zásady, které ostatně měly býti vytčeny předem před zprávou účetní, se z cifer vyčíst nedají. Zpráva, na kterou by se hodilo úvodem jediné: Slavný sněme, děláme, co chceme a co nám napadne.

*

V druhé polovici října došlo k definitivním ujednáním o postátnění rak.-uher. společnosti státní dráhy, Severozápadní a Jihoseveroněmecké spojovací dráhy. Smlouvy byly zástupci stran podepsány a valné hromady zúčastněných akciových společností, které se konaly koncem října, ujednání schválily. Obsah smluv zůstal v podstatných rysech nezměněn dle dřívějších ujednání z července a toliko v detailech byl doplněn. Detaily ty jsou pro celkový význam smluv skoro bezvýznamny. Podstatné body smluv jsme uvedli již v srpnovém čísle předešlého ročníku a omezíme se zde na stručnou rekapitulaci. Rak.-uh. společnost státní dráhy předá ve vlastnictví státu trati železniční, které jsou jejím vlastnictvím, a akcie místní dráhy Zvoleňoves-Smečno a Českých obchodních drah. Bude jako společnost existovati dál, poněvadž má mimo železnice rozsáhlá panství, horní a hutní podniky. Stát převezme za to větší část dluhů společnostních, a to tříprocentní dluhopisy v hodnotě za K 627,272.861 a čtyřprocentní dluhopisy v hodnotě za K 177,090.439. Obligace znějí ovšem na franky a jsou většinou umístěny v cizině. Stát přejímá všecky závazky plynoucí z těchto obligačních dluhů, vyjma poplatky za kotování obligací na bursách, které činily dosud značnější obnos. Poněvadž úroky z těchto dluhopisů budou placeny do ciziny, bude zúrokování jich, pokud bude kurs devis nad pari, vyžadovati většího obnosu, než kolik činí jmenovité úroky.

Proto smluveno se společností, že jest povinna připlácetí k opatření valuty. Příplatky tyto nebudou však značné a padají proto málo na váhu. Společnosti však zůstane mimo to obligační dluh, a to pětiprocentní obligace za K 27,624.583 a tříprocentní obligace za K 60,364.697, a za tento obligační dluh zůstanou z a s t a v e n y železniční trati společenské, které stát přejímá. Ovšem, společnost musí zúrokování dluhu nésti zdarma. Společnost zaplatí dále státu 16 mil. K v náhradu za to, že neprovedla investice, které podle rozkazů státní správy železniční provésti měla. V tomto obnosu jest zahrnuta náhrada za všecky investice, které společnost měla provésti, a proto nahradí stát společnosti, co na investice už vydala. Mimo to se stane stát vlastníkem $^1/_6$ vídeňské spojovací dráhy, začež bude společnosti platiti K 56.000, a to až do r. 1859. Smlouva má působiti zpětně od 1. ledna 1908 a na stát přecházejí veškeré pohledávky a závazky, které vzešly ze železničních obchodů společnosti, od této doby počínaje. Na stát nepřejdou však pohledávky a závazky, které vznikly před 31. prosincem 1907 a byly toliko přeneseny do správního roku 1908. Dohoda platí do konce března 1909. Nebude-li do té doby schválena parlamentem, pozbude pro obě strany závaznosti. U společnosti rak. Severozápadní a Jihoseveroněmecké spojovací dráhy nastupuje stát jako universální sukcesor ve veškerá práva a závazky společnosti. Náhradou za to dostanou akcionáři společnosti rak. Severozápadní dráhy 4procentní státní dlužní úpisy železniční v nom. hodnotě K 485— za každou akcii kmenovou a za každou akcii dráhy polabské (Kolín—Děčín), jejíž nomin. hodnota jest 400 K.

Mimo to převezme stát ovšem též obligační dluh společnosti a náhradní požitkové listy státními dlužními úpisy železničními v nominální hodnotě K 85·— za kus. Jihoseveroněmecká spojovací dráha bude vykoupena tak, že stát nahradí za každou akcii 425 K jmenovité hodnoty ve státních dlužních úpisech železničních.

Jak patrno, jedná se o zatížení státu dluhem ve výši okrouhle asi přes miliardu korun, a v náhradu za to dostane stát železniční síť jmenovaných tří společností. Účinky postátnění budou se vztahovati hlavně na Čechy a Moravu, kde leží $^9/_{10}$ postátněných drah. Dnes jest prozatím nejvíce přetřásána otázka, jak pochodil resp. pochodí stát, postátní-li se dráhy podle uzavřených úmluv, a jak pochodí akcionáři. Na obě otázky není dosud přesných odpovědí. Upozorňuje se však na to, že rak.-uh. společnost státní dráhy má naprosto nedostatečně založené pensijní ústavy pro svoje zřízence, a že musila dosud na pense a provise doplácetí z příjmů dopravních. Stát převzal zde tedy břemeno, které nutno zvláštními výpočty vyšetřiti. Druhá položka ve smlouvě se zmíněnou společností, jež byla podrobena značnější kritice, týká se 16milionové náhrady za nevykonané investice. Položka tato činí dojem parádního kousku úmluv, který má mluviti o úspěších vlády při jednání o dohodě. Není zvykem při transakci, kde se jedná o v o l n o u dohodu stran, nevázanou žádnými předchozími nařízeními nebo dohodami, vypočítávati v takových detailech smluvené nároky jednoho ze smluvníků. Všeobecně se celkem uznává, že 16 mil. K, od kterých dlužno ještě odečísti náklady na investice dosud učiněné, nevystačí ani z daleka na takové vypravení

tratí společenských, jak toho vyžadují moderní potřeby dopravní. Jest jisto, že stát nebude moci nechat trati a oboz v dosavadním chatrném stavu. Kolik bude náprava vyžadovat, nedá se dnes ani zjistit, poněvadž bude prováděna několik roků. Jakmile se stanou trati vlastnictvím státu, zmizí výsledky provozovací v souhrnu provozovacích výsledků všech státních drah a nedá se ani potom zjistiti na těchto základech, jak stát pochodil. Proto má vláda povinnost předložiti osnovy postátňovací s přesnými daty o finančním významu postátnění pro pokladnu státní. Doporučovalo by se snad naléhati také na to, aby výsledky provozovací nově postátněných drah byly vedeny zvlášť aspoň v několika nejbližších letech. Zkušenosti s naposledy postátněnou Severní dráhou císaře Ferdinanda toto stanovisko plně odůvodňují. Ministerstvo železnic vydalo nedávno statistiku o výsledcích státních drah v r. 1907. Všeobecnou zajímavost má hlavně finanční výsledek, určený procentním poměrem ke kapitálu závodnímu. Tento poměr vykazuje za poslední tři léta poznenáhlé zlepšování. R. 1905 představoval čistý zisk 2·66 proc., r. 1906 2·85 proc. a roku 1907 3·01 proc. závodního kapitálu. Jaké byly výsledky postátnění Severní dráhy císaře Ferdinanda, ze statistiky patrno není.

Po dohodě se soukromými drahami o postátnění počínají se vynořovati důležité otázky hospodářské s postátněním úzce související, hlavně reorganisace státních drah a reforma tarifní. K těmto dvěma hlavním otázkám, které vláda chce řešiti sama, přidruží se asi celá řada důležitých otázek dalších, které vyjdou z řad interesentů. Nynější organisace státních drah spočívá na organisačním statutu z r. 1896 a nejdůležitějším jejím nedostatkem jest, že nevyhovuje obchodním požadavkům dopravy. Vada neleží ani tak v organisaci, jako v duchu celého vedení správy státních drah, která věnuje daleko největší pozornost různým technickým novinkám, třebas podřízenějšího významu, na místo toho, aby hleděla zařízení dráhy přizpůsobiti naprosto nutným potřebám obchodu a vyzbrojovala podle toho jak oboz, tak také stanice. Jest známým hospodářským faktem, že na př. průmysl strojnický vyrábí předměty stále větších a větších rozměrů. Ohlížíme-li se, jak dalece státní dráhy počítaly s tímto faktem aspoň v místech s nejvýznačnějším průmyslem strojnickým, shledáme, že ani v zařízeních nádražních ani v obozu se nestalo skoro nic. Jiný příklad poskytují pražská nádraží státních drah. Na nádraží Františka Josefa v Praze platí již po několik roků prodloužená lhůta dodací a to tak často, že mezidobí s normálními lhůtami dodacími budou poznenáhlu patřiti k výjimkám a nikoli k pravidlu. A přece jest správě železniční známo, jak rychlým tempem vzrůstá doprava v Praze, jak to výmluvně dosvědčují diagramy c. k. ředitelství státních drah v Praze na letošní jubilejní výstavě. Přes to nedálo se k odstranění závad stále nic určitého, ani se nestaví vlečka od Úhřiněvsi k Libni, která by ulehčila nádraží Františka Josefa od nákladů transitních, ani se nerozšiřuje nádraží nuselské, jak již dávno bylo projektováno. Co znamená pro pražské obchodnictvo stále přeplněné nádraží, odhadne i laik. Reorganisace státních drah má však také jádro politické. Dosavade jsou v Čechách a na Moravě 3 ředitelství státních drah: v Praze, v Plzni a v Olomouci. Část tratí moravských podléhá však

mimo to ředitelství státních drah ve Vídni, trati postátněné Severní dráhy císaře Ferdinanda mají pak zvláštní ředitelství rovněž se sídlem ve Vídni. Pražské ředitelství jest největší a spravuje již dnes tak veliké množství tratí, že služba musí postrádati přehlednosti a pohyblivosti. Postátněním rozmnožila by se síť drah v obvodu pražského ředitelství skoro na dvojnásobné nynější množství. To je skutečná závada, která reorganisací má býti vhodně odstraněna. Sem na toto místo kladou pak Němci požadavek zřízení »německého« ředitelství státních drah v Liberci, což jim ministr Derschatta při poslední své cestě severočeské na polovici slíbil. Na druhé straně vystoupí se asi s požadavkem zřízení ředitelství státních drah v Brně, které by zřídilo na útraty pražského a vídeňského ředitelství.

Jisto jest, že i ve vládních kruzích se počítá pevně s decentralisací správy železniční tak, že by velká část agend min. železnic byla přikázána přímo jednotlivým ředitelstvím. Reforma tarifní jest dosud mlhavý projekt. Známo jest pouze, že vláda chce docíliti z drah vyšších příjmů a tedy tarify zvýšit. Pokud se dá souditi ze zpráv dosud uveřejněných, chce vláda docíliti nejen náležitého zúročení kapitálu v drahách investovaných, nýbrž i zisku. Mimo to pronikly poslední dobou na veřejnost zprávy, že vláda hodlá zvýšiti kolek nákladních listů a to podle váhy zásilky a délky cesty dopravní. Projekty obchodových daní a daní ukládaných obchodu a průmyslu množí se poslední dobou povážlivě. Také Německo ve své krisi finanční hledá východisko v nějaké nové dani, jejíž projekty se pohybují vesměs kolem těchto druhů daňových. To znamená jen tolik, že novější daňová technika používá stále víc a více obchodu a průmyslu k službám výběrčí daňových, předpokládajíc ovšem, že se jim podaří daň přesunout. Dnešní život hospodářský tu možnost poskytuje daleko více, než kolik učí zastaralé theorie národohospodářské. Do jisté míry byl by obchodník a průmyslník dokonce velmi dobrým výběrčím daně i ve směru sociálně-politickém, poněvadž může za určitých okolností daň přesunovati jen na hospodářsky silnější. Reforma říšsko-německých financí, o níž se debatuje všude s důkladností v Německu obvyklou, podává vůbec vzácnou příležitost ku stopování různých názorů finančně-politických. Budiž upozorněno jen na jeden kardinální bod všeobecně a s nejrozmanitějších hledisek přetřásaný, jaký jest poměr ústavy k finanční soustavě. S největší úporností hájí se názor, že říše nesmí sáhnouti na přímé daně, které musejí zůstati jednotlivým státům spolkovým jako prameny k úkoji speciálních kulturních potřeb. Říše, která representuje c e l e k v zahraniční politice, může bráti svoje příjmy jen z daní nepřímých. Také současně prováděná reforma úřednických platů v Prusku a s ní spojená částečná finanční reforma podávají mnoho zajímavostí finančně-politických.

* *
*

1. září vešla po dlouhém zápase mezi zástupci interesů agrárních a průmyslových v platnost obchodní smlouva se Srbskem, která jest nepopíratelným úspěchem agrární politiky. Přes to nebyly jisté agrární kruhy ani s tímto nepopíratelným úspěchem spokojeny a žádaly, aby

vláda nepoužila zmocnění zákonem jí daného k aktivování srbské obchodní smlouvy, nýbrž aby platnost její byla učiněna závislou na svolení parlamentu. Tím by bylo bývalo aktivování smlouvy nejen oddáleno, nýbrž po případě nátlakem agrárních stran vůbec překaženo. Bylo zapotřebí přímého bombardování vlády peticemi průmyslových a obchodních korporací, které poukazovaly výmluvně k smutným následkům dosavadního bezesmluvního stavu, aby onen agrární odpor byl zmařen. Forma, jakou byl boj proti srbské obchodní smlouvě veden, a se strany vídeňské agrární ústředny dosud se vede, dává jistě přemýšleti, jak vybaviti naši obchodní politiku z vlivu nezodpovědných osobností, které provozují agitaci proti zájmům stejně důležitých stavů a proti zájmům celého národního hospodářství přímo jako sport. Agitace agrární vyvolává přirozeně protiagitaci se strany průmyslových kruhů a na konec stojí proti sobě nesmířitelně dva tábory, mezi nimiž musí po případě vláda rozhodovati nikoli podle skutečných zájmů hospodářských, nýbrž podle toho, jak to vyžaduje její vnitřní politika. Proti těmto důsledkům demagogické politiky stavovské má býti založena ve Vídni společnost, která způsobem kontradiktorního řízení chce působiti na rozhodování o oprávněnosti či neoprávněnosti obchodně politických nároků stran. Společnost, která si dala název kulturně politická, chce se připraviti na svou úlohu obsáhlou anketou, v níž by se zjistil poměr mezi hlavními výrobními činiteli, totiž zemědělstvím, průmyslem a drobnými živnostmi. Ve své úkoly chce pojmouti také výrobní statistiku průmyslovou, která dosud byla málo a nedostatečně pěstována. Jest nesporno, že jest zapotřebí jistého autoritativního rozhodování o konfliktech obchodně politických, nějaké instance, která by požívala důvěry obou stran a která by měla rozhodující hlas v konfliktech dotýkajících se zájmů celého národního hospodářství. Jinde se vystačí na takovéto záležitosti parlamentem. U nás, kde na činnost parlamentu není nikdy spolehnutí, lze takový krok jen vítati.

Zda správná myšlenka jest také v patřičných rukou, ukáže se brzy. Začalo se totiž právě vyjednávati mezi Rakousko-Uherskem a Rumunskem o obchodní smlouvu. Zájem našeho průmyslu o rumunské odbytiště jest značný. Do Rumunska vyvážíme okrouhle za 110 mil. korun zboží. To jest asi 5 procent celkového vývozu Rakousko-Uherska. Přirozeně, že agrární země, jako jest Rumunsko, žádá ústupky pro dovoz zemědělských výrobků a zejména povolení k dovozu dobytka kontingentovaného, ovšem množství podobně jako při obchodní smlouvě se Srbskem. Není ovšem nejmenší pochybnosti, že agrární politika také při jednání o tuto smlouvu bude činit obtíže, které po případě uzavření smlouvy zmaří. K těmto nepříznivým důsledkům agrární politiky se druží nepříznivé následky naší zahraniční politiky na Balkáně pro naši průmyslovou výrobu. Anexe Bosny a Hercegoviny vyvolala v Turecku a Srbsku odvetné hnutí na poli hospodářském, bojkot rakouského zboží. Hnutí bylo řízeno částečně přímo tureckým obchodnictvem, které našlo v bojkotu vítěznou zbraň konkurenční proti obchodům rakouských příslušníků v městech tureckých, a bylo nejsilnější v Soluni, kde utrpěl rakouský obchod ztráty veliké.

Rakouský Lloyd trpěl boykotem tak, že doprava do tureckých zemí po 14 dní vázla. Třebas hnutí bylo přechodné a byly sebe odůvodněnější naděje, že staří zákazníci se vrátí, není nejmenší pochyby, že proskribování rakouského zboží musí zdržeti náš postup ve vývozu do Turecka. Dlužno uvážiti situaci. Anglie nachází se toho času ve značné krisi, způsobené velikou nezaměstnaností. Nezaměstnaných vyučených dělníků jest podle odhadu Federation of Trade Unions půl milionu, nezaměstnaných nevyučených 1½ milionu, tedy celkem 2 miliony; s rodinnými příslušníky jest nezaměstnaností stiženo jistě 7½ milionu lidí. Jest odvěkou tradicí zahraniční politiky anglické, že zájmy hospodářské stojí na předním místě. Pochopitelně to platí za právě vylíčených poměrů ve zvýšené míře také pro nynější balkánskou situaci, v níž budou hleděti využiti svého vlivného postavení u nynější vlády turecké k svému prospěchu hospodářskému co nejvíce. Také v Německu panuje nezaměstnanost, a snahou vlády jest přirozeně, pracovati k povznesení vývozu. Tím jest také vyznačeno nebezpečí boykotu tureckého na rakouské zboží. Jak nebezpečné jest pro naši hospodářskou politiku hnutí vyvolané posledními událostmi, patrno jest z chování Německa, kde se v kruzích obchodních velmi nelibě nesou různé připomínky diplomatických kruhů na spojenectví s Rakousko-Uherskem. Tam se považuje za nejsprávnější nechat Rakousko-Uhersko, aby si vyřídilo otázky vyvolané anexí Bosny a Hercegoviny samo.

Slovo »boykot« ozývá se dnes na všech stranách, zejména u nás. Pražské pouliční bouře udělaly je na nějaký čas okřídleným slovem na české i německé straně. I říšští Němci vyhlásili nám boykot: »Trink kein Tschechenbier«! Boykot plzeňskému pivu. Tento příklad jest zároveň poučným dokladem o dvojsečnosti hesla boykotového, jež bylo vrženo v neorientovaný dav. Všude, jak u Němců, tak u nás. Jiní si přejí regulovaný boykot německého zboží s české strany, na př. Národní radou. Národní rada bude doporučovat, u koho se má kupovat. Tento a podobné nápady vyvolávají řadu pochybností. Mnoho českých průmyslníků-obchodníků si sotva bude přát, aby jejich jména byla dávána do takového adresáře. Jistě mezi nimi nebudou scházet právě nejlepší, kteří svou obchodní zdatností si dovedli získat zákaznictvo mezi Němci. Naopak zase v seznamu se budou tlačit ze značné části živlové méněcenní, neschopní, pro které bude pojetí v seznam nejvydatnější reklamou. Dnes není možno při tak spletitých poměrech pracovati tak jednoduchými prostředky. Jest zapotřebí, aby zde pracoval celý rozvětvený aparát různých našich organisací dohromady za společným cílem. Každý uvědomělý Čech má věděti, u kterých českých firem má své potřeby opatřovati, a má také dovést jiným poraditi. To je cíl drobné a dlouhé výchovné práce hospodářské. Proto je třeba, aby inteligence věnovala českému podnikání dostatek pozornosti. Kdo si dobře prohlédl letošní pražskou výstavu, potřebuje nahlédnouti jen v katalog, aby se orientoval o českých firmách určitého oboru. Jinak by si bylo přáti větší agilnosti českého obchodnictva, aby využitkovalo nynějšího hnutí plně ve svůj i náš národní prospěch.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Zákon o sociálním pojišťování. — V Čechách zřízeny dva úřady pro pensijní pojištění soukromých úředníků. — Jednání želez. zřízenců úspěšně skončeno. — Svaz želez. zřízenců v Uhrách rozpuštěn. — Bytová otazka v Praze. — Persekuce rakouského dělnictva v Prusku. — Francouzští syndikalisté propuštěni.

Událostí dne je předloha zákona o sociálním pojišťování. Pod tímto titulem předložila vláda novou kodifikaci dosavadního dělnického pojišťování, dále invalidní pojišťování dělníků a starobní pojišťování dělníků a osob samostatných, malorolníků, maloživnostníků a maloobchodníků.

Vláda přislíbila, že podá předlohu 3. listopadu a slibu tomu také dostála. Nemohouc následkem známých událostí podati předlohu plenu sněmovny, podala ji předsednictvu, plníc tak jednak daný slib a zajišťujíc se jednak proti obstrukci ihned na počátku zasedání parlamentu. Předloha starobního a invalidního pojištění má být posvátným štítem vlády, má být olejem, jenž utlumí rozbouřené vlny nacionálních vášní, neboť nenajde se strany, jež by se odvážila obstruovat zákon, za nějž se desetiletí bojuje, požadavek, jenž byl bojovným heslem strany sociálně demokratické a křesťansko-sociální, jež také vyšly z boje nejsilnější. Zatím nastane uklidnění a hlavně bude získáno času k vyjednávání.

Možno říci krátce: předloha vládní je přijatelna; byla pracována pečlivě a s láskou k věci. Nemýlím se asi, přičítám-li ji z velké části za zásluhu ministru obchodu dru Fiedlerovi.

Předloha snaží se uvést v sociální pojišťování jednotnost, vytvořit organický celek, který by chránil pojištěnce ve všech případech nezpůsobilosti k výživě. V nemoci pečuje o něho nemocenská pokladna, k níž musí býti přihlášeni veškeří dělníci, i domáčtí, zemědělští a lesničtí a čeleď. Tímto ustanovením bude počet osob pojišťováním povinných zdvojnásoben, stoupneť na šest milionů. Zároveň rozšiřuje se poskytování nemocenské podpory ze dvaceti týdnů na celý rok, podpora žen těhotných rozšiřuje se i na matky.

Samospráva nemocenských pokladen zůstane nezměněna, pro uplatnění se menšin zavedeno poměrné právo hlasovací.

Úrazové pojišťovny bylo nutno postavit na pevnější finanční podklad, čehož má být docíleno povinným vedením výplatních listin, které však bude nutno také přísně kontrolovat, a zavedením pojišťování jednotlivého místo kollektivního. Náklad úrazového pojišťování mají nadále nésti výhradně zaměstnavatelé, kteří posud platili pouze devadesát procent.

Nově přistupuje pojišťování invalidní pro dělníky a starobní pro dělníky a osoby samostatné, jichž roční příjem nepřesahuje 2400 korun. Oběma kategoriím právem přiznán stejný příspěvek státní, poněvadž se poskytuje stá-

tem bez jakéhokoli protivýkonu. Jako důvod pro zařadění dělníků i osob samostatných do jednotné organisace pojišťování starobního uvádí předloha umožnění přechodu dělníků k povolání samostatnému, neboť nárok, získaný v době nesamostatnosti zůstane.

Rentu starobní obdrží každý pojištěnec po dokonaném 65. roce. Pro dělníka je důležitějším pojištění pro případ invalidity, a proto je pro něho zavedeno ještě zvláštní pojištění invalidní. Ženské dělnice, provdají-li se a vystoupí z povinnosti pojištění, dostanou zpět polovici zaplacených příspěvků.

Pojištěním povinni jsou dělníci průmysloví, živnostenští, zemědělští, nádenníci, čeleď, spolu pracující členové rodiny, učňové, domáčtí dělníci, domácí učitelé, šičky, pradleny, posluhovačky atd. od 16 do 60 let, nepřesahuje-li jejich roční příjem 2400 K; z osob samostatných majitelé podniků živnostenských, zemědělských, lesnických a jiných výdělkových, nepřesahuje-li jejich roční důchod 2400 K anebo nezaměstnávají-li pravidelně více než dva cizí dělníky.

Za dělníky platí příspěvky z polovice dělník a z polovice zaměstnavatel dle šesti určitých mzdových tříd od 12 do 72 haléřů. Pro osoby samostatné stanoveny jsou dvě stupnice, 50 h měsíčně při ročním příjmu do 480 K a jedna koruna měsíčně při důchodu nad 480 K. To však je příspěvek minimální, jenž zemským zákonodárstvím může být zvýšen. Spolu pracující členové rodiny jsou zařaděni do tří tříd s příspěvky 12, 24 a 36 haléřů. Vedle toho mohou osoby samostatné i nesamostatné platit zvláštní dobrovolné příspěvky — nejvýše 100 K ročně — z nichž se vyměřuje starobní renta již po dokonaném 55. roce.

Karenční lhůta pro dosažení renty invalidní obnáší 200 příspěvkových týdnů, a započítá se do ní doba, kdy pojištěnec vykonával vojenskou povinnost anebo byl nemocen. U starobní renty obnáší karenční lhůta pro dělníka třicet let, pro osoby samostatné 200 příspěvkových týdnů.

Organisace záleží v místním, zemském a říšském úřadu.

Stát bude přispívat dvěma miliony korun na náklady administrativní, devadesáti korunami ke každé rentě a placením příspěvků po dobu konání vojenské povinnosti. Po čtyřicátém roce, až se poměry ustálí, bude stát přispívat za osoby samostatné 32, za dělníky 58·1, za osoby konající vojenskou službu 5·3, celkem 96·4 miliony korun a dvěma miliony příspěvků správních, tedy skorem 100 mil. korun, který obnos žádal Lueger svým pověstným návrhem jednou pro vždy.

Jeden velký nedostatek jeví předloha: postrádáme v ní zaopatření vdov a sirotků po zemřelých dělnících, jimž má se dostat pouze odbytného. Také bratrské pokladny zůstanou, ačkoli jejich členstvo žádá jich zrušení a rozšíření pojištění i na horníky. Zde bude věcí parlamentu, aby předlohu doplnil. Při tom bude nutno projednat také pojištění soukromých úředníků, jež by mělo být zařaděno do rámce jednotného pojišťování, místo aby bylo již nyní novelováno.

Jednotlivým stranám bude poskytnuta příležitost, projevit svoji péči o výrobní vrstvy. Nastanou asi zase veliké závody demagogické, jakých

jsme zažili již tolik. České strany, zvláště mladočeská, jejíž ministr má o předlohu velké zásluhy, mají příležitost získat sympatií širokých vrstev lidových, jak správně poukazuje »Osvěta lidu«: »Všecky sociální potřeby lidové učiňme dnes svými národními nezbytnostmi, řekněme: blaho všech širokých vrstev lidových českých, jakož i německých, to jest naše positivní politika! . . . Dnešní program nevede k cíli, ba zhoršuje stav náš, nutno ho změnit za program sociálně-politický a demokratický, neboť jen ve státě sociálně spravedlivém a demokratickém dosaženo může býti národnostní rovnoprávnosti.«

Bohužel, je to opět list strany pokrokové, který má rozumné náhledy. Pro stranu realistickou nepověděla »Osvěta lidu« nic nového, potěšitelnějším by bylo, kdyby se tento článek byl objevil v mladočeském nebo agrárním listě. Ale pro ty zdá se být sociální politika quantité negligeable, a teprve když stojí před hotovým faktem, rozčilují se.

Nač jsem poukázal v předešlém čísle, stalo se: pro soukromé úředníky zřízeny v Čechách dva ústavy pro pensijní pojišťování, český, s vládním radou Hotowetzem v čele, a německý, jehož řízením pověřen prof. Rauchberg. Nemám posud v ruce vyhlášky ministerstva o podkladě rozdělení, nemohu tudíž pronést o něm úsudku. Avšak mám námitky proti panu profesoru Rauchbergovi, jenž je národnostní spravedlnosti velice dalek. Jak on si představuje příslušnost národnostní, ukázal tím, že českou svoji službu přihlásil s obcovací řečí německou, odůvodňuje to tím, že se u něho musí mluvit německy. Bude-li toto podkladem rozdělení, pak pěkně děkuji.

Tento čin je novým krokem k národnostnímu rozdělení Čech, a co dělali proti tomu čeští poslanci? Co dělali čeští ministři? Co si myslit o jejich významu, když deputace německonacionálních přiručí, vyslaná k ministru vnitra, může přivodit rozhodnutí tak dalekosáhlých důsledků? Všecky sociální potřeby lidové učiňme dnes svými národními nezbytnostmi!

*

Jednání železničních zřízenců s vládou skončeno. K ústupkům, jež jsem sdělil v předešlém čísle, přidružily se následující. Dílenskému personálu zkrácena doba pracovní o půl dne v týdnu. Mzdy dělnictva zvýšeny budou o tři miliony korun místo o dva a půl; bude pro ně vypracován mzdový ceník s automatickým postupem. Nočních přídavků dostane se veškerému personálu, konajícímu noční službu, a to 1 K místo nabízených 75 h. Vyloučen je personál traťový. Jízdné přídavky zvýšeny místo o 20% o 30%. Úředníkům zaručen pevný postup až do platu 4400 K, a starší, kteří nastoupili ještě s počátečním platem 1000 K, dostanou náhradu.

*

Průvodčímu personálu dostalo se mimo to i jiné výhody ještě. Služební doba započítá se jim třemi polovinami do pense; každý rok v průvodčí službě strávený bude započítán za půldruhého, kdežto příspěvky pensijní zvýšeny pouze o 2·4% s platností od 1. ledna 1908. Dělníkům na

denní mzdu zvýšena pense s dosavadních 70 procent na 85 procent beze všeho zvýšení příspěvků.

*

Zatím, co rakouští železniční zřízenci dobývali těchto úspěchů, ukázalo uherské ministerstvo Košutovo jejich kolegům za Litavou »silnou pěst«. K čemu se vláda koalice dávno chystala, provedla 15. října: rozpustila Svaz železničních zřízenců, ježto odepřel vydat seznam členů a svěřil své vedení nesystemisovaným zaměstnancům. Čeho dosáhl Badeni r. 1897 v Rakousku, toho asi dosáhne Košut v Uhrách: na troskách staré vyroste mu nová ještě silnější organisace.

*

Spolek pro zřízení lidových bytů postavil v Libni modely bytů, jaké hodlá zřídit v dělnických domech, jež z důvodů finančních nebude stavět jako domy rodinné, nýbrž činžovní, jednotlivé byty co nejvíce oddělené. K prohlédnutí těchto modelů pozval veškery interesenty, zvláště dělnictvo a vyžádal si jich rad a pokynů. Výstavka tato těšila se značné pozornosti.

Družstvo pro stavbu úřednických domků žádalo od městské rady pražské pozemky v asanaci neb na Letné. Žádost tato dosud nevyřízena. Ale jak pohlížejí jednotliví členové městské rady na bytovou otázku, ukázal ve schůzi dne 12. října 1908 člen městské rady, úředník pan Pešek, který žádal, aby městský úřad stavební nedodržoval tak přísně stavebního řádu (jednalo se o stížnosti majitele domu 873-VII. proti výměru městského úřadu stavebního, jímž mu nepovolena přeměna sklepní dílny na byt pro domovníka. Na venkově v chalupách z hlíny uplácaných žijí prý lidé společně s dobytkem a přece se jim dobře vede!).

»Všecky sociální potřeby lidové učiňme dnes svými národními nezbytnostmi!«

*

O výjimečném postavení rakouského dělnictva v Prusku — legitimace — jednalo se i v delegacích. Posl. Seliger uvedl také zprávu »Vorwärtsu«, dle níž bylo 15 zemědělských dělníků, rakousko-uherských poddaných, zaměstnaných na statcích bývalého ministra Podbielského, z Pruska vypovězeno, když žádali dodržení své pracovní smlouvy. Byla jim zadržena kauce 600 marek a mzda 200 marek. Rakousko-uherský konsul v Berlíně jim sdělil, že dokud nedostane od uherské vlády příslušný pokyn, nemůže na jejich ochranu zakročit.

Ministr zahraničních záležitostí ujistil delegace, že královská pruská vláda vyhověla rakouským námitkám. »S našimi dělníky nebude se na příště zacházet jinak než s dělníky z jiných zemí, poněvadž svrchu uvedené opatření bude rozšířeno na všechny cizozemské dělníky.« V tom spočívá doznání, že s našimi dělníky se ve spojeneckém státě skutečně dosud zacházelo jinak než s jinými, ale od nynějška bude lépe: podnes byli jsme biti jenom my, ode dneška budou biti také ostatní.

Myslím, že nejednalo se delegacím o to, aby výjimečná opatření byla rozšířena i na ostatní dělnictvo, nýbrž o to, aby byla zrušena i pro naše!

*

Vůdcové francouzských syndikátů, zatčení po krvavých událostí ve Villeneuve, byli propuštěni, ježto soudním vyšetřováním nenašlo se důvodů k obžalobě. Tak útok, podniknutý ve sněmovně proti všeobecnému svazu dělnickému, odražen. Pravice žádala rozpuštění svazu, čemuž se opřel ministr veřejných prací Viviani, ježto by jeho rozpuštění bylo občanskou válkou a nespravedlností. Zdá se, že vzrůstající zase moc reakcionářů urovná cesty, po nichž by se strany bývalého republikánského bloku opět sešly. Aspoň hlasů, volajících po míru, stále přibývá. *R.*

ŠKOLA.

Zemský sněm v novém složení a škola. — Návrh osnovy disciplinárního řádu pro učitelstvo v Čechách. — Mladočeský návrh zákona o dozoru ke školám. — Zemská školní rada v novém složení.

Zemský sněm v novém svém složení zklamal i lidi nejoptimističtější. Podzimní zasedání, plné malicherných půtek, přivedlo již snad k poznání, že sněm bez reformy volebního řádu na základě všeobecného rovného hlasovacího práva, a odstranění privilegovaných kurií, se neobrodí. Pro školu a učitelstvo nehnulo se na sněmu ani prstem, ačkoli dlouhá řada naléhavých otázek volá živelně po svém rozřešení. Každý ze sousedních zemských sněmů vykazuje pro školu a učitelstvo jisté kvantum práce, jen český sněm práci tuto staví na místo nejposlednější. Učitelstvo v království udržuje v hmotném postavení svém stále místo poslední, nemá zajištěný postup ve stáří, třiačtyřicetiletá jeho služební doba nebude míti pomalu již nikde analogie, nemá po 40 létech od vydání říšského zákona školského vypracovány ještě zásady pro obsazování míst a je v tomto směru vydáno plně čiré blahovůli samosprávných, úředních a klerikálních členů školních rad, zastoupení jeho ve školních úřadech je směšně nepatrné a v nejvyšším docela žádné, a při tom všem veškeré jeho jednání podléhá uzlovitému biči nemožného již pomalu řádu disciplinárního. A ke všemu tomu přihlížejí na zemském sněmu zastoupené strany liberální i zpátečnické s chladnou lhostejností. Vždyť si ještě neodvykly dívati se na učitele jako na tvora ode všech činitelů odvislého, poníženého, skrčeného, jemuž běda, vzpřímí-li šíji a ozve-li se v něm troška sebevědomí.

Zemský sněm nenašel ani času, aby rozřešil palčivou otázku úpravy právních poměrů učitelek ženských ručních prací, těchto v právním ohledu pravých hélotek, které velkou většinou slouží po celý svůj život v provisoriu, bez nároku na zvýšení nepatrného služného a bez nároku na opatření v stáří. Školní referent zemského výboru předložil sněmu teprve návrh, dál otázka nepokročila.

*

Osnova disciplinárního řádu pro učitelstvo v království českém byla na základě urgence zemské porady sdělena s veřejností. Komise, která ji na zemské poradě podrobila kritickému posouzení, shledala, že praco-

vána je na základech disciplinárního řádu moravského a že je rozšířena řadou doplňků. Události poslední doby však ukázaly, že i moravský řád může se státi prostředkem k nezřízenému pronásledování učitelstva pro otázky svědomí a politického přesvědčení. To je výzvou učitelstvu v Čechách k bdělosti a k rozvinutí akce za zlepšením osnovy, aby křiklavé případy pronásledování učitelstva nemohly se opakovati. Je předem třeba, upozorňovat na slabé stránky osnovy za tím účelem, aby při projednávání byly odstraněny.

Hned na začátku osnovy zaráží první paragraf, který připouští, že může býti trestným také m i m o š k o l n í chování učitelovo, je-li na újmu vážnosti stavu nebo působnosti jako vychovatele a učitele. Pružného ustanovení tohoto může se užiti na každé mimoškolní a zvláště politické chování učitelovo, v čemž bude pro učitele, politicky se exponující, kámen úrazu. Správným je, aby mimoškolní chování učitelů nepodléhalo řízení disciplinárnímu, ale platným ustanovením občanského zákonníku. Při nejmenším pak mělo by se v zákoně přesně vymeziti, které jednání je na újmu vážnosti stavu učitelského, jinak nového řádu zneužíváno bude opět proti učitelstvu.

Třetí paragraf proti učitelským požadavkům slučuje opět funkci žalobce a soudce v jedné osobě tím, že inspektoru školnímu ukládá, aby vedl jak přípravné vyhledávání, tak i disciplinární vyšetřování. Sdružení školních inspektorů mělo by se samo ozvati proti tomu, aby se mu ukládal policejní dozor nad učitelstvem, který vede k úplnému rozkolu orgánů dozorčích od orgánů výkonných ve službě školní. Vyšetřování měla by vésti osoba nestranná, nejlépe právnicky vzdělaná, jinak ochrana učitelova bude illusorní. Nynějším inspektorům, nejrůznějšími funkcemi přetíženým, značně by se ulevilo, kdyby nový řád disciplinární je zbavil funkce soudcovské nad chováním učitelů, která jim podrývá potřebnou důvěru v učitelstvu.

O nehodnověrnosti dětí jako svědků při různých líčeních podalo novodobé studium dětství dokladů dost. Přes to osnova disciplinárního řádu výslechy podřízených dětí náležitou měrou neobmezuje. Schází tu zvláště zákaz hromadných výslechů dětí ve třídě. Dítě vžije se snadno do očividné nepravdy a dovede tuto nepravdu znamenitě vsugerovati svým spoludruhům. Vyšetřující inspektor, který by měl proti učiteli zlý úmysl, dovedl by při vyšetřování vylouditi z dětí největší nepravdu.

Osnova vyhovuje přáním a dává učiteli právo, že může žádati, aby s ním bylo zavedeno vyšetřování, a výslovně vytýká, že žádosti této musí býti vyhověno. Ustanovením tímto učitel může sám zameziti, aby nebyl trestán bez řádného disciplinárního řízení. Polovičatým jest ustanovení, že na základě pouhého anonymního udání nelze se usnésti, aby disciplinární vyšetřování bylo zavedeno, avšak může se přece na ně ohled bráti. Zlu denunciantství, hojně rozšířenému, nepředejde se dřív, pokud anonymní udání nebudou beze všech účinků na postiženého házena do koše.

Nespravedlivým je ustanovení, které uvaluje náklad, spojený s obhajováním a s účastí důvěrníků, na obviněného, bez ohledu, byl-li uznán vinným nebo nevinným. Stěžuje se jím učiteli cenné právo, aby si vzal právního zástupce a volil tři důvěrníky. V trestním řízení nemá toto usta-

novení analogie. Čtrnáctý paragraf připouští přitěžující a polehčující okolnosti, kterých starý řád nezná. Zemský senát disciplinární není vázán pořadím ukládaných trestů a může k okolnostem přitěžujícím i polehčujícím přihlížeti. S povděkem je zaznamenati, že v pořadí trestů vynechána je peněžitá pokuta. Ustanovením, že i správce školy může uděleti domluvu a býti trestající instancí, ochladí se poměr mezi ředitelem a učiteli, a vznikne na mnoha místech nedůvěra mezi činiteli školskými a oddálí se cíl, aby správce školy byl prvním mezi sobě rovnými.

Tvrdým k učiteli je paragraf 24., který ustanovuje, že náhrada služebních příjmů, ušlých suspensí, i když se prokáže nevina, postiženému učiteli z okresní školní pokladny nepřísluší. Není možno, aby byl tento paragraf sněmem schválen.

Osnova ustanovuje, aby jen tresty, t. zv. »pořádkové«, a mezi nimi i domluva, jež má podnes za následek odklad zvýšení služného až na jeden rok, neměly následků, ale ponechává při trestech disciplinárních následky ve způsobě odkladu zvýšení služného tvrdě až do tří let. Učitelstvo a s ním pokroková veřejnost bude hájit zásadu, že přisouzený disciplinární trest sám sebou je již trestem a nemá míti v zápětí druhý trest v podobě hmotné újmy, který stíhá spolu i nevinné členy učitelovy rodiny.

Učitelstvo, sdružené v zemských organisacích, po kritice osnovy disciplinárního řádu žádá o zdokonalení v tom směru: *a*) aby učitelstvo větším počtem členů v senátě disciplinárním bylo zastoupeno, *b*) aby stupnice pořádkových i disciplinárních trestů byla rozhojněna tak, aby jednotlivé stupně nepostupovaly tak příkře, *c*) aby učiteli ze služby propuštěnému dostávalo se odbytného, *d*) aby disciplinární tresty neměly nových trestních následků, ale aby byly jen přitěžujícími okolnostmi při novém provinění, *e*) dokud není disciplinární řízení skončeno, aby to nemělo poškozujícího vlivu na dobývání práv, anebo nového místa služebního, *f*) aby nevinně odsouzeným dostalo se úplné náhrady ztracených příjmů bez ohledu na to, dostalo-li se jim zvláštní náhrady od státu, *g*) aby nebylo zapomenuto toho, kdy se delikt promlčuje, *h*) aby bylo zvlášť vytčeno, že vykonávání občanských práv, základními státními zákony zaručených, není trestné, *ch*) aby okresní školní radě ponecháno bylo právo usnášeti se v plenární schůzi, má-li býti zavedeno disciplinární řízení, *i*) aby rodině učitele, ze služby školní vůbec propuštěného, bylo zachováno právo na zaopatření, *j*) aby i v případu propuštění ze služebního místa rodina byla zaopatřena na tu dobu, dokud potrestanému jiného místa se nedostane.

Všechna uvedená přání učitelská jsou odůvodněná a oprávněná, a lze očekávati, že při projednávání osnovy, bohdá v dohledné budoucnosti, bude k nim ochotně přihlíženo.

*

Poslanec K. Adámek podal na zemském sněmu dne 30. září jménem mladočeské strany návrh zákona o dozoru ke školám. Návrh dotýká se složení okresních a zemské školní rady, reformou místních školních rad se neobírá, což všeobecně překvapuje. V okresních školních radách má zasedati vedle okr. hejtmana, jako předsedy, místopředseda, volený okr. radou ze samosprávných členů, okr. škol. inspektor, nejméně šest zástupců

obcí, 2 znalci školství, volení okresní poradou učitelskou (v smíšených okresích 1 zástupce menšin), 1 ředitel pedagogia nebo měšťanské školy a zástupce každé církve, má-li ve školním okresu nad 2000 duší. V zemské školní radě má předsedati místodržitel, jeho náměstkem má býti místopředseda zemské školní rady, a zasedati v ní mají zemští školní inspektoři jako administrativní referenti, 6 zástupců zemského výboru, 2 zástupci města Prahy, 2 zástupci škol vysokých, 2 středních, 4 z učitelstva škol národních nebo ústavů učitelských, 2 zástupci katolické, 1 evangelické a 1 židovské církve.

Učitelským přáním návrh svobodomyslných poslanců ani z daleka nevyhovuje. Překvapuje, že Mladočeši vysílati chtějí do školních rad nadále zástupce církví, v době, kdy silný společenský proud je proti jakémukoli vlivu konfesí ve školství, které dle dosud platných říšských zákonů má býti interkonfesijní. Mladočeši měli přece dost příležitosti poznati, jak rušivě působí ve školních radách zvláště zástupci římské církve katolické, která říšský školní zákon prohlásila pro přítomnost i budoucnost za neplatný a vyzývala k neposlušnosti proti němu. Dnes ovšem strana ve svém celku zkonservativěla do té míry, že žije s katolickým duchovenstvem v nejkrásnější harmonii.

Adámkův návrh sesiluje vliv samosprávy ve školství do té míry, že by měla v okresních školních radách většinu, nebo při nejmenším aspoň polovinu členů. Autonomní členové okresních školních rad velmi málo se dosud osvědčili. Školství je jim po většině zemí neznámou, znalost školních zákonů si neosvojili, o nedostatcích školství národního se neinformovali, neměli pro potřeby školství pravého smyslu a tak celá jejich činnost v okresních školních radách omezovala se na hlasování při obsazování učitelských míst podle čiré libovůle, kdo se jim zdál nejzpůsobilejším, nebo koho školský referent za nejzpůsobilejšího prohlásil. Autonomní členové okresních školních rad byli, a jsou dosud, brzdou školského pokroku a vliv jejich měl by být spíše do pravých mezí odkázán než sesilován na míru rozhodující.

Duch pravého demokratismu naší společnosti národní dosud nepronikl. Důkazem toho je snaha, udržet v institucích zákonných virilnictví. Snaha po udržení virilnictví ovládla na poslední zemské poradě učitelské, kde, nota bene, virilníci měli většinu. Zastaralý systém virilnictví ponechává také návrh Adámkův. Do okresní školní rady má vstoupiti dle jeho návrhu ředitel pedagogia, nebo ředitel měšťanské školy, je-li jich víc, mají si zvoliti zástupce. Návrh vede k absurdnosti, že jeden nebo dva ředitelé měli by takové právo, jako 200 učitelů.

Návrh Adámkův, jako sesiluje vliv autonomie v okresních školních radách, tak ponechává mocný vliv byrokracie ve školní radě zemské. Dnes mají c. k. zemští úředníci v zemském úřadě školním 19 hlasů z 35, po návrhu Adámkově měli by jich 19 z 39. Události poslední doby ukázaly, že přílišný vliv školních úředníků v zemské školní radě byl nezdravý.

Adámkův návrh zdvojnásobuje počet učitelských zástupců v zemské školní radě, nestanoví však přesně, zdali a kolik má býti zástupců učitelstva škol obecných, měšťanských a ústavů učitelských, nýbrž ponechává na vůli vládě, vybrati si z těchto kategorií, koho bude chtít. Mohlo by se

tudíž státi, že by ze 4 zástupců uvedených kategorií nebyl povolán jako dosud ani jediný zástupce národních škol obecných a měšťanských.

Návrh ještě žádá, aby na místo okresních školních inspektorů byl vypisován konkurs, okresní rada volila terno, a zemská ustanovovala z terna inspektora. Náklad na školní dozor měl by převzíti stát, při čemž by inspektoři z řad učitelstva byli zatímními státními úředníky IX. a profesoři v VII. dietní třídě. Za tutéž práci dostávali by méněcenní inspektoři daleko menší plat, než cennější jich kolegové, což je zajisté nepochopitelné.

V celku Adámkův návrh není zásadním zlepšením proti nynějšku. Učitelstvo musí akcentovati, že bez náležitého sesílení odborného vlivu ve školních úřadech nemůže býti podstatné reformy. Stálý zřetel i svobodomyslných lidí k zájmům hierarchie a byrokracie je nepochopitelný. Nápravu lze čekati jen tenkráte, až po náležité volební opravě do zemského sněmu vyroste větší zaujatost pro zájmy širších vrstev lidových a národního učitelstva.

*

Zatím ustavuje se složení zemské školní rady pro nové období dle starého zákona. Zemský výbor zvolil již 6 zemských poslanců za členy zemské školní rady, za Němce jsou zvoleni dr. Jos. Mally, německý pokokář, u č i t e l Fr. Schreiter, Všeněmec, a ř í d. u č i t e l B. Legler, člen německé strany lidové, za Čechy jsou zemským výborem vysláni: redaktor J. Anýž, Mladočech, statkář dr. J. Pazderka, agrárník, a vyšehradský kanovník dr. Jos. Burian, poslanec velkostatkářský, kterému v minulém období svěřen nejdůležitější zemský referát školský. Jelikož město Praha vyslalo ř í d. u č i t e l e Mat. Becka, bude míti německé učitelstvo národních škol v zemské školní radě své 3 zástupce. České politické strany na zemském sněmu zastoupené neuznaly za vhodné zvoliti do zemské školní rady opět ani jediného příslušníka učitelského stavu, ačkoli agrární strana má mezi svými zemskými poslanci tři učitele. Nebude-li za člena zemské školní rady delegovati vláda některého učitele národních škol, bude české učitelstvo na důležitém místě opět bez zastoupení, což je důkazem, jak slabou je dosud politická váha jeho. S povděkem třeba zaznamenati, že zůstanou v zemské školní radě posl. J. Anýž a škol. rada dr. J. Metelka, kterého vyslala Praha. Oba ujímali se vřele učitelstva, hájili věc pokroku ve školství a poslední osvědčil se jako dobrý znalec školství vůbec a menšinového zvlášť.

UMĚNÍ.

Krása velikého města. — Tolstoj o novém umění. — Sběratelé a »sběratelé« — Výstavka blatských a kozáckých krojů a výšivek. — Dvě krásně vypravené knihy.

Žalobou na svou dobu začíná August Endell svou malou, ale zrnitou knížku K r á s a v e l i k é h o m ě s t a.[1] »Ode dávna lidé přenášeli zlatý

[1] August Endell, Die Schönheit der grossen Stadt. (Stuttgart, Strecker & Schäder 1908.)

věk do minulosti, starci naříkali na zvrhlost doby, umdlenci a zbabělci zakrývali svou nestatnost hořkými žalobami na zkaženost přítomnosti. Ale nikdy to nebrali doopravdy vážně. Teprve za našich dnů se zdá, jako by se tyto žaloby stávaly hlasitější, důtklivější, ba jako by povážlivého vlivu nabývaly na náš život. Rozumí se už skoro samo sebou dnešek haněti; naší době se přezdívá, že je degenerovaně nervosně ukvapená, rychlost automobilů klade se s pěknou naivností na roveň chvatu života. Každý čin šílencův se počítá od dobrých lidí, kteří hrozně málo vědí o minulosti a o nemocech duševních pranic, beze všeho slovy tvrdými za vinu naší době. A prohlásí-li ministr veřejně, že našemu dnešnímu životu nedostává se ideálů vůbec, že jenom materielní zájmy platí, že nízký egoism, požívačnost a penězochtivost staly se jedinými pružinami konání, tu nikdo nepovstane, kdo by si takový nesmysl zakázal, nýbrž »všichni vážní« mužové přikyvují s truchlým vzezřením souhlas . . .

Ovšem v jednom bodě žaloba má pravdu: ačkoliv všecko je tak silné a živé, co je kulturou práce, nedostává se tvořivosti, chybí kultura požitková. Konáme skvělé věci, jde-li o válcování železa, předení bavlny anebo stavbu strojů. Ale jde-li o to, abychom ze železa pořídili budovu, ukuli mříže, ze příze zhotovili tkaninu, strojem vytvořili předměty potřebové, tu tvůrčí síla nás opouští. Úzkostlivě se ohlížíme po cizích kulturách a po minulosti, abychom získali oporu pro vlastní tvoření.«

Odvracíme se od dneška. Vinni jsou tu i romantikové všeho druhu, kteří hlásají útěk do přírody, útěk do umění, útěk do minulosti jako jediný východ. Tím v omyl uvádějí člověka činného. Namluvili mu, že jeho práce v nejpříznivějším případě je smutnou nutností a že alespoň pro chvíle odpočinku musí si zachovati »ideály«. Tak rozlomili život, přetrhli spojitost práce a požitku i její divuplnou melodii.

Plísní přítomnost, kulturu vůbec, a hlásají útěk do přírody. Ale neznají přírody. »Dívají se na ni brejlemi literatury. A jsou mravně rozhořčeni, když malíři objevují v ní a osmělují se zobrazovati krásy, jež pitomé oči ani dodatečně nedovedou vnímati. Milují přírodu, poněvadž nikomu není na závadu, poněvadž nic po ní nechtí, ne jako něco, co člověk v namáhavých bojích, ve vášnivých žádostech vydobyl. Tak návrat do přírody stává se útěkem do umělého, prázdného světa fantastického, který, jsa vynalezen od slabosti a úzkosti, nedovede dáti ani pravdy, ani zdraví, ani vykoupení.«

Útěk do umění — »ale ne do živoucího, nýbrž do umění divadelně vyšperkovaného, do umění nadpozemského, jež nemá spojitosti se skutečností . . . Umění jest řemeslo, povolání jako každé jiné, tvoří užitečné hodnoty svým působením na mysl, ale nemaluje žádný lepší svět a žádné papírové ideály. Má dosti práce, že hlásá divy tohoto světa opět a opět znova. Zrcadlí člověku činnému rytmus, melodii jeho života. Ale to lidé nechtí slyšeti. Dusné zbožňování vyžaduje povznášení do nekonečna, slabost a pruderie nasládlou cudnost, vychytralý patriotismus vychloubavé hrdinství. Proto protiví se jim nové rodící se umění, a utíkají ke starému, ctihodnému.«

Utíkají do minulosti, ale nevědí, »že trosky minulosti oživují jen tomu, kdo zná dnešek, a že žádný věk nemůžeme tak znáti jako svůj. Ne-

vědí, že všecko, co je v životě podstatného, ve střídání věků zůstalo nezměněno, že boj lidí, jejich trud a štěstí, že bilance života byly vždycky stejné, že jenom blázen anebo slabost může hledati zlatý věk před naší dobou anebo za ní. A že jenom tomu štěstí uniká, kdo zbaběle se vyhýbaje nutnostem, snaží se zapomenouti na své úkoly ve světě smyšleném.«

»Jest jenom jeden zdravý základ pro všecku kulturu, to jest vášnivá láska k dnešku a zdejšku, k naší době, k naší zemi. Mluví se tolik o vlastenectví. Nezřízenými slovy dotvrzuje se převaha Německa v každém směru: němečtí myslitelé, němečtí básníci, němečtí malíři kladou se nad všecky ostatní, a s komickou horlivostí popírá anebo zuřivě se potírá kdejaký cizí vliv... Co si počne ubohý vlastenec, když jednoho dne zví, že Shakespeare je víc než Goethe, že románské stavitelství, které by dnes rádi nazývali německým, pochází z Říma a Syrie, anebo že Francouzové mají »Gemüt«, třeba že pro to nemají slova. Kdy přestane ta směšná vypínavost, celé národy mravně odsuzovati a sebe sama bodrými řečmi stavěti v čelo všech žijících?... Kdo musí svou lásku k vlasti teprve vypočítavě dokazovat, kdo ji musí podpírat domýšlivým odsuzováním cizího života a konání, ten neví, co je otčina«. Otčina to jest prožití své doby a své země, a proto ten ji v pravdě plně pozná, kdo silně srostlý je s dneškem a zdejškem, žije s ním, zápasí s ním, vítězí s ním. »Život bez hoře, otčinu bez hoře nechať si děti přejí a takoví, kdo nevědí, že život jest pohyb, jednání, vyplnění... Takové nazírání na otčinu jest jediný jistý vůdce k jednotné kultuře, ke tvoření. Tvůrný jest jenom dnešek, a jenom kdo skutečně může vyciťovati dnešek se všemi jeho možnostmi, jeho náběhy k rozvoji, jeho potřebami, jenom ten může v pravdě tvořiti. Znalost cizího a zašlého chtění nic nepomůže. Gotická tržiště a barokové náměstí jsou dnes maškarádou. Jenom kdo cítí rythmus dnešního města, může stavěti město tak, jak je potřebujeme.«

A teď autor přichází k samému thematu — »velikému městu«. Mnohým zdá se ono »symbolem, nejsilnějším výrazem kultury odvrácené od přirozeného, prostého a naivního, v něm hromadí se k ošklivosti všech dobře smýšlejících pustá požívačnost, nervosní chvat a odporná degenerace v příšerný chaos.« Atd. — Známy jsou ty nářky. Některé jsou pravdivy, ale z toho vyplývá úloha, jinak stavěti naše města. Mluví pak o městě jako útvaru, jako pracujícím výtvoru, o kráse řemesla, o kráse lidských řádů, o kráse práce; o městě jako přírodě: o městě hluků, o městě jako krajině, o krajinné kráse města, o závojích dne (mlze, vzduchu, dešti, soumraku), o závojích noci, o třídě jako živé bytosti, dokládaje své výklady tu a tam trefnými příklady, impressionisticky cítěnými i načrtnutými, na př. »Štít« (str. 52—54), »Románský kostel« (55—56), »Před kavárnou« (76—77) a j. Jest zdravý smysl v knížce té, positivní názory a plno životní energie.

*

»Starý literát« (P. Sergějenko) píše v moskevském »Ruském Slově«, co mu jeden z blízkých známých Lva Tolstého, vrátivší se zrovna z návštěvy v Jasné Poljaně, vykládal potěšitelného o Lvu Nikolajeviči: jak docela se zas uzdravil, jak samoten koná opět dlouhé procházky, mnoho čítá, mnoho píše, ba vyřizuje i rozsáhlou korespondenci, která v jubi-

lejní rok se ještě více rozrostla. Ale pro nás nejzajímavější bude, co Tolstoj podotkl o novém umění, s jakou vážností snaží se je proniknout.

Mezi dary, zaslanými Lvu Nikolajeviči k jeho jubileu, obzvláště vynikají kresby různých umělců, mezi nimi též Repinova. Repin věnoval mu skizzu, na níž Lev Nikolajevič a jeho dcera, Alexandra Lvovna, hrají na čtyři ruce na klavír. Kresba je prý obzvláště zajímavá neobyčejně šťastným zachycením, jak Lev Nikolajevič sedí s hlavou vytáhnutou k notám a s očima široko rozevřenýma.... Tolstému tento náčrtek se velice líbí; řekl při tom:

— Cítím jaksi, že Repin brzy přijede do Jasné Poljany.

Se skizze Repinovy rozhovor přešel na nové umění a na jeho představitele. Starší dcera Lva Nikolajeviče, Taťjana Lvovna, praví, že nerozumí novému umění a že není přítelkyní jeho nepřirozeně prodloužených ženských postav s rozevlátými vlasy. Lev Nikolajevič řekl:

— Chápu, proč nerozumíš novému umění.

— Proč? — otázala se Taťjana Lvovna.

— Protože jsi příliš stará pro ně, ale já jsem mladší tebe a zdá se, rozumím.

Všichni se zasmáli.

— Ne, ne — vážně dodal Lev Nikolajevič, — vždycky se bojím mluvit o novém umění, bojím se, že jsem příliš stár pro ně a, dost možná, nemohu pochopit jeho mladých hnutí. Ale jedno jest mi přece nepochybno: totiž — nevyhnutelná podmínka každého opravdového umění: veliká, vdumčivá práce. Ale jmenovitě tohoto živlu nepozoruji v novém umění.

A snad přece trochu té »veliké vdumčivé práce« jest...

*

Nepěknou zprávu rozhlásily »Mladoboleslavské Listy« (č. 64.), že v Pojizeří obcházejí opětně soukromí sběratelé starožitností, a to z kruhů intelligentních (?). Předstírají prý, že sbírají pro to které museum; některé kousky třebas skutečně museu darují, většinu i věci nejlepší však nechávají si pro sbírky vlastní, jež časem výhodně prodávají. Zástupcové musei v Mladé Boleslavi, Nymburce a v Turnově zakročili už u místodržitelství, žádajíce, aby zakázalo takovou činnost sběratelskou. Slyšeli jsme podobnou stížnost i na nedávném sjezdě pro ochranu památek v Praze. Je-li tomu tak, pak by věru takoví sběratelé zasluhovali na čelo zvláštní cejch. Velice mírně podotýká »Národopisný Věstník československý«, z něhož tuto zprávu přebíráme, »že bylo by chybou, kdyby soukromí sběratelé schraňovali unica a později je odprodávali do ciziny.« Soukromé sběratelství jest jenom tehdy, myslím, správné, když je toliko přízdobou intimního života, vážnou přízdobou, uměleckým jeho obohacením, ale nikoliv předmětem hamižnosti. Takový pravý sběratel zachraňuje, a nikdy neolupuje. Je to umělecká záliba, která se nesmí stát kramářstvím. Ale ani hračkářstvím. Co dobrého tato záliba vykonala, o tom všechna musea, všechny pinakotheky i glypotheky mohou vypravovati. Už jsme se o tom zde také zmínili. Po Anglii a Francii chlubí se zmohutnělé Německo vzácnými sběrateli, kteří mají styky s uměleckými a musejními kruhy a berou od nich poradu. Takoví ředitelé, jako Bode a

Tschudi, vědí, kde co dobrého je, mají to v evidenci a starají se sami, aby to ten který sběratel získal, nemůže-li to ústav jejich zakoupiti. To je správné stanovisko. Správy musejní musejí býti činy a nesmějí se dát předstihovat činností soukromých sběratelů; mají soukromé sběratelství spíše řídit a podněcovat. Potom nebude třeba, aby se utíkaly o pomoc k úřadům — což je zjev zahanbující, když ani v tomto směru neobejdeme se bez policie! — ani nebude třeba návrhů, jako je návrh »Národopisného Věstníka československého« (III. č. 8.), »aby i soukromé sbírky dobrovolně se podrobovaly veřejné evidenci«, což prý »lze nejlépe občasnými jejich výstavkami, k nimž popud a místo by nejlépe mohla dávati naše odborná i místní musea.« Za to, že někdo s jemným porozuměním a s láskou sbírá cenné předměty, mimo něž sta jiných netečně a lhostejně šlo s nevšímavýma očima, za to má se »dobrovolně podrobovat veřejné evidenci?« Dělat ze svého bytu ulici? To by sice bylo velikým zpohodlňováním práce musejním správcům, ale každý nemá tu povahu, aby svůj byt dělal průchodním domem. Tu nemůže být řeči o nějakém »podrobování«. Tu může rozhodovati jenom dobrá vůle.

Rada Národopisného musea československého zná, jak vidět, kde co vzácného se skrývá. Seznámila nás se znamenitou sběratelkou, pí. Annou Jehličkovou, která svou výstavkou blatských a kozáckých krojů a výšivek v místnostech Národopisného musea předvedla výsledek své 23leté činnosti sběratelské. Vyložila nejcennější kusy své sbírky, vynikající »buď stářím, buď krásou ornamentu nebo zvláštní technikou vyšívání neb i bohatstvím a pestrostí barev« — jak sama o tom vykládá v »Národopisném Věstníku«. Vyložila celkem 320 kusů těchto jihočeských lidových prací. Ač je to kroj nejbližších sousedů, jsou přec tak odlišné, že na první pohled je rozeznáme. Výšivky kozácké jsou, jak paní Jehličková vykládá, zcela bílé, jemné — řekla bych klidné, vynikající mravenčí prací přebohatým prolamováním; blatské pak pestré a bohaté, jak v barvách, tak cetkách, někdy až přepychové — divoké. Těžko říci, kterým dáti přednost. Nádherné, podivuhodné jsou kozácké pleny, rovněž zástěry, tak bohatě prolamované, že některá vypadá jako jediná, široká krajka. Těžko skoro uvěřiti, co ruce takové venkovské švadleny, neznámé umělkyně, daleko větší a hlubší než řada těch známých, jimž běžně titul umělkyně se dává, dovedly vykouzliti. A jaké názvy mají ty motivky! Samá »silnice«, »had«, »zuby«, »podkovy« atd. Skoro každou plenu kozáckou zdobí ornament stromečkový z košíčku vyrůstající, kdežto na blatských plenách častěji ze srdéčka vyrůstá. Charakteristické jsou rouchy neboli zavijačky blatské, jimiž nevěsta byla po oddavkách zavíjena. »My, sběratelé výšivek jihočeských, toužili zvláště jen a jen po rouchách, již proto, že rouchy jsou vůbec starší, hlavně ale, že vždy vynikaly nad pleny pěknými ornamenty i sestavením barev. Byly též vzácnější, neboť rouchu měla nevěsta jen jednu, někdy, ba velmi často, dědila se v celé rodině, kdežto plen měla do výbavy vždy několik.« Šest ženských figurin (3 Kozačky a 3 Blaťačky) živě znázorňovalo, jak částí krojových bylo užíváno. Líto bylo člověku, když si to všecko přehlížel, že všecek tento půvab, všecka ta něžnost, krása i nádhera staly se už předmětem musejním, staly se minulostí, pouhou ozvěnou zašlého má-

lebného života. Co se týká uměleckého vzhledu, venkov náš je strašně buď ochuzen nebo ochuzován, jak v oboru stavitelském, tak bytovém, tak krojovém. Za krásu dali jsme mu šmejd. To přec nevyhnutelně působí i na nitro. Tu bude třeba dlouhé, předlouhé doby, než dojde k nápravě.

»Celá sbírka moje« — zakončuje svůj referát vzácná paní — »čítá 540 kusů, sotva však se již rozmnoží, neboť bohužel vše v pravém slova smyslu vybrakováno. Projdi celou vesnici a nenajdeš mnohdy ani jediné pleny. Na sta a sta jich obchodníky posláno do ciziny, a nedivme se. Bylo nás tenkráte tak málo kupujících, z počátku v Táboře já jediná, a tolik prodavačů. A kterak mohl soukromník vložiti v to tak velký kapitál? Než přece nás několik zachovalo nenahraditelné a skvostné památky nyní již úplně zaniklých blatských a kozáckých krojů.«

*

Město Praha a Moravský zemský výbor vydali svým nákladem po krásné publikaci. Praha vydala Pohledy pražské a díla umělecká, vystavená v pavilonu města Prahy na Jubilejní výstavě Obchodní a živnostenské komory pražské roku 1908. Třicet reprodukcí, také barevných, a obrazů a leptů Mik. Alše, Bubeníčka, Engelmüllera, Havelky, Kašpara, Malého, Panušky, Radimského, Slavíčka, Strettiho, Šetelíka, Švabinského, Tomce a Vajce, pak tři snímky s Myslbekových sousoší na mostě Palackého a snímek se Suchardova návrhu na pomník Palackého.

Moravský zemský výbor vydal Vývoj choromyslnictví na Moravě a nový zemský léčebný ústav císaře Františka Josefa I. v Kroměříži s úvodní statí (velmi poučnou, předvádějící péči o choromyslné od nejstarších dob, pokud známo o Moravě, až do dneška a stálé stupňování a zlidšťování této péče) od ředitele dra V. Návrata, s 25 vyobrazeními perspektivního obrazu, celkové situace i různých budov a jejich půdorysů, a s 8 diagramy.

Obě knihy jsou nákladnější, jsou určeny za dary, do prodeje patrně nepřijdou. Reprodukce a vůbec celá výprava jejich svěřena byla graf. ústavu J. Štence v Praze, a jak se dalo očekávati, vyšly zpod jeho rukou dvě publikace, které každý bibliofil rád by si přiřadil ke svým pěkným knihám. Všecko při těchto dvou publikacích řídily vkus a odborná znalost: volbu povahy a tónu papíru jak pro text, tak pro reprodukce, pro kartony nesoucí reprodukce i pro jednoduchou předsádku; volbu písma, dekorativnost titulů a jejich elegantních rámců; způsob a výzdobu vazby — všecko tu řízeno heslem »Krásná kniha!«, jemuž všecko se poddává s láskou. Kamkoliv knihy ty přijdou — a přišly už do daleka, aspoň kniha prvá, kterou každý host města Prahy dostává, a jak jsme viděli, rád si odnáší (o druhé to zcela jistě bude také platit) — všude budou mluvit o velikém pokroku, jaký učinila knižní výprava u nás, když se jí ujme znalec umělecky cítící. Prvou knihu vytiskla tiskárna Dra Edv. Grégra a syna, druhou tiskárna »Politiky« — a obě jsou z těch, jimž říkáme »krásné tisky«.

Při knize nákladem Moravského zemského výboru vydané vynucuje si naši pozornost nejen její knižní výprava, ale architektura nového zemského léčebného ústavu v Kroměříži vůbec. Vidíme tu potěšující zjev,

že Morava tu daleko předhání Čechy na poli architektury. Také u Prahy, v Bohnicích, dostavuje se zemský léčebný ústav pro choromyslné, ale ten rozdíl! Jaká tu ztrnulost a těžkopádnost u přirovnání se svěžestí a mladistvostí budov moravských! Tyto budovy zvou k sobě, jak jsou plny světla, plny vzduchu a jasu. V tom zajisté jest veliká účelnost. Jak důmyslně vše je rozvrženo, s kostelem uprostřed! Až sady vůkol nich vyrostou, bude jejich půvab ještě větší. S ptačí perspektivy hotový koberec. Jen střechám přál bych více barvy. Betonová zeď ohradní je dekorativně prolamovaná. Plány k tomuto znamenitému celku, kde sady s budovami jsou pojaty jako jeden organický celek, dodal architekt Hubert Gessner, rodák z Valašských Klobúk. Ale ku podivu, v celé publikaci, ani v textu, ani na reprodukcích budov a plánů, jména jeho nenalezneme. Najdeme kotly Körtingovy, Tischbeinovy, Hainholzovy, desinfektory systému Hennebergova, pekárny systému Werner-Pfleiderova, roury Perkinsovy, obraz sv. Cyrila a Metoděje, provedený al fresco »Jano Köhlerem!« (jaké to »Jano«?), ale jména tvůrce všech těchto budov i veškerého celku tu není. Je to nedopatření nepochopitelné, či úmysl ještě nepochopitelnější? *T.*

LITERATURA.

Krásná:

M. A. Šimáček: Chci žít. Román. (Sebrané spisy I. V Praze 1908. Nákladem české grafické akc. společnosti »Unie«.) — Karel Horký: Pátek: Prosy, feuilletony a zápisky. (Praha 1908 Nákladem a tiskem Edvarda Leschingra.) — Jan Wroczyński: Hvězdné gavotty. Přeložil Quido G. Straden. (Moderní bibliotéka, ročník VI., dílo 7. Redakcí K. H. Hilara, nákladem Františka Adámka. Král. Vinohrady 1908.) — Karel Babánek: Kniha písní. (Nákladem Jaroslava Pospíšila v Praze 1908.)

Česká literatura stojí ve znamení bilance. Přistoupilo se k literárně historickému vyšetření a odhadu devatenáctého století, novými kritickými otisky činí se přístupnými díla spisovatelů starších, dochází k vydávání sebraných spisů básníků novějších. A také básníci souvěcí odhodlávají se vydati práce své v souboru. Připadá jim úkol důležitý. Ne pouze tím, že, pořádajíce soubor vlastní činnosti, připravují půdu literární historii; ale především tím, že mají dáti svědectví, jak u nich proniklo v ě d o m í ú č e l n o s t i a z o d p o v ě d n o s t i vlastní práce posud vykonané. V tom spatřujeme v n i t ř n í důvod pro vydávání sebraných spisů autorů soudobých; žádáme, aby t e n byl k tomu podnětem především.

Nemusíme pochybovati, že tomu tak jest u p. M. A. Š i m á č k a. Náleží k spisovatelům, kteří dílem svým něco vykonati chtěli a také vykonali. V jeho románech i dramatech patrna jest snaha stanouti na půdě přítomného života, míti účast v sociálních otázkách doby a pokusiti se o řešení psychologických problémů moderního individua. Není duch tvůrčí, ale receptivností svou dovedl tolik, že — a v tom není sám — i v české literatuře novější lze stopovati vlivy ideí a směrů, jež novému

písemnictví vtiskly ráz. Bude ovšem nutno vyšetřiti, pokud ohlasy ty nezůstaly pouze módní imitací, ale zapustily kořeny ve vniterním i vnějším životě člověka českého.

V čelo svých sebraných spisů p. M. A. Šimáček postavil svůj román Chci žít, vzniklý v letech 1904—1907. Namítá se otázka, proč p. spisovatel spisy své zahájil právě dílem tímto. Má k tomu zvláštní podstatný důvod, či jest to okolnost pouze nahodilá? Zdá se, že druhé platí. Program vydání aspoň neukazuje, že by se byl řídil příbuzností ideovou nebo postupem chronologickým; drama »Poslední scéna« střídá se na příklad s cukrovarskými obrázky »Z opuštěných míst«, po »Zápiscích phil. stud. Filipa Kořínka« následuje román »Dvojí láska« a po něm mají vyjít obrázky z mladé domácnosti, z fabrické romantiky, básně, povídky veršem a ostatní. Přes to však jest román »Chci žít« pro p. spisovatele příznačným.

Žena chce v tomto díle p. Šimáčkově žít. Tato vůle její není sebevědomým dovoláváním se práva na štěstí, nýbrž jest povzbuzena a podmíněna zkušenostmi života; a není si ihned od počátku sama sobě jasna, nýbrž vlastní cíl svůj musí teprve hledati. Na vlastních rodičích Berta Julišová poznala, co zaviniti může v manželství a rodině nepoměr síly fysické i duševní; vědomí toho a přestálá choroba vnukly jí přesvědčení, že při stálé vládě rozumu lze si život upraviti dobře i v poměrech, které zůstávají daleko za prvními ideály; povolání učitelského se vzdá a po vášnivé episodě milostné podá ruku dobrácky obmezenému professorovi, po jehož boku jde bezpečnou a pokojnou cestou života; domnívá se býti přesvědčena, že základem všeho štěstí pro ženu jest míti hodného, dobrého, vzdělaného muže. Když se však v Praze setká s intelligentním mužem, který poznav sensitivnost její povahy, vysloví pochybnost, že by ten život, jejž si vyvolila, byl jí nejvlastnějším, pocítí chudobu a nevyplněnost svého posavadního života a prudkou touhu vnésti do něho nové vzněty, snahy a úkoly. Jest v tom utvrzována věrou v boha, k níž dospěla po předchozí skepsi, a věrou v zákonnost sudby rodinné, a když pozná umělce (Mixa), který po těžkých bouřích, jež sám zavinil, zoufá nad vlastním talentem i životem, ale s podivuhodným proniknutím její bytosti pojme k ní silnou důvěru, tu Berta pochopí povahu a míru jeho neštěstí a utrpení a od té chvíle »chci žít« neznamená jí již jenom »nítit v sobě vůli života vlastního, ale křísit ji i v těch, kdož ji ztratili«, a vzkříšenou posilovat, aby i oni s novou nadějí v účel života radostně a odhodlaně vyřkli: Chci žít! I způsobí svou vřelou, shovívavou účastí, že v umělci obživne naděje v život i umění, stane se součástí, spolutvůrkyní jeho díla a tak dojde k poznání vlastní síly a schopnosti. Pozná, že »chci žít«, není jen nezemřít, nýbrž »do plných výsledků vyhnat všecky své síly«, jež životní zklamání a ztráty mohou jen propracovati, projemniti a prohloubiti. Tak přilnou k sobě nejupřímnějším přátelstvím, chtějí jíti »věrně spolu cestou života, nikomu nic neodnímajíce, což jeho jest«; on chce přijímat do sebe světlo duše její a vnášet je do svého díla, aby z něho zářila všechna síla ženy; v tom díle budou žít spojeni a oba věří, že k tomu životu bude dosti síly i za hro-

bem. Svazek duší jejich v umění si musí život pojistit, věrný a nerozlučný.

Jde tedy o sílu ženy, její moc a úděl. Případ Berty Julišové má býti glorifikací ženy neuznávané a nechápané; »nejnešťastnější jest žena, která měla neb má dary na rozdanou, ale nikdo se o ně nehlásil nebo nehlásí.« Má se umlčeti skepse, která ženě sílu upírá a místo k činu nechává ji utíkat se k passivnosti a plochosti. Na »Rosmersholm« vzpomeneme a na »Einsame Menschen«. A případ sám zůstává — pouhým ideálem. Ba lze skorem říci, že zůstane — pouhým thematem. Ušlechtilé je to thema, ale životního a uměleckého zdůvodnění se mu nedostalo. Stačiti musí dvě, tři neděle o prázdninách, aby tato veliká změna v ženě byla způsobena, a sotva že byla probuzena vlivem celkem průměrného intelligenta, u něhož názor na ženu působí dojmem knižním, ne niterným (dr. Nejtek), ihned se dostavují výsledky tak neobyčejné. A nejen to, v době nedlouhé střetne se vše tak (— arci: »všechno na světě jest náhoda«! —), že Berta může rázem přerušit své vztahy k minulosti (Gruša), a nejpevnějšího přesvědčení nabude, že všechno předchozí bylo pochybené a mylné. Její předtucha, že se tak stane, nabývá rázu víry fatalistické, s níž nedosti dobře srovnáváme si její pokornou oddanost v boha, která nevylučuje ani náboženských formalit. Zdá se dokonce, že tento moment zdůrazněn jest jen proto, aby i v tom byla patrna spřízněnost duší, neboť i umělec p. Šimáčkův jest pln víry, na níž závisí i jeho umění. Jenom že není síly přesvědčivé a vlastního propracování se k víře v tom, když se svou vinou musí se utíkati ke zpovědi a u duchovního hledá slova útěchy a posily. Není poměrnosti mezi silou uměleckého a životního vzepětí a očistou znovu nabyté zbožnosti u obou. Ze všeho máme celkem dojem kathedrových rad a povzbuzení, pouhé theoretičnosti. Nenahrazuje nedostatku toho, že v děj vpleteny jsou episodicky osudy jiné ze skutečného života; lhostejnou nám zůstává Albina se svým banálním, skoro každodenním románem sklepnice, násilná jest historie Grušova, o níž se dovídáme ex post a jež se svou všedností jest jen k tomu, aby se ho Berta mohla zříci na dobro, neboť thema tak žádá a román spěje ke konci; ani chvilkové pohledy do kontrastujících poměrů mezi mužem a ženou v případech jiných přesvědčivosti nedodávají. Pro svou krásnou thesi pan spisovatel nedovedl najíti životní opory; ani formálně nezbavíme se pocitu jisté nucenosti, která se vším rozzářením, rozjasněním a rozžehávaním světla neví si dobře rady. Věříme však, že pod tím vším jest krev jeho žil.

Své feuilletony, k nimž přidal několik próz a zápisků, p. H o r k ý vydal v knize P á t e k. List, do něhož přispívá, nevychází dlouho, a přece již uznal p. spisovatel vydání jich za potřebné. Více asi než věcná stránka jejich přimělo jej k tomu, aby prohlásil své stanovisko, usilující o pozdvižení úrovně českého feuilletonství. Ohrazuje se proti tomu, aby feuilleton byl prací řemeslnou, nevěří, že feuilletonista musí ubiti literáta, nemá dojmu, že feuilletonem dodává se jen materiál pro tiskárnu; feuilletonů, při nichž cítil jen atom nucenosti, v knihu vůbec nepojal. Stanovisko jistě správné a není nevčasné je zdůrazniti; Neruda v tom směru u nás věru »neudělal školu« a byly (a jsou) pátky i jiné dni, jichž

literární a feuilletonistické rubrice jsme s důvodnou nedůvěrou hleděli vstříc předem. Pan Horký usiluje o nestrannost a nepokrytost mínění, neostýchá se výrazu bezohledného, stojí v řadách pokroku, má dobré péro a dovede být i poetickým. Leckdy se sice zdá, jakoby se chtěl státi jakýmsi enfant terrible české veřejnosti, ale nemáme příčiny pochybovati o jeho upřímnosti. Reklamuje pro sebe právo svých očí, svého citu a své vůle, a to jest jeho temperament. Ráz jeho vystupuje nejzřetelněji v článcích takových, jako jsou Rameno spravedlnosti, Výstava lásky, Černá kraslice, Kratiknoty, Nebožka Petrlíková, Srdce. Z připojených prós Bílá krychle činí dojem formální strojenosti při motivu nijakž novém; doufejme, že k zpracování dramatickému nedojde. Zápisky jsou celkem bezvýznamné.

Moderní bibliotéka vytkla si úkol jistě vděčný. S povděkem přijmeme informaci o významných zjevech moderních literatur, provázenou vhodnými překlady. Leccos z toho úkolu také už splnila a doplňuje tak Poesii světovou a Světovou knihovnu. Nelze to však říci o svazku, který přináší Hvězdné gavotty od Jana Wroczyńskiho. Z úvodní stati, která tentokráte pochází až z Petrohradu, od p. Tadeusze Nalepińskiho, utkví českému čtenáři nanejvýš tolik, že básník dne 13. února 1903 zemřel; ostatní je mlhavá parafrase gavot samých, k jichž porozumění a vystižení nepřispívá ani řádka. A přece to u Wroczyńskiho, jenž překonal nejtemnější extasi a stilistickou raffinovanost Przybyszewskiho, bylo nutnější, nežli kde jinde. Kde je důvod, proč přijat byl Wroczyński mezi básníky Moderní bibliotéky? V čem spatřuje jeho modernost? Předcházelo při tomto svazku trochu — práce?

Pan Babánek už zase vydal sbírku básní. Tentokráte ji nazval Knihou písní. Považíme-li, že mezi Písněmi tuláka (1902) a Zavátými cestami (1908) uplynulo plných šest let a vzpomeneme-li, jak málo poskytly tyto verše jeho po takové přestávce, nemůžeme mu za jeho verše nové vděčiti ničím jiným, než dobře míněnou radou: aby tolik nepospíchal. *-ejč-*

Poučná:

Dr. Fr. Dvorský, Jan Tenora, Čeněk Kramoliš: Vlastivěda Moravská. (Třebický, Bystřický, Rožnovský okres.) Rud Dvořák: Dějiny markrabství Moravského. Prokop z Bohutína (O. Wagner): Ve šlépějích Kramériusových. Léon Bourgeois: Solidarita. Přeložil Ant. Uhlíř. Petr Kropotkin. Buřičovy řeči. Přeložil Petr Pohan.

Vlastivěda Moravská. Vydává Musejní spolek v Brně. *Třebický okres.* Napsal prof. Dr. Fr. Dvorský. (V Brně, 1906, stran VIII a 450); *Rožnovský okres.* Napsal *Čeněk Kramoliš* (v Brně, 1907; str. 2 nepagin. a 228); *Bystřický (n. P.) okres.* Napsal *Jan Tenora* (v Brně, 1907, str. 272).

Když před lety Musejní spolek Brněnský odhodlal se k tomuto záslužnému podniku, bylo rozhodnutí jeho obecně uvítáno a, nemýlím-li se, také v tomto časopise doporučeno. Všeobecný souhlas mohl jistě původ-

cům myšlenky býti povzbuzením a podporou, bohužel však zůstalo, jako u nás často, jenom při něm. Musejní spolek již několikrát byl nucen veřejně si stěžovati, že podniku jeho nedostává se té pozornosti a takového rozšíření, jakých by zasluhoval. Přes tyto překážky spolek v záslužné práci své pokračuje neustále, oddíl místopisný nahoře uvedenými pracemi dostoupil již svazku 17.

Děl podobného druhu, jimž jako celku dodává ceny právě úhrn zpracovaného materiálu a všeobecnost uloženého programu, nelze v jednotlivých jejich partiích posuzovati stejně. Díla taková mají svůj význam a svou značnou cenu, i když jednotlivé partie nemají ceny stejné. Jest přirozeno, že se podniku takového účastní celá řada pracovníků. Tak i při jednotnosti programu — a ten byl pro Vlastivědu rozvržen pěkně a účelně — dostavují se rozdíly. Některý pracovník přináší jen dobrou vůli a horlivost, jiný není bez odborného vyškolení, ten pracuje svědomitěji, jiný povrchněji, jeden dovede materiál zpracovati, druhý jen jej sesbírati. Rozdíly takové jsou nevyhnutelné, kde práce spočívá na bedrech většinou dilettantů. K tomu třeba poznámky. Nedávno ozvala se z kruhů Vlastivědě blízkých[1] výtka, týkající se poměru přísné vědy k práci dilettantů. Myslím, že se zakládá na nedorozumění. Jistě nikdo nebude práce dilettantů podceňovati, i když není ničím více, než snůškou materiálu (jen když jej svým dilettantismem nečiní přímo nepotřebným), ale nikdy nelze zapomínati, že jest to jen práce dilettanta. A proto publikace toho druhu, jako Vlastivěda, mají odbornou redakci, aby nedostatky z povahy a původu příspěvků plynoucí vyrovnávala. Jest to arci práce velmi obtížná, ale právě proto stejně nutná, a tím nutnější, že napsati d o b r o u monografii — (i pouhá snůška materiálu může býti dobrá, zde mám na mysli dobré zpracování) — není úkol snadný; předpokládá dokonalou znalost v š e c h odvětví vědy historické, vedle dějin politických a dějin umění v první řadě dějin hospodářských, právních, sociálních atd. (o znalosti pomocných věd, jakožto samozřejmé, ani nemluvě). Až toto vědomí pronikne obecně, jistě nebude příčin k výčitkám co do poměru přísné vědy k dilettantismu.

Do detailního rozboru tří posledních svazků Vlastivědy se pouštěti, nedovoluje místo ani čas. Platí o nich, co řečeno všeobecně. Nejsou stejné, a snad také ne všude stejné. Nejméně uspokojuje okres Bystřický, a to nejenom proto, že na autora, který činí svými staršími pracemi nárok na jisté místo mezi spisovateli historickými, lze klásti měřítko přísnější, a jistě také nejen proto, že obsah knihy leží mi poměrně nejblíže. Ale prameny samy, pokud se z vypravování autorova ozývají, nutí zde často k určitějším konklusím, než jakých se autor odvažuje (srv. na př. líčení náboženských sporů v Bystřici na str. 42 n., zvl. 45). I jiné věcné nedostatky lze postřehnouti; v přehledu školství (str. 50) jistě zasloužilo býti uvedeno jméno toho, jenž tam do r. 1862 působil a významem v dějinách školství převyšuje všecky, jichž jména tam čteme. Na str. 32. (a opět 167 a j.) dovolává se autor dvou listin z r. 1214 a 1247, o nichž jest bezpečně zjištěno, že jsou to falsa Bočkova. A této vlastnosti tohoto rodáka

[1] Od R. Dvořáka v nekrologu Roytově v Čas. Mat. Mor.

Bystřického jistě mělo býti určitěji dotčeno při zmínce o něm (str. 55—56.) — Svědomitěji zdá se býti pracován okres Rožnovský (namátkou upozorňuji na nesprávnou poznámku o Bočkajovi, str. 80), i také Třebíčský, ač zde s některými nezaručenými zprávami a neodůvodněným přeceňováním zpráv pozdních spisovatelů a kombinací autorových na úkor vlastních pramenů leckde se setkáváme. Obšírně zpracovány zejména dějiny Třebíče (zde měl autor dobré předchůdce); etymologie místního jména nezdá se mi správnou, a také k účastenství Jiskrovu při obléhání Třebíče r. 1468 nutno zachovati jistou reservu. Ale ani zde do podrobností nelze se pouštěti.

Všecky svazky opatřeny jsou hojnými obrazy, z nichž některé, velmi zdařilé, jsou knihám skutečnou ozdobou. Jen při pečetích bylo by dobře raději upustiti od nepřesného okreslování, není-li možno opatřiti fotografie. Každý svazek vedle četných půdorysů má také mapku okresu (nejjasnější u Třebíče); některé jsou, bohužel, pro příliš stlačené rozměry nezřetelné a skoro nepotřebné.

Podnik sám, o němž neváhám znovu vyznati, že jest velmi záslužný, vede k rozličným novým myšlenkám. Ale o těch až při jiné příležitosti.

V. N.

Rud. Dvořák, Dějiny markrabství Moravského. V Brně (A. Píša), 1906. — Stran VII a 509 a XXX. — 8°.

S »Vlastivědou Moravskou« v úzké souvislosti jest také kniha, jejíž titul těmto řádkům jest nadepsán. Brněnský profesor Rudolf Dvořák napsal pro všeobecnou část Vlastivědy obšírnější dějiny Moravy, z nichž přítomná kniha jest výtahem, vlastně stručnějším zpracováním. Ona obšírnější práce Dvořákova není všude stejná. Kdežto starší partie pracovány jsou s dosti svědomitým přihlížením k pramenům a s dobrou znalostí literatury (na tomto poli pohybovala se předcházející činnost autorova), zpracování novější doby, jehož se Dvořák odvážil v době neobyčejně krátké, dokázal šetrný, ale rozhodný a veskrze přesvědčující referát Navrátilův v Čas. Mat. Mor. XXVI. nedostatečné ovládání materiálu i neúplnou znalost literatury, z kterýchžto základních vad vyplývají nedostatky další.

Proto měl v přítomné práci autor postavení mnohem snazší. Jednak práce tato, nechtějíc býti ničím více, než pouhou příruční knihou, nemá tak vysokých aspirací, jednak mohl autor kontrolovati práci vlastní, a konečně byl by také mohl vydatně užiti upozornění, v dotčené kritice obsažených. Nynější práce autorova, o níž referuji, jest tedy přirozeně mnohem jednotnější a koncisnější, než práce starší, shrnuje výsledky přehlednější, dospívá leckde, právě na základě nové kontroly, k závěrům správnějším. Někde arci přepracování mohlo jíti hlouběji. Tak opakuje se — abych jen namátkou několika příkladů, mým studiím nejbližších, se dotknul — na str. 144 přepiaté tvrzení, že Valdenští na Moravě koncem 14. století »úžasně se rozmnožili«, znovu slyšíme nesprávné mínění (ve starší práci autorově na nemožné kombinaci cizí a mylných názorech vlastních založené), že Milíč pocházel »ze vzácného a bohatého rodu rytířského«, opět se ozývá z nepochopení vyplynuvší věta, že Jan XXIII. »byl rozhodným nepřítelem opravného hnutí v Čechách« — (jen v Če-

chách?!). Jakoubek došel k názoru o potřebě kalicha před odchodem Husovým do Kostnice, Hus schválil tento názor před svým uvězněním, atd., atd. Pokynů, ve zmíněném referátu Navrátilově obsažených, mohl a měl autor užiti mnohem vydatněji. Bylo by to knize velmi prospělo. Než konečně práce tato nechce býti, než příruční knihou pro okamžité poučení, a tomuto účelu svému vyhovuje celkem dobře. *V. N.*

Prokop z Bohutína (O. Wagner): Ve šlépějích Kraméria usových. (Sv. 1. České expedice XX. století. Nákladem Emila Šolce v Telči.)

Ve šlépějích Kramériusových je jedna z oněch nehlučných knih, které by vlastně měly mít veliký vliv a probudit mnohou duši k činnosti. Je v ní uloženo mnoho vroucí péče o malého českého člověka, je výrazem praktické a uvědomělé lásky k českému člověku. Je v jistém smyslu i článkem a pokračováním české práce buditelské, o níž se tu praví: »Lid český tkvěl v bahně tmy, jak náboženské, tak hospodářské. Buditelé učí jej snášelivosti, odnaučují pověrám, poučují o přírodních jevech. Oproti bídě, v níž hynul selský člověk, chtějí oni hospodářský blahobyt, seznamujíce rolníka i řemeslníka s pokrokem času. A což nad to, oni věnují péči dítěti, jeho zábavě, jeho poučení. Zříme tedy v činnosti našich buditelů veliký úkol: vychovati vlasti náboženský, mravně, kulturně i hospodářsky vyspělý, silný lid, jinými slovy vypěstiti povahu českého lidu. A tu stojíme u problému, nad nímž se každý intelligent musí zamysliti. Velebíme dnes práci buditelů, podivujeme se jí, klaníme se jí. Vždyť jsme dnes jejich dílem kulturním národem, máme české školství, vědu i umění, žurnalistiku i intelligenci — před sto lety byli jsme hasnoucím kmenem. Úmorné, nezištné práci buditelů podařilo se v pravdě vybudovati samostatnou kulturu českou, pojistiti nám trvalé místo mezi vzdělanými národy evropskými, a my, dědicové šťastní a blažení, můžeme okoušeti sladkého ovoce stromu, jejž oni tak pracně sázeli — a zdřímnouti si v jeho stínu. Oh, sladce se to sní na vavřínech otců! Než čas opět pokročil. Nové poměry, nové požadavky, nový pokrok. Naše intelligence namáhá se zachytiti šlépěje jeho — ale — stačí náš lid?«

Naše probuzení není tedy dokonáno, je třeba stálé a úsilné práce o lidovou osvětu. A výzvou k této práci je vlastně celá kniha profesora Wagnera. Ve své knize ukazuje podrobně cesty a směry této činnosti, ukazuje také, kde především třeba přiložiti ruky k dílu. Sám realisuje ji sbírkou lidové četby, a jaksi určuje program, kterým jeho knihovna lidové četby »Česká expedice XX. století« se hodlá bráti.

Kniha má stati: Daň práce, Za příkladem našich buditelů, Ukázky lidové práce osvětové v Německu, Často chudá pastýřova chýška, K organisaci zábav na venkově, Osvětový úkol krajinského tisku, Přednáškové instituce, Společnost přátel lidové literatury, Stať organisační.

Některé návrhy prof. Wagnera došly již uskutečnění, bylo by si přáti, aby došly i ostatní. *P.*

Solidarita. Napsal *Léon Bourgeois*. Přeložil Ant. Uhlíř. — Nákl. Jana Laichtera, knih. »Otázky a názory.«

Moderní doba je v každém směru sociálnější proti dobám starším. Cílem křesťanství byla metafysická organisace lidstva, náboženství bylo

podmínkou mravnosti, všecko úsilí směřovalo jen k individuelní nadpřirozené spáse, člověk ztrácel se v představě boha, neměl práva na život. Vývoj myšlení zjistil theoretickou neodůvodněnost dogmatické víry a lidský cit vzepřel se praktické nedostatečnosti moralistní filanthropie křesťanské. Kritika překonala absolutní autoritu vnější — i náboženskou i politickou — a proniknuvši základ duševní činnosti lidské, spatřuje v osobním vědomí mravním podmínky spravedlnosti sociální. Sociální ethika dnešní ve smyslu deterministické, objektivní ideje sociálního rozvoje empiricky odůvodněným myšlením určuje mravní cíle lidské síle přiměřenější a konkretnější, nežli byly abstrakce metafysické ethiky křesťanské. Jednotlivec roste a je podmíněn společností, je jí tedy zavázán celým svým životem; pracuje pro společnost, pracuje-li pro sebe. Výsledky práce cení se sociální jejich hodnotou. Moderní ethika sociální je pokračování těch směrů, které kladly si již otázku po poměru mravnosti k ekonomice a k positivním systémům právním; žádá tudíž, aby vědečtějším podmínkám rozumového a mravního pokroku odpovídala i vědečtější úprava právních a hospodářských institucí; zásada její je přirozená právní rovnost všech, kodifikace povinnosti spolupráce všech na sociálních reformách.

Idea společenské solidarity ve smyslu těchto sociálně-ethických principů vysvětlena je přehledně a stručně v knížce francouzského politika Léona Bourgeoise. Vědecké studium sociálních poměrů vedlo k obratu v mravním i v hospodářském nazírání nové doby. Učení o solidaritě chce zkoumati poměry zcela objektivně a určuje si zásady jen na základě vědeckých method a mravních ideí. Nejen jevy biologické, i všechen život rozumový a mravní je možný jen zákonem přirozené solidarity, spolupráce jedinců v činnosti společné. Sociální solidarita na základě principu dělby práce ukládá každému povinnosti a v poměru k nim vyměřuje i práva. Neznamená svrchovanost autority společnosti; každý jednotlivec má zaručenou možnost osobního vývoje, avšak jen v mezích daných harmonickým rozvojem celé společnosti. Člověk je dlužník společnosti a pochopiti má, že nestačí jen opláceti, ale že je mravně zavázán zvětšovati kulturní dědictví. Rovnost práv a povinností, dluh jedincův všem, mravní zodpovědnost najde svůj právní výraz v quasi-kontraktu společenském, jenž státi by se měl i zákonem; předpokládá souhlas vůlí nejen svobodných a rovných, ale i spravedlivých. Solidarita takto pojatá vedla by k intelektuální, mravní i hospodářské jednotě celé společnosti lidské. *U.*

Petr Kropotkin. Buřičovy řeči. Přeložil Petr Pohan. Praha 1907. nákladem čas. »Komuna« na Žižkově.

Po více než pětadvaceti letech dostává se nám českého překladu pověstných Paroles d'un révolté, evangelia anarchistického komunismu, spolu frapantního dokladu, jak lze fakta jistá, pochybná i nesprávně pojatá subsumovati pod ideu předem koncipovanou. »Kráčíme rozhodně rychlými kroky k revoluci, k otřesu, který vypukne v jedné zemi, rozšíří se však jako r. 1848 do všech sousedních, otřese nynější společností až do základů a obnoví prameny života —« Těmi slovy počíná se vlastně nepřetržitá řada žalob na dnešní společenské řády, nepřetržitý výčet

sociálních chorob, nepřetržitý řetěz jednostranně pojatých fakt. Všecko spěje dle Kropotkina k naprostému rozvratu, všude krise, chaos, zmatek i úpadek. S jedné strany probouzející se vědomí utlačených, kteří v daný okamžik rozpoutají všecky své instinkty a vášně, s druhé křečovité úsilí vlád a měšťáctva, jež chtějí za každou cenu zameziti katastrofu i předejíti vlastní smrti. Autor ukazuje velmi výmluvně a sugestivně, jak mistrně dovedou vládnoucí třídy využít proti proletariátu všech zákonů, i zdánlivě pokrokových (svobody tisku, svobody shromažďování atd.), jak ve svůj prospěch zkonfiskovaly vědu, jak všecky války mají za úkol jen hospodářské vykořisťování slabších, jak sedláci hynou a klesají na otroky velkokapitalistů i velkostatkářů, jak i parlament klesá jen na předsíně královských hradů atd.

Naproti tomu je přímo povinností všech upřímných mužů i žen, sedláků, dělníků, úředníků i vojáků, aby se vytrhli z prostředí zbahnělého měšťáctva a přešli k socialismu (t. j. anarchismu), propagujíce zásady naprostého komunismu, společného užívání sociálního kapitálu, pracovních nástrojů i výrobních prostředků. Nutno učinit radikální konec hanebnému měšťáckému vykořisťování, zbaviti lid poručníkování státu a zahájiti v lidském vývoji novou éru svobody, rovnosti a solidarity, éru, kterou s nezdarem začala Paříž r. 1871. A aby se neřeklo, že Kropotkin hlásá jen samou negaci, ukazuje i »positivně«, jaký bude příští pořádek dokonalé anarchie: spálí se všecky hypotekární dluhy, rozdělí pole, proklamuje se naprostá svoboda i neodvislost, ale především zničí se všecka vláda, odstraní se moderní fetiše — zákony. Nastane zkrátka návrat k společnému vlastnictví všeho, co by mohlo v rukou kohokoliv sloužit k vykořisťování ostatních.

Chápeme úplně, s jakým nadšením čtou stoupenci anarchismu tyto plamenné věštby budoucnosti, od níž čekají, že je vyprostí z postavení pariů společenských. Nic nezmohou proti tomu klidné úvahy a odkazy na socialismus, jenž opět a opět reviduje svůj program, dávno již heslo násilné revoluce zaměnil za pokojnou evoluci a dnes s úspěchem propaguje své ideje ve sborech zastupitelských, jimž dříve se vyhýbal. Nic také nezmůže poukazovati k tomu, že Kropotkin hlásá příchod všeobecné revoluce v době nejbližší a že přece za 25 let nedostal se o nic blíže k splnění svých tužeb. A přece jen čas, ne rozumové úvahy mohou vyhojiti naivní víru v naprosté zničení všech vlád, zákonů i států. »Anarchistická politika — toť dětinství, nebezpečný experiment, za který nikdo nepřijímá zodpovědnost« — napsalo nedávno zcela správně Právo Lidu. *V.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

(Dokončení z měsíce října.)

U nás postupují šiky klerikální neohroženě k cíli, postupně, opatrně, ale jistě. Solnohradská katolická universita budoucnosti

dostane prý darem dům od arcivévody následníka. Pro katolický ústav ku vzdělání učitelů, nota bene státní, veřejný, jest již sestaven profesorský sbor, a »Nový Věk« netrpělivě čeká na otevření a hrozí, nebude-li ústav zřízen brzy. Bude-li pak zřízen, jistě bude zevně prospívat a bude se moci chlubit přímo návalem kandidátů, na potvrzení toho, čeho se pokrokoví lidé obávají od budoucí katolické university.

O Wahrmundovi v Praze pořád se neví s určitostí ani, bude-li přednášet, či bude-li míti dovolenou, což je konečně nejmenší. V seznamu má celkem ohlášeny 2 přednášky, dohromady 3 hodiny o církevním právu majetkovém a o právu patronátním.[1]

V Kutné Hoře krajský soud prohlašuje manželství bývalého katolického kněze přestouplého k církvi evangelické za neplatné pro nemožný § 63. obč. zák. o překážce vyššího svěcení. Co je platno, že litoměřický soud loni uznal, že § 63. platí jen pro ty duchovní, kteří náležejí k církvi katolické? Takových soudů a rozsudků jest málo. S tím větší radostí zdravíme ovšem ojedinělé případy liberálního, moderního soudnictví: dělník atheista žalovaný z rušení náboženství pro slova nad hrobem soudruhovým pronesená může býti v Čechách osvobozen s odůvodněním, že mluvil-li dle svého přesvědčení, jest za to zodpověden jen svému svědomí. Žena evangelička, která odepřela přísahat před křížem, poněvadž je pro ni modlou, také může býti osvobozena, i když toto své náboženské přesvědčení výslovně a důrazně opakuje před soudem a skoro theologicky vykládá.

V českém městečku v kraji svobodomyslném a silně evangelíky prostoupeném přes protest místní a přes dobrozdání okresní školní rady zemská školní rada povoluje zřízení německé klášterní dívčí školy s právem veřejnosti a ministerstvo vyučování to schvaluje. Do této školy, pokud byla soukromým jakýmsi pensionátem, »k vůli němčině« posílali prý své dcerky též okolní evangelíci, kteří svou uvědomělostí nebudou daleko od těch, již své hlasy o volbách dali katolickému zemědělci. Veřejné školy s ⅓ evangelických dětí a poplatníků se katolicky světí. Na Velehradě a na Svaté Hoře se konají selské sjezdy s tisíci účastníků, pokrokoví učitelé jsou trestáni,[2] klerikální vinníci obdrží ulehčení[3] — neptáme se beznadějně, co bude s pokrokem a rozumem a svobodou, ale vidíme překážek víc než výhod a nutnost práce na všech stranách, pracovníků však nevidíme, ani porozumění pro úkoly budoucnosti.

* *
*

Poznaňské arcibiskupství prý bude po Polákovi Stablewském po dvouleté vakanci obsazeno Němcem Sanderem. Poznaňské arcibiskupství je více ještě než jiné politickým zřízením. Není po-

[1] Psáno v říjnu. Zatím již začal W. přednášet.
[2] Nadučitel Konečný byl přesazen.
[3] P. Kokta dovolenou.

chyby, že návštěva říšskoněmeckého kancléře Bülowa ve Vatikáně mimo jiné souvisela též s jeho obsazením. Jistě vedle sporů mezi centrem a říšskou vládou, ve kterých by Vatikán rád prostředkoval, poněvadž nynější stav znamená částečně odstavení katolíků od rozhodujícího vlivu, mluvilo se také o otázce polské. Kancléřovi šlo o to, aby arcibiskupem se stal muž, který by se nestavěl příkře proti pruské politice v Poznaňsku. Vatikánští politikové, jejichž hlava nepřestává projevovati sympathie katolickým Polákům proti protestantským Prusům, nenajdou, protože ani nebudou vážně hledat prostředků, aby pomohli slabším Polákům proti mocným a vládnoucím, a dají beze vší pochyby svolení, aby uprázdněný stolec byl osazen mužem podle srdce Bülowova. V malém provádějí totéž menší páni klerikálové všude: na pražském katolickém sjezdu prohlašoval emausský opat Schachleitner slavnostně, že němečtí katolíci nedopustí, aby se Čechům dělá v Rakousku křivda. Illustraci k tomu dodává Lueger ve Vídni, anebo i jen některý městský farář v severních Čechách, který raději nechá dítě 2 léta nepokřtěné, než by křest zapsal do matriky po česku. Katoličtí Čechové pak jako katoličtí Poláci budou stále doufat, že svatý otec neopustí svých dětí. Máme jim brát jejich naději? Bez naděje by si pomohli sami a bylo by jim líp, ale někteří lidé mají raději naději než jistotu, raději loterii než práci.

*

V Mnichově se utvořil Verein fortschrittlicher Katholiken, spolek pokrokových katolíků. Cíle, které si vymezil, jsou prosté a blízké, a proto snad snáze dosažitelné, než jaké mívají podobné směry a pokusy, než jaké měly jinde i u nás. Snadná věc to však nebude ani v tomto vymezeném případě, kde jde 1. o zrušení celibátu a 2. o přeložení svátků na neděle. Řekli-li jsme: cíle dosažitelné, tož se omezujeme jenom na druhý. Celibát je skála, o kterou si rozbije hlavu ještě mnoho jednotlivců i spolků. Pokrok spatřujeme při uvedeném spolku v tom, že o zrušení celibátu usilují laikové bez kněží. Dokud budou po zrušení volat jenom kněží, nepořídí se nic. Úspěch se dostaví — snad — teprve tehdy, až se to stane upřímně míněným heslem nekněží, laiků. Za to přeložení svátků se všedních dní na neděle je požadavek hospodářský, který si vynutí časem respekt právě tlakem hospodářské nutnosti. Ovšem věc má také svůj háček. Nevím, které stavy jsou sdruženy ve jmenovaném spolku, ani nevím, jak četné je členstvo. Nejspíše to budou theoretičtí národohospodáři, lidumilové, nevím kdo ještě. Ale katolický lid, pracující lid sotva přijme tento program za svůj. Lid sice hospodářsky trpí újmu ztrátou pracovních dnů a cítí to sám, ale rád nepracuje, rád má prázdeň, třeba v nejpilnější době žňové. Katolický lid má rád svátky, pouti, slavnosti církevní, to souvisí s jeho náboženským a životním názorem a má vliv též na hospodářskou zdatnost a situaci.

Nevýhodu množství svátků pociťujeme u nás též. Ale zkusme u prostého lidu vykládati možnost jiné úpravy. Nepořídíme. Nedělního klidu, který svou pravidelností by mohl býti sociálním a mravním dobrodiním,

si mnohý člověk nepřeje, kde je, tam si ho neváží, rád jej přestupuje, ale sváteční rozptýlení a vyražení si vzít nedá.

Mnichovský spolek bude míti mnoho práce, než zjedná porozumění pro své cíle ve vrstvách tak širokých, aby musily býti respektovány. I u nás by bylo třeba uvědomovati lid, že omezení svátků by neznamenalo sáhati na náboženství, nýbrž využívati náležitě času ku práci a umožniti plný nedělní klid, který by pak prospěl náboženství.

Němečtí obchodníci z říše předložili sjezdu evropských obchodních komor, konanému o výstavě v Praze, návrh na ustálení svátků velikonočních. Ukazují na hospodářské, sociální, školské a jiné nevýhody nynější pohyblivosti. Navrhují stanoviti první neděli po 4. dubnu. Na pražském sjezdu nebyl proti návrhu snad nikdo mimo českého šlechtice klerikála. Zajímavé je, že země tak vysokou měrou církevní a náboženská, jako Britanie, vůbec nic neví, ani církevně, o výročních vánocích, velikonocích a jiných takových svátcích.

*

Kněžský list »Das zwanzigste Jahrhundert« soudí o katolické schopnosti ku práci a soutěži takto: Věčným poručníkováním zůstane polovice všech katolíků po celý život »unmündig« — jak bychom to řekli? — neschopnými k samostatnému životu. Odtud vyplývá slabost a rozháranost katolicismu. Nic se neděje, aby se pěstoval charakter, neboť tu by již dítě musilo býti vychováváno k vlastní zodpovědnosti. Ale v katolickém systému má zodpovědnost katecheta nebo zpovědník. A pak: pořád slyšíme, že se láteří na svobodné zednáře a nevěrce jako na příčinu všeho zla; ale u všech všudy: k čemu jsou všecky duchovní ústavy? ... Právě v takových zemích, kde se hemží řádovými kněžími, osvědčil se jejich výchovný systém nejméně a »nevěra« se šíří nejvíce.

*

Ke kapitole »Církev a věda« nový doklad: Th. Engert vydal r. 1907 spis »Die Urzeit der Bibel« I. »Die Weltschöpfung« mit einer allgemeinen Einführung in die Exegese.« München, Lentner. M 1·20.[1] Zamítá panující názor o inspiraci výslovně v protivě k encyklice Providentissimus Deus. Zjevení chápe tak, že Bůh se zjevoval ve vůdčích duších izraelského národa tak, jako v dítěti zraje poznání v muže. V nich budil inspirující Bůh problémy ne zevně, jako nálevkou, nýbrž mocí událostí vnější i vnitřní zkušenosti. Engert rozpoznává jednotné působení zjevujícího Boha a jeho stvoření. Ve Starém Zákoně uznává mythy a pověsti. Žádá, aby Starý Zákon byl studován ne sám pro sebe, nýbrž v rámci veškerého kulturního vývoje starého Orientu a vykládán z činitelů tam působivších. — Spis svědčí o veliké lásce ku pravdě, o upřímnosti a věrnosti v přesvědčení. Ale právě proto nemá katolická církev místa pro badatele tohoto druhu: Engert byl exkommunikován, když nechtěl bez-

[1] R. 1905 vydal ve Freiburgu i. B. u Herdera: Moses und der Pentateuch. M. 2·80.

podmínečně odvolat. Neboť nejpokročilejší oficielní církevní katolická kritika jde pouze tak daleko, že sice uznává v tak nazvaném Pentateuchu, t. j. pěti knihách Mojžíšových, jednotlivé dodatky, glossy, doplňky v zákonodárných partiích, historické poznámky, ale věří v autorství Mojžíšovo. (G. Hoberg: Über die Pentateuchfrage. Pozoruhodný jest dodatek: mit besonderer Berücksichtigung der Entscheidung der Bibel-Kommission »de mosaica authentia pentateuchi« vom J. 1906. Freiburg i. B. 1907. M 1·—.)

Jen tu a tam odváží se jednotlivec dáti průchod svému poznání dnes jinak přece již všeobecnému, že vznik pentateuchu možno vysvětliti jedině složením z několika pramenů, a že mojžíšský původ jeho je vyloučen. Takový sprostředkující theolog je na př. A. Schulz: Doppelbericht im Pentateuch, Freiburg i. B. bei Herder 1908. M 2·80.

Podobný příklad z oboru novozákonní vědy. Jesuita M. Meschler vydal r. 1906 u Herdera ve Freiburgu i. B. s arcibiskupskou approbací objemný spis: Der göttliche Heiland, ein Lebensbild, der studierenden Jugend gewidmet. M 4·50; spis, o kterém referent praví, že právě tak mohl býti napsán ve středověku. Spisovatel nečiní a nezná rozdílu mezi synoptickými evangeliemi (Matouš, Marek, Lukáš) a Janovým. Všecko v těchto spisech zachované až po betlémskou hvězdu jest mu historickou skutečností. Ze starozákonních proroků vyčte téměř všecky podrobnosti života Ježíšova: jeho lidství a božství, místo, dobu, způsob jeho narození, zázraky, smrt, vzkříšení. Spis tento pak nechce býti populárně vzdělavatelnou knihou, nýbrž obrací se na studenty. Stačí-li jim, musí-li jim stačit, jak může katolický theolog míti porozumění pro moderní otázky a potřeby náboženské?

*

Moderní požadavek volebního práva pro ženy pronikl již i do církve tak konservativní, jako je evangelická augsburská v Německu: štrasburská konsistoř augsburské církve v Elsasku-Lotrinsku přiznala třinácti hlasy proti šesti ženám aktivní volební právo pro církevní volby. Passivní volební právo nenalezlo většiny. Je to první případ v Německu.

Za to definitivní zřízení nové, od státu odloučené protestantské národní církve v kantonu ženevském odložilo tento požadavek, který byl obsažen v předběžném návrhu. O osudu tohoto návrhu, vůbec o změněných poměrech v Ženevě rozepíšeme se příště.

10. listopadu 1908. +

Feuilleton.

6. dubna roku 774.

(Karel Veliký a papež Hadrian rozmlouvají.)

Hadrian:

Hle, králi jasný, stal ses mečem církve
i patriciem města apoštolů,
a zbožně, jak se na křesťana sluší,
tys po kolenou stoupal stupni chrámu
k svatému hrobu mučenníka Petra,
kde dopřáno ti bylo, abys vyřkl
své prosby všecky ku klíčníku nebes —
tož slušno, bys též ty dal sluchu přáním,
jež svatý Petr mými ústy hlásá.

Hleď, předchůdce tvůj, velký Konstantinus,
když přemoh, osvícen byv světlem víry,
za nebes pomoci a zbraní vyšších
odpůrce svého, lotra Maxentia,
tu uznal, že dá Bohu, což je Boha,
Řím opustil, kde leží těla světců,
zem italskou, jež okolím je Říma,
a v dáli postaviv si nové město
dal Italii s Římem světci Petru.
A listinou a pečetí dar stvrdil
a dokument ten leží v hrobě světce
na srdci jeho. Šel pak zbožný císař,
když nastal čas, by odplatu vzal v nebi,
všech zemských tvorů cestou. Umřel.
A jiné pokolení, jiní vládci
nastoupli po něm, jak dí písmo svaté,
kdož neznali už Josefa. Ti vzali
císařův odkaz světci apoštolu
a jako lotři o dědictví Pána
pod křížem kdysi podělili sebe.
A jako tehdy, taktéž ani nyní
Bůh andělům svým nedal sestoupiti
a bíti škůdců, čekaje, až vstane
cit povinnosti v prsou těch, jimž dáno
být králi lidu, strážci víry jeho.

Nic nestalo se. Potupen byl v hrobě
vévoda Petr, Bohu vzato bylo,
což božího jest. A ten svatý Petr
tak k tobě nyní volá, jasný králi:
Na přímluvu mou Bůh ti ráčil dáti
moc, slávu zbraní, zdraví, světlo víry —
ty hleď, bys vrátil mně, což bylo mého!

Karel:

Biskupe římský, patř, už otci mému,
paměti blahé krále Pipinovi,
psal psaní Petr apoštol. Já tenkrát
byl hochem ještě. Petr velmi prosil
a hrozil pekla ohněm tělu, duši,
jestliže Pipin ihned nevytrhne
a nezbaví Řím langobardských mečů
a neochrání dědictví mu jeho.
Dnes stejnou žádost nese světec ke mně.
Jak možno, on, jenž rybářem byl v žití
a chudým mužem, že se tolik stará,
jsa mrtev, o bohatství toho světa?

Hadrian:

Tvá otázka je místná, jasný králi.
Byl rybářem, je pravda. Mužem chudým.
Však na světě, kde Pán, vzav úděl lidský,
byl prostým člověkem jen, který chodil
od města k městu, živ jsa z darů zbožných
a z klasů pole, vzešlých podle cesty —
tu Petr, z učenníků jeho jeden,
být více nesměl nežli mužem chudým,
jak správně také praví svaté písmo,
že nad mistra být nemůž učenníka.
Leč v nebesích, kde Pán a Mistr jeho
v své slávě na stolici boží sedí,
učenník Petr povýšen byl náhle
na knížete všech světců apoštolských,
a tu je zřejmo, že má jiná přání,
než prostý rybář, kterým býval kdysi.

Že časem vše se mění, sám též vidíš.
Když merovingský král, jenž vládl Frankům,
než soudem světce Petra přenesen byl
i titul krále tam, kde vláda byla,
tož na Pipina, otce tvého, králi,
když Meroving ten cestovati volil
z chudého dvorce, jenž byl bytem jeho,
tu párem volů jel a pasák stáda

ten vůz mu řídil. Ty však, jasný králi,
na koni jedeš v rytířů svých středu
a palác máš a služebnictva hojnost —
proč tedy diviš svatému se Petru?
Víc nechce, než co bylo kdysi jeho.
Víc nežádá, než obnovení toho,
co Konstantin dal. Že jde k tobě s prosbou,
je spravedlivo. Pro tvé velké ctnosti
meč Konstantinův v držení dal tobě,
pominuv byzantských i jiných vládců,
a otci tvému, nedávno je tomu,
dal, oč byl žádán. Což to vše, co čeká,
jest jenom vděčnost synovského srdce.

Karel:
Však, pověz, biskupe, mi ještě jedno:
Kdys vládl dobře mečem svatý Petr,
mně čtli, že ucho ufal v rozhořčení
z těch jednomu, kdož přišli zatknout Pána,
než nyní, povýšen byv na knížete,
zdá se, že ztratil bojovného ducha
a rvát si nechá věc svou jak strom v poli
ovoce s větve svojí nakloněné —
jak tedy dědictví mu opatřiti,
by zas je nezloupila lotří ruka?

Hadrian:
Jak osiřelé jiné kraje v říši
ty dáváš v léno baronům a pánům,
tak apoštol chce, aby panství jeho,
jsouc částí říše tvojí, bylo v správě
biskupů římských. Ty pak, strážce jeho,
jsi jeho pavezou a jeho mečem,
ty ochráníš je proti nepřátelům
vnějším i vnitřním. Volby řídit budeš,
z nichž Petrův nástupce má k správě vyjít.
Nic nestane se bez vědomí tvého
a vůle tvojí. Za to svatý Petr
své požehnání praporům dá tvojim,
až poneseš znak Kristův v kraje bludů
a Hospodin tě ozáří svou slávou
a štěstí spočinout dá na tvém rodě
do budoucnosti časů nedohledných.

Karel:
Nuž, biskupe, dej sestoupit nám v hrobku
knížete Petra. Listinu ať spatřím,
jež Konstantinem vystavena jemu,

na jeho srdci leží. Rád chci potom
zavolat Etheria, jenž můj notář,
by vyhotovil spis, podobný tomu,
a podpisem a pečetí jej stvrdím.
Ty pak vlož v hrob jej k listině té prvé.

A jist jsi, že mi apoštol vše splatí?
Dá Sasy potřít, Thassila a Friesy?

Hadrian:

Jako že živ jsem!

Karel:

Nuže, pojďme v hrobku! —*by*—

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Druhý prosinec.

Jako známá červená nit táhl se tento druhý prosinec událostmi a politikou celého roku 1908. Skoro každá politická otázka posuzována s hlediska panovnického jubilea, které na tento den připadlo. Tendence tato měla původ svůj až v ministerském presidiu za barona Becka. Kdybychom nevěděli, že bývalý ministrpresident do posledních týdnů, ba dnů své vlády, byl o své nezbytnosti přesvědčen, že věřil snad spíše na konec světa, než na náhlé skončení svého režimu, mohli bychom se domnívati, že baron Beck onen stálý ohled na druhý prosinec dal zkonstruovati ve svém vlastním zájmu, jaksi jako pojištění a upevnění vlastního postavení svého. Ale to u bar. Becka nebylo, on chtěl skutečně mocnáři celý rok jubilejní politicky uklidniti a když v létě chování pana Pradeho ohrožovalo situaci a na konec i posici ministerského předsedy, baron Beck nepřijal a neodporučil jeho demisi, jen aby císař do druhého prosince nemusel být obtěžován politickou situací. Že císař sám podobného jubilejního bezvětří si nepřál, alespoň ne za každých okolností, bylo patrno, když svolil k akci bosenské. Ta klid jubilejního roku ohrožuje jak náleží.

Ale ani to se baronu Beckovi nepodařilo. On, který uklidňoval po celý rok 1908 každou politickou differenci poukazem na Schönbrunn, nedočkal se v úřadě druhého prosince, a jeho nástupce, baron Bienerth, byl »donucen« právě v jubilejní den vyhlásiti v Praze náhlý soud, co následek jubilejní politiky barona Becka. A tak 2. prosinec 1908 nutno dnes posuzovati s dvou hledisk.

* *
*

Hledisko jubilejní je brzo vyčerpáno. Císař František Josef je šedesát let panovníkem — toto faktum samo o sobě je postačitelno pro jistou dávku sympatie k oslavám tohoto dne. Nemíníme tím ovšem oslavy, jako se konaly ve Vídni, slavnostní průvody s dodatečnými soudy pro nezaplacené kostymy, zbraně a tribuny anebo ilumi-

nace města s umačkanými a těžce zraněnými. Myslíme jen na jakési jubileum čistě citové, poněvadž jen to lze oslaviti sebou skoro bez výhrady. Osmasedmdesátiletý stařec dosud vykonává s nevšední přesností vysoký úřad, jako před šedesáti léty. Silnému dojmu prostého fakta toho málo kdo se ubrání v době nesčetných oslav a jubileí osobních, spolkových i společenských, jichž důležitost nanmoze rovná se nule. Jistě je proti šedesátileté době vlády císaře Františka Josefa se stanoviska naší politiky české vůbec, nejen národní, celá řada vážných námitek. Ale den osobně zaslouženého jubilea předně nehodí se k takovým výtkám a za druhé teprve doba pozdější historicky bude muset vyšetřit, pokud by podobné výtky platily mocnáři a ne jeho okolí a rádcům. U Františka Josefa je tohoto historického šetření tím více třeba, jelikož je o něm známo, že skoro nikdy neprovozuje osobní politiku a že podřizuje osobní svou vůli, své názory a snad i — lidské zajisté — choutky názorům a návrhům svých zodpovědných rádců, jimž, pokud se směru politiky týče, málo kdy dělal obtíže. Co ostatně mnohé protivy z let dřívějších valně zmiňuje, je zajisté zasáhnutí císaře Františka Josefa do boje o demokratisaci říše rakouské, do otázky všeobecného hlasovacího práva. Porovnáme-li průběh boje o toto volební právo v Rakousku s podobným hnutím jinde a porovnáme-li chování se rakouského císaře se stanoviskem panovníků jiných, dopadne toto porovnání v rozhodný prospěch Františka Josefa. A právě v době, kdy v Německu se bojuje vážný boj proti nezodpovědnému panovnictví Viléma II., zajisté stojí za úvahu, jak po této stránce rakouský mocnář po celých šedesát let svého panování k podobnému boji nezavdal příčinu. Všichni, kdo císaře Františka Josefa blíže znali a o něm psali — Bismarck, Beust, Schaeffle — uznávají tyto jeho vlastnosti. Že jej všichni tito věrohodní líčitelé označují co politika vysoce konservativního, který dost rychle zapomíná a mění stanoviska, nepřekvapuje. I zde bude teprve nutno vyslechnout historiky. Už první, který historicky se osobou Františka Josefa obírá, Dr. Friedjung, mnohé vysvětluje a omlouvá. Friedjung je ovšem Němec, ale historik pokrokový. Císař se o to všemožně staral, aby jeho jubileum, pokud se jeho oslava ve Vídni nedala vůbec zameziti, nepůsobilo na vnitřní i zahraniční politiku. Proto politicky v dějinách r. 1908 nezabírá význačnějšího místa a 2. prosinec zůstal vlastně pamětihodným s hlediska druhého.

* *
*

Baron Beck byl 15. listopadu propuštěn a za jeho nástupce povolán dosavadní ministr vnitra dr. Richard svobodný pán Bienerth. Kdyby byl baron Beck zanechal svému nástupci jen to, co ze svého programu nevyřídil, baron Bienerth by byl měl práce až dost. Ale baron Beck odešel a zanechal »situaci«. Nevyřízenou českou otázku, ba zostřenou a ke všemu ženoucí, k nějakému rozhodnutí, krisi menšinového školství v Čechách, pouliční výtržnosti v Praze a v německých městech českých, nevyřízený rozpočet pro 1909, obstrukci zastavený český sněm a dvě pichlavé předlohy vládní: anexi bosenskou a zmocňovací zákon pro obchodní smlouvy. Baron Bienerth hned po svém nastoupení se pokusil o dohodu mezi Čechy a Němci, alespoň v nejpalčivějších otázkách. Ale pokus ten se nezdařil ani za cenu nového parlamentárního ministerstva. Nebylo možno se dohodnouti o politice ve Vídni, poněvadž o politice té se rozhodovalo neustále v Praze a ne už, jak to bývalo zvykem doposud, ve výkonných výborech jednotlivých stran, nýbrž — na ulici. V celodenní a celonoční konferenci politikové obou stran se o lecčems dohodli, ba tvrdilo se, že skoro už ani papírové stěny mezi nimi nebylo, ale zpečetit si své dohody politikové zodpovědní netroufali, poněvadž nevěděli, jak rozhodnou anonymní politikové v Praze. Pražský buml rozhodoval.

Rozhodl také, že nesmí, vlastně že nemůže parlamentnímu kabinetu Beckovu následovat zase parlamentární vláda Bienerthova. Žádná z obou stran neměla odvahy vstoupiti do koalice, která by mohla utvořiti kabinet. Byl tedy nastolen kabinet úřednický a jen co »kontroloři« přidáni krajani: dr. Žáček, dr. Schreiner a David Abrahamowicz. Baron Bienerth byl zachráněn pro okamžik alespoň: jemu jistě se jednalo a jedná dosud o utvoření parlamentární vlády, třeba tato jeho snaha nevyplývala ze zásadního přesvědčení, že vůči lidovému parlamentu, zvolenému na základě všeobecného práva hlasovacího, možno vládnouti jen kabinetem sestaveným z téhož parlamentu. Baron Bienerth a stejně rozhodující kruhy vyšší — zejména vojenské — cítí zodpovědnost nynější politické situace jak vnitřní tak zahraniční a ne v poslední řadě uherské a proto už je snaha po parlamentární vládě všeobecnou.

Když se tedy bar. Bienerthovi nepodařilo sestaviti celý parlamentární kabinet, byl spokojen alespoň s těmi »kontrolory«, kteří měli být mosty ku stranám, povolaným v daném okamžiku sestaviti kabinet. Bar. Bienerth neměl tedy parlamentární kabinet, ale slib, že bude utvořen. Jen o ty předpoklady k němu se jednalo a o těch předpokladech právě netroufaly se strany dohodnouti pro — pražský buml.

*

Dr. Fiedler a Prášek svého času podali demisi, poněvadž obstrukce Němců znemožnila práci na českém sněmu, snaha bar. Becka zachovati je přece v kabinetu anebo utvořiti novou vládu s Čechy uchránila Prahu před výminečným stavem. To bylo koncem října. Ale koncem listopadu »bouře« v Praze trvaly dál, byly snad horší než na počátku, poněvadž už se nebouřili lidé dopoledne, když byl buml, nýbrž počali se bouřit lidé, kteří se bouří, když je — tma. Ani nyní baron Bienerth nemohl uvaliti na Prahu výminečný stav, poněvadž jeden z »kontrolorů« byl by ihned musel své místo opustiti. Dr. Žáček by byl podobné usnesení nepodepsal a tím by byl strhán most k stranám českým. A přece v Praze musel konečně nastati klid, buml musel přestat býti rozhodčím pro vnitřní politiku v Rakousku.

Právě druhého prosince, mezitím co odbývány slavnostní mše za příčinou panovnického jubilea, vyhlášeno v Praze náhlé právo a zároveň zakázán buml a čepičky. S té strany ani vládě ani stranám prozatím nehrozilo vážnějšího nebezpečí. Elementy, které se bouří jen po tmě, ihned z Prahy zmizely, a o národním hnutí beztak nemohlo být řeči.

Tato zvláštní oslava panovnického jubilea v Praze nemohla však přece jen zůstati bez vlivu na další vývoj politický a sice už proto, poněvadž se během posledních týdnů, plných změn a událostí, nahromadilo ve veřejnosti tolik neupřímnosti, že rovnočárný a přímý vývin událostí předem byl vyloučen. Lidé, kteří byli ve své bezradnosti a své neschopnosti vlastního zasáhnutí šťastni, že náhlý soud učinil konec všem nesnázím v Praze, přišli protestovat proti jeho zavedení! A to na obou stranách: neboť i Němci byli na konec rádi, že přestal buml. Tato neupřímnost na obou stranách vedla k neuvěřitelným názorům politiků a vůdců: čeští chtěli, aby zakázán byl buml a čepičky, zrušen náhlý soud. Němci chtěli zrušení zákazu čepičkového a udržení náhlého soudu. Ale i tato přání byla pravdiva jen v projevech veřejných. V nitru svém obě strany byly spokojeny s náhlým soudem a všemi zákazy, poněvadž zaručoval pokoj v Praze, oběma stranám stejně žádoucí.

Náhlý soud trval asi 14 dnů a nevyžádal si — jako dosud vždy — žádné oběti. Za to ve Vídni. Národní klub náhlým soudem popraven.

V oné noci 13. listopadu, když baron Bienerth jednal s parlamentárními stranami o novou koalici, vyžádal si pro všecky případy souhlas a pomoc stran pro tři nejdůležitější předlohy, jež nalezl v dědictví po Beckovi: rozpočtové provisorium, anexi Bosny a zmocňovací zákon. Je známo, že strana klerikální, vlastně její vůdce dr. Gess-

mann, byli původci všech změn a intrik v poslední době. Baron Bienerth byl výkonný kandidát klerikální vzpoury proti bar. Beckovi a proto v oné noční konferenci klerikálové v první řadě se zavázali k pomoci nové úřednické vládě. Princ Liechtenstein první podepsal pilné návrhy, jimiž se na denní pořádek uvádějí zmíněné tři předlohy. Bylo přirozeno, že i čeští klerikálové nebudou bez sympatií k bar. Bienerthovi, když jej uvedl dr. Gessmann a princ Liechtenstein. A ne pouze proto. Baron Bienerth sliboval do nového parlamentárního kabinetu tři české ministry, každá ze stran v Národním klubu spojených obdržeti měla svého. Kandidatura dr. Hrubana byla zcela vážnou, a nelze se tedy diviti, že dr. Hruban, P. Schilinger a P. Šrámek ani minutku se nerozpakovali podepsati se ihned pod jméno prince Liechtensteina na ony tři pilné návrhy.

Tvrdilo se tenkrát, že zdar oné noční konference zmařil vlastně dr. Kramář a sice v první řadě proto, poněvadž si netroufal spolupůsobiti, když měl jménem Národního klubu vstupovat do kabinetu český klerikál. Tuto pověst jistě nerozšiřovali nepřátelé dra Kramáře. Dr. Hruban se tedy podpisem svým zavázal k podpoře kabinetu úřednického a co konsekventní politik chtěl svému podpisu dostáti i tenkrát, když mezi hlasováním o rozpočtu a onou nocí vyhlášen v Praze náhlý soud a když smýšlení o Bienerthovi v Čechách se zhoršilo.

Národní klub se tedy musel rozhodnouti, jak se má k bar. Bienerthovi postaviti. Klerikálové trvali na tom, že vládu podporovati budou, agrárníci po usnesení pražského výkonného výboru, nepodporovati žádný úřednický kabinet, přešli do opposice, mladočeský klub byl touto otázkou rozdělen ve dva tábory, ale většina byla na straně vlády. Když pak většina Národního klubu se usnesla hlasovati proti vládě (ovšem jen nepatrnou většinou), klerikálové ohlásili svůj odchod z tohoto sdružení, a Národní klub přestal existovati.

Vláda náhlý soud v Praze před hlasováním sice zrušila, zejména proto, aby českým sociálním demokratům umožnila hlasovati pro pilnost rozpočtu, avšak agrárníci čeští i část mladočechů zůstali při svém a při hlasování zůstalo 55 českých poslanců proti 362 v menšině.

Za jiných okolností byla by se takovým postupem celá situace musela změnit. Ale baron Bienerth nesměl míti choutky přísně parlamentární a to nejen proto, poněvadž na ně co chef úřednického kabinetu neměl práva. Pan bar. Bienerth musel se starati o další dvě předlohy a nesměl si dovoliti tak zásadního přepychu. A pak: opposice agrárníků i mladočechů zmizela hned tři dny po onom »rozmachu« při bosenské předloze, zmizela docela. Agrární opposice ukázala se

ovšem opět při zmocňovacím zákoně, ne však z důvodů politických, nýbrž stavovských. Ale Národní klub už se nesešel, a jak se zdá, už se také nesejde. Klerikálové vešli ve spolek s Jihoslovany a ostatní české strany připravují nová seskupení bez klerikálů.

Tak končí první část zimního zasedání říšské rady, jehož osou byl druhý prosinec. Nejdůležitější vládní předlohy jsou vyřízeny a baron Bienerth stojí před otázkou, jejíž zodpovědění bude směrodatným pro další jeho posici. Všechny dosavadní předlohy byly sněmovnou propuštěny (zmocňovací zákon většinou dvou hlasů!) pomocí sociálních demokratů, pod tlakem nutnosti termínu 31. prosince. Zamítnutí rozpočtu anebo zákona zmocňovacího znamenalo odročení nebo dokonce i rozpuštění říšské rady a vládu § 14.

Každá svědomitá strana, každý svědomitý politik v této situaci musí si učinit násilí. Po novém roce tohoto tlaku nebude, bar. Bienerth nebude míti tak vydatných a mocných spojenců termínových. Ministrpresident musí splnit příkaz, kterého se mu při jmenování dostalo, musí už z příčin a důvodů nahoře naznačených utvořiti koalici a koaliční vládu. To znamená vyjasnění jeho poměru k stranám vůbec, k stranám českým zvláště.

Česká otázka tlačena je všemi okolnostmi a poměry do popředí. Snad je dost šťastná okolnost, že právě nyní klerikálové čeští zříkají se »svornosti«, že ostatní české strany jsou samy a samostatny. Netajíme se tím a nikdy jsme se netajili, že jsme při řešení české otázky, rozumí se vážném, nestáli nikdy o onu »svornost« a zejména o svornost s klerikály. Strany ostatní musí mít dost síly a mají ji zajisté k řešení českých otázek.

Baron Bienerth použije prázdnin vánočních ku budování své koalice, která má české otázky řešit. Také česká koalice stran se musí utvořit, a my doufáme, že této snaze odchod klerikálů nebude na zavadu, nýbrž na prospěch. — *Č.*

Průmysl železářský.

Fr. Schiller.

Průmysl železářský.

Jako v průmyslu nabylo železářství významného postavení tím, že výroba jeho stala se základem výroby všech téměř ostatních průmyslových odvětví, tak i pro seznání zákonů vědy národohospodářské mají dějiny železářského průmyslu zvýšený význam. Jednak z toho důvodu, že z nich jasně seznati lze, jakými směry béře se moderní technika průmyslová, jednak i proto, že právě v tomto odvětví utvořila se největší podnikatelská sdružení.

K bližšímu porozumění těchto zjevů třeba předeslati několik dat z nauky o výrobě železa (metallurgie železa).

Železo v tom stavu, v jakém přichází do obchodu a v jakém hodí se k průmyslovému zužitkování, v přírodě nenacházíme. Železo třeba vyráběti z rud a za tím účelem zpracovávati je zvláštními postupy. Těmito postupy dobývá se pak mnoho druhů železa, jež liší se vzájemně složením a svými vlastnostmi. V prvé řadě rozhoduje množství uhlíku, jež hotové železo obsahuje, jakož i povaha, v jaké uhlík v železe přichází.

V podstatě se rozeznává: 1. surové železo (Roheisen, pig iron, cast iron). Hmota to v lomu zrnitá, tvrdá, křehká, jež nedá se zkovati, obsahující uhlíku nejvíce. 2. Železo v užším slova smyslu, kujná, měkká, tažná a ohebná to hmota, obsahující nejméně uhlíku. 3. Ocel, chovající uhlíku více než kujné železo a méně než surové železo. Ocel slučuje v sobě zvláštním způsobem výhodné vlastnosti obou jmenovaných druhů, je tažná i tvrdá a pevná zároveň. Mezi těmito druhy jest pak ještě řada druhů přechodných.

Výroba železa byla ve středověku a v prvém novověku, přirovnáváme-li ji k dnešní výrobě celých železářských měst, velmi nedokonalá.

Podstatou zařízení železářských byla jednak vysoká pec (Hochofen, blast furnace), malých však rozměrů, v níž se vyrábělo železo

surové, jednak primitivní výheň, kde se železo dále zpracovalo. Jako palivo přidávalo se k rudě do vysoké peci dřevěné uhlí, a vítr, jejž za účelem tavicího processu do vysoké peci třeba přiváděti, hnal se pomocí dřevěných dmychadel, poháněných vodním kolem. Proto také nacházíme prvé závody roztroušeny osaměle u řek, potoků a v krajinách lesnatých.

Tento způsob nedovoloval velikého rozsahu výroby. Uhlí dřevěné bylo vždy na snadě jen v omezeném množství a vodní síla byla nedostatečná. Také rozměry vysoké pece byly, jak zmíněno, poměrně malé.

Důležitým krokem ku zdokonalení výroby bylo již nahrazení dřevěného uhlí uhlím kamenným, po té pak koksem, zavedení parního stroje jako hnací síly a konečně pak zavedení vynálezu předběžného zahřívání větru, hnaného do vysoké pece (vynález Neilsonův r. 1830, později pak Cowperův, kamenné předhřívače). Předhříváním větru ušetřilo se na koksu a zvýšila se výroba vysoké pece. Současně zvětšovány i rozměry vysokých pecí. Výše původních vysokých pecí obnášela 7—8 m, ano i ještě méně. V Německu již v polovici století předešlého stavěny vysoké pece o výšce 15½ m, dnes shledáváme se již s výškou až 22 a 25 m. Prostorový obsah vysoké pece obnášel v Německu ještě roku 1852 114 m^3. Naproti tomu dnes má na příklad vysoká pec na Kladně číslo IV. obsah 778 m^3. (Největší vysoká pec v Čechách.) Zvětšení rozměrů vysoké pece vyžadovalo i zvýšení tlaku větru do vysoké pece hnaného. Dnešní velké závody pracují s celými batteriemi dmychacích přístrojů (Blowing Engines) o veliké síle a výkonnosti.[1]

Aby se ze železné rudy železo vyrobilo, musí býti vysoká pec plněna mimo rudu samou a palivo (uhlí, koks) ještě vápencem nebo jinou přísadou. Poněvadž pak vysoká pec musí zpracovávati obrovské spousty těchto hmot, byla její obsluha velice nákladná. Proto zavedena zvláštní zařízení, elevatory a zvláštní zařízení násypná, řízená namnoze cestou elektrickou, která samočinně potřebné hmoty do vysoké pece dopravují.

Výrobek vysoké pece (surové železo), pokud neslouží jako litina k účelům slévačským, zpracovává se dále t. zv. zkujňováním. Při tom pak vyrobí se konečně železo jako výrobek definitivní, nebo ocel, podle toho, v jaké míře a způsobu se vystaví surovina processu zkujňovacímu.

[1] Bradley Stoughton, udává na př. hnací sílu pro každý z dmychacích aparátů v závodech amerických až na 2000 a 2500 HP.

Surové železo obsahuje vedle železa samého jako prvku ještě jiné součásti, jako mangan, křemík, fosfor, síru. Účelem zkujňování pak jest tyto součásti jednak vyloučiti ze železa, pokud se týče dáti jim určitý potřebný poměr. Způsobů, kterými se toho dociluje, jest větší počet, a v žádném oboru železářství neměly nové methody a vynálezy za následek tak pronikavé změny ve výrobě jako zde.

Nehledě k vymizelému způsobu zkujňování ve výhni zkujňovací, zpracovávalo se železo nejdříve v pudlovacích pecích. Již tento způsob měl oproti zkujňování ve výhních tu výhodu, že používáno na místě dřevěného uhlí uhlí kamenného. Také rozsah výroby se již zvětšil. Pec pudlovací zařízena jest tím způsobem, že palivo hoří na zvláštním roštu, odděleném od tak zvaného místěje, kde leží surovina (surové železo), přes které táhnou horké plyny, jimiž se surovina roztápí, směšuje s přísadou okysličovací a svařuje. Výrobek pudloven slove železo svarové (Schweisseisen). Pudlování se užívá i podnes za účelem výroby železa určité jakosti, ač v míře dosti skrovné.

Rozhodný, neočekávaný obrat a pravý přechod ku hromadné výrobě v železářství nastal vynálezy bessemerování a thomasování. Podstata Bessemerova postupu jest tato: Do křivule tvaru hruškovitého (konvertr), v níž se tekutá surovina nachází, žene se ze spoda válcovitými otvory proud vysokotlakého vzduchu, který vedlejší škodlivé části surového železa oxyduje.

Konvertry hned s počátku zpracovávaly množství surového železa, k jehož zpracování bylo dříve v pudlovací peci potřebí 24 hodin, ve 20 minutách. Později pak užíváno konvertrů ještě větších, až o 20 t obsahu.

Vadou bessemerování bylo hned s počátku, že hodil se tento postup jen ku zpracování rud chudých na fosfor, poněvadž bessemerováním se fosfor z rudy dostatečně nevyloučí; proto v některých zemích, které neměly k disposici rud k bessemerování vhodných (u nás, v Německu), teprve vlastně další vynález Thomasův a Gilchristův otevřel konvertrům vítěznou cestu. Vynález tento spočíval v té okolnosti, že půda konvertru se vyložila podkladem zásaditým na místě kyselého, jak tomu jest u vlastního způsobu Bessemerova. Thomasování nabylo mimo jiné zvláštní důležitosti tím, že ze strusky, která se při něm utvoří, dobýti lze velmi cenné hnojivo. V Čechách zužitkuje se struska z železářských závodů na Kladně a v Králově Dvoře v továrně na Thomasovu moučku v Bubenči.

Surové železo přivádí se do konvertru z vysokých pecí ve velkých závodech přímo ve stavu roztopeném a za tím účelem vkládá se mezi

vysokou pec a ocelárnu zvláštní mísicí nádoba (Mischer, mixer), kde jakost suroviny z různých vysokých pecí se vyrovnává, a aniž by nastala ztráta teploty, se železo surové pak dále konvertrům sděluje.

Další kujnicí methodou je tak zvané martinování. Při martinování se surovina taví v pecích pálacích za přísady odpadků ocele. Tento postup doznal jednak zdokonalení (zavedením topení plyny regeneratorní soustavy Siemensovy), jednak různých modifikací v řízeních dalších (způsob Bertrand-Thielův, Talbotův, Monellův a j.). V Martinově peci nezpracují se ty ohromné spousty s tou rychlostí jako v konvertrech. Na druhé straně má však postup tento mimo jiné tu výhodu, že připouští lepší kontrolu výroby. Martinování provádí se také buď na podkladě basickém nebo na podkladě kyselém. Basický postup Martinův pak má tu výhodu, že možno jím zpracovati méněcenné druhy železa, jež by se nehodily ani pro bessemerování ani pro thomasování.

Kujnina dobytá bessemerováním, thomasováním nebo Martinovým postupem sluje kujninou teklou (Flusseisen).

Poměr způsobů zkujňování v jednotlivých zemích byl v roce 1906 tento: v Čechách (pražské obchodní a živnostenské komory) zkujněno suroviny (v 1000 q) 2428, z čehož připadá na Martinovo teklé železo 374, na Thomasovo 1842. V Německu (v tisících tun à 1000 kg): v konvertrech celkem 7180, z čehož připadá na bessemerování 407, zbytek na Thomasův způsob, martinováním (basickým i kyselým) 3765. Ve Spojených Státech: bessemerováním 12.275, způsob Martinův a Siemensův kyselý i basický (Acid open-hearth, basic open-hearth) celkem 10.970.

Zkujněné železo se zpracovává na další výrobek (nosiče, kolejnice, plechy atd.) ve válcovnách. Jak samozřejmo, nezůstaly ani válcovny pozadu za všeobecným technickým pokrokem v železářství. Na jedné straně zvyšována výkonnost jednotlivých strojů, na druhé straně pak při velkých závodech zavedeno zařízení, jež má za účel spojiti válcovnu úžeji s předcházejícím oddílem výrobním, s ocelárnou. Při zařízení tom pouze při jemných druzích výrobků válcovny se musí železo vychladlé před výrobou znovu předhřívati. Naproti tomu výroba hrubších kusů děje se tím způsobem, že teplé ještě kusy přicházejí z ocelárny (z konvertrů) do tak zvaných vyrovnávacích podzemních jam, obyčejně nevytápěných, kde se rozdíly teploty na povrchu a uvnitř kusů vyrovnávají, a kusy se pak automatickým zařízením dopravují přímo na válcovací stroje, jež z nich vytvoří hotový výrobek.

Z uvedeného vysvitá, jak výroba železářská brala se všemi směry výroby moderní, která hledí zásadu hospodárnosti co nejvíce uplatniti. Zaváděna výroba v rozměrech pokud technicky možno největších, výroba koncentrována, zaváděna zařízení oekonomisaci výroby co nejvíce vyhovující, práce lidská nahrazována prací strojovou.

Hospodářské výhody těchto moderních způsobů výroby byly ovšem dalekosáhlé.

Prováděním výroby v rozměrech pokud možno největších (zvyšování obsahu vysokých pecí, konvertrů atd.) ušetřeno na nákladech všeobecné režie, na nákladech strojů reservních, na mzdách a zmenšeny také poměrně výdaje připadající na zařízení strojů a staveb. Kromě toho jest to právě také výroba v rozměrech pokud možno největších, která umožňuje užíti jiných produktivních zařízení. Automatické elevátory, vyrovnávací jámy podzemní, zařízení závodu na thomasování vyplácí se jen tehdy, když výroba jest dosti rozsáhlá, když dostoupila již určité výše.

Koncentrace výroby jest pak příznačným znakem železářského průmyslu a zvýšila již sama o sobě velikou měrou výnosnost závodů. Zavedením přímého konvertování (přiváděním suroviny z vysoké pece ve stavu tekutém do konvertrů) a vyválcováním zkujněného železa v jediném teple (vyrovnávací podzemní jámy mezi ocelárnou a válcovnou) odpadly značné výlohy nového zahřívání a roztápění. A ježto pak přechod suroviny z vysokých pecí do konvertrů a kujniny z ocelárny do válcovny děje se při uvedených způsobech samočinně, ušetřil tím podnikatel také na mzdách.

Pro koncentraci železáren nabyla velké důležitosti pak zejména ještě jedna další okolnost, totiž zužitkování plynů z vysokých pecí. Plyny tyto původně unikaly při výrobě jako nepotřebný produkt vysoké pece volně do vzduchu. Však záhy poznáno bylo, jakou cenu mohou míti na pohled nepotřebné tyto plyny pro závod, a dály se pokusy jich nějakým způsobem využíti. Nejprvé zužitkovány pro potřebu vysoké pece samotné. Předehříván jimi vítr hnaný do vysoké pece a užíváno jich k vytápění parních kotlů.

Velkého významu pak nabyly plyny z vysokých pecí v posledních letech následkem zdokonalení plynových motorů, když jednak pomocí plynových motorů začala se vyráběti elektrická síla ku hnaní strojů, jednak když později začalo se užívat síly plynových motorů přímo. A dnes možno hnáti silou vyvozenou pomocí plynů z vysoké pece nejen všechna zařízení sloužící vysoké peci samotné, ale i ostatní zařízení, ocelárny, válcovny i připojeného podniku horního.

Konečně pak soustřeďuje se železářský průmysl na podkladě ještě širším tím, že hledí slučovati železářské podniky s podniky horními, zřizovati si vlastní koksárny a že hledí své závody při zakládání nového podniku umístiti přímo v sousedství dolů. Jedná se tu jednak o zlevnění výloh dopravních — a tyto v železářství při povaze dopravovaného materiálu hrají značnou roli, — vedle toho pak hledí si podnik železářský tímto způsobem na nejdelší pokud možno dobu zabezpečiti prameny života svého: palivo a rudu. Při tom ovšem ušetří i v ohledu čistě obchodním, nabývaje těchto surovin pouze za výlohy vyrobní.

Mannstaedt, chtěje ukázati, jak velké výhody poskytuje koncentrace v železářském průmyslu, vypočítává, že vezme-li se za základ poměr 100 kg surového železa = 85 kg surové oceli, ocelárna, která má vlastní vysoké pece a válcovny, může své výrobní náklady snížiti průměrně o 14·87 Mk za tunu oceli.

Trusty a kartely železářské.

Železářský průmysl již dle povahy své potřebuje na jedné straně stálosti a nepřetržitosti výroby, na druhé pak bezpečný a velký příliv úvěru.

Zařízení železářských dílen jsou velice nákladná a mají-li se vypláceti, pak jest třeba, aby plně a pokud možno i stále byly zaměstnány. Při vysokých pecích zejména pak k tomu přistupuje i ta okolnost, že již samo vyhasnutí vysoké pece jest se značnými spojeno ztrátami.

Stálosti výroby nic nepřekáží tolik jako vzájemná soutěž, vzájemný boj o odbyt. — Proto vidíme, jak již záhy tvořila se v železářském průmyslu sdružení, mající za účel vyloučiti vzájemnou soutěž, kartely, trusty. Tyto svazy pak zajišťovaly průmyslu sdruženému ne-li výhradný monopol, tož aspoň převahu na trhu hospodářském a umožňovaly mu vliv na úpravu cen ve prospěch spojených podniků. Všechny tyto okolnosti pak způsobují ovšem, že podnik sílí i po stránce finanční, že se zvyšuje jeho schopnost úvěrní.

Největším ze sdružení železářských je americký trust ocelářský United States Steel Corporation. Trust tento jest zároveň největší kapitálovou organisací světa vůbec. Vznikl z několika trustů starších r. 1901. Již v době založení svého byl majitelem: 149 oceláren, 78 vysokých pecí, 125 lodí obchodních, sítě železných drah v délce 800 km a velkých terrainů půdy bohaté na uhlí a železné rudy. Trust ocelářský přinesl průmyslu sdruženému všechny výhody konsolidace prů-

myslu, v prvé řadě též mocný podklad kapitálový, kromě toho pak, jsa majitelem i podniků výroby prvotní, dolů, dále podniků dopravních a j., již tím získává veliké obnosy na nákladech sprostředkovatelské činnosti obchodní. Výtěžek trustu tohoto obnášel za rok 1906 160,984.000 dol.

Dějiny německého průmyslu železářského poskytují poučný příklad toho, jak mnoho znamená v železářském průmyslu koncentrace výroby.

V Německu utvořily se zprvu kartely zahrnující jednotlivé oddíly výroby železářské, kartely surového železa a válcoven. To mělo za následek, že ocelárny hleděly se závislosti na těchto kartelech zbaviti tím způsobem, že zařizovaly si samy své válcovny a vysoké pece. Povstávaly tak zvané závody smíšené (Gemischte Werke). V březnu roku 1904 sestoupily se ocelárny v samostatný svaz oceláren (Stahlwerksverband). Po vítězství processu Thomasova počaly pak válcovny zrušovati své pudlovny, poněvadž se nevyplácely a přeměňovaly se tak na závody čisté (Reine Walzwerke). Vedle nich byly zde pak ještě také čisté vysoké pece. Svaz oceláren nabyl mocného postavení v průmyslu železářském již tím, že sdružoval v sobě závody smíšené, které mohly využiti všech výhod koncentrace po stránce technické i obchodní.

Technická převaha německých závodů smíšených pak se ještě zvýšila, když zaváděny byly všeobecněji motory plynové a začalo se v rozsáhlé míře užívati plynů kychetních jako hnací síly celého soustředěného závodu. Dnes postavení čistých závodů jest den ode dne stále obtížnější. I tyto závody seskupily se v kartely, ale ani kartely jim nemohly a nemohou poskytnouti dostatečné ochrany. A právě v těchto dnech dočítáme se, jak kartely surového železa (čistých vysokých pecí — Roheisensyndikate) v západním Německu rozpadávají se jeden po druhém. Naděje na jich obnovení jest velmi nepatrná a nastává, jak se zdá, doba vražedného boje konkurenčního.

U nás povstaly první kartely v železářství po krisi roku 1873. Až na kartel kolejnicový, který měl za účel rozděliti roční odbyt výrobků dle určitého klíče na jednotlivé podniky, byly ostatní kartely vesměs kartely nejnižšího stupně, kartely cenové. Tyto cenové kartely neměly dlouhého trvání. Potvrdila se tu stará zkušenost, že průmyslu nepomáhá pouhé vyloučení soutěže ohledně výše cen zboží na trh přiváděného, není-li zároveň nabídka i ohledně množství tohoto zboží vzájemnou dohodou upravena.

Do roku 1886 spadá založení rakouského kartelu železářského. Původním základem kartelu bylo sdružení několika podniků hlavně v zemích českých, jmenovitě Pražské železářské společnosti, České montanní společnosti a Vítkovické horní a hutní společnosti. A k tomuto sdružení pak přistoupily závody ostatní. Celková produkce výrobků, jež byly předmětem kartelu (nosiče, hrubé plechy, železniční materiál, železo tyčové a façonové a j.), byla dle určitého poměru rozdělena mezi členy kartelu. Dle tohoto přiděleného podílu pak zúčastněn byl každý člen i na zvětšení nebo zmenšení celkově docílené výše výroby. Úmluvě nepodléhala jenom výroba exportní. Hlavním orgánem kartelu byl výkonný výbor, zároveň pak zřízen též zvláštní orgán za účelem kontroly.

V roce 1896 pak rozdělen byl kartel v podkartely dle určitého druhu výrobků. Kartel trval až do konce roku 1901. A tu byly to opět jmenovitě výše zmíněné společnosti a vedle nich pak hlavně Alpská montanní společnost, které daly podnět ku znovuzřízení kartelu, který se pak ustavil v roce 1902, a přistoupily k němu všechny čelnější závody rakouské. Později pak byl kartel prolongován až do 31. prosince roku 1917.

Kartel železářský následkem toho, že slučuje všechny čelné závody, a následkem ochranného cla, které jej zabezpečuje před zahraniční konkurencí, má postavení faktického monopolu. Jím trpí zejména konsum, poněvadž kartel nabývá rozhodujícího vlivu na tvoření se cen a na úpravu podmínek prodejných. Pro dělnictvo plynou z existence kartelu nevýhody v tom směru, že kartel, ačkoliv dle vyslovené povahy své má za účel jen vyloučení škodlivých účinků soutěže po stránce obchodní, přece ve skutečnosti jeví se vůči dělnictvu co do nabídky práce a v jeho bojích mzdových jako výhradný zaměstnavatel. Posice dělnictva pak jest tím těžší, čím více rozvoj techniky železářské práci dělníkovu znehodnocuje, nahrazuje lépe placenou práci odbornou (pudlování) prací jednodušší, snáze nahraditelnou, a zaváděje místo práce lidské stroj. Že pak kartel jako výhradný zaměstnavatel může vykonávati i násilný vliv na dělnictvo a úřednictvo v ohledu národnostním a politickém, jest samozřejmo.

K illustraci cen kartelu uvádím:

Cena tyčového železa za 100 kg franco Vídeň:

a) skartelované rak. železárny (za čes. jakost):	*b*) parita něm. cen (čítaje v to clo a dovozné, franco Vídeň):
r. 1903 . . . 19·50	23·30
r. 1904 . . . 19·50	23·50

r. 1905 . . .	19·50	23·50
r. 1906 . . .	21·50	26·—[1]

Vzrůst železářské výroby americké.

Nejlepším dokladem pro posouzení vývoje železářství jest vzrůst produkce základního výrobku, totiž surového železa.

Statistika výroby surového železa v jednotlivých státech poskytuje tento obraz:

Vyrobeno bylo v jednotlivých zemích (v tisících tun à 1000 kg):

	Spojené Státy:	Velká Britanie:	Německo:
1880	3898	7876	2792
1887	6522	6683	4024
1898	11962	8820	7408
1906	25712	10210	12478

Výroba Rakousko-Uherska v roce 1906 byla 1403, Francie 3319 a Ruska 2350.

Celková výroba světová byla 59.074. Jak zřejmo, kdežto roku 1880 obnášela americká výroba polovinu výroby Velké Britanie, jest dnes poměr ten úplně opačný. Na celkové výrobě celého světa jest dnes Amerika súčastněna pak téměř jednou polovinou.

Kde hledati máme příčiny tohoto neobyčejného vzrůstu?

Mnoho vysvětluje již vývojová linie vzrůstu amerického železářství sama o sobě. Viděli jsme, jak dějiny železářského průmyslu ovládány jsou vynálezy a převraty technickými, jež na výnosnost podniku v prvé řadě měly rozhodný vliv.

Vzniká-li pak rok co rok, jak tomu bylo v průmyslu americkém, řada závodů nových, jest tím již těmto umožněno, aby přizpůsobily se požadavkům novým, aby hned zařídily se dle nových pokroků techniky výrobní. Tím ovšem přinucovány jsou i závody starší, aby své dílny přiměřeně zlepšovaly. Dnes jsou železářské závody v Americe vzorem dokonalosti po stránce uskutečnění zásady oekonomisace výroby. Zejména též koncentrace výroby jest zavedena téměř všeobecně. V dílnách pak, jež zabývají se zpracováním hotového železa, jest zase zaváděn systém specialisace práce. Typickým příkladem toho druhu jsou závody Pittsburgské, továrny na př., jež zabývají se výhradně jen výrobou kol železničních, výrobou plechu určitého druhu atd.

---

[1] Jahrbuch der österr. Berg- und Hüttenwerke, Maschinen- und Metallwarenfabriken 1908.

Jaký vliv a význam měly trusty pro rozvoj průmyslu amerického bylo pověděno již na jiném místě.[1]

Význačný vliv na rozvoj onen má však ještě jedna okolnost, která ovšem nedá se vtěsnati do pouček hospodářských, a která leží v povaze podnikatelské činnosti americké. Jest to ona zvláštní demokratičnost amerického průmyslového života, která nazývána bývá slovem economic freedom, systém, který především u jednotlivce cení jeho schopnost pracovní a organisační, a který i podřízenému dělníku a úředníku poskytuje možnost, dosáhnouti postavení prvého průmyslového vůdce. Zároveň jest to pak také ona zvláštní schopnost amerického podnikatele, která jest opakem jakéhokoliv konservatismu hospodářského, schopnost přecházeti snadno od zařízení a podniku méně produktivního k produktivnějšímu, schopnost přizpůsobovati se rychle požadavkům pokroku, ochota, s jakou americký podnikatel vítá každý technický pokrok výrobní. Při tom pak dovede průmyslník americký správně ceniti také výhody, které mu skytá sama věda technická. Frank Popplewell uvádí, jak americký student, sotva dokončí studia technická, bývá »chytán« téměř od ředitelů závodů průmyslových, a jak často se stává, že zavázán jest smlouvou již dlouho před ukončením studií. Svědčí to zajisté o nevšedním pochopení, které má americký podnikatel pro theoretickou práci technickou a pro nové idee a podněty, které tato sebou přináší.

Prameny: Odborné listy, denní zprávy hospodářské a dále zejména: Brandley Stoughton: The Mettalurgy of Iron and Steel (1908), Haedicke, Technologie des Eisens, Frank Popplewell: Sonne Modern Conditions and Recent Developments in Iron and Steel Production in America, H. Mannstaedt: Die Konzentration in der Eisenindustrie und die Lage der reinen Walzwerke, Jiljí V. Jahn a Zdeněk V. Jahn: Kovy a jich hutnické dobývání. Rud. Vambera: Jubilejní výstava v Praze r. 1908. (Hornické a hutnické listy 1908 č. 9., 10.) Dr. R. Vondráček: Metalurgie železa v roce 1907 (tamtéž). K české terminologii použito též Hrabákova »Terminologického slovníku hutnického«.

---

[1] Srovn. pojednání o trustech roč. XIV. seš. 9. a 10. tohoto časopisu.

Lermontovův Démon a moderní produkce básnická.

Dr. Jos. Folprecht.

Všichni téměř moderní představitelé umění stýkají se v důležitém bodu, který takto se stává znakem doby a takřka požadavkem: v odchodu z obecného života buď klidném neb provázeném více méně prudkým protestem proti konvenčnosti. Růžovou září k odchodu vábící jest buď vysněný nový život neb neurčitá i neurčitelná touha po něm, po nových rozmanitostech, královstvích a bohatství diametrálně odlišných od života tuctového rychle poznaného. Mrační strážcové nepřístupných pokladů duše a světa, malíři divů, rozkoší, allegorií a mythů, pěvci vybraných záhad symbolických i konečně nedůtkliví zasahovatelé bezprostřední do běhu světa, satiričtí a sarkastičtí vedle těch, jichž duch se roztouženě pohybuje mezi nebem a zemí a nenalézaje určitého bodu bájí si efémerní dogmata nových věr a nadějí — všichni tito tak činí, žijíce v romantismu minulosti i budoucnosti, nechtíce žíti v přítomných chvílích, které v jejich analyse se rozmělňují v nicotný prach. I ti, kteří puzeni snad poesií whitmanovskou hledí v přítomnosti najíti pevný bod, obklopují věci přítomnosti svým subjektem tak, že nahou skutečnost ruší a ukazují tak stále svou nespokojenost s tím, s čím se stýkati musí a touží buď po minulých nebo budoucích věcech.

Je to původ všeho dobra, které světu vzešlo, je to počátek úrodného boje někdy přísně vyhlazujícího.

Marně bychom se snažili eliminovati tendenci ve všech těchto snahách. Heslo l'art pour l'art jest samo tendencí, ač se zdá, jakoby bylo nad ní. U každého moderního umělce ucítíme tendenci, mnohdy nevyslovenou a morálka, jež se v něm skrývá, zdá se s počátku býti pouze pro něho, subjektivní. Přechod, proč umělec chýlí se v jiný svět dle něho lépe osvědčený neb fantastický, který si sám vytvořil, mnohdy je temný neb zamlčen. A vždycky se cítí. Harmonií duší

vychovaných častokráte se opakujícími, často stejnými impulsy vychází na jevo.

Literatura: Vodovrozov: Novaja russkaja literatura. Spb. 1895. S. A. Andrejevskij: Literaturnyja čtenija. Spb. 1891. M. Zdziechovskij: Byron i jego wiek. Kraków 1897. A. N. Pypin: Istoria russkoj literatury. Spb. 1899. Nikolaj Engelgardt: Istorija russkoj literatury, XIX. stol. Spb. 1902. Stati Bělinského, Bodenstedta a Bykova k vyd. spisů Lermontovových z r. 1891. Ignacy Matuszewski: Słowacki i nowa sztuka.

Odchod v minulost, kochání se v minulosti podléhá neúprosné kritice historie, obezřelým Argusovým očím lidské kultury. Obrovské, neohraničené, opravdu duchové pole otevírá se okřídlenému rozumu a citu v širé, milionkráte jasnější i nejasnější budoucnosti. Tu má umělec volné pole nemoha býti kritisován, tu staví si svá smělá království a zámky, tudy vede nás k svému životu, ideálu, jehož je sám autorem. Tu se obdivujeme umění pro umění — vyšlému z tendence, snahy proti životu všednímu, jeho automatičnosti, proti zákonům společnosti, která by chtěla změniti svět v kolo zmechanisovaných pochodů. V budoucnosti časové i prostorové hledá cíle člověk nemohoucí žíti v poměrech, které jsou sice snad na prospěch hromadě, stádu, ale nedovolují vyvinouti se smělému, silnému jednotlivci; tam hledá své existence, kde by mohl uplatniti svou sílu a přesmíru svých normálních i nenormálních citů, velikost svého ducha zdravého i svých chorobných snah a zvláštností.

Epický, plastický, konstruující způsob stavby romantiků byl vystřídán modernismem lyrickým, rozborným, destruktivním. Předchůdcové, zvěstovatelé modernismu spojovali velmi dobře starší způsob epický s individualitou svojí. V těchto skladbách na podkladě epickém, plastickém, třesou se jako nepokojná tělíska výkřiky odporu, nespokojenosti, protestu proti osobám, okolnostem, životu; a smělejší z nich jen někdy volí formu plastickou; větším dílem uchylují se do říše své touhy a odtud s ohnivým zrakem plným síly bouří nebo s klidem přeživšího pozorovatele vzývají a střeží svou vidinu. Na přechodu stojí Lermontov s celým dílem svojím.

Puškin v době své živé činnosti lyrické, do r. 1825, byl na téže cestě do krajů nesvětových, která ho vedla k nadšeným hymnům na krásu nevázané přírody kavkazské, nedotčené všedností života lidského, na krásu těch obřích hor, které jako v nekonečném úžasu nad sebou samými a nad nádherou přírody ztrnulé i živé vzpínají se do výše, do té výše, která tolik tajemnosti, tolik touh a tuch v sobě skrývá. A hledí pouze do výše. Jejich snahy pouze k výšinám nad

hvězdy nepostřehl Puškin tak jako Lermontov. To proto, že zahlédl ty osudné styčné body mezi mohutnými a krásnými těly hor, které spojují je se zemí, jež mnohdy na úpatí jich svými rozkladnými orgány učí je pamatovati, že se zrodily na zemi, že se zemí souvisí, že se zemí zhynou. Mladý zápal Lermontovův nepostihl, ani nechtěl postihnouti těchto styčných bodů s efémerností a zkázou. Zpozorovav, že život všeho nadzemského je úzce spojen se zákony denního života, odvrací se Puškin ode všeho, co by jej vedlo v rozpor se životem, opomíjí vše, co by jej odvracelo od světa, jenž všeho života i zkázy je původem, kdežto Lermontov vystupuje výše a tím také dále od společnosti, jež zkažena jest dotykem světa malého, nízkého. Je mu nevolno ve světě, je zdrcen poznáním své tělesnosti, je nešťasten, poznávaje po chvílích síly, svěžesti a vzletu, že nohy jeho jsou těžké, pozemské, k hroudě přirostlé. Vrací se bez síly a téměř bez naděje domů, aby s tím větší energií a silou oddal se zápasu v sobě proti všemu ve jménu lepších idejí.

Jest to ono osudné ocitnutí se ve společnosti lidské, které ohromilo každého člověka, nadšeného filosofií XVIII. stol. Zvláště na Rusi bylo tragické pohledem na hříchy společnosti let třicátých. Hrozná propast, zející mezi vysokými ideály o všeobecném blahu a mezi skutečností, vykázala silným duchům byronským obydlí v přírodě. Ale skepse, ze které vyvinul se tento útěk do přírody, se neskončila; naopak příroda skrývala v sobě mnoho věcí nerozluštěných a nerozluštitelných a vedle toho okolnosti, tvořící rovnováhu ve světě, nevyhovovaly ideám o všeobecném blahu. Což divno, že návrat k přírodě nezastavil neukojitelné touhy velkých lidí, tedy ani Lermontova. Jeho touha není vyjádřena myšlenkou Goethova Fausta ani Werthera, nýbrž na nejzazším pólu názorem, že život, vážně-li naň pohlédneš, zdá se býti prázdným a hloupým žertem, na nejbližším pak slovy: »Buď červená a neúčastna pozemských věcí jako letící mráčky.«

A přece — co dělat? — nachází někdy něco na zemi. Z osob ty, kterým velikáni kavkazští jsou bratry, jichž první a poslední myšlenkou je bujná příroda zakrytá se stran Kazkebem a Mašukem a přepažená vysokou klenbou modrého nebe, pod nímž tolik volnosti, tolik krásy, tolik nepoznaných mysterií. Tím je dáno také, jaké věci si oblibuje.

Nikoli pouze v Démonu, kde Lermontov se snaží analytickou methodou předvésti sám sebe, své duševní stavy, překračuje daleko meze byronismu, hranice officiálního současného romantismu. Jako

Słowackého Król Duch nenalezl Démon přímých napodobitelů, svým zjevem předešel poesii o několik desetiletí; nerazil ve své době Démonem ani Hrdinou naší doby nového směru aniž zjednal jistoty; neklonil se nikam a neutvrzoval snah skutečnosti, ani konservativism s křesťanstvím, ani titanism s obskurantismem, ani slavjanofilství ani národnictví. A přece dal svému světovému názoru všude svůj individuální výraz, a to prudkou analytickou methodou modernistickou, která pozoruje psychické stavy člověka, sebe, zdravého, nemocného duševně i tělesně.

Démon nevyšel ze zbožňování krásy ženské; je to plod moderní, plod tvořitele nového, který netvoří objektivně; Démon je zosobněním citů lásky k pozemské dívce, nenávisti k světu, nenávisti k věčnosti neukojené všeobecnou láskou. Je to plod vyjadřující dva mocné, trvalé stavy duše, které bojujíce mezi sebou nezdolají se navzájem. Démon odchází, odkud přišel, stav jeho duše je týž, neukojen, otevřen novou ranou, odkázán sám na sebe. V tom jest tragická pointa Démona, jež se objevuje také v mohutné básni Mcyri: opravdový život není ve společnosti ani v přírodě, nýbrž v souladu všech složek duševního života, v plné harmonii všech touh srdce a duše. K nim tvoří nejpřípadnější dekoraci z věcí tělesných příroda, která aspoň v okamžiku svého velebného ticha jest nejbližší tomu stavu. A přece ani Démona, který miluje blaho v přírodě, ani hrdinu druhé básně »Mcyri«, který je zaujat bouří, neupokojuje pranic; zůstávají svými ranami otevřeni a mnohde vyznívají v satiru.

Pojetí a vypracování Démona zajisté byla fase, jež za dalšího života Lermontovova by se byla opakovala. Celá jeho postava napovídá, že by byl nenašel upokojení, leda snad jednou sklonem k náboženskému mysticismu. Démon bloudí vzdušnými výšinami, němý, mlhou zastřený letí světem, půvabnou přírodou, ale duch jeho pohrdavě měří toto velkolepé dílo mocného boha. Zrak jeho už jen neurčitým pohledem vyznamenává krásnou Gruzii s krajem požehnaným, plným vnady, s tichými, chmurnými hrady, mile šplouchajícími potoky, s krajem cudných růží a nevinných dívek, s nádherou bujících platanů, břečťanů a s celou divokou krásou sladkého vedra. Mimo závist nevzbudil se v něm jiný cit. Jaký tu rozdíl mezi Démonem a hrdinami jiných básní? V leckterých posledněj ších básních (Sosna, Utes, Zavěščanije) z pramene čistě subjektivní intuice vzniká hluboké cítění všesvětového bolu, mysticism s podkladem monisticko-pantheistickým: utíká do přírody, kde cítí svůj cíl, žal i útěchu. Démon i toho je zbaven.

V bitvě s vichrem a bouří nemůže ohlušiti hlasu svého srdce, v žádném hrobě nepomine jeho bol; společnost mu klidu nedá ani sama příroda; pouze velebné ticho jaksi mezi nebem a zemí, které by bylo výsledkem synthese všech složek života duševního, jej upokojuje. Majestátní, klidná, upokojující příroda jest monistického názoru světa Démonova výsledkem: hrob Tamářin je na skále, kam sotva orel dolétá, kterou jen vichry navštěvují. Dálka od lidí činí její spánek klidným. Mrakové a mocní vichrové vzdají jí každého jitra poklony; skála Kazbeka uchrání ji věčného lání člověka, jeho neklidu a klamu. Oceňuje sám sebe a svůj život, Lermontov vyjadřuje svou ideu monistickou s podkladem přírody vznešené, co nejvýše vzepnuté, co nejbližší nebe, řka, že vesmír se jím naplní. A když jeho duch v přípravě k životu nadzemskému s vesmírem splývá, Lermontov hovoří s mraky, vichry, mořem, rozumí šumícím stromům, zvonícím pramenům a ozvěnám temných skal.

Dějový materiál v Démonu je nepatrný. Převládá místo skutečnosti popis dojmů démonových letem kavkazskými krásami, reflexe o lásce, rozjímání o vlastní postavě a povaze. Nedostatek dějový jest bohatě nahrazen nádherným vyjádřením celé nálady kraje i démona, nálady, kterou symbolisuje nechut jeho k světu, nevšímavost k jeho krásám, lhostejnost, ba radost nad jeho stinnými stránkami a konečně obrovská apathie a netečnost démonova k působení zla. Jen vzpomínky na zašlé doby jej stíhají, ale v té hrozné situaci, která jakoby osudem napiatá do největší míry jej vede k nevinné dívce, přezírá hory a půvabné doliny šťastné Gruzie.

Vůdčí myšlenkou básně Démon jest vyjádřiti city, které budí v něm představa démona nekonečného, věčného v nespokojenosti a neklidu. Vztah démona k Tamáře je zjevem pro básníka podřadným; Tamára jest mu nahodilou oporou k vylíčení, ztělesnění citů nekonečnosti smutku, tragiky neschopnosti zapomenutí a jakéhosi probleskнutí touhy způsobiti bolestnou lásku. Touha po zlu u démona zdá se býti nutností; letí kavkazským krajem jako černý mrak, který neví, kam vrhne svou spoustu; avšak zdá se, jako by stejně s démonem jako černým mrakem plula nad kavkazskými údoly duše básníkova, nešťastná, toužící, neutěšitelná, dobro myslící. Tím se pak osvětlují slova nekonečné, opravdu démonické lásky, která se stává tak druhým, podřadným, ale neobyčejným, silným pendantem k nenávisti k světu i věčnosti.

Báseň Démon je spousta symbolů, obrazů, suggescí, analogií, opírajících se o základ protestu a posilující se všemi uměleckými pro-

středky, plastickými i musickými, v mohutný celek. Démon je symbol duše povýšené nade všecko horstvo svým nazíráním, svou kritikou, svou povahou odsouzené k tomu, aby nikde nenalézala upokojení; odlétá v nekonečné sféry, bez přestání hledá pokoje; nenachází upokojení v dobru, poněvadž je vyloučen z nebeských dvorů; nenalézá rozkoše v konání zla, pojal k němu nechut, a takto štván svou absorbovanou osobností, shlíží na zemi s chmurných mraků. Není to allegorie, nýbrž výsledek krásné a mocné associace představ, provedené tak suggestivně, že dojem je totožný s básníkovým. Jeho symbol nemá povahy ornamentační ani pedagogické, není to symbol tvůrce objektivního, nýbrž mystika nebo pantheisty, který nehledá světa zevnějšího, nýbrž jím proniká v svět transcendentní, identický s jeho vlastním duchem. A jeho symbol vychází z té říše neznáma, temna, z mystiky.

Mystika, pohrdání skutečností, víra monistická se základem přírody, dokonalost formy, víra ve vývoj, rafinovaná dojmovost s převládáním citu nad rozumem, synthese lyricko-musická (v dialogu s Tamárou), individualism — to jsou prvky, z nichž zrodil se démon a jeho láska. Nemůže býti posuzován jako typ, člověk všeobecný; jsou tu pozorovány instinkty, orgie citu bytosti ruinované žádostí po něčem nedefinovaném, její chvilkové ukojení, po němž jde znásobené neštěstí a neklid. Ve způsobu traktování děje psychologického sloučena je precisnost s romantickou fantasií a řeší se mysticky, ne naukově, jako u vlastních, pozdějších modernistů. Jako u všech modernistů, má v sobě démon Lermontovův něco živlového i mystického, právo přírody nad společností. Je odlišnou jednotkou, ale pokládá se za celý, pravdivý svět, za konkrétní symbol tajemné touhy i podstatu jsoucnosti. Erotism silný, brutální, je tu jako u modernistů, prvek démonický, satanský, jako u Francouzů, Skandinavců a Przybyszewského.

Démon vyssává srdce, mozek a rozdrásán sám, opouští oběť zlomenu. Démon-nadčlověk Lermontovův nepovažuje sebe za vykonavatele výroků božích, naopak je to — podobně jako Nietzscheův — bytost, příčící se plnou mocí nenáviděnému officielnímu bohu a jeho andělům, proklínající řád světa i se svým pádem, šlapající na lžipředpisy božské i lidské, lámající ve svém silně lidském, nadlidském vzdoru všecky povinnosti morální a náboženské. Je to individuum hrdé, temné, s čelem svraštěným, zaťatými pěstmi, neuspokojené, ztěžka kráčející za ukojením svého cíle, který je plodem

jeho vášně, individuum, které přezírá vše, ať lidské, ať božské. Je to hrdina odvěkého dramatu světa.

Společna jest romantikům i neoromantikům touha po světě, ve kterém by se mohli hrdinové úplně vyžíti a uplatniti své síly a mocné city, ale též kaprice, zvláštnosti, chorobné city a touhy. Odtud vychází společně nadčlověčenství i dekadence, černá láska s milostnou něžností, skepse s mystikou, živelná, nezkrocená síla s analysí drticí a rozkládající. Démonu jsou poddány všechny národy, ale nikdo s ním nic nesdílí, vede zápas, v němž mu nehrozí pád, ale podstoupiti jej a zvítěziti nemá síly; vše proti své vůli nenávidí a všim pohrdá. Bol s demonismem jej jímá, když vidí nevinnou Tamáru; krásou její omamuje a klame vědomě sebe a svou vášní, o jejíchž příčinách ani konci neví a ani nesnaží se je uvědomiti, omamuje a klame nevědomě, puzen pudem drtivým, rozkladným, bílé, hebké, nedotknuté, panenské tělo Tamářino. »Osud smrtelného tvora nestojí za jedinou tvou slzu; buď jak tělesa nebeská, jež se rozcházejí bez žalosti, poněvadž minulost je jim neznáma, shledávají se bez radosti, nevědouce, co jest budoucnost. Boj se mysliti, budeš něčím velikým, nebe se dotýkajícím, něčím, co jest nad člověkem, budeš bez účasti se světem, s ničemnou zemí, dojdeš pramene velkého poznání!«

Titánské nadšení, brutální síla — oduševnělá modlitba, něžný, dívčí cit. Tak řeší Lermontov otázky metafysické i své vnitřní, citové. Vira (Větka Palestiny, Anděl) neb protest, pessimism (I skučno i grustno, Blagodarnost). Střední cesty nezná, a v tom je jeho síla. Jednou silný protest, tvrdá pěst k nebesům vztyčená, podruhé nekonečná oddanost, vřelá láska matky. Na jedné straně démonická smyslnost tučné nevěstky, na druhé straně ráj bílého panenství. Je to dualistické spojení smrtelného s nesmrtelným: ze slov k Tamáře, kde při jejím pláči o ženicha mluví vřelými slovy o hvězdách, oblacích, nebi, vytryskuje podstata božská, revoltou od boha odloučená. Postava démona má velmi široké, mocné rozpětí, vylévající se v citové, filosofické reflexe, je to synthese mythu, titanismu a filosofie. Má v sobě zárodek počátku a konce. Spěje v nekonečnost, kam jeho zraky modrou dálí se nesou, a takřka bezděčně vyvolává u všech, i u Tamáry, k níž se blíží, touhu po proniknutí mlhou světa v jakousi neskutečnost, ve sféru hrůzy a rozkoše, útrap a lásky, spravedlnosti a bezpráví. Ví, že údělem jeho jest patřiti bez soustrasti a žalu na bídnou zemi, kde není opravdového štěstí, kde krása vadne, pravda se láme, kde není místa pro pravou vášeň, ani lásky ani záští. Jsa bez jakékoli účasti se světem i nebem, čeká na hlubší strasti, vyšší

slasti. je to demiurg, jenž osvěžuje život (Wagnerův Prsten, Slowackého Król Duch, Verlaine, Huysmans, Baudelaire, Strindberg).

Lermontov jako Słowacki nepovažoval nebe za svou otčinu a zemi za místo vyhnanství, nebyl pouze snílkem jako Žukovskij, nýbrž člověkem hluboko vnikajícím ve skutečnost, s rozumem jasným a ostrou ironií v ústech. Jeho protest, který nevznikl ze snahy po obecném dobru, nýbrž z hlubokého základu touhy neukojené skutečností, nedefinované, má v zápětí cíl seznámiti se s asijským názorem na život. V rozmluvě s Krajevským dí, že Evropa jej nemůže zaujmouti. Ta touha vychází z tuhé analysy, jež má původ z doby, kdy se poprvé vrátil s Kavkazu. Pod osvětou, pod civilisací je zakrnění duše: pod břemenem poznáváme se nečinnými (jako Musset v Nocích). Jen že Mussetovy pochybnosti přecházejí u Lermontova v resignaci. Jeho pohrdání a resignace je upřímná, silná, nepoddajná. Obojí jest nad Byronem a byronisty, není tu pósy, kterou vylučuje mládí a duševní síla mladého, energického, bojovného muže. Jeho život sám pósu vylučuje. Sarkasmus byl mu vnitřní potřebou nejen ve společnosti, nýbrž i doma nad básněmi. Rousseau při bouři proti osvětě a civilisaci má ideál člověka vyšlého z rukou tvůrce všehomíra a ideál lidskosti, Byron aspoň temný skrýval v sobě ideál spravedlnosti, Shelley z touhy po lepším světě bořil rodinu, stát, náboženství, Lermontov ve svém protestu nedošel pro svůj mladý věk ujasnění. Nepoznal jasně, ve prospěch jakých zásad by měl bojovati. Dle Spasowicze byl by se stal v dalším svém věku apoštolem slavjanofilstva, ač by se byl přes ideál Říma v rukou cara a dále přes ideál života prostého na stepích a v opuštěnosti jistě dostal k vyšším cílům. Hledá ukojení a sílu v harmonii s přírodou a v síle samorostlé, nezdolné, aspoň ve svých utěšenějších okamžicích. Jeho pessimism není pessimismem Schopenhauerovým, že bychom zde ani na jiném světě nemohli býti šťastni. V Lermontovu žijí utajené ideály, je stvořen k lepšímu cíli, pro lepší svět. Stěžuje si na praotce: »Nás předkové nenaučili ničemu; život nás trápí, neumíme ho užíti. Nenávidíme i milujeme náhodně.« Ale příčiny jeho nespokojenosti musíme hledati i ve společnosti i v něm samém, společnost mu dává podnět protestu a opovržení. Chce konati dobro, ale nedostává se mu síly jako démonu. ani pravdy, pravého, úrodného, životního boje. Stěžuje si, že společnost, trpící atavismem, nedovede užívati radosti, ale sám téhož atavismu a jeho následků je obětí.

Širokošumné doubravě zvěstuje svůj protest.

A jsou chvíle, kdy básník dochází smíření, uklidnění. Spasowiczův výrok, že Lermontov nemohl dojíti smíření, ježto nic nemiloval, nemůže býti správný. Ona druhá osobnost v Lermontovu, která kritisuje první, soudí ji, čili ona nesmrtelná bytost, jež v něm žije, miluje a vroucně doufá. Miluje přírodu, ticho majestátní, miluje tu klidnou, nevyšňořenou visku se stepí. Ona nesmrtelná část shlíží k zemi a utíká se k přírodě jako Mcyri, Alastor, Child-Harold, Arab. Nechce upraviti svět v ráj pravdy a krásy, nýbrž chce se ukojiti velikou láskou, v níž by zapomněl na smutek.

Jsou chvíle v něm, kdy část nesmrtelná fatálním, sžíravým dotykem smrtelného na čas umírá. Tu je mu příroda ne místem klidu, nýbrž popudu k boji a sváru; tu nenalézá nikde nic, nad čím by se zamyslil, čeho by politoval, chce sbořiti svět i sebe. Jakmile část nesmrtelná zvítězí, tvoří hrdiny božské.

Tyto dva akty se neustále střídají.

Lermontov nesmiřuje se Swedenborgovým putováním k bohu ani hloubkou lidstva ani láskou k bližnímu, nýbrž bezhraničností všehomíra, stepí, hor, vzmachem orla, prudkostí bouře; u lidí je mu dusno, úzko. Shelley i Słowacki našli v snění útěchu a naději štěstí, ale Lermontov, který větším dílem pohyboval se v sférách za světy, nedovedl sobě ani jiným uleviti. Z vrozené melancholie a snění, i snad síly zděděné po otci dovedl do té míry přemoci sám sebe, že napsal Modlitbu a Anděla. Ale zajisté tu osoby mu příliš drahé (milenka, matka) značně přispěly. Jinak nežije v naději jako Krasiński, nevěří v své messianistické poslání jako Słowacki. Jakási naděje je v něm pouze záblekem. Démon osaměl: je opuštěn všemi svými city: letí.

Není zvučnějšího a náladovějšího verše, lépe vyjadřujícího dojem autorův v celé poesii Lermontova a snad v poesii vůbec nad verš Démona. Vyjadřujíce plastičnost symbolu básně — démona — a charakterisujíce kraj, jímž letí v své nekonečné touze po něčem dosud nepoznaném, znějí hudbou fatální, výraznou a děsnou zároveň. Mocnými zvuky verše a slova, plastičností a silou myšlenky, suggestivními výrazy vyjadřuje se věc, kterou pouhá slova nestačí vylíčiti. Jakoby při neklidném karnevalu zaznívaly táhlé chorální akkordy varhan a jakoby při rychlém blesku ozýval se nehlučný, ale dlouho dunící hrom, takovým dojmem působí vyjádření demonické apathie uprostřed majestátních, ztrnulých, nadoblačných horských obrů. Synthese Wagnerova v Démonu má znamenitý pendant vycházející od slova, nikoliv od tónu a majíc rámcem chmurnou scenerii kavkazskou. Verše Démona nejsou však un orchestre réduit, la musique de chambre,

nýbrž celá síla velkého orchestru; a není a nebude to hudba pro hlouček znalců, nýbrž nesmrtelné dílo na každého vždy silně působící. Básník má faculté-maîtresse, umí na mnoha stranách dáti něco, zraku krásné, temné, klidné výše kavkazské, sluchu jemný a jednoduchý spád verše spojující se s pojetím démona v temnou hudbu sfér nadzemských i přírodních.

Jako postupem krajinářství jeví se u Böcklina krajina zalidněna postavami fantastickými, jež náladu malířovu i krajiny symbolisují, tak i u Lermontova v korrespondující chmurné náladě divokého Kavkazu vystupuje démon jako synthese nálady i skutečnosti. Démon je prostředkem vyjádření, symbolem chmur subjektivně utvořeným, kterému příroda zase je epithetem. Je to plastický prostředek vyjádřiti dojem, idealisace reality.

O hospodářských podkladech a vývoji průmyslu strojnického v Čechách.

Poznámky a glossy k pražské jubilejní výstavě.

Ing. A. Bašus. (Dokonč.)

K nejlepším odvětvím strojním náleželo až do nedávna odvětví pivovarské a lihovarské; největšího rozkvětu dosáhla tu jmenovitě firma Novák a Jahn, jež postavila doposud 600 nových pivovarů (mezi jinými pivovar v St. Etene ve Francii a v Barceloně) a na 400 lihovarů jmenovitě zemědělských, které zamlouvají se svým celkovým uspořádáním. Byla první firmou, která zavedla u nás vaření parou, s nímž současně uvedla na trh parní pánve s rovným dnem, jichž za necelých 7 let dodala přes 100. Chef firmy, dr. techn. věd Jahn, přivedl závod neúnavnou prací k té výši, že dnes je prvním závodem na lihovarské stroje v Rakousku. Firma získala si výbornu pověst i zaváděním novinek zlevňujících a zjednodušujících výrobu; tak zavedla první pařák a první destilační aparát kontinuirní v Rakousku. Z výborně uspořádané její výstavky zaslouží pozornosti jmenovitě: jednoduchá varna na 50 hl, mačkadla na slad a pěkně propracovaný sprchový chladič. Z lihovarských strojů pak vyniká konstrukce Barbetova rektifikačního přístroje, zpracujícího 3 hl lihu za 1 hod. přímo ze zápary. Druhou specielní firmou pivovarskou jest Fr. Ringhoffer; téměř polovinu jeho exposice zaujímá dvojnásobná varna na 240 hl, jejíž pánve rmutová a mladinková jsou celé z mědi. Firma pracuje i pro export a postavila na př. letošního roku pivovar sv. Marka v Benátkách a pivovar Cervisia v Rivarolo-Ligure u Janova. Z lihovarnických přístrojů jest zajímavý kombinovaný rektifikační a destillační apparát soustavy Pampeovy, kterým lze vyrobiti nejjemnější rafinádu přímo ze zápary za současného odlučování koncentrovaných produktů předních (étherů a aldehydů). Destillační přístroj soustavy Guillaumovy vystavuje Breitfeld, Daněk a spol. Přihlédneme-li k exposici menších firem, jako J. Vindyše a J. Koldovského, Andrlíka a Huebra, jež vystavují většinou stáčecí přístroje nebo filtry na pivo a podobné přístroje novější z Německa k nám přišlé — neubráníme se povzdechu nad

tím, že ztratili jsme vedení ve dvou velikých odvětvích strojních a musíme s lítostí konstatovati, že dnes veškeren pokrok u nás děje se pod vlivem německých strojíren. — Velmi pěkný model lihovaru zemědělského vystavuje Lihovarnický spolek v pavilonu požívatin; v témže jsou shrnuta i bohatá data a statistiky obou odvětví, z nichž vyjímám:

Z celkového počtu pivovarů předlitavských 1279 připadá na Čechy 589, Moravu 115 a Slezsko 31 pivovar. V obvodu pražské komory jest toliko 155 pivovarů, z toho 93 o pohonu strojním a 62 ručním. Co se týče lihovarů, jest velmi poučná mapa král. Českého, kde jasně vysvítá, že nejvíce lihovarů jest v jihovýchodních Čechách (kraji českém) — v zněmčeném území téměř žádný. V kampani 1906/7 bylo v Čechách 248 hospodářských lihovarů (většinou zemákových) o kontingentu 154.105 hl a 16 průmyslových (vyrábějících lih z melasy) o kontingentu 71.648 hl; za zmínku stojí, že libeňský lihovar firmy F. X. Brosche jest největším v Rakousku.

V zemi tak zemědělsky vyspělé, jako jsou Čechy, snadno mohly se zakotvit a vyrůst továrny na stroje hospodářské, nalézajíce již znamenitého odběratele v pokročilém českém rolníkovi. Hospodářské stroje české hlavně účelností a solidním — byť i ne konstruktivně dokonalým propracováním — uplatňují se i v soutěži mezinárodní, čehož jest důkazem řada filiálek našich závodů v cizině. Na pražské výstavě zastoupeno jest 56 firem, většinou českých privátních. Jediná z nich jest firmou komanditní (Th. Umrath ve Vysočanech) a zúčastněna na ní jest kapitálově Česká průmyslová banka.

Četné z našich předních firem se specialisovaly a tak se hospodářsky značně posílily. Tak na př. vyrábí secí stroje Fr. Melichar a J. Pracner, žací stroje Fr. Knotek, hospodářské mlátičky Th. Umrath, pluhy R. Bächer. J. Pracner prodal svých strojů secích »Budoucnost« za 10 posledních roků v Předlitavsku 6414 kusů, do ciziny 10.199 kusů. Fr. Melichar postavil na př. od svého založení 33.000 kusů secích strojů. Jak vzrostly u nás od let osmdesátých strojírny hospodářské, nejlépe ukazují tato fakta:

v r. 1880 bylo v Čechách 40 hosp. strojíren,
» » 1890 » » » 140 » »
» » 1900 » » » 332 » »

a zaměstnávají dnes *6800* dělníků, majíce hybnou sílu kol 30.000 HP. Vzrůst zajisté velmi potěšitelný a zdravý pro nás, poněvadž jest to vzrůst kapitálu českého.

Organisace závodů.

Co se týče organisace vnější, tu české strojírny vůbec, pražské pak specielně výborně jsou organisovány; pro Prahu mají organisaci již od r. 1896 v t. zv. Jednotě průmyslníků v obvodu obchodní komory pražské, jež spojila se r. 1904 se stávajícím zde již odborem Svazu rakouských průmyslníků. Dnes čítá Jednota 211 členů; v celých Čechách jest ve Svazu organisován toliko 681 závod, t. j. 29·09 proc. Pro Čechy mají strojírny hospodářskou organisaci pod názvem »Zemský svaz strojíren, továren na zboží kovové a sléváren v Čechách«, jehož členy jsou všechny pražské strojírny. Konečně třetí a nejnovější organisací velkých závodů jest »Kartel rakouských strojíren«, který uzavřen byl v listopadu r. 1907 na dobu deseti let. Organisaci vnější mají tedy závody dobrou. Ne tak a ne právě moderně zařízeny jsou a organisovány v n i t ř n ě; scházejí tu na příklad celé kanceláře, jako reklamní, projekční, informační, scházejí některým i dokonce zastupitelství ve velkých městech cizích — příkladem takové »zaběhané« továrny u klientely jest První českomoravská. Strojírny naše nejsou dosud specialisovány — jest to také jedním z úkolů kartelu — nejsou seřízeny pro výrobu hromadnou, a tím stojí daleko za konkurenčními firmami německými. Teprve v posledních letech zařizují účelněji své dílny — ovšem s ohledem pouze na výrobu! — sociální a hygienické otázky při tom nechávajíce stranou.

Úřednici strojíren organisují se teprve v době poslední; zakládá se právě v Praze Svaz úředníků strojíren, sléváren a továren kovy obrábějících, organisace ryze hospodářská, utrakvistická, v níž mají být zastoupeni i techničtí i administrativní úředníci. Co se týče spolků, tu jsou v Praze: pro vysokoškolské techniky Spolek architektů a inženýrů, pro absolventy průmyslových škol Klub inženýrů a stavitelů, pro elektrotechniky konečně Český spolek elektrotechnický. Na časopisy a knihy jsme velice chudi; knihy odborné vydává Matice technická — z odboru strojního vyšlo za *10 let 5 děl!* Technický Obzor, vydávaný Spolkem architektů a inženýrů, má pro strojního inženýra praktika cenu pouze akademickou. Konečně máme revue Český strojník a elektrotechnik a populární Pokroky a vynálezy a Epochu. Jest zajímavé, že pražští Němci, ač jinak mají spoustu výtečných časopisů technických z říše, vydávají si v Praze tři časopisy: Technische Blätter, Rundschau für Technik und Wirtschaft a Mitteilungen (vydává Deutscher polytechnischer Verein), listy vesměs odborné, k v a l i t o u náš Technický Obzor daleko přesahující.

A tak pociťujeme my, strojní inženýři, denně velmi živě odvislost naši od německé kultury a německého ducha!

Sociální péče a humanitní zařízení.

O tomto thematu nejlépe by mohla vyprávět c. k. živnostenská inspekce; ta udává ve svých zprávách jen data, suchá fakta, která mnohdy jsou ještě nepatrná při špatném zařízení našich závodů. Jak měly by stroje vypadati, aby plně hověly sociálním požadavkům, ukazují velmi krásně modely Živnostensko-hygienického musea ve Vídni, vystavené v paláci průmyslovém; v praxi se ovšem podobných zařízení neužívá, a jak lze pozorovat, vystavují v sociálně-politickém oddělení toliko Fr. Ringhoffer a Pražská akciová strojírna dříve Ruston a spol. Ostatní patrně považují za práci sociální zařizování fondů podpůrných a různých nadací, a to ještě z přebytečných zisků!

Největší počet různých těchto fondů (počtem 9) hlavně pro blaho a podporu dělnictva má firma Ringhoffer; stojí tu za zmínku, že má nejen svou vlastní závodní nemocenskou pokladnu, ale i dobrovolý sbor ochranný, jejž ovšem sama vydržuje. Pensijní spolek úředníků téhož závodu trvá od r. 1878, čítá dnes 562 členy a má na 2,149.486 K jmění.

Výmluvným svědkem špatného zařízení závodů jest počet úrazů: V r. 1904 přihodilo se v Předlitavsku 99.744 úrazů, z nichž 27.612, čili 27·69% mělo za následek přerušení schopnosti ku práci přes 4 neděle, 1037 z nich bylo smrtelných. Na průmysl strojní a kovodělný připadá v Čechách ze 7333 úrazů as $^1/_{12}$ úrazů, tedy dosti slušné procento.

Že kanceláře nejsou v lepším stavu než dílny, jest zřejmo již z toho, že většina jich postrádá dobrých ventilací, v žádné z nich neshledáme se se stojatými prkny rýsovacími — leda jsou-li majetkem privátním — ani jediná nemá světla vrchního elektrického a spokojuje se žárovkami, ač při drobné práci trpí při nich zrak neobyčejně. Ovšem že ani potuchy není po společných šatnách a lázních pro úředníky — tak jak má je zařízeny A. E. G. v Berlíně, nebo Norimberská strojírna.

Strojírny naše nehledí nejen k prospěchu úředníkův, ale ani ne ku svému; která z nich má, prosím, zvláštní místnost pro knihovnu a čítárnu odborných listů? Dějí se teprve počátky — první firmou tu bude zase ovšem Kolben a spol. Jest jisto, že neporozuměním úkolům nové doby a nové generace odnímají správy závodů úředníkům chuť k práci a příchylnost k závodům, a nelze se diviti, že pak úřednictvo vidí v závodě svého nepřítele a v práci břemeno.

V tom ohledu — vnitřním zařízením závodů strojních — jsme daleko za německými strojírnami, které, jsouce si vědomy, že k vybudování silné industrie jest zapotřebí i zdatného úřednictva, snaží se co nejvíce je povznésti duševně — v poslední době v Německu pořádají pro technické úředníky kursy o bankovnictví, dopravě, národohospodářství, ale i fysicky hlavně vyššími platy, ba i jednoduchou frekvencí. (Spojené strojírny Augsburská a Norimberská).

Rentabilita jednotlivých odvětví strojních.

Všeobecně lze říci, že nejlépe prosperují dobře zařízené závody specielní; staví-li některý závod jistý druh strojů co specialitu — pracuje laciněji, neboť lze mu snadno výrobu normalisovati, používat starých modelů a výkresů — zkrátka při hromadné výrobě zmenšit režii. A dosvědčuje to i skutečnost, jež ukazuje, že všeobecné strojnictví — kde stále nové a nové věci přicházejí a časté změny se dějí, rentuje se nejméně.

Naše strojírny neudávají ve svých bilancích položky pro jednotlivá oddělení — ač některé, jako Českomoravská, zvláště každé vedou; nelze tudíž resumovati z výsledků našich závodů. Poněvadž však poměry naše, co se rentability týče, jsou obdobné poměrům německým, myslím, že nebude na škodu, uvedu-li tabulku rentabilit závodů německých. Ve výborné revue národohospodářské, Technik und Wirtschaft, I. roč.,[1] podána jest rentabilita 222 akciových strojíren německých, jichž kapitál páčí se na 628,838.245 marek.

Tabulka II.

Skupina	Nominální akc. kapitál	Dividenda r. 1906
všeobecné strojnictví	147,653.719 M	8·4%
lokomotivy	58,343.000 »	9·8%
lodě a stroje lodní	40,330.000 »	9·1%
stroje obráběcí	23,130.000 »	9·1%
textilní stroje	13,800.000 »	13·3%
plynové a pod. motory	20,972.000 »	6·5%
šicí stroje, kola motorová a pod. .	49,559.000 »	13·6%
hospodářské stroje	16,450.000 »	10·6%
speciality (jako kotle a pod.) . . .	35,992.000 »	10·3%

K této tabulce poukazuji, že některé stroje, jako šicí, textilní (jediná firma v Čechách je staví toliko), tiskařské a mnohé obráběcí, se u nás vůbec nestaví; také lodní stroje velmi málo a to ještě malé. Specielních strojíren pro plynové stroje velkých rozměrů rovněž nemáme, a je tudíž naše procento všeobecného strojnictví — k němuž pravidelně jsou přičleněny — menší a obnáší 6·5—7%.

[1] Vydává Verein deutscher Ingenieure, Berlin N. W., Charlottenstr. 43.

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

(Pokračování.)

Z uvedeného (ač to není ještě všecko) zajisté velmi jasně vysvítá, jak nedostatečným surogátem za pojištění úrazové jest chystané pojištění invalidní, a že motivy k vládnímu programu neprávem na toto pojištění (resp. i na pojištění nemocenské) jako náhradní poukazují.[21] Dlužno se proto rozhodně postaviti jmenovitě proti tomu, aby dělnictvo hospodářské, dokud o jeho pojištění, aspoň úrazové, jinou organisací postaráno nebude, bylo z dosavadního úrazového pojištění u teritoriálních úrazoven vyloučeno. Jeť zemědělské dělnictvo po stránce sociálně politické beztak popelkou, a nyní by mu i ten kousek nabytého již práva měl býti odňat?! Zemědělstvo by naopak ve svém vlastním zájmu mělo se zasazovati o to, aby sociální ochrana hospodářského dělnictva byla co nejdokonalejší; neboť jen tak lze postaviti hráz stálému odlivu venkovského dělnictva do měst.[22] — Proti tomu, aby zemědělská společenstva nebo jiná podobná instituce svým časem převzala pojištění zemědělského dělnictva, nelze v zásadě ničeho namítati, předpokládajíc ovšem, což znova třeba zdůrazniti, že by práva dělnictva hospodářského oproti dělnictvu ostatnímu nijak nebyla zúžena. Úrazové pojišťovny by odloučení toto jistě uvítaly s radostí, jmenovitě ty, kde není dosud zavedeno paušalování pojistného pro pod-

[21] Srv. Dr. L. Verkauf: Reform und Ausbau der österreichischen Arbeiterversicherung, str. 85 a 86.

[22] Srv. Dr. J. M. Baernreither: Grundfragen der sozialen Versicherung in Österreich, str. 14 a 15.

niky zemědělské; neboť jsou agendou týkající se tohoto odvětví pojištění nepoměrně zatíženy. Třeba si jen uvědomiti, že na př. v Čechách bylo v r. 1904 pojištěno zemědělských podniků 144.192 s 410.506 pojištěnými osobami (= 11.799 plně, t. j. po 300 dnů ročně zaměstnanými); suma mzdová však obnášela pouze 3,452.783 K. Naproti tomu bylo v témž roce průmyslových a živnostenských podniků 34.629 s 559.120 pojištěnými (= 466.848 celoročně zaměstnanými), a příslušná suma mzdová obnášela 331,075.470 K. Již z těchto číslic možno si učiniti ponětí, jak veliké břímě — při malém finančním efektu — tato agenda pro úrazové pojišťovny znamená. Představme si na př., že při zařaďovací revisi, kterou ve smyslu § 14. úraz. zák. každých pět roků nutno předsevzíti, všem majitelům hospodářských strojů musejí vydány býti nové výměry zařaďovací, a že každý podnikatel má proti tomuto výměru právo odvolací; dále dlužno uvážiti obtíže při likvidování, účtování, kontrole a jiných úředních výkonech. Skupina podniků hospodářských byla také jmenovitě u pražského ústavu silně pasivní; obnášelť za l. 1889—1906 schodek: 2,487.472 K a počítáme-li též ztrátu úroků (4%), asi 3,400.000 K.[23] Přes to přese všecko dlužno se stanoviska sociálně politického trvati na tom, aby dělnictvo hospodářské na tak dlouho zůstalo u teritoriálních ústavů pojištěno, dokud nebude vytvořena jiná instituce, která by pojištění to převzíti mohla, a dokud nebudou dány záruky, že pojištění to také skutečně převezme. — Konečně dlužno se zde zmíniti ještě o tom, že podle § 9. vládní osnovy přísluší ministru vnitra právo, buď všeobecně nebo dle určitých druhů zaměstnání, resp. odvětví výroby podrobiti pojištění i takové osoby, které zákon sám do pojištění nepojal; tak zejména může do pojištění zahrnouti »ty, kdož pracují ve vlastních místnostech pro jednoho nebo několik podnikatelů, dále osoby, které pronajímají svou pracovní sílu různým zaměstnavatelům, neuzavírajíce určitého pracovního poměru, jakož i malé řemeslníky, kteří zhotovují nebo upravují průmyslové výrobky výlučně nebo hlavně jen na účet podnikatelů jiných.« — Ovšem, kdo zná osudy podobných »rámcových« ustanovení v Rakousku, sotva se bude oddávati nadějím, že aspoň tímto způsobem mohou vyplněny býti mezery, na něž shora bylo poukázáno. —

[23] Srv. Návrhy správního výboru Úrazové pojišťovny dělnické pro král. České, týkající se paušalování pojistných příspěvků za hospodářské stroje rolnické (1907), str. 28.

Co se pak dobrovolného pojištění týče, navrhuje vládní osnova změnu potud, že podmínky pro dobrovolné pojištění osob, jež zaměstnány jsou v podnicích, povinnému pojištění vůbec nepodléhajících, mají stanoveny býti statutem, jímž má pojištění dobrovolné vůbec podrobněji býti upraveno. — Ostatně dobrovolné pojištění zavedené zákonem z r. 1894 úplně zklamalo, jak vláda sama v motivech k osnově (str. 180.) výslovně doznává, a to mimo jiné i z toho důvodu, jelikož úrazové pojišťovny samy pojištění tomu nepřály. V r. 1905 bylo u všech teritoriálních ústavů v Rakousku pojištěno 2590 podniků s 21.750 osobami (= 11.749 celoročně zaměstnaným). Nové ustanovení vládní osnovy pak sotva přinese nápravu; vždyť představenstva úrazoven budou jednak z důvodů zásadních, jednak vzhledem na neutěšený stav finanční nucena stanoviti pro dobrovolné pojištění pokud možná stejné podmínky jako pro pojištění povinné; jmenovitě budou muset trvati na tom, aby pojištění to bylo korporativní, t. j. aby se vztahovalo na veškeré dělnictvo a úřednictvo závodní, tedy i takové, jež poměrně nepatrnému nebezpečí jest vydáno. A to bude pro většinu podnikatelů vždy kamenem úrazu. Mimo to budou některá představenstva i z důvodů národnostních se snažit dobrovolné pojištění pokud možná omezit. Nelze proto očekávati, že by nové ustanovení vládní osnovy přivodilo značnější rozmach dobrovolného pojištění. —

Poznámka. Ustanovení vládní osnovy Beckovy, pokud se vztahují na úrazové pojištění dělnické, budou soustavně uvedena na konci této studie.

II. *Odškodňování úrazů.*

Úrazové pojištění dělnické má za účel: poskytnouti zraněnému, po případě jeho pozůstalým náhradu za škodu úrazem způsobenou (§ 5. úr. zák.). Zraněný nemá však nároku ani na bolestné ani na ušlý zisk; odškodnění jest jedině náhradou za positivní škodu, za t. zv. damnum emergens[1] ve smyslu prvé věty § 1293. obč. zák. Bohužel neposkytuje zákon úrazový, jak hned uvidíme, ani v té příčině náhrady úplné. Na př. dělník naprosto nezpůsobilý k práci nedostane, jak bychom se snad domnívali, důchod rovnající se celé mzdě, kterou dříve vydělal, nýbrž

[1] Srovn. též Randovu Náhradu škody, str. 80 a násl. a Meissner-Wintrovo Úrazové pojištění, str. 267.

důchod značně nižší, což jeví se bezprávím tím větším, uvážíme-li, že mnohý těžce zraněný jest nejenom úplně neschopen k práci, nýbrž potřebuje ještě obsluhy a pomoci jiných, v kterýchžto případech by důchod úrazový měl dokonce býti vyšší nežli dřívější mzda. — §§ 6. a 7. našeho úrazového zákona stanoví, pokud se výše rentové týče, toto: Zraněný docela k výdělečné činnosti neschopný, má, počínaje 5. týdnem po nastalém úrazu, dostávati 60 proc.[2] ročního svého výdělku; je-li toliko částečně k výdělku neschopen, má obdržeti po dobu neschopnosti nejvýše 50proc. Pošla-li z úrazu smrt zraněného, má dle § 7. náhrada vedle platů, které zraněnému ve smyslu § 6. až do smrti příslušejí, záležeti ještě:

1. v pohřebném, jež podle místních zvyklostí, nejvýše však částkou 50 K jest vyměřiti;

2. v důchodu, jenž, počínaje dnem úmrtí, má býti placen pozůstalým, a který obnáší: pro vdovu, případně vdovce 20%; pro každé manželské dítě až k dokonanému 15. roku 15%, a když i druhého rodiče ztratilo nebo ztratí, 20%; pro každé nemanželské dítě až k dosaženému 15. roku 10%; pro ascendenty zemřelého, byl-li jich jediným[3] živitelem, 20%. Důchody vdovin, resp. vdovcův a dětí nesmějí však dohromady přesahovati 50% ročního výdělku zesnulého, jinak nastává poměrné zkrácení všech důchodů. Nárok vdovcův jest podmíněn nezpůsobilostí k práci, ascendentů pak jich nuz-

---

[2] Pouze při úrazech t. zv. dopravních, t. j. způsobených při dopravě železniční (zák. ze dne 5. III. 1869, č. 27. ř. z. a ze dne 12. VII. 1902, č. 147 ř. z.), platí podle čl. VII., odst. 4. rozš. zák. úraz. z r. 1894 sazby vyšší, a to pro zraněného o ½ vyšší než při úrazech jiných; při úplné neschopnosti obnáší tudíž renta 90%, při neschopnosti částečné nejvýše 75%. Má-li úraz za následek trvalé chřadnutí, jest důchod přiměřeně zvýšiti, a to až na 120% ročního výdělku – tedy až na dvojnásobný obnos renty jinak nejvýš přípustné. Také pozůstalí mají při úraze dopravním nárok na důchod vyšší a sice o ⅔, takže na př. důchod vdovský obnáší 33⅓%, důchod dětí manželských 25% atd. Úhrnný obnos rentový všech pozůstalých nesmí převyšovati 83⅓%.

[3] Prakse držela se s počátku přísně doslovného znění zákona; nyní však přisuzuje zpravidla ascendentům důchod i tehda, když zesnulý hlavně nebo aspoň podstatně na výživu jejich přispíval. Srv. na př. cit. již knihu drů Meissnera a Wintra, str. 284 a násl.

ností,[4] kdežto vdově a dětem se poskytuje vždy; ascendentům dostane se mimo to důchodu jen tehdy, když nejvýše přípustný obnos rentový 50% nebyl vyčerpán vdovou, resp. vdovcem a dětmi.[5] Kromě toho dlužno ještě uvésti, že, pokud se ascendentů týče, mají rodiče přednost před dědem a bábou, tito pak před pradědem a prababou. Vdova při opětném provdání obdrží trojnásobnou částku svého ročního důchodu jako odbytné; neprovdá-li se, požívá renty až do smrti. Mimo to ustanovuje § 7. v předposledním odstavci ještě podrobněji: »Vstoupila-li zraněná osoba v manželství teprve po úraze, nemají po její smrti vdova, resp. vdovec a děti z takového manželství pošlé žádného nároku. Též nemanželské děti, které teprve po úrazu byly zplozeny, jakož i manžel nebo manželka, svou vinou v manželském společenství nežijící, nároku nemají.«

Nastane-li v poměrech, jež při stanovení nároku byly směrodatné, podstatná změna, může k návrhu strany nebo z moci úřední znovu o případu takovém býti rozhodnuto, t. j. důchod může býti snížen nebo docela odňat, ale také zvýšen nebo vůbec teprve přiřknut, a to nejen zraněnému, nýbrž i pozůstalým (§ 39. úr. zák.).

Vstoupí-li úředník nebo dělník, úrazem stižený, jemuž přiznána byla renta 60%, u svého dosavadního nebo u jiného zaměstnavatele opět do služby přiměřené dřívějšímu jeho povolání, může mu vzhledem na mzdu nebo služné, které nyní dostává, důchod úplně nebo z části býti zastaven. Obnáší-li mzda takovému dělníku nebo úředníku poskytovaná nejméně 80% onoho platu, který při stanovení renty byl vzat za základ, jest úrazovna povinna zaměstnavateli, dokud tento poměr pracovní trvá, nahraditi polovici onoho obnosu, který úplným nebo částečným zastavením renty byl ušetřen. (§ 40. úr. zák.)[6]

Úrazové důchody mohou býti též z části nebo úplně kapitalisovány, t. j. oprávněná osoba může místo měsíční renty

[4] Budiž zde výslovně podotknuto, že pojmy: neschopnost k výdělku a nuznost se nekryjí. Srv. Menzel: Die Arbeiterversicherung nach österreichischem Rechte, str. 274 a 275.

[5] Také nenastává k vůli ascendentům poměrné zkrácení důchodů, o němž shora byla řeč. Když tedy zůstane po zraněném na př. vdova a jedno dítko, jichž renty dohromady činí 35%, může se ascendentům, kteří mají vedle nich nárok na důchod, dostati pouze 15%.

[6] Ustanovení toto (ostatně velmi málo praktické) do vládní osnovy Körbrovy nepřešlo.

obdržeti najednou celou kapitálovou hodnotu této renty; k takovéto kapitalisaci jest však nezbytně třeba souhlasu příslušné domovské obce (§ 41 úr. zák.). Jde-li o cizince, který se trvale v cizozemsku zdržuje, jest úrazovna oprávněna ke kapitalisaci[7] bez jakéhokoliv souhlasu, tedy i bez svolení osoby oprávněné (§ 42 úr. z.).

Konečně dlužno ještě podotknouti, že pohledávky příslušející zraněným nebo jich pozůstalým na základě zák. úraz. nemohou býti zabaveny, aniž postiženy nějakým jiným zajišťovacím opatřením. Výjimka připouští se jedině ve prospěch toho, kdo má oproti zraněnému zákonný nárok alimentační (§ 43, odst. 1 úr. zák. a §§ 291 a 292 ex. ř.). Ale stejně, jako není přípustna exekuce pro pohledávky osob třetích, nemá ani postup, poukázání, zastavení nebo jiné právní jednání, jež oprávněný sám předsevzal, právního účinku (§ 43, odst. 2).

§ 44 úr. zákona stanoví mimo to ještě zcela výslovně, že úrazové pojišťovny nejsou oprávněny smlouvami nebo statuty nároky zraněných, resp. jich pozůstalých nějak obmezovati nebo snad úplně vyloučiti; smluvní ustanovení tomuto zákazu odporující jsou právně neplatná.

Úrazová pojišťovna má odškodné vyměřiti z úřední povinnosti (§ 33); nestalo-li se tak, musí oprávněná osoba nárok svůj, nemá-li býti promlčen, nejdéle do jednoho roku[8] ode dne úrazu oznámiti příslušné pojišťovně (§ 34). Úrazovna má o každém rozhodnutí, jež týká se vyměření odškodného, resp. zamítnutí nároku na odškodné, vydati straně písemný výměr (§ 36), z něhož lze se do roka od doručení odvolati k rozhodčímu soudu, který v sídle každé úrazovny jest zřízen. Proti nálezům tohoto soudu dalších opravných prostředků není (§ 38). Pohřebné má podle § 37 vyplaceno býti týden po

[7] Zákon užívá tu ostatně tak nepřesné formulace (»mit einem nach den Verhältnissen des Falles zu bemessenden Capitalsbetrage abzufinden«), že může býti sporno, má-li se takovému cizinci místo renty dostati plné kapitálové hodnoty důchodové či jen přiměřeného odbytného. Menzel (cit. kniha, str. 319 a 320) kloní se k názoru, že jde tu o pouhé odbytné, kdežto dři Meissner a Winter hájí ve své knize (str. 316) stanovisko opačné, že totiž náleží cizinci v případě takovém plná kapitálová hodnota jeho důchodu podle pravidel pojistno-technických zjištěná. — Podle vládní osnovy Körbrovy (§ 23., odst. 1.) má takový cizinec (podobně jako v Německu) býti odbyt trojnásobným obnosem roční renty.

[8] Vládní osnova (§ 173.) chce tuto promlčecí lhůtu prodloužiti na 2 léta.

vyměření; důchody zraněných a pozůstalých vyplácejí se v měsíčních lhůtách napřed.

Konečně dlužno také ještě připomenouti, že zraněný nemá vůbec nároku na náhradu škody, přivodil-li si úraz úmyslně (§ 6, odst. posl.). — Způsobil-li podnikatel nebo v případě nezpůsobilosti k jednání jeho zákonný zástupce úraz úmyslně nebo hrubým zaviněním, jest povinen pojišťovacímu ústavu nahraditi škodu placením odškodného vzešlou. Při tom má pojišťovací ústav na vybranou žádati buď rentu nebo zaplacení její kapitálové hodnoty vypočtené podle zásad pojistno-technických. Tento nárok pojišťovacího ústavu na náhradu promlčuje se ve 3 letech, ode dne úrazu počítaje (§ 45). Zraněný nebo jeho pozůstalí mají v případě takovém vůči podnikateli nárok na odškodné jen tehdy, když úraz byl přivoděn úmyslně,[9] a nárok jejich omezuje se pouze na ono plus, o něž náhrada podle §§ 1325—27 obč. zák. převyšuje odškodné podle úraz. zák. vyměřené (§ 46). — Plnomocníci, zástupci (ne zákonní!), dozorci, jakož i jiné osoby ve službách podnikatelových, které úraz buď úmyslně nebo hrubým zaviněním způsobily, ručí podle obč. zák. Úrazovna má v případě takovém nárok na nahrazení škody, která jí odškodněním úrazu byla způsobena; zraněný pak, resp. pozůstalí mají nárok na onen obnos, o který odškodné podle obč. zák. jest vyšší nežli odškodné podle úraz. zák. (§ 47).

Při stanovení důchodu dlužno vzíti za základ skutečnou mzdu, kterou měl dělník v posledním roce před úrazem v závodě, kde se úraz přihodil; nepracoval-li zraněný v tomto závodě po celý rok, slouží za měřítko ona mzda, kterou dělníci stejně zaměstnaní v témže závodě nebo v sousedních podobných závodech za tutéž dobu vydělali (§ 6, odst. 2).

---

[9] Nikoliv také, když úraz byl přivoděn hrubou nedbalostí! — Při této příležitosti dlužno upozorniti na chybu v textu úraz. zákona, jenž vyšel nákladem Dr. Edv. Grégra (1888). Odst. 1. § 46. v tomto vydání zní: »Pojištěný aneb jeho pozůstalí jsou jen tenkráte oprávněni, domáhati se na podnikateli závodu odškodného, jestli úraz při práci některou z osob v § 45., odstavec 1. a 2. naznačených, zúmyslně aneb hrubým proviněním byl způsoben.« Slova: aneb hrubým proviněním nutno škrtnout. — Zároveň budiž konstatováno, že odst. 2. § 47. jest ve zmíněném vydání zkomolen až k nesrozumitelnosti. — K ustanovením §§ 45.—47. srv. též Randovu Náhradu škody, str. 99 a 100 a knihu Meissner-Wintrovu, str. 344 a násl.

Neprovozuje-li se podnik dle své povahy celoročně (na př. podniky stavební, zemědělské, cukrovary, menší mlýny atd.), nýbrž pouze po určitou dobu v roce (kampaň, sezona), stanoví se průměrná denní mzda za tuto dobu a tato denní mzda násobena 300 platí pak za mzdu roční[10] (§ 6, odst. 3—5).

Přesahuje-li roční výdělek dělníkův neb úředníkův obnos 2400 K, zůstává toto plus nad 2400 K nepovšimnuto[11] (§ 6., odst. 6. a § 16., odst. 1.). Pokud se týče učňů, praktikantů, volontérů a jiných osob, jež pro nedokonaný výcvik buď vůbec ještě nejsou placeny nebo dostávají jen nižší plat, má roční výdělek býti stanoven ve stejné výši jako nejnižší roční mzda plně placených dělníků, resp. úředníků onoho odboru, k němuž výcvik směřuje. Tato fiktivní mzda nesmí však přesahovati 600 K[11a] (§ 6, odst. 7). —

Konečně dlužno podotknouti, že ve smyslu § 8. úr. z. mají do mzdy započteny býti veškeré naturální dávky (strava, byt, deputátní obilí, nápoje atd.), jakož i přídavky peněžní, jako tantiémy, remunerace a j. Naturální dávky počítají se v průměrné ceně místní, t. j. oné ceně tržní, kterou by dotyčný dělník, resp. úředník při drobném nákupu za ně musil platit.[12]

---

[10] Ze znění § 6, odst. 2.—5. a jmenovitě ze slovíčka »zunächst« na začátku 2. odst. možno však také dovozovati, že by vlastně u všech dělníků měl býti brán za základ výdělek fiktivní, t. j. 300-násobek průměrného denního výdělku. Toho názoru je na př. Menzel (cit. kniha, str. 296 a násl.): naproti tomu poukazuje se v zajímavém rozhodnutí rozhodčího soudu brněnského ze dne 18. X. 1893, č. 329 (R. Kaan: Erkenntnisse und Bescheide, str. 599–601) k tomu, že výkladu takovému odporuje zcela zřejmě druhá věta odst. 2. § 6., která by pak byla úplně zbytečná. Dedukce tato není však zcela bezvadná. — Mimo to dlužno upozorniti, že čl. VII. rozšíř. zák. z r. 1894 dostalo se vlastně § 6. pův. zák. úraz. autentické interpretace v tom smyslu, že dlužno vždycky bráti za základ jen 300-násobek průměrné denní mzdy. — Prakse drží se však přes to stále výkladu, který shora v textu byl podán.

[11] Omezení toto neplatí podle čl. VII., odst. 1. zák. rozš. pro dělnictvo a úřednictvo v podnicích železničních zaměstnané.

[11a] Obnáší-li však faktický plat jmenovaných osob (např. praktikantů, volontérů etc.) více než 600 K, dlužno ovšem vzíti za základ tento skutečný vyšší plat. — Srv. v cit. již knize Menzlově str. 299.

[12] Judikatura ani v této otázce není zcela jednotná; jmenovitě pokud se týče oceňování naturálního piva v pivovarech poskytovaného, zaujímá správní soud stanovisko odchylné. Vyslovil totiž, že v tom případě, poskytuje-li se pivo méněcenné (neprodejné), nemá započítáno býti v prů-

Německé úrazové zákonodárství předstihlo také po stránce odškodňovací značně rakouské. Uvádíme v následujících odstavcích přehledně všechna důležitější ustanovení německých zákonů úrazových; čtenář může proto snadno provésti srovnání s ustanoveními zákonů našich, která jsme shora uvedli. Na některé rozdíly upozorňuji ostatně sám výslovně.

Podle německých úrazových zákonů (§ 9. živn., staveb. a námoř., § 8. zem. a lesn. úraz. zák.) obnáší důchod, počínaje 14. týdnem, při naprosté neschopnosti k práci $^2/_3$ čili $66^2/_3\%$ ročního výdělku; při neschopnosti částečné pak jistý zlomek tohoto právě uvedeného obnosu. Důchod plný, t. j. $66^2/_3\%$ musí býti zvýšen na celý obnos ročního výdělku, tedy na 100%, když zraněný následkem úrazu jest zcela bezmocný a potřebuje cizího ošetřování. Důchod částečný může býti zvýšen až do obnosu renty plné ($66^2/_3\%$), když zraněný beze své viny jest bez práce.

Pro případ smrti mají pozůstalí[13] nárok:

1. na pohřebné, které obnáší $^1/_{15}$ ročního výdělku osoby následkem úrazu zemřelé, nejméně však 50 M;

2. na důchod, který činí u vdovy do smrti, resp. do opětného provdání se 20% a u každého dítěte do konce 15. roku rovněž 20% započítatelného ročního výdělku.

Zemře-li následkem podnikového úrazu žena, mají děti po ní pozůstalé týž nárok jako po otci, a to i tehdy, když zemřelá byla matkou nemanželskou.

Stejný nárok jako vdova má ostatně i vdovec, jestliže žena následkem neschopnosti mužovy k práci výhradně nebo převážně o výživu rodiny pečovala; nárok tento jest však podmíněn vdovcovou nuzností. Pomine-li tato na př. následkem toho, že ovdovělý otec stane se opět práce schopným, pomine i jeho nárok, jakož i nárok jeho dětí. Také dlužno připomenouti, že odborové společenstvo má právo poskytnouti pozůstalým dětem důchod i tehdy, když následkem úrazu přišla o život žena, se kterou muž bez zákonného důvodu nežil ve společné domácnosti, a jakkoliv byl k práci schopen a snad i vydělával, o rodinu se vůbec nestaral.

---

měrné ceně místní, nýbrž vzhledem na faktickou svou hospodářskou hodnotu.

[13] §§ 15.—21. živn., §§ 16.—22. zem. a lesn., §§ 21.—28. námoř. a § 9. staveb. úr. zák.

Provdá-li se vdova opět, obdrží 60% ročního výdělku, který měl její zesnulý manžel, jako odbytné; jinými slovy možno říci, že odbytné rovná se trojnásobnému ročnímu důchodu vdovinu, který, jak jsme shora již uvedli, obnáší 20%. — Vdova nemá vůbec nároku na důchod, bylo-li manželství uzavřeno teprve po úraze; odborové společenstvo může však ve zvláštních případech i tu důchod poskytnouti.

Než nejenom děti, také vnuci, jsou-li toho potřební, mají do konce 15. roku nárok na důchod, avšak úhrnem pouze na 20%. Nárok tento lze však vnukům jen v tom případě přiříknouti, když na místě zemřelých rodičů pečovali o ně výhradně nebo aspoň převážně děd nebo bába neb oba, a tito jich živitelé následkem úrazu zemřeli.

Ascendenti, jichž byl zraněný jediným živitelem, nebo na jejichž výživu podstatně přispíval, obdrží, jsou-li nuzni, dohromady 20% ročního výdělku, kterého usmrcený požíval; při tom rodiče vylučují děda a bábu.

Renty všech jmenovaných pozůstalých nesmějí však dohromady přesahovati 60% započitatelného ročního výdělku. Nároky vdovy, po případě vdovce a dětí musejí býti uspokojeny na místě prvém, pak následují nároky ascendentů a v poslední řadě vnuků. Má-li tedy pozůstalá vdova dvě dítky, a je-li následkem toho nejvýš přípustný obnos rentový (60%) vyčerpán, vyjdou ascendenti a vnuci na prázdno;[14] má-li jen jedno dítko, dostane se ještě na ascendenty, nikoliv však na vnuky. — Činí-li důchody matčin, resp. otcův a dětí dohromady více než 60%, nastává poměrné zkrácení všech rent jako u nás.

(Pokračování.)

---

[14] Poznámka v knize Meissner-Wintrově na str. 284., jako by ascendenti měli nárok na rentu »bez ohledu na to, zdali vdova a sirotci svoji rentu vyčerpali čili nic«, není správná. Arg. § 20. živn., § 21. zem. a § 26. námoř. zák. úraz., kde se výslovně praví: »Verwandte der aufsteigenden Linie haben einen Anspruch nur insoweit, als der Höchstbetrag der Renten nicht für Ehegatten oder Kinder in Anspruch genommen wird.«

Bosna a Hercegovina.

V souboru otázek, týkajících se poměru těchto zemí k naší monarchii, zajímají naši politickou veřejnost hlavně dvě: nejprve, vyžaduje-li připojení zemí zabraných k naší monarchii souhlasu mocností, které v r. 1878 se na okupaci dohodly smlouvou berlínskou, a pak, jaký hlas v otázce anexe přiznává se říšské radě.

Naše dnešní vnitropolitická situace nemalou měrou určována je otázkou druhou.

Od r. 1878, kdy ve smlouvě berlínské mocnosti se dohodly, že Bosna s Hercegovinou budou Rakousko-Uherskem obsazeny a spravovány, jsou obě země v postavení přechodném. Nebyly sice od doby, kdy Rakousko-Uhersko převzalo je do správy, pokládány již za součásti říše turecké, ale nebyly také až do října letošního roku připojeny k monarchii. A i po císařských listech říjnových z r. 1908 zůstává nejisto, zda budou obě země naproti monarchii zaujímat postavení zvláštního státu, zda budou zvláštním členem ve svazku monarchie celkové s rovnými právy, či zda budou organisovány jen jako společné říšské administrativní provincie a vedlejší podřízené země monarchie. Jisto je tolik, že podnes obě zabrané země podržely své vlastní území s vlastními příslušníky, jejich území není ani předlitavským ani uherským státním územím, jejich obyvatelé nemají ani předlitavského, ani uherského státního občanství.

Veškera vládní a státní moc však přenesena je výhradně říši rakousko-uherské, není zvláštní státní moci bosensko-hercegovské, vláda nad oběma zeměmi nespočívá v rukou zvláštního a vlastního vladaře bosensko-hercegovského, nýbrž panovník vládne zde jen jako císař rakouský prostřednictvím společného ministerstva rakousko-uherského. Veškera vládní a výsostná práva vykonávají se z moci císaře rakouského a jeho jménem. Jde tu o zvláštní případ vedení správy cizím státem, o převzetí území do státní správy cizí; Turecko na základě mandátu šesti velmocí odevzdalo části svého území do správy cizímu státu a tomuto státu předán byl výkon všech práv státní moci uvnitř odstoupených částí.

Od samého začátku okupace však nebylo tajno, že monarchie ve správě zemí zabraných vedena je myšlenkou na anexi, a že okupace znamená pouze »čekatelství na pozdější inkorporaci«. Rakousko-Uhersko a společné ministerstvo, jež vede správu zabraných zemí, nejednalo s okupovanými zeměmi hned od začátku okupace nikdy jinak, než jako s přivtělenými díly říše. Hned v r. 1879 na základě zvláštních dvou zákonů,

předlitavského a uherského, připojena byla Bosna s Hercegovinou k jednotnému celnímu území rakousko-uherskému. Zároveň prohlášeno, že státní a obchodní smlouvy, které monarchie uzavírá, vztahují se hned také na Bosnu a Hercegovinu. Všechno, co společno je oběma polovicím naší říše na základě vyrovnání rakousko-uherského a na základě obchodního a celního spolku, pokládáno je za společné také pro Bosnu a Hercegovinu. V oboru záležitostí společných Uhrám a Předlitavsku počaly hned také země zabrané tvořit s říší jediný celek na venek, naproti cizím státům. Ve všech stycích mezinárodních země zabrané objevují se jen jako díly monarchie, říše zastupuje občany bosensko-hercegovské naproti cizině jako své vlastní a poskytuje jim tutéž ochranu svými vyslanectvy a konsuláty; záhy po okupaci v r. 1880 zrušeno bylo v Bosně a Hercegovině soudnictví cizích konsulů nad poddanými jejich států.

Veškero postavení zemí zabraných na venek upraveno je tak, jako by byly částí monarchie rakousko-uherské. V zemích platí rakouská měna, zavedeny jsou tam naše státní monopoly, v r. 1879 bance rakousko-uherské rozšířeno bylo oprávnění, vydávat bankovky, i na země zabrané. Od r. 1881 již jsou všichni příslušníci zemí zabraných bez rozdílu náboženství zavázáni službou vojenskou a přísahají císaři rakouskému jako svému nejvyššímu veliteli. Příslušníci bosensko-hercegovští slouží ve společné armádě, jejich pluky přiděleny jsou k ostatním sborům společné armády a jsou dislokovány také v různých městech Uher a Předlitavska. Zařazení poddaných bosensko-hercegovských do společné armády rakousko-uherské zničilo zřejmě již každou sebe bledší upomínku na to, že Bosna s Hercegovinou byly by dosud součástmi říše turecké, jejíchž správa jen náležela by Rakousko-Uhersku; tím pominuly již všechny stopy názoru, že sultánovi tureckému zůstal nějaký vyhrazený zbytek »holé svrchovanosti« a že sultán turecký má být pokládán dosud za legitimního pána a vládce obou provincií.

Když branný zákon z r. 1881 byl v Bosně a Hercegovině zaveden, žádná ze signatárních mocností berlínského kongresu proti tomu neprotestovala. Ani Turecko neprohlásilo tehdy, že by vstup příslušníků bosensko-hercegovských do jednotné armády rakousko-uherské byl porušením jejich závazku k věrnosti sultánovi jako dosavadnímu vrchnímu pánu zemí zabraných.

Připojením obou zabraných zemí k jednotnému celnímu území rak.-uherskému, rozšířením všeobecné branné povinnosti i na obyvatelstvo bosensko-hercegovské a zavedením nových zákonů a státoprávních institucí rakousko-uherských bylo prostě řečeno, nejen že okupace je definitivní, ale že má ráz anexe, spojení s říší a přivtělení k jejímu svazku.

Císařské listy, vydané v říjnu 1908 o připojení Bosny a Hercegoviny k naší monarchii, vyhlašují již jen slavnostně a formálně výsledky těchto předcházejících aktů sjednocovacích; důsledky třicetiletých sjednocovacích snah prohlášením panovníka jako nejvyššího zástupce státu na venek se zde slavnostně konstatují a dává se jim základ, od něhož vycházeti se má při příští úpravě státoprávních poměrů Bosny a Hercegoviny k naší monarchii. V císařských listech říjnových praví se, že panovník uznal za dobré rozšířiti práva své svrchovanosti také na

Bosnu a Hercegovinu, čili že obě země oficielně budou nadále počítány mezi součásti říše rakouskouherské. Zároveň pak týmiž císařskými listy rozšířena byla na Bosnu a Hercegovinu platnost společného řádu posloupnosti trůnní dle pragmatické sankce, dle níž všechny země a součásti monarchie nerozdílně a nerozlučně při sobě trvati mají.

Rozšířením jednotného řádu posloupnosti trůnní i na Bosnu a Hercegovinu bylo prohlášeno se strany panovníkovy, že obě země stávají se nerozdílnými a nerozlučnými částmi monarchie a že připojují se k zemím ostatním. Tím ovšem postavení zemí zabraných nebylo ještě vymezeno; Bosna a Hercegovina nemůže být prostě beze všeho k monarchii »přivtělena«, protože monarchie nemá vlastního území, které by bylo rozdílno od státního území předlitavského a uherského; státoprávně existuje v monarchii jen území státu předlitavského nebo uherského. A připojení k jednomu z obou států monarchie je dnes z politických důvodů nemožno.

Správa zemí zabraných vedena je do značné míry dosud po absolutisticku; z neomezené moci panovníkovy vydán byl branný zákon z r. 1881, jednostranným nařízením panovníkovým z nejvyšší moci upraveny byly záležitosti justiční, cestou absolutistickou vydán byl zákonník občanský, řád konkursní, knihovní, upraveno je právo obchodní a směnečné. Administrativa a celý organism úřední vedeny jsou rovněž z neomezené moci panovníkovy, aniž parlamentům nebo delegacím přiznána je nějaká ústavní kontrola, mimo možnost interpelace a diskusse. Delegacím, ačkoli jim přísluší stanovit rozpočet společný, přece zase nepřiznává se právo zkoumat účty rozpočtu bosensko-hercegovského a kontrolovat jeho provádění. Společná vláda ve správě Bosny a Hercegoviny celkem není vázána na positivní spolupůsobení delegací. Delegace vůbec nemají ústavního vlivu na správu zemí zabraných. Rovněž úprava poměrů úředníků v zemích zabraných (poměrů platebních a pensijních) stala se jen po absolutisticku, císařským rozhodnutím z r. 1896.

Správa obou zemí závisí výhradně na neobmezené moci panovníkově, vede se bez spolupůsobení sborů zákonodárných, ale přece na prospěch obou parlamentů byly učiněny určité výhrady. Dva souhlasné zákony, předlitavský z 22. ún. 1880 a uherský zákonný čl. VI. z r. 1880, upravily správu v zemích zabraných. Dle těchto zákonů vede prozatímně správu zabraných zemí ministerstvo společné, ale také ministestvo předlitavské a uherské je pod ústavní zodpovědností oprávněno vykonávati vliv na tuto správu. Ustanoveno je jmenovitě, že celý směr a vedoucí zásady správy zemí zabraných mají se určovati v dorozumění s vládami obou států monarchie. Rovněž zřizování železnic v zemích zabraných má se dít jen v souhlasu s vládou předlitavskou a uherskou; vláda uherská tohoto předpisu také dobře využívá.

Správa Bosny a Hercegoviny má být dále vedena tak, aby její náklady uhrazeny byly vlastními příjmy zemí; pokud nestačí, uhrazuje se náklad poměrnými příspěvky obou států monarchie jako při ostatních společných záležitostech.

A právě v otázce nákladů správní zákony z r. 1881 ustanovily výhrady na prospěch obou parlamentů, předlitavského a uherského. Kdyby správa zemí zabraných vyžadovala finančních příspěvků obou polovic říše na trvalé investice, nenáležející k běžné správě, na železnice, veřejné stavby a podobná mimořádná vydání, pak takové finanční oběti mohou být podniknuty jedině na základě zákonů, usnesených oběma parlamenty, tedy jen se souhlasem sborů zákonodárných v obou polovicích říše. Jakmile jde o opatření, která se týkají převzetí nákladů za monarchii, přiznává se hlas přece i parlamentům; mimořádné příspěvky na správu zemí zabraných mohou být usneseny jedině ve formě souhlasných zákonův. Také zemská půjčka byla správě Bosny a Hercegoviny v r. 1895 povolena jen na základě zvláštních zákonů, usnesených říš. radou předlitavskou a sněmem uherským. Cestou zákonodárnou, tedy jen se souhlasem obou parlamentů, má se díti úprava záležitostí celních a vytčení zásad celní správy, dále úprava oněch daní nepřímých, které v obou polovicích říše se vybírají dle smluvených stejných zákonů, a konečně cestou zákonodárnou má být stanovena i úprava záležitostí *mincovních*.

Parlamentní vlivy ve správě zemí zabraných nejsou tedy valné a vztahují se celkem jen na záležitosti finanční. Jde nyní o to, jaký vliv přísluší *parlamentům* při úpravě povšechného státoprávního poměru zemí zabraných k monarchii. Na podrobnější úpravu otázek, s okupací souvisících, uzavřelo Rak.-Uhersko s Tureckem záhy po okupaci *konvenci* ze dne 21. dubna 1879. Upraveny v ní byly jmenovitě některé přechodné otázky významu vojenského a finančního a zaručeno je svobodné vykonávání náboženství obyvatelstvu mohamedánskému.

Konvence tato s Tureckem uzavřená *nebyla* tehdy předložena ani říšské radě k usnesení se, či k schválení, ani nebyla vyhlášena v říšském zákonníku. Smlouva *berlínská* z r. 1878 byla však říšské radě předložena, ježto na jejím základě přibyla k Dalmacii obec Spiš s okolím a šlo tedy o změnu území předlitavského, a mimo to říši ukládala se břemena finanční okupací Bosny a Hercegoviny.

Konvence ze dne 21. dubna 1879 nebyla patrně proto parlamentům předložena, ježto dle tradic mezinárodního práva diplomacie a celé diplomatické vedení zahraniční politiky má se stále ještě za vyhrazený, reservátní obor moci panovníkovy, za obor záležitostí, jejichž nejvyšší řízení náleží panovníkovi osobně. Dle říšské ústavy předlitavské náleží však říšské radě schvalovati vedle smluv obchodních též takové státní smlouvy, jimiž se říši nebo jednotlivým dílům říše ukládají břemena, nebo jimiž vznikají závazky pro jednotlivé občany státní; konečně schválení říš. rady vyžadují smlouvy, jimiž se zmenšuje nebo rozšiřuje území státu předlitavského. Z důvodů změny území a převzetí břemen předložena musila být říš. radě i smlouva *berlínská*.

Kdyby Bosna s Hercegovinou měly být připojeny k státu předlitavskému, vyžadovala by anexe schválení říš. rady; anexe vyžaduje však dle říšské ústavy již proto schválení parlamentu, ježto se jí říši ukládají eventuelně břemena finanční a anexe jeví takto přímé důsledky

i pro státní občany předlitavské a uherské. Jakýsi neurčitý vliv je nad to říšské radě přiznán ještě předpisem předlitavské ústavy, že do působnosti říš. rady náleží »zákonodárství o způsobu projednávání záležitostí *společných*« — a správa Bosny a Hercegoviny platí dnes za *společnou* záležitost státu předlitavského a uherského. Země *společně* jsou spravovány.

Ale nade všecku pochybnost zajištěno je spolupůsobení parlamentu předlitavského při nové úpravě státoprávních a ústavních poměrů Bosny a Hercegoviny tímto jasným a stručným předpisem předlitavského a uherského zákona z 22. února 1881: »Každá změna stávajícího poměru zemí zabraných k monarchii vyžaduje souhlasného schválení zákonodárných sborů obou částí monarchie.« Výslovně stanoví se, že každá změna vyžaduje parlamentního schválení, nikoli pouze oznámení parlamentu, aby vzal změnu na vědomost. Změnou stávajícího poměru je však nejen připojení zemí zabraných, ale jistě také vydání ústavy pro obě země, ježto vydáním ústavy bude se musit rozhodnouti otázka, stane-li se Bosna s Hercegovinou zvláštním státem ve svazku monarchie s vlastní ústavou, či zda bude mít postavení pouhé podřízené vedlejší země. Vydáním ústavy změní se nutně státoprávní poměr zabraných zemí k monarchii a každá změna taková smí se státi jen se svolením obou parlamentů.

Uvedeným výslovným předpisem zákonů z r. 1881 vyloučena je také možnost provést anexi pomocí nouzového nařízení dle § 14. st. zákl. zák. o zast. říše a nahradit svolení říš. rady nařízením z nouze. Zákon z r. 1881 žádá určitě souhlasné *schválení* obou parlamentů. Provedení anexe pomocí § 14. bylo by porušením zákona, nehledě k tomu, že Uhři nedostatek svolení parlamentu předlitavského vzali by za záminku k určitým koncessím na prospěch svého stanoviska, při čemž by se prostě odvolali na to, že v r. 1867 vymínili si plnou ústavnost v ostatních zemích, ježto Uhry prý jen se státem konstitučním mohou vyjednávati. Ostatně i v § 14. stojí, že nařízení z nouze nesmí zatěžovat trvale státní rozpočet, a anexe jistě zatížení rozpočtu obsahuje již tím, že zvyšují se výdaje vojenské udržováním značné branné síly v zemích zabraných. Užití nařízení z nouze na vyřízení otázky bosensko-hercegovské není tedy pravděpodobné, Uhři musili by k tomu dát souhlas a jistě dělali by obtíže; ostatně by i mocnosti signatární poukazovaly na nedostatek svolení parlamentárního. Hlas sboru zákonodárného při úpravě poměrů zemí zabraných je ústavně tedy dobře pojištěn a záleží jen na energii téhož sboru, dovede-li zaručeného vlivu svého dobře a plně využíti.

Kdežto však zákon z 22. ún. 1881 zachovává hlas jen *radě říšské*, měly by v otázce rozšíření společného řádu posloupnosti trůnní i na země zabrané přijíti v úvahu i hlasy *sněmů zemských*. Jde o rozšíření řádu nástupnického, dle *pragmatické sankce* platného, i na země zabrané; pragmatická sankce usnesena byla však v l. 1720—5 na sněmech zemských jednotlivých zemí monarchie a tvoří podnes součást historických ústav zemských; diplom ze dne 20. října 1860 dovolává se těchto jednotlivých zemských zákonů o přijetí pragmatické sankce a prohlašuje je za

státní základní zákon monarchie. Diplom říjnový je dosud částí positivního ústavního práva předlitavského. Ústavou z r. 1867 právu monarchickému úpravy se nedostalo, právo monarchické není vypočteno mezi agendami říšské rady a zůstalo upraveno takto starými zemskými zákony o přijetí pragmatické sankce.

Každé rozšíření obvodu platnosti pragmat. sankce a každá změna řádu nástupnického měla by tedy být prováděna cestou, jakou došlo k pragm. sankci, totiž za účastenství sněmů *zemských*. Účastenství říšské rady v ústavě předlitavské nikde není zmíněno; v praxi však již od r. 1864 změny posloupnosti trůnní bývají ohlašovány jen *říšské radě*, jež je béře na vědomí. V uherské polovici říše pronikly nejnověji hlasy politiků chorvatských, žádající, aby anexe s otázkou rozšíření posloupnosti trůnní předložena byla též *zemskému* sněmu chorvatskému; ze zemských sněmů předlitavských snad jedině na zemském sněmu českém v r. 1900 o kompetenci sněmovní v otázkách práva monarchického se uvažovalo. Spolupůsobení sněmů zemských odpovídalo by ústavě.

Pro příští postavení zemí zabraných je ovšem důležitou otázkou, zda jejich nová ústava bude oktroyována z neomezené moci mocnáře společného a z jeho vůle, zda vypracována bude ministerstvem společným, nebo zda svoláno bude předem nějaké *ústavodárné* shromáždění z notabilit zemských a ze zástupců všech vrstev, kteří by se o příští ústavě uradili, při čemž konečná sankce ústavy zůstala by panovníkovi. Cesta druhá, dle dosavadních oficielních projevů, nebude asi nastoupena. Do jaké míry dnešní absolutism v záležitostech bosensko-hercegovských bude opuštěn, záleží na rozsahu a intensitě práv, jichž dostane se novému zemskému zástupitelstvu bosensko-hercegovskému. Absolutism, při němž ústava pravidelně jeví se jen jako koncesse z panovnické moci, ze svobodné vůle mocnářovy, jenž udělením ústavy sám sebe omezuje při výkonu svých práv, v některých záležitostech ještě asi potrvá; moci panovnické zůstanou vyhrazena ještě asi rozsáhlá práva, jichž panovník při vydání ústavy výslovně by se nevzdal, a domněnka příslušnosti bude v pochybných případech patrně na straně panovnické moci.

Se stanoviska státoprávního bylo by ovšem důslednější požadovat, aby ústava obou zemí spočívala na vlastních zákonech zemských, nikoli na zákonech oktroyovaných; ústava zemí zabraných neměla by však spočívat ani na nějakém zákonu předlitavském a uherském, nýbrž na zákonech vlastního politického svazku zemského. V r. 1881 stanoveny byly hlavní zásady pro správu obou zemí zákony svazků cizích, zákonem uherským a předlitavským, správní organisace Bosny a Hercegoviny upravena je zákonnými rozkazy cizích nadřízených útvarů. Kdyby však celá ústavní organisace země spočívala jedině na vlastních zákonech země, mohl by pak i panovník při vládě v obou zemích spíše vystupovat jako zvláštní a vlastní vladař bosensko-hercegovský. Kdyby panovník takto zde vládl pomocí zvláštního odpovědného ministerstva bosensko-hercegovského, jež by jim bezprostředně pro správu Bosny a Hercegoviny bylo dosazeno, stála by vedle samostatné zemské legislativy i samostatná zemská exekutiva; obojí dodávalo by pak Bosně

a Hercegovině státní charakter, jenž jim dnes schází, a země zabrané staly by se plnoprávnými členy ve svazku monarchie celkové.

Je dnes ovšem přirozeno, že i ve společné správě zemí zabraných ponenáhlu dochází k uplatňování převahy onoho z obou států monarchie, jenž má dnes pomalu primát v celé unii rakousko-uherské, totiž k převaze státu uherského. Přes to, že Předlitavsko platí větší část nákladů společných, vykonávají Uhry v zemích zabraných směrodatný vliv. Je jistě charakteristické, že hned od okupace již společné ministerstvo f i n a n c í, jež ve jménu celého společného ministerstva vede správu v obou provinciích zabraných, bylo řízeno vždy rodilými Maďary. Zájmy uherské, jež ostatně bývají dobře bráněny energií vlády budapešťské, požívají takto ve správě okupovaných zemí dostatečné garancie. Tato skutečnost již před desetiletím přiměla jistého amerického politického spisovatele k výroku, že Předlitavsko za 70% nákladu na země společné má tu 30% vlivu a Uhry že to mají naopak. — —*k*.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Trvání bojkotu rakouského zboží v Turecku. — Technické museum pro království České v Praze. — Náklady sociálního pojištění a průmysl.

Boykot rakouského zboží v Turecku nejen že trvá, nýbrž v poslední době nabyl dokonce zvýšené ostrosti. Pokud boykot se zakládá na hnutí lidovém, není ovšem pomoci, a neprospěje zhola nic intervence. Boykot v Turecku není však hnutím čistě lidovým. Jest nesporno, že boykot jest podporován vládou, nebo aspoň značnou částí vládních orgánů. Zvlášť důležitou úlohu hrají při tom celní úřady. Pak jest ovšem pochopitelno, že se s rakouské strany zakročuje u turecké vlády proti boykotu. Dosavadní neúspěchy všech těchto kroků, ačkoli hrozí z toho nebezpečí válečné zápletky, jsou zase jen dokladem, jaké tuhosti jest hnutí, a jak bude těžko, ne-li nemožno, získati aspoň část z toho, co bylo ztraceno. Nelze také v nejmenším pochybovati, že hnutí nachází oporu nepřímo v politice ostatních států, kterým jistě není nevhod, jak jsme uvedli již v hlídce předešlé, že budou moci zaujmouti odbytiště, z nichž Rakousko bylo vypuzeno. A zdá se, že ani prostředek, který v Orientě pravidelně vodí nejspíše k cíli, totiž finanční »ústupky«, nebudou míti žádaného účinku. Aspoň slib takový, který nedávno baron Aehrenthal dal do veřejnosti, neměl prozatím účinku žádného. Ani tehdy, až na společné konferenci budou finanční ústupky dojednány sumou, v turecké mizerii finančně jistě více než vítanou, nenastane, jak se zdá, valné zlepšení situace. Ti, kdož dnes zaujali po Rakousku turecká odbytiště, nedají se tak snadno vytlačiti, jako jich nenabylo Rakousko přes den. Bylo zapotřebí obsáhlé drobné práce, pracováno bylo zvlášť intensivně za poslední průmyslové depresse v r. 1900—1903 za vydatné podpory vládní. Dnes jest tato námaha ze značné části ztracena. Boykot turecký nabývá tím většího významu hospodářského, čím více konjunktura průmyslová u nás poklesá. Obchody jabloneckého průmyslu sklářského, který živí také tisíce českých dělníků, jsou v žalostném úpadu; obuvnický průmysl jest již delší dobu ve stavu velmi nepříznivém, přádelny a tkalcovny se usnesly obmeziti pro špatné obchody částečně výrobu, pražské strojírny propouštějí hromadně dělnictvo a až na ojedinělé výjimky obmezují rovněž výrobu, cukerní obchod vývozní trpí soutěží ruského cukru na anglických a levantských tržištích. V blížící se všeobecné průmyslové depressi bude míti zahraniční obchodní politika rozhodující slovo, úkoly její jsou však, jak z dosavadního vývoje věcí jest patrno, velmi těžké a překážky přímo nepřekonatelné.

Již za přípravných prací k letošní jubilejní výstavě obvodu pražské obchodní a živnostenské komory ozývaly se hlasy, aby výstava byla východiskem pro nový kulturní podnik v Čechách, totiž museum technické. Hlavním mluvčím těchto myšlenek byl prof. dr. Gruber, který působil literárně i v interesovaných kruzích přímo ve prospěch uskutečnění podniku. Profesorský sbor při české technice v Praze ujal se první myšlenky této a uvažoval o zřízení sbírek technicko-historických, které by tvořily část vysoké školy technické, že nový podnik by byl finančně úplně závislý na milosti ministerstva vyučování, a že by se pro nové sbírky vymohly sotva místnosti, kterých se samotná technika nemůže domoci, neřku-li stálá dotace, která by sloužila k udržování a rozmnožování sbírek. Tak došlo ku svolání manifestační schůze, která se konala v Praze 15. července r. 1908. Manifestační schůze uznala jednomyslně nutnost technického musea pro království České a zvolila přípravný výbor, kterému uloženo pečovati o založení sbírek, o jich umístění. a o provedení všech kroků potřebných k založení podniku jako ústavu zemského na podkladě teritoriálním, a za účelem dosažení subvence státní a podpor veřejných i soukromých činitelů. Přípravný výbor pokročil ve svých pracích tak daleko, že dnes jest provedení myšlenky již zajištěno. V agitační brožuře, kterou přípravný výbor vydal svým nákladem a kterou sepsal prof. dr. Gruber, jsou vylíčeny pokusy o zakládání technických muzeí, které se dály v Čechách.

»Již při stavovské inženýrské škole r. 1718 v Praze založené zřízena byla péčí stavů království Českého vzácná sbírka modelů a strojů, v tak zvané stavovské strojní síni chovaná, a zejména r. 1770 sbírkou různých krásných modelů, měřických strojů a nástrojů, automatů, knih a výkresů po zrušené hornické škole v Praze obohacená. Ještě počátkem 19. století vypočítával duševní původce pražského ústavu polytechnického, proslulý Frant. Jos. Gerstner, že ve stavovské strojnické síni bylo na 470 modelů pro mechaniku, hydrauliku, hutnictví, praktickou geometrii, statiku a j., přes 100 map, knih a různých výkresů, a v mathematickém museu, s tehdejší inženýrskou školou spojeném, 140 umělých hodin, automatův a podobných přístrojů v ceně 15—30.000 zlatých.

Na stavovské akademii v Olomouci r. 1724 založené a r. 1791 obnovené založeno k opatření vyučovacch pomůcek ve stavitelství, zeměměřičství, hradebnictví i v polním hospodářství »ekonomické museum«, štědrostí stavů každoročně rozšiřované.

Počátkem let třicátých Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách v Praze hned při svém založení (1833) zařadila mezi své vzdělavací ústavy »kabinet« vzorků a modelů, strojů a přístrojů, surovin a tovarů, obchodního zboží, vynálezů a pomůcek atd. domácího i cizího původu k podnícení vynalézavosti a ukázání nedostatků i předností a zvláštností výroby tuzemské a cizí: sbírka tato, každému volně přístupná, jež do r. 1849 vzrostla na více než 800 předmětů, získaných darem nebo koupí, později zejména zakupováním vzorných objektů na výstavách světových, v letech padesátých obmezením činnosti, financí i místností Jednoty roztýlena časem mezi učební pomůcky průmyslových učilišť Jednoty, v nichž potřebováním, vylučováním a stěhováním za své vzala. Sbírky poly-

technického ústavu ochuzeny již valně r. 1833, kdy mnoho starších modelů, zvláště spřádacích strojů, rozprodáno v dražbě, aby se získalo více místa v budově ústavu pro zřizovanou tehdy stavovskou školu reální.

Obnovené snahy o povznesení maloživnostnického vzdělání v Čechách počátkem let 1860. vedly Vojtu Náprstka k tomu, že za průmyslové výstavy londýnské roku 1862 dal podnět k založení Českého průmyslového musea, jemuž výslovně za vzor postaveno museum kensingtonské a za přední účel vytčeno předváděním výrobních pomůcek pokročilejší ciziny zvýšiti technickou úroveň našeho průmyslnictva a živnostnictva. Bohužel, museum Náprstkovo doplňováno později skoro výhradně předměty národopisu domácího i cizozemského, zejména zaoceánského.«

Není pochyby, že Čechy jsou jedinou zemí rakouskou, kde zřízení technického musea má přirozený podklad historický a hospodářský. Má-li technické museum skutečně dosáhnouti svého účelu, musí býti nejen sbírkou předmětů nýbrž i vzdělávacím ústavem, šířícím znalost technických věd a poskytujícím odborníkovi příležitost studovati zásady, na nichž se vývoj v jednotlivých odvětvích zakládá. Takový ústav má smysl jedině ve středu země skutečně průmyslové, kde o věc jest skutečně odborný i všeobecný zájem. V Rakousku jest věc ovšem jinak. Vídeňské rozhodující kruhy nemají smyslu pro přirozený postup a pro věcné řešení kulturních otázek. Tak se stalo, že loňského roku bylo přikročeno pod vládní patronancí současně k založení technického musea ve Vídni na podnět dra. V. Exnera, jehož činnost i jinak zasluhuje pilné pozornosti našich politiků. Dr. Exner vede totiž po řadu let službu pro zvelebování živností c. k. ministerstva obchodu a technologické museum této služby. Tyto podniky, které se mohou uplatniti toliko v bezprostředním styku s drobným živnostnictvem a pomocnictvem, mají sídlo ve Vídni a rozumí se samo sebou, že úřadují jen po německu. Dr. Exner získal pro projekt technického musea ve Vídni vlivné činitele průmyslu a město Vídeň darovalo museu bezplatně pozemek ku stavbě budovy a podporu ve výši 1 mil. K. Vláda slíbila podniku, tehdy prohlášením ministra obchodu dra. Fořta, že udělí museu subvenci do výše 30% stavebních nákladů, nejvýše 1½ mil. K. Technické museum pražské bude odkázáno na obětavost naší kulturní veřejnosti: Doufejme, že pozná rychle význam podniku a že nebude šetřiti podporami.

* *
*

Vláda předložila 3. listopadu poslanecké sněmovně říšské rady osnovu zákona o sociálním pojištění. Podle toho, jak dnes poměry parlamentní jsou, není pochyby, že na osnovu dlužno pohlížeti jak na podklad budoucího zákona. Nejvážnější otázka, kterou si klade průmysl, jest, jaké bude asi příští zatížení novými sociálními povinnostmi. Otázka tato, o tom není pochyby, bude za dnešních poměrů zodpovězena organisacemi průmyslovými namnoze v tom smyslu, že břemena, která vzejdou průmyslu reformou a vybudováním sociálního pojištění, jsou přílišná, a že ohrozí samou existenci a soutěžní způsobilost naši zvláště, uváží-li se, že průmysl v Uhrách, které jsou s námi v tomtéž celním území, stejných povinností míti nebude. Zatížení průmyslu podle podané osnovy prohlašuje

se již teď za větší než podle programu o vybudování dělnického pojištění, které podala v r. 1904 vláda Körbrova.

Především prý už proto, poněvadž zaměstnavatelům uložena zcela pojistná povinnost úrazová, náhradní povinnosti nemocenských pokladen byly zvýšeny a mimo to zvýšeny byly také absolutně příspěvky pro pojištění starobní a invalidní. Program Körbrův uvaloval sice na zaměstnavatele povinnost platiti ½ příspěvků na nemocenské pojištění, avšak za to zvyšuje nynější osnova náhradní povinnosti nemocenských pokladen značně nad míru, kterou stanovila Körbrova osnova, atd. Veškerý náklad na dělnické pojištění podle programu Körbova byl odhadován v programu samotném na 155 mil. K, z čehož měli platiti zaměstnavatelé 93 mil. K. V pojištění podle Körbrova programu neměly býti zahrnuti zemědělští dělníci, a rovněž ne samostatní malovýrobci? Podle nynější vládní osnovy jsou tyto kategorie osob zahrnuty v pojištění a celkový náklad projektu odhadují motivy na 287·8 mil. K, z čehož mají nésti zaměstnavatelé 140·5 mil. K. Dosavadní zatížení zaměstnavatelů z nemocenského a úrazového pojištění činí okrouhle 60 mil. K. Jednalo by se tedy podle osnovy o nové břímě ve výši okrouhle 80 mil. K. Aby se vypočítalo vyšší zatížení průmyslu a obchodu, dlužno odečísti příspěvky pojistné, které bude platiti zemědělství a zaměstnavatelé čeledi. Ty činí celkem 33·8 milionů K. Výplývá tedy vyšší zatížení obchodu a průmyslu celkem o 46 mil. K. Také Körbrova osnova vypočítávala vyšší zatížení zaměstnavatelů týmž obnosem, totiž 46 mil. K. Z toho jest patrno, že pokud výpočty vládních osnov jsou správny, zůstává zatížení příspěvky totéž jako podle Körbrova programu. Tehdy vypracoval Zentralverband der Industriellen obsáhlejší studii o zatížení jednotlivých oborů průmyslových a došel k závěru, že pojistné příspěvky budou činiti celkem 6·5—8% mezd, proti dosavadnímu zatížení 3—4·9% mezdní sumy. O tomto zatížení prohlásily svazy průmyslnické a obchodní komory, že by bylo snesitelné, předpokládajíc vhodnou úpravu obchodně-politických poměrů, a bude-li zmařena tehdy právě projednávaná osnova o pensijním pojištění soukromého úřednictva. Tato osnova stala se zákonem, který vejde od 1. ledna r. 1909 v platnost.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

»Vše pro dítě.« — Školská otázka v severních Čechách. — Dětská práce v Horních Rakousích. — Nemocenské pojišťování v Bosně. — Spor z výluky kladenské. — Sociální politika pražské radnice. — Vestfálská katastrofa. — Pracovní rady ve Francii a komory práce v Německu. — Starobní pojišťování v Anglii.

»Vše pro dítě!« bylo heslem jubilea šedesátiletého panování císaře Františka Josefa I. Místo hlučných oslav, pompésních průvodů, nekonečného množství různobarevných žárovek, bylo na výslovné přání mocnářovo pamatováno na maličké. Ve chvíli, kdy státní koráb vinou

kormidelníkovou zmítal se ve víru rozbouřených vln, kdy každý okamžik mohl přinést nebezpečí, že narazí na utajené skalisko, kdy uvnitř také vřelo a kypělo jako nikdy před tím, v tu chvíli pohlížel císař na šedesát let své vladařské činnosti. V tu chvíli také jedině dítě, nevinné, slib do budoucna, mohlo poskytnout trochu naděje. Sem, k trpícím, k trpícím dvojnásob, obrátil císař pozornost těch, kteří přišli holdovat, s kapsami plnými, ale lačnými dírkami knoflíkovými. Tak vidíme, jak lidé, jimž péče o dítě je vzdálena více než cokoli jiného, předstihují se ve věnování tisíců a statisíců pro dobrý ú č e l. Vidíme městské rady a purkmistry, kteří v téže době, kdy volají do zbraně a vybízejí k vypovídání Čechů, vybízejí ke sbírkám pro děti.

Ale skřípavý tón zalehl do jubilejní symfonie. Severní Čechy, černý revír uhelný, zvolal také »vše pro děti!«. Farisejsky rozjasněné tváře rozličných tajných, komerčních a jiných radů v rozhorlení nad opovážlivostí českých dětí proletářských, jež ze severu také se hlásí o své právo, ztratily okamžitě lidumilnou masku, a světu zjevily se opět staré známé tváře zpupných, zlovolných rysů.

Otázka českého školství menšinového stala se tak věčným památníkem bídy Rakouska na počátku dvacátého století. Roku 1908 musily desetitisíce dětí zahájit š k o l s k o u s t á v k u, aby si vynutily světlo a vzduch, jež jim jasné znění zákona zaručuje. Ale bože, vždyť máme tolik krásných zákonů, jež od vydání podnes zůstaly na papíře, protože ten, v jehož prospěch byly vydány, neměl dosti h o s p o d á ř s k é m o c i, aby si vymohl plnění zákona, jenž byl přijat jako kompromis sil politických. V celém Rakousku nenajde se jediného místa, jež, majíc dostatečný počet německých dětí, nemělo by také německé školy, ale najde se sta míst německých, v nichž děti jiných národností, třeba jich bylo na tisíce, škol nemají. A v čele jde říšské hlavní město Vídeň, sídelní město císaře, jenž v šedesátiletí své vlády vydal heslo »vše pro dítě«!

*

Jako první plod d o t a z n í k o v é a k c e o d ě t s k é p r á c i vydal úřad pro statistiku práce statistiku Horních Rakous. Data její potvrzují jen známá již fakta, že příčinou dětské práce je bída rodičů nebo pěstounů, a že výdělečná činnost dětí působí škodlivě na jejich vývoj tělesný i duševní. Z dětských dělníků bylo 44·7% úplných sirotků, 38% ztratilo jednoho z rodičů. Největší počet dětí, jak v Horních Rakousích je samozřejmo, byl zaměstnáván v zemědělství 26·8% a domácí práci 29·5%, nebo v zemědělství a domácí práci 30·7%. Na ostatní činnost připadá procento nepatrné — průmysl i se řemesly 2·8%, hostinskou živnost 1·7%, roznášení a posličkování 1·8%, obchod a dopravu 0·4%, jiná zaměstnání 0·3% a kombinace těchto prací 6·0%.

Školství hornorakouské, nalézající se úplně v rukou klerikálů, vychází využívání dětské práce co nejochotněji vstříc, udělujíc žákům třináctí a čtrnáctiletým letní a podzimní dovolené takového rozsahu, že týdenní doba vyučovací jest obmezena na tři až sedm hodin. Tím jest umožněno dávat děti dvanáctileté do stálé služby, v níž jsou využívány jako dospělí. Plat jejich jest ovšem nepatrný: byt, strava, trochu šatstva a 20 až 70 K hotově. Roznášeči novin dostávají 2 až 7 K měsíčně. Pře-

máhání, nedostatečná strava a nezdravé byty podrývají jejich tělesné síly, tak že se stávají záhy neschopnými ku práci. Společné noclehárny, zvláště na venkově, s dospělou čeledí, děti sesurovují a uvádějí ve mravní zkázu.

*

Anexí Bosny a vzniklou z ní komplikací zahraniční je zemská vláda bosenská donucena k rychlejšímu tempu v provádění reforem i na poli sociálním. Slíbená anketa o nemocenském pojištění svolána nad očekávání brzo a povoláni do ní i zástupci dělnictva sociálnědemokratického a chorvátského, kteří se v ní dovedli náležitě uplatnit. Anketou zaručeno provedení nemocenského pojišťování na demokratickém základě s autonomií pojištěnců v podobném smyslu, jako je pojišťování v Rakousku. Vláda slibuje co nejdříve přikročiti také k vybudování pojištění úrazového a invalidního a starobního. Tak budeme mít v trojříši Rakousko-Uhersku ve dvou státech sociální zákonodárství moderně zbudované, a ve třetím, uprostřed ležícím, ve »svobodné Hungarii« bude stále ještě eldorado vykořisťovatelů a peklo dělníků. Ale »extra Hungariam non est vita.«

*

Spor stavitele kladenského p. Bartíka se svazem zaměstnavatelů stavebních, o němž jsem již referoval, jest definitivně skončen rozhodnutím nejvyššího soudu, a to opět ve prospěch p. Bartíkův. V důvodech se praví: »Že požadavkem, aby dělnictvo za zaručenou minimální mzdu zaručilo minimální výkonnost, žádány byly nové podmínky pracovní, které byly zaměstnaným nepříznivější než dosavadní, patrno již z úvahy, že požadavek ten položili zaměstnavatelé, a že nelze míti za to, že by byli tito žádali něčeho, co by jim bylo bývalo k neprospěchu, nýbrž že naopak dlužno tím více souditi, že požadavek ten měl jim býti k prospěchu, když má svaz dle stanov za účel hájiti zájmy zaměstnavatelův. Byl-li však požadavek ten zaměstnavatelům ku prospěchu, plyne z toho samo sebou, že jeho účinek měl býti zaměstnaným nepříznivý, a tito byli by naň zajisté přistoupili, kdyby utvářený tím stav právní jevil se pro ně příznivějším. Nelze však i zneuznati, že proti dosavadnímu stavu věci, dle něhož dělník nebyl povinen k minimální výkonnosti, ve stanovení takovéto výkonnosti spočívá zostření povinností dělníkových. . . . V žádném případě však nebyl žalující svaz oprávněn použiti k dosažení tohoto účelu prostředků, které — jako zastavení podniku a propuštění dělníků — několikrát citovaným zákonem (§ 2. koaličního zákona) výslovně jsou zakázány a daleko zabíhají za meze práva sebeobrany, jež žalující svaz si osobuje.«

*

Dne 23. listopadu provedeny v Proseku volby do obecního zastupitelstva. Ve všech třech sborech zvítězili sociální demokraté, takže v bezprostřední blízkosti Prahy máme obec, jejíž obecní zastupitelstvo skládá se ze samých sociálních demokratů. Nenaskakuje obecním tatíkům pražským, vyvolencům nejhoršího kompromisu, jaký kdy v Čechách byl ujednán, při tom pomyšlení husí kůže? Vždyť jich už ani mizerný volební řád pražský nechrání před nepřáteli kompromisu, jednoho realistu, dra. Šámala, jim poslední volby již vnesly do radnice, a realisty přece pražští kompromisníci stále ještě házejí do jed-

noho koše se sociálními demokraty. Takových několik, a bylo by po »lepších vinárnách« v paláci Sylva-Tarouccovském a obec by musila na sebe brát i takové sociální úlohy, které jí zákon výslovně nepřikazuje. Ale ovšem, pak by se již nemohlo mluvit o »pražských troubách«.

*

Po katastrofě courrièrské tloukli se Němci hrdě v prsa a prohlašovali, něco takového že u nich je naprosto nemožno. Bohužel, neminul příliš dlouhý čas a strašlivá katastrofa v Hammu ukázala, že i v říši pořádku jsou veliké nepořádky, ba že německá podnikatelstva těžařská jsou ještě nesvědomitější než francouzská. Jenom že tomuto důkazu padlo za obět na tři sta lidských životů, mezi nimi i životy české. Vláda a těžařstvo svádí vinu na katastrofě na to, že prý zamrzlo potrubí, jímž se do dolu přiváděla voda, že je zde tedy vyšší moc. Ale tu se musí potrubí jednoduše položit tak, aby nezamrzlo, čehož lze velice snadno docílit buď tím, že se položí hlouběji, nebo, leží-li povrchově, náležitě opatří. Ovšem bylo by pak o několik korun dražší. Vyšetřováním ovšem zjištěno, že správa je nevinna, ale, jak správně řekl poslanec Werner, člen reformní strany, v říšském sněmu německém, ministr měl by se při vyšetřování tázati dělníků a nejenom tajných radů. Zamýšlená instituce dělnických kontrolorů mohla by mít význam jedině tehdy, kdyby tito kontroloři byli neodvislými státními úředníky. Jmenovati však dělníky kontrolory a nechat je na dole v práci, znamená, vypálit těmto dělníkům na čelo Kainovo znamení.

Při této příležitosti pěkně napsal »Přehled«, že katasrofa tato ukázala zase jednou, jak ohromné oběti přináší dělný lid kulturnímu pokroku lidstva. Oč větší zásluhu o blahobyt země má dělník, který za nepatrnou mzdu dává denně v sázku vlastní život a blaho své rodiny, aby z hlubiny země dobyl hmoty, nezbytné pro existenci lidskou, než zámožný občan, který přispívá jistým procentem svého příjmu k úhradě veřejných potřeb! A přece přijdou při návrzích na sociální reformy a na rozšíření politických práv lidu moudří politikové s názory, že nutno hlavně pamatovati na zájmy »poplatnictva«.

*

Ku zmírnění sociálních bojů zřízeny ve Francii a Německu instituce skládající se stejným dílem ze zaměstnavatelů i zaměstnaných, jichž úkolem má býti úsilí o hospodářský mír a péče o živnostenské zájmy dotyčného obvodu. Francouzské pracovní rady jsou založeny na demokratičtějším podkladě nežli německé komory práce. Pasivní a aktivní volební právo je ve Francii vázáno na dvouleté zaměstnání v odboru a přísluší mužům i ženám; aktivní od 20 let stáří, pasivní od 25 let. Každá skupina, zaměstnavatelů i dělníků, zvolí si vlastního předsedu, jenž řídí jednání skupiny, kdežto společné jednání obou skupin řídí starší z obou předsedů.

Do německých komor práce nabývají obě pohlaví aktivního práva volebního v 25 letech, pasivního ve třiceti. Zřízení komory nařizují zemské úřady, kdežto ve Francii mohou být zřízeny i z vlastní iniciativy interesentů. K uhrazení nákladů jsou povinny obce, v nichž je buď sídlo závodů dotyčné komory, nebo v nichž bydlí dělníci její. Zavedení poměr-

ného práva hlasovacího do komor v zemi, jež má pruský trojtřídní parlament, je vysvětlitelno silou sociální demokracie v dělnictvu, jež by jinak veškery komory ovládla.

K uskutečnění této instituce dojde jistě také u nás, ale prozatím nejsou k tomu naši zaměstnavatelé ještě zralí, jak opět dokázali při jednání o kolektivní smlouvě v novoměstském společenstvu krejčí.

*

1. ledna vstoupí v platnost zákon o starobním pojišťování v Anglii. Kdežto u nás má být pojišťování starobní vybudováno na základě příspěvkovém, k němuž stát bude přispívat pouze určitým obnosem, jest v Anglii jeho základem povinnost státu pečovat o chudé občany, již pro stáří jsou neschopni práce.

Jako každé jiné státní vydání jest náklad na starobní pojištění zařaděn do rozpočtu, což má tu nevýhodu, že musí být každoročně znovu povolován, a může býti zamítnut. Výhodou jest, že každý britský občan, aniž platil nějaký zvláštní příspěvek, má nárok na starobní rentu, dosáhl-li 70 let věku a nepřesahuje-li jeho roční příjem 31 liber. Nepřesahuje-li roční příjem 21 liber, obnáší renta, jež se vyplácí týdně předem, 5 šilinků a klesá až na 1 šilink při svrchu jmenované nejvyšší hranici příjmové.

Toto znamenité opatření liberální vlády nutno připsat k dobru spíše samostatné straně dělnické, než vládě samotné. Chvalitebno je však a nám by mohlo být vzorem rychlé provedení reformy, při němž zbytečně se nemluvilo.

ŠKOLA.

Čtvrtstoletá činnost pražské vychovatelny. — Všeobecná školská stávka na českém severu. — Návrh zákona o výchovné péči.

Pražská vychovatelna v Libni, ústav pro výchovu mládeže mravně ohrožené a porušené, má za sebou již čtvrtstoletí své činnosti. Obecní zastupitelstvo hlavního města nemohlo lépe uznati blahodárné působení lidumilného ústavu než tím, že po 25 létech provisoria v nedostatečných místnostech starého libeňského zámečku vystavělo internátu novou, účelně zařízenou budovu.

Skvěle vypravená tištěná zpráva poučuje čtenáře o vývoji ústavu v uplynulém čtvrtstoletí, podává názor na vnitřní život v internátu a statisticky dokládá prospěšnost jeho činnosti.

V říši naší vůbec a v zemích koruny České zvlášť jsou ústavy podobné pražské vychovatelně zjevy velice řídkými. Není jich snad v celé říši ani tucet. A měly by býti organickými doplňky národního školství ve všech školních okresích. Uváží-li se, že v Prusku slouží pro výchovu mládeže mravně zanedbané 673 ústavů, že ve Velké Britanii bylo, jak zpráva udává, v r. 1900 v činnosti 976 ústavů vychovávajících neméně než 81.000 chovanců, uváží-li se, že v malém Švýcarsku je přes 60 vy-

chovatelen, a že ve Francii stát věnuje k témuž účelu ročně plných 9 milionů franků, vysvitne zanedbanost zemí rakouských na tomto poli filantropie tím zřetelnější.

Vychovatelny pro mládež mravně zanedbanou jsou nejlepším prostředkem k omezení společenského zla v zárodcích. Nelze si představit, že nynější nákladné a málo výsledné trestnice vyklidí se jinak než zřízením dostatečného počtu vychovatelen a náležitou jejich organisací.

Otázka výchovy mládeže zanedbané je, jak zpráva dobře ukazuje, důležitou otázkou národohospodářskou, uváží-li se, že z mladistvých individuí, která by bez mravní ochrany propadla zkáze a stala se neproduktivní částí společnosti, stávají se občané produktivní, hospodářskou sílu státu rozmnožující.

Pražská vychovatelna byla zřízena k podnětu pražských obecních starších V. Náprstka a Šauera z Augenburku. O rozvoj její a vnitřní organisaci měl hlavní zásluhy první ředitel Leopold Pek, který sorganisoval později také říčanskou vychovatelnu manželů Olivových. Nová budova ústavu na isolovaném, krásně voleném místě, na Rokosce, vyhovuje požadavkům zdravotním i pedagogickým. Je zajímavo, že veškerý vkusný nábytek budovy provedli chovanci truhlářské dílny dle návrhu pěstounů-mistrů truhlářských. Vrchní správu vychovatelny obstarává kuratorium, jmenované z odborných znalců každoročně městskou radou.

Při dnešním stavu rozvoje pražská vychovatelna pečuje nejen o vzdělání a mravnost svých chovanců, ale poskytuje jim v ústavních dílnách krejčovských, obuvnických a truhlářských i příležitost k řádnému vyučení se některému ze tří uvedených řemesel, a připravuje je i k samostatné existenci pro dobu, kdy z ústavu budou propuštěni.

Pražská vychovatelna není ústavem trestným a vychovávací methody její liší se podstatně od method ústavů kárných. Hledí se v ní zameziti příčiny zanedbání, kdežto v ústavech kárných a trestných napravují se důsledky, jež vyplývají ze zanedbané výchovy. Ve vychovatelně jde péče o zdárný tělesný rozvoj chovanců ruku v ruce s rozvojem duševním a mravním. Každému chovanci ústav věnuje péči rodinnou, zkoumá jeho vady i přednosti a usiluje o to, aby přirozené individuelní vlohy chovancovy co nejpříznivěji se rozvíjely. Chovanci vzdělávají se ve věku školou povinném v obecné škole ústavní, později doplňují své vědomosti a zručnosti ve škole pokračovací. Dílny ústavů jsou zařízeny moderně a učňové vyučují se tu řádně všem oborům svého řemesla. Vysokou cenu vychovatelskou mají práce v domácnosti, na poli i v zahradě, k nimž chovanci z obecné školy jsou vedeni.

O přijetí do ústavu rozhoduje městská rada pražská. V žádosti o přijetí třeba uváděti veškeré mravní závady dětí. Plné ošetřovné vyměřeno je na 480 K, může však býti sníženo až na 72 K ročně. Většina chovanců vydržována je ovšem úplně zdarma. Zásadně přijímají se chovanci, kteří překročili desátý a nedosáhli daleko za čtrnáctý rok svého věku. Život v ústavě je řízen zvláštním domácím řádem. Tělesných trestů bývá užíváno jen v případech nejkrajnějších. Chovanci rozděleni jsou dle mravného chování do tří oddělení: vyššího, nižšího a trestního. Postup je spojen s rozšířením svobody chovanců. Zdravotní stav chovanců byl z uply-

nulém čtvrtstoletí příznivý. V prvních létech trvání ústavu vyskytl se trachom, spalničky, tyfus a loni spála — ale ojediněle. Možno očekávati, že v nové budově bude zdravotní stav chovanců ještě příznivější.

Posavadní výsledky ústavu jsou velmi utěšené. Zpráva konstatuje, že přes celou řadu nepříznivých okolností podařilo se z převážné většiny chovanců vychovati řádné a poctivě se živící občany, z nichž mnozí lnou k ústavu s dojemnou vděčností. Výsledky mohly býti ještě příznivější, kdyby chovanci nebyli nesvědomitými rodiči nebo poručníky z péče ústavu za účelem ponejvíce zištným předčasně vyprošťováni.

Ze 381 chovanců propustil ústav do konce srpna letošního roku 323. Ústav vede propuštěné chovance dle možnosti v evidenci. Většina je vyučena řemeslům, jinak je zaměstnání propuštěných chovanců velice pestré. 9 chovanců je úředníky ve velkozávodech, obchodech a továrnách, 1 účetním v cukrovaru. Přirozenou smrtí zemřelo 26 chovanců, sebevraždou skonali 3. Z 293 chovanců bylo 238, t. j. 81·60%, polepšených a pouze 35, t. j. 11·58%, nepolepšených. U ostatních 20 chovanců není pobyt znám.

Hlavní příčinou přijetí do ústavu bylo v 69 případech tuláctví, v 46 náklonnost ku krádeži, ve 107 případech obou těchto vad sdružených, v 79 povšechná mravní kleslost značného stupně, v 57 povšechná mravní kleslost mírnějšího stupně, ve 2 případech žhářství a v 21 pouhá opuštěnost. Ze 381 chovanců bylo 181 z rodin dělnických, 60 z rodin samostatných řemeslníků, 20 z rodin obchodníků a průmyslníků, 34 z rodin úředníků a professorů, 14 z rodin soukromníků a 72 z rodin neurčitého povolání.

Úplně osiřelých chovanců bylo 56, bez otce 115, bez matky 66, z rozrušených rodinných poměrů 36, z normálních poměrů 108. Manželského původu byli 303, nemanželského 78 chovanců.

Před přijetím do vychovatelny chodilo do obecné školy 265, do školy měšťanské 49, do škol středních 21, řemeslu nebo obchodu se již učilo 33 chovanců. Analfabetů bylo 13 chovanců. Největší počet chovanců byl přijat do ústavu ve věku od 11 do 14 let.

294 chovanci, t. j. velká většina, byla přijata do ústavu bezplatně, ostatní za plat normální, snížený nebo zvýšený. Dle příslušnosti bylo 173 chovanců z Prahy, ostatní z jiných obcí v Čechách.

Roční výdej na výchovatelnu činil v r. 1906 úhrnem 46.888·21 K. Země přispívá na ústav 16 tisíci.

Zpráva je ukončena řadou povahopisných a životopisných obrázků jednotlivých chovanců. Za ředitele L. Peka byly takovéto obrázky připojovány ke každé výroční zprávě ústavu. Protože obsahují cenný pedopsychologický materiál, mělo by býti v psaní a uveřejňování jich pokračováno.

Zdárný úspěch pražské vychovatelny měl by býti pobídkou také jiným velkým obcím a okresům, aby podobné ústavy zakládaly a vydržovaly. Vedle pražské existuje ještě okresní vychovatelna vinohradská o nepatrném počtu (24) chovanců, vychovatelna manželů Olivových v Říčanech a 2 nepatrné vychovatelny pro dívky, vydržované soukromým spolkem. Kolik tu zbývá dohoniti, abychom se vyrovnali zemím filantropicky nejpokročilejším. Je nás tak málo, a mělo by nám záležeti na záchraně kaž-

dého národního individua. Ejhle, pole činnosti pro realisování jubilejního hesla »Vše pro dítě!«. Kde přiloží se rýč k nezdělané půdě nejdříve?

*

Měli bychom tolik práce na pustém poli filantropie a nemáme ani s dostatek škol pro děti českých menšin. Na českém severu zavládly školské poměry protizákonné. Obecné školy veřejné se tu nezřizují, ač je všude dětí nad zákonitý počet. Školy, po velikých bojích zřízené, nerozšiřují se, jak žádá zákon. Školní budovy a místnosti jsou ve stavu nejbídnějším. Učí se v domech na spadnutí, ano i ve stodole. Dozor nad školami českých menšin děje se způsobem zcela nezákonným. Žadatelé o české školy jsou vydáni nelidskému pronásledování, při čemž se jim nedostává úřední ochrany. Dle samých úředních dat je v Čechách nad 30.000 českých dítek, které jsou nuceny pro nedostatek českých škol chodit do škol německých. Na vyřízení mnohých žádostí o české školy čeká se dlouhá léta. Místodržitel zastavuje vyřizování žádostí, zemskou školní radou projednaných. Rekursy leží v ministerstvu vyučování nevyřízené. Německému ministru-krajanovi dává se téměř právo veta při rozhodování českých rekursů. Není divu, když při takovýchto úžasných poměrech podrývá se v občanstvu veškerá důvěra v právní i morální podstatu státu. Věci byly dohnány tak daleko, že zástupci rodičů dětí školou povinných na českém severu usnesli se na schůzi, 22. listopadu v Duchcově konané, zahájiti v předvečer panovnického jubilea všeobecnou školskou stávku. Stávka, která vypukla v plném rozsahu, byla po týdenním trvání odvolána, když došly z Vídně zprávy o příznivějším vyřízení nejnaléhavějších českých požadavků, ale ráz kulturního rakouského skandálu s ní nikdo nesejme. Němci v Čechách pustili se do boje, v němž nebojuje muž s mužem, ale, jak prof. Masaryk na říšské radě trefně pověděl, muž s dítětem.

*

Vídeňský kongres pro ochranu dětí a péči o mládež popohnal otázku péče o děti značně ku předu. Ministerstvo spravedlnosti vypracovalo návrh zákona a předložilo jej říšské radě k projednání. Hlavní zásady oznámené předlohy jsou následující:

Předloha vychází se stanoviska, že ochrana dětí vybočila moderním vývojem sociálních poměrů z mezí filantropie. Stát uznává za svou povinnost, aby organisovanou součinností s dobrovolnými společenskými korporacemi čelil zlu pustnutí dospívající mládeže. Pedagogický základ osnovy je v tom, aby výchova nastupovala místo trestu. V důsledku toho má býti oddálena co nejvíce nutnost postaviti mladistvou osobu před trestní soud. Výchovná péče má zasahovati preventivně i na mladistvé osoby, u nichž je obava, že zpustnou zaviněním i bez zavinění rodičů neb pěstounů. Nelze-li v takových případech svěřiti ohrožené dítě na dále domácí výchově, a není-li po ruce jiných prostředků, jako na př. dozoru a výchovy obecní, nebo péče soukromého dobrodince, či spolku, má býti výchova mladistvé osoby opatřena na veřejné útraty a pod veřejným dozorem. Této výchovné péči mohou býti svěřeny nedospělé osoby do 14., mladistvé do 18. roku. Výchova má však trvati jen potud, pokud jejího účelu, t. j. mravního posílení mladistvé osoby nebylo dosaženo. Výchova

nemůže býti prodloužena přes 21. rok, za nímž nelze již očekávati úspěšných výsledků.

Péče výchovná má býti nařizována zpravidla soudem poručnickým a výjimečně i trestním, jedná-li se o mladistvého provinilce, který byl od trestu osvobozen pro nedospělost. Osnova nepřipouští, aby provinilá mládež byla dána napřed do vězení a potom do polepšovny. Jen v případě, vyměří-li se trest aspoň tříměsíční, může býti nařízena výchovná péče vedle trestu.

Výchovná péče nemá býti zaměňována s péči chudinskou. Úkolem obcí a chudinských organisací zůstane i na dále starost o výchovu chudých dětí. Výchovná péče nastoupí jen v tom případě, objeví-li se prostředky a opatření obcí nedostatečnými, aby opatřily řádné vychování, a hrozí-li nebezpečí zpustnutí.

Osnova nechce předpisovati jednotný způsob výchovné péče a připouští výchovu ve vlastní rodině, ve vychovávacím ústavě nebo v polepšovně. Dopouští dokonce, aby i trestná mládež odevzdána byla rodině nebo vychovatelně, sezná-li se, že tento způsob výchovné péče je účelnější. K výchově v cizí rodině má dozírati důvěrník a všechny ústavy k ochraně osiřelých, opuštěných, týraných, zpustlých a ohrožených dětí budou podřízeny správě státní, t. j. ministerstvu vyučování.

Zvláštní komise, složené ze 2 zástupců zemského výboru, z úředníků správních i soudních, mají rozhodovati o tom, pro kterou formu výchovné péče je se rozhodnouti v jednotlivých případech. Pedagog a psychiatricky vzdělený lékař mají se súčastniti jednání komise s hlasem toliko poradním, v čemž je ovšem jistá nesrovnalost. V komisi, v níž rozhodováno bude o prostředcích výchovných, mělo by býti pedagogům přiznáno plné rozhodovací právo a větší zastoupení. Zemskému zákonodárství se zůstavuje rozhodnutí, má-li býti zřízeno několik komisí, ukládá se mu, aby stanovil zásady pro rozdělení činnosti a využil po případě také spoluúčasti trvajících společností pro ochranu mládeže.

Náklad, spojený s výchovnou péčí, má býti hrazen dle možnosti z prostředků osob, které jsou povinny o dítě se starati. V osnově vyslovuje se obava, aby opatření výchovné péče nestalo se výhodou pro nedbalé rodiče a nesvádělo dokonce k úmyslnému zanedbávání. Pokud se tímto způsobem úhrady neopatří, budou hrazeny z veřejných prostředků. Stát sám slibuje zříditi polepšovny pro určitý počet mládeže a na ústavy zeměmi zřízené přispívati jednou třetinou nákladu. Pokud jsou zemím odevzdány přebytky fondů sirotčích, má býti čtvrtina jich určena na prospěch péče výchovné. Zemské zákonodárství má stanovit, mají-li přispívati také povinně obce, nestačí-li příspěvky státní a zemské.

Osnova počítá s opatřením asi 11.500 chovanců. Bude-li náklad, spojený s opatřením jednoho rozpočten na 400 K, vyžádá výchovná péče roční náklad přes 4 miliony K. Stát přispěje při tom 1,400.000 K, na země a obce zbude uhradit asi 2½ mil. K.

Osnova apeluje na spolupůsobnost veřejnosti. Zákonodárství opatří prostředky hmotné. Vlastní výchovná péče může býti jen z části opatřena veřejnými ústavy. Na veřejnosti, zvláště zámožných kruzích bude, aby ústavy byly doplňovány, podporovány a nové zřizovány. Obětavé osoby

budou přizvány, aby se ujaly dozoru nad chovanci cizím rodinám na vychování svěřenými nad chovanci, kteří budou dáni na učení a do služeb.

Návrh zákona o výchovné péči je rozhodným krokem k rozřešení důležité otázky filantropické. Očekáváme, že bude v nejbližší době projednán a že ve formě dle možnosti zlepšené přinese zemím i říši dobré ovoce.

UMĚNÍ.

Výstavy: Výstava českých měst. — Beneš Knüpfer, Richard Lauda a Josef Ullmann.

Stále ještě na »výstavu českého města« u nás čekáme. Od výstavy podobného druhu v Drážďanech r. 1904, zvěčněné známým dílem Wuttkovým, je u nás touha po předvedení významu českých měst a městysů po všech stránkách stále větší a ozývá se občas v časopisech. Po stránce umělecké sice tuto touhu zvětšila a podepřela dosti šťastně výstava »Krásné Prahy«, pořádaná Klubem za Starou Prahu r. 1906, ale od té doby nebylo pokračováno na této dráze, a ani letošní výstava měst z obvodu obchodní komory pražské nepřinesla žádoucího výsledku.

Jaký by měla míti výstava měst českých program? Je tu několik eventualit: buď za heslem »krásná města« vznikla by exposice vybraných partií celkových i částečných, buď pod vědeckou vlajkou byl by přesně roztříděn materiál k studiu měst po stránce historické stavební nebo sociální, buď konečně zájmy praktické vedly by k iniciativní výstavě vzorných měst budoucnosti s applikací na české poměry. Všechny tyto programy lze uskutečniti se zdárným výsledkem, ale je možno i kombinovati, a něco podobného měla na mysli i výstava v komorním pavillonu měst. Šlo o to, ukázati nynější výši i bývalou slávu měst z určitého správního obvodu, a této myšlence mělo sloužiti vše, co se dalo uvésti na podporu její. Způsob, jakým bylo provedeno uskutečnění této myšlenky, šel ovšem ve šlépějích všech výstav předešlých. To napověděly již i jiné časopisy (na př. »Přehled«), a to bylo — myslím — zjevno i řadě návštěvníků: byla to opožděná, formou i obsahem zastaralá a jen na oko moderní budovou obklopená výstava, podivaná pro bezmyšlenkovité obecenstvo, sestavená hodně pohodlně a nevkusně. Chyběla tu organisace, jediná ruka, která by bezohledně vybírala a třídila. Nejpohodlnější systém individuelních kojí s nejširší libovůlí, co se týče vystavených předmětů, a způsob installace, který tu zvolen, způsobil z výstavy jarmark. Pozorujme: Kutná Hora, kdysi po Praze nejbohatší město a dosud nejbohatšími památkami, nedovedla se representovati lepé než několika fotografiemi, modely Vlašského dvora a kašny a originálem Liebscherova Žižky; Žižkov, jehož význam tkví v jeho obyvatelstvu drobného lidu a v jeho rychlém vývoji za 40 let, nedovedl se lépe charakterisovati než obrazem bitvy na Vítkově, při čemž nemohl ani kvalitu uměleckou položiti na váhu této representace; Kolín, jemuž průmysl a Labe přinesly

do vínku budoucnost ryze průmyslovou, ukazuje tu památky po bitvě u Kolína, špatné restaurace svých chrámů, popelnice a ornáty; Poděbrady upozorňují sice správně na svoji budoucnost, lázně, ale hrozné návrhy berlínského architekta na budovy lázeňské a celá installace kazí radost z exposice; Kladno dosti obratně naznačilo svůj raison d'être pohledem do hutí, ale za to ostatní část koje měla obsah více než diletantsky sestavený; Vršovice, jednak pro nepříznivé místo své exposice, jednak pro nevhodný materiál, klesly na malou obec; Svaz pro povznesení návštěvy cizinců v Čechách měl nejúplnější exposici, ale obsah její byl z velké části málo cenný atd. Poměrně nejlepší, ale jednostranné exposice měla města Karlín, Vinohrady a Smíchov, a pokus o nový způsob vystavování aspoň v jednom směru učinil Německý Brod souborem fotografických pohledů, řazených určitým postupem. Celek byl úplně roztříštěn, všude jen náběhy myšlenek, ale nic nového a překvapujícího. Kdo viděl obdobné výstavy na jubilejní 1891 a národopisné 1895, zná již dobře methodu i obsah všeho zde nakupeného.

A přece bylo možno nyní — a právě nyní — dáti pojmu »výstava měst obvodu komory pražské« jinou náplň. Bylo možno i při individuelním způsobu vystavování charakterisovati jednotlivá města přesně a originelně, bylo možno vzájemnou dohodou zabrániti únavnému opakování stejného materiálu. Vizme několik příkladů: Kutné Hoře stačilo akcentovati svůj význam jako města bohatého uměleckými památkami a důstojně je předvésti nejen v celé jich bohatosti, ale i v jejich ceně historické; místo obrazu Liebscherova mohly tu defilovati dokonalé reprodukce chrámů a jiných staveb a místo bezvýznamné sbírky průvodců mohl tu býti průvodce obrazový. Kladno zase mohlo zcela resignovati na minulost a ukázati, čím stojí a padá; svůj lid dělný, jeho život, práce i trudy; místo cechovních knih a luceren měl tu býti nynější spolkový ruch, místo pohledů historických obrazy nynější rozlehlosti města. A Kolínu nebo Nymburku na př. stačilo vyvinouti před očima návštěvníků obraz budoucího upravení labského toku a dopravního ruchu, který je pro obě města charakteristický, Žižkov mohl se zabývati svým nápadným vzrůstem a Chrudim svými kulturními ústavy, jako zase Vršovicům stačila sama nová jejich vodárna k důstojné exposici. Tímto způsobem bylo možno sestaviti neunavující, pestrý obraz, který by více pověděl o městech obvodu, než výstava, jak skutečně existovala. Ale pro budoucnost nevystačí ani tento způsob; bude nutno hledati nové dráhy.

Výstavnictví je v krisi, dosavadní jeho formy nedostačují, a nemá-li celá instituce zajíti marasmem, je nutna reorganisace až do kostí. Jako v museích a sbírkách všeho druhu začínají se eliminovati od pouhé podívané a přistupují k bezprostřední výchově obecenstva, i výstava musí se dáti na tyto dráhy. Rychlé poučení stejně logické a přímé, jakého se dostává rozumným čtenářům z knih, má i tu býti ideálem. To vede k vyhoštění všeho ballastu, jenž plní skříně, k typisování a omezování materiálu, k zvyšování úrovně vystavených předmětů a k programům, zhotovovaným s větším fondem zkušeností a odborné znalosti.

Výstava měst českých v tomto novém, moderním způsobu vystavování by nezbytně musila býti kritická nejen k přítomnému stavu, ale

i k minulosti i budoucnosti. Tento kriticism by na př. vyloučil většinu materiálu, sneseného na letošní výstavě, a za to by shromáždil velice mnoho materiálu nového, tento kriticismus by nesnesl, aby jednotlivá města byla přecházena mlčky, kdežto jiná aby se vynášela nad svůj význam jen z ješitného místního patriotismu. Tím by se došlo k správnému názoru na pravou cenu různých venkovských »Athén«, a po případě opravily by se názory, dosud pevně ulpělé, na prospěch zapomenutých. Taková výstava byla by již na zevnějšku od základu nová. Proto individuelní vystavování v kojích samostatných přináší stálé opakování podobného materiálu a tím nudu do celku, bylo by nutno sáhnouti k odborovému třídění. Tento způsob dovoluje vybírati typické příklady, umožňuje přehled a větší — kde o ni jde — úplnost a vědeckost. Systém, zavedený do velikého množství dokladů, dovolí vyloučiti duplikáty nebo blízké varianty a sám již vynese na povrch nejlepší z dobrých příkladů.

Abych mluvil konkrétněji: výstava českého města by nepodávala obrazu městské pýchy a ješitnosti, ale přímo by z ní vyzíralo, co nejlepšího které město poskytlo ve společném zápase o primát kulturní. Přispěla-li by tedy na př. Kutná Hora platně k oddělení »starožitných měst«, sotva by se mohla měřiti na jiném poli, na př. v oddělení průmyslu, s Kladnem nebo Plzní, a stejně, slynul-li by Hradec Králové v oddělení sociálním svým školstvím, jistě by nestál ve stejně čestné řadě, na př. v oddělení stavebního vývoje, s Jindř. Hradcem. Tento výběr a tato klassifikace byla by nejcennějším výsledkem výstavy a nejlepším měřítkem chlubivosti, která dosud v exposicích měst převládala. I budova sama by se ovšem proměnila s programem: místo drobných kojí nastoupily by velké sály pro oddělení všeobecné a pro odbory, vlastně vztahy, jež má a mělo město ke kultuře, a úprava těchto místností byla by potom účelně přizpůsobena obsahu. V těchto sálech by zrcadlo pravdy zdecimovalo mnoho illusí, ale proto by vychovalo mnoho zdravého sebepoznání. Nač se klade ve výstavnictví stále větší váha, a co vypuzuje pouhé hledisko malebného uspořádání, totiž vědecké roztřídění a vědecký podklad, tvořilo by i pro installaci kostru dosti pevnou a širokou, aby se podřaděné předměty nedraly do popředí a hlavní zájem nebyl ubit.

Doufám pevně, že dojde v budoucnu k takovéto výstavě, protože naše města, opozdivše se o krok za vývojem ciziny, dohánějí ji nyní znamenitě a v deseti, dvaceti letech budou postavena na zcela novém základě. Potom bude také revue jejich modernější a odtrhne se — doufám — již úplně od antikvářského způsobu a idyllického primitivismu, který ještě letos prokázala. △

*

V Rudolfinu vystavuje Beneš Knüpfer své malířské dílo. Ráz jeho znám jest již z výstav dřívějších, a tato poněkud soubornější výstava nějakých zcela nových rysů nepřináší. Jsou to po většině variace na jeden motiv — moře. Moře Knüpferovo není »slavným zrcadlem, v němž tvář Všemocného se v blescích obráží«, není »obrazem Věčnosti — trůnem Neviditelného«, jenž vyloudil pěkná, žel, že tak zneužívaná slova »qui nescit orare, pergat ad mare«. Jeho moře je hravé, smavé, dovádivé, bujně dovádivé a chtící být svůdné, ale nikoliv tajemnou hrůzou

svůdné, bájivě svůdné, než ženský svůdné. Prohánějí se v něm a dovádějí v něm s opravdovou mladistvostí samé rusalky, mořské panny, a Knüpfer dovede jejich hlavičky velmi půvabně kreslit a malovat (na př. č. 25); ony jsou tím svůdným živlem mořským. Ale ony při tom vlastně s ú ž u j í bezkonečné moře na veselý basin, na přehlednou mořskou zátoku. Jednotlivě bude takový obraz vždy působivější, než když je jich řada vedle sebe. Vážnější náladou působí č. 58, pěkné šepotání tichého moře, jež i rusálku donutilo k zamyšlení. A v jednom obraze (č. 24) je moře ve své hlubší a silnější krásе: je to dopolední moře, v lehkých, prozařovaných mlhách sníci, samo samotinké, nepřehledné — jen několik racků nad ním poletuje... Jak delikátně a něžně Knüpfer dovede barvami zakoncertovat, dokázal v »Ledě«.

U Topiče střídají se čile výstavky menší. Richard Lauda vystavil tam několik prostých, upřímných svých akvarelů i olejů, v nichž zachytil maloměstské motivy, nálady jarní a nedělní; v uhlokresbě »Můj nemocný otec« ukázal hlubší sílu v úsečné charakteristice. Byly tam ovšem také jeho akvarely k roztomilé obrázkové knížce »Radosti malých«, figurálně a krajinářsky originální, a dva akvarely ke slohovým pracím dvou žákyň, dobře vypravovaným. Pozdější práce toho druhu vzbuzují obavu, že se nedovedou dost energicky bránit, aby nezešablonovitěly.

Po Laudovi Josef Ullmann naplnil malou výstavní místnost svými krajinami. Nadaný mladý krajinář. Jeho krajiny se na nás velmi slibně dívají, chtějí mluvit, ale pravý výraz, ten, jímž se kdo plně vyjadřuje, ještě se nedostavuje. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Opožděné glosy. Prosy a verše: V. Mrštík. Zlatá nit. Fragmenty a hrst epigramů. (Otto.) Jiří Mahen, Plamínky. (Čas. pok. studentstva), Ballady (Píša, Brno). S. K. Neumann, Hrst květů z různých saison. Básně 1903-1906. (Řečkovice u Brna. Autor.) Ben Walther, Marcel Schlaf, jeho sny, pokušení a dekadence, jakož i k rozumnému životu navrácení. (Radoušek, Přerov.) J. Rosenzweig-Moir, Když zpívá mládí. (Praha, Bouček.) Ant. Trýb, Písně o malém Jaku, Nero, Tiché sloky. (Grund, Vinohrady.) V. Krofta, Nálady osamění. (Grund, Vinohrady). K. Teichmann, Metamorfosy. (Grund, Vinohrady) Josef Šimánek, Sen i skutečnost. Básně, týž, Entemonova vása. Tragedie. (Grund, Vinohrady.) Paul Bourget, Poutnice. Přel. V. Kolman. (Otto.) Stefan Żeromski, Povídky, přel. K. V. Rypáček. (Otto.)

Kdybych řekl, že všechny ty střípky a úlomky, do nichž se rozpadla novellistická a románová tvorba Mrštíkova v této knize, pojí táž barva jednotné a jediné myšlenky, stejně zbarveného pozorování, nebo že je všechny váže a jimi probíhá »zlatá nit«, ujednocuje tak a zcelujíc knihu, nebyl by úplný tento úsudek o knize. Neboť pak bych musil ihned také vyznat, že ta zlatá nit je už místy »vybarvena«, jinde povetšelá, že se na ni už tu a tam, jako by starobou, usadila plíseň. Jedno je všem kou-

skům společno: snaha po silném a samostatném pozorování, odhadování a zvážení všeho, co se duše autorovy tkne. Ale lituješ, stane-li se tak za cenu výlučnosti, schválné odlišenosti.

Kdo nečetl první knihy p. Mahenovy »Plamínky«, nebude moci dobře ocenit jeho »Ballady«. Ačsi se v první knize, ještě nesourodé, což snad u debutu ani jinak nejde, jeví vlivy některých mladších našich básníků, na př. Opolského a Dyka, přece už její vyspělost formální ukazovala na slibný talent: ještě si rád zakoketoval s myšlenkou, s citem, jež ho těšily, když je mohl s espritem nadhodit, ještě rád (odpusťte slovu) nadouval drobné příhody lásky, o hloubce jichž bolesti nemůže čtenáře přesvědčit, ale ta upřímnost k sobě, krásná pravda, nestydět se za své slabosti, když'tě nejsou ničemností, kličila v něm už od počátku: Já přiznal slabost, přiznal pýchu — i rozteskněnní z nutných hříchů, — svou nahou pravdu, nahou krásu — tu chtěl jsem vždycky viděti! A byly-li básně první sbírky spořádány také trochu s ohledem na dobu svého vzniku, chronologicky, pak celá tato sbírka plně předpovídá ballady.

Z nich, i při jejich úzkém thematu, které se však řeší na široké basi, ač silně zde neujasněné, nepřesné, neboť pojmu život zdá se tu autor užívat jako tajemné zaklínací formule magovy, jíž netřeba pevně jí odpovídající skutečnosti, vyčtete základní tón autorovy lyry: neupustit od thematu, až dojde výrazu, který nepřipouští disharmonie, až je vyčerpáno lehce, ale plně a přesně, což jinak stručněji lze říci o těchto dvaceti krásných balladách: až dojde výrazu klassického. Ale které to jen bude thema příště?

Bohémská je také poesie p. Neumannova. Je dnes v několika svých akcentech o to vyšší i hlubší, oč je jasnější a prostší; má sílu (viz str. 54) v subjektivnosti svého lyrismu, který je vždy upiat k individuálněkonkrétnímu. Posiluje jej v tom anarchistická ethika p. autora, který tak nutně dospívá k tomu: Sám se svou prací, sám na konec vždycky. Jenže v tuto třísť lyrických úlomků zbloudila také čísla, která nemají své koncentrace, zacházejí ve všeobecnost, maskují sílu pósou a paradoxem, tak zvláště v pojetí lásky jako síly tvůrčí, kde pořád ještě straší malthusianism a některá hesla, na něž se prostě autor zavěsil. Škoda, neboť je to tak častý případ, že náš rytíř vjede rychně na kolbiště, ale pak už klá buď jen z nutnosti nebo ze setrvačnosti gesta.

Na štěstí, zdá se, mladá generace prohlédla tuto chybu národní, postavila se i proti tomuto romantismu života, který se rád láme, i proti zpohodlnělosti, která z něho pramení. Myslím, že má novou sílu, pevnější, neboť synthesuje; jako by procítila a chápala, že jsou hodnoty životní, jichž nenahradí žádné sebe lesklejší nové heslo, jichž sílu životatvornou a plodnou zachovává spíše povaha sama v sobě konservativní, ale s pochopením pro život, než burný radikalism, který se brzy vymluví.

Takovým protestem je podložena knížka p. Ben Walthera, jejíž ironie nutí však zatím k reservě o slibnosti talentu p. autora; o chuti probíjet se vždy k vlastnímu řešení a nazírání, na podobném podkladě psychickém, svědčí mi i anarchistické verše p. Rosenzweiga-Moira, kde nejdou stopami některých mladších básníků, a kde, dopřeje-li život, možno v nich zříti puky krásných a plných květů budoucích; hutné druhdy

verše p. Trýbovy, přese svoje zájezdy v romantičnost, přes trochu sentimentality, a přese své kolísavosti prvních zážitků, jeví jistou odvahu nestrojeného citu.

Hladké verše druhé sbírky p. Krofty nechtí však mě přesvědčit úplně o témže, ač v jejich náladách osamění není vždy pouhopouhá mdlá resignace z nutnosti, která se ráda probírá svými ranami, i když je utržila v malicherných bojích; ale pantheistické sloky p. Teichmannovy, i když ukazují velké chtění svojí náladou, odhalují nemilosrdně autorovu slabost i přílišnou abstraktností, rozplizlostí sujetů, často ubohými rýmy a podivnou, strojenou anebo bezbarvou dikcí. Hrdostí a energií, kterou hlásá ve svých verších p. Šimánek, byli bychom potěšeni, kdybychom na druhé straně, nemusili se bát, že budou ochotny kompromisovat, až k slabošství; není bez váhy, že jako sujety některých básní, tak i tragedie autorova hlásí se k zeyerismu.

Bourgetovy »Poutnice« pocházejí z období, kdy autor »Cosmopolis«, jemný psycholog Žáka, teprve činil nájezdy v oblast svého tradicionalismu. Jdou jimi první záchvěvy jeho, provázeny ovšem matečními jádry: anglomanií a obdivem aristokratismu; zdá-li se čtenáři, že v obou jich je ještě něco kritičnosti, pak je to jen nedorozumění: jsou to vskutku pouze nesmělosti začátečníka, který jest opatrný. Tím opatrnější, že škola naturalistická ještě má vliv v jeho psychologii, což se tu také zračí dobře v pěkných a hojných detailech v pozorování povah. Pan překladatel vede svůj překlad někde jakoby v češtině veleslavínské skladby, ale jindy opět, zdá se, je to spíše sloh německý, který tu rušivě působí až k nelibosti; někde jsou těžké chyby (str. 150 na př., atd.).

Také překlad povídek p. Žeromského, napřed se zdá pěkný, ale i v něm najdete chyby (nerozlišení mezi běleti a běliti, resp. báliti; hrozný sloh: ve chvíli nadejíti mohoucího na nebe vzetí atp.; dále patrně chybný překlad: Nesměl jsem a nemohl roztrhnouti obálku, místo neodvážil jsem se). Ale i proto ještě je překlad dosti dobrý pro tyto povídky, které jsou holou pravdou stančikovské morálky a humanity, lze-li tak říci, které ještě nesprávné postavení k některým těžkým problémům životním a z něho pramenící špatná výchova citu dobíjí k nelidskosti. Autor na př. stojí nad hrozným dramatem rodinným, pravou tragedií, a jeho soucitění vrcholí v tom, že nemůže ani otevřít dopis své milenky, ale je cudný: bojí se říci o ženě: těhotná, a opisuje to široce a učeně atd.

Oba tyto překlady nutí mě, abych už počal sbírati nemožnosti slohu českého, krkolomné skupiny větné atd, a vystavil je jednou pro výstrahu, jak se s naším jazykem nakládati nemá a nesmí. *H.*

Poučná:

Vlastimil Kybal. Matthiae de Janov, dicti Magister Parisiensis Regulae veteris et novi testamenti. — Myšlenky císaře Marka Aurelia. Přeložil, úvod a poznámky napsal Em. Peroutka.

Matthiae de Janov, dicti Magister Parisiensis Regulae veteris et novi testamenti. Primum in lucem edidit *Vlastimil*

Kybal. Volumen I. Subsidio Academiae scientiarum, artium et litterarum Bohemicae Pragensis. Oeniponte Sumptibus librariae Universitatis Wagnerianae. 1908. XXIX + 347.

Regulae veteris et novi testamenti M. Matěje z Janova jest podle Palackého jednou z nejpamátnějších knih, jež od jakživa kdy v Čechách byly sepsány. Bohužel na vydání její čekali jsme drahně let. Až letos zásluhou pilného a nadaného historika Dra. Vlastimila Kybala dostalo se nám zatím prvého svazku základního díla literární činnosti Janovovy.

Jistě nebude nezajímavo u této příležitosti dotknouti se aspoň stručně historie akce, jež před lety u nás byla podniknuta. Mám totiž na mysli »Spolek pro vydávání písemných památek náboženského a církevního vývoje národa českého«.

Když dne 8. října 1842 Palacký konal v sezení král. české společnosti náuk čtení své dosud cenné práce »Předchůdcové husitství v Čechách«, připomněl, že »čáky není, aby brzy (Regulae . . .) celé vydány býti mohly«. A skutečně také čáky nebylo.

Bylo to nejspíše začátkem r. 1885, kdy Akademický spolek svolal zástupce čelnějších spolků pražských k poradě, jak důstojně oslaviti slovanské věrověsty Cyrilla a Methoda, »aby národ projevil, že pochopil kulturní a národní význam slovanských apoštolů«. Při té příležitosti zvolen zatímní komitét, který se doplnil představiteli různých korporací. A hned v hlavní schůzi navrhl prof. Masaryk, aby zarazil se »Spolek pro vydávání písemných památek náboženského a církevního vývoje národa českého.«[1]

Návrh byl přijat jednohlasně. Hned vypracovány stanovy, po jichž schválení vydáno prohlášení k veřejnosti, jež podepsali universitní profesoři J. Goll, Kalousek, Emler, Masaryk, Gebauer, Kaizl, A. Rezek, Dr. Fr. Čížek, redaktor Osvěty V. Vlček a za Akademický spolek V. Řezníček. Předsedou spolku zvolen prof. Goll, jednatelem prof. Masaryk a pokladníkem Václav Vlček.[2]

V prvé schůzi dne 7. června oznámeno, že se započne vydáváním Štítného Řečí besedních a postilly Chelčického a že také počal Matěj z Janova se opisovati.[3]

Mladý spolek mnoho sliboval. Ale rukopisný boj celou krásnou akci pohřbil.

Zase uplynulo mnoho let. A hlasy po vydání zvláště spisů Matěje z Janova ozývaly se častěji. Plán vydati vzácný tento poklad byl krásný; lákal také mnohé. Ale odrážela obtížnost úkolu. Až přišel Kybal. A jistě neubéře ceny záslužné jeho práci, když zde připomeneme, že byl prof. V. Novotný, kdo nadchl Kybala pro Janova.

Kybal přikročil ke svému dílu s láskou. Než to by ještě nestačilo. Kybal přikročil ke svému dílu po důkladné přípravě a předběžném stu-

[1] Athenaeum II. (1885) str. 223-224.

[2] Tamtéž, str. 319-320. Zde čteme také zprávu pokladní. Prof. Masaryk hned při svém návrhu upsal 1000 zl., prof. Kaizl 100 zl. a Lubor Jeřábek, stud. práv, 10 zl. Později přihlásil se prof. Goll, prof. Vančura a V. Vlček za členy zakládající s 50 zl. a praž. obchodník Jan Neff přispěl 25 zl.

[3] Běželo dále o spisy Husovy, Ondřeje z Brodu, Stanislava ze Znojma, Jana Rokycany, Hilaria Litoměřického, Archiv bratrský v Herrnhutu a j.

diu, zvláště filosofickém. Práce mladého historika vznikla v Gollově semináři. A byl to prof. Goll, Novotný, Kalousek i Pekař, kteří s živým interessem sledovali práci Kybalovu.

Trvalo řadu let, nebylo ani jinak možno při velikosti a obtíži práce, než vznikla obšírná cenná Kybalova studie věnovaná Matěji z Janova.[1] Kybal se zde ukázal jako historik s velikým interessem theologickým, tak že obraz Matějův vystupuje u něho z filosofického, respektive theologického ovzduší tehdejší doby. Není tedy divu, že v kruzích odborných vyslovovali se o knize Kybalově jako o nejpozoruhodnější v poslední době thematem i provedením, třeba že výsledky této práce neodpovídaly představě, již jsme dosud měli o Matěji z Janova.

A ježto se dr. Kybal odvolává v úvodě ke své edici na tuto svou práci a pak že se tam jen stručně dotýká osobnosti a díla Janovova, aspoň stručně se o ní zmíníme.

V první hlavě autor líčí Matějův život, a to vnější i vnitřní. Nevíme mnoho z běhů jeho života.[2] S počátku plul ve vodách své doby. Ale nadchází konverse. Matěj z Janova je nadšeným ctitelem Miličovým. Cítí v sobě božské poslání jíti ve šlépějích svého učitele. Ze spisů Matějových vysvítá, že byl in theoria radikálnější než Milíč, který měl za to větší význam praktický.

Základním rysem Janovovy povahy »byla vroucí, čistá a oddaná zbožnost, biblicky založená a mysticky zabarvená, jejíž nejvyšší touhou byl intimní styk, duchovní společenství a jednota duše s Ježíšem Ukřižovaným«. A tato touha, vyplývající z asketicko-pessimistických ideálů jeho ethiky, jest výrazem jeho hluboké pokory, jež se jeví nejen v jeho poměru ke Kristu, nýbrž i v poměru k církvi, jíž byl vřele oddán. Proto také podrobuje se jejímu soudu a odvolává své učení, když církev uznala je za bludné, Janov odvolal sice, ale smýšlení svého nezměnil. A píše nyní ostřeji, než byl před tím kázal. Znovu odvolává, ale přesvědčení svého se proto nevzdává. »Jest mravní nedůslednost,« — praví Kybal — »slabost a jistá rozpolcenost člověka konce středověku passivní a kontemplativní povahy, která v theorii projevuje v celku neobyčejnou odvahu a důslednost myšlénkovou, ale v praxi smiřuje se a přijímá starý řád a starý život.« Dvojakost povahy Matějovy jeví se i v jeho spisech. »Duch tak samostatný« — píše Kybal ke konci této kapitoly — již možno nadepsati Janov jako člověk — »a myšlenkově vyspělý neměl tolik síly, aby se vyjasnil, ujednotil a upevnil i morálně, aby v sobě vypracoval harmonii slova a skutku, jaké se obdivujeme u Husa. Byl to člověk kulturního přelomu a krise, který nebyl s to, dosíci pevné a důsledné shody mezi vysoko vypiatými ideály náboženskými a ethickými, jež vytvořila jeho exaltovaná duše, a mezi požadavky a povinnostmi praktického života, jež z nich prostě vyplývaly.« (Str. 32.)

[1] M. Matěj z Janova. Jeho život, spisy a učení. Spisů poctěných cenou král. České Společnosti náuk č. XVII; v Praze 1905, 8°. Stran XXI a 330. Za K 4·20.

[2] Žil v letech ante 1355-1393. Původně Kybal udával rok úmrtí Janovova 1394. Dle Tomka stála Janovova kolébka v zemanské tvrzi Janově za Mostem (Johnsdorf). Kybal soudí, že rodiště jeho jest v jižních Čechách, blíže kolébky Tomy ze Štítného, totiž v Janově u Mladé Vožice (str. 6-7).

Hlava druhá je věnována spisům Matějovým. Uvedeny jsou v pořádku chronologickém po jejich zevnější, bibliograficky literární stránce. U každého spisu naznačuje nejprve titul, obsah a rozdělení, pak udává incipit a explicit, uvádí dosud známé rukopisy, zjišťuje dobu sepsání a na konec vypočítává překlady a tisky staré i nové. Zmiňuje se též o spisech ztracených, zvláště českém z r. 1392.

V hlavě třetí podáno Janovovo učení. V části synthetické hledá Kybal filosoficko-theologický podklad názorů Matějových o církvi, v části analytické podává rozbor Matějova pojmu církve a vymezuje mu náležité místo v středověké theologii: náleží pokrokové theologii předchůdců reformačních, třeba že zůstává dítětem své doby.

Kybal sleduje také cizí vlivy, pokud se u Matěje z Janova uplatnily (jako sv. Augustin, Hugo a S. Viktore, Milíč). Ale proto jest to duch samostatný a původní.

V další části Kybal podrobuje kritice Matějovy názory (federalistické) na ústavu církve (v tom souvisí Janov s reformním hnutím cizím i našim) a rozbírá Matějovu kritiku a reformu současné církve. Východiskem psychologickým Matějovy kritiky a ethiky jest podle Kybala jeho religiosita, kdežto východisko logické tkví v jeho idei zákona křesťanského. Zde Kybal konstatuje zvláštní bolestný rys v Janovově morálce, jež se jeví jako specifikon ryze středověké. Idea kříže a popření vůle, spojení s Bohem jsou mystickými elementy ethiky Janovovy (ale i Milíčovy).

Vystupování jeho proti mnichům tkví v tradici domácí. Názor o lidských nálezcích vede ho k idei Antikrista, jímž je každý, kdo skutky popírá Krista. Idea Antikrista stává se u Janovova »zorným úhlem pro jeho ideologické a ethické nazírání na svět a dějiny.« Idea tato spojuje Matěje z Janova zase s hnutím domácím, hlavně Milíčem. Rozchází se však s ním v názoru na reformu církve. Milíč čeká ji od koncilu, Janov od — nového člověka...

Druhou část třetí knihy věnuje Kybal Matějovu učení o sv. oltářní a jejím přijímání. Zde dostává se mladý autor do speciálních otázek theologických. Matěj z Janova učí, že je nutno přijímati často, třeba každý den. Tvrzení své opírá písmem sv. a četnými autoritami. Kybal rozchází se zde s Palackým i Neandrem (na bádání těchto mužů spočívalo dlouho naše vědění o Janovovi, později se mu věnoval ještě Tomek a Böhringer) o účelu Matějova učení o častém přijímání. Palacký vidí v něm odpor proti stavovství, tedy snahu po zdemokratisování, Neander zase protestantský princip všeobecného kněžství — Kybal nevidí v tom ani účel dogmatický, ani protihierarchický, nýbrž prostě mravně reformní.

Kybal stopuje učení církevní o přijímání svátosti oltářní od dob praxe církve prvotní až do mystiků století 14. a myšlenku častého přijímání sv. oltářní od Milíče až na dobu Janovovu.

Matěj z Janova hlásal pouze časté přijímání sv. oltařní, nikoli přijímání pod obojí způsobou, třeba že »nelze neuznávati organické a vývojové spojení mezi oběma symboly náboženského hnutí českého ve 14. a 15. století...«

A résumé výkladů Kybalových Janov jest netoliko duch náboženský, křesťansky založený — jest to též duch samostatný a původní. O spisech jeho nikdo nedokáže, oč se byl pokusil Loserth se spisy Husovými. Janov — vir doctissimus — stojí zcela na výši myšlení své doby, a učení jeho jest plodem samostatného přemýšlení a mravního usilování o čistý a prohloubený život křesťanský...

Není také pochyby, že takový hluboký duch nezůstal bez vlivu na vnitřní vývoj husitství, a zvláště na předního představitele jeho po smrti Husově, M. Jakoubka ze Stříbra.[1] Zde řeší Kybal poměr Husa a Wiclifa. Názor, jako by husitství nebylo než vypěstované viklefství, považuje »za logický i historický nonsens, třeba že nelze popírati a snižovati v husitství vlivy cizí, hlavně vliv Wiclifův, jak na Husa, tak na theology doby jeho i doby pozdější...«

* *
*

Ještě po vydání této Kybalovy práce nebylo naděje, že by záhy došlo k vydání nejdůležitějšího Matějova spisu Regulí. A přece. Neminuly od té doby ani dva roky, kdy loňského roku oznamovaly denní listy, že chystá komisse, zřízená při České Akademii, pro vydávání pramenů českého hnutí náboženského ve XIV. a XV. století péči Dra. Kybala vydání tohoto spisu. A než uplynul rok od té doby, máme dávno v rukou jeho první svazek.

Spis vydalo universitní knihkupectví Wagnerovo v Innsbrucku s podporou jmenované komise. Vydání jest dvojí: české a latinské a liší se pouze tím, že ono má předmluvu českou. Text, poznámky a rejstříky jsou v obojím stejné: latinské. Co dosud vydáno, jest asi šestina celého spisu. Díl druhý vyjde počátkem r. 1909.

Ve vyšlém díle prvém otištěna je kniha první a druhá. Po Proemiu, v němž Janov udává titul, obsah a rozdělení spisu, následuje kniha první »De discretione spirituum et prophetarum secundum regulas traditas ad hoc in veteri testamento.« Rozdělena je ve 2 traktáry: *a*) De regulis in se, kde vykládá čtyři pravidla, vyňatá ze Starého Zákona o rozeznávání různých duchů v prorocích, *b*) De communione corporis Christi, t. j. o přijímání svátosti oltářní. Kniha druhá nese titul »De discretione spirituum in prophetis et evangelio«. Zase obsahuje 8 pravidel, vybraných z Nového Zákona, a to čtyři pravidla pro soud a znalost falešných křesťanů, zvláště kleriků. To jest obsahem traktátu prvého »De hypocrisi«. Druhý traktát jest ztracen. Známe však jeho titul a obsah. Nese název »De distincta veritate« Matěj z Janova uvádí v něm 4 pravidla pro soud a znalost svatých v pravdě, zvláště pravých kazatelův.

Regulae jsou sborník (volumen, liber) — vznikl před r. 1388 — pěti zvláštních knih, jež s úvodem k celému dílu tvoří celek zkonstruovaný na základě 13 pravidel (regulae) Starého a Nového Zákona. Matěj z Janova chtěl původně napsati v stručnosti knihu toliko první, ale »milostivý Ježíš rozšířil ho a otvíraje dvéře, naplnil jej svou hojností tak, že ještě napsal knihy dvě, totiž knihu druhou a třetí, a pak ještě čtvrtou a pátou.«

[1] Kybal Vl., M. Matěj z Janova a M. Jakoubek ze Stříbra. Srovnávací kapitola o Antikristu ČČH. 1905 (XI), str. 22-37.

Účelem a cílem Reguli jest: 1. poznání a rozeznání pravého a falešného křesťanství, 2. odůvodnění a doporučení laikům časté přijímání svátosti oltářní, jakožto nejlepší prostředek k uschování a utvrzení pravého křesťanství a k ochránění před křesťanstvím falešným.

Ideová struktura Reguli, t. j. rozdělení jich podle 13 pravidel, není logické ani promyšlené, nýbrž pouze zevnější a schematické. Proto také titul Regulae... nevystihuje úplně obsahu.

Zevnější literární formě a slohu Janovovu vytýká Kybal přílišnou rozvláčnost a časté opakování myšlenek dříve stejně nebo podobně pronesených, což vede k volnější formě výkladů. Janov užívá i někdy nelogických distinkcí větných, tím že rozkouskuje myšlenkový výraz v několik částí a p. Za to chválí bohatost výrazu, t. j. že dovede vyjádřiti tutéž myšlenku několika opisnými výrazy a rozvésti ji synonymy a j. Zvláštního půvabu dodává Matějovu slohu užívání biblických výrazův a obrazů. »Zanícení pro oblíbené myšlenky vede spisovatele mnohdy k výmluvné a živé, někdy i rozhorlené a ironické argumentaci.« Podivíme se u něho i zvláštní něžnosti, vřelosti a kráse. Třeba jenom upozorniti na jeho dojemné vyznání lásky k bibli, která byla prvním a základním motivem jeho činnosti spisovatelské.

Latina Janovova jest prostá a volná, jako mluvené slovo, vliv to školského vzdělání a činnosti kazatelské.

Kybalovu edici předchází stručná předmluva, v níž líčí Janovův život, seznamuje s jeho spisy a zachovanými rukopisy a kritickým apparátem, při čemž stále odkazuje na svůj český spis o mistru Pařížském.

Vydání je vzorné. Věnována mu zajisté péče největší, jaké jest hodno dílo Janovovo. Kniha opatřena snímkem musejního rukopisu Reguli XIII. E. 13. Fol. 17a (v textu str. 76—77). Knihu uzavírají podrobné rejstříky: Index locorum ex scriptura sacra, sanctis patribus aliisque scriptoribus laudatorum, Index nominum: *a*) nomina personarum, b) locorum a konečně Index rerum. Před textem umístěna jsou »addenda et corrigenda«.

O Kybalově edici Matěje z Janova dlužno se vysloviti s plným uznáním. *J. P.*

Myšlenky císaře Marka Aurelia. Přeložil, úvod a poznámky napsal *Em. Peroutka*. V Praze (Otázky a názory čís. 24., nákl. J. Laichtera). 1908, str. 173.

Proslulé myšlenky Marka Aurelia, tuto vznešenou, avšak labutí píseň stoické filosofie, měli jsme v litetatuře své záhy přeloženou (od Fr. Šíra v Jičíně 1842); ale překlad ten arci dávno již nemohl vyhovovati a k převodu, který chystal (podle ukázek v programu čáslavského gymnasia r. 1802) prof. K. Steinhauser, nedošlo. Nejvýš tedy vhod přichází uvedený překlad prof. E. Peroutky, jímž činí se obecně přístupným dílo, které každá větší literatura nemeškala si vtěliti mezi význačné plody své.

Markus Aurelius jest v nejedné příčině osobnost zajímavá i jako císař, i jako filosof, i jako povaha. Nejeden problém vznikl tu při povaze našich pramenů historických o něm. A překladatel dr. Peroutka neváhal podati podrobnější vylíčení jak života tak otázek, které vznikají »hodnověrnosti« pramenů životopisných a týkají se působnosti a vlády

Marka Aurelia, jeho poměru k manželce Faustině (které dr. Peroutka snaží se snad až příliš obhájiti proti zlehčování, v starověkých zprávách nám dochovanému), jeho poměru ke křesťanům a zejména jeho filosofického názoru. Výklad ten, v obsáhlém (62 stránek!) úvodu podaný, jest vlastně malá monografie o Marku Aureliovi, v naší literatuře jistě nadmíru vítaná. Při tom forma výkladu onoho jest naprosto přístupná každému vzdělanci a nemám, co bych na př. k výstižně podané tresti filosofie M. Aurelia (na str. XXXII. nn.) připojoval.

Překlad 12 knih »Zápisků« Aureliových (jež podle titulu určil jen »Sobě«, ale v nichž co chvíli obrací se k budoucím jich čtenářům) jest dílo nesnadné, nejen pro dosti četná porušení textová, ale leckdy i pro zvláštní způsob, jímž Aurelius své »evangelium pohanství« hlásá. Překladateli podařilo se šťastně nesnáze ony překonati, překlad jest nejen správný a srozumitelný, ale i pěkně plynný. Jen postrádám dvou věcí: při knize, která určena jest čtenářům širších vrstev našich, bylo by na místě v překladu podati ještě více vysvětlivek věcných (na př. str. 66 o Kratetovi a Xenokratovi, str. 76 n. o Eudoxovi, Hipparchovi atd, str. 104 Charax atd.), arci myslím vysvětlivek stručných, jak jinde je překladatel připojil. A druhá věc (které by si i při knihách českých jiných bylo často přáti): index, rejstřík věcný, jenž by umožnil nejen vyhledání jednotlivých myšlenek po přečtení spisu, ale zároveň nejlépe ukázal, které myšlenky zvláště zaměstnávaly ducha Aureliova. Na př. kolikrát vrací se aforism o marnosti veškeré ctižádosti, o krátkosti života lidského, o pošetilosti báti se smrti, o klidném přijímání neštěstí a snášení lidí, buďtež si jakákoli, a jak p o m ě r n ě málo jest v Aureliových myšlenkách narážek na vlastní učení metafysiky a noetiky stoické!

Chyb tiskových jest málo (na př. str. 27. zůstala forma »očištěného«), nemohu však souhlasiti s psaním (v úvodě, nikoli v titulu!) »Marcus«, ježto vede pak (str. XXIV) k formě na př. »Marcem«. *F. Č.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Novým rokem 1909 vejde v platnost z á k o n o r o z l u c e c í r k v e a s t á t u v k a n t o n u ž e n e v s k é m ve Švýcařích.

Předběžný návrh organisace nové církve, o kterém jsme svého času podali zprávu, byl na konci září přijat lidovým hlasováním v pozměněné poněkud formě, v níž byl od ustanoveného výboru předložen k hlasování.

Zajímavé a bezpochyby pro budoucnost církví v jiných švýcarských kantonech rozhodující jest to, že n o v á c í r k e v m á m í t i i n a d á l e r á z c í r k v e n á r o d n í.

Toto ustanovení má dalekosáhlý význam zásadní. Tvoří se tím jaksi nový typ svobodného církevnictví.

Posud bylo zásadou svobodných církví, že každá svobodná církev měla ráz, abych tak řekl, osobní nebo soukromý: za jejího člena byl po-

čitán jen ten, kdo se k ní sám jako dospělý přihlásil. Nikdo k ní nenáležel samým narozením. V Ženevě však chtějí nové církvi zachovati při neodvislosti též všeobecnost, tak aby protestantský Ženevan nábožensky vůbec interessovaný již přirozeně k ní náležel.

V nové konstituci jest tento bod formulován takto: církev přijímá za údy všecky, kteří se pokládají za její příslušníky.

V původním návrhu měla převahu tendence svobodně církevnická; vždyť existující již před rozlukou svobodná církev ženevská s počátku let čtyřicátých 19. století také značně připravila zákon odlukový. Aby se zase vyhovělo přání této strany, činí se v církevním zřízení rozdíl mezi »údy« a »voliči«. Údem je každý v církvi narozený, ale voličem jenom ten, kdo se sám nebo na vyzvání církve dá zapsat do jejích voličských seznamů. O církevních záležitostech svým hlasem rozhodovat budou tudíž jenom ti, kteří mají o ni skutečný zájem.

Definitivní návrh obsahuje další změnu v jiném důležitém bodu: volební právo žen původně navrhované bylo odloženo. Výslovně jen odloženo prozatím spolu s volebním právem cizinců, a to z toho důvodu, aby se předešlo agitaci, která mohla snad ohroziti celý projekt. Dozorčí a správní úřad, zvaný konsistoř (ovšem ve smyslu zcela jiném než v katolické církvi), má uloženo připravovati definitivní úpravu i těchto článků při revisi, jejíž potřeba se předvídá v dohledné době.

Jaký zájem budila tato církevní předloha, jest patrno z neobyčejné účasti občanů při plebiscitu. Všech účastníků bylo 4616, počet, který nebyl dosažen ani při nejdůležitějších předlohách za posledních šedesát let. Z těch hlasovalo pro odlukový zákon a nové zřízení církve občanů 4531. Pokusy o zmaření předlohy byly zcela nepatrné; imposantním hlasováním jsou ovšem navždy odbyty. Jest jasno, že neobyčejně veliká většina občanstva chce zachovati silnou protestantskou církev národní. V tom se sjednotily všecky směry theologické a církevně politické. Odluka v Ženevě tudíž neznamená seslabení zájmu o náboženství a církev, ani mezi prostým lidem. Spíše naopak u mnohých jej probudila a posilnila.

Jest dokonce možno, že nová protestantská národní církev ženevská bude posílněna ještě jinak odlukou, podobně jako byl posílněn protestantismus francouzský.

V ženevském kantonu existovala vedle státní církve od let čtyřicátých 19. století také svobodná církev protestantská se státem nesouvisící. Nyní když rozlukovým zákonem jest dosavadní státní církev uvedena v postavení neodvislosti od státu, tedy v postavení stejné, v jakém byla církev svobodná, je přirozeno, že se v ní ozývají hlasy po spojení. Skutečně je zbytečno, aby existovaly vedle sebe dvě stejné v celku církve. Ale svobodná církev má ráz konservativní a pietistický povšechně. Značné její části se bude zdáti, že nová národní církev není dost orthodoxní, a budou se proto bránit spojení. Ale splynutí aspoň jisté části s novou církví jest jen otázkou času.

Theologická fakulta na ženevské universitě zůstane zachována. Radikálové žádali její zrušení. Přátelé její namítali — a ten důvod rozhodl —, že i veřejnost a stát má zájem na tom, v jakém duchu budou vychováváni budoucí faráři. Pro celek prý je lepší, budou-li vzděláváni na veřejné fakultě, než kdyby nabývali vzdělání na soukromém církevním učelišti.

Důvod tento není dostatečný. Jistě také spolupůsobilo poznání, že vědy náboženské tvoří podstatnou složku moderních duchových věd a mají proto míti zastoupení ve svazku university. O »nevědeckosti« theologické fakulty ženevské nečetli jsme aspoň nic.

K první zprávě o předběžném organisačním návrhu ženevské národní protestantské církve, v němž bylo zvláště nápadné, že neobsahoval žádného vyznání víry, připojily některé české evangelické časopisy své otazníky a vyslovily pochybnosti a obavy, že takový stav povede k libovůli, nejednotě, rozkladu.

Trváme na svém tvrzení, že formule vyznání nedrží církevní jednotu, nýbrž duchovní, vnitřní jednota drží formuli, která je tím již i zbytečnou.

Ostatně uvedeme hlas se strany, kterou nikdo nebude podezírati z nedostatku orthodoxie. Na prvním evropském kongresu baptistském, který zasedal koncem srpna a začátkem září v Berlíně, dovozoval theologický učitel na hamburském semináři, dříve evangelický farář Hess, o církevních symbolech (vyznáních) jménem baptistů toto: »Vzpíráme se proti lidským vyznáním, neboť ta dosud vždycky bez výjimky způsobila víc sporů než uklidila, a stala se zastaralými a nepotřebnými, jakmile spor o ně ustal. Bráníme se proti každému druhu papežství, též ve svém cenění Písma svatého.«

Dnešním orthodoxním lidem, kteří přirozeně nezažili bojů o církevní symbolické knihy, pocházející vesměs z počátku novověku, připadá jistě paradoxním tvrzení, že církevní formulované vyznání není fakticky páskou jednoty církevní, ale historie učí, že skutečně snad každé vyvolalo více hádek než míru a že, jakmile přestalo býti předmětem sporu, hned přestalo být výrazem současného smýšlení. Proto není se bát vnitřního rozvratu nové ženevské církve.

Když jsme se dotkli baptistů a jejich berlínského kongresu, jsme povinni připojit informační zmínku o této náboženské společnosti u nás málo známé a málo rozšířené, ale v Americe náležející k nejčetnějším a k nejčilejším. Ostatně i v Evropě čítá baptismus skoro 700.000 členů, z nichž většina připadá sice na Britanii (přes 400.000), ale značná část též na Rusko (125.000), což jistě překvapuje; v řadě za Ruskem početně hned stojí Švédsko a Německo, a pak hned přijde Rakousko-Uhersko se 16.629 členy. Berlínský kongres měl za cíl sblížení a spojení rozličných skupin na pevnině s anglickým baptismem, jemuž tento úkol byl uložen r. 1905 při založení »světového svazu baptistů«.

Vedle tohoto vnitřního úkolu měl kongres také vnější zahrocení proti dobovým zjevům protichůdným: »proti stálému vzrůstu katolicismu a rozmachu materialistické nevěry v evropském světě«. Pro sebe, pro lid-

stvo a proti všemu opačnému chce prý baptism pracovati pro »křesťanství liberální, demokratické a bratrské« mezi massami, které buďto podléhají »tradičnímu sestátněnému a extrémně konservativnímu církevnictví«, nebo pro tyto vlastnosti církví se odcizily náboženství vůbec. Baptism chce čeliti hierarchii a sakramentismu v církvích (= přílišnému zdůrazňování svátostí, jakožto prostředků a magických nosičů milosti boží, jak se na ně nazírá v římskokatolické církvi vesměs, a v evangelických církvích tu a tam v kruzích naprosto orthodoxních, zvláště lutherských též. Tento bod je zajímavý právě pro baptism, jenž přece se začal a odlišil právě pro nazírání na svátost křtu, žádaje a dovoluje křest pouze dospělým, poněvadž jen ti mohou míti nezbytnou podmínku předcházející víry. Na kongresu prohlásil jeden ze směrodatných řečníků, že baptistská společnost již nestojí a nepadá se křtem, nýbrž s vírou v Krista). Baptism nechce míti jiné vyznání víry mimo bibli.

Sympaticky působilo zdůrazňování sociálních úkolů křesťanstva, lidských a všelidských cílů křesťanství, zdůrazňování svobody nejen náboženské, nýbrž svobody vůbec, program lásky ke slabým: chudým, potlačeným, pronásledovaným, a program světového bratrství a míru. Konečným cílem prohlašují království boží. Sociální život musí být proniknut duchem Kristovým a uveden v souhlas s vyznáváním křesťanského náboženství. Zdroj síly pro všecko i pro sociální činnost jest ve »věčném evangeliu«.

I baptism má ovšem v sobě rozdíly theologického smýšlení, ano rozpory. Angličané jsou v celku liberálnější, někteří tak liberální, že právě k bodu »baptism a moderní názor světový« v poslední chvíli odřekl korreferát Dr. von Gerdtell z Marburgu, baptistský misionář mezi studentstvem a akademickými vzdělanci. Ostatně jednotnost naprostá není možna ani žádoucí. Volností od pout konfesse jest baptistům usnadněno jejich stanovisko k modernímu životu. Uvědomili si, že dnes nemůže být ideálem, co jím bylo Johnu Bunyanovi: touha uniknouti pozemskému, hříchem spoutanému životu a spěti k nebeské vlasti, vědí, že musí státi, a také stojí v pozemském životě a s radostí plní své kulturní a občanské povinnosti. — Východiskem jest jim osobní poměr ke spasiteli a »obrácení« jednotlivcovo, zkušenost hříchu a milosti boží. Zásadně uznávají plnou svobodu myšlení theologicky, sociálně. Ale kde moderna překročuje své hranice a zřeďuje náboženství v pouhý subjektivism, tam jsou energickými antagonisty moderního názoru světového. Jest patrno, že ani nejkonservativnější člen nemá důvodů zakročovati proti takovéto modernosti.

Vždy znovu zajímavo jest slyšeti z úst zastance svobodného církevnictví a při tom člověka hluboce a vědomě náboženského důvody proti spojení církve a státu. Dr. Clifford z Londýna konstatoval, že od reformace prožíváme zvolný proces odcírkevňování, jímž se stále určitěji dělí obor duchovní a státní. Každé spojení se státem, ať se zdá sebe výhodnější pro církev, ubíjí v ní nemylně ducha a život a svádí ji, aby hledala svého prospěchu na úkor národa. Ať stát přizná a zabezpečí církvím jistotu jejich majetku, ale církve buďtež vyloučeny od vlády ve správě státní a obecní, sice se z moci stát udržují-

cích stanou mocnostmi stát podrývajícími: důkazem toho jsou dějiny. V zájmu lidstva a v zájmu věčného evangelia jest tudíž pracovati o rozluku obou mocností. Ve všech zemích nosí církve od státu odvislé zárodek smrti v sobě; jejich nejlepší údové touží po vyšším duchovním životě. Nezadržitelný proud vývoje spláchne státní církve, ale pak teprve se tím svobodněji uplatní moc a požehnání evangelia.

Není divu, že státní církev německá se chovala k baptistskému kongresu naprosto upiatě. Není však správno zavírati oči před svobodně církevním hnutím, které se stává i na pevnině, čím v Anglii a Americe dávno jest: veřejným činitelem, který bude míti vliv na budoucí utvoření církevních poměrů.

Zdrželi jsme se u tohoto kongresu déle, abychom zprostředkovali kus názoru o typickém, pro nás cizorodém ovzduší. V českém národě má ovšem baptism jako veškeré svobodné církevnictví nesnadnější postavení, nevděčnější práci, a proto též nepatrné výsledky. Nevíme, byl-li také český baptism zastoupen, když na uvítacím večeru přinášelo pozdravy 15 zástupců různých národů, po každém řečníkovi jeho krajané povstávali a zpívali duchovní píseň v rodné řeči.

*

Akutní dnes politická otázka bosensko-hercegovská má také svou nábožensko-církevní stránku. Příznačné pro tamější poměry jest to, že pro příští bosenský sněm mají býti mandáty rozvrženy dle jakéhosi církevního klíče. Není podkladem ani poměr národností, ani tříd, ani kuriový v obyčejném smyslu, nýbrž konfesijní. To znamená, že odlišující charakteristikon je konfesijní příslušnost. Vypadá to značně opožděně. Hoví se tím dávné náboženské řevnivosti mezi pravoslavnými, katolíky a mohamedány. Poměrné zastoupení jejich bude beze vší pochyby příčinou sporů. Snad by znamenalo zjednodušení, kdyby se volby prováděly na jiném podkladě. Národnostně na příklad by nebylo velikých rozdílů. Ovšem konfesijní dělítko je obyčejně zároveň dělítkem stavovským. Při projektovaném systému jest obava, že stavovské protivy budou ještě zpříkřeny rozdílem konfesijním. Není v tom zase stará politická praktika »divide et impera«?

Domácí bosenští obyvatelé ukazují na nápadný početný vzrůst katolických církevních institucí. R. 1878 byl v Bosně a Hercegovině jediný katolický kostel, jedna škola, jeden dobročinný ústav. Po třiceti letech, r. 1908, čítá se kostelů přes 200, klášterů 12 mužských, 11 ženských, 7 humánních ústavů, 72 škol, 11 gymnasií a na 800 mnichů (jesuitů, františkánů, trapistů).

Tento vzrůst za dobu okkupace shledávají mnozí nápadným. Někteří v něm vidí přímo »vládní nadržování katolíkům«, »soustavnou, umělou podporu se strany státu«. Zvláště bosenští mohamedáni často si stěžovali na strannickost bosenské správy.

Že počet katolíků vzrostl, je zjev zcela přirozený: okkupací byla Bosna otevřena proudu rakouských přistěhovalců, kteří ovšem jsou hlavně katolíci. Tito přistěhovalci nutně sami se starali o své duchovní náboženské potřeby, pečovala církev, pomocnou ruku podával i stát. Dělo-li se to na úkor ostatních konfesí, nesnadno rozhodnouti. Nesprávné

by bylo postaviti vedle uvedeného vzrůstu katolických institucí ke srovnání vzrůst institucí mohamedánských a pravoslavných za stejnou dobu. Pravoslavných a mohamedánů zajisté nepřibylo ani zdaleka tolik, ani poměrně takový počet jako katolíků.

*

Při zmínce o nové ústavě turecké pochválili jsme zásadní snášelivost koránu. V praxi se ovšem tato snášelivost jeví jinak — jako ve všech náboženstvích!

Nedávno byly plné noviny zpráv o fanatické náboženské vraždě spáchané mohamedány v Cařihradě na pravoslavném Řekovi za to, že pohnul svou muslimskou ženu ku přestupu na křesťanství. Dav jej roztrhal na kusy a chtěl jeho mrtvolu předhoditi pouličním psům, kdyby ji přátelé nebyli odnesli do chrámu, kde ji musilo hlídat 500 jízdných vojáků.

*

V Rusku náboženská svoboda a rovnoprávnost postupuje pomalu, ano zvrací se: Car potvrdil návrh ministra osvěty Švarce, jímž se stanoví poměr, ve kterém smějí býti přijímáni židovští studující na vysoké školy: v Moskvě a Petrohradě jenom do 3%. Nejvyšší přípustný počet je 10% tu a tam, kde mají židé dávné právo bydlet hustěji pohromadě. Podobná praxe se chystá pro střední školství. Tedy něco v duchu a přání našich křesťanských sociálů!

9. prosince 1908. +

Feuilleton.

Papež Clemens VI.

»muž který do žalářní kobky vstoupil
ohlásit mládcům, Konradinu králi
a Friedrichovi z Rakous, nález soudu,
při šachu našel oba. Pohnut nebyl
ten ani onen novinou tou hroznou,
ba, jakby se jich ani netýkala,
sunuli klidně po čtverečcích prkna
své krále, věže, pěšáky a koně.
Na zítří z rána očistili duše
zpovědí svatou, vzali tělo Páně
a vedeni jsou na plac, kterýž slove
del Mercato. Lid celé Neapole
tu shromážděn byl. Protonotar králův
pan Robert z Bari četl ortel smrti,
co mladý Konradin se díval kolem
s lešení popraviště k modru moře,
vzdáleným horám, zářícímu nebi,
na kraj ten lepý, o němž mínil kdysi,
že spravedlivým dědicem jest jeho
a vzít jej přišel z dalekého Švábska
a svlažit je měl nyní mladou krví.
A potom na máť vzpomněl, která kdesi
v německé zemi z okna hradu zírá
a k jihu hledí — vzpomněl, neboť zvolal:
— Ó matko moje, jakou hroznou zprávu
dostaneš o mně! — obnažil svou šíji
a vložil mladou plavovlasou hlavu
na dřevo špalku. Mih se meč, a Friedrich,
jenž vedle čekal, vykřik strašným hlasem.
Ten sťat byl po něm. Tiché slzy tekly
po lících lidu, neb strach před zbrojnoši
i vzlyk jim dusil. Těla pohozena
na břehu mořském, jako by je vlny
sem připlavily. Potom nasypáno
kamení na ně v rozkaz Karla krále.
Tím, svatý otče, končím zprávu svoji.«

Te deum laudamus! Bože velký, svatý!
Ne ty, jenž Milost jsi a Slitování,
ty trpiteli kříže, lásko věčná —
však ty, ó Hospodine, Pane přísný,
jenž hubíš ohněm, vodou, morem, mečem,
jenž neodpouštíš, ale tresceš v rodu
až do třetích a čtvrtých pokolení —
buď sláva tobě! Dnové naplněni
a hněvu tvého vylila se číše
nad domem prokletým! Nuž, rode Staufů,
jenž v pustinu jsi zvracel kraje země
a města bořil, hýbal královstvími,
jak Izaiáš praví, — kde jsi nyní?
Králové všichni pochováni slavně
v domovech svojich, ty však zavržen jsi
od hrobu svého ratolest jak svadlá
a pod kamením tlíš jak pošlapaná
zdechlina zvěře! Jméno Babylona
a ostatky i syna, vnuka jeho,
jsou vymeteny z říše lidí živých
pometlem zahynutí — sláva Bohu!
Boj dobojován. Mladý orlík lapen
a podřezán jak kůře.

Honorie,
ze slávy nebes popatř na tu zemi
a zaplesat dej velkým štěstím duši!
A Gregore, jenž roků sto jsi viděl,
a nedočkal se, rozjasni své oči!
Ty, Innocenci, jenž jsi prchnout musil
od svatých hrobů v dálku cizích zemí
a přisáh zhoubu prokletému rodu
cizáckých Němců, utlum hněv svůj nyní,
neb dnes už nemá kořisti ni cíle!
Ty, Alexandře, usmívat se můžeš
a, Urbane, už vzdychat není třeba —
ó předchůdci vy moji v službě páně,
vy vstaňte z míst svých nyní v slávě boží
a s anděly a světci jděte k místu,
kde Hospodin dlí nad světy a slunci
a zapějte mu hlučné Hallelujah!

Pán viděl, slyšel, přispěl ku pomoci.
V plášť mnišský zhalen, hořký úsměv na rtech
a marnost svého žití v duši cítě
zhas pohan Friedrich. A syn jeho Konrad,
jsa proklet církví, odevzdal svou duši
plamenům pekel dřív, než tělo otce

ve hrobě tlíti začlo. Enzio pak,
výhonek druhý jedového kmene,
v Bologni v poutech v pevné věži sedí,
a nemožno, by spatřil světlo slunce,
jak řekám nelze téci nazpět k zdroji,
běh časů zvrátit, hvězdám za dne svítit.
A třetí v řadě, Manfred, bastard bídný,
zmij jedovatá, rouhač bohaprázdný,
u Beneventa vydech hříšnou duši
pod francouzskými meči, které ostřit
pán kázal andělům svým. Ani země
mrtvolu jeho neukryla v sobě:
byl z hrobu vyrván, pohozen, by stal se
potravou vlků, havranů a supů.
A Konradin, všech poslední, teď zhynul
pod rukou kata . . .
Te deum laudamus!
My nevolali marně, Hospodine.
Tys nedal v posměch církev, dceru svoji,
a zástupce své nevydal jsi za terč
útržkům lidským. Za námi stáls vždycky
a čin tvůj nesl za slovem se naším.
Tys utvrdil nás v sobě a v nás sebe.
Náš jazyk jest jak oheň zžírající
a smrt je hlasatelem moci naší.
A mrtví, jež jsi srazil s výše jejich,
ti živými jsou svědky vůle tvojí
do krajin dálných k národům a králům
přes časů prostory až do věčnosti:
Bůh na nebi a papež na tom světě.
A zdrceno buď vše, co odporuje
jak z hlíny nádoba a číše ze skla.

—by—

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Dějiny a dějepisci na mezinárodním kongresu historickém v Berlíně.[1]

Napsal Dr. Vlast. Kybal.

I. Organisace a všeobecný ráz kongresu berlínského.

Mezinárodní kongresy historické nemají posud dlouhé historie. Vznikly, tak jako jiné vědecké kongresy mezinárodní, v době nedávné, kdy kommunikace ideí, věcí i osob stala se neobyčejně snadnou a rychlou, spojujíc navzájem nejvzdálenější body zeměkoule, a kdy zároveň velkovýroba a nadvýroba artiklů jednoho oboru vědního, způsobená odstředivou specialisací a mikrobií vědeckou, vyvolávala samovolně potřebu soustředění a synthese aspoň vnějšího rázu a programu.

Historické vědy pokusily se o tuto vnější synthesu nejprvé v Hágu pro historii diplomatickou (roku 1898), potom v Paříži pro historii srovnávací (r. 1900) a naposledy v Římě pro celý obor věd historických (r. 1903). Berlínský kongres byl tudíž čtvrtý mezinárodní kongres historický vůbec, druhý mezinárodní kongres všehistorický a první kongres, jenž se konal na germánské půdě. Každý mezinárodní kongres podobného rázu je podnik významu vědeckého, politického a společenského, jehož zdar závisí na mnohých okolnostech prostředí, v němž se koná, a době, v níž se koná; neboť místo a čas mají dáti mezinárodnímu kongresu široký základ programový soustředěním co nejvíce význačných představitelů oboru a zároveň

[1] Berlínský kongres konal se ve dnech 6.—12. srpna 1908. Následující článek byl napsán v září 1908 v Paříži. Francouzský výtah předložil jsem k žádosti p. G. Monoda redakci Revue Historique, která ho použila ke svému referátu v RH 1908, Nov.—Déc. Z jiných referátů o kongresu uvádím předně referát v Historische Zeitschrift 1908, 3. Heft, pozoruhodně střízlivý, ale docela všeobecný, a za druhé apologetický a v lecčems nesprávný referát Herreův v Histor. Vierteljahrschrift 1908, 3. Heft. Srov. též Revue de synthése historique.

pevnou organisaci, v níž by se jednání kongresu, vnější i vnitřní, pohybovalo, a tím mezinárodního a universálního účelu kongresu nejlépe bylo dosaženo. Dosavadní kongresy historické, zvláště kongres pařížský, konaný za hluku světové výstavy pařížské, a kongres římský, konaný na místě historii i turistikou tak oblíbeném, jako jest Věčné Město, vyhovovaly spíše vnějším než vnitřním požadavkům kongresu: shromáždily sice historické učence všech téměř zemí a národů (v Římě bylo 2212 kongresistů), avšak pevné organisace kongresové nepřinesly, jak patrno z jejich pestrých programův i protokolů.[1]

Berlínský kongres pokusil se o tuto organisaci. Přejav mandát z rukou kongresu římského, byl připravován ve velké koncepci i v podrobném propracování od doby půldruhého roku; německá a speciálně berlínská věda historická chtěla v duchu universálně-historických tradic svých universit zorganisovat kongres, jenž by na jedné straně byl opravdu mezinárodní a na druhé straně universální, chtěla veřejně osvědčit, utvrdit a rozšířit živoucí vztahy, jež jsou mezi historiky německými a cizozemskými, a tím zároveň přispěti k dílu sblížení a míru mezi národy. To byly, jak veřejně bylo prohlašováno, vůdčí ideje kongresu, veřejně prohlašované, jež měly být vtěleny v program i ve vlastní jednání kongresu. Podle pečlivě vypracovaného řádu kongresového všechno jednání mimo přednášky všeobecného rázu (Allgemeine Sitzungen) bylo soustředěno v osm následujících oddělení čili sekcí: 1. dějiny Orientu, 2. dějiny Hellady a Říma, 3. politické dějiny středověku a novověku, 4. kulturní a duchovní dějiny středověku a novověku s pododdělením dějin přírodních věd, 5. dějiny právní a hospodářské, 6. církevní dějiny, 7. dějiny umění, a to archeologie a dějiny umění středověkého a novověkého a 8. pomocné vědy historické (archivnictví a bibliothekářství, chronologie, diplomatika, epigrafika, genealogie, historická geografie, heraldika, numismatika, paleografie a sfragistika). Jednání v těchto sekcích řídili zvláštní předsedové a jednatelé. Přednášky, průměrně tři denně v každé sekci (t. zv. Sektions-Sitzungen), byly přijímány a do programu vřazo-

[1] Srovn. pro kongresy pařížské: Congrès International d'histoire comparée, tenu à Paris du 23 au Juillet 1900. Procés-verbaux sommaires, Paříž 1901, a k obsahu Revue de Synthèse Historique I. 1900, str. 196—229: L'histore aux Congrès du 1908. — Pro kongres římský: Atti del Congresso internazionale di science storiche, Roma, 1—9 Aprile 1903, 12. sv. (posud neukončeno) a referáty G. Monoda v Revue Historique 1903 a prof. J. Golla v Českém Časopise Historickém 1903.

vány od předsedů nebo od ústředního organisačního komitétu, v jehož čele stáli Koser, Eduard Meyer a Wilamowitz-Moellendorff; neměly přesahovat půl hodiny a diskusse jednotlivých řečníků neměla trvati déle pěti minut; od uveřejnění vykonaných přednášek v aktech kongresových bylo vůbec upuštěno, a toliko stručné referáty měly býti publikovány v denníku (Kongress-Tageblatt), jenž po čas kongresu vycházel; ale ani to se nedálo.

Roztřídění látky v osm sekcí právě uvedených mělo patrně představovati ono universální pojetí věd historických, o němž Koser, předseda kongresu, mluvil v zahajovací řeči, připomínaje universálně-historické tradice berlínské university. Není pochyby, že toto pojetí je přesnější a praktičtější, než bylo na př. příliš široké pojetí historických věd od kongresu římského.[1] Přes to nezdá se býti ani úplné ani zcela správné; mám za to, že na příklad pododdělení »dějiny přírodních věd«, které bylo zastoupeno osmi přednáškami, bylo docela zbytečně do programu pojato (byly-li mezi historické vědy pojaty dějiny věd přírodních, mohly býti mezi ně pojaty, a to větším právem, dějiny duchověd vůbec a nauk filosofických zvláště), a na druhé straně mám za to, že do širokého pojmu historických věd náležejí plným právem dějiny jazyků a literatur světových; nechápu, jak lze v »universální« historii mluvit o zjevech politických, hospodářských, právních, kulturních, náboženských a uměleckých, a opomíjet zjevy literární. Literární thema bylo sice tu a tam vtaženo do sekce kulturní, ale tak kuse a neurčitě, že by bylo užitečnější je vynechat a vynechat vůbec nejasnou sekci kulturních a duchovních dějin a podřadit ji sekci literárních dějin, které mají předmět, pojem i methodu zcela přesně vymezené. Námitka, že by pojetím celého oboru literární historie jednání kongresu vzrostlo nad míru, nemůže v podobných případech platiti. Když universalism, tož universalism plný a logický.

Vážnější námitku bylo by lze činiti vlastnímu programu kongresu, ač dlužno připomenouti předem, že nedostatky, které se tu jeví, nespadají úplně na účet organisačního komitétu berlínského, nýbrž jsou inherentním zlem mezinárodních kongresů vůbec. Moderní doba,

[1] Římský kongres historický měl následující sekce: I. Dějiny starověké a klassická filologie. II. Dějiny středověké a novověké. Methodika. Pomocné vědy historické. III. Dějiny literární. IV. Archeologie. V. Dějiny umění. VI. Dějiny umění hudebního a dramatického. VII. Dějiny práva a věd ekonomických a sociálních. VIII. Dějiny geografie a historické geografie. IX. Dějiny filosofie a náboženství. X. Dějiny věd fysikálních, mathematických, přírodních a lékařských. Srovn. Atti del Congresso internazionale di science storiche, vol. I. Parte generale.

která přenáší tak lehce a rychle vědu s jednoho místa zeměkoule na druhé, vztyčila přece nebetyčné šraňky mezi jednotlivými celky národními a státními, jež sice vstřebávají se zmnoženou citlivostí a dychtivostí všechny vymoženosti společné kultury světové, ale ztravují a zpracovávají je vědomě a programově především k sesílení sebe samých jako samobytných činitelů mezinárodních. Kongresy jsou či chtějí býti mezinárodní, ale nepřestávají býti národní. Soutěž prudká a bezohledná, která jest mezi národy v řádu hmotném, jeví se čím dále tím více i v řádu duchovním. Mezinárodní kongresy vědecké chtějí sloužit sblížení a míru mezi národy, jak se hlásá v diplomatických enunciacích jejich, ale ve skutečnosti jsou to více méně zdařilé trhy či bursy, na nichž věda každého národa má svůj kurs. Je pochopitelno, že národ, jenž kongres organisuje, emittuje hodnot co nejvíce a hodnoty nejcennější, že ovládá situaci a vtiskuje, někdy mimoděk, někdy vědomě, svůj národní ráz pohybu i výsledkům jednání; a tento ráz je tím silnější, čím silnější jest věda národa, jenž kongres pořádá. Není pochyby, že tento zjev není správný ani spravedlivý, že vědecký kongres mezinárodní, pořádaný sub specie vědy jednoho nebo několika málo národů, zúžuje horizont a stlačuje niveau vědecké práce a kultury, již produkují a představují všichni národové dohromady. Ideálem mezinárodního kongresu historického by byl zajisté kongres, jejž by pořádali společně v š i c h n i kulturní národové evropští i mimoevropští, a na němž by tito národové v přesném poměru k potenci předkládali výsledky svého badání a myšlení, jež vykonali ve vědě historické za určitou dobu. Tento ideál je ovšem ideálem, a za daných poměrů mezinárodních nutno se spokojiti s kongresy, jež pořádají a na nichž tón udávají národové nejsilnější. Ale i takové kongresy mohly by míti svůj vědecký raison d'être, kdyby jejich ideovým základem nebyla nacionální megalomanie, nýbrž spravedlivé a objektivní hodnocení vědeckých snah a práce všech národů, a kdyby jejich věcným základem nebyly mlhoviny mezinárodního sblížení a sjednocení na společném poli kulturním, které jen špatně zastírají pýchu prvenství a násilí mocnějšího nad slabším, nýbrž přesný program vědecký, program převahou i n f o r m a t i v n í, jenž by seznamoval odborníky o pokrocích a výsledcích historického badání všech oborů jasně a plně pojaté »vědy historické«, jichž bylo dosaženo v době od jednoho kongresu ke druhému ve všech zemích a u všech národův.

Očekávati takového programu na příklad od Vlachů bylo by zajisté přehnané — na kongresy konané na půdě italské nebo řecké

dlužno vůbec klásti spíše měřítko turistické než vědecké, ač římský kongres historický po stránce informativní přinesl nepoměrně více než kongres berlínský, — ale očekávati ho od Němců bylo tím oprávněnější, čím více methodického a organisátorského talentu u nich se předpokládá, a čím také silnější jest u nich vědomí universálního smyslu pro všechny obory lidského poznání. Předseda kongresu konaného na berlínské půdě zdůrazňoval universálně-historické tradice berlínské školy historické, a cituje slova Viléma Humboldta: »Wir Deutsche gewöhnen uns jetzt, die Eigentümlichkeit jeder Zeit, jeder Nation zu studieren, so viel als möglich in dieselben einzugehen und diese Kenntnis zum Mittelpunkt unserer Beurteilung zu machen,« bral je za znamení, v němž kongres byl připravován. Nuže, kdyby podle těchto slov berlínský kongres historický byl posuzován, vyzněl by posudek málo příznivě. Stačí říci, že historie slovanských národů (nehledíme-li k literární přednášce Murkově »o národním eposu bosenských Mohamedánů«) byla úplně exkommunikována z jednání kongresového, právě tak jako žádný slovanský jazyk nebyl na kongresu připuštěn. Toto »opomenutí« bylo by snad lze poněkud vysvětliti, kdyby šlo toliko o slovanské historiky, kteří o kongresu byli uvědoměni nebo naň i pozváni, ale kteří, mimo Rusy, z důvodů politických do Berlína nešli. Avšak německé university samy a berlínská universita v čele mají historiky studující slovanskou historii a slovanskou kulturu — proč tito na kongresu nevystoupili? Není pochyby, že politický a nacionální ráz, o němž jsem mluvil jako o inherentním zlu kongresů vůbec, projevil se i na mezinárodním historickém kongresu v Berlíně, byť i oficiální proslovy a doslovy zněly sebe »universálněji« a sebe objektivněji. A tento ráz, mimo jiné, měl nepříznivý vliv jak na účast kongresistů, tak na vlastní jednání kongresu.

Berlínské noviny prohlásily historický kongres berlínský za jeden z největších a nejskvělejších kongresů vědeckých, jaké ve zdech Berlína byly posud pořádány. Po stránce representační a se stanoviska říšsko-německé vědy historické byl to zajisté podnik velikého uznání a chvály hodný, a neopomenu níže vytknouti obraz, jaký německá věda historická na kongresu poskytovala. Organisační komitét snažil se s neobyčejným důmyslem vtisknouti kongresu velkoměstský ráz a dáti účastníkům na vědomí, že kongres jest pořádán v sídelním městě moderního Německa a Pruska. K disposici kongresu byly dány obě pruské sněmovny, poslanecká i panská, vypravené s veškerým moderním komfortem, dále přednáškové sály dvou musei (umělecko-

průmyslového a národopisného) a sál domu architektů, a pro všeobecná shromáždění velký sál Filharmonie. Zahájení byl přítomen pruský princ, kongresisti byli uvítáni v říšské sněmovně, přijati v říšském kancléřství, na berlínské radnici, v Postdamu, byla pro ně pořádána zvláštní představení divadelní, zvláštní výstavy a prohlídky, slavnostní hostina, výlet do Hamburku, atd. Jsem přesvědčen, že říšští učenci, zavítavší do Berlína z provinciálních měst a městeček se svými »altfränkisch« oděnými paními a slečnami (jak se posmíval — Berl. Tagblatt), byli oslněni nádherou i skvělostí jejich historického sněmu; cizinec díval se skeptičtěji, a ač loyálně uznával pozornost a pohostinnost pořadatelstva, nemohl nepozorovati fragmentárnost kongresu, nemohl neviděti, jak mezinárodní kongres historický, rozpočtený na 2—3000 účastníků, scvrkl se ponenáhlu, zvláště následkem neúčasti pařížských historiků, na kongres německých historiků, konaný za assistence čilých Vlachů, všudybytných Angličanů a Američanů a kulturně závislých Rusů a Skandinavců. Účastenství na kongresu představují jasně následující číslice, jež jsem sestavil na základě oficiální a definitivní Mitgliederliste. Přítomných bylo úhrnem 1012 účastníků, mezi nimi 44 žen a 156 studentů, hlavně berlínských; po odečtení těchto dekorativních partií zbývá 812 účastníků. Mezi těmito 812 členy bylo 304 členů z Berlína samého, tak že kongres čítal toliko 508 členů mimoberlínských. Mezi těmito 508 členy mimoberlínskými bylo 239 Němců z říše nebo z jiných zemí, tak že neněmeckých členů bylo 269: z nich bylo Rusů 36, Italů 35, Angličanů 34, Švédů 27, Američanů 25, Francouzů 18, Belgičanů 13, Hollanďanů a Švýcarů po 11, Dánů a Maďarů po 10, Finů 8, Norů a Čechů po 5, Jihoslované 2, Řekové 4 atd. Zajímavější ještě jest národnostní statistika přednášek, jež na kongresu byly konány, buď ve všeobecných shromážděních, buď v sekcích. Němci měli 78 přednášek (mezi nimi 19 přednášek konali berlínští historikové, ač tito ze zásady »mezinárodní zdvořilosti« chtěli se původně přednášek zříci), Francouzové 11 přednášek, Angličané 10 přednášek, Italové 9, Rusové a Američané po 6, Belgičané a Hollanďané po 5, Norové a Švýcaři po 4, Švédové, Dánové a Řekové po 3, Španělé, Maďaři a Finové po 2, Čech (Max Dvořák) a Jihoslovan (Murko) po jedné přednášce. Celkem tedy bylo 78 přednášek konaných od Němců a 77 přednášek konaných od Neněmců.

Počet přednášek sám o sobě byl imposantní (155 všech, z nich 10 ve všeobecných shromážděních a 145 v sekcích),[1] a v jiných poměrech

[1] Římský kongres historický vykazoval 112 schůzí (4 všeobecné, 6 kon-

by úplně dostačoval k tomu, aby v něm současná věda historická vystoupila plně, živě a programově se všemi svými problémy, směry a methodami, se všemi svými výsledky práce hotové i s plány a potřebami práce budoucí. Že se tak nestalo na berlínském kongresu, připravovaném a řízeném s takovou pečlivostí, toho hlavní vinu nesou, jak jsem výše vytkl, způsob nynějšího pořádání kongresů a na druhém místě vliv politických a národních poměrů přítomných na všechna mezinárodní shromáždění. Pořadatelé kongresů usilují o to, aby kongres co nejskvěleji představoval vědu jejich národa, a přirozený následek toho za dnešních poměrů, kdy věda a politika tak splývají, jest, že zastoupení ostatních národů na kongresu odpovídá více touze nebo i ctižádosti jednotlivců, než vědeckým potřebám a důstojnosti jednotlivých národů a států. Námitka, že toho nelze žádati na kongresech, aby poskytovaly plný obraz určité vědy a vědecké činnosti u všech národů kulturních, že kongresy vyhovují svému účelu, shromáždí-li na jednom místě odborníky, seznámí-li je navzájem a spřátelí-li osoby nejrůznějších zemí a národů, — tato námitka, jež nadřazuje společenský význam kongresů nad jejich význam vědecký, nemůže za dnešní doby platiti. Tout évolue — a není pochyby, že vědecké kongresy mezinárodní, kdyby byly organisovány ve znamení snah opravdu vědeckých a mezinárodních, mohly by poskytovati velkolepou synthesu vědecké práce dnešní doby v určitém oboru, a tím vyhovovati živým snahám dneška po celistvosti, plnosti a pevné jednotnosti badání a zkoumání lidského ducha. Posavadní kongresy těmto snahám vyhovovaly velice nedostatečně, avšak přes to jsou cenné, protože poučují velice názorně o nedostatcích dosavadní organisace vědecké práce velkého slohu u nejpokročilejších národů. S toho stanoviska nedostatky, jež se projevily na berlínském kongresu, jsou tím poučnější, čím vyšší snahy organisační komitét berlínský na jevo dával.

Na kongresu berlínském bylo možno rozeznávati dvojí vědu podle způsobu a programu, v jakém se representovala: vědu německou a vědu neněmeckou. Tato poslední neměla vůbec žádného programu, vyjímaje snad francouzskou egyptologii, a přednášky, které příslušníci jednotlivých národů konali, byly tak disparátní a tak slabě úměrné skutečné práci historické v jednotlivých zemích, že to bylo až úžasné. Uvedu příklady: chloubou anglického dějepisectví jsou právní a hospodářské dějiny Anglie, pěstované od historiků takového jména,

ferencí a 101 schůzí v sekcích); na nich bylo presentováno 56 themat diskusních, 55 relací, 413 přednášek (communicazioni) a 66 resolucí a návrhů.

jako byli Stubbs, Maitland, a jako jsou Cunningham, Pollock a j. V Berlíně tyto dějiny byly zastoupeny jedinou přednáškou sira Pollocka o správě komitétů v Anglii, nepočítáme-li ovšem mezi anglické historiky Rusa Vinogradova z oxfordské university, jenž přednášel o rozumovém právu a spravedlnosti v anglickém právnictví 16. století, a jenž mimo to zasáhl do debaty o Peiskra, jak se zmíním níže. Hollandské dějepisectví vyniká v církevních dějinách a v dějinách náboženství vůbec, ale na kongresu toto odvětví bylo zastoupeno jedinou přednáškou všeobecného rázu prof. Pijpera o křesťanské církvi a otroctví ve středověku. Francouzské dějepisectví má celou armádu historiků studujících politické dějiny novověké i současné — na kongresu nebyl však ani jeden z nich, jako vůbec nebylo slyšeti skorem ani slova o francouzských dějinách; podobně z Rusů ani jeden historik nemluvil o dějinách ruských, z Američanů ani jeden o dějinách amerických, z Italů ani jeden o dějinách italských. Toto zanedbání n á r o d n í historie zdá se mi býti právě největším nedostatkem organisací kongresů opravdu mezinárodních, a to proto, že předním úkolem těchto kongresů nezdá se mi býti odpřednášení pár tuctů themat paleografických nebo archeologických, která navzájem jsou naprosto nesouvislá a sama o sobě hodná nejlépe publikace v tlustých sbornících universitních neb akademických, nýbrž přednášky souhrnné, jasné a nabádavé, z oboru národní historie, která právě může býti studována a tradována s nejlepším úspěchem od příslušníků toho kterého národa, srostlých s tradicemi jeho kultury všeobecné i jeho historické kultury speciální. Mluví-li na mezinárodním kongresu na příklad Dán o rozdělení dějepisných pramenů a o postupu badání z toho následujícím, zdá se mi to býti docela zbytečné, — ne proto, že by Dán nebyl kompetentní mluviti o podobném thematu (přednáška prof. Ersleva polemisující s Bernheimem ukázala právě opak), ani ne proto, že podobné thema na kongres nenáleží, nýbrž prostě proto, že užitečnější by bylo, kdybych zvěděl z úst dánských něco o studiu historie v Dánsku, o jeho organisaci, o jeho methodách a o jeho výsledcích šíře zajímavých. Tyto i n f o r m a c e, poskytnuté od osob kompetentních, předložené foru kompetentnímu a publikované na místě kompetentním přinesly by užitek daleko cennější historii »universální« i historii národní než sebe více a sebe učenějších přednášek odborných. Historické kongresy mezinárodní s tohoto hlediska pořádané a v pravidelném pětiletí opakované poskytovaly by pak jakousi generální přehlídku historické práce, vykonané u všech národů kulturních a tím přinášely by positivní zisk všem historikům světa, přítomným

i nepřítomným. Dnešní kongresy nejsou v celku než volná shromáždění historiků, kteří odpoutavše se na několik dní od knih a pergamenů, stali se turisty a účastníky nebo i členy velice pestré a nesouvislé výstavy importovaných i domácích objektů historické vědy a učenosti. Jsou to velké mezinárodní i národní manifestace vědeckého střihu, sporty vědy i vědců velkých národů, trhy a bursy velkovýroby historického zboží. Takový byl, všeobecně řečeno, kongres berlínský a takový pravděpodobně bude i nejbližší kongres londýnský.

(Pokračování.)

Výchovné školy na venkově.[1]

Fr. Drtina.

Renesancí obrodilo se lidstvo; pocítilo lásku k životu a touhu po přírodě. Století 16., 17., 18. jest dobou obnovy výchovy a školství, jest dobou smělých plánů, stkvělých utopií, nadšených úmyslů na poli zanedbané výchovy. Tři mužové burcují evropské lidstvo k novému životu a zakládají novou školu: *Rabelais, Komenský, Rousseau. Rabelais* ve svém románu o Gargantuovi a Paragruelovi stanoví základní požadavky přirozené výchovy naproti scholastice a jednostrannému slovíčkářství své doby. Výchova má se díti v přírodě, pro přírodu a ve shodě s přírodou. Jen co přírodě odpovídá (physis), je dobré, veškerá protipřirozenost (antiphysis) je pramenem vší bídy, všeho zla. Výchova tělesná souběžně se má vyvíjeti s duševní. Tajemství veškeré vědy i morálky jest v návratu k přírodě; mládež má vše pozorovati, všemu se učiti, vše zkoumati: hvězdy, zvířata, rostliny i nerosty. Výchova má se díti pro skutečný život a praktické jeho potřeby. Žáci Rabelaisovi navštěvují dílny řemeslníků, pracovny umělců a všude rozšiřují svůj obzor. Stoupá vážnost k práci hmotné. Žáci se zaměstnávají, svážejí seno, mlátí obilí štípají dříví. Lidé takto vychovaní budou schopni, aby vytvořili novou, lepší lidskou společnost.

A v století 17. s Rabelaisem souhlasí náš *Komenský*. Příroda jest mu pravou učitelkou lidstva, školy jsou dílnami lidskosti, mají vychovávati pro život, aby »nic v živobytí lidském se nedálo, čemu by žák naprosto nerozuměl«. Školy doby té úkolu tomu nevyhovovaly. Byly považovány za »mučírny hochů a lámání hlav«, a větší část žáků, ježto se jim protivilo učení a knihy, utíkala raději k dílnám řemeslníků anebo k nějakému jinému způsobu života. Přírodou má se říditi rozumný vychovatel.

Hlavním pak hlasatelem přirozenosti ve výchově čili výchovného naturalismu byl v 18. století *Rousseau*. Jeho »Emil« jest evange-

[1] Rozšířená 6. přednáška kursu pro professory středních škol. (Viz Naše Doba XV, 750.)

liem dětství a evangeliem přirozené výchovy, jak Göthe napsal. On budí porozumění pro zvláštnosti duše dětské a volá po návratu k přírodě. Rousseau důrazně vytkl, že člověk není bytost jen rozumová, jak osvícené století 18. jednostranně tomu věřilo, že základ bytosti naší duševní jsou cit a vůle, že nestačí jen vyučovati, že jest potřebí především vychovávati, a volá lidstvo od kultury a společnosti do přírody a stavu přírodního. Pryč z města do přírody, města jsou propastí lidskosti. »Cvičte vytrvale tělo dítka, učiňte chlapce silným a zdravým, abyste ho učinili rozumným: ať pracuje, běhá, křičí, ať je stále v pohybu.« (Emil.) A k těmto věštcům výchovy přirozené, s přírodou shodné, připravující pro život, druží se *Pestalozzi*, když prohlásil, že »učení z hlavy všechno za nic nestojí, ztrácí-li se při něm odvaha a radost ze života«. A do přírody v době přítomné volají také *Ruskin*, *Ellen Keyová*, *Tolstoj*: v duchu velikých těchto idei minulosti i současných reformních směrů výchovných století dvacáté počíná ve skutek uváděti reformní ideje výchovné. Škola byla dosud ústavem vyučovacím — má se státi ústavem výchovným. Netoliko osvěcovati a tříbiti rozum, ale také a především šlechtiti cit a síliti vůli; nejen dbáti duše ve smyslu moderní lásky k životu a k přírodě, ale utužovati, síliti, krášliti tělo — to jest veliký úkol školy, jejž novým způsobem chtějí řešiti ústavy nové, školy výchovné na venkově (*New schools, Écoles nouvelles, Landerziehungsheime, Ogniska wychowawcze wiejskie*).

* *
*

Roku 1889 založil anglický pedagog Dr. *Cecil Reddie* v městě Abbotsholmu (blíž *Rocesteru* v Derbyshire) svůj venkovský ústav výchovný, který nazval New school (nová škola). Chtěl postaviti něco nového, moderního, osvěžujícího naproti dosavadnímu typu anglických středních škol, známých starých »Public schools«, jejichž soustava výchovná dvěma pojmy se dá charakterisovati: klasicismem, t. j. jednostranným pěstěním klasických jazyků, a athletismem, jednostrannou výchovou tělesnou ve smyslu sportovní závodivosti. Mathematika, přírodní vědy, moderní jazyky byly dosud na ní zanedbávány. Jsou to myšlenky Rousseauovy, jež tu přejímá a snaží se uskutečniti. Výchova citu a vůle v bezprostředním styku s přírodou jest cílem jeho usilování; jest to přímé pokračování filanthropismu 18. století *Basedowa*, *Salzmanna* a j. Nutnou podmínkou jest, aby ústav byl v přírodě, na venkově,

vzdálen městského ruchu. A na tomto venkově ve styku s přírodou má mládeži býti poskytnut skutečný domov. Nemají to býti školské kasárny, které při nejlepší vůli podržují mládež jen po několik hodin denně za stálého policejního dozoru, určeného tím, co se nazývá řádem kázeňským, ale celou ostatní dobu ponechávají ji sobě samé, anebo neblahým vlivům celého okolí, společnosti, ba i vlastní nespořádané rodiny. Tam na venkově má býti organicky sloučena škola, dům i rodina v jedno; tam i život společenský má býti mládeži představován, tam má vznikati školský stát. Má se dbáti na ústavech těchto stejnoměrně výchovy fysické, rozumové i mravní.

Výchovný ústav abbotsholmský učinil si úkolem všechny přirozené schopnosti žákovy vyvíjeti, mladíka vychovávati pro život, učiniti z něho zdravého, rozumného, užitečného člena lidské společnosti. Vědomosti ve škole měly býti podávány na základě nejbližšího prostorového i časového okolí žákova.

Pro výchovu tělesnou nestačí obvyklý tělocvik ani hry, nýbrž jest potřebí práce tělesné, která přináší člověku požehnání, práce na poli, v zahradě, dílnách. A práce ta jest zároveň úvodem vhodným do skutečného praktického života; práce ta zjedná mu pochopení pro život, uschopní jej, aby s hledisky povznešenými do tohoto života vstoupil.

Tedy ven do přírody. Na venkově koupil pozemky daleko od velkého města. Osamělost přírodní a prostý život venkovský mají v útlém věku mladíku zaplašiti hluk a ruch velkého města. Okolí žákovo jest omezeno, obzor ohraničen, ale ústav sám není mu nikterak kobkou klášterní; poskytne se mu, jakmile sesílí a vzroste, pohled i do tohoto širého světa: na cestách a výletech o prázdninách přijde do něho a pozná jej s náležitě promyšlenou, soustavnou přípravou.

I v této své venkovské uzavřenosti výchovný ústav abbotsholmský chce zachovati styk se světem vnějším i se životem společenským, pro který chce vychovávati. Proto školní společnost, která sleduje princip rodiny i školy, ztělesňuje v sobě zároveň princip společnosti vzdělané; jest to stát ve státě, jest to stát školský. Společný život žáků i učitelů jest především životem rodinným. Rodiny učitelů stýkají se se žactvem svým, zvláště útlé mládeži dostává se péče, ochrany, jako ve vlastní rodině.

Společný život tento představuje se jako život obce dobře organisované, v níž každý má své povinnosti a svá práva. Žáci a učitelé jsou občany tohoto státu v malém. Učitelé a někteří vyspělí

chovanci jsou představení, a všichni uznávají ve správci školy nejvyšší instanci. I na členy domácího personálu pomocného a služebného dívají se všichni chovanci jako na spoluobčany a spolupracovníky, a obcování s nimi má býti směrodatným příštímu majiteli továrny, jak by se měl chovati k vlastním dělníkům svým, příštímu úředníku, jak by se měl chovati ke všemu občanstvu. Starší žáci, zvaní p r e f e k t i, přejímají určité úkoly tohoto společenstva, někteří vedou knihy a účty, jiní spravují pomůcky učebné, anebo prodávají potřeby školské, jiní mají dozor nad částmi domácího hospodářství, nad zahradou, chlévem, lesy, loukou. Ústav se rozšiřuje, podnikají se nové přístavby, zahrada se upravuje, zřizuje se vodovod; žáci sami kreslí plány, a přihlíží se k nim, pokud možno, při vlastním provádění různých prací. Prací těchto se zase žáci účastní sami, provádějí různé stavby, stavějí můstky a lávky přes potok, ochrannou zeď, odvádějí potok; vše to konají odpoledne, pracují sobě samým a prospívají ústavu. Pozemek školský má své sousedy; i s nimi jsou styky, a tyto styky, namnoze povahy právní, sprostředkují zase žáci sami. Nesnášelivost, pánovitost a hašteřivost nemají místa a přístupu. V této školské kolonii hesly jedinými jsou l á s k a a p o v i n n o s t. Nad vchodem do ústavu jest mathematický diagram s hesly: »G l a d d a y. L o v e a n d D u t y.« (»Veselý den. Láska a povinnost.«) »L i b e r t y i s o b e d i e n c e t o t h e l o w.« (»Svoboda je poslušnost zákona.«) Žáci jsou sobě druhy a přáteli, učitelé jsou starší přátelé, rádci, důvěrníci mládeže. Neboť mimo to, že vyučují ve třídách, jako u nás, jsou s chovanci stále po celý den, při studiu, při práci, při hře i jídle. Ústav sám jest jim jakoby pedopsychologickou laboratoří, na žáka působí živou, vlastní osobností svou, a poznávají sami docela dobře individuální zvláštnosti každého jednotlivce.

Přehlédněme nyní denní pořádek na škole abbotsholmské. O šesté hodině se vstává, žáci omývají celé tělo studenou vodou; následuje krátký tělocvik, cvičení v běhu, krev se rozproudí, ranní čerstvý vzduch vniká do těla, údy a svaly se napínají; ranní krátká pobožnost, zpěv, čtení významných míst z bible i jiných knih nábožensky anebo ethicky povznášejících, potom prostá snídaně, ale vydatná, kakao, chléb a máslo. Když v ložnicích bylo vyvětráno, žáci sami upravují své lože, vyčistí si obuv i šaty a připravují se do školy, na které zavedeno vyučování jen dopolední. Každému předmětu jest věnováno 45 minut, přestávky jsou vesměs 15minutové. Uprostřed dopoledne následuje druhá snídaně, mléko, kakao, chléb s máslem anebo ovoce.

A čemu se učí v tomto rámci? Ve středu programu učebného jest mateřský jazyk a literatura. Nejvyšší cíl jest uvésti žáka v dokonalou znalost duchovního života vlastního národa K tomu se druží jazyky cizí: především jazyky živé: němčina, francouzština, oběma učí rodilí Němci a Francouzové. Žáci jsou nejprve vycvičeni v porozumění a mluvení živým jazykem, a to na základě bezprostředního názoru věcí, každodenních příhod, vypravování učitelova. Tato cvičení praktická jsou pak doprovázena čtením, psaním i soustavným vyučováním gramatice, jejíž znalost zjednává se induktivním způsobem velmi snadno. Klasickým jazykům na základě principů reformních učí se ve vyšších třídách.[1] Zeměpis i dějepis jsou těsně sloučeny. Zeměpis již dle zásad Herbartových tvoří přechod mezi duchovědami a vědami přírodními, i pěstuje se velmi promyšleně. Stále se ukazuje ke vztahu geografického útvaru země i hospodářského a duchového rozvoje národů. Dějepisné výklady vycházejí od dějin domácích, postupují k dějinám všeobecným, i převládá při vyučování zřetel k civilisaci, společenskému zřízení, osvětě, jsou doplňovány čtením a rozborem pramenů i ukázek z klasických autorů, a tak žák přenáší se ve vlastní, určité období historické. V učení přírodovědném vychází se od žákova okolí, jeho zvířeny, květeny i minerálů, od pohledu skutečného na hvězdné nebe, od pozorování změn ročních počasí a přírodních jevů vůbec. Laboratoře poskytují možnost, aby žáci sami pokusy netoliko viděli, ale je také konali. Při ústavě je školské museum, školská botanická zahrada. Příroda sama, v jejímž středu žijí, i technické průmyslové závody okolní — toť místa pozorování, toť školy pro vnější svět i společenský život. Velmi bedlivá péče se věnuje hygieně. Hygienická opatření jsou vesměs vzorná, topení ústřední parou o níz-

[1] I mrtvým jazykům učí se hovorem (methodou přímou); vychází se při něm od denních zkušeností. Zajímavý příklad z latiny uvádí Dr. Lietz, spolupracovník Reddie-ho, ve spise Emlohstobba:

Prima luce tintinnabulum sonat. E cubiculis eximus. Omnes ordine ante portam stant. Luna etiam nunc lucet. Sed sol iam oritur. Lunae solisque radios spectamus. Tota cohors numeratur. Tres ex pueris tardi sunt. Hi igitur poenam dant. Tunc signo dato iter facimus. Sexcentos passus celeriter currimus. Deinde eodem revertimur.

Nonne currere amas?

Currere amo. Quid tu censes?

Equidem dormire malo.

At hic cursus corpus sanum facit. Nonne corpus sanum habere vis?

Hoc maxime volo.

Itaque quotidie curras, sic enim mentem sanam in corpore sano habebis.

kém tlaku, osvětlení elektrické. Snaha směřuje k tomu, aby žáci se naučili býti zdrávi, t. j. aby poznali a vštípili si základní životní přesvědčení, že všechny nemoci jsou následek chyb, nevědomostí, přepjetí, bezúčelné činnosti anebo nepravosti. Jsou poučováni o tom, jak těsné jsou styky mezi hygienou individuální a sociální. Při úpravě jídel v ústavě jsou vyloučena silná koření i alkoholické nápoje v jakékoli formě, za to mnoho se jí zeleniny, ovoce, mléka, vajec, ryb. Práce tělesná a duševní účelně se střídají, tělo se tuží, sílí i potřebného odpočinku se mu popřává, o zábavu ušlechtilou a zájem esthetický s dostatek je postaráno. Vyučování mathematice spojuje theorii a aplikace její; kreslí se a měří, dle nákresu se pak nakreslené věci vyrábějí. »Suché číslice oživují, počínají žíti, učí, jak opravovati dům, hospodářství, podniky průmyslové a obchodní, vychovávají zkrátka lidi praktické.« Zpracování kovu, dřeva, železa v dílnách tvoří důležitou část vlastní výchovy volní. Na vlastním hospodářství učí se žáci pracím zemědělským a posléze se uvádějí ve znalost vedení knih a účetnictví.

Tím jest vyčerpán pořad školního dopoledne. O 12. hodině na znamení zvoncem nastává volnost. Žáci i učitelé spěchají, aby se vykoupali, anebo veslovali. O 1. hodině společný oběd, prostý, vydatný a živný: maso, mnoho zeleniny, sladké moučníky. Alkoholické nápoje, nejen jako zbytečné, nýbrž jako škodlivé jsou vyloučeny z ústavu vůbec. Žáci se svými učiteli a jich rodinami ve skupinách po 10 až 12 sedí za stoly. Tyto jsou čistě upraveny, vše se leskne, kytice zdobí každý stůl. Všude pořádek, a to bez všeho pedantského dozoru.

Po obědě shromáždí se všichni v zábavním sále a čtvrt hodiny naslouchají hudbě, zpěvu a deklamacím.

Doba od 2 do 6 hodin odpoledne jest věnována výhradně výchově fysické. Jaká to změna! Na dvoře před učiteli objevují se chovanci v jiném ústroji: krátké punčochy, prací kalhoty nad kolena sahající, sandály na nohou, a všichni opatřeni potřebným nářadím, věnují se různým pracím dle potřeb ústavu a dle vlastní chuti. Pracují na polích, v zahradách, na louce, kopají a svážejí seno, regulují potok, stavějí hráz, štípají a rovnají dříví a konají nějaké dřevěné stavby, jiní jdou do dílny truhlářské, vyrábějí různé nářadí a přístroje dle vlastních nákresů. Všichni závodí v tom, vytvořiti něco pěkného, vždyť jim to zůstane, a budou moci své milé rodiče, bratry, sestry k jmeninám anebo narozeninám aneb k jinému rodinnému svátku potěšiti milým nějakým dárkem. Všude radost, veselí,

práce těší, ruce dostávají mozoly, pot stéká s čela, ale tváře se červenají, všude smích, jásot, zpěv, radost ze života a práce, láska k životu a přírodě. A jak blahodárný účinek duševní má tato hmotná práce. Jak se žáci učí dívati, jak počínají si všeho všímati, jak ruka navyká dovednosti, jak dovedou ovládati různé nástroje, co nových přirozených schopností a náklonností, dosud skrytých, se objevuje pozornosti učitelově; anebo se pěstují hry, zvláště criquet, football jsou oblíbeny a přispívají svou měrou na zjednání si odvahy, síly, dovednosti, rozvahy, bdělosti, vypočítavosti. Zdravý sport se tu pěstuje, nikoli závodivá athletika.

O 6. hodině následuje svačina, pak až do 7 hod. 15 min. oddávají se žáci studiu a přípravám na den budoucí. Večer jest věnován společenskému soužití, rozhovorům, hudbě. Mluví se francouzsky, německy, vystupuje pěvecký sbor anebo ústavní orchestr, vše děje se v náladě povznešené, slyšeti symfonie Beethovenovy i Haydnova kvarteta. O 8. hod. 30 min. večer čtvrhodinná pobožnost. Čte se něco z bible anebo jiné náboženské památky, jeden z učitelů učiní krátké mravoučné proslovení.

Jak jest postaráno na škole této o výchovu náboženskomravní? Náboženství se tam nevyučuje jako předmětu zvláštnímu, ale mládež se nábožensky vychovává. Blahodárné působení náboženství jest rozděleno na celý den, na všechny předměty, jest sesíleno, prohloubeno, zvroucněno. Co v náboženství jest kulturně historického, podává se žactvu v hodinách dějepisných, co jest v něm citového, probouzení pravé zbožnosti, rozděluje se na celý den, na všechny předměty, soustřeďuje se zvláště ráno a večer. Škola má zvláštní místnost, věnovanou myšlenkám a citům zbožným. (Big-School.) Barevná okna tlumí denní světlo. Jest tam příšeří chrámové, vzbuzující zbožnost. Oltářem jest obyčejný stůl na povýšeném místě. Na něm jsou položeny posvátné knihy všech národů; bible, korán, avesta atd. Ale vedle nich jest také Shakespeare, Göthe, Carlyle, Ruskin. Síň jest umělecky vyzdobena; spatříš tam krásnou reprodukci sixtinské Madonny, ale také sádrové odlitky mistrovských děl řeckého sochařství, i poprsí národních reků a velikánů anglických. Správce ústavu předčítá nějaké klasické, nábožensky nebo mravně povznášející místo, snaží se uvésti všechny ve zbožnou náladu. Reddie sám napsal toto o smyslu a cíli výchovy náboženské, jak se na ústavě pěstuje:

»Rádi bychom dosáhli toho, aby denní práce od počátku do konce byla dlouhou, velmi rozmanitou bohoslužbou, určenou k tomu,

aby zdokonalila každého na těle i na duši v jeho smýšlení, hnutí vnitřním i cítění. Kdežto tělocvik, ruční práce, péče o tělo toto zlepšují a zdokonalují, kdežto studium knižní a čtení vyvíjí poznávací schopnost a obohacuje ji, kdežto vzdělání umělecké povznáší srdce i osvěcuje zrak, nesmíme zapomenouti, že část dne má býti věnována nejvyšší povinnosti všech. Čtvrt hodiny ráno a čtvrt hodiny večer shromažďuje se celá naše obec, aby společně své víře a touze dala výraz vnějším znamením. Dítky nemají býti mučeny dogmaty, jež zmatou i učené muže. O těch ať uslyší, až budou starší. Jest dosti a jest nejlépe, obrátíme-li ducha jejich k oněm ideálům, jimž nikdo nemůže odepříti pocty, spíše nežli k oněm naukám, jež lidi všude rozlučují.«

Tak ve věku 11. až do 18. roků jest mladík vychováván na dokonalého člověka, aby jako řádný, schopný člen lidské společnosti mohl působiti. V čele ústavu jako by napsána byla památná slova našeho Komenského: »*Ti, kdo se narodili, lidmi se narodili, s tím hlavním cílem, aby byli lidmi.*«

Dějiny ústavu jsou krátké a přece význačné. Ústav roste, zkvétá, mohutní. Roku 1900 v Londýně vyšla kniha významná. Napsal ji zakladatel a ředitel ústavu *Cecil Reddie*: Abbotsholme 1889—1899 or ten years work in an educational laboratory. Při slavnosti, kdy všichni chovanci se svými milými se shromáždili, působila zvláštním dojmem stařičká matka, která v uplynulých 10 letech 7 synů do Abbotsholmu vedla; nejstarší z nich právě opouštěl školu a vstupoval do života, nejmladší překročil ponejprv práh ústavu. Krásné utopie Rabelaisa, Montaignea, Rousseaua, vznešené ideály našeho Komenského i filanthropismu osvícenského 18. století jako by zde činily smělý krok k svému realisování. O našem školství správně se říká, že mnoho se na něm vyučuje, ale málo vychovává. Nuže, zde jest příklad skutečného ústavu výchovného.

Vychovávati celého člověka po stránce tělesné i duševní, a zde po stránce rozumové, citové a volní, vychovávati jej pro život s jeho radostí a bolem, s jeho námahou i bojem, vychovávati jej pro společnost lidskou, učiniti ze školy každé skutečnou dílnu lidskosti, jako Komenský náš chtěl, toť poslední vznešený cíl tohoto reformního úsilí, jež z Anglie nenáhle přenáší se také do jiných zemí.

V Anglii samé myšlenka ta vyvolala řadu úvah, publikací, a což jest zvláště významné, napodobení. Po Abbotsholmu vznikl podobný ústav v Bedales (založil r. 1893 J. Badley, jenž dříve v Abbotsholmu působil), a tam k vlastnímu ústavu zjednal si podklad fran-

couzský žurnalista a sociolog *Edmond Demolins*, který ve dvou spisech položil theoretický podklad svého usilování, A quoi tient la supériorité des Anglo-Saxons (1898) a spisu L'éducation nouvelle (1900). Bedales-school je v Sussexu poblíž Petersfield-Hants, a od svého vzniku se rozšiřuje a výborně prospívá. Heslem školy jsou slova: »Work of each for well of all«. (»Práce každého jednotlivce k dobru všech.«) Roku 1902 byla založena Junior-school (koedukační) pro dítky do 11. roku, již vede *Mr. Scott*. K ní pojí se škola středního stupně (Middle-School) pro věk od 10.(11.)—15.(16.) roku, podávající vzdělání všeobecné, bez zřetele k příštímu povolání chovancovu. Vyšší škola (Upper-School) pro věk od 15 (16) do 18 (19) let. Koedukace na ústavě tomto osvědčila se znamenitě.

V nejnovější době pojí se k oběma těmto ústavům ještě následující:

Clayesmore-School (The Bursar. Pangbourne, Berkshire. Zprávu o ní přinesly Times 1. července 1907, č. 38.373. strana 15.)

The Ruskin School-Home (Heacham on See, Norfolk). Školu tuto řídí *Harry Lowerison*. Vyučování děje se většinou pod širým nebem, náboženská výchova vztahuje se ke všem náboženstvím, zdůrazňujíc společný, všelidský moment.[1] (Dokonč.)

---

[1] Literatura anglická předmětu: George Allen: Educational ideals and methods of a tertiary school (London 1898). — Cecil Reddie: Abbotsholme 1889-1899 or ten years work in an educational laboratory (London 1900). — An educational Atlas by Cecil Reddie with Herbert Hooper (London 1900). — John Bull: His origin and character and the present condition of his big property and two other papers on education. By Cecil Reddie (London 1900). — Lowerison Harry: The Ruskin School-Home, an educational experiment by H. L. (London 1900). — The book of illustrations of Abbotsholme School (The New School) (Manchester 1904). — Abbotsholme School (Time table for may, june & july (summerterm) 1904). — Škola vydává od r. 1906 svůj list: The Abbotsholmian. — Radley J. H.: Bedales School. Outlines of its aims and system, an essay in education (Cambridge 1907) 2. vyd. 1903. Bedales School. Prospectus (Cambridge 1902, 2. vyd. 1906). — List školy: The Bedales Record.

Beseda Lva Nikolajeviče Tolstého s revolucionáři

14. září 1908.

Stenograficky zaznamenal N. N. Gusev.

Tolstoj: Bylo mi doručeno provolání revolucionářů. Pročetl jsem je, a abych pravdu řekl, zděsil jsem se nad nízkostí názorů, které v něm jsou vyjádřeny. Vy je znáte? Zděsil jsem se nad jakýmsi úplným nepochopením věci, o které pojednává, nad nemravností toho, co jsem tam našel, a zvláště nad nebezpečím, kterému dobří lidé se vystavují ve jménu takové daremné a nerozumné věci; lidé ti jsou hotovi s nasazením vlastního života sloužit jiným. Proto zhrozil jsem se nad tím a pocítil jsem, že je mojí povinností, povědět, co o této věci myslím, před lidmi, kteří provolání toto sestavili a myšlenky tam vytknuté provádějí.

Aby nebylo prázdnou řečí, pravím-li, že jsou tam myšlenky velmi nízkého druhu, povím, proč si tak myslím. Nuže na příklad, především povím, že je v provolání takovéto rčení: H l e ď t e v y v o l á v a t n e n á v i s t v l i d e c h, t o t o j e s t s v a t o u p o v i n n o s t í. Vždyť to je hrozné. Od času, co svět světem stojí, považuje se u Indů, u Číňanů — u křesťanů ani nemluvě — láska za jedinou zákonnou vlastnost, najednou však vysvítá, že jest povinnosti vyvolávat cit lásce opačný — nenávist. Toto mne upozornilo na nízký stupeň mravnosti, na němž stojí lidé, kteří mohou napsat podobné věci. Ba ne na nízký stupeň — odvolávám svoje slova — ale na hrozný stupeň zbloudilosti.

Druhý bod je, že cíle, po kterých se ženou tito lidé, sebezapíraví, chtějící obětovat se ve službě za své bratry, nejen že cíle toho nedosahují těmito prostředky, nýbrž jen vzdalují se od něho, poněvadž moc násilí, již všichni lidé trpí, nijak nezávisí na několika lidech — tisíce lidí nemůže přinutit 150 milionů, aby tak žili, jako chtějí oni — ale závisí na tom složitém klamu, pro který většina těchto 150 milionů, jedni ze strachu, druzí z nevědomosti, slouží a rdousí sebe sami. Tedy osvobození z tohoto stavu nijak nespočívá ve vyvolávání ne-

návisti, nýbrž právě v tom, co oni zavrhují: v tom mravním citu, který nedovoluje člověku účastnit se zla, jež páše se nad mými bratry. Účastenství toto projevuje se předně ve službě vojenské — posud jsem neslyšel, že by se zříkali vojenské služby — v placení daní, v sloužení těm lidem a ustanovením, která ustalují toto násilí. Tož tedy můj druhý bod: prostředky, kterých upotřebují lidé, sdílející náhledy tohoto provolání, vzdalují a znemožňují dosáhnouti cíle, po kterém touží ti lidé.

Třetí bod je: moje bezprostřední lítost s takovými lidmi, jako jste vy, kteří k vůli takovým pletkám vydávají svůj život. To živoření v žaláři za hrozných podmínek, odloučení od rodičů a rodiny, kteří trou bídu, a člověk sedí zavřen — proč? Pro toto hloupé provolání, které vykládá o postupné dani... ba, jak chcete tuto daň vybírat? A nechť se vás člověk optá o kterémkoli bodě: jak uskutečníte to, o čem mluvíte? Nikdo z vás neodpoví na to, ani ti profesoři, kteří tvoří tyto názory.

Tož teď jsem řekl všecko. Hle, moje tři body: prvý — nemravnost revolucionářské činnosti; druhý — o nepravých prostředcích užívaných k dostižení dobrého cíle (cíl váš považuji za dobrý, já sám žiju tak, pracuji jen ve jméně toho, po čem i vy se snažíte), a po třetí — lítost nad tím, že mrhají svoje síly na takovou ničemnou a nepravou věc. Nyní vy přineste mi své proto důvody, na tyto tři body.

Po krátkém mlčení počal jeden z revolucionářů takto: Lidé, kteří napsali toto provolání, myslí si: nám nic jiného nezbývá, než zemřít hladem, nebudeme-li nic činiti.

Tolstoj: Nu, to jest jen metafora; hladem nikdo nezmírá.

Revolucionář: V přítomném čase mnozí z robotníků zmírají hladem.

Tolstoj: Ne, nikdy jsem neviděl, že by lidé hladem zmírali. A kdybychom i dopustili ne sice smrt z hladu, ale tuze těžké podmínky životní, proč by bylo třeba k vybavení se z těžkých podmínek konat to, co je může jen zhoršit? Třeba přemýšlet a vynajít, co jest rozumné k dosažení toho cíle, a potom konat rozumné a ne nerozumné. Rozumný prostředek však je, — nesúčastňovat se v tomto násilí.

Revolucionář: A jak bychom to mohli vykonat? To jest, jak přimět lid k tomu, aby se nesúčastnil násilí, které se děje?

Tolstoj: Tu trochu odbočím. Mezi pověry Mikulaše Divotvorce, že car a metropolita jsou posvátné osoby, že všecko to, co profesoři napíšou, jest pravda, patří i pověra, že jedni lidé se domnívají, že mohou vést druhé. Této pověře podléhají právě tak Mikuláš II. se

Stolypinem, jako revolucionáři. To zní i z vašich slov. Proč byste vy měli vést druhé? Máte moc nad jednou osobou, nad sebou samými, právě tak jako já nad sebou samým. A osoba tato, i vaše i moje — jest velice nedokonalá. I já vím, že čím víc budu se vypracovávat, tím větší bude můj vliv na druhé.

Jeden z revolucionářů pravil: Jak možno docílit, aby lid se zřekl toho násilí, které se děje?

Tolstoj: Proč se domníváte, že jste povolání poučovat lid?

Revolucionář: My se nedomníváme, že jsme povolání poučovat lid. Jsme jen k tomu povoláni, abychom se spojili se všemi těmi, kteří stejně s námi smýšlejí, stejně cítí. A zdá se mi, že moje otázka nijak nepoukazuje na to, aby každý z nás byl povolán osvobozovat kdekoho. Jen se organisujme všichni ti, kteří stejně smýšlíme a cítíme útisk, abychom dosáhli společného cíle.

Tolstoj: Nuž, cíl tento je — polepšit život všech lidí. Tento cíl je nám všem společný, i mně i všem nám. Prostředkem k tomuto cíli je — nebýt účastníkem násilí, následkem kterého všichni lidé trpí. Aby se lidé neúčastnili násilí, je prvou podmínkou — abychom sami neměli na něm účasti.

Revolucionář: Vždyť my se neúčastníme násilí...

Tolstoj: Dovolte otázku: jaké je vaše zaměstnání?

Revolucionář: Nyní jsem bez práce.

Tolstoj: A před tím jste se zaměstnával?

Revolucionář: Sloužil jsem u novin.

Tolstoj: Tu to máme! Jakmile vážně prohlédnete zaměstnání, při kterém účinkujete, musíte nahlédnout, že tou nebo jinou cestou nevyhnutelně účastníte se násilí. Abychom se ho však zbavili, musíme se dle možnosti sami osvoboditi od podmínek, které nás spojují s násilníky.

Revolucionář: Velmi dobře vím, že touto prací účastním se exploatace robotnictva, avšak nemohu se od ní osvobodit, poněvadž mám rodinu, jsem ženat. Nemohu nechat této práce.

Tolstoj: Tedy u vás otázka rodinná je důležitější, než otázka, o které hovoříme. A není v tom nic špatného, je to docela v pořádku. Pro vás je rozhodující otázka vaší rodiny, pro druhého otázka jeho osoby. Kristus však pravil: Kdo chce mne následovat, nechť opustí otce i matku a zapře sebe sama. A neříká mi toto jen Kristus; mám ideál, v jehož jméně prohlašuji, že jsem hotov vše obětovat, v jehož jméně lidé vašich názorů chystají se násilím odplatit za násilí, vraždit, — a rodinu opustit nemohou. V tom právě je chyba. Lidé zapomí-

naji na požadavky svědomí k vůli požadavkům jakéhosi společného dobrobytu. Což, nemohu-li si vydělat, chopím se žebrácké hole.

Revolucionář: Ó nikoliv, i kdybych hlad trpěl, žebrácké hole se nechytnu.

Tolstoj: A proč? Proč by člověk se žebráckou holí měl být na nižším stupni než ten, který nosí elegantní svrchník?

Revolucionář: Protože člověk musí zápasit.

Tolstoj: Člověk musí žít, musí milovat. Člověk jako zvíře musí zápasit, ale člověk jako duchovní bytost je povznesen nad zápasy.

Druhý revolucionář projevil myšlenku, že v každém člověku žijí dvě bytosti: tělesná a duchovní.

Tolstoj: Docela správně. Všecek život lidský záleží v tom, abychom svou tělesnou bytost potlačovali bytostí duchovní. To je moje hluboké přesvědčení. V tom právě spočívá život lidský, abychom zvelebovali duchovní bytost a přemáhali bytost tělesnou.

Revolucionář: Zdá se mi, že není možno zlepšit nebo vůbec řídit ducha tak, abychom přemohli na příklad potřebu jíst.

Tolstoj: To je úplně samovolné, příčí se všemu, co všichni mudrci mluvili a mluví. Naopak, všecek život spočívá v tom, abychom přemáhali tělesné choutky. Kdo z nás nezná: i s cizí ženou by se mu chtělo zapřísť poměr, i peněz získat nečestným způsobem, i mnoho jiných drobnějších lákadel, kterých se člověk zdrží. Jen v tom záleží život lidský. Život zvířete záleží v tom, že zvíře se oddává svým potřebám; život člověka však v tom, že člověk vítězí nad tělesnými žádostmi pomocí mravního vědomí. Ale odbočili jsme už příliš. Chci říci, člověk nevyhnutelně má se obracet k prostředkům, které jsou v jeho moci. V jeho moci však jest jen jedno: jeho vlastní osoba. A k dosažení toho cíle, o kterém mluvíte, je hlavně zapotřebí — ovládat sebe. Jakmile bude vláda nad sebou, nevyhnutelně bude i vliv na druhé.

Revolucionář: Lve Nikolajeviči! Nezavrhujeme práci, kterou se člověk stává lepší. Snažíme se stát se čestnějšími.

Tolstoj: Pravím, že toto je jediný prostředek míti vliv na druhé. Ale chtít provozovat vliv hlásáním nenávisti a prohlašovat, že nenávist je svatou věcí — znamená odpuzovat druhé.

Revolucionář: Mluví-li se v tom listě o nenávisti, tož ne proti lidem, nýbrž proti soukromému majetku.

Tolstoj: Nikoliv, tam je přímo řečeno, že nenávist je svatou povinností.

U jednoho z přítomných našel se tento »list«. Podali ho Lvu Nikolajevičovi, který přečetl z něho toto místo:

Nenávist k statkářům, ke všem majetníkům země, má být prvým a nejsvětějším citem, který otec vštěpuje svým dětem.

Druhý revolucionář: Tu je řeč o statkářích. Vždyť tito zloději země ani nezasluhují nic jiného krom nenávisti.

Tolstoj: Jestliže lidé budou se nejen zdokonalovat, ale chvílemi i ohlédnou se na sebe, tož uvidí, že taková slova neguji všelikou možnost jakékoliv mravnosti. Toto je zvířecí, je ten nejpodlejší cit, jaký jen může být. Neboť jest-li v člověku mravní cit, tož vyjadřuje se všecek v citě lásky; láska k bohu a k bližnímu, k lidem, a sice k lidem bez výjimky, poněvadž každý člověk je mi bratrem. Smím-li však říci, že možno nenávidět statkáře, tož statkář řekne, že musí nenávidět revolucionáře. Jakmile možno nenávidět Petra, Petr se rozhodne, že možno nenávidět Ivana. Toto je výplod té nejnižší a nejsurovější mravnosti, totiž lidí, kteří ani nechápou, že je nějaká mravnost.

Revolucionář: Lve Nikolajeviči! Tito lidé mravnost právě tak chápou, jako ji vy chápete, nenazvou zlo dobrem. Ale existující okolnosti, ty okolnosti, které právě panují, nutí lidi k mnohému. Možno proto, že je člověk ještě příliš nedokonalý a zvláště revolucionář je nedokonalý ...

Tolstoj: Jest-li nedokonalý, nechť se zdokonaluje.

Revolucionář: Jestliže však nemůže snést urážky a chce na tuto urážku nějak reagovat, nebo přimět dotyčného, aby přestal urážet, bude to nedokonalost či něco jiného? Což je nemravné, chceme-li působit na druhého, říci mu, aby přestal urážet?

Tolstoj: Proč zaměňujete věci? Obrátit se k člověku a říci mu, jako bratr bratrovi, je velmi pěkné, ale ne s nenávistí. Ale jak vy mluvíte, to znamená, že jsou okolnosti, které mohou donutit člověka, aby se zřekl lidských vlastností — rozumu a lásky. Žádné okolnosti nemohou člověka k tomu donutiti.

Revolucionář: V životě sedláka a robotníka jsou velmi mnohé takové okolnosti jsou až nesčíslné.

Tolstoj: Pravíte, že jich je velmi mnoho, a já pravím, že u člověka mravného jich býti nemůže. Mohou být u zvířat: koně udřeli — vyhodí zadkem, psu nabili — kousnutím odpoví; člověk však má rozum. Ale vám jsou tyto mravné pojmy nesrozumitelné, mluvíte o nich jako o čemsi, co jste zaslechli, co vám je cizí. Jak můžeme, připustivše, že rovná čára je nejkratší, potom si myslit: někdy je

i křivá čára nejkratší? Zákony mravnosti jsou právě tak přísně určeny, jako zákony mathematiky. Skutek, který se příčí lásce vůči komukoliv, i tomu největšímu zlosynu, je zřeknutí se všech zákonu mravnosti.

Revolucionář: Pravíte, že náš lístek je nemravný. Doktoři z kamarádů čítali vaši knihu O významu ruské revoluce. Úplně souhlasíme s vašimi názory, že dá se i touto cestou bojovat, ale dosáhneme-li čeho? Pravíte: nebuďme vojáky, neplaťme daní — bít nás budou, do žalářů nás vsadí. Vyhubí nás.

Tolstoj: To je pověra, jako bychom věděli, co se stane. Nic nevíte. Nevíte, vyjdete-li živi z této chýže nebo padnete-li a zemřete. Představujete si, že bude zle k vůli tomu, já však si myslím, že kdyby většina lidí se přidržovala těch názorů křesťanství, o kterých mluvíte, tož by zlo už dávno bylo zničené, ani památky by po něm nebylo. Avšak právě ty zásady, které vy hlásáte, hlásala i francouzská revoluce, a za ní byli Marati a Napoleoni. Naopak já vidím, že zásady ty nevedou k ničemu, jen ke zhoršení. Tedy z tohoto bych měl dovodit: počkej, zkusím něco jiného. Léčil jsem se chininem, a někdo druhý mi řekne: nelečte se, jednoduše žijte zdravě. A velmi přirozeně je vám zanechat prostředku, který posud v dějinách nic nepřinesl kromě zla, a je i sám v sobě odporný.

Revolucionář: Nevíme-li však, co z toho bude, stojí-li za to, snažit se po něčem dobrém? Žijeme, jako jsme dosud žili, jak se dá, aby den pominul — i basta. Nebudeme-li se starat o budoucnost, toť není cíle pro život a pro zlepšení tohoto života.

Tolstoj: Vaše poznámka je velmi rozumná. A je mi nanejvýš příjemná. Třebas konat takovou věc, jejíž následky jsou mi lhostejné: důležité je pro mne to, co činím, a naprosto ne to, že budu jíst a veselit se; pro mne je důležité to, že konám dobrou věc, a docela je mi jedno, zda zmírám či nic, neboť skutek zůstane dobrým. Vezměme Krista, který konal své dílo; ukřižovali ho a nic z toho nevyšlo. A přece vyšlo to, že já a miliony lidí žijeme podle zásad, které Kristus hlásal. Kdyby však byl hleděl napravit Piláta, myslím, že by skutečně nic z toho nebylo vyšlo. Jest jedna kategorie skutků, při kterých se netřeba starat o následky; to jsou dobré skutky. Toto vám vskutku poskytuje zadostučinění, a co z toho bude — nevím. A nechť nevím. Nešťastný vás prosí o almužnu, dali jste mu, vykonali jste dobrý skutek; — možná, že se opije za vašich padesát kopejek, to se vás netýká, jdete se spokojeným srdcem, že jste vykonali, co měli jste vykonat. Každý obětavý, dobrý skutek je takový, při kterém nemyslíme

na následky. Při každém světském konání však přemýšlíme na následky, ale následky nejsou v naší moci. Chceme vykonat jedno, ale výsledkem je celkem něco jiného. V této otázce o revoluci dějiny ukazují, že vždy je výsledkem cosi opačného. Upřímně vás prosím, přijměte moje slova, jen touha po dobru mě vede. Bezprostředný pocit se zjevil ve mně po přečtení tohoto provolání, pocit dobré touhy pomoci vám. Rozumí se, že jsem přesvědčen, že ničeho nedosáhnu, přece však bych vás prosil: rozvažte si, že činnost, kterou se obíráte, jest jen na škodu věci, kterou chcete provést, a hrozí každému z vás velikým nebezpečím; můžete upadnout do nesnáze pro nic za nic. Hlavně však činnost ta zbavuje vás nejspravedlivějšího blaha — toho vědomí, že jednáme podle svého svědomí zodpovědně požadavkům své duchovní přirozenosti.

Revolucionář: Před našima očima se odehrávají dějiny národů. Vidíme, že člověčenstvo zprvu žilo všude tak, že vládly otroctví a absolutismus; teď však vidíme, které přešly k jinému způsobu správy, při němž se poměrně lépe žije než při našem způsobu vladaření...

Tolstoj: Odpusťte, včera jsem dostal od ruského robotníka v Americe list. V této pověstné Americe je právě takový proletariát, ještě horší než u nás. Lidí bez práce a zaměstnání je veliké množství. A je tomu všude tak.

Revolucionář: Rozumí se, je to možné, ale přece je tam nějaká stopa svobody života. U nás na příklad je robotník úplně bez záštity, ale tam požívá třebas jen malinké záštity, a i jakési zlepšení tam jest.

Tolstoj: Ne, nedá se říci: tam dobře, kde my nejsme. A jestliže se poměry tam zlepšily, tož naprosto ne následkem revoluce, nýbrž následkem duchovního, mravního pokroku.

Revolucionář: Vidíme, že každá krajina překonala revoluci, a zvláště ty krajiny, kde se dobře žije.

Tolstoj: Nenacházím, že by se tam dobře žilo. Na příklad nejprvnější otázka, otázka pozemková, je tam právě tak nerozluštěna jako všude jinde. Henry George k vůli ní byl tam pronásledován. Nejfundamentálnější otázku, že zem nemůže býti předmětem vlastnictví, nikdo se neopováží vyzdvihnout. Nic dobrého tam nevykvetlo. Vy máte jakési svoje dějiny, podle mých dějin věci mají se jinak. Kdybychom i souhlasili s tím, že je tam trochu lépe, tož k vůli tomu trochu lepšímu konati to, co je jistě zlem, naskrze se nedá, mravně ani prakticky.

Revolucionář: Nevíme, vydobudeme-li ctností jen toho maličkého zlepšení. Aspoň dějiny o tom nesvědčí...

Tolstoj: Jedině jen o tom svědčí. Člověčenstvo kráčí v před jen tím, že kráčí v před mravně. Na příklad otázka pozemková blíží se ku svému rozřešení jmenovitě následkem mravního postupu člověčenstva. Člověk počíná nahlížet, že nikdo nemá práva říkat: Toto je moje zem. A dosahuje se toho jedině mravním pokrokem člověčenstva a nijak ne revolucí. Vezměme odstranění otroctví: Zdaž toho dosáhlo se revolucí? I u nás odstranění poddanství dosáhli lidé, kteří vzbuzovali mravní city.

Revolucionář: Zapomínáte, že před osvobozením sedláků bylo velmi mnoho selských povstání. Alexander II. pravil ve shromáždění zemanstva: Lepší je osvobodit lid shora, než aby se to mělo stát zdola! Avšak i sama tato reforma nedala lidu nic; z jednoho poddanství učinili druhé, nedali sedlákům země. Dříve sice pracovali na statkáře, který mohl je posílat do vyhnanství a bít, ale přece je držel v době neúrody, poněvadž bylo v jeho vlastním zájmu, aby je zachoval, neboť na něho pracovali. Nyní však statkářům nic do sedláků není. A tak i touto reformou, danou z nutnosti, ničeho se nedosáhlo.

Tolstoj: Budeme-li podle historie zkoumat otázku, co napomáhalo blahu lidstva, zda revoluce či pokojný vývin mravného citu, a vy budete mluvit jedno a já druhé — tož dejme tomu, že naše důvody budou rovnovážné. Ale na mé straně přece bude krom těchto důvodů to, že jestli tak konáme, jak já říkám, tož dosáhneme vnitřního uspokojení, vědomi jsouce toho, že jednáme ve smyslu věčných zákonů, rozumu a lásky, které hlásali všichni mudrci světa, a které cítím ve svém srdci. Na mých vážkách bude ležet podle vašeho mínění maličká věc, podle mého však cosi velikého. Postavíme-li ty argumenty vedle sebe, možno, že vy máte pravdu, možno, že já. Ale vzbuzujete surové rozčilení, které přináší jen minus, ne plus.

Revolucionář: Ještě za chlapectví jsem čítal vaše povídky: Svíčka, Dva starci, Bůh pravdu vidí. Co vykonalo všechno toto volání k dobru a pravdě? Lidé zůstali právě takovými, jakými byli tehdy.

Tolstoj: Ano, dáme-li se do toho a zavraždíme Mikuláše II. a Stolypina, to bude hned viditelné, jak budou chropět. To však, co vykonáme duchovně, toho není vidět. Tak v tomto ohledu velmi snadno hovořit. Duchovní se nedá odvážit, to musím cítit. Toto však je hned viditelné, a potom... co bude? Opakuji, že člověk nemůže se řídit zevnějšími úvahami. Každý člověk má svého vnitřního vůdce. Zevnějšími úvahami možno se řídit v maličkostech: jakou mám

převzít práci, mám-li jít tam nebo jinam, ve světských záležitostech; ale v nejdůležitějších věcech máme jen jednoho vůdce: svědomí. Toto dá se srovnat s tím: když plujeme po řece, vidíme břehy; když však vyjedeme do širého moře, máme jen jedno měřítko — kompas. V důležitých otázkách je vůdcem jedno — vnitřní cit. Ten mi praví, že každá vražda je ohavná, každá oběť dobrá.

Revolucionáři prosili potom, aby Lev Nikolajevič formuloval jim ty tři body repliky, které proti nim má.

Tolstoj: Nejprve pravím, že taková činnost, kterou vy považujete za pravou, je nemravná, a sice proto, že porušuje hlavní zákon života lidského — lásku, lásku ke všem bez rozdílu. Po druhé, že prostředky, kterých užíváte, nijak nenapomáhají dostihnout cíle, ale naopak vzdalují ho. A po třetí a nejhlavnější, co mne vlastně přimělo k tomu, abych vás povolal: moje bezprostřední lítost nad tím, že mařite své mladé životy vedené dobrými city, úplně daremně ve jménu — ano, kdyby ve jménu něčeho, kdyby ve jménu zachování mravního zákona, jako někteří moji přátelé, kteří sedí v žaláři za odepření vojenské povinnosti — těm nemohu nezávidět, nemohu se z nich netěšit; — vy však hubíte svůj život — proč, zač? Za nepravou věc.

Revolucionář: Hle, byli duchoborci, kteří odpírali vojenskou službu, ale musili odejít, odstěhovat se do Kanady...

Tolstoj: Vy víte všecko, rozhodujete nade vším: rozhodujete, že neměli vlivu, že nic nevykonali, že jakýmsi jiným způsobem by byli více vykonali. Jen vy víte, co se stane, že by lépe bylo, kdyby byli jinak jednali. Poněvadž jste ve svém tak utvrzeni, zdá se vám, že tu není pochybnost. Kdo však nepodléhá — odpusťte — takovému bludu, jakému vy podléháte, pro toho jsou všecko to otázky, všecko to musí být dokázané.

Revolucionáři navrhli, že doma rozmyslí si námitky, které jim Lev Nikolajevič učinil, a pošlou mu písemnou odpověď.

Tolstoj: Budu velmi šťasten, zůstane-li jen maličko z našeho rozhovoru.

Přeložil *A. Škarvan.*

Mše svatá za Windischgrätze a za Havlíčka.

Nyní již z papírů Bachových víme, proč byl Havlíček poslán na zdravější vzduch do Brixenu; byly to »útoky proti společnosti, státu a církvi«. Vláda se obávala že Havlíček v této činnosti bude pokračovati. »Vídeňský denník« 1851 byl dobře informován, když o vypovědění Havlíčka přinesl tuto zprávu podle »Oesterr. Korrespondenta«,[1] že Havlíček »v písmu i v řeči rozhořčený boj proti autoritě světské i duchovní několik let provodil« a že byl odstraněn »za příčinou vůbec škodného působení, jmenovitě na nižší třídu lidu českého jazyka,« čili podle nařízení Bachova, poslaného Mescérymu: poněvadž »das gefährliche Treiben dieses Agitators im Volke mannigfache Wurzel geschlagen hat.«

Ale v době této byly více rozhodující ohledy na c í r k e v, jak patrno také z přípitku Bachova, podle něhož k deportaci se hodil Havlíček a Kutschera, kazatel německokatolického sboru ve Št. Hradci. Když jsem jednou mluvil o Havlíčkovi s nebožtíkem dvor. r. Beckem, otcem bývalého min. předsedy, učinil prudký pohyb rukou a řekl: »Nic by se mu nebylo stalo, kdyby nebyl psal kutnohorské epištoly.«

Bylo tedy důvodů mnoho, ale boj proti katolické církvi urychlil vypovězení Havlíčka, jenž se měl původně dostati do Solnohradska. To klima by ho bylo brzy dobilo.

Myslím, že bude všeobecně zajímati, že za Havlíčka byla sloužena mše r. 1849.

Když zemřel Věnceslav Hanka, také redaktor »Národních Listů«, nastala po celých Čechách, ba i ve Slovanstvu nesmírná bolest a zármutek. Všechny české listy byly plny vřele psaných nekrologův.

[1] Beck, bývalý vychovatel u knížete Schwarzenberka, přibyl do Olomúce zrovna před šedesáti lety, když císař nastoupil vládu. Beck tam založil a řídil denní list »Oesterreichischer Korrespondent«, s nímž pak přesídlil do Vídně.

Také »Poutník od Otavy« r. 1861 (str. 73) přinesl dopis z Merklína, který obsahuje několik neobyčejně zajímavých dat, jak tentokráte pohlíželi na význam Hankův, kterak šlechta si vážila našich literátův, a jaké nadšení vládlo pro rukopis královédvorský. V počáteční větě se dovídáme:

»Ode dne 5. prosince 1849 — kdež čtena mše sv. za K. Havlíčka, by jej Bůh v zastávání národnosti ještě dále síliti ráčil — neměli jsme u nás národnější slavnosti, jak dne 14. února t. r. Na vůli našeho miláčka pana hraběte Hanuše Kolovrata Krakovského četl zdejší vel. p. farář s assistencí slavné requiem za velezasloužilého národovce našeho, Václava Hanku. Kostel byl smutečně ozdoben, uprostřed stál katafalk, na jehož konci visel obraz zesnulého syna národu vavřínovým věncem a trikolorem slovanským ozdoben. Po stranách všech byly svíce rozžaté a nahoře stála dle krucifixu ozdobná kniha s nápisem »Královdvorský rukopis«. Po obou stranách stálo s rozžatými svícemi smutečními zdejší měšťastvo a jinošstvo, též i občané Soběkurští, aniž k nám osadou patřící. Díky vzdáváme za ochotnost tu a podání důkazu vlasteneckého uznání milým nám Soběkurským, zvláště zasloužilému, vlastenci milému p. Václavu Kropáčkovi, představenému jejich a vel. p. Petrášovi, kaplanu Vřeskovickému, že nám zde milostivě vypomáhati ráčil. — Jak dojemná slavnost to byla, sloužiž zde na ukázku tento prostý, však dojemný obrázek: Po skončené mši přistoupila žena jedna sedlská k podobizně šťastného nálezce ruk. královdvor., pravíc: »Šťastná matka, která tě zrodila. Jistě že se tam s tebou raduje v nebesích a pohlíží na tu slávu.« — Věru mohl bych říci, že as málo které město u vykonání této slavnosti nás předčilo. Po mši se odbývalo modlení se zvláštním pojmenováním mnoha jmen spisovatelů slovanských. Pokoj popeli syna národa, syna Slávy, jehož sláva slavně po vždy v srdcích slávských trvati bude, a díky naše vřelé nejen p. hraběti Hanuši Krakovskému — spolužáku jeho. Sláva mu!«

Nejvíc překvapuje v dopise tomto zpráva, že byla za Havlíčka sloužena mše svatá r. 1849, tedy v době, kdy Havlíček se ocitl již ve sporu s katolickou církví; nedlouho před tím ostře kritisoval list episkopátu. Z připojené věty však patrno, že se tak stalo z ohledů národních, neboť událost tato byla pro občany merklínské velkou národní slavností.

Šlo o to, nalézti doklad o této mši z oné doby. Sáhli jsme tedy k Havlíčkovým »Národním Novinám« z r. 1849. Je věru těžko hledati v novinách těchto. Obsah neustále nás svádí, že odbočujeme a čteme

přerůzné zprávy, které nám dávné doby tyto jasněji osvětlují, nežli každá monografie a různá pojednání. V Uhrách rozpouštěli legie slovácких povstalců, kterým byli císařští vůdcové za pomoc vděčni. Nový ministr kultu, hr. Lev Thun, počíná si v úřadě svém jako přítel českého národu. Již r. 1846 prohlásil Rybičkovi, že by o české školy a služby boží ve Vídni více mělo býti postaráno (Karáskův »Sborník Čechů dolnor.«). Z Havlíčkových »Národních Novin« se dovídáme, že od r. 1849 byla čeština ve Vídni na středních školách povinným předmětem (2 hodiny týdně). V kostele českém (am Gertrude) zavedeny české bohoslužby. R. 1849 byly založeny »Slovenské Noviny«, které ve Vídni vycházely do r. 1860 a psány byly česky. Také na gymnasiích slovácких se učilo česky; v době této vznikla »Kollárova dobrozdání«, kde ve Vídni chtěli odměniti loyální Slováky naproti maďarským Kossuthovcům. Mnoho zajímavého v domácí i zahraniční politice nalézáme, mnohé události jsou dnes takřka aktuelní, ale dokladu o mši sv. za Havlíčka dlouho jsme nalézti nemohli, ač nás ostatní obsah za to odškodňoval.

Až konečně dne 15. prosince 1849 přinesly »Národní Noviny« na poslední stránce zastrčený dopis z Merklína, který záhadnou událost osvětluje. »Byli bysme o tom, co se u nás stalo, zcela pomlčeli, kdyby sme se nebyli přesvědčili, jak rozličnì úsudkové o tom v jiných, již i také vzdálenějších místech se ozývají.

V jedné obvyklé, sotva přes půl tuctu oudů čítající společnosti zlíbilo se jistým pánům, knížete Windischgrätze zásluhy o vlast a mocnáře v takové míře vychvalovati, v jaké p. Redaktora N. N. nejkrásněji tupili. Že ale někteří oudové této společnosti jiného, národu příznivějšího smyšlení byli, uznali za svou povinnost, bezdůvodné a podlé hanění toto odmítnouti. To přivedlo ony pány do takové rozčílenosti, že na vzdor a na důkaz uznání zásluh knížete Windischgraetze, mši sv. za něj čísti dáti se prohlásili. Mírnost a povolná obětavost jest naší národní straně již dávno věcí přirozenou, a protož k jejich pobožným záměrům nijak v cestu se stavěti, nýbrž raději ty samé podporovati se odhodlala, a pak že se ukáže, ku které straně lid přichylnější jest. V neděli dne 25. listopadu byla zmíněná mše sv. na budoucí čtvrtek skutečně oznámena. V určený den zvaly zvony ku službám božím, ale ani každodenní navštěvovatelé chrámu páně se nesešli, a krom čtyřech starých, hluchých kmetů, a několik babiček a jistého pantáty myslivcovic s rodinou a jedné zvědavé slečinky — se žádný neukázal, ačkoliv se při ohlašování, jak požádáno bylo, osadníkům na srdce kladlo, že Pán Bůh naši milou vlast českou od krve-

proliti a záhuby milostivě zachrániti ráčil, a ten pantáta myslivcovic o hojné sejíti lidu tak se přičiňoval, že chudším rozdáním 50 zl. almužny a hudebníkům jedno půlvědra piva ze svého deputatu dáti sliboval. Ačkoliv známo, že hudebníci pivem nepohrdají, nepřišel přec žádný, a ani na varhany se nehrálo, a takto se mše svatá po tichu odbývati musila. O nevděčnosti lidská!

Aby se však i druhé straně za její mírnou povolnost jakéhosi zadosti učinění dostalo, byl p. farář od osadníků požádán, aby následující neděli také opět jinou slavnou, zpívanou mši sv. na ten oumysl, aby Bůh redaktora N. N., p. Karla Havlíčka, v zastávání národnosti české ještě déle síliti ráčil, oznámil, a ve středu na to sloužil. K těmto službám Božím, které slavně vykonány byly, se nejen osadníci merklínští, ale i z okolí vzdor ujišťování kostelníka, že tato mše ne v 8. jak oznámeno, nýbrž až v 10. hodinu započne, ve vytknutou hodinu valně sešli.

Tím se vyzískala krásná příležitost jednoduchým způsobem se přesvědčiti, která strana a jakou převahu má.

Pánové u nás! Chcete-li být přec řádnými sedmašedesátníky, musíte hledět váš nepatrný počet aspoň až na 67 rozmnožit, jinak ale považte, že hlavou zeď neprorazíte, a jak bývalo, že pořád být nemohlo. Osadníci merklínští.«

Tak tedy vidíme, že ona mše byla za Havlíčka jen z národní oposice sloužena. Zpráva o tom šla brzy krajem. Bylo třeba vyšším kruhům vysvětliti, jak se stalo, byla to mše sv. z vlastenectví. *K.*

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

(Pokračování.)

Nároku na důchod vůbec nemá, kdo si úraz úmyslně přivodil. Také může nárok zcela nebo z části býti odňat tomu, kdo si úraz způsobil, páchaje zločin nebo úmyslný přečin, kterážto okolnost musí však — pokud možno — trestním řízením býti na jisto postavena. V případě právě uvedeném může však renta z části nebo i celá přikázána býti příbuzným, kteří by pro případ smrti zraněného měli nárok na důchod (§ 8. živn. a námoř., § 7. zem. a § 9. stav. úr. z.).

Renty do 15% mohou na návrh zraněného a po vyslechnutí příslušného nižšího úřadu správního býti kapitalisovány. Zraněný ztrácí však v případě tom jakýkoli další nárok, i kdyby se později jeho stav značně zhoršil (u nás tomu tak není!) o tom dlužno jej také, prve než se o kapitalisaci stane rozhodnutí, náležitě poučiti. — Cizinci, který se hodlá z Německa vystěhovati, může se k jeho návrhu poskytnouti odbytné ve výši trojnásobné roční renty. (§ 95. úr. zák. živn., § 99. námoř., § 101. zem. a § 37. stav.)

Podle německých úrazových zákonů (§ 94. živn., § 98. námoř., § 100. zem. a § 37. stav.) může renta také na čas býti zastavena, a to:

1. po dobu, kdy zraněný odpykává si trest vězení více než jednoměsíčního nebo je-li v nějaké polepšovně nebo donucovací pracovně (má-li však příbuzné, kteří by v případě jeho smrti měli nárok na důchod, musí jim zastavená renta až do výše jejich nároku býti přikázána);

2. nemá-li oprávněný cizinec v tuzemsku svého pravidelného bydliště;

3. jestliže oprávněný tuzemec zdržuje se v cizině a neoznámí příslušnému odborovému společenstvu svého pobytu nebo nepodrobí-li se nařízením říšského ústavu pojišťovacího stran osobního představení se u německého konsulátu.[15]

Jako v Rakousku má i v Německu[16] o nároku na odškodné rozhodnuto býti z úřední povinnosti; při tom dlužno však upozorniti, že v Německu o každém přiřknutí nebo zamítnutí třeba učiniti předběžné usnesení, které s potřebným odůvodněním, resp. číselným podkladem musí býti sděleno straně, aby se po případě mohla o věci vyjádřit, což má se státi do 14 dnů.

Nebylo-li o nároku na odškodnění z úřední povinnosti rozhodnuto, nutno se dodvoulet po úraze, resp. po smrti zraněného přihlásiti u příslušné pojišťovny, jinak nastane promlčení.

Nastane-li v poměrech, jež při rozhodování o jistém nároku byly směrodatné, nějaká podstatná změna,[17] může k návrhu strany nebo z moci úřední znovu o případu tom býti rozhodnuto, a to ve smyslu straně příznivém i nepříznivém.

V prvých dvou letech po právoplatném rozhodnutí o nároku zraněného může taková změna kdykoli býti uplatněna a nový nález vydán; později může se tak státi pouze v mezidobích jednoho roku. V prvních 5 letech může nové rozhodnutí učiněno býti na návrh strany nebo z moci úřední odborovým společenstvem (pojišťovnou), později však jedině na návrh (strany nebo pojišťovny) nálezem rozhodčího soudu. Odchylky od těchto ustanovení jsou přípustny jen tehda, když bylo mezi důchodcem a pojišťovnou něco jiného výslovně ujednáno.[18] O chystaném snížení nebo zrušení renty

[15] Ustanovení něm. zák. úraz. sub 1.—3. uvedená recipovala vl. osnova s malými změnami v §§ 23. a 25.

[16] §§ 63.—74. a 92. živn., §§ 70.—80. a 98. zem., §§ 65.—78. a 96. námoř. a § 37. stav. úr. zák.

[17] §§ 88.—91. živn., §§ 94.—97. zem., §§ 92.—95. námoř. a § 37. stav. úr. zák.

[18] Ustanovení shora uvedená, stanovící podle určitých časových intervalů různé podmínky pro nové rozhodnutí o nároku zraněného, byla pojata též do vládní osnovy (§ 179.). Také další ustanovení, že snížení, po případě zrušení důchodu má budoucně nabýti platnosti nikoliv ode dne doručení výměru, nýbrž teprve po uplynutí kalendářního měsíce, ve kterém se doru-

musí straně — podobně jako před původním rozhodnutím — býti učiněno sdělení a zároveň oznámeny důvody, aby po případě mohla se o věci vyjádřiti a udati své protidůvody.

Z každého definitivního rozhodnutí lze se během jednoho měsíce odvolati k rozhodčímu soudu. Proti rozhodnutí tohoto soudu, možno pak opět ve lhůtě měsíční podati odvolání k říšskému, resp. zemskému úřadu pojišťovacímu. V některých méně důležitých věcech (pohřebné, dočasné renty) mají však rozsudky rozhodčího soudu platnost konečnou, a je tedy odvolání vyloučeno.[19] Důchody a jiné náhrady na základě úrazových zákonů poskytované jsou i v Německu[20] stejně jako u nás nezabavitelné a nemohou ani dobrovolně dány býti v zástavu nebo někomu postoupeny. Výjimka platí jednak ve prospěch manželky a dětí, pokud jde o zákonný nárok alimentační, jednak ve prospěch podnikatele neb orgánův odborného společenstva (pojišťovny), když oprávněnému před přiřknutím důchodu poskytli zálohu[21]; konečně mají také nemocenské a jiné pokladny, chudinské svazy a obce právo na určitě normovanou náhradu, jestliže byly nuceny poskytovati zraněnému nebo pozůstalým podporu v době, kdy osobám těmto již příslušel důchod úrazový. Výjimečně může býti nárok z části nebo celý přenesen na jiného, ale jen se souhlasem příslušného úřadu správního; na př. renta může býti přenesena na nějaký ústav, který převezme povinnost o zraněného nebo pozůstalého se starati.

Podobně jako v našem úrazovém zákoně jest také v úrazových zákonech německých výslovně zakázáno nároky pojištěnců a ť smlouvou nebo jiným způsobem jakkoliv obmezovati. Jenže ustanovení německých zákonů jsou podrobnější a přesnější a obsahují zároveň také trestní sankci. (§ 141. živn., § 152. zem., § 139. námoř. a § 45. stav. úr. zák.)

čení stalo, bylo převzato z něm. zák. úraz.; jenže vl. o. ustanovení to poněkud omezila. Jestliže totiž při doručení výměru neuplynulo ještě 14 dní z toho kterého měsíce, tedy nenabývá výměr platnosti koncem kalendářního měsíce, nýbrž po uplynutí 14 dnů.

[19] §§ 75.—83. živn., §§ 81.—89. zem., §§ 79.—87. námoř. a § 37. stav. úr. zák.

[20] § 96.; §§ 25.—27. živn., § 102., §§ 30.—32. zem., § 100., §§ 29.—31. námoř. a §§ 37. a 9. stav. úr. zák.

[21] Také tato ustanovení přešla do vl. osnovy Körbrovy (§§ 228. a 229.).

Pokud se týká ručení podnikatelů, jich zástupců, úředníků, zřízenců a jiných osob, jestliže úraz způsobili úmyslně nebo hrubým zaviněním, platí v podstatě stejná ustanovení jako u nás; pouze v podrobnostech jest několik odchylek (§§ 135.—140. živn., §§ 146.—141. zem., §§ 133.—138. námoř. a stav. § 45. úr. zák.).

Mzda pro vyměření důchodu směrodatná stanoví se[22] až na výjimky hlavně zemědělského dělnictva a námořnictva se týkající taktéž podobným způsobem jako u nás; avšak obnos 1500 M převyšující započítává se pouze $^1/_3$. Úředníci s vyšším platem než 3000 M jsou, jak jsme již shora uvedli, z povinného pojištění vůbec vyloučeni, kdežto u nás nejsou sice z povinného pojištění vyňati, ale k obnosu, který 2400 K převyšuje, se nepřihlíží. Statutárně může v Německu býti ustanoveno, že i mzdové obnosy 1500 M převyšující plně mají býti započítány. — Co se započítávání naturálních dávek týče, kryjí se příslušná ustanovení německých zákonův úrazových skoro úplně s naším zákonem úrazovým. Zmínky však zasluhuje, že zákony německé výslovně stanoví, že ke mzdě mají počítány býti i takové dávky, které jen ze zvyklosti se poskytují a částečně nebo úplně na místo mzdy nastupují jako na př. zpropitné konduktérů, kočí a j. (§ 6. živn., § 5. zem. a 9. stav. úr. zák.)

Při srovnávání úrazového zákonodárství německého a rakouského dlužno poukázati také k tomu, že v Německu[23] platí podle zákona celé pojistné podnikatelé, kdežto v Rakousku jest podnikatel povinen platiti pouze 90 procent pojistného příspěvku a 10 proc. může dělníkovi, resp. úředníkovi (nejdéle do měsíce od příslušné výplaty) sraziti se mzdy (služného).[24] Vůči úrazovně ručí však za celý obnos příspěvkový výhradně podnikatel. (§§ 17. a 22. úr. zák.) Naproti tomu třeba však též znovu upozorniti, že doba karenční, t. j. čas, kdy

[22] § 10. a § 29., 2. odst. živn., §§ 9.—13. zem., §§ 10.—13. námoř. a § 9. stav. zák. úraz.

[23] §§ 28. a 29. živn., §§ 33. a 34. zem., §§ 32. a 34. námoř. a §§ 13. a 16. stav. úr. zák.

[24] Výjimka platí pouze pro dělnictvo a úřednictvo železniční; podniky železniční musejí totiž dle čl. VII., odst. 3. rozš. zák. celý příspěvek platiti samy. — Ostatně podle § 151., odst. 1. vládního programu Körbrova mají na příště všichni podnikatelé celý pojistný příspěvek platiti. Dlužno však zároveň konstatovati, že už dnes veliká část podnikatelů jmenovitě větších z důvodů praktických celé pojistné sama zapravuje.

péče o zraněného připadá nemocenským pokladnám, jest v Německu 13-nedělní (§ 9. živn. a námoř., § 8. zem. a §§ 9. a 10. stav. zák. úr.), kdežto v Rakousku jen 4-nedělní (§ 6. úr. z.). Ustanovení naše je pro dělnictvo potud výhodnější, že na pojištění nemocenské dělníci $^2/_3$ přispívati musí, a že je tudíž delší doba karenční nepřímo více zatěžuje.

Pomine-li nárok na podporu nemocenskou p ř e d u k o n č e n í m 13. t ý d n e, přísluší zraněnému renta úrazová již od tohoto dřívějšího okamžiku, takže mezera mezi nemocenským a úrazovým pojištěním, která podle starších ustanovení existovala, nyní úplně jest zacelena. S t a t u t á r n ě může dokonce býti ustanoveno, že má důchod úrazový i v takovém případě ještě za trvání doby karenční býti udělen, když odborové společenstvo (pojišťovna) pravděpodobně později, t. j. po uplynutí 13-nedělní doby karenční by vůbec nemělo příčiny zakročit, jelikož následky zatím zmizely. (§§ 13. a 14. živn., § 15. zem., § 15. námoř. a § 9. stav. úr. zák.)

Od 5. do 13. týdne musí osobě úrazem stižené podpora nemocenská poskytována býti aspoň ve výši $^2/_3$ oné mzdy, již při stanovení podpory nemocenské dlužno vzíti za základ. Co takto zraněný obdrží více než ostatní nemocní, musí podnikatel pokladně nahradit. — Závodním úředníkům s nižším platem než 2000 M a dělníkům vůbec, kteří ve smyslu zákona úrazovému pojištění podléhají, avšak proti nemoci povinně pojištěni nejsou, musí podporu nemocenskou (v zákonně stanoveném minimálním obnosu) poskytnouti sám podnikatel. (§§ 12. a 22. živn. a § 9. stav. zák. úr.)

Mimo to budiž uvedeno, že v Německu mají úrazové pojišťovny právo již během 13nedělní doby karenční, ale také později, když důchod byl již přiřknut, nařiditi — uznají-li toho potřebu nebo vhodnost — u r č i t ý z p ů s o b l é č e n í, a že z r a n ě n ý m u s í s e r o z k a z u t o m u p o d r o b i t i; v z p ě č u j e-l i s e bez platného důvodu, může mu důchod na čas a to zčásti nebo zcela býti odňat. (§ 23. živn., § 24. zem., § 18. námoř. a § 9. stav. úraz. zák.) — Nachází-li se zraněný v n e m o c n i c i nebo p o d o b n é m ú s t a v ě, nebere ovšem důchodu; r o d i n ě a p ř í b u z n ý m musí však pojišťovna poskytovati ony důchody, na které by pro případ úmrtí zraněného měli nárok; kromě toho může jak zraněnému, tak rodině povolena býti z v l á š t n í p o d p o r a, jestliže to stanovy připouštějí. Je-li toho nevyhnutelně třeba, může však taková podpora i b e z příslušného s t a t u t á r n í h o u s t a n o v e n í býti udělena. (§ 22. živn., § 23. zem., § 17. námoř. a § 9. stav. zák. úr.)

Důchodce může také, učiní-li v tom směru, návrh, na útraty pojišťovny přijat býti do invalidovny nebo podobného ústavu (§ 24. živn., § 25. zem., § 19. námoř. a § 9. stav. úraz. zák.).

Též zasluhuje zmínky, že za jistých podmínek může renta — pojme-li se ustanovení takové do stanov — důchodcům s jejich svolením poskytována býti až do obnosu $^2/_3$ v naturáliích; u notorických alkoholiků může dokonce celá renta v naturáliích býti poskytována a může se tak státi i bez jejich svolení (26. zem. zák. úr.).

Také nutno ještě podotknouti, že úrazové pojišťovny německé musejí, počínaje 14. týdnem, poskytovati zraněným též bezplatnou lékařskou pomoc, léky i jiné pomůcky sloužící k tomu, aby zdárný výsledek léčby byl zajištěn, po případě aby následky úrazu byly zmírněny; k takovým pomůckám patří na př. různé pásy, berly, ale i umělé údy a j., a pojišťovny jsou povinny takové předměty i vícekráte poskytovati, po případě postarati se o jejich opravení (§ 9. živn., námoř. a stav. a § 8. zem. úraz. zák.).

Konečně dlužno v této souvislosti upozorniti i na to, že německým odborovým společenstvům náleží velmi značná pravomoc v oboru ochrany dělnické proti úrazům[25]; mohou totiž za účelem vybudování a zdokonalení této ochrany vydávati předpisy týkající se ochranných opatření a bditi nad jich prováděním, předpisovati zvláštní příspěvky a pokutovati neposlušné podnikatele i dělníky; mimo to mohou pojišťovny německé se svolením říšského, resp. zemského pojišťovacího úřadu zřizovati i léčebny, útulky pro rekonvalescenty a pod. ústavy a jsou také oprávněny za tím účelem předepisovati příspěvky, po případě používati jmění již nashromážděného.[26] — Tato ustano-

[25] §§ 31. a 112.—124. živn., §§ 34. a 120.—130. zem., §§ 34. a 118.—126 námoř. a §§ 13. a 40. stav. úr. zák.

[26] Ze 114 odborových společentev, jež jsou v Německu nositeli úrazového pojištění dělnického, vydalo 106 předpisy týkající se zamezení úrazů, a náklad na ochranu dělnickou proti úrazům činil již v r. 1902 bezmála 900.000 M, kdežto v r. 1885 obnášel pouze 3.230 M a v r. 1886: 68.953 M; dohromady bylo za l. 1885-1902 k tomu účelu vydáno 8,132.022 M. Srv. Atlas und Statistik der Arbeiterversicherung d. D. R. (1904), list VIII. a Leitfaden zur Arbeiterversicherung d. D. R. (1907), str. 17. — Také budiž zde poukázáno k tomu, že v Německu poskytnuto bylo pojišťovacími ústavy a pokladnami invalidními na stavbu dělnických domů, nemocnic, léčeben pro tuberkulosní, útulků pro rekonvalescenty, lázní a k jiným všeobecně užitečným účelům do konce r. 1907 skoro

vení německých zákonů úrazových, jmenovitě pokud se ochrany proti úrazům týče, jsou neobyčejně důležitá; neboť jak se stanoviska lidskosti, tak i se stanoviska hospodářského jest mnohem správnější úrazům zabraňovati nežli je odškodňovati; ale když k úrazu již došlo, je jistě v zájmu lidskosti i hospodářského prospěchu, aby následky úrazu byly pokud možná úplně odstraněny nebo aspoň co nejvíce zmírněny.

Bylo by opravdu na čase, aby tato mezera v našem úrazovém zákonodárství byla co nejdříve vyplněna[27] a našim úrazovým pojišťovnám hlavně také, pokud se ochrany proti úrazům týče, dána rozsáhlejší pravomoc. (Pokračování.)

---

625 mil. M; z toho obnosu připadá na vlastní podniky a zařízení přes 46½ mil. M, kdežto ostatní bylo k uvedeným účelům půjčeno. Viz Amtliche Nachrichten des Reichs-Versicherungsamts 1908, str. 384-5.

[27] Vládní osnova nepřináší bohužel ani v tomto směru plné nápravy. § 165. obsahuje sice ustanovení, že pojišťovací ústavy mohou technicky vzdělanými zmocněnci dáti na místě vyšetřiti podnikové poměry, ale praví se tu výslovně, že může se tak státi jen za účelem stanovení rozsahu pojistné povinnosti nebo za účelem zařadění podniku do nebezpečenské třídy, resp. do pododdělení této třídy. Tímto novým ustanovením mohl by sice vliv úrazových pojišťoven na zamezování úrazů oproti nynějšku býti zvýšen, ale celkem je toto ustanovení přece jen kusé a nedostatečné, nedává-li se pojišťovnám zároveň právo vydávati závazné předpisy týkající se ochranných opatření proti úrazům a bdíti nad jich prováděním. — § 154. vl. o. obsahuje další nové ustanovení; připouští totiž výslovně, že pojistných příspěvků může použito býti též k zamezení úrazů a ke zkrácení, po případě odstranění nezpusobilosti výdělkové, § 195. vl. o. jednající o ukládání jmění pak stanoví, že hotovostí úraz. pojišťoven možno se svolením ministerstva použiti až do ¼ k zřizování léčeben, ústavů pro rekonvalescenty, jakož i k podporování staveb dělnických domů. Ustanovení tato dlužno sice vítati, zároveň třeba však podotknouti, že by v jiném hospodářsko-sociálním milieu znamenala asi pokrok mnohem značnější nežli u nás, kde je tak málo iniciativy a chuti k velikým pokusům. V našich poměrech bylo by nejlépe, kdyby byla přímo stanovena povinnost k uvedeným účelům jistou částkou přispívati. — Vůbec měla těmto neobyčejně důležitým otázkám, jmenovitě ochraně dělnické proti úrazům v reformním programu vládním věnována býti větší pozornost.

Dělnické hnutí odborové ve Francii.

Napsal Edvard Beneš.

Zkoumáme-li povšechně odborové hnutí francouzské, padnou nám do očí nejprve některé jeho vlastnosti, jimiž se značně liší od odborového hnutí v zemých jiných, v Anglii, v Německu, u nás. Charakter syndikalismu francouzského jest rozhodně zvláštní. Různost tato objevuje se hlavně teprve během posledních deseti let a dospěla dnes takového stupně, že není možno dnešní syndikalism francouzský srovnati s anglickým trade-unionismem. Dle Sidney Webba jest trade-unie stálé sdružení námezdných dělníků, kteří takto sdruženi, chtějí hájiti nebo zlepšiti podmínky své pracovní smlouvy. Tato definice dnešnímu syndikalismu francouzskému nestačí. Syndikát francouzský chce mnohem více. Jeho přímý cíl jest zničení kapitalistického systému společenského, je to sdružení dělníků téhož řemesla, jež chce nejprve zlepšiti niveau proletářského života za situace nynější a současně vytvořováním nových útvarů společenských, snaží se připravovati půdu k hospodářské reorganisaci dnešní společnosti. Jeho heslem je boj, boj a zase boj; podmínkou jeho existence jest neustálé napětí a neúnavná činnost, která nezná oddechu, která nenechá jediného člena syndikátu ani na okamžik v nečinnosti, která mu nedá za žádných okolností zapomenouti, že je dělníkem — ani tehdy, když jeho zájmy, v otázkách kulturních nebo politických na příklad, splývají se zájmy tříd jiných — která ukazuje všem politickým stranám, socialistickou nevyjímaje, co vlastně jest a má býti ten tak zvaný boj třídní, která udržuje dělnictvo celé ve stálé nervosnosti, v stálém rozechvění, stále na skoku do stávky a stále připraveno — na stávku generální. A při tom je každý syndikát jedinec samostatný, neodvislý, svrchovaný pán, nemající s celou ostatní organisací jiných pout, nežli to, jež mu ukládá cit solidarity a určitý stupeň disciplíny, nutný při společném vystupování a společném boji, vytvořený ostatně instinktivně, bez zvláštních nějakých umělých stanov. Připojme k tomu ještě, že příspěvky placené členy jsou

velmi nízké a určené výhradně k boji ve stávkách, a máme v hlavních rysech charakterisována francouzský syndikálism.

Tu jsme ovšem velmi daleko od tradeunionismu anglického, tohoto kolossálního dělnického tělesa, odporujícího v principu až do nedávna a ve své většině ještě dnes každé idei o třídním boji, stojícího na principech ekonomického liberalismu; tu jsme hlavně daleko od onoho tradeunionismu, jenž se stal ohromnou pojišťovací společností většině svých členů v různých životních nesnázích, a jenž za největší nepříjemnost pokládá stávku. Tu ovšem máme stejně daleko k odborovým sdružením našim a hlavně německým, jež pracují pod patronátem strany socialistické, pracují v klidu a zátiší jako nutný doplněk hnutí politického, nechávají tomuto starost o převrácení kapitalistické společnosti pomocí hlasovacího lístku, a činí tak před veřejností politickou stranu jediným representantem boje třídního. Strana pak vstupuje do parlamentu a nutí stát praktikovati co nejvíce státní socialism, zkracovati dobu pracovní, zabraňovati práci noční, práci žen, práci dětí, zavádět nedělní klid, zaváděti starobní, úrazové a invalidní pojištění, atd., t. j. vše, co vlastně si chtějí dobýti dělníci ve svých sdruženích odborových.

Tak tomu jest u nás i v Anglii. Dnešní syndikalism francouzský nedívá se však příznivým okem na tuto parlamentární práci a rozhodně v ní nehledá posledního útočiště, jako na příklad dnes tradeunie anglické. Přijímá ovšem rád reformy zavedené, ale rozhodně se nechce dát vésti parlamentarismem, ani stranou politickou, byť by byla sebe více dělnická, a jest výslovně nepřátelský nějakému definitivnímu reglementování práce, na př. zavedení nuceného smírčího soudu ve stávkách a pod. Zajímavo jest, že tento odpor k parlamentarismu převzalo francouzské hnutí syndikální více méně z tradeunionismu anglického, nehledě ovšem na jiné příčiny vlastní Francii samé. Až do let devadesátých totiž i trade-unionisté angličtí měli stejné zásady: nechtěli se dáti vázati rozhodnutím parlamentním, tvrdili, že dělníci, trade-unie, sami mají si svůj pracovní poměr s kapitálem urovnat, po případě vybojovati. Nový trade-unionism, vzešlý z bojů a velkých stávek r. 1889, vrhl se do politiky pod vlivem socialistických theorií, utvořila se dělnická stran trade-unionistů a žádala stát o dělnické zákonodárství. Trade-unionism byl tu tudíž smíšen s hnutím politickým, změnil svůj charakter.

Před touto proměnou francouzský syndikalism měl týž charakter, jaký má dnes trade-unionism a odborová sdružení jinde: byl pro parlamentarism, čekal mnoho od politiky a dával se vésti od strany

socialistické, vystupoval sám tím směrem a vyvolával tím nespokojenost. Bylo to hlavně v době od r. 1884 do r. 1890. Ve Francii velmi značně studován byl trade-unionism a francouzští politikové rádi ukazovali dělnictvu na příklad trade-unionismu, jenž svou spořádaností a klidem imponoval, že prý nestará se o politiku a hledí si jen boje ekonomického, z toho že jest třeba si bráti příklad. Nikdo netušil, že se tu radí vlastně k tomu, co dnes je příčinou tolika výtek syndikalistům francouzským, k »action directe«. Příklad trade-unionismu měl vliv rozhodně značný, a když k tomu přistoupila zklamání z akce politické a rozháranost a spory mezi různými frakcemi socialistické strany ve Francii, odchyloval se pomalu syndikalism z této cesty, začal nedůvěřovati politice, uchopil se staré methody trade-unionistů, a to v době, kdy odborová sdružení anglická, německá, rakouská začala hnutí politickému přikládati význam největší. A tak se dnešní syndikalism francouzský nalézá na zcela protichůdné cestě, než kterou se berou odborová sdružení států ostatních.

To jsou podstatné vlastnosti, kterými se liší od dělnického hnutí v ostatní Evropě (vyjímaje z veliké části v Italii), k tomuto svému charakteru dospěl během posledních šesti, osmi let, precisoval si své snahy hlavně denní praksí ve vášnivých stávkách a pokouší se konečně v posledních dvou letech vytvořiti si k své praksi také theorii. A v tomto posledním stadiu svého vývoje dává si jméno revolučního syndikalismu.

Jest ovšem pravda, že ani zde není jednoty a že tento nový typ syndikalismu nalézá i mezi dělnictvem francouzským odporu. Syndikálisté francouzští rozděleni jsou na dva tábory, vzájemně se potírající: tento syndikalism revoluční, a pak starý bývalý směr syndikalismu, identický s odborovým sdružením naším. Rozhodně však tento poslední ztrácí značně půdu a syndikalism revoluční vlivem různých okolností, pro některé nedostatky ve straně socialistické a hlavně pro svůj bouřný charakter a prudké, bezohledné vystupování na veřejnosti stává se vlastně předním representantem dělnického hnutí francouzského. Hnutí to má rozhodně některé vady, a možno je kritisovati, ale není možno upříti, že vychází z předpokladů celkem správných, že zakládá se na dlouholeté zkušenosti a že odpovídá úplně celkovým poměrům ve Francii. To, co se o něm napsalo ve francouzských denních žurnálech v posledních dvou letech, bylo celkem málo správné a přispělo značně k tomu, že se v cizině na ně dívali, a to také v táboře socialistickém, jako na výstřelky anarchistické. Jest v něm trochu anarchismu, ale nejsilnější jeho zástupci, propagátoři a theo-

retikové jsou vesměs socialisté a v podstatě také jest marxismu značně blízko a marxismu se také dovolává.

I.

Za předchůdce dnešního syndikátu udávají se obyčejně staré cechy a korporace řemeslnické z doby předrevoluční, z 18. století, v podstatě velmi nesprávně, neboť není většího rozdílu nežli mezi syndikátem dnešním a starou korporací řemeslnickou. Revoluce zničila tyto staré korporace ve jménu principu svobody práce. Zákonem Chapelierovým z r. 1791 staré cechy jsou ostraněny a všeliké spolčování ať dělníků, ať zaměstnavatelů jest definitivně zakázáno. Dnes tomuto zákonu, odstraněnému vlastně až r. 1864 a 1884, přikládají mnozí za vinu, že dnešní syndikalism francouzský dostal tak nepěkný charakter revoluční. Zaměstnavatelé vždycky dovedli obejíti zákon a spolčovali se stále, dělníci však byli vydáni persekuci úřadů nebo na milost zaměstnavatelům. Zákon, který vyšel z principu »o právech člověka«, vydal celou třídu lidí v plen rostoucímu industrialismu. Autoři jeho nepochopili vůbec novou situaci ve společnosti; spolčovací instinkt dělnictva potlačiti ovšem nemohli, dělníci spolčovali se dále protizákonně, ježto jinak nemohli; persekucemi však vyvinul se mezi nimi duch odporu, hněvu a nenávisti, a korporace jejich, nezákonně vytvořené, náladu tu živily. A když konečně právo syndikální bylo povoleno, tradice dělnických associací byla již příliš silná. V Anglii prý byli rozumnější. Dali spolčovací právo dělnictvu již r. 1824 a 1825, a jen tak mohl se vyvinouti ohromný trade-unionism se všemi svými dobrými vlastnostmi. Francouzský syndikálism však za takovýchto okolností nikdy se nemohl státi anglickým trade-unionismem. — Přispělo to rozhodně mnoho k dnešnímu charakteru syndikalismu, ale ten by asi nikdy nebyl se stal nějakým trade-unionismem, jenž požíval nejen svobody, ale hlavně se vyvíjel v jiném prostředí celkovém nežli syndikalism.

Dělnictvo se spolčovalo tudíž stále i proti zákonu z r. 1791. Stávky byly ovšem také protizákonné. Dělníci vytvořili nejprve vzájemně se pojišťující společnosti podpůrné proti nezaměstnanosti a později společnosti k přímému boji, »sociétés de résistance«, které jsou přímými předchůdci dnešního syndikátu. Zejména za Ludvíka Filippa vydány byly zákony proti spolčování a stávkám dělníků a tito krutě trestáni. Rok 1848 přinesl mnoho nadějí, přinesl i svobodu spolčovací, ale jen na krátko. S druhým císařstvím vše zmizelo, ačkoli se proti dělnictvu s této stránky nevystupovalo již tak jako za mon-

archie červencové. Stávky sice jsou stále ještě nezákonné a jsou trestány, rovněž spolčování není dovoleno. Teprve r. 1864 po velikých stávkách typografů uznává se v theorii koaliční právo, ale s takovým omezením, že zůstává to uznáním platonickým. Hnutí dělnické však nepřestávalo. Internacionála rozvíjela v západní Evropě silnou činnost, císařství samo cítilo, že ztrácí půdu, a povolovalo. Právo shromažďovací rozšířeno a povoleno utvoření kooperativních společností; dělnické associace pracovaly pod dohledem úřadů.

Po Kommuně situace byla velmi těžká. Internacionála byla pronásledována, socialisté nijak nešetřeni. Spolčování dělnické bylo znemožněno zákonem z r. 1872, namířeným proti socialistům. Až do r. 1878 vláda přímo zuřila proti associacím dělnickým a stávkám nebo dělnickým kongresům. Současně však ve sněmovně děly se pokusy, odstraniti všechny zákony protikoaliční a spolky dělnické rozpoutaly hnutí o uznání práva syndikálního. To stalo se konečně po dlouhých bojích r. 1884. Zákonem tím dovoleno utvoření skutečných syndikátů bez dovolení úřadů k hájení zájmů dělnictva. Syndikáty téhož druhu mohou se koncentrovati ve větší unie a federace.

Tento zákon dnes jest příčinou stálých sporů, týkajících se hlavně dělníků státních. Není v něm nikde řečeno, že se netýká dělníků státních a úředníků, učitelů, listonošů, atd. Syndikáty ty jsou dnes ustaveny a hrozily již často státu stávkami. Vláda nechce je násilím rozpouštěti, ale práva existenčního jim neuznává. Hlavně tyto spory charakterisují také poslední dvě léta syndikalistické hnutí ve Francii. Mimo to je tu spor o federace a unie. Jedni tvrdí, že jsou povoleny federace jen syndikátů téhož druhu, jiní tvrdí, že článek ten platí všeobecně. Tím stává se pochybnou právní existence na př. »Confederace práce«, v níž syndikáty francouzské jsou soustředěny, která hnutí syndikální representuje a hrála v něm v posledním čase tak velikou úlohu. U zaměstnavatelů jest dosud veliký odpor k zákonu a syndikalisté jsou tu všeobecně nepříznivě viděni. Jedině z odporu toho vyvolána byla proti dělnictvu syndikovanému organisace »žlutých«, jež děkuje za svůj původ zaměstnavatelům; před časem organisace ta dosti vystupovala na veřejnost, dnes je celkem bez vlivu.

První organisace dělnické po revoluci byly vzájemně se pojišťující a podpůrné společnosti řemeslnické. První snahou dělníků bylo zajistiti se v dobách neklidných a v neštěstí; nestarali se tudíž příliš mnoho o boj proti zaměstnavatelům. Jednak za Napoleona a Ludvika XVIII. Francie nebyla industrielně tak vyvinuta, jednak ani dělnické hnutí nebylo na takovém stupni, aby se mohlo přistoupiti vážně

na organisování systematického boje. Spolky ty skládají se z dělníků různých řemesel, příspěvky jsou placeny, ovšem ne na boj, ale přece jistá solidarita a vědomí stejných cílů se tu vyvíjí. Jsou první reakcí proti přílišnému rozdrobení se společnosti, způsobenému revolucí, která postavila bezhledně individuum bezbranné a slabé proti silnému státnímu celku. V nich objevila se poprvé tendence po moderním slučování jedinců v tělesa kollektivní a připravila půdu pro organismy pozdější a silnější. Praktický význam pro život dělnický měly malý, za to však jejich význam a vliv výchovný jest značný. Stát hned s počátku se nestavěl příliš proti těmto společnostem, ježto měly vesměs charakter klidný. Konečně byly legálně povoleny a zákon z r. 1791 na ně nevztahován. Občas ovšem se proti nim vystoupilo, když se ukázalo, že vedly mzdový boj; dělnictvo však vždy se bránilo takovým výtkám. Ve skutečnosti obcházeli dělníci často pomocí jich zákon a připravovali tak vytvoření organismů nových. Úřady pak, majíce stále možnost je pronásledovati, nechávaly jim svobodu, pokud se překročení zákona Chapelierova nedalo dokázati.

Tyto společnosti připravily půdu novým dělnickým associacím s charakterem bojovnějším a rozhodnějším Jest těžko vymeziti dobu existence a konce prvních a začátek druhých. Dlouho ještě, když tyto druhé, »les résistances«, již existovaly, tvořily se a fungovaly společnosti vzájemně podpůrné a pojišťovací. Vývin těchto společností bojovných či vlastně obranných datuje se od červencové revoluce až do druhé republiky. Charakterisovány jsou tím, že hlavně chtějí udržeti na určité výši mzdu a brání se proti každému snížení; odtud také jejich jméno, »sociétés de résistance«, nebo »les résistances«, společnosti k odporu. Jsou předem defensivní a na offensivu vůbec nepomýšlejí. Takový byl také jejich vznik, neboť povstaly hlavně pod vlivem útoků zaměstnavatelů a byly jimi přímo vyprovokovány.

Dřívější pojišťovací společnosti dělnické nikterak vládu neznepokojovaly pro svůj klidný charakter a proto klidně veřejně vystupovaly. Nyní však společnosti bojovné vystupují s programem zcela jiným a tak úřady brzo vystupují proti nim velmi rozhodně. Pojišťovací, podpůrné společnosti, které dají se strhnouti do téhož hnutí, jsou trestány společně s nimi.

Proto také až do roku 1848 tvoří se většinou jen společnosti pojišťovací a podpůrné, a společnosti obranné povstanou jen mezi dělnictvem nejvyspělejším a ve velikých centrech průmyslových, v Paříži a Lyonu. Přímý podklad k vytvoření jejich dán byl ve-

likou krisi průmyslovou v době červencové revoluce (r. 1830). V té době právě výroba ruční nejvíce začala ustupovati výrobě strojové, poprvé také objevila se krise z nadprodukce. Současně stěhovalo se v davech dělnictvo agrární do měst, kde zuřila nezaměstnanost. Zaměstnavatelé toho silně užívali, snižovali mzdu svému dělnictvu a prodlužovali dobu pracovní.

Veliká spousta stávek vypukla a působila tak příznivě na vývoj bojovných společností. To bylo tím snazší, že vědomí třídní probouzelo se mezi dělnictvem vlivem socialistických theorií, jež v tomto prostředí se rychle vytvořují a rozšiřují s velikou rychlostí.

Proudhon, Considérant, Pierre Leroux, Louis Blanc, Cabet, Pecqueur, Vidal, ti všichni přispěli tu přímo nebo nepřímo k vývinu dělnického uvědomění a dělnických obranných spolků. Mimo to přistoupila tu pomoc jiná, velmi důležitá: příklad Anglie. Obdobně, jako ve Francii kol r. 1830, vzniká i v Anglii po r. 1833 první hnutí proletářského radikalismu, hnutí chartistické, v Londýně, v Glasgowě, v Edinburgu; vytvořují se trade-unionistické federace, hnutí celé nabývá síly revoluční a bojovného charakteru. Po roce 1838 revoluční charakter z hnutí pomalu mizí, dělnictvo ve svých trade-uniích vrací se k své osvědčené diplomacii. Ale tento dočasný radikalism velmi vyvinutého dělnického tělesa anglického značně působil na poměry ve Francii a usnadnil vývoj k dnešnímu syndikalismu.

Rokem 1848 nastává nová fáse ve vývoji dělnického sdružování. Staré formy associační nijak nemizí, ale přistupuje k nim jiná, nová, k o o p e r a t i v n í s p o l k y, které na krátkou dobu stojí v čele celého hnutí. Revoluce nepřinesla dělnictvu přímé zlepšení poměrů materielních, ačkoli celkovou situaci ve veřejném životě zlepšila. Proti nemocem, úrazům, nezaměstnanosti a snižování mzdy dělnictvo chráněno nijak nebylo, a tak obranné i pojišťovací společ. hrály velikou roli, tím spíše, že v revolučním napětí stávky se množily. Pojišťovací společnosti podpůrné často měnily se v obranné a opravdové syndikáty. Obranné společnosti pak vzrostly nečekaně; bojují hlavně o zkrácení doby pracovní a zvýšení mzdy.

Charakter celému hnutí v r. 1848 však dávaly kooperativní spolky. Ty vyvolány byly hlavně spisy některých současných spisovatelů, kteří věřili v solidaritu, věřili, že třídní boj dá se odstraniti dohodnutím, dovolávali se převratu, vybízeli však obě strany, aby moudrou organisací změnily dosavádní poměry. Ti přirozeně viděli v kooperativních společnostech první nástroj k uskutečnění svých zásad. I Louis Blanc viděl v nich mnoho, žádal pro ně podporu

státu; a ten také jim věnoval 3 milliony franků. Socialisté ostatně již dříve idee ty propagovali a snahy Owenovy byly také známy. Když stát sám přímo pomáhal v době druhé republiky, rozmohlo se hnutí netušeně; v krátce čítalo se na 500 společností. Ale úpadek přicházel za úpadkem z různých příčin a brzo celé hnutí bylo zruinováno. Jednou z příčin byla i politická a sociální reakce, silná hlavně po státním převratu prosincovém. Vláda se pustila přímo do pronásledování každého dělnického spolčování. Kooperace samy zbankrotovaly, pojišťovací a obranné společnosti byly rozehnány a tak z celého hnutí, roku 1848 tak silného, nezbylo skoro nic.

Ale již roku 1854 objevily se znovu dělnické associace a druhé císařství ponenáhlu bylo nuceno býti dosti tolerantním. Všechny tři dřívější formy znovu se tvoří, ale kooperativní a pojišťovací spolky podpůrné vystupují už jen jako organisace více méně podružné. Obranné spolky, »les résistances«, jež blíží se opravdovým syndikátům, začínají hráti hlavní roli.

Vláda v theorii dává právo koaliční, ale v praxi snaží se je učiniti nemožným. Ke konci pak vliv socialistických ideí a Internacionály jest tu značný a uspíší také vývoj, který jest ovšem Kommunou zase zaražen. Obranné spolky se organisovaly tak silně, že staly se vlastně i orgány útočnými. Byl-li jeden dělník nucen pro snížení mzdy z dílny, ostatní okamžitě prohlásili stávku; rozhodnutím většiny vypisovány boykoty na dílny, kollektivní smlouvy staly se pravidlem. K opravdovému syndikátu byl už jen krok. Politické poměry ke konci druhého císařství vyvolávaly také nespokojenost, dělnické boje byly stále prudší, Internacionála úsilně pracovala a měla prý ruce v některých stávkách, které končily massakry dělnictva, dělnictvo konečně začalo sdružovati jednotlivé obranné spolky různých řemesel ve federace a tak před válkou německo-francouzskou idea pozdějšího syndikátu přijata byla celým dělnickým světem francouzským.

Po Kommuně nastalo znovu pronásledování, jež přirozeně revoluční hnutí bylo vyvolalo. Ale koncentrace kapitalistická stále pokračovala, tomu odpovídala koncentrace proletariátu a tak nebylo možno také vyhnouti se sdružování dělnictva. Vláda musila ustoupiti, byla aspoň tolerantní. Jinak dělnictvo obcházelo zákon; vytvořovalo obranné spolky o 18 členech — povolení vládního bylo totiž třeba teprve pro spolky 20členné. Příspěvky skládaly se do záložen na jméno sekretáře spolku, ježto spolek nesměl míti jmění. Dřívější typy spolků děln. zůstaly; spolky kooperativní, pojišťovací a nově utvořené úvěrní, po-

dobné bankám Schultze-Delitzschovým, zůstávají však nyní definitivně v pozadí a opravdové syndikáty se vytvořují. Pojišťovací a podpůrné spolky upadaly, ježto proti ohromně se vyvíjejícímu kapitálu nic nepomáhaly, kooperativy pak staly se útočištěm dělníků bohatších a přestaly býti vůbec pokládány za nástroj v boji dělnickém. Takovou reputaci měly až do nedávna. Dnes zde jako všude jinde se názory o nich mezi dělnictvem a hlavně mezi socialisty značně mění.

Za to však vědomí syndikalistické se rychle vytvořovalo. Působily tu různé vlivy. Hlavně začali se sdružovati dělníci dosud na hnutí málo účastnění, pak se sdružování začíná prováděti mezi odbory různými v témž místě, mezi odbory týmiž v kraji i v zemi, vznikají federace, bursy práce, konečně přijdou kongresy. K tomu se připojuje silná propaganda socialistická, utvoření strany a její kongresy. Hnutí socialistické má tu význam největší. Brzy po Kommuně G u e s d e začne zase hlásati socialism Marxův, staří socialističtí bojovníci z Kommuny se znovu objeví, hnutí začne vnikati mezi syndikalisty, tito přejmou zjevně ideu o třídním boji, kterou dosud snad nějak cítili, ale nikdy si ji neuvědomovali; vyvodili z toho plné důsledky. Ve skutečnosti dnešní syndikalism se takto jeví přímým výplodem socialismu vědeckého, ačkoli má historii mnohem starší. Vše, co dnes syndikalism charakterisuje, přijal ze socialismu.

Kongresy dělnické, socialistické, začaly rokem 1876, nejprve v Paříži, pak v Lyonu, v Marseillesu. Každý z nich měl přímý vliv na syndikalisty a po kongresu marseilleském poprvé se utvořil opravdový syndikát s dělníků vysloveně socialistických, proti kterému hned staří syndikalisté vystoupili. Přes to však staré obranné spolky začínají přímo podléhati straně socialistické, t. j. jejím ideím, a pod tím vlivem mění svůj program a přeměňují se v moderní syndikáty, kde idea boje třídního začíná míti převahu. Stávka však není ještě hlásána jako zbraň, jíž stále má se užívati, naopak syndikalisté jsou tu opatrní, vědouce, že zbraň ta má dvojí ostří. Přece však spolky vzájemně se podporující a pojišťující stávají se vedlejšími, někde ztrácejí docela charakter výlučně dělnický, právě jako kooperativy. Pod vlivem socialismu začíná se v syndikalismu rozmáhat mínění, že dělnictvu se nepomůže jen zlepšováním mzdy a podmínek pracovních, že třeba změniti celý systém mzdový. Tak přicházíme konečně k syndikátu dnešnímu, ještě v době, kdy právo syndikální není ani zákonně dělnictvu uznáno. Tím utvoří se také mezi syndikalisty a stranou socialistickou zvláštní příznivý poměr a strana socialistická jako politický representant dělnictva na veřejnosti také ponenáhlu syndika-

lismu se zmocňuje a přejímá ať přímo, nebo nepřímo úplné jeho vedení. Až do let 1890—91 zůstává syndikalism francouzský úplně pod vlivem strany, vlastně různých frakcí, pak pomalu nastává třídění, až kol r. 1900 nastane roztržka úplná. Přesně ovšem meze vyhradit nelze.

II.

Za takového stavu dáno bylo konečně r. 1884 dělnictvu právo syndikální. S počátku dělnictvo dívá se na zákon nedůvěřivě pro některé jeho disposice, ale konečně ho značně využije a hnutí celé rozšíří se během dvaceti let do výše nečekané. Všecka odvětví průmyslová začnou se syndikovati; dnes není ve Francii místa, kam by hnutí nebylo proniklo. Spolky kooperativní a podpůrné a pojišťovací existují stále, ale jsou tak zatlačeny, že přestávají vůbec býti částí hnutí syndikálního. Jest to ovšem přirozené od té doby, co syndikalism jest proniknut socialismem. Časté krise ekonomické v poslední době hnutí jen posílily. Mimo to ponenáhlu začíná se vyvíjeti poslední stupeň syndikalismu, v němž každý syndikát, přijav třídní boj, není jen nástrojem k boji, ale přejímá přímo roli výchovnou, stává se středem, v němž dělnictvo začíná hledati ukojení svých potřeb morálních a intelektuálních, stává se střediskem veškerého duševního života dělnictva. Že tímto středem stane se syndikát a nikoli politická organisace strany socialistické, toho vinou jsou některé nedostatky strany, její dlouhá rozháranost a nedostatečná organisace. Ze syndikátu takto připraveného vyšel pak dnešní syndikalism revoluční. Konečně v poslední době přistupují k hnutí ženy, ač v míře poměrně malé, a pak dělníci zaměstnaní státem.

Toto zvláště, jak jsem se již zmínil, charakterisuje syndikální boj let posledních, hlavně proto, že státní úředníci a učitelé syndikují se nikoli proto, aby zvýšili si služné, ale hlavně, aby mohli žíti v prostředí syndikalistickém. Význačným znakem syndikalismu revolučního jest, že přímo exaltuje třídní vědomí a dovede z lidí téhož zaměstnání učiniti jednolité těleso právě tím, že nepřestává se starati jen o mzdový boj, nýbrž že bije se za svobodu, neodvislost, že přijal mnoho z individualismu anarchistického a stává se ochranou před každou autoritou, u úředníků i autoritou státní. Nad to sám nedisciplinuje a nečiní ze syndikátů tělesa, v nichž jednotlivec zaniká. To jest to, co vábí do syndikátů i inteligenty. Učitelé na př. tu hledají svobodu přesvědčení a ochranu před protekcionářstvím, a v poslední době hlavně přímý styk s dělnictvem, úředníci ochranu před libovůlí státu, nižší dělníci státní, listonoši, celní zřízenci atd. ovšem

na prvém místě zvýšení mzdy. Z této stránky poslední stávky listonošů r. 1906 jsou charakteristické.

A tak stanovy dnešních syndikátů jim vymezují poslání velmi široké: boj o zvýšení mzdy, stanovení kollektivních smluv, odstranění práce akkordní a dle kusů, opatřování práce nezaměstnaným, vzájemná podpora, u některých i pojišťování pro různé nehody, invaliditu, nemoc; mnoho syndikátů organisuje opravdové zaopatřování práce — »bureaux de placement«; tajemník syndikátu vše vede a každý člen je nucen oznamovati uprázdněná místa. V syndikátu obyčejně se vyučuje, jsou organisovány kursy řemeslnické, mnohé syndikáty účastňují se plně při práci lidových universit. Všecky vedou soustavný boj ku zkrácení doby pracovní, mnohé ve svých stanovách vytknou si přímý cíl: emancipace práce, odstranění mzdového systému, všestranné zlepšení poměrů proletariátu. Všeobecným pravidlem jest právní obrana členů před úřady a soudy. Dříve se všeobecně udílela podpora členům a zaváděno pojišťování. Dnes to šmahem mizí. Většina syndikátů nemocným vůbec neplatí a pomáhá jen nezaměstnaným, ježto jen ti mohou míti vliv na snížení mzdy. Syndikát přijal charakter výlučně offensivní a to hlavně v posledních deseti létech. Po r. 1884 byl stále hlavně defensivní v tradici starých spolků obranných. Často platí se vdovám a dětem po zemřelých, ale není to všeobecné a čím dále, tím řidší. Příspěvky jsou všeobecně malé, určené dnes hlavně pro stávku a pro nezaměstnané. Rozdělování příspěvků není jednotné.. Někde dostávají nezaměstnaní 2 fr., jinde jen 0·75—1·50 fr., někde i 3 fr. denně; ve stávkách příspěvky jsou vyšší, někde 3·50 fr., jinde až 30 fr. týdně. To ostatně jest velmi různé a záleží to na bohatství syndikátu, jakož i na příspěvcích, které přijdou od syndikátů jiných.

Určiti počet všech syndikovaných jest dosti těžko, ježto statistiky nejsou dokonalé, dělnictvo samo dostatečnou statistiku dosud nevedlo a officielní údaje úřadů nejsou spolehlivé. Rychlé stoupání ukazuje tato statistika:

Roku	1884	bylo	68	syndikátů		
»	1889	»	821	»		
»	1893	»	1926	»	s 402.125	členy
»	1899	»	2685	»	s 492.647	»
»	1903	»	3934	»	s 643.757	»
»	1904	»	4227	»	s 751.876	»
»	1905	»	4665	»	s 781.344	»

Z řemesel nejvíce jsou zastoupeni dělníci dopravní a v obchodě zaměstnaní s 222.000 syndikovaných, kovodělníci s 90.000, horníci s 80.000, textilníci s 80.000, zemědělští dělníci s 50.000, atd. Syndikovaných žen bylo r. 1905 asi 70.000. Ze 4665 syndikátů 1059 jich má rozsáhlejší bibliotéky. Z činnosti syndikátů nejvýznačnější jest ohromná spousta kollektivních smluv, uzavřených klidně nebo po stávce.

Syndikalisté měli nedůvěru k zákonu z r. 1884, ježto nebylo jasno mohou-li se sdružovati ve federace téhož řemesla a unie různých řemesel čili nic. Konečně zákon přešli a federace zakládali. Úřady to trpěly a tak dnes, ačkoli mnozí pokládají to za nezákonné, fungují unie, federace i nejvyšší orgán »Confederace práce«. Federace byly logické, ježto jednotlivé syndikáty cítily se slabými a musily nutně ve stávkách hledati pomoc u jiných. Koncentraci kapitálu odpovídala koncentrace dělnictva a pak také syndikátů. Syndikalistická Internacionála nevychází v podstatě také z jiných důvodů. Federace učinily pak syndikalism tím mocným hnutím, kterým je dnes, ačkoli stavěly se mnohé překážky v cestu, hlavně vnitřní spory. Federace tyto pak vytvoří si své zvláštní požadavky, obyčejně povšechnější nežli jednotlivé syndikáty, těch se domáhají, sbírají také příspěvky. Kromě toho pomáhají každému syndikátu, svému členu, dostal-li se do stávky. Většinou uveřejňují svůj odborový časopis.

Jedním z nejdůležitějších orgánů syndikálního hnutí francouzského jsou b u r s y p r á c e. Jest skutečným střediskem veškerého dělnického hnutí ve Francii. Ani v Anglii, ani v Německu není místní organisace tak koncentrována. Bursy práce jsou předním výchovným orgánem k třídnímu boji, neboť ony učí dělníky dávati přednost zájmům všeobecně dělnickým před čistě odborovými. Ostatně bursy práce datují se z doby dřívější nežli federace téhož řemesla. Bursy práce to byly, které svým charakterem nutně musily vytvořiti vůbec mentalitu dnešního dělnictva francouzského, ony staly se střediskem socialistů, kteří tu hlásali třídní boj, a způsobily, že dělnictvo francouzské zanechalo své náklonnosti k trade-unionismu v době před r. 1884 a částečně i potom; že syndikalism revoluční se vytvořil, jest také z veliké části jejich dílo. A dnes jsou středem, odkud on se šíří. Nedávné hnutí jihofrancouzských vinařů vzalo vlastně nepřímo z nich svůj původ.

V krajině, kde je bursa práce, veškero hnutí dělnické točí se kol ní. Jest takto nástrojem decentralisace od největších měst a zároveň centralisace míst malých. Tam nejlépe jsou organisována »bureaux

de placement«, veliké knihovny, příspěvky pro nezaměstnané a cestovné. V ní jsou místnosti pro schůze, shromažďování, vyučování, pro čítárny, atd. Jest to zároveň intelektuelní středisko dělnictva kde ono jest doma. Odtud ten veliký jejich vliv. Dnes stala se ohniskem, z něhož vychází veškero revoluční hnutí francouzské a proto také loni a předloni, a v posledních létech vůbec, vláda prudce proti nim vystupovala. Původní cíl bursy práce byl ovšem zcela jiný: pomáhati nezaměstnaným, opatřovati práci a dáti jim první útulek i podporu. Proto byly všemožně podporovány od městských rad a dnes jest všeobecně zvykem, že městská zastupitelstva dávají jim značné podpory skoro všude. Od roku loňského však vážně se o to jednalo odepříti podpory, ježto bursy práce nezabývají se už jen svým úkolem, ale staly se hlavním orgánem hnutí revolučního. A letos už pokusy se staly. Do r. 1905 bylo jich ve Francii celkem 109. R. 1905 sprostředkovaly přes 34.000 míst nezaměstnaným dělníkům.

Utvoření »Confederace práce« r. 1895 nebylo než logické pokračování na započaté práci sdružovací a plynulo nutně z toho, že syndikovaní začali všeobecně uznávati třídní boj. Utvoření centrálního orgánu, jenž by sdružoval všecky syndikáty francouzské, bylo odhlasováno hned na prvním syndikalistickém kongresu r. 1886. Roku následujícího stalo se totéž na kongresu v Monteluçonu a zároveň poprvé objevila se idea všeobecné stávky jako nutný a logický doplněk všenárodní organisace dělnické, sloučené v jediném centru. Od té doby idea ta získávala jen příznivců a dnes jest jedním z principů revolučního syndikalismu. Pro mezinárodní kongres r. 1893 připravován docela návrh na organisování stávky všesvětové, nezinárodní. Proti centrální organisaci však nastaly překážky, hlavně rozpory mezi federacemi burs práce a federacemi syndikátů, kteréžto dvě korporace hned s počátku začaly boj o vzájemnou převahu a moc v celém hnutí.

Po dlouhých nesnázích založena byla konečně »Confédération Générale du Travail« r. 1895 po kongresu v Limoges. Za členy připuštěny syndikáty, bursy práce, unie i federace syndikátní všeho druhu, místní, okresní, departementní, celonárodní. Aby učiněno bylo konec sporům, byla Confederace r. 1897 rozdělena ve dvě sekce, burs práce a federací syndikálních. Ale práce její byla nepatrná, příspěvky skoro žádné, vnitřní rozpory značné. R. 1900 založen časopis »Voix du Peuple«. Ale úspěchy pořád se nedostavovaly, příjem její byl sotva 4000 fr., časopis byl málo čten a členy stalo se jen 28 velikých orga-

nisací dělnických. Mimo to nesnáze s bursami byly stále, neboť tyto stále měly snahu býti samostatnými.

Na kongresu r. 1902 dána Confederaci nová organisace, docíleno dohody mezi federacemi syndikátů téhož oboru a bursami práce, postavení její upevněno, příspěvky zaručeny a odtud pak vstoupala neustále. Do r. 1904 přistoupilo 1792 velikých a malých organisací a příspěvky zaplatilo 143.000 členů. Bursy práce staly se vesměs členy. Jednotliví členové volí si výkonný výbor Confederace poměrným volením. Hned s počátku střetly se v Confederaci dva směry odpovídající poměrům a ideám syndikalistů: revoluční a reformistický. Revoluční syndikalism dávno již svou propagandu šířil a jeho idea o všeobecné stávce přímo všechny jeho stranníky hnala k přistoupení do centrální organisace. Tím se stalo, že do Confederace šmahem revolucionáři vstupovali — ona ostatně vzkříšena a organisována z iniciativy revolučních živlů — a tak si vysvětlíme, že živly ty hned s počátku v ní opanovaly proti reformistům. Z toho důvodu také dnes je vedena vyslovenými anarchisty, ačkoli pro to v posledních létech jsou důvody také jiné. Revoluční syndikalism šířený z burs dostal tu opory. Od r. 1904 význam její a vliv na celé dělnictvo, i na syndikáty, jež k ní nenáleží, jest ohromný. Reformisté proti ní centrální těleso zbudovat nemohou a ona naopak stále vzrůstá, stále tvořic z reformistů syndikalisty revoluční. Na kongresu v Amiensu r. 1906 zastoupeno bylo již 2400 syndikalistických organisací, členů »Confederace« počítalo se přes 200.000, a »Voix du Peuple« jest již rozšířen po celé Francii. Na kongresu »Confederace« zjevně vstoupila na půdu revolučního syndikalismu, prohlásila boj třídní, zničení systému kapitalistického a všeobecnou stávku. Dnes je representantem syndikálního hnutí francouzského a vliv její na dělnictvo jest neomezený. Pro tendence prudce revoluční jest vládou střežena a tato čeká na první nejmenší příležitost, aby ji rozpustila. Před krátkou dobou vážně již o tom nynější vláda jednala.

(Dokončení.)

Anexe a souhlas mocností.

Po válce rusko-turecké vymohlo Rusko v míru sv. Štěpánském z 3. března 1878 na Turecku, že zaručena bude samostatnost tří křesťanských států balkánských (Srbska, Rumunska, Černé Hory), Bulharsko že zůstane autonomním knížectvím, Turecku poplatným a pod svrchovaností jeho stojícím, a v Bosně a v Hercegovině že zavedeny budou žádoucí reformy s poskytnutím samosprávy křesťanům. Smlouva berlínská z 13. července 1878, uzavřená mezi Rakouskem, Ruskem, Francií, Anglií, Německem, Italií a Tureckem, dala monarchii rak.-uherské právo *okupace a správy* dosavadních tureckých provincií, Bosny a Hercegoviny. Návrh na okupaci rakouskou podala na kongresu berlínském Anglie, jež sama krátce před tím na základě zvláštní smlouvy s Tureckem obdržela právo k okupaci ostrova Cypru.

Rakousko předložilo kongresu memorandum, v němž ukazovalo na neudržitelnost dosavadních poměrů v Bosně a Hercegovině a dovolávalo se toho, že už dle článků míru Sv.-Štěpánského měly reformy v Bosně a Hercegovině být zavedeny s těmi modifikacemi, které by stanoveny byly *souhlasně* vládou ruskou, *rakouskou* a tureckou. Memorandum zdůrazňovalo zájem monarchie, jakožto sousedící mocnosti na trvalé pacifikaci obou zemí a prohlašovalo, že vláda rakouská je ochotna, přijmouti každé řešení, které by dovedlo zaručit brzkou a jistou pacifikaci. Anglie Turecku připomínala, jaké nebezpečí by jemu vzniklo z toho, kdyby Bosna a Hercegovina připadla k některému ze sousedních slovanských států, jaké ohrožení samostatnosti turecké by tu nastalo, a že by Turecko nebylo s to, na dlouho tomu zabrániti. Lépe prý bude, když tedy vláda turecká vzdá se úkolu, který přesahuje její síly, když nepodrží nadále *držení* a *správu* obou provincií, nýbrž když obojí svěří mocnosti, která je schopna úkolu svěřenému dostáti a nebezpečí od Turecka odvrátiti. Na návrh Anglie spokojilo se pak Rakousko mandátem okupačním ve jménu všech mocností na kongresu zúčastněných.

Okupace a správa Rak.-Uherska bylo tedy opatření, jež monarchie na se vzala za účelem provedení *mezinárodní* smlouvy; ježto při provádění mezinárodní smlouvy této šlo také o poměry k cizím mocnostem, bylo by bývalo v Rakousku důslednější přičlenit správu Bosny a Hercegoviny spíše k společnému ministerstvu záležitostí zahraničních, než k společnému ministerstvu financí, jež dnes tuto správu vede.

Za jednání na kongressu berlínském byla za účel okupace oficielně označována *pacifikace*, úplná a důkladná, Bosny a Hercegoviny. Z toho

by ovšem plynulo, že mandát mocnosti *nebyl* udělen bezpodmínečně: Rakousko převzalo dle toho v zájmu svých hranic a pro zajištění evropského míru slavnostně jen závazek, že v okupovaných zemích zavede pořádek a pokoj, a až země budou pacifikovány úplně, měla by rakouská okupace a správa přestat, načež obě země budou navráceny pod původní správu říše turecké a pod panství dřívějšího pána, sultána cařihradského. Okupace byla by takto časově omezena vyplněním svého účelu; správní úkol monarchie zavedením pořádku by se skončil, a v mezičasí okupačním náleželo by vládě rakouské prokázat jen svoji schopnost, že umí provést převzatý úkol a zavést pořádek, jehož udržení přesahovalo síly turecké vlády.

Ale o mandátu, jenž podmíněn byl by tímto způsobem, na berlínském kongresu výslovně se nemluvilo; naopak, jednání kongresu spíše činí dojem, jakoby mocnosti tušily, že, dávajíce Rakousku tak rozsáhlou moc, dávají mu tím zároveň možnost, aby při první příležitosti uvázalo se v plné držení a přikročilo k anexi. Odtud mocnosti nevyhradily si ani, že okupace má být pouze dočasná, vázaná nějakou lhůtou, ani že mandát Rakousku udělený může být zase odvolán. Nevyhradily si vůbec žádných práv kontroly nad prováděním okupace a neponechaly si žádnou výslovnou výhradou právo udělit souhlas k tomu, kdyby v přechodném postavení okupovaných zemí měla nastat změna jednostranným aktem říše rakouské a kdyby obě země měly být připojeny k monarchii. Nějaká zodpovědnost monarchie za způsob provádění okupace a za správu obou zemí naproti signatárním mocnostem dle smlouvy berlínské není stanovena. Monarchii bylo úplně na vůli ponecháno, chce-li obě země spravovat po absolutisticku, nebo chce-li zde vládnout konstitučně, za účastenství volených zástupců lidových.

Turecku také žádným mezinárodním aktem nebylo zaručeno, že si může obsazené provincie vyplatit, nebo že okupace bude trvat jen tak dlouho, až Turecko dá garancii, že stav, okupací zavedený, se nezhorší. A v r. 1878 také již se dalo očekávat, že Turecko sotva kdy dosáhne takové moci, aby s důrazem a úspěchem mohlo uplatnit své nároky na zabrané země. Ostatně mocnosti také věděly, že pacifikace zemí lze dojíti i jinými cestami, než obsazením se strany cizí moci, i mohly zvoliti jiný způsob.

Článek berlínské smlouvy o rakouské okupaci byl hodně kusý. Nebylo zde ani slova o poměru Bosny a Hercegoviny k novému všestrannému jejich administrátoru nebo o poměru k říši turecké. Výrazu »okupace a správa« užito bylo stejně ve smlouvě mezi Anglií a Tureckem ze dne 4. června 1878; praví se tu, že ostrov Cypr odevzdává se Anglii, »aby jí byl obsazen a spravován«. Jaký je smysl těchto výrazů, nebylo ani ve smlouvě o Cypr ani ve smlouvě berlínské blíže označeno. Obsazení patrně je prostředkem k vykonávání *správy*.

Když však některý stát odevzdává části svého území do správy cizímu státu, neznamená to ještě, že by obsazené a spravované části byly připojeny a přivtěleny ku státu spravujícímu. Nepřesný výraz »okupace« zůstavoval pochybným, zda Turecko nevzdalo se ještě svých teritoriálních práv a zda smí ještě země zabrané počítat mezi své součásti. Byla-li

nejasnost úmyslná a měla-li o ni zásluhu rovněž Anglie, s jistotou těžko říci, ale zdá se tak. Rakousko na přesnější znění nenaléhalo a nevyslovilo požadavek po inkorporaci; naopak, zástupce Rakouska mezi jednáním výslovně zmínil se o tom, že nežádá za anexi Bosny a Hercegoviny.

Přes to tedy, že mocnosti příští anexi mlčky tušily, zástupce Rakouska myšlenku na anexi výslovně na venek odmítal, a Rakousko mandátu k anexi pak nedostalo.

Vláda rakouská, dorozuměvši se s Anglií, spokojila se neurčitou »okupací a správou«, jednak z ohledů na Rusko. Toto, když na berlínském kongressu ztratilo většinu svých teritoriálních vymožeností z míru Sv.-Štěpánského, sotva by bylo souhlasilo s inkorporací Bosny a Hercegoviny k monarchii a s přímým zvětšením teritoriálního rozsahu jejího. A doma musila vláda rakouská počítat s veřejným míněním, jež nebylo příliš nakloněno připojení nových zemí. Byla obava před novými výdaji, strany německé spatřovaly nebezpečí v připojení dvou zemí slovanských, a bylo těžko je konejšit poukazováním na to, že okupací Rakousko vtlačilo se mezi dva menší slovanské státy, Srbsko a Čer. Horu, a zabránilo tak vzniku většího slovanského státu na jihu. Časopisy vídeňské a maďarské za války ruskoturecké stranily zjevně Turecku, i musil být zachováván také formální ohled na Turecko, aby jemu nebylo ublíženo přivtělením dvou jeho provincií k Rakousku.

Proto také vláda na venek, oficiálně, naproti veřejnému mínění, kryla se kolektivním mandátem velmocí, a tím, že monarchie se o okupaci nebyla ucházela, nýbrž že jí byla svěřena. Oficielně mluvilo se o prostém obsazení, o provisoriu okupace a o dočasné správě, ale uvnitř všechny akty od začátku okupace směřovaly k anexi. Oficielně prohlašovalo se hned na konci r. 1878 v delegacích s vládní strany, že okupace bude jen tak dlouho trvat, až Turecko zaručí udržování pořádku v zemích zabraných a zároveň nahradí vzešlé výlohy. Také ještě v našem zákoně z r. 1880 o správě Bosny a Hercegoviny mluví se o tom, že společné ministerstvo vede správu obou zemí prozatímně; okupace i v tomto oficielním zákonodárném aktu má se jen za provisorní, přes to, že vláda rakouská, tehdy již beze vší pochybnosti, jednala ve skutečnosti s oběma zeměmi jako s přivtělenými díly říše.

Když nyní Rakousko slavnostně před evropským politickým světem prohlásilo, že si obě zabrané země přivtěluje, znesnadnilo si postavení k mocnostem, zúčastněným na berlínské smlouvě. Jednostranným připojením, bez souhlasu ostatních mocností, ztratilo Rakousko garancii, jaké požívala jeho okupace dle smlouvy berlínské. Anexe nebyla zaručena souhlasem mocností. Monarchie octla se před možností, že anexe nebude mocnostmi uznána. A uznání hraje v mezinárodním právu značnou úlohu. Neuznání anexe uvrhlo by monarchii za dnešních poměrů naproti státům balkánským do nemalých obtíží. Mocnosti mohly by krátce prohlásit, že bez jejich uznání anexe postrádá platnosti pro obor práva mezinárodního a mohly by dle toho zařizovat své další jednání s monarchií a Tureckem.

Je ovšem otázkou důležitou naší dnešní zahraniční politiky, jak dlouho by mocnosti při dnešním svém seskupení mohly odpírat svého uznání faktickému stavu. Dnes nestačí poukaz na to, že mocnosti nikdy neprotestovaly proti dřívějšímu zavádění společných institucí rak.-uher. do zemí okupovaných, a že mlčky připustily a tím uznaly a schválily postupné připojování a připoutávání obou zemí k svazku monarchie. V dnešních poměrech nestačí říci, že mocnosti měly protestovat hned tehdy, když Rakousko si země připoutávalo. Opomenutím protestu mocnosti neztratily možnost, odpírat uznání pozdější formálné anexi.

K *anexi* mandát udělen n e b y l. Rakousko dle prohlášení svého zástupce na berlínském kongresu jeho nepožadovalo. Kdekoli se v berlínské smlouvě mluví o připojování nějakého území, děje se tak v jiných výrazech, než je »okupace a správa«. V nedostatku předpisů berlínské smlouvy o potřebě souhlasu velmocí k změně postavení Bosny a Hercegoviny, nezbývá než uchýlit se k všeobecným zásadám práva mezinárodního a dle nich rozhodnouti. Jest uznávaná zásada práva mezinárodního, že smlouvy mezinárodní co možno přesně mají býti zachovávány. A další zásada všeobecná hájená mocnostmi zvláště r. 1871 a 1878 zní, že bylo-li co usneseno s obecným souhlasem velmocí, může to být změněno tak jen touto cestou, se souhlasem jejich. Na londýnské konferenci z 17. ledna 1871 bylo výslovně usneseno toto: »Zástupci Spolku Severoněmeckého, Rakouska, Anglie, Italie, Ruska a Turecka, uznávají *za podstatný princip* práva mezinárodního, že žádná mocnost nesmí se vymýkati svým povinnostem ze smlouvy plynoucím, ani že nesmí ustanovení smluvní jednostranně změniti — smí se tak státi jen se souhlasem smluvních stran na základě docílené smírné dohody.« Pro značnou důležitost přátelských styků mezi státy mají podobné základní principy vždy být přesně zachovávány. Stanovisko vlády ruské, řídící se touto zásadou v otázce anexe, bylo tedy správné. Rusko zakusilo platnost této zásady v r. 1878 na vlastním těle, když mír Sv.-Štěpánský zrevidován byl tak důkladně smlouvou berlínskou. Zásada tato, opírajíc se o pevný bod společného mezistátního uznání, zabraňuje jednostranným aktům, sbližuje státy, činíc je členy téhož vyššího mezinárodního společenství, a poměrům mezinárodním dodává sankci stálosti. Souhlasu je tedy třeba.

Když již nedošlo k předběžné dohodě mocností v otázce anexe a nebyl vyžádán jejich souhlas, nechť stane se tak aspoň dodatečně. Anexe nabude tak platnosti dle práva mezinárodního a dostane se jí mezinárodní garancie. Dnešní faktický stav uveden bude v souhlas se stavem právním. Bude úkolem naší zahraniční politiky, aby vyžádání si souhlasu mocností nemělo ráz diplomatické porážky. Nemalý význam měl by pro konferenci předběžný souhlas Turecka k anexi. Rakousko dnes oň vyjednává a doufejme, že k němu dojde.

Slova B i s m a r c k o v a, že konec konců každý stát přinucen bude zaplatit okna, která rozbil, osvědčila v mezinárodních poměrech už kolikráte svoji pravdivost. -k.

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Rozluka ve svazu kovodělnickém. — Zákon o pojišťování soukromých úředníků. — Národnostní boj v hospodářském životě. — Boykotová aféra americká. — Osmihodinová doba pracovní v anglických dolech. — Odborové organisace německé v roce 1907.

Jednotného svazu sociálně demokratických kovodělníků rakouských není více. Spory uvnitř říšských organisací poslední dobou byly méně patrny, utlumeny byvše politickým bojem, ale uvnitř se zatím vyhraňovaly stále ostřeji, až došlo náhle, ač ne neočekávaně, k roztržce, a to v nejdůležitějším svazu, tvořícím takřka základ rakouského odborového sdružení. Dílo zemřelého sekretáře československého odborového sdružení Roušara nepřežilo dlouho svého původce. Nepočítal Roušar s nedostatkem dobré vůle na straně jednoho z kompaciscentů, vídeňských představenstev. Jedinou jeho vinou byl přílišný optimismus, domníval-li se, že Vídeň se z historie naučí snášelivosti. Ne, Vídeň se nenaučila ničemu, socialistická právě tak, jako byrokratická Vídeň. Tato její nechápavost bude ještě dlouho kamenem úrazu.

Když se roku 1904 český spolek kovodělnický sloučil s rakouským svazem, bylo ujednáno, že ku správě skupin v Čechách zřízen bude v Praze výkonný výbor, sestávající ze zástupců pražských skupin. Tento obstarává organisační a agitační záležitosti v Čechách, vede správu knihovny a dozor nad časopisem »Kovodělník«, který i na dále bude vycházet v Praze. Pro vyřizování agendy výkonného výboru jmenován buď v Praze nejméně jeden úředník, kterého dosazuje představenstvo svazu po návrhu výkonného výboru. Výbor k vedení mzdových bojů, jak je nyní v Praze zřízen, může i na dále zůstati. Zařízení fondu ochranného ale musí se přizpůsobiti vídeňskému fondu.

To bylo řečeno roku 1904, a za čtyři roky na to představenstvo svazu navrhlo a sjezd přes hlasy českých delegátů přijal resoluci, jíž se stávkový fond pražský prohlašuje za majetek svazu. Usnesení minulého sjezdu o centralisaci stávkového fondu jest stejně, jako všechna ostatní usnesení sjezdová závazné i pro členy v českém území Čech. Členové v českém území Čech jsou tudíž povinni, aby počínaje dnem 1. ledna 1909, odváděli daň stávkovému fondu a daň tuto účtovali současně s měsíčním účtováním příspěvků. Dosavadní stávkový fond pražské exekutivy jest majetkem svazu kovodělníků. Zůstává ale k disposici

pražské exekutivy, případně zřizovaným organisačním okresním správám, i smí ho býti použito pouze k podpoře mzdových hnutí kovodělníků. Exekutiva je povinna podávati centrále zprávu o učiněných vydáních a centrála má právo správu fondu kontrolovati.«

Ale nejen stávkový fond konfiskován, také výkonný výbor pražský zrušen a v Čechách stejně jako v ostatním Rakousku stanoveni okresní sekretáři, jimž k ruce měly býti zvoleny okresní výbory. Ujednání z roku 1904 bylo vídeňskému představenstvu zpuchřelými pergameny!

Za takové však nepovažovali je čeští kovodělníci, kteří na konferenci dne 26. prosince přijali 6289 hlasy proti 1012 za abstinence 312 hlasů resoluci, kterou zemskému výkonnému výboru »vyslovujeme plnou svou důvěru, prohlašujíce, že trváme na jeho zachování pro vyřizování záležitostí celé zemi společných, jakož i zastoupení ve straně, Odborovém sdružení atd., nestavíce se nikterak proti zřízení obvodních sekretariátů pro místní záležitosti obvodu vytčeného, a trváme bezpodmínečně na samosprávě stávkového fondu v Čechách. A poněvadž došli jsme k přesvědčení, že v rámci svazu nedojdeme potřebných podmínek, nutných k rozvoji organisace v Čechách, pověřujeme výkonný výbor, aby učinil všecky přípravy, jichž k obhájení našich zájmů je zapotřebí, ano učinil i přípravy k založení samostatného »Svazu českých kovodělníků«, v němž by dosavadní práva členská až do dalšího rozhodnutí byla zachována.« —

Členské schůze jednotlivých skupin vyslovily se téměř jednohlasně pro samostatný svaz, a tak prohlásila již 4. ledna schůze důvěrníků a výborů skupin za oprávněnou organisaci českého kovodělnictva, »Svaz českých kovodělníků«, založený na zásadách československé sociální demokracie, jehož orgánem jest nově založený časopis »Zájmy kovodělníků«, ježto starý časopis »Kovodělník« představenstvo rakouského svazu nevydalo.

Tato kapitola vývojová byla by tedy skončena. Jak bude dále? Stane se Vídeň přístupnější, či bude se zase chovat, jako po založení československého svazu obuvnického? Bojím se, že v dohledné době spíše druhá eventualita se uskuteční.

*

Na nový rok vstoupil v platnost zákon o povinném pojišťování soukromých úředníků. Z pojistné povinnosti jsou vyloučeni kandidáti advokacie a notářství, studující, a vůbec osoby, které mají vedlejší zaměstnání, podléhající jinak pojistné povinnosti, učitelé a kněží evangelických církví, zřízenci rakouskouherské banky, provisorní zřízenci ve veřejných službách a zřízenci podniků, jež zabývají se vývozem výrobků průmyslových. »Čas« pojednává v čísle ze dne 2. ledna o výhodách a nevýhodách náhradního pojišťování a správně radí k pojišťování při státním všeobecném pensijním ústavu, a to jak z důvodů hmotných, tak i národních. Náhradní ústavy nebudou nikdy poskytovat větších výhod nežli ústav státní. Naopak, při tomto ústavu je naděje na větší výhody, neboť režijní kvota jednoho pojištěnce mizí, a

po zavedení všeobecného pojišťování sociálního bude stát přispívat ke každé rentě obnosem 90 K ročně, což u soukromých ústavů nebude.

Národně a politicky je pak důležito přihlašování ke všeobecnému ústavu z toho důvodu, aby tento výlučně český ústav měl náležitou hmotnou sílu, aby se mohl u vídeňské centrály náležitě uplatnit. Prémiové reservy jeho musí býti uloženy v českých pupilárních papírech, takže tyto kapitály nebudou českému životu hospodářskému odcizeny. Ostatně neosvědčí-li se všeobecný ústav, je přechod k náhradnímu vždycky možný, kdežto naopak bude, ne-li znemožněn, tož jistě velice stížen.

*

Národnostní boj přenesl se z pražských ulic do hospodářského života. Je zde tišší, ale tím úpornější. Čeští konsumenti vyhýbají se německým výrobkům, němečtí továrníci vypovídají české dělníky z práce a majitelé domů z bytů. Jako rozhodčí v tomto boji přijechal pan Bienerth, který veřejným dopisem upozornil ministra vnitra na tyto neblahé poměry a dal pokyn, jak je odstranit: zákonem tiskovým a shromažďovacím, t. j. vyzval politické úřady k potlačování svobody tiskové a shromažďovací, ovšem pouze proti násilnickým Čechům — Němci jsou přece zase utlačováni. Tak čeští censoři musili konfiskovat list za listem — úředník jednoho okresního hejtmanství si mi stěžoval, že, pustí-li časopis, pošle mu jej státní návladnictví zpět s označením, které místo musí škrtnout — bylo-li jen prosloveno heslo »Svůj k svému«, zatím co v německých listech beze všeho byli vypisováni zaměstnavatelé, kteří mají české dělníky a služky, majitelé domů, kteří mají české nájemníky, čeští živnostníci a obchodníci.

Akci německých listů přispěchaly na pomoc německé úřady. Floridsdorfské okresní zastupitelstvo vybídlo oficielně průmysloníky floridsdorfské, aby nezaměstnávali českých dělníků. Poslanci Tomášek a Modráček protestovali proti tomuto usnesení u ministra vnitra, který má národnostní boykot potírat, a od tohoto se dověděli, že usnesení floridsdorfské není nezákonné, ježto je namířeno proti cizincům, protože Vídeň je německým městem. Takovýmto způsobem rakouský ministr o Češích posud nemluvil. Tím dodal přirozeně jen ještě více odvahy zpupnosti německých měšťáků, takže duchcovský městský úřad dělníkům českým, propuštěným pro školskou akci, dokonce vepisuje do pracovní knížky, že byli propuštěni pro domáhání se české školy. Živnostenský řád, ačkoli při jeho vypracování s takovouto ničemností nikdo nepočítal, má přece ustanovení, jímž podobné zápisy jsou trestány, a přece posud nebylo proti městské radě duchcovské zakročeno.

Jsme již i v Čechách cizinci?!

*

Amerika má také boykotovou aféru. Předseda dělnické unie Sam Gompers byl odsouzen na rok do vězení, místopředseda na devět a tajemník na šest měsíců, ježto zařadili společnost Buck Stove and Range Company do černých listin svazových a uvalili tak na její výrobky boykot. Rozsudek tento má však svoje politické pozadí. Je po volbách, republikáni uhájili si vládu za pomoci trustů, musí se jim tudíž

nějak odvděčit. Gompers byl jim ve volbách nebezpečným odpůrcem svojí agitací pro stranu demokratickou, tož musí nyní pykat. Případ však nepostrádá ani »mravního naučení«: Gompers byl totiž také největším odpůrcem samostatné kandidatury dělnické, spatřuje spásu dělnictva jedině ve straně demokratické. Snad nyní lépe si všimne poměrů anglických. Tradeunionisté byli také odpůrci samostatné politické strany dělnické, ta však bez nich se dovedla uplatnit. Dobyvši pak úctyhodné moci, vymohla jim, čeho oni dobýt nemohli: zrušení ručení organisací za škodu, vzniklou zaměstnavateli stávkou. Nejinak bude i v Americe. Pokud americké dělnictvo nebude mít dosti moci politické, nezabrání nesprávnému výkladu Shermanova zákona protitrustového, jenž dosud se více uplatňoval proti dělnickým organisacím, než proti trustům.

*

Dělnictvo anglické zaznamenává nový cenný úspěch. Dne 15. pros. přijala dolní sněmovna ve třetím čtení zákon o osmihodinné době pracovní v dolech 264 proti 89 hlasům, a téhož dne přijala jej horní sněmovna ve druhém čtení 121 proti 44 hlasům. Příklad Anglie nemůže na dlouho zůstat ojedinělým, jeť Anglie dosud rozhodujícím činitelem v těžbě uhelné, přes to, že ji Německo stále víc a více zatlačuje. Ve Francii příslušný zákon, jímž se pracovní doba v dolech postupně snižuje až na osm hodin denně, byl již přijat, zbývá tudíž ještě Belgie, Německo a Rakousko. V Rakousku nejsme od osmihodinné doby pracovní také daleko, ovšem jen theoreticky, ježto zákon o devítihodinné práci nikdy řádně se neuplatnil, a nyní se naň zapomíná stále víc a více. Horníci, vyčerpaní ještě poslední velikou stávkou, nemohli využít ani mimořádně příznivé konjunktury posledních dvou let, nyní pak za blížící se krise a vzhledem k poměrům německým teprve není na důrazné vystoupení ani pomyšlení.

*

Odborové organisace německé vykazují za rok 1907 opět neobyčejný rozmach; čítalyť celkem 2,446.300 členů. Z tohoto celkového počtu připadalo na sociálně demokratické organisace ústřední 1.865.506 členů, místní 20.461, katolické 274.323, hirsch-dunkerovské 108.889 (klesly o 9619 členů), ostatní připadají na několik menších organisací. Příjmy ústředních organisací sociálně demokratických obnášely 51,396.784 marek (+ 9,793.845 M), průměrně 27·55 M na člena (r. 1906 pouze 24·62 M), vydání 43,129.519 M (36,963.413 M), průměrně 23·12 (21·88 M), jmění 33,242.545 (25,312.634 M), průměrně 17·82 M (14·68 M).

Na stávky vydáno 13,196.363 M, což znamená přece poklesnutí oproti roku 1906, kdy položka tato obnášela 14,543.621 marek, za to stouply podpory nezaměstnaných ze 2,653.296 M na 6,527.577 M. Podpory nemocenské vyžádaly si 3,482.822 M, v tísni a případech úmrtí 1,385.808 M, cestovní 869.148 M, v neschopnosti ku práci 384.562 M, právní ochrana 346.773 M.

Na tyto veliké příjmy odborových organisací odvolával se také Bülow v debatě o říšské dani, jako na důkaz, že německé dělnictvo snese

ještě zdanění. Neměl-li to být jeden z Bülowových vtipů, překvapoval by tento argument u politika tak bystrého, jako je právě Bülow. Jediný pohled na »má dáti« a »dal« odborových organisací ukazuje, že příspěvky členské se vracejí do kapes členstva buď přímo v podobě podpory a časopisů, nebo nepřímo ve zvýšené mzdě. Co se však vrátí německému dělníku z daně, již odevzdá hohenzollernské vládě? Nejvíce zbraně proti »vnitřnímu nepříteli«! *R.*

ŠKOLA.

Útok křesťanských sociálů proti českému vyučovacímu jazyku v Dolních Rakousích. — Uzavření české školy v Poštorné. — Statistika středního školství rakouského. — Zemský ústř. spolek učit. v Čechách proti připravované nedokonalé reformě předběžného učitelského vzdělání. — Důsledky moravského zákona Perkova. — Pamětní spis slezských Čechů o vyučování němčině ve slovanských školách. — Ministerstvo vyučování o ženských ručních pracích ve školách. — Říšský svaz rakouských školních inspektorů. — Stavovská organisace českého vysokoškolského učitelstva. — Nový způsob hospodářské organisace učitelské.

Křesťanští sociálové dolnorakouští, oddaní spojenci našich českých klerikálů ve věcech kulturních, podnikli 8. ledna na zemském sněmu smělý útok proti češtině jako vyučovacímu jazyku na školách dolnorakouských. V první schůzi nového sněmu zemského projednali s urychlením pilný návrh posl. Axmanna, který je druhým, nezměněným vydáním pověstného návrhu Koliskova, jejž ani vlády nám nejnepříznivější neodvážily si předložiti k nejvyššímu schválení, protože je v naprostém odporu se základními říšskými zákony, zaručujícími každému rakouskému občanu právo, vzdělávati se svou mateřštinou.

Návrh zní: »Slavný sněm nechť se usnese, že ku přiložené osnově zákona dává úplný souhlas a zemskému výboru se ukládá, aby vymohl pro toto usnesení nejvyšší sankci: Zákon ze dne . . ., platný pro arcivévodství dolnorakouské ve příčině vyučovacího jazyka na veřejných školách obecných a měšťanských. Po návrhu sněmu mého arcivévodství dolnorakouského nařizuji, jak následuje: § 1. Vyučovacím jazykem všech obecných škol arcivévodství dolnorakouského jest výhradně němčina. — § 2. Vykonávati zákon tento ukládá se mému ministru vyučování a mému ministru vnitra.«

Licoměrným způsobem odůvodňoval posl. Axmann pilnost svého návrhu, jehož účelem prý jest zajistit národní mír v Dolních Rakousích. Pilnost návrhu byla přijata všemi proti 5 hlasům poslanců sociálně demokratických. Poslanec učitel Seitz odůvodňoval hlasování své strany proti návrhu poukazováním na to, že otázky tak důležité nemají býti vyřizovány pilnými návrhy. Zemskému sněmu nepřísluší mimo to kompetence v otázce, kterou se mění ústava. Zemským zákonodárstvím mohla by se měniti vyučovací řeč teprve tehdy, kdyby se v tomto směru změnil říšský zákon školský. Co by se řeklo, kdyby česká většina v Praze pro-

hlásila češtinu za výhradní vyučovací jazyk pro celé Čechy, anebo kdyby Němci v Tyrolsku učinili totéž ve příčině němčiny, Slovinci v Krajině totéž proti Němcům, Němci ve Štyrsku proti Slovincům. Sociálně demokratická strana je proti návrhu také z důvodů nacionálně politických, neboť Němci nemohou žádati, aby většinám různých sněmů bylo přiznáno právo určovat vyučovací jazyk. Navrhovatel dovozoval ve svém doslovu proti všem zásadám zdravého lidského rozumu, že návrh má vládě ukázati cestu, jak by se dalo v Rakousku docíliti národnostního smíru. Po odchodu poslanců sociálně demokratických byl návrh přijat jednohlasně.

V téže schůzi sněmovní posl. Rienössl interpelloval místodržitele po zákonném stanovení němčiny jakožto výhradní vyučovací řeči v celých Dolních Rakousích a poukazoval na nebezpečí, že části země propadávají stálým poslovaňovacím snahám českých spolků. Vytýkal zvláště, že otevřena byla česká škola v Poštorné.

Jako ozvěna této interpellace zněla dne 10. ledna telegrafická zpráva »Venkova«, že výbor vídeňského »Komenského« dostal právě výnos zemské školní rady dolnorakouské, jímž se nařizuje, aby vyučování na české škole v Poštorné bylo ihned zastaveno, a aby o provedení toho rozkazu byla podána zemskému školnímu úřadu neprodleně zpráva. Česká škola v Poštorné otevřena byla 1. listopadu, když žádost u zemské školní rady nebyla vyřízena. Vyučovalo se v ní v první třídě 73, ve druhé 60 českých dětí českého obyvatelstva v obci. Jako křiklavý protějšek k této zprávě uvésti třeba veřejnou německou školu v Heřmanově Městci. Tato škola je od prázdnin vydržována pro jediného žáka, syna to příslušníka cizího státu. Přísedící zemského výboru, posl. Adámek, marně urgoval dosud její uzavření.[1]

Křesťanští sociálové dolnorakouští vybarvili se již dokonale ve stranu, která přes to, že je krajně zpátečnická, nezadá v ničem německým politickým stranám nejnacionálnějším. Není tomu dávno, co se usnesli na zemském sněmu, aby na pokračovacích školách živnostenských v arcivévodství pod Enží byla vyučovací řečí výhradně němčina. Je nesporno, že čeština je v Dolních Rakousích jazykem v zemi obvyklým. Právo na český vyučovací jazyk ve školách té země uznal sám říšský soud, jehož byly nuceny se dovolávati několikrát české obce Poštorná, Hlohovec a Nová Ves proti nezákonným nařízením obecních a školních úřadů. Nařízení, aby ve školách těch učilo se i náboženství jazykem německým, bylo uznáno výslovně za porušení § 19. základních státních zákonů.

V hlavním městě říšském žije přes 400.000 Čechů. I podle úředních výsledků sčítání z r. 1900 přiznalo v Dolních Rakousích na 140.000 Čechů o b c o v a c í řeč českou. Za těchto poměrů nelze návrh Axmannův a jeho schválení zpátečnickou většinou dolnorakouského sněmu pojímati jinak, než jako smělou provokaci. Jeho schválením položily by se základy k úplnému mravnímu i právnímu rozvratu v myslích rakouského státního občanstva. Říše je toho času ve světové situaci ne příliš utěšené. Každou chvíli může appelovati na věrnost i krev slovanské většiny svého občan-

[1] Dle protestní zprávy ze zemského výboru škola nemá vůbec žáků, jako nemá již po 3 léta žádného žáka německá škola ve Strážově v okresu klatovském, jejíž učitel jest již ve výslužbě.

stva. A v této chvíli že by se odvážila některá vláda předložiti k sankci zákon, upírající slovanským národnostem zaručené právo na vzdělávání se mateřštinou?

Pouhý fakt, že návrh Axmannův byl podán a odhlasován, je důkazem úžasné politické slabosti české delegace. Konce t. zv. positivní politiky české jsou stále truchlivější. Ve Vídni asi poznali, že za positivní úspěchy jednotlivých osobností zaměňují se úspěchy, které mají trvalou cenu a utužují národní posice pro budoucnost. Křesťanští sociálové přijímají zákon, který je oprátkou na česká hrdla v Dolních Rakousích, a, jaká ironie, ukládají č e s k é m u správci ministerstva vyučování, aby oprátku zadrhnul. Každá česká duše měla by se nad tímto faktem hluboce zamysliti.

*

Ministerstvo vyučování uveřejnilo data o středním školství rakouském ve školním roce 1908—9. V Rakousku je nyní 267 gymnasií a reálných gymnasií a 141 reálek. Německých g y m n a s i í je 127 (t. j. 47·5%), českých 53 (19·8), polských 56 (20·9), rusínských 7, srbskochorvatských 5, slovinské 1, vlašských 6 a utrakvistických 12, z nichž německo-slovinská jsou v Kraňsku a Štyrsku, německo-rusínské a německo-rumunské v Bukovině a českoněmecké při Strakovské akademii pražské. — Německých r e á l e k je 79 (56 procent), českých 45 (31·9), polských 11 (7·8), vlašské 4, srbsko-chorvatská 1, utrakvistická 1, a to německo-slovinská v Kraňsku. Do všech gymnasií chodí 91,626 žáků, v kterémžto počtu je zahrnuto 2318 žaček, do reálek 46.375 žáků.

Na nový typ reformních reálných gymnasií osmitřídních byly přeměněny státní gymnasia v Litomyšli, Pelhřimově, Roudnici, Rokycanech, státní reální a vyšší gymnasia v Klatovech, Kolíně a v Novém Bydžově.

Němci, ač jsou ve značné menšině, mají stále většinu všech středních škol rakouských. Poláci mají větší počet gymnasií než Čechové, za to jsou značně slabší v reálkách. Nově byly letos zřízeny české státní reálky v Turnově a Vršovicích, do státní správy byla převzata matiční gymnasia v Zábřeze a Moravské Ostravě a obecní gymnasium v Kyjově na Moravě. Největší počet žáků je na rusínském gymnasii ve Lvově (1287) a na terstské vlašské reálce (851). Také mnohé české střední školy vynikají velikým počtem žactva (vinohradská reálka na př.), a měly by býti z důvodů pedagogických i administrativních rozděleny.

*

V ministerstvu vyučování je připraven elaborát, dle něhož důležitá otázka reorganisace předběžného učitelského vzdělání má býti rozřešena rozšířením nynějších pedagogií o pátý ročník. Širší výbor Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách, tuše nebezpečí, že by nedokonalá úprava mohla býti cestou ministerského nařízení uzákoněna, usnesl se v prosincové schůzi na následující resoluci: »Ježto pronikají zprávy, že ministerstvo vyučování nemíní dbáti jednomyslného přání českého učitelstva všech kategorií, vyjádřeného v resoluci »Jednoty Komenského«, spolku pro reformu školství, a že mají učitelské ústavy opraveny býti rozmnožením o jeden ročník, prohlašuje učitelstvo s důrazem, že nemůže tento nedostatečný způsob opravy přijmouti, že jej odmítá

a trvá na požadavku, vysloveném v řečené resoluci »Jednoty Komenského«, jež sjednána byla za jednosvorného souhlasu všech organisací učitelstva českého.« Říšský poslanec prof. Dr. Drtina podal na říšské radě několik set petic učitelských jednot, vyslovujících se pro reformu předběžného učitelského vzdělání dle podrobné resoluce spolku pro školskou reformu.

*

Nedokonalost moravského školského zákona Perkova ukazuje se čím dál tím jasněji. Německá zemská školní rada moravská v prosincové schůzi rozhodla, že rodičové nemohou a nedovedou posouditi, jakým jazykem mluví jejich šestileté dítky, nýbrž že tuto záležitost může rozhodnouti správně a právoplatně toliko správce školy, jenž děti zapisuje, a zkušební komise, která je zkouší. Tímto rozhodnutím měly se obhájiti násilnosti, spáchané při školním zápisu v Židlochovicích, kde mnozí rodičové udali, že jejich děti umějí jen česky, a kde nátlakem a úskokem z radnice docílilo se, že děti byly dány do školy německé. Obecní tajemník, jak úředním protokolem v Hustopeči bylo prokázáno, sepsal, podepsal a úřadům předložil opačné výpovědi zmíněných rodičů i proti jejich vůli. Česká místní školní rada židlochovická zakročila u německé školní rady o potrestání těchto rodičů, za tím účelem, aby podvody a násilnosti radniční takovýmto způsobem odhalila. Uvedeným nesmyslným rozhodnutím německá zemská školní rada vyhnula se povinnosti, kterou jí zákon ukládá.

*

Zástupcové všech lidových vrstev ve Slezsku podali pamětní spis o vyučování němčině na slovanských školách za tím účelem, aby zemská školní rada vydala po vyslyšení ankety znalců nová nařízení o vyučování tom. Dle platných slezských zákonných ústanovení mají se školní děti naučit nejen ústním a písemním projevům německým rozumět, ale mají také vlastní myšlenky ústně i písemně po německu bezvadně vyjadřovat. V pamětním spise uvedeném ukazuje se na nemožnost dostihnutí tohoto vyučovacího cíle a žádá se, aby účelem vyučování němčině na slovanských školách slezských bylo, zjednati žactvu takovou míru znalosti jazyka německého, aby se v něm ústně v rozsahu denní potřeby dorozuměti mohlo. Zástupcové slovanských rodičů vyslovují se v pamětním spise pro názorné a v prvních dvou létech převahou ústní vyučování s přihlížením ke cvikům konversačním. Mimo to žádají, aby němčina stala se předmětem nepovinným na slovanských školách, aby se jí počalo učit až na středním stupni věku, a aby počet hodin vyměřován byl dle různých potřeb krajů. Samé požadavky přirozené, ale je málo naděje, že jim německý zemský úřad školní vyjde vstříc.

*

Ministerstvo vyučování stěžuje si ve výnosu nedávno vydaném právem, že při vyučování ženským ručním pracím na školách obecných i měšťanských nebéře se zřetel k budoucímu povolání dívek, a že provádějí se při vyučování tom namnoze práce luxusní a nepotřebné. Okresní školní úřady byly vyzvány, aby podávaly dobrozdání, jakým způsobem měly by býti uvedené nedostatky odstraněny. Je na čase, aby se otázkou reformy

vyučování ženským ručním pracím hnulo ku předu. Moderní výroba strojová, na př. pletacími stroji, učinila ruční výrobu, na př. ponožek, zlevněním úplně zbytečnou a přes to pletení ponožek věnuje se nadbytek času. Je třeba zrevidovati učebné osnovy vyučování ženským ručním pracím a upraviti je dle potřeb doby a příslušných krajů.

*

Rakouští inspektoři školní manifestovali na vídeňském sjezdu svém, konaném 7. prosince, svoje známé požadavky po úpravě svého služebního postavení a ustavili svůj říšský svaz. Zvolené předsednictvo intervenovalo u správce ministerstva vyučování, který deputanty ujišťoval, že ministerstvo sleduje snahy inspektorů se sympathiemi a že bude požadavky jejich všemožně podporovati.

*

Při zvýšeném ruchu organisačním došlo přirozeně i na stavovskou organisaci českého vysokoškolského učitelstva. V listopadu sešli se v Praze v hojném počtu učitelé všech vysokých škol českých, aby v důvěrné schůzi porokovali o potřebě založení spolku, který by stál na stráži jejich zájmů. Zvolený výbor vypracoval již stanovy nového spolku, utvořil odbory, v nichž bude pracováno. Právní poměry vysokoškolského učitelstva jsou ve mnohém směru neutěšené a volají po nápravě. Nová organisace bude míti práce dost.

*

Nový způsob hospodářské svépomoci vymyslili učitelé vídeňští. Utvořili všeobecnou výherní společnost učitelskou, která si vzala za úkol podávati členům příležitost, aby pomocí drobných úspor, jichž se užije k nakupování losů a jiných cenných papírů, stali se účastnými možných výher a obchodů. Společnost bude zakupovati skupiny cennějších losů, k čemuž každý člen bude přispívati jedním nebo více podíly po 24 K. Koupené losy a cenné papíry uloží se v depositu »Länderbanky«. Tříčlenná dozorčí rada povede agendu. Zřídí se také reservní fond pro možné ztráty, čímž bude zajištěna členstvu plná bezpečnost. Jak vidět, heslo hospodářské organisace stavovské přivádí k výmyslům nejrozmanitějších způsobů hospodářského posilování učitelstva.

UMĚNÍ.

František Zvěřina.

Vídeňský umělecký list »Die graphischen Künste« všímá si poslední dobu trochu bedlivěji umění českého. Ve 4. sešitě, jímž ukončen loňský ročník — třicátý prvý! —, přináší několik kreseb Františka Zvěřiny a vlastní jeho životopis, patrně na vyzvání redakce napsaný. Redakce vídeňského listu předešla tím ve své čilosti naše listy všecky. Byl sice už jeho životopis v českých časopisech uveřejněn, naposledy v »Díle«: v Ottově Naučném Slovníku jest poměrně dosti obšírný, ale

bez zajímavých detailů, které jsou nejpěknější částí autografie v listě vídeňském.

Zvěřina napsal ji krátce před smrtí.

Narodil se 4. února 1835 v Hrotovicích na Znojemsku na Moravě z úřednické rodiny. Měl pět bratří a šest sester. Matka byla rozená Kriehuberová, a její bratranec byl Josef Kriehuber, oblíbený lithograf, jenž v letech čtyřicátých portrétoval ve Vídni všecko, co mělo moc, slávu, bohatství, i co je nemělo (prý na 7000 podobizen). Bratří Zvěřinovi všickni kreslili a malovali, ale on z nich jediný stal se umělcem. R. 1852 byl přijat do pražské malířské akademie. »Moji první učitelé tam byli slavně známý malíř Chiemského jezera Max Haushofer a historický malíř Antonín Lhota v tak zvané elementárce, kde jsme pilně kreslili podle Calamea a Petra Hesse. Ale již po prvém semestru Haushofer měl možnost navrhnouti mne, abych byl přijat do »antiky«... Ale antika se mladému Zvěřinovi nelíbila. Táhlo ho to ke krajinářství. V třetím roce jako žák Haushoferův vystavil na výroční výstavě »Krajinu za bouře« a »Partii domů«, které se líbily, a »což hlavní je věcí, také zakoupeny byly«.

»Tím vyplnila se má touha uvidět a moci studovat východní kraje... Takto východní Morava, severní uherské Slovensko, vysoké Karpaty a Tatry s pozadím staly se výhradním terénem mé činnosti na rozdíl od většiny mých tehdejších kollegů, kteří dále holdovali Zugšpici a Donner- a Wetterkoglům. Mé cesty rozprostíraly se rok od roku stále víc a víc na východ, ba až do domoviny národopisně vysoce zajímavého národa rusínského, což mne donutilo malovati opět figurální věci. Když jsem několik obrazů z rusínského života přinesl, stal jsem se vládnoucímu směru nápadný, ba přímo podezřelý, tak že mi tehdejší přeslavný výbor vlasteneckých přátel umění v Čechách po profesoru Haushoferovi v roku blahém, či spíše neblahém 1859 vlídně, ale nejrozhodněji dal vzkázati, abych se buď vzdal směru, jejž jsem nastoupil, anebo že příště nic ode mne nebude koupeno, poněvadž moje obrazy přespříliš dýchají — panslavismem! Max Haushofer, stejně vysoké úcty hodný jako umělec i jako člověk, byl tu pověřen úlohou nikterak lehkou, neboť byl ke mně od srdce dobrý a svěřil mi dokonce oba své téměř dorostlé syny, vyšší gymnasisty, k vyučování. Spustil tedy úvod ke své řeči, začal, zarazil se, opět cosi řekl ve zmíněném už smysle, a že to není jeho mínění, nýbrž že jedná z vysokého nařízení, až mi na konec se zavlhlýma očima a s dojatým srdcem oznámil mu propuštění z akademie v plné nahé formě. Závadným obrazem, jenž dal nádobě přetéci, byl rusínský dudák na koni, hrající mladé chase k tanci...« (Kam všude se ta zmije absolutismu nevplížila a koho všecko svým hnusným jedem neuštkla!)

Za tehdejších veřejných poměrů uměleckých všecko pohlíželo na rozhodnutí přeslavného výboru vlasteneckých přátel umění jako na mínění neomylné a každé ospravedlnění nebo dokonce odpor byl nejenom marný, ale každý stejně smýšlející nebo přímluvčí obvinil by se z domnělého panslavismu a učinil by se politicky nemožným.

Já však podporovati měl svou starou matku, i nezbylo mi, leč přijati suplenturu na komunální vyšší reálce v Kutné Hoře, čímž jsem tu

stál jaksi jako odstraněný a rehabilitovaný; ale brzo jsem poznal, že jsem celkem přišel z deště pod okap. Neboť školské poměry také nebyly růžové. Páni ředitelé domýšleli se následkem svého místa, na něž s důvěrou byli postaveni, býti nadčlověky, ústav byl, jak už řečeno, obecní a každý příštipkář a maloměšťák, jak jenom ve výboru zasedal a hlasoval, hleděl na to úkosem, když učitel vrátil se z Prahy s novým kloboukem a kabátem, ba hrozil pak hlasitě, že nám to při hlasování o sebe menším povýšení pořádně splatí, že jsme potřebné věci nekoupili u něho, slovem, byly to poměry žalostné!«

Zvěřinovi se poštěstilo — »po šesti dlouhých letech!« — dostati se na ústav státní (— co v tom trpkosti, musí-li se přechod z ústavu obecního na státní nazývati štěstím!), na vyšší reálku v Gorici, kdežto on toužil po Solnohradech. Ale referent v ministerstvu vyučování řekl mu, že »do Salcpurku musí přec přijít Němec, kdežto Zvěřina jako Čech velmi lehce se vpraví do jihoslovanštiny a italštiny« — (byl to, jak vidět, chytře zdvořilý pan referent: Čecha trochu pohlaď a Němce do tepla posaď!). Když Zvěřina spustil na ústavě gorickém po německu, bylo prý, »jako by házel hrách na stěnu.« Jal se tedy hned učit slovinštině a italštině. Ale přítel a znalec poměrů poradil mu, aby tak horlivě nespěchal, jinak že s ním budou »házet« podle potřeby do Zadru, Dubrovníka, Kotoru. Ani tam poměry školské nepřinesly mu »povznesení«.

Jako »jasný sluneční paprsek« vniklo »do těchto desolátních poměrů« číslo lipské »Illustrierte Zeitung« (1865) s celou řadou kreseb Zvěřinových. Přineslo mu všeobecnou chválu, zakázky, pozvání na daleké cesty, návrh, aby se stal chefredaktorem velkého německého illustrovaného listu a jiné ještě návrhy. Ale v tom dostavil se oční katarrh a Zvěřina po dvě léta nemohl snésti světla a nerozeznával barev. Už měl být zbaven místa... Chtěl ve vlnách Soče hledat vysvobození, ale prostý venkovan ho od toho odvrátil. (Jako stará mravoučná povídka čte se toto místo v autobiografii.) Zdokonaloval se pak ve hře na housle. Jednou zašel na svých častých procházkách až za les, který chrání Gorici před borou, a byl zachycen borou. Přes pět hodin musel se opírati o dub, aby nebyl borou smeten. Strašně se při tom zpotil, ale na druhý den snesl už sluneční světlo a brzo rozeznával opět barvy. Mapy jeho se potom plnily kresbami z Kraňska, Přímoří, Istrie, z ostrovů, z Dalmácie, Krivošije i Hercegoviny, z Makedonie, z východních krajin balkánských, ba i z jihoruských a nogajských stepí. Po Macedonii cestoval jako národní guslar; do klášterů přicházíval ve společnosti všelijakých, i velmi podezřelých, poutníků a tuláků. Do časopisů německých, českých (Světozora, Zlaté Prahy), ruských a anglických zasílal kresby své i popisy západních krajů balkánských.

Po pěti letech přešel z Gorice do Mariboru, potom do Brna a Vídně na reálku. Od r. 1890 žil ve výslužbě na Moravě.

Mluvilo se tu mnohem více o člověku, než o umělci. Jistě zajímavý člověk, ale plného uznání se mu dosud nedostalo, doznává vídeňský list. Přemnoho je sice uveřejněno dřevorytin podle kreseb Zvěřinových, ale »ačkoliv právě dřevorytem charakteristický styl těchto kreseb v nejpří-

padnějším způsobu se uplatňuje a výrazu dochází, zdá se přec v celku, že znamenitý látkový zájem (ve Zvěřinových kresbách) spíše byl na závadu plnému ocenění jejich umělecké hodnoty.« To je pravda. Smáli se jeho hubeným kozám a kůzlatům, jeho zkřiveným borovicím, ale nedivili se umělci, divnému romantiku, milujícímu zapadlé, větrné kraje a roztřepané chýše, vyvracející se kláštery a hrady, k nimž nebylo vyšlapaných cest. Vše v těch místech je tak divně svérázné, tak nezvykle původní, ale bez nejmenší kulturní politury a nivelisace, nic uhlazeno, vše sukovité a drsnaté, člověk i každý jiný tvor i strom. »Pohádka o větře« mohlo by se nazvat jeho dílo. A všecko — často tvrdé ořechy pro kreslíře — s podivuhodnou jistotou a rychlostí kresleno. Někdy i se znamenitým humorem, na př. »Žízniví osli u cisterny« — to je gogolovská kresba. Ve Zvěřinovi bylo něco příbuznosti se Schwaigrem. Daleký Schwaigrův příbuzný. A také umělec.

Tento bludný poutník po dalekých krajích nehostinných lnul vroucně k Praze, a když o ní mluvil, přecházel v pathos.

— Pozdravte Prahu! Ať dále roste a mohutní! . . . A pozdravte české umění! — volal za mnou v pozdní letní noc, když jsem odjížděl z pěkného západomoravského zákoutí, z podhradí Bítova, kde Zvěřina dlíval v letních měsících. Byl tehdy skoro už sedmdesátníkem, ale byl čilý a držel se statně. *T.*

LITERATURA.

Z literatury právnické.

Rakouské právo správní. Soustavně vykládá Dr. Jiří Pražák, profesor rakouského práva veřejného při českém vysokém učení. Část první: Všeobecná část práva správního. Vydal prof. Dr. Bohuš Rieger. V Praze, 1905. Část druhá: Nástin zvláštní části práva správního. Dle akademických přednášek upravil a doplnil Dr. Frant. Fiedler. V Praze, 1906. — Zákony z oboru ústavy obecní a zemské. Sestavil Dr. Jiří Pražák, profesor rakouského práva veřejného při českém vysokém učení. II. doplněné vydání. V Praze, 1905.

Když 29. března 1905 profesor Jiří Pražák skonal, byla všeobecná část práva správního v tisku. Vydat soustavu práva správního a doplnit jí dřívější své »Rakouské právo ústavní«, pokládal zesnulý za dosažení největšího cíle své literární činnosti. Byl vůbec bližší právu správnímu než státnímu, měl právo správní za mnohem důležitější; jmenovitě úpadek parlamentarismu v moderních státech evropských dle Pražákových názorů přinesl s sebou i pozvolné poklesnutí významu práva státního vůbec, kdežto prý význam práva správního pro život státní stále stoupá. Právu správnímu přiznával také mnohem větší budoucnost, ježto prý bude postupně podávat mnohem více podnětů pro badání a vyjasňovací rozbory, než právo státní. Právem správním Pražák započal i svoji akademickou dráhu. Než nebylo mu dopřáno, aby jako svůj jednotný vědecký odkaz mohl nám zanechat i soustavu rakouského práva správního.

Rakouské právo státní zpracoval celé. Z práva správního však úplně zpracoval Pražák sám jen samosprávu místní; počítal ji však ještě do práva »ústavního«, vložil ji do své soustavy »Rakouského práva ústavního«, vycházeje z toho názoru, že právo ústavní má postupovati od nejnižších korporací územních, jimiž jsou obce, k útvarům vyšším a svazkům nadřízeným, k zemi, státu, říši. V tomto názoru, že také zřízení obecní náleží do práva ústavního, ježto prý obec má také »ústavu« jako stát, zůstal Pražák osamocen; výklad samosprávy obecní i okresní dnes považuje se za úkol práva správního a podává se také v soustavách správy. Jde v samosprávě zajisté jen o vedení obecné správy státní podřízenými korporacemi veřejnoprávnými a územními (obcemi a okresy), jedná se tu jen o provádění zákonů státních podřízenými svazky pod kontrolou státu, jenže ovšem svazky samosprávné mohou určitý odštěpený díl státní správy vést ve vlastním jménu a po vlastním právu.

Soustavu práva správního rozdělil Pražák na část všeobecnou a zvláštní. Ani část všeobecnou nemohl již dokončiti; zpracoval ji jen asi do dvou třetin.

Po smrti Pražákově ujal se díla jeho bohužel již také zesnulý Bohuš Rieger; vydal všeobecnou část práva správního tak, jak Pražákem z části byla zpracována, ostatní nezpracované i scházející kapitoly pak doplnil a upravil jednak dle autorových universitních přednášek a poznámek, jednak dle jeho jiných spisů.

Bohuš Rieger se vzácnou obětavostí podnikl tu práci, jež sotva kdy bude možno po zásluze oceniti; jen ten, kdo měl příležitost sledovat ji z blízka, ví, co znamenalo dokončit dílo Pražákovo.

Pro některé kapitoly nezanechal Pražák více, než snůšku nesouvisejících, přetěžce čitelných poznámek a náčrtků, dle nichž vydavateli kusý materiál pracně bylo doplňovati. Bylo pravým uměním vyznat se v lístcích, na něž Pražák chvatně načrtával své poznámky. Vydavatel Bohuš Rieger byl by musil k ovládnutí tohoto materiálu zanechaného zpracovati příslušnou látku sám a zcela nově. A tak nemohlo se nám dostati díla úplného; také poměr jednotlivých kapitol díla navzájem zůstal různý. Třetinu všeobecné části zaujalo líčení organisace správy, správních úřadů, od ministerstev až do úřadů nejnižších, i do pomocných a poradných orgánů státní správy. Vedle úřadů zeměpanských (státních), nadaných mocí vrchnostenskou a donucovací, vedle úřadů, v jejichž aktech bezprostředně dochází výrazu veřejná moc, organisace správy vykazuje i sbory a úřady, jejichž funkce jsou především poradné, které mají jen tedy poradným vlivem svým napomáhati orgánům bezprostřední státní správy k účelnému a úspěšnému vedení jednotlivých odvětví správních.

Moderním vývojem národohospodářským a sociálněpolitickým však řada takových poradných sborů se stále rozmnožuje: jmenovitě při jednotlivých ministerstvech zřizují se různé rady (rada celní, průmyslová, zemědělská, živnostenská, pracovní, poradní sbor pro vodní cesty v r. 1901 organisovaný, státní rada železniční). Význam těchto poradných kolegií stoupá dnes také tím, že dnešní sbory zákonodárné, již složením svým,

jsouce příliš rozsáhlé, různorodé a těžkopádné, jsou stále neschopnější starat se o detaily správy a kontrolovat účelné vedení správních záležitostí. V poradných sborech svých vláda přichází v bezprostřední styk s interesovanými kruhy. Na druhé straně pak tu zaručuje se účast elementu občanskému na výkonu státní správy, zaručuje se jemu spolupůsobení, kontrola i významný hlas v tom směru, jak přizpůsobovat správu současným potřebám, jak učinit ji pohyblivou, hbitou, zavčas zasahující.

Naproti správě čistě úřednické vůbec dnes se uplatňuje vliv také oněch institucí, které Pražák označil za »samosprávné komory«, počítaje je mezi útvary t. zv. »samosprávy zájmové«: sem patří dle Pražáka instituce jako obchodní komory nebo zemědělské rady. Zvlášť tyto poslední zasluhují pozornosti, ježto jejich význam i vliv ještě více bude povznesen zavedením závazných zájmových společenstev zemědělských dle říšského zákona z r. 1902 a eventuálním přetvořením zemědělských rad na zvláštní zemská družstva zemědělská, která by stála jako vyšší agrární organisace nad společenstvy okresními.

V části všeobecné vykládá kniha Pražákova dále pravidla o příslušnosti úřadů správních a nauku o správních aktech, probírá podrobně řízení ve věcech správních a konečně trestní právo policejní. Nauka o soudnictví správním není zpracována zvlášť v samostatném oddílu. Jednak celý skoro výklad o správním dvoru soudním, o jeho organisaci, příslušnosti a o výkonu jeho nálezů zařadil Pražák již do práva ústavního, a to mezi výklad o kontrolách moci výkonné dle ústavy říšské, jednak však osudem autorovi nedopřána již příležitost k zvláštnímu zpracování tohoto předmětu, autorovi nad jiné zamilovaného. Byl Pražák horlivým přívržencem názoru, že ve správě pokud možno co nejvíce aktů má být vázáno na zákony a přesné předpisy normativní, že při aktech administrativních pokud možno je zužovati obor volného uvažování úřadů správních, a tyto že mají býti omezovány přesnými předpisy. Proti každému zasáhnutí úřadu správního má být dána možnost, dovolat se pomoci u správního soudu, u instance po soudcovsku zasedající a rozhodující ve formách řízení soudního.

S těmito základními názory autorovými shodují se pak i jeho návrhy na reformu řízení správního. Jmenovitě přál si, aby v řízení správním úřad naproti jednotlivci zaujal také prosté postavení strany, kdežto dnes stav věci namnoze je takový, že úřad správní při vyřizování záležitostí sobě přikázaných je rozhodujícím orgánem a zároveň též stranou v jedné osobě.

V odstranění anomalie, že v řízení správním rozhodování věci a zastupování zájmů veřejných i fiskálních sloučeno je v rukou jednoho a téhož úřadu, Pražák spatřoval cíl, k němuž opravné snahy v oboru správního řízení pro dobu nejbližší se mají nésti.

Poslední návrh vládní z r. 1904, obsahující nástin reformy vnitřní správy, stojí na podstatně jiných principech; přece však zamýšlené zde rozšíření soudnictví správního vybudováním řádných správních soudů dle soustavy čtyř instancí (správní soud okresní, krajský, zemský a ko-

nečně nejvyšší správní dvůr soudní) bylo by bývalo v duchu aspoň základního přesvědčení Pražákova.

Z oddílu o správních aktech zvláštní zajímavostí vyznačuje se kapitola »O tak zvaných smlouvách veřejnoprávných.«

Ve shodě se starším svým náhledem o povaze celkové říše rakousko-uherské počítá Pražák mezi prosté smlouvy veřejnoprávné také obchodní a celní smlouvu vyrovnací, uzavíranou periodicky mezi Předlitavskem a uherskou polovicí říše, jakož i úmluvu o kvotě, o poměru příspěvku obou polovin na záležitosti společné.

Konstrukci tuto nebude lze dnes již zastávati, zvláště když uváží se také stanovisko uherské, mající dnes převahu; dnes celý soubor vyrovnacích ujednání, celé »vyrovnání rakousko-uherské« zřejmě má povahu státní smlouvy mezinárodní mezi dvěma státy stejně svrchovanými.

Mimo tyto kapitoly širší zajímavosti jsou tu však poutavá pojednání pro odborníka, jako velmi cenné úvahy o významu pře rozsouzené v právu správním, o vlivu správních aktů na práva soukromá, nebo o obmeškání soukromých práv v řízení správním. Vedle výkladu předpisů práva positivního shrnuty jsou zde četné otázky podrobné i podružné, jmenovitě důležité otázky, zasahující do práv stran. Pražák velmi dobře dovedl z daleka napřed již odhadovati dosah positivních předpisů a rozvažovati možné eventuality; otázky tak vzbuzené řešil začasté s pravým interpretačním mistrovstvím, s pevností, důsledností i přesností podivuhodnou.

Zvláštního vytčení zasluhuje oddíl o opravných prostředcích v řízení správním, autorem ještě zpracovaný a již dříve uveřejněný. Většina ostatních kapitol, týkajících se řízení správního, zůstala nezpracována, i musila být namnoze vydavatelem pojata tak, jak byla v nástinu universitních přednášek.

Knihu uzavírá kapitola o policejním právu trestním; je vskutku litovati, že tato závažná partie o exekutivě úřadů policejních zachovala se zase jen nezpracována. Pouze úvaha o reformě policejního řízení trestního, přejatá sem z dřívějšího již článku autorova, jde více do hloubky a obsahuje některé plodné podněty, pokud jde o otázku, kterak oddělit vůbec policejní řízení trestní od ostatního řízení správního, vyloučiti celou agendu trestní z působnosti úřadů správních a přikázati ji soudům. Tím zjednal by se průchod důslednému provedení zásady obžalovací.

Stejně obtížný úkol připadl také vydavateli Pražákovy zvláštní části práva správního, profesoru F. Fiedlerovi. Pro tuto část nezbylo v pozůstalosti autorově nic jiného, než litografované universitní přednášky, dost zastaralé, pořízené k nejnutnějším jen účelům zkouškovým pro posluchače; poslední jich vydání bylo sice z r. 1904, ale bylo to jen nezměněné vydání přednášek už z r. 1898. Přednášky doplňovány byly nad to velmi nestejně; materiál zákonodárný a administrativní, jehož bylo použito a jenž soustavně byl uspořádán, sáhal jen asi do r. 1898. Některé stati musily býti zcela přepracovány, jiné podstatně zrevidovány, nové stati musily býti připojeny.

Spousta správních předpisů nejrůznějších ve všech oborech státní správy vydána byla však od r. 1898 také cestou nařizovací, když bylo nutno vyplňovat na rychlo nedostatky a mezery v předpisech zákonných. I bylo nyní také tuto ohromnou směsici nařízení, reglementů a instrukcí, pokud možno soustavně uspořádati a v systém práva správního dle theoretických měřítek zařaditi.

V soustavě své přidržel se Pražák ještě starší methody výkladu. Seskupil obory státní činnosti dle jednotlivých správních odvětví a podává sestavení a výklad jednotlivých předpisů, na příslušné odvětví správy se vztahujících. Každému oboru státní činnosti odpovídá zde zregistrování a vypočtení příslušných předpisův. Dle obsahu státní činnosti rozřadil Pražák celou správu na správu vojenskou, policejní, školskou, národohospodářskou a sociální.

Vydavatel oddíl o správě vojenské vhodně doplnil stavem nejnovějšího zákonodárství, jmenovitě též předpisy, jež týkají se hospodářských poměrů vojska a břemen občanských. Správu záležitostí zahraničných, jež u nás rovněž má se za reservátní právo koruny, Pražák vůbec neprobírá, přikazuje ji právu státnímu a hlavně mezinárodnímu.

Do správy policejní mimo všeobecnou policii bezpečnosti (jako je policie cizinecká nebo zbrojní) počítá však Pražák po způsobu starším i celou správu zdravotní a organisaci veřejné zdravotní služby. Vedle opatření k udržování obyvatelstva v evidenci do správy policejní vřadil i stavební řády, jakožto policii stavební, a policejní předpisy, týkající se užívání prostředků komunikačních; mezi agendu policejní konečně vložena je i policie mravnosti a divadelní censura. Výklad správy policejní je jistě velmi těžko uspořádat dle nějakého pronikavého systému; látka je přespříliš rozsáhlá a různorodá, i stane se pak při roztřídění jejím, že předpisy obsahu nejrůznějšího přicházejí hned vedle sebe, že vedle výroby a prodeje jedů přichází také dohled k chovu zvířat atd. Než Pražákovo dílo má být především jen nástinem zvláštní části správního práva pro účely studijní, má především jen naučit znalosti positivního práva a vycvičit v právních hlediscích správy a tomuto úkolu spis v úpravě a doplnění vydavatelově dobře vyhovuje.

Z kapitoly o správě vyučování upoutá pozornost oddíl »o jazyku vyučovacím« a školách minoritních; na základě bohatě využité judikatury správního dvoru soudního z poslední doby jasně podány jsou jednotlivé zásady, otázky se týkající. Je dobře znát, jak správní dvůr soudní tu často nálezy svými musil doplňovat mezery zákona a činností svojí judikatury nahrazovat jeho nedostatky. V kapitole o správě vyučovací pozorovat lze také vliv praktických zkušeností Pražákových, jichž nabyl v zemském výboru, kdež juristická jeho správnost a svědomitost byla nemálo ceněna. Učitelstvo nemělo Pražáka rádo; vytýkalo mu, že nepřeje snahám pokrokovějším. Pravda, Pražák, muž přesvědčení cele konservativního, začasté býval jiného mínění — ale ani se strany učitelské se mu neupíralo, že jeho právnická přesnost, důsledné zachovávání a přísně logický výklad zákona byly zase zárukou, jež nedovolovala, aby se dal ovládnouti stanoviskem strannickým. V dodatcích připojil vydavatel k této kapitole ještě stať o studiu žen na školách středních

a vysokých, jak otázka tato byla upravena předpisy, za posledních let vydanými.

Ku kapitole o správě školské připojena je správa kultu — vyličení poměrů kultů náboženských, poměrů mezikonfesijních, jakož i vyličení organisace jednotlivých společností náboženských. Zde autor mohl spokojiti se právem již stručným výkladem, ježto o vyznáních náboženských podrobně byl pojednal ve svém právu ústavním, při článku státního základního zákona o svobodě vyznání. Jen o organisaci jednotlivých církví bylo podrobněji pojednati ještě v právu správním.

Vůbec Pražák některé partie, které by byly patřily do práva správního, a které zpravidla v učebnicích práva správního se projednávají, vložil již do práva ústavního.

Pražák totiž nečinil valného rozdílu mezi právem státním (čili, jak říkal, »ústavním«) a mezi právem správním; pokládal správní právo namnoze jen za podrobnější výklad předpisů práva státního, ukazuje na to, že také samostatná disciplina práva správního vznikla jen oddělením se od práva státního, a že právo správní dosud potřebné své základní zásady přijímá od práva státního.

V kapitole o správě národohospodářské Pražák pojednává o vlivu státní správy na hospodářskou činnost vůbec, o výrobě prvotní (hospodářství lesní, polní, právo honební), dále o právu vodním, o právu živnostenském, o ochraně zvláštních práv živnostenských (o právu autorském, o výsadách a vzorcích průmyslových). Zvlášť oddíl o právu živnostenském zpracován je obšírně a výklad positivních předpisů je podrobný a důkladný.

Předností výkladu o správě národohospodářské s hlediska práva správního je tu, že je omezen na látku čistě juristickou, bez oněch rozvláčných rozkladů obsahu národohospodářského, politického a jiného, jaké nacházíme zhusta v učebnicích německých.

Poslední kapitola spisu, jež jedná o správě sociální, o chudinství, o ochranném zákonodárství dělnickém, o dělnickém pojišťování úrazovém a nemocenském, jakož i o některých zvláštních opatřeních v zájmu dělnictva (jako o úlevách pro stavbu dělnických domů), musila být taktéž značně vydavatelem doplněna novými zákony sociálně-politickými, jmenovitě od r. 1900 vydávanými; zajímavé tyto zákony, obsahující často ustanovení zvláštní, v našem řádu správním dosud neobvyklá, poprvé soustavně jsou shrnuty a jejich obsah v systému práva správního přehledně podán.

Vydavatel nemohl ovšem přepracovati přednášky zesnulého Pražáka tak, aby vznikl spis zcela nový — mělo být vydáno dílo prvního učitele veřejného práva na české fakultě právnické co možno tak, aby původní ráz díla zůstal zachován i s názory autorovými.

Za tři desítiletí své akademické činnosti měl Pražák dosti příležitosti, aby seznal, že posluchačstvo práv takřka veškeru svoji péči věnuje především oborům judiciálním, kdežto studium zákonů ústavních a správních bývá zanedbáváno; příprava v oborech politických vůbec nebývá taková, jako v judiciálních a historických. Domnívaje se pak, že příčinu toho je hledati v nedostatku příhodného českého vydání zá-

konův ústavních a správních, vydal Pražák sám v r. 1894 poprvé, v r. 1905 podruhé sestavení zákonů z oboru ústavy obecní a zemské; chtěl tak obrátiti pozornost studentstva právnického k studiu původního textu zákonů, asi tak, jako tomu je v právu občanském nebo trestním. I zákony z oboru ústavy říšské pak vydal zvláště.

Vydání zákonů z oboru ústavy obecní a zemské z r. 1904 přimyká se k soustavě Pražákova »Rakouského práva ústavního«.

Tato tedy jsou poslední díla muže, jenž po třicet let representoval českou vědu práva veřejného; jimi obraz vědecké jeho činnosti se zavírá. V celém oboru práva veřejného u nás, ve státním i správním právu, položil první široké základy, mnohdy pak vyvedl zde pevné stavby. Tak trvale se zapsal v paměť našeho právnického světa, a oba vydavatelé, kteří poslední životní dílo Pražákovo nám předali a je před zastaráním i zapomenutím uchránili, vykonali tím nejen akt piety památce zesnulého, nýbrž i kus záslužné práce vědecké. První soustava rakouského práva správního jazykem českým vedle jména autorova zůstane nerozlučně spojena i s jejich jmény. *V.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Zásluhou nové a rozšířené, odborníky obsazené redakce »Paedagogických Rozhledů« rozvířila se u nás v poslední době debata o náboženství ve škole. Rozvinutí debaty o tomto předmětu, o sobě velmi důležitém a nyní zrovna akutním, jest záslužný čin. Není vinou »Paedagogických Rozhledů«, že do debaty byl vnesen ostrý tón polemiky bezohledné a nevěcné, zabíhající až do nepěkných útoků osobních. »P. R.« chtěly touto novou rubrikou (»Náboženská výchova«) informovati své čtenářstvo o stavu otázky, o pracích, studiích vykonaných v tomto oboru jinde, kde se o něm seriosně pracuje již dávno; chtěly snésti materiál pro naši veřejnost, vesměs málo informovanou, jako podklad k budoucí diskussi, která se může udržeti na výši věcnosti teprve tehdy, když se zakládá na předchozí podrobné znalosti věci. Škoda, že »P. R.« nemohly hned věnovati této otázce najednou několikrát větší prostor! Jsem jist, že by ono politování hodné vybočení s kolejí nebylo nastalo, kdyby bylo pohromadě víc informativní látky, kdyby odpůrcové byli vyčkali zpráv o bohatství vykonané práce a posud stále prováděném šetření, aby mohli přehlédnouti rozsah a dosah celého problému. K tomu všemu však nebylo redakci popřáno času. S dogmatičností nové církve a s apodiktickou neomylností, která bývá obyčejně příznakem dilettantismu, zaujali odpůrcové náboženství vůbec stanovisko po uveřejnění pouhého programového článku, a to stanovisko naprosto odmítavé.

Programový článek, přirozeně aforisticky stručný a zhuštěný, snadno dá příležitost k polemice. Nejde o to, že vznikla polemika. Na to byl jistě připraven redaktor hlavní, prof. Dr. Drtina, i subredaktor rubriky o ná-

boženské výchově, odborný učitel Em. Havelka. Není pochyby, že se hlavní redaktor předem dohodl s odborným redaktorem o obsahu, směru a duchu nové rubriky, a dal souhlas ku prohlášení stanoviska, které se v celku kryje se známým, již veřejně diskutovaným náboženským stanoviskem prof. Drtiny samého. Přívrženci »Volné Myšlenky« a přátelé »Volné školy« posoudili již a — odsoudili toto stanovisko. Jestliže redakce »P. R.« předložila veřejnosti programový článek, obsahující názory, proti kterým se již dříve ozval odpor, patrně se nebála kritiky a nevyhýbala polemice. Ale o to jde, jaká je polemika.

Programové úvahy »P. R.« zasluhují pozornosti. Obsahují věcnou, přísnou kritiku nynějšího běžného náboženského vyučování po stránce obsahové a methodické. S touto částí jistě souhlasí každý přítel »Volné Školy«, každý »Volný Myslitel«. »Na našich středních školách vyučuje se náboženství tak, že oktaváni s poslední hodinou náboženskou odhazují také náboženství pro život... Předkládají se (mládeži) samé abstraktní formule, nepřístupné, neživotné, odporující často nejen vědeckým poznatkům, i na škole přednášeným, ale i prostému rozumu... Ve školách jsou lidé od náboženství přímo odpuzováni.«

Tím je konstatován věrně skutečný stav náboženské výchovy na našich školách všech, a hned jsou také částečně aspoň naznačeny příčiny tohoto zjevu: mechanické, neživotné, dogmatické, školácké vyučování.

Tyto »výsledky« náboženského vyučování ve školách jsou dnes jasny kdekomu, všem, jenom patrně nikoli těm, kteří z povolání vyučují náboženství, z povolání se zabývají náboženstvím, totiž již jen duchovním a úřadům různých církví.

Čím to je? Což tito úřední pěstitelé náboženství nepozorují, že ubývá zájmu a života náboženského? Pozorují zajisté, vždyť od nich přečasto slýcháme stesky na nevěru, lhostejnost náboženskou a podobné defekty duchovního života. Pozorují tento stav jistě, ale vykládají si jej jinak. Upadají do extrému jiného než laičtí posuzovatelé a vykladači dnešní náboženské odcizenosti: tito připisují skoro všecko nesprávné náboženské výchově, duchovní za to zas svalují všecku vinu na vlivy mimonáboženské a necírkevní; u sebe neshledávají viny.

Obojí jednostrannost je chybou. Netvrdil bych, že jen anebo i pouze že hlavně vyučování náboženství je příčinou nechuti k náboženství mezi mládeží, ale také bych se neodvážil hájiti mínění, že učitelé náboženství, katechetové a církve jsou bez viny.

Je marno a škodlivo zavírati oči před faktem, že vyučování náboženství nejen nedosahuje žádoucího účinku, nýbrž dokonce naopak poškozuje náboženství.

Církev toho nevidí nebo nechce uznat. Věří totiž v intellektualistickém nazírání na náboženství a ve scholastickém bludu, jako by náboženství bylo podstatně dogmatem, jako by náboženství bylo lze zprostředkovat a vštípit pamětí nebo domněle rozumovými důkazy, a v bludu mechanického snižování náboženství, podle kterého — vedle dogmatu — druhou stránkou náboženství jest obřad.

Následkem tohoto v církvi a církvích, v orthodoxii udomácnělého bludu provozuje se (jiného výrazu to nezasluhuje!) vyučování nábo-

ženství školsky a školácky, scholasticky a intellektualisticky, mechanicky a formalisticky. V tom tkví kořen zla. To zavírá církvi oči.

Otázkou reformy ve vyučování náboženství zabývají se proto daleko víc kruhy učitelské. U nás ani tak ne, aspoň positivně ne, poněvadž u nás, v církvi katolické aspoň hlavním učitelem náboženství je všude kněz, — ale úsilně, na př. v Německu, kde vyučování náboženství v obecných školách je skoro vesměs v rukou učitelů.

Potom ovšem také universitní theologové. Diskutují otázku, lze-li vůbec náboženství učit, řeší problémy vyučování historického, dogmatického a ethického, stanoví rozsah upotřebení historické kritiky biblické ve vyučování na nižších i středních školách.

Úvahy tyto jsou nutny, budou jako theorie tvořiti podklad budoucího praktického řešení. Ale k nápravě nedojde, dokud církevní kruhy samy nebudou proniknuty vědomím o nevyhnutelnosti reformy. U nás alespoň jest dle zákona a vyučovacího řádu všecko, co se ve škole týče náboženství, výhradnou pravomocí církve a jejím nedotknutelným panstvím.

Ale i tak není bez zajímavosti, jak si učitelstvo představuje reformu, poněvadž v pravý čas bude slyšen také jeho hlas.

V positivních a praktických návrzích na reformu ovšem už naprosto není jednoty ani shody.

»Paedagogické Rozhledy« chtějí podržeti náboženství ve škole, ale chtějí nahraditi dogmatické a ustrnulé vyučování náboženskou výchovou nekonfesijní, opřenou o novodobý názor na život a novodobé pokroky vědecké, theologické a filosofické.

Tedy místo školského v y u č o v á n í školská v ý c h o v a, náboženská, křesťanská, a to vedená učiteli tak, aby obrodila a prohloubila vnitřní nábožnost mládeže a lidstva.

Rozdíl je patrný. Cesta správná. Ale provedení a dosažení cíle bude velice nesnadné, nesnadnější, než si představují přátelé této reformy. Hlavní obtíž bude: míti všude dostatek osobností — jde totiž o vyučování laické — osobností opravdu náboženských, které mají nejen porozumění pro náboženství vůbec anebo pro náboženství u jiných, nýbrž i samy mají své náboženství osobní, opravdové, prožité.

Pro vyučování nekonfesijní slibují si u nás přátelé reformy pokrok od vyučování l a i c k é h o. Ano, laické vyučování by mělo jisté výhody a přednosti. Ale jen když by se dálo skrze laiky, učitele náboženský živé. Učitel nábožensky indifferentní poškodil by spíš náboženskou výchovu více než kněz. Stesky takové ozývají se z řad nábožensky interesovaných lidí, na př. v Německu.

U nás pak by laické vyučování mělo ještě větší překážky než jinde. Ani nekonfesijnost nebo nezaujatost náboženské výchovy by tím nebyla zabezpečena. Ale je dobře, že se o těchto problémech uvažuje a diskutuje. Ovšem ne takovým tónem i obsahem, do jakého upadl »Školský Obzor« a »Volná Myšlenka« s »Volnou Školou«. Pro volné myslitele není problémů, ani záhad. Jednoduchým řezem odpraví každou otázku, ale rozřešení to není.

Je příznačno, že velká část učitelstva si oblibuje takovýto radikální postup. Označuje to faktický ideový poměr mezi školou a církví u nás.

Jinde řeší učitelstvo otázky reformy positivně. Učitelstvo král. Saského zabývá se jí podrobně již řadu let, a v září 1908 přijalo definitivní návrh, jak si opravu představuje. Bylo by zajímavo podrobně podati vůdčí motivy. Ale »Paed. Rozhl.« začínají uveřejňovati obšírnější zprávu o celém jednání a jeho výsledcích. Upozorňujeme jenom na nejdůležitější jednotlivosti. Srovnávejme! »Školský Obzor« otiskl svému spolupracovníku výrok: »Nejlepší reformou náboženství je vyplenit je jako jedovaté býlí«, výrok tak kategorický, jak nejčastěji mluví bezmyšlenkovitost a neznalost problému. Saské učitelstvo soudí: »Národní škole musí býti náboženství zachováno. Vymýtiti je, znamenalo by ohroziti nejvyšší cíle veškeré činnosti výchovné.« »Vyučování náboženství má za úkol učiniti v dítěti smýšlení Kristovo živým.«

Z těchto tří vět vyniká, jak se jinde otázka reformy vážně zkoumá a řeší, a jak se u nás postupuje dogmaticky i proti náboženství.

Zralou ovšem celá otázka dosud není. Právě pro to vítáme počin »Paed. Rozhl.«, jako podnět k hojnějšímu přemýšlení.

S katolické strany nebylo posud soustavně a věcně o této otázce pojednáno. Návrhy na reformu mají dle »Volné Myšlenky« ráz »protestantský«, a to je patrně — podezřelé. Bylo by dobře, kdyby tento problém byl probrán též s hlediska katolického.

8. ledna 1909. +

Feuilleton.

Papež Julius II.

Dní řadu dívali se mirandulští
se zdí a věží na strašného starce,
jak shrben neduhy a kvasem žití
o holi stoupá k postaveným dělům,
s vojáky pře se, holí po nich bije,
sám houfnic polohu, střel dráhu zkoumá,
lunt časem přiloží a radost jeví,
když rána jeho ze zdí Miranduly
vyrazí kámen nebo muže skolí —
a dívali se, kterak s namáháním
i do příludných příkopů se spouští
a povzbuzuje, nakazuje, kárá
a nedbá, že se koule s hradeb ryjí
v zem kolem něho. Vídali jej takto
od mrazných jiter do večerů šerých.
Den Narození Páně slavil takto,
Hod vánoční i památku Tří Králů.
Na dvacátého ledna rozhodla se
Madonna, vdova po hraběti Piu,
vládkyně tvrze, vztyčit bílý prapor,
neb hlad byl v kastelu, zdi rozstříleny,
a naděj pomoci už zahynula.
Tu sešlý stařec prvý byl, jenž zjevil
se v čele vítězů na náspech tvrze.
Hůl nestačila letu kroků jeho,
šíj sehnuta, však cítit nezdála se
břemeno stáří, lehce šel a z důlků
zapadlých očí plameny dva plály
a šlehaly po zpustlých zdech a půdě,
po němých dělech, odházených zbraních
a lidech, kteří v bráně kupili se
pod strachem chvíle, z hrůzy věcí příštích.

Hle, Mirandula! . . . Vetkl v ně svůj pohled
lví, rozhněvaný — bílým vousem zmítal
mu mrazný vítr — zamířil k nim přímo —

a mirandulští padli na kolena —
Toť on! On sám! Náš pastýř! Svatý otec!
I zaúpěli k němu rázem všichni
ti hladovci a třesoucí se zimou:
— Rač požehnat nám bídným, svatý otče! —

A svatý otec šel a takto myslil,
(a myšlenky jak vystřelené koule
se míhaly tou starou hlavou jeho):
— Hle, Florenčan chtěl soše mojí vložit
do ruky bibli . . . řekl jsem mu: Blázne,
co s Písmem? Nerozumím písemnictví,
dej meč mi. Mrzout zarazil se silně,
však meč dal . . . Věru, Pasquino má pravdu,
já klíče Petrovy vmet do Tibery
a Pavlův meč si připial . . . Dobrý žertík
a velká pravda, jak to často bývá . . .
Bůh pomocníkem, ano, nebojím se,
že člověk udělá mi něco zlého —
však jen když Pavlův meč je v ruce mojí . . .
A Florenčan chtěl náhrobek mi tesat —
nač pokoušeti osud? Já chci žíti —
v čas Bramante mě dobře upozornil . . .
žít činůplně — k životu mít vůli
je pancířem vždy proti podlé smrti . . .
Ten Bramantův hoch musí vypovědět
na stěnách Segnatury slávu naši
pro příští věky . . . Florenčan pak trpký
na stropě Sixtiny ať vypravuje
o moci toho, v jehož hrozném jméně
my meč držíme tady . . . Žíti chceme!
Tři supové se slétli v Italii —
však mýlíte se, není ještě mrtva . . .
Ten Francouz proklatý v ni zaťal spáry,
ah, tomu nejdřív zakroutit chci hrdlo —
Pasquino tvrdí, proto prý, že nosím
francouzskou nemoc . . . čtverák — dvakrát pravda.
A císař, hloupý Němec, také cívi
na alpských kopcích, kdy čas jeho přijde,
»kněz, papež zatracený« o nás říká —
však počkej, Němče! . . . Španěl, v řadě třetí,
krk natahuje z luzné Neapole,
zda chvíle hodů se již dostavila —
má Italie, očistím tvé tělo,
já, Julius, tvůj Caesar! . . . Valentino,
ten zmetek Borgiův, ten musil pojít,
že děvkou chtěl mít tebe a ne paní . . .
Já nevytrhnu kusy z těla tvého,

bych rodinu svou sytil. Dceru svoji,
svou Felice, jsem provdal Orsinimu
a z Říma hnal je . . . Proto právem můžem
z Ferrary vyhnat Donnu Lukrezii,
tu Borgiovnu prokletého jména,
ať ona zví i čistý manžel její,
co znamená to s Francouzem se bratřit! . . . .
I krysy benátské to zvědět musí.
Ten text jim přečtu . . .
Tak . . . A dneska budem
nocovat v Mirandule . . . V sklepích, doufám,
že po hraběti pohárek zbyl vína . . .
A také že se najde dívčí tělo
teplounké, měkké, by v té zimní noci
zahřálo tělo naše, jakož hřál se
kdys David král děvečkou sunamitskou . . .

Ty bestie zde řvou o požehnání?!
Ah, měl bych zvěšet vás, vy podlá hrdla,
však Julius chce být dnes milostivým! . . .
Psi chytří vědí, že mé požehnání
jich duši zbaví všech smrtelných hříchů,
krom dvou neb tří — sám nevyznám se v počtu,
ni v druhu jejich — nuže, mějte si je! —

Hůl přendal v levici, stáh rukavici
a prsty kostnatými, s nichž se blyštěl
rybářský prsten, milostivě dával
své požehnání na schýlená těla . . .

-by-

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Via facti.

Objevitelem této taktiky byl dr. šl. Koerber. Když po Wittkově provisoriu v lednu 1900 nastoupil vládu, snažil se přirozeně uklidnit českou delegaci, zrušením jazykových nařízení bar. Gautsche pobouřenou. »Dokud nebude odčiněn zločin ze dne 17. října 1899, nebude klidu v tomto domě.« prohlásil jménem mladočeských poslanců dr. Stránský. A dr. Koerber klid »v tomto domě« potřeboval, domáhal se ho za každou cenu. Restituce vnitřní úřední češtiny byla touto cenou v první řadě. Vydat nová nařízení pro zeměpanské úřady Koerber si netroufal po revoluci německé a klidu by tedy nebyl získal. A bez zavedení vnitřní češtiny mladočeští poslanci nechtěli upustit od obstrukce. Vynalézavý dr. Koerber takto přitlačen ke zdi, objevil konečně prostředek: zavolá si do Vídně presidenta vrchního soudu pražského, vicepresidenta finančního ředitelství, ředitele pražské pošty a konečně i místodržitele a smluví s nimi, aby, pokud se nařízení hr. Claryho týkala vnitřního jazyka úředního, dodržování těchto nařízení nebrali do slova a trpěli, aby v úřadech jim podřízených se úřadovalo i uvnitř česky, ovšem jen v českých okresích. Aby zamhouřili oko. Psaného dr. Koerber z ruky nedal nic, vše že ujedná ústně. Dr. Koerber, jak již známo, byl v ministerstvě svém neobmezeným vládcem, rozhodoval přes hlavy svých resortních ministrů a mohl tudíž, c h t ě l-l i, takové sliby beze všeho splniti. Po té stránce a s této strany odporu a překážek tedy nebylo, už proto ne, poněvadž dr. Koerber u veškerého úřednictva požíval veliké úcty a značné obliby. Jedinou starostí jeho bylo, aby se o tom Němci nedozvěděli. Němci měli na trvání Koerbrova kabinetu značný zájem a nechtěli se tudíž, pokud jim Koerber vyhovoval, ani nic dovědět. Tak to šlo po několik měsíců, češtiny jakž takž co vnitřního úředního jazyka se užívalo, Němci mlčeli. Až teprve když Mladočeši žádali splnění požadavků dalších, když žádali po stránce jazykové různé další kroky a dr. Koerber potajmu už jim nemohl vyhověti, pakt s drem Koerbrem

byl zrušen, Mladočeši přešli do opposice útočnější a do obstrukce. Tím pojednou stali se Němci vidoucími, poznali, že prý Claryho nařízení se neprovádějí, čeština vnitřní stále že je v platnosti proti platným zákonům, a žádali na dru Koerbrovi, aby tomuto zlořádu (Unfug) udělal energicky konec. Tenkrát baron Spens-Boden rozhodně počal češtinu skutečně odstraňovati z úřadů, a důkladně. Nepomohlo remonstrování mladočeských poslanců, ministr spravedlnosti dal vymýtiti každé razítko české. To ovšem zvyšovalo jen hořkost mezi českými poslanci a drem Koerbrem, ale tehdejší ministrpresident setrval v tomto nepřátelství dlahnou dobu. Až zas když cítil, že přes odpor českého poselstva přece jen nebude trvale moci přecházeti k dennímu pořádku, dal se dr. Koerber do nového jednání.

Tehdy odešel z kabinetu baron Spens, ministr spravedlnosti, a dr. Koerber ponechal si vedle svého ministrpresidia a portefeuillu vnitra ještě i správu ministerstva spravedlnosti, aby — mohl spíš Čechům vyhovět při zavádění češtiny via facti!! Tato via facti, která se nám už jednou ukázala býti cestou trnitou, nalezla zase dost věřících v mladočeském klubu, zase ujednány ústní příkazy a tentokráte nejen u soudů, ale i u úřadů ostatních. Zase Němci o tom nesměli vědět, měli zase zamhouřené oči. Ale víme, že se i tentokráte historie opakovala. Jenže, než mohlo dojíti k vystrkování češtiny, dr. Koerber byl odvolán a přišel baron Gautsch. Baron Gautsch, jemuž dáno od Mladočechů příměří, zaváděl češtinu do vnitřní služby, a my v tom měli vidět největší koncesi a ochotu barona Gautsche. V nedávné polemice dr. Kramář vypravoval, že »jsme o tom nesměli mluvit«. Nemluvili jsme, nemluvili, i když totéž potichu zaváděl baron Beck. Nemluvili jsme o tom my, a ze začátku koalice o tom nemluvili také Němci. Z toho se u nás soudilo, že to Němec neviděli, že o tom nevědí! Mysleli jsme, že Němci nevědí a nevidí, co »tropil« dr. Foit a dr. Fiedler na poštách v Praze a v Čechách. Oba čeští ministři nedělali ovšem nic jiného než svou povinnost, a vlastně nedělali nic jiného, než — dr. Koerber. Tam, kde se zbytečně němčilo, tam se zaváděla čeština, a že j e n tam, patrno nejlépe z případu německo-brodského, kde čeští úředníci při poštovní ambulanci rozhodně přestřelili, když dopisy a zásilky, určené pro cizinu, označovali českými jmény. Za hranicemi českými nemusí nikdo věděti, co je Řezno, co je Dobrosol, co je Lipsko, a překládat malou obec u Lince »Kleinmünchen« — Malým Mnichovem, není než špatným žertem. To ovšem Němci museli vidět, a i kdyby nebyli chtěli rakouští, viděli to v Německu. Německý vyslanec ve Vídni, šl. Tschirschky, krátce po

svém příchodu do Vídně dostal z Berlína příkaz, aby si u barona Aehrenthala na věc stěžoval. Jednání německobrodské ambulance nedošlo odsouzení jen u ministra obchodu, ale u všech odpovědných českých politiků, a věc přes noc skoro vyřízena.

Dr. Fiedler, který chtěl češtině zjednati platnost jen tam, kde to bylo na místě, kde nepřekážela mezinárodní dopravě, nepostavil se na pochybené stanovisko radikálů německo-brodských a dokázal tak, jak již řečeno, že zaváděl vnitřní češtinu jen v mezích, jak ji zavésti sliboval dr. Koerber i baron Gautsch. Na pražské poště, kde bylo od jakživa víc než dost dobrých Němců, pohlíželo se na tuto via facti jistě dost mrzutě a kysele, a to tím více, když po této cestě skutků šel i sám ředitel, dvorní rada Schafařík-Pštros. Dřívější poštovní ředitel si sice tuto cestu velice zpohodlnil: on nezaváděl vnitřní češtinu, on jen trpěl, když ji zaváděli jeho lidé. A když nějaký německý vrchní rada poštovní venkovským úřadům česká psaní vytýkal jako »nepřípustná«, poštovní ředitel takový přípis svého úřadu nepodepsal, nýbrž výtku prostě dal škrtnouti. Za takových okolností se ovšem zavádění češtiny dařilo. Vždyť úředníci při poště pražské cítili dobře, nejsouce chráněni zákonem o neodvislosti jako soudcové, že opposice proti poštovnímu řediteli by byla vzpourou proti ministru obchodu — a takové opposice se mohou špatně vyplatit, když je ministr jen trochu energický, a má-li ve vládě pevné postavení. A dr. Fiedler takové postavení měl po tři čtvrti roku.

Dokud tedy koalice trvala a český ministr obchodu stál v čele poštovnictví, šlo vše dobře. Když však Němci zpozorovali, že jim koalice prozatím nic nemůže přinésti, zejména že se koalicí nedá trvale udržeti stávající dosud nadvláda německá, a že zavádění vnitřního úředního jazyka českého ničí jednu z nejcennějších kompensací německých pro eventuální českoněmeckou dohodu, stali se pojednou vidoucími. Počali tam, kde se jim to zdálo nejpohodlnějším a nejjistějším — u soudů, nejdříve vystřelil pan Freyrer v Chebu, adjunkt nejen co soudce, ale i co soukromník naprosto nezávislý. Počala revolta německých soudců, odvolávajících se na zákon, který jim dovoluje zkoušet zákonnost každého nařízení. Z toho muselo povstat rozčilení na straně české, poněvadž postup německý na podnět německé národní rady počatý neznamenal než rušení nařízení Stremayrova.

Němci viděli, že koalice se neudrží, radikálové na obou stranách tlačili na její rozpadnutí a Němci stali se pak zcela vidoucími. Pojednou počínali postřehovat nerušené zavádění vnitřní češtiny

u pražské pošty, a vidouce koalici v koncích, podali před prázdninami parlamentárními v okamžiku takticky důležitém pilné návrhy, znemožňujíce tak bar. Beckovi parlamentární vyřízení nutných předloh. Baron Beck dal jim za odvolání těchto pilných návrhů řadu slibů, a nejdůležitější týkal se poměrů u pražského ředitelství poštovního. Aby tam bylo zabráněno dalšímu počešťování, měl tam být dosazen německý vicepresident, který by dohlížel na dodržování platných předpisů. To znamenalo, že via facti u poštovního ředitelství v Praze má být zabarikádována. Tento slib baron Beck dal Němcům za zády českých politiků a poslanců, v okamžiku nejvyšší nouze, ano za zády a přes hlavu ministra obchodu, dra Fiedlera. Upozornili jsme na tomto místě hned, jak o obsazení pražského poštovního ředitelství v létě 1908 bylo jednáno (článek »Dr. Žampach«) a poukázali jsme hned, že v celé aféře ukazuje se divná slabost ministra obchodu, který trpí, aby jeho sekční chef, Wagner z Jauregg co generální poštovní ředitel na základě nějakého zastaralého císařského nařízení z dob předústavních dělal poštovní politiku přímo s baronem Beckem. Ale tehdy se u nás na věc pohlíželo ještě růžovými nadějemi, že se koalice dá přece jen udržeti, kdežto Němci už věděli, že se neudrží, a to hlavně proto, poněvadž ji sami rozbijí. Je známo, že koalice a s ní kabinet Beckův byl zničen palácovou revolucí za vedení dra Gessmanna, které se bohužel dostalo i pomoci české. Baron Beck odstoupil; jeho nástupci Bienerthovi nepodařilo se ze známých už příčin do dnešního dne sestaviti koalici novou, čeští poslanci nebyli více ve vládní většině.

Revolta u soudců německých trvala dále, a v pražském poštovním ředitelství začal svou působnost pan vicepresident Swoboda. Aféra Swobodova je známa dopodrobna z denních listů, známy jsou její konce — došla řada výnosů, třeba že pan Swoboda padl jim za obět. Než odešel, vykonal své politické poslání, o němž sám psal dru Schreinerovi — vše, co dr. Fořt a zejména dr. Fiedler v Praze zavedli, je odčiněno.

V české veřejnosti přirozeně panuje nad tímto počínáním vlády a působením pana Wagnera z Jauregg, jehož odstranění jsme na dru Fiedlerovi žádali v den jeho jmenování ministrem obchodu, značné rozčilení. Dr. Kramář rozčilení to odůvodňuje tím, že se nám nyní odnímá, co nám bylo dáno za hlasování pro nejdůležitější potřeby státní. To je jistě trapné, že ti, kteří si na tento postup vlády u Němců stěžují, zamlčují jedině správný důvod jeho: via facti, které jsme děkovali všechny ty zajisté cenné úspěchy jazykové (o nichž jsme

ovšem nesměli mluvit), má jednu kardinální podmínku, že totiž tato via facti jde pouze a jedině v l á d n í m t á b o r e m. Po této cestě může choditi jen vládní strana, a v okamžiku, kdy české vedení v Praze a ve Vídni souhlasilo, aby se nám dávaly jazykové koncese via facti, tak potichu, že jsme o nich nesměli mluviti, muselo toto české vedení celé české veřejnosti otevřeně a přímo říci, že česká politika musí na příště jíti rovnočarně, bez oklik a klikatin, směrem vládním. Avšak to se nestalo, a nejen to: pražské vedení, které znalo stejně obtíže via facti jako vídeňské, dělalo radikální politiku, nepřálo si vládní politiku. Jen české ministry si přáli páni ve výkonném výboru mladočeském, a via facti, jinak ale oposici, snad i obstrukci. Netřeba dodávat, že vedení agrární na vlas stejně postupovalo. Tento rozpor po celý rok skoro násilně byl tutlán, umlčován a konejšen, až konečně nastal výbuch, explose, a vše se sřítilo a shroutilo.

*

Čeští ministři odstoupili, via facti je neschůdná a zasypána. To, co se od té doby, co odstoupil baron Beck a s ním Fiedler a Prášek, stalo, není než křeči, nezdravými poměry v Rakousku vyvolanou. Ty poměry křičely po jazykovém zákoně, křičely už za Koerbra, poněvadž po 17. říjnu 1899 nastaly tytéž poměry jako v listopadu 1908: chtěli jsme to nazpět v oposici, čeho jsme nabyli ve vládní politice. Proto dr. Koerber podal osnovy jazykové, stejně je připravoval baron Beck a podal je baron Bienerth. Dr. Koerber měl tenkrát alespoň odvahu k základním konturám jazykových zákonů, Beck a Bienerth je pouze provedli dál — na levo, pokud se týče ohraničení. Ale Koerber i Bienerth zanechali ihned pokusu uspořádat jazykové nepoměry v Čechách, když na obou stranách nastal povyk, a zůstalo vše při starém.

Provisorní úřednický kabinet Bienerthův zaměněn před několika dny definitivním, z části jen parlamentárním. Ale ani provisorní ani definitivní ministři nevědí kudy kam. Jazyková otázka zastavila činnost českého sněmu i říšské rady, oba sbory jsou zavřeny, baron Bienerth vládne sám. Už neřeší jazykovou otázku, jen se pokouší o znovuotevření pražské i vídeňské sněmovny, kde zbytečně přirazil dvéře. Ale zdá se konečně, že to dosavadními prostředky nepůjde, a to prostě proto, že hlavně u nás v Čechách konečně nadešlo poznání, kterého jsme měli nabýti po zkušenostech s Badenim, Gautschem a Thunem. Dnes snad už ani političtí analfabeti v Čechách nevěří ve via facti, dnes snad už nikdo nestojí o úspěchy, o nichž nesmíme mluvit, a dnes už nikdo nevěří, že lze něco podnikat v náš prospěch.

o čem se Němci nedovědí. Zamotanost a klikatina dosavadní taktiky snad konečně donutí vedoucí české politiky, aby se prostě a otevřeně přiznali k tomu, že tábory v Čechách beze strachu nutno rozděliti na vládní a opoziční, a že obě tyto strany si vzájemně bez podezřívání musejí pracovat do rukou. Snad k této taktice povede i poznání, že i obstrukce je úspěšná jen tehdy, dělají-li ji v š i c h n i čeští poslanci. Obstrukce jednotlivých klubů menších neb větších musela by utonout v parlamentě 516 poslanců, a proto možno i ve vídeňském parlamentě postupovat tak, jako ve všech parlamentech světa, po různých cestách, za společnými cíli. Doposud se nechodilo za cílem, nýbrž jen proti sobě. Až si česká veřejnost zvykne na názor, že via facti je nejnebezpečnější politikou nejen pro národ celý, nýbrž i zabijákem pro každou stranu, která po ní chodí, poněvadž je to cesta pokoutní, cesta neupřímnosti, nezaloží už žádná politická strana svou politiku na této pochybné chytristice a půjde přímo a s otevřeným hledím. Nemáme příčiny tajiti se něčím, co chceme, a úspěchy, o nichž nesmíme mluvit, jsou jen korupcí veřejného života. Dostali jsme na via facti naučení cenného pro naši politiku — doufejme, že toho naučení použijeme. *Č.*

Dějiny a dějepisci na mezinárodním kongresu historickém v Berlíně.

Napsal Dr. Vlast. Kybal.

(Pokračování.)

II. Mimoněmecké dějepisectví na kongresu berlínském.

Přejdeme-li od těchto všeobecných úvah a úsudků k vlastnímu referátu o činnosti berlínského kongresu historického, jak se tato jevila v jednotlivých sekcích i ve shromážděních společných, budeme míti potěšení vytknouti mnohé jednotlivosti, které vnesou více světla, barvy a sytosti v obraz, jejž jsme zasadili do rámce snad příliš černého. Nevystoupili-li na kongresu národové evropští mimo národ německý v takovém zastoupení, jaké by bylo důstojné jejich kulturní síly a užitečné činnosti a rozvoji vědy historické národní i mezinárodní, vystoupili na něm přece jednotlivci, kteří znamenají určitý program a stupeň vývoje současného dějepisectví světového. Byli to předem staří a zasloužilí koryfeové, jak je berlínský žurnál nazýval, kteří obsadili křesla předsedů a místopředsedů v ústředním výboru i v jednotlivých sekcích. Kromě nich vystoupili na kongresu historikové mladší, u nichž obyčejně idea přesahovala léta a kteří jsouce na počátku nebo v rozkvětu svých sil, více slibovali vykonati, než skutečně vykonali. Tito jednotlivci, staří i mladí, pokud to nebyli Němci, představovali historickou činnost jednotlivých národů ve vědách historických kusé, rozptýleně a nejednotně. Konečně vystoupil na kongresu silný šik předních historiků dnešního Německa a projevil velice pozoruhodně a při příležitosti, jež se nebude tak brzo opakovati, své snahy, směry a ideály vědecké, pedagogické i národní. Promluvme tedy nejprve o historicích mimoněmeckých a potom o historicích německých. Je ovšem přirozeno, že nebude nám možno zachytit všechny pozoruhodné zjevy kon-

gresu, již z toho důvodu, že nebylo lze současně na všech místech býti, poslouchati a pozorovati.

1. Francouzské dějepisectví má silné tradice nejen ve vyšší historii, v níž věda spojuje se s uměním ve velká i drobná díla synthetická, nýbrž i v t. zv. vědecké historii, jejímž cílem jest především obohacování vědy novým nebo nově zpracovaným materiálem. Tradice této vědecké historie jsou vtěleny (mimo Institut) pro badání v národní historii francouzské ve slavné École Nationale des Chartes a pro badání v historii mimofrancouzské, zvláště v historii klassické a orientální, ve školách odborných, jako jest École d'Athènes, École de Rome a École du Caire. Tato poslední škola, založená roku 1880, je úzce spojena se jménem Gastona Maspéro, předního to egyptologa dnešní Francie, ředitele Musea egyptských starožitností v Kairu, profesora egyptologie na Collège de France a autora velice četných spisů ze starých dějin egyptských i orientálních, z nichž nejznámější jest illustrovaná Histoire ancienne des peuples de l'Orient classique ve 3 svazcích. Maspéro byl spolu se Charmesem zakladatelem uvedené školy a jako nástupce Mariettův ve studiu egyptských starožitností je dnes představitelem třetí periody francouzské egyptologie, jejíž první periodu vyznačoval Champollion a druhou Mariette od svého slavného vstoupení do nekropole Apisů, Serapea, r. 1851. Maspéro přišel do Berlína zároveň jako zástupce pařížské Académie des Inscriptions et Belles Lettres (jeho proslovení při zahájení kongresu bylo nejvěcnější) a ve druhém veřejném shromáždění přednášel »O tom, co se koná v Egyptě pro zachování historických památek«. Tónem velice prostým, ale jasným a bystrým vyprávěl o činnosti »Service des antiquités de l'Egypte«, která byvši založena od Marietta r. 1857, věnovala se na jedné straně shromažďování památek staré kultury egyptské v jediné Museum egyptských starožitností, a na druhé straně methodickému a vědeckému výzkumu ruin a ochraně ohrožených pomníků. Archeologický výzkum Egypta děje se pod dohledem jednak Evropanů (Francouzů, Angličanů a Italů), jednak domorodců; celá země je rozdělena ve tři velké a dva malé inspektoráty, spravované od evropských úředníků, jimž podléhá 11 domorodých inspektorů a těmto více než 300 místních dohlížitelů. Ochrana a restaurování pomníků jest v rukou evropských techniků, zv. directeurs des travaux. Tato organisace se výborně osvědčila a Service des Antiquités koná svou úlohu nejen s horlivostí a vážností, ale i s positivními výsledky. Maspéro mluvě v Berlíně »o našem díle«, věděl, kde mluví

a v kterou dobu mluví. Loňského roku byl v Kairu založen německý archeologický institut a jeho ředitel prof. Borchardt nejprvé v »Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft« (č. 37) a potom na kongresu samém oznámil výsledky devítiměsíční nepřetržité práce vykopávací v Abuziru, kde se mu podařilo odhaliti chrám krále Sahury z doby 2500 př. Kr. Není pochyby, že hrabivé ruce říšskoněmecké vědy, které okkupovaly Řecko, Italii a Byzancii (dr. Wiegand z Cařihradu přednášel na kongresu o odhalení byzantských klášterů a nástěnných maleb v pohoří Latmos u Miletu), vztahují se i na Egypt a dále na východ. Avšak rovněž není pochyby, že francouzská věda archeologická energicky hájí a bude hájiti svého prvenství a svých staletých tradic, jež na východě zakládali Mariettové, Derenbourgové, Oppertové a j. Přednášel-li Borchardt o objevu Abuzírském, přednášel L e g r a i n, ředitel Service des Antiquités de l'Egypte, o objevech v Karnaku.

V jiných oborech francouzští historikové programově nevystoupili, ba přednášky Duchesna, Omonta, Lichtenbergera, André Michela a j., které byly ohlášeny, v poslední chvíli byly odřeknuty; ani přednáška Monodova o Micheletovi a Německu nebyla konána. Místo Monoda přednášel L. P é l i s s i e r z Montpellieru o italské signorii v XV. století; z ostatních ojedinělých přednášek francouzských sluší vytknouti přednášku Johna V i é n o t a, professora protestantské fakulty pařížské, o korrespondenci adm. Coligny, a přednášku P e r d r i z e t o v u z university Nancy o archeologickém badání v Macedonii. Abstinenci historiků pařížských na kongresu berlínském zavinily ovšem (mimo dobu velice nepříznivou pro kongresování) poměry politické, zvláště štvaní říšsko-německé žurnalistiky proti Francii, jež ztrpčuje styk mezi oběma národy v každém oboru a při každé příležitosti.

2. A n g l i c k é d ě j e p i s e c t v í vystoupilo na berlínském kongresu velice kusé a nesouvisle, ač bylo tu několik historiků, kteří nahrazují mnohé. Především byli tu archeologové a historikové starověku, jako A s h b y, ředitel britské školy v Římě, jenž přednášel o starých vodovodech římských (o vodovodech se vůbec na kongresu mnoho mluvilo — Borchardt vykopal v Abuzíru staroegyptský vodovod, docela prý podobný modernímu v principu i v mnohých jednotlivostech), po Ashbym přednášel prof. J o n e s z Oxfordu o reliefech sloupu Trajánova, pak R h y s, G r e n f e l l a j. Ve všeobecných schůzích přednášeli sir William R a m s a y z Aberdeenské university o církevní organisaci v Lykaonii od IV. do XI. století a sir Fre-

derick Pollock z Londýna o správě komitétů v Anglii, jak jsem výše uvedl. Jako Ramsay je znamenitý řečník, jenž dovede získat pozornost posluchačstva pro thema sebe odbornější, tak Pollock je negací řečníka před širším obecenstvem; přednášel, vlastně nepřednášel, nýbrž jen četl zprvu německy, potom anglicky monotonním hlasem despektujícím naprosto ucho posluchačů svůj učený elaborát, nevstoupiv ani za řečnický pult. Přes to thema jeho bylo velice zajímavé — staré, ale stále svěží thema z ústavních dějin anglických: vycházeje z výkladu slova a pojmu »Comittee«, pojednával učený autor »Dějin anglického práva« hlavně o dvou nejdůležitějších komitétech anglické historie ústavní, o »Kings Council« a o parlamentu: vykládal organisaci i agendu královské rady až do nejnovější doby, líčil její dříve skoro neobmezenou moc správní a ukazoval, jak silný vliv až do konce XIX. století měly Commonweath-Committees na právní i ústavní vývoj Anglie. — Z politické historie anglické nepřednášel bohužel mimo prof. Mackinnova (Unie mezi Anglií a Skotskem r. 1707) nikdo, ač pracuje se v tomto oboru v Anglii velice horlivě, jak dosvědčují nejnovější souborná díla z politických dějin novověkých.

3. Americká historiografie měla v Berlíně čest vystoupiti v slavnostním hávu diplomatickém. Jeho Excellence David J. Hill, vyslanec americký v Berlíně, byl sice odmítán od hlavy říše, když se jednalo o jeho usídlení se Unter den Linden, ale při zahájení kongresu jako slavnostní řečník byl přijat s velikou vřelostí, jež ovšem z valné části spadala na účet jeho úřadu i přátelských styků německo-amerických. Hill jako historik je zajímavá osobnost: byl historikem dříve, než byl diplomatem, a zůstává historikem, i když je diplomatem. Jeho dílo »A history of diplomacy in the international development of Europe« je vysoce ceněno v západním světě, více pro svou původnost, než pro svou učenost, a jeho slavnostní přednáška na kongresu »O ethických úkolech dějepiscových« ukázala, že tento diplomat není tolik historikem diplomacie, nýbrž i filosofem historie. Hillova filosofie historie překvapuje svou — morálností. Historie, praví tento diplomat, je vědou daleko více ethickou než mathematickou, ba celá podstata historie je ethické povahy. Úlohou historikovou jest rýsovati stoupající i klesající křivku lidského vývoje, jak se tento projevuje v rozmanitých činnostech člověka, v umění, průmyslu, filosofii, literatuře a politice; historik má podrobně sledovati proměny, které na tento vývoj postupně působily, a tím má, pokud možno, odhalovati síly a vlastnosti, jimiž lidský

vývoj byl způsoben a ovlivněn. A protože jediným a neproměnným činitelem dějinného processu jest člověk, lidská povaha, historik má za úkol odhalovati pohnutky a výsledky lidské činnosti v oboru rozumového snažení. Dějiny podle Hilla nejsou nic více a nic méně než kronika snažení lidí, řešit záhady, které jim klade jejich přirozenost a jejich prostředí. V tom smyslu »Die Weltgeschichte ist das Weltgericht.« — Facit této filosofie, jež pojímá dějiny sub specie racionální morálky, není, jak patrno, ani nový ani obecně platný: »mathematikové« v historii budou i na dále popírati jakýkoliv ethický úkol své vědy a materialisté budou stále protestovati proti tomu, že vyšší sféra lidské činnosti, sféra »kvalitativního střídání forem« jest doménou dějin par excellence. — Hill vystoupil na kongresu ještě jednou, ale ne jako historik, nýbrž jako vyslanec oznamující dar 50.000 dollarů jednoho občana německo-amerického na installování germánského musea při Harvardově universitě, která má býti »nejvelkolepější nacionální svatyní německou« (jak se vyjádřil výřečný ředitel musea Francke, jenž o museu zvlášť přednášel) na půdě nového světa. Zpráva o daru byla přijata s velikým enthusiasmem a manifestace pro nový »Deutsches Haus na cizí půdě« se výborně podařila jako »marks of special friendship«, jež poji Německo a Ameriku. — Z ostatních amerických historiků na kongresu mluvil archeolog Reisner (o královských hrobech čtvrté dynastie), Carter, ředitel americké školy v Římě (o otázce priority: Romos, Romulus a Remus), Haskins (o Normandii za Viléma Dobyvatele) a Mc. Giffert (Prolegomena k dějinám protestantského myšlení).

4. Měla-li Amerika na kongresu svého vyslance, měla tam Italie svého prince. Il principe di Teano ze starého rodu římského Caetani (ochotné noviny berlínské neopomenuly poučiti historiky méně znalé historie, že z toho rodu pošli dva papežové středověcí — mezi nimi Bonifác VIII. — a jeden ministr novověký) je zajisté ještě větší výjimkou mezi princi než pan Hill mezi vyslanci. Je historikem, a to ne historikem papežství ani ne historikem diplomacie, nýbrž historikem islamu. Podnikl rozsáhlé cesty po severní Africe, přední Asii a i Indii, a počal vydávati »Annali dell' Islam«, obrovskou, na 20 svazků vypočtenou sbírku, která má obsahovati veškerý, rukopisný i tištěný materiál ke kritickým dějinám vývoje světa mohamedánského. Tato sbírka, jejíž tři svazky jsou již vydány, má ve svém celku tvořiti nutný doplněk k Encyklopedii Islamu, jež právě péčí utrechtského profesora Houtsmy a pod ochra-

nou mezinárodní associace evropských Akademií počala vycházeti; má býti sestavena přesně podle zásad vědecké methody, přinášeti pro všechny důležité události v chronologickém pořádku sestavené všechny prameny, kriticky je tříditi, jejich relativní cenu analyticky zjistiti a konečně i jejich synthesu učiniti; další svazky mají vycházeti společnou prací orientalistů různých národů i různých oborů, ale v jazyku italském. Caetani předeslal výkladu o plánu této sbírky zajímavý, ale příliš stručný výklad o historickém postavení islamu v dějinách lidstva se zvláštním zřetelem k jeho spojení se starými dějinami asijskými. Přednáška byla v německém překladě (Das historische Studium Islams) rozdána mezi členy kongresu. — Princ Caetani mluvil na kongresu ještě o jednom obrovském podniku italské historiografie, totiž o bio-bibliografickém slovníku italském (Dizionario bio-bibliografico Italiano ossia Repertorio Biografico della Storia d'Italia dal 476 al 1900), jehož jest vrchním redaktorem a vydavatelem. Tento slovník podle vyloženého programu má být úplným biografickým repertoirem Italie, který asi ve 20 dílech velkého oktávu bude obsahovati jména všech osob, italských i cizích, jež přímo nebo nepřímo měly styk s historickým, ekonomickým, politickým, náboženským, vojenským, uměleckým, literárním a vědeckým vývojem národa italského od r. 476 až do r. 1900. Jednotlivé díly mají periodicky vycházeti ve svazcích od jara r. 1909. O programu a postupu práce tohoto největšího slovníku světa mají poučovati vydávané bulletiny (Bolletino), jichž posud vyšla dvě čísla, v Římě, Palazzo Caetani, kde je »Ufficio centrale di redazione«. — Z ostatních počinů současného dějepisectví italského na kongresu ohlášených jmenuji »Raccolta Vinciana« čili archiv Leonarda da Vinci, jenž, jak referoval Ettoro Verga, byl r. 1905 v Miláně založen za tím účelem, aby shromažďoval na jednom místě všechny dokumenty a veškerou literaturu vztahující se přímo nebo nepřímo k Vincimu a vydával spisy o Vincim i o jeho učitelích a žácích; vydávaný bulletin má připravovati materiál k racionální bibliografii Leonarda da Vinci, a společnost, jež kolem podniku je seskupena, má soustřeďovati všechny odborníky, italské i cizí, dílem nebo dobou Leonardovou se obírající, a usnadňovati jejich badání. — Prof. Biagio Brugi z Padovy oznámil vydávání dvou svazků akt německého národa university Paduánské (Acta nationis germanicae iuristarum) z let 1545—1609 a 1650—1709 (acta artistů má vydati prof. Ant. Favaro): mezi Němci nacházeli se i Neněmci a v uvedené době i luteráni, tak že snad i pro české dějiny tato

publikace bude užitečná, tvořic jakési pokračování publikace profesora Malagoly »Acta nat. germ. Universitatis Bononiensis« z r. 1887. — Z historiků italských přednášeli na kongresu ještě prof. Pais (Età della redazione delle leggi delle XII. tavole), Zabughin (G. Pomp. Seto nella storia del tordo umanesio), Scialoja (Storia della vendita consensuale), Riccobono (Influenza del Cristianismo sulla codificazione Giustiniana) a Rajna (Storia ed epopeja). Ač toto zastoupení italské historiografie na kongresu bylo velice kusé, přece přítomní učenci svým vystupováním, svou výmluvností i svou pozorností ke kongresu a jeho pořadatelům (návrh na uctění památky Mommsenovy, dedikace množství spisů kongresu) dovedli uplatniti v tomto mezinárodním shromáždění svou vědu a to v míře, která odpovídá více uměle sklenutým tradicím slavné minulosti a touhám i ideálům budoucnosti než skutečnému stavu, síle a vyspělosti přítomnosti.

5. Rusové byli jediný národ slovanský, který na berlínském kongresu vystoupil oficiálně; byli tam zástupci cárské akademie, Eremitage a university petrohradské a universit jurjevské, charkovské, kijevské, oděsské a varšavské. Přes to zastoupení ruské vědy historické na kongresu bylo tak ubohé, že by sami ruští historikové protestovali proti podobnému nepoměru osob a věcí. Rusů bylo na kongresu z cizinců nejvíce — 36, jak jsem výše uvedl, ale jednání se súčastnilo celých šest, z nichž tři nesou jména německá: bylo tam více representantů korporací, než representantů vědy; »široká« natura ruská snese ovšem podobné nelogičnosti, i takovou na příklad, že jazyk národa více než 80millionového na mezinárodním foru má stále stejnou hodnotu s jazykem drobných národů i nárůdků; o nějakém ohledu na ostatní Slovany a solidaritě s nimi nelze ovšem mluviti, a rovněž ne o nějaké vážné representaci historické vědy ruské. Z oněch šesti historiků zvláštní pozornost vzbudili právníci, a to Vinogradov z oxfordské university, jehož přednášku uvedl jsem výše a jehož význam jest v celém učeném světě dobře znám, a pak mladý profesor petrohradské university Michal Rostovcev. Rostovcev přednášel ve všeobecném shromáždění o římském kolonátu; mluvil s temperamentem, s důtklivými gesty a výbornou němčinou, jako obyčejně mluví Rusové v Německu vyškolení; přednáška dle závěrečného úsudku Ed. Meyera byla ukázkou velice horlivých studií z římských dějin na petrohradské universitě pěstovaných a přinášela původní názory na jednu z nejdůležitějších otázek agrárních dějin římských. Rostovcev vychází

z názoru, že na vývoj římského kolonátu působily velice silně a mnohostranně agrární poměry Egypta a Malé Asie. Studiem agrárních poměrů egyptských, maloasijských a sicilských lze dokázati překvapující shody mezi císařským zákonodárstvím zemědělským v Africe a královským zákonodárstvím hellenistickým. Učení o suverenitě státu nad veškerou půdou provincií, majetkové poměry v provinciích, princip naturálních daní z užívání státních pozemků, vzájemné postavení velkých nájemců a drobných podnájemců, eximované postavení těchto podnájemců a konečně učení o »origo« — to vše podle Rostovceva mělo vzory a kořeny v hellenismu. — Ostatní přednášky ruských historiků byly následující: S. v. Stern z Oděsy o řecké kolonisaci na severním břehu Černého moře ve světle archeologického badání; Kulakovskij z Kijeva o vojenské nauce Nikefora Despoty; Grass z Jurjeva o zakladateli sekty Skopců a James v. Schmidt o připravované výstavě obrazů starých mistrů v Petrohradě.

(Pokračování.)

Ch. Darwin.[1]

Charles Rob. Darwin narodil se r. 1809 v Shrewsbury a byl už jako hoch horlivým sběratelem přírodnin; nelíbila se mu však ani škola, ani později studium lékařství, ani stav kněžský; spřátelil se za universitních studií s přírodopisci a věnoval se jejich oboru. Byl ze zámožné rodiny, v níž se vědecké tradice udržovaly od 18. století. Děd Darwinův, Erasmus Darwin (1731—1802), zvláště vynikl, jsa originálním lékařem, básníkem, přírodozpytcem a filosofem. Jako lékař byl přívržencem rousseauovství (s Rousseauem se znali), horlil pro přírodní léčení, pro působení na duši nemocného, a zvláště proti pijáctví; měl prý velké praktické výsledky. Jako básník pokusil se botanické záhady vystihnouti veršem a stal se v Anglii zakladatelem popisné poesie vědecké, která nějakou dobu velmi kvetla, brzy však stala se terčem posměchu a jméno darwinismu stalo se přihanou pro takového druhu poesii. Jako přírodozpytec Er. Darwin vynikl subjektivním pozorováním klamů zrakových a závratí, předešed takto originálními pokusy Purkyni. Napsal velké dílo o zvířatech a jiné o rostlinách, ve kterém svérázným, někdy podivínským způsobem užíval zkušenostní filosofie Lockeovy a Humeovy k výkladům o podstatě života. Mezi jiným psal také o původu zvířat a rostlin: snad prý Bůh na počátku stvořil jediný zárodek živočišný, z něhož narostl prý organismus a z toho povstala všechna ostatní zvířata i rostliny. Vykládá pudy ze zkušenosti, naznačuje už myšlenku ochranného zbarvení a pohlavního výběru.[2]

---

[1] Vyjde v Radl: Dějiny vývojových theorií v biologii devatenáctého století.

[2] Spisy E. Darwinovy: The Botanic Garden (báseň, jejíž druhý díl s titulem: The loves of the Plants). 1788. — Zoonomia or the Laws of Organic life. Lond., 1794—96. — Phytologia or the Philosophy or the Agriculture and Gardening. Lond., 1800. — O E. Darwinovi jednají: E. Krause. Erasmus Darwin u. seine Stellung in d. Geschichte d. Deszendenztheorie. Mit einem Lebens- u. Charakterbilde v. Ch. Darwin, Leipz., 1880, kde jest i starší literatura. —

Ch. Darwin ku podivu málo navazoval svoji theorii na učení dědovo; zdá se, že jednak je měl za příliš fantastické[2] (měl přirozenou nechut k filosofii) a podceňoval je ze stejných důvodů jako nauku Lamarckovu, jednak mu vůbec scházel smysl pro dějinnou souvislost vědeckého myšlení. Když se Darwinova theorie ujala, Erasmus Darwin byl jí zcela zastíněn a stal se leda »předchůdcem Darwinovým«, dosti málo všímaným. Nicméně Erasmus Darwin jest filosofem mnohem svéráznějším a myšlenkami bohatším, měl i širší rozhled literární než Charles, který zase nad svého děda vynikl houževnatostí a důkladností myšlenek.

Jakés mírné podivínství bylo vlastností celé rodiny: už mnohostranná činnost Erasmova o tom svědčí; jeden jeho syn se zastřelil v návalu melancholickém; otec Charlesův byl také trochu originální (učencem nebyl); Charles sám stonal celý život záhadnou jakousi nemocí srdeční.

Když Charles Darwin žil v Londýně (bylo to v mladších letech, neboť později sídlil jako soukromník na venkově), stýkal se, zvláště po cestě kolem světa, s nejlepšími hlavami tehdejší Anglie. Znal se s geologem Lyellem, s Whewellem, známým filosofem a spisovatelem dějin induktivních věd, se slavným tehdy botanikem Rob. Brownem, znal Bucklea, Macaulay-ho, Carlylea, debattoval s nimi o jejich názorech, a v jeho zápisníku jsou poznámky, jež si o nich činil, a které nám ukazují dobře vychovaného Angličana, umějícího o každém povědět něco pěkného, ale pro povahu lidskou, pro hlubší idey pochopení nemajícího.

Říkává se, že úsudky naše o druhých nejlépe nás samy charakterisují; nuže Darwinovi imponoval Buckle spoustou vědění a methodickým způsobem, jakým sbíral doklady po nejrůznorodějších spisech; protivil se mu Carlyle, pro kterého má špatně ukrytý posměch; význačná jest jeho poznámka o Carlylovi: »nikdy jsem

---

S. Butler dokazoval v díle Evolution old and new London, 1879, že vývojova theorie Erasma D. jest lepší, než Charlesova, ale neměl úspěchu. V poslední době Rud. Burckhardt znova upozorňoval na vliv Erasma Darwina na základy darwinismu (Burckhardt R., Geschichte der Zoologie, Leipz., 1908).

[3] Darwin podepsal tato slova životopisce (E. Krausova) o svém dědu: »E. Darwinův systém byl sám o sobě znamenitým stupněm k poznání, které nám otevřel jeho vnuk, ale chtíti je v našich dnech nově oživiti, jak se o to stal zcela vážný pokus, to svědčí o slabé schopnosti myšlení a o duševním anachronismu, pro který nelze nikomu záviděti.« (E. Krause, Ch. Darwin u. sein Verhältn. z. Deutschland. Leipz., 1885, s. 185.)

se nesetkal s mužem, který by byl tak málo nadán k exaktně vědeckým badáním«.[4]

Když byl akademikem, nikdo prý tak na Darwina nepůsobil, píše, jako Herschel a Humboldt; vypisoval si z Humboldta poznámky a těšil se, že půjde na cesty jako on, a vskutku r. 1831 podnikl vědeckou cestu kolem světa na lodi »Beagle«, kterou anglická vláda vypravila k prozkoumání pobřeží jihoamerického. Cestou všímal si hlavně geologie; právě tehdy vyšel spis Lyellův a Darwin hledal v jižní Americe doklady pro novou theorii o pomalých proměnách povrchu zemského. Vrátiv se z cesty, zůstal soukromníkem a věnoval se cele přírodním vědám. Zemřel r. 1882.

Darwinovi bylo v pařížské akademii kýmsi vytýkáno, že prý je dilettantem, a opravdu nepatřil do žádné školy; nebyl ani botanikem, ani zoologem, ani geologem, ani fysiologem, nehlásil se k žádnému směru, jaké tehdy kvetly, ani k morfologii, ani k embryologii, nýbrž přecházel od jedné otázky ke druhé, od výkladů o vzniku korálových ostrovů k otázce o původu druhů zvířecích, k otázce o pohybech rostlinných a o mimice tváře lidské.

Theorie, které založil, mají velmi anglický ráz: dovolávají se spíše zkušenosti než důvtipu, jsou nehluboké, ale originální; mají málo myšlenek a jsou jednotvárné, ale velká jest rozmanitost zjevů, na kterých myšlenku rozvádějí.

Východisko theorie Darwinovy.

Jako pendant k materialismu francouzskému šířilo se v Anglii koncem 18. a počátkem 19. století učení Jer. Benthamovo, že vzpruhou mravnosti jsou pocity libé a nelibé, že mravné jest, co jest prospěšno, že člověk se vyhýbá jen proto zločinu, že se ostýchá nepříjemnosti z jeho odhalení. Jednotlivec nesmí povolovati úplně svým náklonnostem, ale omezovati je má jen potud, pokud nenaráží na zájmy společnosti: »největší štěstí největšího počtu lidí« jest principem této sobecké morálky, jejíž zvláštností jest, že podstatu mravnosti nehledá ve vrozených vlastnostech duše lidské, nýbrž dává jí vyplynouti ze spolužití, ze zájmové kollise mnoha jedinců.

Spis Benthamův, toto učení obsahující, vyšel r. 1789; něco dříve (1776) vydal Adam Smith známé dílo »O bohatství národů«, ve kterém se vyšetřují zásady života národohospodářského. Člověk jest sobeckou bytostí, má za to Smith, hledící uskutečnit své osobní

[4] Leben v. Ch. Darwin, I., s. 70.

cíle; společnost prý dosáhne tehdy největšího bohatství, když jednotlivci se neomezí ve svých hospodářských snahách, když každý bude míti volno »nejlaciněji koupit, nejdráže prodat«.

Obojí názory rychle se v Anglii ujímaly a staly se základem »klassického národohospodářství«. Anglie se tehdy přetvořovala z hospodářského státu v průmyslový a velkovýroba měla ve Smithovi zbraň proti všelikým ochranářským zákonům, privilegiím a clům. Tyto byly odstraňovány a rostl ideál státu jakožto bezpečnostního pouze zřízení pro ochranu života a jmění občanů a nezasahujícího do svobody jednotlivcovy.[5]

Methoda filosofů z tohoto období národohospodářského byla psychologicko-logická. Spisovatel začal úvahu rozborem psychologickým: pozoroval zjev, na př. p r o d e j, a vyšetřoval jeho podmínky psychologické, a z těch jednu, dvě ustanovil za hlavní, na př. n a b í d k u — p o p t á v k u; jim dal význam h y b n é h o p r i n c i p u p r o d e j e. Potom se dedukcí vyšetřovalo, co by se stalo ve společnosti, která by se řídila jedině zásadou draho prodati, lacino koupiti a došlo se k důsledkům, které byly vydávány za fakta plynoucí z přírodních zákonů.[6]

Také známý národohospodář T h. R o b. M a l t h u s řídil se touto logikou ve spise o zásadě lidnatosti, který vyšel poprvé r. 1798: faktum, že společnost lidská jde za štěstím, bylo mu v ý c h o d i s k e m; proč však se pokroku lidstva nedaří? Rozebíráme-li život společnosti, a n a l y s u j e Malthus, vidíme, že lidé mají vrozený pud silně se rozmnožovati; ale aby obstáli, třeba jest potravy. Rozmnožování a potrava jsou h y b n o u s i l o u pokroku lidského. Vizme jak z kollise těchto dvou činitelů dá se o d v o d i t i skutečný stav: člověk se množí příliš rychle, poměrem geometrickým, potravy přibývá jen arithmeticky, proto nutně nastane nedostatek potravy, hlad, nemoci, těžká práce, špatná výživa dětí, přebydlenost malých míst, vojna, neřesti všeho druhu atd. Odtud praktický důsledek: aby lidstvo dosáhlo štěstí, má jednotlivec omezovat svůj pud po rozmnožování; štěstí celku stává se tak brzdou přílišné expansivnosti jednotlivcovy. Výklady Malthusovy velmi působily a měly vliv na úpravu anglického zákonodárství chudinského (1834).

---

[5] Užil jsem tu výkladů obsažených v P. Hensel, Th. Carlyle, Stuttgart, 1901, s. 25 nsl.

[6] Na tuto methodu upozorňuje Ch. Seignobos, La méthode historique etc. Paris, 1901, s. 132.

V létech třicátých toto hnutí bylo na vrcholu — dva roky po červencové revoluci francouzské byla provedena liberální reforma anglického parlamentu. I dále ještě trval tento myšlenkový směr: T. Buckleovy »Dějiny civilisace anglické« (1857—1861) byly jeho pokračováním a propracováním. I těchto dějin si všimněme. Buckle v nich dokazoval, že dějiny mají býti vědou, přírodovědou, studující zákony ducha lidského i zákony přírodní a vliv jejich na sebe, dbající vlivů podnebí, potravy, půdy atd.

Takovéto smýšlení ovládalo Anglii, když Darwin začal přemýšleti o své theorii. Nebyl sice politikem ani národohospodářem, a Benthama ani Smitha snad nečetl; ani o vlivu Millově na své názory se nezmiňuje; za to však četl Malthusa — r. 1838, jak vypravuje, když už přes rok přemýšlel o vývoji zvířat. Vliv Malthusův na jeho myšlenky projevil[7] se už v druhém vydání Cesty kolem světa (1845). Známo jest, že z Malthusa přijal myšlenku o přílišném množení zvířat a plynoucím z toho boji o živobytí; méně se dbá toho, že vliv theoretiků národohospodářských naň byl daleko větší, že určoval celkový jeho názor na živou přírodu i jeho vědeckou methodu.

Všichni auktoři před Darwinem, Lamarcka nevyjímaje, viděli v přírodě jednotlivá zvířata a jednotlivé rostliny; co je dohromady spojovalo, byl zákon podobnosti jejich těla a úkonů. Mluvili sice o přírodě; ale toto slovo jim znamenalo duchovní princip, který tvoří dle všeobecných zákonů jednotlivé zjevy. Jednotlivec v přírodě, jeden člověk, jedno zvíře, jedna bylina, ani malý nebo velký jejich počet neznamenají tomuto názoru nic víc, než ztělesnění věčného zákonu; záhuba jednoho, deseti, sta zvířat, zničení celého světa neznamená tomuto názoru, než že zmizely viditelné doklady věčných zákonů, které však na skutečném životě jsou nezávisly.

Darwinovi však, synu praktické Anglie, přírodou byly části její: smrt zvířete byla mu změnou přírody, smrt deseti, sta zvířat změnou desetkrát, stokrát větší. Ve smyslu národohospodářských theorií pak celou přírodu živou měl za společnost, za stát složený ze svéprávných individuí. Jako stát byl vydáván za celek složený z individuí, jejichž sobecké zájmy jen sobectvím druhých byly omezovány, tak Darwin živou přírodu pojal za celek složený z jedinců za svými individuálními cíli jdoucích.

Byla to nová a velkolepá myšlenka, přemýšleti o hospodářství přírodním, viděti ve zvířatech a rostlinách členy velké

[7] O rozdílu mezi 1. a 2. vyd., srov. A. Kirschhoff v úvodu k Darwin's Reise (Hendelsche Ausg., s. XIV.).

společnosti, občany v přírodě tak, jako jsou lidé občany ve státě. Svobodomyslné theorie upíraly státu právo, dávati zákony zasahující do práv jednotlivcových; stejně Darwin bojoval proti myšlence, že příroda jest ovládána nějakým zákonem, který by upravoval vztahy zvířat k sobě: jen zvířata a rostliny samy svými egoistickými snahami si určují zákony životní.

Nedalo by se pochopiti, proč Darwin tolik působil na theorie sociologické, kdybychom přehlédli, že jeho nauka sama jest přírodní sociologií, že Darwin přenesl do přírody ideál anglického státu, jaký vládl za jeho doby.

Také logiku převzal Darwin od Malthusa: ustanovil z pozorování jednotlivcova jisté faktum (rychlý příbytek individuí); uvažoval, jaké následky by v přírodě toto faktum mělo, kdyby platilo samo o sobě (domyslil se, že onen vzrůst povede k boji o život) a těmto vymyšleným následkům dával jméno zákonů přírodních.

Laissez faire, laissez passer; la nature va d'elle même — bylo slavným heslem oněch dob; jeho praktickou částí obraceli se politikové proti ředitelům státu, aby zabránili jejich svémocnému vsahování do práv jednotlivcových; laissez faire, laissez passer bylo útokem na starou zásadu, že královská moc pochází od Boha; Darwin, theoretik ujal se druhé části hesla a napsal svoje dílo na thema, že není božských zákonů v přírodě: la nature va d'elle même!

(Dokončení.)

Dělnické hnutí odborové ve Francii.

Napsal Edvard Beneš.

(Dokončení.)

III.

Revoluční syndikalism tak, jak dnes jest formulován, stojí příkře proti politické straně socialistické a má prý socialism vlastně pohltiti. Všeobecně se ukazuje na antagonism obou těch hnutí ve Francii, silný zvláště v létech posledních. Syndikalism revoluční, jak jsme viděli, vyšel ze socialismu. Přijal jej a dal se od socialistů dlouho vésti. Socialisté, právě jako u nás a v Německu, pokládali jej více méně za doplněk strany, který má hlavní účel soustřeďovat v sobě dělníky různých názorů a připraviti je k socialismu ve svém zvláštním prostředí.

Revoluční syndikalism obrátil dnes celou věc: on dává direktivu, on zná zájmy dělnictva, on povede boj; a strana socialistická učiní to, co on rozkáže, co on bude žádat, stane se ona doplňkem syndikalismu.

Když bylo dáno r. 1884 syndikalistům právo associační, uchopily se okamžitě různé frakce socialistické direktivy nad syndikáty. O vlivu jejich jsem se již zmínil. Strana byla rozervána a dělila se na tři hlavní frakce: guesdisty (vůdce J. Guesde), broussisty nebo possibilisty (vůdce P. Brousse), blanquisty, poslední to zbytky socialistů z Komuny. K broussistům patřili rozhodnější allemanisté (vůdce J. Allemane). Frakce ty se prudce potíraly, různíce se většinou taktikou. Nejsilnější a nejrozhodnější byli guesdisté, francouzští marxisté. Všechny frakce okamžitě se vrhly na syndikáty, aby je dostaly pod svou moc a zvětšily své řady. Guesdisté tu byli ještě nejšťastnější, ne sice pro počet získaných, ale »jakostí« jejich. Byli neústupní doktrináři, a jakmile někoho jednou získali a přesvědčili, zřídka se stalo, že tento se zpronevěřil. Jest to ostatně jev všeobecný v prostředí dělnickém. Všecky boje, které odehrály se mezi těmito frakcemi až do jejich sjednocení r. 1905, přeneseny byly do syndikátů. A to mělo často vliv velmi neblahý a mezi syndikalisty straně značně škodilo. Spory ty byly také jednou z příčin, jež vyvolaly dnešní revoluční syndika-

lism, více méně nepřátelský straně socialistické jako straně p o l i t i c k é a hlásající naprostý antiparlamentarism.

Jednu dobu guesdisté byli tak silní, že se jim podařilo převésti na svou stranu největší část syndikalistů. Utvořena první celonárodní organisace, předchůdce dnešní »Confederace práce«, »Fédération Nationale des Syndicats«, která se stala úplným doplňkem strany Guesdovy a podléhala zcela vlivu strany jeho »Patri Ouvrier Français«. Jednota šla tak daleko, že kongresy se konaly v týchž městech, v touž dobu a s týmiž lidmi. Ale pro vnitřní spory, pro otázky politické a organisační celá syndikální organisace uboze zanikla r. 1894. Než přes to podléhali syndikalisté stále frakci této i druhým, a tak byla neustále zanášena politika do syndikátů, a hlavně ovšem politické spory taktické jednotlivých frakcí socialistických.

Na tom však nebylo dosti. Vedle socialistů přišli také anarchisté a ti, ačkoli jsou antiparlamentaristé, mají také svou politiku. Ti bojovali také o syndikáty se všemi frakcemi socialistickými. Ti přirozeně proti parlamentarismu socialistickému vztyčili svůj antiparlamentarism. V syndikátech vytvořil se brzo proud protipolitický. Současně však boje staly se ostřejší, celé hnutí těmito rozpory politickými rozervanější.

Tento stálý boj, jenž strhl, jak již uvedeno, syndikalism na cestu třídního boje, současně však způsobil v něm bezmocnost a rozervanost vnitřní, trval až do let 1900—1901. Vliv stran politických byl tím silnější, ježto Francie prožívala krisi v afféře Dreyfusově, a ježto proletariát se boje proti klerikalismu silně účastnil. To dalo mu tolik vlivu, že Millerand přišel k vládě, že Waldeck-Rousseau se socialisty vážně počítal, a že celá strana socialistická — ovšem bez guesdistů — stala se reformistickou. Syndikalisté, vedení socialisty, čekali mnoho od této nové éry. Přišly však massakry v Longvy, přišly persekuce, vojsko šmahem posíláno do stávek a socialističtí poslanci dokonce uznali, že vláda si nemohla jinak pomoci. Dělnictvo značně bylo zklamáno, tím spíše, že vlivem socialismu samého bylo proniknuto ideou o boji třídním a reformism socialistický jevil se jako zpronevěření se této idei; anarchisté pak ze situace znamenitě těžili, ukazujíce na bankrot socialistické politiky a na ministrování Millerandovo. Nad to v bursách práce revoluční propaganda dávno již byla silná a s nelibostí sledovala reformism a politické kompromisování strany, hlavně frakce Jaurèsovy. Proti úpadku strany, který viděly v jejím reformismu, zdvihly se všechny živly neústupné, revoluční a z hnutí toho vyšel konečně dnes již jasněji formulovaný re-

volučním syndikalism. Anarchisté tu takto v podstatě, využivše dobré příležitosti, zvítězili. Zvítězili však nejen z tohoto důvodu, nýbrž hlavně proto, že vždy byli rozhodnějšími ve vystupování v syndikátech, syndikáty více cenili nežli socialisté, kteří je tlačili do pozadí, do područí své strany, kdežto anarchisté na syndikáty přenesli veškeru svou činnost a velikou spoustu syndikátů vedli, jsouce pravidelně voleni za sekretáře, knihovníky, delegáty. To ostatně jeví se ještě dnes a poměry v Confederaci nejlépe to dokazují. Stává se často, že socialistický syndikát zvolí za svého delegata do Confederace anarchistu, ježto tento jest nejlepším syndikalistou a soudruhům svým se tím vnucuje. Jest to přirozeno, ježto anarchisté nezabývají se politikou a tak v syndikalismu se specialisovali.

K nim přidaly se revoluční živly socialistické, když reformistická politika strany dělnictvo neupokojila a když za demokratické vlády Waldeck-Rousseauovy dělnictvu nevedlo se lépe nežli dříve. Syndikáty byly takto nalaďovány duchem revolučním, jsouce již od roku 1884 proniknuty ideou třídního boje. Brzy na to vystoupila »Confederace práce« a hnutí bylo připraveno. Z toho nutně se vyvinula nová theorie o syndikátu vůbec. Až dosud dle socialistů syndikát neměl býti ani socialistický, ani anarchistický, ani žlutý, ani buržoastickými elementy ovládaný, nýbrž neutrální — měl však přece podléhati nepřímo straně a starati se výlučně o zlepšení denní situace dělníkovy. Nyní všecka neutrálnost mizí, poněvadž nepřichází ani do počtu. Syndikát už nediskutuje o taktice, o reformách, stal se revolučním, třídním a má jediný cíl: boj neústupný proti zaměstnavateli v otázkách ekonomických.

Hlavní bod these syndikalistické jest však jinde. Spočívá v tom, že syndikalisté začínají rozeznávati od sebe tři pojmy: socialism, syndikalism a třídu dělnickou. Dle socialistů francouzských, a i jiných, věc se má takto: jest tu třída dělnická a tato třída rozděluje se ve dva prvky, politický a ekonomický. Politické hnutí socialistické a syndikátní hnutí jsou jen dvě různé stránky jedné a téže věci. Jedná stránka, strana socialistická, má prováděti revoluční svůj boj, druhá, syndikalisté, mají prováděti drobnou svou práci reformní v dílnách. To jsou ostatně běžné zásady, platné v Německu, u nás, v Belgii a ve Švýcařích.

A tu jsou syndikalisté u otázky, která o celé jejich thesi rozhoduje. Tvrdí, že strana socialistická není identická s třídou dělnickou, že nemůže se pokládati za rovnou

syndikalismu, za těleso téhož druhu jako hnutí syndikální. Jediným representantem třídy dělnické může býti jen syndikalism, složený z jedinců identických, z dělníků námezdných, z jediných členů náležejících opravdu proletariátu. Strana socialistická, složená z lidí vázaných k sobě pouty jen ideologickými, není a nemůže býti pravou inkarnací třídy dělnické.

Jeden z vůdců a zakladatelů i theoretiků hnutí toho, Hubert Lagardelle, dal výraz této theorii na socialistickém kongresu loňském v Nancy: »Jak? Kongres, kde já, původu buržoasního, mluvím, kde vidím velikou většinou socialistických měšťáků, advokátů, professorů, žurnalistů, lékařů, úředníků, obchodníků, bohatých majetníků..., ten že se podobá schůzi syndikalistů, a strana, jež ho organisuje, že jest inkarnací dělnických syndikátů? A boje parlamentární a volební že jsou identické bojům třídním, stávkám a celému hnutí syndikálnímu? Doznejme si to: jsme tu zde, přišlí ze všech stran sociálního horizontu, máme vzájemně hospodářské zájmy protivné přes to, že se tu dělník na okamžik smíří se zaměstnavatelem v otázce o všeobecné politice. Ano, strana socialistická jest politická strana, která vzhledem k společenským třídám nemá ekonomického základu a která směšuje representanty proletariátu, buržoasie, středních tříd a rolnictva... Řekněte, chcete-li, že jest stranou tříd, nikoli však, že jest stranou třídní, ve smyslu, že jest výlučně stranou dělnickou.«

A syndikalisté pokračují ve své argumentaci. Cílem politického boje jest organisace demokracie. Politická strana obrací se vždy jen k občanu, k voliči a nebere přímý zřetel na jeho hospodářské postavení. Syndikát však ve svém boji obrací se k dělníku, a k nikomu jinému. Syndikát jest jen pokračováním dílny. Všecky různé vlivy náboženské, filosofické, politické tu přestávají, není tu žádná směs, nýbrž jednolité těleso, jež se brání proti témuž nepříteli. Proto syndikáty jsou jediným a přirozeným polem, kde se odehrává boj třídní. Každá stávka stane se tu vyjádřením přímým, bezprostředním tohoto boje třídního, což v boji politickém není možno vycítiti. Politický boj nikdy nemůže vytvořiti takovou solidaritu a jednotnost jako boj syndikátní. A tím, že denně se tu boj třídní staví tak jasně před oči, stává se boj ten výlučně revolučním, jakmile dělník si uvědomí jednou, co boj v syndikátu, co stávka vlastně jest.

Konečně dovolávají se syndikalisté posledního důvodu, a ten jest rozhodně nejvážnější. Pro socialisty, jako stranu politickou, emancipace proletariátu jest možná jedině dobytím politické moci ve

státě. To jest základní článek doktriny. Reformisté socialističtí doufají, že jakmile dostanou v parlamenté nadpoloviční většinu, že dílo emancipace počne; s počátku budou míti jen část vlády v rukou, pak všecky ministry a celou vládu. Revoluční socialisté věří v revoluci a neosobní diktaturu proletariátu, jež zdekretuje pak sociální revoluci. Syndikalisté revoluční — kteří jsou také současně socialisté — pokládají obě methody za utopické, a právem, neboť obě dávají státu sílu tvořivou, které nemá. Ať již methodou revoluční nebo reformistickou socialisté se zmocní vlády, tím přece přes noc nestvoří novou společnost. Ti, kdož zvolí za dnešních okolností socialistickou většinu, nemají tím ještě vůbec možnosti organisovati novým socialistickým způsobem produkci. Vláda taková měla by moc a autoritu, vydala by dekret na dekret, zákon na zákon, ale dělníci by tím nijak se nestali schopnějšími nahraditi kapitalisty a nové těleso sociální by nemělo nijak zajištěnu harmonii. Neboť jak by zmocnění se vlády několika muži mohlo okamžitě změniti psychologii davů, city a instinkty společnosti dnešní, stvořiti nové formy a organismy životní?

To jsou názory utopické, neboť od politické změny ve vládě nemůže pochoditi změna společnosti. To by celý ten vývoj společenský byl příliš snadný. Nový život rodí se jen po dlouhé přípravě. A tak i socialism politický musí s tím počítati. Syndikalisté tudíž naproti dnešnímu socialismu politickému staví to, co nazývají socialismem instituci společenských. Chtějí místo boje politického hlavně obracet se k praxi, k vytvořování organismů, které změnu produkce přinesou, organismů vytvořených dělníky a pro dělníky. A toho schopen jest jen syndikalism, ten má býti nástrojem té budoucí přeměny. Všechny instituce buržoasní jsou založeny na duchu autoritářském a obchodním. Socialism politický v boji o moc politickou chce se bráti touže cestou. Tak by sotva změnil dnešní situaci. Syndikát však jest orgán založený na rovnosti, svobodě a solidaritě, tedy na principech zcela jiných než instituce buržoasní. On může státi se tedy tím nástrojem budoucí společnosti.

Německá a anglická odborová sdružení dívají se divným okem na syndikalism francouzský. Tento zase má pro obě jen pohrdlivý výsměch. Trade-unie a německá sdružení jsou namířena proti společnosti autoritářské a nesvobodné a první jejich starostí jest napodobit instituce buržoasie a někde i příkrostí je překonat. Disciplina německá v německých odborových organisacích a sklon ke kapitalismu v trade-uniích anglických jest syndikalistům tím nejlepším důkazem. Takový

syndikalism nesmí být, chce-li opravdu emancipaci dělnictva a nevěří-li v utopistické názory socialistů reformních a revolučních o přeměněné společnosti. Německá dělnická vláda v organisacích, anglická trade-unionistická byrokracie, silné vlády centrální u obou vzbuzují u syndikalistů hrůzu, neboť cílem těchto jest neodvislost a iniciativa u každého dělníka a nikoli podrobování se autoritě. Totéž jest i s příspěvky. Trade-unie a Gewerkschaften vidí moc peněz u buržoasie; skládají tudíž kapitály a chtějí srazit kapitál kapitálem. Jak se jenom chtějí naučit žít ve společnosti budoucí, když nebudou znáti jiné mravy nežli dnešní? Všecky ty jejich instituce jsou buržoastické, nemají nic dělnického, nic zvláštního a pro nějakou budoucí společnost dělnickou jsou bez významu, nejsou socialistické. Oč jsou angličtí a němečtí dělníci ve svých organisacích volnější nežli v dílnách?

Těžko jest odporovati takovémuto argumentování, tím spíše, že jest obráceno přímo proti marxistickému fatalismu. Syndikalisté tudíž jednají jinak. Chtějí připravovati instituce dělnické, chtějí prakticky socialism uplatňovat a ne jen theoreticky debatovat nebo čekat, až se společnost sřítí pod koncentrací kapitálu. Organisují syndikáty neodvislé, svobodné, živí v nich ducha revolty a třídního boje, zvykají dělnictvo, aby se obešlo bez vůdců, bez pánů, aby bylo svobodno. Tu je viděti v l i v a n a r c h i s m u na theorii syndikalismu, jakož vůbec jest tomu tak všude v celé theorii. Nenávidějí centralism, neznají disciplíny, vše jest federalistické a autonomní; každý jedinec jedná na svou zodpovědnost, každý je nechán sobě, ač mu je zaručena předem solidarita. Působí se předně se stránky m r a v n í, v ý c h o v n é, tvoří se silná individua, vše ostatní je stranou. Příspěvky jsou věcí vedlejší; když stávkují jedni, solidarita druhých pomůže. A dlužno přiznat, že v posledních dvou letech ve stávkách ukázala se taková solidarita, jaká není známa jinde (ve Fougères, v Raon-Etapes, atd., kommunistické polévky, živení děti, rozváženi jich po jiných obcích, do Paříže, atd.). Celé vystupování »Confederace práce« řídí se těmito principy.

Vlastní these syndikalismu revolučního spočívá tedy v tom, že je nutno zničit společnost novými orgány, a ty orgány nutno vytvořit. Jako společnost feudální padla pomocí nových orgánů, obcí, měst, zastupitelstev, tak i nyní musí tomu tak býti. Syndikalism se takto staví jako antithese socialismu officielního, jenž chce dobýti politické moci a pak společnost změniti. Syndikát má býti společnosti kapitalistické tím, čím byla obec, město společnosti feudální. A tu dovolá-

vají se syndikalisté přímo autority Marxovy, který už důležitost syndikátu předvídal. Syndikát jest školou pro dělníky ku přeměně společnosti. Tam učí se, jak dílna má vlastně vypadat. Dílna nemá býti nic jiného nežli syndikát, život v syndikátu má se přenésti prostě do dílny, a tak stane se z dílny kapitalistické dílna socialistická. Bez této přípravy, bez tohoto ducha syndikálního není možno čekati emancipace. A proto — to jest konec argumentace syndikalistické — neoddělovat dílnu od syndikátu, přenést do ní jeho ducha, odstranit z ní ducha autority, rozparcelovat společnost na dílny — syndikáty, dát dělníkům do rukou řízení dílny, jako mají v moci řízení syndikátu. K tomu nedospěje trade-unionism nebo Gewerkschaften, nýbrž jedině syndikalism revoluční. V tom jest pro syndikalisty celý problém sociální a tak naň pohlížejí, když mluví o společnosti svobodných vyrabitelů a dělníků.

Revoluční syndikalism, jak z uvedeného patrno, jest revolta proti socialistickému fatalismu. Tím, že prohlašuje neustálou osobní činnost za první a nezbytnou podmínku všeho a že dává individuu a nově vytvořeným a úmyslně zformovaným organismům hlavní roli v přetvoření společnosti, stojí i proti historickému materialismu. A tak vypovídá boj socialismu officielnímu na všech stranách. Stojí proti fatalismu ekonomickému i politickému, nevěří, že by koncentrace kapitálu přinesla kollektivism a odsuzovala vlastně individuum k nečinnosti, nevěří rovněž, že by lístek hlasovací změnil společnost a celý socialism stal se tak jen operací volební. To plyne ovšem z toho, že pokládají reformistickou i revoluční methodu socialismu za utopistickou. Proti socialismu zdvihají individualism pod vlivem anarchistickým, který hned od počátku tu byl silný a je podnes, ačkoli, jak jsem již uvedl, revoluční syndikalism má nejlepší své stranníky mezi socialisty. Vliv Bernsteinův jest ovšem také snadno znát.

Pro syndikalisty jest tato theorie novou krisí socialismu, obdobnou revisionismu. Neplatná dogmata musí padnout. Bernstein vyprovokoval v sociální demokracii německé intellektuelní revoluci a chtěl učiniti konec tomu zahrávání si s pojmy a s dvojakostí mezi socialistickou theorií, která jest revoluční, a praksí politickou, která musí býti reformistická. Bernstein však znal jen příklad trade-unií a proto udělal z toho závěr pro reformism. Ale kritika jeho byla málo rozhodná, a tak dvojakost v sociální demokracii prý trvá dosud: není ani reformistická, ani skutečně revoluční. Dnes syndikalisté francouzští mají již zkušenost. Souhlasí s Bernsteinem, že jest třeba odstraniti dvojakost mezi theorií a praksí a zavésti identifikaci obou. Nebudou

však po své nynější zkušenosti dělati závěr jako Bernstein pro reformism, nýbrž pro rozhodný třídní boj, pro revolucionářství. Socialism prý se může oživiti jen na této cestě.

Z uvedeného snadno pochopíme, proč revoluční syndikalism hlásá »action directe« a generální stávku. »Action directe« není to, jak se o tom tolik psalo a mluvilo, násilí, bouře, ničení práce, znásilňování zaměstnavatele; jest to jen opak akce parlamentární, která jest pro syndikalisty »action indirecte«. V tom slově »action directe« obsaženo jest právě to, co charakterisuje dnešní syndikát, stálý boj, připravenost ke stávce, stálá činnost, neúnavnost, revoluční duch, nedůvěra v parlament a přímé zakročování na dobytí lepší situace bez pomoci zákona. Syndikalism prostě tu uplatňuje jako v celé své theorii heslo, že emancipace proletariátu bude dílem jen proletariátu samého. »Action directe« plyne prostě z celého systému revolučního syndikalismu.

A všeobecná stávka jest jen důsledným uplatněním této »action directe«, logickým jejím závěrem. Pro syndikalisty má býti tím, čím byl buržoasii před sto lety režim parlamentární a konstituční. Dnes idea stávky generální nabyla ve Francii půdy ohromné, a to i u socialistů bez ohledu na rozhodnutí socialistických kongresů mezinárodních. Přirozeno také, že syndikalisté zavrhují každý pokus sociálního míru, vměšování se parlamentu, reglementování práce a mzdy, atd. Ovšem v praksi toho silně využívají. Konečně i boj proti militarismu, u nich tak silný, nepřímo z doktriny vychází.

*

To jest asi v celku to, co charakterisuje syndikální hnutí francouzské. Pochopíme snadno, že tu nastaly prudké rozpory mezi stranou socialistickou a syndikalisty, hlavně »Confederací práce«. Syndikalism je vysloveně protipolitický, více méně antiparlamentární. Strana, hlavně stará frakce Guesdova, chce za každou cenu zavést situaci, jaká jest v Německu a u nás, chce podrobit syndikalism vůdcovství strany. Je na snadě, že nastal boj. A tak socialisté francouzští, již rozpory těmi velmi trpěli, přednesli konečně problém mezinárodnímu kongresu ve Stuttgartu. Známo jest, že kongres se prohlásil pro rakouskou resoluci, pro intimní styk obou hnutí, ekonomického a politického, a uložil francouzským socialistům, aby doma o to pracovali. Ukázalo se jen, že skutečné poměry francouzské málo jsou u socialistů ostatních států známy. Jak z vyloženého patrno, není na něco podobného ve Francii ani pomyšlení — to platí ostatně i pro

Anglii. Socialisté francouzšti to také vědí a frakce Jaurèsova oprávněnost a samostatnost toho hnutí uznává.

A v tom vlastně jest věc nejzajímavější. Strana tak vlivu tomu podlehla, že v posledních dvou letech jde sama ve stopách syndikalismu revolučního. Po bývalém reformismu není ani stopy. Že Jaurès v posledních dobách stal se revolucionářem, pochází od toho, že lépe nežli Guesde pochopil skutečné poměry. A tak vlastně duch syndikalismu revolučního ovládá celé dělnické hnutí ve Francii. Své idee chce syndikalism revoluční vnášeti i do odborové internacionály a odtud pochází již dvě léta trvající konflikt mezi »Confederací práce« a ostatními odborovými středisky mezinárodními. Tu sotva asi se mu podaří své idee uplatniti. Ve Francii však dnes nemá odpůrce, který by mu cestu zastavil. Socialistická strana na to nestačí.[1]

[1] Syndikalistická literatura francouzská jest ohromná. Revoluční syndikalism zastupuje již značnou řadu listů. Listy syndikalistické jsou velmi četné. Pro revoluční syndikalism nejdůležitější jest »Voix du Peuple«, »l'Action directe«, nedávno založená, a pak revue »Mouvement Socialiste«, jenž dříve byl čistě socialistický, stal se však ode dvou, tří let výhradně revolučně syndikalistickým. Jest veden Hubertem Lagardellem, G. Sorelem a Ed. Berthem, kteří jsou, zvláště Sorel, nejlepšími theoretiky hnutí. Právě nyní začal »Mouvement Socialiste« vydávat bibliotheku, v níž se směr osvětluje, hájí a vykládá. Zajímavé studie o revolučním syndikalismu vyšly také v »Revue Socialiste«, v »Sozialistische Monatshefte« a v »Morgen« od Sombarta. Hlavním pramenem ovšem jsou poslední tři ročníky »Mouvement Socialiste« a články a studie Sorelovy.

Výchovné školy na venkově.

Fr. Drtina. (Pokračování.)

Uvedl jsem již, že v ústavě Badleyově v Bedales činil pozorování Francouz Edmond Demolins a po theoretických úvahách v obou spisech svých, výše vzpomenutých, otevřel r. 1899 svou Ecole des Roches, jež je prvým ústavem toho druhu ve Francii vůbec. Pokus jeho jest namířen proti internátům francouzským, které již před staletím Montaigne nazval »les geôles de la jeunesse captive«, i proti didaktice kolejí a lyceí zastaralé a upiaté. Výchovu třeba změniti a základem jí učiniti: lásku k chovanci, důvěru k němu, trpělivost s chovancem, společný život s ním.

Třeba přihlížeti k poznatkům moderní hygieny a odstraniti veškeru nevědomost, předsudky a nedbalost co do zdravotních opatření. Výchova má míti na zřeteli rozum, srdce, tělo. Věda, povaha, svaly — toť trojice, jež musí býti obsažena výchovou, která by stála na výši doby a dovedla nám vytvořiti člověka osvíceného, dobrého a zdravého nové doby. Zákony mravní vyspělosti a energie jsou v organickém vztahu k zákonům vyspělosti a energie tělesné. Plán učebný a rozvrh předmětů je založen na témže principu jako německé reformní školy, že totiž studium klasických jazyků jest posunuto do tříd vyšších, i že dříve učí se žáci některému jazyku živému, němčině nebo angličině.[1]

Ústav Demolinsův je čistě soukromý. Demolins sám není pedagog, nýbrž byl žurnalistou, členem redakce denníku »Temps«, ale všímal si otázek reformy školské, uveřejnil o tom několik spisů, a zvláště upoutala jeho pozornost zvláštnost výchovy anglické, volného života v anglických kolejích, v nichž přihlíží se k výchově tělesné, a morální mnohem více se věnuje péče.

[1] Podrobněji na základě vlastní návštěvy psal jsem o ústavě Demolinsově ve článku »Nová škola« v Naší Době (VIII, 1901, str. 13, 90). Srv. též zmínku ve článku mém »O ref. středošk. v Prusku a ve Francii« ve Věst. čes. prof. (XII 1905, na str. 341 a n.), z něhož část zde podávám.

To vedlo jej k tomu, že založil sám podobný ústav na venkově. Zakoupiv zámeček Des Roches v Normandii (poblíž Verneuilu), upravil jej, a od zřízení školy r. 1898 vystavěl kolem celou řadu budov, takže vznikla tam jakási školská kolonie, která velikou měrou poutá pozornost francouzských přátel školství i oficiálního světa.

Demolinsovi, jenž zorganisoval svou školu zcela jiným způsobem, nežli je obvyklý na středních školách našich i na lyceích francouzských, jde hlavně o moment výchovný, jak vyjádřil to ve svém spise »L'éducation nouvelle«.

Život ve středoškolských francouzských internátech má ráz příliš kasárnický. Tomu hleděl Demolins se vyhnouti. Jeho škola je také internát, ale tvoří veliký komplex budov, oddělených dvory a obklíčený zahradami, tak že je veliká plocha zastavěna. Jednotlivá menší oddělení žáků jsou svěřena výchovnému dozoru profesorů a jich manželek, takže tam jest život téměř rodinný. Učitelé stýkají se se žáky celý den, jedí společně, tak že obyčejně 10 žáků se svým profesorem sedí u jednoho stolu. Profesoři jsou ženatí nebo svobodní. Manželky prvních působí na ústavě buď jako učitelky, zvláště menší mládeže, nebo vypomáhají při správě ústavu. Profesor je zbaven své tvářnosti úřední, jest samostatný, může uplatniti svou individualitu, a žáci nespatřují v něm jen svého představeného, neboť pracuje s nimi jako přítel a otec.

Studium dělí se na školu (c l a s s e) a na soukromé studium (é t u d e), kde žáci pracují samostatně za pomoci profesorovy. Profesor účastní se celého jich života, je s nimi i při hrách, koupání atd. Žáci nenosí stejnokroje jako v internátech ústavů veřejných. Toto přátelství a družné soubytí učitelů a žáků sílí a zvroucňuje styky osobní, jež co do vřelosti a důvěrnosti nezadají poměrům rodinným.

Soustava výchovná položena je na základy, o které usilovali Rousseau a Tolstoj. Nemá tu býti naprosté autority na jedné a slepá poslušnost toliko z bázně před trestem plynoucí na druhé straně, nýbrž skutečná láska, superiorita mravní a vědecká u učitele, na straně žákově oddanost a poslušnost, pochodící z důvěry, úcty a lásky.

Dbá se hlavně, aby se v ústavě nelhalo, a aby co možná odstraněna byla přetvářka, francouzským internátům obvyklá. Tento moment zejména poutal pozornost Demolinsovu v kolejích anglických. Podivil se, že v nich neshledal lži, jíž je ve Francii dosti ještě z doby jesuitské. Ptal se jednoho žáka koleje anglické, proč

se tam nelže. Dostal za odpověď: »Není toho třeba, protože nás nikdo nešpehuje. A kdyby někdo lhal, ostatní by se na něj divně podívali: byl by od svých druhů donucen opustiti školu.«

Učitelům připomínají se významná slova Fénelonova: »Nemějte nikdy bez krajní nutnosti tvářnosti přísné a pánovité, před níž by se děti třásly. Uzavřeli byste jim srdce, vzali byste jim důvěru, bez níž nelze se vám nadíti žádného ovoce vychování.«

Mezi žáky je rozšířeno čestné vědomí přísnosti a opravdovosti, vědomí studentské cti.

Stane-li se něco, přihlásí se na otázku profesorovu vinník sám. »A ostatní se mu nesmějí?« ptal se zase Demolins. »Naopak, považují to za zcela přirozené. Nepotřebuje se přetvařovati, protože nemá strachu. Proto se nesníží k přetvářce a lži.« Žáci působí vzájemně na sebe ve směru výchovném, ne ovšem ve smyslu špehounství a donášení, nýbrž tak, že starší pomáhají mladším. Žáci jsou z různých národností, ale v ústavě je shromážděna jen elita žactva ve smyslu plutokratickém, protože pobyt tam je dosti drahý, a ústav dosud nepožívá státní podpory. Ale následkem pozornosti všestranné, která se ústavu věnuje, bude moci státní školství čerpati z něho, aby podobné ústavy i pro vrstvy chudší byly zřizovány.

Když r. 1899 Demolins propouštěl první své žáky na prázdniny, řekl: »Pracujeme o to, abychom z vás učinili muže. Svým chováním a celým svým držením ukažte rodičům svým, že umíte sami sebe vésti, a hodni jste důvěry, která se vám věnuje.«

Vyvíjeti v žáku a zvláště v době, kdy z hocha se stává mladý muž, kterážto doba je pro mravní vývoj velmi nebezpečná, vědomí vlastní individuality i čestnosti a zároveň vštípiti mu přesvědčení o nutnosti vlastní zodpovědnosti, to jest cíl, o který se opírá tato výchova, a je to cíl psychologicky oprávněný. Zajímavo je, jak Demolins se staví k vyučování a výchově náboženské. To jest svěřeno duchovním jednotlivých vyznání, ale všechny úkony náboženské jsou ponechány svobodné vůli chovancově. Modlitba není předmětem příkazů kázeňských, zůstává aktem spontánním na základě rozhodnutí jednotlivcova. Při společných večeřích čtou se věci náboženského a mravního obsahu, evangelia, Tomáše Kempenského kniha »O následování Krista« a pod. Katolíků je většina, ale přijímání svátostí není nucené, katecheta jen povzbuzuje, ale neporoučí, nehlídá, nehrozí. Účinnost každého aktu náboženského, jenž má smysl jen, je-li spojen s upřímným přesvědčením každého jednotlivce, je podmíněna právě volností. Tolik o výchovném významu této školy.

Hlavním principem osnovy učebné jest, aby jazyky klasické byly oddáleny do vyšších tříd. Škola je šestitřídní, a 3 nejnižší ročníky jsou všemu žactvu společny. Jsou tím, čemu se na německém gymnasiu říká »Lateinloser Unterbau«. V následujících letech jsou žáci rozděleni na 4 oddělení, která poskytují jednak vzdělání literární nebo přírodovědné, jednak vzdělání pro praktická povolání životní: zemědělství, průmysl a obchod. Každé toto oddělení je 3leté. Vyučování je rozvrženo jen na dopoledne, odpolední doba je věnována praktickým pracím. Pro žáky, kteří se věnují životu praktickému, jsou tu určeny návštěvy hospodářství, továren atd. Večerní doba je věnována činnosti umělecké a společenským zábavám, a tyto večery zůstavují u všech žáků milé vzpomínky. — Rozvrh předmětů na škole Demolinsově jest tento:

I. Classes. Dopoledne	Section générale			Section spéciale			
	Sixième	Cinquième	Quatrième	Lettres 1., 2., 3. rok	Sciences 1., 2., 3. rok	Zemědělství a kolonisace 1., 2., 3. rok	Průmysl a obchod 1., 2., 3. rok
Jazyk francouzský . . .	3	3	3[1]	5	2	2	—
Jazyk anglický a německý	8	8	6	2	2	2	4
Jazyk latinský a řecký .	—	—	—	10	—	—	—
Zeměpis	2	2	2[2]	2	1	3	3
Dějepis	2	2	2[2]	2	1	1	1
Mathematika	2	2	3	2	7	2	3
Geologie	—	1	1	} 1	1	1	} 1
Botanika	1	1	1		1	1	
Zoologie	1	1	1		1	1	
Fysika	1	1	1	} 1	2	1	2
Chemie	1	1	1		2	2	2
Kreslení	2	2	2	2	3	2	4
Zemědělství a kolonisace	—	—	—	—	—	7	2
Účetnictví	—	—	1	—	—	2	4

Zajímavý podnik Demolinsův byl brzo ve Francii napodoben na několika místech. Normandie hlásila se k novému pokusu, a významná schůze na Sorbonně pařížské 26. května 1901 za předsednictví Cambona, francouzského vyslance v Anglii, konaná rozhodla o založení nové vzorné koleje venkovské. Toto Collège de Normandie bylo

[1] Od IV. třídy počínaje čtou se v překladech ve všech odděleních vybrané věci ze spisovatelů řec. a řím.

[2] Od IV. třídy počínaje zeměpis a dějepis Anglie a Německa se vykládá angl. a něm.

Odpoledne II. Práce praktické:	Sixième	Cinquième	Quatrième	Section spéciale
Zahradn. a vzděl. půdy . . .	6	6	7	Jako v sekci všeobecné, ale jen pokud čas stačí, a se zvláštním zřetelem buď k zemědělství nebo průmyslu a obchodu.
Práce ze dřeva a železa . . .	5	5	6	
Návštěvy: hospodářství, továren, sbírky mineralog., botan. a zoologické, vyměřování, rýsování . . .	4	4	4	

Večer:

III. Činnost umělecká a společenské zábavy vždy od ½8—9 večer mimo žáky VI. tř., kteří chodí spat v 8 hodin.[1]

otevřeno o velikonocích 1902: je výhodně položeno v Mont-Cauvaireu u Clères v départementu de la Seine inférieure (vzdáleno 20 km od Rouenu, 40 km od Dieppe, 78 km od Havru a 112 km od Amiensu). Je to škola, záležející ze skupiny budov v okolí přírodně rozkošném a hygienicky velmi vhodném. Život kolejní má zde svůj ráz: každý chovanec má pro sebe malý pokoj, jenž je mu zároveň ložnicí i pracovnou. Výborně jest upravena výchova tělesná, zvláště soustava her (povinných a nepovinných) je promyšleně a účelně zařízena za činné účasti učitelstva; sleduje se cíl i tělesného osvěžení a posílení i výchovy mravní. Ke hrám se pojí dvakrát týdně zaměstnání řemeslné v dílnách (zvláště truhlářství a zámečnictví) i práce v zahradě na polích a lukách. Tělocvik se pěstuje dle soustavy švédské; šermování, bruslení a plování doplňují celou soustavu výchovy tělesné. Hygienická opatření co do bydlení, šatstva i stravy žactva opírají se o moderní výzkumy a názory reformní na tomto poli.

Na druhém místě pečuje se o výchovu mravní chovanců. Cíl její označil předseda Cambon ve své zahajovací řeči významnými slovy: »Věříme, že Universita (rozumí se Université de France, tedy státní školství vůbec) vyniká vzděláváním rozumovým. Ale nemáme k ní téže důvěry, když jde o to, vzdělati povahy, vyvinouti v duši dítka vlastnosti iniciativy a vůle, tak nutné v době přítomné.

[1] Jest stanoven tento pořádek: Pondělí: čtení životopisů slavných mužů. Úterý: přednášení a div. představení. Středa: vyřezávání ze dřeva a modelování. Čtvrtek: tanec. Pátek: koncert (hudba a zpěv). Sobota: přednášky a světelné projekce. Neděle: vzdělání morální a sociální. V neděli dopol. vždy bohoslužby a kázání.

kde všude je zápas, konkurence, kde úspěch náleží tomu, kdo je činnější a vytrvalejší. Myslíme též, že Francie jest velikou demokracií, že vláda náleží všem, že zítra synové naši převezmou ji z rukou našich, a že dříve nežli jim odevzdáme tento nebezpečný majetek, je první naší povinností, abychom je naučili především, by ovládali sebe samy. A nemohou se tomu naučiti jinak, nežli osvojí-li si co nejdříve zvyklost svobody, cit zodpovědnosti — a této zvyklosti Universita, jak je nyní organisována, nemůže jim dáti.«

Proto život klášterní a kasárnický velikých internátů jest odtud vyloučen, žáci bydlí pro sebe a scházejí se v kruhu užším, více rodinném, ve skupinách 30—40, přidělených vždy některému profesoru a jeho manželce.[1]

»Nová výchova mravní má se opírati o život rodinný... vyvíjeti u dítka sílu tělesnou a morální osobnost, zvykati ovzduší svobody, vzdělávati povahu stejně jako rozum,« vyjádřil se Ribot.[2]

Chovancům poskytuje se mnoho svobody, pěstí se individuální iniciativa, poskytuje se jistá samospráva: zvláště chovanci ze svého středu si volí moniteury, starší soudruhy, kteří snaží se udržovati mezi nimi vědomí společné cti všech.

Plány učebné z r. 1902 byly přejaty i pro tuto školu s malou záměnou, že totiž stejně jako na reformních gymnasiích německých a na škole Demolinsově počíná se studiem dvou jazyků živých (němčiny a angličiny) a teprve od třídy Quatrième (tedy třetí dle našeho počítání) nastává rozdělení na dvě sekce, s latinou a bez latiny. Latina tedy posunuta o dvě léta, učí se jí ve čtyřech vyšších třídách, v oddělení klasickém však velmi intensivně po 7 hod. týdně.

»Collège de Normandie« bylo založeno skupinou průmyslníků a obchodníků v Rouenu a otevřeno 21. dubna 1902. V čelo ústavu byl jmenován Josef Duhamel, jenž pobyl sám dlouhý čas v Anglii na slavné škole Harrowské a napsal výbornou knihu: »Comment élever nos fils«, jež nakreslila program nového ústavu. Před 2 lety však slabé jeho zdraví způsobilo, že ustoupil, a ústav spravuje nyní pan Ludvík Dedet v duchu jeho, sám k úkolu tomuto maje dokonalou schopnost. Ústav sám každého trimestru je navštěvován vynikajícími osobnostmi učitelského a vě-

[1] »Žalostná vyloučenost žen ze správy kolejí je nejjasnější upomínkou na klášterní jich původ,« řekl prof. Lavisse v oné schůzi v Sorbonně (Revue de Paris 1 er juin 1901).

[2] Enquête, Annexe I, Lettre adressée au Ministre de l'instruction publique p. 5--6.

deckého světa francouzského. Výchova tělesná považuje se v něm za pomůcku a průpravu k výchově mravní. Námaha tělesná je účelna pro vyvinutí duševní práce. Žáků je málo, a skupina několika je podřízena jednomu profesoru, jenž je spolu jich vychovatelem. Jazykům moderním anglickému a německému věnuje se svrchovaná péče. Vyučují tam také domorodci, a pobyt aspoň tříměsíční chovanců v Anglii neb Německu přispívá velmi ke zdokonalení v jazyku i poznání života cizích národů. Z ústavu je úplně zapuzeno vše, co má podobu kasárnickou. Není tam ani ložnic, ani jídelen, ani studoven, žáci jsou kolem svých učitelů neb v rodinách jich, a cítí se býti doma. Od rána do večera učitel je stále ve styku se svými chovanci, řídí jich práci, je s nimi u stolu i při hře. Poslání jeho je dalekosáhlé a nesmírně účinné. Jest skutečným vychovatelem, nemluví jen k mozku žákovu, ale dojímá jeho srdce, řídí celou jeho duši, každá obyčejná příhoda denního života je podnětem k působení mravnímu. Mezi učitelem a žákem vyvíjí se vzájemná důvěra a upřímná intimnost. Učitel stává se osvíceným rádcem, trpělivým přítelem a důvěrníkem a zvláště také vzorem, který žák snaží se napodobovati. Ráno, když všichni žáci vstali a večer před spaním jsou schůzky 10—12 minut, věnované zvláště působení morálnímu. Ráno je prostý výklad o jednotlivých předpisech mravních, doložený účinnými příklady, večer nastupuje jakési zpytování svědomí, vzpomínka na celý den, posudek o faktech bez osobních narážek. Ve shromáždění tom každý sám sebe v nitru svém chválí nebo odsuzuje. Collège de Normandie na výchovu mravní klade přední důraz. Zvykati chovance svobodě, vštípiti mu vědomí vlastní zodpovědnosti, toť jeho vznešené úkoly. Vyučování náboženské je zde svěřeno katechetům dle vyznání žactva. Hygienická opatření jsou velmi pečlivá, ba vzorná. Koleje a lycea vystavěná v městech trpí vesměs velikými zdravotními nedostatky, způsobenými hlavně internátem a jeho stinnými stránkami. Vše je šablonovitě uniformováno, nepřihlíží se k věku žáků i k individuálním zvláštnostem jich povahy. Collège de Normandie usiluje sebevědomě a účelně o to, aby zdravotnictví školní nebylo slovem bez obsahu, aby se stalo realitou. Již místo ústavu je zvoleno velmi šťastně. Vysoká pláň, vévodící celému okolí, vzduch křišťálově čistý, veliký park ústavu, daleká stinná stromořadí s věkovitými stromy, účelné zařízení budovy i nábytku, ústřední topení parou o nízkém tlaku, vodovod, elektrické osvětlení jsou veliké přednosti.

Po stránce zdravotní dostává se mimo to každému chovanci zvláštní bedlivé pozornosti a dle potřeby ošetření. Co do stravování

žactva, dbá se usnesení zvláštní ankety lékařské, k níž náležejí první autority, jako na př. Dr. Jules Comby a zvláště Dr. Maurice de Fleury, autor výborné knihy »L'âme et le corps de l'enfant«.

V ústavě pěstuje se švédský tělocvik — uznávaný i za účelnější, ježto principy jeho opírají se o psychologická data — šerm, jízda na koni, tanec, plování. Žáci na počátku i na konci každého trimestru jsou měřeni a váženi. Velmi bedlivě hledí se k tomu, aby žádná deformace nenastala. Hry se dělí na povinné a dobrovolné. Football pěstuje se jednak na základě doporučení autorit lékařských, jednak, že jest nejúčinnější zárukou proti tuberkulose, poněvadž dává svalům ohebnost a svěžest, a poněvadž hra ta je i školou zmužilosti i morální kázně. Jednostrannému přepínání se ovšem kladou meze.

Každý semestr konají se delší vycházky za vedení profesorů. Každé neděle jsou společenské večery obsahu uměleckého neb poučného. (Přednášky se světelnými projekcemi.) Celý den v Collège de Normandie dělí se na učení, ruční práce a hry a je věnován tělesnému i duševnímu vývoji žáka. Vstává se v létě v 6 h. 15 m., v zimě v 6 h. 45 m. Ve dvou nejnižších třídách trvají kursy po 1½ hodině, v ostatních však vesměs 55 m. Přesně o 12. hodině je oběd, na to do 2 h. 15 m. žáci oddávají se různým pracím anebo hrám na volném vzduchu. Odpoledne 2 hod. vyučování neb studia až ke svačině, načež mají žáci volný čas do 5¼ hod. Pak následuje příprava po 2 hod. a po večeři až do 8 h. 30 m. život společenský, načež koná se vzpomenuté večerní rozjímání a jde se na lože. V úterý, čtvrtek a neděli mají žáci odpoledne prázdno a věnují se výhradně hrám.

Prázdniny samy rozdělují se takto: 15 dní o vánocích, 3 neděle o velikonocích a velké prázdniny dvouměsíční od poslední soboty v červenci do posledního pondělí v září. Pobyt ve volné přírodě je nesmírně blahodárný. Stálý pohled na široké obzory a všechny krásy přírodní působí dojmem hlubokým na vnímavou mysl mladých lidí, povznáší ji, očišťuje a povzbuzuje k ideálům, chrání od neblahých a nezdravých vlivů městské atmosféry. Celé okolí působí na žáka. Nevyvíjí se jen jeho rozum, ale zušlechťuje se jeho srdce, sílí se jeho vůle, vyvíjí se vlastní zodpovědnost, tvoří se vlastní osobnost. Jest toto škola nová, nepřítelkyně všeho pedantismu a dogmatismu vychovávajíc lidi vzdělané, ale zároveň připravené pro život, práci a námahy.

Podobné je i zařízení ústavů ostatních tohoto druhu ve Francii. V říjnu r. 1901 byla otevřena Ecole d'Ile de France v Liancourtu (Oise) hodinu drahou od Paříže v krásném zámku Le Rochefoucauldském. I zde je zámek obklíčen nádherným, rozsáhlým

parkem, lesy, ovocnými zahradami a polnostmi. Ke škole náleží rovněž hospodářství.

Vnitřní život má stejný rodinný ráz. Dbá se zde však zejména výchovy estetické. Kreslení, zpěv, instrumentální hudba, umění výtvarné — to vše slučuje se, aby působilo na duši chovancovu. Vychází se od hesla, že umění rozšiřuje život individuální a okrašluje život společenský. Učitelé jsou zároveň vychovateli žáků i dozorci jich při přípravě a studiu. Mezi chovanci je samospráva; v jich čele stojí »les capitaines«, kteří však jsou profesory jmenováni. Úkolem jich není však míti dozor nad žáky ostatními, jako spíše bdíti nad tím, aby mezi druhy byla stále dobrá harmonie, aby sami předcházeli dobrým příkladem a vyvolávali napodobení.

Ecole d'Esterel byla založena roku 1901 společností rodičů dle vzoru Demolinsova. Jest umístěna v Mandelieu nedaleko Cannes (Alpes maritimes). Na úplném venkově a přece ve veliké blízkosti města upraveno je 10 ha půdy k účelům školním. Škola je obklíčena krásnými lesy borovými a modřínovými, vzduch blízkého moře, vůně lesů, jasné slunečné nebe, mírné podnebí, velebné panorama, to vše slučuje se zde, aby pobyt učinilo příjemným. Škola má ráz katolický. V čele jejím je kněz abbé Cayla, profesoři sami však náležejí různým vyznáním. I zde život v rodinách učitelů z části nahrazuje chovancům domov. V plánu učebním přizpůsobuje se úplně rozvrhům a osnovám škol veřejných.

Vedle těchto škol je ještě Ecole du Sud-Est, poblíž Lyonu, založena r. 1903, a Ecole nouvelle d'Aquitaine (v Chalais u Bordeaux), již založil r. 1905 Ern. Contou, jenž před tím pobyl ve švýcar. ústavě výchovném Zuberbühlera i u dra Lietza.

Ve Francii jest značný ruch na poli reformy školské. Francouzové snaží se dohoniti, co bylo dříve zanedbáno, a uvědomují si v plném dosahu význam slov J. Simona: »Národ, jenž má nejlepší školy, je prvý národ; není-li jím dnes, bude jím zítra.«[1]

(Dokončení.)

---

[1] Literatura francouzská: E. Demolins, A quoi tient la supériorité des Anglo-Saxons (Paris 1898), L'Education nouvelle (Paris 1900). — Joseph Duhamel, Comment élever nos fils (Paris 1901). — Collége de Normandie (Prospect) — Collège de Normandie, Bulletin semestriel — Programme de l'Ecole de l'Ile de France à Liancourt (Oise). — Ferd. Sache, Collégiens et Familles (Toulouse 1906) — Jean Revel, Testament d'un moderne (Paris 1890). — L. Modeste Leroy, Vers l'éducation nouvelle (Paris 190[illegible]). — Ernest Contou, Ecoles nouvelles et Landerziehungsheime (Paris, 1905.)

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

(Pokračování.)

Srovnáváme-li shora uvedená ustanovení německých zákonů úrazových s rakouskými, vidíme, že je správné to, co jsme hned úvodem k této stati podotkli, že totiž úrazové zákonodárství německé i po stránce odškodňovací značně nad rakouské vyniká; lze proto při domáhání se reforem v nejednom směru na Německo jako vzor poukazovati, což i z následujících závěrečných úvah jasně vysvitne. Jako důležitější reformní požadavky u nás dlužno v oboru odškodňování úrazů uvésti aspoň tyto:

Pokud se ascendentů týče, budiž výslovně zákonem stanoveno, že mají i tehdy nárok na důchod, když úrazem stižený podstatně na výživu jich přispíval; mimo to měl by se aspoň ascendentům, jichž byl zraněný jediným živitelem, poskytovati důchod bez ohledu na to, zda důchody vdovským a sirotčími nejvyšší výměra renty jest vyčerpána čili nic. Podobného důchodu jako ascendentům mělo by se dostati též nuzným vnukům, jakož i sourozencům, jichž byl zesnulý jediným nebo hlavním živitelem. — Při úrazech zvláště těžkých, následkem kterých jest zraněný naprosto neschopen k jakékoliv práci, měla by renta obnášeti více nežli 60%, jmenovitě má-li úrazem stižený četnou, dosud nezaopatřenou rodinu, nebo živil-li vedle své rodiny ještě ascendenty nebo vnuky, po případě sourozence. U takových zraněných pak, kteří jsou úplně bezmocni, a dokonce k obsluze ještě jiné osoby potřebují, měl by poskytovaný důchod přesahovati i 100%. Také měl by se při těžších úrazech udíleti po nějakou dobu důchod t. zv. rekonvalescentní, t. j. zraněný měl by přes to, že se již vyléčil, dostávati rentu v té výši, jako by

dosud byl k práci úplně neschopen.[28] Též v tom případě, nemůže-li zraněný po úraze bez své viny nalézti zaměstnání, měla by se mu plná renta ještě nějakou dobu vypláceti. — Přirozeně budí také u nešťastníků úrazem stižených roztrpčení, že obnos renty zůstává stále týž, odpovídaje době úrazu, kdy zraněný byl na př. učedníkem nebo přechodně zaměstnán s nižším platem, a kdy po případě také potřeby životní byly značně levnější. Bylo by proto žádoucí periodické zvyšování rent. Mimo to měla by maximální hranice mzdová posunuta býti s 2400 K aspoň na 3000 K. — Má-li vdova po zraněném více nežli dvě děti, měl by nejvýše přípustný obnos rentový (50%), jehož se vdově s dětmi může dostati, býti zvýšen aspoň na 60% jmenovitě v případě, když vdova jest osoba churavá a nemůže nic nebo skoro nic přivydělávati. Rovněž žádá toho lidskost, aby dětem nemanželským přiřknut byl stejný nárok jako manželským. — Také by v případech zvláštního zřetele hodných měl vdově, resp. vdovci a dětem poskytován býti důchod přesto, že sňatek byl uzavřen teprve po úraze. — Dříve než se zraněnému nebo jeho pozůstalým renta vyměří, měl by dotyčným osobám, podobně jako se v Německu děje, sdělen býti základ, na kterém vyměření důchodu má spočívati; stejně mělo by stranám předběžně býti oznámeno že nárok jejich má býti zamítnut. V obou případech pak by měla zraněnému, resp. pozůstalým poskytnuta býti možnost do určité lhůty se o věci vyjádřiti, po případě podati námitky. Konečně mělo by také aspoň v důležitějších věcech býti přípustno odvolání k vyšší instanci, podobně jako tomu jest v Německu.

*

Shora uvedené požadavky týkající se ascendentů, sourozenců a vnuků vládní program Körbrův v podstatě splňuje (§ 143. ad 2, b), jak později bude ještě ukázáno; také některým požadavkům, pokud se týče výše důchodové, má býti vyhověno. Zraněnému může totiž, vyžaduje-li toho zdravotní stav jeho, i po skončeném léčení povolen býti plný důchod jakožto důchod rekonvalescentní (§ 139., odst. 3.); je-li zraněný následkem úrazu úplně bezmocný, takže potřebuje cizího

[28] Úrazové pojišťovny poskytují ostatně již dnes v mnohých případech důchod rekonvalescentní; třeba však žádati, aby tento částečný usus vtělen byl v přesné ustanovení zákonné.

ošetřování, má mu důchod býti zvýšen až na 1½ důchodu plného (§ 139., odst. 4.).

K tomu dlužno podotknouti, že důchody mají se podle vládní osnovy Körbrovy vypočítávati na jiném podkladě nežli dosud. Pojištění mají totiž jak za účelem stanovení pojistného příspěvku (§ 14.), tak i odškodného (§ 138.) vřaděni býti do následujících tříd:

Mzdová třída	Výdělek (v korunách)		
	denně	týdně	měsíčně
I.	až 0·80	až 4·80	až 20
II.	0·80—1·60	4·80—9·60	20—40
III.	1·60—2·40	9·60—14·40	40—60
IV.	2·40—4·00	14·40—24·00	60—100
V.	4·00—6·00	24·00—36·00	100—150
VI.	přes 6·00	přes 36·00	přes 150

Do mzdy počítají se jako dosud i tantiémy a naturální požitky; jenže započítáním naturálií možno docíliti pouze zařadění do nejbližše vyšší třídy.

Plný důchod (§ 139. ad a) přísluší pojištěnci při úplné neschopnosti k výdělku a obnáší třistanásobek denní nemocenské podpory (§ 27.), která činí v mzdové třídě:

I. . . . . 40 h
II. . . . . 80 »
III. . . . . 120 »
IV. . . . . 200 »
V. . . . . 300 »
VI. . . . . 400 »

Důchod částečný (§ 139. ad b) vyměřuje se podle stupně nezpůsobilosti buď ⅕, ⅖, ⅗ nebo ⅘ důchodu plného. Obnáší-li ztráta výdělečné schopnosti méně než ⅕, má zraněnému postkytnuto býti přiměřené odbytné (§ 139., odst. 5.).

»Poraněný nemá nároku na náhradu škody, způsobil-li si úraz úmyslně nebo při páchání zločinu trestním soudem zjištěného. V případech posledního druhu budiž důchod, má-li pojištěný v tuzemsku bydlící rodinu, o jejíž výživu až dosud ze svého výdělku se staral, zcela nebo z části přikázán rodině.« (§ 139., posl. odstavec.)

Pohřebné má podle vlád. programu obnášeti třicetinásobek denní nemocenské podpory shora uvedené, při čemž však dlužno podotknouti, že úrazovny budou poskytovat pohřebné jen tehda, nebudou-li k tomu povinovány nemocenské pokladny, takže dosavadní dvojí nárok (proti úrazovně i nemocenské pokladně) pomine (§ 143. ad 1).

Pozůstalým vyměřuje vlád. osnova (§ 143. ad 2. a násl. odst.) následující důchody:

A) Vdově a vdovci (pokud je nezpůsobilý k výdělku) ⅓ plného důchodu; manželským nebo napotomním manželstvím legitimovaným dětem každému ¼, po případě, jsou-li úplně osiřelé, ⅓ naznačeného důchodu; dětem nemanželským má se dostati ¼ plného důchodu, ale jedině po matce, nikoliv po otci (zhoršení proti dosavadnímu stavu, kdy náleží nemanželským dětem nárok i proti otci). Důchody vyjmenovaných osob nesmějí však dohromady obnášeti více než plný důchod; jinak nastává poměrné zkrácení. Renty sirotčí plynou až do dokonaného 15. roku, výjimečně však i déle.

B) Ascendenti, vnuci a sourozenci mají obdržeti ⅓ plného důchodu, při čemž, jak osnova stanoví, náleží přednost rodičům před dědem a bábou, těmto pak před sourozenci; rodiče mají též přednost před vnuky a tito zase před sourozenci[29] (I. rodiče, II. děd a bába, III. vnuci, IV. sourozenci). U vnuků a sourozenců poskytuje se důchod zpravidla pouze do skončeného 15. roku, podobně jako u dětí; výjimečně, jde-li o osobu následkem tělesné nebo duševní vady k práci neschopnou, může však důchod (stejně jako u dětí) poskytován býti i déle, a to, pokud nezpůsobilost k výdělku potrvá. Ascendentům má jako dosud renta udílena býti až do smrti, po případě až do odpadnutí potřeby. Všem shora (sub B) uvedeným osobám má důchod býti udělován v tom případě, když zesnulý podstatně na výživu jejich přispíval. Sluší však podotknouti, že renta u ascendentů, vnuků a sourozenců zůstává co do výše vždy stejná, ať je počet oprávněných jakýkoliv.

Při konkurenci mezi osobami sub A) a B) vyjmenovanými dojde na osoby sub B) uvedené jen tehda, není-li maxi-

[29] Stylisace tato (§ 143. ad 2 b) je přímo hádankovitá, ač by snadno (jak shora v závorce naznačeno) mohla nahrazena býti formulací mnohem jednodušší a jasnější.

málně přípustný obnos rentový vyčerpán nároky osob uvedených pod A).

Ostatní sem spadající ustanovení platného úraz. zák. (§ 7., odst. 2. a 3. od konce) zůstávají celkem nezměněna; jen to by zde bylo ještě uvésti, že podle vl. o. »pozůstalí cizince nebo příslušníka zemí uherské koruny, kteří v době úrazu neměli v tuzemsku svého pravidelného bydliště, nároku na rentu *ne*mají«.

Srovnáme-li plný důchod shora zmíněný s dosavadním nejvyšším důchodem 60%, dospějeme, vezmeme-li za základ mzdové třídy vl. programu, k těmto výsledkům:

Mzdová třída	Důchod 60% (podle platného úraz. zák.)	Důchod plný (ve smyslu § 139. vl. o.)
I.	až 144 K	120 K
II.	144–288 K	240 »
III.	288—432 »	360 »
IV.	432—720 »	600 »
V.	720—1080 »	900 »
VI.	1080—1440[30] »	1200 »

Z uvedených čísel vidno, že by podle osnovy část pojištěnců byla poškozena, kdežto části dostalo by se opět výhody[31]

[30] 60% z 2400 K (maximální hranice mzdová podle platného úraz. zák.).

[31] Dr. L. Verkauf, z jehož citované již studie: Reform und Ausbau der österreichischen Arbeiterversicherung byla právě uvedená tabulka (s některými změnami) převzata, uvádí v té příčině toto (str. 100. a 101.): »Bildet man Lohngruppen von 10 zu 10 K, so sind in den Lohnklassen II. bis VI. 110 Gruppen durch die neue Bemessungsart geschädigt, während 106 Gruppen einen Vorteil zu erhoffen haben. Ob im Durchschnitt Vorteil oder Schaden überwiegt, liesse sich nur an der Hand des gesamten Zählkartenmaterials feststellen, das dem Ministerium des Innern allein zur Verfügung steht. Der Umstand jedoch, dass der Entwurf die ganze Sanierung auf Kosten der Arbeiter durchzuführen projektiert, spricht dafür, dass es sich auch hier um eine Massregel zum Vorteile der Unternehmerschaft handelt. Einen wenn auch wenig zuverlässigen Beweiss finde ich in folgender Durchschnittsberechnung. — Ende 1901 hatten die territorialen Unfallversicherungsanstalten 1066 Renten mit vollständigen Erwerbsunfähigkeit. Diese bezogen eine Unfallsrente von durchschnittlich K 418·34, die einem durchschnittlichen Jahresarbeitsverdienst von 697 K entspricht. Nach dem Lohnklassensystem würde dies eine Einreihung in die III. Lohnklasse und damit die Zuerkennung einer Vollrente von 360 K, das heisst eine Reduktion um 58 K per Rente als Durchschnittsergebnis zeigen. Mag diese Annahme richtig sein oder nicht, jedenfalls ist das eine sicher, dass die Rentenerhöhungen wohl zugunsten Schwacher, aber auch auf Kosten ebenso Schwacher, denen die Ansprüche erheblich gekürzt werden, erfolgen würden. —

— zkrátka místo dosavadního individuálního vyměřování rent na základě skutečného výdělku nastalo by značné schematisování, jež dlužno označiti za méně spravedlivé nežli stav dnešní; na druhé straně přineslo by ovšem schematisování takové úrazovnám značnou úlevu, znamenajíc zjednodušení úředních výkonů. Větší schematisaci zavádí osnova také shora zmíněným systémem pětinovým při odhadování nezpůsobilosti k výdělku; systém ten znamená sice opět zjednodušení úřední manipulace, ale chová v sobě také jisté nebezpečí. Intervaly pětinové jsou totiž příliš veliké a mohly by následkem toho snadno sváděti ke stlačování rent, jak se ne bezdůvodně obává také Dr. Verkauf v citované již studii (str. 102).[32]

Z předeslané tabulky je též patrno, že t. zv. plný důchod pro jednotlivé třídy mzdové stanovený representuje obnosy příliš nízké; jmenovitě plné důchody pro nejnižší dvě třídy vyměřené jsou přímo směšně nepatrné. To souvisí ovšem jednak s nízkou úrovní mzdovou, jednak i se stanovenou výší odškodného; ale je podmíněno také vadami mzdové stupnice vl. o. navržené.

(Pokrač.)

---

[32] Ovšem tam, kde zástupcové dělničtí v představenstvu mají značný vliv, mohla by se projeviti také tendence opačná. — Pojišťovací rada se ostatně jednohlasně usnesla na tom, aby místo po pětinách nastalo odstupnění důchodů po dvanáctinách; také dobrozdání obchodních a živnostenských komor žádá rozmnožení stupňů důchodových a dobrozdání terit. úrazových pojišťoven vyslovuje se rovněž proti stupnici pětinové, jelikož by pak nebylo možné náležité individualisování případu, a jelikož by mimo to přechod od nynější prakse k soustavě pětinové byl příliš příkrý; zároveň se v dobrozdání posléze zmíněném doporučuje, aby spolehlivé měřítko pro posuzování částečné neschopnosti výdělkové hledáno bylo cestou soustavného statistického studia. Pracovní rada navrhuje, aby se zůstalo při nynějším způsobu vyměřování rent. Viz A. N. 1907, str. 277 a 278 a roč. 1908, str. 13.

Odškodnění Turecku.

Ve smlouvě *berlínské* r. 1878 vyhradilo si Rakousko a Turecko, že o podrobnostech okupace Bosny a Hercegoviny dohodnou se později. K dohodnutí došlo konvencí z 21. dubna 1879. Úvodní slova konvence konstatují: »okupace Bosny a Hercegoviny *nedotýká se práv svrchovanosti sultánovy nad oběma provinciemi.*« Smysl této výhrady, jež pojata byla do konvence na *výslovné přání* Turecka, projevené již na berlínském kongressu, nelze však z dalšího obsahu konvence jasně seznati. Z ujištění, že okupace nedotýká se práv sultánovy svrchovanosti nad oběma zeměmi, dá se soudit, že země ony formálně a nominálně dosud náležejí k říši turecké. Legitimním, pravým jejich vladařem byl by sultán turecký. Občané obou zemí rovněž zůstali by poddanými tureckými. Jakmile by překročili hranice bosensko-hercegovské, byli by hned zase podrobeni tureckým zákonům a zřízením a musili by plnit poddanské povinnosti k říši turecké, jmenovitě povinnost brannou. Rakousko spravovalo by obě země jen z delegace sultánovy, z jeho dopuštění a pod jeho vrchním panstvím.

Než tento názor, že země zabrané mají dosud náležet k říši turecké, nedošel v samých článcích konvence žádného ostřejšího výrazu. V celém obsahu konvence ve skutečnosti si sultán žádných práv svrchovanosti *nevyhradil.*

V textu konvence mluví se jen o svobodném vykonávání všech kultů v zemi, mohamedánům slibuje se volnost ve styku s duchovními jejich. Jméno sultánovo i nadále bude uváděno ve veřejných modlitbách mohamedánův, jakož i smí být vztyčována zelená otomanská vlajka na minaretech. Toto jsou jediné body konvence, kde se mluví o právech sultánových. Mimo všeobecnou větu, která je v úvodu, nikoli v samých článcích konvence, že neděje se újmá právům sultánovy svrchovanosti, není tedy řeči o zachování nějakých *vládních* práv sultánových. Ve slibu, že v modlitbách uváděno bude i nadále jméno sultánovo, nejde o panovnické právo vládní, nýbrž prostě o sultánovo postavení *církevní.* Na sultána vzpomíná se v modlitbách jako na náčelníka víry, nikoli jako na zeměpána. Výhrada má ráz čistě náboženský, nikoli státoprávní. Rovněž prapor prorokův vztyčuje se na minaretech jako náboženský symbol, *nikoli* jako vlajka *zemská*, jež by značila dosavadní příslušnost Bosny a Hercegoviny k říši turecké.

Taková »práva« mohlo by Rakousko ponechat sultánovi i *po anexi* Bosny a Hercegoviny a státní moc rakouská by tím ničeho neutrpěla na rozsahu a intensitě svých práv v obou zemích.

V ostatním obsahu konvence z r. 1879 slibuje se, že příjmů zemí zabraných bude užíváno výhradně pro potřeby těchto zemí, a dále, že mince turecké budou mít v obou zemích i nadále volný oběh. Nemluvilo se o mincích tureckých jako o výhradné *zemské měně* v obou zemích, nýbrž oběh jejich jen *se připouštěl*. Volný oběh mincí tureckých Rakousko záhy po okupaci zbavilo významu zavedením naší měny. Volnost oběhu tureckých mincí neznamenala zachování výsostného práva sultánova, určovat i napříště *výhradnou* zemskou měnu, nýbrž byla přechodným opatřením. Ostatní články konvence z r. 1879 týkaly se disposice Turecka s jeho válečným materiálem, jakož i posádek rakouských v bývalém okupačním území novopazarském.

Sultán turecký neponechal sobě nejmenšího vlivu na způsob, jakým Rakousko vede správu v zemích zabraných. Nezbylo mu ani jediného oprávnění, jímž by mohl nominální svoji svrchovanost osvědčovat a svoje vrchní panství uplatňovat. Neměl jediného vládního práva, jímž mohl by projevit, že okupace je dočasná, a že obě země po vyplnění účelu okupace zavedením pořádku mají se vrátiti zpět.

Výhrada svrchovanosti sultánovy nad okupovanými zeměmi měla takto jen ten čistě formální význam, že Bosna s Hercegovinou i nadále mohly být uváděny mezi územními součástmi říše turecké a že oficielně platily za země, stojící dosud pod nejvyšší autoritou říše turecké. S tímto významem zachované »holé svrchovanosti« sultánovy shoduje se i znění císařských listů z 5. října 1908 o připojení Bosny a Hercegoviny k monarchii. Praví se v císařských listech z 5. října 1908, že panovník rozšiřuje svoji *svrchovanost* i na obě země zabrané, t. j. že země zabrané nadále budou oficielně platit za součásti monarchie a budou počítány mezi země říšského svazku rakousko-uherského. Současně s říjnovými akty *vypověděla* vláda rakousko-uherská konvenci s Tureckem ze dne 21. dubna r. 1879. Dala tím na jevo, že formálnou výhradu svrchovanosti sultánovy a nominální příslušnost zabraných zemí k říši turecké nemíní již zachovávati, a že sultán nesmí si již země zabrané počítat mezi součásti svého císařství.

Formální výhradou svrchovanosti v konvenci z r. 1879 patrně také mělo se sultánovi dostati ujištění, že okupací neutrpí ani čestné postavení a pořadí jeho v řadě ostatních panovníků, ani že nebudou zmenšena jeho obvyklá čestná práva dosavadní.

Podobně jako Bosna a Hercegovina, stálo i Bulharsko až do prohlášení své neodvislosti v r. 1908 pod formální, bezobsažnou svrchovaností sultánovou a bývalo v oficielních státních aktech tureckých uváděno mezi součástmi a vedlejšími zeměmi císařství tureckého, stejně jako Bosna a Hercegovina.

Bulharsko až do r. 1908 stálo ve *vasalském* poměru k sultánovi s povinností poplatku. Ale odvislost ve skutečnosti byla velmi slabá, význam poplatku sklesl na pouhé mlčelivé přiznání jakési čestné přednosti sultánovy a závazek knížete bulharského k věrnosti lennímu pánu v Cařihradě byl čistě platonický. Sultán, přes to, že kníže bulharský stál pod jeho svrchovaností, nemohl vykonávat nejmenšího přímého vlivu na občany bulharské. Armáda bulharská nebyla částí vojska tureckého; nejvyšším

vojenským velitelem v Bulharsku byl kníže, nikoli sultán, přes existující formálný lenní poměr k říši turecké. A kdyby byla vypukla válka Bulharska s Tureckem, byla by se i před prohlášením neodvislosti v r. 1908 posuzovala jistě už jako válka mezi dvěma mocnostmi dle práva mezinárodního, nikoli jako pouhý odboj vasalův a jako vnitřní státní vzpoura.

Bulharsko ani jako knížectví jistě neuznávalo nikdy závazek pomáhat Turecku v jeho válkách na základě nějaké vasalské věrnosti. Celý poměr Bulharska k Turecku neměl tedy už dávno žádného positivního obsahu a byly to jen »zastaralého řádu vetché spony«. Ovšem na druhé straně Porta považovala své vasalské státy za části své říše, za své poddané provincie. Veškerá práva státní moci, ve vasalských knížectvích vykonávaná, pokládá Porta jen za jednostranně *propůjčená* ze svrchované moci turecké, a za toto propůjčení jako výměna navzájem ujednáno prý je správné placení poplatku a trvání věrnosti vasalovy. Dle názorů Porty měl kníže bulharský před r. 1908 postavení pouhého místokrále či místodržícího tureckého ve vedlejší turecké zemi a vasalské provincii, a vykonával práva státní moci tam jen na základě vyššího udělení sultánova.

Celá tato, jen dle jména pozůstávající, odvislost Bulharska od Turecka, či celá ta jeho »polosvrchovanost« byla však jen dočasným stavem *přechodným*, podobně jako nominální výhrada svrchovanosti sultánovy nad Bosnou a Hercegovinou.

Politicky bylo Bulharsko již od r. 1878 neodvislým státem a bylo také oprávněno politické této skutečnosti dát výraz právní formálním prohlášením své neodvislosti. Ovšem, že dle práva mezinárodního potřebuje ještě souhlasu mocností, súčastněných na smlouvě berlínské (mezi nimi i Turecka). Mocnosti uznání svého nebudou jistě moci odpírati, ježto panovník bulharský má za sebou váhu idey národnostní.

Podobný pochod prodělala Bosna s Hercegovinou. Svrchovanost říše turecké nad těmito zeměmi neměla ve skutečnosti žádného obsahu.

Rakousko-Uhersko také již od začátku okupace v roce 1878 nepřiznávalo výhradě svrchovanosti sultánovy nad oběma zeměmi ž á d n é h o právního významu. Neuznávalo sultána ani dle jména za svrchovaného pána a legitimního vládce obou provincií, ani nepohlíželo na obě země jako na dosavadní části říše osmanské; rovněž obyvatelé Bosny a Hercegoviny nebyli pokládáni za státní poddané turecké říše, kteří by mimo hranice Bosny a Hercegoviny, jakmile by se octli na tureckém území, byli vázáni povinnostmi poddanskými k sultánovi.

Rakousko hned od okupace zabránilo každému přímému působení Turecka na země zabrané a pokládalo sebe za vykonavatele všech vládních práv a za všestranného administrátora, ale z moci *vlastní*, nikoli z nějaké delegace či zmocnění sultána tureckého.

Rakousko zavedlo, že i s příslušníky zemí zabraných v Turecku samém záhy po okupaci musilo se jednati jako s příslušníky některé z obou polovic naší říše, občané bosensko-hercegovští požívají v Turecku všech práv a předností jako občané předlitavští a uherští, trestní zákonník bosensko-hercegovský zná jen povinnosti k věrnosti monarchii a císaři rakouskému, Rakousko vyžaduje si od turecké vlády vydávání provinilců bosensko-hercegovských, kteří po spáchání činu trestného do Turecka se

utekli. Rakousko zavazuje si příslušníky bosensko-hercegovské zbraně schopné brannou povinností a přísahou vojenskou — krátce Rakousko nezanechávalo pochybnosti, že od r. 1878 přestalo země zabrané pokládat za součásti císařství tureckého.

Mocnosti evropské pak, uzavírající po r. 1879 státní a obchodní smlouvy s monarchií, uznaly také mlčky nový její rozsah, ježto státní smlouvy platily vždy hned také pro Bosnu a Hercegovinu. Konsuláty rakouské v cizině jednaly s příslušníky bosensko-hercegovskými jako s občany předlitavskými a uherskými, a ani cizí konsuláty neuznávaly jich za poddané turecké. Roku 1881 mocnosti výslovně vzdaly se soudnictví svých konsulů nad svými poddanými v Bosně a Hercegovině. Projevily tím, že země zabrané nepovažují již za části říše turecké, neboť v Turecku soudnictví cizích konsulů nad poddanými jejich států je dosud v platnosti. Konsulové cizích mocností v Bosně a Hercegovině vyžadují si potvrzení císaře rakouského, nikoli sultána tureckého.

Ani Rakousko, ani mocnosti ve skutečnosti nepovažovaly země zabrané za části turecké říše a z výhrady svrchovanosti sultánovy neodvozovaly žádné důsledky.

Přes to přese všecko však zůstává faktum, že sultánovi svrchovanost nad oběma zeměmi vyhrazena *byla*, a že této výhradě dle úmyslu Turecka mělo se rozuměti tak, že Turecko, resp. sultán, nevzdává se ještě svých formálných práv vrchního panství nad okupovanými zeměmi, že jen postupuje na čas skutečný výkon svých práv vládních, ale že si bude i nadále ještě země zabrané počítat formálně, v oficielních aktech, mezi provincie své říše. Formálně a nominálně obě země náležely dosud k říši turecké a pod její svrchovanost, přes to, že ve skutečnosti Rakousko si je stále více připoutávalo a jednalo s nimi jako s přivtělenými díly monarchie.

Chce-li dnes Rakousko si obě země připojit a zabránit tomu, aby nadále Turecko nepovažovalo je za své součásti, stojící pod formální svrchovaností sultánovou, potřebuje k tomu *souhlasu* Turecka. Když Turecku svrchovanost v konvenci z r. 1879 vyhrazena byla, je třeba, aby Turecko výslovným prohlášením se jí vzdalo. Jednostranná výpověď konvence z 21. dubna 1879, podaná rakouskou vládou, nestačí. Naopak, každé takové jednostranné porušení smlouvy dle mezinárodního práva má za následek vznik závazku k odškodnění.

Za resignaci na formální a nominální svrchovanost tureckou nad zeměmi okupovanými nabídnuta byla Portě náhrada. Náhrada kryje se pod formu odškodnění za bývalé turecké státní statky v Bosně, aby nebylo vzbuzováno zdání, že Turecko dalo si svůj souhlas koupit, a že obě provincie prostě prodalo. Na druhé straně Rakousko, ačkoli nyní přiznalo, že formálně země zabrané přece ještě náležely k říši turecké, nechtělo převzít přímo část tureckého státního dluhu. Rakousko potřebuje souhlasu Turecka, jednak aby mohlo se naň odvolat při příštím uznání anexe evropskými mocnostmi, jednak aby si smělo nadále obě země počítat za své součásti naproti mocnostem i naproti Turecku samému. Jednostranné odstoupení Rakouska od konvence z 21. dubna 1879 dodatečným souhlasem Turecka nabylo by platnosti jako každá jiná mezinárodní smlouva.

V nabídce náhrady Turecku konec konců však kryje se také odškodnění za dřívější jednostrannou výpověď konvence se strany Rakouska. Rakousko přiznalo, že za své jednostranné jednání je zavázáno k náhradě.

Náhradu zaplatí monarchie, jež v r. 1879 konvenci uzavřela a jež svými společnými orgány zahraničné správy Bosnu a Hercegovinu již od počátku okupace zastupovala. Smlouva odškodňovací náleží k smlouvám státním, jimiž říše se zavazuje k finančním obětem naproti jinému státu, i bude u nás vyžadovat parlamentního schválení. Ale půjčka, jíž má být zjednán obnos k náhradě potřebný, uzavřena bude asi zemskou vládou bosensko-hercegovskou *samostatně*. Amortisací a zúrokováním zatíženy budou samostatné finance zemské, samostatný fiskus Bosny a Hercegoviny, dle zásady, že náklady správní na obě země, pokud možno, mají být kryty vlastními příjmy. Existence samostatného fisku bosensko-hercegovského odpovídá samostatnosti země a její povaze zvláštní veřejnoprávné osobnosti.

Uzavření půjčky zemskou vládou bosensko-hercegovskou vyžadovati bude, jako dřívější výpůjčky téže vlády, ovšem také schválení obou parlamentů, předlitavského a uherského. Vedle toho asi oba státy, Předlitavsko a Uhry, *společně* se zaručí za amortisaci a zúrokování dluhu, kdyby zemský rozpočet bosenský na to nestačil. Bylo by pak třeba finančních příspěvků obou států na krytí schodku; příspěvky rozvrhly by se dle poměru, jakým obě polovice říše přispívají na záležitosti společné; příspěvky musily by každoročně být usneseny souhlasnými zákony v obou polovicích říše a povoleny v delegacích jako výdaj rozpočtu *společného*. Zatížení fisku bosenského obnosem dluhu mělo by být ovšem předloženo k schválení také příštímu sněmu bosenskému jako spolurepresentantu korporace zemské. Za to mohly by zase pak bývalé státní statky turecké připadnouti oběma zemím jako samostatnému útvaru. —*k*.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Svůj k svému a státní dodávky. — Z pražského bankovnictví. — Finance rakouské. — Osnova zákona o změně horního zákona.

V prosincovém a lednovém čísle Vlčkovy »Osvěty« pojednal dvorní rada Bráf o českém a německém hesle Svůj k svému. Články jsou důležitým projevem hospodářskopolitickým. Orientují v dějinách českého nazírání na Svůj k svému a vyličují nynější stav českého a německého Svůj k svému. Zvlášť důležitá jest ta část pojednání, která upozorňuje, jak našinci, toužící po vyšším sociálním postavení, byli tlačeni následkem zvláštního sociálního složení národa do míst úřednických, a jak z těchto míst jsme teď prováděním německého hesla Svůj k svému vypuzováni. To, co platí o úřednictvu, platí také o dělnictvu. Jako závěr z toho dalo by se dovozovat, že našinci budou pro zmenšené vyhlídky v úřednickém povolání se obracet k zaměstnáním samostatným, a že naše dělnictvo bude provozovat více živnosti, zkrátka, že naše snahy po hospodářském zmohutnění budou posíleny přílivem nových sil, které dosud byly v cizích službách. Vyhlazovací boj proti českému úřednictvu a dělnictvu může míti tyto účinky. Může míti ovšem také jiné, pro nás osudnější, zejména vystěhovalectví.

A důležitější a nekonečně složitější jest otázka, jak pomoci našim silám, kterým se poznenáhlu zavírají brány, kam až dosud měli ne příjemný, avšak přece jen volný odliv, k uplatnění doma, v hranicích Rakouska. Němci vedou vyhlazovací boj proti českému úřednictvu a také dělnictvu v německém území a domáhají se dokonce legitimace zákonné k tomuto jednání. K provádění hesla Svůj k svému užívají moci politické. Nedá se najít pro naše snahy osamostatňovací také opora v politice? Dosud spočívala tato opora jen ve vymáhání hospodářských výhod pro jednotlivé případy, byla tedy nesystematická a spokojila se namnoze s drobty, spadlými se stolu hodovníků. Nepočítá se ovšem ochota poslanecká zachraňovat různé projevy o Svůj k svému, které propadly konfiskaci, čehož Němci dosahují bez immunisování prostě tak, že otiskují svoje boykotové projevy v listech říšskoněmeckých, které se pak u nás nezávadně čtou a rozšiřují.

Systematická pomoc a opora politická by musila záležet v tom, že by stát, jenž dnes jest v přečetných oborech hlavním rozhodujícím konsumentem, kryl příslušnou kvotu svojí potřeby u našich výrobců. Dnes

jest poměr obrácený: stát kryje svoji spotřebu až na mizivě nízké obnosy u výrobců německých, kteří pak za to příslušníky národností, tvořících většinu ve státě, z práce vyhazují. Jest třeba jen na tomto místě se opřít, získat musíme.

* *
*

V pražském bankovnictví chystají se vážnější změny. Především se zakládá »Pozemková banka«. Zakladatelé, mezi nimiž dvor. rada Bráf, prof. Dr. Gruber, ředitel Zemské banky F. Procházka, obracejí se na veřejnost se subskripcí akciového kapitálu ve výši 5 mil. K, když už před tím soukromou cestou bylo upsáno přes jeden mil. K. Z různých reklamních noticek, které na podnik upozorňovaly, dalo by se souditi, že podnik bude založen po vzoru říšskoněmeckých Terraingesellschaften, z nichž několik následkem výnosné spekulace pozemkové ve velkoměstech vyplácí značnější dividendy. Nescházejí ovšem také společnosti, kterým se nevede právě skvěle, a těch jest velký počet. Risiko spekulační s pozemky velkoměstskými jest právě dnes už veliké, poněvadž proces urbanisační jednoduše nemůže jít stále týmž tempem ku předu, jako v posledních desetiletích. Ostatně i výnosné obchody s městskými pozemky nejsou právě důvodem, proč zakládati u nás zvláštní ústav bankovní k tomu účelu. Nehledě k jejich sociální závržitelnosti, dlužno podržeti na paměti, že působení takové banky u nás má pole daleko obmezenější než na př. v Německu. Mohl se snad takový podnik vžít, kdyby byl začal v době, kdy se začínalo s asanací pražskou, která dnes se provádí již ve vyjetých kolejích za pomoci existujících peněžních ústavů. Proto doufáme, že těžiště činnosti nové banky bude spočívati v zakupování venkovské půdy, v jakési vnitřní kolonisaci rozumným dělením velkostatků. Pozoruhodná jest abstinence našich agrárních kruhů při zakládání nové banky. Nenapadá nás tvrditi, že by banka chtěla svojí obchodní činností prospívati výhradně zemědělcům tím, že jim drobením velkostatků učiní přístupnou levnější a namnoze také lepší půdu velkostatkářskou. Ale dala by se k tomuto cíli vésti a proto jest abstinence agrárních kruhů přímo nepochopitelná a vysvětlitelná snad toliko motivy politickými. Druhá závažná událost pražského bankovnictví jest zvyšování akciového kapitálu Pražské úvěrní banky, po níž přijdou snad ještě jiné české banky pražské. Pražská úvěrní banka vyplácí letos dividendu 8½procentní, a podle zpráv novinářských zbudou jí ještě značné reservy ziskové pro bilanci příštího roku. Jak patrno, kladou se na pražský peněžní trh novými emisemi akční značné požadavky.

* *
*

Boykot turecký přestal mít oficiální vedení, velký vezír oznámil, že boykot jest skončen, soukromně se však v něm pokračuje. Tak jest dnešní stav našeho vývozu do Levanty. Vyrovnání napětí rakousko-tureckého zakoupeno tím, že Turecko dostane na odškodněnou 54 mil. K. Tím jest otázka rozřešena jen po zevnějšku. Doma bude nutno luštit mnohem důležitější otázku, kdo má tento obnos platit. Uhry se vzpírají platit kvotu na ně připadající, poněvadž prý na zastavení boykotu mělo zájem jen Ra-

kousko. Bude-li v Uhrách vůbec ochota převzít kvotu nějakou, budou se za to žádat protikoncese. Jaké? Maďaři mají požadavků celou řadu. Maďarisace pomocí armády, kde došli s požadavky, které by byli málem prosadili, tak daleko, že musili narazit na odpor. Původně chtěli připuštění plukovní řeči v těch plucích, kde je většina Maďarů. Pak viděli, že by těch pluků bylo málo a rozšířili tedy požadavek tak, aby maďarská řeč platila za plukovní všude, kde jistá část vojáků »rozumí« maďarsky.

Poněvadž uherský ministr vyučování se postaral již dříve o to, aby maďarština byla povinným jazykem vyučovacím na všech školách v Uhrách, znamenalo to zavedení maďarštiny za plukovní řeč v celých Uhrách. Druhé politicum hospodářského rázu jest otázka bankovní. Maďaři chtěli samostatnou banku cedulovou. Uspořádali tedy loni anketu, při níž se vyslovili nejvážnější odborníci proti samostatné cedulové bance. Skontrolovali svoji platební bilanci obsáhlou statistickou studií, z níž vyšlo na jevo, že platební bilance Uher jest rovněž nepříznivá. Nezbylo tedy nic jiného, než vytáhnout starý projekt Szellův o kartelových bankách, o němž se s rakouské strany právem nechce ani slyšet. Podstata kartelových bank by záležela v tom, že by byly dvě samostatné banky, jedna v Předlitavsku, jedna v Uhrách, a každá z nich by měla povinnost přijímati bankovky druhé v plné hodnotě a vypláceti je hotovými. Aby požadavek ten snáze prosadili, tlačí se s maďarské strany na zavedení placení hotovými. Se strany moderních peněžních politiků se však dnešní stav cedulového bankovnictví v Rakousku vyhlašuje za přímo ideální vymoženost, a tou skutečně jest, jak bylo v poslední krisi peněžní prokázáno. Žádná cedulová banka, i v hospodářsky daleko vyspělejších státech, nedošla dosud k tomu cíli, aby za všech okolností stejně hladce vyměňovala bankovky za hotové. V boji o zlato se ochota bank cedulových k výplatě hotovými ztenčuje. Kdyby však byly dvě kartelové banky, znamenalo by to, že by ochota k výplatě hotovými byla vždy nepoměrně větší u té banky, jíž zásoby zlata již došly, než u té, která zlato by měla. Dalekosáhlý nepříznivý účinek na měnové poměry odnesl by samozřejmě ten, kdo jest silnější. Jinak prý byla již nalezena formulka pro řešení bankovní otázky.

Zahraniční politika vynesla však ještě další finanční potíže. Jsou to náklady na vojenská opatření a otázka odškodnění za následky tureckého boykotu našim vývozcům. Terstská komora odhaduje škody, povstalé boykotem terstskému obchodu, na 5 mil. K. Oboje opatření bude asi nezbytně nutno provésti, na státní pokladnu dolehnou vážnější starosti finanční. Starosti finanční by ostatně tu byly, i kdyby nebylo těchto mimořádných okolností. Letošní rozpočet vykazuje vlastně už stěží ukrytý deficit, a tyto dny byla nucena pokladna státní sáhnout ke kontrokorentní bankovní záloze ve značné výši. Před tím už si ale vypomáhala tím, že dala znova do oběhu salinky a část priorit severní dráhy císaře Ferdinanda. Tyto celkem málo utěšené poměry se zostřují vnitřní krisí politickou, jejíž konce nelze ani dohlédnouti. Vláda přichystala k zvýšení státních příjmů dva prostředky: zvýšení daně z lihu a zvýšení sazeb železničních. Ze zvýšení daně lihové by získal stát, nehledě k údělům, kterých se má dostati zemím k sanaci financí, 129 mil. K, ze zvýšení sazeb počítá

se s příjmem kolem 40 mil. K. Zvýšení daně z líbu musí být provedeno zákonem, zvýšení sazeb provede se, předpokládaje schválení postátňovacích předloh parlamentem — pouhým aktem správním. Co je lidový parlament, má-li výkonná moc v rukou prostředky, dávat vládě desítky milionů K?

* * *

Uzavřením parlamentu padlo pod stůl několik předloh, z nichž největší zájem budila osnova, kterou byl pozměňován horní zákon z r. 1854. Novela k hornímu zákonu vyšla z poměrů, které nastaly v r. 1907 nouzí uhelnou. Vláda uspořádala tehdy anketu, jejíž výsledky se dostaly na veřejnost toliko částečně. Jeden z návrhů, které na anketě byly podány, zněl v tom smyslu, že držitelé volných kutišť mají býti přidrženi k otevření ložisek uhelných a k dolování. Osnova novely k hornímu zákonu točí se v podstatě kolem tohoto návrhu. Osnova konstatuje především, že jsou v uhelném průmyslu znatelny proudy, směřující k zmonopolisování tohoto oboru, které by musilo míti pro blaho obecné nedozírné následky. Fakticky jest koncentrace kapitálů v uhelném průmyslu na postupu, což jest zase nepřímý účinek toho, že dobývání uhlí jest spojeno čím dále s tím většími investicemi kapitálovými. Vývoj jest totiž ten, že se počalo s dobýváním uhlí na místech snadno přístupných, a teprve pozvolným stoupáním odbytu a cen uhelných docházelo na otvírání ložisek méně přístupných, což přirozeně vyžaduje většího kapitálového nákladu. Otevřením ložisek nových, k nimž propůjčena byla již kutací práva, bylo by spojeno, rozumí se samo sebou, se značnými náklady, poněvadž lehce přístupných ložisek již není. Osnova stanoví, že držitelé volných kutišť mají během určité doby prokázati, že otevřeli ložiska uhelná, nebo že na kutišti bylo vrtáním nalezeno uhlí. Tím mají býti držitelé kutišť přinuceni během určité doby dáti příležitost, aby mohly býti otevřeny nové doly uhelné. Znalci prohlašují, že provedení této podmínky do lhůty osnovou stanovené jest technicky nemožné. Nastal by tedy ve většině případů následek, který osnova pojí k nesplnění této podmínky, totiž, že by práva k svobodným kutištím již před platností nového zákona uděleným přešla na stát, který může práva kutací za plat postoupiti soukromým podnikatelům anebo sám dolovati.

Mimo tato nejdůležitější přechodná ustanovení stanoví osnova zásadu, že všecka kutací práva jsou napříště vyhrazena státu. Bylo by nerozhodno pro jakost tohoto zákonného návrhu, že se proti němu vyslovují privilegovaní držitelé svobodných kutišť, většinou uhelní velkokapitalisté, kteří by přišli následkem lhůty, dané osnovou, o svá práva, z části též o kapitály, které na to věnovali. Rozhodné jest pouze to, zda nový zákon by docílil zvýšené produkce uhelné, a tím zlevnění uhlí. Bylo již dávno a často k tomu ukázáno, že nejvydatnější ložiska uhelná jsou takřka na severních hranicích Rakouska. Produkce uhelná jest tak značná, že se ohromná kvanta uhlí exportují. Docílí-li vláda zákonnými opatřeními ještě větší stoupnutí výroby, bude z toho mít radost — říšskoněmecký konsument. Rakouská uhelná otázka, dokud vůbec existuje, jest problém komunikační, nikoli problém regulace výroby. Bylo již velice často k tomu

ukázáno, jak jest tarifní politikou našich drah znemožněn odbyt uhlí ve vlastní jeho domovině. Také na hnědouhelné kalamitě v r. 1907 měl v přední řadě stát vinu, poněvadž sám v přední řadě zavinil nedostatek vagonů, resp. nedostatky dopravní, které překážely dopravě.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Sjezd nemocenských pokladen rakouských o předloze zákona o sociálním pojišťování. — Nezaměstnanost. — Předloha nového berního zákona a zákona o dělnických inspektorech v hornictví. — Katastrofy v uhelných dolech. — Před novým zákonem protisocialistickým v Německu. — Výluka holických obuvníků.

Předloha vládní o sociálním pojištění vyvolala čilou diskusi. Není divu, že nejvíce si jí všímá tisk dělnický a instituce dělnické, neboť nejen že jich osnova ta nejvíce se dotýká, nýbrž instituce dělnické a dělnictvo vůbec vždy o pojištění staralo se více, nežli ostatní třídy společenské. Pojištěním sociálním má býti vytvořena celá řada nových institucí. Všechny však dnešní instituce pojišťovací mají jí býti více méně dotčeny. V první řadě jde při tom o nemocenské pokladny, o nejpřirozenější podklad pojištění vůbec.

Nemocenské pokladny vyslovily svého času svůj názor na osnovu Koebrovu. Hlasu jejich nebylo ovšem při zpracování osnovy Beckovy valně dbáno. Nicméně pokládaly pokladny nemocenské za záhodno, aby i o osnově Beckově promluvily. Říšská komise nemocenských pokladen svolala proto na dny 7. až 9. ledna čtvrtý sjezd nemocenských pokladen do Vídně, který výhradně zabýval se vládní osnovou.

Sjezd měl nebývalý rozsah. Dělnické instituce byly si vědomy významu jak osnovy, tak jednání o ní. 694 delegátů zastupovalo 443 pokladen nemocenských, čítajících 1,601.195 členův. Všechny politické strany byly na sjezdě zastoupeny; řízení sjezdu i uspořádání jeho bylo v rukou sociálních demokratův. Všichni referenti byli vybráni z pracovníků sociálně-demokratických (Brod, říšští poslanci Beer, Eldersch, Müller, Smitka, Widholz, dr. Winter); ale i řečníci v debatě byli výhradně sociální demokraté. Přísušníci ostatních stran slova se neujali, ale nikterak nestavěli se proti názorům, proneseným referenty a řečníky v debatě. Jednomyslně byly přijímány resoluce, z nichž vyjímáme:

Finanční a organické spojení invalidního pojištění dělnictva se starobním pojištěním samostatných osob poškozuje oba druhy pojištění; i vyžaduje sjezd oddělení obou odvětví pojišťovacích. Dále sjezd vyžaduje renty vdovské a sirotčí ve výměře těchto rent úrazových na místo odbytného; zvýšení rent tak, aby byla vyloučena nutnost, dovolávati se opatření chudinského; odstranění hranice věkové a mzdové pro povinnost pojistnou, rozmnožení tříd mzdových; umožnění renty pro pojištěnce, kteří v přechodné době stanou se invalidními, anebo překročí 65. rok;

rozšíření pojistné povinnosti pro osoby samostatně výdělečně činné, jak co do okruhu osob, tak co do výše požitkův.

Organisačně vyžaduje sjezd dále, aby bylo upuštěno od zamýšlených úřadoven, aby byla zachována samostatnost nemocenských pokladen ve všech záležitostech pojištění nemocenského. Za zásadu pro pojištění nemocenské prohlašuje sjezd jednotnou pokladnu; není-li však možno ji docíliti, žádá jako minimum 500 členů pro každou jednotlivou pokladnu. Pro dělnictvo zemědělské vyžaduje sjezd zvláštní pokladny; sluší podotknouti, že tento návrh narazil na odpor veliké části českých delegátů, kteří ve spojení dělnictva zemědělského s průmyslovým v jedné pokladně nevidí pro žádnou stranu nebezpečí.

Jest přirozeno, že pokladny nemocenské brání se, aby z jejich prostředků byly sanovány deficity pojišťoven úrazových a veřejných nemocnic. Poněvadž pak ve zbytečně značném množství institucí vidí poškozování dělnictva, sjezd pokladen žádá, aby na nemocenské pokladny byla přenesena místní agenda pojišťování dělnického.

Pokud jde o pojištění úrazové, chce sjezd, aby tarif příspěvkový byl zvýšen tak, aby uhradil potřebu; aby úrazové pojišťovny nesly náklady řízení léčebního; aby odbývání malých rent bylo dovoleno jenom jako výjimka; aby plné renty byly zvýšeny na $66^2/_3\%$ výdělku; aby bylo ponecháno pohřebné v dosavadní výši; aby úraz při cestě do práce nebo z práce byl uznán za úraz podnikový, aby povinnost pojistná byla rozšířena na všechny osoby, které podléhají pojištění nemocenskému; aby v představenstvu úrazových pojišťoven zaměstnavatelé a dělníci byli zastoupeni stejným počtem.

Železniční zřízenci vyžaduji, aby zůstalo aspoň při jejich dosavadním pojištění pro případ úrazu; horníci trvají na starém svém požadavku, aby byly odstraněny pokladny bratrské, a aby horníci byli zařaděni do pojištění všeobecného.

V konečné resoluci sjezd vzpírá se rozšíření moci úřadů naproti institucím pojišťovacím a vyžaduje reformu navrhovaného soudnictví pojišťovacího v tom směru, aby ve všech orgánech byli zastoupeni také pojištění, což vztahuje se i na vrchní soud pojišťovací.

Předsednictvo sjezdové zaslalo nyní resoluce ty sněmovně poslanecké; není pochybnosti, že požadavkům v resolucích obsaženým nebude v plném rozsahu vyhověno. Na druhé straně však není možno, aby sněmovna přešla prostě požadavky půldruhého miliónu dělnictva.

Jednání sjezdu vedeno bylo česky a německy; z referentů referoval česky poslanec Dr. Winter.

Uzavřením říšské rady padla ovšem i předloha sociálního pojišťování, jež bude nutno znovu předložit sněmovně. Marny byly naděje, že vzhledem k nebezpečí venku a ke krisi uvnitř aspoň na čas zbrzdí se nacionálové zodpovědnosti, již svými štvanicemi na sebe berou, marny byly naděje, že přistoupí na přiměří, marny byly naděje, že budou ochotni vyjednávat o mír, aby pak bylo možno pracovat o hospodářském ozdravění Rakouska. Vždyť by tím přišli o chléb vezdejší, tož raději nechají hladovět miliony, příslušníky cizích i vlastního národa; jsouť to beztoho vo-

liči sociálně-demokratičtí, kteří dnes běhají od továrny k továrně, hledajíce práce, potkávajíce však zástupy nově propuštěných.

Odborové sdružení československé napočetlo počátkem ledna v Praze a nejbližším okolí 9670 organisovaných dělníků bez zaměstnání. Aby nedošlo letos opět k takové katastrofální nezaměstnanosti, jako před šesti roky, zahájilo Odborové sdružení důraznou akci pro zaopatření práce nezaměstnaným; žádá obec pražskou a předměstské, aby ihned zahájily chystané práce, jichž je dosti, aby všichni při nich mohli být zaměstnáni. Obec pražská tentokráte projevila značnou ochotu, rozhodla se totiž ihned pro zahájení několika prací na Hradčanech, v Libni a na Vyšehradě, při nichž však v prvé řadě chce zaměstnat svoje vlastní příslušníky, pak osoby v Praze bydlící, a potom teprve podle možnosti osoby jiné. Stanovisko toto je zcela přirozené, ale tím více zaráží upiatost, s jakou se chovají v otázce nezaměstnanosti obce předměstské, které posud se nerozhoupaly k větší akci.

Klub sociálně-demokratických poslanců podal na říšské radě pilný návrh, ukládající vládě, aby dala ihned a v největším rozsahu provádět veřejné práce, pro nejbližší dobu zamýšlené. Zároveň se jím vládě ukládá, aby s největším urychlením předložila sněmovně materiál o otázce pojišťování nezaměstnaných a o podporování odborových sprostředkovatelen práce z veřejných prostředků na podporu nezaměstnaných.

Otázka pojišťování proti nezaměstnanosti přišla tím poprvé na denní pořádek rakouské říšské rady, a to ve chvíli, kdy vláda sama předložila osnovu zákona o sociálním pojišťování, v níž tento případ nemožnosti výdělku byl pominut. Není pochyby, že pilný návrh sociálně-demokratických poslanců zůstane v tomto bodě pouze návrhem, ale rozhodně stálo by za to, počítat s ním vážně a přičlenit jej k vládní předloze, čímž by se Rakousku dostalo zákona, jímž by skutečně rázem stanulo na prvém místě v sociálně politickém zákonodárství, čímž vláda stejně sněmovně lichotila.

Ale jakým zákonem bude pomoženo těm ubožákům z Nového světa, o nichž paní M. Majerová-Stivínová napsala v »Pravu Lidu« 9. ledna feuilleton, který je nejstrašnější obžalobou nejen Prahy, nýbrž celé naší společnosti? Tu jsou lidé, kteří mají zaměstnání, a přece nemají co jíst; »jsou to dělníci bez řemesla, přidávači, kopáči, sluhové, lampáři, posluhové, drožkáři, zelenářky, rukavičkářky, obecní zřízenci, kolovrátkáři, žebračky, vdovy a — metaři.« V sedmnácti domech bydlí mimo jiné 32 vdovy a 20 metařů. »Posluhovačka S. má dvě děti; bydlí v úplné tmě, na chodbě, přímo proti domovním dveřím, přepažené pouze tenkou stěnou; vydělá 12 K měsíčně a z toho jest jí dáti šest korun, tedy polovičku, za měsíc nájemného. Z čeho žije ona i dvě děti? Čím se šatí? Jakou příšernou matematikou rozdělí 6 K měsíčně, aby nezemřela hlady. Co jí?« Paní Majerová odhalila hnisavý vřed, o němž mnozí věděli, ale nikdo neodvážil se o něj zavadit. Jako Winter nejtemnější Vídeň, tak ona objevila nejtemnější Prahu, a vykřikla svou těžkou obžalobu. Kdo bude soudcem?

Devatenáctého ledna podala vláda říšské radě osnovu zákona, jímž má být uhelná těžba v Rakousku postavena na nový právní podklad. Zákon tento je jakýmsi náběhem k sestátnění uhelných dolů. Těžařská svoboda se jím zrušuje a těžba uhlí se vyhrazuje státu. Nabytá práva zůstávají ovšem nedotčena, avšak stát vyhrazuje si pro případ, že by těžařské právo bylo odňato, anebo důl zrušen, prioritu pro výkup důlního příslušenství i nadzemních součástek důlního vlastnictví. Bohužel nebude tímto zákonem na nynějším stavu příliš změněno. Vydatná kutiště jsou již vesměs zabrána a z velké části vyrabována přímo k pláči. Více by prospělo racionelnímu hospodaření s tímto bohatstvím, na které je průmysl severně od Dunaje výhradně poukázán, kdyby konečně vláda vážně přikročila k řešení otázky zužitkování alpských vodních sil.

Zároveň podala vláda osnovu zákona, upravujícího bezpečnostní poměry v hornictví, jímž vyhovuje se dávnému přání dělnictva, po dělnické inspekci v dolech. V každém dole s více než třiceti dělníky má býti zřízen dělnický výbor, jehož úkolem je prostředkovati mezi správou a dělnictvem, jednak předkládáním petic a přání dělnictva, jednak iniciativními návrhy. Dělnický výbor volí na každých čtyři sta dělníků jednoho dělnického bezpečnostního dozorce. Tento je povinen po čtyři dny v měsíci zkoušeti bezpečnostní poměry v přiděleném mu obvodě. Při všech nehodách má právo vyšetřiti jich příčiny, rozsah i následky. Mzda jeho jest o 40% vyšší, nežli průměrná mzda ostatních dělníků. Spory mezi dozorcem, dělnickým výborem a správou vyřizuje smírčí soud. Bude ovšem nutno dělnického inspektora náležitým způsobem chránit, aby byla zachována jeho neodvislost, bez níž by celá tato instituce neměla významu.

První tento krok při zavádění dělnické inspekce nemůže na dlouho zůstat ojedinělým. Není ani třeba zřizovat neodvislé dělnické inspektoráty, stačilo by přibírání dělníků do inspektorátů živnostenských, jak toho dělnictvo žádá.

*

Předloha horního zákona byla podána v době, kdy za Litavou byli rozrušeni dvojím těžkým neštěstím v dolech, v Řešici a v Ajce, jež vyžádala si přes sto lidských životů. Ježto neštěstí přihodilo se na dole náležejícím společnosti státní dráhy, dovolili si maďarští poslanci ostřejší kritiku a poukazovali přímo na to, že společnost opomenula učiniti potřebná bezpečnostní opatření. Poslanec strany neodvislosti Szatmary pravil, že právě proto, že jsou to rakouští podnikatelé, měli by ještě větší měrou dbáti o bezpečnost svých uherských dělníků, aby se jim nemohlo vyčítati, že doma dbají o bezpečnost svých dělníků lépe než v Uhrách. V tomto případě jde prý o úmyslnou nedbalost. Páni Maďaři hledí zase dělat šlechetníky na cizí útraty. Těžařské společnosti pečují přirozeně v Rakousku o bezpečnost dělnictva více než v Uhrách, poněvadž Rakousko má vybudované sociální zákonodárství, čemuž se však Uhři brání. Společnosti ani v Rakousku nečiní, co nemusejí, v Uhrách ovšem také ne.

Na nebezpečí, plynoucí z nedostatečného sociálního zákonodárství v Uhrách, pro průmysl a dělnictvo v Rakousku poukazují súčastněné kruhy již dávno, ale Uhři neslyší. Vždyť každý zákon, ukládající uherským průmyslníkům nějakou povinnost vůči dělnictvu, považují za poškození vývoje uherského průmyslu, za zmenšování schopnosti konkurenční s rakouským sousedem. Tentokrát však se přihodilo neštěstí na dole, jenž je majetkem společnosti rakouské, a ihned roní maďarští vlastenci krokodilí slzy!

Katostrofy v uherských dolech, jež se přihodily v době messinské katastrofy, přivedly opět na myšlenku, vynořivší se při katastrofě v Rodbodu, není-li příčinné souvislosti mezi zemětřesením a výbuchem třaskavých plynů. Myšlenka tato je sice zavrhována, ale rozhodně by neměla být jen povrchně odbývána.

*

Poměr mezi sociální demokracií na jedné a ostatními stranami a vládou na druhé straně v říši kázně a dobrých mravů je takový, že zdá se že co nejdříve dojde k vydání nového z á k o n a p r o t i s o c i a l i s t i c k é h o, jenž ve skutečnosti vlastně praktikuje se již nyní před svým uzákoněním. Pro nás, obyvatele s méně vyspělou »kulturou«, je přímo nepochopitelno, aby někdo byl postaven mimo zákon, aby každý jeho projev byl a priori odmítán jen proto, že je sociálním demokratem. Zdržuje-li se Bülow přece poněkud, neukládá si Bethmann-Holweg naprosto žádné reservy ve svých projevech a mluví přímo o nutnosti výjimečných opatření proti sociální demokracii. Stará velkohubost pruská, jež dostavuje se po každém jejich vítězství, slaví pravé orgie. Nejnověji projevilo se to při jednání o sociálně demokratickém návrhu na upravení smluvního poměru mezi zemědělskými dělníky, čeledí a zaměstnavateli. Že každý návrh na prospěch zemědělského dělnictva setká se s nejprudším odporem pruských junkerů, bylo samozřejmo. Ti prohlásili ústy Dra Böhma, že koaliční otázka je pro zemědělského dělníka podřadného významu. Sociální demokraté nechtějí prý zemědělskému dělníku pomoci, nýbrž nasíti svár mezi něho a zaměstnavatele. Tato nenávist stupňuje se od posledních voleb téměř až k nepříčetnosti. Je to stoupající opojení z nenadálého vítězství či strach z příštích voleb?

*

V Holicích, městečku se 4500 obyvateli, došlo k v ý l u c e d ě l n i c t v a o b u v n i c k é h o, jíž vysazeno z práce 20 procent všeho obyvatelstva holického. Příčinou jsou opět neshody při jednání o mzdový ceník. Když veškery jeho požadavky byly odmítnuty, zahájilo dělnictvo jedné továrny, počtem 104, stávku, na kterou ostatní továrny odpověděly výlukou 814 osob. Nedojde-li brzy ke smíru, může být situace obuvnického průmyslu, bez tak dosti nejistá, značně poškozena.

ŠKOLA.

Nové útoky křesťanských sociálů na zničení českého školství v D. Rakousích. — Uzavření české soukromé školy ve III. okresu vídeňském. — Interpelace posl. dr Čelakovského. — Neutěšený stav menšinového školství na severu Čech. — Německé státní školy menšinové v Terstu. — Persekuce menšinového učitelstva. — Případ učitelky Zd. Kadeřábkové. — Opětně změna v ministerstvu vyučování. — Zemská školní rada v Čechách v novém složení. — Záměrné organisování školského referátu v krajanském ministerstvu. — Pamětní list Jednoty moravských učitelek o reformě vyučování ženským ručním pracím.

Rakouští Němci napínají poslední své síly, aby přerušili rozvoj českého školství ve všech územích a místech, která ovládají. České školství v Dolních Rakousích stalo se zvlášť předmětem jejich smělých útoků. V roce 1904 vymohli si rozhodnutí říšského soudu, dle něhož čeština není ve Vídni řečí obvyklou, v roce 1907 byl potvrzen zákon, stanovící němčinu za výhradní vyučovací jazyk na školách pokračovacích. O útoku na české školství v Dolních Rakousích odhlasovaným zákonem Axmannovým a o rozhodnutí zemské školní rady dolnorakouské, jímž česká škola v Poštorné se uzavírá, měli jsme příležitost referovati v minulém čísle.

Novým smělým činem je výnos zemské školní rady dolnorakouské z 5. ledna. Nejvyšší zemský úřad školský n e m ů ž e vzhledem k obavám, vysloveným na základě § 70. odst. 7. říšského zákona o školách obecných ustanovujícího, že školy mají býti tak zřízeny, »aby nebylo obav, že by dítky mohly v něm utrpěti újmu na zdraví«, ve příčině umístění zřízené obecné školy s českou vyučovací řečí ve třetím okresu vídeňském, p o v o l i t i o t e v ř e n í této soukromé školy a má se za nucena **nepovolené vyučování zakázati.**

Výnos zemské školní rady dolnorakouské neuvádí přímých překážek a vad, pro něž by se vzpomenutá obecná škola nemohla povoliti. Spolek »Komenský« podal žádost o zřízení této školy již roku 1905, v roce 1907 byla otevřena první, na začátku letošního šk. roku druhá třída. Při škole je opatrovna a škola českého jazyka, v níž vyučují se v prázdných půldnech české děti, které jsou nuceny chodit do vídeňských škol německých. Do opatrovny chodí 38, do obecné školy dvoutřídní 82, do školy českého jazyka o třech odděleních 81 dítek. Zachraňuje se tedy ve III. okresu vídeňském přes 200 českých dítek před odnárodněním.

Spolek, který školu vydržuje, zná blahovolnost zemského školního úřadu dolnorakouského a vystrojil ji co nejdokonaleji. Veškeré místnosti, za něž platí vysoké nájemné, jsou co nejúčelněji vypraveny a odpovídají i nejpřísnějším zdravotním požadavkům. Školní nábytek je co nejmodernější, podlahy napuštěné olejem čistí se každodenně. Světlo dochází do učeben vysokými okny a dle potřeby osvětlují se učebny svítiplynem. Ventilace je dokonalá, o zdravotní stav dítek pečují dva lékaři. **Předsíně k učebnám se v zimě vytápějí.**

Druhá vídeňská česká škola působí se zdarem již půldruhého roku. Navštívilo ji během té doby pět zdravotních komisí a byla podrobena

mnohokráte nejpřísnější úřední inspekci. Každé i nejmenší přání zdravotních komisí bylo ihned vyplněno. Škola může vůbec svým zařízením soutěžiti s německými školami vídeňskými, které za vlády křesťanských sociálů nejsou příliš hýčkány. Hned v sousedství české školy je soukromá německá škola, umístěná v budově s točitými úzkými schody a se dvěma záchody pro 4 třídy. Ve vídeňských veřejných školách tísní se ve třídách 60—70 dítek a česká škola, v níž připadá 40 dítek na třídu, nevyhovuje zdravotním požadavkům zákonným.

Ze všeho je patrno, že »hygienické závady« české školy vídeňské ve III. okresu jsou nicotně vyhledanou záminkou, která má odůvodniti násilnický čin zemského školního úřadu dolnorakouského. Proti výnosu, fakty nedoloženému, podán byl ihned rekurs k ministerstvu vyučování a v české škole vyučuje se zatím dále.

Uměle vyhledanými jsou také příčiny, proč nebyla povolena soukromá česká škola v Poštorné. Místnosti této školy nejsou dle výměru zemské školní rady v ohledu zdravotním bez závady. Nevyhovují zvláště záchody, které mají společný jediný vchod s opatrovnou ve školní budově umístěnou. Schází také průkaz, že je postaráno o vyučování náboženství a o vyučování ženským ručním pracím, pro něž není učitelka jmenována. Také proti výnosu o zastavení vyučování na škole v Poštorné byl podán rekurs k ministerstvu. Tlak násilnických školních úřadů dolnorakouských budí protitlak. Zastupitelstvo české obce přichází k hlubšímu uvědomění, usnáší se na pojmenování nové ulice ulicí Komenského, zavádí na ulicích tabulky českoněmecké, místo dřívějších německočeských, a na četně navštívené schůzi občanstva protestuje proti německému násilí. —

*

Násilnosti, spáchané na českém školství v Dolních Rakousích byly předmětem interpelace, kterou posl. Dr. Jar. Čelakovský podal na říšské radě dne 20. ledna. Dokládá se v ní číselně, že v 10 obcích dolnorakouských udržela se národnost česká od pradávna ve většině, což vedle fakta, že ve mnohých obcích jsou silné české menšiny, je nezvratným důkazem, že český jazyk je řečí v zemi obvyklou, a že příslušníci české národnosti mají v obcích, kde žijí kompaktně a v zákonitém počtu, podle článku 19. státních základních zákonů právo, aby pro ně zřizovaly se veřejné školy národní. Dolnorakouské školní úřady svými činy porušují nejen vzpomenutý článek základních říšských zákonů, ale porušují i § 51. školního řádu, podle kterého má se vyučovati na školách národních jazykem mateřským a jednají také proti říšskému soudu, který v nálezích svých po dvakráte uznal, že český jazyk je v Dolních Rakousích řečí lidovou a v zemi obvyklou. Neupírá-li se Němcům, na př. v Brodech v Haliči právo, aby pro své dítky školou povinné žádali za vyučování jazykem německým, nesmí se právo to upírati také Čechům dolnorakouským, které ostatně uznala i většina poslanecké sněmovny ve schůzi dne 7. led. 1897, kdy doporučila vládě udělení práva veřejnosti české škole v X. okresu vídeňském.

*

Menšinové české školství na severu Čech nemůže vybřednouti z neutěšeného stavu, v němž se nalézá. Školská stávka vynutila sice v některých případech příznivé vyřízení ministerstva vyučování, ale německé obce jeví málo chuti řídit se dle rozhodnutí ministerských a vykonávat správně a rychle, co se jim ukládá. Není divu, že struna trpělivosti mezi českými rodiči opět praská.

V letošním školním roce je na severu Čech 29 matičních škol o 64 třídách s 3986 dětmi a 25 škol veřejných o 98 třídách s 61 pobočkami a 10.466 dětmi. Největší matiční škola v Běhánkách u Teplic má 8 tříd a 564 dětí, největší veřejná škola v Mostě má 17 tříd a 1079 dětí. V Lomu je ve škole 14 tříd s 989 dětmi. Za normálních poměrů měly by býti ve všech uvedených místech školy měšťanské, které by měly býti zřízeny i v okresu duchcovském, kde je v českých školách 3491 dětí a v okresu teplickém, kde je v českých školách 2411 dětí. Pro německé menšinové školy v okresu domažlickém, královickém a poličském, kde do těchto škol nechodí ani 2000 dítek, jsou již ode dávna zřízeny zvláštní německé školní rady okresní s inspektory.

*

Němci na jihu říše mají o své nepatrné menšiny výborně postaráno státem. Školy tyto jsou zařízeny přímo s přepychem a nemají ani dostatečného počtu německých dětí. Chodí do nich mnoho děti slovinských a italských. Věstník vídeňského »Komenského« uvádí v lednovém čísle zajímavá dáta o třech státních německých školách v Terstu. Do státní německé obecné chlap. školy v Terstu, která má 6 tříd a 6 poboček, chodilo na konci šk. roku 1907—8 úhrnem 694 žáků, z nichž bylo pouze 179 národnosti německé, 330 italské a 182 slovinské. Státní náklad na tuto školu je rozpočten pro letošní rok na 84 tisíc K. Do druhé státní německé chlapecké a dívčí školy v Terstu o 10 kmenových třídách a 11 pobočkách chodilo 1188 dětí, z nichž bylo pouze 422 národnosti německé, 417 italské a 321 slovinské. Škola tato je vydržována státním nákladem, dostupujícím výše 100.000 K. Do třetí státní obecné a měšťanské školy dívčí v Terstu o 8 kmenových třídách a 14 pobočkách chodilo 1026 dívek, z nichž jenom 300 bylo Němkyň, 466 Italek a 249 Slovinek. Náklad na tuto školu, při níž je zřízen zvláštní jednoroční kurs pokračovací, je rozpočten na 118.460 K. Stát vydržuje v Terstu pro německou menšinu o 8880 dušich celkovým nákladem ročním 301.985 K 3 obecné a 1 měšťanskou školu o 55 třídách, jež navštěvuje 901 německých dětí a na nichž působí 83 učitelů. Uváží-li se, že na obecných soukromých školách »Komenského« ve Vídni, kde bylo úředně vykázáno 102.974 Čechů, bylo zapsáno na konci šk. roku 1908 v 15 třídách s 15 učiteli celkem 891 dětí výlučně české národnosti, že se těmto školám nedostalo nikdy ani haléře státní a zemské subvence, a že těmto školám odpírá se po desitiletí právo veřejnosti, pak pověstný rakouský státní loket ukazuje se ve světle kulturně přímo strašlivém.

*

K utrpením, jaké musejí snášeti na severu Čech čeští rodičové, druží se v poslední době pronásledování menšinového učitelstva. V lednu byl zbaven svého místa na škole v Lomu učitel Prokop Hájek za to, že se

účastnil v květnu porady, při níž měl kontroversi s četnickým strážmistrem, kterým byl na to udán pro urážku stráže a šíření letáků. V obou případech byl však při soudním líčení osvobozen. Okr. školní rada jej přes to suspendovala.

Křiklavý a pro dnešní dobu příznačný je případ učitelky Zd. Kadeřábkové, která po 23 let působila v Nýřanech a byla u lidu velmi oblíbená. Němečtí nacionálové těžce nesli zdatné působení učitelky, které se jevilo v rozmachu českého živlu v Nýřanech. Klerikálům pak obou národností bylo trnem v oku pokrokové přesvědčení učitelčino. Obě strany spolčily se a zahájily proti učitelce pusté štvaní: vypovídaly ji z bytu, ano vystěhovaly ji s její 76letou matkou na ulici. Okr. školní úřad, k němuž se v tísni obrátila, odpověděl, že mu do soukromých záležitostí nic není. Učitelka vystoupila i se svojí matkou z církve a oznámila hejtmanství, že zůstane bez vyznání, načež česká sekce zemské školní rady poslala ji do dočasné pense. Protože však se očekávalo, že učitelka se odvolá, odhlasován i dodatek, aby učitelce, bude-li rekurovat, byla udělena nucená dovolená. Případ karakterisuje nejen zpátečnictví, ale i českost českého oddělení nejvyššího školního úřadu zemského. Česká učitelka je po 23 letech své služby, kterou účinně prospívala rozvoji českého školství v Nýřanech, suspendována. K vůli krásným očím klerikálů český úřad odstraňuje zdatnou menšinovou pracovnici z oboru působnosti, na němž se tolik osvědčila.

*

Za okolností pro české menšinové školství krajně nepříznivých nastupuje 11. února nově sestavený kabinet barona Bienertha. Českého správce ministerstva vyučování ryt. Kaněru nahrazuje v něm hr. Karel Stürgh. Z minulosti nového ministra je známo, že po celou dobu svého působení v kuriovém parlamentu staral se jen o to, aby vláda neplnila české školské požadavky, ať se již týkaly škol národních, středních, odborných nebo vysokých. V německém nacionálovi zakuklen je mimo to zpátečník, který nejsilnější početné straně křesťansko sociální bude hodně blízký. A tomuto ministru vyučování budou předloženy k rozhodnutí české rekursy proti uzavření českých škol v Poštorné, ve III. okr. vídeňském, rekursy českých menšin v Čechách, jemu snad bude určeno, aby rozřešil připravovaný plán na reorganisaci pedagogií atd. Za těchto poměrů lze očekávati nové těžké rány pro rozvoj českého školství menšinového i pro pokrok ve školství. Svazu českých poslanců nezbylo nic jiného, než vypověděti novému kabinetu, v němž zasedají dva čeští členové, smýšlení krajně konservativního, oposici.

*

Zemská školní rada pro království české stala se vládním delegováním zástupců stavu učitelského a náboženských vyznání úplnou. V české sekci budou zasedati 2 úředníci, 7 zemských inspektorů, 1 redaktor, 2 doktoři, 1 biskup, 2 kanovníci a 1 farář, 2 professoři středoškolští a 1 vládou jmenovaný zástupce učitelstva národních škol. Agenda zemského úřadu školního týká se z veliké části národního školství a při tom učitelstvo má tam zastoupení tak nepatrné. V ně-

mecké sekci má učitelstvo ze škol obecných a měšťanských 4 zástupce, z nichž dva vyslaly politické strany, 1 delegovalo město Praha a 1 byl vyslán vládou. Německé politické strany dobře chápou, že je veliký rozdíl v tom, vysílají-li se do školních úřadů ve větším počtu odborní znalci školství nebo volí-li se tam lidé, kteří jsou ve znalosti školství analfabety.

*

Novinami přelétla zpráva, že nový český ministr krajan Dr. Žáček pomýšlí na organisování školského referátu ve svém ministerstvu. Zásluhou ministra Dra Rezka povzneseno bylo krajanské ministerstvo k jistému významu a zvláště pro školství stalo se úřadem důležitým. Procházejí jím téměř všechny důležité české záležitosti školní. Význam zamýšleného referátu školního stoupne ovšem anebo klesne osobou, která úřadem bude pověřena. Je třeba dobrého rozmyslu při volbě osoby, aby nový referát se stal stupněm k národní samosprávě, která je cílem našeho politického snažení.

*

Jednota moravských učitelek podala ministerstvu vyučování pamětní list, týkající se zamýšlené reformy vyučování ženským ručním pracím. Dovolává se v něm správně nejen změny osnov, ale změny celého systému v přípravě industriálek, které by měly nabývati dokonalého předpravného vzdělání, jak všeobecného, tak odborného. Jednota dovolává se již po 4 léta u zemského moravského sněmu dvouleté povinné přípravné školy pro industriálky a zamítá právem soukromou přípravu, která nemůže býti nikdy dokonalou. Doporučuje ministerstvu organisování a zřizování státních dvouletých škol pro učitelky ženských ručních prací. Jednota vytýká právem stísněné hmotné i právní postavení industriálek, které překáží volnějšímu jich rozvoji. Žádá, aby učitelky industriální byly ustanovovány na konkursní vypsání, aby vyučování ženským ručním pracím bylo odňato učitelkám literním, pro něž je nemístnou přítěží, a bylo svěřováno výhradně industriálkám, aby tyto učitelky měly povinnost účastniti se učitelských porad s hlasem usnášecím a volebním právem v okresních poradách, aby zaveden byl kromě pedagogického i odborný dozor, vykonávaný odbornými krajskými inspektorkami. Jednota doporučuje ministerstvu vyučování svolání ankety, která by o reformě jednala, a na jejímž podkladě by se nové účelné osnovy vypracovaly.

LITERATURA.

Krásná:

Viktor Dyk: Píseň o vrbě. Prósy. (Nákladem J. Otty v Praze. 1908.) — Josef K. Šlejhar: Lípa. (Salonní Bibliotéka, číslo XCVII. Nakladatel J. Otto. 1908.) — F. J. Čečetka: Bakalář. Historická hra ze XVI. věku o třech dějstvích. Tiskem a nákladem Edvarda Leschingra v Praze. 1908.)

V úvodním slově ke knize svých prós Píseň o vrbě p. Viktor Dyk vzpomíná toho, že také v předmluvách býval kus literárních dějin.

Sám přikládal předmluvám k svým pracím dřívějším význam hlubší a zve v ten důvěrný koutek čtenáře zas. Jsme mu za to povděčni. Těch několik jeho odstavců úvodních není právě kusem literárních dějin, jsou však a budou literárně historicky poučny. Pan Dyk dotýká se v nich především svého poměru k čtenářstvu. Poměr ten vyznívá v jakousi trpkost; p. spisovatel zažil prý všeho, co autor zažít může, úspěšné výboje i náhlá odpadnutí, ale vše to nebylo ničím více než — zklamáním. V čem toho příčina? Pan Dyk shledává ji v tom, že mu bylo neporozuměno; jeho knihy líbily se prý či nelíbily dle individuelního vkusu, on však chtěl míti více než čtenáře, kteří ubíjejí dlouhou chvíli nebo hledají více méně problematický požitek: chtěl někoho probudit, chtěl bouřit ospalou energii národní, zneklidniti dřímající svědomí. Místo však vědomí, že toho docílil, odnáší si p. Dyk dnes jenom povzdech: »Chceme konečně psáti pro někoho. A pro koho zbývalo mi psáti?« Ale jest také přesvědčen, že nalezl také příčinu toho neporozumění svému dílu: vše prý je kolem malicherné a zmalicherňující; literatura má své bůžky a země své velikány; vše je prý dokonalé v nejdokonalejším z možných světů.

Z toho máme dojem přiznání, že se p. Dykovi stala křivda. Je-li tomu tak, pak — křivdí p. Dyk českému literárnímu světu. O ten jistě běží, ne o ty čtenáře, jichž měl pan Dyk zástupy, a kteří se pracemi jeho v jistém smyslu zburcovati dali. Pan Dyk sám o ně nestojí, ale proto, že by neměl pro koho psáti? Každá kniha jeho stala se předmětem důkladných debat, básnická činnost jeho dává podnět k živým a prudkým kontroversím — lze si tu stěžovat, že nemám psát pro koho? Pan Dyk vrhá tím literárnímu světu ve tvář výčitku, že domnělá křivda se mu děje z důvodů osobních a stranických. Nikdy bych toho nepřipustil! Pan Dyk je povaha bojovná, boj vyvolává boj, a v boji musím vytrvat: vyšel z doby kriticismu, sám v něm tkví a týž kriticismus přistupuje k pracím jeho. Dnes jsme už tak daleko, že boje sváděme ve znamení vývoje, uměleckého vyspívání. Cítí-li se p. Dyk dotčena, musí při svém stesku vycházeti také se stanoviska toho. Stranictví nechme pěkně stranou a při tom na »strany« nepohlížejme s patra. Pan Dyk ironisuje: »Jak je blaze lidem v stranách! Jak jsou v nich spaseni!« Soud by se dal přímo obrátiti a mohl by se po případě i modifikovati: jak je blaze těm, kteří pohodlně přebíhají od strany ke straně. Jest povinností a příkazem charakternosti, k straně se hlásiti a při ní vytrvati, i v dobách eventuální pohromy nebo poklesnutí, jsem-li v nitru přesvědčen o správnosti jejích snah a cílů. A odmítnouti útok na stranu nebo výsměšek není stranictví, nýbrž důslednost.

Mohu ostatně p. Dyka z omylu usvědčiti jím samým. Jest v jeho slově úvodním doznání, jehož si vážím ze všeho nejvíce: »Konec Hackenschmidův a Prosinec mají své vady; jsou probíjením cesty zarostlé a neschůdné. Příroda nedělá skoky. Umění také ne. Adveniat fortior!« Odtud musí p. Dyk vyjíti, chce-li účtovati s literární veřejností. Došlo-li k neshodám mezi ní a p. Dykem, stalo se tak ve jméně umění; ten požadavek jest nám nejpřednější a p. Dyk doznává sám, že tu mety nedosáhl — jak mohl na to zapomenouti hned v zápětí! Lze i příčinu neshody té naznačit: u p. Dyka není vyrovnán

poměr mezi skepsí a energií práce; skepse tvoří základní složku jeho individuality a čilost, chuť a schopnost k práci rovněž: jedna však udolává druhou. A ještě jednu příčinu neshody té možno uvésti: p. Dyk si stěžuje, že »lidé chápali špatně nervosní chvat, který jej hnal ku předu, za každou cenu ku předu«. Proto kleslo v ceně — jeho umění, a to kritickým myslím neušlo. Stejně však vážíme si jeho hrdého odhodlání: »Nepovolím přese všechno ještě. Mohli mi vzíti radost. Nevezmou mi vědomí povinnosti. Uznávám svůj dluh. Nuže dále, ku předu ještě!«

Budoucnost bude moci ukázati, kolik z toho slibu p. spisovatel splní. Knihu prós Píseň o vrbě za splátku pokládati ještě nechceme. Navazuje na knihu Hučí jez a byla psána ve chvílích oddechu mezi koncepcemi většími. Vystupují z ní rysy známé: sklon k psychologické analysi, která někdy uvízne na pouhém konstatování fakta; bystré postřehy skutečného života, při nichž lze zaznamenati methodu, z malého činiti příliš velké a naopak; živý smysl pro dramatické momenty, vrcholící někdy ve zbytečné násilnosti; aforistický sloh, který libuje si v nedopovídání a otaznících; vedle skizz individuálně zabarvených pouhé literární nippes. Po významném úvodě čekali bychom více bezprostřednosti. Pouze však »Píseň o vrbě« jest intimnější, pokud autor dává průchod vlastní skepsi: »Energie marně vyplýtvaná; práce, která zůstane torsem, život, který zfušován, sen, který nerealisován.« »Celý můj život připadá mi jako zoufalý běh závodníka, s napětím všech sil, s beznadějným úsilím. Neboť vím předem, že nezvítězím v tom zoufalém a vysilujícím zápase.« Proto asi má označení knihy názvem Píseň o vrbě místo zamýšleného Povídky o zločinech a mrtvých význam hlubší. —

Velmi jednoduchá příhoda: věkovitá lípa na rozhraní dvou statků, která žila s generacemi, po letech překáží mladému ekonomu moderní školy, i dá bezohledně kořeny její podtíti, tak že záhuba její jest neodvratna — a p. Šlejhar dovedl z příběhu toho vytvořiti dílo, Lípa, z něhož přesvědčivě mluví jeho životní názor a originelní svéráznost. V cynicky praktickém smyslu moderního ekonoma spatřuje nový projev zla, jehož je život plu a jemuž odpírati pokládá za svou povinnost. Pessimismus p. spisovatelův stupňuje se v nenávist proti kulturním vymoženostem technickým, k nepokrytému odvracení se od všeho pokroku. Jistě p. spisovatel nežádá, abychom to brali doslovně a obecně; můžeme mu dáti za pravdu jen potud, pokud pokroky technické a ekonomické udušují v člověku lásku k přírodě a zbavují jej vědomí úzké souvislosti s životem jejím a všeho organismu, pokud přetrhávají svazky, vížící člověka k veškerému kosmu, a pokud raffinovanost přepychu zapuzuje intimnost prostoty. V tom smyslu obžaloba jeho nepřipouští námitky. V důvody, jež pro ni p. Šlejhar uvádí, vložil všechnu svou vroucí, zanícenou lásku k přírodě a k životu a svou radost z práce. Nerozlučný jest člověk od země, kterou vzdělává: ta pojme jej celého, jako muže milující žena, a on cele vpojí se v bytost její v rozkoši nenabažené; pojme člověka u nesmírné svaté vášni všech svých zdrojů života a cele zvládne srdce jeho. Člověk musí pomáhati tvůrčímu dílu země a při tom chopí se ho svrchovaná síla v nepomíjivém vzrušení, mávají chromivé zvěsti do duše, zatane

zrakům v i d i n a s v ě t o d ě j n á, a to je život země sám. Práce zemědělce jest svátkem a modlitbou, k životu matky země není třeba drahých potřeb, stačí obsluhovati ji prostince, ale dobře, s láskou a péčí. Země má svou duši, kterou nutno pochopiti a v ni se vpojiti, a tomu knihy nenaučí. Není v žití údělu čistšího a vyššího, než v nezištné útěše, moci se radovati z požehnání života. Z hrdélka prostého sedmihláska line se píseň, hlásající celému světu o neskonalém zdroji nebeské útěchy, o svědomí mravním, ušlechtilém, o vznešené kráse světa a o všem tom, co nezbrázděno stopami a krutým zatvrzením, nezměrně dále putuje k jasným cílům svým. Srdce, jež tomu dovedou porozuměti, uchovají v sobě božskou sílu a nadání nezprzněné původní přirozenosti a v mystickém utajeném vzrušení a vroucím odevzdání vcházejí v neznámé epochy posmrtnosti, neustále vzcházející a střídající se se životem... Ve všem tom a podobném má p. spisovatel pravdu s uvedenou výhradou, která platí i tam, kde mluví o snahách sociálních a politických i mučivém přemýšlení. Dovedl také na svém starochovi umělecky ukázati, jak člověk opravdu může srůsti s každou ratolestí a s každým kvítkem stromu, a jak konec tohoto znamená také skon jeho. Kniha p. Šlejharova jest bolestným dokladem, jak těžko, ba nemožno jest zatím spojiti ideál jeho s ideálem kultury. Hněvivé vědomí toho svádí p. spisovatele k jednostrannosti, která se nepokouší ani o to, jak by mezeru, zející mezi oběma, bylo lze aspoň poněkud překlenouti; proto tam, kde se proti pokroku obrací, nešetře místy naturalistických detailů, upadá přes oprávněnost jednotlivostí v tendenci, v níž jeho pessimismus dostupuje vrcholu. Nezná kompromissu. Dovede nás však usmířiti pro svou ryzost názoru a vroucnost přesvědčení, které jdou z hloubi jeho duše. Překypuje citem a nemá dost slov, aby mu dodal výrazu; pozorujeme z každého odstavce, ba skoro z každé věty, jak by rád pověděl ještě něco více přesvědčujícího, ani jeho obsažnost a sytost mu nepostačuje; tam, kde pociťujeme těžkopádnost stilu, jest to jen svědectvím, kterak p. Šlejhar usiluje o výraz nejplastičtější, nejnázornější, který by byl přiměřený hloubce jeho citu. Proto dociluje dojmu jak ve scénách náladových tak dramaticky vzrušených. Dílo takové jest pro literaturu obohacením.

Pan F. J. Čečetka má patrnou zálibu v české historii a přesvědčil nás o ní svou prósou, která vzbuzovala víru v jeho dobrou vůli. Víry té nám neměl bráti; takové drama jako B a k a l á ř neměl napsati. Otřepaná historie o školském mládenectví a zamilovaném bakaláři, při níž se o všem dovídáme horem pádem napřed, při níž se leknutím pustí mísa na zem a kde se na konec dovíme o tuctově romantickém osudu mladé ženy, nestačí ještě k vytvoření »historické« hry. Historického na ní není zhola nic, leda by p. spisovatel myslil, že se spokojíme s řadou zastaralých výrazů, jimž dnes sotva kdo rozumí. S výrobky tak lacinéhо druhu se na veřejnost nemá chodit. *ejč.*

Poučná:

Dr. Edvard Babák: Tělověda. — Dr. Octavian Wagner: K reformě dívčího vzdělání. — Henry George: Sociální problémy. — Davorin Trstenjak: Dokonalý učitel.

Tělověda. Základy morfologie a fysiologie člověka. Napsal Dr. Eduard Babák. — Str. 992. (Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných. Kniha 32.)

Naše vědecká literatura jest sice zvolna, ale stále obohacována novými pracemi. — V poslední době objevila se dvě cenná díla z oboru fysiologie: prof. Mareše: »Fysiologie«, vážná práce vědecká, určená kruhům odborným, a pak prof. Babáka »Tělověda« čili základy morfologie a fysiologie člověka, určená pro intelligentního člověka vůbec.

Již dávno postrádali jsme v oboru věd přírodních dílo, které by u nás předvedlo širší intelligenci vědecké poznatky fysiologie lidské, t. j. ustrojení lidského těla a jeho výkonů. A přece jest tato věda o člověku snad nejdůležitější ze všech přírodních věd. Jest nezbytno, aby vzdělanec znal ustrojení a činnost vlastního těla, aby alespoň v hlavním pojetí chápal, jak na př. pracuje srdce lidské, jak se vyvíjí lidský plod, jak složitě a důmyslně je zařízena soustava nervová v lidském organismu, jakou činností je obdařen ústroj zrakový a pod. V naší době, kdy tolik se studuje fysiologická psychologie, kdy stoupá stále více cena poznání přírodovědeckého, jest i poznání činností lidského těla čím dále potřebou nezbytnější. — A jest jí nejméně i se stanoviska praktického: Učitel, lékař bez jejich poznatků se neobejde.

Zásluhou J. Laichterovou vyšel tento spis v »Laichterově Výboru nejlepších spisů poučných«, a tam má také své místo. Tělověda je spis, založený jak přesně vědecky, tak zároveň se snahou sloužiti informací širším kruhům. Spisovatel je si dobře vědom, jak obtížný je to úkol, psáti o těžkých problémech pro širokou veřejnost, a proto sám připomíná, že jednalo se mu dílem o poučení, ne o pobavení, a že knížka je vážným dílem poučným.

Celkové rozvržení látky a rozdělení jednotlivých oddílů je původní prací autora. Dílo obsahuje menší část morfologickou, o stavbě lidského těla, a pak obsáhlou fysiologii vlastní. Je velmi případné, že byla pojata do díla též nauka o anatomické stavbě, poněvadž jsou takto v jedné knize shrnuty i veškeré důležité poznatky morfologické, a to je pro čtenáře laika nutným. — Mimo to doplňuje celek všeobecná část, jednající o všeobecných znacích životních a o karakteristice ústrojenců, tak že fysiologie člověka je vhodně umístěna a vyjádřena jako zvláštní speciální věda o člověku v širokém rámci biologickém.

Fysiologie vlastní rozdělena je na výměnu látkovou, výměnu energií, fysiologické výkony čidel, výkony nervstva a mozku, a konečně fysiologie plození. — V těchto statích probrány jsou veškeré děje fysiologické člověka, a to přísně vědecky. Tuto těžkou četbu usnadňuje však a zpříjemňuje spisovatel čtenářům různým způsobem: Předně doprovází své výklady zajímavými experimenty na zvířatech i na člověku; pak illu-

struje četné životní děje. Za účelem jasnějšího názoru přihlíží také ve své knize k různým praktickým stránkám životním, jako na př. v kapitolách o výživě vůbec, výživě masem a rostlinami, aneb při pocitech zrakových, barvosleposti, neb když vykládá o závrati a výkonnosti ušního labyrintu; o teplotě lidského těla; o výkonech a poruchách mozečku a velkého mozku, a na četných jiných místech.

Vědecky si ceníme na díle vedle jeho přísného a kritického pojetí zvláště to, že stojí na široké bási biologické. Spisovatel se nespokojuje pouze s vylíčením fysiologických dějů člověka, ale obohacuje své hledisko všude četnými srovnáními z říše biologické, sahá často do srovnávací morfologie, čerpá doklady z nauky embryologické a připojuje i experimenty na zvířatech. Tím právě nabývá jeho tělověda velké ceny jako dílo založené na širším základě přírodovědeckém, kde jednotlivé doktriny jen dokazují jednotu a souvislost veškerého dění ústrojného; a hlediskem tímto zároveň usnadňuje čtenáři pochopení fysiologie člověka. — Ve své práci stojí spisovatel na výši dnešního vědeckého badání. Mnohé údaje vybrány jsou, jak on sám uvádí, z nejlepších publikací světových literatur, a jsou kriticky zkoumané a oceněné. A také i vlastní vědecké práce jsou na četných místech v díle zahrnuty.

Oddíly o výkonech čidel, a pak i o ústředním nervstvu a mozku, jsou probrány mnohem podrobněji než oddíly jiné, ale toho lze jen vítati, ježto tyto oddíly jsou tak důležité za dnešní doby, že čtenář ochotně bude čísti i podrobné výzkumy, různé theorie, pozorování a pokusy z těchto oborů, a také mají ještě druhý význam: Seznámiti se s duchem určité vědy je možno jen tomu, kdo se ponořil jednou do všech tajů a problémů jejích. — Tak alespoň se probouzí v mysli čtenářově pravé pochopení vědecké.

Rozvržení díla je provedeno přehledně, že možno se lehce orientovati v celé fysiologii člověka. Kniha pak psána jest slohem stručným a jasným. K lepšímu pochopení přispívají četná schemata a obrazy.

Kniha tím vším vyhovuje výborně účelu, pro nějž je vydána ve »Výboru nejlepších spisů poučných«. U nás splní tak opět jeden z kulturních úkolů českých. — —*ík.*

Dr. Octavian Wagner: K reformě dívčího vzdělání. Volné kapitoly přátelům dobré věci. V Praze, nákl. Dědictví Komenského, 1908.

Knížka neúnavného propagátora a organisátora našeho školství, zvláště dívčího, sleduje cíle praktické a v českých poměrech možné, chce ukázati potřebu i nutnost nových ústavů dívčích v Čechách, pro něž podává i detailní výpočty, snaží se dále ukázati, jak by lycea měla býti doplněna a rozšířena, aby hověla co možná nejširším vrstvám lidovým a konečně podrobně líčí i vznik a osnovu prvního našeho reformního ústavu středního ve Valašském Meziříčí, o jejíž organisaci pracovala řada odborníků v společných poradách. Stanovisko autorovo je bez odporu pokrokové a jmenovitě v otázce lyceí, jež jsou patrně jeho miláčkem, podává mnoho pozoruhodného; přes to nemohu potlačit obav, že by se dle jeho návrhu lycejní ústavy rozdělily vlastně na několik typů odlišných (normální, klasické, reální, pedagogické i odborné), a že by byly rozhodně přeplněny: autor chce dokonce, aby s každým lyceem vedle inter-

nátu byla spojena škola mateřská, lidová škola pokračovací a škola domácnosti, tak že by lyceum pomalu rozrostlo se v celý konglomerát škol. Psychologicky i sociologicky jsou tyto snahy reformní docela vysvětlitelny potud, že bychom si přáli, aby nový typus školství hověl co nejvíce životním potřebám dívek, ale v praxi přílišná složitost ústavů vedla by dojista jen k přetěžování a povrchnosti. Je škoda, že autor ve svém účinném spise nemohl probrati novou úpravu dívčího školství pruského, jež zatím vešla v platnost a v mnohém se podobá jeho návrhům. *Kd.*

Henry George: Sociální problémy. Přeložil Dr. Jaroslav Franěk. Nákladem Jana Laichtera. Král. Vinohrady, 1908.

Laichterova sbírka »Otázky a Názory« uvedla k nám amerického sociálního myslitele Georgea spisem z jeho děl nejšťastněji voleným: Sociálníproblémy. George se ve své vlasti i za hranicemi proslavil knihou: Progress and Poverty (Pokrok a chudoba) z r. 1871, v níž tvrdil, že přes obrovský pokrok výrobní techniky massy lidu přece neustále více chudnou. Ale příčinu toho sociálního zla nehledal v průmyslovém kapitalismu, nýbrž v tom, že půda, na niž všichni lidé mají přirozený nárok, je v majetku soukromém a že její hodnocení je nepřiměřené. Pozemková renta proto stoupá rychleji, než výrobní síla a odtud tendence neustále snižovat mzdy a plodit chudobu. Pomoc vidí George jenom v tom, že se půda stane majetkem veřejným. Problém dle něho jest: odstranit soukromé požívání pozemkové renty. A to se může stát přiměřeným postupným a vzestupným zdaněním. Není potřebí nic jiného nežli zrušit všechny jiné formy zdanění, až by tíha daní spočinula na ceně půdy, nehledíc k úpravám, a renta by se vybírala k obecnému dobru. Tím, že by daň z hodnoty pozemkové bez zřetele k úpravám stoupala, obracela by se větší a větší část renty, jíž se dostává dosud několika šťastným jednotlivcům, k obecnému prospěchu, až by konečně — kdyby bylo lze dosíci ideální dokonalosti — prodejní hodnota i nejcennější půdy zcela zmizela a zdanění stalo by se nájemným, placeným státu. Přebytků z pozemkové renty by bylo možno užít k sestátnění dopravních prostředků, k stavbě dělnických obydlí, veřejných lázní, lidových zábavních místností a p.

Svým spisem, právě citovaným, George silně posunul do popředí v Americe a v Anglii otázku nacionalisace půdy (nationalisation of land). Myšlenky jeho nacházely ohas u amerického a anglického dělnictva, a George, ač sám nebyl socialista, přispěl k posílení socialismu anglického.

Jeho dílo Social Problems (z r. 1884) podané nyní v českém překladě Dra Fraňka vrací se sice zase k oblíbenému předmětu nacionalisace půdy a věnuje mu tři zvláštní úvahy (XVIII.: Co jest nám činiti, XIX.: První velká reforma, XX.: Americký rolník) a připojuje v doslovu ještě úvahu o postavení anglického zemědělského dělníka a výborné zdramatisování této otázky od F. G. Shawa, v níž se předvádí dramatický dialog mezi Prací, zkypřující půdu kolíkem, aby mohla nasázet brambor, a mezi Kapitálem, který jde mimo s rýčem na rameni, a jenž za půjčení rýče zotročí Práci.

Ale vedle tohoto problému pozemkové socialisace je v díle shrnuta řada devatenácti jiných úvah o theoretických i praktických otázkách a sociálních úkolech doby. Není to soustavný spis, jenž by jednal souměrně o všech hlavních sociálních problémech, ale tyto jednotlivé stati přece jsou upoutány společnými ideami.[1]

George, jako muž světa znalý a zkušený — jeho životní osud byl značně pestrý — velmi dobře prohlédá a jako sociálně cítící člen anglického plemene také vskutku cítí nepravedlivost soudobého řádu sociálního (případný výraz tomu propůjčil v hl. VI. »Nespravedlnost nynějších poměrů sociálních«). Zejména upíná se na starý a v nových formách se objevující problém nestejného rozdělení majetku mezi lidstvo. Proto stopuje chvatné zprůmyslňování amerického života, prohlubující propast mezi přepychem a bídou, až k nebezpečím nejen sociálním, nýbrž i politickým (hl. II.), s obavou pozoruje sociální útisk z chvatného vzrůstu obyvatelstva amerického, jenž žene přistěhovalce na břehy mořské a jenž má kořen v tom, že všechna půda je přivlastněna (hl. III.). George má hluboký smysl pro práva lidská, pro přirozená práva lidská. V tom, že se jich nedbá, tkví hlavní příčina mnoha zlořádů sociálních (hl. X.). A přece všichni lidé by mohli dosíci větší rovnosti, než je dnes, všichni by mohli dojít slušného živobytí, kdyby vědomí a uznání těchto přirozených lidských práv vniklo v lidskou duši. Jedním z nejhlavnějších a nezcizitelných takových práv je právo na užívání půdy. Studie Georgeovy všechny jsou prodchnuty vědomím o účelnosti světa, o vyšším povolání člověka, než jaké mu určuje filosofie materialistická (srovn. str. 273.), jsou podloženy přesvědčením o nutnosti vyššího řádu mravního. To pojímání velice oživuje jeho úvahy, ať běží o úkoly, jež vytyčuje vládě, nebo o popis, jímž vystihuje účinky novodobého strojařství. Připojíme-li ještě, že všude vidět na Georgeovi člověka, jenž uměl číst bibli, pochopíme, proč George měl vliv na Tolstého. George má mnoho autodidaktického — jak přirozeno u člověka, jenž začal kariérou námořního plavce a typografa. Ale má velkou přednost před mnohým školsky vzdělaným učencem: umí samostatně pozorovat život, skutečný život sociální a má přirozenou schopnost vystihovat spletitou a skrytou souvislost společenských jevů. A do třetice: George, co poznal a promyslil, umí krásně povědět. Není to blýskání hledaným espritem. Užít o slohu Georgeově obyčejného výrazu: skvělost — to by bylo znehodnocení jeho stylu. Je tu prostá, jemná, jasná, názorná anglická výmluvnost.

Pravda: nejedna poučka Georgeova dnes potřebuje korektury, jako na př. theorie o přibývající bídě mass a sama formulace problému o půdě

[1] Názvy jednotlivých kapitol jsou: 1. Vzrůstající důležitost sociálních otázek 2. Politická nebezpečenství. 3. Vzrůst sociálního tlaku. 4. Dva protivné směry. 5. Postup koncentrace (bohatství). 6. Nespravedlnost nynějších poměrů sociálních. 7. Jest tento svět ze všech nejlepší? 8. Všichni bychom mohli býti bohati! 9. Hlavní zásady. 10. Práva lidská. 11. Směr 12 Nadvýroba. 13. Nezaměstnanost. 14 Účinky strojů 15. Dvojí otroctví. 16. Veřejné dluhy a nepřímé daně 17. Úkoly vlády. 18. Co jest nám činiti. 19. První velká reforma. 20. Americký rolník. 21 Město a venkov. 22. Závěr. Dodatek: 1. Postavení anglického zemědělského dělníka. V. Sanders. 2. Kus půdy. F. G. Shaw.

a p. Ale všechny ty vlastnosti, jež jsem shora u Georgea podtrhl, vysvětlují, proč i dnes je užitečno Georgea číst a z něho se učit.

A jeho česká lektura je nám zpříjemněna věcně přesným, jazykově správným a lahodným převodem Dra Fraňka. *F.*

Davorin Trstenjak: Dokonalý učitel. S povolením autorovým z charvátského (sc. jazyka) přeložil Adolf Šustr. V Praze, nákl. Zemského ústř. spolku jednot učitelských v král. českém (bez roku).

Známý učitelský předák charvátský, o jehož veřejné i učitelské činnosti samy časopisy charvátské nemohou se shodnouti, podal prý tu vlastní zkušenosti a myšlenky z praxe vychovatelské, ve skutečnosti však jen řadu causerií namnoze dost pestrého obsahu: tak v čl. Výchova je řeč o původním člověku doby prehistorické o významu a účelu zvyku, o moci a omezenosti výchovy, dědičnosti, síle příkladu, ideálech výchovy atd. Mnoho z toho je přímo čerpáno z pramenů německých, zvl. Linde a E. Webra, v jiných věcech jeví se snaha po originalitě, ne vždy odůvodněné. Celkem spisek ani zdaleka nedosahuje toho, co o všech těch otázkách psáno u nás po časopisech učitelských, jmenovitě Jos. Černým a bylo by proto bývalo lépe sebrati tyto roztroušené články české, než překládati slabý spis cizí. *S.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

V cizině se znenáhla, ale jistě uvolňují pouta mezi státem a církví — na to stále upozorňujeme; u nás se víží těsněji. Dozvuky úpravy katolické a řecké-sjednocené kongruy, která byla parlamentně provedena před třemi léty, prožívá teď právě evangelická církev v Rakousku. V důsledcích úpravy služného pro duchovenstvo katolické z daní všeho poplatnictva, před nímž jsme svého času varovali — ovšem marně —, povolil stát ministerským nařízením příspěvek 300.000 korun na úpravu služného pro duchovenstvo evangelické jako zvýšení dosavadní menší dotace na účely církve evangelické. Zřízení církve evangelické a její přece jen jiný poměr ke státu vyhledává, aby také úprava služného se dála dle jiných zásad. Autonomie evangelické církve (pokud se při spojení se státem vůbec může mluvit o autonomii) dává jí samé do rukou možnost naložiti s příspěvkem, jak sama chce. Jednaly o tom konventy a synody, pastorální konference a farářský spolek, církevní časopisy a církevní spolky. Jaký bude způsob úpravy, neví se posud. Podle časopiseckých zpráv stojí proti sobě dva názory: Jedni chtějí doplniti všem farářům služné na určitou minimální výši, druzí si přejí nechati základní služné tak, jak je kterému faráři může dát který sbor, ale postarati se o pravidelné jeho zvyšování pětiletými při-

davky. Oba názory mají svá světla a stíny. Je věcí církve, jak si tuto záležitost upraví. Ale bylo by principielně, pro všecky, nejen pro evang. církev, škodlivo, kdyby měla jakýmkoli způsobem utrpěti autonomie. Dojde i u nás, ne brzy, ale jistě též k nové, volnější úpravě poměru mezi církví a státem. Je povážlivo, zavazovati se státu. Rozvázání tím bude nesnadnější a osudnější v následcích. Nebylo by radno řešiti tuto otázku čistě svépomocně, autonomisticky? Spokojiti se třeba s menší částkou, ale vlastní!

V Basileji přec evangelická (reformovaná) církev na své synodě vyslovila se pro rozluku. Bez souhlasu reformovaných, kteří v kantonu mají dvě třetiny, nebyla by rozluka možna. Dosud měla církev státní podporu; ale poněvadž jí nepožívala menšina, zříká se jí majorita též. Tak jedná církev, která je si vědoma svého poslání a své — vnitřní síly!

Někdy dospěje církev k vědomí své dosud latentní a jí samé neznámé síly teprv, až ji nutnost postaví na vlastní nohy — jako dítě, když se učí chodit, pořád jen voděno a podpíráno chůvou. Il n'y a que le premier pas, qui coûte. Jde hlavně o první krok.

To se osvědčilo na příklad na odloučené církvi katolické ve Francii. Jí šlo jistě o existenci, poněvadž ve spojení se státem byla jako církev naprosto zbavena veškeré starosti o své vydržování. Předpovídalo se, že rozluka bude pro ni znamenati úplný finanční otřes. Tyto předpovědi se nesplnily. Církev existuje »self supporting« dál, »sama se vydržujíc«. Nedaří se jí po této stránce skvěle. Ale jisté odříkání je samo již také silou. Ukázalo se, že mnozí z těch, kteří měli a dávali k dispposici tisíce a statisíce na klerikálně politické účely, nemají pro náboženské potřeby ani tolik set. Ale církev si vede své hospodářství a trvá nerušeně.

Jak opatřuje po odluce své hmotné potřeby? Přizpůsobila se poměrům. Utvořila tak řečené »conseils du curé«, laické výbory, k ruce, k radě a ku pomoci farářům. Od r. 1905 činily se s biskupské strany pokusy a úvahy, jak opatřiti peníze k vydržování církve. Navrhovalo se zavésti pravidelné, závazné příspěvky. Někteří hierarchové chtěli je dokonce vymáhati hrozbami, že neplatícím budou odepřeny svátosti. Ale k tomu nedošlo. Vůbec nebylo stanoveno všeobecné pravidlo. Biskupům ponecháno právo zařídíti se dle poměrů. Do loňského roku ustálil se tento způsob: církev má trojí finanční instanci: 1. »L'oeuvre du Denier du Culte«, t. j. pokladnu pro příspěvky na kultické potřeby lokální, 2. »L'oeuvre de la Caisse diocésaine«, čili pokladnu pro každou diecési, a 3. »L'oeuvre de la Caisse interdiocésaine«, pokladnu pro celou zemskou církev ve Francii.

Příjmy těchto pokladen plynou z dobrovolných příspěvků, k nimž vybízejí faráři cirkuláři, zasílanými na všecky údy, buď sami nebo prostřednictvím důvěrníků. Výsledek je ten, že průměrně 10% vyzvaných se zaváže podpisem k pravidelnému odvádění příspěvků pro pokladnu místní nebo sborovou. V celku jsou tím potřeby kryty. Mimo to se vybírá do schránek v ko-

stelích jako dosud, platí se za křty, oddavky, pohřby, mše. Příjmy a vydání kontroluje zmíněný farní výbor. Polovička toho, co který sbor shromáždí, připadne na jeho potřeby, na služné kněžím atd. Druhou polovičku odvádí čtvrtletně pokladně diecésní, která mimo to dostává přímé dary. Z toho se vydržují nemocnice, sborové školy, dobročinné ústavy a podniky vůbec. Ano i nové kaple může stavět církev v Paříži. Část svých příjmů odvádějí diecésní pokladny ústředí v Paříži, které z nich podporuje sbory tak chudé, že samy se nemohou vydržovati, dle uznání pěti biskupů.

Tato soustava dobrovolnosti má značné výhody. Duchovenstvo tím vešlo v užší styk s církevníky a namnoze nabylo většího vlivu, než mělo před rozlukou. Nebylo ovšem všude snadno přiměti lid, zvl. venkovský k takovýmto obětem. Ale podařilo se to, mocí náboženského citu a církevního zvyku, které jsou v lidu dosud velmi živy.

Stát tedy vlastně prokazuje církvi dobrodiní, když ji zbaví přímé své podpory. Stát má na zřeteli jen své cíle, když církev zahrnuje pohodlím a podpírá ji jako chůva.

U nás se tak děje napořád. Před krátkou dobou naše polovice říše finančně — nejpevnějším poutem! — utužila svůj poměr k církvi, teď právě projednává se kongruová předloha v Uhrách.

Tam je zrovna hmatavě patrno, jak stát církvi »slouží«. Hned v podmínkách úpravy služného je to až nápadno: v úpravě rozlišují se dvě třídy služného, jak pro kaplany, tak pro faráře, nižší a vyšší. Dosažení vyšší třídy služného je vázáno na podmínku znalosti státní řeči maďarské. Jenom ten se dostane do vyšší třídy, kdo se může vykázati dobrou znalostí maďarštiny. To znamená předně, že kněží nemaďarští a vůbec mimomaďarské národy jsou druhého řádu, a za druhé nad to, že se u kněží a u církve bude odměňovati maďarisace osobní u kněží a propagační mezi církevníky. Církev bude přijímat odměnu za nemravné služby maďarisační. (Mimochodem řečeno: výše služného není ani zdaleka skvělá, ba ani ne přiměřená, nýbrž přímo nebohá; a za takový bezmála žebrácký groš budou služebníci náboženství lásky a spravedlnosti a lidskosti sloužiti vládní nerovnosti a nespravedlnosti!)

Ze zpráv našich novin není patrný rozsah předlohy kongruové, zdali se vztahuje na všecky církve. Některé české klerikální časopisy psaly při té příležitosti, že duchovní evangelických církví jsou skvěle placeni. Dosud jsem nemohl zkontrolovati správnost tohoto tvrzení a rozsah té správnosti.

* *
*

Katolická moderna přestává vydávat svůj poslední časopis se jménem tak sebevědomým a prorockým: »Nezmar«. Bylo těch časopisů již značná řada: Rozvoj, Rozkvět, Bílý prapor — snad na některé jméno již ani nevzpomínáme, možná, že jich bylo víc. V Německu zašlo také analogické »Das zwanzigste Jahrhundert«. Hlásají sic »Časem přihlásíme se k nové práci«: ale sami as nevěří v budoucnost. Modernistická opposice živořila jen z milosti hierarchie. Nynější papež

zakročil energicky, a celé hnutí kdysi s nadšením pozdravované, ale nezdravé, vnitřně nelogické a nedůsledné, zaniká téměř beze stopy. Sint ut sunt, aut non sint!

* *
*

V poslední době projednávala se soudně v několika případech v pochybnost braná platnost manželství bývalých římskokatolických kněží. Zajímavý a překvapující je rozpor v nálezech soudních. Praemissy byly ve všech případech stejné. (že jeden z bývalých kněží se stal starokatolíkem, a dva přistoupili k církvi evangelické, přec nerozhoduje, poněvadž v bodu o právních podmínkách manželství není mezi těmito dvěma církvemi rozdílu), a přece rozsudek vyzněl ve dvou případech v uznání platnosti manželství, kdežto v jednom případě nejen u krajského, ale i před vrchním zemským soudem na neplatnost manželství. Co tu směrodatným? V Olomouci a v Uherském Hradišti odůvodňuje soud svůj příznivý nález správným poukazem na to, že překážka vyššího svěcení může míti platnost jenom při knězi římskokatolickém, pokud zůstává v církvi a v úřadě, kdežto všecky právní nároky církve přestávají tím okamžikem, kdy kněz složí úřad a přestoupí k jiné církvi.

Právem se volá po právní bezpečnosti, poněvadž je protimyslno, aby církev katolická rukou svého kanonického práva vsahovala do sféry církví jiných.

* *
*

Smutná rubrika »škola a církev« je v nejnovější době obohacena zase několika doklady stávající a ještě se zhoršující praxe.

Množily se případy, že rodiče dávali osvobozovati své školou povinné dítky od závazku súčastniti se tak řečených náboženských cvičení. K tomu jim dává zákon a školský řád aspoň rukověť práva. Poněvadž se tím drobnými úlomky menšila absolutní moc církve nad školní mládeží i nad školou, připadla litoměřická konsistoř na prostředek, jak tomu čeliti hned v zárodku: nařídila kněžím vyučujícím náboženství, aby nepsali známek z náboženství dětem, které se nepodrobují pravidelně náboženským cvičením, a to i takovým dětem, které to činí ne z nedbalosti, nýbrž i těm, které abstinují na výslovné, třeba písemné přání rodičů.

Pokud je takové vsahování do práv rodičovských mravné a — náboženské, a pokud není, — tu otázku necháváme dnes zcela stranou. Každý si ji s laického stanoviska zodpoví jinak, než církev, která se patrně řídí podnes pochybně vykládaným příkazem: coge intrare — přinuť vjíti.

Rovněž si každý vyloží na prstech, která strana v tomto boji opanuje duši dětskou, zda církev, či rodina. Příležitost a možnost účinkovati na děti je přece na straně církve minimální naproti možnosti rodiny a — celé společnosti. Ale bez boje ovšem nelze popustiti pole. Tato horlivost je aspoň pochopitelna a konečně i — chvalitebna.

Rodiče dětí ovšem si stěžovali na počínání katechetů, poněvadž vysvědčení beze známky z náboženství je neúplné a neplatné.

Okresní školní rady tu a tam rozhodly, že katecheta je povinen vepsati známku z náboženství. Školní úřad první instance tedy stojí na správném stanovisku že klasifikaci podléhá pouze účast na pravidelných vyučovacích hodinách školních a vědomosti v nich. Kněz jakožto učitel náboženství podléhá školnímu úřadu. Ale v tomto případu všichni snad zřejmě odepřeli poslušnost a odvolali se na přímý rozkaz konsistoře.

Kdo je vlastně nyní ve škole pánem? Stát, či církev? Běda škole, má-li dva pány!

Jak teď rozhodne zemský školní úřad? Bude to tvrdý oříšek: zachovati autoritu úřadu a státu a nedotknouti se vlivu církve.

V našich poměrech sotva lze čekati, že církev ustoupí, a že úřady se vzmohou na otevřený odpor proti jejím nárokům, i když jsou otevřeně neoprávněné. O moravské zemské školní radě se říkalo ironicky a — elegicky, že je filiálkou brněnské konsistoře. Jen o moravské? Jaké sebevědomí lze čekat od naší české zemské školní rady, ukazuje případ učitelky Kadeřábkové z Nýřan.

Nebudu zabíhati do oboru redaktora hlídky školské. Ale slovíčko mně přísluší též. Případ je značně analogický s případem učitele Pelikána. Ale zdá se, že tentokráte postupuje zemská školní rada energičtěji. Pelikán učí posud. Zdá se, že jeho případ bude as vyřízen — prof. Masaryk by řekl, jako při Wahrmundovi — »po rakousku«, to jest neučiní se rozhodnutí, věc se nechá usnout. Jsem špatný církevní latiník, ale nějakou formuli na to církev má, asi »ad maius scandalum evitandum« — aby se předešlo pohoršení většímu.

Kdežto učitelka Kadeřábková byla po svém vystoupení z církve suspendována, a aby rekursem si nevymohla právo vyučovat dál, bude jí »udělena« dovolená, poněvadž se klerikálové zařekli, že jako bezkonfesijní nesmí na »katolické« škole učit ani hodinu.

Máme novou zemskou školní radu. Ale v ní stále jednoho »českého ministra vyučování«, kanovníka Buriána, zástupce naší zemské samosprávy.

Případ slečny Kadeřábkové má zásadní důležitost. Proto správně strany a korporace se ujímají celé záležitosti. Resoluce ovšem nepomohou. Jen promyšlená, energická, důsledná akce poslanců a jiných rozhodujících činitelů.

Učitelstvo je bezbranné. Ale vážilo by víc, kdyby neměl pravdu satirik, který píše: »Ani kuře darmo nehrabe! — To by měli míti na paměti ti, jimž jde o p o v i n n ý dozor učitelů při náboženských cvičeních školní mládeže. Radíme: postarejte se, aby dozor tento byl honorován — a starý ráz školy bude zachráněn. Dobrovolných dozorců nalezne se dost i mezi těmi, kteří tajně i zjevně horují pro odcírkevnění školy«.

+

8. února 1909.

Feuilleton.

Leo X.

— Když papežství nám bylo jednou dáno,
tož užijme ho! Venus vládla Římem
za Alexandra, Julius byl Martem,
teď sladká Pallas na trůně tam sedí,
jak moudrý Bembo řek, a pravdou bude,
neb básník vždy byl prorokem a věštcem.
Však Bibiena tamhle, syn náš, tuším,
že Venuše se dosud neodřekl,
a v koupelně své, jejíž stěny zdobil
náš Raffael mu, svatyni jí zřídil
a pilně holubičky obětuje,
jak slyšeli jsme... Bibieno milý,
vy Palladu jen ústy vyznáváte
a srdce pěnorozence se koří —
toť haeresie, my však udělujem
papežskou absoluci hříchům vašim,
neb léta zdobí stříbrem hlavu vaši,
a nezbytností nucen, obrátíte
se záhy ku Palladě šedooké...

Přátelé pijte! Zdržel nás dnes velmi
náš kaplan kázáním, ač nařízeno,
že čtvrt hodiny pouze smí nám kázat.
Však prominout mu chceme smělost tuto,
neb slohem ladným, hodným Cicerona,
porovnal Olymp s nebem, Hades s peklem
a duhu míru sklenul, pod níž žije
podstata bohů starých s božstvem naším.
Zvlášť pěkně řekl, kterak luzná Venus
se proměnila v nazaretskou dívku
a světu boha davši, opět trůní,
co paní cherubínů v říši nebes.
Z Horáce citát umístil též vhodně
o užití dne, dokud nohy naše
jsou křepky, dokud lze nám ještě lehce
zaplašit mrzuté s čel vrásky stáří.

A jaký skvostný nápad měl ten kaplan,
že při té svatbě v Káni Galilejské
dal Kristu říci: »Dejte na stůl víno,
jež lisováno je za konsulátu
Torquata mého« — oh, můj sladký Horác!
Ten kaplan ostatně je bystrá hlava,
a připomeňte, Bembo, jméno jeho,
jak prebenda se uprázdní, kde slušná;
hlav takých jasných potřebí je církvi.

Vy, Sadoleto, poeto náš vtipný,
jenž Martiala jistě zastíníte,
vy zmínil jste se o Lutheru včera,
a valnou část dne musili my myslit
na toho mnicha... Ano, Horác praví:
»Hrozivá mračna zahalují nebe
a v dešti, sněhu Zeus sestupuje.
A lesy sténají a úpí moře,
nad thrackým severem.« Hle, tolik pravdy
náš starý básník prorokoval tady
o časech našich. Drsní Němci vstali
a nečistýma rukama se sápou
na stolici tu naši apoštolskou,
jejížto nohy do čtyř úhlů světa
jsou postaveny. Tou, jež na severu
v Německu stojí, tou nám otřásají.
Chlapisko ono, Luther, selský hrubec,
ve mnišské kutně, pomatenec jakýs,
nám laje, hrozí. A kde jeden začne,
hned houf se sběhne, což je zvykem luzy,
a přizvukují. Káží, píší, tisknou
ostudné pamflety a pasquilety —
my přeložit si některé z nich dali
a užasli: v nich není formy, slohu,
ni myšlenek — vše výron nízkých duší
a myslí blátivých. Je škoda věčná,
že umění, jež ulehčuje šířit
poklady starých básnířů a vědců,
tu útěchu všech povznešených duší,
zároveň takto musí zobecňovat
i špínu nevkusnou i nízkost sprostou.

Hle, vytýkají řeči nevybranou
odpustků prodávání mnichům našim.
Kam jdou ty sumy? Máme my v svých truhlách
v Andělském hradě aspoň tisíc skudů?
A měli jsme kdy? Pasquino nám vyčet,
že trojí papežství my spotřebujem,

tož své a svého předchůdce a toho,
jenž po nás přijde. V tom je mnoho pravdy,
však k naší cti jen. Stavíme chrám Petrův
a vyzdobujem vším, co bozi dali
za úděl duchům zvláště vyvoleným,
kostely svatých, hroby mučenníků
i palác náš, kde sídlí hlavy církve.
Když bůh náš jménem Zeva vládl světu,
tu Římané i Řeci starali se,
by skvostný dům měl on i bozi druzí,
a nikdo nereptal a nevzepřel se —
má teď být jinak? Ubohý ten člověk,
jenž na Golgathě v hrozných mukách skonal,
po smrti časné bohem jsa má žíti,
jak brusič nožů kdesi v temné kobě?
A vinou je, že sami též žít chceme
v příslušné míře, jak ji vyžaduje
náš stav a hodnost naše? Nad císaři
a všemi králi postaven je papež,
jak stříbro nad olovem. Kdyby Luther
byl papežem — však nejednal by jinak.
A zapomíná, že má církev v rukou
jak klíče Petrovy, tak meč též Pavlův.
A svědčí jen o dobrém srdci církve,
že za vezdejší peníz dovoluje
získati duším blaho nebes jednou,
neb klíče mít a nechtít otevříti,
toť znakem tvrdosti by srdce bylo.
A trestající meč pak dán nám k tomu,
by vlky zbíjel, kteří v rouše ovčím
se stádem smíšeni se připližují
k ovčínům našim. Tak jsme nešetřili
ni kardinálů — sám jste četl, Bembo,
rozsudek na smrt bratru Petruccimu,
jenž zákeřně nám po životě sáhl,
a víte také, že jsme v chvíli oné,
když Roland černoch hrdlo jeho rdousil
v Andělském hradě, na modlitbách dleli
a duši jeho absoluci dali
in articulo mortis — neví Luther,
že meč náš byl a jest vždy nabroušený?
Sto roků tomu, kdy se český blouznil,
magister Jan Hus vzepřel svaté církvi
a upálen byl. Upálen byl také
mnich dominikán v mojí Florencii,
jenž na papeže za soudce se činil . . . .
Lva doupětem jest katolická církev,
jež Faedrus líčí: mnoho stop jde k němu
odvážných zvířat, ale žádná z něho . . .

Počkáme zatím, zdali císař pozná,
kam jdou ty spády, má též svůj meč v ruce
a také ví, že povinnosti jisté
jsou připoutány na tu hodnost jeho.

— Dost takých řečí! To jsou plaché mráčky,
jež modrem poledního nebe v dálku plynou,
ať sever mračí se, zde slunce máme,
a na severu bude také jasno!

Je šťastna vláda naše, nedáme si
ji kalit stínem. Na bozích je pouze,
by přidali nám hojně roků žití,
ta léta aspoň, která odepřeli
plát světlu Raffaela . . . Když jsme včera
po honu jeli dolů s Quirinálu,
stál messer Buonarrot v zahrádce své
a klaně se nám, posupně nás měřil
škaredem očí. Vzpomněli jsme při tom
na Raffaela, slzy se nám draly
do teskných zraků: Buonarrot tady,
zatrpklý, hrubý, nehorázný medvěd —
a Raffael, syn Gracií, jít musil
se sladkým uměním svým v říši stínů!
Nám pozřít nelze bez žalného stesku
na Sixtiny strop, na Soud za oltářem,
jež messer Buonarrot Juliovi
vyrobil kdysi . . . jaké sladké písně
by Raffael byl barvami tu zapěl! . . .

Fra Marianno, ty, jenž pevně věříš,
že modlitba tvá na andělských křídlech
je donášena k Nejvyššího trůnu,
modli se za nás, bychom žili dlouho!
Slib Jemu, že chcem obnoviti pevně
jednotu církve, že chcem dostavěti
svatému Petru jeho basiliku,
že zahnat chceme nazpět do Asie
velkého Turka a tam vyrvat jemu
Nazaret, Golgathu a Jerusalém.
Ať Nejvyšší všech bohů dopřeje nám
dlouhého věku, a jak slunce světlem
my chcem vás všechny zasypati štěstím,
přátelé naši! Bibieno, Bembo
a Sadoleto, kteří podpíráte
nás věhlasem svým v těžké správě církve,
i vás, poeti, kteří v klidu chvílích
náš sluch i ducha osvěžíte verši,

jež Musy latinské vám našeptaly!
Vás všechny, všechny zahrnout chcem štěstím,
a tak vám všechno má být vyplněno,
že nebudete touhy mít ni přání!
Jen žít, jen žít chcem! . . .

Kde však dneska meškal
sbor hudců našich? Dobré jídlo bez nich
nechutná nijak, nejlepší pak víno
se stává lepším, provázeno hudbou.
Tož vpusťte je. A nyní jest nám píti
a tepati zem, jakož Horác praví,
svobodnou nohou. K slávě Nejvyššího
a druhých nebešťanů . . .

-by-

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Provisorní definitivum.

Dřívější ministrpresident baron Beck, vida v říjnu loňského roku, že poměry v říši i v parlamenté jsou neudržitelny, rozhodl se, že, proti dřívějším svým úmyslům odkládacím, pokusi se o českoněmeckou dohodu. Bylo mu to vlastně nařízeno trůnní řečí při zahajování nově zvolené říšské rady, dal tuto dohodu v Čechách tedy vlastně sám do svého politického programu. Měl k tomu zdánlivou legitimaci: jeho vzácné opravdu šikovnosti podařilo se rozluštění velkého problému volební opravy, jemu podařilo se přiměti české a německé poslance ke vstupu do téhož kabinetu, jemu podařilo se dále vypracovati osnovy zákonů, takovou českoněmeckou dohodu podmiňující, aniž by tyto osnovy narazily na prudký a zásadní odpor českých a německých kollegů-ministrů — spoléhaje tedy na všecky tyto momenty, odhodlal se baron Beck na podzim kousnouti do kyselého jablka českoněmeckého sporu. Že předlohy, jež dal k tomu účelu vypracovati, nebudou na obou stranách přijaty s nadšením, snad baron Beck věděl, zde jej poučiti mohly politické dějiny rakouské a zkušenosti žijících ještě předchůdců jeho. Snad se baron Beck ani nelekl osudu, skrytého v každém pokuse o dohodu v Čechách: svého pádu. V té době baron Beck už měl za sebou největší své úspěchy, volební reformu a vyrovnání s Maďary, tenkrát už i dobří jeho přátelé mu radili, aby v záři těchto úspěchů odstoupil. Ale barona Becka úspěchy činily odvážnějším a ctižádostivějším; myslel si patrně: provedl-li jsem volební reformu, vyrovnání s Uhry, provedu i annexi Bosny a vyrovnání v Čechách. Byl by se snad spokojil, kdyby jednání o smír mezi Čechy a Němci byl přivedl do stadia jako baron Gautsch volební reformu: do stadia, ze kterého nebylo možno ustoupiti, jen pokračovati a — ukončiti. Baron Beck chtěl tohoto cíle dosáhnouti osvědčenými už prostředky, znal osobní aspirace v poslanecké sněmovně, touhu po ministerských portefeuillech na všech stranách. Věděl, že každý nový ministr, v první době svého ministrování alespoň, má dost opory ve své straně, že leccos na svých klubech vy-

může, a doufal tedy, že změnou svého kabinetu vynutí na říšské radě asi klidné první čtení svých dorozumívacích osnov pro Čechy a přikázání výboru. Při jednání výborovém spoléhal pak už docela na své šikovné sprostředkovací vlohy. Víme, že už tenkrát v říjnu rysovány kontury budoucího (třetího) kabinetu Beckova, a že zejména nám Čechům chtěl vyhraditi třetí křeslo ministerské. Byl by vyměnil ministry německé, přibral jednoho českého a německého klerikála. Takto vyzbrojen chtěl podniknouti boj se sporem v Čechách.

Bylo by zbytečno odhadovati vyhlídky tehdejších pokusů a plánů barona Becka. Jen jedna kalkulace zdála se býti správnou: pokud totiž počítal na sebe, na svůj talent vyrovnací a uklidňovací. Neboť pokaždé, když se jeho nástupci Bienerthovi něco nepodařilo, parlamentem šel jen jeden hlas: baron Beck by to byl spravil, provedl. Ale baron Beck a jeho kabinet zmizeli, úvahy o jeho plánech jsou zbytečny. Uprostřed oněch porad bývalého chefa kabinetu byl poražen a musel odstoupiti. Víme dobře dnes, že nepadl v parlamentě, že padl »palácovou revolucí« ve vlastním kabinetu, která provedena na povel vzdáleného »nesúčastněného a nezodpovědného činitele«. Vykonavatelem byl pan ministr veřejných prací dr. Gessmann a není pochybnosti, že měl zajištěnou podporu na obou stranách kabinetu Beckova: na české i na německé. Polskou pomoc hledal a našel mimo kabinet, ba mimo rozhodující kruhy polského kola. Bylo tedy brzo zjevno, že kabinet má být klerikálnějším, než si jej už sám baron Beck připravoval.

Jeho žák, baron Bienerth, byl pověřen úkolem utvořiti takový kabinet. Ale ukázalo se neskonale brzo, že výpočty všech intrik jsou neúplny a pochybeny. Spor českoněmecký, o jehož odstranění baron Beck se chtěl pokusiti, rozčílil do té míry všechnu veřejnost v Čechách, zejména po obstrukci na českém sněmu, že takto vyvolaná situace nesnesla změnu kabinetu celého. Možná dost — a v parlamentě se o tom nepochybovalo a nepochybuje — že by tenkrát baron Beck byl měl ještě dosti síly docíliti pronikavou rekonstrukcí svého kabinetu částečné uklidnění, že by se bylo docílilo dočasného klidu zbraní a poskytlo vládě příležitosti k onomu pokusu, poněvadž přes všechny námitky, přes všechnu — a zajisté oprávněnou na české straně — nedůvěru k baronu Beckovi přece jen tento ministr-president požíval v parlamentě značných sympatií. Baron Beck na konci své vlády měl proti sobě Čechy i Němce, ale přece jen by obé strany na konec byly řekly: počkejme! kdyby baron Beck s rekonstruovaným kabinetem byl přišel a žádal za příměří k vůli pokusu

o dohodu v Čechách. A to tím spíše, že v otázce jazykové byly j e h o osnovy příznivější.

Baron Bienerth ani této dávky důvěry nepožíval, ani těchto sympatií. A okolnost, že byl parlamentu s jisté strany vnucen, že za něho pracoval dr. Gessmann, v parlamentě tak málo oblíbený, a strana křesťansko-sociální, vzbuzovala tolik obav a nové nedůvěry, že se jeho první pokus o parlamentární kabinet nezdařil, přes to, že nabízel nám Čechům v něm ministry tři. Ukázalo se, že palácová revoluce byla špatně připravena: v rozhodném okamžiku ukázalo se, že ani Čechové ani Němci si, vzhledem k událostem v Čechách, netroufají opět do společného ministerstva, vědouce, že se jim nebude dostávat patřičné podpory stran. Baronu Bienerthovi bylo uloženo sestavení parlamentárního kabinetu vlastnoručním listem mocnářovým, ale baron Bienerth tomuto příkazu vyhověti nemohl: při rozhodné konferenci ukázalo se takové napětí mezi stranami, že kabinet utvořen býti nemohl. Jak známo utvořen kabinet provisorní ze sekčních chefů, což, jak známo, není nesnadné. Ale při oné konferenci ukázalo se, oč se vnitropolitická situace odchodem Beckovým zhoršila: nejen, že všichni účastníci noční oné konference — až na německoklerikální — odcházejíce, už na schodech tvrdili, že by Beck byl kabinet sestavil, diference byl sklížil, ukázalo se, že parlamentární kabinet a s ním klidné jednání parlamentu, alespoň dočasně, dá se získat jen tehdy, podaří-li se alespoň dočasná dohoda mezi Čechy a Němci. Bienerth nalézal se prostě tam, kde byl Beck. A zde hned je patrno, jaká chyba se stala náhlým odstraněním Beckovým. Baron Beck, jak jsme již řekli, byl by snad odešel, připraviv a upraviv půdu k dohodě česko-německé. Baron Bienerth měl při svém příchodu otázku tu řešit. Úřednický kabinet pod dozorem obou ministrů krajanů znamenal jen provisorium, které mělo sloužit k přípravám k nějaké dohodě v Čechách. Baron Bienerth tedy připravoval: zhoršil osnovy česko-německé za Becka vypracované. A je příznačné snad pro Becka i pro něho, že zhoršil osnovy, vypracované j í m a baronem Haerdtlem, dokud byl Bienerth ministrem vnitra a Haerdtl sekčním chefem téhož ministerstva. Tyto »opravené« osnovy baron Bienerth chtěl předložiti parlamentu, dříve však chtěl o nich jednat s poslanci obou stran součastněných v nezávazných předporadách. Zde potkal Bienertha neúspěch nový. Němci do té konference nešli, poněvadž tušili, že by tam dostala se na přetřes otázka jiná, kterou chtěli zůstavit nerozřešenu: dělnost českého sněmu. Němci věděli dobře, že všecky české strany si přejí svolání českého sněmu, že zejména českým agrárníkům

na svolání sněmu záleží, a z toho dobře vyvozovali, že tu dělnost českého sněmu ve vhodném okamžiku dobře prodají. Zároveň tlačili na Bienertha, aby své osnovy předložil prostě říšské radě, na sněmu českém obstrukci prý nezastaví dříve, dokud se jim nedostane záruky, že tam projednány budou kardinální jejich požadavky, hlavně národnostní ohraničení, rozdělení země. Pro vládu celý ten postup Němců znamenal neúspěch za neúspěchem, poněvadž přece bylo patrno, že Čechové za takových podmínek na německé požadavky přistoupiti nemohou, a že se tím bude řídit také postavení českých poslanců k vládě na říšské radě. Že nebude předem valně příznivé, o to se postarala poštovní správa při úpravě jazykových poměrů při pražském poštovním ředitelství. Baron Bienerth parlament svolal, předlohy podal. Poslanci čeští podali pro všecky případy pilné návrhy. Jakého přijetí se osnovám Bienerthovým dostalo, je zbytečno tu vykládat. Nutno však konstatovati, že přes všechen odpor na české i německé straně nebyla vyloučena diskuse o osnovách těch v plenu i ve výboru. V plenu diskuse ta se právě už vedla při rozpravě o vládním prohlášení. V té správce ministerstva obchodu, sekční chef dr. Mataja jako nejvyšší chef pošty, odpovídaje na ostrý útok dra Kramáře, vyvedl nešikovnost poznámkou, že čeština je v Čechách u některých pošt p ř í p u s t n o u (zulässig). To na českých lavicích zarazilo, a když baron Bienerth na povel německého vůdce barona Chiariho odepřel aféru tu urovnati nějakým prohlášením, čeští radikálové za činné podpory agrárníků hlomoznou obstrukcí zastavili každé jednání říšské rady a baron Bienerth ihned zasedání skončil, parlament uzavřel. Šestého února říšská rada odebrala se na nepředvídané prázdniny, poslanci pozbyli imunity i diet. Několik dní na to jmenován definitivní kabinet: chefem zůstal baron Bienerth, Žáček i Schreiner ministry krajany a v čelo resortů povoláni úředníci Wrba (železnice), Ritt (práce), Haerdtl (vnitro), politické osobnosti hrabě Stürgkh (vyučování), dr. šl. Hochenburger (justice), dr. ryt. Biliński (finance), dr. Weisskirchner (obchod), dr. Bráf (orba).

Vláda vyhlásila nový kabinet za ministerstvo upokojovací, ačkoliv musela vidět, že na české straně jmenování hrab. Stürgkha, Hochenburgera a Weisskirchnera muselo pobouřit, vláda prohlásila nepřímo dále, že svolá parlament na 10. března, že nechce vládnout bez parlamentu, ale bude-li zapotřebí, že použije pro státní potřeby, v první řadě pro povolení odvodů na rok 1909, paragrafu 14. V tom případě, hrozila, parlament bude opět uzavřen a ne odročen, aby po-

slanci zůstali bez diet, a hlavně bez imunity. Na tom záleželo hlavně baronu Haerdtlovi, který jako klerikální byrokrat starého střihu si už za Becka přál výjimečný stav pro Prahu a který nyní dal poslance a stoupence českých stran radikálních stíhati soudně pro vlastizrádnou a protivojenskou prý agitaci. Němci stáli docela opodál, předstírali nespokojenost s baronem Bienerthem, poněvadž sestavil kabinet bez dohody s nimi, jinak ale přirozeně souhlasili se vším, co se děje.

* *
*

Bylo nutno, alespoň hlavní linie posledního politického vývoje načrtnouti, aby kontury nynějšího systému byly patrnější. Že to má být systém německý, o tom nemůže být nejmenší pochybnosti, třeba ne dle receptu Auersperga a Herbsta. Má to být systém, jaký nyní má nejvíc sympatií: německoklerikální. Avšak pátráme-li po příčinách, poznáme brzy, že uvedení tohoto systému je diktováno politikou zahraniční. Zahraniční politika vyžaduje v Rakousku na ten čas systém německý. Při akci bosenské ukázalo se, že Rakousko v Evropě má jen jednoho přítele: Německo. Zdali německá říše se k Rakousku staví přátelsky z důvodů sobeckých anebo z jiných, nechváme stranou. Faktum, každému zjevné, je, že nebýt nyní spolku s Německem, byla by se otázka srbskorakouská řešila jinak, každým způsobem Rakousku nepříznivějším. Stejně jako vyžadovala zahraniční politika při okupaci bosenské systém Slovanům (hlavně Čechům) sympatičtější, tak žádá anexe režim německý. Těm kruhům, co o zavedení systému rozhodují, byli přirozeně z Němců klerikálové nejbližší, a jim tedy vláda byla odevzdána. Liberalism neklerikálních poslanců německých, beztak slaboučký a dýchavičný, vzdal se každého odporu tím spíše, jelikož si slibuje úspěchy národnostní. Pan dr. Lueger a družina dělá Němce a dr. Gross, Chiari a společnost neodporuje klerikalismu. To vidíme už po dlouhou dobu při každé politické akci a viděli jsme i v posledních dnech při volbě nového předsedy parlamentu.

Že této tendenci neujasněná politika česká a slabost vlády Beckovy napomáhaly, netřeba dokazovat. Tím jsme dnes dohnáni do situace velice obtížné. Jako Herkules na rozcestí, nevíme kudy kam: získati stejný vliv na vládu znemožňuje nám nemožnost dohody českoněmecké, znemožnit projednání vládních předloh a státních potřeb, obstrukcí dohnat vládu k obratu a odstoupení znamená zne-

možnit i parlament a vydat se na milost a nemilost vládě pp. Haerdtla, Stürgkha, Hochenburgera, Weisskirchnera a Schreinera!

Co zbývá? Jak se zdá, čeští poslanci povolili nynější prý definitivní vládě přiměří, aby vyřízeny byly předlohy o rekrutech a o sestátnění drah. Po té má se jednati o definitivu ještě definitivnějším. Vláda netají se, že prý některá místa v kabinetě obsadila jen prozatímně, že do té míry nynější definitivum je provisorní, že je ochotna k další parlamentarisaci. Ale pro nás na ten čas to vše může znamenati zase jen provisorium, spočívající jen v osobách. Zdá se, že jsme se vlastní a vinou zahraniční politiky dostali do špatné politické konjunktury, a že jedině výhodným postupem bude, klidně vyčkati, až pomine zápletka zahraniční a až nastane skutečně útvar nový, pak ale definitivně definitivní. *C.*

K hnutí abstinentnímu v Rakousku. První rakouský sjezd protialkoholní ve Vídni.

Rakousko je státem sociálně hodně opozdilým. Národnostní boje ztravují množství sil, a není pak ani smyslu ani energie pro důležité úkoly sociální. Dlouhá léta po jiných zemích přikročuje se v Rakousku k sociálnímu pojišťování dělnictva a maloživnostnictva, víc jak po půl století, co v Anglii zavedena soustava ochranné výchovy pro mládež mravně ohroženou, v Rakousku se dává první předloha zákona o ochranné výchově. Ale i v jiných oborech sociální činnosti jsme pozadu. Také v práci protialkoholní. Mezinárodní sjezd 1901 ve Vídni sice dal podnět k organisovanější činnosti v tom smyslu v některých zemích rakouských, ale teprve 1908 dochází k dalšímu kroku, jenž má tuto práci posunout v před.

Ve dnech 12.—14. října m. r. sjeli se zástupcové hnutí protialkoholního ze všech téměř národů předlitavských k společnému sjezdu ve Vídni. Pozorovali jsme účastníky až z Bukoviny.

Sjezd neměl ovšem širokého publika, které by spolu pro naléhavou potřebu ostřízlivění manifestovalo. Méně vydatná agitace pro širší veřejnost, všední dny, denní hodiny sjezdové a členský příspěvek (4 K) bránily jeho lidovosti. Ostatně bodrý průměrný Vídeňák především dá přednost radničnímu sklepu. Přes to útulný a pro takové shromáždění jako stvořený sál c. k. společnosti lékařů ve Frankově ulici byl čím dál tím hojněji naplněn přijíždějícími účastníky sjezdu a interessovanými kruhy.

Byl to sjezd p r a c o v n í. Bylo nutno vynaložit velikou vytrvalost, aby tak obšírný program mohl být projednán. Jak četné byly předměty předložené společným úvahám, lze vidět ze stručného přehledu themat. Prvý den přednášel prof. G. K a b r h e l z české university na základě svých experimentů se psy o účinku alkoholu na zárodečné plasma, pak prof. M. K a s s o w i t z o vlivu alkoholu na dítě. Polský referent dr. E i s e n b e r g z Krakova vykládal, jak alkohol ohrožuje immunitu vůči nakažlivým nemocem, dv. rada prof.

Weichselbaum z Vídně rozebral škodlivý vliv alkoholu na vznik a šíření tuberkulosy. Prof. Kabrhel podal pak úvahu o účincích malých dávek. Když byl vyčerpán program medicinský, přikročilo se k oddílu sociálnímu. Zde zahájil výklady docent dr. Břetislav Foustka přednáškou o abstinenci jako kulturním problemu, zvláště se zřetelem k rakouským národům. Plukovní lékař dr. E. Mattauschek dovozoval nutnost ostřízlivění ve vojště a žádal v tom směru reformy. O tom, jak pohlavní nemoci bývají do veliké míry získávány po příležitostném opojení, referoval MUDr. H. Hecht z Prahy. Slč. Hella Hammerová z Teplic-Šenavy uhlazeným způsobem promluvila o souvislosti alkoholismu a prostituce a o degeneraci mládeže odtud plynoucí. Vrchní inspektor dolnorakouské dělnické pojišťovny úrazové, F. Hiemer, na základě zevrubných statistických dat ukazoval, jak veliká část úrazů — zvlášť v pondělí — bývá zaviňována předchozím opíjením. Rozmáhání nervových chorob vlivem lihovin a sociální význam toho nastínil dr. Aladár Békéss.

Druhý den dopoledne byl vyhrazen referátům o rozšíření alkoholismu a abstinentním hnutí v jednotlivých zemích. Podány zprávy z Čech (JUC. Jindř. Suczek místo PhC. Kukly za českou národnost, F. Bernt za německou národnost), z Haliče (dr. Žofie Daszyńska-Golińska a dr. Vladimír Lewicki z Krakova), z Kraňska (farář Kalan), ze Štyrska (prof. Reinitzer), z Tyrolska (theol. F. Keim). Z jiných zemí podány zprávy písemné.

Odpoledne bylo naplněno jednáním o návrzích, jak odpomáhat alkoholismu opatřeními zákonodárnými a správními. Lékař dr. A. Hollitscher z Pirkenhammeru u Karlových Varů, jedna z nejvýznačnějších postav v boji protialkoholním v Rakousku, nám obzvláště sympatický pro spravedlivé oceňování českého národa, kritisoval projektované zvýšení kořaleční daně, již nepokládá za vhodnou k omezení alkoholismu, a navrhoval, aby, bude-li přece návrh uzákoněn, z výnosu daně desátek byl státem určen na uvědomovací práci protialkoholní a na zřizování léčebných ústavů pro piják. (Návrh resoluce vládě a parlamentu byl přijat všemi hlasy proti 2.) Poslanec sociálně-demokratický, dr. Renner, sliboval v boji protialkoholním pomoc strany, ohlásil boj proti kořaleční dani a podporu návrhu Hollitscherovu v případě potřeby. Prof. Reinitzer ze Štyrského Hradce se přimlouval za odstranění domácích vinopalen, jež sedlákům usnadňují pití pálenky. Advokát dr. Daum, známý prukopník boje protialkoholního v Dol. Rakousích, žádal nucené

koncesse i pro všeliký drobný prodej líhovin, a sice koncesse nepředatelné a odvolatelné; povolení prodávat a podávat potravu budiž od oné koncesse odděleno a dobrovolně propůjčováno.

Soc. demokrat Hölzel přimlouval se za reformu zřízení kantinského. Předseda abstinentního svazu drážního, dr. Békéss, plaidoval pro poučování drážního personálu, pro zřizování útulků a domovů pro svobodné dělníky drážní, pro reformu nádražních restaurací, pro náhradu líhovin nápoji nelíhovými. Jak důležité poslání v úsilí protialkoholním by mohly mít nemocenské pokladny, o tom vykládal lékař dr. L. Kirchmayr z Vídně. Učitel měšť. školy Eichler z Vídně odůvodňoval resoluci, žádající zákaz všelikého zaměstnání dětí a mládeže pod 16 let při výrobě a prodeji alkoholním.

Ve středu se uvažovalo o tom, jak lze v oboru vyučování a výchovy působit k ostřízlivění národů. Sl. dr. Julie Kassowitzová zdůrazňovala potřebu, aby na všech rakouských obecných, měšťanských a středních školách bylo zavedeno závazné soustavné vyučování zdravovědě s náležitým zřetelem k výchově abstinentní, a poukazovala na to, že v Americe, ve Švédsku a Norsku, jakož i ve Finsku se již se zdarem abstinentní výchova na školách koná.

Slč. dr. Alice Masaryková velmi výstižně nastínila, jak si představujeme povznesení české mládeže zdárnou výchovou k tělesné a duševní zdatnosti, výchova abstinentní má být organickou součástí celé výchovy k zdravému, životnému, nescholastickému žití. Specialisovala pak svoje požadavky na ústavy učitelské a podala 4 návrhy.

Referát o středních školách svěřen byl MUC. Oskaru Kurzovi z Vídně, jenž žádal důrazně ministerstvo vyučování, aby při reformách středních škol bylo všemožným způsobem přihlíženo k tomu, aby mládež středoškolská byla vedena k odpoutání od alkoholu.

Učitel měšťanských škol, Alois Tlučhoř, referoval o tom, jak by na společných konferencích a večerech s rodiči žáků rodiče mohli být poučováni, aby dětem nebyly podávány žádné líhové nápoje.

Konečně konferováno o uvědomovací práci abstinentní v organisacích (dr. Békéss), mezi dělnickou mládeží (red. Orel a dr. Julius Deutsch) a mezi obyvatelstvem pěstujícím révu (O. Kozlik).

Není možno ve stručném referátě ani přibližně podat celý myšlenkový obsah třídenního, vždy od rána do večera rokujícího sjezdu,

zvláště když se k velké části referátů poutaly debaty, nanmoze velice rozsáhlé.[1] Proto jen několik charakteristických dojmů.

Hned na prvý pohled sjezd vykonal důležité poslání tím, že se navzájem zevrubněji poznaly abstinentní proudy různých zemí, jejich ideové podklady a jejich síla. Celkový dojem byl povzbuzující, protože se vidělo, že ve většině zemí rakouských se počíná pracovat proti společnému neduhu tak rozšířenému. Pohřešována byla účast Vlachů. Také osobní seznámení mezi representanty hnutí má svůj dobrý význam. Češi navázali styky se zástupci polskými.

Pro české účastníky bylo příjemno pozorovat, jak se česká práce těší uznání. Češi přišli na sjezd sorganisováni, bylo sjednáno — pokud nepříznivý čas přípravných prací dovoloval — o čem a jak se bude referovat. Právě české pojímání celé akutní otázky dobře působilo. Bylo širší a méně dogmatické, než jak bývá obyčejem slýchat na podobných kongresech. Češi ukázali na to, jak problém ostřízlivění národů dlužno spojit s celým souborem otázek obrodních a reformních, jak hnutí abstinentní je jedním z projevů, které manifestují potřebu moderního člověka po nové renaissanci, jak abstinentní idea je součástí celého světového názoru, abstinentní praxe pokusem o nový život, souvisící s odříkáním starého škodlivého zvyku, protože člověk s rozhodnutím proti této škodlivině spolu se rozhoduje proti všem těm zlům sociálním a mravním, jež jsou zaviňována denním zaplavováním mozku ochromující tekutinou; ukázali dále, jak abstinence jako vědomý způsob života chová v sobě positivní hodnoty pro vytvoření vyšší kultury fysické, rozumové, citové, mravní, esthetické, politické, hospodářské i technické. Myšlenka abstinentní jako idea humanitní je způsobilá poskytnout i v nynějších rozeštvaných poměrech půdu pro společnou úrodnou práci národů. Její pokrokový ráz, její celý význam nutí k přesvědčení, že práce za ostřízlivěním národů vedle úsilí o povznesení drobného člověka, o zrovnoprávnění ženy a osvobození dítěte náleží k životním otázkám národů vzestupných. Řeč českého referenta prof. Foustky, jež propůjčovala výraz těmto názorům, obrátila na sebe pozornost celého kongresu. Dovolávali se jí významní řečníci jak se strany polské, tak německé.[2]

[1] Obšírná zpráva o jednání sjezdu dle stenografického protokolu je právě v tisku a bude vydána v brzké době péčí sjezdového komitétu ve Vídni (Sekretariát protialkoholní, Vídeň I, Spiegelgasse 19).

[2] Ve zprávě o sjezdu, obsažené v měsíčníku »Der Alkoholgegner« (VI. 2, z 15. list. 1908), čteme tento posudek: »Nejvíce obohacena, zdá se,

Sl. dr. Alice Masaryková svým přesvědčivým způsobem vykládala o potřebě vybavit moderní dítě ze soustavy výchovné, jež ochromuje jeho křídla při samém počátku volného vzletu, vlastní iniciativy a radostné svěžesti; výchova k životu abstinentnímu jako k životu novému má povznésti celou individualitu mladého člověka. Tím vzbudila velmi vřelý ohlas. Referent o českém hnutí abstinentním, pan JUC. Jindřich Suczek, dobře vystihl smysl i charakter českého hnutí a zvlášť vyzdvihl záslužnou a čile se rozvíjející činnost českého studentstva.

Bylo také příznivé, že vlastní odborné jednání bylo zahájeno referátem prof. Kabrhela, jehož výklady o vlastních pokusech se psy potkaly se s živým zájmem. Čechům byla vyhrazena v předsednictvu tři místa (prof. Kabrhelovi, Foustkovi a baronu Pražákovi z ministerstva orby, jenž jako člen přípravného komitétu prokázal českému zastoupení platné služby). České návrhy byly přijaty. Slč. dr. Alice Masaryková jménem Zemského spolku protialkoholního a jménem abstinentní sekce Ženského klubu českého podala tyto návrhy týkající se výchovy abstinentní na paedagogiích: 1. Ministerstvo kultu a vyučování se žádá, aby vyučování tělovědě a zdravovědě na učitelských ústavech bylo zreformováno a rozšířeno na základě biologicko-hygienickém a v něm aby vyučování abstinentní mělo náležité místo; 2. pokud tak nebude, aby učiněna byla tato opatření: a) buď vydán neprodleně ministerský výnos, v němž se docentům somatologie a hygieny na ústavech učitelských ukládá, aby již v rámci nynější osnovy poučovali žáky o významu otázky alkoholní a hnutí abstinentního a ve stručném nástinu dějin toho hnutí aby zejména na finskou

---

cítila se největší část účastníků naskrz elegantní přednáškou sociologa české university, Foustky ... To byla jednou zase nová struna.« Zpravodaj »Nové kultury« (v čís. 9., listop. 1908) se vyjadřuje: »Naplňuje mne však neobyčejným zadostiučiněním, že to byly právě referáty české a polské, jež vzbudily u posluchačstva touhu po následování, a že první cenou beze sporu poctěna byla na rakouském sjezdu právě řeč česká a eminentně pokroková.« Čas 22. října 1908) zaznamenává výrok dvorního rady prof. Weichselbauma o řeči oné: »To byla velepisen abstinence.« V měsíčníku »Der Abstinent« č. 11. se praví o slovanských řečnících: »Z mocně přesvědčeného způsobu, jakým mluvili, bylo možno — aniž oni to zvláště zdůrazňovali — vyposlouchat: My víme, co potírání alkoholismu znamená pro budoucnost národa.« Starý pracovník pro ostřízlivění v Německu, dr. K. Brendel v Mnichově, píše o ušlechtilém závodění národností na sjezdě podotýká: »A tu se zdá, že slovanský živel skoro má převahu.« — Řeč dra Foustky vyšla jako brošura u bratří Sušických ve Vídni. Doplněná a rozšířená zahajuje 1. svazeček právě vyšlé knihovny Československého Abstinentního svazu (u Grosmana a Svobody). Pozn. red.

abstinentní činnost bylo poukázáno; b) pro učitele nyní již na školách působící buďte zřízeny prázdninové kursy, opatřené náležitými pomůckami, aby byli odborně vzděláni ve výchově abstinentní; 3. budiž z podnětu ministerstva vypracována zcela nová učebnice tělovědy a zdravovědy, jež by odpovídala nynějšímu vědeckému stavu biologie, fysiologie a hygieny jak individuální tak sociální, a v ní buď náležitý zřetel obrácen k otázce výchovy abstinentní.

Docent Foustka v debatě školské doplnil resoluci sjezdovou přijatým návrhem, aby na universitách a technikách byly pokud možno brzy zřízeny ne-li hned universitní stolice, tedy zatím aspoň honorované docentury alkoholologie. Dále aby pro kandidáty středoškolského učitelství byla zavedena obligátní kollegia o otázce alkoholní a jejím významu hygienickém a sociálním, a aby z těchto kollegií byla konána povinná kollokvia. Rovněž podal návrh (pojatý do referátu p. Suczkova), aby vláda podnikla za pomoci způsobilých osob šetření, jaký je nynější stav alkoholismu ve všech zemích rakouských, a to nejen statistická šetření o konsumu líhovin, nýbrž i šetření o sociálních poměrech s alkoholismem souvisících. Na tento návrh dostavil se k prof. Foustkovi zástupce sekčního šefa dra K. Jurascka dr. K. ryt. Englisch ze statist. ústřední komise, aby jednal o bližších instrukcích pro tento návrh.

Tím by byla charakterisována česká účast při kongresu. Dobře se také uplatňovalo účastenství polské a slovinské. Tím citelněji jsme pohřešovali, že moravské organisace neposlaly zástupce — česká Morava by byla z jednání vypadla, kdyby v referátě p. Suczkově nebyla již předem zmínka o Moravě a hlavně o činnosti ve Valašském Meziříčí.

Významné na sjezdu bylo účastenství kruhů vojenských, representovaných vojenskými lékaři, referujícími o krocích vojenské správy k ostřízlivění vojska. Bylo zde větší porozumění pro důležitost otázky alkoholní než mezi civilními lékaři. To je neustále starý bolavý bod! Právem proto sjezd schválil resoluci prof. Eisenberga z Krakova, aby posluchačům lékařství na medicinských fakultách dostalo se důkladného odborného vzdělání o tomto předmětu. Mezi lékaři pijícími a líhovinami za denní požívatinu ordinujícími jeví se žalostná neinstruovanost o podstatě alkoholismu a abstinence.

Velice potěšitelná byla spolupráce žen. Postavy paní dry Daszyńské-Golinské, sl. dry Masarykové, sl. dry Kassowitzové, sl. Helly Hammerové, jakož i řečnice z Bukoviny, zůstanou účastníkům sjezdu jistě v příjemné vzpomínce. Paní Daszyńské jsme po-

vděčni za to, že velmi břitce hájila český návrh na vládní vyšetření dnešního stavu alkoholismu ve všech zemích rakouských.

Nezvyklým dojmem působila účast kněžstva na sjezdě. Celé abstinentní hnutí slovinské a z zemí alpských je ovládáno kněžstvem. Jejich nadšení a horlivost abstinentní byla zcela sympatická. Méně sympatická byla ovšem jejich nedůtklivost vůči nadkatolickému modernímu názoru světovému, jaký se ve schůzích několikrát projevil.

Z úřadů centrálních, jež byly zastoupeny, dlužno se zmínit o ministerstvu vnitra a ministerstvu vyučování. Ministr vnitra dr. svob. p. Bienerth převzal čestné předsednictví sjezdu a dokládal přízeň vlády hnutí protialkoholnímu prohlášením o tom, že byly některé spolky protialkoholní subvencovány, dále tím, že se chystá předloha zákona k omezení opilství, jakož že se budují předpoklady k zřízení léčebných ústavů pro piják. Slíbil i další podporu vlády. Také zástupcové ministerstva vyučování dvorní rada dr. Huemer a sekční rada dr. Hainz ujišťovali, že bude přihlíženo v oboru správy vyučovací, aby škola přispívala svým dílem k práci za ostřízlivění. Ministerstvo vyučování mělo při školské debatě horký den. Někteří řečníci doráželi velmi výbojně a dožadovali se účinnější podpory. Běželo hlavně o přímé povolení abstinentních organisací na středních školách a o rychlou změnu disciplinárního řádu v té příčině. Zajímavo bylo, že někteří řečníci trvali na svém, že na některých školách existují mariánské kongregace. Debata školská byla nejprudší ze všech. Čeští účastníci neschvalovali postup některých řečníků v této debatě. Sl. Kassowitzová dobře vycítila, čeho zde zapotřebí: ne všechnu vinu svalovati na ministerstvo a úřady, ale sami víc pracovat. V Čechách, pravila dr. Kassowitzová, i tak na školách středních se začíná hnutí slibně vyvíjet. Při replice jednoho z řečníků padlo slovo, že snad to jde v Čechách, Čechy že jsou daleko, že to proklouzne. Nebylo naprosto možno již dostat se k slovu. Proto zde používáme příležitosti ke korrektuře. Máme radost, že v Čechách mezi středoškolskou mládeží vzniká pochopení pro kulturu abstinentní, ale vše, co se na našich středních školách podniká, děje se v rámci nynějších zákonných nařízení, na základě § 17. disciplinárního řádu. Pokud řád nebude náležitě zreformován, aby odpovídal poměrům doby (a reforma jeho je již naléhavá), budeme zatím užívat onoho paragrafu nadále a nadějeme se při tom dokonce blahovolné podpory našich školních úřadů — od zemské školní rady až k ředitelstvům —, zvláště když z ministerstva samého dáno bylo ujištění, že snahy abstinentní na středních a ostatních školách budou podporo-

vány a když na celém sjezdě bylo patrno, že v té příčině se něco podniknouti musí.

Mohli bychom ovšem ledacos i sjezdu vytýkat, zejména že v debatách někteří řečníci nestáli na výši doby. Ale ukazujeme raději to, co bylo dobrého.

Sjezd sám vyzněl v upřímné volání po uvědomělé práci ve všech zemích za ostřízlivění národů, za reformy v tomto směru a za semknutí všech opravdově smýšlejících k úsilí obrodit novými proudy život národů rakouských k vyšším, ideálním cílům.

Proto také na konec byl přijat návrh na zřízení ústředí ve Vídni, složeného ze zástupců všech národností, v němž by se na základě úplné autonomie sdružených korporací rozdělila, soustřeďovala a organisovala práce. *F.*

Ch. Darwin.

(Dokončení.)

Theorie Darwinova.

Výklady Darwinovy vycházejí od domněnky, že »druh« jest umělá skupina bytostí, a že dnešní formy zvířecí a rostlinné vznikly přirozeným výběrem.

Když přemýšlel o druzích, bylo už o nich vysloveno mnoho názorů, byly tu už starší názory Buffonovy a Linnéovy, Cuvierovy a Lamarckovy a definice morfologů, na př. Decandollova,[7] ale takových »filosofických« sporů Darwin nedbal: sbírá z entomologických, pěstitelských a rostlinářských spisů doklady, jak ten onen auktor nevěděl si rady, zdali zvíře jaké nebo rostlina jsou odrůdou či druhem, a že jsou o to spory; ukazuje, jak odborníci druhy určují:

»V praksi, když přírodopisec může spojiti dvě formy přechodními tvary, považuje jednu za varietu druhé, dávaje obyčejnější formě, ano někdy i té, která byla dříve popsána, význam druhý, druhé význam odrůdy,«[8]

a protože praktikové mají obtíže, aby rozeznali druh a odrůdu, není podstatného rozdílu mezi nimi: odrůda jest malým druhem. Ale odrůdy jsou rozmanité, od velmi význačných až k takovým, mezi nimiž jsou rozdíly sotva patrny, a protože praxe nerozeznává mezi nimi, není ani hranic mezi druhem a individuálními odchylkami:

»Dívám se na jméno ‚druh' jako na takové, které bylo ustanoveno člověkem, pro pohodlí, pro skupinu jedinců těsně se sobě podobajících, a myslím, že se neliší podstatně od jména odrůdy, které dáváme formám méně význačným a kolísavějším. Jména odrůdy zase, na rozdíl od individuálních jen odchylek, se také užívá jen z vůle lidské, pro pohodlí.«[9]

Také Bonnet a Buffon věřili v plynulost forem, ale jest rozdíl mezi nimi a Darwinem: věřili, že ke každé formě dá se v přírodě na-

[7] Srov. na př. velké množství starých výměrů druhových v A. de Quatrefages, Ch. Darwin etc., Paris, 1870, s. 220—222.

[8] Or. of species, s. 34. (cituji nadále vždycky dle angl. vydání z roku 1805).

[9] Ibid., s. 39.

jiti jiná, která jest řešením skoro téže úlohy, ale přece jiné, jako řekneme-li, že kruh jest mnohoúhelník pravidelný o nekonečném počtu hran; proto že jsou »přechody« mezi mnohoúhelníkem a kruhem, nikomu nenapadá dokazovati, že není mezi nimi podstatného rozdílu. Darwin také přijímá větu »natura non facit saltus«, ale rozumí jí, že všechny věci v přírodě tak v sebe přecházejí, jako samota ve dvorec, vesnici, městys, město: méně chalup ves, víc chalup městečko; přijde na to, jakou míru pro rozdíl mezi oběma vezmou, kteří o jméně rozhodují. A pamatujme hned, nejen mezi druhy, odrůdami a jedinci Darwin uznává pouze takový rozdíl, nýbrž mezi všemi věcmi: mezi člověkem a opicí, mravností a nemravností, krásou a ošklivostí, třetihorami a diluviem, zkrátka všude. Těší se z každého případu, který je novým dokladem pro nauku o přechodech v přírodě: neboť stačí mu důkaz, že v přírodě přechody jsou a nepovažuje za vědeckou otázku, jak to, že Linné věřil v plynulost v přírodě, a přece se stal zakladatelem nauky o pevných druzích.

2. O přechodech mezi druhy Darwin vykládá, jak vznikají. Ukazuje na mnoha příkladech, že potomci týchž rodičů se trochu liší jak od sebe tak od rodičů, a dbá zase hlavně o množství dokladů, rozborů se málo všímaje. Přece však uvádí tyto příčiny, proč jedinci téhož druhu si bývají nepodobni: Přímý vliv vnějška na př., více potravy, vytvoří většího jedince. Nepřímý vliv na pohlavní ústroje, které prý jsou vůbec velmi citlivy ke všem vlivům; proto zdomácnělá a z cizích krajů přinesená zvířata ztrácívají schopnost množiti se; slabší vlivy způsobují aspoň poruchy ve vlastnostech potomstva. Změna zvyku: kachna domácí odnaučila se létati, psi, nepotřebujíce sluchu, dostali prý převislé uši. Jindy změna jedné vlastnosti souvisí se změnou druhé, jako když dlouhonohá zvířata mívají také dlouhou hlavu. Ústroje, které se na ústrojenci opakují (listy stromu, články těla), ústroje zakrnělé a málo pokročilé jsou nejproměnlivější. Nejvíce se mění vlastnosti individuální, méně druhové, ještě méně rodové. Jinde zas uvádí pravidlo, že velmi proměnlivy jsou druhy velkého zeměpisného rozšíření a druhy obecné, první pro rozmanitost jejich okolí, druhé pro početnost jedinců, dále druhy obsáhlých rodů; t. j. má-li rod mnoho druhů, mívají tyto druhy mnoho odrůd. Domněnkám, příčinám a pravidlům těmto Darwin dává brzo tato jména, brzo jména »zákonů«.

3. Zjev, že se potomci podobají rodičům, Darwin nazývá dědičností a dokazuje, že děti po rodičích dědí nejen všeobecné

vlastnosti lidské, nýbrž také individuální. »Zdá se,« píše, »že dědičnost každéhokoli znaku jest pravidlem a nedědičnost výjimkou.«[10] Věří na př., že angličtí dělníci přenášejí na děti široké ruce, že žvýkání sesílilo divochům svaly žvýkací, že chůze způsobila tuhou kůži na chodidle atd.[10] A sebrav látku o zděděných vlastnostech, rozestavil ji zase do těchto »zákonů«.[11] Rodiče nabudou vlastnosti v jisté době života: u potomka se objeví v tutéž nebo skoro tutéž dobu: kuřata slepičích odrůd se sobě podobají, teprve dospělé slepice se liší. Dědí se p e r i o d i č n o s t vlastností, střídání barev u zvířat, které jsou zbarvena jinak v létě, jinak v zimě. Otec přenáší vlastnost na syna, matka na dceru; proto jeleni, nabyvše parohů, přenášejí je pouze na mužské pokolení; ovšem i na obě pohlaví mohou se přenést vlastnosti: proto samci mají stopy po mléčných žlázách, kterých nabyly samičky.

4. Člověk vypěstuje nové odrůdy zvířat prý tak: objeví-li se nová odchylka (u holuba na př. větší vole), pěstitel nechá zvíře to pro chov; potomci zvířete zdědí tu vlastnost, u některého z nich se objeví v silnějším stupni, to pěstitel zase vybere k chovu, a tak u m ě l ý m v ý b ě r e m vytvoří nové plemeno. Č l o v ě k, jeho potřeba a vkus rozhoduje o tom, jaké odrůdy se vypěstují — odchylky ústrojenců jsou jen dodávaným materiálem, z kterého člověk vybírá: plemena psí, holubí, odrůdy růží, karafiátů nepochopíš studiem těchto forem životních, nýbrž musíš studovat vkus lesníků, holubářů, zahradníků, který se v nich zobrazuje — tak by tento názor vyjádřil přívrženec jiné školy než Darwinovy.

5. B o j o ž i v o t. Když se narodí štěňata, bývá jich více, než by matka jejich slušně uživiti mohla, a proto pán její utopí, která se mu nehodí; pro smrt svých bratří tloustnou pozůstalí. I v přírodě se tak děje, učí Darwin; zvířata a rostliny samy tam spějí k tomu, že jen někteří potomci jejich vydrží. Neboť plemení se příliš rychle: rostlina, která dá ročně jen dvě semena, rozmnožila by se za dvacet let na milion, kdyby se všechna semena ujala. Slon se rozplozuje nejvolněji ze zvířat, ale jediný párek by vzrostl za 750 let na 19 milionů slonů, kdyby všechna mláďata sloní dorostla a měla potomky. Ostatně vidíme, dokládá Darwin, jak za jedno, dvě příznivá období hraboši, housenky atp. nadobyčej se rozmnoží.

[10] Ibid. s. 10.

[11] Ch. Darwin: Die Abst. d. Menschen, II. vyd. (uvádím nadále dle tohoto vydání). I., s. 101.

Ale pravidlem počet jedinců některého druhu se málo měnivá, neboť spousty jich zahyne dříve než dospějí. Hynou vajíčka a semena, hynou mláďata, i dospělé formy bývají předčasně zahubeny nepřízní podnebí, hladem, šelmou, cizopasníkem, epidemií. Tomuto zjevu, že v přírodě tolik života předčasně hyne a malé procento přežije, Darwin říká »boj o život«. Rozumějme dobře: boj o život není výrazem zvířecího pudu po životě, ne abys řekl, že základní vlastností života jest snaha, boj; také si nemysli, že snad zvířata bojují vědomě nevědomky o život, nýbrž okolnosti přírodní už tak to s sebou nesou, že jedna zvířata brzo hynou, druhá přežijí, a tyto vnější příčiny, to jest boj o život.

6. Následkem boje o život jest přirozený výběr. Dejme tomu, dává Darwin za příklad, že v některém místě, kde vlci loví kořist silou, obratností, rychlostí, rozmnoží se rychlonohá kořist. Vlci liší se od sebe individuálními vlastnostmi, tedy také rychlostí v běhu: pak vlci nohou rychlejších, jsou-li i jinak statni, spíše ukojí životní potřeby, rychleji se rozmnoží, a vznikne nová rychlonohá odrůda, která zatlačí ostatní. Těžko udati všeobecná pravidla o přirozeném výběru, neboť není zákona, dle kterého se objevují individuální odchylky u zvířat, a převeliká jest rozmanitost životních podmínek, které způsobí, že ta ona odchylka se udrží při životě. Celkem lze říci, že jest větší naděje na vznik a udržení nové odchylky u forem silně proměnlivých, obecných, bohatých jedinci, pak, čím delší dobu druh trvá, čím rozmanitější jsou kraje, které druh obývá — z příčin pochopitelných. Individuální odchylky jsou, jak jsme řekli, prvním stupněm k odrůdám, odrůdy stupněm k druhům atd.; a tak trvá-li přirozený výběr dlouho, různorodé životní podmínky způsobí, že vznikají nové odrůdy, za dlouhou dobu nové druhy, rody atd., až vznikne po milionech let z původního jednoho anebo několika málo, čtyř až pěti pratvarů dnešní rozmanitost živé přírody.

»Tak vznikají přímo z boje v přírodě, z hladu a smrti nejvelkolepější věci, jaké můžeme pochopiti, totiž tvoření vyšších zvířat. Jest velkost v tomto názoru na život s jeho několika málo silami, které původně Stvořitel vdechl v několik málo forem nebo v jednu; a v tom, že, zatím co tato planeta kroužila dle pevných zákonů tíže, vyvíjely se a pořád se vyvíjejí z tak jednoduchých počátků nekonečná množství nejkrásnějších a nejpodivuhodnějších forem. [12]

I tu i jinde Darwin naráží na to, že jeho myšlenka není daleka Newtonova objevu všeobecné gravitace: jako Newton podřídil

[12] Das Variiren d. Tiere, II., s. 99 sig.

všechna tělesa nebeská jednomu zákonu: t í ž i, tak Darwin našel pro všechny živé bytosti jedno pravidlo: v ý v o j, ba Darwin chce víc než Newton; ten objevil jednu vlastnost s p o l e č n o u slunci, planetám a vší hmotě pozemské, Darwin však bojem o život vykládá všechny, nebo skoro všechny vlastnosti, kterými se bytosti l i š í. Velký to rozdíl — a způsobí mnoho nedorozumění u žáků Darwinových!

Vyložil jsem hlavní zásady Darwinovy, nedbaje vedlejších jeho theorií, na které dosti místa bude v příštích kapitolách. Jen ještě několik slov o důsledcích, které Darwin odvozoval ze své theorie. Až na některé všeobecné vlastnosti živé hmoty — které, Darwin neříká — všechno se vyvinulo dle něho jako nahodilost, nic nemá smyslu samo o sobě, a nebylo by toho, kdyby nebylo zvláštních okolností, které to způsobily. Všechny pojmy pak, které ustanovili přírodozpytci starší, jsou mu vlastnostmi zvířat, pomalu se vyvinuvšími; jest jednota p l á n u ve stavbě zvířat, ale znamená jednotu p ů v o d u; jsou homologie — dědictví po předcích; jsou analogie — přizpůsobeniny k podobným podmínkám životním. Soustava zvířat a rostlin jest jejich rodokmenem; na začátek soustavy patří formy nejstarší, na konec jejich dnešní potomci.

Ráz theorie Darwinovy.

Účelem nové theorie bylo, popsati děj přírodní při vzniku druhů (p o p s a t i, ne p o c h o p i t i), přilnout rozumem tak k přírodě, že tvé vypravování bude opakováním toho, co se v přírodě děje. Pravý opak toho, co chtěli dřív, žádá Darwin; místo cíle sjednotiti rozmanitost přírodní ve všeobecné pojmy postavil cílem rozptýliti rozum v jednotlivosti věcí; dřív měli rozum (idey, noumena) za pravou věčnou pravdu, věci (fenomena) za prchavé obrazy skutečnosti, Darwin naopak: rozumu a pojmů neváží si docela nic, a běh věcí jest mu vším. Vyložím podrobněji toto jádro jeho theorií. Všechno, co zavání pojmem, abstrakcí, logikou, Darwin odvrhuje: nemá smyslu pro theorie předchůdců ani současníků, nenajdeš u něho ani pokusu o rozbor nebo pochopení učení Lamarckova, E. Darwinova, názorů Agassizových, Köllikerových, napsal klidně,[13] že nerozumí Copeovým výkladům (založeným na Lamarckovi); tak zvaného rozboru n á z o r ů vůbec v jeho spisech nenajdeš. Utočil na falešné prý ponětí druhu, ale kritického rozboru pojmu druhového,

[13] Leben, III., s. 237.

jak kdo mu tehdy rozuměl, ani se nedotekl. Ba nevymezil ani těch pojmů, které sám zavedl, a to jest jejich příznačnou známkou, že vůbec n e j d o u vymeziti. To právě Darwin dokazuje, že není objektivních pojmů, že není pravidel přírodě daných. Pokuste se jen najíti jeho názor o některých všeobecných věcech. Na př.: k určitému tělu patří určité schopnosti, a jest starý spor, může-li schopnost, řekněme duše, působiti na tělo, či naopak. Co soudí o tom Darwin? Co bylo dle něho příčinou a co následkem, mění duše tělo či naopak?

»Těžko rozhodnouti, a jest bez významu pro nás,« odpovídá,[14] »zdali zvyky se mění dříve a stavba těla potom; anebo zdali malé změny ve stavbě přivodily změnu zvyků; neboť nejčastěji asi obojí se přiházelo zároveň.«

Není-li to nejasnost zrovna pythická? Klassifikaci živých bytostí dává pravý smysl teprve rodokmen, dokazuje Darwin a svědomitě dodává, že ovšem také nerosty a prvky se dají sestaviti v přirozenou soustavu, ale — dost. Ptáte se, proč zrovna u zvířat jest třeba rodokmenu, abychom pochopili jejich hierarchii, a proč ne u nerostů?

»Není dosud známa příčina, proč (nerosty) tvoří přirozené skupiny.«[15]

Touto methodou Darwin odpůrcům velice ztížil kritiku. Vykládal vznik tvorstva výběrem, náhlými změnami, souvztažnými změnami, ale nevymezil působnost ani jednoho z těchto činitelů. Když mu Nägeli dokázal, že jest plničko tvarů životních, se kterých výběr není, Darwin skromně přiznal, že nahlíží, jak přecenil význam tohoto principu, ale jako dříve neřekl, kam až sahá dosah výběru, neřekl ani teď, pokud se ho vzdává, a tak ústup jeho neměl ceny ani vlivu na další vývoj theorie.[16]

Nechut Darwinova k definicím pochází odtud, že Darwin jest cele zaujat r o z m a n i t o s t í přírody. Jakmile má definovat, zasype čtenáře spoustou dokladů, že příroda jest tak rozmanitá, že definice jest nemožna. Není prý možno vymezit druh, neboť jest plno odchylek a přechodů: ani boj o život, neboť patří do toho jména přerůzné zjevy: zápas šelem o kořist, živoření rostliny na kraji pouště, množství semen v plodu rostlinném, život jmelí na stromě ...

»v těchto asi smyslech, které jeden do druhého přecházejí, užívám pro pohodlí obecného jména boj o život.«[17] —

— i jména druhu, vzpomeňme, užívá jen pro pohodlí. Žádáte na Darwinovi, aby vám pověděl něco určitějšího o přirozeném výběru,

---

[14] Or. of sp., s. 403.
[15] Or. of. Sp., s. 131.
[16] Abst. d. M., I., s. 132.
[17] Ibid. s. 342.

ale on ukáže vám na to, že vztahy mezi zvířaty a mezi rostlinami jsou příliš složité, tak že si ani představit nedovedeme, jak to zařídit, abychom v přírodě nějakému zvířeti pomohli k lepšímu zdaru.

»Hoď do větru hrst peří a každé pírko padne k zemi dle určitých zákonů; ale jak jednoduchá jest to otázka, kam každé pérko padne, proti té, jak na sebe působí nesčetné rostliny a zvířata...!«[18]

Rád ukazuje na to, jak různorodými svazky jsou věci v přírodě spiaty: Koroptev má proto šedivou barvu, že má jestřáb dobré oči, růže proto voní, že má včela jemný čich; čím víc koček, tím víc jetelového semena (neboť kočky ničí hraboše, hraboši ničí prý hnízda čmeláčí, a čmeláci přenášejí pyl jetelový na blizny) atd.

Protože příroda jest tak přerozmanita, nezbývá Darwinovi než hromadit pozorování za pozorováním; spisy jeho jsou napěchovány citáty z autorů, mezi nimiž praktikové, jako jsou hospodáři, zahradníci, cestovatelé po cizích krajích, sběratelé hmyzu, daleko nejvíce jsou zastoupeni, a Darwin sám celý život pozoroval přírodu, aby pomohl vyčerpati rozmanitost jejích zjevů. Sbírání dokladů věnuje největší pozornost až do malichernosti: spis o původu druhů měl míti titul: »Výtah z pojednání o původu druhů a variet přirozeným výběrem...« a jen na domluvy nakladatelovy vynechal slovo výtah, jako by spis o 400 stranách sám nestačil theorii odůvodnit. A přátelé spis také tak přijali; všude čteme ujišťování, že kniha jest předběžnou zprávou, a že spis »o proměnlivosti zvířat a rostlin«, který jest snůškou materiálu, jest jeho odůvodněním. Kniha o původu člověka jest nečitelna, zvláště v zadnějších kapitolách, pro hromady citátů.

Tak Darwin vyvrcholil učení o zkušenosti, které se táhne myšlením Angličanů od Bacona, Lockea, Humea, Milla, Spencera. S Millem Darwin se sešel ještě v jedné, také anglické myšlence. Mill dokazoval, že podstatou mravnosti jest prospěšnost, mravní jednání že jest tím jednáním užitečné jednání, proto že jest obětování za vlast mravné, že vlasti, celku prospěje. Darwin užil tohoto názoru pro výklad vývoje živé přírody. Vše, co zná o ústrojenci, o tom myslí, že ústrojenci bylo nebo jest ku prospěchu a prospěšnost že jest příčinou všech projevů životních. Některé vlastnosti vznikly snad bezúčelně, asi tak, jako když strojník postaví černý stroj ze železa — černá barva dostala se na stroj náhodou, protože železo je takové.

»Ale vyjímaje tyto případy, můžeme souditi, že struktura každé živé bytosti buď jest teď, anebo byla dřív přímo, nepřímo užitečna svému majiteli:«[19]

[18] Or. of. sp., s. 46.
[19] Ibid., s. 152.

a Darwin se všemožně přičiňoval, aby prospěšnost všelikých částí živočišných vymyslil — ovšem i to je přetěžké, vždyť jsme už uvedli jeho výklad, že živí tvorové jsou v tak složitých vztazích k sobě, že sotva v jediném případě mohli bychom říci, jak změniti zvíře, aby se mu lépe vedlo. Ale přes to, Darwin vymýšlí statečně, jak bylo žirafě dobré, když se jí krk trochu protáhl, velrybě, když jí začínaly růst plany, platejsu, když se učil plavat po boku atd. Prospěšnictví, utilitarism Millův jest vůdčí myšlenkou Darwinovou: co jest živočichu a rostlině k prospěchu, to se udrží, co není ani prospěšné, ani škodlivé, snad se udrží, snad ne, a co je škodlivé, jistě zahyne.

Dříve se filosof pozastavoval nad pojmy života, účelnosti, jednoty plánu, duše, tvůrčího pudu, krásy v přírodě — všechny tyto pojmy Darwin nahradil přirozeným výběrem. Také v jiných vědách uvádějí se rozmanité zjevy na týž zjev základní, na př. světlo, teplo, elektřina na vlnění, vlastnosti chemických látek na vlastnosti molekul, pohyb planet na gravitaci atp., ale tyto všeobecné pojmy jsou p o d s t a t o u zjevu; nelze říci: napřed bylo vlnění a následek jest teplo, světlo; z gravitace vznikl pohyb planet, druhdy nebylo soli, ta povstala působením Na a Cl. Ale takhle se to říká v biologii; tu nelze říci, že přirozený výběr nebo účelnost jest podstatou oka, nýbrž jest historickou příčinou: napřed nebylo oko takové, jaké jest, ale vzniklo náhodou lepší a udrželo se, protože bylo prospěšné.

Na každou otázku darwinista odpovídá dějinami, nejen na otázku, proč má člověk dvě oči a ne tři, nýbrž i, proč skřivánek zpívá, proč je nebe modré, proč pes kývá ocasem, pořád uslyšíš stereotypní odpověď: byly časy, kdy tak nebylo, ale přišla doba, kdy začal skřivánek zpívat a jeho samičce se to líbilo, a byla mu věrná, měli mnoho dětí atd. Byl čas, kdy psi nekývali ocasem, ale kterýs nehloupý pes přišel na to, že při vyprazdňování konečníku ulehčí si obtíže, kývaje ocasem; zvykl si na tuto příjemnost, potomci zdědili po něm jeho moudrost — hle, proč pes kýve ocasem, kdykoli mu jest něco příjemno.[20] Ptáte se, proč je nebe modré? Nebylo druhdy modré, bylo ocelově šedé,[21] ale ponenáhlu se naučili lidé rozeznávat modř — dědičnost atd.

To jest ráz theorie Darwinovy.

---

[20] Tento výklad pochází od Darwina.

[21] Jeden čas vývojoví filosofové takto učili.

Výchovné školy na venkově.

Fr. Drtina. (Dokončení.)

Do Německa byla soustava Reddieova uvedena r. 1897. Tehdy byl otevřen venkovský výchovný ústav v Ilsenburgu v Harzu pod názvem »Deutsches Land-Erziehungsheim«. Zakladatelem jeho byl Dr. Hermann Lietz, jenž v Abbotsholmu dlouho byl spolupracovníkem Reddieovým a usiloval do Německa myšlenku jeho přenésti a tam ji zdokonaliti. Program školy i dojem z Abbotsholmu uveřejnil současně v zajímavém svém spise: Emlohstobba.[1] Roman oder Wirklichkeit? Bilder aus dem Schulleben der Vergangenheit, Gegenwart oder Zukunft? (Berlin, Dümmler 1897.) Spis líčí poutavě novou školu, v druhé části podává kritiku staré školy vyučovací i program nové školy výchovné. Rozdíl obou škol vyniká hlavně v těchto slovech:

»Stará vyučovací škola ponechávala si chovance na několik hodin, nová výchovná škola ponechává si ho po celý den. Ona uváděla jej do síně školní, aby mu tam podávala theoretické vědomosti a dovednosti, tato nová škola, aby vyvinula všechny jeho síly, uvádí jej nejen ve školskou světnici, nýbrž ven do školské světnice boží, do lesa a na pole, na luka i lány, na řeku i jezero, na staveniště i do dílny řemeslné. Ona vyučovací škola odevzdává jej lidem, kteří mají vysvědčení v rukou o řečtině, latině, mathematice, čtení, psaní a katechismu. Tato výchovná škola svěřuje jej mladíkům i mužům, dívkám i ženám; ti sami jsou celí lidé a dovedou jej připraviti srdcem, skutkem i slovem pro život. Oni prví ve škole vyučovací zacházejí s ním dle paragrafů zastaralého regulativu, aby jej připravili na zkoušky, tito zacházejí s ním tak, jako starý Arndt se svou mládeží, jako Gertruda, ušlechtilá manželka Lienhardova, se svými dcerami, aby jej připravili pro život.«

Škola v Ilsenburgu měla záhy velké množství chovanců: v prosinci 1898 *26*, v prosinci 1899 *52*; chovanci byli z Německa, ale také z Ruska, Rakouska, Švýcarska. R. 1900 počet dostoupil čísla 80, a místnosti školské nepostačovaly. Tehdy na podzim koupil Dr. Lietz

[1] Název z obráceného jména »Abbotsholme«.

v Sasko-Meiningensku statek Haubinda, a tam od jara 1901 přesídlily vyšší třídy.

Později k oběma těmto ústavům přidružil se ještě třetí ústav v Bieberstein u v krajině Rhönské. Ústavy Lietzovy souvisí spolu organicky a směřují k tomu, aby daleko od velkých měst v božské přírodě vyvíjely se všestranně duševní i tělesné síly a schopnosti mládeže, aby zde vychováváni byli chovanci na silné osobnosti, jež by se ze života těšily a k blahu svých bližních přispívaly. Chovanci jsou vedeni k sebevýchově, vychovatelé sami snaží se jim býti staršími přáteli.

Trojdílnost a místní rozdělenost jsou odůvodněná i účelná opatření. Jimi se má právě zameziti kasárnický způsob života v přeplněných internátech. Spolu se zamezuje, aby starší chovanci nepůsobili snad neblaze na mladší, a zároveň poznávají chovanci v době svých studií postupně různé německé krajiny zvláště charakteristické — Harz, Durynsko a Rhönsko. V každém ústavě není více nežli 50—70 chovanců, kteří jsou rozděleni ve skupiny po 12, přidělených jedinému vychovateli, jenž se podobá vskutku otci rodiny.

1. Nejnižší stupeň (od 7 do 12 roků) je v Ilsenburgu na Harzu, na řece Ilse, poblíže statku Pulvermühle. Místo je výborně voleno. Travnaté břehy řeky, rozsáhlé louky, vodopád poskytující osvěžující sprchu, překrásný rozhled, blízkost zajímavých partií horských, stinné lesy, rozsáhlé zahrady zelinářské i ovocné, dobře vedené hospodářství, to vše poskytuje výhody neocenitelné. Dítky zde vyrůstají v poměrech přirozených, mají volnost ve hře i práci, stýkají se stále s přírodou, prožívají všechno to zdravé, silné, jednoduché prostého dětského věku, jako by prožívaly znovu dětství člověčenstva. Homerské básně s patriarchálními poměry, vhodná vyprávění biblická, vybrané pověsti starověku germánského a národní zpěvy, toť vhodný úvod útlé mládeže v život duchový... Ve vědění přírodním poskytuje jim okolní příroda první a bezprostřední poznatky. Hlavně botanika a zoologie se pěstují na základě vlastního názoru, se stálým zřetelem biologickým, na němž závislými se činí všechny zvláštnosti anatomické a morfologické určitých jevů. Prosté a jednoduché otázky geologie, posléze i chemie, pokud je jí potřebí pro pochopení některých fysiologických pochodů, jako dýchání — to vše tvoří vhodný úvod do vzdělání přírodovědného.

Plány učebné jsou přizpůsobeny německým vyšším reálkám devítitřídním. Základem vyučování jazykového je jazyk mateřský. Jemu se věnuje největší péče. Nejnižší třída (sexta) nemá ještě

jiného jazyka mimo mateřský. Dr. Lietz vychází od přesvědčení o formálním významu vzdělání jazykového a chce, aby především pozornost byla obrácena k realiím, k oběma velkým oborům jejich, přírodovědně-technickému a dějepisně-literárnímu. Z cizích jazyků pěstuje se francouzština a angličtina. Klasické jazyky připouštějí se v nejvyšších třídách jako předmět nepovinný. Sexta (nejnižší třída) je vyplněna výhradně jazykem mateřským, teprve v kvintě (tedy ve druhé třídě) počíná se francouzština, a v tercii přistupuje angličtina.

2. Pro střední stupeň (12—15 roků věku) je založen ústav v Durynsku (Sasko-Meiningensku) poblíž statku Haubinda u Bildburghausenu. Krajina je památna mnohými starožitnostmi středověkými, příroda je krásná. Pole, lesy, louky, rybníky se utěšeně střídají.

Od velikonoc r. 1908 ústav je úplně zařízen v nové účelné budově. Obsahuje též kvintu a kvartu, vedle toho však obě tercie a nižší sekundu. V obvodu školy samé vykonávají se tato řemesla: pekařství, truhlářství, zámečnictví, kovářství, obuvnictví, krejčovství. V ústavě samém moderní technika — hlavně pára a elektřina docházejí pronikavé aplikace. Žáci sami pilně pracují hmotnou se zaměstnávají. Škola tvoří jakousi obec se soustředěnou výrobou, v níž žáci sami mají činnou účast v práci i správě.

I na tomto stupni realie ve smyslu výše uvedeném stojí v popředí. Na poli přírodovědném doplňují se vědomosti z botaniky a zoologie soustavně. Žák poznává hlavní představitele domácí fauny a flory. Zvláště biologii květu věnuje se zvýšená pozornost. Fysikální a chemické poučení slouží zde stále tomu, aby vysvětlovalo okolní přírodní jevy. Pozorování ve volné přírodě jsou doplňována vlastními pracemi žákovskými v laboratoři.

Na poli literárně-historickém žák opouští svět pověsti, mythu, a vstupuje na půdu historickou, poznává podstatu starověku a středověku, seznamuje se s hlavními událostmi, výtvory a osobnostmi nové doby. Žák není trápen suchými výčty dat a fakt dějepisné učebnice, ale pomocí pramenů samých je uváděn v život tehdejší i plnost starověké a středověké kultury. Vlastní památky výtvarné a literární poznává žák bezprostředně i zasvěcuje se v klasická díla německé literatury. Od tercie vyučuje se vedle francouzštiny také angličtině. Ve studii francouzštiny pokročilo se již dále. Žák je schopen šťastným methodickým postupem spojovati znalost jazykovou s vědomostmi reálnými i zasvěcovati se do povahy dějinných poměrů starověku i středověku

francouzské kultury. Francštině i angličtině na středním i vyšším stupni vyučují rodilí Francouzové a Angličané.

3. Třetí stupeň obsahuje obě sekundy i obě primy a je umístěn na zámku Biebersteinu u Fuldy nad Rhönou. Zámek na výšině vystavěn byl v letech 1711—1715 dle plánů Dientzenhoferových jakožto letní sídlo fuldských opatů. Je obklíčen překrásným bukovým lesem. Klidná a vznešená příroda lesní podporuje hloubavé studium dospívající mládeže. Všichni žijí zde společně, styk s učiteli znamená důvěru a přátelství. Zde na stupni nejvyšším vytvořuje se hotový ucelený názor na svět a život. Není tu příkazu a zákazu, přísného kázeňského řádu a policejní nedůvěry, nýbrž srdečný poměr mladých lidí k jich starším přátelům jest podmíněn skutečným humanitním vzděláním, jež se jim stalo již životním přesvědčením a nezbytnou potřebou. Mladí lidé zavrcholují zde své vzdělání a stávají se harmonickými osobnostmi s hotovým názorem a ucelenou povahou, vstupují v život jako celí mladí muži. V didaktice samé převládá vysvětlování pojmové a hledisko universální. V přírodních vědách nejde již o bezprostřední názor, nýbrž o vysvětlení a pochopení jevů fysických a chemikálních. Experiment stojí v popředí, žák zaměstnává se velmi horlivě v laboratoři. K tomu přistupuje zřetel technický. Žáci sami mnohé aparáty hotoví si ve zvláštních dílnách truhlářských a mechanických.

Na poli literárně-historickém nejde již toliko o vlastní národ, nýbrž především o pochopení všelidské kultury v jejím nenáhlém vývoji. Literární památky stávají se předmětem studia. Především nová doba, současné poměry mají mládež uváděti ve skutečný život. Ukazuje se vývoj ústavní od absolutismu k demokratismu, kreslí se politická kulturní povaha současné doby. V německé literatuře studují se výtvory klasické a poklasické periody, k nim pak druží se všechna významná díla literatur cizích.

Správu všech tří ústavů vede stále Dr. Lietz. Sám soustřeďuje dnes svou působnost hlavně v Haubindě, po dva dny v týdnu prodlévá též v Biebersteinu, kde vyučuje dějinám všeobecným a dějinám náboženství. Jinak je v Biebersteině zástupcem jeho prof. Wunder, v Ilsenburgu prof. Kramer, oba vyborní vychovatelé, nadšení pro myšlenku, osvědčení spolupracovníci Dra Lietze. Žáci sami občas konají do druhých ústavů hromadné návštěvy, a tak vše směřuje k tomu, aby ústavy místně oddělené tvořily více méně jednotný organismus.

Na všech ustavech je stejný denní pořádek: studium, práce, hra a umělecké tvoření účelně se střídají. Denně se vstává mezi 6. a 7. hodinou, po ranní sprše a umytí následuje mírný tělesný pohyb, po snídani celé dopoledne věnuje se vyučování školnímu, vyměřenému na nižším stupni na 4, na středním a vyšším na 5 hodin denně. Vyučování trvá vždy ¾ hod. se ¼hodinovými přestávkami a jednou přestávkou 30minutovou, jež se věnuje tělesnému cviku. (V létě mírný běh v lese neb na pobřeží řeky, v zimě jezdění na saních a bruslení.) Po skončeném vyučování kolem 12. hodiny zbývá žákům volný čas do 1 hod. Následuje oběd sestavený dle zásad Dra Lahmanna (mnoho zeleniny, ovoce, mírně masa, vyloučeno koření a alkoholové nápoje). První část odpoledne, t. j. doba od 2. do 4. hod. je věnována praktickému zaměstnání v dílně, na zahradě neb hře, uměleckému tvoření, hudbě, kreslení a p. Když žáci tím se osvěžili, následuje svačina, a po ní počnou pracovati školní úkoly asi od 4 hod. 30 min. Doba tohoto zaměstnání je různá a dle potřeby stupňuje se od 1 hod. až na 2½ hod. Učení se z paměti a práce písemné jsou co nejvíce omezeny. Snaha každého učitele směřuje k tomu, aby při vyučování dopoledním samotném žactvu všechny vědomosti již byly vštípeny. Po cviku tělesném zasedají žáci k večeři o ½7—7 hodinách, večer pak je věnován společenským stykům, zábavě, hudbě, zpěvu, recitaci. Každý ústav má vlastní studentský orchestr a pěvecký sbor. Vedle toho se předčítají vybraná místa z různých spisovatelů, působící na srdce a mysl mládeže ve smyslu mravně povznášejícím. (Zvláště se zálibou čtou se místa autorů jako Luther, Fichte, Arndt, Carlyle, Ruskin, Rosegger atd.) O 8—9 hod. odebírají se chovanci na lože.

Vedle vyučování svědomitá péče a práce věnuje se výchově citu a vůle mládeže. Chovanci mají býti vedeni »ke zbožnosti, mravnosti a vlastenectví«. »Nepřihlíží se k dogmatům, vnějším obřadům, stranickým názorům, nýbrž ke skutečnostem života, povzneseným nad všechna dogmata a stranické předpisy«, tak zní program školy. Hlavně jde o to, aby studující porozuměli nábožensko-mravnímu vývoji lidského pokolení se stanoviska historického i pochopili jej jakožto přirozený pokrok, směřující k vysokému cíli, k němuž prací svou přispívá každý v minulosti i přítomnosti, kdo hledá pravdu a dobro. Tím již jest dáno, že z výchovy nábožensko-mravní má býti vyloučena všechna konfesijní jednostrannost.

Rodinný život má se v ústavech Lietzových vyvíjeti. Proto zvláštní důraz klade se na stálý styk chovanců s vlastní rodinou. Rodiče, když dítě vstupuje do ústavu, podávají správě ústavní po-

drobnou zprávu o jeho povaze, nadání, schopnostech i zvláštnostech. Dítě je přidržováno k tomu, aby si každý týden jednou dopisovalo se svými rodiči nebo bratry a sestrami. Dopisování to děje se volně, upřímně, beze všeho dozoru a kontroly. Rodičům přístup do ústavu je stále volný, jedině chovanci nesmějí býti ze své činnosti vyrušováni. V pátek a v sobotu před letnicemi jsou všichni rodičové najednou zváni do jednoho ústavu. Mimo to dostávají se rodičům do rukou zvláštní ročenky, jež líčí život a zkušenosti minulého roku na všech ústavech. Zde také bývalí chovanci podávají zprávu o svých dalších osudech. Každoročně o letnicích shromažďují se bývalí chovanci v Bibersteinu. Tato zvyklost připomíná poněkud onu vroucnost, s jakou chovanci anglických kolejí lnou ke svému ústavu po celý život. V Anglii při každoročních slavnostech universitních (Convocation, Encaenia) shromažďují se všichni bývalí studující a obnovují své přátelské styky. O velikonocích a vánocích jsou třínedělní prázdniny, letní pak prázdniny trvají 6 neděl od soboty před 1. červencem.

Žáci přijímají se toliko na delší období, ježto v období krátkém účinky vychovatelské nemohou se objevovati. Plat za byt, stravu, výchovu a vyučování činí pro hochy pod 10 let ročně 1200 *M*, stoupá pak každoročně o 100 *M*, takže pro studenty 18leté dostupuje ročně výše 2000 *M*. Je-li v ústavě více dětí z téže rodiny, snižuje se tento plat.

Pro dívky založil Dr. Lietz podobné ústavy v Sieversdorfu ve Švýcarsku a Gaienhofenu na Bodamském jezeře; podobný ústav vznikl poblíž Postupimě ve Stolpersee a později také ve Wansee. Zvláštností ústavu Lietzova jsou každoroční prázdninové cesty. R. 1899 konali na kolech cestu do Anglie, r. 1900 po 5 neděl jezdili po Francii, Švýcarsku. Cesty užíváno nejen k rozšíření obzoru, ale také k utužení mládeže. Chovanci jezdí na kolech, přenocují venku na tvrdé půdě pod pláštěm, koupají se v potoku, bystřině horské, živí se kuchyní samostatně připravenou, a při tom poznávají bezprostředně cizí země, kraj, obyvatele, zvyklosti, celý život sousedních národů. Podobné cesty utužují také mezinárodní styky a jsou směrodatny pro další názory vyspělých mužů. Příklad Lietzův došel následování. R. 1903 byl zřízen v Sasku v Laubegastu péčí Hermana Hofmanna a přátel jeho podobný ústav výchovný, se soustavou koedukační. Ve Švýcarsku pak, poblíž Schafhús, na západě existuje od r. 1902 ústav v Glarisseggu. »Schweizerisches Land-Erziehungs-

heim«, jejž líčí ve zvláštním spisku ředitelé jeho Dr. Frei a W. Zuberbuhler; péčí Dra Karpfa zřizuje se podobný ústav v Stuttgartu pod názvem »Verein der Reformschule Degerloch« a v Rakousku v Mürzschlagu zřízen ústav Juvenil-, stejné cíle sledující.

* *
*

Dr. Lietz líčí nám jako krásnou pohádku ve svém spise »Emlohstobba« školu budoucnosti, budoucí školskou společnost. Žáci žijí tam na vlastním území, »jest to stát ve státě«. Mnoho hektarů velkých travnatých ploch, které na východě stýkají se s povýšenými lesy, toť majetek školy; územím protéká krásná řeka, a vysoké štíhlé stromy odrážejí se od zeleně trávníků, všude plno rostlin a květin; tabulky ukazují jejich původ a jméno. Pravá botanická zahrada, malý ráj. Přijde tam host Namreh (obráceně Herman), prožívá krásný den ve školním státě, k večeru usíná a má sen:

Vidí před sebou velikou hranici, spousta knih hoří; některé z nich může ještě vytáhnouti a zachrániti. Zachytí jednu, jest to sbírka latinských úkolů; je v nich více červeného nežli černého inkoustu, hodí ji do ohně. Zachytí jinou knihu: řecká mluvnice; kniha silná 300 stran, nesčíslná pravidla, výjimky, poznámky — ani to není kniha pro mládež, do ohně s ní; a hle, tam ještě třetí, pěkně vázaná, učebnice dějepisu. Namreh vzpomíná s hrůzou, co nudných hodin nad ní proseděl, jak kniha ta umrtvila v něm všecku lásku k dějinám, vzpomíná doby, kdy si oddechl, kdy před zraky jeho vstoupily pravé dějiny, velké vznešené ideje pokroku i lidskosti, které oduševňovaly lidstvo veškeré; jest štěstím, že mohl píti ze živého dějinného pramene. I nalézá ještě spoustu knih jiných, ale samé mechanické učebnice, gramatiky, slovníky. Hle, tam jest jiná skupina knih, snad v nich něco bude; jsou to silné desky školských řádů, úředních nařízení a výnosů, do nejmenších podrobností stanovících, jak se mají učitel i žáci chovati v každém okamžiku. A hle, nenajde v nich nikdo, čeho by potřeboval.

A kolem hranice hromadí se mládež veselá, jásavá, zdravá, těší se ze života, přírody, rozkoše, krásy, tančí kolem hranice tanec pohřební. A mládež tu obstupují s káravým pohledem mužové přísní, s brejlemi na očích; nejsou s ní spokojeni, jest jim proti mysli radost mládeže; vždyť mládež nechová se dle kázeňského řádu; jsou to učitelé minulosti. A mezi nimi staří filologové zpívají zpěv žalostný nad nevděkem mládeže, naříkají, jak barbarství všude se šíří,

jak idealismus zaniká, jak blíží se zkáza mravní i konec vědy. Leč brzy umlknou. Hle, tam mezi jásavou mládež vstupují ctihodní starci s bílými šedinami, a mládež s nadšením je vítá a obklopuje. Oni se usmívají, těší se s rozveselenou mládeží. Kdo jsou to? Již poznává jednotlivé z nich: Komenský, Pestalozzi, Herbart — a na druhé straně zase Rousseau, Froebel, starý Arndt, Locke, Carlyle, Ruskin, Spencer, z dáli zavznívá zpěv, a na obzoru vychází nové slunce: Velicí vychovatelé a mládež radostně vítají jitřenku lepší doby, vítají myšlenku přirozeného vychování.

Ano, nyní tomu tak jest. Jsme na počátku doby nové, a musí k tomu dojíti, aby nové pokolení těšilo se ze svého mládí a své doby školské, a později aby všichni velebili ji jako nejšťastnější dobu svého života.«

*

Literatura německá: Dr. *Hermann Lietz*: Emlohstobba. Roman oder Wirklichkeit? Bilder aus dem Schulleben der Vergangenheit, Gegenwart oder Zukunft? (Berlín, Dümmler, 1897, s 22 obr.) — U Voigtländra v Lipsku vycházejí ročenky ústavů, poslední ve 2 částech s nápisem: D. L. E. H. Das zehnte Jahr im Deutschen Landerziehungsheim, I.—II. Teil (1907—8). — Hlavní zásady jsou shrnuty ve spisku: »Erziehungsgrundsätze und Einrichtungen der Deutschen Landerziehungsheime (Lipsko, Voigtländer, 1908). — V Reinově Encykl. Slovníku pedagogiky napsal Dr. Lietz čl. (Landerziehungsheime, v dodatcích k I. vyd.). — Frau v. *Petersenn*: Das Landerziehungsheim für Mädchen. — D. L. E. H. Schloss Gaienhofen. Bestimmungen für die Eltern der Schülerinnen. — Lehrplan des D. L. E. H. für Mädchen im Schloss Gaienhofen. Bestimmungen für die Eltern der Schülerinnen. — Lehrplan Gaienhofen am Bodensee (fol.). — D. L. E. H. zu Sieversdorf, Märkische Schweiz von Frau *Auguste Bollert*. — *Hermann Hoffmann*: Gemeinsame Erziehung von Knaben und Mädchen. Programm des Landerziehungsheims Laubegast (Berlin, Pädagogische Verlagsbuchhandlung, 1903.). — *W. Frei u. W. Zuberbühler*: Landerziehungsheime. Schulprogramm des Schweizerischen Landerziehungsheims Schloss Glarisegg bei Steckborn am Bodensee (Curych, IV., 1902), s 11 obrazy. — *W. Frey*: Landerziehungsheime. Inauguraldissertation (Lipsko). — Dr. *G. Wyneken*: D. L. E. H. 1902 (otisk z Comeniusblätter, svazek X., 1902, seš. 5.—7.). — O didaktice psal, pokud mi známo, *L. Wunder*: Praktische physikalische Schülerarbeiten (Zeitschrift für den physikalischen und chemischen Unterricht, 1901, 221.—4). Das chemische Praktikum an höheren Lehranstalten (Natur und Schule, V., 1906, seš. 7.), Unterrichtsergebnisse (Natur und Schule, VI., 1907.).

Lit. polská: (Díla Demolinsova přel. J. Wł. Dawid (Warszawa a Poznań, 1900). — *Dobrowolska Julia Benoni*: Szkoła angielska nowego typu czy szkoła przyszłości Ellen Key (Kraków, 1906). — *Modzelewski J.*: Szkoły nowego typu: Przegląd pedagogiczny, 1905, č. 17 až 23. — *Kazimierz Lutosławski*: Polskie ogniska wychowawcze wiejskie. Zasady i środki (Wilno, 1906). — *Osterloff*: Z powodu szkoły v Abbotsholme słów kilka (Przegląd pedagogiczny, 1905, č. 1—2). — *Józef Lewicki*: Geneza i organizacya szkół nowego typu (Muzeum, r. XXIV. 1908, t. I., str. 306, 455, 628, II., 21).

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

(Pokračování.)

Kromě toho třeba upozorniti ještě na následující: Nejvyšší plný důchod 1200 K (v VI. tř.) odpovídá 60% z 2000 K; klesla by tedy vlastně u srovnání se stavem dnešním maximální hranice mzdová s 2400 na 2000 K, ač ani obnos 2400 K jmenovitě vzhledem k budoucnosti se nejeví býti přiměřeně vysokým.[33] Zhoršení pro dělnictvo, resp. úřednictvo znamenalo by oproti

[33] Uznává se ostatně všeobecně, že mzdová stupnice vládní osnovou navržená nikterak nevyhovuje. Změny navrhují se ve dvojím směru: 1. Žádá se, aby jednotlivé třídy byly rozděleny na pododdělení (dobrozdání obchodních a živnostenských komor, úrazových pojišťoven a pojišťovací rada). 2. Mimo to má k zmíněné stupnici přičleněna býti ještě VII. třída mzdová pro mzdy vyšší 2400 K (poj. rada). — Pracovní rada navrhuje sice pro nemocenské a invalidní pojištění také přičlenění VII. třídy mzdové pro platy nad 2400 K, pro úrazové pojištění však doporučuje, aby ponechána byla v platnosti ustanovení dosavadní, t. j. aby základ pro stanovení pojistného i důchodu tvořil skutečný roční výdělek (s event. maximální hranicí 2400 K). — Viz A. N. 1907, str. 275 a roč. 1908, str. 11. — Ovšem dlužno podotknouti, že rozdělení mzdových tříd na pododdělení neznamená samo o sobě pro pojištěné výhody; naopak je pro ně nepříznivé. Navrhuje-li se na př. v dobrozdání terit. úraz. pojišťoven, aby třída II. byla rozdělena ve dvě oddělení: a) 0·80—1·20 K, b) 1·20—1·60 K, a příslušná podpora nemocenská aby činila 60 a 80 h, pak by plný důchod úrazový obnášel v odd. a) 180 a v odd. b) 240 K, t. j. skupině méně placených dělníků by bylo ubráno (vl. o. navrhuje jednotnou sazbu 240 K!) a lépe placeným by se nic nepřidalo. Podobně by tomu bylo i v ostatních třídách. Nám však musí v prvé řadě jíti o to, aby nízké niveau důchodové bylo pokud možno zvýšeno. Proto bylo by na př. záhodno, aby I. třída mzdová vl. o. navržená vůbec byla odstraněna, v ostatních třídách pak aby rozpětí mzdové a důchodové bylo přiměřeněji upraveno.

dnešku též ustanovení, že započtením naturálních dávek lze docíliti vyššího vřadění pouze o jednu mzdovou třídu, a že »pojištění, jejichž mzda v hotových penězích nepřesahuje 50 h denně nebo 3 K týdně nebo 12·50 K měsíčně, náležejí do prvé mzdové třídy«. Má-li na př. dělník 1·50 K na hotovosti a naturální požitky v ceně rovněž 1·50 K, tedy dohromady 3 K denně, může zařaděn býti pouze do III. třídy, ač by podle svého skutečného výdělku náležel do třídy IV., což pro případ úrazu znamená jistě velmi citelné zkrácení. A je přece známo, že jmenovitě na venkově, ale u některých živností i v městech naturální dávky hojně se vyskytují, a že průměrná cena místní těchto dávek zvláště za dnešní drahoty dosahuje dosti značné výše.

Citelná ujma pro pojištěnce skrývá se také v cit. již ustanovení § 139. vl. o., dle něhož má zraněnému, obnáší-li snížení způsobilosti k výdělku méně než $^1/_5$, dáno býti přiměřené odbytné. Toto odbytné má totiž podle úmyslu vládního býti značně nižší nežli plná kapitálová hodnota renty, kterou by zraněný podle platného práva obdržel.[31] Počítá se tu oproti pojištěncům s tím momentem, že je

[31] Aby bylo možno posouditi dosah této »reformy«, uvádíme zde následující tabulku podávající přehled o tom, kolik trvale nezpůsobilých k práci připadalo koncem r. 1905 na určité stupně neschopnosti výdělkové (0-$^1/_6$ $^2/_6$-$^3/_6$-$^4/_6$-$^5/_6$-$^6/_6$), kolik na tyto skupiny připadalo odškodného dohromady, a kolik obnášela průměrná jednotlivá roční renta:

Veškeré teritoriální ústavy.

Stupeň nezpůsobilosti výdělkové	Počet osob	Úhrn. roční důchod	Prům. roční důchod
		v korunách	
$^6/_6$ (úplná nezpůsobilost)	2.045	890.400·43	435·40
$^4/_6$ — $^5/_6$	4.987	1,010.967·34	323·03
$^3/_6$ — $^4/_6$	3.571	1,021.814·00	286·14
$^2/_6$ — $^3/_6$	7.210	1,507.441·95	209·08
$^1/_6$ — $^2/_6$	17.622	2,245.021·14	127·39
0 — $^1/_6$	22.398	1,433.461·27	64·00
Dohromady	37.833	8,709.106·13	150·59

Na základě této tabulky (viz Die Gebarung und die Ergebnisse der Arbeiter-Unfallversicherungsanstalten im Jahre 1905. I. Beiheft zu den »Amtlichen Nachrichten«, J. 1907, str. 36) lze si dobře představit, jakou ztrátu by pro dělnictvo znamenalo zavedení odbytného při rentách menších $^1/_5$, jmenovitě kdyby redukce, jak se ve vládním programu (str. 169) uvádí, měla obnášeti celé $^2/_3$. Budiž zde však podotknuto, že se i většina pracovní rady rozhodně postavila proti tomu, aby na místo nejnižší kategorie rent do $^1/_5$ plného důchodu nastoupilo odbytné. Jako hlavní důvod bylo tu

zraněnému milejší a snad i prospěšnější, dostane-li najednou větší obnos, nežli požívá-li sice stálého důchodu, ale v dávkách tak nepatrných, že jeho hospodářského stavu nemohou valně zlepšiti.

Stanovením odbytného při nejmenší kategorii rent má ovšem také — a to byl asi úmysl hlavní — pomoženo býti úrazovým pojišťovnám po stránce finanční; úrazovny by však mimo to získaly i tím, že by uspořily mnoho práce spojené se správou velikého počtu těchto malých rent.[35]

Naproti tomu dlužno uvážiti, že úrazové pojištění dělnické *ne*poskytuje poškozeným plné náhrady za způsobenou škodu, nýbrž náhradu toliko částečnou, jak z příslušných, shora uvedených ustanovení úraz. zák. jest patrno. Nepoměr mezi úrazovým důchodem a skutečnou škodou zvyšuje se mnohdy ještě nedokonalostmi při odhadování následků, jež úraz zanechal.

Tak na př. jistě i značný počet malých rent jest nepoměrně nízkým ekvivalentem za hospodářskou škodu, již pojištěnec utrpěl.[36] A těmto namnoze beztak těžce

(viz cit. spis Baernreitherův na str. 28.) uváděno, že v převážné většině případů se poskytování kapitálu místo renty neosvědčuje, jelikož svádí dělnictvo k podnikání, na které zkušenosti a rozhled jeho nestačí, a jelikož mnohdy zase lehkomyslnost nebo lehkověrnost bývá příčinou, že zraněný o kapitál, jehož se mu místo renty dostalo, v krátké době přijde. — Úrazové pojišťovny vyslovily se sice, jak pochopitelno, pro odbytné, ale i v jejich dobrozdání žádají se jistá omezení; tak má podle tohoto dobrozdání odbytné obligátně býti zavedeno jen při ztrátě do 15% a nikoliv do 20% (1/5) plné způsobilosti, jak osnova navrhuje; mimo to měly by žádány býti jisté záruky, že bude odbytného řádně použito. Jestliže by záruk takových nebylo, mělo by odbytné přikázáno býti invalidní pokladně, kde by se následkem toho nárok zraněného zvýšil. — Podle usnesení pojišťovací rady mají úrazovny býti oprávněny po vyslechnutí domovské obce poskytnouti přiměřené odbytné takovým důchodcům, jichž způsobilost k výdělku je trvale snížena o méně než 15%; souhlasu zraněného není třeba. Viz A. N. 1907, str. 278 a roč. 1908, str. 13.

[35] Stránku tuto, totiž zjednodušení úřední agendy, nelze jistě, jmenovitě u tak velikých aparátů, jako jsou úrazové pojišťovny dělnické, nijak podceňovati; na druhé straně nesmí ovšem úkol tento řešen býti tak, aby dělnictvo, pro které instituce tyto v prvé řadě byly zřízeny, bylo podstatně poškozeno.

[36] Třeba si na př. jen uvědomit, že i následkem úrazu poměrně nepatrného může kvalifikovaný (cvičený) dělník býti nucen opustiti své dosavadní zaměstnání a stane se nádenníkem, při čemž po případě pozbude zároveň i naděje státi se samostatným živnostníkem nebo továrním mistrem etc. Takováto proletarisace kvali-

postiženým osobám má býti třeba nenápadně ještě utrhováno, a na jich účet sanován špatný finanční stav úrazových pojišťoven?!

Vzhledem k obtížím v praxi se vyskytujícím dalo se očekávati, že se vl. o. pokusí přesněji vymeziti též pojem úrazu podnikového. Skutečné také recipovala osnova (§ 137., odst. 3.) z německých úraz. zák. (§ 3. živn., § 2. zem., stav. a námoř.) ustanovení, že se totiž pojištění vztahuje i na služby domácí a jiné práce, k nimž pojištěná osoba vedle svého zaměstnání v podniku od svého zaměstnavatele nebo jeho zástupce byla povolána. Ustanovení toto nelze však pokládati za dostatečné. Za podnikový měl by totiž výslovně prohlášen býti každý úraz, jenž s podnikem ať již přímo nebo nepřímo souvisí. Následkem toho měly by (ovšem za jistých kautél) odškodňovány býti také úrazy přihodivší se na cestě do podniku nebo z podniku[37] nebo při činnosti, jež s vlastní prací podnikovou nesouvisí, ale je na prospěch podniku atd. Prakse úrazových pojišťoven i judikatura rozhodčích soudů, pokud jde o tento širší výklad pojmu »úraz podnikový«, silně kolísá a snaží se namnoze pojem tento více méně zúžiti. Toto kolísání a úzkoprsé pojímání budí mezi pojištěnci přirozeně značnou nespokojenost a to tím spíše, když se zamítnutí nároku odůvodňuje mnohdy způsobem hodně umělým, jenž skutečným poměrům nijak neodpovídá. — Bylo by opravdu žádoucno, aby konečně také v této důležité otázce byla zjednána radikální náprava.

Zároveň budiž v této souvislosti podotknuto, že týž § 137. vl. o. v odst. 2. jako měřítko pro odhadování škody úrazem způsobené stanoví: stupeň zmenšené *způsobilosti* výdělkové, kdežto § 5. platného úraz. zák. nedává v té příčině vodítka žádného. Pravíť zcela stručně: »Předmět pojištění v § 1. vyznačeného tvoří tímto zákonem ustanovená náhrada škody, která povstane tělesným poraněním nebo smrtí pojištěného.«

Uvedeným objasněním má, jak se též v motivech k § 137. vl. o. praví, býti zdůrazněno, že náhradu škody nutno stanoviti podle toho, oč se čistě objektivně či theoreticky

---

fikovaného dělnictva i následkem menších úrazů není zjevem nikterak řídkým, a škoda v případech takových úrazem způsobená nebývá přiznaným důchodem ani zdaleka vyvážena.

[37] To uznala ostatně i pojišťovací rada, prohlásivši výslovně, že by bylo žádoucno, aby také úrazy přihodivší se na přímé cestě do práce a z práce byly odškodňovány. Viz A. N. 1908, str. 13.

vzato zmenšila fysická schopnost k práci, a nikoliv podle toho, jaké mzdy dělník po úraze požívá. Motivy však zároveň podotýkají, že tělesný defekt sám o sobě nemůže býti směrodatný při posuzování škody úrazem způsobené, nýbrž že dlužno vziti zřetel i k jiným okolnostem, jako na povahu dosavadního zaměstnání, na osobní schopnost vpraviti se do zaměstnání nového, na věk a j. Výslovně pak také motivy dodávají, že ani výška mzdy, kterou dělník po úraze dostává, nemůže při posuzování škody zůstati bez povšimnutí.[38] Vyloučiti nutno pouze, aby skutečný výdělek i tehdy byl pokládán za směrodatný, jestliže při stanovení tohoto výdělku také jiné momenty nežli způsobilost výdělková spolurozhodovaly, na př. když podnikatel z humánních důvodů poskytuje zraněnému plnou mzdu, ač výkonnost dělníkova oproti dřívějšku poklesla.

Výklad posléze uvedený znamenal by pro pojištěnce prospěch; neboť dosavadní prakse přidržuje se zpravidla zásady, že »renta úrazová nepřísluší zraněnému, jenž neutrpěl škody na výdělku; a že jest úplně lhostejno, zdali děkuje za svou nynější mzdu vlastní práci či milosti podnikatelově.« »Úraz podnikový sám o sobě není honorován, nýbrž jenom tenkrát tvoří právní důvod k odškodnění, když jím poraněný dělník utrpěl škodu na výdělku« — praví jiný nález rozhodčího soudu pražského.[39] — Stává se však také, že dělník proto má tutéž mzdu jako dříve, jelikož pracuje intensivněji (s větší námahou) nebo déle (přes čas), a to buď v témž podniku nebo při nějakém vedlejším zaměstnání, nebo že zučně stane se pomoc-

[38] Také podle dnešní prakse odškodňovací tvoří základ při vyměřování renty lékařsky stanovená ztráta výdělečnosti, při čemž se však přihlíží i k jiným momentům, jako k povaze zaměstnání, celkovému zdravotnímu stavu, k výdělku atd. Avšak vzhledem k tomu, že v zákoně není žádného pevného vodítka, prakse není dosti jednotná a důsledná. Tak na př. k výdělku po úraze přihlíží se většinou jen v případech pro dělníka nepříznivých. Nebo ztráta, kterou dělník utrpěl, neocení se mnohdy proto správně, jelikož lékaři není náležitě známa pracovní technika určitého odvětví řemeslného nebo průmyslového. Doporučovalo by se proto, jak také dále v textu uvádíme, aby se lékaři aspoň v pochybných případech radili s odborníky—techniky. V představenstvu úraz. pojišťoven, resp. u rozhodčího soudu zasedají sice praktičtí znalci průmyslového života, ale to přirozeně nestačí.

[39] Nálezy tyto citovány jsou u Meissnera-Wintra na str. 267 a 271.

nikem, nebo že povýší atd. Ačkoliv je jasno, že tu zraněný utrpěl škodu,[40] prakse i v takových případech kolisá.

Hlavní zásada však v § 137., odst. 2. vyslovená, že totiž při vyměřování důchodu rozhodovati má stupeň zmenšené způsobilosti výdělkové, neznamená myslím pro dělnictvo, resp. úřednictvo zisku, ač by se tak na první pohled snad zdálo. Vyskytují se sice dosti často případy, kdy zraněný přes to, že lékařsky konstatována byla ztráta na schopnosti výdělkové, má po úraze stejný plat jako dříve, po případě i vyšší; mnohem častěji se však, myslím, přihází, že výdělek klesne po úraze o hodně více, nežli o kolik podle lékařského posudku klesla výdělečná schopnost. Působiť tu řada okolností, jež se lékařskému a namnoze i odborně-technickému posouzení vymykají, nebo jichž aspoň přesně nelze oceniti. V té příčině jest výdělek po úrazu jistě pomůckou neocenitelnou; ovšem třeba jej zjistiti správně, se zřetelem ke všem novým okolnostem, jež po úrazu nastaly. Z uvedeného vysvitá, že by bylo záhodno, aby při oceňování škody úrazem způsobené vedle lékařů spolupůsobili také praktičtí znalci techničtí, kteří by posudky lékařské se svého stanoviska zkoumali a doplňovali; mimo to pak měl by brán býti také náležitý zřetel k výdělku po úraze, který by však, jak právě uvedeno, musil velmi pečlivě býti analysován. V tomto smyslu mělo také přesněji formulováno býti příslušné ustanovení vl. o.; jmenovitě měl býti položen náležitý důraz na výdělek po úraze. Výklad ve vysvětlivkách podaný (ostatně také ne dosti určitý) sám o sobě nestačí; neboť v praksi se na motivy často zapomíná a rozhoduje pak jen vlastní znění zákona. Dlužno však ještě dodati, že vl. o. (§ 172.) chce, aby u jednotlivých ústavů pojišťovacích zřízeny byly t. zv. odškodňovací výbory čili rentové komise (3-členné, ze vše tří skupin představenstva volené). »Nedojde-li k jednohlasnému usnesení výboru o schválení nebo zamítnutí nároku, po případě o jeho výši, anebo žádá-li za to jeden člen výboru, přísluší právoplatné rozhodnutí představenstvu pojišťovacího ústavu« (§ 172., odst. 3.). Tyto komise sotva přinesou žádoucí nápravu, nebudou-li doplněny institucí jinou, totiž stálými technickými experty z různých oborů. V té příčině je zajímavo

[40] Srovn. v knize jmenovaných autorů str. 267 a násl.

uvésti, že úrazová pojišťovna vídeňská se již předloni rozhodla povolávati napříště experty ze stavu dělnického, aby jako znalci spolupůsobili při vyměřování důchodu.

Na konec budiž ještě stručně poukázáno na některá ustanovení vl. o. k odškodňování úrazů se vztahující, o nichž se dosud nestala zmínka. Podle § 140. má zaměstnavatel dělníkům a závodním úředníkům proti úrazu sice pojištěným, kteří však nejsou plně pojištěnými členy nemocenské pokladny, po půl roku ze svého poskytovati nemocenskou podporu (jako doplněk k pojištění částečnému), aby osoby ty požívaly takové podpory jako členové plně pojištění.[41] Nevyhoví-li podnikatel této povinnosti, může pojišťovací ústav převziti poskytování těchto podpor na jeho účet.

Podle § 141. mají úrazovny míti »právo v kterémkoli stadiu léčení nemocenské pokladně, k níž raněný náleží, resp. podnikateli péči o nemocného odníti.« »Po skončeném léčení může úrazem stiženému místo příslušející mu renty poskytnuto býti volné ošetřování a zaopatření v léčebném ústavu, ale jen s jeho svolením.« Proti své vůli může zraněný na účet své renty do nemocnice nebo léčebného ústavu odkázán býti jen tehdy, jestliže léčení úmyslně maří nebo zdržuje, nebo je-li podle výroku lékařova k náležitému posouzení případu nutně třeba pozorování v nemocnici. Ve smyslu § 181. může přiřknutá renta býti snížena neb odňata, vyjde-li na jevo, že byla přiznána následkem omylu ve skutkových okolnostech. K tomu, aby obnosy již přijaté vrátila, může dotyčná osoba jen tehdy býti donucena, »když přiřknuti renty přivodila tvrzením nesprávných směrodatných okolností anebo když rozsudkem trestního soudu jest zjištěno, že vylákala pro sebe rentu trestním jednáním.«

Ustanovení úraz. zák. o kapitalisaci nebyla, pokud se tuzemců týče, nijak podstatně změněna; od této kapitalisace dlužno ovšem dobře rozeznávati odbytné, o němž shora byla řeč.

---

[41] Plně pojištění členové nem. pokladny mají totiž podle § 27. vl. o. nárok: 1. na pomoc lékařskou, léky a jiné therapeutické prostředky a 2. na denní peněžitou podporu, jejíž výše se určuje podle mzdové třídy, do které pojištěný jest zařaděn; mimo to mají pozůstalí, pokud nárok na nemocenskou podporu není ještě vyčerpán, obdržeti pohřebné ve výši 30-násobné peněžité podpory, které zesnulý požíval. Členové částečně pojištění mají nárok pouze na úkony sub 1. uvedené a na pohřebné.

O kapitalisaci důchodu, pokud se cizinců týče, stala se na jiných místech již zmínka; i netřeba zde příslušných ustanovení vl. o. opakovati. — Posléze dlužno se zmíniti ještě o tom, že má podle vl. o. také zříze̊n býti zvláštní vrchní soud pro dělnické pojištění (§§ 223.—226.), který by rozhodoval o stížnostech, podaných proti nálezům rozhodčích soudů; stížnost může však podána býti toliko »pro nesprávné právní posouzení věci«, a musí se tak státi do 4 neděl od doručení dotyčného rozhodnutí, nebo byl-li rozsudek pouze ústně prohlášen, do 4 neděl od prohlášení. Podání stížnosti nemá moci odkladné. »Není-li podle názoru vrchního soudu záležitost ještě zralá k rozhodnutí, může býti odkázána rozhodčímu soudu, jenž rozhodnutí v odpor vzaté vynesl. Rozhodčí soud jest vázán právním názorem vrchního soudu. — V ostatních případech rozhoduje vrchní soud ve věci samé.« Mimo to přísluší tomuto soudu podávati k žádosti vlády dobrozdání a návrhy, týkající se zákonodárství, jakož i na popud ministerstva spravedlnosti rozhodovati o právních otázkách, jež rozhodčími soudy různě nebo nesprávně byly rozhodnuty. — Sídlo tohoto vrchního soudu má býti ve Vídni.

Že vláda hodlá instituci rozhodčích soudů doplnit odvolací instancí, dlužno jistě vítati; ale s návrhem, který vl. o. podává, nelze ve všem souhlasiti, jak na jiném místě této studie ještě ukážeme.

Z toho, co jsme uvedli, vysvítá, že vl. o. vedle ustanovení znamenajících v oboru odškodňování úrazů opravdové zlepšení, obsahuje také ustanovení, jež sotva lze nazvati pokrokem, ba která znamenají přímo i zhoršení dnešního stavu a svědčí o tom, že naše vlády stále ještě ovládány jsou duchem hodně fiskálním a kapitalistickým, který nedovede plně pochopiti význam práce pro život sociální, a který následkem toho také náležitě nechápe, jak dlužno pečovati o zraněného pracovníka, resp. o jeho pozůstalé. —

(Pokračování.)

Dějiny a dějepisci na mezinárodním kongresu historickém v Berlíně.

Napsal Dr. Vlast. Kybal.

(Pokračování.)

6. Skandinávští historikové vystupovali na kongresu roztříštěni navzájem i mezi sebou samými; toliko jedna nauka jakž takž je spojovala a vyjadřovala společné snahy badání. Byl to folklor, který, pokud dovedu posoudit, pěstuje se v Dánsku, Finsku i Norsku s velikým zájmem i úspěchem; neposlední příčinou tohoto úspěchu jest patrně ta okolnost, že na severských universitách národopis jest zaveden jako obor vědní; tak v Kristianii Moltke Moe je profesorem »lidové tradice a středověké literatury«, v Kodani Axel Olrik profesorem »nordického národopisu« a v Helsingforsu Kaarle Krohn profesorem »finského a srovnávacího národopisu«. Na berlínském kongresu vystoupil především prof. Bugge z Kristianie, syn slavného norvéžského filologa, přednášeje způsobem velice poutavým, hlasem vřelým a jaksi pohádkově naladěným (neslyšel jsem na kongresu krásnější přednášky) o původě a hodnověrnosti islandské sagy: islandská saga je projevem severského ducha, tak jako jeho projevy v staré době byla Edda a v nové době díla Ibsenova a Björnsonova; středověká saga nekáže o cti a mravnosti, ale osnuje děj dramaticky, a její ostré představení ovívá dech pravěku. Saga jest souhrn starých lidových pověstí, které jsou umělecky spojeny v celek a v ústech lidu dlouho žily, až ve 13. století byly zaznamenány. Sagy, resp. sogur, jsou pravděpodobně norvéžského původu, ale byly silně ovlivněny tradicemi Anglie a Walesu. Saga není ani román ani historie — je to umělecky předaná tradice. Historické i nehistorické je v ní nerozlučně spojeno, a takové básnictví mohlo vzniknouti jen v tichém životě osamělých ostrovů uprostřed oceánu, v dlouhých nocích zimních, v síni náčelníkově, nebo za jasných večerů letních při vzpomínkách na hrdinné boje předků. — Prof. Olrik postoupil dále a snažil se odhaliti »epické zákony lidového básnictví«; takovým zákonem je na příklad fakt, že saga nepočíná ani nekončí náhle a násilně (nekončí na př. smrtí dvou

milencu, nýbrž růžemi, jež vyrostou z jejich hrobů a navzájem se splétají), nebo zákon opakování, současné vystupování toliko dvou osob, zákon kontrastu a dualistického doplňování, atd.; vůbec lidové básnictví je daleko vázanější, než se obyčejně soudí. — Konečně Fin prof. Krohn přednášel o významu finské lidové tradice pro duchovní dějiny Germánů. — Po stránce organisace vědeckého národopisu bylo zajímavé sdělení brožurky o založení mezinárodního národopisného spolku »FF« (= Folklore Fellows, Folkeminde-Forskere, Fédération des Folkloristes, Folkloristischer Forscherbund), který má za hlavní účel katalogisovati, vydávati a i jinak badatelům činiti přístupným folkloristický materiál různých zemí: v čele organisace stojí Axel Olrik, Kaarle Krohn a C. W. von Sydow, mladý národopisec švédský; brožurka má nadpis: »Erste mitteilung des folkloristischen forscherbundes FF.«

Zaznamenávám zcela stručně přednášky jiných historiků skandinávských: Schybergson z Helsingforsu (o stycích gotinských historiků, zvláště Schlözerových, s historiky švédskými a finskými v druhé polovici 18. století), Danielsson z Upsaly o Corpus inscriptionum Etruscarum, Aubert z Kristianie o malíři Rungeovi a romantismu, Nielsen z Kristianie o skandinávské politice v srpnu 1814, Heiberg z Kodaně o Archimedovi, Erslev z Kodaně o dělení pramenů historických atd. Zvláštní zmínky zasluhuje přednáška prof. V. Haaralda Hjärne z Upsaly o Gustavu Adolfovi. Hjärne (nehledě k jeho činnosti politické) je dnes přední historik švédský, znamenitý organisátor historických studií ve Švédsku, a jeho spisy na př. o polsko-švédské politice r. 1570, o švédské ústavě 1520—1611, o švédsko-ruské politice 1564—1572, o Gustavu Adolfovi, o Karlu XII. i jeho úvod do dějin skandinávských a ústavních dějin XVI. a XVII. století znamenají nový směr ve vývoji moderního dějepisectví švédského, zvláště pro studium politických a ústavních dějin XVI. a XVII. stol. Proto plným právem vystoupil ve všeobecném shromáždění kongresu a s velkým úspěchem mluvil o nejslavnější osobě i době dějin švédských. Malý, silný pán s mohutnou hlavou na širokých plecích připomíná spíše švédského šlechtice XVII. století než nervosního učence moderní doby; mluvil vážným, hlubokým hlasem, slavnostně skanduje věty, tak jako by vyslanec přednášel svoje diplomatické poslání; dovede se však i rozohnit a burácejícím hlasem, který nezná ohledu na netrpělivost pedantského praesidia, vzbudit v posluchači nejživější zájem pro svého hrdinu a zvlášť plastickou představu o velikosti.

Švéda. Gustav Adolf nemohl nalézt výbornějšího historika ani znamenitějšího řečníka. Základní myšlenka přednášky (Hjärne ji vyslovil již ve svém spise o Gustavu Adolfovi, přeloženém do němčiny) byla, že Gustav Adolf od začátku zasáhl do středoevropských dějin jako zápasník protestantský a ne aby rozmnožil moc svého rodu nebo své země. I jeho severská politika, poměr k Rusku a Polsku na jedné straně, a k Anglii a Dánsku na straně druhé byly neseny v duchu velkoprotestantské misse jeho.

7. Dějepisectví belgické a hollandské bylo v Berlíně zastoupeno poměrně nejdůstojněji. Byli přítomni oba přední dějepisci Nizozemí, Pirenne z Gentu a Blok z Leidenu, a kromě nich odborní historikové známých jmen, jako Fockema-Andreae (přednášel o původu hollandských práv), Conrat, Pijper a Vogelsang z Hollandska a de Marez (o počátcích belgických cechů), de Vreese (Bibliotheca Neerlandica manuscripta), Cumont (o astrologickém náboženství) a Hulin de Loo (van Eyckové) z Belgie. Pirenne přednášel o formaci a vývoji ústředních institucí státu burgundského (nebylo mi bohužel možno přednášku poslouchati) a Blok o Hollandsku a německé říši před dobou burgundskou (srovn. Nachrichten der Gesellschaft der Wiss. zu Göttingen). Slavný autor hollandských dějin (německý těžkopádný překlad ve 3 svazcích sáhá toliko do r. 1609, kdežto hollandský originál »Geschiedenis van het Nederlandsche Volk« s mapami v 8 sv. jde až do r. 1887) připomíná svým zevnějškem velice málo typ Holanďana, jak jest znám z obrazů velkých mistrů a jak podnes plní ulice a grachty amsterodámské, haarlemské nebo utrechtské. Je to starý učený pán, profesor německého střihu, to jest solidní a v knihách vysušelý. Avšak Blok překonává svůj vzor a podobu: tento hollandský »Hoogleeraar« nebloudí (mám-li užit obrazu) v pralesích minulosti tak jako mnozí jeho germánští soukmenovci z Černého nebo Durynského lesa, nýbrž kráčí směle, jistě a vypočteně po přesných stopách, jež zanechal hollandský koráb v dějinách lidstva. Nemá-li Blok známek hollandského blahobytu a hollandské exuberance, má v plné míře hollandskou střízlivost, kritičnost a širý rozhled po pláni historického poznání. Jeho dílo vyniká právě ostrou a střízlivou koncepcí, obratným vážením dějinných faktů a jejich hodnot a pevným zasazením jich do výplně národního života. Mluví-li Blok, jeho učenost tím jen získává; v knize je někdy suchý a příliš prosaický, — živé slovo má jistý vtip a žár, dávajíc tušiti, jak tento stařec stojící na konci svého díla i života jest nadšen pro mi-

nulost své vlasti a jak houževnatě lpí na jejích právech.[1] Přednášel v Berlíně o poměru Hollandska k říši na počátku XIV. století, dokazuje s velikou vehemencí, — jak slabě již tehdy Hollandsko na říši bylo závislé; po stránce politické privilegium Ludvíka Bavora z r. 1314 emancipovalo Hollandsko od říše (reservato debito homagio) a po stránce kulturní Hollandsko stálo úplně pod vlivem francouzským; kultura duševní i hmotná (peněžnictví, obchod) tehdejšího Hollandska byla francouzská a francouzský vliv byl rozhodný již před dobou burgundskou. — Tyto radikální vývody hollandského dějepisce nelíbily se patrně některým německým historikům. Seeliger z Lipska vyslovil pochybnost nad správností výkladu privilegia s ohledem na jeho klausuli, poukazuje na to, že na příklad čeští králové obdrželi od říše privilegia daleko svobodnější a přece že tím Čechy od říše nebyly odpoutány. Blok odbyl tuto námitku pravě, že záleží více na výkladu, jež skutečný a následující vývoj privilegiu dal, než na výkladu slovním, a shodl se s Lamprechtem, že poměry kulturní jsou rozhodnými při řešení podobných themat.

8. Malý a učený profesor leidenský měl na kongresu pendant v malém a neméně učeném profesorovi curyšském — Alfredu Sternovi. Oba spojuje stejná methoda historie přísně realistické a stejné zaujetí pro thema široce pojaté. Ale kdežto Blok promítl svoje studie o dějinách jednoho národu do času, promítl Stern svoje studie o dějinách všech národů evropských XIX. století do prostoru: jeho dějiny Evropy v XIX. století počínají určitým rokem (1815) a postupují rok po roku, perioda po periodě, kladouce základy moderním dějinám současné doby; široká koncepce a důkladná methoda opřená o rozsáhlé badání v archivech evropských nedovolí bohužel švýcarskému autorovi evropských dějin odložit péro s týmž uspokojením z díla hotového a uzavřeného, jaké může míti dějepisec Hollandska; a Sternovy 4 svazky »Geschichte Europas seit den Verträgen von 1815 bis zum Frankfurter Frieden von 1871« objímající toliko 20 let dějin (1815—1835) vzbuzují pochybnosti, zda za dnešního rozvoje věd historických není příliš odvážno počínat díla, na něž nestačí život jednotlivcův a jež nutně zůstávají torsem. Zmíním se níže o universálně-historických tendencích Lamprechtových a o panhistorických fantasiích Breysigových; je nepochybno, že Stern jest vzdálen těch i oněch, a že výtka či lépe řečeno ohražení, které by bylo lze vysloviti, vztahovati se může toliko na titul a ne

[1] Srov. též Blokovu francouzskou přednášku o historických studiích v Hollandsku proslovenou na Římském kongresu historickém v Atti del Congresso sv. III, str. 36–42.

na methodu, na původní koncepci a ne na skutečné provedení díla.[1] Nebude-li Stern historikem Evropy XIX. století, bude a jest solidním i duchaplným historikem evropských dějin předbřeznových. Jako profesor a řečník Stern je zjev vysoce sympatický: dlouhé vlasy, pronikavé oči, živé pohyby a zanícený, plynný a ohebný hlas připomínají mnohé profesory švýcarské, kteří jsouce učenci, nepřestávají býti proroky a esthety. Mluvil o Metternichovi a Friedrichu Vilémovi IV. v r. 1842, o thematě, jež by mohlo zajímati autora článku v Gollově Sborníku, dvor. arch. Kratochvíla. Stern líčil postavení Metternichovo, plné napětí a nepokoje, k ústavní otázce Pruska po nastoupení Friedricha Viléma IV., jmenovitě průběh a výsledky schůzky ministrovy s králem v Kolíně v září 1842, na základě Metternichových záznamů, jež však nutno přijímati s opatrností, ba s nedůvěrou, ač jsou důležité pro karakteristiku Metternichovu i Friedricha Viléma. Prof. Schiemann doplnil toto sdělení poukazem na silný, ba převážný vliv cara Mikuláše na pruského krále v otázce ústavní. Na konec appeloval curyšský professor na vlády, jmenovitě na pruskou vládu, aby otevřely státní archivy až do r. 1847 — tak jako učinila rakouská vláda (mit vorbildlicher Liberalität) po kongresu římském. — Z jiných historiků švýcarských přednášel toliko Sieveking z Curychu o kapitalistickém vývoji italských měst ve středověku.

9.—12. Zaznamenávám stručně přednášky španělských historiků: prof. Altamira y Creva z Ovieda mluvil o dnešním stavu historicko-právních studií ve Španělsku a prof. Hinojosa y Naveros o germánském prvku v právu španělském; — přednášky řeckých historiků: prof. Carolides o jménech perských králů Artaxerxes a Ardašír a o křesťansko-arménské pověsti Ara a Er, prof. Lambros o starořeckých dějinách u byzantských autorů; — z maďarských historiků přednášel prof. Marczali — klidný, ba studený pán — o agrárních poměrech uherských kolem r. 1720 (na základě původních pramenů); — konečně ze slovanských historiků přednášeli prof. Murko ze Štýrského Hradce o národním eposu bosenských Mohamedánů a prof. Max Dvořák z Vídně o středověkých mosaikách v chrámě sv. Marka v Benátkách.

[1] Ovšem dlužno říci, že právě koncepce dává dílu Sternovu jednotu; podle Sterna totiž rok 1815 a 1870 jsou v příčinné a vývojové souvislosti: celé dějiny Evropy v té době jsou v základě dějinami postupného osvobozování se demokracie z režimu absolutismu, založeného vídeňským kongresem r. 1815; toto osvobozování bylo umožněno a urychleno hospodářským vývojem Evropy v uvedené periodě.

III. Současné dějepisectví německé na kongresu berlínském.

Současné dějepisectví německé representovalo se v Berlíně 77 přednáškami v 8 sekcích; přednášky byly z nejrůznějších oborů i směrů; jedna přednáška týkala se egyptských vykopanin z třetího tisiciletí př. Kr. a druhá žurnalistiky jako pramene nejnovějších dějin; jedna vedla posluchače do čínského Turkestánu nebo mezi americké a austrálské divochy, druhá do Gottink, k Bismarckovi jako studentovi a třetí vedla in reali až na střechu třináctipatrové novostavby královské bibliotheky berlínské; konečně po strance methodické jedna přednáška ponořila se s nevšední důkladností v učený výklad o tom, jaký vliv na dramatické dílo má scéna, ale ne celá scéna ani ne celý interieur scény, nýbrž jediný obraz zavěšený na scéně; druhá naproti tomu povznášela se k výkladům o saekularisaci historie a třetí konečně rozlétla se za ideálem dějin veškerého lidstva zeměkoule na základě »srovnávacího badání světodějného«. Divadlo bylo velice zajímavé, bohaté a rušné, zvláště když nechybělo ani dramatických momentů à la Kaufmann a Merkle. Dovolím si čtenáři předvésti několik figur a myšlenek, směrů a plánů, jež na kongresové scéně se vynořily a které vrhají trochu světla do živé a životní dílny tvoření a myšlení i hmoždění dnešního historického Německa. Podotýkám však předem, že obraz bude velice kusý a nedostatečný, jednak proto, že pozorovatel byl rozptýlen na mnohé strany a k disposici měl nanejvýše 40 kongresových minut pro jeden portrait, jednak že scéna sama nebyla dostatečně vyplněna následkem nešťastné myšlenky berlínských historiků, ustoupit do pozadí nebo spokojit se s němou posou díků-vzdavatelů v předsednictvu, a také následkem nepřítomnosti několika osob (Below, Moric Ritter a j. a většina historiků německo-rakouských), které znamenají určitý směr nebo aspoň určitou sumu dějepisné práce a tvoření.

Zhruba vzato a měřeno, mohlo by všech 77 přednášek německých historiků býti rozděleno ve tři skupiny: předně ve skupinu přednášek programových a manifestačních, za druhé ve skupinu přednášek methodologických a synthetických (podávajících buď retrospektivu vývoje, buď obraz dnešního stavu, buď ideál zkoumání a představení jedné neb více otázek vědních) a za třetí ve skupinu přednášek či spíše traktátů, řekl bych mikroskopických, jako byla dotčená přednáška o obrazu a dramatě nebo přednáška o d v o u listinách středověkých atd. Uvedu předem a obšírněji přednášky programové a manifestační bez ohledu na jejich sekční příslušenství.

ale ostatní přednášky zaznamenám v přesném pořádku podle jednotlivých sekcí, přenechávaje ovšem posouzení celé massy přednášek odborníkům a spokojuje se s vytčením přednášek, které buď věcně, buď osobně mají právo na zájem širších kruhů historických, pro něž tyto poznámky jsou určeny.

Je známo, jak vývoj německého dějepisectví je těsně spiat s vývojem universit; university vykládají netoliko historii, která se sběhla, nýbrž i historii, která se dělá; vyučují historii skutečné i historii psané, pěstují historickou paedagogiku i historickou vědu. Obojí úkol a činnost se spojují a doplňují a právě synthesi práce za kathedrou a práce v semináři historickém děkuje německá věda dějepisná za svůj rozvoj a organisaci. Tento rozvoj a tato organisace datují se v Německu (tak jako v jiných zemích) od doby romantismu, kdy historie byla prvořadým činitelem duchovědným i politickým, a monumentálního výrazu nabyly ve velkých podnicích, jako byla Monumenta Historiae Germanica nebo Heeren-Ukertovy Europäische Staatengeschichte. Realism, přejav ideje a plány romantismu, změnil program a methodu badání historického: sevřel pole činnosti, obraceje se od synthesy k analyse, a prohloubil pole činnosti, zakládaje analysu dějepisnou na filologicky podrobné interpretaci všech dosažitelných pramenů historického poznání. Waitzova čili Gottinská škola realistického dějezpytu představovala nejskvěleji a nejplodněji tuto změnu a pokrok, zvláště v oboru dějin středověkých. Vliv této školy trval dále a stále, ovládl téměř všechny obory věd historických, avšak pod vlivem zvláště politických událostí škola Waitzova byla zatemněna politicko-historickou školou Sybelovou, jejímiž představiteli byli Droysen, Treitschke a j.; tato škola věnovala se převahou novověkým dějinám, a to národním dějinám německým, o jichž synthesu nacionálně a politicky založenou se pokoušela. Škola tato žila život daleko rušnější a na venek vlivnější než cechovně ztrnulá škola Waitzova, a její moderní zástupci, četní zvláště na pruských universitách, nerozpakovali se spojovati se s tradicemi, jež zanechal Ranke (Neurankianer). Avšak nacionální úzkoprsost a zvláště přehodnocování politických dějin Sybelovy školy vzbudily, a to pod vlivem ekonomicko-sociálních proudů let devadesátých, reakci, která po prudkých bojích methodologických i osobních vykrystalisovala se konečně v kulturně-universální školu Lamprechtovu čili Lipskou.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Nový francouzský celní tarif. — Dohoda mezi Rakouskem a Tureckem po hospodářské stránce. — Německé národní jmění. — České banky i zakladatelský ruch.

Nový francouzský celní tarif jest jedním z nejzávažnějších veřejných zjevů hospodářských poslední doby. Bude-li uzákoněn, bude pro zahraniční obchod států evropských položena asi nová základna vývojová. Tarif francouzský, který právě byl vyřízen v celní komisi a předložen komoře ke schválení, vyznamenává se především tím, že jest velice specalisován. Specialisace tato jest tak dalekosáhlá, že dosavadní všeobecný tarif byl rozmnožen na 407, tarif minimální na 654 položky. Druhý znak tohoto nového celního tarifu jest, že obsahuje podstatná zvýšení cel. Všeobecný tarif obsahuje přes 850 zvýšení. Třetí známka nového francouzského tarifu jest jeho tendence proti německému a částečně také proti rakouskému vývozu. V odůvodnění uvádí se na několika místech německý a rakouský vývoz do Francie jako důvod k zvýšení tarifů. S novým tarifem nejsou spokojeni ani obchodníci francouzští, tím méně ovšem vývozci němečtí a rakouští a ještě daleko méně velice postižení vývozci angličtí. Tito provádějí právě agitaci a dokonce žádají, aby v případě, bude-li uzákoněn nový francouzský celní tarif, byla zavedena odvetná cla na zboží francouzské provenience. Rovněž citelně bude poškozena Belgie, soused Francie, který dosud žil v nejlepší shodě a v čilých obchodních stycích.

Některá místa navrhovaného tarifu dokazují makavě, že byly při práci hlavy velice zpátečnické. Klasický doklad toho jest, že již také na produkci spisovatelskou se dívá jako na tovární výrobu a zavádějí se přímo cla na tisk hudební; na knihy se sice cla nezavádějí, avšak zpráva konstatuje s politováním jakýmsi, že dovoz knih z ciziny do Francie stoupl od r. 1892 z 8·3 mil. fr. na 17·2 mil. fr., což jest prý tím závažnější, že vývoz knih, symbol francouzské duševní činnosti, klesá. Zvlášť ostře se obrací zpráva celní komise proti rakouské a německé výrobě konfekční, která prý podniká s fancouzskou vítězný soutěžní zápas. Zejména se vytýká zdejším výrobcům, že od té doby, co Angličané jsou směrodatni v módě, označují naši výrobci své zboží po anglicku: the fashinable house, the sport atd. Při konfekci jsou pozoruhodna se všeobecných hledisek data, která uvádí zpráva o vývozu obuvi. Vývoz tohoto zboží činil v prvních létech osmdesátých téměř *100* mil. fr. a Fran-

cie ovládala trh; časem klesal stále víc a více, až r. 1907 činí jen 12 mil. fr., z čehož se vyváží ještě více než polovice do francouzských kolonií. Mimo cla průmyslová zvyšují se značně také cla agrární, zejména clo na chmel, masná cla, zejména na šunky, dále na výrobky mléčné. Ze zvýšení pro nás důležitých jest také clo na pivo.

*

Dohoda mezi Rakousko-Uherskem a Tureckem obsahuje v čl. 6. důležité novoty pro náš vývoz. Především jest v něm obsažen závazek, že Rakousko-Uhersko uzavře během 2 let po ratifikaci této dohody obchodní smlouvu, která vstoupí v platnost, jakmile nabudou platnosti obchodní smlouvy s ostatními státy, které turecká vláda uzavře na základě mezinárodního práva. V mezidobí mají prozatím býti zvýšena dosavadní cla cenová z 11 na 15%, kteréžto zvýšení nastoupí 15. dnem po ratifikaci smlouvy. Mimo to svoluje v tomto článku k tomu, aby Turecko zavedlo monopol, po případě spotřební dávky na petrolej, cigaretový papír, sirky, alkohol a hrací karty. Ustanovením, že Rakousko-Uhersko uzavře do dvou let s Tureckem obchodní smlouvu, jest nepoměrně dalekosáhlejšího významu, než okamžité, dosti citelné zvýšení cel. Jest tím totiž řečeno, že Turecko hodlá na příště provozovati vlastní obchodní politiku, že přestane být velmi brzy státem, kde se může uplatňovati politika otevřených dveří, jejíž hlavní zásadou jest, že dosavadní stav nesmí býti porušen bez svolení velmocí. Vlastní obchodní politiku provozovat, to znamená po případě politiku proti nám, pro niž ostatně připravily dnešní události do jisté míry půdu. Naše balkánská obchodní politika není právě také ta, která by nám mohla získati přízeň a drobné státy balkánské najdou možná proti Rakousko-Uhersku dobrého spojence. Vyjednávání o obchodní smlouvu s Rumunskem se vleče, nové a nové potíže vyvolávají v rumunském obyvatelstvu náladu proti Rakousku. Listy rumunské přinášejí výzvy k boykotu, a Srbsku bylo právě sděleno, že za dnešních poměrů nelze předložiti provisorní obchodní smlouvu parlamentům ke schválení. Tíseň finanční, ve které se octla naše státní pokladna hlavně následkem balkánské politiky, vynesla mimo kontokorentní dluh a prodej železničních dlužních úpisů, o němž se stala zmínka předešle, ještě nový dluh ve formě pokladničních poukázek. Subskripce jich právě skončila, obnos 200 mil. K, na nějž pokladniční poukázky byly vydány, přepsán třináctkrát. Z ústavního hlediska jest pokládána tato finanční operace právem za nepřípustnou, s hlediska českého právem bylo vytýkáno, že banky vídeňské mají privilej na zisky, plynoucí z realisace státních půjček, kdežto české banky jsou z účasti na emisních ziscích bez příčiny odstrkovány. Pokud jde zvlášť o výtku neústavnosti emise pokladničních poukázek, opírá se vláda o usnesení parlamentní, kterými byla zmocněna vláda k úvěrovým operacím z nejrozmanitějších titulů a plyne z toho pro politiky poučení, že se nemá povolovati vládě úvěr, není-li toho nezbytně třeba.

* *
*

350 miliard národního jmění německého v Německu napočítal statistik Arnol Steinmann-Bucher v knížce, která vyšla tyto dny u Otty

Elsnera v Berlíně. Steinmann-Bucher sečetl však nejen národní jmění německé, nýbrž i Francie a Britanie a dospěl k závěru, že Německo jest dnes nejbohatším státem Evropy. Až dosud prý se tvrdilo: Německo má 200, Francie 200, Britanie 250 miliard národního jmění. Dnes se musí říci: Německo 350, Francie 250, Britanie nejvýše 300 miliard národního jmění. Budoucnost kapitalistického Německa líčí ještě růžověji: za 20 roků bude mít Německo 600, Francie 300, Britanie 428 miliard národního jmění. Jen ještě Spojenými státy severoamerickými dá se Německo přetrumfnout, ale i to jest pochybné, poněvadž vystěhovalci, tvořící podstatný přírůstek obyvatelstva, skládají se nyní už jen z živlů méněcenných. Roční výrobu zemědělskou v Německu odhaduje spisovatel na 15 miliard, výrobu průmyslovou na 36 miliard. A všecky tyto výpočty, povzbuzování sebevědomí, dějí se jen proto, aby byla oslazena cesta k finanční reformě, která má deficitovému hospodářství říše poskytnouti nové prostředky. V souvislosti dlužno se zmíniti o hlavních číslicích sčítání povolání, které bylo v r. 1907 v Německu provedeno a jehož výsledky byly právě publikovány. Počet příslušníků zemědělství, zahradnictví a lesnictví klesl proti výsledkům sčítání z r. 1895 z 18,501.307 na 17,681.176. Pokles připadá z části na kategorii samostatných a hlavně na členy rodiny, pokud nejsou činni v podniku. Počet pomocných sil v zemědělství o něco stoupl, a to hlavně ženských pomocných sil.

Naproti tomu stoupl počet příslušníků průmyslu a hornictví z 20,253.241 na 26,386.537. Přírůstek jde ovšem výhradně na účet průmyslového dělnictva, samostatných počtem ubylo. Pozoruhodný jest vzrůst ženského personálu účetního a písárenského, jenž čítal v r. 1895 9324 osoby, v roce 1907 již 63.936 osob. Také počet osob, přináležejících k dopravě a obchodu, vzrostl. Roku 1895 čítala tato kategorie 5,966.846 osob, v r. 1907 již 8.278.239 osob. Při tom počet samostatných vzrostl. Ženský personál písárenský stoupl z 11.987 na 79.689.

*

Čtyři české banky konaly v posledním měsíci výroční valné hromady a podaly zprávy o své činnosti za r. 1908. Možno konstatovati s potěšením, že všecky vykazují slušné úspěchy obchodní, a pokud může býti rozmach bank měřítkem rozvoje našeho hospodářského života, lze z toho vyvozovati zároveň slušný náš postup hospodářský. V hrubých rysech jeví se výsledky hospodaření Živnostenské, Pražské úvěrní, České a Průmyslové banky takto:

	akc. kapitál	obrat	čistý zisk	dividenda
Živnostenská banka	30,000.000	14.252.415.715	2,422.381	6½
Pražská úvěrní banka . . .	6,000.000	1.440.550.802	709.253	8½
Česká banka	4,000.000	451,625.130	107.708	4½
Záložní úvěrní ústav v Hradci Králové . . .	6,000.000	844,000.793	401.179	6½

Česká banka a Záložní úvěrní ústav zvýšily akciový kapitál na 4. resp. 6 mil. K teprve během roku 1908 a dividenda platí toliko pro původní akciový kapitál 2, resp. 4 mil. K. Valná hromada České banky se usnesla zvýšiti akciový kapitál na 10 mil. K, valná hromada Pražské úvěrní

banky usnesla se zvýšiti akciový kapitál na 12 mil. K. V poslední době objevily se na obzoru nové bankovní projekty. Mimo zakládanou pozemkovou banku, která skončila subskripci s výsledkem tím, že upsáno 2.500.000 akciového kapitálu, projektují se ještě zemědělská banka pro království České, pivovarská banka a vystěhovalecká banka. Mimo to jest pozorovati též čilejší zakladatelský ruch průmyslový. Průmyslová banka, která dle usnesení bilanční schůze správní rady hodlá zvýšiti akciový kapitál, projektuje mlýnský velkopodnik. V Lodenicích u Berouna projektuje se akciová cementárna, Živnostenská banka utvořila z firmy Hudlický a spol. v Komárově, továrny na drobnoželezářské zboží, společnost s obmezeným ručením. Největší diskusi vyvolal projekt velkomlýna, který naráží na odpor českého mlynářství. Poukazuje se k tomu, že soutěž uherská stlačující výnosy zdejších mlýnů má býti rozmnožena novým domácím velkopodnikem. Nelze ovšem zamlčeti, že k vytlačení uherské konkurence velkopodnik mlýnský domácí byl by na místě, zvlášť už proto, že německý velkopodnik ústecký Austria Reiswerke, který vyrábí také mlynářské zboží, zaplavuje naše trhy rovněž, tak že dnes v některých moučných výrobcích ovládá úplně. Že tento nutný proces bude mít pro některé domácí podniky za následek citelnou soutěž, nedá se popříti.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Výluka obuvníků v Holicích skončena. — Jednání o zákonné úpravě tarifní smlouvy ve Švýcařích. — Sociálně politická činnost uherské vlády. — Předlohy sociálně politické v říšské radě. — Hospodářská situace. — Zpráva úrazové pojišťovny pražské za r. 1907.

Velká výluka dělnictva obuvnického v Holicích skončena vítězstvím vyloučených. Dne 5. března docíleno na okresním hejtmanství v Pardubicích dohody, jež znamená mír aspoň na dva roky, pro kterou dobu přijata smlouva pracovní. Dělnictvu na týdenní mzdu pracujícímu zvýšena tato o 10%, stejně dělnictvu akordnímu. Přípravy ku práci, hedvábí, jehly, niti, budou dělnictvu prodávány za nákupní cenu. Pracovní doba zkrácena v sobotu o jednu hodinu. K výluce této přistoupily továrny s nechutí a stejně ji přijala i veřejnost, takže výsledek bylo možno předpovídat.

Nezměněně trvá výluka dělnictva truhlářského ve Vídni. Ani zde nejeví zaměstnavatelé valného nadšení, a vyloučili-li dělnictvo přece, učinili tak spíše z donucení, než z přesvědčení. Proto také výluku tuto ani z daleka není možno nazvat úplnou.

Zkušenosti, jichž nabyto s tarifní smlouvou, vedou Švýcarsko k tomu, že hodlá ji upraviti zákonem. Dle návrhu spolkové rady má se kantonům dostati práva, aby všechny tarifní smlouvy na návrh odborných společenstev a jiných všeobecně užitečných sdružení všeho druhu prohlásily za smlouvu normální. Konečné schválení náleží

spolkové radě. Ustanovení toto má býti součástkou nového práva občanského, které má r. 1912 nabýti platnosti. Sociálně demokratické organisace podaly k tomuto bodu několik návrhů. Žádají, aby smlouva byla opatřena podpisy obou stran a kantonální vlády. Odporuje-li smlouva platným zákonům a dobrým mravům, je neplatna. Musí vždy obsahovati ustanovení o mzdě, době pracovní a obvodu platnosti. V tomto obvodu jsou individuelní smlouvy s dělníky neplatny.

Za to však mají jiné názory o sociálně politických povinnostech státu nynější vládci ve svobodné Hungarii. Ty spatřují nyní v rozpouštění odborových organisací dělnictva; tak rozpuštěn svaz kovodělníků, čišníků, závozníků a jiných odborů. Hlavní roli při této vládní akci hrají momenty politické. Vedle národností nemaďarských je to jedině sociálně demokratické dělnictvo, jež se opřelo proti košutovské loupeži volebního práva pode jménem volební reformy. Dělnictvo toto je v politických spolcích sdruženo posud nepatrně, hlavní síla jeho spočívá v organisacích odborových, které také poskytovaly hlavní kádry demonstrantů proti vládní předloze volební. Za to našla vláda »terorisování« — o prostředky k dosažení nekalého cíle v Uhrách nikdy není nouze — a rozpustila odborové spolky. Tím dle jejího mínění zabity dvě mouchy jednou ranou: zničena střediska odboje a vyhověno tužbám podnikatelů, na jejichž přízni vládě uherské velice záleží. Nemůže být podařenější satiry na tuto politiku, nežli je zpráva budapešťského »Neues politisches Volksblattu«: Při židovské bohoslužbě vznášela se k nebesům následující prosba: »Hospodine, jenž jsi požehnal našim otcům Abrahamovi, Isákovi a Jakubovi, požehnej též panu ministru hraběti Juliu Andrássymu, jemu i jeho manželce i jeho dětem, všem jeho potomkům, ode dneška až na věky, amen.« Tuto modlitbu dal sloužit jistý velkopovozník za rozpuštění organisace kočí a závozníků.

*

Předloha sociálního pojišťování byla v novém zasedání říšské rady bez prvního čtení odkázána výboru k projednání. Také ostatní předlohy sociálně politické, jež před uzavřením říšské rady nedošly sankce, byly znovu předloženy. Bude-li říšská rada míti možnost nerušeně pracovat, možno doufat, že čas ztracený uzavřením jejím bude v brzku nahrazen. Neposlední o to zásluhu má sociální demokracie, jež ihned po uzavření říšské rady rozpoutala vášnivou agitaci proti hazardní politice radikálů obou táborů. Nepokládám v této věci za správný názor, že bylo zbytečně ztropeno mnoho hluku, neboť jedná se hlavně o budoucnost.

Dnešní hospodářská situace není taková, abychom mohli vsadit vše na jednu kartu. Hospodářská prosperita překročila již loni kulminační bod a klesá rapidně. Klesnutí toto je podporováno i politickou situací. Přádelny omezily výrobu počínaje 15. březnem o 16%, tkalcovny utrpěly těžkých ztrát tureckým boykotem, stejně i cukrovary, takže jsou nuceny zamýšlené investice odložiti na příznivější dobu. Strojnický průmysl, jenž na tyto zakázky čekal, je nucen také redukovat výrobu, s čímž souvisí omezení výroby i v hornictví a hutnictví. Mimo Škodovku je výroba omezena všude. Strojírny a vagonky čekají ne-

trpělivě na sestátnění společnosti státní dráhy a severozápadní dráhy, ježto objednávky těchto společností jsou v očekávání sestátnění zadrženy. Nebude-li sestátnění schváleno do konce března, potrvá stav nejistoty nadále, a bude zklamána poslední naděje. Neboť ostatní dráhy, přes to, že pociťují potřebu rozmnožení průvozního parku, s těží odhodlají se k větším investicím za nadcházejícího poklesnutí dopravy, jež v lednu obnášelo 155.700 tun oproti témuž měsíci roku loňského.

Zahájení stavby vodních drah, jímž bylo by jednak odpomoženo nezaměstnanosti nekvalifikovaného dělnictva a zedníků, jednak poskytnuty zakázky továrnám strojnickým a cementárnám, vytlačovaným z Balkánu, leží také v mlhavé budoucnosti, neboť se vláda k němu stěží odhodlá v nynější finanční situaci, když tě nebyla mu valně příznivá ani v dobách finančních přebytků.

Sněmovna sešla se k novému zasedání v dusné atmosféře, kdy je na všech stranách plno třaskavin. Manipulovat v tuto chvíli neopatrně s ohněm národnostních vášní bylo by zločinnou nedbalostí.

*

O prosperitě roku 1907 svědčí zpráva úrazové pojišťovny dělnické v Praze za r. 1907. Ta jeví se i na počtu úrazů, jež stouply z 19.866 roku 1906 na 21.810. Příspěvky pojistné stouply ze 6,830.229·88 K na 8,033.277·19 K, s nedoplatky minulých let na 8,223.589 K, z kteréhož obnosu připadalo na průmysl 7,996.862·95 K, na zemědělství 226.726·05 K. Lví podíl na stoupnutí příspěvků měl průmysl textilní, v němž však zároveň stoupl i počet úrazů. Na odškodném zaplatil ústav 6,157.818·02 K (roku 1906 5,618.930·29 K). Z toho připadá na rentu delší než dvouletou 3,484.040·40 K. Výlohy správní obnášely 695.260·19 K. U rozhodčího soudu projednáváno 3519 případů; v 923 případech bylo žalobě úplně, ve 456 částečně vyhověno. Bilanční schodek obnáší 35,568.507·62 K, sanace tudíž je již svrchovaně nutná. Nucené vedení výplatních listin sotva ji provede úplně, takže nezbude, nežli zvýšit pojistné příspěvky. *R.*

ŠKOLA.

Jednota Komenského, spolek pro školskou reformu, v druhém roce svého trvání. — Prof. dr. Lad. Haškovec o potřebě péče o mládež duševně vadnou a ohroženou. — Organisace positivní péče o mládež v »České zemské komisi pro ochranu a péči o mládež v království Českém«.

Jednota Komenského, spolek pro reformu školství, sdružující učitelstvo všech škol a kategorií, vydala tištěnou zprávu o své činnosti v roce 1908. Spolek rozrůstá utěšeně do šířky i do hloubky, organisuje široký obor své působnosti a dává podněty k potřebným reformám ve všech směrech.

Extensivně spolek sesílil do té míry, že čítá na konci druhého správního roku 1362 členů. Vnitřní spolková činnost spočívala na bedrech desíti odborů a ústředí.

Odbor pro reformu učitelského vzdělání uspořádal anketu odborníků a sjednotil veškeré učitelstvo, jehož veškeré organisace schválily resoluci, zamítající možnost reformy dosavadních učitelských ústavů a vyslovující se pro zřizování dvouletých koedukačních pedagogických akademií, do nichž by vstupovali absolventi úplné střední školy a jež by měly úplně ráz i postavení škol vysokých. Požadavek nutné reformy, jemuž přijatou resolucí dán konkrétní podklad, byl spolkem také náležitě ve veřejnosti propagován. Ministerstvu vyučování byla podána o reformě učitelského vzdělání obsažná memoranda; předseda spolku, prof. Drtina, podal na říšské radě přes tisíc petic o zřizování pedagogických akademií.

Odbor lycejní ukončil zatímně své práce formulováním požadavků ve příčině reformy slibného útvaru ženského středního školství a podal je nejvyšší správě vyučování ve stručném, ale obsažném memorandu. — Těžká práce leží na bedrech odboru pro školství pokračovací. Školství to nemá náležité zajištění v zemském zákonodárství, není pro ně potřebného porozumění v obecních i okresních výborech, a není pro ně zabezpečen ani dostatečný finanční podklad. Není pochyby o tom, že nepokročí čileji ku předu, pokud nebude úplně osamostatněno, t. j. dokud nebude mít své vlastní sbory učitelské. Předseda odboru, inspektor Weigner, propagoval reformní ideje v četných přednáškách. Odbor spolupůsobil při zřízení odborné školy kožišnické v Praze a vedl se zdarem akci pražského živnostnictva o to, aby Praha věnovala na postavení vlastní budovy pro školy pokračovací půl milionu K.

Odbor pro tělesnou výchovu konal pravidelně úrady o změnách i úpravě tělocvičných osnov pro školy obecné a měšťanské, o tělesné výchově při jednoduché frekvenci, o zodpovědnosti při hrách i vycházkách, o řádu pro hry a vycházky, o reformě útulků se zřetelem k tělesné výchově, o výchově mládeže v době předškolní. Posoudil některé systémy tělocviku se zřetelem k potřebám školy a podal ministerstvu vyučování memorandum proti zavádění vojenského výcviku do škol. Dal také podnět k pořádání kursu tělocvičného v Českém Brodě a kursu her v Železném Brodě a Klatovech.

Při jednotě utvořily se zatím dva místní odbory. Královéhradecký uspořádal Vrázovu přednášku pro mládež a koncert pro děti, zdařilou schůzi učitelů s rodiči a cyklus 6 přednášek pedagogických. Karlínský a brandýsský odbor sdružovaly v lidových produkcích hudební programy s vážnými přednáškami, šířily dobré brožury příležitostné zdarma mezi lidem, podnikly akci ve prospěch Slováků a českých Slezanů. Lze očekávati, že Jednota sorganisuje v budoucnosti další řadu místních odborů.

Nová sekce Jednoty pro pomocné školství vytkla si za úkol: 1. Sledovati cizojazyčnou literaturu a referovati o ní v pedagogických časopisech domácích; 2. sledovati a zjišťovati statisticky počet slaboduchých dětí nejen v Praze a předměstích, ale pokud lze v celých

Čechách, a působiti k zakládání pomocných škol; 3. šířiti zájem pro pomocné školství nejen v Praze, ale i v jiných městech, kde je pomocných škol třeba; 4. domáhati se na sborech zákonodárných doplnění zákona, aby docházka do škol pomocných stala se povinnou pro děti slabomyslné a velmi málo nadané; 5. poučovati rodiče na schůzích s učiteli o přednostech vyučování na školách pomocných; 6. vydávati populární brožury; 7. svolati interesenty z celých Čech ke sjezdu v Praze; 8. pořádati kursy, v nichž by učitelstvu byla dána příležitost poučiti se o slabomyslnictví a školství pomocném. Odbor sestavil dotazník na zjištění počtu slabomyslných dětí v Praze, předměstích i celých Čechách. Hlavní starostí odboru byla příprava na sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné, který ve spolku s »Českou zemskou komisí pro ochranu dítek« v červnu bude uspořádán. Se sjezdem, jehož bohatý program byl právě uveřejněn, spojena bude výstavka. Lze doufati, že sjezdem rozvíří se potřebný zájem o školství pomocné, které je u nás dosud v nejnepatrnějších začátcích.

Sekce mírová projevovala účinně svoji činnost propagováním snah mírových žurnalisticky. Z podnětu jejího podán byl návrh na zavedení školních slavností mírových na sněmu moravském. Odbor pracuje na bibliografii české literatury mírové a připravuje sjezd pacifistů a esperantistů českých na duben letošního roku v Praze.

Odbor pro reformu škol mateřských slibuje usilovati především o hygienické vypravení mateřských škol, nabádati k hojnějšímu pěstování dětských zaměstnání, hybných her, tělesných cvičení a zpěvu, věnovati pozornost výběru básní, povídek a biblických příběhů, uvažovati o tom, jak daleko jíti ve cvičení řeči a počítání, zřídit a udržovati stálou výstavu hraček a výrobků dětských, pečovati o vydávání vzdělávacích spisů pro pěstounky, referovati o všech těchto snahách do časopisů, navazovati styky s rodinami a pomáhati ku zlepšení právního postavení pěstounek. Prostřednictvím Jednoty bude podána ministerstvu žádost za úpravu předběžného vzdělání pěstounek.

Na samých počátcích své činnosti je nejnovější sekce pro výchovnou práci ruční. Pokusy se žáky školy markvarcké podají odboru cenné zkušenosti, z nichž bude těženo pro výchovný předmět takové důležitosti, jakou ruční práce dětská jistě má.

Valná hromada Jednoty usnesla se zříditi po referátech prof. Čády a učitele A. Rambouska nové dvě sekce pro uměleckou výchovu a methodiku, které záhy svoji činnost projeví. Ústředí Jednoty manifestovalo se zdarem ve prospěch školy svobodné a proti církevním vlivům ve školství, proti pokusům snížit školní docházku a proti definitivě školních inspektorů. Uspořádalo řadu cenných přednášek o vzdělávání řemeslníků na kursech uměleckoprůmyslových (inspektor L. Weigner), o žácích z rodin alkoholických (učitel J. Nepokoj), o školách pomocných (učitel J. Mauer), o reformě kreslení (prof. Bouda). Poslední přednáška byla spojena s instruktivní výstavkou 4 kolekcí žákovských prací kreslířských ze škol amerických, jakož i prací žáků a žákyň přednášečových, a těšila se velmi slušné návštěvě. Výroční oslava Komenského měla za předmět přednášku prof. J. V. Nováka o mírových snahách oslavencových a referát učitele H. Alferiho o nynějším stavu pacifického ruchu. Nedostatky

pražského a předměstského školství všech stupňů byly osvětleny řadou referátů na veřejné schůzi dubnové. V referátech sebrán cenný materiál, ukazující, kde třeba přiložiti ruku k dílu za zlepšením školství Velké Prahy. V podzimní schůzi přivedeny byly na přetřes aktuální požadavky českého učitelstva k zemskému sněmu, otázky zřízení pedagogického musea a akademického vzdělání učitelstva, zrušení školního platu a zdemokratisování školních úřadů a potřeba zákona o veřejných knihovnách.

Jednota, jak patrno, neopomenula nikde zasáhnouti, kde jednalo se o kterékoli reformy ve školství všech odvětví, jichž je po dlouhých létech ztrnulosti a nehybnosti tolik třeba. Je na úřadech ve školství rozhodujících, aby právoplatnou cestou realisovaly ve školství, co Jednota po zralém uvažování k provedení předkládá.

* *
*

Prof. dr. Lad. Haškovec vydal tiskem svoji přednášku v sociálněhumanitní komisi obce pražské o potřebě péče o mládež duševně vadnou a ohroženou.[1] Vytýká v ní správně, že dosavadní péče rodinná a obecná měla na zřeteli hlavně děti tělesně nezdravé a pomíjela děti duševně nezdravé a mravně ohrožené, a nedbala profylaxe všeho zla z toho plynoucího. Dítě duševně vadné bylo pokládáno za zpustlé, nehledělo se k jeho duševním a morálním schopnostem, a na škodu jeho i společnosti bylo vháněno ještě víc na cestu zlou a zločinnou, ze které je ani polepšovna ani žalář neodvracel. V akci na ochranu mládeže třeba pojati také celé studium normální a vadné dětské psychy a všech sem směřujících sociologických a právních důsledků, jakož i profylaxi dětských vad duševních, vzhledem k přenášení jich vlivy dědičnými nebo působenými vadnou životosprávou dětí i rodičů.

Pozorují-li se zjevy mravních deliktů mládeže bedlivěji, přichází se k přesvědčení, že tu neběží o zjevy nahodilé, zaviněné nedostatkem výchovy a vzdělání, ale o zjevy chorobné. Zlu mravní porušenosti dítěte třeba čeliti dle autora dvojí cestou: 1. včasným poznáním individuality dítěte, event. chorobného jeho stavu, učiniti výchovou, neb ústavním opatřením taková opatření, aby se včas deliktu předešlo, a 2. profylaxí zděděných chorob a náchylnosti k chorobě, pokud je to v moci lidské, a správnou životosprávou dítěte i rodičů vůbec.

V racionelní péči o mládež třeba dohlédnouti i na racionelnost celé školní, rodinné i společenské výchovy, neboť v nedostatcích a vadách jejich kotví nejeden kořínek duševní, resp. morální nedostatečnosti dítěte. Spisovatel poukazuje na různé duševní a morální úchylky a vady dětské a dovozuje, že správná výchova dětí takových může se díti nejlépe ve zvláštních ústavech, kde je postaráno o řádný a pečlivý dozor nad celým konáním nemocného. V ústavě vyhne se nebezpečí, jaké hrozí dětem špatnou společností, nevhodným domovem a celým ruchem veřejného života, po němž vnímavá duše dětská tolik touží a čehož také, ponechána sama sobě, ke své škodě plnou měrou užívá.

---

[1] Lidové rozpravy lékařské. Nákladem J. Otty v Praze.

Nemocní lehkého stupně mohou býti ošetřováni dobře v rodinách a navštěvovati společně školu s dětmi normálními, ale i tu je třeba, aby rodičům a učitelům byl náležitě znám celý karakter dítěte a dle něho aby byl zařízen celý směr vychování a vyučování. Pro děti, tíživě duševně stižené, je třeba ústavu, jemuž by po několikaletém působení žehnalo mnoho rodin za zachránění svých dítek. Děti ve školách měly by býti důkladně vyšetřovány se strany psychologicky vyškolených učitelů a odborných psychiatrů. O každém žáku by měl býti veden objektivní, věcný, řádný popis, jak po stránce tělesné, tak duševní. Popis ten putoval by od třídy nižší do vyšší, aby byl novému učiteli důvěrnou poučkou o duši svěřencově.

* *
*

S velikým potěšením lze konstatovati, že ustavila se »Česká zemská komise pro ochranu a péči o mládež v království Českém«, která ve smyslu svých stanov neomezí se pouze na stránku charitativní, ale bude řešiti celý komplex otázek, spadajících do problému ochrany a péče o mládež. Nový slibný útvar humanitní bude přihlížeti nejen k vychování, vzdělání a ošetření mládeže ve zdraví a nemoci, ale i ke kořenu zla, bude dbáti profylaxe choroby a nespustí se zřetele také theoretickou stránku celého úkolu. Obsáhlým studiem, jež si zemská komise vytkla, nastřádá se hojně cenných pokynů pro zdravotní zákonodárství, pro potřebu nutné změny výchovy školské, rodinné a společenské a zvýšení veřejné, mravní úrovně vůbec.

Odbor pro positivní péči »České zemské komise« rozdělil si práci v následujících skupinách a referátech:

A. Věcná stránka ochrany dětí a péče o mládež. I. Ochrana a péče o děti normální. Péče výchovná a vzdělávací: a) Péče o děti ve věku předškolním: 1. Péče rodinná. 2. Reforma bytová. b) Péče o děti ve věku školním a výchovy tělesné se týkající: 1. Feriální kolonie. 2. Hry mládeže, tělocvik, sporty atd. 3. Cestování (turistické noclehárny studentské a pod.). c) Vzdělání a vyučování školního se týkající: 1. mateřské školy, 2. obecné, 3. měšťanské, 4. pokračovací, 5. pokrač. průmyslové, 6. střední, 7. průmyslové, dívčí a pod. C. Ústavy a zařízení humanitní ke školám přidělované: 1. jesle, 2. opatrovny, 3. útulky, 4. ohřívárny dětské, 5. polévkové ústavy, 6. stravování školské mládeže, 7. vánoční a podobné podílky, 8. ošacování a opatřování pomůcek školní mládeži, 9. humanitní zařízení pro žactvo středních škol, 10. humanitní zařízení pro posluchače vysokých škol, 11. stipendia. d) Péče o žactvo mimo školu: 1. Ochrana proti výdělečné práci. 2. Péče o vzdělání mimoškolské (zábavy, divadlo, koncerty pro děti, výchova umělecká a p.). e) Péče o mládež po věku školním: *a*) o volbu povolání, *b*) o umístění mládeže, *c*) o učedníky a učednice, *d*) o nezletilou čeleď mužskou a ženskou. f) Stránka theoretická: 1. Evidence přednášek, sjezdů, konferencí atd., domácích i cizích. 2. Evidence studia pedologického a pedopsychologického. 3. Studium antropologické.

II. Ochrana a péče o děti ohrožené. 1. Péče o nalezence. 2. Péče o zdraví dětí 1—6let. 3. Péče o osiřelé. 4. Chudinská péče

o mládež. 5. Děti opuštěné. 6. Děti týrané. 7. Mravně ohrožené. 8. Národnostně ohrožené. 9. Péče o propuštěné nezletilé kárance. 10. Péče o propuštěné choromyslné. 11. Statistika. 12. Ústavy chudinské péči o mládež věnované. 13. Vychovatelny a polepšovny.

III. Péče zdravotní vůbec a péče o děti abnormní. a) Všeobecná. 1. Hygiena rodičů a zdravotní stránka manželství. 2. Hygiena útlého věku. 3. Péče o kojence. 4. Hygiena školní. 5. Školní lékařství. 6. Sexuální výchova. 7. Ochrana před alkoholismem. 8. Fysické utužení mládeže. b) Speciální. a) tělesně abnormní: 1. mrzáci a zmrzačelí, 2. děti rachitické, 3. skrofulosní, 4. tuberkulosní, 5. jinak trvale neduživé, 6. epidemickými nemocemi stižené, 7. neplnosmyslné, 8. nevýřečné, b) nervově a duševně abnormní děti: 1. opožděné a mravně choré, 2. epileptické, 3. slabomyslné: a) výchovy schopné (pomocné školy), b) výchovy méně schopné a neschopné (ústavy pro idioty), 4. jinak duševně choré. 8. Mravně abnormní: 1. zpustlé a prostituující se, 2. zločinné.

B. Organisační stránka ochrany dětí a péče o mládež. a) Péče o mládež se zřetelem ke korporacím a sborům: 1. Úkoly země, okresů, obcí a velkých korporací národních. 2. Hygienická opatření zemí, okresů, obcí. 3. Úkoly státních orgánů v péči o mládež. 4. Zdravotní zákonodárství. 5. Evidence realit a objektů, vhodných pro zařizování ústavů, nemocnic pro mládež. 6. Evidence humanitních spolků a ústavů péči o mládež určených. 7. Poučování lidu přednáškami (populární literatura a knihovny). b) Péče o mládež se zřetelem ke konfesionálním zřízením: 1. zřízení katolická, 2. evangelická, 3. israelská.

C) Právní stránka ochrany dětí a péče o mládež. 1. Děti nemanželské. 2. Opatrovnictví a poručenství. 3. Sirotčí rady. 4. Právní ochrana tělesně neb duševně chorých dětí.

Jak patrno, program positivní péče o mládež je podrobně rozčleněn. Mnoho z něho bylo již jednotlivými pracovníky vykonáno. Lze očekávati, že při osvědčené zdatnosti získaných odborníků »Česká zemská komise« vykáže se v nejbližší budoucnosti positivními výsledky své činnosti, která nezůstane bez blahodárného vlivu na povznesení a lepší zhodnocení celého národního organismu.

UMĚNÍ.

Josef Navrátil. — Emile Antoine Bourdelle. — »Umělecká obec — ideální pospolitost všech tvořících i požívajících«.

Když jsme na tomto místě ohlašovali přípravy k loňské jubilejní výstavě umělecké v Rudolfinum, podotkli jsme, že tato výstava přinese snad všeliká radostná překvapení, třeba ne taková, jako přinesla Němcům jejich »Jahrhundertausstellung« (1775—1875) v Berlíně r. 1906, ale přec nějaká, když ne řadu zapomenutých umělců, tož aspoň řadu ne-

známých prací. Ale výstava rudolfinská, jak známo, zklamala. Překvapení bylo toliko v nestejnoměrném výběru a v nedostatku piety, s jakým sestavena a vystavena byla právě ta část výstavy, na kterou jsme se nejvíce těšili, málo známá doba starší. Byla jako vystrčena do místností nejnevlídnějších.

Teď v témž Rudolfinu podán jest skvělý doklad, že dá se krásná retrospektivní výstava staršího našeho umění uspořádati, spojí-li se k tomu cíli znalost, láska a úcta. Vystavené malířské dílo Josefa Navrátila je tím dokladem. Kroužek přátel staršího umění malířského — jest příjemno se dovídat, že takový kroužek v Praze trvá, kroužek, jak se zdá, beze stanov, bez předsedy a mnohočlenného výborstva, bez protokolů a paragrafových debat, bez hluku novinářského, ale za to z čista jasna s překvapujícím výsledkem své tiché práce — tedy kroužek přátel staršího umění malířského sesbíral s velikou pečlivostí, co kde jen našel rukou Jos. Navrátila malovaného neb naskizzovaného, a výběr z toho vystavil za součinnosti Krasoumné jednoty; celkem 238 čísel.

Navrátil — (narozený r. 1798 ve Slaném, byl dán od otce, malíře pokojů, na pražskou malířskou akademii, zrovna jako starší jeho bratr František, a stal se též malířem pokojů, ale, jak výstava dosvědčuje, umělcem; zemřel v Praze r. 1865) — vystupuje tu jako umělec zcela nový, nepoměrně bohatší, než byl znám doposud. Doposud znám byl širokému obecenstvu jako malíř líbivých, trochu sladkých, ale často půvabných guachů, někdy náladu kraje, zvláště oblohy, dobře vystihujících, někdy však přece tak trochu čokoládové vignetky připomínajících. Na této výstavě však guachů není ani pětina, ostatek téměř vesměs jsou malby olejem. A právě v nich je jádro výstavy a překvapující novota. V nich Navrátil se jeví temperamentním umělcem, který cítí, myslí a žije barvou, rozehřívaje se jí, jako se rád rozehříval vínem, zatím co na malířské akademii zbožňovatelé kreslené linie hlásali téměř abstinentismus v barvě. Zrovna cítíme, jak smál se ten dobromyslný sice a rozšafný, spokojený maloměšťák, ale při tom jadrný a řízný vtipkář (viz umrlčí hlavy stolové družiny vinárnické, mezi níž jest i hlava Josefa Jungmanna, purpurem a laurem pokrytá, pěkná Navrátilova konfesse vlastenecká, kdežto ostatním nepěje ódy), tomu akademickému abstinentismu, módnímu tehdy u nás, a jak spíše pro sebe jen a přátele své maloval své obrázky, plné svítivé a hřejivé barvy, snad ani netuše, že jde dále, než jeho okolí, že jeho malování je na tu dobu pokrokové. Bylo to jeho vlastní cítění, byl to jeho vrozený cit a smysl pro barvu, co tu vidíme na těch malých olejových obrázcích figurálních, tak nenárokových a roztomilých, na těch zátiších, květech atd.? Či tu byl vliv cizí? Navrátil byl prý v Paříži. Z některých obrázků zasměje se na nás — na nás, kteří, přisámbůh, nechodíme do výstav jako detektivové, nýbrž zdali tam najdeme kus krásy — na prvé mrknutí Daumier. Namaloval také podobiznu Joshua Reynoldse, slavného portretisty anglického, ovšem kopii a zmenšenou, — kde viděl originál? Jinde viděti studium starých Hollanďanů (»Pobožnost v kostele«).

U nás Navrátil je předchůdcem obou Mánesů, blíže se více ke Kvidovi. Výstava, obsahující soubor prací Navrátilových, jaký ne tak hned

bude zas pohromadě, měla by zanechat po sobě trvalou památku věcnou monografii se snímky s nejlepších prací jeho.

Výstava tato jistě by nebyla tak milá a dojem z ní tak úplný, kdyby obrázky byly, jako jindy, jen rozvěšeny po stěnách a dost. Výbor správně soudil, že obrázky ty nebyly malovány pro výstavy, ale do bytů, aby je činily útulnějšími a intimnějšími; proto zařídil v přízemku Rudolfina několik pokojíků, opatřených nábytkem z prvé polovice předešlého století, a do nich rozvěsil obrázky. Tím dojem tržnice se nedostavuje, ba ani dojem výstavy. Cítíme se hosty.

Po tomto úspěchu kroužek snad nelelme si na vavříny, ale dá se do příprav dalších: vystavit dílo jiného staršího našeho umělce neb celé skupiny v tak pečlivém uspořádání jako tentokrát. Kdyby tak bylo možno nejdříve soubor prací Kvida Mánesa (třeba i sestry Amálky)!

*

V pavillonu »Manesově« je vystaven soubor děl francouzského sochaře Emila Ant. Bourdella. Je z nejkrásnějších výstav »Manesových«. V katalogu výstavním uvádí k nám umělce toho sám Rodin, ve »Volných Směrech« prof. Sucharda delším článkem.

V něm český umělec podává výsledek svých studií, svého přemítání o umění sochařském, »o dobrém sochaři«. Rozhlíží se po vrcholech sochařského umění, kdy dosaženo nejvyššího cíle (Feidias a současníci, francouzská gotika ze začátku XIII. století, Donatello), a dokazuje, že všecky tyto doby sochařského rozkvětu význačně charakterisuje krása plastické formy, plastických prostředků. »Všechny tyto epochy mají několik společných znaků: zakládají se na studiu přírody, ale příroda ta není otrocky reprodukována, nýbrž mohutně sochařsky zpracována a zmožena, prožita a zjednodušena, tak že výsledné dílo jest na první pohled na přírodě nezávislé, proniknuto jsouc citem umělce tak, že se tento cit v první řadě divákovi hlásí; mluví tu vlastní čin genia, jeho zrealisovaná vise, ale pohnutky zůstávají utajeny. To jest jediný cíl, jediná krása a pravda sochařského umění: ztělesniti v plastickou formu umělcův sen, vytvořiti sochařské dílo v ý h r a d n ě p l a s t i c k ý c h k v a l i t, bez ohledu na možné vedlejší cíle, podoby, překvapující detaily z přírody odpozorované, měkkost nebo dekorativnost a psychologické finessy . . .«

Další vývoj ve století XVIII. a XIX., nesou jména Houdon, Rude, Barye, Carpeaux, Rodin. Rodinova díla »eminentně sochařských kvalit jako Myslitel, Eva, Calaištĭ a Balzac« jsou »úlohy rozřešené vrcholným, velitelským gestem velkého tvůrce a je v nich dostoupeno nejúžasnějších možností plastiky; ale při tom všem neubráníte se dojmu, že vlastní sochařský styl byl tu místy polozapomenut nebo schválně ponímut, a že tato díla, ač zabila nadobro všechnu snahu o krásu linie a formy, jak jí rozumělo akademické sochařství ve svých věčných nahotách, což bude jich nesmrtelnou zásluhou — přece nevyvrcholila v sobě ideál plastiky, jak mu rozumíme, měříce vrcholky starého stylismu řeckého.

Zde nastupuje B o u r d e l l e se svým monumentálním chtěním, s formou do posledního detailu procítěnou a zjednodušenou v poměru a odvislosti k celku, jak to již Rodin cítil a naznačil.

Ale kdežto Rodin zjednodušuje celkem tím způsobem, že vypouští detaily k zamýšlenému účinu nepotřebné a tím více propracovává detaily nutné, blíží se Bourdellovo zjednodušování v zásadě více methodě sochařství řeckého. Nebyl nikdy jeho slepým kopistou . . ., ale stal se skutečným pokračovatelem Rodinovým ve svých pokusech stylisace. Neklade si ani Rodinovské cíle . . ., ale obstojí vedle Rodina a našel si svoje pole ryze sochařských možností. Není to malá chvála. Nezná tak přesně vyznačených met, jaké si vytýčil své doby Rodin, nemá snad ani jeho dravčí síly, se kterou uchvátil jediný nepopiratelný primát ve světové plastice, ale jeho cíl jest vrcholné plastice nad cíl Rodinův bližší, a v tom jest jeho váha a význam . . . Není to ono plošné umění Metznera, Lederera a Heue, které se ve své suchosti musí brzy vyžít a přežít, je to nová zhuštěnější plastika, sochařství par excellence, vyjádřující se přísně po sochařsku, jen formou« — a vždycky plno duše.

To viděti na »Pomníku národní obrany«, jenž má pohyb dusné bouře, budí dojem, že celý kraj jde do boje na život a na smrt, a jsou na něm toliko čtyři postavy. Tak zjednodušiti dovedl své dílo, »velké dílo epické«, jak dí Rodin, »z nejvzácnějších rozmachů současného sochařství. Jest pozoruhodné, jak tento pomník, pozorujete-li ho v celku, zvláště na dálku, zachovává svou velikost a jednotnost, díky rozdělení a hře velkých rozhodujících valeurů.« To viděti na »Palladě Athéně«, na té vznešené hlavě s pronikavě soudným a přísně jistým a čistým pohledem; na »Carpeauxovi«, »Beethovenovi«, »Heraklovi« v nadlidském rozkroku, na »Oblacích«, ztělesněném dithyrambu radosti a od země se odtrhující veselosti, atd.

*

Jednoho je mi líto, kdykoliv odcházím z této výstavy: že z ní nic nezůstane v Praze ve sbírkách veřejných, jako — vyjmouc sochu Rodinovu, zakoupenou od města Prahy — nic nezůstalo z předešlých výstav umění evropského, jež »Manes« pořádal. Příležitost tak šťastná, a my nevyužitkujeme jí. Pořádají se výstavy u nás, jichž význam se ani nedoceňuje. Praze dostává se přednosti, že v ní Rodin a Bourdelle vystavují souborně dříve než v jiných daleko větších evropských centrech. Dostává se jí tím i větší přitažlivosti, ale ona neumí tuto přitažlivost udržovat a stupňovat. Začala sice dobře při výstavě Rodinově. Šťastnou měla chvíli, když jí napadlo uchovati něco z velkolepé té výstavy, a šťastnou měla ruku, že vybrala »Kovový věk«. Až budeme míti vlastní budovu pro Moderní galerii, Rodinův originál bude její vzácností. Takových vzácností mohlo už býti přichystáno více, kdyby také z ostatních výstav »Manesových« byly se vybraly a zakoupily perly; kdyby z každé jen po jediném díle nebo po dvou se bylo uchytilo pro Prahu, jaký by to byl t r v a l ý zisk pro naši Moderní galerii, pro naše umělecké vzdělání, pro duševní povznesení! Neboť beze sporu jest, co slouží literatuře, divadlu, koncertní síni, nevyhnutelně prospívá i umělecké galerii, totiž m ě ř e n í s i l v l a s t n í c h s v r c h o l n ý m i u m ě l e c k ý m i d í l y n á r o d ů o s t a t n í c h.

Čí by to mělo být povinností, aby takové měření tu možno bylo? Zajisté nás všech a především representativních sborů, jimž má záležeti na

povznesení umění a tím na povznesení Prahy a celé země. Kdybychom všichni měli rozum, srdce a vůli pohromadě a na pravém místě; kdybychom pokládali návštěvu dobré umělecké výstavy za věc samo sebou se rozumějící; kdyby smysl pro takovou výstavu byl tak všeobecný, jako je pro hospodu: daly by se ty perly výstavní zakupovati z čistého výnosu vstupného a nikdo by při tom neucítil trhliny v kapse, naopak, měl by radost, že svou korunou také přispěl k velikému obohacení národnímu. Kdyby u nás vznikl kroužek zámožných milovníků umění, u nichž by se pokládalo za věc přirozenou vyměniti nepatrnou částečku peněz za dílo umělecké, a kdyby ti synové Fortuny zakoupili z každé výstavy pro Moderní galerii aspoň po jednom vynikajícím cizím díle, jako je v množství zakupoval kodaňský sládek Jacobson a moskevský kupec Trefjakov, každý pro své město, obohatila by se Moderní galerie nesmírně a učinila by sebe i Prahu přitažlivější. Ale dokud ani veřejnost návštěvou výstavy, ani jednotliví boháči pro to neprojevují porozumění, třeba, aby representativní sbory, sněm a městská rada, snažily se také v tomto směru povznášeti hlavní město a dodávati mu vábivosti.

Z Bourdellovy výstavy mělo by zcela jistě několik děl zůstati v Praze. Vždyť to není požadavek závratný. Bronzová maska Pallady Athény stojí 500 K. Carpeaux — 2000 K. Později díla ta budou mnohem, mnohem dražší.

*

Zmínil jsem se — ne po prvé — o kodaňském sládku a moskevském kupci. Jsou však i jinde tací milovníci umění. Když Gustav Klimt zahajoval nedávno ve Vídni výstavu »Die Kunstschau«, pravil: »Nepokládáme, jak známo, výstavu nikterak za ideální formu pro styk umělců s obecenstvem; řešiti veliké veřejné úkoly umělecké na př. bylo by nám pro tento účel nepoměrně žádoucnější. Ale dokud se veřejný život obírá výhradně záležitostmi hospodářskými a politickými, cesta výstavou jest jediná, která nám zbývá ... Nejsme žádným společenstvem, žádným sdružením, žádným svazem, nýbrž sešli jsme se v nenucené formě schválně k vůli této výstavě, spojeni jsouce jedině přesvědčením, že žádný obor lidského života není příliš bezvýznamný a malý, aby neposkytoval prostoru uměleckým snahám, že, abychom mluvili slovy Morrisovými, i nejnepatrnější věc, je-li dokonale provedena, pomáhá rozmnožovati krásu této země a že pokrok vzdělanosti jedině tím bude pevně založen, když celý život bude stále víc a více pronikán uměleckými úmysly ... A široce jako pojem »umělecké dílo« chápeme také pojem »umělec«. Nejenom ti, kdož tvoří, nýbrž i ti, kdo požívají, slují nám takto, ti, kdož jsou schopni, aby dílo vytvořené citivě dále prožívali a oceňovali. Pro nás »umělecká obec« znamená ideální pospolitost všech tvořících i požívajících. A že tato pospolitost skutečně trvá i jest silná a mocná svým mládím a svou silou a čistotou svého smýšlení, dokazuje fakt, že tento dům mohl býti zbudován, že nyní tato výstava může býti zahájena.«

Taková umělecká obec musí vzniknout i u nás. Ona už vzniká, ale skládá se dosud v části požívající jen z lidí dobré vůle a slabounkých prostředků. Zakladatelů dosud není. Ale přijdou, jako přišli a přicházejí do jiných našich působišť národních — vzpomeňme si na krásné závěti

ve prospěch Ústřední Matice školské! —, třeba jen upravovat jim cestu: vštípit jim porozumění, vzbudit v nich lásku, nadchnout je k činu.

*

U Topiče po výstavě leptů od několika známých jmen i také od diletantů viděli jsme posmrtnou výstavu Jos. Jakší (* 1874, † 1908), přelomený talent, a nyní Jan Honsa má tam řadu ukázek, jak hledá stále jiná a jiná stanoviska, aby vyjádřil viděnou krajinu. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Z belletristické tvorby našich autorek. Nováková Teréza: »S kamenité stezky«. Táž: »Děti čistého živého«. (Náklad. J. R. Vilímka.) Svobodová Růžena: »Černí myslivci«. (Nákladem Jana Laichtera. Sbírka krásného písemnictví.) Růžena Jesenská: »Mimo svět«. (Nákladem Edvarda Leschingra.) Malířová Helena: »Ženy a děti«. (Nákladem F. Topiče.)[1]

Belletristická tvorba našich autorek jest v posledním období dost bohata a všecky význačnější domácí spisovatelky, snad až na Gabrielu Preissovou, přihlásily se za letošní zimní saisonu novou knihou prós. A jest jistě zajímavou shodou (víc než typickým úkazem), že jsou to až na obšírnější skladbu Ter. Novákové vesměs knihy drobných povídek a črt, jež ostatně převládají také v soudobé ženské produkci časopisecké (u Marie Calmy, Boženy Benešové, Anny Gebauerové...). Delší románové práce nevydala ani Kunětická ani Svobodová a Preissová odmlčela se teď literárně vůbec (ale jistě jen dočasně). Zálibu v stručně načrtané povídce i novellistické studii mají ostatně naše novodobé autorky společnu s většinou belletristů (Sova, Dyk, Šír, Hermann). Dnešní dobová nálada zdá se, se skrovnými výjimkami, delším malbám románovým jaksi nesvědčit.

Čtrnáctičíselný povídkový cyklus Ter. Novákové, souhrnně nazvaný S kamenité stezky a vydaný J. R. Vilímkem, má dost odlišné místo v dosavadní novější tvorbě spisovatelčině. Po řadě velkých, společensky mravoličných i povahopisných obrazů (Jan Jílek, Jiří Šmatlán, Na Librově gruntě) přichází tu šťastná belletristická kronikářka východních Čech se sbírkou krátkých, subjektivně podložených náčrtů i upřímně zpovídavých skizz, od podrobného studia lidu na Českomoravské pahorkatině obracejících se látkově k zachycení i vylíčení vlastního niterného života spisovatelčina. Snad každému belletristovi nahromadí se při tvoření objektivně nazíraných románových kreseb časem zásoba utajených osobních zážitků i dojmů, jež se mu do jejich rámce dobře nehodily. Nahromadila se i pí. Novákové a ona shrnuje ji teď v náladově povídkovou serii. Belletristické roucho jest tu vlastně jen

[1] O další serii belletristických novinek žens. budeme zas souborně referovat později.

lehce nadechnutým vnějším rámcem, z něhož vyrůstají obrysy prostě formulované životní konfesse a životní zkušenosti.

Dějově skromné a jednoduše motivované příběhové náměty autorčiny nezasahují tu tak do živého společenského i sociálně národního útvaru, jejž se zřetelem k určitému krajinnému okruhu vykreslit obraly si za úkol lidopisné belletristické studie její, nýbrž jsou brány více z přírody, z lesních zákoutí a z venkovského soukromí, po případě (u genrů pohádkových i sonatových či u obměňovaných fantasií) nemají přesného dobového ani místního ústředí vůbec. Ve shodě s touto volbou látkových prostředí rozhodoval zde o spisovatelčině pozorovatelském zájmu méně všenárodní, náboženský nebo mravní problém, méně všeobecná idea a třídní náplň myšlenková, než osobní instinkt, individuelně zažívaná nálada, subjektivní dojem a pestrá hra citů v nitru jediné ústřední bytosti. Po stránce sujetové autorka zachycuje různé, navzájem nezávislé okamžiky lidského i přírodního života. A zachycuje je jednak jednotlivě, jednak v povahovém či osudovém kontrastu. Celkem jedná se v nich o smutné, neradostné případy zlomených snů, zklamaných nadějí a podvrácených plánů, jež ostře vyhrocený spor citové touhy i reelního života v spisovatelčiných víc passivních než výbojných ženských postavách, představujících asi jen postupné fáse ve vlastním autorčině vývoji i osudu nebo jednotlivé stránky její osobní povahy, předčasně ubily. Dobrodružně odvážné sny ženy-dívky, odříkání ženy-milenky, bolesti ženy-matky, stesk ženy-vdovy: to jsou základní motivy, kol nichž spředena serie měkce nakreslených životních tragedií. Ať už Nováková volila pro ně formu moderně pohádkovou (O dvou zdrojích, O znetvořených květech, O týnském chrámě, Souboj matek, O narození Ježíšově), či allegorisovaných dialogů i paralel (U mříže, Otázky, Růže a jedle, Povídka o březovém listí, Narozeniny), anebo prostých »akkordových« obrázků (Sněží, Kalvarie, Čtvero dob), vždy mluví vám z nich jakési subjektivně zabarvené účtování s životem, účtování ženy, jež mnoho byla snila, mnoho prožila a mnoho vytrpěla, aby na konec přece jen vyústila v tichou, oddanou resignaci. Několik karakteristických úryvků z autobiografie ženy, hledající, toužící a často zklamané, milující a zhusta pohřbívající matky tady diskretně podáno. Převládají črty pohádkově snivé, reflektivně zadumané nebo aspoň allegorisované nad realisticky popisnými. Ale pod jejich pohádkovostí i allegorisováním vyrůstá kus kruté životní pravdy: »Strhni, pohádko, škrabošku, hlas a braň pravdu! Pověz, že svět není velkým, účelným celkem, sladkým souladem — temnou směsicí že jest, zamotanou ze zbytečnosti, nespravedlivosti a zloby. Hlas, že jest všecko marnost, marna že je práce, marno nadšení i marný všechen život!« ... Autorka se zálibou staví v dějích svých drobných náčrtků proti sobě či vedle sebe rozmanité projevy přírodní s projevy lidskými, opuštěné květy s neuznaným člověkem (Pohádka o březovém listí, Pohádka o znetvořených květech) nebo zas dva protipóly z přírody s allegorickou tendencí (Růže a jedle). Jinde ve formě krajně upřímného a důvěrně sdílného zápisníku zachycuje vývoj jemné ženské duše, ženského cítění i nazírání, ženského niterného zrání: od hrdého, výbojného, snivě zamlženého panenství,

plného revolt, plánů a »odlišností«, přes nešťastné manželství, až k nevěře a zase od zklamání v lásce k stišení i návratu nového rodinného smyslu.

Je-li subjektivní intimita, snivá osobní nota a úryvkovitost dějů z hlavních znaků povídkového cyklu »S kamenité stezky«, jsou Děti čistého živého široce rozloženým, objektivně kresleným a v příčině látkové těsně seřetězeným obrazem oblíbeného autorčina kraje východočeského. Spisovatelka nepřestává tu na vylíčení sociálně hospodářských životních podmínek a existenčních poměrů v studovaném lidovém terénu (jako učinila románem »Na Librově gruntě«), ani se zde nepokouší o malbu povahopisného portrétu, o životopisný profill nadprůměrného lidového jedince (jako v »Janu Jílkovi« a »Jiřím Šmatlánovi«), ale jde na kořen mravní podstaty lidové, k náboženskému nazírání potomků českobratrských a vypravuje s použitím četných detailů o novodobých dětech čistého ducha, o bratřích i sestrách, jejichž »víra« hraničí už místy na utopii a neudržitelné sektářství. Kult čistého ducha, mravní bezúhonnost a společenské bratrství tvoří theorie tohoto vyznání víry, jejíž praktické provádění vráží ovšem na značné překážky a v dohledné době se samo sebou nadobro znemožní. Odmyslí-li se některé výstřelky (večerní schůzky a trochu frázovité »vzývání« ducha, upomínající už skoro na spiritistické seance), jest učení i nazírání východočeských duchařů — kreslených na podkladě dnešních, živých zjevů, ne kulturně historických dokumentů — v celku krásným snem, od denního života naprosto odkloněným a usilujícím o vnitřní mravní obrodu v člověku. A Nováková rozmanité složky tohoto snu postihuje s širokou epičností i ve všech hlavních projevech, vytvořivši svým novým románem víc psychologicky kulturní studii, než vlastní dějovou belletrii. Po té stránce podala však látkový materiál neobyčejně bohatý a přesně odpozorovaný.

Dva znaky především karakterisují poslední belletristickou knihu Růženy Svobodové, jež nepopíratelně po stránce umělecké z našich soudobých autorek jde nejvýše. Oba se v dvanáctičíselném povídkovém cyklu Černých myslivců vzájemně doplňují a stupňují, ač jinak nemívají mnoho styčných bodů. Jedním z nich jest intimní vztah spisovatelčiných povídkových postav k obklopující je přírodě a podstata druhého je dána jejich vlastní povahovou odlišností, mimoprůměrností, skoro nereelností. A všecky autorčiny bytosti, pokud se jimi v svých románcích povahově zabývá, jsou na každém vnějším projevu určovány i zmítány živelnou, dravou a strhující vášní, žijí jako by v jiném, nezemském světě, mají daleko do průměrné rovnováhy mezi složkou citovou i rozumovou a v mnohém vybočí mimo obvyklou normálnost, ale při tom lpí na svém přírodním ústředí, chtějí s ním co nejtěsněji souviset a mají s ním příbuznou elementárnost výbuchů. V tomto zdařilém spojení obou prvků (z nichž první jest u Svobodové v poslední době dost řídký, téměř nový): živelného přissátí k přírodě, vřelého smyslu pro její bezprostředně vnímanou snahu a příznačného sklonu k blízkému soužití s ní na jedné, povahové netuctovosti, nadprůměrnosti i extremnosti pak na straně druhé — vidím hlavní ideovou přednost nejnovější novellistické sbírky autorčiny.

Sbírku tvoří dvanáct stručně črtaných románků, jejichž jevištěm jsou ponuré horské svahy, tmavé lesy i osamocené podhorské chaloupky a v nichž roli ústředních hrdin hraje dvanáct svobodných, černě oblékaných myslivců, patřících k sboru podivinského knížecího hodnostáře, a slavených pro svou mužnou krásu i udatnost. A volné, ničím neomezované projevy jejich rvavých vášní, milostné rozmary jejich nekrocených srdcí i přelétání jejich žhavě tryskajícího citu dávají podnět k smutným láskám, tragickým případům či usmrcujícím konfliktům, v jejichž mezích zas pohybují se látkové sujety a vlastní belletristické děje spisovatelčiny. Černí myslivci nekrotí své vrozené povahové démoničnosti ani v poměru k ženě, a okolí říkalo o nich, že »utrapují jen dívčí srdce«, jdouce tu zhusta za hlasem i pokynem svého tajemného velitele. Na svých občasných divokých výletech do kraje, jemuž krajně imponovala jejich horská vášeň i lesní vůně, navazovali řadu milostných románků, zpravidla nešťastných a hned svým vznikem tragických. Jako dovedli vášnivě milovat, uměli také s extremní náruživostí nenávidět a pohrdat. Našli-li v ženě povahu trpnou, snadno podajnou a nesamostatnou, ničili ji živelností svých lásek i nenávistí, narazili-li pak u ní na kus vlastní bytostné energie, rvali se s ní a trpěli, dávajíce i jí trpět. S oběma druhy svých žen tvoří jako by samostatný, z normality vykloněný svět, v němž se intensivněji žije, bouřlivěji miluje, prudčeji cítí i bolestněji trpí a v jehož hranicích i lidské soužití je jiné, čistší a hrdější. Skutečná vášeň jest vždy krásná a pravá krása jeví se nám pokaždé prostá a vyložená: to jako byste čtli z knihy Svobodové, jež je hymnou života, výrazem jeho vážnosti a dokladem opojení jím. Radost života zní ze všech těch dvanácti románků, »horským pramenům odposlouchaných«, a ta právě jest v dosavadní literární tvorbě spisovatelčině vlastností novou, jíž bychom si u autorky takového nadání přáli v budoucnosti více než postupného halení se v nejasný mysticism.

Také Růžena Jesenská přišla v své nové belletristické publikaci s cyklem jedenácti drobných povídkových črt, v nichž tvůrčí zájem povahopisný a náladově psychologický převládá celkem nad příběhový i fabulistní. Už společné záhlaví těchto zlomkovitě zachycovaných episod i obrazů, »Mimo svět«, napovídá výjimečnost, křehkou exotičnost a místy skoro hotovou výstřednost voleného životného ovzduší, výběru látkového, líčených lidských osudů a kreslených povah. Něco tajemně drtivého, krajně osudového a živelně přírodního, cosi slavně povýšeného nad všední předsudky i lžimorální konvenienčnost, ale zároveň už něco odvážně hraničného vane z těch originelně cítících a otevřeně jednajících dívčích i mužských postav, stejně jako z podivně vyvrcholených příběhů i katastrof. Lidé nežijí tu normálně, jsou zmítáni temnou pudovou vášní, mají sta rozmarů i bizarních sklonů a nenávidí denní tuctovost. Chtějí svými zálibami i osudy jít mimo svět, od něhož je dělí všecken životní názor a základní pojímání reality. V tom jsou povídkové bytosti Jesenské podobny lidem Růženy Svobodové, jsouce v životě neseny láskou i vášní a propadajíce osudu i smrti, jsou však v příčině povahové extremnosti hnány ještě dále za mez reelnosti, až tam, kde by nebezpečí manýry mohlo se stát zároveň hrobem belletristického umění.

Předmětem povídkových motivů autorčiných, v nichž živel erotický převládá, dávaje jim tón i vnější zabarvení, jsou lásky z většiny nešťastné, s tragickým základem, vášnivé a sžírané vlastní vášnivostí, ale při tom vnitřně čisté i velké. O prostou smyslnost nebo pouhý tělesný požitek nikde jim nejde. Mají v sobě dost výstředního podivínství a proto jsou okolím nechápány i vysmívány. A jako spisovatelčiným láskám, jako vzájemným vztahům ženy k muži, jest vepsán znak smutné tragiky i rvavé osudovosti, jsou i osoby na nich súčastněné a je nesoucí v podstatě nešťastné, stále rozvířované, nikdy neutišené, zhusta klamané, podivínské i výstřední. Zvláště nervová složka jest v nich mohutně vyvinutá a její extremností také nejvíce v životě trpí. Moc i síla pravé, ryzí, ničím neomezované a jen sobě odpovědné lásky jest v nich tak vystupňována, že rozhoduje zcela suverenně o lidských životech, že jim sama o sobě určuje směr i mění jejich dráhy, a že drtí nebo zas obšťastňuje na stupeň slastné blaženosti. Své vášnivé, láskou zmírající a pro ni vše obětující ženské či dívčí bytosti uvádí spisovatelka v přírodní i společenská ústředí trochu romantisovaná a dává jim zažívat podivné, téměř bizarrně zbarvené příhody i konflikty. Nic snad nebylo tu autorce tolik vzdáleno a do té míry cizí, jako doslovná reprodukce životní reality, z níž naopak vybírá hlavně jen neobyčejné, nedenní, a v jejíchž projevech třídí netuctové od všedních. Rovněž nenajdete tady feministické tendenčnosti, ani složité problemovosti ideové. Zachytit v drobných, poněkud romantisovaných příběhových úryvcích žhavou vášeň ženského srdce, nelogičnost dívčích snů a dobrodružnosti i živelnou pestrost cítění ženina: to bylo tvůrčí touhou spisovatelčinou a nad ni její povídky nejdou, pokoušejíce se za to s tím větším úspěchem v malbě psychologické.

Helena Malířová ve své poslední knize, pojmenované »Ženy a děti«, jest oběma posléze uvedeným autorkám potud podobna, že také podává jí řadu úryvkovitě kreslených povídkových črt, stručných portrétků i situačních episod a že rovněž miluje v ní dívčí postavy, trochu výstřední, bohemské, vykloněné povahově i nazíráním ze střízlivé průměrnosti. Naivnost mládí a snivý idealism světového pojetí nahrazuje zde vášnivou erotiku Jesenské i přírodní živelnost Svobodové. A ten dodává belletristickým skizzám autorčiným také hlavního půvabu, jenž však zůstane půvabem jen dotud, pokud nebude opakován a nestane se manýrou. A nebezpečný sklon k ní zdá se tkvět právě už ve volbě románových povah s výstředním duševním i citovým založením... Spisovatelka vypravuje o drobných poblouzeních rozesněných kandidátek, líčí budoucí adeptky umění v řadě jejich mladických pošetilostí a skizzuje naivní lásky bezstarostně svět nazírajících milenců, nedbajících vnějšku ani vlastních životních potřeb a jdoucích jen za hlasem svého čistého, zhusta ne dost ujasněného citu. Při tom však i ty snivé dívky a odvážní mladíci s prvními reelními rozběhy do života, i ty jejich ideálně beznárokové styky jsou obetkány jistou přítulnou měkkostí náladovou a zároveň oním psychologismem přelétavých citů i rozmarů, v němž tolik vynikl z našich autorů na př. F. X. Svoboda. *V. Dbr.*

Poučná:

František Drtina: Školské a učitelské vzdělání v Americe. František Drtina: Význam pansofických snah J. A. Komenského. Rejzek Ant.: Bohuslav Balbín T. J. Jeho život a práce. Dr. Ladislav Brtnický: Dvanáct dní na moři Egejském. Ad. Boh. Dostal: Po stopách krásy. Vzpomínky z cest.

František Drtina: Školství a učitelské vzdělání v Americe. (Zvláštní otisk z »Pedagogických Rozhledů« XIX.)

Bylo docela přirozeno, jakmile nespokojenost s nynějším chatrným vzděláním učitelstva počala se u nás jeviti živěji, že hledány informace o tom, jakým způsobem cizina si vede v řešení této otázky, pro kulturu širokých vrstev tak důležité, již proto, že ještě dnes jistě 90% lidí vzdělává se jen na školách obecných. Monografie prof. Drtiny obírá se Amerikou, jež v této otázce je rozhodně nejdále, a při tom naprosto opustila jednotvárnou uniformitu našich poměrů, majíc celou řadu rozmanitých institucí sem hledících, a jmenovitě první zvláštní fakultu školskou v New Yorku s vlastní samosprávou. Lze jen chváliti, že autor podrobně vylíčil veškerou organisaci školskou v Americe, a jmenovitě důkladně promluvil i o amerických universitách, jichž typ se namnoze docela odlišuje od vysokých škol našich. Po této stránce pojednání prof. Drtiny je u nás dosud jediným souborným vylíčením školství amerického, zvláště v Spojených Státech, o němž informuje přístupně a s dokonalým ovládáním příslušné literatury. *Kd.*

František Drtina: Význam pansofických snah J. A. Komenského. (Zvláštní otisk z »Pedagogických Rozhledů« XX.)

V dějinách filosofie v užším smyslu slova bývá pravidelně Komenský vůbec pomíjen mlčením: pro pedagogickou jeho činnost, jež jediná ovšem přetrvala jeho dobu a teprv v našich letech náležitě se doceňuje, zapomínalo se na to, že rozsáhlá jeho literární produkce týče se i různých oborů jiných, jmenovitě pak i filosofie. Nehledě k tomu, že Komenského »Physicae ad lumen divinum reformatae synopsis« je pokus o smír Bacona s biblí, jeho snahy pansofické, pokus o souhrn všeho vědění lidstva na základě křesťanském, přes všecku mlhavost a neurčitost mají význam eminentně filosofický a předešly podivuhodným způsobem neklidnou svou dobu. Nepříznivý osud sice zabránil tomu, aby Komenský vypracoval svůj plán úplně a i z toho, co měl připraveno, zhltl většinou nenasytný požár lešenský; přes to můžeme dnes zjistiti bezpečně všecken historický vývoj pozoruhodné této myšlenky, která ovšem byla a jest utopií i podnikem, jehož provedení je vůbec nad síly jednotlivého člověka. Stručná, ale velmi obsažná práce prof. Drtiny výborně vystihuje tento rozvoj i základ velikolepé ideje pansofické a ukazuje i detailní její provedení; úvodem podáno ocenění Komenského jako nejlepšího představitele české reformace na poli výchovy, závěrem pak promluveno o vlivu Komenského na současníky i potomstvo. *F.*

Rejzek Ant.: Bohuslav Balbín T. J. Jeho život a práce. Nákladem Dědictví sv. Prokopa. Podíl na rok 1908. Čís. XLVIII. V Praze, 1908, str. 465. Za 7 K 50 h.

Nikdo neupře, že přítomná kniha je plodem dlouhé, pilné práce, založené na pramenech a na rozsáhlé literatuře. Této autor užil měrou vrchovatou. Vodítkem byla mu Zibrtova »Bibliografie české historie«. Ale výsledek neodpovídá námaze, již autor vynaložil na vylíčení života a doby Balbínovy. Práci Rejzkově předcházely dvě dobré studie, věnované Balbínovi. A jistě, že by nám ještě na dlouho stačila práce Tonnerova a Ferd. Menčíka ve Světozoru r. 1888 (roč. XXII.). Sotva také ukřivdíme p. autorovi, prohlásíme-li, že kniha jeho je »rozmnožené« vydání (a ne vždy šťastné) studie Menčíkovy. Spisovatel potvrzuje to sám v úvodu své knihy. Uvažoval prý, že asi budou někteří pokládati jeho dílo za zbytečné a »čas na ně věnovaný za zmařený«. Ale výsledek úvah vedl ho k rozhodnutí, aby se odvážil práce té přece, »a to z toho důvodu, aby byl Balbín přístupen i těm, kdo »Světozor« sotva kdy uzří a zvláště též studující mládeži, kteréž povaha Balbínova může sloužiti za vzor a vésti a nadchnouti ji k pravým ideálům, aby se vzchopila a jich následovala«. (Strana 20.)

K práci této byl povzbuzen prof. Kalouskem, který podotkl, že »by se měl napsati životopis Balbínův i dvojí, jeden veliký vědecký, druhý malý pro lid. Životopisec jeho měl by pročísti všechna díla Balbínova, poněvadž z rozmanitých úvah jeho bylo by lze sestaviti znamenitou charakteristiku tohoto podivuhodného muže. In libro topographico Miscellaneorum na mnohých místech připomíná, co kde sám zažil a viděl, na příklad o Hradci Králové, o Libici, o Potštejně, o Liticích, o Hasmburce a j. v., z toho by se mohlo sebrat dobré klasobraní«.

V knize Rejzkově vystupuje silně do popředí jeho katolické stanovisko, dané příslušenstvím k řádu T. J., přes to, že se snaží dáti své knize ráz »objektivnosti«. A tímto přísně katolickým stanoviskem pozbývá kniha naprosté důvěry. Spisovatel vystupuje v ní jako advocatus ecclesiae, či spíše jako advokát svého řádu. Autor ve své knize velice rád polemisuje, a to vědomě a ne vždy šťastně. Sám se k tomu doznává. Doznání toto prozrazuje celý ráz knihy. »Radil arci« — praví Rejzek v doslovu — »přítel dobrý, aby z bohaté snůšky materiálií k životopisu Balbínovu sebraných leccos pro tisk se vynechalo, jednak z té příčiny, že mnohé věci zde uvedené jsou odjinud již známy, jednak aby kniha nevzrostla a nenabyla rázu polemického, zejména co se týče výkladů o Tovaryšstvu samém, o přijímání jeho členů, o jeho vychovávací methodě, o různých zařízeních, jakož i činnosti jeho. I k tomu nabádal, aby stopováním duševního života Balbínova, zejména líčením jeho mládí a obcování s P. Lęczyckim nebylo dílo učiněno rozvláčným. Uznávám, kdyby se vybraly jen věci založené na historickém badání a hlavně to, co je nové, odjinud neznámé, kniha by co do ceny snad získala.« Spisovatel však prý neměl v úmyslu podati životopis Balbínův jako práci přesně literárně-historickou, nýbrž jako obšírný obraz celé jeho práce a snažení, jenž ne pouze historikům literárním, nýbrž i širokým kruhům podati má jasný přehled činnosti Balbínovy, jak po stránce duchovní, tak i se stanoviska dějin národa českého. Chtěl tedy autor vyhověti touto knihou oběma návrhům prof. Kalouska, opatřiti jeden vědecký životopis Balbínův, druhý pro lid. Ale to bylo nad autorovy síly. Oč je nám bližší

a sympatičtější studie Menčíkova, která ani dnes ceny nepozbyla. Kniha Rejzkova je pouze bohatší o novější literaturu. Jinak také spisovatel zbytečně knihu rozšířil. Na př. o zcela nemístný passus, věnovaný otázce dnešního studia klassických řečí (str. 52—54!) a j.

V díle Rejzkově je silně patrný nedostatek kritického autorova ducha. Spisovatel také hřeší mnoho proti duchu jazyka českého. Slovosled čistě latinský. Ani grammatických chyb se neuvaroval (skloňuje na př. manžel, manželi). Rejzek uvádí ve svém díle — a připočtěme mu to k dobru — regesta korrespondence generálů Tovaryšstva Ježíšova, pokud se týká Balbína, dále odpověď provinciála Millera S. J. na stížnost do utiskování Čechů v Tovaryšstvu, a konečně bibliografii, která je však neúplna. Postrádáme zde jistě důležitého spisu Schersnickova »De doctis Reginae-Hradecensis« z r. 1775, jejž uvádí Ant. Truhlář ve své »Rukověti k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.« (v Praze, 1908) na str. 92 pod heslem »Balbinus z Vorličné Jan«. Rovněž zde marně hledáme zajímavý L. Domečky doklad k pobytu Balbínovu v Hradci Jindřichově, jejž uveřejnil r. 1894 v »Ohlase od Nežárky«. Také rejstřík nevyhovuje všem požadavkům, trpí hlavně neúplností.

Kniha Rejzkova jest ozdobena Balbínovou podobiznou a dvěma snímky jeho rukopisu. Snímek druhý jest ukázkou z »Obrany jazyka slovanského« (z universitní knihovny v Praze).

Čekali jsme dlouho na podrobný životopis Balbínův, a nyní musíme čekati trpělivě dále. Takto zcela jistě nepředstavoval si jej p. dvorní rada Kalousek, jehož názor na Palackého, Denise je tak vznešený. *J. P.*

Dr. *Ladislav Brtnický*: Dvanáct dní na moři Egejském. V Hradci Králové, nákl. B. Melichara, 1908. (Melicharovy Bibliotéky sv. IV.)

Autor měl před několika lety příležitost mezi státními stipendisty, kteří každoročně vypravují se z řad professorských na cesty po Italii a Řecku, a z nichž — mimochodem řečeno — je vždy víc než polovice Němců, vykonati krátkou okružní cestu po ostrovech moře Egejského, které jako pořádný a věrný manžel účastnil se spolu se svou chotí. Co viděli a zažili, vylíčil tuto prostě, někde snad až příliš důkladně, bez velikých nároků uměleckých. Schéma jeho obrázků je prosté: popíše kraj, vypoví jeho historii, po případě drobné historky z cesty a hlavní slovo udělí výkladům důmyslného Dörpfelda, jenž od let bývá neúnavným pořadatelem a vykladatelem na těchto professorských výletech do starověku. Sem tam mihne se krotká narážka na naše poměry nebo vzpomínka na milé žáky, kteří se v dáli moří četbou klasiků, ale celkem nikde — což je nejvýš chvály hodno — autor svou osobu nestrká do popředí po příkladě oněch turistů, jimž je i na cestách vlastní já nejdražším předmětem, jemuž měnící se scenerie dodává jen vítané pozadí. Spisek příjemně poučí a pobaví čtenáře, jen škoda, že nakladatel nepřipustil k němu vhodných illustrací, bez nichž se po fantasii naší žádá místy přece jen mnoho.

F.

Ad. Boh. Dostal: Postopách krásy. Vzpomínky z cest. V Praze, 1907. Nákladem vlastním.

Bylo by lze srovnáním této knížky s cestopisem prof. Brtnického přímo typicky ukázat rozdíl, jak u nás cestují lidé generace starší a jak moderní a notabene dobře situovaný belletrista. Kdežto Brtnický až úzkostlivě se snaží být objektivní, chce vykouzlit před námi neosobnostní obraz dávno zašlého starověku, a to slohem prostým, urovnaným, snad až suchým, kniha Dostálová je samá subjektivita, samá květnatá fráse, samý spěch a chvat, který se přímo žene po stopách moderní kultury německé, nezapomene ani na chvíli na drahou osobu cestovatelovu a nepomine jediné příležitosti, aby nevrhl pohrdlivý úsměv na úzké poměry domácí. Brtnický byl rád, že vydal knihu bez obrázků: Dostal mohl si dovoliti luxus křídového papíru a hojných ilustrací. V jediné jen věci je dojemná shoda: oba cestovali se svými ženami, oba věnovali jim své vzpomínky, ale Brtnický zas prostě, několika slovy, Dostal v nadšených tirádách a superlativech. Opakuji: přímo typický rozdíl starých a mladých. Neváhám při tom říci docela otevřeně, že mně spisek Brtnického je neskonale milejší, protože patřím, bohužel, k těm čtenářům, které zrovna příliš neinteresují vzletná a květnatá líčení toho, co kde spisovatel procítil a si myslil; ba přiznávám se neméně otevřeně, že jsem místy ani nedovedl pochopit, co vlastně spisovatel vším tím bombastem chce říci. Vezměte jen poslední vzpomínku na známé sídlo krajinářské školy Worpswede: o malířích dovíte se sice několik řádek, ale za to daleko více o staré hospodě s řídkým pivem a tichou, bílou babičkou, čtete s podivením, že »od hnědé pusté stráně žlutavé, bezkvětné trsy svých opuštěných travin povlovně zvedající opodál mi před oknem, ploužil se vlnivý had smutku a uštknul mi srdce,« čtete o marném úsilí, jak »do vět vestylisovati nezapomenutelný obraz stišení a souzvuku uprostřed neporušeného proudu vážného a pracného, neubíravého života« atd. atd.: zkrátka, čtete krásná slova o vřelých a intimních citech, ale sami necítíte nic a nedovíte se také nic, což je přece jen zoufale málo.

F.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Měli jsme příležitost upozorniti na to, že cizí prameny mívají o církevních a náboženských poměrech v Americe zprávy odlišné od těch, které našemu českému čtenářstvu předkládají časopisy katolické. Když u nás »Čech« anebo »Hlas« anebo jiný klerikální časopis chce potěšit své čtenářstvo a uchlácholit jeho lítost nad neustávajícím hnutím Pryč od Říma, nad protináboženskou agitací Volné Myšlenky a jinými podobnými zjevy, tu se honosí rozmachem katolické církve v Americe neb aspoň v Anglii, ale v Americe raději. Každou chvíli získá katolická církev některého znamenitého protestantského kazatele, vynikajícího učence, boháče; dobročinnost a výchovná činnost katolická pak zase blahodárně účinkuje na lid a získává jej církvi. Nečetl jsem ještě, ale každou chvíli čekám, že se dočtu, jaký úspěch katolicismu ve

Spojených Státech severní Ameriky znamená volba Taftova na presidentství.

Proti tomu stavívají časopisy pokrokové, protiklerikální zprávy, které se s tím neshodují, ano mluví o pravém opaku. Ale tu pak stojí zpráva proti zprávě; kdo může rozhodnouti, která je spolehlivější?

Můžeme dnes předložiti čtenářstvu authentické vyličení sporného pole z pramene amerického a katolického. »Catholic Truth« (= Katolická Pravda) pozoruje, že církev v severní Americe nejen se nerozvíjí tak příznivě, jak by měla a mohla, nýbrž že přímo mnoho ztrácí, početně i významem. Udržuje-li se církev katolická přec aspoň na určité číselné síle, z toho zásluhu prý mají jenom veliké proudy přistěhovalců. Jakmile by přistěhovalecký přírůstek ustal, nastal by rychlý úpadek katolicismu v Americe. Nikde na světě prý totiž není nebezpečenství pro katolicism tak vážné, jako právě v Americe. Praví-li zmíněný časopis, že tam proti katolicismu bojují »tělo, svět a ďábel«, zní to sice snad biblicky, ale v této souvislosti je to fráze, která má nahraditi skutečnou pravdu, ale nepovídá nic.

Všimněme si této zprávy podrobněji. Americký katolicism jest udržován přistěhovalci, mezi nimiž katolíci z Evropy skoro převládají. Již druhá generace však odpadá od církve buď vědomě k církvím jiným, anebo mlčky ke lhostejnosti nebo k atheismu. Catholic Truth sama doznává, že miliony nynějších amerických protestantů neb atheistů jsou první nebo druzí potomci katolických přistěhovalců, kteří si z Evropy sic přinesli příslušnost k římské církvi, a beze vší pochyby také katolické názory a obřady, ale v Americe jich brzy pozbyli, velmi brzy a velice přirozeně, nepozorovaně.

V tomto doznání jest obsažena skutečnost, že Amerika rozkládá katolicism a ubírá mu půdy. »Tělo, svět a ďábel« asi sotva budou pravými zhoubci katolicismu. S těmi má církev co dělat všude a dovede si je dokonce pěkně podrobit v služebnost. Co je tedy pravou příčinou? Že by ve Spojených Státech musila podstupovati církev nějaký útisk, to nikoho ani nenapadne. Spojené Státy jsou vzorem říše nábožensky naprosto nestranné, svobodné, církevně úplně indiferentní. Novým dokladem toho jest otevřený list minulého presidenta Roosevelta na veřejnou interpelaci o konfesi presidenta nového. Podstatnou, význačnou známkou státu je náboženská svoboda. Tu mají všecka vyznání ve všem. A užívají jí plně. Jestliže některá církev neprospívá, nýbrž upadá, pak beze vší pochyby jest příčina zrovna v té svobodě a v církvi samé. Tvrdím, že naprostá svoboda a rovnoprávnost katolicismu neslouží, nýbrž škodí. Není schopen volné soutěže. Mimovolné doznání a pravé rozpoznání příčin skutečných uklouzlo samé Catholic Truth: »Americká společnost, tisk, veřejné školství, celá literatura, ano všecko ovzduší, ve kterém žijeme, je jed pro víru a život katolíků.« Posuzovatel, stojící mimo, může míti pochybnost o správnosti výrazu »jed«, řekl by snad prostě, že americké ovzduší svobody a protestantského ducha není půdou příznivou kultuře katolicismu, ale obojí je v podstatě stejné. V Americe se ještě nápadněji jeví, co rozpoznává ka-

tolický učenec Dr. Rost pro Německo, že totiž katolicism a katolíci nevydrží soutěže v protestantském ovzduší.

Výtah z citované zprávy v Catholic Truth přinesla »Korrespondence katolického duchovenstva«, vydávaná tiskovým »Piovým Spolkem«, ovšem bez našich úvah a s výhradami, a s upozorněním, že pochází asi z péra nějakého pessimisty, poněvadž se liší od obvyklého tónu a obsahu. Tedy: kněží smějí zvědět aspoň část pravdy; ale pro laiky, čtoucí jen katolické časopisy, se zprávy musejí upravovat, aby nepřestali věřit v neodolatelnost katolické církve.

K podobné taktice se ostatně uchylují katolíci jinde též. Na kongresu v Londýně uváděl biskup americký vysoké číslice přestupů. Ale »Catholic Directory«, oficielní publikace církevní, vypočítala, že za deset let na rozhraní obou století přibylo ve Spojených Státech přes 2 milliony katolíků. Leč naproti tomu jest fakt, že v téže době se přistěhovalo do Spojených Států na půl čtvrta millionů katolíků. Číslice mluví. K tomu další číslice: mezi 70 milliony obyvatel je teď asi 9 mil. katolíků. Ale vypočítalo se, že jen z Irska přibylo do Ameriky katolíků na 20 mil. Co se nedostává, zmizelo z církve. Kněží, kostelů, biskupství ovšem přibylo a přibývá značně. Ale to je vzrůst zevnější a více méně umělý, který nenaznačuje vždy sílu vnitřní.

*

Všude, kde posud není provedena r o z l u k a c í r k v e od státu, mluví se o ní aspoň a konají se přípravy. I v Anglii na příklad, kde přece spojení církve a státu je velice těsné a spletité, naléhají na ni aspoň independenti. Theoreticky o nevhodnosti sloučení takového uvažuje již i katolický hodnostář Don R o m o l o M u r r i, jedna z nejzajímavějších hlav katolické moderny v Italii. Jeho poměr k oficielní církvi ovšem je zvláštní, poměr církve a kurie k němu je přímo nepřátelský, tak že jeho názory přirozeně nejsou výrazem církevního smýšlení, ale proto nejsou o nic méně zajímavé a důležité. Murri, hlavní činitel v italském demokratickém snažení, soudí, že státní církev, vůbec jakékoli spojení, i jen volná a dočasná alliance mezi církví a vládnoucími autoritami je nejhroznější pohromou, jaká může stihnout národ.

Nejméně aktuelní je tato otázka posud v N ě m e c k u. V ostatních protestantských státech jest nové řešení poměru mezi církví a státem na denním pořádku. Bylo by zajímavo stopovati rozmanité formy řešení, ale poněvadž jsme se o hlavních již zmínili, nehodláme se jimi zabývati dnes. V Německu naproti tomu mohou se ozývati hlasy, volající po větším ještě utužení svazku mezi církví a státem. Máme před sebou knížku E r n s t a H a s s e h o, Das deutsche Reich als Nationalstaat. Zde nás upoutávají jenom vývody, týkající se církve. Od klerikalismu liší se spisovatel, patrně protestant, velice podstatně tím, že přímo obrací poměr mezi církví a státem, jaký je ideálem všech ultramontánů. Klerikalism chce stát učiniti služebným církvi, Hasse staví myšlenku církevní do služeb státního, vlastně národnostního ideálu. Myšlenka vnitřně jednolitého národnostního státu vede jej k tomu, aby požadoval pro katolickou i evangelickou církev novou formaci ve zřízení a ve vztazích na venek i do vnitř. Pro říšské katolíky jest jejich závislost na

Římu překážkou úplného přilnutí k národnímu státu. Nechce jim Hasse sáhat na jejich katolicism po stránce věroučné, mravní atd., ale přál by si, aby německá katolická církev se ustavila jako zemská národní, lidová katolická církev, zbavená jakékoli závislosti na Římu a jakéhokoli vlivu ze Záalpí.

Na protestantské církvi, vlastně církvích v Německu, zas mu nevyhovuje jejich territoriální rozdrobenost, která zachovává bývalé hranice různých velkých nebo drobných knížectví a království. Navrhuje jakýsi církevní centralism, který by z různých zemských církví vytvořil jednu, jednotnou, opravdu národní evangelickou církev německou.

Proč se o tom rozepisujeme? Z několika důvodů. Důležité jest především to, že Hasse tím stanoví jakýsi církevně politický program velkoněmecký nebo všeněmecký; není to pouze soukromý jeho nápad. Důležité je potom to, že staví myšlenku náboženstvo-církevní do služeb ideje národnostně státní. Nového to sice není nic věcně, ale forma je nová. Zajímá nás konečně stanovisko autorovo k církvi katolické. V něm je korrektura běžného u nás mezi českými katolíky názoru, že »germánské náboženství« je protestantism, názoru nesprávného. Autor počítá s německými katolíky a nebere jim jejich katolictví, ani ho nenapadne radit jim, aby se stali protestanty. Jeho myšlenka národně německé katolické církve, nezávislé na Římu, jest ovšem utopie. Právě v Německu těsný poměr katolíků ke kurii — přes všecku intellektuelní samostatnost — jest výsledkem staletého vývoje a nezmění se, nemůže se změnit. Jsou církve katolické volnější od Říma, církev americká a z části francouzská, ale i jejich poměr jest historicky dán, a v přítomnosti spíše jsme svědky utužování těchto vztahů, než uvolňování. Ani v Německu se ovšem nezdaří nic z takovýchto snah. Vždyť by se tím poměr kurie k říši spíše ještě zkomplikoval, a uvnitř té, podle přání osamostatněné katolické církve německé vzrostly by nesnáze též: náleželi by do ní — má být národně, nacionalisticky německou! — také katoličtí Poláci?

Proč si jen pořád lidé lámou hlavu návrhy na reformu katolické církve?

Co se pak týče přání o centralisaci zemských církví protestantských v jednu národní, v tom spatřuji přeceňování zevnější organisace. Není pro mne aspoň pochybnosti o tom, že náboženství a církev mohou býti znamenitými oporami národního ducha, jako naopak mohou též býti jeho přítěží a překážkou, ale ne mocí své organisace, jakékoli, nýbrž mocí své vnitřní, ideové, mravní jakosti.

8. března 1909. +

Feuilleton.

Lukrezia Borgia.

Ercole princi, jak je možno rváti
za vlásky takto bratra Ippolita?
Sem ke mně, Ippolito miláčku můj,
sem pojďte, matka ublížit vám nedá!
Vy našeho jste bratra obraz živý,
vévody Cesara — Ercole princi,
vy nemračte se hned tak uraženě,
a pojďte k matce tuto s druhé strany,
vy za to obrazem jste svého otce,
Alfonse, vévody a pána mého,
a Cesaru se duchem podobáte
a silou paží jistě jako Cesar
vy jednou býka dovedete zabít —
ach, já vás tenkrát měla pod svým srdcem,
když jasný Cesar velkou duši svoji
odevzdal Bohu ve španělské zemi
při nezdařeném podniknutí v poli...
Já hořem pro něj živila vás tenkrát
a vzpomínkami na něj, které rovněž
slzami byly... tak... jen přitulte se.
A vy pak, Leonoro, posaďte se
sem k matce na klín, hlavičku tak držte,
bych mohla se vám chvilkou dívat v oči...
Tak... náš Francesco maličký spí vedle
a budem tiši, by se neprobudil.

Je poklidmo a svátečno v mé duši,
Jak každodenně já se zpovídala,
a nad to přijala dnes tělo Páně.
A vás tu držím, děti, děti moje,
mé hlavy drahé, největší mé štěstí
pozemské pouti... Březnový den bývá
tak, jak můj život: chumelí se sněhy
a nebe zakalí se — hned zas šlehne
zář slunce z mraků — sněhy roztaví se
a zem se směje zlatým volným blahem —
a náhle liják šlehá — slunce mizí,
by za chvíli zas novou silou vzplálo —
a v posled den se vyjasní a večer
je teplý, mírný, plný hvězdné záře...

Vám povím o tom — líp, když uslyšíte
z úst matčiných, než zlobou cizích lidí
příběhy její divně znetvořené.

U máti své, Vanozzy, vyrostly jsme
tři dítky. Denně navštívil nás otec.
Vzdav skřínce svatých ostatků svou poctu
a před obrazem Madonny, kde plála
lampička vždy, se zvykle pokřižovav,
nás svolal, v náruč bral a na kolena,
projížděl vlasy naše bílou rukou,
po zdraví ptaje se a zájmy naše,
tak poslouchaje, jako by to byla
věc nesmírná a velmi důležitá.
Byl tehdy předním kardinálem církve.
Byl bohat, palác nedaleko od nás,
jejž obýval, byl z prvých v celém Římě,
a stříbrného náčiní měl spousty,
úžasné perly, kameny a skvosty,
i pokrývky, jichž hedbáv zlatem prošit,
snad v celém světě neměl rovných sobě.
Postavy vznešené byl, jasných skrání
a čela veselého, obrví pak
královské bylo, líce jeho byly
zardělé slabě, jako svěží broskve,
a oči tmavé — vy, má Leonoro,
vy dítě moje, máte oči jeho,
i pohled jímavý — hlas jasný, zvučný,
jenž chvěje nitrem toho, kdo jej slyší,
vždy vesel, mírný v jídle, pití, honbě,
a nikdy znaven, jako slunce šířil
radostno všude přítomností svojí.
Máť naše byla rozšafná a zbožná,
však prostoduchá, v čtení ani v psaní
se nevyznala, proto otec záhy
mě do kláštera odved k zbožným sestrám,
kde učily mě obřadům a zvykům,
jež svaté náboženství vyžaduje,
a potom k tetě, donně Adrianě
jsem dána byla, vdově po Orsinim,
jež měla dům blíž Andělského mostu.
Tam učili mě první učitelé
všem formám žití: čtení knih a tanci,
způsobům rozhovoru, slušné chůzi,
jímavé skromnosti a hraní loutny,
přesnému písmu, spisování veršů
a řeči latinské. Mně družkou byla
Julia, snacha donny Adriany,

Farnese rodem. Krasavice byla
a vlasy měla plavozlaté barvy,
jak já, však její sahaly až k zemi.
— Však, přijdete-li někdy ve Vatikán,
tam spatříte ji. Později, když byl zvolen
za hlavu církve kardinál, náš otec,
dal vymalovat stěny Vatikanu
obrazy z Písma. Na té jedné stěně
je výjev, kterak Madonna v své slávě
za doprovodu skvoucích cherubínů
k nebesům stoupá — a té Matce boží
Pinturicchio, malíř otce mého,
dal Juliinu podobu tak správnou,
že lepší nenajde se. Ctitelem byl
Rodičky boží v každý čas náš otec,
a často tvrdil, že jej Matka boží
laskavou přízní zvláště opatruje. —
Ta krásná donna byla přítelkyní
našeho otce, víc jej milovala,
než muže svého — tenkrát v celém Římě
nebylo ženy, jež by nevzplanula,
když kardinalův pohled na ni padl.
A teta Adriana nevzepřela
se svazku tomu, jenž byl zřídlem štěstí
i pro ni, pro Julii i rod její,
neb otec náš byl kavalírem štědrým.

Na jednu chvíli čekali jsme všechny —
ta chvíla přišla: zemřel svatý otec,
a byla volba. Tuhé dny to byly,
neb kardinali dražili své hlasy
k úžasné výši. Čtyři mezci nesli
zlaťáků pytle jenom ku Sforzovi,
a patriarcha Venezie, stařec
stoletý téměř, vzal pět tisíc skudů
od otce našeho... A přece bylo
nejisto všecko. Za srpnové noci
— jak dnes to vidím, kardinali byli
už týden v konklave a nejistota
nás bičovala takřka k sešílení —
my všechny klečely kol krucifixu,
Julia, já i donna Adriana,
mát Vannoza, jež rozčilena přišla
noc probdít s námi, modlily se, lkaly,
volaly k Bohu, aby doved všechno
k dobrému cíli, tiaru dal tomu,
jenž osudů nás všech byl ředitelem.
A ráno v šeru přibyl spěšný posel,

že kardinal byl zvolen za papeže
a Alexandrem Šestým nyní slove.
My znovu zaplakaly, objaly se
a spěly k Vatikánu. Chrám už pln byl
zvědavých davů, klekly jsme a srdce
nám bila, že jsme slyšeti je mohly.
Tu svatý otec nesen v zlatém trůnu,
v své celé slávě objevil se v chrámu,
jak božstvo zářné, velebné a vlídné.
Tři prsty drahé ruky jeho kmitly
se ve vzduchu, my hleděly mu v tváře
a zvenku hlaholily zvony Říma,
varhany hřměly, nám jen slzy tekly,
a svatý otec žehnaje nás hledal
pohledem štěstí, hledal, až nás našel,
kýv hlavou lehce, blaženě se usmál...

Ach, děti moje, moje drahé děti!
Slunečné chvíle plály nad mým žitím,
a sníh a déšť hned na to z nenadání...
Mě tenkrát zasnoubili s mužem hrubcem,
že větévkou byl na pni mocných Sforzů...
A k svatbě té, jak posel otce svého,
váš otec, pán můj Alfons, tehdy přišel.
Nám darů dali, slavnost vystrojili,
a tančilo se — svatý otec s láskou
vždy rád se díval, když jsem tančívala
můj tanec chvále. Po svatbě jsme žili
na dále v Římě, Vatikán byl druhým
palácem našim, Julia dál sestrou
a donna Adriana matkou naší.
Náš bratr Cesar stal se kardinálem
a bratr Juliin též dostal purpur,
což římský vtip si na dlouho bral za terč,
nevěstou Kristovou ji nazývaje,
ač věc ta jenom o dobrotě srdce
svatého otce svědčila a svědčí...

Tu stalo se, že jako na divadle
muž vystoupí, jenž za svými jda cíli,
osudy druhých osob vezme v ruku,
a vládna jimi, povznáší je, ničí,
jak prospěch jeho právě vyžaduje —
tak Cesar, bratr náš, vzal v ruku svoji
osudy naše. Velkodušný, smělý,
k vysokým metám upjal zraky svoje
a šel k nim krokem pevným, bezohledným.
Don Sforza, manžel můj, stál v cestě jemu.

chtěl odstranit jej. Výstrahu jsem dala
manželu svému, dostal v čas ji, vrh se
na tureckého koně, pádil z Říma,
a za noc a den dospěl do Pesara,
kde kůň mu klesl. Na to prohlásili
náš rozvod. Sforza, proklínaje, svolil.
A brzy potom vytažen byl z řeky
náš bratr nejstarší, jenž vévodou byl
a rány bodné hlásaly, že spáchán
byl zločin na něm... Tenkrát svatý otec
se zavřel v komnatě a jídlo odmít,
jak žít by nechtěl... jenom pláč byl slyšán...
— don Giovanni byl zvláště pýchou jeho —
před dveřmi stála řada kardinalů
a klepali a prosili, by vyšel —
a když pak vyšel, všichni zděsili se:
bled, sestárlý a sešlý, zhubenělý,
slovíčka neřek, na postel jen padl,
a od čtvrtka spal mrtvě do neděle...
A když rok smutku přešel, bratr Cesar
odhodil s plecí kardinalský purpur,
jít touže drahou jinou. Svatý otec
jej poslal v slávě k francouzskému králi,
kde Cesar stal se vévodou a princem
jasného domu... Zatím zasnoubila
mě znovu vůle papeže a otce.
Princ aragonský vyhlédnut byl pro mě
a přišel do Říma. Byl mladý, pěkný,
a trochu nesmělý, jak první jaro.
A svatý otec dal mi věnem Nepi
a Sermonetu, slavnou svatbu moji
dal vystrojit mi v síních Vatikanu...
Po roce přepaden byl zakuklenci
můj manžel v noci na petrských schodech,
byl pobodán, však prchl ještě v palác,
kde svátost umírajících mu dána —
však síla mládí jeho zvítězila,
a v krátkém čase prohlásil nám lékař,
že uzdraví se. Vévoda, náš bratr,
jej navštívil, však zlobný pohled jeho
nám věštil, že se neraduje v nitru,
ba, vycházeje z komnaty, řek ostře:
Co v poledne se nestalo, to večer
se státi může .. Krev nám tuhla v žilách,
my u manžela byly dnem i nocí,
i jídla vařily mu, aby chráněn
byl před jedem a před nástrahou jinou.
Tu jednou vstoupil zase v jizbu Cesar

— náš bratr nenáviděl muže mého,
snad překážku v něm viděl plánů svojich —
a poručil nám vyjít. Šly jsme, slzíc,
neb Micheletto s ním byl, pochop jeho.
A v noci na to pochovali prince...

Já stále plakala, a svatý otec,
jenž nerad viděl smutek kolem sebe,
mě v Nepi vypověděl. Odjela jsem.
A v Nepi bylo truchlivo a teskno...

Don Cesar zatím strojil pro mě svatbu,
a svatý otec, jenž už ve všem musil
s ním souhlasiti, horlivě se staral,
bych byla oporou zas plánů jejich.
Můj nový ženich dosud je mým pánem
a otcem vašim, děti milované...
Ach, zdráhali se tenkrát ve Ferraře
a jednali a psali sem tam dlouho,
jak prodej věci byl by to, ne svatba
truchlivé vévodkyně sermonetské.
Jedenkrát uveden byl svatým otcem
náš messer Cavaleri v Sant Angelo,
kde svatý otec truhly otevíral,
a ruce obnaživ, bral hrsti šperků
a na zem kladl: To dám Lukrezii,
a tohle ještě! Znovu v truhlu sahal
a znovu lovil: Tohle dám jí také!
A všecko vypište to do Ferrary
pánovi svému, messer Cavaleri! —
A nad to papež desátků se zřekl
a k mnohým výhodám dál zavázal
a ještě přidával a slíbil přidat,
až povolili...

A já toužila jsem
odejít z Říma, rodiny a všeho,
co kolem bylo! Jako jaté ptáče
ve zlaté kleci já si připadala
a přála si, by otevřeli dvířka,
bych křídla rozpjala a letla v dálku....
Mně bylo trýzní vidět otce svého
pod vůlí bratrovou a mukou cítit,
že i můj osud je mu hračkou v ruce!

Napsali smlouvy, odevzdali dary
a průvod připravili. Svatý otec
vystrojil ještě slavnost rozloučení,

jak nevídaná dosud byla v Římě.
A tenkrát sedě na trůně a hledě
rozesmán štěstím na výstupy různé,
hry veršované, scény jinotajné,
jež složeny a přednášeny byly
ku poctě naší, vyzval mě a bratra
ku tanci. Tančili jsme tanec spolu
morescu, Cesar pastýřem byl rovin,
já horskou pasačkou, a svatý otec
zálibu takou našel v tanci našem,
že dlaněmi nám takt dávati ráčil...
Vždy rád nás vídal tančívati spolu,
neb Cesar vévoda byl nejkrásnějším
jak vzrůstem tak i tváří z mužů římských,
a mně pak bylo dvaadvacet roků...
A když nám na dobrou noc žehnal papež,
tu vyznal nám, že nejkrasším dnem jeho
byl tento, kdy mě viděl zářit štěstím
a krásou a tak připravenu k cestě
v dny příští. Tenkrát bylo naposledy,
kdy tančila jsem s vévodou svým bratrem.

Po novém roce vyjely jsme z Říma.
Nesčetné vozy, stopadesát mezků
výbavu vezly. Průvod náš byl skvělý.
Na koních jela všechna šlechta římská
branami slavnostními. Svatý otec
stál na pavlánu Andělského hradu,
— jak vždycky stával v časech uplynulých,
když vyjíždívala jsem někam z města
a hleděl za mnou žehnaje mi stále...

Ach děti moje, dvacetkrát se měsíc
proměnil na to, a můj otec zemřel...

Co potom bylo, povím někdy jindy.
Francesco, tuším, probudil se vedle.

Vy jistě uslyšíte jednou zvěsti
o dědu svém... mém otci... kletby lidí
a soudy přísné... Ale vzpomeňte si,
co matka vaše vyprávěla o něm...
Měl rád své děti... A co dělal, dělal
jen z lásky k nim. A soudce vševědoucí
milostiv bude drahé duši jeho...

—*by*—

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Vystřízlivění.

Minuly velikonoce, zpytováno i svědomí politické, ale až na malou, ale tím zábavnější šarvátku mezi českými radikály různých vyznání ze všeho rozjímání politického nelze poznati, jaký bude kurs příští české politiky. Je sice pravda, že není stejně znám kurs politiky vládní a německé — ale ve stavu našich věcí právě nynějším mělo by být lhostejným, jakým pokusem ministrpresident baron Bienerth přijde a začne. Nevěříme sice, že krise české politiky dostoupila už teď své výše, toho vrcholu, kde se bude m u s e t rozhodnout o budoucnu, ale přec k onomu kulminačnímu bodu spějeme přímo srázem a bylo by v zájmu klidnějšího průběhu kritických dob záhodno, aby se alespoň někde ukazovaly základní rysy budoucích forem a formací naší politiky. Co se do vyřízení této akutní krise české politiky stane ve Vídni, je více méně lhostejno. Oposice — neoposice, všechno stejné a nerozhodující: pro vídeňskou delegaci na ten čas zdá se nám jen jeden úkol skutečně nad jiné vážným. Čeští poslanci bez rozdílu museli by na tom pracovat, aby se neztratila pro nás v nehotových poměrech vídeňských jedna důležitější posice do té doby, až naše domácí krise bude, či vlastně budou vyřízeny. Má-li se, nebo bude-li se hlasovat pro anebo proti nějaké té předloze ve Vídni, zatím nepadá na váhu.

Česká delegace ve Vídni toho času nemá ani z daleka stejného cíle, není ani z daleka stejného nazírání na věci ve Vídni a nemůže být, poněvadž z domova domácími poměry poslanci jsou hnáni nejrůznějšími směry. V Čechách jsou uprázdněny mandáty do sněmu a na říšskou radu a volební boj stal se hlavním regulátorem vídeňské politiky. To je stav nemožný, protože nepřirozený. U nás nevolí se už poslanec pro to, aby ve Vídni dělal tu a tu politiku, u nás provozuje se ta či ona politika jen proto, aby pan X nebo pan Y byl zvolen.

Dříve než se bude moci jen poněkud vážně jednati o tom, jaký kurs má česká politika na příště ve Vídni míti, musí být úžasně rozhárané poměry v Čechách alespoň poněkud a částečně upraveny. Jinak

se neutlukou ve Vídni jen jednotlivé strany, všecky strany utlukou poslední zbytek českého vlivu na vnitřní politiku rakouskou na drahnou dobu.

Proto tvrdíme, že krise spěje srázem ke kulminaci, ale ne krise kabinetu Bienerthova, jen krise naše vlastní. Snad nám nehotovost vídeňských poměrů může být jen vítanou, prozatím. V příštím ne zcela dvouměsíčním zasedání parlamentu sotva dojde k rozhodování o záležitostech, které by už nyní ve Vídni kategoricky vyžadovaly zásadní rozřešení českých rozporů. Budou na denním pořádku záležitosti, o nichž české strany už rozhodly. Kdo na př. hlasoval pro brance vzhledem na zahraniční situaci a p., ten nemůže hlasovat proti annexi a konsekvencím jejím: 55milionové náhradě Turecku a annexční předloze samé, a to tím méně, když byl přec jen zachován mír. Annexe vlastně byla už v parlamentě přijata.

Vnitřní konsekvence této akce dostaví se patrně až na podzim, až finanční ministr předloží celkový účet finanční, až bude žádat schválení půjček a nových daní. Do té doby toho vyžaduje skutečně onen tak často citovaný zájem českého národa, aby se v Čechách vědělo, co a jak. Už jsme se o tom zmínili, že zahraniční poměry, jak se v posledních měsících utvořily, tlačí na vnitřní politiku směrem pro nás nepříznivým. Skoro všichni poslanci, kteří v poslední době o politické situaci veřejně mluvili, tento názor potvrzují. Přes to důvodně lze pochybovat, že by se nynější vláda odvážila k nějaké zjevně nám nepřátelské akci. Baron Bienerth bude spokojen a šťasten, odbude-li si jarní zasedání bez hlubšího porušení. Všecka vážnější rozhodnutí odložena budou na podzim. Už jsme řekli, že nám může být situace barona Bienertha prozatím, do podzimku lhostejnou, jsme si přec sami mnohem bližší. A už z toho důvodu, už proto, že všecky síly politické musí být okamžitě soustředěny na uzdravení našich poměrů doma, může nám být vítáno, když se na říšské radě prozatím nebude rozhodovat o velkých zásadních otázkách vnitřní politiky.

Že tím uzdravením nemáme na mysli nějaké svornostářské reorganisace, netřeba dokládat. O nemožnosti nějaké podobné koalice byli jsme zejména my vždy přesvědčeni a nemohli bychom pro ni horovat právě teď, když jsou poměry rozháranější, než kdy před tím. Ale kolik je nezdravého v celé politické organisaci naší, nejlépe je patrno z toho, že netrpí vnitřní slabostí a rozporem taktickým i programovým strany staré a starší, ale i strany, které na troskách staro- a mladočeských sotva se dostaly k slovu a moci: agrárníci i radiká-

lové. Co se před a po odstoupení ministra Práška odehrává v straně agrární, dosvědčuje, že tato na ten čas největší strana česká už — dvě léta po svém vstoupení do politické arény jako mocný a vlivný činitel — trpí vnitřními rozpory, programovými, zásadními, taktickými a ovšem i osobními. Ale i nejmladší strana radikální, která je právě v nejprudším boji o vlastní posici, už se rozpadává v dřívější své prvky a nejen, jak by se na první pohled mohlo zdáti, k vůli kandidatuře na Vyšehradě, ale jak z polemik posl. Klofáče vysvítá, z důvodů zásadních, pro ni životních — diference v nazírání na radikalism vůbec, na taktiku radikální zvláště.

Bylo by velkou chybou, kdyby někdo vnitřní rozháranosti české chtěl podceňovat a připisovat jen na účet jistě stávajících osobních rozporů v jednotlivých stranách. Jistě je v straně agrární dost řevnivosti mezi ministrem Práškem a předsedou agrárního klubu posl. Staňkem, a byť se to sebe opatrněji skrývalo, poslanci Klofáč a Choc netáhnou už za jeden provaz — ale zoufalé poměry v českých stranách mají vesměs hlubší důvody a skoro se dá přesně usoudit důvod jeden a společný všem skoro dosavadním stranám českým: neupřímnost programovou. Na ni zahynuli Staročeši a dokonávají Mladočeši. Skoro celých posledních deset let Mladočeši prodělávají krisi, která je musela zasáhnout, poněvadž program mladočeský sami nemohli provádět a provést. Neustálé jednání proti vlastnímu programu, slevování z něho, muselo přivést do řad mladočeských tolik zmatků, že muselo konečně dojít k dnešním koncům. Dr. Pacák posledně, eufemisticky ovšem, v Kutné Hoře chybu tu doznal, vykládaje, že Mladočeši vedle velkého svého programu neměli a nemají programu aktuálního stále proveditelného. Ve snaze Mladočechy v národě diskreditovat jak strana agrární, tak i radikální musely je přetrumfnout: a přetrumfovali ve svých programech onen program mladočeský, který existoval, program, o němž Mladočeši zkušení jako dr. Pacák dnes sami říkají, že se hodil jen pro dobu abnormální. Přirozeně dospívají obě tyto strany aktivně politické v praxi k přesvědčení dr. Pacáka, že programy ty jsou neproveditelné, poněvadž jsou sdělány pro poměry pokud možno ještě abnormálnější. V straně agrární snad bude dost odvahy, dokud je čas, přiznat se ke kardinálním těmto chybám, a to prostě z toho důvodu, poněvadž strana agrární se dostala neočekávaně brzo, volební reformou, k vlivu a moci a poněvadž nepoměr mezi programem a nutnou, poněvadž skutečnými poměry vynucenou taktikou ji vázal hned v prvním roce tohoto vlivu politického ruce. První zjevnou obětí tohoto rozporu, oné ne-

upřímnosti byl ministr Prášek a nemožnost obsaditi portefeuille orby českým agrárníkem je dalším následkem této taktiky. Tyto následky snad dříve než u jiných stran přivodí v straně agrární programové vystřízlivění a umožní je také stavovský charakter strany. Strana agrární nepotřebuje už katastrofální programy »pro dobu abnormální«, poněvadž voličstvo svým povoláním, svými existenčními otázkami je vázáno víc než všude jinde na časy a poměry normální. Tím ovšem nemá být řečeno, že se strana má nebo musí vzdát nějakých ideálních bodů programových — to nesmí a neučiní žádná strana česká — ale jistě uspokojí voličstvo programem otázky reální, časové a aktuální obsahujícím a taktikou tento program plnící. Příznaky takového uspokojení byly patrny dosud víc než často — jak často slyšeli jsme stesky na stálé otázky jazykové, ba i kulturní (universitní).

Že strany radikální mnohem nesnadněji si přivyknou na programovou upřímnost, je přirozeno. To pochopí každý, kdo klidně a spravedlivě posuzuje vznik a existenci stran radikálních a kdo je nezamítá a priori. Ony v první řadě musely mít program přitažlivější než všecky ostatní strany a počítají skoro výlučně na »doby abnormální«. Ale čím víc vzrůstá počet poslanců stran těchto, tím víc straší tyto exponenty ve Vídni abnormální program, a tím netrpělivějšími se stávají při vyčkávání dob mimořádných. A zdá se, že poslanec Klofáč, který z nich je ve Vídni nejdéle, už prohlédl, na poměry a doby abnormální už nevěří a nečeká a čekati nechce. Tlačí ho normálnost a aktuálnost otázek přítomných dost a dost. Poslední polemiky jeho se státoprávníky to dokazují víc než dost. A u radikálních stran a frakcí jde více o taktiku než o program. Kdo je nucen počítat s radikály, a to musí stejně parlament jako vláda, musí pamatovat také na radikální programy. My jsme si vždy radikálních stran výslovně přáli. Ale radikalism poslance odebírajícího se do Vídně za plněním mandátu právě mu svěřeného, vrcholící v úmyslu bořit parlament, do něhož byl zvolen — ten radikalism musí prozradit svou vnitřní slabost v prvním týdnu. České radikální frakce na říšské radě nezkompromitoval jejich sebe abnormálnější program, ale abnormální taktika, které užívaly v dobách normálních, připravila je ku vlastní a celé české věci škodě příliš záhy. Proto otázka, kdo zvítězí v dnešním boji Klofáč—Choc—Hajn, není pouze otázkou jen radikálních stran, nýbrž otázkou daleko vážnější a dotýkající se všech stran českých bez rozdílu. Za nynějšího stavu věcí radikální křídlo české delegace, jako radikální strany vůbec, sloužit může jen za zbraň,

za strašáka vládě a Němcům. Křídlo však, které neumí létat, zbraň, která nemá náboje, strašák, který je při bližším poznání směšným — jsou bez ceny.

Jediná strana, která si dovedla vzíti naučení z české politiky posledních 30 let, je strana klerikální — to nutno beze všeho doznat. Že vidíme už v pouhé existenci takové strany vážné nebezpečí, netřeba dokazovat. Dnes tato klerikální strana je organisována a pracuje pouze politicky. Prozatím. Jakmile se sorganisuje i hospodářsky, a to sociálně, bude počítat nejen s politickými instinkty mas a voličů, bude vyhovovat potřebám hmotným, bude pro národ náš pohromou.

Nic v české veřejnosti nepřekáží, aby došlo k vystřízlivění programů, k probuzení z abnormálních snů. Ničeho se nemusíme vzdávat, nikde ustupovat, na svém právu všude můžeme stát, musíme a budeme — ale přestat se musí nastrkovat lidem unaveným bojem o život fantómy abnormálních programů, místo pomocné ruky pro tento krutý boj. Není pravda, že český lid si stále ještě přeje onoho systému, český lid je přístupen tomuto vystřízlivění, on si dá líbit rád, když se mu řekne plná pravda. Je dost možno, že tuto novou pravdu neuslyší rád od lidí, kteří mu tuto novou pravdu vykládati budou nyní, když mu třicet let říkali něco jiného. Český lid žije ve středu Evropy, má tytéž potřeby, strasti a bolesti jako všichni ostatní národové kolem něho. Proč zrovna by měly sloužit nám programy abnormální, když všichni ostatní národové jdou za cílem reálním! Ne — tak se nedostaneme vážně nikam. Právě minula doba abnormální, snad až příšerně abnormální. Našich programových abnormalit si nikdo nevšiml, ani ti, co je mají na programu sami. To nám musí být ponaučením, ponaučením prožitých dějin. Ještě každý, kdo životních takových imperativů nedbal, utrpěl škody. Abnormální perioda má být likvidována na podzim. Máme už jen málo času k ohromné práci, kterou k přípravě musíme vykonat. *Č.*

Zákonná úprava péče o mládež.

Národohospodářská a sociálně politická úvaha.

Napsal MUDr. Jan Dvořák.

Nespornými novodobými zkušenostmi prokázána jest všeobecně ve všech kulturních státech nevyhnutelná potřeba, aby ošetřovná a výchovná péče o mládež postavena byla na pevnou zákonitou základnu. Ve vládních kruzích říše naší proniklo bohužel přesvědčení toto příliš zpozděně, kdy na sanování nepřehledných národohospodářských škod a ztrát na naší národní mládeži nemožno více pomýšleti, a kdy musíme i v nejdůležitějším odvětví sociálněpolitickém nechat líbiti si oprávněnou výtku, že v politických i kulturních otázkách pokulháváme vždy za našimi zahraničními sousedy. Výtka ta nebyla bohužel snad nikdy případnější a zaslouženější jako při otázce projektované právě zákonné úpravy výchovné péče mládeže, kdy teprve chvalozpěvy pruské vlády o blahodárných osmiletých zkušenostech o působnosti tamního zákona probudily nás z naší lhostejnosti k jasnějšímu nazírání a ke konečnému rozhodnutí. Po osvědčeném vzoru sousední německé říše a v šlépějích vlády pruské dostala se i u nás na program zákonodárného řešení otázka sdělání obdobné zákonné osnovy o ochraně mládeže, na které v Prusku vybudována byla celá nová závažná výchovná sociální instituce k záchraně mravně ohrožené mládeže. Opozdění své vykládá vláda naše v osnově své zejména tím, že v říši naší vzlet společenských snah v oboru ochrany dítěte a péče o mládež později pronikl do širších vrstev lidových než v jiných státech, kde rozvoj průmyslu mnohem dříve vznikal a se vyvíjel.

U nás omezovala se dosud péče o mládež — vyjímaje jedině akci sirotčenskou a nalezineckou — takměř výhradně na soukromou činnost společenskou, která nepopíratelně v poměrně krátké době k zlepšení ochrany dětí a péče o mládež velmi mnoho vykonala.

Seznáním velice rozsáhlého pole působení a nesčetných nedostižných úkolů přišlo zároveň na jevo, že spustlost mládeže šíří se s mo-

derním vývojem společenských poměrů, že nesoustředěné a neorganisované soukromé síly společenské pro veliké a mnohostranné úkoly péče o mládež nejsou samy o sobě způsobily, a že k účinnému potírání spustlosti mládeže nezbytně třeba jest zasáhnutí státní moci a nových zákonitých ustanovení.

Výsledkům vykonaných pozorování a dosažených zkušeností dostalo se přesného a určitého výrazu a vytříbení na I. rak. kongresu pro ochranu dětí ve Vídni, kde tlumočeno mimo jiné docela nepokryté poznání, že je v první řadě v zájmu státu, aby v boji proti spustlosti a zločinnosti mládeže ujal se sám účinné iniciativy a aby otevřel zdroje státní vedle repressivy i praeventivě za účelem nutných a neodkladných opatření ku záchraně mravně ohrožené mládeže, a aby takto učiněn byl konec zhoubným kompetenčním rozporům o rozvrh nákladů mezi státem a zeměmi.

Podařilo se konečně i u nás dospěti na dráze vývoje ochrany mládeže aspoň k první metě, sdělání a předložení hotové osnovy rámcového zákona říšského panské a poslanecké sněmovně v posledním čtvrtletí r. 1908.

Směry vlády rakouské, jež vytyčila sama veliké své novodobé sociálněpolitické akci, liší se ovšem velice podstatně od základních zásad, na nichž zbudovala vláda uherská celou velkou soustavu státní péče o mládež, a jež v hlavní podstatě záleží v tom, že stát uherský, pojav za čelný programový článek a vůdčí ideu centralisaci ochrany mládeže bez ohledu na zemské a župní zprávy i drobné atomy samosprávných obcí, převzal na sebe výhradní úlohu přijímati do státní péče všechny mravně ohrožené děti, při nichž prokázána jest nutná potřeba veřejné péče, bez ohledu na hmotné poměry rodičů a beze všeho ohledu, zda dodatečně zavedeným šetřením převezme na sebe stát či pokrevní ascendenti krytí vzešlých nákladů.

Vláda rakouská naproti tomu v osnově zákona vypočítává, vyměřuje a ukládá přespříliš úzkostlivě a takměř obchodnicky již předem zemským správám, k jakým hmotným obětem musí se napřed odhodlati a zavázati, má-li se nové osnově dopřáti vůbec možnosti zákonodárného projednání a nejvyšší sankce, a na jakou nejvyšší podporu státní mohou zemské správy spoléhati.

Toto jednání vlády nebudí valné důvěry k vážné sociální akci vládní, prozrazující již na samém prahu tak málo porozumění pro

neodkladnou potřebu nápravy sociální bídy, jež hlodá velice zhoubně na samých základech státní budovy.

Celou vládní osnovou vůbec vane duch velice neliberální, prozrazující nedostatečnou znalost poměrů lidových, nedostatek sebedůvěry a nedostatek vědomí vlády vysokých svých cílů a povinností, jakož i závažných časových sociálních úkolů, při jichž řešení znamená skoupá spořivost a egoistická vypočítavost poškozování dobra věci, blahobytu lidu, nejpřednějších zájmů státu, jakož i hrozivé ochromení nejvážnější novodobé zákonodárné akce.

Ke konečným těmto výsledkům rozpoznání našeho, k nimž dospěli jsme po zralé úvaze naší osnovy vládní, podáme níže hojnost dat a číselných dokladů.

Ve vysvětlivkách, provázejících osnovu zákona, líčí vládá v 1. článku, jednajícím o potřebě zákona výchovného, nejprvé genesis vývoje otázky té u nás v zákonodárných sborech počínaje od r. 1901 až do dnešního dne.

O rozsahu spustlosti mládeže není u nás dosud přesných statistických dat, a možno si toliko ze statistiky trestnosti mládeže, k níž obyčejně zpustlost vede, učiniti přibližně, byť i ne úplný obraz.

Obraz ten je i proto kusý, ježto nepojímá děti mravně ohrožené a spustlé méně 10 let věku, jakož i neplnoleté, jež i při opětovné trestnosti ponechány byly ku domácímu pokárání, jakož i konečně případy, kde spustlost nepodmínila sice trestnost, ale méněcennost, degeneraci, neduživost nebo předčasnou smrt dítěte. Trestnost neplnoletých stupňuje se náhle mezi 16.—20. rokem věku do té míry, že procento tohoto věku není buď vůbec aneb o něco málo předstiženo procentem trestnosti věku od 20—30 let, jenž vykazuje relativně největší stupeň trestnosti. Z 10.000 v místě usedlých obyvatel téže třídy připadlo v období 1901—1905 na mladistvé odsouzené pro zločiny od 16—20 let m. 48·5, ž. 7·4; od 20—36 let m. 58·8, ž. 7·7.

V období od 1901—1905 stouplo i v rubrice věku od 14—16 let procento trestnosti o 5% u mužských, totiž z 12·7 na 17·8%, a u ženských o 1%, z 2·6 na 3·7%.

V době fysického vzrůstu, ve vývoji z dětství do věku mužného, prodělává nedospělec nesnadný postup přizpůsobování se k sociálnímu svému okolí, který zvlášť při vstupu do věku dělnosti činí zvláštní nároky na jednotlivce.

Proti jarým ve věku onom choutkám po požitku a radovánkách, proti vlivům probouzejícího se pudu pohlavního, proti mladistvé rozháranosti a tužbám uplatniti se — podnětům to neobyčejné síly, jež

protiví se mnohdy i řádům právním — scházejí v duši mladistvých osob ještě ony silné brzdící náměty, vyvozující příznivé vlivy klidné rozvahy a zdrželivosti, jež zdobí věk mužné dospělosti.

Mládí schází plný vývoj rozumu, rozvaha, zkušenost životní a jasné nazírání na následky jednání, především však mravní dospělost. K tomu druží se namnoze okolnost, že nedostatkem výchovy a následkem mravní spustlosti u veliké části mladistvých osob vývoj mravní dospělosti se zdržuje, aneb mravní vývoj vinou okolí úplně se zamezuje a znemožňuje, a do chybných kolejí se svádí.

Úkaz tento i u nás patrným jest ze značného přibývání trestnosti mládeže ve věku od 10—16 let. Nejedná se tedy o zjevy, kázané všední a nezměnitelnou skutečností, nýbrž spíše o známky chorobného sociálního procesu, vyplývajícího z celého vývoje sociálních poměrů, proti kterému je nevyhnutelno čeliti všemi možnými prostředky jak sociální hygieny, tak i jinými zvláštními profylaktickými prostředky výchovnými, aby se předešlo nebezpečí, hrozícímu státu i lidské společnosti vůbec. Dle Baerenreithera nacházejí se zjevy, pozorované u mladistvých dědičně zatížených osob, ve zkaženém prostředí a okolí vyrůstajících, u mladistvých týraných, opuštěných, zanedbaných a konečně i zločinných, ve vzájemném příčinném spojení a svazku. Podaří-li se přetnouti v pravý čas články tohoto řetězu, pak přivoditi možno ztracený jinak zdroj mladistvé síly do zdravého řečiště; nepodaří-li se to, pak se železnou důsledností plodí zanedbání mladistvých hotové zločince, a zločinci plodí a rodí opět děti zločinné, které toutéž drahou se berou jako jich zvrhlí otcové. Bída plodí novou bídu, typická zvrhlost množívá se v bujicí a těžko zhostitelnou zvrhlost duševní a mravní.

V řadě bezprostředních příčin spustlosti uvádí se ve vládní osnově: těžký zápas existenční, jejž vésti jest souzeno širokým vrstvám obyvatelstva, odcizení ženy rodině a stržení téže naléhavou nutností k součinnosti ve výdělku, dále nedostatky a psoty otázky bytové, jako věrné družky úpadku rodiny, s nimiž snoubívá se otrava alkoholová se všemi příšernými svými důsledky. Jak těžká je záchrana dítěte, vdechujícího od nejútlejšího mládí otravné ovzduší mravní zvrhlosti, nízkého egoismu, cynismu, štítění se práce a veškerých mravních neřestí! Jen tak pochopiti možno tak častou bezvýslednost a častý zmar veškerého úsilí paedagogů a výchovných účinků školy. Ve druhé řadě nepříznivých účinků na mravní vývoj mladistvých uvádí se v osnově příkré sociální a politické protivy,

příliš pronikavý rozdíl mezi velikou bídou a báječným přepychem denního života velikých měst, svádějící i nižší dělné vrstvy k pachtění se po požitkářství.

Zlepšení a povznesení hospodářských poměrů, jichž úpadek působí rozvratně na život rodinný, může přirozeně dostaviti se toliko znenáhla. Proto náleží k prvním praktickým starostem státní a zemské správy, aby mladiství mravně ohrožení a skutečně spustlí byli přiměřeně opatřeni. Především je nutno bytosti takové vyprostiti z nebezpečného jich okolí, mnohdy tytéž nejprve lékařsky ošetřiti, tělesně vyléčiti a posíliti, a potom teprve podrobiti morálnímu obrozujícímu procesu a přiměřenému výchovnému ošetření, aby mohly býti připraveny a přizpůsobeny i pro hospodářský život.

Dosavadní zákonitá a správní opatření prokázala se dávno již jako naprosto nedostatečná. Pokus, poskytnouti včasnou pomoc k záchraně takých ohrožených bytostí, rozbíjel se dosud větším dílem o nedostatek peněžitých prostředků, pokud neujal se dítěte buď nějaký spolek, ústav nebo lidumil.

Ze 6000 ve státě našem r. 1905 pro zločin ve věku od 10—25 let odsouzených bylo 2507 úplně bez výživy, 3910 žilo v nejnuznějších poměrech, a jen 183 bylo v dobrých poměrech.

Dosud znalo zákonodárství naše pouze jediný výchovný prostředek mládeže, totiž odkázání do polepšovny. Při nezvedených a mravně příliš spustlých mladistvých osobách nelze ovšem postrádati výchovy v polepšovně, upravené dle časových potřeb. Táž není však na místě při chovancích duševně abnormních, aneb za účelem zevrubného pozorování chovance, jako první krok k příští výchově. Pro takové účely jest třeba umístění v pozorovacím ústavu nebo ve výchovně.

V zařizování vzorných ústavů pozorovacích a výchoven staly se v Uhrách veliké pokroky, a dosaženo pozoruhodných úspěchů. Uherské státní asyly dětské jsou hygienické, lékařsky vedené ústavy, jež náležejí k prvním toho druhu ústavům v celé řadě kulturních států, v nichž umísťují se děti místo v dosud obvyklých polepšovnách. V ústavech těchto rozlišují se především na základě výsledků lékařsko-paedagogického pozorování psychického stavu dětí chovanci buď pro péči rodinnou neb ústavní. Asyly opatřeny jsou potřebnými klinickými a paedagogickými moderními pomůckami, kde lékařský a paedagogický odborník exaktním pozorováním rozpoznává mravní

a psychické anomalie a zrůdnosti dětí mravně ohrožených nebo spustlých, a rozlišuje, zda jedná se o dítě mravně zdravé, které pro nedostatek výchovy a dozoru sociálně churaví, nebo zda jedná se již o dítě mravně pokleslé a k sociálním zrůdnostem náchylné. V případě tomto přísluší lékařskému odborníkovi asylu stanoviti stupeň degenerace a určiti, zda potřebí jest snad dítěti pouze přísnějšího rodinného ošetření, či zda mu nutnou jest uzavřená péče ústavní k vůli přísnější výchově, aneb snad konečně, zda mělo by dítě následkem úplné psychické degenerace odkázáno býti do zvláštní výchovny. Z toho patrno, že přichází spustlé nebo mravně ohrožené dítě nejprve do lékařsky vedeného ústavu, kde dostává se mu ošetřování jako psychicko-somatickému nemocnému. Přijetí do takového léčebného a pozorovacího ústavu neznamená ještě dokonce přijetí jeho do stavu dětí spustlých, nýbrž působí ve mnoha případech skutečně jako přijetí do nemocnice. Účinek lékaře a učitele jeví se záhy velice blahodárným, ovšem není-li již pokročilé mravně-somatické zvrhlosti. Tato část soustavy, která neponechává zkoušení jednotlivého případu soudcovskému rozhodnutí, nýbrž podrobuje dítě v novém ústředí lékařskému pozorování, je rozhodně nová a značí velice pronikavý pokrok.

Po pozorování, trvajícím 8 dní, po případě i více týdnů, přistupuje se na základě provedeného rozpoznání ke konečnému umístění dítěte. Děti psychicky normální a jen lehkou somatickou chorobou podnícené, nebo vlivem jich okolí svedené, přicházejí ku všemožně šetrnému opatrování do rukou pěstounů. Děti v rodinách umístěné jsou kromě toho pod lékařským, paedagogickým a opatrovnickým dozorem. Děti lehko antisociálně disponované, nebo pouze nepatrně degenerované, svěřují se do rukou způsobilých pěstounů ku přísnějšímu trvalému dozoru. Toliko děti úplně degenerované a antisociálními náklonnostmi příliš proniknuté přicházejí do příslušných ústavů. Vladní osnova rakouská dává přednost rodinné výchově při dětech ve věku škole dosud nepovinném vůbec, jakož i tehdy, kdy jedná se pouze o to, aby byl chovanec vyproštěn z mravně zamořeného a nebezpečného ovzduší dosavadního svého okolí, a tudy ku záchraně před hrozící zkázou; nikoli však kdy jedná se o to, aby vyskytnuvší se již spustlost byla odstraněna.

V ohledu tom jeví se dosavadní naše zákonitá ustanovení i ohledně skýtajících se prostředků nedostatečnými, anoť nedostává se zvláště prostředků k ochraně dobrých dětí špatných rodičů před hrozícím nebezpečím.

Při tom všeobecně poukazuje se, že i zařízení nynějších našich polepšoven k časovým potřebám mnohých úprav bude ještě vyžadovati.

Vždyť i sama vláda dospěla k poznání, že časová reforma, jež znamenala by podstatný pokrok v zaopatření mladistvých, přihlížeti musí především na nedokonalý tělesný, duševní či mravní vývoj mladistvých, a že raziti dlužno dráhu poznání potřeby, aby odstraněna byla především *příčina*, a aby při trestuhodném jednotlivci přihlíželo se více na *viníka* než na *čin*. I s tohoto hlediska uznává sama vládní osnova za nejnaléhavější úkol státu úpravu ošetřovné výchovy mládeže u připojení ku reformě trestního zákona.

Ohledně *způsobu a účelu výchovy* vytýčena ve vládní osnově na prvním místě zásada, že výchova mládeže má zbudována býti *na základě náboženském* a že má co nejvíce odpovídati *individualitě chovance*, aby stal se z něho snaživý, práce milovný a spořádaný člen lidské společnosti.

Vzdělání chovanců pro příští jich povolání jest cílem a prostředkem výchovy. Dle mnohonásobných zkušeností měla by se při výchově dávati přednost pracím při zemědělském zaměstnání, jako zahradnictví, ovocnářství, vinařství, rolnictví a pod. před výchovou v pracích řemeslnických. Vyučování živnostem mělo by se pěstiti toliko potud, aby bylo možno zaměstnati chovance přiměřeně při špatném počasí, jakož i za účelem vštípení jisté zručnosti a v zájmu lepšího zdokonalení řemeslných chovanců.

Výchovu mladistvých přikázati může poručenský soud dle osnovy vládní buď ve *způsobilé rodině*, ve *výchovně* nebo v *polepšovně*.

Rodinná výchova poskytuje proti výchově ústavní mnohé přednosti jednak individualisováním, lepším výcvikem pro praktický život a hlubším vštípením mravní opornosti. Ústavní výchova je nevyhnutelnou při dětech tělesně a mravně spustlých, zarputilých a duševně defektních. Dle zkušeností pruských minuly záhy potíže, jež se stavěly zprvu proti rodinné výchově. Již nyní sotva několik roků po provedení zákona je — jak se v osnově praví — dostatek způsobilých pěstounů, a výsledky rodinné výchovy jsou celkem uspokojivy. Bližším zkoumáním dat statistiky pruské shledáme však naproti tomu nápadné klesnutí počtu chovanců v cizích rodinách v období od r. 1901—1905 ze 24·6% na 14% r. 1904 a 13·6% r. 1905 · na druhé straně pak značné stoupnutí chovanců v ústavech v témž období s 56·3% na 68·9% a 70·6%. Při chovancích ve věku

do 14 let jest ovšem umísťování v cizích rodinách v Prusku takměř třikrát tak časté jako při chovancích výše 14 let věku. Zajímavým jest opět na tomto místě malý reflex na státní soustavu uherskou. Ve staré uherské soustavě bylo opatření dítěte ve výchovné péči skutečným trestem, vysloveným soudcem; v nové Andrassy-Bosnyakové soustavě jest však odevzdání dítěte do výchovné péče léčebným prostředkem, nařízeným lékařem. Důležitým článkem soustavy té je pokus ponechati dítě péči rodinné, leč současně pokusiti se o pronikavější paedagogicko-výchovný vliv jak na dítě, tak i na pěstouny. Byly zjištěny mnohé případy definitivního zlepšení, kde péče ústavní stala se zbytečnou.

Uzavřené ústavy, vyjímaje ony, jež zřízeny jsou státem pro úplně a naprosto degenerované, mají býti zařízeny jako ústavy s rázem přechodní výchovy, kdežto v dosavadních uherských polepšovnách zůstalo dítě větším dílem až do jistého stupně vývoje a věku. U nás bude vláda — jak z vládní osnovy patrno — podobně jako v Prusku odkázána, prvé než bude zřízen dostatečný počet veřejných výchoven s potřebným množstvím lůžek, na umísťování chovanců v soukromých výchovnách spolkových a obecních, jichž ovšem v království českém je dosud velice poskrovnu.

O způsobu výchovy v konkretním případu může sice poručenský soud ve smyslu § 12 osnovy vládní podati svůj posudek, avšak nemůže učiniti sám o sobě konečného rozhodnutí. Vláda sama je si vědoma, že schází jednotlivému soudu patřičný přehled o ústavech a o příslušných zařízeních, ano mnohdy i správný úsudek, jaký způsob výchovy by spíše vyhovoval a se doporučoval. Kromě toho bude celá akce k vůli finančnímu dosahu potřebovat jednotného plánu pro větší okrsek, jakož i neméně ku pomoci zvláštního orgánu. Proto již ve smyslu zákona ze dne 24. května 1885 čís. 90 má při každém politickém úřadu zařízena býti zvláštní zemská komise, která rozhodovati bude o provádění péče výchovné, a jež dle § 12 vl. osnovy záležeti bude: z 1 úředníka polit. zemské správy jako předsedy, a z dalšího 1 úředníka téže správy, z 1 praesidiem vrchního zem. soudu označeného soudního úředníka a ze 2 zástupců zem. výboru jako členů. Vedle toho má být k jednáním zemské komise přibrán s poradním hlasem 1 paedagog a 1 psychiatrický lékařský odborník. Komise zemské měly se dle původních intencí vládních státi jednotnou ústřednou sbírek a střediskem veškerých na ochranu dítěte a péči

o mládež se vztahujících snah, a zdrojem pro podněty v tomto poměru pro různé zákonodárné a samosprávné korporace i příslušné úřady. Zemskými komisemi měl dle všeho již před uzákoněním vládní osnovy učiněn býti počátek a náběh pro další účelné vybudování celé instituce ochrany dítěte a péče o mládež. Složením a ustavením se komisí zemských měl položen býti základ k součinnosti kruhův úředních s mimoúředními. Ježto vláda ve smyslu osnovy komisím zemským svěřiti zamýšlí hlavní úlohu provádění péče o mládež, jež jako výpomocné orgány její mají býti hlavní oporou státních orgánů při provádění péče o mládež, bylo velikou chybou vlády, že svěřila v Čechách ustavení se komise zemské bez určité direktivy takovému orgánu, jenž z neznalosti věci a velkého dosahu svého úkolu nedovedl již v samém zárodku celou váhou vládní autority čeliti stranickým nacionalistickým aspiracím a zakořenění se politického nacionalismu v lůno komise. Za mistrné provedení velkoněmecké této idey dostalo se přednímu nositeli téže, Dru Tittovi, plného uznání ve spise »Verhandlungsschrift über die Tagung der Vertreter der deutschen Bezirke Böhmens in Saaz 1908« pochvalnými slovy: ....»der es verstanden hat, den nationalen Gedanken in der Landeskommission in der taktvollsten, aber auch entschiedensten Weise zu vertreten.«

V Čechách stalo se ustavení se zemské komise beze všeho ohledu na zastoupení vytčené paragrafem 12. vl. osnovy, bez náležité dohody a bez zastoupení zemského výboru, docela libovolným povoláním jednotlivců obou národností země, kteří již v první poradní schůzi utkali se o zásadu jednotnosti komise či národnostního rozdělení ve dvě sekce. Při naprosté pasivnosti zem. výboru a odmítáním i osobního neofficiálního zúčastnění se porad rozpadla se komise již v samém zárodku ve dva odbory: český a německý, jež přetvořily se koncem r. 1908 ve dvě samostatné spolkové organisace. Německý Volksrat i Beirat vzpíraly se dlouho instituci rázu spolkového a vyjednávaly velice důtklivě s vládou, aby něm. sekce zem. komise ustavila a vytvořila se jako samostatný zemský úřad (Landesamt) po způsobu české zemědělské rady, spoléhajíce, že by taký úřad, opatřený vlastnostmi veřejného úřadu, byl způsobilým k mnohem větším a dokonalejším výkonům než pouhý soukromý spolek; proto zanášely se stále plánem, aby až do doby zákonité úpravy péče o mládež stala se zemská komise orgánem vládou sankcionovaným, bez rázu spolkového. Ježto však nemohla se vláda rozhodnouti, aby zřízen byl útvar jako výkonný orgán pro úkoly

ochrany mládeže, obměnil se původní vládní orgán ku provádění péče o mládež ve dva autonomní spolky, německý a český. Tím znesnadnilo se přizpůsobení se utvořené komise zemské v zemi naší k útvaru zemských komisí, projektovaných ve smyslu zákonité osnovy, a žádoucí přičlenění i splynutí vytvořených dosud zemských organisací s útvarem vládou projektovaným. Naproti tomu na Moravě při ustavování se komise zemské bylo všemožně již a priori přihlíženo ku složení zemské komise dle vládní osnovy, tak že tamní komise zemská, ve které má zemská správa officiální zastoupení, mohla velice účinně předpracovati zákonité osnově a připraviti napřed půdu pro provádění zákonné úpravy péče o mládež v praxi, načež po uzákonění osnovy bude moci beze všech obtíží převzíti na sebe úkoly vytčené vládní osnovou.

(Pokrač.)

Liberalistické a individualistické theorie mezinárodních směn a mezinárodní platební bilance.

(Kritická úvaha.)

Napsal Jan Koloušek, prof. české techniky v Brně.

Jakmile mnohostranné zkušenosti a vědomosti národohospodářské vyžadovaly soustavného a přehledného zpracování, bylo zajisté přirozeným a dusledným zjevem, že se staly také pokusy na základě abstrakcí různými theoriemi vyložiti složité fakty a všeliká společenská zařízení, týkající se sociálního blahobytu a lidských hmotných styků sociálních. Je také zcela dobře pochopitelno, že podobné theorie chtěly najednou mnoho vysvětlovati, a že se vytvořily soustavy, které příliš zjednodušovaly všechny ony složité poměry. Tím ovšem na úkor vědecké přesnosti docilovalo se jednoduchosti ve výkladech, které nemohly později obstáti proti kritickému rozboru mnohotvárné skutečnosti.

Zejména národohospodářské theorie A. Smithovy a jeho následovníků v Anglii a ve Francii, které vznikly koncem století 18. a v první polovici 19., snažily se velmi spletité materiální zjevy a styky sociologické převésti na podklad čistě individuálního rozhodování úplně volného i neomezovaného společenskou vůlí, vedeného pouze vlastním sobeckým prospěchem, pochopeným ovšem co nejrozumněji. Ale hned v základech tu chybováno, že člověk určitého společenského nazírání, cítění a chtění, s jistou obsáhlou zkušeností dlouhověké civilisace byl jen atomisován; že jeho schopnosti a snahy v jistém určitém společenském prostředí nabyté i zdokonalené civilisací byly považovány za původně vrozené a instinktivní. Z toho pak odvozovány důsledky nesprávné a nepřípustné zajisté pro řádné vědecké pojetí zjevů národohospodářských, jich příčin a vzájemných vztahů.

Toto i jinak primitivistické nazírání na složité poměry sociologické, které často je skoro až přezíráním samých

národohospodářských problemů a úkolů, bylo však tehdy zcela omluvitelno; bylo zajisté také až do jisté míry tehdy úplně správným postupem. Jen tak mohl vzniknouti všeobecný zájem o vědecké zpracování a vysvětlení spletitých národohospodářských skutečností. Zároveň i prakticky byly zásady uvolněného individualismu významny. Proti přílišné a již rozhodně přežilé společenské vázanosti, převzaté z dob minulých, totiž proti nevolnictví nebo poddanství feudálnímu i proti cechovní vázanosti byl důraz kladený na individuální volnost a osobní zodpovědnost plně oprávněn. Optimismus, že společenský vývoj úplným rozpoutáním individuálních sil a schopností povede k nejlepšímu pořádku, pomáhal nejúčinněji odklizovati ony přežitky, stavící se v cestu nově vznikajícímu modernímu světovému společenství výrobnímu a spotřebnímu.

Klasické národohospodářské theorie svým primitivismem takto budily sice všeobecný zájem pro národohospodářské otázky, jejich zásluhou zajisté bylo, že národní hospodářství se stalo oblíbeným předmětem filosofického badání i nabylo praktického významu, ale současně staly se nebezpečnými dalšímu důkladnému zkoumání vědeckému. Zásluh podstatných tedy těmto prvním badatelům národohospodářským upříti nelze. Ale svými lehko pojatými, až lehkomyslně upřílišovanými abstrakcemi a zdánlivě věcnými rozbory, svým logickým postupem důsledně provedeným na základě nepřesných, často přímo nesprávných předpokladů dodali svým naukám jakési ucelenosti a zevní dokonalosti. Jejich filosofické zručnosti zneužito bylo později k tomu, že prohlášeni byli za autority, i že stali se často brzdou vědeckému pokroku dalšímu, který si musil všímati později více skutečného dění a vývoje nežli utkvívati na sebe uměleji sestavených a oblíbených theoriích. To je ostatně osudem všech vynikajících myslitelů, že pronikavých, ale často jednostranných a upřílišených jich nauk bývá zneužito, a že stává se pak jich autorita překážkou novému, lepšímu a důkladnějšímu poznání.

Zejména platí tyto vývody také o theoriích mezinárodních směn a o mezinárodních stycích úvěrních a platebních, které zrovna v nejnovější době obrovským rozmachem dopravnictví a obchodní techniky i všeobecným proniknutím podnikatelské výroby a těžení vedly k nebývalému mnohostrannému sblížení všech národů a národohospodářských celků po celé zeměkouli. Mohlo by se zdáti však zbytečným věnovati se nyní příliš theoriím, které za zcela jiných poměrů skoro na počátku vědeckého badání národohospodářského byly již stano-

veny. Než právě tyto názory zrovna nyní oživly v naší národohospodářské literatuře a výslovně jsou prohlašovány nejen za platné dosud, nýbrž zároveň vytčeno bylo, že kromě anglické literatury národohospodářské z první polovice století 19. nebylo již nic theoreticky a vědecky podstatného k nim přidáno badáním novějším ani v literaturách jiných.

Tak totiž je to nad míru zřetelně tvrzeno v habilitační publikaci, kterou nedávno vydal JUDr. Jan Koudela: »Základy theorie mezinárodních směn« v knihovně Sborníku věd právních a státních (řada státovědecká čís. XV. r. 1908). Na str. 86. a 87. tohoto spisku praví se o J. St. Millovi: »Nehledíc k tomuto nezdařenému dodatku — (který totiž je až ve třetím vydání jeho »Principles of Political Economy) — podává Millova nauka jasný theoretický výklad tvoření mezinárodních cen, pokud lze v otázkách čistě hospodářských nesmírně složitým těmto hospodářským processům podložiti jednoduché schema theorie. — Literatura pozdější zůstala celkem na stanovisku Millově, jen v jednotlivostech ho doplňujíc a opravujíc.« Ale podle téhož autora nejen J. St. Mill, nýbrž již David Ricardo je »ve dvojím směru zakladatelem moderní theorie mezinárodních směn...« (na str. 83), tak že zcela nepochybně se tu jeho náhledy dosud pokládají za zcela správný theoretický podklad pro vysvětlení směn mezinárodních. Ba v celém spisku Koudelově je vlastně obsažen jen Ricardův a Millův výklad těchto theorií doplňovaný pouze některými dodatky pozdějších národohospodářských theoretiků, kteří celkem stojí na témž stanovisku.

Nuže jaké jsou ony theoretické základy Ricardovy a Millovy? Zdali je možno na nich dosud dále budovati, zdali mohou býti považovány za správné také podle nynějšího stavu vědomostí národohospodářských a sociologických?

Ricardo předpokládal, že uvnitř hranic jednotlivého celku národohospodářského — tedy na př. v mezích jednoho státu dostatečně hospodářsky sceleného — se tvoří ceny všeho zboží na základě volné pohyblivosti kapitálu a práce lidské. Volná soutěž těchto výrobních činitelů přičiňuje se pak o to, aby výrobnost i výnosnost jak práce, tak kapitálu byla ve všech oborech výroby stejná. Tato tendence platí však jen o výrobě a směně domácí, nepůsobí pak nikterak za hranice domácího národního hospodářství.

Z této základní poučky o poměrné nepohyblivosti kapitálu a práce za hranice Ricardo dovozuje, že také výrobnost těchto výrobních činitelů je v různých zemích rozdílná. Nezáleží pak na vzájemných absolutních nákladech výrobních, zdali se směňuje jisté zboží mezi dvěma zeměmi, nýbrž na nákladech poměrných. Tak zboží, které se v jedné zemi vyrábí vyššími náklady, než jaké by nutny byly v zemi druhé, může se nicméně vyvážeti do této druhé země, když se za ně dostane zboží jiné, které se ještě nevýhodněji zhotovuje v zemi exportující. Dr. K o u d e l a tuto poučku vysvětluje pak (na str. 13. a 14.) těmito příklady: Rusko vyváží obilí do zemí západoevropských, ačkoli asi jeho skutečné výrobní náklady na vypěstění obilí — máme-li na zřeteli jeho stav zemědělské techniky — jsou větší nežli v zemích, kam se vyváží. Při tom jsou však mnohé jiné předměty, zvláště průmyslové výrobky, jichž Rusko potřebuje, a při jichž výrobě doma bylo by v nevýhodě ještě větší než při obilí. A proto je pro ně hospodářsky prospěšno, vyměňovati za takové předměty obilí, jež vyrábí poměrně s menší nevýhodou. Podobně známým příkladem je, že Australie počátkem druhé polovice 19. století a jižní Afrika až po dnes dovážely si potraviny z ciziny, po případě i z Evropy, pro jichž výrobu jsou v oněch zlatonosných zemích podmínky jistě příznivější, nežli v zemích, z kterých se importují; ale veliké bohatství zlata a jiných nerostů poskytuje tam lidské práci i kapitálu mnohem větší výnos z dolování, než kdyby se věnovaly pěstění plodin a jiných potravin.

Tyto zásady platí především pro směny zboží jednoho na zboží jiné, pokud se dějí bez prostřednictví drahých kovů (zvláště zlata), tedy bez prostředkování peněz. Ale drahé kovy, i když se staly penězi, nepřestaly býti zbožím jako každé jiné obchodní zboží a peněžitými směnami nemění se nic na původní podstatě naturálních směn mezinárodních. Drahé kovy by totiž, jako nejpohyblivější zboží, stejně sloužily především k vyrovnávání rozdílů mezi dovozem a vývozem určité země také tenkrát, kdyby jich nebylo používáno za peníze. Dějí se tedy směny mezinárodní i za vlády všeobecného peněžitého oběhu stejným způsobem, jako kdyby to byly jen směny naturální (směňování zboží za zboží). — Směny drahých kovů se pouze při tom mezi jednotlivými zeměmi ustalují tak, aby se udržela náležitá rovnováha cen v mezinárodním obchodě: »Zlato, i když se stane penězi, je rozděleno mezi jednotlivé země tak, jako kdyby vůbec penězi nebylo, a kdyby obchod mezinárodní byl pouze směnou zboží za zboží bez uží-

vání peněz.« (Dr. Koudela, str. 36, který se k tomu náhledu bez jakékoli výhrady přidává.)

Předešlé základní názory Ricardovy doplňovány jsou pak poučkou J. St. Milla, že »množství přiváženého zboží, jež každá z obou zemí od druhé vyžaduje, zaplatí se vzájemně jedno druhým«.

Karakteristická je při tom snaha, složité poměry nejen směn mezinárodních, nýbrž i všech styků úvěrních a platebních mezi mnohými zeměmi takto zjednodušovati: Vychází se tu jen od dvou zemí a pouze dvojí zboží se béře v úvahu, které se mezi nimi vyměňuje a kromě toho se zboží ta v obou zemích vyrábějí sice různými náklady, ale v každé zemi se ten náklad ustaluje na jediné určité pevné výši. — Tak na př. je to také vykládáno v Koudelově spisu na str. 18—22. — Na tomto příkladě je nejzřetelněji viděti upřílišovanou abstrakci, která si dovoluje tak libovolně zjednodušovati převelmi složité zjevy všech mezinárodních hmotných styků.

Výše hladin cen ve směňujících zemích musí se (podle Milla) tak ustáliti, aby vždy úhrnné ceny dovozu a vývozu pro každou jednotlivou zemi se navzájem vyrovnaly. Tedy ceny zboží ustalují se tak, aby celek přívozu byl právě zaplacen celkem vývozu. Dr. Koudela to tlumočí tak, že »výše hladin cen ve směňujících zemích musí se změniti, aby úhrnná cena dovozu a vývozu v každé jednotlivé zemi se rovnala, a tím bylo dosaženo nového stavu rovnováhy« (str. 35). K této změně cen především napomáhá pohyb zlata, které se právě podle této potřeby rozděluje mezi jednotlivé země tak, aby se docílilo přiměřené hladiny cen všeho zboží.

Všecky tyto základní věty se při tom vůbec ani nedokazují, považují se za úplně samozřejmé, za axiomata, nanejvýš se vykládají a objasňují na jednotlivých příkladech. K tomu se pojí nauka o cenách zboží vůbec (při vnitrozemských směnách), že se totiž tržní ceny vytvořují na základě nákladů výrobních, t. j. podle toho, jak mnoho bylo vynaloženo kapitálu a práce lidské na jednotlivý výrobek. Uvnitř země (uvnitř státu myšleného jako celek hospodářský) je uskutečňována »tendence k takovému rozdělení výrobních sil, aby využití jejich bylo ve všech oborech — vždy ovšem v té části výroby, která pracuje za nejnepříznivějších podmínek — stejně produktivní«. Ceny pak odpovídají nejvyšším nákladům výrobním, které jsou ještě pro spotřebu nutny. Konkurence tlačí k tomu, aby výnosnost kapitálu a pracovních sil se v různých odvětvích vyrovnaly, a tak vzniká uvnitř země pohyblivost kapitálu a práce, aby se uplatnily vždy nejlepším způsobem. Tím se navzájem různé výnosy uvnitř

země v jednotlivých výrobních odvětvích vyrovnávají. Této pohyblivosti kapitálu a práce však není za hranicemi státními při mezinárodních směnách (str. 10 a 11).

Názory liberalistických škol národohosp., jako by se jen náklady výrobními určovaly napořád tržní ceny, i jako by kapitál a práce lidská uvnitř jisté země se vždy hned mohly uplatniti tam, kde jim podle cen zboží kyne zisk největší, jsou při nejmenším zcela povrchní, pokud nejsou vůbec úplně nesprávny. Náklad výrobní je pojem zcela neurčitý a často nejen prakticky velmi těžko postižitelný, nýbrž i t h e o r e t i c k y n e j a s n ý. Že to sám dr. Koudela cítí, je viděti z této věty na str. 10: »Náklady výrobními rozumíme tu skutečné množství práce a kapitálu na výrobu vynaložené, nikoli peněžní jejich equivalent, tedy nikoli výlohy výrobní, o nichž se obyčejně v obchodním životě mluví jako o nákladech výrobních.« Ale jak bylo by možno kapitál a práci lidskou navzájem srovnávati, kdyby se nepřihlíželo k peněžnímu jich equivalentu? Takové srovnávání převelmi různých věcí, které se pojmem kapitálu zahrnují, není vůbec jinak možné, nežli když se převedou na peněžitý výraz. Zrovna tak nesčetné a navzájem jinak nesměrné výkony lidské — (máme tu na př. na mysli práci duševní a práci čistě hmotnou se všemi různými přechody a odstíny mezi oběma druhy i s rozličnými stupni dovednosti) — nedají se navzájem národohospodářsky měřiti, leč peněžitě. Jiné spolehlivější míry k tomu nemáme, a nechceme-li ovšem tyto veličiny měřiti peněžitě, není vůbec možnosti, abychom všechny ty disparatní věci a výkony, které se poznačují kapitálem a prací lidskou, dovedli jakkoli určitě spolu srovnávati a oceňovati.

Nesprávné neb aspoň ve velké míře nepřesné je, že výrobní činitelé mají uvnitř země úplně volnou pohyblivost, ale že této pohyblivosti pozbývají mimo zemi, že zásadně pohyblivost ta mizí, jakmile se jde za hranice jistého státu. Ano, představa, která se tu předkládá, »do základu zjednodušeného obrazu směny mezinárodní, tedy několika hospodářských celků, mezi nimiž sice z b o ž í s e v o l n ě s m ě ň u j e, v ý r o b n í č i n i t e l é v š a k, p r á c e a k a p i t á l s e z j e d n o h o d o d r u h é h o n e p o h y b u j í...« (str. 11), je ú p l n ě a b s u r d n í a nemůže býti nijak historicky doložena, ani se naprosto nesrovnává s nynějším přítomným stavem národního hospodářství. Je možno sice dobře si představiti stát, který jednotlivé zboží vůbec přes hranice své nepropustí, buď že přívoz jeho přímo zakáže, nebo že jej cly a jinými překážkami zamezí, ale není a snad ani nebylo državy, která by naprosto nepřipouštěla jakýkoli dovoz

statků (na př. peněz a drahých kovů, které jsou přece nejběžnější formou kapitálů) — ani aby nedovolovala žádným cizincům vstup do vnitř. Tedy pravý opak může býti pravdou, že přívozu různého zboží se kladou sice nepřekonatelné překážky, kdežto přítoku kapitálů a pracovních sil se nikterak tak silně nebrání.

Arci poznačuje se také v Koudelově spisu předpoklad, jako by práce a kapitál uvnitř země byly dokonale pohyblivy a mimo zemi nepohyblivy, za přehnaný (str. 7), ale přece předpoklad ten zůstává podstatou theorie Ricardovy a také od jeho následovníků nynějších přijímá se celkem tak, jako by po většině pro mezinárodní směny byl platný. Umělé překážky, kladené od států, jakož i různá právní a sociální zřízení v jednotlivých zemích, která ztěžují pohyb zboží z jedné země do druhé, se při tom však úmyslně pomíjejí a zanedbávají.[1] A přece se dá snadno velmi četnými a všeobecně známými příklady dokázati, že často se právě kapitál a pracovní síly stěhují z jedné země do druhé, zrovna tehdy, když určitým výrobkům byl zamezen volný vstup. Když celní sazby ztěžují nebo dokonce znemožňují dovoz zboží cizozemským továrnám, nerozpakují se importující podnikatelé své závody i s dělnictvem částečně nebo zcela převésti do ciziny. Tak německé továrny, když nemohly pro vysoká cla konkurovati s domácím zbožím ruským nebo rakouským, zařídily si veliké a četné filiální závody v Rusku (v Kongresovce i jinde) nebo na rakouském území a převedly do nich i své vlastní dělnictvo německé. Zjev ten je tak nápadný, že namnoze vznikly obavy, aby tím způsobem nebylo vůbec poněmčeno ruské Polsko. Podobně francouzský kapitál v Rusku investovaný je ohromný, páčí se na mnoho tisíc milionů rublů, kdežto vývoz zboží francouzského do Ruska je celkem nepatrný. Argentinské a jihoamerické dráhy vůbec jsou nejen vystavěny anglickým kapitálem, nýbrž po většině jsou také anglickými společnostmi i anglickými zřízenci provozovány. Podle výkazu rakouského ministerstva financí (Tabellen zur Währungsstatistik« II., 3) bylo 1903 pouze cenných papírů v držení ciziny: rakouských přes 6800 mil. K a uherských skoro 3000 mil. K. Tedy dohromady rakousko-uherských cenných papírů bylo umístěno v cizině skoro 10.000 mil. K, nepočítaje v to značné kapitály jednotlivců a jiné, které jsou z ciziny u nás investovány bez prostřednictví cenných papírů.

[1] Tak na str. 5. praví se: »Ačkoli tedy následkem tohoto působení státního státní hranice nabývají také (!) velikého praktického významu hospodářského, nelze přece na tomto základě postaviti theorii mezinárodních směn na rozdíl od theorie směn domácích.« Proč nelze?

A přece Rakousko-Uhersko má již dosti svých vlastních kapitálů, nicméně tolik jich ještě z ciziny potřebuje. Sám dr. Koudela (na str. 47) odhaduje roční důchod Anglie z kapitálových investicí v cizině na 2250 mil. K a důchod Francie na 1250 mil. K (ale ve skutečnosti jsou ony důchody mnohem vyšší). Jak při tom se může mluviti o nepohyblivosti kapitálů z jedné země do druhé a jak na zásadě té možno pak sestrojovati dostatečnou theorii mezinárodních změn, kdežto na druhé straně při vysokých clech, daních a různých překážkách jiných (veterinárních opatřeních, předpisech proti zavlečení různých nákaz a epidemií a j.) se vykládati může o úplně volné pohyblivosti zboží?

A podobně se to má s nepohyblivostí lidské práce do ciziny. Dnes nelze o této nepohyblivosti mluvit skoro podobně, jako to je nepravdou o nepohyblivosti kapitálů. Vždyť právě proti přílišné pohyblivosti lidské práce z ciziny musily se obhajovati všelikými zákony a předpisy Spojené státy severoamerické. Přistěhování Číňanů a jiných východních Asiatů brání se Unie vytrvale, ale také se všelijak ztěžuje již přistěhovalectví z Evropy. Při tom nicméně v krátké době — v pětiletí 1902/03—1906/07 přistěhovalo se trvale do severoamerické Unie 5.083.000 lidí (v r. 1906/07 1.285.000) a podobně již dříve tam byl velmi značný příliv cizí práce lidské. Z evropských zemí zvláště Italie dodává stále značný počet vystěhovalců do všech různých zemí: V šestiletí 1901—1906 se vystěhovalo z Italie 3,597.000 lidí (v r. 1906 788.000) do ciziny. Proti takovým skutečnostem jak lze tu tvrditi, že by lidská práce byla v mezinárodním styku nepohybliva? Ale o lidské práci by se to arci ještě spíše mohlo s jakousi aspoň přibližností mysliti, rozhodně však nikoli o kapitálech. Stavěti však na tom ucelenou theorii mezinárodních směn je vůči těmto všem faktům počínáním úplně libovolným, ničím neoprávněným i vědecky nepřípustným.

Snad by se podobné vysvětlování hodilo aspoň na doby minulé, když nepřipadá již na živé mezinárodní styky národohospodářské v nynějším čase? Ale ani pro ty doby není to potvrzováno známým nyní historickým badáním. Tak zdá se býti skoro jistým, že *obchodní směny zboží mezi různými národy a kmeny jsou starší*, nežli *směny uvnitř stejného kmene*. Mezi příslušníky stejného kmene je obvyklá v případě nouze a potřeby vzájemná výpomoc sousedská (půjčování a společné práce při větších a nákladnějších dílech), kdežto mezi různými kmeny nebyly možny takové přátelské styky. Ale také nepřátelství netrvalo mezi nimi věčně a při uzavření míru se vyměňovaly dary navzájem. Cizinci nabývají

pohostinství v zemi a k tomuto pohostinství pojí se také vzájemné výměny zboží (hostis — host, znamená zároveň cizince nepřítele, ale i cizince chráněného právem pohostinským). Na druhé straně původní mezinárodní obchodní styky mají velmi často, ba snad po většině ráz výboje, dobrodružných často i loupežnických výprav, ke kterým se později navazují obchody a směny různého zboží, v jednotlivých zemích neznámého a neobvyklého.[1] Nelze tedy ani v takových dávných mezinárodních výměnách pozorovati toho postupu, který předpokládají theorie Ricardovy i Millovy.

(Pokračování.)

[1] Viz k tomu badání O. Schraderova pak W. Sombarta: »Der moderne Kapitalismus« I. 190 a násl., tamže (Koloniale Ausbeutung) I. 326 a násl., (Koloniale Zwangsarbeit) I. 332 a násl. Dr. Michael Hainisch: »Die Entstehung des Kapitalzinses«, str. 29 a násl., Dr. Rudolf Kaulla: »Die geschichtliche Entwickelung der modernen Werttheorien« str. 11 a násl., jakož i různá fakta z ethnografické literatury sestavené v různých národohospodářských spisech K. Büchera atd. O tom další výklady také v mém »Systemu národního hospodářství« část XIX.

Dějiny a dějepisci na mezinárodním kongresu historickém v Berlíně.

Napsal Dr. Vlast. Kybal.

(Pokračování.)

Škola Lamprechtova vycházela z požadavku srovnávacího badání dějinného vývoje, zvláště hospodářského a kulturního. Jejím ideálem byly především německé dějiny, ale nikoliv německé dějiny pojaté en bloc se stanoviska právě ustaveného a jakoby předurčeného politického celku pod nadvládou pruskou, nýbrž dějiny jednotlivých zemí a territorií jako nositelů srovnávacího vývoje Německa. Tento territoriální a hospodářský základ nově pojatých dějin Německa nabyl opory a rozvoje jednak v četných publikacích místních, jednak v Tilleových Deutsche Geschichtsblätter (od 1899) a v téhož Deutsche Landesgeschichten, vycházejících jako třetí řada Allgemeine Staatengeschichte, jež vydávali Heeren a Ukert, po jich smrti Giesebrecht a nyní vydává Lamprecht. Lamprecht sám věnoval tomuto směru svoje první větší práce, jak svědčí jeho »Deutsches Wirtschaftsleben in Mittelalter« a první svazky »Deutsche Geschichte« (1. a 2. vydání); dějiny territoriální a agrární (»Landesgeschichte und Siedlungskunde«) tvoří podnes podstatnou část lipského semináře historického. Ale Lamprecht nespokojil se hospodářskými dějinami německých territorií. »Bylo to v povaze věci, vyznává, že nové hnutí, které v základě směřuje k ovládání methody srovnávací, nezastavilo se u nejnižších momentů srovnávacích, u momentů territoriálně-historických. Brzo vtíraly se momenty národně-historické, to jest konec konců (neboť jedná se o srovnávání vývoje jednotlivých národů) momenty universálně-historické.« Bylo to patrně pod vlivem nešťastných sporů methodologických, z nichž Lamprecht nevycházel vždy vítězně, a jež zanechávaly nechuť i nepřátelství na obou stranách, a nemýlím-li se, zvláště pod vlivem imperialisticko-kolonisačních směrů a problémů poslední doby, že Lamprecht postoupil od territoriálních dějin hospodářských k dějinám kulturním

a psychologickým a od těchto k dějinám universálním.[1] Lamprecht je reformátor a prorok (jak ho posměšně nazýval Lenz), netoliko učenec; mimo to (a v tom právě je jeho síla a význam) Lamprecht je znamenitý organisátor, organisátor řekl bych německé pěsti, jenž chce ovládnout a sorganisovat vědeckou práci podle methody přesné a zároveň všestranné a držené v živém kontaktu s kulturními, hospodářskými i politickými proudy a potřebami své doby a svého národa. Jeho snahy kulturně a universálně historické jsou v oboru duchovědném stejně silným exponentem současného Německa, jeho úžasného rozpětí hospodářského, politického i kulturního, jako byly na příklad politicko a nacionálně historické snahy Droysenovy a Treitschkovy kulturním exponentem Německa v letech sedmdesátých a osmdesátých minulého století. Lamprecht studuje universální dějiny a organisuje jejich studium, aby generaci, jež žije nebo počíná žít, spojil těsně a methodicky s dobou, v níž žije, aby ji orientoval v problémech, jež přítomnost klade, a aby ji připravil k řešení těchto problémů v určitém směru a za určitým cílem. Universalism Lamprechtův je v základě tak imperialistický a tak pangermanistický, jako nacionalism Treitschkův byl prusko-německý. Jeho »Neuorientierung« vědy historické má přirozeně (jak pravil otevřeně) hlediska universitně-pedagogická a universitně-politická!

S tohoto stanoviska, jež nutno míti stále na mysli při posuzování zjevu tak komplikovaného, jako jest lipský profesor, je velice zajímavý Lamprechtův »seminář pro kulturní a universální dějiny«, jehož zařízení kongresistům berlínským předložil, a neméně zajímavá jest Lamprechtova redaktorská činnost velké sbírky Heeren-Ukertovy (Allgemeine Staatengeschichte od 1896) a menších sbírek, jako jsou »Geschichtliche Untersuchungen« (dosud 16 svazků) a »Beiträge[2] zur Kultur- und Universal-

[1] Lamprecht došel totiž přesvědčení (r. 1895 — srovn. předmluvu k 3. vyd. I. svazku Deutsche Geschichte), že podle »zvnitřněného« pojetí ne vývoj ekonomických institucí, nýbrž spíše vývoj ekonomického smyslu jest vlastní, ústřední předmět ekonomické historie a následovně, že vývoj produkce a celé společnosti nutno redukovati na jeho výraz čistě psychologický. Poněvadž pak periody života symbolického, typického, konvenčního, individuálního a subjektivního, konstatované ve vývoji jednoho národa (německého), mají hodnotu absolutně všeobecnou a nalézají se ve vývoji všech národů na zeměkouli bez výjimky, přechází Lamprecht — s expansí ryze německou — dějinám všeobecným.

[2] Kromě toho Lamprecht je spoluzakladatelem »Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst« (od 1882), »Gesellschaft für Rheinische Ge-

geschichte« (dosud 7 sešitů). Lipský seminář historický (jenž s dotací 75.000 marek pro bibliothéku zaujme příštího roku celý dům Breitkopfský, v němž zemřel Gottsched a jejž navštěvoval Goethe) skládá se především z oddělení kulturních krajů mimoevropských: v něm je zastoupena praehistorie, národopis, kulturní kraje indický, východoasijský, západoasijský, středomořský a staroamerický, dále všeobecné světové dějiny a dějiny světových náboženství mimoevropských a konečně historická methodologie, dějiny historiografie a pedagogická literatura dějepisná; též skioptika a diapositivy; druhé oddělení obsahuje kulturní kraje evropský, vyjímaje německou kulturu: v něm je zastoupena kultura románská, teutonská, zvláště anglická a americká, a kultura slovanská, dále dějiny křesťanství a všeobecné dějiny evropské, konečně psychologie, ethika a politika jako pomocné vědy historické; třetí a poslední oddělení jest věnováno cele dějinám německým. Zvláštní pododdělení tohoto Lamprechtova semináře, řízené prof. Kötschkem, tvoří seminář pro dějiny territoriální a agrární (Landesgeschichte und Siedlungskunde) s kartografickými sbírkami všeobecnými a s odbornou sbírkou pro saské dějiny. Jak patrno, seminář Lamprechtův představuje in concreto Lamprechtovo pojetí dějin kulturních a universálních; toto pojetí, jak ukazují práce ze semináře vyšlé, gravituje časově téměř výhradně k novověku, místně ke kulturním dějinám německým, japonským, čínským a americkým a věcně k vývoji dějepisného studia a přemýšlení.

Nelze ovšem dnes spravedlivě posouditi hodnotu tohoto kulturně-universálního směru Lamprechtova ani přesně odhadnouti jeho nosnost a význam pro studium dějin vůbec. Universalism jest směr doby, aspoň v Německu, toť nepopěrné, avšak jest otázka, zda není oprávněná se stanoviska přísně vědeckého opposice, která povstala proti němu, a to v táboře historiků politických (Lenz, Delbrück, Oncken) i ekonomických (Below a j.). A mimo to: jest otázka — se stanoviska methodického — zda tento směr, který chce obsáhnouti s německého stanoviska veškerou massu pramenů a prostředků historického poznání všelidského, nevústí po

schichtskunde« (od 1881), »Königlich Sächsische Kommission für Geschichte« (1896) a spolupracovníkem při publikacích »Chroniken der deutschen Städte« a »Rheinische Urbare«. Béře podíl na kartografických studiích Kötschkeových, jak svědčí společná brožura »Uiber historische Grundkarten. A. Zur Organisation der Grundkartenforschung, B. Technik der Grundkartenzeichnung«, otisk z Deutsche Geschichtsblätter, 1899, Heft 2 a 1900, Heft 5).

čase v systém několika zásad a zákonů dějinného vývoje jednotlivých »kulturních krajů« a národův, jež rozmnoží sice systémy filosoficko-historické, ale zploští skutečný, měnlivý a neobyčejně složitý proces vývojový jednotlivých fragmentů lidstva. Poslední svazky německých dějin Lamprechtových, redukující moderní kulturu německou na jeden typ sociálně-psychologický (subjektivism) a představující kulturu celého národa na jednom, dvou typech (Bismarck, Vilém II.), svědčí těmto obavám, a přednáška, kterou Lamprecht proslovil na berlínském kongresu, potvrzuje jen tyto obavy. Přednášel o svém lipském díle. Thema i osoba přilákaly dav posluchačů, většinou mladé adepty vědy. Byla to »Zugkraft« kongresu prvního řádu. Lamprecht mluví živě, plynně a pádně. Jeho mohutná postava široce založená, jeho massivní hlava vysokého čela, plného obličeje, velkých očí a germánské brady — celý zjev připomínající spíše tlusté a energické kurfirsty a purkmistry německé XVI. století (Lamprecht je rodem Sas) nežli universitní profesory naší doby, oživne, jakmile začne vykládat a hlásat svoje názory a snahy. Slova překypují, ale majíce silný výraz a přesvědčující pathos, dovedou posluchače zaujmout, strhnout, ne-li ohromit. Neboť jsou nová a zároveň ohebná, souhrnná a zároveň všestranná, tak že působí celkovým dojmem původnosti, plnosti a naprosté jistoty a správnosti. Než tento dojem se mění, jakmile slova jsou vržena na papír a temperament osoby ustoupí logice věci. Lamprecht praví na příklad: Nové dějepisectví kulturně-historické vyžaduje, aby byl psychologicky pojat celek dějinného života a ne snad toliko speciální obor jeho, dějiny politické nebo hospodářské. Ale tento požadavek psychologického pojetí veškerého dění minulosti obsahuje v sobě nový požadavek stanovení zákonů vývoje, které ovšem jsou myšleny toliko hypoteticky, jako základ exaktního zkoumání kulturních stavů každé jednotlivé doby. Tato všeobecná hypothesa musí vždy býti základem kladení jednotlivých problémů. Za dnešního rozvoje známostí kulturně-historických můžeme vyzkoušeti svoje methody poznávací v oboru kulturních dějin všech národů — můžeme míti i pro zkoumání cizích epoch kulturních princip, který má bezpodmínečnou hodnotu historickou. Na druhé straně jest nutná analytická práce v jednotlivostech, formulování otázek pro každý, podstatně psychologický vývoj určitého národa. Toto kladení nových otázek potřebuje nových method a podrobného bádání historického i nové terminologie odborné... Tyto věty Lamprechtovy, demonstrované konkrétním představením německých dějin, zvláště posledních svazků, ukazují jasně,

kam konec konců směřují kulturní, t. j. sociálně-psychické a universální dějiny lipského historika: po stránce methodické převracejí ponenáhlu veškeren základ historického poznání, jímž není a nemůže být nic jiného než prostá a logická indukce přesně stanovených a vědecky i umělecky vysvětlených f a k t ů historických a žádné hypothesy a kladení nových, t. j. od nás vymyšlených otázek a problémů, a po stránce věcné znamenají, zdá se mi, spíše zúžení historického horizontu, vybíhajíce v stanovení několika »vývojově dějinných elementů« čili několika »empirických zákonův« »sociálně psychického« vývoje jednotlivých národů, obecně platných pro vývoj všech národů.[1] Lamprecht, který vyšel ze srovnávacích dějin hospodářských, končí nyní v sociálně psychickém evolucionismu konkrétně velice primitivním, a Lamprecht, který vyšel na poušť kácet Rankeův idealism, individualism a »esthetický« universalism, končí v hypothesách zákonův a principů domácích i cizích epoch kulturních a v sociologické metafysice. Znamenitý historik ekonomický a historický organisátor německý končí jako méně znamenitý filosof německý: utápí se v hypothesách, zákonech a kulturních typech à la Bismarck a Vilém II., které čekají jen na žabalení ve škatulky a na methodické užívání ... Casus Lamprecht, tak zajímavý a tak imposantní po stránce organisační, je casus germanicus často se opakující: historik nedovede o m e z i t obor vědeckého poznávání a zkoumání, nedovede pracovat a myslet »t e r r e à t e r r e«, nedovede nefilosofovat; v jiných zemích historikové také filosofují, a každý pravý historik je zároveň filosofem; ale jinde historikové filosofují in margine svého života a díla, a ne v jeho koncepci a textu; jinde filosofie života a dějin vane nad řádky a mezi řádkami, jemně obestírajíc vyzkoumané fakty a poznané pravdy minulosti, ale neruší, neznetvořuje a neničí abstraktními zákony a příliš zvědavými otázkami velkolepé harmonie života, již tisíciletí vývoje a miliony lidstva byly vytvořily a proti jejímuž tajemství konstrukce hlavy sebe universálnější a sebe geniálnější jsou dětská hříčka.[2]

[1] Souhlasím úplně s tím, co praví nejnověji o methodě i směru Lamprechtově G. M o n o d v nedávno vyšlé knize více autorů »De la méthode dans les sciences« (Alcan 1908). Srovn. též Revue Historique 1908, Nov.-Déc.

[2] Nemusím snad zvláště podotýkati, že několik těchto vět nečiní a nemůže činit nároku na posouzení díla a významu Lamprechtova; dílo jest obsáhlé, originální, jedno z největších plodů současného ducha německého, a lektura jeho je po mnohých stránkách vždy zajímavá, byť sloh nebyl vždy půvabný ani jasný. Mně se jednalo toliko o zachycení typu

Druhá programová přednáška na berlínském kongresu historickém byla přednáška Kurta Breysiga »O cílech a cestách srovnávacího badání universálně historického s applikací na vývojové dějiny kmenového zřízení (Geschlechterverfassung) amerikánského a austrálského« (srov. Vossische Zeitung ze dne 12. srpna 1908 a k tomu brožuru »Der Stufenbau und die Gesetze der Weltgeschichte«). Nietzscheovská hlava berlínského historika filosofovala asi takto: Všeobecný znak naší doby jest sklon k synthesi, touha po myšlenkovém spořádání a ovládnutí všech pokladů, jež neslýchaně šťastné, ale též neslýchaně rozptýlené speciální badání dvou pokolení bylo nahromadilo; tato touha směřuje v dějepise k tomu, aby vybudovala na základě světových dějin filosofii čili nauku dějinnou (Geschichtslehre), to jest vědu ne o tom, co se stalo, nýbrž o tom, jak se to stalo, nauku o kinematice, o mechanice dějinného processu. Tato nová dějinná věda má zvláštní cíl i zvláštní methodu, jež jsou rozdílné od universální historie jak Weissovy a Weberovy, tak i Schlosserovy a Rankeovy; jejím cílem jsou dějiny veškerého dění lidstva žijícího na zeměkouli, to jest veškerého duchovního i sociálního jednání národův i jednotlivců, jež má všeobecný význam; neboť pojetí nových světových dějin přiznává každému členu široce rozvětvené rodiny lidské samostatný život, o němž lze předpokládati, že stejně a stejnoběžně prochází dětstvím, chlapectvím a pozdějším věkem, a zásadně klade všechny dějiny tohoto života vyšších národů vedle sebe, nehledíc k tomu, zda byly současné či od sebe oddělené staletími a tisíciletími, zda byly sousední či odloučené od sebe polovicí zeměkoule; nová systematická věda historická nevylučuje tudíž primitivní čili t. zv. přírodní národy z dějin lidstva, naopak považuje pravěk těchto národů za svrchovaně cenné pozadí pro zašlý pravěk dnešních národův vzdělaných a se zálibou i s podrob-

---

a směru jim představovaného, o vyzdvižení základní linky jeho povahy a vývoje a o zjednání si určitého hlediska na tento markantní zjev dnešního Německa. Věcná kritika Lamprechtových dějin Německa se velice různí: jsou historikové, zvláště berlínští, kteří dílo prohlašují za »vědecký humbuk« (Delbrück), a jiní, kteří plně schvalují jeho pojetí i methodu; rovněž časově kritika se různí: prvních pět svazků bylo přijato mnohem příznivěji nežli svazky následující. Spor o Lamprechta vyvolal nesčetnou literaturu polemickou, jejíž četba je někdy až nechutná; bibliografii od samého Lamprechta sestavenou z let 1893, 1896, 1897, 1898, 1899 a 1900 uveřejnila francouzská Revue de Synthèse Historique ve sv. III. a IV. (Lamprecht tu znamená články a posudky ze všech jazyků, též z jazyka dánského, holandského a polského, ale článek prof. J. Pekaře v Č. Č. H. III. mu ušel.)

nosti studuje dnešní kvetoucí národy pravěké, protože na nich lze pozorovati sémě a kořen všech vyšších životních forem lidstva a protože v nich, tak jako v každém mládí, vystupuje nemálo všeobecných popudův a znakův daleko zjevněji než ve věku pozdějším. Toto pojetí a tento cíl určuje zároveň rozsah a methodu badání: světodějné badání, směřujíc daleko více k třídění, shrnování a pořádání cizího badání speciálního než k vlastní speciální práci, jest oprávněno, ba zavázáno rozšířit látku badání přes všecky meze speciálních věd a vyhledávat a soustřeďovat všechna světla dějinného života, jež září z jednoho okresu do druhého a jichž jednota a vzájemná ovlivněnost jest patrna zvlášť v pravěku a u pravěkých národů; z toho již vysvitá, že všeobecné badání nebude se řídit methodou speciálního badání, snahou ovládnout veškeren myslitelný materiál, nýbrž vlastní svou methodou, jejímž předním pravidlem bude ovládat materiál již hotový a připravený od speciálního badání, ale vybraný zvláštním, povznesenějším a obratnějším okem upřeným na prisma světových dějin zářící v tisíci plochách; avšak velice často neobejde se toto badání bez vlastního vědeckého zpracování hrubého materiálu, zvláště při studiu pravěku lidstva, čímž vzbudí nová speciální studia, tak jako silný kmen vyhání nové výhonky a větve; druhým pravidlem všeobecného badání bude idea vývoje, která má stále na zřeteli zřetězení kusů dějinného poznání a která popisujíc nynější, stále myslí na dřívější a na pozdější; konečně třetím pravidlem bude pomocí srovnávání svézti úrodu do stodol, to jest poznati nejprvé všeobecnosti, potom zvláštnosti jednotlivých dějin věcných, národních a plemenných, dráhy vývoje, světové věky dějin i životní věk lidstva. Tak dějiny poskytnou vědě o člověku, nejvyšší to ze všech věd, nejen plnost hledisek, nýbrž i poznání nebo aspoň pokus o poznání dění a jeho činnosti. —

(Pokračování.)

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

(Pokračování.)

III. *Organisace.*

Jeden z nejdůležitějších a nejčastěji probíraných rozdílů mezi naším a německým úrazovým pojištěním dělnickým záleží v organisační formě. — Kdežto v Rakousku nositelkami tohoto pojištění jsou úrazové pojišťovny teritoriální, k nimž náležejí všechny v obvodu určitého území ležící pojištěné závody, zprostředkují úrazové pojištění dělnické v Německu (aspoň většinou) odborová společenstva, zvláště k tomu cíli utvořená, z nichž každé zabírá ve svou působnost jen podniky patřící k jednomu nebo několika příbuzným odvětvím průmyslovým, po případě živnostenským (počítaje v to i zemědělství a lesnictví).

Pro formu odborových společenstev uvádějí se tyto hlavní důvody: Podobná velká zájmová sdružení přispívají k stavovskému uvědomění, podněcují ducha pospolitosti, budí smysl pro povinnost a mají právě tím veliký a blahodárný vliv na rozvoj průmyslu; na takovém podkladě lze též snáze a účelněji prováděti kontrolu, působiti k tomu, aby zaváděna byla vhodná ochranná opatření etc. Mimo to pak jest k ústavům takto, t. j. odborově organisovaným, mnohem větší důvěra. — Tyto důvody pro společenstva odborová uváděné bývají zároveň také nejčastějšími a nejoblíbenějšími důvody proti organisaci teritoriální, jíž se právě vytýká, že nevyužívá náležitě přirozené solidarity jednotlivých živnostensko-průmyslových skupin, nýbrž drobí průmysl nepřirozeně podle hranic určitých teritorií a spíná nejrozmanitější odvětví průmyslová a živnostenská s nejrůznějšími, mnohdy zcela protichůdnými zájmy v mechanický, neorganický celek; kdežto organisace odborová jest útvarem organickým, živým, společným zájmem prodchnutým. Proto žádali

a žádají také naši průmyslníci, jmenovitě větší, organisaci odborovou místo resp. vedle teritoriální,[1] doufajíce, že by tím nalezen byl lék pro mnohé nedostatky našeho úrazového pojištění dělnického.

Důvody právě uvedené mají jistě svou platnost; ale jsou příliš všeobecné, než aby mohly býti jediným vodítkem při posuzování této otázky.

Při volbě organisační formy, jmenovitě v tak mnohotvárném státě, jako je Rakousko, dlužno vzíti v úvahu nejen povšechný stav průmyslu, nýbrž i různé stupně jeho vývoje v různých zemích, jakož i složité poměry jazykové, jež zvláště při podobných ústavech jistě také velmi padají na váhu. — Ostatně ani v Německu není systém odborových společenstev důsledně a bezvýjimečně proveden; ano, nalézáme tu přímo velmi četné úchylky a výjimky. — Vždyť i odborová společenstva sama jsou v různých směrech teritoriálně ohraničena a rozdělena. Vedle společenstev pro celou říši zřízených existují totiž i společenstva pro menší území, na př. pro několik partikulárních států nebo pro partikulární stát jeden nebo dokonce i jen pro části (provincie) jednotlivých států. Celkem jest živnostensko-průmyslových odborových společenstev 66; z nich však ani polovice nevztahuje se na celou říši. Mimo to jest převážná většina těchto společenstev rozdělena za účelem racionelnější správy na větší nebo menší počet okrskových sekcí se značnou pravomocí. Některá společenstva mají toliko dvě, tři sekce; za to jiná mají značný počet sekcí. Tak na př. vestfálské odborové společenstvo hutí a válcoven, zabírající poměrně malé teritorium má 9 sekcí, odborové společenstvo cihlářské (pro celou říši) 14, kominnické 16, mlynářské 17 a povoznické 39. O počtu sekcí rozhoduje jednak povaha živnosti, resp. příslušného odvětví průmyslového, jednak rozsáhlost území, na které se působnost společenstva vztahuje, ale i množství průmyslových středisek a jiné momenty. Úhrnný počet sekcí při všech živnostensko-průmyslových odborových společenstvech obnáší *349*. Kromě toho jest při odborových společenstvech pro nejužší lokální styk zřízena

[1] Viz v té příčině též návrhy na reorganisaci úraz. pojišťoven obsažené ve zmíněném již dobrozdání spojených obchodních a živnostenských komor a ústředního svazu průmyslníků rakouských o vládním programu pro reformu a vybudování děl. pojištění. — Stručný obsah těchto návrhů podává a zároveň zamítavý úsudek připojuje prof. Czuber v cit. již referátě, předloženém pojišťovací radě (A. N. 1907, str. 268.).

instituce t. zv. důvěrníků, jichž počet jest neobyčejně veliký (v r. 1905 celkem 27.329).[2]

Vidíme tedy, že i při organisaci odborově-společenstevní hraje moment teritoriální důležitou roli; ale i jinak byl systém odborově-společenstevní prolamován, doplňován a modifikován. — Již rozšiřovacím zákonem ze dne 28. května 1885 přičleněn byl k organisační soustavě společenstevní útvar zcela nový: t. zv. úřady prováděcí (Ausführungsbehörden). Citovaným zákonem byla totiž pojistná povinnost rozšířena na některé podniky veřejné (říšské a státní, na příklad pošty, železnice a j.), a břímě úrazového pojištění uloženo říši, resp. státu; práva a povinnosti společenstevní valné hromady a představenstva společenstevního přecházejí v případě tomto na existující již úřady — zvané prováděcími. Také některé komunální svazy a jiné veřejné korporace stávají se v příčině stavebních podniků ve vlastní režii provozovaných nositeli úrazového pojištění, při čemž funkce shora uvedených rozhodujících orgánů odborově-společenstevních přecházejí rovněž na t. zv. prováděcí úřady. Veškerých prováděcích úřadů dohromady jest t. č. 516.

Zákonem ze dne 5. května 1886, jímž rozšířena byla pojistná povinnost na závody zemědělské a lesnické vůbec, předepsáno bylo v § 13. zřízení odborových společenstev »pro místní okresy« (»für örtliche Bezirke«). V důvodech k návrhu tohoto zákona[3] se praví: »Rozdíly, jimiž se vyznačuje zemědělství a lesnictví se svými vedlejšími podniky oproti průmyslu a dopravnictví, jsou tak značné, že tím podmíněna jest řada dalekosáhlých odchylek v organisaci a při provádění úrazového pojištění. Při tom třeba míti především na zřeteli, že zemědělství a lesnictví tvoří vlastně jen jediné všeobecné povolání, takže při něm spojení různých odborů ve společném odborovém společenstvu jest pojmově vyloučeno. U zemědělství a lesnictví jde tudíž nikoliv o kvalitativní, nýbrž pouze o kvantitativní útvary, t. j. o utvoření korporativních pojišťovacích svazů zemědělsko-lesnických podnikatelů podle geografických okrsků.«

---

[2] Viz Götze-Schindler: Jahrbuch (früher Taschenkalender) der Arbeiterversicherung (1908), I. díl.

[3] Viz Dr. J. Haubner a Dr. R. Marschner: Bericht über die Organisation und Gebarungsergebnisse der reichsdeutschen Berufsgenossenschaften (Praha, 1897), str. 11.

Mimo to zůstaveno bylo zemskému zákonodárství, aby ohraničení těchto zemědělských odborových společenstev, jich organisaci, správu a j. v. samo upravilo; jmenovitě mohou také úřady býti pověřeny funkcemi odborových společenstev. Tak na př. v Prusku přešly tyto funkce na správy provinciální, a krajské výbory zastávají úlohu sekcí.[4] Odborových společenstev zemědělsko-lesnických jest celkem 48 a mají 584 sekce.

Než tím nejsou odchylky od hlavní organisační formy vyčerpány. Tak existují pro určité kategorie podniků stavebních zvláštní pojišťovny (»Versicherungsanstalten«), k příslušným odborovým společenstvům přičleněné, jimiž systém odborově-společenstevní znovu byl prolomen. Podobný ústav (pro malé podniky) zřízen byl také při odborovém společenstvu námořnickém. Celkem jest všech takových ústavů *14*.

Také osnova svého času říšskému sněmu předložená, směřující k rozšíření povinného úrazového pojištění na řemesla, obchod, rybářství etc., rovněž opustila systém odborových společenstev a navrhovala místní úrazová pojišťovací společenstva (»Unfallversicherungsgenossenschaften«). V motivech k osnově té[5] čteme: »Zkušenosti nabyté při dosavadních odborových společenstvech nás poučily, že se odborově-společenstevní správa nehodí pro styk s velikým počtem malých podnikatelů.« — »Při nepatrném rozsahu převážné většiny podniků, o něž jde, musila by odborová společenstva již z toho důvodu, aby náležitě fungovati mohla, pro velmi rozsáhlé okresy býti utvořena. Avšak čím větší okres a počet podnikatelů, tím obtížnější a dražší správa a tím méně vhodná pro drobné podnikatele.« — »Tyto úvahy vedly k tomu, že při rozšíření úrazového pojištění mají zpravidla utvořena býti místní pojišťovací společenstva, jako se z podobných důvodů stalo při úrazovém pojištění zemědělsko-lesnickém, jakož i při pojištění invalidním a starobním. Podobným způsobem mají také podniky k úrazovému pojištění nově přistupující organisovány býti podle okresů bez rozlišování odborů zde zastoupených, a správa nového zařízení má přenesena býti na komunální svazy s jich vyškolenými silami.« — »Konečně po-

[4] Srv. A. Düttmann: Die deutsche Arbeiterversicherung (II. vyd.), str. 26.

[5] Viz cit. Zprávu drů Haubnera a Marschnera, str. 12 a 13.

skytuje zřízení zvláštních místních pojišťovacích společenstev možnost takovým odborovým společenstvům, která zatížena jsou agendou malých podniků, ulehčiti a dopomoci jim takto k zdárnějšímu rozvoji.«

Konečně i to je poučno, že prvé dvé předlohy německého zákona úrazového z 8. března 1881 a 8. dubna 1882 v příčině organisační na jiných principech byly zbudovány než předloha třetí, která se 6. července 1884 stala zákonem. Prvá chtěla totiž zříditi jedinou ústřední pojišťovnu pro celou říši a připouštěla organisaci odborově-společenstevní jen do jisté míry; kdežto druhá činila v příčině organisace kriteriem míru nebezpečenství. Veškeré závody se stejným úrazovým nebezpečím měly totiž vřaděny býti do jedné nebezpečenské třídy, a v těchto třídách měly podniky téhož nebo příbuzných odvětví tvořiti pro určité správní okrsky t. zv. společenstva podniková (»Betriebsgenossenschaften«). Závody nepatřící k žádnému takovému společenstvu měly sloučeny býti ve zvláštní podnikové svazy (»Betriebsverbände«).

Posléze budiž, ač se již shora o tom stala zmínka, ještě jednou výslovně konstatováno, že invalidní a starobní pojištění jest, pokud se vlastních pojišťovacích ústavů týče, organisováno čistě teritoriálně; pouze u náhradních pokladen (»besondere Kasseneinrichtungen«) přichází princip odborový k platnosti. Takovýchto zvláštních pokladen jest 9, kdežto pojišťovacích ústavů jest 31.

Z uvedeného vidět, že ani v Německu systém odborově-společenstevní není všude jednotně a úplně důsledně proveden; naopak jsou tu mnohé odchylky a modifikace ve směru zřízení teritoriálního, a jest patrno, že i v Německu systém ten teprve po mnohém váhání a uvažování byl přijat.

Při posuzování otázky, zda by u nás odborová společenstva jako hlavní organisační forma měla či mohla býti zavedena, padá ovšem v prvé řadě na váhu síla a vyvinutost průmyslu nebo přesněji řečeno jednotlivých živnostensko-průmyslových odvětví. Neboť odborová společenstva mohou, jak už shora naznačeno, jen tehdy zdárně prosperovati a skýtati podstatných výhod, když příslušné odvětví průmyslové jest dosti vyvinuté a silné, t. j. je-li v něm již ve značné

míře uskutečněna centralisace výroby, tedy *převládají-li velké závody s velikým počtem dělnictva*, a je-li podniků takových *dostatečný počet*; důležito také je, aby podniky *nebyly příliš roztroušeny*, nýbrž pokud možná lokálně koncentrovány, by území, na něž se působnost odborového společenstva vztahuje, nebylo příliš rozsáhlé; neboť jen tehda může být správa účelná, rychlá a poměrně levná, a možno také energicky a vytrvale naléhati na zdokonalování ochranných opatření. Kdežto tam, kde jednotlivá odvětví průmyslová jsou slabá a nevyvinutá, musí již z toho důvodu, aby potřebný počet pojištěnců byl získán a finanční base upevněna, teritorium, jež odborové společenstvo zabírá ve svou působnost, býti velmi rozsáhlé, což má přirozeně za následek, že kontrola a vůbec správa jest dražší a těžkopádnější, takže výhody organisace odborově-společenstevní se téměř úplně ztrácejí, ano organisace tato stane se po případě méně výhodnou než teritoriální, ba přímo nemožnou.

Dlužno si proto položiti otázku, zda *rakouský průmysl*, resp. aspoň *většina jeho odborů* jest tak silná a vyvinutá, aby bylo možno společenstevní organisaci aspoň pro většinu odvětví průmyslových zavésti.

Následující tabulka srovnává počet dělnictva 4 průmyslových odborů, jež u nás náležejí mezi nejsilnější, s počtem dělnictva téchže branží v Německu[6]:

Průmysl	Počet dělníků (celoročních)		
	v Čechách	v Rakousku	v Německu
textilní	155.765	281.503	791.096
železářský	37.703	136.958	1,026.615
papírnický a polygrafický . .	18.232	67.028	287.812
chemický	13.976	44.342	160.841

Z tohoto srovnání jest vidno, že průmysl textilní je co do počtu dělnictva v Německu asi 3krát silnější než v Rakousku a více

[6] Viz Die Gebarung und die Ergebnisse der Unfallstatistik der Arbeiter-Unfallversicherungsanstalten im J. 1902 (Vídeň, 1904), str. 79 a násl. (tab. I.) a Atlas und Statistik der Arbeiterversicherung des Deutschen Reichs (Berlín, 1904), str. 26 a 27. — Srovnání shora uvedené není proto zcela přesné, jelikož skupiny průmyslové v našem zařaďovacím schématu obsažené se nekryjí úplně s příslušnými odbor. společenstvy něm.: naopak jsou tu dosti četné odchylky, takže podobné srovnání možno jen zhruba provésti. Viz o tom Zprávu drů *Haubnera* a *Marschnera* na str. 15. a násl

než 5krát tak silný jako v Čechách; průmysl železářský jest v Německu 7½krát silnější nežli v Rakousku a 27krát nežli v Čechách. Průmysl chemický je v Rakousku víc než 3½krát a v Čechách 11½krát slabší nežli v Německu, a průmysl papírnický s živnostmi polygrafickými má v Rakousku přes 4krát a v Čechách 16krát menší počet dělnictva nežli v Německu.

Již z těchto čísel jest patrno, jak značně Německo rozsahem svého průmyslu nad Rakousko vyniká, a že tudíž nelze jen tak všeobecně rakouské poměry s německými stotožňovati; zároveň pak je vidět, že by nanejvýše pro několik nejsilnějších odvětví průmyslových mohla v Rakousku života schopná odborová společenstva býti zřízena, a tu by se ještě společenstva tato musila zpravidla vztahovati na celou říši; neboť kdyby pro jednu nebo více nejprůmyslnějších zemí byla zřízena zvláštní společenstva, bylo by ustavení se odborového společenstva pro země méně průmyslné, po případě přímo průmyslově chudé silně ohroženo, ne-li vůbec nemožno. — Mimo to nutno v Rakousku počítati s velikou růzností průmyslového vývoje v jednotlivých zemích (Čechy, Morava, Slezsko — země alpské — Halič, Bukovina!), jakož i se spletitými poměry jazykovými, které padají velmi na váhu, jmenovitě také u rozhodčích soudů, jichž by při důsledném provedení soustavy odborově-společenstevní musil býti daleko větší počet nežli dosud. V Německu byl dříve pro každé odborové společenstvo, resp. pro každou sekci zřízen zvláštní rozhodčí soud; ano i odborová společenstva bez sekcí měla po případě několik rozhodčích soudů. Celkem bylo v r. 1899 u všech živnostensko-průmyslových a zemědělsko-lesnických odborových společenstev dohromady 1026 rozhodčích soudů vedle *417* pro t. zv. úřady prováděcí.[7] Teprve na základě zákona pozměňovacího ze dne 30. června 1900 (Hauptgesetz) provedena byla v příčině rozhodčích soudů úplná reorganisace a sice opět ve smyslu principu territoriálního; § 3., odst. 2. cit. zákona byly totiž veškeré dosavadní rozhodčí soudy pro jednotlivá odborová společenstva a prováděcí úřady zrušeny, a jich agenda přikázána rozhodčím soudům zřízeným ve smyslu zákona invalidního ze dne 13. července 1899. § 103. zákona toho pak nařizuje, aby pro obvod každé invalidní po-

[7] Viz dr. L. Lass a Dr. F. Zahn: Einrichtung und Wirkung der deutschen Arbeiterversicherung (1900), str. 32.

jišťovny zřízen byl aspoň jeden rozhodčí soud. Celkem je dnes takových společných rozhodčích soudů *124*. — U nás naproti tomu existuje, jak už v II. oddílu této studie bylo konstatováno, pro každou teritoriální úrazovou pojišťovnu pouze jeden rozhodčí soud, tedy celkem 7 (Praha, Brno, Lvov, Vídeň, Solnohrad, Št. Hradec, Terst); mimo to má svůj rozhodčí soud také odborově společenstevní úrazová pojišťovna rakouských drah ve Vídni, zřízená na základě § 58. úr. zák., který fakultativně za určitých kautél také odborově-společenstevní organisaci připouští[8]. Existuje však pouze tato jediná odborově-společenstevní úrazová pojišťovna.

Rozhodčí soudy naše rozhodují, jak se o tom již také dříve stala zmínka, s platností konečnou; kdežto v Německu jest aspoň v důležitějších věcech přípustno odvolání k říšskému úřadu pojišťovacímu, který zároveň rozhoduje o stížnostech, týkajících se zařadění podniků, předpisu příspěvkového a j., a který tvoří vůbec jakýsi ústřední a nejvyšší orgán dělnického pojištění. Tam, kde odborové společenstvo se vztahuje pouze na jednotlivou zemi (spolkový stát), přechází zmíněná právě agenda říšského pojišťovacího úřadu v podstatě na zemské úřady pojišťovací. — Také u nás má, jak už v předchozím oddíle bylo vyloženo, zřízena býti konečně další odvolací instance, totiž t. zv. vrchní soud pro dělnické pojištění, jehož obor působnosti má však býti mnohem užší nežli říšského úřadu pojišťovacího v Německu; jmenovitě má, pokud se týče námitek proti zařazení a předpisu příspěvkovému, zůstati v platnosti politická cesta instanční (arci poněkud pozměněná [§§ 206.—210. vl. o. K.]), a vrchní dozor správní má i nadále ponechán býti ministerstvu vnitra (§ 198. a n. vl. o.). Tato rozdvoje-

[8] Úraz. zák. připouští v § 57. ještě jednu výjimku, totiž soukromé ústavy pojišťovací jednotlivých podnikatelů — ovšem za zvláštních podmínek. Takové ústavy máme v Čechách dva, a sice jsou to ústavy knížete Schwarzenberga v Krumlově a Postoloprtech. — O zřízení a správě těchto ústavů viz častěji už citovanou knihu drů Meissnera a Wintra: Úrazové pojištění dělnické dle práva rakouského, str. 37 a násl. a 433 a násl.: o společenstevní úraz. pojišťovně rak. drah pojednává se v knize právě zmíněné na str. 27. a násl. — Budiž zde také konstatováno, že pražský ústav má 5 expositur (v Plzni, Ml. Boleslavi, Král. Hradci, Liberci a Teplicích), které však jsou jen orgány ryze výkonnými, jež obstarávají hlavně kontrolu důchodců a konají různá šetření.

nost rozhodujících instancí jest vadou velmi podstatnou; neboť se takto na jedné straně při rozhodování o odškodném, na druhé straně pak při rozhodování o pojistné povinnosti podniku a předpisu příspěvkovém mohou uplatňovat různé zásady, z čehož mohou pojišťovnám vzejíti značné škody. Může se na př. státi a stává se, že rozhodčí soud rozhodne, že ústav pojišťovací má odškodniti úraz, který se stal v podniku, o němž místodržitelství nebo vyšší instance rozhodla nebo dodatečně rozhodne, že pojištění nepodléhá; nebo rozhodčí soud přiřkne zraněnému, resp. pozůstalým rentu z vyššího výdělku, nežli jaký politický úřad uznal při předpisu příspěvkovém za přiměřený. — Mimo to padá u politických úřadů, i když pro pojištění dělnické utvořena jsou zvláštní oddělení, na váhu i to, že úřednictvo, jelikož se zpravidla dosti často střídá a do oddělení takového namnoze přichází bez jakékoliv průpravy, ani theoreticky oboru dělnického pojištění náležitě neovládá ani nebývá poměrů podnikových a mzdových dosti znalé, což správnému a rychlému řešení sporných otázek rovněž značně jest na ujmu.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Zabavení Slovenského Spevníčka. Před soudem Martin Trnčík osvobozen. V Hochštetnu četníci střílelí. Odsouzen Andrej Hlinka, Jan Kvetoň, Jozef Vanek, Frant. Húšťava, dr. Milan Ivánka, Ondrej Obuch, Fr. Skyčák, Rudolf Čipka, Jozef Dianiška. Vyučování dospělých Rumunů ministři zabraňují. V Kovačici většina církevníků nerespektována vlastní duchovní vrchností; bojkotování duchovního. V Maglódě náboženství nesmí se učiti v řeči mateřské. Florián Tománek přeháněn. Bežův »Slabikár« ze škol vyhoštěn ministrem kultu. Křivda Slováků v Slov. Komlóši. Slovenská národní strana pro rovné hlasovací právo. První schůze slovenských sedláků v Pešti. Rolnický sjezd v Skalici. Slov. sociální demokraté na schůzi ve Vídni. Nové listy: »Zornička«, »Slov. Peňažník«. O peněžních ústavech slovenských. Oslava Hviezdoslava.

Nestalo se od října m. r. žádné změny ve vývoji věcí slovenských pod Tatrami.

Jde všecko kursem dávným, o němž dávný básník slovenský zapěl: »Sto bohov prabohov! či to vždy tak bude?...«

Ve Skalici v červenci královský fiskus (návladní) Glósz zabavil 1500 výtisků »Slov. Spevníčka« v tiskárně Teslíkově. Podobně i 44. číslo »L'udových Novin«.

Pro leták »Hore sa bratia ešte raz do Pezinku« státní fiskus před prešpurskou porotou žaloval Martina Trnčíka. V letáku byla do pravého světla stavěna t. zv. lidová strana (klerikální), a proti ní zaujato stanoviště pro Slováka Ivánku.

Ale tentokrát stal se div. Prešpurská porota Trnčíka osvobodila.

V podzim minulého roku na hasičské zábavě v obci Hochštetnu (prešpurská stolice) někteří účastnici měli na klobouciích bílo-červeno-modré stužky. Proti těmto stužkám hned zakročili četníci a žádali jejich snětí. Mládež vzdorovala. Četníci i vystřelili — do povětří. Jeden z obecenstva byl poraněn bodákem. Druhého dne obec zaplavena četníky ve jménu obecného pokoje. Atd.

Rozsudek prešpurské poroty proti Andrejovi Hlinkovi, jímž tento pro dva články v »L'udových Novinách« byl zase odsouzen na půldruhaleté vězení a k pokutě 400 K, kurie potvrdila a tak stal se právoplatným.

Pro Björnsonův článek »Největší průmysl Uher« i Jan Kvetoň, jenž v »Zvolenských Novinách« jej uveřejnil, musil pykati čtyřmi měsíci státního vězení a 400 K pokuty (21. listopadu).

Pro dva články v »L'udových Novinách« Jozef Vanek dostal v Prešpurku 6 měsíců státního vězení a 600 K pokuty.

»Napred« vytiskl zprávu o tom, jak navrátil se z vězení Hynek Polák, obyvatel hochštetský. Pro to František Húšťava, jenž opis poslal, odsouzen na 6 týdnů obyčejného vězení a k zaplacení výloh pod titulem »laudatio criminis« (vychvalování přečinu).

1 rok vězení a 1000 K pokuty bylo přiřčeno Dru. Milanu Ivánkovi, slov. poslanci, pro řeč, již kdysi kdesi jako kandidát poslanecký pověděl v Zastrčené Lhotě. Výrok potvrdila i král. tabule. Nyní ještě oznámena nullita.

Pro zprávu v »Národních Novinách« o krveprolití v Černové pešťská porota 12. prosince odsoudila úředníka banky »Tatry« Ondreje Obucha na 8 měsíců obecného vězení a k 800 K pokuty, Jozefa Cipára, stolaře, na 2 měsíce obec. vězení a ku 300 K pokuty »pro osočování«. Podána proti tomu nullita.

V Ružomberku pod titulem »bouření proti vrchnosti« slov. poslanec Skyčák byl odsouzen na 2 měsíce státního vězení, 400 K pokuty a asi tolik útrat za to, že se protivil protizákonnému výkonu slúžného.

Rudolf Čipka a Jozef Dianiška v Tisovci pro zneuctění uherského praporu jsou postiženi každý 13denním vězením a 10 K pokuty.

Poněvadž slibované volební právo málo slibuje oblažiti analfabety, co u Rumunů stihlo by 78% voličů, rumunští národovci zřídili kursy na vyučování dospělých. Apponyi a Andrassy toto vyučování zapověděli!

Přejděme na pole církve, ku kněžím a biskupům. Tito mají býti »sůl země a světlo světa«. Jiným káží ve jménu božím: »Tak svěť světlo vaše před lidmi, aby oni vidouce skutky vaše dobré, slavili Otce našeho v nebesích.« Bodejž nepotvrzovali podezření, že jiným kážíce píti vodu, sami pijí víno.

V Kovačici administrátor evangelické církve všecky jemu nepohodlné presbytery dal vyloučiti a za dozorce dal vyvoliti své lidi — bez ohledu na zákon. Poškozená většina proti tomu protestovala až po generální konvent. Tento však za pravdu dal násilníkům.

Není div, když vnuceného kněze církevníci tam bojkotují a jakékoli výkony církevní odmítají.

V Maglódě, evangelické slovenské církvi nedaleko Pešti, maďarisace šarapatí nešeredně. Maďarská bohoslužba v prázdném chrámě děje se jednou za měsíc. Konfirmandů vyučování je slovenské. Církev tedy dobrým právem žádala a usnesla se v konventu, aby aspoň náboženství v lidových školách učily se děti po slovensku. Vzepřel se tomu místní duchovní. Záležitost prošla všecka fora, ale i nejvyšší, totiž generální konvent, nedovolil vyučování náboženství mateřským jazykem. Co důvod udal »státní ohledy«, nebo prý Maglód je na cestě úplného pomaďaření.

Římskokatolický kaplan Florián Tománek je stálou rubrikou v evidenci nynějších slovenských dějů. Když z oravského Hruštína přeložen byl do spišského Ružbachu, zde mělo být 25. října lidové shromáždění proti plurálnímu volebnímu právu.

Tato kriminální smělost připsána na účet Tománkův, a jeho biskup Párvy hned ho suspendoval »ab ordine et officio«. Současně posílal ho do kláštera v Mária-Bešeňově, slibuje zaň platiti měsíčně 100 K. Ale poněvadž nevěděl udati církevní přestupek, kapucíni v Bešeňově vězniti kaplana odepřeli. Rovněž tak i jesuité v Trnavě. Poslán tedy k Milosrdným do Spišského Podhradí. Zde nesmí se stýkati s kleriky, ani s kněžími, aby bacillami panslavismu nenakazil lidi a vzduch.

*

Ještě sluší poznamenat, že dle ministra kultu Apponyiho nebezpečí hrozilo uherskému státu ze »Slabikáru a první čítanky« znamenitého někdy pedagoga a ev. učitele Jana Bežu. Nedostatečné kvantum ducha vlasteneckého bylo slabikáři na jeho záhubu a je vyobcován ze všech škol všelikého Maďarorságu.

*

V Slov. Komlóši (na Dolňácích) Ondrej Beňo, obecní radní, navrhl, aby v této slovenské obci, tak jako to zákon ukládá, úředním jazykem byl slovenský. Stoliční výbor to zamítl.

Obecní představenstvo dle dávného zvyku chtělo mít vyhlašování před kostelem slovenské, na obecním domě maďarské. Stoliční výbor slovenské ohlašování zakázal, a nyní komlóšského starostu státní fiskus pravotí pro podněcování proti zákonu.

*

Ústřední výbor slov. národní strany se usnesl, že slovenská národní strana připojí se k těm stranám, které bojovati budou za všeobecné, rovné, tajné, po obcích vykonávati se mající hlasovací právo. Takými stranami jsou sociální demokraté, selská strana, německá lidová strana a Rumuni. Tyto strany ohlásily početné agitační lidové schůze, jež ale slúžnovci znemožnili.

15. září byla v Pešti první schůze slovenských sedláků. Přišlo tam výše 80 selských zástupců z rozličných volebních okresů. Řečnili slovenští poslanci Bella a Hodža o významu a potřebě organisace slovenské národní strany mezi rolnictvem.

Ve Skalici 15. listopadu na počest 10letého trvání skalického potravního spolku byl rolnický sjezd, přehojně obeslaný selskými účastníky z okolí i ze sousedních stolic.

V slavnostní řeči místní římskokatolický farář Dr. Okánik povzbuzoval k odbornému vzdělávání, k organisaci, a tak k uvědomění si své síly.

Dr. Vávro Šrobár vystříhal před alkoholismem a přednášel o zdraví sedláka. Učitel Kopa z Modry vysvětloval moderní způsob vinohradnický. Mluvil ještě o právních věcech dr. Derer, o poddanství dr. Štefanek, o organisaci rolník Bránecký a o výšivkách Ludmila Markovičová. Večer hráli Urbánkův »Rozmajrín« rolničtí ochotníci.

Slovenští sociální demokraté 20. listopadu radili se ve Vídni o tom, jak by jim bylo možné co nejvýdatněji uplatniti se tiskem. Pracováno i na užším připojení se ku československé straně sociálnědemokratické.

V době, kdy více než 2 milliony Slováků nemá jediné slovenské lidové školy, je důležitým podnikem literárním i týdeník pro děti. Nazývá

se »Zornička«, vydává jej redakce »Slovenského Týždenníka« (Budapešť-VIII., Rökk Szilárd útca 19). Stojí ročně 2 K.

Ve Zvoleni vychází nový časopis »Slovenský Peňažník«. Redaktorem je Viliam Paulíni, účetní Zvolenské lidové banky.

Zvolenská lidová banka zakládá v Báňské Bystřici filiálku a Turč. Sv.-Martinská ve Vrutkách.

V Novém Městě nad Váhem Lidová banka svůj kapitál doplňuje na 500.000 K a strojí se zříditi filiálku v Píšťanech.

Založeny nové banky slovenské v Budapešti a v Lučenci, každá se základní jistinou 200.000 K.

Naďlacká lidová banka zvýšila akciový kapitál ze 100.000 na 200.000 K.

Ve Velkých Topolčanech (nitranská stolice) počala působit Slovenská lidová banka, s účastinným kapitálem 100.000 K.

Ještě i v Chorvatsku, v Šídě, zakládají Slováci peněžní ústav s jistinou 75.000 K.

Okázale zasvětili Slováci 2. únor, narozeniny velikého básníka slovenského Pavla Országa-Hviezdoslava.

Noviny slovenské přinesly články o něm, spolky uspořádaly Hviezdoslavovské večírky, korporace a jednotlivci dali výraz svým citům skrze telegramy a přípisy.

Za Hviezdoslavem je dnes veliká tvorba umělecká, a on ani teď ještě nestárne hlavou neb srdcem, neslábne vůlí, ale s junáckou svěžestí ducha dále buduje národu i sobě »monumentum aere perennius«.

Poněkud slušné ocenění jeho Múzy vyžadovalo by zvláštní objemný článek. Proč ež na tomto místě jen blahopřání všech Slováků registruji: aby náš Hviezdoslav dožil se splnění svých nadějí, aby uzřel ještě i svým tělesným zrakem to, co národu předpovídá prorockým duchem!

Slovák.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Tarifní reforma. — Říšské poradné sbory průmyslu, obchodu, živností a zemědělství. — Risiko České banky.

Postátnění drah bylo parlamentem schváleno a vláda se chystá k sanaci deficitového hospodářství státních drah zavésti nové sazby železniční, jichž novost spočívá v podstatě v tom, že dosavadní sazby c. k. státních drah mají býti zvýšeny. Schodky c. k. státních drah dostoupily dle zprávy ministerstva železnic v roce 1907 okrouhle 50 milionů korun a v roce 1908 značně stouply. Reforma tarifní má vynésti přibližně asi obnos, který činil schodek r. 1907, tedy 50 mil. K, při čemž 9—10 mil. K má vynésti zvýšení sazeb v dopravě osobní, ostatní v dopravě nákladní. Finanční důvody tarifní reformy stojí sice v popředí, avšak nelze upříti, že reforma stala se nutnou ještě z důvodů jiných. Především staly se postátněním soukromých drah neudržitelny do-

savadní tarifní poměry. Nejen že státní a soukromé dráhy měly různé tarify, každý systém platil toliko pro to které železniční těleso, takže vypočítávání sazeb bylo spojeno se značnými obtížemi. Reformou má býti zaveden tedy jednotný tarifní systém a zároveň propočítávání tarifů, záležející v podstatě v tom, že pro výpočet sazeb slouží nejkratší vzdálenost mezi stanicí zasílací a přijímací a příslušná sazební jednotka bez rozdílu tratí a drah. Projektované sazby přidržely se zásady propočítávání a jednotnosti sazeb pro všecky státní dráhy. Kdyby bylo zůstalo při sazebním základě c. k. státních drah, byl by schodek jejich stoupl asi o 17 mil. K, poněvadž sazby c. k. státních drah jsou nižší, než sazby postátněných drah soukromých. Proto jest zvýšení tohoto základu nevyhnutelnou nutností. Ovšem základ nebyl zvýšen jen o tento rozdíl, který by byl povstal propočítáváním sazeb, nýbrž byl zvýšen tak, aby se docílilo svrchu zmíněného finančního efektu. Proti takovéto sanaci státních drah namítá se se strany průmyslu, který zvýšením sazeb bude nejvíce postižen, právem, že poměrně špatné výsledky státních drah nejsou zaviněny jen nízkými sazbami, nýbrž že důvody jejich sluší hledati též jinde. Především byly stavěny dráhy za účely strategickými, a to dráhy nejnákladnější, za jichž nepříznivé výsledky provozovací nemohou zodpovídati ti, kdož dráhy používají. Není dále pochybnosti, že špatné finanční výsledky jsou zaviněny též vadami organisačními, z nichž nejdůležitější byla právě komplikovanost nynějšího tarifního systému, která jest příčinou nesčetných stížností, reklamací a zbytečné úřednické práce. Jak v Rakousku jest obyčejem, nebéře se zřetel na to, že většina obyvatelstva patří k národnostem neněmeckým a všecka úřední nařízení sazeb a dopravy se týkající se uveřejňují výhradně německy. Za takovýchto poměrů není divu, že povšechná znalost podmínek dopravních jest skrovná, že se obmezuje toliko na úzký kruh zasvěcenců. Vláda odůvodňuje zvýšení sazeb dále tím, že sazby rakouských státních drah jsou zejména pro zboží hromadné relativně nižší, než u státních drah německých a také uherských, u kterýchžto posledních se ostatně chystá též zvýšení, ovšem ne tak značné, jako u nás. Srovnání toto není přípustno potud, že v národním hospodářství dlužno politice sazební vytknouti cíle, které se nesmějí říditi prostě jenom porovnáváním jediného dopravního prostředku. Německo má obrovskou lodní dopravu, pro zahraniční obchod námořní, pro vnitrozemský obchod rozsáhlou síť vodních cest, které umožňují hromadnou dopravu levnou tak, že srovnání s dopravou železniční není ani možno. Hromadné náklady jdou z ohromné části po vodě, zbytek, který musí jíti po železnici, snese po případě větší zatížení tarifní. Naproti tomu jest rakouská vodní doprava slabá, trať labská z Ústí k hranicím zemským, vykazující nejčilejší lodní dopravu, jest kratičká. Dunaj v Rakousku má velmi slabou dopravu a podobně též tok labský od Ústí k Mělníku a Vltava. Naproti tomu si představme ohromnou dopravu rýnskou, labskou, oderskou i viselskou v Německu, dopravu po četných průplavech a pobřežní mořskou dopravu. Mechanické srovnávání tarifů železničních jest prostě nemožné. Projekt tarifní podržuje dvě dosavadní základní zařízení: roztřídění dopravovaného zboží a stupňovitost sazeb a zavádí pro jisté druhy zboží zvláštní sazby.

Jedním z nejdůležitějších zvláštních tarifů jest tarif uhelný. Tento jest všeobecný, platící pro uhlí cizozemské, hlavně dolnoslezské, a pak tarif nižší, platný pro dopravu domácí. Tarif jest odstupňován pro hnědé, kamenné uhlí a koks. Vyšší tarif pro uhlí cizozemské znamená ochranu domácí těžby uhelné. Všeobecně vzato, jsou nově projektované tarify nižší, než sazby právě postátněných soukromých drah. Opatření toto znamená sice pro závody, odkázané v dopravě na dráhy soukromé, jisté výhody, ono znamená však též, že bude závodům, které dosud nemohly proniknouti soutěžně do oblastí protnutých drahami soukromými pro výši tarifů, ulehčena v těchto krajích soutěž, tedy pro průmysl těchto krajů na každý způsob dvojsečnou zbraň. Jinak se dají očekávati soutěžní přesuny dosti značného rozsahu.

* *
*

Říšský zákoník z 11. března 1909 č. 39 uveřejnil změnu stanov říšské průmyslové a zemědělské rady, která spočívá v podstatě v tom, že se kompetence průmyslové rady vymezuje proti říšské živnostenské radě a že byla ze zemědělské rady vyloučena sekce hornická a přidělena k radě průmyslové. Průmyslová rada má podávati k vyzvání příslušných ministerstev nebo z vlastního podnětu dobrozdání a návrhy v záležitostech týkajících se průmyslu, velkoobchodu a hornictví. Skládá se ze 120 členů, z nichž 34 volí obchodní a živnostenské komory, 34 průmyslové svazy, 10 svazy hornické a 42 jmenuje ministr obchodu a veřejných prací. Zemědělská rada má analogické úkoly, pokud jde o zemědělství a lesnictví a skládá se z 84 členů, z nichž 17 volí zemské výbory, 42 zemědělské rady a ostatní jmenuje ministr orby. V záležitostech maloživnostenských bude poradním sborem říšská živnostenská rada, a to pro záležitosti, týkající se malých živností výrobních i obchodních. Skládá se ze 75 členů, z nichž 29 volí jednoty živnostenské a obchodní, 29 obchodní a živnostenské komory ze stavu malých živnostníků a malých obchodníků a 17 členů jmenuje ministr obchodu.

* *
*

Z obchodních bank českých uveřejnily v posledním měsíci výkazy ještě Ústřední banka českých spořitelen, Česká průmyslová banka a Moravská agrární a průmyslová banka. K doplnění obrazu o činnosti českých bank, podaného v čísle minulém, uvádíme o těchto 3 bankách:

	Akciový kapitál	Obrat	Čistý zisk	Divi-denda
Ústřední banka českých spořitelen v Praze	10 mil. K	5.287,976.247	675.164	5%
Průmyslová banka	12 » »	4.341,001.064	917.018	5½
Moravská agrární a průmyslová banka . . .	2 » »	388,546.350	91.680	4½

Na vysvětlenou dlužno dodati, že Česká průmyslová banka zvýšila svůj akciový kapitál z 10 na 12 mil. K teprve během r. 1908, a že akciový kapitál 2 mil K, o které zvýšení nastalo, byl splacen teprve koncem r. 1908. Banka zvýší dosavadní akc. kapitál z 12 na 20 mil. K. Ústřední banka českých spořitelen usnesla se zvýšiti akc. kapitál z 10 na 15 mil.

korun. Moravská agrární a průmyslová banka zahájila svoji činnost v květnu minulého roku. Výsledky podávají tedy obraz osmiměsíční činnosti. Banka zvyšuje akciový kapitál ze 2 na 4 mil. K. Po provedení letošního roku usnesených zvýšení akc. kapitálu budou české obchodní banky míti:

Živnostenská	K 30,000.000
Průmyslová	» 20,000.000
Pražská úvěrní	» 12,000.000
Česká	» 10,000.000
Ústřední banka českých spořitelen	» 15,000.000
Pozemková	» 2,800.000
Moravská agrární a průmyslová	» 4,000.000
Záložní a úvěrní ústav v Hradci Králové	» 6,000.000
celkem	K 89,800.000

akcivého kapitálu, výsledky to při poměrně mladém rozvoji našeho bankovnictví jistě významné. K zakladatelské činnosti dlužno se zmíniti ještě o zřízení Akciové společnosti pro zužitkování lesů s kapitálem 2 mil. K, kterou založila Průmyslová banka. Z nových projektů bankovních blíží se uskutečnění dva, banka pro průmysl pivovarský a zaručovací banka. Pivovarská banka bude ústav utrakvistický, určený pro odborné potřeby průmyslu pivovarského. Třebas nově zakládané a rozšiřované starší ústavy peněžní znamenaly značný vzrůst soutěže, nelze z tohoto důvodu proti nim se stavěti. Správně praví výroční zpráva Ústřední banky českých spořitelen: »Vítali jsme s povděkem každý pokus o doplnění peněžnictví našeho novými útvary bez rozdílu, jsouce pevně přesvědčeni, že jen tak žádoucí pokrok celku se dostaví. Jsmeť toho náhledu, že československé peněžnictví v porovnání s cizím má ještě velkou dráhu před sebou a že zdravé závodění tajené síly tuží.«

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Hnutí horníků na Ostravsku a Kladensku. — Výluky. — Poštovní stávka ve Francii. — Sjezd svazu zedníků. — Domácí průmysl moravský. — Odborové sdružení československé.

Vážné zprávy přicházejí opět z Ostravska. Přírodní bohatství tohoto kraje stalo se jeho neštěstím. Ležíc na hranici říšské a na styku tří národů, stalo se Ostravsko v rukou cizích majitelů, jimž jde jen a jedině o zisk, pokud možno, největší, sopečnou půdou, stále jiných forem nabývající, sopkou, jejíž jedovaté výpary otravují celou říši. Národnostní boj zuří tu na třech frontách mezi Čechy, Poláky a Němci. Ostravsko vábí svými doly nevědomého dělníka polského, jenž vniká stále dále na západ, vytlačuje českého dělníka s vyššími potřebami. Třenice národnostní přiostřují se tu až v nechutnosti, jako jest odepírání škol dětem českým Poláky a dětem polským Čechy.

Nekulturnosti lidu využívají správy dolů, nekontrolovaných úřady státními, k nedodržování ujednání a zákonů. Proto v řc na Ostravsku stálá nespokojenost dělnictva, která každou chvíli násilně propuká. Všechna velká hnutí hornická měla vznik svůj na Ostravsku. K něčemu podobnému, zdá se, chystá se Ostravsko i nyní. Zoufalství tohoto počínání jest očividné. Kterak možno počítat s úspěšností mzdového boje, zahájeného na počátku poklesnutí konjunktury? Jak možno donutit správy dolů k povolnosti v době, kdy se menší objednávky? Nevýhodnost situace přiměla asi také Unii hornickou ke svolání konference horníků ostravských na 25. března do Stonavy. Dostavilo se na 300 delegátů, z jichž projevů mluvilo sice rozhořčení, ale také rozvaha, jež nežene se do boje za každou cenu.

Resoluce žádá: »C. k. horní revírní úřad v Mor. Ostravě budiž požádán, aby z moci úřední v dorozumění s příslušným politickým úřadem učinil opatření, aby smírčí soud báňského společenstva byl do 14 dnů svolán k urovnání sporu. Smírčí soud tento musí — jelikož lhůta platnosti mzdového ujednání dojde dne 30. září t. r., tedy v poměrně krátké době — jednati o sporných bodech, uvedených ve stížnosti, jakož i o ujednání vzhledem ku prodloužení opravené smlouvy.«

Ukvapenějším bylo jednání o služebním řádu z r. 1887, jehož změny se dělnictvo již po sedm roků marně domáhá. Přes to, že poslanec Cingr poukazoval na nebezpečí tak krátkého termínu, »usnáší se konference, doporučiti dělnictvu, by stávající služební řád do 30. dubna t. r. vypovědělo a žádalo do uplynutí této lhůty vydání služebního řádu nového, dělnictvu vyhovujícího.«

Vzhledem k chystané změně zákona o nemocenském pojišťování žádá konference, aby se veškeré pokladny při bratrských pokladnách revíru sloučily ve svaz nemocenských pokladen ve smyslu § 23. zákona o bratrských pokladnách.

Chápu rozhořčení horníků, ale neschvaluji zahájení boje d n e s, kdy spotřeba uhlí denně se bude zmenšovat, a kdy stojíme před projednáváním horního zákona, jenž co nevidět stane se skutkem. Za takových okolností je rozhodně lépe vyčkat, čekáním se tentokráte nic neztratí, a zkusit, zdali po uzákonění předlohy nebude spíše možno dosíci smírného rozřešení. Neboť je-li nějaká stávka, jíž nedůvěřuji, pak je to hornická!

*

Horší je s i t u a c e n a K l a d e n s k u. Tam jako by pražské společnosti železářské záleželo na tom, aby dělnictvo do stávky vehnala. V době, kdy vyplácí dvacetiprocentní dividendu, strhuje dělnictvu se mzdy třicet, až padesát procent denně, odvolávajíc se na nepříznivou situaci. Je pravda, ta není taková jako loni, ale že nepřipadla společnost na to, redukovat o 30 až 50% dividendu? Ze 2·14 K, jež si kopáč denně vydělá, strhnout polovici, co mu zbude? A přes to horníci zastavili stávku již zahájenou, když nedosáhli součinnosti dělníků na všech dolech, a usnesli se, do 30. dubna vyčkávat s rozhodnutím, až, jak dopadne vyjednávání s ředitelstvím.

K úplné stávce došlo na dole Lama angločeské společnosti u Rynholce, jež strhla dělnictvu až šedesát procent mzdy.

Vyhlídky jsou naprosto neuspokojivé. Vhánění horníků do stávky jsou vlaštovky nadcházející průmyslové krise. Účinky její budou tentokráte ještě zvýšeny tím, že opatřeními, nutnými anexí Bosny a Hercegoviny, byly vyčerpány kredity, určené pro práce železniční, průplavové a jiné, takže stavební programy jsou již nyní redukovány na minimum.

*

Ve výluce truhlářů ve Vídni se ničeho nezměnilo. Žádná strana nepokládá posud za nutno ustupovat. Dlouhé trvání je všeobecnou vlastností zápasů v odboru truhlářském.

V odboru krejčovském provedena výluka dělníků v Brně a Moravské Ostravě, v Praze výluka kameníků. Napjatý je poměr v odboru stavebním v Praze. Při zmáhající se nezaměstnanosti hledí podnikatelé získat co největších výhod.

*

Světový zájem upoutala na sebe stávka pařížských poštovních a telegrafních úředníků a zřízenců, ke které se částečně připojil i venkov. V době balkánské krise, kdy každým okamžikem mohlo dojít ke katastrofě, kterou by francouzské miliardy, v Rusku uložené, byly vážně bývaly ohroženy, byla Francie od celého světa odříznuta. Nebezpečí bylo zvýšeno ještě tím, že vláda nepřijala nabídky stávkujících, že diplomatické depeše budou expedovat. Francouzské poměry poštovní jsou dávno již bolavým místem. L'assiette au beure měla již před několika roky karikaturu francouzské poštovní hierarchie, jak každý je ohnut před svým představeným, ale za zády třímá důtky na svého podřízeného. Na vrcholu této pyramidy trůní vládce vládců, ředitel.

Proti tomuto poštovnímu dalajlamovi byla stávka namířena, jí měl být odstraněn neoblíbený podsekretář pošt Simyan. Vláda, jejíž členové Viviani a Briand sami patřili v nedávné minulosti mezi přívržence generální stávky, zvláště Briand byl jejím nejnadanějším propagátorem, chtěla s počátku zachovat princip státní autority a nechtěla proto se stávkujícími vyjednávat. Avšak veřejné mínění a parlament ji přisvědčily o nesprávnosti této taktiky, a tak došlo 25. března ke smíru. Francouzští úředníci poštovní vymohli si uznání syndikátního práva a dokázali pravdivost Briandova tvrzení, že stačí získat pro generální stávku poštovní zřízence a bitva bude vyhrána.

Všechny syndikáty prohlásily se se stávkou solidárními. Nejzávažnější bylo prohlášení syndikátu železničních zřízenců, který se usnesl na schůzi dne 21. března: »Po vyslechnutí delegátů stávkového výboru poštovního bere se na vědomí, že v tuto chvíli není třeba zasáhnouti v jejich prospěch, poněvadž stávka je všeobecná a vítězství zajištěno. Přes to však budou bezodkladně provedena všechna nutná opatření, k dohodě se skupinami, kdyby se vláda chtěla snad pokusit použíti donucovacích prostředků.« Zasažení železničních zřízenců není nikterak projevem platonickým, o tom měla vláda francouzská již příležitost se

přesvědčiti. Prohlášení jejich vyvolalo také husí kůži na druhé straně Rýna, neboť se tam bojí, že špatné příklady zkazí dobré mravy.

*

Na sjezdu ústředního svazu zedníků v Rakousku došlo opět k pohnuté debatě národnostní. Vlastně o národnostní otázce u zedníků nelze mluvit, poněvadž v této organisaci je těžko chtít Čechy potlačovat. Jednalo se pouze o spor mezi českými organisacemi a ústředním výborem, proti němuž jeho člen, Čech, p. Tetenka svým nemístným jednáním stále vyvolává nespokojenost. Český orgán svazu, stojící pod vlivem vídeňským, neukládá si ve vystupování proti nespokojencům žádné reservy, a tak se tyto spíše osobní než zásadní spory vlekou do nekonečna. Sjezdové jednání k usmíření a k urovnání protiv nikterak nepřispělo. Starý výbor zvolen znovu, čeští nespokojenci přehlasováni a spor povleče se dále.

*

Výstavu domácího průmyslu moravského hodlá uspořádati český odbor zemské rady živnostenské na Moravě. Jí má být vzbuzen zájem o toto odvětví výrobní, jímž se na Moravě zabývá značné procento obyvatelstva, jež však dnes následkem naprostého nedostatku organisace práce je vydáno na pospas faktorům, kteří ho nemilosrdně vyssávají. Kdyby domácký průmysl byl řádně organisován, mohl by přivodit sociální povznesení nejubožejších krajů. O to usiluje také živnostnictvo, které se snaží přičlenit domácí průmysl ke společenstvům. Docílit chce toho tím, že by v krajích s vyvinutým domácím průmyslem byl usazen řemeslník se zaručenou zemskou subvencí, který by domácké pracovníky organisoval. Zemský sněm moravský tuto cestu již také nastoupil a věnoval k tomuto účelu roku 1908 10.000 K.

*

Odborové sdružení československé mělo roku 1908 26 místních odborových komisí (r. 1907 22), počet členů 65.810, znamená úbytek proti roku 1907, kdy jich bylo 71.101 (organisace zedníků vystoupila ze Sdružení). Žalob u rozhodčího soudu úrazových pojišťoven podáno 404 (426), jiných podání k soudům a úřadům 507 (590). Právní porada udělena ve 2703 případech, roku 1907 v 5134. Úbytek je vysvětlitelný tím, že pondělní právní porada po přestěhování O. S. nevede se již na jeho účet. Zakročeno ve 170 mzdových sporech (118), ve 131 (102) úspěšně, pro 9406 (11.927) dělníků, ve 39 (14), neúspěšně pro 2066 dělníků. *R.*

ŠKOLA.

Matiční školství v roce 1908. — A. Boháčovy studie o českých menšinách v zemích českých a jeho návrh postupu při zřizování nových škol menšinových. — Školství vídeňského »Komenského« v roce 1908. — Třetí správní rok Společnosti českého musea pedagogického.

Uplynulý rok 1908 byl pro české menšiny rokem plným utrpení. Nikdy ještě nedostoupilo národnostní běsnění německé takového stupně.

jako v té době, kdy majetek českých menšin a zvláště školy jejich byl nemilosrdně poškozován a ničen, kdy nátlak na rodiče dítek byl do krajnosti stupňován, kdy české rodiny byly z bytů vypovídány, kdy dělníkům byl uzavírán hlavní zdroj života jejich — mozolná práce. Výroční zpráva Ústřední Matice školské za rok 1908 počíná konstatováním těchto fakt, která jsou novým dokladem k tomu, jak málo půdy našly v německém národě humanní ideje Herderovy.

Potěšitelnou věcí je, že právě v roce, kdy české menšiny byly donuceny domáhati se svých práv všeobecnou stávkou školních dětí, utvořeny byly slibné útvary ochranné, t. j. Severočeský školský komitét a Pomocný komitét pražský, aby zabraňovaly nezákonnostem proti českým školám a rodičům.

Přes všechny nepříznivé poměry možno konstatovati, že menšinové české školství je na postupu. Uvedená výroční zpráva sděluje, že byly podány žádosti za zřízení veřejných škol českých v 7 změmčených obcích. V Záluží u Mostu zřízena byla pětitřídní veřejná česká škola s pobočkou na místo zrušené školy matiční. Matice otevřela v uplynulém roce školu v Libkovicích u Duchcova a učinila přípravy ke zřízení škol ve Vrchlabí a Krousově. Matiční školy v Běhánkách u Teplice, v Blížejově, v Liběchově, v Lovosicích, v Hrušově a v Novém Jičíně byly rozšířeny. Posledně jmenovaná škola má letos již 7 tříd, ač byla založena teprve před dvěma roky. Na Moravě byla zřízena pětitřídní veřejná škola obecná s pobočkou ve Znojmě a škola v Nové Ulici u Olomouce. Otevřeny byly na Moravě matiční školy v Úsově a Šilperku a ve Slezsku v Karvíně. Novou opatrovnu otevřela Matice v Lovosicích. Matiční gymnasium v Zábřehu bylo postátněno, gymnasium ve Vyškově bude postátněno letos.

V celku Matice vydržovala v uplynulém roce v Čechách 45 obecných škol o 84 třídách se 4878 dětmi, na Moravě 11 o 18 třídách s 846 dětmi a ve Slezsku 7 škol o 31 třídách se 1620 dětmi. Opatroven matičních bylo v Čechách 34 o 43 odděleních s 2713 dětmi, na Moravě s 6 o 27 odděleních s 1410 dětmi, ve Slezsku 4 o 4 odděleních s 220 dětmi. Ve všech těchto školách bylo zapsáno 11.787 dítek a působí na nich 29 řídících učitelů, 35 správců škol, 27 učitelů s vysvědčením způsobilosti, 49 s vysvědčením dospělosti, 5 nezkoušených, výpomocných, 54 industriálních učitelek a 63 katechetů. Na matičních opatrovnách bylo 18 pedagogických správců, 18 říd. pěstounek, 55 pěstounek. Matice opatřovala mimo to na třech místech domácí vyučování dítek.

Matice rozvinula také vydatnou akci subvenční. Vídeňskému »Komenskému« udělila 14 tisíc K subvence, Matici v Místku 2, v Brně 5, v Olomouci 4, v Opavě 2, v Č. Budějovicích 2, v Ostravě 5 tisíc K subvence, vedle jiných menších.

Matiční učitelstvo je dosud ve mnohém směru neuspokojeno, mnohé jeho oprávněné požadavky jsou nesplněny, ale přes to Matice činí na urovnání jeho poměrů, seč jí síly stačí. Počátkem roku 1909 povoleno matičnímu učitelstvu automatické zvyšování služného již druhým rokem po zařadění do 1. třídy služného. (Dosud zvyšovalo se služné teprve šestým rokem.) Pěstounky matiční byly postaveny co do odbytného na

roveň učitelům. Akce se zajištěním pensijního pojištění učitelstva jde utěšeněji ku předu. Veškeré hodnoty fondu odbytného, které zbyly po 1. lednu 1909, věnují se i s vlastními vklady podílníků pensijnímu fondu učitelskému, z něhož budou se vypláceti pense dle normy učitelstva veřejných škol. Také úřednictvo matiční bude účastno této výhody. Na pensijní pojišťování Matice vložila na rok 1909 obnos 120.000 K.

ÚMŠ. měla v uplynulém správním roce 718.342 K příjmů (asi o 6000 korun méně, než v roce předchozím), vydání činila 856.034 K, jeví se tedy schodek 77.692 K. Matiční školství vyžadovalo samo 643.734 K nákladu. Zemský výbor poskytl Matici 32.350 K roční subvence, zemský výbor moravský 3810 K, Praha 6000 K. Místních odborů Matice bylo 553. Téměř třetina příjmů matičních plynula z Prahy a obcí předměstských.

Největší matiční školy jsou v Běhánkách s 564 žáky, v Opavě s 345, v Rychvaldě s 383 a 229, v Hrušově s 324, v N. Jičíně s 352, v Trnovanech a Teplici s 294 žáky. Nejstarší matiční školy jsou v Litoměřicích (od r. 1880), v Liberci (od r. 1881), v Řeži (1882), ve Všekarech, Dubenci a v Opavě (od r. 1882); nejstarší opatrovna v Litoměřicích (od r. 1880).

Aktiva Matice činila 2,758.668, pasiva 2,432.743 K, čisté jmění 325.925 K. V odbytném fondu matičním bylo 545.472 K. Za 28 let Matice vydala na školy 13,187.656 K. Na rok 1909 rozpočteny příjmy na 147.300, vydání na 1,172.490 K, tak že se má uhradit sbírkami 1,025.190 K.

V německém tisku radostně se vítalo, že příjmy Šulferajnu převýšily za minulý rok značně příjmy Matice, která mimo to skončila se značným deficitem. V uvážení toho a v uvážení, že na germanisaci nepracuje v zemích českých jediný Šulferajn, měli bychom oběti své na matiční školství aspoň zdvojnásobiti.

*

A. Boháč ukončil v »Čase« z 11. dubna svoje pilné studie o českých menšinách v zemích českých v posledních dvou letech. Práce jeho je prvním pokusem o podání přehledu národnostního boje v určité periodě po celé délce jazykové hranice a na ostrovech, první bilancí ztráty a zisku v menšinovém boji. Zasluhuje pozornosti vší naší veřejnosti, pro niž zachování českých menšin a sílení jejich musí býti otázkou nejaktuálnější.

A. Boháč dovozuje, že nejprve školství musí býti věnována největší péče. Škola podle jeho zajisté správného názoru je nejvzácnější oporou menšiny, neboť které menšině dostalo se školy, tu možno pokládati za zabezpečenu. Ideálem naším musí být, aby každý školní obvod, v němž žije česká menšina, měl vedle německé školy také obecnou školu českou. Silným menšinám v městech je mimo to třeba i školy měšťanské, pokračovací, případně i střední a odborné.

Dosud máme o menšinové školství málo postaráno. Reforma zákona o školách minoritních, jímž by se dosavadní zásady při jich zřizování odstranily, je požadavkem nejpřednějším. Hlavně je třeba žádati, aby o zakládání menšinových škol rozhodovali jedině Češi. K tomu je třeba pro-

vésti úplnou autonomii školskou až do nejvyšších instancí. Radnicím musí býti vzat všechen vliv na školství, na něž veškerý náklad musí převzíti země. Místní školní rady českých škol menšinových musí býti složeny pouze z Čechů, do škol musí býti přijímány děti pouze vyučovacího jazyka znalé, počet žáků potřebných ke zřízení školy musí býti snížen a doba, potřebná k vyřizování žádostí, musí býti přesně určena a nesmí býti delší jednoho roku. Dále je třeba vypracování norem pro zřizování pokračovacích škol a ustanovena pravidla, kdy musí býti otevřena škola měšťanská. Matice, jejíž nezměrné zásluhy o české menšiny jsou nepopíratelny, mohla by otevříti rázem více než 100 škol, které by měly počet žáků, stačící na zveřejnění.

Při zřizování nových škol menšinových A. Boháč navrhuje následující postup: 1. Nejdříve je třeba zřídit školu tam, kde české území začíná se poněmčovati. Nejohroženější je nyní české území v Opavsku a české osady v Dolních Rakousích. 2. Po zabezpečení českého území mají přijíti na řadu menšiny, které německému útoku neodolávají. K nim patří menšiny v jižní Moravě s ostrovem brněnským, moravská část ostrovu jihlavského a některé partie jinde. 3. Pak přijdou na řadu menšiny, vystavené prudkým útokům německým, při nichž není pozorovati český vzrůst (Plzeňsko), a které jsou odloučeny a nemají nikde opory (Falknovsko). 4. Posléze jsou menšiny, které nepodléhají germanisaci takovou měrou, a kde škola podmíní jejich rozvoj, a hlavně také místa, zeměpisnou polohou důležitá. A. Boháč z 10 příštích matičních škol umístil by 2 na Opavsko, 4 na jižní Moravu, 1—2 na Plzeňsko, 1 na Chabařovicko nebo Chomutovsko, a pak do severovýchodních Čech (Vrchlabí). Při Matici měl by se dle návrhu A. Boháče ustaviti sbor důkladných znalců menšin. Úkolem jeho bylo by, ustanovit dle uvedených zásad místa, kde by se příštím rokem matiční školy měly zříditi. Národní jednoty a místní činitelé připravili by v určených obcích vše potřebné k otevření školy.

Autor, jakkoli nepodceňuje důležitosti středních škol, má za to, že s otvíráním středních škol nutno zatím vyčkati. Co stojí jedna střední škola, za to může se vydržeti několik škol obecných, a těch je nyní nejvíce třeba. Mimo to Matice nebude se smět dlouho bránit zřizování škol měšťanských, které jsou životní otázkou některých českých menšin podkrušnohorských a moravských.

Vedle školství a vzdělávací činnosti A. Boháč zdůrazňuje hospodářské sílení menšin. Důležitým úkolem je, aby z nemajetných lidí, tvořících naše menšiny, stávali se majitelé půdy. Je třeba menšinové banky, která by levným úvěrem umožňovala zakupování pozemků v místech smíšených, dbala o to, aby česká půda nepřecházela do rukou německých a podporovala přechod německých realit v majetek český. Zvláště by bylo třeba kupovati velkostatky na jazykovém pomezí.

Konečně měly by se státi české menšiny, které tvoří celou osminu národa, východiskem správné české politiky. Ta neměla by působiti na jejich prospěch pouze negativně znemožňováním německých záměrů, směřujících k jejich potlačení (národnostní rozhraničení, vytvoření německého uzavřeného území, vypuzení českého jazyka z úřadů atd.), nýbrž i positivně by se měla starati o zákony, jimiž by život našich menšin byl

umožněn (minoritní školství, naprostá rovnoprávnost jazyková atd.). Účinná česká politika měla by konečně zahájiti také účinnější boj za demokratisaci, neboť zlidovění sněmu, okresních a obecních zastupitelstev dodá nejvíce síly našim menšinám. »Všeobecné rovné hlasovací právo s poměrným zastoupením menšin jest ten kouzelný proutek, který otevře našim minoritám cestu k lepší budoucnosti.«

Boháčovy studie zasluhují, aby byly vydány knižně, hojně rozšířeny, aby bylo o nich pilně uvažováno, a aby se tak staly direktivou pro vydatný postup naší práce menšinové.

*

Také vídeňský »Komenský« revidoval na valné hromadě svoji činnost za rok 1908. Výroční spolková zpráva označuje uplynulý rok za nejpohnutlivější v dějinách českého školství dolnorakouského. Důležité spolkové záležitosti vzala si na starost zvláštní parlamentární komise, v níž zasedají zástupcové všech politických stran českých, a ústřední výbor vděčí jí za mnohé prokázané služby. Také spolková komise školská, v jejíž čelo postaven prof. Drtina, slibuje býti dobrým útvarem při řešení školských otázek.

Spolková organisace »Komenského« vzrostla o 2 odbory ve Vídni a o první odbor venkovský v Poštorné, tak že spolek čítá nyní 16 odborů se 3793 členy. Odbory odvedly ústředí za poslední rok 18.416·09 K. Kuratorium pro školství pokračovací může se vykázati prvním velkým úspěchem svým, jímž je otevření I. ročníku první pokračovací školy vídeňské. Přihlásilo se do něho 122 učňů, tak že musila býti zřízena pro ně 3 oddělení.

Obecnou školu v X. okrese, která po 26letém trvání nenabyla dosud ani práva veřejnosti, navštěvuje nyní 418 chlapců a 426 děvčat. Škola je sedmitřídní se 7 pobočkami a je otázkou času, kdy bude rozdělena v přirozenější a prospěšnější útvar obecné školy pětitřídní a trojtřídní školy měšťanské. Do nově zřízené obecné školy o 2 třídách ve III. okresu chodí 41 hochů a 40 děvčat. Dvojtřídní obecnou školu v Poštorné dne 1. listopadu otevřenou. navštěvuje 135 dětí.

Zvláštní důležitost mají ve Vídni opatrovny a školy jazykové, zřízené pro děti, které jsou nuceny chodit do škol německých. Opatrovny jsou dosud jenom dvě. První v X. okresu má 82 dětí a mohla by býti značně rozšířena, kdyby pro nedostatek hmotných prostředků nepřijímala pouze pětileté děti členů spolku. Opatrovna ve III. okresu může dosud hostit ve svých skrovných místnostech pouze 24 děti. Do jazykových škol spolkových, zřízených zatím ve III., IV., IX., XI., XV. okresu a v Simeringu, chodí letos 554 dítek.

Spolek doufá zřídit příštím školním rokem novou školu ve XX. okresu. Potřeba nových škol je očividná v okresích IX., XVI. a XXI. Vedle zřízení školy měšťanské jeví se potřeba zřízení české školy střední, pro niž utvořen při spolku zvláštní fond, čítající zatím jen 2060·70 K jmění. Výbor zamýšlí svolati v blízké době poradu, z různých činitelů zvolenou, v níž by se různé náhledy o této důležité otázce vyjasnily a určité stanovisko zaujalo. Není třeba vyličovati, jak by posice české menšiny vídeňské

se utvrdila, kdyby české školství residenčního města se doplnilo o školy měšťanské a nutnou školu střední.

Vídeňský »Komenský« měl v uplynulém roce 269.296 K příjmů. Pensijní fond jeho vzrostl na 12.666·34 K, fond 2. české obecné školy vykazuje 36.857·74 K jmění, stavební fond příštích českých škol ve Vídni 35.000 K. Spolek je nutným doplňkem Ústřední Matice školské a měla by mu býti věnována zvýšená pozornost.

*

Společnost českého musea pedagogického pracovala ve třetím roce trvání k dosažení svého cíle. Výroční zpráva projevuje radost, že aspoň část požadavků spolkových došla splnění. Společnost našla prozatímní útulek ve 4 místnostech vinohradské villy »Saračinky«, které zatím stačí pro 5349 získaných knih, listin, pomůcek a pod. Společnosti byl odevzdán v majetek učitelský »Slavín«. Spolek získal v uplynulém roce řadu členů zakládajících, subvence moravského výboru zemského a subvence státní. Uzavření zemského sněmu překazilo slibnou akci o vymožení jubilejního daru 50 tisíc korun na budovu a stálé roční subvence. Hojně půdy získával společnosti ustavený odbor pro západní Čechy se sídlem v Plzni, který čítá 297 členů. Společnost doufá, že se jí podaří v blízké době položiti pevné základy k museu, které bude ke cti národa Komenského.

UMĚNÍ.

Oživení lidového umění. »Talaškino«. — Touha umělců moderních po odlišném domácím akcentu, jak jej cítíme v umění lidovém každého národa. — Jaký bude další osud této tvůrčí síly lidové? — Návrh Henryho van de Velde. — Pokusy moravské. Příklad naprosto nesprávného poměru k lidovému umění i ke knize vůbec. — Bourdelle tvůrcem pomníku Adamu Mickiewiczovi. — Literatura.

Kněžna M. K. Teniševová je z těch žen, jejichž šlépěje zanechávají po sobě květy. Cítila potřebu uměleckého listu na Rusi — a vznikl »Mir Irkusstva«, nádherná umělecká revue, vydávaná s počátku nákladem jejím a S. J. Mamontova. Cítila potřebu pozvednout uměleckou úroveň originálních lidových prací, výšivek, tkanin, nábytku, keramiky — a založila na svém statku Talaškině v Smolenské gubernii lidovou uměleckoprůmyslovou školu s museem, dílnami, v nichž vybraní, nadaní mladíci a dívky učili se ze zděděných starodávných vzorů, plných zvláštní, osobité krásy, vypracovávat předměty ještě ušlechtilejší. Ryzího umělce povolala jim za vůdce a rádce, Maljutina, později objednávala i u jiných umělců předlohy v duchu lidovém, od Vrubela, Bilibina, Roericha a jiných. Podle Maljutinových návrhů vystavěli si tam i divadlo zcela svérázně, stylově, rozkošně. Žáci postarávali se o výpravu a sami hrávali.

Ale osud jakoby nepřál ruským těm květům. Vojna rusko-japonská udusila »Mir Irkusstva«, revoluce, po této vojně vypuknuvší, zarazila život v dílnách talaškinských.

Cizina rozebrala si nejpěknější výrobky dílen těch, Paříž a Londýn. Do Prahy přišly už jen trosky. Ale i ty trosky jsou hodny pozoru, ba podivu. Vidíme na nich, jak vážně se tu pojímá lidová duše, lidový umělecký instinkt; jak lidová práce nepokládá se za hotovou vyzrálost, která se má jenom napodobit; naopak, v ní vidí plno zárodků, jež možno vypěstovat, nápovědí, jež možno dopovědět, tónů, jež možno zladit. Ne imitace, ale oživení, obrození. To dovede jen pravý umělec, s duší tak zdravou a vnímavou, silnou i něžnou, jako byla duše lidu, po němž zděděna je ta krása tvarů, ornamentů i barev. Vidíme tu nový doklad, jak ruští umělci nalézají pravý tón, pravý poměr k lidu, ať je to v literatuře, ať na divadle, ať v přednesu písní, sólovém i sborovém, ať v umění výtvarném. Nic tu křiklavého, banálního, strojeného, divadelního, falešného. Jako v přírodě.

V Topičově salonu je vystaveno 370 různých prací z talaškinských dílen. Většina už je rozprodána.

*

Krásná snaha a iniciativní příklad kněžny Teniševové nepřejde snad u nás bez účinků. Zbystří naši pozornost a naše porozumění pro lidové umění. Není možno, aby tak vzácné dědictví, jakým jest lidové umění, zůstávalo jen pokladem v musejích zamknutým. V něm přec je životnost, silná chuť k životu, jest v něm horká krev a živá duše. Ale tato duše otevře se zase jen živé duši umělecké a nikoliv mechanismu, ruce jen napodobivé a zraku jen imitujícímu. Bazary, plesy a průvody mohou přispěti k odbytu výrobků tohoto umění, ale nemohou přidati jemu života.

»Naše národopisné snažení má dnes svoji počáteční periodu za sebou; jest pevně organisováno, má své středisko, Národopisné Museum, své dva orgány, Český Lid a Národopisný Věstník, a tyto instituce vykonaly za dobu svého trvání kus opravdové práce. Doby národopisného ruchu, amateurského nadšení, módního úspěchu a naivních nedopatření z neznalosti věci jsou za námi; máme řadu odborníků, kteří snesený materiál roztřídili a odborně zpracovali. Ale články odborných časopisů sledují zase jen odborníci, a o pokladech, které se tísní v Národopisném Museu, ví pramálo širší veřejnost, a ještě méně ti, kteří by první byli povoláni těžiti z nich a vdechnouti tomuto mrtvému musejnímu materiálu nový život: výtvarníci. A vinou této lhostejnosti zůstává stále ještě zbožným přáním hlavní ctižádost národopisných nadšenců, aby lidové umění nebylo jen vlasteneckou kuriositou, ale článkem v souvislém pásmu kulturního vývoje národa'...«

Láska nedá se vnucovat. A u nás mnozí nedočkaví chtěli nutit všecku mladou generaci výtvarnou do národopisných motivů. Zatím však sám musí přijít ten pravý, který na této naší křižovatce všech směrů a vlivů světových odolá všem, otuživ se dobře, a najde svou pravou cestu. Mladé oné generaci výtvarné chtělo se »nejprve zmocniti všeho, co se pracovalo v cizině, vyrovnati se v kroku ostatní Evropě. Charakteristickou ctižádostí celé generace bylo, že jsme se dříve chtěli státi ‚dobrými Evropany', než jsme se rozpomněli, že žijeme v Čechách. Cesty se rozcházely, a nebyli bychom věřili, že se kdy setkají...

Dnes jest situace změněna; dnes již nikomu nenapadne oktrojovati výtvarníkům národopisné motivy; a u nich, kteří ovládli zatím více méně zběžně vyjadřovací formy moderního hnutí uměleckého, probudila se zatím touha po odlišném domácím akcentu. Snažíme se dnes všichni ve všech oborech ujasniti si svou raçovou příslušnost, své nejintimnější příbuzenství. Jest to návrat domů, ale nikoliv reakce, žádné slevování s požadavků, nýbrž jen větší upřímnost, hlubší proniknutí ke kořenům vlastní bytosti. A na této cestě za vlastní orientaci setkáme se nutně zase s národopisem, ale, tuším, nyní s jiným porozuměním. Nebudeme v něm hledati vzory k přísnému napodobení nebo snad bezprostřední inspiraci; na to jsme příliš dětmi jiné doby, s jinými potřebami; ale bylo by jistě nemalou oporou, kdybychom našli v lidovém umění příbuznost cítění a potvrzení svého dnešního chtění. Viděl bych v tom jakési umělecké šlechtictví, na které lze býti pyšným: měli jsme předky čistých uměleckých instinktů, kteří ve svých primitivních poměrech realisovali zcela naivně, oč se my dnes uvědoměle pokoušíme.«

Tato slova napsal Miloš Jiránek ve »Stylu«, v dvojitém sešitě, věnovaném vesměs našemu lidovému umění a Národopisnému Museu. Řada snímků, i barevných, jej zdobí a každý má svůj zvláštní půvab.

*

Z pražského »Talaškina« do Národopisného Musea jest jenom několik set kroků. Zajděte si tam po návštěvě ruské výstavy.

»Máme v našich sbírkách takové poklady lidového umění, že se vyrovnají i množstvím i dokonalosti a originalitou největším a nejvzácnějším sbírkám cizím. Máme takové kraje, v nichž žije umění československého lidu v plném rozkvětu. I sbírky i život lidu jsou jasným dokladem samostatné národní tvůrčí síly, po celé generace nepřetržitě se udržující a stále ještě živoucí našeho individuelního vkusu a stylu. Odlišujeme se přesně tímto uměním a vkusem lidu od národů ostatních, tvůrčí síla, jejíž jsou výsledkem, je podstatným, individuelně se projevujícím rysem naší národní povahy. Jaký bude další její osud? Dohasíná pod vlivem nové cizí kultury? Či bude se rozvíjet dále v starých svých formách? A ne-li, zda objeví se v jiné způsobě?« — zkoumá prof. V. Tille (v témž sešitě »Stylu«, ve stati »Lidové umění«). Umělecké výtvory lidové ovšem mizejí z lidu, život lidový podléhá cizím vlivům, ustupuje novému, nijak originelně, umělecky se neprojevujícímu životu. Staré formy těžko se dají zadržet. »Ale bylo by mylno domnívati se, že tvůrčí duch, lidovým uměním po generace projevovaný, pod vlivem evropské kultury hasne. Samo umění Úprky a Jurkoviče, kteří navazují přímo na umění lidové a tvoří bezprostředně v jeho duchu, ukazuje, kolik je v něm živé, svěží síly. Osobitá tvořivost... přerozuje se pouze. Život vesnického lidu podléhá sociálním změnám, jimž zabrániti není v naší moci ...A jedním z důsledků těchto změn je dočasný úpadek osobité umělecké tvořivosti lidu.« Z nových forem životních — uzavírá prof. Tille — »musí nutně vzniknouti nové formy umělecké, odlišné od těch, jež vykvetly z tvořivosti dřívějších generací našeho lidu. Je pochopitelno, že nová kultura... za několik posledních desítiletí... pokusila se vytvořiti svoje nové umění, nevázané ani na uměleckou tradici, ani na umění

lidové. Považíme-li však, jak mocně se projevovala individuelní tvořivost národů po celé generace v umění lidovém, jak svěže dosud se udržuje tam, kde vesnický lid zůstal věren starým formám životním, a víme-li, že nová pokolení onoho tak umělecky cítího a tvořícího lidu splývají se svým národem v kulturní jednotu, nemůžeme věřiti, že by ona osobitá, z hlubokých zdrojů národní duše tryskající tvůrčí síla zanikla... Až se ustálí nové sociální a existenční poměry,... nová tvořivost nalezne nové sice, ale národně význačné umělecké formy, vytvořené novým rozkvětem národního ducha, jimiž jedině dostihne umělecké originality a velikosti. Umělecké poklady, nashromážděné z tvořivosti našeho lidu, a lidový život, svěže dochovaný v nedotčených krajích, budou jí vždy osvěžujícím pramenem — ne imitace, ale svěžího, nového a mocného tvoření. A po osobitém českém umění lidovém nastoupí — s pevnou důvěrou zakončuje autor — osobité české umění národní.«

*

Také Henry van de Velde, umělec z nejmodernějších, promluvil s velikým zájmem o lidovém umění.[1] Dala mu k tomu popud mezinárodní výstava lidového umění, kterou nedávno pořádal Lyceum-Klub v Berlíně.

Vzdává díky všem, kdož o této »svrchovaně zajímavé výstavě« pracovali, jakož i »oné houževnatosti, která v nejelementárnějších vrstvách různých národů jako divem zachovala to, co smysl pro ornamentiku a barvu u každého z nich vytvořil zvláště silného a něžného, výrazného a slavnostního.« Jako divem. Neboť lidové umění mizí vůčihledě ve všech zemích. Nemožno to dotvrzovat bez politování. Příčiny jsou všude tytéž. »Průmysl zuřil jako obecná pohroma. Obecná pohroma, která pod tlakem produkce bez morálky vymetla nejnaivnější, nejdojímavější a nejsvětější výrobky, které od staletí v celém světě lidská ruka vytvořila. Katastrofa jest u některých národů tak úplná, že lidové umění zmizelo na čisto; u jiných je v posledním tažení,« ba i u nejprimitivnějších národů nastává v něm porucha.

Vznikly sice spolky na záchranu tohoto umění, spolky rázu dobročinného. Ale dobročinnost tu nepomůže na dlouho. Zasluhuje i ona největších díků a sympatií, ale »garancie, které může podati, co se týká zachování pokladu ornamentů, živého smyslu pro barvy a tradice dobré práce, jsou nepatrné.« Spolky ty vznikly, aby tisícům ohrožených existencí dodaly denního chleba. Ale »je v povaze věci, snaží-li se tyto spolky proměniti se na průmyslové podniky, přizpůsobiti se tedy podmínkám a potřebám moderního života, morálky — lépe amorálky — fabrikace a běžného vykořisťování,« aby takto zabezpečily hmotný osud svých chráněnců.

»Zájem je tu dvojí: 1. zachovati, zachrániti, zajistiti budoucnost lidovému umění a dědictví ornamentiky a forem, jimiž ovládá; 2. zachrániti skromné obyvatelstvo od bídy, zajistiti hmotnou budoucnost těm, kteří až dosud s důvěrou očekávali své existenční prostředky od

[1] V článku »Volkskunst« v časopise »Kunst u. Künstler«, v březnovém čísle tohoto roku.

provozování lidově uměleckého řemesla. Dají se oba tyto zájmy spojiti? Já pro svou osobu jsem přesvědčen o opaku,« praví Henry van de Velde, a to na základě vlastních zkušeností. Velkovévoda sasko-výmarský svěřil mu totiž čestnou zajisté úlohu, aby pozvedl uměleckou úroveň produkce velkovévodovy země. A tu bylo povinností umělcovou starati se také o lidové umění. »Co jsem za své činnosti v Sasko-Výmarsku zkusil, potvrzuje nejenom obraz úpadku, jenž v celém světě se neodkladně dokonává, nýbrž utvrzuje též to přesvědčení, že by to byl don-quichotismus, kdybychom se chtěli vzpírati účinku demoralisujících sil, které pod nejrůznějšími sociálně politickými anebo hospodářskými pláštíky jenom špatně zakrývají hrubou základní myšlenku »jen víc peněz vydělávat« — a hnilobu, která všecko sežírá.«

Není to nedostatek zájmu pro výrobky lidového umění, co je příčinou, že ubývá uměleckých řemeslníků a že lidové umění upadá, ale je to přitažlivá síla továren. »Knihu bych musel napsat, kdybych chtěl uvésti příklady.« Ale aspoň jeden. V Bürgelu, malém, rozkošně ležícím městečku duryňském, bylo před nedávnem 50—60 hrnčířů, mistrů a řemeslníků; dnes je jich už jenom 10. V městečku vznikla totiž tovární výroba hůlek (na procházku), a hrnčířům nebylo možno dostati učně a vůbec pomocníka. Henry van de Velde navrhl na nejvyšším místě, aby zavedeny byly státní premie pro ty, kdo u kotouče pracují a ctihodnému řemeslu hrnčířskému učiti se chtějí. »Netřeba mi podrobně se obírati mravními a sociálními následky této přeměny, přeměny na továrního člověka z muže, který před tím byl svobodným řemeslníkem, který individuelně tvořil a který byl zodpověden sám sobě a svým zákazníkům. Ptáme-li se: jak postaviti se proti tomuto snižování, jakých prostředků použíti proti této pokračující nivelisaci, čím opět probuditi smysl a pud po individualitě? — pak prostředek dobročinnosti je beze vší pochyby neúčinný. Účinkovala by jako náplast na dřevěnou nohu.«

A problém oživiti všecka umělecká řemesla a smysl pro dobrou práci a dokonalost chce býti řešen! Cítíme to stále živěji a živěji. Jak jej řešiti?

Henry van de Velde, když byl pověřen úlohou povznésti uměleckou úroveň produkce v Sasko-Výmarsku, věděl, že náleží k jeho činnosti také péče o lidové umění. »A touto činností a stykem s obyvatelstvem, které se věnuje řemeslu lidového umění, poznal jsem, že především záleží na tom, aby tito lidé žili, a že zachování dědictví, krásy, kterou lidové umění všech zemí nashromáždilo a uchovalo, jest otázkou zcela pro sebe, o které třeba jednati m i m o podmínky a požadavky moderního života. Muselo by se sáhnouti k prostředkům mimořádným, musely by se zříditi státní, královské anebo knížecí ústavy, v nichž by se provozování lidového umění v jeho podstatném duchu a v jeho rozmanitých způsobech vyjadřovacích udržovalo. Myslím, že by provozování lidově uměleckých řemesel v každé zemi tvořilo jenom oddíl těchto ústavů a že by zhotovování těchto lidověuměleckých předmětů bylo jenom částí toho, co tyto ústavy budou vyráběti a stále k prodeji nabízeti. Úkolem těchto ústavů bude vyrovnávati bankrot průmyslu dobrou prací, ony budou asylem, kam utekou se všichni ti, jimž znemožněno jest míti hmotný úspěch

jako nezávislí řemeslníci anebo v továrnách a dílnách najíti uspokojení jako dělníci, poněvadž se snažili dodávati jen předměty naprosto dobré jakosti materiálu a provedení. Kdež jinde, když ne v takovýchto ústavech najdou tito ušlechtilí lidé výživu, kde mohou zachovati svou důstojnost a svou víru v práci vzorně provedenou? Myšlenka takových ústavů, která vychází z myšlenky královských anebo státních manufaktur, ... bude se brzy vnucovati.«

Výstavy lidového umění »upravují půdu, dávají rychleji uzrávati otázce, kterou ne jako první kladu, ale jejíhož řešení chci se účastniti a o něm spolupracovati, pokud ještě mám k tomu sílu,« končí H. van de Velde.

*

Hledají se, jak vidět, cestičky a cesty, jak by se zachránilo a pokud možná na životě udrželo a ještě více — aby se obrodilo tak vzácné dědictví přerozmanitých půvabů i krásoplodných zárodků, jakým jest lidové umění. Hledají je na Rusi, hledají je v Německu, v Polsku (Wyspiański) i u nás. Umělci je hledají, a to vzbuzuje důvěru.

U nás, zdá se, snaží se o cos podobného na Moravě. Obec moravských umělců a přátel umění usiluje tam o založení lidové akademie výtvarné. Ale myšlenka se teprve formuje a nemá dosud určitých, pevných rysů. Nelze ji také tak lehce a bez důkladných úvah a příprav pronésti, má-li být schopna života. Má-li to být družka »Talaškina« či podobna ústavu, jak jej navrhuje H. van de Velde? Je-li kde u nás půda pro takovou školu a dílnu, je to zajisté na jihovýchodní Moravě a na uherském Slovensku (tu by ovšem vláda maďarská ji teď nepropůjčila).

Ale ústav tento musel by být založen na zásadách uměleckých, ryze uměleckých, jako tomu bylo v Talaškině, a nesměly by z něho vycházeti výrobky, jako jsou »Pohádky«, prémie Sdružení moravských umělců na rok 1909. Tato prémie jest velice nemilým omylem. Zaraziš se, pohlédneš-li na obálku, zalekneš se, pohlédneš-li do vnitř, začervenáš se, uvidiš-li ty barvičky uvnitř. Obálka jest imitací lidové výzdoby knižní, na př. modlitebních knížek, jen že co tuto u lidového illuminátora jest naivní a milé (nepravidelnost, neurovnanost písmen, slov a řádků), u moderního umělce stává se nevkusem, jako kdyby o bazaru velkoměšťák, přestrojený do lidového kroje, chtěl klátivou chůzí vzbuzovat dojem. Uvnitř pak ani zdání o tom, co nazýváme krásnou sazbou, krásně upravenou stránkou — slovem, analfabetství v úpravě knihy. Nemluvím o obrázcích k pohádkám, ty jsou dosti slušny, ačkoliv nepřekvapují ničím, ale mluvím o tom, jak jich použito, do jakého okolí jsou vsazeny. A ty barvičky! Bože milý, dát je vedle talaškinských! Ne, ne, to není pravá cesta. To není cesta k umění, to je cesta do hospody. Po Mánesovi, Alšovi, Kašparovi, po publikacích »Manesových« a jiných a jiných, po Maljutinovi, Bilibinovi (každé skoro knihkupectví už je má) jak možno takovou prémii vydat?

*

K výstavě Bourdellově podotýkáme, že z nejkrásnějších prací zůstala jedna v majetku města Prahy. Je to »Athéňanka«, bronzová socha. Zakoupila ji městská rada pražská. Tuto činnost městské rady každý s ra-

dosti uvítá. To je rozmnožování bohatství hlavního města, jako se už stalo s Rodinovým »Kovovým věkem«.

Bourdelle chystá se k novému velikému dílu, za které mu bude vděčno všecko Slovanstvo. »Tygodnik Illustrowany« tyto dni oznámil, že v Paříži utvořil se komitét pro postavení pomníku Adamu Mickiewiczovi. Předsedou komitétu jest prof. Arnošt Denis a tvůrcem pomníku bude Bourdelle. Dvacet let veliký vyhnanec žil v Paříži. Zrovna před 75 lety psal tam úvodní verše k »Panu Tadeáši«:

O czem tu dumać na paryzkim bruku (dlažbě),
przynosząc z miasta uszy pełne stuku,
przekleństw i kłamstwa, nie wczesnych zamiarów,
zapóźnych żalów, potępieńczych (prokletých) swarów?
. . . . . .
Jedyne szczęście, kto w szarej godzinie,
z kilką przyjaciół siadłszy przy kominie,
drzwi od Europy zamykał hałasów (hluků),
wyrwał się myślą do szczęśliwszych czasów
i dumał, marzył (snil) o swojej krainie —

*

Při vhodné příležitosti zmíníme se o těchto nových knihách:

Dr. F. X. Jiřík, Vývoj českého malířství v XIX. století. S vyobraz. (Nákladem Jednoty umělců výtvarných.)

F. X. Harlas, Malířství. S vyobraz. (I. díl »Českého umění«, nákl. Bursíka a Kohouta.)

K. B. Mádl, Umění včera a dnes. (25 výstav »Manesa«. Kronika deseti let 1898—1908. Nákl. F. Topiče.)

Eugèn Fromentin, Někdejší mistři. Díl II.: Hollandsko. (Nákladem spolku »Manes«.)

Miloš Jiránek, Dojmy a potulky. (»Manes.«)

J. Ruskin, Dvě stezky. S vyobr. (J. Laichter.)

H. B. Walters, Řecké umění. S vyobraz. (Dosud 4 sešity. Nákladem J. Laichtera.)

Zatím doporučujeme. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Kulturní monopoly.

I.[1]

Záplava kalendářů minula. Možno klidně přistoupiti k účtování. Náš dobrý sousedvenkovský koupil v neděli v blízkém městě před kostelem za korunku pestře malovaný kalendář s titulem buď zbožným

[1] 1. »Šťastný nový rok a šťastné dny až do skonání zajistíš si, pak-li (sic!) čísti budeš Nedělní Kalendář — obsahující úvahy z evangelia pro neděle a

anebo praktickým, dle toho, jedná-li se mu více o blaho věčné, anebo dočasné — a čte se pilně po večerech, nedělích a svátcích, a až se dočte jeden, půjčí soused jiný kalendář rovněž pestře pomalovaný s jiným zvučným titulem — a čte se opět. Koupí-li v české vísce jen 8 sousedů po korunce »pěkný« kalendářík, má celá ves na celou zimu co čísti a dívati se na pěkné obrázky. Také lidová knihovna, přenosná, praktická — a hlavně laciná! Také zajímavá kulturní, hospodářská a umělecká výchova! A zatím zde v Praze osnují se plány »lidovýchovy«, zřizují se osvětová sdružení s náležitým počtem výborů, projektují se strategicky obrovské, imposantní plány, v kruzích politických se věří v náš husitský národ, náš bodrý neochvějný lid, který půjde jako jeden muž za svými vůdci nynějšími, blanickými rytíři s červenobílým praporem, věří se, doufá se, projektuje se. Prakticky tyto theorie provádí v tichosti vimperský Němec — pan Steinbrenner nejen na vsích, ale i ve městech, nejen v zemi Husově, ale také v zemi Blahoslavově, ba dokonce — také v Americe. A tak zatím co generálové političtí a kulturní snaží se dávati disposice moderní, vojsku diktují se disposice zcela jiné. Diktují je spisovatelé P. Alois Dostál, farář v Ouvalech, P. Václav Davídek, c. k. prof. a ředitel konviktu v Ml. Boleslavi, Karel Šafránek, ředitel hospodářské školy ve Volyni, okresní inspektor ovocnictví atd. a čestný člen »vícero« (sic!) hospodářských spolků, konečně Jaroslav Kapoun (bez titulu). To jsou redaktoři 8 citovaných kalendářů. Přispívatelé jsou tito literáti: X. Andrlík, Bohumil Bouška, Jos. Brožek, Václav Davídek, P. O. Dolský, Al. Dostál, Václav a Frant. Horák, F. K. Horský, Houska Počátecký, Grossmannová-Brodská, J. Ježek, Kratochvílová Jóža a Věnceslava, Rud. Pištecký, Tereza Polabská, Kar. Šafránek, Jan Špaček, Smíšek, Vlčina, Žďárek. Celkem asi 20 spisovatelů, od kterých pochází úhrnem skoro na 80 tiskových archů.

Z toho viděti, že kalendáře vimperské mají svou organisovanou redakci, mají svůj pevný kruh přispívatelský, výtečně sdružený.

Němec pošumavský nalezl v české národní straně klerikální ochotné spolupracovníky, a to nejen po stránce slovesné, ale také materielní, finanční. A to je vážnější. V době boykotu všeho německého, v době národního rozeštvání naši vlastenečtí kněží pracují pro Steinbrennera a národní fary tisíce jeho kalendářů sprostředkují mezi český lid. A v Praze si říkáme stále národ husitů! Ano, netuší ani dobrý český intelligent, že celé vagony této požehnané úrody rozvážejí se po če-

---

svátky katolického roku církevního.« — 2. Svatá rodina, Kalendář pro lid katolický na rok 1909. — 3. Marianský kalendář na rok 1909. — 4. Kalendář k uctění nejsvětějších Srdcí Pána Ježíše a Panny Marie na rok 1909. — 5. Rolník. Kalendář pro zábavu, poučení a k užitku našich hospodářů na r. 1909. — 6. Vojenský přítel. Kalendář pro všechny příslušníky zbrojné moci. — 7. Pravý český Všudybyl a Vševeděl. Na obyčejný rok 1909. — 8. Velký Národní Kalendář pro čas a věčnost na r. 1909. Cena vesměs 1 K. Nakladatel: Steinbrenner — Vimperk — Praha — Nový York.

ských viskách, neví dojista, co mohou znamenati časem tyto produkty literární pro český venkov. Řeknu to přímo: To jsou pionéři organisací reakcionářských, připravují půdu pro nové útvary společenské, nikoli na základě národním, ale pod vlajkou žluto-bílou. Snad vyvolají názory tyto úsměšek mnohého politického genia. Buď si. Česká intelligence svou lethargií přivede to tak daleko, jako protestantští pánové doby předbělohorské. Pokládám za svou povinnost v čas upozorňovati na nebezpečí — této dobře organisované, pro náš český lid ne právě prospěšné četby. Vždyť přece musíme vážně počítati s lidem a dobře sledovati, čím se živí, ať duševně, či tělesně. Brojíme-li proti alkoholismu — všimněme si také — alkoholismu duševního.

* * *

Náboženská výchova! Jak mnoho by po ní moderní člověk dnes mohl požadovati, čím by mohla býti dobrým, prostým obyvatelům zapadlých visek! Četl jsem knihu »Z deníku Amielova« — a přiznám se, že na mne hluboce působila. Nad spisem Rossegorovým »Království boží na zemi« jsem dlouho vážně přemýšlel a mnohá jeho stať mluvila mi do duše. Vzpomínám krásných úvah náboženských v Holečkových »Našich«, nemohu zapomenouti postavy faráře Havlovického v Jiráskově »U nás«, nedávno po čase potěšil mne opět Raisův farář-vlastenec ze »Zapadlých vlastenců«. A teď tyhle kalendáře! Křesťanské jsou tituly, toho jim nechci upírati, ale obsah, obsah!...

Lid náš nakloněn jest hloubavosti náboženské; ne darmo u nás propukla reformace, u nás vzkvetlo Bratrství, u nás dochovaly se stopy jeho přes 150leté pronásledování, ne marně u nás propuklo blouznilství náboženské — a nyní v horských chatách kvete spiritismus. V době josefinské pracovali osvícení kněží o výchově náboženské. Psali lidu výchovné povídky, mluvili k němu ze srdce. Jak vysoko vznášejí se práce farářů-buditelů nad produkty těchto kalendářů! Kde je degenerace, v lidu, že se mu takhle vůbec může psáti, či ve spisovatelích, že neumějí psáti lépe? A co bude z toho lidu, jemuž se nedostává jiné duševní stravy? Osvícenští kněží učili snášelivosti, mravnosti, lásce k vlasti a ku práci, učili mysliti, pracovati. Ale kde je jaká jiskérka toho druhu v těchto kalendářích? Modli se — a budeš míti zisk. Bůh, svatí chrání jen toho, kdo se jim koří. Buď si hříšný, nemravný — ale modli se. Nerouhej se, bůh by tě trestal. Toť semeno morálky těchto kalendářů. Vznešené ideje náboženské mění se tudy na prosté prostředky k odměně, snižují se na obchodní předměty... Jakého mravního názoru může se dopracovati člověk na základě takové výchovy, jejíž hlavním heslem je, činiti vše pro odměnu?

A dále ještě. Církev má v minulosti zásluhy o umění. Nemělo by se také trochu alespoň dbáti umělecké stránky — slohové formy, vkusných obrázků, pěkných písní, mravoučných průpovídek? Či nestojí ten český lid ani za trochu přemýšlení, ani za krůpěj potu, vzniklou duševní prací? Takový kalendář není útěchou, není posilou — jest snižováním idei nejsvětějších. Jaké názory náboženské budí v lidu tyhle povídky, o tom by měli sami spisovatelé přemýšleti! Kdyby

lidovi ti spisovatelé znali opravdu duši lidu, studovali ji, jinak by musili psáti. Kdyby ti spisovatelé byli prodchnuti září pravého náboženství, pravého křesťanství, musila by z jich věcí dýchati vznešená láska naší morálky. Ale zdá se, že spisovatelé ti nemají z čeho dáti. Odtud asi ta pohodlně praktická theorie o odměně a trestu. Strach a naděje nejsou dobrými prostředky vychovávacími, nýbrž láska a přesvědčení. »Koho láska vede, nemine se s cílem« — ale lásky neviděti. A tisíce našich dobrých lidí nemají jiné knihy, jako této. Duševně požívají těchto prostředků, tělesně pálenky — kam to spěje ubohý ten lid?

Je skoro až bolestno sledovati úroveň těchto kalendářů: Panna Maria zabíjí člověka, který se večer o ní neuctivě vyslovil. Zachraňuje strážníka, který měl rozbitou lebku, nemravnému člověku, který byl jejím ctitelem, povoluje vykonati pout a vyzpovídati se, aby pak zemřel mrtvicí, hanáckou dcerku pod Hostýnem svádí s vyvolencem v kostele atd. V rubrice p r o z á b a v u (!!) vypravuje se o starci, který odkládal zpověď a pak z e m ř e l, těžce se zraniv, bez zpovědi, toliko s p o d m í n ě n ý m rozhřešením. Řady takových dokladů. Modlitba — přináší pomoc. Modlitba prostředek k úspěchu! Ubohé to stanovisko. Člověku je téměř, jako by četl rouhání. A jak obratně počítáno se zájmy lidu a s jeho bídou! Dobře políčeno na rolníka. Kalendářík ozdoben erby zemí koruny české — tedy trochu vlastenecké polevy — pak obrázkem znázorňujícím rolníka, jak jde do kostela, jak oře a sváží bohatou sklizeň. Podobně velký obraz podává Boha žehnajícího, kolem s každé strany sv. patrona a patronky rolnické a dole pracujícího rolníka. Obraz zdobí heslo »Bůh pomohl, Bůh pomáhá, Bůh pomůže práci rolníka« (správněji by mělo zníti práci »rolníkově«), které končí, že jen tam jest z práce užitek, »za rádce a pomocníka kde se béře Pán Bůh sám«. Jinak tento kalendář má četné a poměrně dosti slušné stati hospodářské. Škoda, že psány jsou o h a v n ý m jazykem českým (vzdor tomu, vícero, naší (acc., č. jedn.!), naší poslanci, během 20 let, cizího, by jsi atd.) a pak slohem kazatelsky suchopárným! Ale belletrie jest ubohá, aestheticky negramotná! Nenávist ke škole a vzdělání sýčí z ní přímo. Ubohé naivní výplody Ježkovy musy, jež zásobuje veškery kalendáře v hojné míře, jsou hříchem do nebe volajícím proti duchu svatému, neboť nevyhovují ani elementárním požadavkům vkusu. Takové verše nebyly by si získaly nejmenší pozornosti ani v době, »když si náš dědeček babičku bral« — a nyní se krmí jimi náš dobrý český lid a učí se na nich — krásnu! — Ještě snad nejméně škodný jest kalendář vojenský, určený našim »čackým« vysloužilcům — ale je to, jak se zdá, produkt ryze německý, do češtiny toliko nepečlivě přeložený! Také ovšem nepoučuje ani v nejmenším o otázkách pro každého příslušníka vojenského stavu nutných a potřebných. Není tedy ani trochu praktický. Daleko méně cenný je »Velký národní kalendář«. Chytrácky, ale suše psané historické poznámky od 1526—1848 vědí o Hájkovi z Libočan, o Veleslavínovi, ale nevědí o K o m e n s k é m, také nevědí, že Josef II. d a l s v o b o d u n á b o ž e n s k o u, za to praví, že »v zařizování novot mnohdy přestřelil«. Zase se opakují staré báchorky o loupeživých Švédech, mlčí se ovšem o blahodárné činnosti otců jezovitů. Falšovati dějiny jest tak

nedůstojno a nešlechetno, jako falšovati listiny, anebo vydávati křivé svědectví. A to se děje v těchto kalendářích skoro pravidlem, pokud ovšem nelze se té prožluklé historii české opatrně vyhnouti. Ani Všudybyl není lepší.

A nyní slovo závěrečné. Táži se české veřejnosti přímo, co soudí o tomto úžasném obchodě bavorského Němce s českou kulturou? Co soudí o příslušnících stavu literátů, kteří propůjčují péra tomuto podniku, co myslí o těch, kteří kolportují tyto literární poklady mezi český lid? Kladu dále otázku, co soudí česká veřejnost o tomto systému lidovýchovy — a jakých výsledků od ní očekává? A táži se ještě, zdali chce se konečně u nás něco podniknouti, aby lidu se dostávalo dobrých a vskutku poučných kalendářů, aby se zřídil takový v pravdě český a duchu času odpovídající kulturní monopol, jakým jest v pošumavském městečku německém velkozávod Steinbrennerův? Zdá se, že se pokusy v tomto směru dějí s o u k r o m ý m i n a k l a d a t e l i, než o tom promluvím více až příště. —*an*—

Poučná:

André Lalande: Rukověť praktické morálky na rozumovém základě. Jan Koloušek: Cenné papíry, jich národohospodářský, veřejný a obchodní význam. Fr. Šelepa: Základní otázky reformy středoškolské. Konrád Pospíšil: Čtvero živlů rozumné výchovy dítek.

André Lalande: R u k o v ě ť p r a k t i c k é m o r á l k y n a r o z u m o v é m z á k l a d ě. Přeložil a doslovem opatřil G u s t a v T i c h ý. (Otázky a názory, čís. 25.) V Praze, J. Laichter, 1908, str. 135.

Překladem Lalandova »Précis raisonné de morale pratique« dostává se čtenářstvu českému první ukázky z hojné literatury francouzských učebnic mravouky, určených »pro školu i dům«, především arci pro školu. Povšechné námitky, které proti pokusu, formou katechismu vštěpovati podobné vědomosti mravoučné žáku. snadno se ozývají, překladateli »Rukověti« jsou dobře známy, i nepřeceňuje význam spisku Lalandova, ale správně ukazuje k některým přednostem jeho. Lalande snažil se podati příručku mravouky, nezávislou na jakémkoli vyznání náboženském i na jakékoli metafysice, usiluje zbudovati soustavně a jasně nástin morálky na podkladě samostatné theorie o životě a mravnosti, a narazil na dosti prudký odpor kritiků. Překladatel jeho dílka použil základní myšlenky Lalandovy, aby připial k ní pozoruhodný »doslov«, t. j. pojednání téměř tak obšírné jako překlad spisku, které buď mělo býti uveřejněno samostatně (a bylo by pak mohlo zajisté i věcně i formálně dopadnouti příznivěji, nejsouc stisněno nedostatkem místa), anebo omeziti se jen na vylíčení příslušné literatury francouzské (jak činí překladatel na str. 75 nn.) a kritické ocenění dílka Lalandova (k němuž se vrací teprve na str. 127 nn.). Když však již se rozhodl překladatel úvahu o základu ethiky připojiti, mohl to, co mu leželo na srdci, pověděti stručněji tím, že by byl provedl přesné odlišení e t h i k y a m o r á l k y a ukázal, kterak ethiky na nábo-

ženství (a arci také ethiky na nějaké metafysice) zakládané jsou prostě ethiky autoritativní, které nemohou míti obecné platnosti, nýbrž mohou míti účinek a vůbec smysl jen u toho, kdo uznává onu autoritu, a pokud opravdu ji uznává a skutky vyznává. Také exkurs proti Tolstému mohl odpadnouti jen na prospěch celkového výkladu o vědecké ethice biotické (jak jsem uvykl ji nazývati); tím, že překladatel obrátil se celou partií doslovu proti mínění Tolstého o nutnosti zakládati morálku (nikoli ethiku!) na náboženství (jak je Tolstoj pojímá), zbytečně zabředl jednak v nedorozumění, jednak byl nucen omeziti se jen na brožuru Tolstého »O náboženství a mravnosti«, kdežto kritika pojetí morálky ruského myslitele, jak zajisté p. překladatel sám dobře ví, vyžadovala zření i k jiným, k daleko četnějším spisům tohoto moralisty. Podobně obhajování egoismu (str. 117 n.) proti snižovatelům jeho a proti výlučným zastancům altruismu, jest práce nadbytečná, jednak že ji již vykonali angličtí utilisté, jednak že konec konců vybíhá v heterozetesi: Altruism není povýšen nad egoism (jak se myslívá). — pojímáme-li »egoism« dosti široce, totiž pojímáme-li jej jako sebelásku, o níž přece nelze pochybovati (a ani křesťanství nepochybuje!), že jest nutným a jediným základem opravdové lásky k bližnímu.

Poznámkami těmito nemá býti však řečeno, že by »doslov« p. Dra Tichého nezasluhoval uznání; naopak, i přes závady slohové a věcné pochybnosti naznačené nemohu, leč doporučiti jej vřele k četbě i uvažování. I příležitostně obsaženy jsou tu velmi případné poznámky. Překlad »rukověti« jest podán přístupně a daleko plynněji, než připomenutý »Doslov«, i myslím, že může býti ho užito jako vítané příručky i u nás, kde (jako na př. na obchodní akademii) jest morálka samostatným učebním předmětem. Ke konci budiž mi dovoleno, abych při této příležitosti upozornil ty, kdo zajímají se o antithesu »altruism—egoism«, na pěknou speciální studii pana překladatele: »Altruismus und Gerechtigkeit«, vyšlou nedávno v »Archiv für systematische Philosophie«, XIV. svazek, str. 497—514. *F. Č.*

*

Cenné papíry, jich národohospodářský, veřejný a obchodní význam. Napsal *Jan Koloušek*, v. ř. prof. vys. školy technické v Brně. Nákladem Obchodnického spolku Merkuru.

Důkladný a v naší nebohaté odborné literatuře jediný samostatný spis o cenných papírech dočkal se druhého vydání. Vedle důkladného pojednání o podstatě, druzích a transportabilitě cenných papírů obsahuje spis přehled dluhů čelných států evropských a velmi poučnou a poutavě psanou historii o vzniku státního dluhu našeho mocnářství. Nedostatky emisí i vady pozdějších konversí podrobuje pan autor na několika místech ostré kritice a poučně srovnává s poměry v ostatních čelných státech; na četných případech dovozuje, jak lehkomyslně byly dluhy kontrahovány, často i v dvojnásobné výši, než bylo zapotřebí, a s jakou bezstarostností byly uzavírány půjčky vysoce zúročitelné, při nichž se státní hospodářství naše pro všecky časy vzdalo možnosti vydatnějšího snížení úrokového břemene budoucí konversí. Již pro tyto partie zasloužila by kniha pozornosti všech těch, kteří v korporacích veřejných rozhodují

o finančních záležitostech. Neméně obsažnou je i část, pojednávající o bursovních obchodech a bankovních operacích s cennými papíry. Celá řada početních příkladů, jimiž je výklad provázen, zvyšuje značně cenu knihy pro praktickou potřebu všech, kdož mají s cennými papíry co činiti. Výklady jsou jasné a snadno přístupné i neodborníkům. Není pochybnosti, že kniha bude v odborných kruzích s povděkem přijata. *P.*

*

Fr. Šelepa, Základní otázky reformy středoškolské. V Praze, 1908, nákladem Studentské Revue.

Spisek, jímž slibně zahájena knihovna Studentské Revue, chce také u nás buditi větší zájem pro otázky reformy školy a přispěti spolu k jasnějšímu a účinnějšímu pojímání problému toho v naší veřejnosti, jmenovitě však má na mysli žactvo středních škol, jemuž chce, pokud má zájem o opravy ve výchově a vyučování, přispět k ujasnění v této otázce. Proto předesílá stručné theoretické výklady o tom, co je výchova a jak se má pedagogika k příbuzným disciplinám jiným, které jsou prostředky i činitelé výchovy, načež probírají se po řadě základní otázky reformy středoškolské po jednotlivých oborech, tedy zvlášť výchova tělesná, rozumová, citová a mravní; konečně k závěru podáno několik praktických rad, jak by školství střední mělo býti organisováno. Stanovisko autorovo je pokrokové a moderní, a co nejvíce váží — vskutku životné; na nevelikém počtu stránek vyčerpáno vše hlavní, co o věci lze povědět dle nynějšího stavu odborné literatury i reformních pokusů v cizině. Zajímavo, že kdežto autor se vyslovuje pro jednotnou střední školu pouze na nejvyšším stupni diferencovanou, nejnovější naše školní útvary ještě dál tříští školství střední a vytvářejí nové typy, o nichž teprve dlouholetá zkušenost ukáže, osvědčí-li se. Byl bych si přál, aby aspoň ke konci uveden byl výběr z odborné literatury, která dnes rozrostla se do ohromných rozměrů; výběr ten je tím nutnější, že autor nikde necituje svých pramenů, a že nebude přece každý čtenář ve všem bez kritiky přijímat názory autorovy. *Kd.*

*

Konrád Pospíšil, Čtvero živlů rozumné výchovy dítek. Snůška rad a pokynů. V Praze, nákladem Dědictví Komenského, 1908.

Starý praktik podal tu vskutku směsku populárně psaných a každému srozumitelných výkladů o výchově dětí v době předškolní i školní i zdůraznil zvlášť čtyři prvky výchovné: přírodu, příklad, pravdu i práci. V lecčems jsou jeho zkušenosti subjektivní, v lecčems vyzývají k úsměvu nedůvěry neb docela k odporu, ale upřímná jsou a prožitá slova jeho vždy. Rozumí se, že odborník nenajde tu sice, co by ho překvapovalo — není to ani účelem spisku — ale za to nelze dost a dost doporučit knížku prostému člověku, pro nějž je psána se vzácným porozuměním právě pro potřeby malého člověka, a pro to, co tvoří uzavřený okruh jeho zájmů.

* *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Před krátkým časem zabývala se veřejnost katolická i mimokatolická případem bavorského faráře Grandingera, zemského poslance, který pro své politicky liberální smýšlení a působení se srazil se svou církevní vrchností. Arcibiskup bamberský Abert mu zakázal přednášku ve sdružení mladoliberálů v Norimberku »již v zájmu cti a vážnosti duchovního stavu«.

Analogický zápas se odehrál tyto dny mezi týmž arcibiskupem a farářem ve Volksbachu bavorském, Janem Tremelem. I podnět byl stejný: ohlášená přednáška v liberálním spolku. Tremel se podrobil, ale nikoli vnitřně z důvodů věcných, nýbrž z ohledu na svou starou matku, jíž chtěl ušetřiti zármutek nad trudnými důsledky boje s duchovní vrchností. O tomto stadiu sporu referoval vítězně »Čech« (pod čarou!), jásaje nad mocí církve a varuje všecky před bezvýsledným odbojem.

Ale zápas mezi liberalismem a církevní autoritou nebyl tím skončen. Podrobil-li se farář Tremel, nesklonil se spolek bayreuthský. Chtěl mít aspoň právní jasno. Obrátil se tudíž na právnické fakulty německých universit o dobrá zdání v otázce zásadní: Jest církev katolická v Bavorsku oprávněna zkracovati nebo rušiti státoobčanská práva svými předpisy bez zvláštní zákonné sankce?

Ve schůzi, jíž spolek předložil došlá dobrozdání, promluvil také farář Tremel. Prohlásil, že studiem dějin dospěl k poznání, jak nebezpečné jest směšování politiky a náboženství a politická osobivost duchovních, a vysvětlil, proč se postavil proti katolickému centru: pozoruje prý, že klerikální politika je škodliva církvi i vlasti. Byl prý z mnohých stran, i od duchovních písemně ujišťován souhlasem a žádán, aby se postavil v čelo hnutí směřujícího k osvobození od nátlaku centra.

Účast na této schůzi a řeč na ní pronesená vynesla Tremelovi obeslání před bamberskou konsistoř. Hájil se tím, že nepřestoupil zákazu vztahujícího se jenom na určitý případ veřejného vystoupení, poukazoval na to, že účast mnohých vynikajících mužů ve straně liberální sama potírá podezření protináboženskosti a proticírkevnosti strany, a dokazoval, že kanonická poslušnost nemůže se vztahovati na občanská práva. Nějaké odvolací prohlášení odepřel.

Koncem února obdržel rozhodnutí generálního vikariátu, ve kterém se praví, že svou účastí ve spolku mladoliberálů se zpronevěřil své svaté kněžské povinnosti, pročež se mu hrozí suspensí, nepodepíše-li veřejné prohlášení, které obsahuje lítost, odprošení a slib naprosté poslušnosti.

Tremel se obrátil na nepřítomného arcibiskupa osobně. Tvrdil, že si není vědom viny, a ohlásil odvolání z rozsudku generálního vikáře k ordinariátu do Würzburku a k vládě. Ale hned na to oznámil mu bamberský ordinariát, že tím samým propadá suspensi s duchovních práv a že se na jeho útraty posílá vikář do jeho farnosti. Arcibiskup pak mu nad to pohrozil, že propadne exkommunikaci, jakmile se dovolá ochrany státní.

Srážka mezi farářem příslušným k liberální straně a církevní vrchností má zásadní význam, širší než církevní. Tremel jinak zcela církevní, zbožný muž, se přiznal k liberalismu hlavně proto, že jej pokládá za politický směr nesprávnější pro moderní ústavní stát. Tím nabývá jeho případ významu srážky mezi moderním ústavním státem a katolickou církví vůbec. Musí-li kněz, stojící na stanovisku moderního státu, proti své církevní vrchnosti se dovolávati ochrany státu, znamená to, že katolická církev v důsledcích svého kanonického práva jest v přímém odporu k modernímu státu. Není přehnáno, když liberální kruhy vidí v tomto případu srážku mezi středověkem a novověkem, zasahování duchovní moci do právomoci světského státu. Nejkřiklavějším toho dokladem jest hrozba exkommunikací pro odvolání k moci státní. Vždyť to ohrožuje přímo samu ústavu; neboť náboženský edikt bavorský přímo a výslovně přiznává členům náboženských společností právo obrátiti se na královskou moc v případech, když se cítí ohrožováni duchovní mocí. I biskup podléhá přec této ústavě! Jak může hroziti exkommunikací pro to, že se někdo, třeba kněz, dovolává ústavních práv! Bavorská vláda je velice smírná naproti církevní moci, ale zde nesmí a ve vlastním zájmu asi ani nebude moci mlčeti. Čeká se ovšem, že nevystoupí otevřeně příkře, nýbrž tiše přiměje arcibiskupa, aby se uskutečněním nezákonné hrozby nezapletl do konfliktu s vládou. Ale hrozba sama již je něčím naprosto nepřípustným.

Vedle této ústavní stránky má případ též zajímavé momenty jiné. Před nedávnem zakázaly duchovní úřady voliti v užší volbě sociální demokraty, tak že byl zvolen liberál. Mnozí katolíci neposlechli, žádali v politických věcech pro sebe svobodu. Znamená nynější postup, že proti centru neplatí toto právo na svobodu? Jest katolický kněz politicky neodvislý jakožto člen centra, ale svázaný jakožto člen strany liberální? Konečně nejdou lidská práva nad příkazy církevní?

Ano, důsledky politického katolicismu jsou takové: katolík a liberál se vylučují. Ale pak se vylučují také církev a stát!

Není pochyby, že prozatím získá centrum. Ale další následky budou beze vší pochyby ty, že ta část katolíků, která vědomě stojí na stanovisku moderního státu, uvolní pásky, vížící ji ke katolicismu, napřed aspoň ke katolicismu politisujícímu, k centru, ale dále beze vší pochyby též ke katolicismu nábožensky církevnímu. Pak církevní násilí ponese ovoce další svobody.

*

Nedobrovolná dovolená učitelky Kadeřábkové z Nýřan byla proměněna v suspensi. Při tom také byl definitivním učiněn osud učitele Peliká na, který dosud mlčky byl ponechán v úřadě přes stejné »provinění«. Také on byl suspendován. Všecken aparát, který byl při začátku jeho »případu« uveden v pohyb, všecky články, brožurky, resoluce a protesty, parlamentní interpelace a poslanecká zakročení ukázaly se marnými a bezmocnými proti moci církve a klerikalismu. Úřady — znalci psychologie davu či neuvědoměle? — klidně vyčkaly, až se vzrušení uklidní, a za ticha provedly, co by dříve bylo při-

lilo oleje do ohně. Teď se olej osvědčí tišitelem vln. V národě, který nesnese už všecko, by tento čin přirozeně musil vyvolati imposantní řadu odvetných činů. U nás však nic.

Současně vyřídilo ministerstvo vyučování stejně rekurs moravského učitele Laubeho. Suspendovalo jej též. Odůvodnění ministerstva je ve své opatrnické všeobecnosti zajímavé! Zbavuje se učitel Laube úřadu, poněvadž prý svým vystoupením z církve pozbyl důvěry rodičů, již je nezbytně třeba k úspěšnému vykonávání jeho učitelského povolání. Nevím, čím zjistily a měřily úřady onu důvěru nebo nedůvěru rodičů. Já být otcem školních dětí, měl bych větší důvěru k učiteli, který mužně vystoupí z církve, než k učiteli, o kterém vím, že je beznáboženský a protináboženský, nepřítel církve, ale v církvi zůstává. Důvěra jest ovšem velice subjektivní měřítko. Může-li být podkladem a příčinou suspense, není mi jasno. Ale že může být zástěrou opatrnického podléhání klerikálnímu nátlaku, ukazuje případ Laubeho přejasně.

*

* * *

Co zmůže sebevědomé, mužné vystupování lidu i proti všemocné církvi, dokazuje nejnovější úspěch Maďarů. 16. března 1909 prohlásila kurie, že »vzhledem k trvajícím mimořádným okolnostem« zrušuje se platnost papežské bully nedávné, »Netemere«. Bulla tato prohlašovala sňatky mezi příslušníky různých konfesí, uzavřené dle uherských zákonů civilně, za neplatné, za konkubináty. Energie a vytrvalost zatlačila nyní výboj na ústup. Takové vítězství je nemalé ceny, poněvadž znamená principielní průlom do hradeb církevní suverenity v oboru práva manželského, ano do samé papežské neomylnosti, v otázce zásadnější, než byl na příklad sporný bod obřadního jazyka v Ricmanji.

Celý slovanský svět sledoval se zájmem houževnatost této slovinské obce v zastávání práva na slovanský obřad. Nejednou se zdálo, že Ricmanje vytrvá a vyhraje. Ale tyto dny se oznamuje, že zástupce revoltující a stávkující obce ohlásil biskupskému úřadu, že se podrobí rozhodnutí duchovní vrchnosti a bez výhrady navrátí v poslušenství církve, vzdávajíc se práva na slovanský jazyk. Řím věděl, že pro formu obřadu nikdo se nestane odpadlíkem. Hlubší příčiny pak hnutí nemělo. Důsledný odpor proti zreformovanému manželskému právu a nad to v Uhrách však by mohl vésti k trvalejší a nebezpečnější roztržce, proto církev povolila. Či snad také v tom je patrný dvojí loket církve: jinak Slovanům a jinak ostatním?

* *

*

Vůdce italských katolických demokratů Dom Romolo Murri byl zvolen za poslance. Demokratické, jakési křesťanskosociální hnutí v Italii je dosti slibné. Jaký bude míti průběh a úspěch, nelze dosud odhadnouti. Slova, posud aspoň slova Murriho, jimiž v otevřeném listě dává rady a výstrahy papežovi, jsou mužná; počkáme na činy.

* *

*

Názorné vyučování o stavu rakouského školství dává inventář školy v Stadl-Paura v Horních Rakousích: dvě skříně na šaty, dvě almary, 1 mariánský obraz, 1 socha sv. Antonína, několik jiných soch, četné obrazy svatých; veliké srdce, veliký kříž, 2 tabule hanby, 1 tabule cti, 1 srdce Mariino, 1 srdce Ježíšovo, 1 pražské jezulátko pod skleněným zvonem, obraz papežův. Dost!

* *
*

Rusko se pomalu, ale stále otevírá víc novým duchovým náboženským proudům přes všecky záchvaty reakce. Koncem minulého roku vymohla si Armáda spásy svolení, že smí pracovati v Rusku. Zavázala se plniti jisté podmínky, na př., že se nebude nísiti do politiky, že nebude konati žádných tajných schůzí, nýbrž všecky před očima policie, a hlavně že nebude podnikati nic proti stávajícím křesťanským církvím, ani proti Židům. Armáda spásy se dovede ve způsobu své práce přizpůsobiti poměrům země — o tom svědčí přistoupení na formální podmínky prvního druhu — a má obsahově svou práci a možnost práce vedle ostatních církví a mezi nimi, práci rázu sociálně mravního — to dokazuje slib, že nehodlá podnikati nic proti církvím. Není pochyby, že v Rusku je široké pracovní pole pro tento druh díla, který tam byl dosud napořád zanedbáván oficielní církví. —

Reakce však neustupuje bez boje: sv. synod zostřuje církevní censuru knih a rozšiřuje ji na všecky obory. Na pravoslavný index jest dán na př. Merežkovskij, geniální historický romanopisec.

* *
*

V Ženevě chystají se na červenec letošního roku rozsáhlé slavnosti na památku čtyřstých narozenin Jana Kalvína a 350. výročí založení ženevské kolleje a akademie. Reforma církevní a reforma školství souvisela těsně a příčinně. Také česká evangelická církev reformovaného vyznání chystá památku Kalvínovu, poněvadž česká reformace cítila svou vnitřní příbuznost s kalvinismem a nynější církev česká stála pod jeho vlivem. Bude třeba si uvědomit, čím Kalvín a kalvinism byl pro novověk, a čím pro české protestanty zvlášť. Že byl a jest mohutným činitelem, o tom svědčí americký presbyterianism i ostatní druhy reformovaného církevnictví. U nás v Čechách nemohl se zcela svérázně rozvinout pro přílišnou blízkost lutherského typu reformace, ale bez vlivu nezůstal.

Kalvín má význam též široko mimocírkevní. Jest jedním z tvůrců moderní doby. Uvádíme jen: Heidelberský národohospodář Weber s ním v souvislost uvádí moderní formu národního hospodářství, jak se jeví v duchu kapitalismu.

7. dubna 1909. +

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. A. Patera, Korrespondence J. Dobrovského III.: dopisy s D. a Zlobického z let 1781—1807. Praha, 1908. — V. Čechišin, Istorija russkoj opery 1674—1903, Moskva, 1905. — The Brontës: Life and Letters. By Clerroul Shortes, 2 sv., 1908. — Prof. W. His, Medizin und Überkultur, 1908 (1 Mk). — Prof. H. Maier, Psychologie des emotionalen Denkens, 1908. — Prof. Ph. Kneib, Moderne Leben Jesu-Forschung unter dem Einflusse der Psychiatrie, 1908. — Das Neue Jahrhundert. Organ der deutschen Modernisten: pokračování zaniklého »Das zwanzigste Jahrhundert«. Augsburg. — Prof. G. Budde, Schüler Selbstmorde, 1908. — H. Hirt, Die Indogermanen. Ihre Verbreitung, ihre Urheimat und ihre Kultur. II., 1907: prvý svazek vyšel 1905. — E. Schwitzky, Der europeische Fürstenband G. v. Poděbrad, Marburg, 1907. — A. Tscherewanin, Das Proletariat und die russische Revolution, 1908 (I., 20 Mk). — F. Homeyer, Stranitzký's Drama vom Heil. Nepomuk, 1907. — C. Reller v. Sax, Geschichte des Machtverfalles der Türkei bei Ende des 19. Jahrh. und die Pfasen der orientalischen Frage, 1908. — K. Kautsky, Der Ursprung des Christentums, 1908, 5 Mk: theoretický vůdce orthodoxních marxistů provádí theorii ekonomického materialismu. — Lesebuch zur Einführung in die Kenntnis Deutschlands und seines geistlichen Lebens, von Prof. W. Paszkowski: 4. vydání jedné z četných knih, věnovaných agitaci pro němectví. — H. G. Wells, New Worlds for Old, 1908: známý autor rozmanitých utopií vykládá socialism a jeho vývoj. — Gustav Barth, Der Gemeindesekretär. Vierte Auflage: slušný populární výklad všech nejdůležitějších právních potřeb (5 K). — Krankheiten und Ehe. Darstellung der Beziehungen zwischen Gesundheitsstörungen und Ehegemeinschaft, von Prof. Senator und Kamirer. Nach dem Originale gemeinverständlich dargestellt von Dr. Med. R. Fischer, 1909: populární vydání vědecké sbírky pod stejným titulem (12½ Mk). — Dr. G. Zacher, Die Arbeiter-Versicherung im Auslande: úplné vydání této sbírky v 19 odděleních v 5 svazcích za 110 Mk; pojednány všechny státy mimo Německo. — Die Bank. Monatshefte für Finanz- und Bankwesen, čtvrtletně 4 Mk, v Berlíně, Bank-Verlag. — Die Selbstmörder. Mit besonderer Berücksichtigung der militarischen Selbstmörder und ihrer Obduktionsbefunde. Von Dozent Dr. Ant. Brosch, 1909 (7, 20 K): pečlivá práce; autor upozorňuje na některé zajímavé empirické verifikace Masarykových psychologických dedukcí. — F. Lifschitz, Zur Kritik der Böhm-Bawerkschen Werttheorie, 1908: ostrá kritika vídeňské školy. — Kommunales Jahrbuch, herausg. von Dr. H. Lindemann und Dr. A. Südekum: I. ročník, 1908. za 14 Mk.

Feuilleton.

Clemens VII. provdává Catarinu Medici do Francie.

Tu naděj poslední měl papež Clemens.

Ostatní všechny pohřbil s trpkou duší
jak otec dítky, které vzaty morem,
zmizely navždy, a co zbylo po nich,
jsou žalné sny a hořké upomínky.

Jak jinak bylo tenkrát, když byl zvolen
a z konklave jej v zlatém trůnu nesli
do basiliky apoštola Petra!
Duněly zvony v celém svatém Římě,
varhany hřměly, hlasy kněží pěly
Ecce sacerdos magnus, k dlažbě chrámu
tisíce lidí sklánělo své šíje,
a poprvé je třemi prsty žehnal,
on, svatý otec nyní, vládce duší,
král králů, imperator nad císařem...
A tehdy táhly myslí jeho zjevy
předchůdců slavných, kterým rovnati se
umínil sobě.... Innocenc ten velký,
Juppiter hřmící... Julius, Mars církve,
a Leo, moudrý vládce zlaté doby...
K nim přiřadí jej jednou historie
a všichni lidé příští stanout musí
při jméně jeho s obdivem a úctou...

A snilo se mu krásně, velkolepě,
v té slávě světa o té slávě svojí:
rovinu vidí bez hor, bez propastí,
vůz jeho triumfálný poletí jí,
že udivený vzduch mu bude šumět
svůj ponížený obdiv kolem sluchu —
a co tak dále žehnal třemi prsty,

sny jeho letí celou Italií
a přes hory a doly dálným světem
a drtí všechno, co jim v cestě stojí...
Hřmí triumfálně přec moc Španělovu,
tu nejdřív zlomí, zdrtí, ve prach zdeptá...
Moc Španělovu... Zasmušilý Karel,
nad jehož říší slunce nezapadá,
jej, pravda, zvoliti dal za papeže —
však právě proto přesvědčen být musí,
že stvůrou jeho nesmí býti papež,
leč pánem, jakož učením je církve.
A proto Španěl nejdřív padnout musí...

— — — — — — — — — — — — — — —

Krok první udělal tu papež Clemens,
a vzpomíná, že od té chvíle bylo,
jakoby v lehkou lodičku byl vstoupil
a na plabvu se širým mořem vydal.
Jen veslo ponořil, již zlomilo se,
a hozen nyní nárazům vln v pospas,
byl nesen tam, kam nechtěl ani plouti,
cíl plavby proměňoval ne svou vůlí,
však podle možnosti, kde zazdálo se,
že přistát možno — a když zpět byl vržen,
cíl zase změnil... truchlé kymácení...

— — — — — — — — — — — — — — —

Své vojsko poslal králi Františkovi.
Král nejkřesťanštější ved pilnou válku
s císařem Karlem. U Pavie města
král tábořil a pyšný hrad si stavěl
z nadějí pevných... V tísni své psal císař
list papežovi... dotk se volby jeho
a hrubým nevděkem jej ostře vinil;
že provede své plány, dotvrzoval,
i kdyby korunu v šanc dáti musil;
a proti Luthrovi že nemá chuti
v takovém čase zrovna vystoupiti.
A legat papežský, jenž u císařských
dlel v městě Lodi, s potupou byl poslán
z tábora vojska: Švýcar rytíř Frundsberg
taseným mečem hnal se na něj prudko,
a zlořeče a klna byl by býval
snad zabil posla, kdyby legat neměl
běh rychlejší než tlustý, těžký Švýcar...

— — — — — — — — — — — — — —

Pavijskou bitvu František král ztratil
a sám byl zajat... Colonnové v Římě,

již ku Španělům vždycky věrně stáli,
vyvezli děla proti Vatikanu,
lid rotil se a volal: Imperio,
a císař hrozil vzíti papežovi
dědictví petrské a nenechat mu
ni pídě země v celé Italii.

— — — — — — — — — — — — — —

Zlou vlnou vržen hledal papež Clemens
pohodu přízně ve španělských vodách.
I podal císař jemu ruku k spáse,
jíž papež pravicí svou zachytil se,
však levici v té chvíli na zad vztáhl,
kde Florenc, Benátky a Milan stály
s francouzským králem proti císařovi.

— — — — — — — — — — — — — —

Té svaté ligy duší stal se papež
a zrušil přísahy, jež ve Španělích
král jatý František byl složil Karlu,
a doufal, že se přiblížila chvíle,
kdy Italie oddychne si volně
pout zbavena, jež na šíji jí dali
Hispanci nadutí a drzí Němci.

— — — — — — — — — — — — — —

Tu pokyv věrným Colonnům svým císař
a znovu vstali... Římský lid táh s nimi
a Vatikan byl zpleněn. Papež Clemens
jen holý život mohl zachrániti
v zdech Andělského hradu. V bídě svojí
vzdal znovu císaři se, prosil o mír.

— — — — — — — — — — — — — — — —

A sotva smlouvu zavřel — hned ji zrušil.

— — — — — — — — — — — — — — — —

A znovu povstal k trestu mračný Španěl.
Tu zbožní lancknechtové Frundsbergovi
sestoupli znovu do lombardských nížin
a na pochod se Italií dali
potrestat popy římské. Starý Frundsberg
měl provaz zlatou nití propletený,
jenž uchystán byl hrdlu papežovu.
A k Lutheranům těmto připojil se
v Milaně Bourbon, císařských vojsk vůdce.
A sípě hladem, vztekem, nenávistí,
drak stotisícihlavý ryčně vinul
se přes Bolognu k ztrnulému Římu,
jej železnými spáry pevně sevřel,

v zdi zakousl se oheň z tlam svých chrle
a v posled šupinaté tělo svoje
převalil přes ně na neblahé město.
Byl čas, že živí záviděli mrtvým,
ač v jejich říš se brali. Papež Clemens
zas holý život v Andělský hrad odnes
a zíral odtud na plamenné moře,
jež noci na dny proměnilo městu,
a vraždy viděl, exekuce, lupy,
vztek soldatesky, pobořené domy
a kupy mrtvol. Zdřím-li unavením,
skřek zoufalý jej budil zdola k žití
a zrak-li zavřel, dál v něm plamen šlehal,
neb hořelo mu v duši. Vzpomínal si,
jak Gregor papež na Řím kdysi přived
spuštění rovné a jak potom v dálce
z té hrůzy zhasl... Jako stín se plížil
Andělským hradem, jako ve snu stoupal
ku hřmícím dělům a, by dokázal si,
že na světě je a ne v mukách pekel,
vojáky k statečnosti povzbuzoval
i dukát podal, když ta ona rána
skolila dole Španěla či Němce.
Už v tupé lhostejnosti zíral dolů,
když drzí soldatové pořádali
hanlivý průvod, urážlivé sceny,
kde on sám vystupoval s kardinály
a heterami zpola oděnými
na sešlých oslech za hrubého smíchu.
Už zvykl třesku zbraní, nářkům lidu,
praskotům ohňů, jazykům těm rudým,
jež k nebi vyletaly ze všech konců,
jak by je v posměch sešlehati chtěly.
Už tupě vyslech, že hlad vládne v hradu,
že vojsko krysy loví po sklepení
a maso oslí pochoutkou se stalo;
že hejtman Španěl vlastní rukou věší
ženštinu jednu, která pro stůl jeho
natrhat vyšla do příkopů hradu
salátu hrstku... Už kýv jenom hlavou,
když hlásili mu, že jsou provedeny
podkopy pod zdmi hradu a že nutno
v čas život spasit, vykoupit jej zlatem.
I díval se, jak v rozpálené kotle
házejí mísy ze zlata a stříbra,
kalichy, kříže, monstrance i příbor,
vše tavilo se, a že málo bylo,
sám tiaru svou do varu dal vhodit

a zíral za ní, jak se potopila
a formu ztrácela a mísila se
se žlutou drahocennou tekutinou...

— — — — — — — — — — — — — — — —

Jen život získal tím, však život vězně.
Byl střežen v hradě, nejistotou mučen,
jak císař rozhodne... Zda naposledy
nebude s hanbou sehnán s místa svého —
Dny úzkosti a noci beze spánku...

— — — — — — — — — — — — — — — —

Až konečně se zdařilo mu prchnout.
Jak lupič v přestrojení, jak vrah v noci
se dostal v Orvieto... — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Bylo po všem.
V Řím navrátil se. Oči klopil k zemi
jak strach by měl, že ssutiny ty hledět
s výčitkou němou budou v zraky jeho
a tiše mluvit: My jsme tvojím dílem. —
Že mrtvých řady stanou po ulicích
a ruce vztáhnou: Vrať nám žití naše. —
Že Joviš Innocenc vstříc vyjde jemu
a přísně řekne: Proklat budiž třikrát,
jenž statek svěřený jsi takto zničil! —
Že Julius Mars kdesi čekat bude
a ze zapadlých očí blesky soptě
svou berlou po něm mrštně tlouci bude
a beze slov, neb vztek je v hrdle zdusí! —
A že též Leo — i strýc dobrý Leo —
kdes zamračený objeví se v posled
a vyčte mu, že věčnou hanbu vrhl
na jasnou slávu rodu medicejských,
a bolestně se zeptá, kde jsou nyní
básníři vtipní, kde ti tvůrci maleb,
kde mistři mramoru, kde architekti,
kde učenci, kde všichni ti, kdož byli
slávou a pýchou papežského dvoru? —
A proto klopil oči papež Clemens.
A proto zlomeny měl síly duše
a proto neměl touhy už, ni přání
a proto lhostejno mu, kam zas vlny
lodičkou jeho chabou ještě mrští...

— — — — — — — — — — — — — — — —

Jen poslední měl naději a ta nyní
mu dozrávala... Neteř Catarina,

tak drahá jemu jako dcera vlastní,
hubená, svižná, s medicejským zrakem
dozrála k sňatku. Chtěl ji dobře provdat
a zaopatřit pro nejisté časy —
jen tolik zbývalo mu ze snů hrdých,
nadějí pyšných, tužeb nebetyčných!

— — — — — — — — — — — — — — — —

I upial zřetel k francouzskému dvoru,
kde Henry Orleans, syn králův druhý,
do jinošských let právě nyní vstoupil.
A neobával se už svatý otec,
že císaře by pohněvat tím mohl,
vždyť císař dobře věděl, že jsou navždy
zdrceny síly jeho. — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

Jednalo se.
Kardinál Gramont, králův plnomocník,
se Strozzim jednal, rádcem papežovým.
A Strozzi líčil věno Catariny:
sto tisíc skudů v zlatě vyražených,
šest italských měst jako léno církve,
výbavu skvělou, rouch a prádla hojnost,
tkaniny vzácné zlatem vyšívané,
kočáry, koně, drahý postroj na ně
a šperků hojnost — všecko vypočteno
v kusech a cifrách, naposled tři perly,
jež nenajdou se ve svatebním koši,
však v smlouvě budou: Neapol a Milan
a Janov dává mocnář nad mocnáři
neteři svojí — tehdy papež Clemens
naposled ještě zbožnou lstí, snad troškou
nadějí dávných častovat chtěl krále,
jak sám kdys při nich častovával sebe...

— — — — — — — — — — — — — — — —

Smluv obsah zkoumán, schválen, sepsán
a pečetěmi opatřen. A papež
nevěstu drahou s výbavnými vozy,
s osudem růžovým a s požehnáním
a s kavalkadou poslal v město Nizzu.
Sám potom s prelaty a kardinaly
jel za ní — sám chtěl požehnati sňatku.
Jel suchou zemí Italií vzhůru
a v Porto Pisano vstoup na loď skvělou
damaškem krytou, slavně provázenou
janovským loďstvem k břehům Massilie.

Dle zvyků dávných podle lodi jeho
loď jela prázdná, zvaná Capitane,
v níž zlatá monstranc s tělem pána Krista
pastýři církve mocnou stráží byla.
V Marseille děla hřměla a lid jásal,
když papež přistál. Uvítán byl čestně
maršálem dvoru, šlechtou, duchovenstvem
a na svém trůně v rouše pontifika
byl nesen do paláce, jenž stál v blízku
paláci krále. Dřevěný most, krytý
damaškem rudým, spojoval ty domy
a po něm František král ubíral se
pozdravit hlavu církve. Poklek před ním
a nohu políbil mu. Svatý otec
jej zdvih a objal s velkou srdečností.
Den na to čteny smlouvy v tváři dvoru
a podepsány. Příští ráno papež
požehnal sňatku. Velikou mši četl
kardinal Bourbon s vážnou důstojností.
Hod svatební byl pýchou krále Franků.
K prvému stolu zased svatý otec
a královna a druhý zaujali
král, snoubenci a všichni kardinali,
k třetímu dámy dvora a květ pánů.
Svět hodu neviděl už slavnějšího,
jak stolovníky, počtem vín i jídel
a služebnictvem. Dvorné řeči kvetly
na retech pánů, roztomilé růže
na líčkách paní, blahosklonný úsměv
plál v zracích obou francských Majestatů
a tiché štěstí v tváři papežově.

— — — — — — — — — — — — — — —

Syt štěstím tím a hodem a dnem znaven
šel svatý Otec v ložnici svou záhy,
a sálem hudby zvuk se rozhlaholil
do tance nutě. Oba Majestaty
a Henry s Catarinou zatančili
à la gaillarde, dvůr celý tleskal chválu
a tančeno pak skoro do svítání.

— — — — — — — — — — — — — — —

A k ránu dvůr se řadil do průvodu,
jímž mladý párek veden do ložnice
a v lůžko vložen. Lůžko ono bylo
řezbami velmi umně vyzdobeno,
jež v listů podobě se proplétaly,
z nich květy vyzíraly velké lesklé

ze zlata tepaného, za tyčinky
pak rubín měly, smaragd, opal, safir —
na půl sta tisíc zlatých cenili je.
Král záclony jim spustil vlastní rukou
žertovnou řečí mile promlouvaje
a královna i princezny jim přály
vtipnými poznámkami dobré noci.

— — — — — — — — — — — — — — —

A ráno přišel záhy svatý otec
a návštěvou svou překvapil je v lůžku.
Tak mladí byli oba, milí, šťastní
a zrůžovělí v peřinách těch bílých,
jak květy mandlovníku. Svatý otec
tak rozveselil pohledem se na ně,
že smát se začal, smál se dlouho, dlouho
a hlasitě — už valná léta nikdo
jej neviděl se usmát — — smál se nyní . . .

— — — — — — — — — — — — — — —

Po svatbě v Řím se vrátil. Brzy uleh
a zemřel. — — — — — — — — — —

Těch tří skvostných perel z věna
král francouzský však neuviděl nikdy . . .

-by-

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Smetana.

Že dnes o Bedřichu Smetanovi nelze už psáti jen jako o zakladateli české opery nebo dokonce jako o skladateli Prodané nevěsty, to cítil už před desíti lety J. V. Krejčí, a spiskem svým o něm naznačil velice bystře a výstižně, jakým směrem se bráti musí velké dílo, jež o Smetanovi nám musí býti napsáno. Musíme míti o Smetanovi knihu, která by nám ocenila život jeho, působení, dílo, vypsala tragiku jeho žití a utrpení, pro minulost a budoucnost naši stejně poučnou, podala synthesi uměleckého a kulturního, a tím do jisté míry i politického významu jména Bedřicha Smetany.

Teď je tomu pět a dvacet let, co Smetana zemřel, a knihy té nemáme dosud, Krejčí zůstal sám. Výročí onoho neblahého dne oslavuje se tedy přirozeně dosud jen v divadle, cyklem jeho prací operních, jinde symfonických. Stále ještě je nám Smetana jen zakladatelem české zpěvohry, a kulminační bod vidí se stále v nejpopulárnější jeho opeře. A přece tomu tak není. Jistě byl Smetana v první řadě komponistou, ale co a jak nám skládal, co jeho dílo znamená, tím zakladatelem české opery není vystiženo, kulturní význam tím není vyčerpán. Stejně jako Goethe, Shakespeare, Tolstoj, Wagner a jiní velikáni mají své místo ve všech oborech lidské kultury, stejně jako oni měli vliv svůj na vědění a vědomí lidstva, svých národů zejména, tak patří u nás Smetanovi místo podobné. A není bez úmyslu, že jeho oslavě věnujeme místo, vyhrazované obyčejně politice. Pro toho, kdo v politice nevidí jen řeči a taktiku poslanců a vlády, pro toho je Smetana také — politikem. Učitelem v politice. V jeho životě, v jeho působení je tolik stránek i pro denní politiku poučného, že se z politických dějin našeho národa Bedřich Smetana, skladatel a kapelník, vymýtiti nedá, třeba že veliký ten člověk po celý svůj život veřejně nepronesl politického slova.

*

Smetana patří k onomu malému počtu českých jmen, která mají světový zvuk, mezinárodní hodnotu, a už proto patří do politiky.

A má tuto mezinárodní hodnotu přes to, že jí nikdy nehledal, ačkoliv pracoval a chtěl pracovati jen pro svůj lid. A dnes možno říci, že ji má právě proto. Má ji proto, poněvadž díla významu a ceny práce Smetanovy se nedávají a nemohou ani ethnograficky ani teritoriálně ohraničiti. A že té hodnoty dosáhl pozdě, po své smrti, tak tragicky pozdě, to jej zase spojuje s politikou, které se sám osobně vždy stranil. I v tom ohledu snášel osud svého lidu, politický úděl českého národa. A i zde je tím učitelem, tím zářným a jasným vzorem nám všem. Znal jen jedno heslo, jednu snahu, jedinou touhu: práci a pokrok. A už jsme zase v politice: byl kacéřován a zrádcován klikou, která pokroku nepřála, která práci znala jen v omezeném a obmezeném blouznění národnostním, bez ohledu na to, co se dělo jinde ve světě. Která myslila, že lze pracovat pro národ náš jen těmi prostředky, které byly po ruce, která nechtěla použiti pokroku a postupu osvědčeného jinde.

Smetana, ten skromňoučký muž, který neznal pro sebe a své dílo jiných hranic než českých, který pracoval bez ohledu na to, co chtějí a potřebují kilometr za jeho vlastí, který nemohl než pracovati v duchu toho svého lidu, ten sledoval a pídil se po všem pokroku ve světě, hleděl pochopit snahy a tužby cizích duchů a strávil a upotřebil těchto svých zkušeností zase jen tak, jak mohl: v tom svém duchu, v duchu českém. On nemusel se báti poznatků v cizině, on nemusel se báti lásky k cizím vzorům: vždyť chtěl být jen a dovedl být vzorem doma.

A přece byl zrádcován. U nás se myslelo, že Meyerbeer a Donizetti a Rossini nemohou poškodit českost domácí tvorby, poněvadž francouzský vliv Meyerbeerův a vlašský Donizettiho a Rossiniho považován za oprávněný. Politický antagonismus k Němcům dal však do klatby Wagnera. Ti političtí i umělečtí konservativci, kteří nechápali německého reformátora a revolucionáře, viděli v něm jen Němce a ne chvalno... A Smetana se nebál, poznal v zásadách Richarda Wagnera skutečný pokrok proti těm stejně cizím bůžkům našim, on pochopil, že to, čím Wagner prospíval hudbě německé, nesmí zůstati u nás cizím, má-li i česká hudba prospívati, pokročiti a postupovati. Co neviděli ostatní, to viděl on a několik málo jeho věrných. A viděl to i doma, na svých konkurentech, na těch, kteří byli demonstrativně proti němu ceněni a oslavováni. Husitská nevěsta a Zmařená svatba považována za češtější než Braniboři a Dalibor. Šeborovi dávána přednost! A Smetana přece viděl ten zhoubný vliv Meyerbeerův v Templářích a v Husitské nevěstě. A mezi tím

co doma chtěli, aby čerpal jen a jen z lidové písně. Smetana jezdil do Mnichova a studoval, jak Wagner uplatňuje své zásady v Tristanu a v Meistersingrech. Ty zásady tam poznané přejal, pracoval, a výsledek: Tajemství a Libuše. Není češtější hudby a není lepší komické opery na světě než je Tajemství. Bylo by myslitelno, kdyby Smetana byl se držel Meyerbeera a Rossiniho? Bylo by myslitelno bez Meistersingrů? Ale u nás snahám Bedřicha Smetany nerozuměli a nechtěli rozumět, nechápali, že on chce pokrok a že ten pokrok v umění je mu vnitřní potřebou, že jej potřebuje k umění svému a životu, že jej tedy hledá a hledati musí, lhostejno kde, že nechce zůstati při starém, co se přežilo, a nechce se držet tradic neschopných k dalšímu rozvoji. Proto nechtěl rozumět, když ti Pivodové mluvili o své české hudbě, on rozuměl té české hudbě jinak. Musil tedy naraziti na odpor a narazil na odpor těch, kteří o dvacet a třicet let později chtěli překážet novým cestám v umění výtvarném, ve vědě i v — politice, na odpor těch, kteří spatřovali češství a vlastenectví jedině v tom, co za české a vlastenecké platilo už dávným předkům, beze změny, bez opravy, bez ohledu na pokrok, který velkými kroky kráčel kolem nás. A tu i ten dobroučký Smetana, který všecky útisky a útoky snášel bez reptání, se vzepřel, poněvadž mu sáhali na jeho přesvědčení umělecké, poněvadž mu chtěli vnutiti staré předsudky lidí krátkozrakých, kterým on už věřiti nechtěl. Dovedl se vzepříti všemocným tehdy u nás, třeba u vědomí, že se poškozuje a zjednává k starým nové a nové nepřátele. »Kdysi,« vypravuje prof. Hostinský, »v soirée u knížete Rudolfa Taxise, tehdejšího předsedy Hlaholu, mezi zpěvem a hudbou a deklamací rokováno o denních otázkách našeho národního života, a čilá debata rozpředla se ovšem i o národní hudbě. Obecné bylo mínění, že skladatelům našim musí býti vzorem naše lidové písně, jichž studiem a napodobením dosáhnou teprve těch forem hudebních, které jedině svědčí národnímu vkusu českému; také dr. F. L. Rieger byl horlivým zastáncem myšlenky této. Ale Smetana rozhodně jí odporoval, tvrdě, že hudba dramatická nezbytně má zapotřebí i jiných forem, pro něž bychom ve zpěvu lidovém marně hledali příkladů, a konečně, když protivníci nikterak nedali se přesvědčiti, rozhorlen odbyl je: »Tomu vy nerozumíte.« Ve slovech těch někteří spatřovali domýšlivost a vykládali mu je ve zlé — cítil to ještě po letech. Nám však jeví se v nich Smetana celý, plující proti proudu, ve věci rozvážně sice, ale bez ohledu na to, zdali osobně u koho narazí.« Kdo si tu nevzpomene na boj rukopisný, na Hálka, na boj nových proudů v celém kulturním životě našem, v Akademii a v politice?!

Ale Smetana nedbal všech těch malicherných lidí, kteří mu tak strašlivě dovedli ztrpčovat život, neslyšel nízké pomluvy, nic jej nepřivedlo z cesty jednou nastoupené — v práci spatřoval svůj úděl životní, znal své poslání a skládal dál a opatřoval nám bez ustání ony poklady, z nichž se dnes tak těšíme. A jak pracně musel si on shledávat vše, co potřeboval! A čeho si v tom svém okolí troufal! Nechť si jen někdo uváží, že libreto »Dalibora« bylo Smetanovi dodáno — německy! Jak těžce Smetana dostal nakladatele, vždyť se vydání některých svých oper tiskem vůbec ani nedožil.

To vše patří k posouzení významu životní práce Smetanovy. A teprve co Smetana vykonal pro nás — po své smrti! Jak se změnil rázem názor na české umění v cizině, když 1892, osm let po jeho smrti na divadelní výstavě Prodaná nevěsta a Dalibor doznaly tak bouřlivého úspěchu, a mohly nastoupiti pout po celém světě. Jako rozčarovaná byla ta Vídeň, zvyklá na náš národní život pohlížet jako na něco přechodného, pomíjejícího a uměle vypěstovaného. Nikdo, kdo byl tenkrát přítomen, nezapomene scénu, která se odehrála v kuloáru dřevěného divadla na zmíněné výstavě divadelní po prvním aktu prvního představení Prodané nevěsty. Ještě v sále bouřil hromový potlesk, když nejvyšší hofmistr, kníže Hohenlohe, rozčilením se přímo třesa, přiběhl ke skupině, ve které byli Johannes Brahms, Johann Strauss, Alfred Grünfeld, Goldmark, Hanslick, Dr. Rieger, ředitel výstavy Janner a ředitel Šubert a zvolal: »A to bylo třicet let známo šest hodin od Vídně a dvorní opera o tom nevěděla!« Jak řežavé uhlí padla tato výčitka některým z přítomných na hlavu, zejména Ed. Hanslickovi, který co starý Pražák Smetanu znal i jeho díla, ale co všemohoucí kritik vídeňský se o něm ani slovem nezmínil. Jistě ne z důvodů uměleckých. — Smetana trpěl za politiku. Nehodilo se vídeňským mocnostem ukázat prostě světu, že existuje velké české moderní umění, aby ten »svět« nás i nadále mohl považovat za národ úředních sluhů. Jak oprávněný tento výpočet byl, je právě z úspěchů české opery ve Vídni patrno. Po Smetanovi smělo a mohlo do Vídně »České kvarteto« (a tam se opakoval triumf Smetanův kvartetem »Z mého života«), pak byl uváděn častěji na pořad vídeňských koncertů Dvořák a jmenování Jaroslava Vrchlického a Antonína Dvořáka členy panské sněmovny nutno považovati za poslední výběžek této vzestupné linie úspěchů a uznání českého umění. A když pak do Vídně přišel poprvé Úprka, Švabinský, Slavíček a Mánes, už to překvapení, že máme své velké umění, nebylo tak ohromné, už se ukazovalo na Smetanu a ovšem i na Dvořáka.

O tom, jak úspěchy Smetanovy na divadelní výstavě vídeňské posloužily politicky i v parlamentě, jak zvýšily sebevědomí nového poselstva českého, které právě — po volebním vítězství Mladočechů — přišlo do Vídně s novými myšlenkami a novými lidmi, netřeba se teprve šířit. Bylo to samozřejmé: Smetanův úspěch ve Vídni zdvihl reputaci českého národa i v kruzích nám jinak nepřístupných o celé sáhy, a uváží-li se, že nedlouho před tím padlo slovo o prazvláštní společnosti, pochopí se snadno, oč se českým poslancům lépe vedlo, oč snadněji si nová strana zjednávala vážnosti. (Že tento fond byl promarněn průběhem dalších let a že dnes z něho tak uboze málo zbylo, patří ovšem na jiný list.) Kdo si přečte tehdejší hlasy vídeňského tisku, pozná hned, jaká změna nastala a kolik Smetanova hudba přispěla politické situaci.

Teprve od oné doby musela se cizina — najmě německá — odhodlati, chtíc nechtíc, poukázati nám místo v řadě kulturních národů, dosud nám odpírané, a věru, že českým a zejména pražským Němcům, u soudných lidí jejich v cizině neprospělo poznání, že jsou nemožny a nepravdivy báchorky, které právě oni o nás rozšiřovali. Vždyť svět poznal z prací Bedřicha Smetany, že nemůžeme být takovými barbary, jakými nás líčili. A jak nám právě Smetana prospěl tou ryzí českostí vyspělého svého umění, stojícího — ne na lidové písni — na uznaných základech moderního nazírání uměleckého, to poznáme, jak vážní jeho posuzovatelé odmítali pokusy na mnoze činěné, udělati ze Smetany prostě Rakušana, rakouského skladatele. To bylo umění české, česky myšlené a procítěné, zde nepomohlo žádné smlouvání, žádné vytáčení. Ukázali jsme světu českého umělce a celý svět přiznával mu tu českost a — neslýcháno— viděl v té českosti něco krásného, vznešeného a umělecky vyspělého. »Kdo si přeje, kdo si přeje víc?«

A zase politika: jen na dvou místech Smetanu nepochopili, nechtěli chápat, nezajímal je a nezajímá. Naši dva političtí přátelé a bratrské národy, Francouzové a Rusové. Ti se právě s češstvím Smetanova umění smířiti nemohli, do jeho hudby neuměli — a snad i nechtěli — vniknouti. Víme, že osud Smetanův na Rusi byl všelijak vysvětlován a omlouván, ale před vážnou úvahou tyto omluvy neobstojí. Tak, jak my nezajímáme politicky ani Francouze ani Rusy, tak nezajímá je naše umění. To platí dnes jako před 40 a před 20 lety.

* *
*

Všeho toho Bedřich Smetana se nedožil. Už osm let odpočíval v zemi vyšehradské, když s jásotem umělecký svět hlásal jeho jméno. Nepoznal už, co a jak působilo jeho životní dílo, jak nám prospělo a prospívá. A jako za živa přeštědrou rukou rozdával své poklady národu a sám zůstal chud, tak i velké úspěchy své zanechal svému lidu. Ten vše řídící osud, jako by úmyslně chtěl utvořiti v Smetanovi vzor prostého dokonalého genia, který jen podává, odvolal Bedřicha Smetanu dříve, než se splnilo vše tak, jak si to Smetana pro český národ přál, proč působil a po čem toužil, zač trpěl a pracoval.

Českému světu hudebnímu Smetana přešel dávno v krev a žíly. Dílo jeho je populární jako žádné druhé, ani hudební, ani literární. Ale význam Bedřicha Smetany tím není vyčerpán pro český lid. To přímo zázračně procítil a pochopil Max Švabinský ve svém portrétu velkého mistra. Smetana, to bude poznáváno čím dál, tím víc, svému uměleckému poslání vyhověl v nejvyšší a nejvznešenější míře, jako dosud žádný český člověk. Není pocty, kterou bychom mu mohli poskytnouti, aby odpovídala jeho významu a vystaví-li se mu pomník, musí přesahovati svatovítskou věž. Neboť o něm platí do poslední tečky slovo básníkovo:

»He was a man, take him for all in all
I shall not look upon his like again.«

(Byl muž; a všechno ve všem zváží-li,
již jemu podobného nespatřím.) *Č.*

Ankety Mezinárodního institutu míru v Monaku před druhou konferencí haagskou a po ní.

Pokud vyjadřovali mírové ideály třeba i vynikající jednotlivci druhu Kanta nebo Viktora Huga, potud oceňovány byly jako krásné, vznešené, avšak neuskutečnitelné sny. Pacifism byl tehdy úsilím individuelním. Tento jeho ráz udržel se však i v době skoro celého XIX. století, v níž počato s organisací snah mírových, jež vyvrcholila v pořádání pravidelných kongresů mírových od r. 1889. Od tohoto roku stává se pacifism stále důležitější otázkou sociální. Ale i v tomto období oceňován jest pacifism odpůrci jako utopism.

Pozvolna však ustavičným úsilím pacifistů, mezi nimiž spatřujeme řady vynikajících mužů světového jména, pacifism stále konkretněji formuluje svoje požadavky a proniká i na místa, kde má se uplatniti jako rovnocenný, ne-li ještě cennější činitel v budování moderní politické organisace společenské, jíž rozuměti jest právní jednotu civilisovaných národů. Děje se tak v míře vždy větší, poněvadž řady politiků a diplomatů v jednotlivých pokročilých státech stojí za hnutím mírovým, jak je oficielně representují všeobecné kongresy mírové. Ba i sami panovníci zajímají se velice o práce mírové, jak ukázal král anglický Eduard u příležitosti XVII. všeob. kongr. mírového v Londýně 1908. Doufejme, že již nedaleká doba, kdy tento pacifism stane se oficielním programem opravdu pokrokových vlád. Směřuje se k tomu všemi cestami a dotvrzují tak přemnohé známky.

Hlavně prostřednictvím Meziparlamentární unie, jejíž schůze konají se již v místnostech parlamentů evropských a nabývají rázu stále oficielnějšího, stýkají se stále úžeji a přátelštěji pacifisté s oficielními politiky a diplomaty.

Hlavní naději pacifistů jest nyní, že mezivládní konference mírové v Haagu budou se pravidelně opakovat, a že všeobecná arbitrážní smlouva bude přijata.

Z těchto konferencí byly již dvě v Haagu odbývány; prvá v r. 1899, druhá 1907. Ať hledí se již na význam jich jakkoli, je

jisto, že se jimi má postupně uskutečňovati mezinárodní správa lidských záležitostí.

Oprávněně bylo vytýkáno ruské vládě, že se nepostarala o zpopularisování obsahu oběžníku carova před prvou konferencí ve všech vrstvách společenských. Veřejné mínění nebylo na věc řádně připraveno, nebylo získáno a nebyla jím tedy záležitost opřena. Rokováno bylo při zavřených dveřích.

Závažnost této výtky působila, že se na druhou konferenci připravili aspoň pacifisté. Došlo totiž před ní k anketě Mezinárodního institutu míru v Monaku, jíž snesena byla mínění, návrhy a projekty všech členů tohoto institutu, aby oficielní zástupci vlád znali jejich požadavky.

Kdo seznati míní současné úsilí pacifistů, nechť sáhne k uvedené knížce,[1] jež by zajisté hodna byla českého překladu, neboť nejen že věrně tlumočí naděje a tužby přátel míru, ale jest i dokladem, jak důmyslně projekty pacifistů jsou budovány a jak střízlivě jsou osnovány s přihlédnutím k současným poměrům a obtížím.

Ačkoli spis tento zakončen jest stručným přehledem a závěrem předsedy institutu L. Pichota, přece jen bude užitečno přehlédnouti veškerá mínění, podati je v celku s vyznačením věcí zvláště závažných.

Již v říjnové schůzi 1906 usnesl se Mezinárodní institut mírový na anketě o brzké konferenci haagské. Rozeslán byl tedy všem členům i některým spolkům mírovým podrobný dotazník. Dotazník ten týkal se prvé a druhé konference v Haagu, arbitrážních dohod, arbitrážního dvoru, anketních komisí, arbitrážního postupu, periodity konferencí míru, federace nebo právního sjednocení civilisovaných národů, schválení arbitrážních rozsudků, ohraničení armád a jiných otázek. Celkem jest uvedeno 47 otázek. Odpovědělo 14 pánů a 2 dámy.

Dotazník nejpozoruhodněji zodpověděli kníže Mirza Riza Khan, člen institutu, vyslanec Persie v Cařihradě, hlavní perský delegát v první haagské konferenci, O. Umfrid, kněz, místopředseda něm. spolku mírového, zvláště však Gaston Moch, čestný předseda Mezin. inst. míru a člen Mezinárodní úřadovny mírové v Bernu.

---

[1] Libraro pacifisma, No. 14. Por la Dua Haga Konferenco (opinioj, projektoj, proponoj). Enketo farita de la Internacia Instituto de Paco. El angla, franca, germana lingvoj tradukis R. Laisney kaj G. Moch. Paris Prezo: 1 franko.

O výsledku dohod v r. 1899 soudí se jenom jako o počátku. Jednotlivé hlasy naznačují, že prvá konference zrodila naději k nové době, když ne její realitu, a že jest předzvěstí nového pořádku věcí.

Vzor arbitrážních (smírčích) smluv naznačen: ve smlouvě mezi Italií a republikou argentinskou, mezi Dánskem a Italií 1905, mezi Holandskem a Dánskem a ve smlouvě švédsko-norvézské. Všeobecné se smýšlí, že jest velice žádoucí zahájení všeobecné smlouvy arbitrážní a povinné arb. smlouvy bez výjimky »životních zájmů« a »národní cti«. Na této všeobecné arb. smlouvě dohodlo by se na počátku jen několik států, ostatní by se později připojily (Moch). Apelační instance při nedůležitých sporech jest většinou přijímána.

Státy, jež by podepsaly všeobecnou arbitrážní smlouvu, měly by svoje případné spory svěřiti Stálému arbitrážnímu dvoru. Tam, kde zasedá tento dvůr, nechť se konají i mezivládní konference mírové (M. R. Khan).

Nynější mezinárodní spojení (styk) vyžaduje nového orgánu. Svět je v takovém období svého vývoje, kdy veliký mezinárodní a humánní život nahrazuje národní a individuelní (Rivière). Hlavní síla nynější epochy je světová demokracie (Thomas). Právní sjednocení vzdělaných národů jest nejdůležitější potřebou a zárukou mezinárodního míru. Třeba organisovati spolužití. Neboť organisace zamezuje spory anebo odstraňuje aspoň jejich nebezpečnou tvářnost (Fried). Základem právní jednoty nechť stane se Arbitrážní dvůr, základem pak politické jednoty států diplomatické konference periodicky svolávané.

Instituce anketních komisí, ustavená od dohody z r. 1899 (určená na př. pro případy podobné hulskému), nechť jest zachována.

V odstavci o arbitrážní proceduře poukázáno, aby zasedacím místem Dvoru byl Haag.

Na otázku, jak bylo by možno rozřešiti nesnadnost řečí, a zdali by se doporučovalo eventuelně užití umělé utvořené řeči, doporučovali jednotlivci užívání francouzštiny, jiní však užívání esperanta, poněvadž nejlépe zrovnoprávňuje národy u Dvoru. Poněvadž dohoda z r. 1899 ponechává užívání několika řečí, ze kterých tribunál vybírá, nic nezamezuje, aby se mohlo užiti esperanta; třeba však požádati tribunál.

Otázka periodity haagské konference jest intimně spiata s následující otázkou Federace nebo Právní jednoty civilisovaných národů, jež jest přirozeným dů-

sledkem prvé (Moch). Periodity přejí si všichni členové ankety. Těmto konferencím příslušela by zákonodárná činnost. Z normálního jejího rozvití vyroste postupně Federace nebo Právní jednota. Všichni národové přijali by zákoník o vzájemných poměrech. Ten byl by užíván mezinárodním soudcovstvem a pozvolna sestavován speciální komisí konference. Federace bude moci na počátku sestávati jen z několika států; její objem se rozšíří těmi, kdož si přáli periodičnosti konference (Moch). Po jednotě Evropy došlo by ku sjednocení jejímu s Amerikou. Jednota států byla by možna, dalo-li by se dosíci sjednocení Dvojspolku a V. Britanie s trojspolkem (Umfried). Krátce: tato Federace bude povinna míti parlament, zákonodárný orgán, svou soudní autoritu — Arbitrážní dvůr a svůj administrační orgán.

Po rozvinutí mezinárodní organisace bude umožněno všeobecné odzbrojení (Fried). Ozbrojená síla byla by jenom pro vnitřní pořádek (M. R. K.). Proti rušitelům dohody dostačil by boykot sfederalisovaných jednotek (Moch).

Mezi hlavní body náleží i problém mezinárodní kolonisace s utvořením mezinárodního ústředního orgánu pro mezinárodní osady (Fried).

Třeba pamatovati na rozpočet míru v každé zemi a rozpočet na instituce mezinárodní (Moch).

Americká akce při haagské konferenci požaduje:

1. Pravidelný parlament mezinárodní. 2. Všeobecnou povinnou arbitrážní smlouvu. 3. Omezení národních armád. 4. Povinnost badání nezávislé komise o sporných otázkách před luštěním vojenským. 5. Respekt ku každému nevojenskému privátnímu vlastnictví v námořské válce.

Mluvě o jiných otázkách (v dotazníku nevytčených), poznamenává G. Moch, že nejdůležitější otázky institutu jsou nejuspokojivěji zodpovědeny přáními, vyjádřenými o budoucí konferenci ve sneseních XV. všeobecného kongresu míru (Milán, 1906), a proto v příloze spisu otištěna příslušná snesení. Dle mínění Mochova podává tento kongres výtečný návrh všeobecné smírčí smlouvy.

*

Druhá anketa je určena zbadání výsledků Druhé konference haagské. Otázkou není více, vyjádřiti přání, určiti program třetí konference, ale nestranně studovati, za-

znamenávati fakta, a možno-li osobní upomínky, a posouditi konečný akt dle motivů, jež působily na jednání delegátů. Různé navrhované otázky jsou tyto:

1. Proč, dle vaší znalosti, státy formálně nepověřily svých zástupců úkolem odstranění války a omezení armád?

2. Proč se mírová konference stala konferencí upravení války?

3. Zástupci států byli zpraveni o přáních pacifistů a dobře prostudovaných projektech Meziparlamentární konference, kongresů míru od vlivných osob mírové strany. Sami osobně zdáli se býti o úspěchu přesvědčeni. Ač byli ochotni a snažili se (aspoň mnozí z nich), proč konference nesledovala cesty jí se otvírající? Proč se zastavila u přání o ohraničení armád? Kterak bylo opodstatněno stanovisko oproti myšlence povinné arbitráže? Co se může na ně odpověděti? Byl příčinou vzájemný strach, vzájemná nedůvěra i po daných slibech? Anebo přání jednotlivých národů, spoléhati na svou převahu, na své vlastní prostředky, bez kontroly a v absolutní nezávislosti? Anebo strach ze socialismu? Jaký byl vliv theorií protimilitaristických a protipatriotistických?

4. Nepřináší-li se v navrhovaných soustavách k odstranění mezinárodních sporů nebo upravení mezinárodních vztahů přílišná obět předstíráním rovnosti, seslabení silných národů k užitku slabých s číselnou většinou? Neobávají se velicí národové, že, tvoříce Právní sjednocení národů, nebo propagujíce mezinárodní parlament, budou záviseti na národech malých?

O výsledcích této druhé ankety, v případě jejího uveřejnění, bude možno na těchto místech časem promluviti.

Mohu-li sám již dnes vysloviti svoje mínění o věci, tedy řeknu, že program pacifistů musí se státi ž i v ý m programem silných stran parlamentárních všech evropských sněmoven, aby vlády byly donuceny opravdově již jednou otázku odstranění války a uskutečnění míru řešiti. Otázky tyto nechť vneseny jsou v čas do všech parlamentárních sín a řešeny v jednotlivých státech před otevřením Třetí mírové konference haagské.

A že jednotlivé strany politické pro uskutečnění mezinárodního míru svými sněmovnami pramálo dosud positivně pracovaly, vysvětluji tím, že poslanci sami, až na čestné výjimky, nejsou ve většině ještě s vykonanými pracemi pacifistů seznámeni. Jinak řešení otázky míru ve většině jsou velice příznivi.

Nechť se tedy pacifisté nejúžeji stýkají s činnými politiky a diplomaty. *A. L. Feri.*

Počátky moravské lidové opery.

Jsou malíři, kteří užívají v umění svém obzvláštní, podivné techniky, jež zdá se býti neškolenou, diletantskou na prvý pohled, ale přes to líčí a kreslí své předměty nejvěrněji, velmi rázovitě a s případnou náladou. Podobně se zdá býti umění Leoše Janáčka, moravského skladatele, pro »západního« hudebníka divnou spletí tónů nebo nezajímavým opakováním téže hudební myšlenky. Jeví se býti takovým těm, kdož pohlížejí pouze na pravidla běžného umění, na navyklé formulky, nebo na bezvadné propracování.

Před krátkou dobou vyšel klavírní výtah Janáčkovy opery Její pastorkyňa obětavým nákladem Klubu přátel umění v Brně. Při této příležitosti možno se nejlépe přesvědčiti o pravdivosti svrchu řečeného. V hudbě Janáčkově, jak se jeví v Její pastorkyni, nevyniká absolutní krása, není při ní radosti na melodiích a uspokojení z formální dokonalosti. A přece u všech, kteří se vžijí do rázu a slohu slovácké hudby, najde nadšeného ohlasu. Vzbudí radost z dobrého luštění problému etnografické věrnosti a z odvážného pokusu o svérázný, moravskému lidovému zpěvu odpovídající sloh. Pozoruje se již při prvých taktech této hudby, že skladatel tvoří odlišně od běžného vkusu jen za tím účelem, aby dosáhl obzvláštního národního rázu. Janáček ve své slováckosti šel na jádro lidové hudby. Přetvořil svůj západnický názor umělecký dle vzorů lidových, nenápodobil výhradně jejich zevnějších rysů, jako na př. jen zvuků oblíbených nástrojů (cymbálu), ale vnikl do ducha hudby svého kraje, vystihl všechny jeho zvláštní zákony. Dle této zásady vyhýbá se Janáček v Její pastorkyni úzkostlivě názvukům na západní hudbu, někde raději dá přednost chudému a primitivnímu místu, než aby zabředl do obligátního slohu.

Nutno déle vnikati do podivného rázu této hudby. Tušíme záhy její velkou zajímavost, ale ihned se nedostaví plné pochopení cizích zvuků, jež jsou pro naše formální pravidla někdy i nepřijatelny.

Český sluch není zvyklý na podivuhodnou spleť a na zdánlivou nezákonnost hudby. Překvapuje toto mistrné idealisování svérázné moravské hudby lidové, odpuzuje s počátku nezvyklými modulacemi, náhlými přechody, nenadálými konci myšlenek, přetržením jich a zabroušením pojednou jinam. Rhytmy Janáčkovy v prvé chvíli upoutají pozornost, ale záhy unaví svým podivným rázem. Jsou ztrnulé, spočinou na jednom útvaru a v tom se opakují stále beze změny. Snad i tato libůstka je svérázem lidového umění. Pro dramatický účin operní mívá takové opakování stejného rhytmu dosti oprávnění, podle našich názorů a zkušeností nesmí se však plýtvati s tímto výrazem monotonní beznaděje nebo tragiky. Nejlepší doklad podobného velkolepého dojmu skytá třetí jednání Dvořákovy Rusalky, jež v důvtipném bassu ostinatu zpěvu čarodějnice kreslí tragické odsouzení nešťastné víly. Janáček však činí tento prostředek pravidlem. Jen vlivem primitivní hudby lidové dá se získati vysvětlení pro tento zdánlivý nedostatek. Na jiné straně zase dostává se Janáčkovu slohu obohacení vzorem způsobu hry slovácké muziky, jež projevuje mnohdy zajímavou pestrost a složitost, motivy se proplétají v kontrapunktické spleti a spojují se často současně.

V Její pastorkyni možno pěkně se přesvědčiti o zvláštním způsobu Janáčkova vokálního slohu. Recituje se často na jednom tónu, potom rozvíjí se řada zvuků, postupující nahoru nebo dolů dle spádu slova proneseného v určité náladě. Janáček vychází ze správného pozorování, že spád slova v prosté mluvě proneseného řídí se duševním stavem osoby mluvící. Jisté slovo, vyjádřené v hněvu, v radosti, v klidu nebo v pohnutí, vždy jinak je modulováno a v jiné melodické linii zaznívá. Toho šetří Janáček při zhudebňování textu. Když v rozčilení hlas vysoko stoupá, tak předpisuje Janáček rovněž vysoké tóny. Tolikéž otázku luští Janáček mistrně, někdy při ní vystihuje zcela dle života protahování portamentem spojovaných slabik. Často za příčinou důrazu opakují se slova. Neděje se však toto opakování dle staré šablony operní, ale zcela dle lidového zvyku. V Její pastorkyni přechází též zpěv v prostou mluvu bez přesně stanovené výšky tónové, jako v monologu Jenůfy ve II. jednání, kde výkřiky zaznívají pouze v určitém rhytmu. Zpěv je vůbec jen mluvou postavenou na určité tóny se všemi odstíny prosloveni při doprovodu lidového způsobu hudby. Zdá se skoro, jako by jej pokládal skladatel za zhudebněný melodram, neboť doprovod sleduje především slovo a nemá samostatného periodického rozpětí. Vyskytá se též zpěv bez doprovodu. Z řeči živé správně odposlouchány také pausy mezi slovy.

Zajímavo pozorovat, jak Janáček snažil se překlenout neshodu mezi zpívaným a mluveným slovem. Melodie při zpěvu ve své hudební kráse vzdaluje se skutečnosti, ba při nejdokonalejším šetření pravidel deklamačních jeví se přece dialog operní méně přirozeným než rozhovor činoherní. Janáček béře si za úkol pokud možno přiblížiti zpěv pravdě života. Znamenitě vystihuje odstíny proslovení modlitby. Ve velkém monologu druhého jednání modlí se Jenůfa Zdrávas Královno. Jiný skladatel napsal by arioso, Janáček dává vyznívati tónům zpěvu bez periodicity, bez ariosní melodiky, jen frásuje text někde na tónech povýšených, jindy na hlubších. Dokladem životné deklamace Janáčkovy může též býti ve třetím jednání švitoření Karolčino, jež představuje tuto dívku vesele, šibalsky, a vrcholí její laškovnost velkolepým, škádlivým »iha«. Též při současném zpěvu více osob přihlíží skladatel k přirozenému luštění tohoto problému dramatického, jenž u Wagnera nalezl pro svůj absolutně hudební ráz odmítnutí. V Janáčkově ensemblu každý hlas volně deklamuje, vede si svou a samostatně nastupuje, jak právě žádá situace dramatická. Zajímavá a nová tato forma bývá u Janáčka dokonale a všestranně použita. Vyplývá z potřeby lidí, mluviti současně v určité situaci nebo vpadati někomu do řeči.

Janáčkova deklamace činí divy rovněž v monologu Kostelničky (druhé jednání). V tomto místě rozvíjí se dramatický účin orkestru, jenž zaznívá cymbálovými zvuky. Slovo zpěvákovo bodá ostnem, jeho výraz na vrcholu »Vidíte ji Kostelničku« mrazí. Drsnost a bezzákonnost Janáčkova umění, jež nelze měřiti našimi poznatky a názory, slaví tu svůj triumf. Nespoutaná hudba, jak Slováci hudou, břitké pronášení slov v cizím slohu s podivnými postupy a nezvyklou polyfonií, jímá zvláštním dojmem. Po akademické uhlazenosti ani stopy, deklamace založena na základě studia řeči lidu a v orkestru napodobena lidová muzika slovácká, v níž nalezl Janáček silné prvky k dramatické líčení. Celek uchvátí a podrobnosti zdají se býti úplně na svém místě. Podobnou drásající náladu vystihuje skladatel na konci druhého jednání. Otřásá posluchače děsivou líčení a drsným realismem, při němž zdá se vše chvěti strachem.

Janáčkův sloh dramatický osvětlí ve všech nezvyklostech popis zajímavého prvého jednání. Úvod Její pastorkyně zahájen zvuky xylofonu, jenž snad znázorňuje klapání mlýna. Ovšem nescházi též moderní chromatika. Při vytažení opony zní klidná hudba večerní. Jenůfčina vstupní slova jsou trochu ariosní, dosti melodická. Láčův zpěv přináší jistou oblíbenou figurku slovácké hudby, jež v písmu

hudebním se představuje tečkou u noty a průchodními tóny dolů v rychlém spádu. Ve zpěvním slohu shledáváme též zvláštní portamenta v přednesu slova, což odposloucháno z lidové mluvy. Skladatel naznačuje vázáním tónů buď těžkou, dusivou řeč, nebo proslovení v jednom dechu. Základem celé prvé scény opery je lahodný motivek sextolový, jenž rozvádí se v pěknou episodu s pastýřem Janem. Prostý, dětinský Jano jásá velmi trefně. Tam, kde vzniká touha po lyrickém oddechu, opakuje Janáček začasté slova. Tak lyricky a melodicky založena stárkova chvála Jenůfy. Dle života pronesena jsou slova Lácova, jejich zloba a jizlivost projadřuje se nezakrytě, a furiantské »já!« překvapuje věrností dle života. Při zprávě o neodvedení k vojsku Števy rozvíjí se malý deklamační ensemble. Zpěv rekrutů nejprve hlásí se za scénou, potom na jevišti hlaholí za doprovodu figurované hudby muzikantů. Zpěv Števův zapřádá se v to s pravým deklamačním mistrovstvím. Taneční píseň sborová poskakuje synkopou, k níž pojí se akord cymbálové nóny. Mistrně tu napodobena lidová hudba v tónině frygické. Rhytmus její je jednoduchý, ale bujaře zavíří krví, zašumí a opojí rojem hlasů. Hudba skončí divokým tancem, odvážně modulujícím. V dalším slohu za účasti solistů nadbytečně se opakuje stručný text a unavují stejné motivy. Slova jeho »Každý párek si musí svoje trápení přestát« vypravena bohužel chuději a dosti prázdně. Jako milá perlička uprostřed něho zalíbí se výzva: »A vy muzikanti jděte dóm, nesvádějte chlapců.« Pěkný příklad zvláštního slohu Janáčkova skýtá prosba Jenůfčina k Števovi po odchodu všech. Rovněž duetto obou pravdivě jímá vášnivým a zoufalým hovorem Jenůfy. — Janáčkovy takty jsou zajímavé. V dlouhém $^3/_2$ taktu obdivuje Števa Jenůfčina »jablúčková líca«. Jméno Jenůfčino deklamováno v tomto místě něžně, v jemném povznesení. Scéna Láci a Jenůfky má vrchol v poranění líčka Jenůfčina. V ní Janáček řeší dramatický problém rychlým tempem a škálovitými postupy doprovodu.

Ve třetím jednání možno seznati, že Janáček dovede vyměřiti ekonomii výrazu, a že počíná si stručně a pádně na rozhodných místech jako velký dramatik. V tomto způsobu znamenitě se mu povedla scéna, v níž Kostelnička chce žehnat a přerušena je v tom výkřiky za jevištěm nad utopeným děckem. Tento účin sestrojen přirozeně a pádně zkušeným dramatikem. Na to následující souborný zpěv hlásí se k Wagnerovu vzoru. Orkestr vlní se rychlými pasážemi, opět ostinátními. V tomto místě vystoupí plnou mocností přednost slohu Janáčkova — živá mluva — zhudebnění výrazu slova dle sku-

řečnosti. V rychlém letu spějí slova za sebou, mluvčí vpadají jeden druhému do řeči. V tomto shonu otřese se divadlo dramatickým účinem. Do deklamačního a orkestrálního víru vpadne sbor. Celá tato dramatická pasáž mistrně je koncipována, působí jako blesk a drtí silou.

Konečný zpěv opery, duetto Láci a Jenůfy, má jas a hloubku, hudba v arpeggiích mile šveholí. Oba hovoří oduševněle a upřímně při znění slovácких cymbálových akordů, k nimž pojí se sladké motivy. Hlasy stoupají výš a výše, až hudba v prodlevě Es-dur končí a vrcholí apotheosu lásky dvou dobrých lidí.

Na výkonné síly klade Janáček velké technické požadavky. Mnoho práce dá nastudování Její pastorkyně tam, kde chtějí seznati tento zajímavý pokus o nový sloh. Rovněž pochopení Janáčkovy hudby u obecenstva není snadné, poněvadž mnoho nezvyklého i po formální stránce předkládá skladatel posluchači. Kdo by hledal příznačné motivy ve wagneriánském smyslu, marně by se namáhal. Tím ovšem dosti je zklamáno obecenstvo, jež si při moderní opeře navyklo poslouchati hudbu dle příznačných motivů. Motivky doprovodu vznikají zhusta u Janáčka z deklamace několika důležitějších slov, jež též skladatel vždy hojně opakuje. Pro některé náladové scény volí Janáček v doprovodu krátký případný motiv, zpravidla jednoaktový, jejž, pokud nálada sáhá, různě rozvádí, a který ovšem se jinde v opeře více nevyskytá.

Jak již bylo řečeno, vládne ve zpěvním slohu skoro recitativ, jenž jedině může odpovídati Janáčkově snaze, aby byla vokální hudba vždy tak sestrojena, jak člověk ve skutečném životě mluví. Tento Janáčkův realismus je vlastně hlavní dramatickou oporou stavby Její pastorkyně a novým obohacením hudební formy dramatické. Wagner zavedl příznačný motiv ku podpoře zpěvu, aby jeho variacemi byl současně hudbou ilustrován děj na scéně představovaný. Janáček hledá za stejným účelem jenom pomůcku. Odposlouchal hudební kroky řeči lidu, pozoroval, že člověk hněvivý mluví na vysokých tónech a smutný zase v hlubší poloze a přenesl tyto všechny své deklamační zkušenosti do opery, aby nejvěrnější kopií přirozené mluvy nahradil letmotivy. Zajímavo při Její pastorkyni pozorovati, jak Janáček čistě lidové motivy spojil s moderní formou hudby. I melodii zpěvu vytvořil zcela dle vzoru lidové mluvy (na př. Jenůfčino »Ach umřel«). Podobně zajímá spojení motivu slovácké lidové hudby instrumentální s požadavky moderního dramatického orkestru. Vzor cymbálu je příčinou užití xylofonu v Janáčkově orkestru,

a rovněž od něho pochází záliba v častých tremolech, při nichž bas postupuje stupňovitě nahoru. V dramaticky rozhodných místech použil Janáček na místě obvyklého akordického tremola rovněž slovácky lidového rychlého opakování jednoho tónu. Sborový sloh v Její pastorkyni chová tolikéž různé zvláštnosti. Ve sborové taneční písni prvého jednání vyniká a vede hlavní slovo tenor při bohatě provedené čtyrhlasosti. Svatební píseň děvčat ve třetím jednání plyne prostou a pádnou periodicitou a rhytmem tanečním, v ryze slováckém rázu. Její doprovod velkolepě je vypracován ve kvintové prodlevě, k níž v sopránu švehlí ostinátní motivek.

Dle těchto lidových snah Janáčkových je instrumentace opery jistě velmi zajímavá. Dlužno však ji studovati dle partitury, k tomu nestačí klavírní výtah, z něhož vůbec představa o díle dramatickém bývá dosti neúplná. Tolikéž provedení Její pastorkyně v Brně při Národním divadle s nedostatečným orkestrem nemohlo ujasniti pravý obraz Janáčkovy instrumentační palety. Přes to však na Moravě i skromné provedení Její pastorkyně učinilo hluboký dojem na obecenstvo. Patrně příčinou toho byly názvuky na lidové melodie, známá látka dějová, domácí kroje a lidové zvyky na jevišti. Její pastorkyňa zůstává prozatím pouze esthetickým problémem, jenž se snaží lidové prvky přenésti v míře pokud možno největší do moderního složitého umění. Snad skryty jsou v jejím slohu počátky moravské lidové opery, jež čeká svého velkého hudebního mistra. Příchod jeho by byl dostatečně připraven studiem slovácké hudby a pokusy Janáčkovými.

Dr. *Jan Branberger.*

Zákonná úprava péče o mládež.

Národohospodářská a sociálně politická úvaha.

Napsal MUDr. Jan Dvořák.

(Pokračování.)

Za to není u nás dosti jasno, v jakém vztahu a poměru as státi budou nynější ve spolkové organisace přetvořené komise k útvaru projektovanému vládní osnovou. Ve smyslu řečeného § 12. je ovšem zemskému zákonodárství vyhrazeno právo, aby nařídilo zřízení i v í c e z e m s k ý c h k o m i s í, a zároveň aby i ustanovilo zásady pro rozdělení úřední agendy mezi nimi, tak že ve velikých a lidnatých zemích, jakož i v zemích s příliš různorodými poměry, bude as v zájmu účinného provádění péče ošetřovné, a b y z ř í z e n o b y l o v í c e k o m i s í z e m s k ý c h, a aby podle toho obor jich působení byl přiměřeně ohraničen. Bude tedy ve smyslu odst. 2. § 12. zůstaveno i našemu z á k o n o d á r s t v í z e m s k é m u, aby za tím účelem vydána byla zvláštní příslušná ustanovení, a aby v Čechách s t á v a j í c í o r g a n i s a c e p r o o c h r a n u d ě t í a p é č i o m l á d e ž získány byly ku podpoře vl. komise zemské, k účinné součinnosti s touže a ku provádění zákonem vytčených úkolů, jakož i aby na ně ve smyslu zásad komisí zemskou vytčených přeneseno bylo provádění péče výchovné buď úplně nebo částečně. Z toho vyplývá nade vši pochybnost nutná potřeba, aby aspoň v nynějším stadiu snažila se zemská správa doplniti, co bylo opomenuto, a aby k připravení půdy pro provádění projektované zákonité úpravy péče o mládež v praxi snažila se přizpůsobiti stávající komise zemské jako pomocné orgány zemské pro příští své účely, a povznésti je z nynějšího nejasného zatímného stavu na výši trvalých a pokud možno veřejnoprávních organisací s přesnými úředními cíli a pravidly. Náležitou úpravou vzájemného poměru mezi zemskou správou a organisacemi nynějších zemských komisí bude možno položiti i pevné základy nejen k žádoucí součinnosti, nýbrž k jednotnosti a ke koncentraci činorodé práce na poli organisované péče o mládež. Jedině

dokonalou organisací soukromé a zvlášť spolkové dobročinnosti a těsným přičleněním spolkových organisací, sledujících totožný cíl, k úředním zákonitým organisacím, podaří se zameziti protichůdnost v působení mimoúředních organisací, tříštění sil a plýtvání časem a prací. Vedle komisí zemských zřídila vláda ústřední poradní sbor (Beirat für Jugendfürsorge) při ministerstvu ze 40 ministerským presidentem volně jmenovaných zástupců všech království a zemí, z nichž vytvořila si 15členný užší výkonný komitét pro úradu v otázkách, týkajících se úpravy výchovné péče. Jak ze dvou dosud konaných schůzí poradních těchto orgánů vyšlo na jevo, jednalo se vládě místo o účelné jednotné zákonodárné řešení úpravy péče o mládež spíše o provedení tuhé centralisace veškeré ošetřovné a výchovné péče o mládež a zejména o zcentralisování veškerých prostředků a i poměrně nepatrných zemských zdrojů, vyplývajících ze soukromé dobročinnosti, k účelům vládní centrály. Z krátkých dvou porad vytrysklo politováníhodné neporozumění vládou velikých úkolů, jež jí ukládá nový závažný problém zákonité úpravy výchovné péče o mládež. Místo aby sama ústřednímu poradnímu sboru označila zdroje, z nichž čerpati zamýšlí nutné prostředky pro provedení velikých časových sociálních úkolů, místo aby k účelům kázaným praeventivou sáhla k analogickým berním zdrojům, z jakých čerpá prostředky k repressivě, a místo aby poradní sbor měl pouze označiti způsob, jakým prostředků těch nejúčelněji a dle poměrů jednotlivých zemí by se použilo, vznesena na poradní sbor úloha, aby sám propůjčil svých sil k opatření nutných prostředků. Vedle toho měl však vládní ústřední sbor převzíti na sebe nevděčnou úlohu, aby totiž umožnil i zcentralisování výnosů soukromých zemských sbírek, jakož i použití aspoň čtvrtiny správních přebytků společných sirotčích pokladen k účelům vládním. Tím, že ústřední poradní sbor vládní nedal se strhnouti do vleku aspirací vládních, nebyl svolán více k žádné poradě, a zdá se, že nepovolností jeho a nejvýš trapnou kollisí s Baerenreitherovou Zentralstelle für Jugendfürsorge je osud vládního Beiratu pro vždy spečetěn.

Vizme, kterak naproti tomu promyšleně a účelně i bystrozrace počíná si v otázce úpravy péče o mládež vláda uherská, která položila za základ celé státní akce především zásadu, že exekutiva celé akce leží v rukou státu, čímž umožněna jest jednotnost celé akce a založení téže ve velkém slohu.

Přijetím této zásady vzal stát na sebe nejen práva, ale i povinnosti, to jest opatření všech prostředků ve vlastní ingerenci, a umožnil takto, že celá velká soustava přivedena byla na vrchol dokonalosti moderní sociální praxe a kriminálně-psychologického badání. Kdežto naše vláda dle obvyklé u nás vládní šablony snaží se i při zákonité úpravě péče o mládež osvojiti si na jedné straně veškeru moc a práva, uvaluje na druhé straně povinnosti a břemena takměř výhradně na bedra jednotlivých zemí.

V celé vládní osnově zůstaveno bylo zákonodárství zemskému ve smyslu § 12. a 13. pouze právo rozhodovati o zřízení většího či menšího počtu zemských komisí, o provedení opatření péče výchovné, ve smyslu § 17. rozhodovati o zřizování zemských polepšoven a výchoven, jakož i o povinnosti okresů a obcí ohledně provádění opatření pro péči výchovnou, a ve smyslu § 34. rozhodovati o eventuálních příspěvcích obcí na náklady péče výchovné.

Ostatní právomoc přísluší dle vl. osnovy zákonodárství říšskému a správě státní.

Bude na sborech zákonodárných, aby novou blahodárnou sociální akci vládní zhostily zavčas odia veřejnosti a zárodku pohromy, která ji hrozí nepřiměřeným rozdělením břemen, jakož i práv a povinností.

V další úvaze o rozvrhu nákladů na péči výchovnou vychází vládní osnova s hlediska, že výchovná péče mládeže má dvojí ráz, jednak státní, prýštící z péče poručenské o dítě, jednak ráz autonomní praeventivy, vyplývající z péče chudinské.

Při spustlém dítěti je fysickým i mravním stavem téhož prokázána bezprostřední potřeba pomoci. Vše, co k zamezení či obmezení spustlosti mladistvých prospívá, přichází k dobru výdajů a břemen chudinských i nemocenských a ku zmenšení nákladů hnaneckých. Dvojím oním rázem výchovné péče mládeže řídil se i dosavádní rozvrh břemen ve smyslu zákona říš. z r. 1885, dle něhož nesou země bezvýjimečně náklady na polepšovny, kdežto stát přispívá toliko neurčitou sumou.

V nové vládní osnově přiznává se naproti tomu zemím zákonný nárok na určitý příspěvek se strany státu. Ve smyslu této osnovy zamýšlí stát převzíti na sebe především bezprostředně jednu část nákladů spojených s prováděním péče výchovné, totiž projektovaným zřizováním polepšoven ve vlastní režii.

Mimo to uvoluje se stát přispívati jednou třetinou celkových nákladů na zřizování nových zemských polepšoven, a nahrazo-

vati jednu třetinu jinak nekrytých nákladů na péči výchovnou zemím, jimž bude nésti vzešlé náklady.

Vládní osnova vychází ze zásady, že péče výchovná je jak v zájmu státním, tak i v zájmu oněch organisací, do jichž oboru přísluší péče lidumilná i chudinská. Ze zákona z r. 1885 pryští zásada, že zemské fondy povinny jsou k uhrazování nákladů ošetřovných za všecky na veřejnou péči odkázané děti, a že má k tomu účelu býti ustanoveno finanční účastenství státu.

Dále vychází vláda při projektovaném rozvrhu nákladů z předpokladu, ovšem ne dosti správného a podstatného, že jednotlivým zemím dostalo se již nyní ze správních přebytků spol. sir. pokladen na podílech zaručených příspěvků k úhradě nákladů na péči chudých, opuštěných a osiřelých dětí, a že dle znění a účelu zákona říš. z 3. června 1901 čís. 62 má býti jedna část poukázaných sirotčích obnosů súčtována na náklad péče výchovné.

Při tom dovolává se vláda a poukazuje ve vl. osnově na to, že v moravském zemském zákoně z 29. ledna 1902 čís. 29 bylo výslovně přihlíženo k tomu, aby nejméně ¼ obnosů sirotčích zůstala vyhrazena pro účely péče o spustlé děti. Podobně dovolává se osnova i hornorak. zákona zemského, v němž výslovně se ustanovuje, aby přiměřený díl sirotčího fondu použit byl v prvé řadě na péči a výchovu dětí mravně spustlých.

V zem. sirotčím zákoně král. čes. z 29. října 1902 čís. 78 shledáváme proti tomu pouze povšechné ustanovení, že přebytků sirotčích pokladen má býti použito též na péči a výchovu spustlých a opuštěných dětí.

V dalších předpokladech dospívá vláda ku velice odvážné hypothese a závěru, majícímu nemalý přídech sofistický, že totiž ve smyslu moravského zákona možno obnos odpovídající ¼ přebytků sir. pokladen považovati za podíl používaný k účelům péče výchovné, a že není tedy vysoko čítáno, pakli se i v osnově vládní všeobecně vezme za základ, že dlužno jednu čtvrtinu veškerých nákladů na péči výchovnou považovati za uhrazenou nákladem zemským.

V dalším znění snaží se vláda ospravedlniti troufalé své kombinace, nemající žádného věcného a účetnického podkladu, nevinnou omluvou, že výpočet tento, dle něhož ¼ přebytků sir. pokladen připadnouti má na náklady vyplývající z péče ošetřovné, nemá býti žádným zasáhnutím do ustanovení, náležejících ve smyslu § 2. zák. z 3. červ. 1901 čís. 6 do právomoci zemského zákonodárství o upotřebení zemi přikázaných přebytků sir. pokladen,

ježto novou vládní osnovou zákona o péči výchovné mládeže nepředpisuje se zemím přímo povinnost, aby použily vykázaných obnosů k účelům vyplývajícím ze zákonité úpravy péče o mládež, nýbrž stanovuje se pouze způsob *súčtovací* ku vyměření podílu, jaký připadne na náklady péče výchovné na účet státu. Jak umělým a stranickým způsobem se výpočet ten provádí, o tom bude se moci čtenář dole číselně poučiti.

V dalších výkladech o způsobu rozvrhu nákladů vypočítává vládní osnova, že k nákladům na péči výchovnou dlužno čítati především náklady na *zatímné umístění chovance*, náklady převozu téhož do rodiny neb do ústavu, náklady ošetřovné a výchovné v zemských či soukromých ústavech a rodinách, náklady zpáteční jízdy chovance a péče o jeho umístění po propuštění. *K úhradě nákladů uvedených povinna jest především země* pobytu, která má právo *regresu* především ze jmění chovance a osob povinných k jeho vydržování, na kterých mají býti vzešlé náklady se vším důrazem a i cestou exekuce vymáhány. Při nemajetných chovancích je povinna k úhradě nákladů země, kam chovanec domovem přísluší.

Od zbývajícího obnosu nákladů, jež nebylo by možno na osobách k placení povinných vymoci, má odečísti se ¼ z podílu přebytků sir. pokladen, přikázaných zemi, na účet země, a teprve z vykázaného takto zbytku má uhraditi stát jednu třetinu nekrytého nákladu.

Jak vidno, postavila vláda při výpočtu tomto docela illusorní předpoklad, beze všeho ohledu, zda v té či oné zemi byl či nebyl celý obnos přebytků spol. sir. pokladen k účelům sirotčím vyčerpán, a zda tedy bude ve skutečnosti možno ¼ od nějakého zbytku vůbec odečísti. Platí to zejména pro království české, kde by při takovémto zákonitém postulátu a kategorickém imperativu zemské správě nezbylo nic jiného než provésti liquidaci zemské sirotčí pokladny, a k umožnění výplaty zákonitě kázaného čtvrtinového podílu pro účely péče výchovné ztenčiti nynějším sirotčincům, lidumilným ústavům i okresům o jednu čtvrtinu příspěvky přikázané dosud na účely sirotčí.

Jinými slovy má býti ve smyslu vládní osnovy ¼ nákladů, jež vyžadovati bude úprava péče výchovné, uvalena na bedra okresů a obcí, jen aby podíl na vládu připadající mohl býti zredukován na nejmenší minimum.

Ve smyslu dalších ustanovení vládní osnovy mají ke krytí zbývajících $^2/_3$ nákladů péče výchovné přispívati vedle fondu zemského též obce.

Výměr výše a určení způsobu přispívání obcí zůstaveno je ve smyslu § 34. osnovy vládní zákonodárství zemskému.

V další úvaze přichází vláda k přesvědčení, že spustlost mladistvých je politováníhodným, leč těžko zamezitelným přidružným zjevem hospodářských a sociálních poměrů jednotlivých obcí.

Ze statistických dat pruské statistiky vychází na jevo, že z lůna velkých měst přichází hlavní kontingent mladistvých pro péči výchovnou. Nebezpečí spustlosti mládeže jeví se ve velkých městech čtyřikrát tak velkým jako na venkově. Zatěžují tedy velké obce rozpočet péče výchovné čtyřikrát tolik jako obce venkovské.

Na základě tom bylo by i příkazem slušnosti a spravedlnosti, aby velké obce, jež jednak počtem obyvatelstva, jednak i vývojem živnosti a průmyslu jsou poměrně mnohem poplatnější a výkonnější, převzaly na sebe plynoucí z toho důsledky, a aby v poměru k mnohem většímu počtu spustlých dětí a podmíněným z toho značnějším nákladům nesly i poměrně větší břemena a vzešlé náklady. Kdyby byl chovanec z pravidla v obci bydliště i domovským právem příslušným, bylo by přiměřeným, aby domovská obec nesla vzešlé náklady. Ježto tomu však větším dílem nebývá, a jelikož by v takových případech vzhledem k novelle k dom. zákonu z 15. list. 1896 ř. z. č. 222 obce pobytu takových chovanců hleděly se zhostiti, proto nezbude nic jiného než ponechati konečné rozhodnutí otázky této zemskému zákonodárství.

Nejzajímavějším a pro naše české politické zástupce nejzávažnějším jest článek oněch vysvětlivek vládní osnovy, jenž jedná o finančním dosahu vládních výpočtů. Za podklad svých kalkulů a výpočtů nákladů, jež vzejdou v říši naší provedením péče výchovné mládeže, béře vláda výsledky zkušeností, nabytých prováděním dotyčného pruského zákona, jenž byl — jak již shora podotčeno — vládě naši vzorem a jenž byl pro naše poměry upraven a přizpůsoben.

Průměrné číslice pruské nemohou se ovšem krýti s našimi výpočty, ježto poměry hospodářské a hustoty obyvatelstva v obou říších nemálo se různí. Pruskou statistikou je dokázáno, že frekvence spustlosti mladistvých nepoměrně stoupá s počtem obyvatelstva obcí. Vzhledem k tomu, že statisticky je dokázáno, že mnohé pruské obce jsou poměrně mnohem více průmyslně vyvinuty než rakouské, a že převyšuje větší počet pruských obcí i počtem obyvatelstva obce rakouské, musí nutně

při statistických výpočtech, týkajících se péče výchovné, vzat býti přiměřený zřetel na hustotu obyvatelstva.

Na podkladu statistiky pruské sdělána byla pro vládní osnovu statistická tabulka, dle které odhadnut byl v Čechách úhrnný počet mladistvých do konce 18. roku věku na 2,609.817 (Praha vykazuje 62.642, Liberec 11.018, ostatní území 2,536.157 mladistvých), a počet chovanců na péči výchovnou odkázaných odhadnut na 785 (Praha 66, Liberec 9, ostatní území 700).

Dle tohoto klíče připadá na celé území rakouské okrouhle na 3800 příštích chovanců. V tomto součtu jsou však zahrnuty: především větší část ročního přírostu veř. polepšoven, dále všichni nepln oletí mladiství, dopravení pro zločiny a pro přestupky, konečně převážná část kárancův, odevzdaných dosud po návrhu zák. zástupce do polepšoven, ježto větší část spustlých mladistvých, odevzdávaných do té doby z nedostatku jiných výchovných ústavů do polepšoven, bude napříště přikazována do péče výchovné.

Průměrný počet chovanců v polepšovnách rakouských obnášel od 1903—1908 průměrně ročně 780.

V Čechách obnášeti bude dle výpočtu vládní osnovy effektivní přírost chovanců, jenž připadne příště jako břemeno na účet péče výchovné, ročně 699, kteréžto číslo vzejde, odečteme-li přírost korrigendů veř. ústavů v zemském území našem od počtu, jaký činiti bude přírost chovanců do péče ošetřovné.

Páčí se totiž dle vládní osnovy v Čechách roční přírost chovanců, připadajících na péči výchovnou — jak shora uvedeno — na 785, z čehož odpadá na dosavadní roční přírost tří zemských polepšoven počet 86, tak že zbývá shora řečená suma 699, čili okrouhle 700 chovanců. Dle domnění vlády operováno bylo při naznačených kalkulech k vůli opatrnosti raději s vyššími číselnými předpoklady, a dosažen tím po názoru vládním výsledek výpočtu se vší pravděpodobností spíše příliš vysoký než nízký, anoť by při našich říšských poměrech přihlížeje k poměrům pruským přípustno bylo spíše nižší procento. S názorem tímto nesnadno se úplně stotožniti; ano domníváme se spíše, že uvedený předpoklad vládní sotva as krýti se bude s našimi místními poměry v Čechách, kteréžto země předčí v míře nemalé hustotou obyvatelstva a rapidně vyvíjející se industrialisací takměř všechny ostatní země v celé říši.

(Dokončení.)

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

(Pokračování.)

Proto by se doporučovalo, aby pro dělnické pojištění, pokud se rozhodujících instancí týče, utvořeny byly úřady zvláštní, které by výhradně jen tomuto jednomu účelu sloužily, v nichž by se však veškerá příslušná agenda soustřeďovala. Působnost jednoho takového úřadu by se mohla vztahovat na větší obvod teritoriální (několik hejtmanství); pro celou zemi pak, po případě pro několik menších zemí společně by mohly zřízeny býti zemské úřady pojišťovací jako stolice vyšší. Kromě toho by pro věci zvláště důležité a za účelem zjednání žádoucí jednotnosti v judikatuře i jiných otázkách mohl býti zřízen ještě ústřední úřad říšský.[9] Řešení, jež navrhuje osnova Körbrova, aby totiž, jak již shora bylo vyloženo, zřízen byl jedině t. zv. vrchní soud (ve Vídni), jinak aby však dosavadní organisace v podstatě zůstala v platnosti, jest rozhodně nedostatečné a nevhodné.

Byl vysloven také názor, že by organisace teritoriální jako hlavní organisační forma mohla zůstati zachována, že by však jednotlivým skupinám průmyslovým mělo býti dáno na vůli utvořit za účelem úrazového pojištění organisace odborové. Princip takový byl by však velmi nebezpečný.

Odborově organisovat mohly by se totiž, jak jasně vysvítá z toho, co jsme shora uvedli, jen největší a nejvyvinutější skupiny

[9] Při této příležitosti budiž upozorněno, že nikde není psáno, že by veškeré centrální úřady musily býti jen ve Vídni. V Německu aspoň zásada taková neplatí; tak na př. jest říšský soud německý (s bohatou právnickou knihovnou) v Lipsku. Čechy a Morava se Slezskem by na př. vzhledem na svou průmyslovost mohly jistě činiti nárok na takový říšský ústav pojišťovací.

průmyslové, jichž odloučením by ústavy teritoriální povážlivě byly oslabeny; neboť právě tyto veliké skupiny průmyslové náležejí mezi živly aktivnější, takže by jich odpadnutím nutně risika ústavů teritoriálních se zhoršila, a to tím spíše, jelikož by odborová společenstva měla možnost vybírati si risika nejlepší. Závody v odborovém společenstvu sdružené mohly by totiž propouštěti dělníky starší, již zraněné a churavé, a tato zhoršená risika by pak aspoň z části připadla ústavům teritoriálním. Také dlužno míti na mysli, že u velikých závodů výlohy správní jsou poměrně menší nežli u podniků malých, které by pak u teritoriálních ústavů převládaly.

Tato nebezpečí postřehla také vláda a proto v motivech k osnově Körbrově (str. 163) výslovně proti podobnému návrhu se obrací. Vláda uznává totiž organisaci teritoriální za nutnou a poukazuje k tomu, že nelze, má-li organisace tato býti zachována, odlučování jednotlivých skupin průmyslových připustiti, naopak dlužno co nejvíce akcentovati solidaritu všech pojištění podléhajících podniků.

Ze všeho tedy jest patrno, že za nynějších poměrů formu odborových společenstev pro Rakousko jako hlavní organisační princip doporučiti nelze. Musel-li systém odborově-společenstevní organisace v Německu tolikráte býti prolomen a modifikován, bylo by to u nás v Rakousku, kde průmysl jest ještě mnohem slabší a v různých zemích velmi různě vyvinut, a kde mimo jiné také spletitost poměrů jazykových silně padá na váhu, jistě tím nutnější; tato okolnost pak byla by na úkor nejen žádoucí jednotnosti a přehlednosti, nýbrž i účelnosti a levnosti správy a vadila by mimo to též zjednodušení a zjednotnění různých odvětví dělnického pojištění, o něž se právě v přítomné době stále více usiluje, a při kterém se skoro vesměs, byť i ne stejnou měrou, počítá s jednotně upravenou organisací teritoriální.[10]

[10] Srvn. »Internationaler Arbeiterversicherungskongress« – VII, I. sv. (Vídeň 1906), str. 515 a násl. (Dr. T. Bödiker: Vereinfachung der Arbeiterversicherung), str. 551 a násl. (Dr. R. Freund: Die Vereinheitlichung der Arbeiterversicherung) a str. 593 a násl. (Dr. A. Menzel: Zur Frage der Vereinfachung der Arbeiterversicherung). — Není zajisté zcela náhodné, že Rakousko (se svou jednodušší teritoriální organisací) první podalo zákonný návrh, ve kterém se činí pokus dělnické pojištění usoustavnit a zjednodušit, ač v Německu tyto otázky již dlouho se projednávají a nutnost zjednodušení a jednotnější organisace všeobecně se uznává. — Podle Körbrovy osnovy mají základní organisační jednotku děl-

Na konec budiž nám ještě dovoleno uvésti zajímavý úsudek prof. Herknera, který ve své Dělnické otázce (str. 127 a násl. překladu Salabova[11]) německou soustavu organisační takto kritisuje: »Odborově-společenstevní organisace byla by se snad jakž takž osvědčila, kdyby nebyl býval překročen obvod velkoprůmyslu. Ježto však dělnici netoliko zde, ale i v zemědělství a v malých i středních živnostech vydáni jsou úrazům, upouštěno, věcně zcela případně, stále více a více od obmezení na velkoprůmysl. Avšak rozšířením obvodu platnosti úrazového pojištění stala se kompetence jednotlivých odborových společenstev nanejvýš spornou, a rozdíl mezi dělníkem a zaměstnavatelem, na němž organisace úrazového pojištění spočívá, pozbyl svého vnitřního oprávnění. Mimo to vyvinulo se u některých odborových společenstev naprosto nesnesitelné stoupání správních nákladů.«

Prof. Herkner cituje dále úsudek vl. r. Wienera, někdejšího předsedy rozhodčího soudu pro bádenské zemědělské odborové společenstvo, který ve svém spisku »Zur Reform der Unfallversicherung« (Heidelberg 1895, str. 30 n.) napsal: »Nelze popříti, že dnešní organisace neodpovídá požadavkům jednoduché formy a malých správních nákladů. I zde stalo se zákonodárnému dílu osudným, že za východiště vzaty poměry velkoprůmyslu, ačkoli přece zamýšleno podrobiti pojištění i četné malé živnosti, a že usilováno o odborově-společenstevní třídění všech podniků, což se při různotvárnosti poměrů nezbytně musilo setkati s nezdarem. A tak stala se skutkem organisace, jež jest vrcholem nepřehlednosti. Zemědělství a lesní hospodářství rozděleno jest ve 48 zemědělských odborových společenstev, průmysl a živnosti ve 64[12] odborových společenstev. K tomu přistupuje ještě

nického pojištění tvořiti okresní nemocenské pokladny, k tomu účelu ovšem náležitě zreformované (§ 31. a násl. vl. o.), které by vedle vlastní své agendy nemocenské musily obstarávati též jisté úkoly pro úrazové a invalidní a starobní pojištění; úrazové pojišťovny terit. (§ 144. a násl. vl. o.) pak by vedle své hlavní agendy konaly i jisté práce pro státní říšský ústav invalidní ve Vídni, jehož představenstvo jmenované ministrem vnitra má zároveň fungovati jako poradní sbor ministerstva (pojišťovací rada); také má tento státní pojišťovací ústav jmenovat řídící úředníky nemocenských pokladen a j. (§§ 114.—120. vl. o.). Organisace tohoto ústavu, jak si ji vláda představuje, jest rozhodně příliš centralistická a byrokratická. To uznala na př. i pracovní rada. Viz o tom zajímavé vývody v cit. již spise Dra J. M. Baernreithera: Grundfragen der sozialen Versicherung in Oesterreich, str. 38 a násl. —

[11] Podotýkám, že překlad Salabův není všude dosti přesný a přiléhavý, takže bylo nutno aspoň tu a tam jej pozměniti.

[12] Novější správná data viz shora na začátku tohoto oddílu. —

13 pojišťoven přičleněných k odbor. společenstvům pro pojištění režijních staveb a 343[12] prováděcích úřadů pro podniky říšské, státní a obecní. Okresy těchto orgánů úrazového pojištění spadají jen výjimečně v jedno s okresy státních správních úřadů neb invalidních a starobních pojišťoven, natož pak s okresy orgánů nemocenského pojištění. Některá odborová společenstva pojímají celou říši, jiná pouze část její; většina rozdělena jest v sekce, některá naproti tomu sekcí nemají. Přes to nepodařilo se všechny věcně k sobě náležející odbory čas od času sloučiti v jedno společenstvo.

Není nijak vyloučeno, že podnik, který se na příklad vztahuje na provádění prací stavebních a zemních, jest jednou podřízen stavebnímu odborovému společenstvu, podruhé odborovému společenstvu pro stavební práce zemní a podzemní, nebo zemědělskému odborovému společenstvu nebo konečně prováděcímu úřadu některého komunálního svazku. S druhé strany zahrnují některá odborová společenstva množství živností, mezi nimiž vůbec není pravého věcného společenství zájmů. Tak na příklad k potravinovému odborovému společenstvu náležejí netoliko řezníci,[13] pekaři, cukráři, ale i vyrabitelé ledu a majitelé lázní.

Škodlivé účinky takovéto organisace jsou na bíledni. Jak mají se v této směsici pojišťovacích orgánů vyznati nižší správní a policejní úřady, natož pak podnikatelé a pojištění? Možno se pak diviti, že někdy podnikové přihlášky nižšímu správnímu úřadu podané a podobně i oznámení o úrazu, u místního policejního úřadu učiněná, potřebují týdny, ano i měsíce, než dojdou na pravou adresu?

Vyskytují-li se však mezi súčastněnými odborovými společenstvy různá mínění o příslušnosti toho či onoho podniku nebo části podnikové, nebo postupně o závazku nésti následky určitého úrazu, může poškozený propadnouti bídě dříve, než se mu dostane příslušné náhrady.

Ještě horší nesnáze vznikají tím, že se správní formy úrazového pojištění naprosto nehodí pro poměry malých podnikatelů. Pro velkoprůmyslníka, který má obchodnicky vyškolený personál, není nic těžkého podati společenstvu předepsané mezdní výkazy a zprávy o podniku a zaplatiti řádně a včas příspěvky, ale pro malého podnikatele, který se sice umí ohánětí svým nástrojem, nikoli však pérem, jest přímo nemožností vyznati se v té haldě papírů, stanov a návodů, které mu společenstvo zasílá, natož pak aby mohl splniti uložené mu povinnosti.« — »Že ani v kruzích velkoprůmyslníků ne-

[13] Nyní existuje zvláštní odborové společenstvo řeznické (č. 65).

vládne již naprostá spokojenost s organismem odborových společenstev, se sice veřejně — jmenovitě ve schůzích úředních jednatelů! — nepřiznává, ale v důvěrných sděleních nepopírá. Iluse, že by společenstvo mohli spravovati obezřelí a obětaví soudruzi v povolání sami, vzdal se každý již dávno. Břímě, stále a stále rostoucí, zastrašilo až na malé uznání hodné výjimky znenáhla i ty nejlepší, a přirozený vývoj vedl k tomu, že správu společenstva a jeho sekcí, nezřídka i správu několika společenstev současně vedou jednatelé z povolání. Toto zařízení má rozhodně tu přednost, že vše se vede s větší odbornou znalostí a zkušeností na tomto tak obtížném poli a dle pevnějších zásad. Ale zároveň hrozí tu s druhé strany nebezpečí schematisování, a individuelní vyřízení jednotlivého případu ustupuje zejména tehdy, je-li obvod působnosti společenstva velice rozsáhlý (počet podniků, ke společenstvu pro zemní a podzemní práce stavební příslušejících a po celé říši roztroušených, činil r. 1893 11.740), vždy víc a více do pozadí.«

Vl. r. Wiener ve zmíněném spisku (str. 33). ostatně přímo napsal, že kýženého cíle jednoduššího řízení a úspornější správy bylo by »nejjistěji a nejrychleji tehdy dosaženo,« kdyby se Německo rozhodlo »celou odborově-společenstevní organisaci odstraniti a v e š k e r é pojištěním povinné podniky jedné země nebo provincie v j e d e n z e m s k ý p o j i š ť o v a c í ú s t a v sdružiti.«

IV. *Soustava finanční.*

Ještě častěji než forma organisační a jistě právem probírá se rozdíl, jevící se mezi způsobem uhrazování nákladů pojišťovacích u nás a v Německu; byloť dobře řečeno, že způsob, j a k se břemeno nějaké ukládá, může býti stejně rozhodný jako okolnost, že vůbec bylo uloženo. A tak vznikly již celé knihy, jednající o thematě, zda je pro úrazové pojištění výhodnější náš s y s t é m ú h r a d y k a p i t á l o v é (Kapitaldeckungsverfahren) nebo s y s t é m r o z v r h o v a c í (Umlageverfahren), který v Německu (aspoň převážně) jest zaveden. Chceme proto také otázku tuto aspoň trochu podrobněji rozebrat. Dříve však bude nutno určiti si p o d s t a t u o b o u t ě c h t o f i n a n č n í c h s o u s t a v, aby pak všecky rozdíly jasněji vysvitly.

Podstata řízení r o z v r h o v a c í h o, nebo správněji n á k l a d o v é h o spočívá v tom, že se běžná spotřeba uplynulého roku repartuje čili rozvrhuje na veškero členstvo odborového společenstva podle určitého klíče, jehož hlavní složky tvoří: vyplacená

suma mzdová a nebezpečnost podniku. Spotřeba toho kterého roku zahrnuje tedy v sobě: vyplacené obnosy rent v dřívějších letech i nově v běžném roce přiřknutých, pak pohřebné, odbytné etc., jakož i výlohy správní za uplynulý rok.

Jelikož k rentám již existentním přirůstají stále nové, je patrno, že při této soustavě finanční spotřeba rok od roku stoupá, až nastane konečně jakýsi stav klidu (Beharrungszustand), t. j. doba, kdy přírůstek nových a úbytek starých oprávněnců se vyrovná.

Německo nezavedlo však tohoto čistého systému rozvrhovacího, nýbrž kombinovalo jej do jisté míry se systémem uhrazovacím, a to tak, že nařídilo tvoření reservních fondů, jež dlužno dotovati dle určité stupnice, totiž: první rok 300% celkové sumy odškodného, při druhém rozvrhu 200%, při třetím 150%, při čtvrtém 100%, při pátém 80%, při šestém 60% a odtud počínaje až k jedenáctému vždy o 10% méně. K této stupnici, původním úraz. zák. zavedené, přistoupila podle § 34. živnost. zák. úraz. ze dne 30. června 1900 stupnice další. Po uplynutí 11. roku totiž, resp. u odborových společenstev již déle existujících ode dne, kdy zákon právě zmíněný vstoupí v platnost, má k reservnímu fondu již nashromážděnému býti přiráženo ještě po další tři léta 10%, načež v intervalech tříletých vždy o 1% méně až ke 4%; úroky z reservního fondu plynoucí připočítávají se mimo to zvlášť. Teprve po uplynutí doby právě naznačené jest úroků z reservního fondu užiti k tomu, aby po případě nenastalo zvýšení příspěvků.

Podstata soustavy uhrazovací naproti tomu záleží v tom, že se nekryje jen běžná spotřeba správního roku, nýbrž že se pro každou rentu uloží její kapitálová hodnota podle pravidel pojistnotechnických zjištěná, takže pro každého oprávněnce jest takový obnos reservován, aby z něho důchod po celou dobu nároku mohl býti poskytován. Z toho již vidno, že systém úhrady kapitálové vyžaduje s počátku mnohem větších nákladů než řízení rozvrhovací; náklady ty zůstávají však — až na stoupání podmíněné rozvojem průmyslu, resp. živností nebo rozšířením pojistné povinnosti — přibližně stejné nebo nerostou aspoň příliš rapidně, kdežto při systému rozvrhovacím, ač s počátku značně nižší, stále stoupají, takže namnoze velmi záhy vyrovnají se nákladům systému úhradového, ano je i značně přerůstají.

(Pokračování.)

Liberalistické a individualistické theorie mezinárodních směn a mezinárodní platební bilance.

(Kritická úvaha.)

Napsal Jan Koloušek, prof. české techniky v Brně.

(Pokračování.)

Zvláště také nauka o plné pohyblivosti kapitálu a práce lidské uvnitř téže země a další z toho důsledky, že ceny zboží jsou tu určovány nejvyššími nutnými náklady výrobními, nejsou též ani správny ani dostatečny, aby vysvětlily tvoření cen. Náklady výrobní samy jsou ceněny zrovna jako výrobky, jež jsou jimi podmíněny. Ceny vyrobeného zboží jsou zrovna tak určovány cenami výrobního nákladu, jako tomu je právě naopak, že ceny výrobních nákladů jsou odvisly od cen výrobků. Ba vídeňská škola národohospodářská — v čele jejím především K. Menger — tvrdí přímo, že ceny hotových výrobků jsou původní a z nich teprve že se odvozují ceny nákladů výrobních. [Tedy ceny cukru určují prý cenu řepy cukrové a zařízení cukrovarnických i práce lidské (mzdy dělníků) při tom zaměstnané a odtud dále že se odvozuje cena půdy plodící cukrovou řepu, cena hnojiv k tomu potřebných atd.] Ale pravdou je, že ani takové odvozování cen není správné, že naprosto ceny nelze vysvětliti pouze z pochodu výrobního, nýbrž že o nich rozhodují vůbec všechny mocenské poměry hmotných styků lidských. V cenách obráží se všecka hmotná přímá i nepřímá působnost státní a veřejné moci (na př. účinek všech daní, cel, zřízení sociálních, zdravotních, policejních i jiných všelikých opatření veřejných), jakož i všecky spotřební zvyky, názory a záliby obecenstva, celá jeho společenská skladba (i nehmotného rázu, na př. vlivy náboženské a církevní), jakož i vlivy vnitřního i mezinárodního obchodu. Ony primitivistické názory, jako by úplně volná soutěž s předpokládanou dokonalou pohyblivostí práce a kapitálu vždy nebo po většině jen rozhodovala o ceně různého zboží, měly býti již dávno překonány a nyní podobné theorie nemohou býti již základem žádného podstatného vysvětlení.

Podrobné vyvrácení podobných již překonaných abstrakcí nemůže však býti předmětem těchto kritických řádků.[1]

[Ovšem poznání tomu, že práce a kapitály jsou nicméně i za hranice jednotlivých států pohyblivy, nebylo lze se vyhnouti ani tak oddanému stoupenci Ricardových náhledů, jakým Dr. Koudela je. Připouští se, že »jest tedy rozdíl v pohyblivosti resp. nepohyblivosti činitelů výrobních, na němž zakládá se theoretické rozlišení domácích směn, pouze stupňový.« (Str. 7.) Ano dále, když už z onoho domněle zásadního rozdílu odvozeny důsledky pro celou theorii mezinárodních směn, se přímo praví: »Na mezinárodním trhu jsou nyní stále k disposici veliké (!) kapitály, které se pohybují ze země do země dle toho, jak se jim naskytají lepší podmínky umístění. Cena obchodního, t. j. krátkodobého úvěru působí tedy bezprostředně na výrobu a obchod a poměr výše úrokové míry v různých zemích podmiňuje rozdělení oněch mezinárodních kapitálů« (str. 61). Ale jak se to vše rýmuje s onou podstatnou nepohyblivostí, na niž se celé theorie dřívější budovaly?]

Ricardo vykládá o poměrné velikosti nákladů výrobních, že totiž jistý stát musí vyvážeti zboží také do země, v které by se dalo zboží to vyrobiti menšími náklady, když dostává za ně zboží jiné, při kterém je v nevýhodě ještě větší. To může býti sice dosti správným pozorováním, ale platí zrovna tak pro krajiny jednoho a téhož státu jako pro země cizí. Nemůže se to tedy vůbec bráti za výlučně různý základ theorie mezinárodních směn proti směnám vnitřním. V krajinách téhož státu, které pěstují vzácnější plodiny, na př. proslulé víno, výtečný chmel, hledané zeleniny, drahé květiny nebo jiné zahradnické zboží, mohlo by se zajisté také vypěstovati obilí mnohem menším nákladem než v krajinách neúrodnějších; ale obilí to béře se raději z půdy jiné, kde jeho pěstění vyžaduje mnohem více práce i kapitálu. Ona zvláštními přednostmi nadaná půda nevěnuje se tedy (zajisté na ni výnosnějšímu, než na půdě jiné k obilí určené) pěstování obilí nebo jiných obyčejných plodin, když se může nepoměrně lépe zužitkovati pro výtěžek vzácnějších bylin. Zrovna tak strojník, který dovede na př. zručně hotoviti drahé fysikální nebo jiné vědecké přístroje, mohl by snad sám menším namáháním si pořiditi také hrubší nástroje, které si raději objedná od jiných, méně obratných strojníků, jelikož svou vlastní práci využitkuje ne-

[1] O hodnotě, o cenách, o jich poměru k nákladům výrobním mohu jen odkázati čtenáře ke svému »Systemu nár. hospodářství« části VI., VIII., IX. a zvláště XIII.

poměrně lépe při svých specifických výrobcích. Vůbec podnikatelé hledaných speciálních výrobků zajisté důvodně věnují se pouze své zvláštní výrobě, která je nepoměrně výše ceněna, kdežto ostatní potřebné zboží si výměnou zjednávají od vyrabitelů, kteří na ně nuceni jsou vynakládati více, než by oni sami na ně vynaložiti potřebovali. To je vůbec důsledkem moderní specialisace výroby (účelné dělby práce) a platí snad mnohem více ještě pro směny vnitřní, nežli pro směny mezinárodní. Jak tedy může okolnost ta býti vytýkána za výlučný znak mezinárodních směn?

Ale při směnách mezinárodních zrovna pravý opak toho byl pravdou. Právě to zboží, kterého doma buď vůbec nebylo, nebo které jen velikým a nepoměrným nákladem se dalo zhotoviti, bylo dlouho skoro výlučným předmětem mezinárodního obchodu. Tak bylo vždy nutno z ciziny dovážeti do Čech sůl a víno, jelikož toho zboží tam vůbec nebylo. Obchod mezinárodní, pokud byl udržován obapolnou směnou, vztahoval se v minulých dobách na věci vzácné a zvláště cenné, již z toho důvodu, že takové zboží jedině mohlo snésti vysoké náklady dopravní a dovedlo veškera nebezpečí, ztráty a útrapy nahraditi, bez kterých mezinárodní obchody a směny tehdy nebyly ani možny. Pokud ovšem výměny mezinárodní byly vynucovány mocí a násilím, kde jednalo se o kořist, o poplatek zemí podrobených neb o výtěžky kolonií a provincií nebo konečně i o lup, tam ovšem mohlo se přivážeti také zboží méně cenné; zvláště to platilo při snazší a méně nákladné dopravě námořní nebo pobřežní. Takové nedobrovolné mezinárodní styky směnné byly dříve velmi časty, ale nevymizely ani v dobách moderních. Nevyskytují se sice již v tak hrubých podobách zjevného násilí jako dříve, ale jsou nicméně rovně tíživé pro země hospodářsky podřízené: Rozhodně jsou jednotlivé země, třeba byly politicky samostatné a neodvislé, jiným bohatším silně poplatny a nuceny jsou jim odváděti různé zboží — (když se jim hotových peněz nedostává, což bývá pravidlem) — bez jakékoli vzájemné úplaty.

Ovšem úplata ona mohla býti dána dávno dříve, jako na př. uvěřeným kapitálem nebo jinými hospodářskými ekvivalenty; ale vzájemné úplaty nemusí býti rozhodně rovny, nebo jich vůbec není.

Při takových dočasně nebo trvale neúplatných směnách zajisté země poplatná často musí odváděti také zboží do ciziny bez ohledu na to, jakými náklady je doma vyrábí. Tedy také z těchto důvodů výrobní náklady poplatných zemí vývozních nemohou býti dostatečně

respektovány při mezinárodních směnách. O tom však v liberalistických theoriích národohospodářských neděje se žádné zmínky.

Tím však již hned vznikají silné pochybnosti proti celému Millovu tvrzení, že celek dovozu každé jednotlivé země musí býti zaplacen celkem vývozu.

To rozhodně nemůže býti správné ani pro země věřitelské ani pro země dlužnické. Tu také nelze vzájemných pohledávek a závazků jednotlivých zemí prostě nedbati nebo snad si mysliti, že se podobné vztahy vyrovnávají v delších obdobích časových. Kdyby i podobné vyrovnání pohledávek a dluhů zboží bylo pravidelné, nemůže býti řeči o vzájemném zaplacení dovozu vývozem již z toho důvodu, že jedná se při tom nejen o úroky, nýbrž také o měnivou platnost a hodnotu peněz v různých obdobích časových.

Ale ani kdyby nebylo vzájemných dluhů a pohledávek mezi cizinou a zemí domácí, nebylo by možno tvrditi, že se vývoz zaplatí dovozem a naopak. Jednotlivé země v hospodářských stycích přece nejednají vůči sobě tak uvědoměle a ucelene, aby se na ně mohly beze všeho upotřebiti zásady platící snad při obchodech jednotlivců mezi sebou. To, co je pro jednotlivce výhodou a ziskem při směnách mezinárodních, nemusí ještě býti ziskem oné země, které oni jednotlivci patří. Nejnápadněji se to dá dokázati na jednotlivých konkretních příkladech:

Když r. 1846 přelidněné Irsko — (bydlelo tam tehdy na 8½ mil. lidí, kdežto dnes je tam jen polovina toho počtu obyvatel) — postihla neúroda i všeobecný hlad a z toho hrozné následky (tyfus, hladomor a jiné epidemie) nutily zubožené irské obyvatelstvo, aby se houfně vystěhovalo, bylo nicméně toho roku z této tak hladové země vyvezeno 1,300.000 centů pšeničné mouky, 190.000 kusů hovězího dobytka, 261.000 ovcí a 480.000 prasat, kromě jiných potravin. Hrozná poplatnost irského lidu nutila hladem umírající obyvatelstvo, aby vyváželo ještě v ohromném množství potraviny, jichž by bylo nevyhnutelně potřebovalo samo k udržení pouhého života. Ale ceny plodin a masa byly takové, že nuzný hladový lid si jich nemohl koupiti, naopak je musil prodati, aby splniti mohl kruté závazky, jež vymáhala od něho cizina (rozumí se tím také ostatní země anglické). — To však nejsou případy snad ojedinělé; totéž pozoruje se často také ve východní Indii nebo v rozsáhlém Rusku, kde v četných guberniích zuří nejkrutší hlad, kdežto současně z jiných sousedních ruských krajin se obilí i jiné potraviny u velikých množstvích vyvážejí do zemí západoevropských. Z těch důvodů již několi-

krát musil se v Rusku zakázati (dočasně aspoň) vývoz obilí a mouky. Podobné důvody mluvily v jiných zemích na př. pro občasný zákaz vývozu píchnin (v Rakousko-Uhersku) nebo kukuřice (v Rumunsku atd.). — Patrně tu soukromý zájem a prospěch jednotlivých vývozců bývá v příkrém rozporu se zájmem celé země nedostatkem stižené.

Než tyto případy neomezují se pouze na takové země, které jsou do ciziny poplatny a jichž jednotlivci musí také v těžkých dobách nouze a strádání svým platebním povinnostem dostáti; zrovna země s vynikajícím průmyslem bývají občas nuceny v cizině odbývati své zboží často trvale pod vlastními výrobními náklady. A případy takové nejsou ani zcela řídkými. To sluší také vytknouti s důrazem proti tvrzení liberálních theoretiků, že »země zboží vyvážející nemůže je trvale prodávati laciněji, než obnášejí její vlastní výrobní náklady« (str. 17). Právě při moderní konkurenci mezinárodní nebývají takové příklady nijak ani řídké. Stává se to tak, že doma mocní podnikatelé se spojí v kartel nebo v trust, nebo v jinou koalici, že vyloučí vůbec domácí konkurenci a diktují ceny pro domácí spotřebu tak vysoké, jak to jen vůbec proti cizí soutěži je přípustno, kdežto do ciziny se prodává zboží to třeba trvale pod výrobní cenou. Tak severoamerický petrolejový trust dopravuje americký petrolej tak dlouhou i nákladnou cestou ze Spojených států až k nám, platí vysoké clo na hranicích a nabízí přece ještě své zboží tak lacino až přímo do domů konsumentů, že s ním náš domácí bez toho už nad míru laciný petrolej haličský velmi těžko může soutěž vydržeti. Je známo, že nedávno naše petrolejové rafinerie usilovaly až i o zákaz drobného prodeje onoho amerického petroleje — ovšem marně, jelikož by to bylo proti všem mezinárodním úmluvám.

Jiných příkladů hojnost poskytuje nám železářský a kamenouhelný dolovací průmysl německý. Tak svaz německých továren na drátové hřebíky prodal v druhé polovici r. 1900 doma v Německu 22⅓ mil. kg zboží, na němž vydělal 1·2 mil. ℳ, kdežto v cizině odbyl 19½ mil kg se ztrátou 859.000 ℳ. Kartel německých železáren počítal železo v prutech pro německé konsumenty 1000 kg = 125 ℳ, kdežto totéž zboží v cizině prodával 1000 kg = 100 ℳ; nosníky železné v Němcích stály 1000 kg = 100 ℳ, cizině byly dodávány 1000 kg = 80 ℳ. Kartel kolejnicový prodával 1 tunu doma za 115 ℳ, kdežto téhož zboží v cizině 1 tunu za 85 ℳ. Nejnápadnější to bylo při slezském kartelu kamenouhelném (v Prusku), který doma pro Německo čítal 1 tunu uhlí = 18½ ℳ, kdežto pro vývoz do Ra-

kouska za totéž uhlí určoval cenu 1 tunu = 8·80 ℳ jen.[1] A komu není v živé paměti nedávná dodávka pražských rour zadaná železářskému podniku z Pont à Mousson ve Francii? Byla sice cena rour francouzských na místě v Praze asi o 300.000 K vyšší, než jak je nabízel rakouský kartel, ale v tom již jsou zahrnuty velmi značné náklady dopravní a clo, které samo se páčí téměř na 1 milion K!

Nejzřetelněji tuto politiku vývozní osvětlil náš cukrovarnický kartel v letech před platností bruselské cukerní konvence (v r. 1903). Na př. v kampani 1901/02 bylo vyrobeno v Rakousko-Uhersku 12·88 mil. q surového cukru, z kterého asi 3·8 mil. q se spotřebovalo doma, kdežto přes 9 mil. q bylo nutno vyvézti. Kartel prodával doma rafinádu za 86 K čili po srážce daně za 48 K = 1 q, kdežto v Hamburku včetně s dopravou a náklady až na lodi anglické pouze sotva za 13 ℳ. Podle té ceny by rafináda vypadla asi 1 q = 21·3 ℳ = 25 K. Byla tedy cena rafinády pro Hamburk o 23 K na 1 q lacinější, než co za ni dostával kartel (bez dopravních výloh!) doma. Ještě hůře tomu bylo při vývozu přes Terst, kde r. 1902 franco loď stálo 100 kg rafinády jen 19—20 K (viz úřední doklady pro to v přílohách ke stenografickému protokolu čís. 1548 XVII. sezení říšské rady 1902 str. 53). Tu pak není divu, že náš český cukr řepový mohl býti dopravován dalekou cestou až do Východní Indie (neb i do Japonska), mohlo se z něho zaplatit diferenční clo (ve výši premie vývozní) a přes to mohl vítězně konkurovati s domácím východoindickým cukrem třtinovým. Posílali jsme jim tedy cukr zpola zadarmo! Pro kartel cukrovarnický byla tato politika jedině výnosnou: Doma vyrobeného cukru mohlo se odbýti jen asi 30% a tedy zbývajících 70% musilo se odbýti za každou možnou cenu do ciziny. Kartelu se jednalo jen o celkový výtěžek; třebas při odbytu do ciziny mnoho ztrácel, doma mu to konsumenti bohatě nahradili. Z celé produkce 12·88 mil. q surového cukru zaplatili konsumenti doma za 3·8 mil. q kartelu 155 mil. K, kdežto za více než 9 mil. q vyvezeného do ciziny stržil kartel sotva asi 135 mil. K, z nichž ještě musil hradit dopravu a všecky ostatní výlohy odbytu do ciziny.

Ovšem na to mu přispěl stát 18 mil. K vývozních premií.

A tato politika vývozní trvala mnoho let a do jisté míry trvá dosud i při jiných druzích zboží.

Zajisté podobný způsob vývozu do ciziny není a nemůže býti vyvážející zemi na prospěch. Země takové mohou z něho míti jen

[1] Doklady k tomu uvedeny v mém článku: »Kartely a trusty« v Zemědělské politice I. ročník číslo 6., str. 473—493.

škodu a to rozhodně nikoli malou. Nicméně pro soukromé podnikatele jeví se i tento export nutným a prospěšným, když se musí jistý rozsah výroby udržeti a když schodek z exportu plynoucí zaplatí domácí konsumenti. Ale připomíná podobné hospodaření vlastně na ony marnotratné syny hospodářovy, kteří potají na uhrazení svých vlastních útrat odnášejí obilí ze sýpky otcovské i jiné prodejné věci a prodávají je překupníkům hluboko pod cenou. Oni neprozřetelní synové (nebo také nepoctiví čeledíni) sice dovedou si tak zjednati prostředky, kterých by jinak snad neměli, ale celá domácnost tím trpí značnou škodu, po případě je nucena i strádati. Za takových okolností však nesmí se nicméně tvrditi, že by celek vývozu byl zaplacen celkem dovozu a naopak. Není zajisté podobné tvrzení nijak samozřejmým a nepotřebujícím žádného důkazu, nýbrž může při mezinárodních měnách jedna země často býti proti druhé zkrácena i vinou vlastních lidí. — Tak na př. onomu zhoubnému vývozu našeho cukru — (a zrovna tak tomu bylo i v Německu, ve Francii nebo v Rusku) — nebylo by se ani zabránilo v zemích řepový cukr vyvážejících, kdyby Anglie sama nebyla proti tomu zakročila, hájíc koloniální cukr třtinový ve svých osadách proti mocnému přívalu cukru řepového.

Ale nesmí se mysleti, že podobné zjevy se vyskytly a vyskytují pouze při moderní skartelované výrobě, nebo že jsou jen výbojným prostředkem novodobých trustů. Takové odbývání zboží hluboko pod cenou známo je už v dávných dobách všude tam, kde mocným jednotlivcům nebo třídám vládnoucím byla po ruce nevolná práce domácího lidu poddaného nebo porobeného, nebo kde poplatný lid dodával velmožům veliké množství zboží, pro které doma nenašli pořádného upotřebení, a které z těch příčin přenechávali třeba za směšně nepatrné ceny cizině. Mimo jiné příklady velmi názorným dokladem je pro to vývoz anglické vlny ve středověku: ve Velké Britanii a v Irsku kláštery a jiné duchovní, po případě i světské vrchnosti z desátků a z jiných dávek i z vlastních stád opatrovaných nevolníky nahromadily takové nadbytečné množství vlny, že ji musily za ceny velmi nízké prodávati kupcům italským, a že na př. vzdálená Florencie mohla z této anglické vlny hotoviti sukna, jež pak zase v samé Velké Britanii po případě odbývala. To mohlo se díti při tak velkých nákladech dlouhých doprav a všelikých nebezpečí a ztrátách pojících se tehdy k mezinárodnímu obchodu.[1]

[1] O těchto obchodech florentinských s anglickou vlnou viz W. Sombart: »Der moderne Kapitalismus« I.

Horší druh podobných obchodů byl, když despotičtí vládcové kmenů afrických své černé poddané prodávali za otroky do plantáží amerických. Ale zcela obdobné obchody dělali také někteří panovníci malých německých států (na př. Brunšvicka), když své poddané za plat dodávali na léta jako branný lid do Anglie nebo do jiných vojsk větších evropských států.

A tu opět dospíváme k tomu faktu, že mezinárodní směny nebyly ani nikdy tak míněny, aby se pravidelně dovoz zaplatil vývozem. Cizí kupci byli příliš zhusta zároveň výbojci a podmaniteli, jako zase naopak bylo jich zboží vítanou kořistí domorodcům, i oni sami stávali se otroky, když byli přemoženi a o své zboží oloupeni. Tak to platilo za starověku o Feničanech, Kartaginských, o Řecích, Římanech, o středověkých Norech, tak to platí podnes o karavanách, které se musejí ozbrojiti na své výpravy, aby se ubránili loupežným přepadům. Řekové (na př. Athéňané) nejen že si podmaňovali barbary ve svých osadách, nýbrž i své soukmenovce (řecké obce spojenecké) nutili k poplatnosti. Obchod římský, hlavně zásobování hlavního města obilím a jinými potravinami, zakládal se velkou částí na vydírání z provincií; velmi mnoho cenného zboží z ciziny, zejména houfů otroků, nabývalo se válečnými výpravami. Podobnou tvářnost měl často i obchod arabských držav ve středověku, jak o tom zvláště svědčí podání a názory z »Tisíce a jedné noci«. A národové křesťanští i mohamedánští kolem Středomoří považovali přímo za bohulibé činy, když se mohli navzájem oloupovati a příslušníky jiného vyznání zavléknouti do otroctví, po případě své souvěrce z otroctví válečnou mocí vysvobozovati. A byl snad jiného rázu koloniální obchod městských republik italských (Pisy, Livorna, později Janova a zvláště Benátek) nebo obchodní styky Španělů a Portugalců v Západní i Východní Indii a v zabraných zemích amerických? Všechny tyto násilné mezinárodní obchodní styky jsou příliš časty, než aby se mohly prostě považovati za výjimky. Vždyť i nizozemský, anglický a francouzský zahraniční obchod novověký neštítil se podobných prostředků a koloniální državy těchto zemí byly namnoze založeny neb obhajovány dobrodružnými nebo přímo loupežnými výpravami proti evropským koloniím španělským a portugalským (flibustýrské výpravy!). — Podobně vysvětlují se boje Nizozemí proti Anglii následkem Cromwellovy navigační akty atd.

A vzdal se snad mezinárodní obchod moderních států evropských úplně těchto výbojných prostředků? Není na př. zlopověstná válka opiová kolem r. 1860 s Čínou vedená nejvýmluvnějším do-

kladem pro výbojné snahy nejnovějšího mezinárodního obchodu? Byla z jiných důvodů snad před čtvrtstoletím bombardována Alexandrie? Nebyl z těchže pohnutek osazen Egypt i Sudan od anglické vojenské moci? A což v r. 1900 válečná výprava mocností evropských do Číny? Bylo k ní ovšem záminkou řádění »boxerů« čínských proti Evropanům, ale právě toto hnutí bylo vlastně obranou proti výbojným plánům kapitálů i mocností evropských. A což válka Anglie s jihoafrickými republikami burskými?

Kromě toho všechny zbraně nenápadného a tichého podmaňování a vykořisťování zemí kapitálově nevyvinutých od zemí kapitalistických působí často podobným způsobem jako bojovné výpravy. Zvláště využitkuje se nesnází platebních jednotlivých států někdy přímo lichvářským způsobem. Za nešťastných válek nebo v těžkých hospodářských krisích musily někdy země dlužící podrobovati se takovým úrokům, že by se za ně styděli i zbankrotovaní jednotlivci.[1] Za to ovšem se také někdy dlužníci tito pomstí, že se prohlásí za insolventní a přestanou platiti úroky i kapitály, nebo obojí náležitě redukují.

Ale při tom všem nelze přece mluviti o vyrovnávání vývozu dovozem! Také tomu vadí na jedné straně snaha zahraničním obchodem co nejvíce vydělati, na druhé straně neznalost i chtivost zboží cizího. Jak často Evropané dovedli za nicotné tretky nabyti velmi vzácných věcí od nepoučených domorodců! Za skleněné perly bezcenné nebo za jisté množství lihovin vyměňováno nejvzácnější zboží i samo zlato.

Zrovna nápadné doklady z doby nejnovější uvádí pro to Roald Amundsen ze své nedávné tříleté výpravy ku prozkoumání pasáže námořní na severu polární Ameriky. Od Eskymáků dostal za několik sirek dvacet skvostných lososů náramně pracně ulovených; za jedinou jehlu nebo za zrezavělý hřebík placeno mu bylo celými tucty sobích kýt; za ručnici se 400 náboji podnikl Eskimo několik týdnů trvající výpravu na saních, aby obstaral poštovní spojení s jinou lodí v polárních ledech zamrzlou atd.

[1] Na př. Francie v r. 1816 vypůjčovala si na skutečný úrok ročních $8^{3}/_{4}\%$ a při tom slibovala splatit dluh o 75% vyšší. Rakousko touž dobou se dlužilo až přes 13% ročně! Uhry v r. 1873 dostaly $124^{3}/_{4}$ mil. zl. ve zlatě na které upsaly 6% ní dluh 153 mil. zl. ve zlatě splatný za pět let! Potom nemohly dluh ten hotově zaplatit a zavázaly se zaň rentou 6% ní 208·2 mil. zl. ve zlatě, která zase později změněna byla v 283 mil. zl. ve zlatě renty 4%ní. Tedy ze $124^{3}/_{4}$ mil. zl. ve zlatě platí se dosud úrok roční 11·34 mil. zl. ve zlatě (tedy asi 9·1%) a nominalní zadlužení činí $283^{3}/_{4}$ mil. zl. ve zlatě!

Tyto snahy co nejvíce z obchodů a směn mezinárodních kořistiti zajisté nevymizely ani mezi pokročilejšími národy a nejeví se ovšem jen na straně vývozu, který často zboží pochybné hledí odbýti za ceny nepřiměřené, nýbrž také při importeurech, kteří od ciziny poskytnutého úvěru zneužívají nebo všelijak jinak dovedou se na úkor cizích obchodníků obohacovati. Je sice pravda, že opatrnější vývozci s podobnými možnými a pravděpodobnými ztrátami počítají a následkem toho ceny upravují také tam, kde se jim není co ztrát obávati; ale v tom je právě jen o jednu důtklivou příčinu více, aby se theoreticky nemohlo prostě žádati přesné zaplacení vývozu přívozem.

Proto názory merkantilistů, že v mezinárodním obchodě, co jedna strana získává, vždy druhá ztrácí, byly sice v oné všeobecnosti nesprávné, ale nicméně obsaženo je v nich také dosti mnoho pravdy. Aspoň tolik v nich vězí dobrého poznání a vycítění, že opačný náhled, jako by se vývoz a dovoz navzájem zaplatil, jeví se proti četným faktům merkantilistické sobeckosti, platné i v dnešní době, naprosto neudržitelným a libovolným tvrzením.

Než kdyby ani nebylo vědomého i nevědomého kořistění na úkor ciziny při směnách mezinárodních, nemůže býti řeči o přesném zaplacení dovozu vývozem, jakmile místo směn bezprostředních a naturálních (zboží směňované za zboží) ujaly se obecně směny za peníze, a jakmile přistoupily k tomu četné úvěrní styky mezi zeměmi směňujícími. Nepřekáží tomuto vyrovnávání pouze ta okolnost, že peněžité ceny neodpovídají vždy skutečné hodnotě zboží pro celou zemi (a to jak vzhledem k zemi vyvážející tak i dovážející) — že jsou totiž ustanoveny pouze v zájmu jednotlivců na směně přímo zúčastněných; ale zvláště padá tu na váhu, že peněžitý výraz cen přivádí hned k platnosti velmi spletité a mnohostranné společenské styky, ve kterých zároveň se uplatňuje svrchovanost státní moci, upravující platební působnost peněz. Úvěrní jednání pak zavádí velmi mnohé jiné rušivé vlivy do směn mezinárodních. Především totiž se k nim pojí úroky, tedy účastenství věřitelské země na podnikatelském zisku v zemi dlužnické. Za druhé při úvěru vzájemné plnění se váže k různým dobám, tak dostatečně různým, že hodnota peněz od jednoho splnění se zatím proměnila, než následovalo plnění druhé. Za třetí nemusí vždy býti splněno to, co podle úvěrního jednání bylo jakkoli umluveno. Konečně k úvěru pojí se spekulační momenty, které zároveň mají vliv nejen na ceny úvěrní a na směny

úvěrem sprostředkované, nýbrž také na všechny jiné směny za hotové peníze i na směny čistě naturální.

Nejosudnějším snad omylem R i c a r d o v ý m bylo jeho tvrzení, že peníze — t. j. drahé kovy v peněžních službách — jsou zbožím jako každé jiné, a že zachovávají vlastnosti své jako zboží.

S tím souhlasí rovněž dr. Koudela bez jakékoli výhrady, ale také bez jakéhokoli důkazu, jako by to byla věc samozřejmá. To praveno na př. na str. 32; v poznámce k tomu připojené sice se poukazuje také k jiné povaze peněz, ale pro zahraniční obchod se považuje zlato i ve formě peněz pouze za zboží.

Ale to odporuje skutečnosti naprosto. Zlato v peněžních službách nabývá zcela jiné platnosti proti všemu ostatnímu zboží. Peníze mohou sice býti zbožím také, ale jich hodnota n e n í p o d m í n ě n a p o d s t a t n ě j i c h v ý r o b o u, nýbrž sociálním úkolem, který je jim pro placení a směny přisouzen veřejnou (státní) mocí. Nejzřetelněji se to projevuje v papírových penězích, jichž výroba téměř nic nestojí (aspoň proti jich veliké platnosti), ale kterým přece přísluší zcela určitě veliká cena podle stanovené a skutečně prováděné vůle státní.

Ale nejen papírové peníze jsou té povahy, zrovna totéž platí také o penězích kovových, pokud není zvláštními opatřeními postaráno o to, aby jich cena byla ve spojitosti s cenou látky, ze které jsou zhotoveny. Tak peníze stříbrné, niklové, měděné nebo bronzové neodvozují v moderních státech svou cenu z kovu, z kterého jsou zhotoveny, nýbrž z ustanovení státních o měně. Indická rupie, která je výlučným hlavním platidlem v celé Východní Indii, je peníz stříbrný, ale cenu svou neodvozuje od stříbra, nýbrž od fakticky prováděného ustanovení státního, že 15 rupií = libře sterlinku.

Stejně je tomu na př. při francouzském stříbrném pětifranku nebo při rakouském stříbrném zlatníku. Dle nynějších (koncem prosince 1908) cen stříbra stála by váha stříbra v rupii sotva 85 h, kdežto její peněžitá platnost je K 1·60, téměř dvojnásobná. Stříbro v pětifranku má nyní ceny sotva K 1·98, kdežto platí K 4·76. Stříbrný zlatník obsahuje stříbra pouze za K —·88, ačkoli se přijímati musí za 2 K.

Aby hodnota zlata v určitých penězích se shodovala s jich cenou, k tomu musí býti zvláštní účelná ustanovení a musí se také skutečně zachovávati; jinak by hodnota peněz bez těchto zřízení se hned odchýlila od ceny zlata a vytvářela by se zcela samostatně.[1]

[1] O těchto opatřeních velmi obšírně vykládá G e o r g F r i e d r i c h K n a p p: »Staatliche Theorie des Geldes«, zvláště na str. 69.–83. a na str.

Z těchto důvodů je zcela nesprávným názorem, jako by cena zlata byla určována výrobními podmínkami, tedy náklady dolovacími. Zvláště nemůže býti pravdou, že »v zemi se zlatými doly je cena zlata přirozeně určena týmž způsobem jako cena kteréhokoli jiného domácího zboží.« (Dr. Koudela, str. 32.) Naopak ve většině nalezišť zůstávají výrobní náklady zlata dosti hluboko pod jeho tržní cenou (či pod světovou peněžitou platností zlata), což se projevuje velikými zisky vlastníků dolů a rýžovišť, po případě velikou cenou zlatých min. Je sice pravda, že také jednotlivé doly sotva kryjí náklad na dolování, ale to je důsledkem pouze jich malého obsahu zlata nebo těžké jeho přístupnosti. Pravdou je, že samou cenou zlata se určuje, až pokud lze kde na zlato dolovati, nebo jinými slovy, který náklad ještě bude nebo může býti cenou zlata uhrazen. Tedy nikoli že by náklad dolovací rozhodoval o ceně zlata, naopak cena zlata určuje, až do jakého nákladu se vyplácí těžiti zlato. Dolovací náklad neudává ceny zlata, nanejvýše jen určuje se jím cena zlatonosných dolů. Že poměry dolování na zlato neliší se nyní valně od dolování na jiné kovy a horniny (dr. Koudela, str. 33 pozn.), může někdy býti nicméně správno, jelikož také cena jiných nerostů není pravidelně jen podmíněna určitými konkretními náklady dolovacími, nýbrž naopak cena dolů a možnost dolování je také tu odvislá od ceny dolovacích produktů.

(Pokračov.)

240.—297. Viz k tomu můj »System nár. hospodářství« oddíl XI. a XII. Knapp naprosto odmítá, že by zlato a stříbro, jakmile jsou ve funkci peněz, byly zbožím jako jiné zboží, ano jde tak daleko, že tvoření cen zlata činí jen a jen odvislým od ceny peněz a nikoli naopak. Jemu těžební poměry zlata neznamenají skoro nic nebo načisto málo, hlavní věcí je mu samostatný vývoj cen peněz, k nimž se také cena zlata pouze přizpůsobuje. V těchto tvrzeních je sice mnoho upřílišeného, ale v podstatě spočívají na správné myšlence. Také Helfferich (»Das Geld«) má podobný náhled o funkcionalní hodnotě peněz. — Je sice možné, že by někdo s theoretickými vývody Knappovými nesouhlasil, ale potom mu nezbývá než je odmítnouti určitými vývody a doklady. Ale nevšimnouti si jich vůbec, nedbati jich, jako by jich nebylo, to rozhodně nejde: A dr. Koudela nemá ani zmínky o Helfferichovi ani o G. F. Knappovi a to ani ne v literární části. Že by o nich vůbec nevěděl, to snad nezdá se pravděpodobným!

Dějiny a dějepisci na mezinárodním kongresu historickém v Berlíně.

Napsal Dr. Vlast. Kybal.

(Pokračování.)

Tato slova, stejně velká a smělá sama o sobě, jako málo jasná ve svém možném vtělení, illustruje Breysig svými velkými díly historickými, Kulturgeschichte der Neuzeit a Geschichte der Menschheit. Obě díla, ač nejsou sourodá v původním pojetí rozsahu dějin, jsou přece založena na dvou společných ideách o obsahu a vývoji dějin: 1. na ideji kultury pojaté jako souhrn dění jak státního, hospodářského a sociálního, tak i duchovního, tak že dějiny kulturní obsahují nejen zevnější i vnitřní dějiny států, tříd a rodin, dějiny mravů, práva i hospodářství, nýbrž i dějiny umění, víry, poesie, vědy, lékařství a techniky, a 2. na ideji vývoje těchto dějin, postupujícího v určitých stupních čili věcích a podle určitých zákonů; z těchto zákonů základní je t. zv. Massen-individualismus, t. j. postupné osvobozování se jednotlivce od zákonův a porob společnosti, — neboť základním problémem historie (a to je nejvyšší myšlenka Breysigovy filosofie dějin) jest poměr jednotlivce k celku, sociální nebo mravní poměr lidí navzájem, a nejvyšším cílem kulturních dějin je vyzkoumání lidského Já. Z této filosofie, která je, jak patrno, více sociální než dějinná (Breysig skutečně souhlasí se Simmelem, že historie není věda dějinných faktů, nýbrž abstraktní studium sociálních zjevů společných všem formám lidské společnosti), zkonstruoval Breysig nejprve kulturní dějiny nové doby a konstruuje nyní dějiny lidstva vůbec. V kulturních dějinách nové doby (vyšly toliko I. sv. Aufgaben und Massstäbe einer allgemeinen Geschichtsschreibung a II. sv. 1. část Alterthum a 2. část Entstehung des Christenthum — Jugend der Germanen) snaží se autor vyložiti předně tři kořeny novověké kultury, t. j.

hellenskou kulturu duchovní, římskou kulturu státní a židovsko-křesťanskou kulturu náboženskou a za druhé vlastní základy (Vorstufen) moderní kultury, t. j. mládí Germánů a křesťanský středověk vůbec a kulturní dějiny vůdčích národů evropských ve středověku zvláště. Ale sotva Breysig složil tento úvod filosofický (291 stran) a historický (toliko o 1442 stranách) ke kulturním dějinám nové doby, sotva napsal »Vorgeschichte« dnešních hlavních národův evropských, uzdálo se mu, že »symfonie« a »drama« světových dějin, k nimž jako »učedník« přistoupil, nemá ještě plného souzvuku ani dokonalé rozmanitosti obrazů a pestrosti barev; neboť jako o celkové kultuře nového věku nelze »ani slovem« psáti, pokud není vyložena kultura hellenská, římské státnictví a právnictví a zrození křesťanství ze židovství, tak důsledně nelze vlastně psáti srovnávací dějiny vývoje evropských národů, pokud není vyložena historie veškerého lidstva na zemi; neboť pravá historie vývojová, hlásá tento universalista, nezná papírových šraňků času a prostoru dnes platných; pravá historie vývoje lidského Já obsahuje dějiny všech národů, všech zemí a všech časů, její geografie je stejně universální jako její chronologie; jediným principem klassifikačním je idea vývoje, Stufengedanke, a jedinými periodami jsou stupně tohoto vývoje, Entwickelungsstufen, t. j. pravěk, starověk, ranný středověk, pozdní středověk, nový věk a nejnovější věk; tyto periody jsou souběžné pro vývoj všech národů, — proto studium starověku evropských národů vede důsledně ke studiu starověku ostatních národů; avšak starověk předpokládá pravěk, v němž tito neevropští národové z části posud žijí, — proto nutno opustit Řeky, Římany a Germány, u nichž autor se zastavil, a jít mezi Indiány, Austrálce a Negry. Autor je k tomu dosti odvážný, a koncipuje a hned píše a hned vydává — »Geschichte der Menschheit«, jsa si plně vědom, že On nemá předchůdcův ani současníků v komponování této symfonie lidského Já. Mají obsahovati 6 svazků: první (nedávno vyšlý) je posvěcen »národům věčného pravěku«, jináče řečeno rudokožcům; druhý svazek (»již hotový v rukopise prvního čtení«) dokončí Amerikány a třetí dějinami Austrálců, severních a jižních Asijců a nižších Negrů dokončí pravěk čili dětství lidského pokolení; čtvrtý a pátý svazek budou líčit královské státy a mravy vyšších Negrů, Staroamerikánů, Babylonců, Egypťanů, Persů, Číňanů a — Rusů; konečně šestý svazek bude věnován řídkým národům, kteří dostoupili středověkého stupně: Indům, Japoncům,

Arabum a — Polákum, »vládě jejich šlechty a mystice jejich víry«. Dospěje-li dílo tak daleko (praví autor), bude tím zjednán teprve základ (Unterbau) pro nové zpracování a dokonání srovnávacích dějin Evropy... Breysig, jak čtenář pozoruje, je filosof, to znamená, muž moudrý a přemýšlivý; měl jsem vždycky respekt k takovým jedincům ducha lidského, a proto neodvažuji se ani slovem dotknouti se velestavby učeného profesora berlínského: filosof tohoto rázu, ať zabloudí do historie, ať do věd přírodních, je skoro vždy, aspoň s počátku, prorok osamocený v hluchém aneb posměvačném davu specialistů; kdož ví, jaké synthese dopne se germánský duch generací pozdějších a zda nepozdraví Kurta Breysiga jako svého velkého předchůdce. — historikovi není dovoleno prorokovati; připomínám si však, že v přírodopise vyskytuje se jistý druh živočichů, který nedovede pracovati jinak než stálým zapřádáním se do tkanin vždy hustších a neproniknutelnějších... Breysig počal studiem finančních dějin braniborských nové doby (XVII. století); postoupil ke studiu kulturních dějin evropských nové doby; sotva napsal úvod z dějin antických a středověkých, postoupil nazpět ke kulturním dějinám lidstva vůbec; může třeba napsat úvod z dějin pravěku, dějiny rudokožců, a poznati, že vlastně ani tato base není dosti široká, a že nutno budovati »dějinnou nauku« řekněme na panhistorii všeho tvorstva na zemi... Kdož vyzkoumá tajemství ducha lidského, zvláště je-li tento duch vtělen v německého profesora? Podotýkám však zdvořile, že spisy Breysigovy čtou se příjemně, zvláště tomu, kdo jest přístupen kouzlu osobitého, silného a čistého německého stylu Nietzscheova.

S výšin sociálně-psychického universalismu Lamprechtova a vývojově dějinného panhistorismu Breysigova sestoupila německá věda historická na berlínském kongresu s velikou chutí ke skutečnostem dějin a života, jež studuje s nepřekonatelnou methodičností a se skvělým úspěchem; dotkla se však skutečností nejen minulosti, nýbrž i skutečností přítomnosti, a použivši autority kongresu, manifestovala své tužby a svá práva v palčivých otázkách dne. Pravil jsem výše, jak těsně souvisí německá věda historická s vývojem a zřízením universit, které pěstují historii i nauku o historii. Na kongresu nejednalo se však toliko o universitní vědu historickou, jednalo se o universitní vědu vůbec. Německé a zvláště pruské university trpí, — častěji než se zdá cizině, — pod vlivy mimouniversitními, a to jak ve svobodě vyučování, tak i v samosprávném obsazování stolic universitních. Před desíti roky byly to parlamentní kruhy, zvláště klerikální,

které sahaly na svobodu universitního učení při otázce, může-li socialista učiti na universitě, — dnes je to byrokratická vláda pruská, která omezuje autonomii professorských sborů při povolávání učenců na universitu; t. zv. »Berufungsfrage« je tím akutnější, čím častější a křiklavější jsou affairy à la Althoff, a je pochopitelno, že university brání se kommandu ministerstva, přijímat do svého středu osoby vnucené a kvalifikované spíše politickými, náboženskými nebo společenskými přednostmi nežli přednostmi vědeckými. Fakulty německé mají totiž právo navrhovat ministerstvu listinu kandidátů na stolice učitelské, a ministerstvo má právo volit z této listiny jednoho kandidáta; právně fakultě náleží toliko právo navrhovací (Vorschlagsrecht), avšak podle ducha universitní ústavy a podle posavadní praxe fakulta rozhodovala sama o volbě nových členů svých, neboť ministerstvo obyčejně potvrzovalo toliko návrh fakult. Než v poslední době pruské ministerstvo často vracelo fakultě navrženou listinu kandidátů a jmenovalo kandidáty, kteří nebyli presentováni od fakulty; to se dálo zvláště při kandidátech, kteří byli zapsáni v černé knize čili kteří měli »Feinde im Ministerium«. A proti tomuto zlořádu byrokracie protestoval historický kongres berlínský. Protest vznesl starý profesor vratislavské university, Jiří Kaufmann, známý autor dějin německých universit. Mluvil o »samosprávě německých universit v XIX. století«, to jest o svobodě universit a o útocích na tuto svobodu podnikaných od doby Humboldtovy a Schleiermacherovy až po dnešní dobu; byla to jakási martyrologie něm. universit nové doby. Věcně nepravil tu Kaufmann nic, co by již nebyl vyslovil před desíti roky na V. sjezdu německých historiků v Norimberce.[1] Kaufmann je radikál, pruský a protestantský radikál; nenávidí z duše katolictví, syllabus znamená podle něho větší nebezpečí pro stát než erfurtský program, a socialista za kathedrou je mu milejší než člen centra; stejně nenávidí byrokracii »od zeleného stolu«, která omezuje svobodu vyučování na universitách. »Badání vyžaduje plné svobody, jeho hranicí jest toliko jemu vlastní potřeba pravdy (Wahrheitsbedürfnis) a proto pro akademické učitele, kteří mají učit jako badatelé, není žádné jiné hranice než hranice vnitřní pravdivosti a vhodné formy.« Kaufmann protestoval proti stále častějšímu ignorování navrhovacího práva fakult, protestoval proti přežilému úřadu universitního soudce, proti obmezování vzájemného styku mezi fakultami různých universit, proti užívání výrazů »přesazování«

[1] Srovn. Georg Kaufmann, Die Lehrfreiheit an den deutschen Universitäten im XIX. Jahrhundert, Lipsko, 1895, str. 48.

(Versetzung) profesorů místo »povoláváni« (Berufung) v úředních spisech, atd. Dotkl se i samého zřízení universitního, žádaje zrušení rozdílu mezi ordináři a extraordináři, žádaje, aby i soukromí docenti byli právně i skutečně pojati do svazku učitelského sboru, aby habilitace soukromých docentů nebyla úplně ponechávána komisi habilitační a tím kandidát nebyl vysazován na milost a nemilost určité školy nebo kliky, nýbrž aby spolurozhodovali všichni odborní členové sboru, atd. »University musí, tak končil řečník, odstranit mnohý starý zlořád; avšak vlády nechť si vezmou k srdci slova Savignyova: Man kann die Universitäten zerstören, etwas anderes, besseres jedoch an deren Stelle zu setzen, ist unmöglich.«

Jiná přednáška rázu manifestačního byla přednáška Šebastiána Merkle, professora dějin církve, dogmatu a křesťanské archaeologie ve Würzburce. Merkle je katolický theolog, ale »modernista«, a právě jeho modernism učinil jej, tuším, slavnějším než jeho vlastní činnost, věnovaná dějinám tridentského koncilu a díla Görresova. Přednášel v Berlíně před publikem velice hojným a veselým »O katolickém posuzování doby osvícenské«. Merkle nepřednáší, nýbrž káže; ale nekáže jako obyčejný kazatel, nýbrž jako mučedník, jehož hlas, oči a celá tvářnost jsou exaltovány protivenstvím za pravdu a visemi pravdy. Poslouchal jsem ho chvíli, pak jsem odešel... Finke jako předseda chválil prý vědu i temperament přednášejícího. Nemohu říci o vědě, jíž jsem nepoznal, ale temperament tohoto mučedníka mě odpudil; mám za to, že i věda, každá věda, má netoliko methodu badání, nýbrž i methodu přednesu a podání, a že tato methoda přednesu a podání je tím účinnější, čím jest prostší, opravdovější, čistší a řekl bych s Fustelem de Coulanges cudnější. Mluví-li Max Dvořák o umění hlasem měkkým, laskavým a dobrotivým, dojem je příjemný, protože harmonický; káže-li Šebastián Merkle o katolickém očerňování osvícenství a horlí-li s křečovitým zanícením, že v dějinách osvícenství ne mnoho, ale všechno jest ještě vykonati, působí dojmem, jenž není ani opravdový ani hluboký, a jenž vzbuzuje nanejvýše veselost zvědavého publika.

Tím končím skupinu přednášek programmových a manifestačních a přecházím k ostatním přednáškám, seskupeným podle jednotlivých sekcí; nechtěje však rozvléci tento referát přes míru, spokojím se většinou prostým zaznamenáním titulu přednášek.

I. sekce. Dějiny orientální. — Borchardt (Kairo): Náhrobní památky králů páté dynastie (srv. výše). — Steindorff (Lipsko): Staroegyptské župní zřízení (Gauverfassung). — C. H. Becker (Heidelberk): Základní

linie hospodářského vývoje Egypta na počátku arabské doby. — Gunkel (Giessen): Egyptské parallely k Starému Zákonu. — Sellin (dříve ve Vídni, nyní v Rostoku): Výsledky vykopávin v Palestině pro dějiny Palestiny v době předisraelské. — Haupt (Baltimore): Galilejští. — v. Lecoq (Berlín): Cesty a práce v čínském Turkestánu. — Kern (Berlín): Historicko-genealogický rukopis z jižní Arabie. — Rathgen (Berlín): Ochrana archeologických nálezů v král. museích.

II. sekce. Dějiny hellenské a římské. — Eduard Meyer (Berlín): Elefantinský papyrus s dějinami mudrce Achikasa. — Jacoby (Kiel): Plán nové sbírky fragmentů řeckých historiků. — Illberg (Lipsko): Antické lékařství. — Neumann (Štrasburk): Decemvirát a listina konsulů. — Skutsch (Vratislav): Princip latinského tvarosloví. — Fabricius (Freiburk): Německé badání o limesu.

III. sekce. Politické dějiny věku středního a nového. — Fester (Kiel): Sekularisace historie. — Kaser (Vídeň): Utvoření moderního života státního v německých územích na konci středního věku. — Seeliger (Lipsko): Stav Grundherrschaftu v německých dějinách. — Marcks (Hamburk): Z mládí Bismarckova. — Busch (Tubinky): Bismarck a vznik severoněmeckého bundu. — Spahn (Štrasburk): Noviny jako pramen nejnovějších dějin a dnešní možnost jejich užívání.

Seeliger jako řečník (přednášku jsem, bohužel, zaslechl jen v pěti minutách, tak že o obsahu nemohu referovati — je však otištěna ve výborně redigované »The American Historical Review«, sv. XIV., 1909, Nr. 2), zdá se mi, že náleží mezi nejlepší mistry slova na německých universitách; již fysiognomie je jiné formy. — Seeliger připomíná spíše poslance než německého professora (sit venia verbo) »lesního typu«; mluví živě, s temperamentem, ale hlasem tak mohutným, tak heroickým, že se mi až zdálo, jako bych slyšel Siegfrida na scéně a ne — agrárního historika za kathedrou. — Erich Marcks přednáší též živě, někdy duchaplně, ale postava, gesta i hlas jsou tak křečovité, že toliko zájem, jejž vzbuzuje hrdina, a věcná hodnota přednášky překonávají disharmonii mezi hrdinou a jeho historikem. Ale Marcks je zajímavý i jinak. Původně studoval dějiny francouzské (Schůzka Bayonneská 1565 a Coligny) a anglické (královna Alžběta), potom obrátil se k německým dějinám nové doby, nejprve k Vilémovi I. (Kaiser Wilhelm I. 1897. 5. vyd., 1905, původně v Allg. Deutsche Biographie 42) a potom k Bismarckovi; svou obsáhlou erudici, která se citlivě orientuje k největším otázkám současným (jak svědčí jeho »Deutschland und England in den grossen europäischen Krisen seit der Reformation« 1900, a přednáška »Die imperialistische Idee in der Gegenwart« 1903), a jmenovitě svým talentem psychologa a literáta náleží mezi přední politické historiky dnešního Německa; jako politický historik Marcks je individualista, historik hrdin, vyrostlých z určité půdy a doby a spojených nerozlučně s těmito »mocnostmi«. Tak císař Vilém I. jest mu soujem (Innbegriff) dlouhého vývoje, stělesnění staropruské minulosti, staropruského způsobu a staropruského státu; »v něm se toto vše vyrovnalo a doplnilo, ne sice v geniálním, ale přece ve velkolepém zjevu; v něm staroprusství překonalo samo sebe a potom svoje nejlepší přeneslo do nové doby; v něm staroprusství zůstává historicky nesmrtelným na vždy.« Marcks je biograf moderního slohu, a to docela vědomě: hrdinové, jako Vi-

lém I. a jako Bismarck, jsou mu »živou duší doby a národa«, oni tvořili historii jako pokračování předešlého vývoje, oni určují typy a epochy v historii skutečné i pravé. Konečně (a to je nejpoučnější) Marcks, tak jako Lenz a jiní, je historik vysloveně nacionálně-pruský, historik, který s pietou pomořuje se ve studium »nesrovnatelně veliké doby«, jakou bylo »velké desítiletí« (1862—1871) a »léta císařská«, 1871—1888, a který apotheosuje svého Viléma a svého Bismarcka jako stělesnění celého národa. Pro studium mentality dnešního Německa není poučnějších exemplářů, jako jsou tito historikové i pedagogové, ryze a otevřeně národní, a pro vývoj a směr dnešní historiografie jsou neobyčejně pozoruhodní tito ochránci »nekonečných pokladů«, jež hrdinové národu svému byli zanechali. — Martin Spahn náleží mezi nejznámější historiky německé, a to nejen jako syn známého vůdce centra a jako hrdina v štrassburské affaiře, nýbrž i svými spisy, jichž themata a tendence znamenají obyčejně jistou sensaci vědecky-politickou (Johannes Cochlaeus, 1898, Der Grosse Kurfirst, 1902, Leo XIII., Das deutsche Zentrum, 1907); velice mladý pán, řekl bys student a ne řádný profesor universitní, přednášel hlasem energickým a smělým o thematě neméně smělém: zda a jak jest užívati novin jako pramene pro současné dějiny? Spahn rozhodně přisvědčuje, že noviny jsou velice cenný pramen historický, mají přednosti, jakých nemá žádný druhý druh pramenů; neboť přinášejí ohromné množství zpráv, jsou neobyčejně sensitivní (sensibel) k hnutím národního života, na př. v německých dějinách ke kulturnímu zápasu, k hospodářským názorům r. 1879 nebo k sociální politice. Přejavše úlohu dřívějších letáků, zpracovávají veřejné mínění, podněcují city národa a udržují národ ve snahách postupu; konečně (a to je nejdůležitější) noviny jako orgány stran jsou vzácným pramenem životního procesu politických stran a tím ve svém celku pramenem poznání celého života vnitřně politického. Avšak tento pramen nutno zpracovati a učiniti z něho užívatelnou pomůcku vědeckých prací; negativně nutno elimitovati zpravidla noviny jako pramen pro všeobecné dějiny politické, a za druhé nutno činiti rozdíl mezi redakčními příspěvky čili osobním, duševním majetkem novin a mezi zprávami čerpanými z korrespondencí nebo od cizozemských zpravodajů, jakož i příspěvky, pocházejícími od vynikajících politiků, zvláště od uznaných vůdců stran. Noviny nutno studovati především jako orgány politických stran. Proto nejlépe by bylo s ohledem na německé dějiny omezit se v periodě 1859—1890 (která je epochou vývoje stran i novin) nejprvé na dobu let 60. a potom postupovat dále. Za tím účelem je však nutno postarat se o shromáždění a zachování obrovské massy novin, rozptýlených na všechny strany a tištěných na špatném papíře; je nutno zřídit říšské museum novinářské (Reichszeitungsmuseum), jež by obsahovalo všechny noviny více než lokálního významu, tištěné v jednom vydání na trvanlivém papíře, a kromě toho všechny tištěné korrespondence, všechny směmovní zprávy, tiskopisy politických spolků, letáky atd.; toto museum by měli založiti nakladatelé předních listů s pomocí státu. — Tyto vývody Spahnovy byly přijaty skepticky od historiků: Dietrich Schäfer, jenž dříve psal o témž thematě, nevěří ve velkou cenu novin pro současné dějiny; Schmoller dovozoval z vlastní zkušenosti, že pro ekonomické dějiny nanejvýše statistické a bursovní výkazy mají cenu; konečně Lamprecht upozorňoval na to, že třeba činit rozdíl mezi množstvím lokálních listů a několika listy velkými, a že celá otázka lépe se

hodí k projednávání na příštím sjezdu německých historiků. Při tom také zůstalo. —

IV. sekce. Kulturní a duchovní dějiny středního a nového věku. — Voretsch (Tubinky). K dějinám pověsti Nibelungů ve Francii a Německu. — Jostes (Münster): Sigmund, Siegfrid a Viktor. — Schröder (Gotinky): Vlastní jména Anglosasů. — Morf (Frankfurt): Badání o nářečích románských. — Heisenberg (Würzburk): Základy byzantské kultury. — Schuchhardt (Berlín): Počátky středověkého panského hradu. — Münch (Berlín): Theorie o vychování knížat v průběhu věků. — Köster (Lipsko): Scéna a drama. — May (Tubinky): Lamarck a Darwin. — Sudhoff (Lipsko): Demonstrace k lékařské grafice středověké. — Gerland (Claustal): Stálost vývoje fysikálních poznatků.

V. sekce. Dějiny právní a hospodářské. — Otto Fischer (Vratislav): Cíl a methoda právně-historického studia. — Pappenheim (Kiel): Umělé příbuzenství v germánském právu. — Rietschel (Tubinky): Politika Jindřicha Lva při zakládání měst (HZ. 1909, 2. Heft). — Stutz (Bonn): Karolinský desátek. — Dopsch (Vídeň): Starší sociální a hospodářská ústava alpských Slovanů. — Rachfahl (Giessen): O některých základních otázkách ústavy. — Kübler (Berlín): O defektech v řecko-římských listinách papyrusových. — Tato sekce, již řídil starý prof. Gierke, byla, zdá se mi, nejpřesnější a nejmethodičtější ve svém programmu, jenž byl pečlivě rozdělen 1. na otázky methody, 2. na dějiny římského práva a dějiny právnictví, 3. dějiny germánského práva, 4. dějiny románského a církevního práva a 4. dějiny hospodářské. Nejsa odborníkem, nemohu o obsahu uvedených přednášek referovati a dovoluji si toliko upozorniti na vývody Fischerovy o požadovaných změnách studií právně-historických (srov. Vossische Zeitung ze dne 11. srpna 1908) a podotknouti o přednášce Dopschově, že to bylo od začátku do konce vyvracení známých theorií Peiskerových, jmenovitě theorie o županech, o žárovém hospodářství a o zádruze. Přednáška Dopschova byla přijata s neobyčejně živým zájmem německých historiků (Rietschel, Rachfahl), kteří s díky kvitovali konečné odbytí Peiskrových vývodů, jež ovšem pan přednášející vystavoval (aspoň ten dojem jsem měl), jako by byly obecně přijímány od historiků slovanských. Proto bylo velice včasné vystoupení prof. Vinogradova, jenž věcně sice souhlasil s Dopschem stran »Luftconstructionen« Peiskrových, ale obracel se proti příliš racionalistickému redukování všeho vývoje starých Slovanů na hospodářské poměry a za druhé poukazoval na keltické poměry a vliv jejich na východ. A ještě včasnější byla poznámka Murkova, jenž »s naší strany« upozorňoval na filologické argumenty prof. Janko proti Peiskrovi.

VI. sekce. Církevní dějiny. — Wilpert (Řím): Mosaiky chrámu Santa Maria Maggiore. — Holl (Berlín): Sv. Theodor. — Jülicher (Marburk): Vydání zdánlivého listu Chrysostomova. — Loofs (Halle): Sardická synoda z r. 343. — Harnack: Kommentář Aponiův k písni písní (5. st.). — Finke (Freiburk): Dnešní stav badání o době předreformatorské (vyjde pravděpodobně tiskem). — Lulvès (Hannover): Papežské volební kapitulace. — Karel Müller (Tubinky): Vznik evangelické církevní ústavy (důležité i pro české dějiny církevní, XVI. st., viz HZ. 1909). — Kehr (Řím) a Brackmann (Marburk): Plán publikace Germania Sacra (připojen

plán, pozoruhodný i pro nás, srov. HZ., 1909). — Loesche: Monumenta Austriae evangelica (již vycházejí).

VII. sekce. Archaeologie a dějiny umění. — Robert (Halle): Corpus reliefů sarkofágů. — Körte (Gotinky): Chronologie mladšího umění etrurského. — Sarre (Berlín): O ruinách v Rusafa-Sergiopolis a Halebije-Zenobia. — Heberdey (Vídeň): Archaické skulptury Porosské z Akropole. — Schrader (Inšpruk): Archaické skulptury mramorové v athénském museu Akropolském. — Poppelreuter (Kolín): Budoucí pojednávání o dějinách umění pozdní antiky. — Wiegand (Cařihrad): Odkrytí byzantských klášterů a nástěnných maleb v pohoří Latmos u Miletu. — Goldschmidt (Halle): Románská stavební ornamentika v Německu. — Swarzenski (Frankfurt): Karolinské a románské malířství v Solnohradě. — v. Falke (Berlín): Římsko-germánské elementy v obrazovém vyšívání středověkém.

VIII. sekce. Pomocné vědy historické. — Bresslau (Štrasburk): Mezinárodní vztahy v středověké diplomatice. — Baumgarten (Řím) o jeho paleografícko-diplomatické sbírce papežských listin. — Tangl (Berlín): O dvou listinách nově získaných pro paleografický apparát berlínské university. — Bailleu (Berlín): Tajný státní archiv berlínský (prohlídka výstavy archivu). — Prohlídka novostavby berlínské královské bibliotheky (podle zvláštního podrobného plánu). — Haebler (Berlín): Práce o novém celkovém seznamu inkunabulí. — Escher (Curych), Eichler (Štyrský Hradec) a Fick (Berlín): Centrální katalogisování, informování a půjčování mezi bibliothekami rakouskými, švýcarskými a německými (přijata resoluce pro bibliothekáře pozoruhodná; jest otištěna v Kongress-Tageblattu, str. 293). — Menadier (Berlín): Mincovní právo německých kmenových vévodů. — v. Schrötter (Berlín): Pruská mincovní politika v 16. století. — Wrede (Marburk): Jazykový atlas německé říše. — Curschmann (Greifswald): Plán historického atlasu starých provincií pruského státu. — Krabbo (Berlín): Severní Evropa podle Adama Brémského.

(Pokračování.)

Universitní extense.

Upřímné slovo pořadatelům, obecenstvu, přednášejícím.

F. Ž.

Když se před časem uskutečňovala krásná myšlenka, přiblížiti universitu a její vědu širokým vrstvám lidu přednáškami odborníků po městech i vesnicích, slibovali si jistě mnozí, nadšení pro vzdělání a jeho co největší rozšíření, že universitní extense budou velice vlivným činitelem a bohatým zdrojem poučení a podkladem zdárného osvětového a mravního pokroku.

Pamatuji se podnes živě na první svou zkušenost s extensní přednáškou. Byl jsem jí přítomen ne v místě svého pobytu, nýbrž v cizím městě, větším a živějším, kam jsem přišel za jiným účelem. V prostranném sále tělocvičny čekalo několik set posluchačů, dychtících po poučení. Nebudu jmenovati přednášejícího profesora; byl to jeden z našich nejvýznačnějších pracovníků pro lidovou osvětu. Přednáška vyžadovala od posluchačů soustředěné pozornosti, svědomitého přemýšlení, předpokládala značně vysokou úroveň všeobecného předběžného vzdělání. Ale ani nejprostší člověk neodešel bez porozumění — aspoň v podstatě — pro to, na čem řečníkovi hlavně záleželo; i nejvzdělanější pak byl upoután a poučen.

Tak jsem si tehdy vroucně přál, aby se do každého, každičkého místa naší vlasti roznesla takováto bohatá setba osvěty, uvědomění.

Dočkali jsme se universitních extensí snad ve všech venkovských městech a městečkách, ano tu a tam i po vesnicích. Přečkali jsme už nejméně jedno desetiletí činnosti této instituce, od které jsme čekali znatelný kulturní pokrok.

Nesplnila se větší část toho, čeho jsme se nadáli. Universitní extense nesplnily očekávání a tím nesplnily svého úkolu.

Vím, že deset let jest mizivě krátká doba. Nečiním také výtky nikomu, ale stopoval jsem extense v několika místech již a nashromáždil jsem sám a od jiných řadu zkušeností, které by se měly zužitkovati k tomu, aby pořádání přednášek zanechalo trvalejší a bohatší stopy.

Nechci nic předpisovat, jen své zkušenosti předložit k úvaze. Jsem jist, že mnoho jiných účastníků a pozorovatelů by mohlo snésti svá pozorování, která by pak měla býti vzata v úvahu i od extensního výboru pražského.

Předně se obracím k pořadatelstvu místnímu.

Obyčejně se ujme pořadání extensí některý spolek anebo vzdělávací odbor určitého spolku. Začaly studentské spolky krajinské na mnohých místech, přidružily se jednoty sokolské, spolky odborné a j.

Pokud pořádá který spolek extense především anebo výhradně pro své členstvo, nemám, co bych vytýkal anebo radil. Ale když extense mají býti pro celou veřejnost bez rozdílu, přesvědčil jsem se zkušeností na několika místech, že pořádání extensí určitým spolkem vadí všeobecné účasti. Nejméně závadné se mi zdálo pořadatelství studentského spolku. Studentstvo jest takový živel ze všech vrstev pocházející a k žádné nenáležející, že za ním jdou všichni neb aspoň ze všech někteří.

Jakmile však se ujal pořadatelství některý jiný spolek, ať odborný, ať stavovský, ať konečně i takový, jako je Sokol, vždycky se ve veřejnosti pohlíželo na serii přednáškovou jako na soukromý podnik spolkový, a široká veřejnost nebyla zasažena, některé vrstvy nebo třídy nebo kruhy se samy vylučovaly, účastnili se z nich nanejvýše jednotlivci sporadicky.

Příklad: v některém místě pořádala extense Národní Jednota Pošumavská, spolek sice všenárodní, ale ve skutečnosti též společenské středisko určitých, zámožnějších vrstev, a to i s určitým zabarvením stranicko-politickým. Cyklus byl velmi šťastně sestaven, zvláště s hlediska populární propagace osvěty, ale — lid, vrstvy dělnické, v tom městě velice četné, se nedostavily. Proč? Vylučoval je někdo? Nikdo! Ale jaksi si netroufaly, necítily se doma mezi zámožnějším posluchačstvem. Přišel tu a tam jednotlivec prvně, podruhé již se nedostavil.

Podobné zkušenosti jistě učinil jinde spolek jiný.

Co z toho vyvozujeme?

Za nejvhodnější pořadatelstvo extensí pokládám zvláštní, schválně k tomu účelu sestavený výbor skládající se opravdu ze zástupců všech vrstev, stran, směrů.

Zástupce každého spolku a každé vrstvy pak pokládá za svou povinnost buditi účast mezi svými druhy, a zastoupené strany a směry mají pak hojnou někde korporativní přítomnost za věc své cti.

Je-li kde vzdělávací sbor takto — a jen takto! — všeobecně složený, může převzíti sám velmi vhodně úkol pořadatelský, ale opakuji: jen kde je tak složený ze všech.

Místnímu pořadatelstvu platí ještě i můj druhý appell, který se týká výběru a sestavení přednášek.

Mám zkušenosti, že výběr takový nebývá dost promyšlený, účelný. Někdy jej učiní jednatel nebo pořadatel místního spolku, dle svého nejlepšího svědomí sice, ale sám, a tudíž dle své chuti nebo dle svých potřeb, proto jednostranně. Jindy místní pořadatelstvo ponechá výběr pražské universitní extensní komisi, a ta ovšem může postupovat jen dle hledisek všeobecných a namnoze zevnějších, přidělí na př. přednášku profesorovi dosud nedožádanému od jinud, ať se týká přednáška čehokoli.

Výsledek a prospěch universitních extensí závisí od účelné a vhodné volby přednášek. Proto musí pořadatel-

stvo největší péči věnovati sestavení přednášek. Rozhodovati tu musí místní potřeby, a nic jiného.

Každá přednáška má býti celkem pro sebe. Ale poněvadž jediná přednáška je jako kapka v moři jen, doporučuje zkušenost cykly 3—4 přednáškové o jednom předmětě.

Na druhém místě třetí výzvou obracím se k posluchačstvu a obecenstvu vůbec, i tomu obecenstvu, které dosud nebylo posluchačstvem.

Obecenstvo je značně různorodý živel. Máme všude jednotlivce nebo kruhy i vrstvy, které pro sebe extensí nepotřebují, totiž myslí si, že nepotřebují. Ve městech, mezi tak zvanou inteligencí, jsou takové zjevy dosti četné. Na vesnicích jsou lidé vesměs chtivější, méně blaseovaní, přístupnější. Výjimku činí ojedinělí lidé bohatí, ale nevzdělaní a domýšliví. S těmi na stejném stupni stojí ve městech jednotlivci ze všech tříd a povolání, kteří nemají naprosto žádného porozumění pro vzdělávací činnost, poněvadž necítí potřeby vzdělání pro sebe. Těm prozatím není rady ani pomoci. Ale městské intelligenci bych rád připomenul, že nevěřím u nikoho v naprostou dostatečnost a konečnou ucelenost jeho vzdělání. Naše školské i vysokoškolské vzdělání je po výtce odborné. Extense jsou ze všech oborů a tudíž obsahují něco pro každého k doplnění a rozšíření jeho vzdělání. A kdyby to byla i přednáška z tvého vlastního oboru, jejž jsi studoval a jejž provozuješ, jsi-li jen pět let z university venku, potřebuješ souvislosti s tím, co se ve vědě stalo od té doby. Řekneš as, že extensní přednášky nepodávají nejnovějších výzkumů. To ne, k tomu nejsou, ale každý docent ví a i populárně poví víc, než víš ty.

Intelligence by nemělanikde chybět na extensních přednáškách. Vymizet by měl typ soběstačícího, domýšlivého, bezinteresného »intelligenta«.

Průměrně živější zájem mají tak nazývané střední vrstvy, ač ne vesměs, a dělnictvo.

Ale při zmíněné již běžné jednostrannosti v pořadatelstvu vychází právě dělnictvo přečasto naprázdno. Neúčastní se, a to proto, že se jaksi ostýchá, že si netroufá mezi ostatní, do místnosti, kam jindy nechodí. Dělnictvo by mělo proraziti předsudek velice rozšířený, domnění, že všichni nedělníci jím pohrdají, za ně se stydí, v nejlepším případě blahosklonně s ním jednají. Dělnictvo má víc upřímných přátel, než tuší, než někdy chce vědět. Když se pořádají ve městě extense, ať je pořádá kdokoli — pryč s předsudky, obavami — výmluvami! Bylo by lépe, kdyby se pořádaly za součinnosti dělnictva, ale nepořádají-li se tak, jsou přec pro všecky, jsou veřejné: Dělnictvo má užít příležitosti, kdy se mu na dosah přibližuje vysoká škola. Nikdo z nás se ani nepozastaví nad vaším ošumělejším anebo lacinějším kabátem! A pozastaví-li se, nedělejte si z toho nic vy — my si to s ním vyřídíme. A ostýchal-li by se přece jednotlivec, smluvte se, přijďte po dvaceti, po padesáti, hromadně; to vám zvýší zmužilost.

Ve »středních vrstvách«, někdy velmi zámožných, a právě těch zámožných, shledáváme se s oněmi typy lidí, kteří nemají smyslu pro

ušlechtilejší podnik duchového rázu, ani pro přednášku, ani pro ušlechtilou zábavu. Tu je věcí stavovských organisací, aby účinkovaly na jednotlivé mezi sebou Broučky vhodným způsobem a budily v nich smysl pro vzdělání.

V celku: Obecenstvo a posluchačstvo má být jednotno v extensích; žádné třídění, žádná povýšenost, ale také žádná nemístná ostýchavost. —

Smím se konečně také čtvrtým pozorováním a přáním obrátiti na přednášející profesory vysokých škol?

Netroufám si, bojím se, že nebudu vůbec slyšen, anebo že budu nevšímavostí odbyt.

Ale bylo by to správné a místné? Páni profesoři přijedou mezi nás, přednášejí a odjedou zase do Prahy, kde mají málo příležitosti seznámiti se se skutečnými potřebami kraje. Snad si přečtou referát v krajinském listě, kde se buď všeobecně podá zpráva nebo se všecko povinně pochválí — a dost.

Snad bude přednášející profesory zajímat — mělo by je zajímat — že namnoze universitní extense nepřiléhají ku potřebám kraje a obyvatelstva.

Vím dobře, že věda a vzdělání je pro všecky, ale přece ne pro všecky absolutně stejně.

My venkovští posluchači bychom si přáli, aby volba themat se dála se zřetelem na naše potřeby. Čistě rolnické městečko má slyšet o něčem jiném než průmyslové centrum a podobně jinde. Nežádáme a nechceme tím, aby nebylo themat všeobecných, pojících všecky kouty vlasti a zajímavých pro všecky, ale vedle těchto chceme, aby byl pečlivý výběr themat speciálních, důležitých dle potřeb a poměrů. Nechť se páni profesoři neurazí, troufáme-li si my, kteří nemáme jejich odborné vědecké kvalifikace a schopnosti, ale žijeme mezi lidem, známe jeho potřeby, troufáme-li si říci, že o některém v seznamu vedeném thematu by vůbec nebylo třeba přednášeti po venkově, poněvadž je to předmět specielně odborný, theoretický, školský, nebo pouhý pro odborníka sic důležitý a zajímavý, ale pro celek, pro průměrného i vzdělaného posluchače postrádatelný, ano zbytečný výsek, pouhý úlomek, neobohacující nás.

My potřebujeme spíše celkové přehledy než specielní studia, nám je milejší široký výhled a rozhled, než mikroskopický výsek. Abych mluvil konkretně: my ve venkovských městečkách žijící a živořící lidé toužíme spíše po odborném, živém, obsažném (ne ovšem prázdně povšechném) výkladu o smyslu a duchu českých dějin, než na př. po vztazích mezi Čechami a Byzancí v určitém věku; nás zajímá biologie a geologie atd., ale ne jen určitý druh měkkýše jakéhokoli a pod. Chceme něco životného a ne učeneckého.

Tolik co do obsahu a výběru přednášek. K tomu otázky methodické.

Byl jsem účasten extensí v několika místech, slyšel jsem celou značnou řadu profesorů. Mohu na sobě posoudit účinek přednášek a mám zprávy od jiných.

Některý přednášející předpokládá příliš mnoho předběžných vědomostí, jaké mohou míti nanejvýš odborně připravovaní studenti jeho auditoria nebo laboratoře, jiný nepředpokládá téměř nic, a jeho »populárnost« je přílišná.

Vím, že úkol universitního profesora v přednáškách je velice komplikovaný: sám je odborník, snad specialista, a má mluvit k neodborníkům; posluchačstvo je velice různorodé: od nejvzdělanějšího absolventa university s doktorátem až po nejprostšího muže, který vychodil jen obecnou školu. Víme, že nemůže profesor poskytnout všem stejně. Ale to musíme žádat, aby poskytl každému něco. Vždyť pouhý pohled do posluchačstva jej poučí, koho má před sebou, kterých vrstev je víc, a od toho je odborníkem, aby na místě dovedl zařídit způsob i obsah své řeči podle posluchačstva tak, aby skutečně nikdo nelitoval, že přišel, aby si každý aspoň něco odnesl.

Jiná formální věc: my venkované nemáme v celku rádi, když řečník svou předem připravenou přednášku mechanicky do slova čte. Proč? Zdá se nám, že nemluví k nám a pro nás, že nemá zřetele k nám. Ale také nemáme rádi, když je příliš patrno, že mluví nepřipraven. Proč, nemusím vykládati: nikdo nemá rád, když se mu dá pocítiti, že pro něho je všecko dobré.

Kdyby profesoři po venkově přednášející věděli, s jakou dychtivostí a namnoze s jak velikou obětí přišli mnozí třeba ze značné vzdálenosti, z čisté, hluboké touhy po duševním obohacení, musili by si vážit takové vědychtivosti, s jakou se pravidelně neshledají ani v řadách svých universitních posluchačů, a každý by se jistě snažil, aby jí nezklamal ani u jediného.

Napsalo se právem o dětské literatuře, že pro děti jsou nejlepší spisy a nejlepší spisovatelé právě tak dost dobří. My venkované jsme děti ve vědě. Smějí nás odbývat všednostmi? Velkoměšťák, student, má desatero jiných příležitostí ukojiti své intellektuelní potřeby. My na venkově máme jen tuto jedinou. Upravte nám ji tak, aby nás nezklamala!

Ani byste nevěřili, páni profesoři, jak trefně a při tom jemně dovede mnohý prostý myslivý samorostlý venkovský člověk ne snad posouditi odbornou vědeckost vaší přednášky, ale oceniti životnost vaší vědy a vnitřní pravdivost a hodnotu vaší řeči!

Na výroční schůzi moravského osvětového svazu v Brně vyslovil pozorovatel velice skeptické pochybnosti o účelnosti a úspěšnosti přednáškové činnosti vůbec a extensní zvlášť. Tvrdím, že nadsazuje na stranu nepříznivou. Přes všecky nesplněné tužby pokládám universitní extensi za krásnou, dobrou, zdravou instituci. Soudím však, že by mohla vykonati daleko víc kulturní práce, kdyby si svůj specielní, ale přece v celku souvislý úkol jasněji uvědomili a promyšleněji prováděli pořadatelé — posluchačstvo — přednášející. Společně by učinili tito činitelé z extense neodolatelnou kulturní mocnost budoucnosti.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Finanční plány a sanace zemských financí. — Plavební dávky v Německu. — Plány ministerstva obchodu na podporu průmyslu.

Rozpočty nejbohatších evropských států vykazují deficity. Anglie, Německo, Italie a Rakousko-Uhersko hledají nové prameny příjmů, aby zabránily vzniku deficitů chronických. A všude potkáváme se s týmž zjevem, s houževnatým odporem proti novým daním, jichž břemeno nikdo nechce na se vziti ani ve znamení vlastenecké obětavosti, kterou se snaží různé časopisy vznítiti v poslední době v Německu. Jak patrno, jedná se o úkaz všeobecný, který jest podmíněn týmiž příčinami. Jest to horečka zbrojení, která jest jeho příčinou, a kdyby se mělo začít s vážným léčením, musilo by se jíti k této příčině a zde začít: zmenšovat náklady zbrojení. Na místě toho vidíme pravý opak. Horečka zbrojení stoupá a nutným důsledkem toho musí být vzrůstání daní a po případě deficitů. Mane vtírá se otázka, jak daleko to může jít. Kdyby se dalo dohlédnouti cíle, měli bychom rázem odpověď téměř na všecky hospodářské otázky, které dnes hýbají myslemi lidstva. Nechceme-li být však fantasty, musíme se obrniti trpělivostí a čekati, až se cíl ukáže. Německá říše dostala při svém založení do vínku 5 miliard franků. Dnes po necelých 40 letech má právě tolik dluhů. A sumy rostou do závratných výší, přičtou-li se k tomu všecky dluhy zemí a komun. Podobně je tomu u nás. Jen poslední rok naší zahraniční politiky stál na jednu miliardu korun. K zúročení kapitálů a k ucpání nejkřiklavějších trhlin v státním hospodářství jest potřeba nových daní. Jest však zapotřebí ucpati také trhliny v zemských rozpočtech, otázka, která se luští u nás v Rakousku již plných 15 let, a která jest čím dále, tím beznadějnější. Začlo se s úděly osobní daně z příjmů a z daně kořaleční. Mezitím vzrostly zemské přirážky do výše, kterou možno považovat za nejvyšší míru snesitelného, země zavedly samostatné spotřební daně z piva a jiné. A deficity zemských hospodářství rostly úměrně a s nimi dluhy. Konečně loňského roku považovala vláda za nutné otázkou hnouti a uspořádala anketu. Mínění o sanaci zemských financí se v této expertise rozcházela. Jedni žádali nové daně zemské, druzí, aby stát převzal část břemen připadajících na zemské fondy. Vláda si vybrala starou střední cestu: úděly ze zvýšené kořaleční daně. Příslušná osnova byla podána parlamentu loni a prozrazovala z daleka, že pojednává o sanaci haličských, nikoli všech zemských financí. Klíčem pro vyměření údělů byla spotřeba

kořalky a ta jest v Haliči největší. Proto měla Halič dostati nejvyšší úděl. Tedy nikoli potřeba toho kterého zemského hospodářství, nýbrž spotřeba kořalky byla rozhodující pro sanaci zemských financí. Plán Korytowského padl, osnova stala se rozpuštěním parlamentu bezpředmětnou. Oživla ve změněné podobě teprve v předlohách ryt. Bilińského, které byly parlamentu předloženy před třemi týdny. Změna záleží v tom, že mimo zvýšení daně z kořalky se navrhuje také zvýšení daně z piva. Účel je i pokud jde o sanaci zemských financí jasný. Aby mohl zůstat pro vyměření údělů zemských klíč spotřeby, ale aby přece dostaly Čechy, které mají největší deficity, vyšší úděly, přibrán předmět daňový, který se v Čechách více konsumuje: pivo. Zvýšení daně kořaleční činí u lihu kontingentovaného 50 a u lihu exkontingentního 54 K za hektolitr, takže sazba by činila u lihu kontingentního 140 K, u exkontingentního 164 K za hektolitr. Daň pivní má býti zvýšena ze 3 K 40 h na 7 K za hektolitr 10stupňového piva, u piva silnějšího jest navržena daň úměrně vyšší (70 h za stupeň a hektolitr). Za to mají odpadnouti zemské pivní dávky, které se vybírají v rozmanitých výších. U nás 1 K 70 h za hektolitr. Poněvadž státní daň pivní se vybírá z mladinek, kdežto dávky pivní z hotového tovaru, poněvadž mimo to státní daň pivní jest splatna dříve než zemské dávky a mimo to odpadají různé jiné úlevy, činilo by skutečné zvýšení značně více než 100%. Osnova zavádí při rozdělování výnosu nových daní nové klíče dělení. Úděly v celku mají činiti 106 mil. K v r. 1910 a stoupati až do r. 1919 ročně o 2 mil. K.

Poněvadž nové úděly mají nahraditi všecky úděly dosavadní a mimo to ještě výnosy pivních dávek, převyšují navrhované úděly dosavadní příjmy zemské z těchto pramenů jen o okrouhle 40 mil. K. Při rozdělování údělů navrhuje osnova klíč dosti komplikovaný: měřítkem jsou dosavadní výnosy zmíněných zdrojů, počet obyvatelstva dle stavu z r. 1900, spotřeba kořalky a piva. Čechy by dostaly celkem K 31,119.000, Morava K 12,370.50, Halič K 18,664.000. Dosavadní úděly a výnos pivní daně činily v Čechách K 20,277.849, na Moravě K 7,468.637, v Haliči K 9,507.142. Čechám by se tedy zvýšily údělové příjmy o 53%, Moravě o 65% a Haliči skoro o 100%. Jest přirozeno, že plány finančního ministra se potkaly u průmyslu s tuhým odporem. Ještě tužší odpor dá se očekávati proti osnově zákona o zemských hospodářstvích, který jest podstatnou součástí plánu sanačního. Podstatná ustanovení této osnovy jsou, že rozpočet řádný nesmí ve výdajích přesahovati praeliminované řádné příjmy, že rozpočet musí býti schválen císařem a vyhlášen aspoň v podstatných položkách v zemském zákonníku, dále že sněm nesmí měniti usnesením rozpočet bez předchozího projednání v zemském výboru, a že výdaje v rozpočtu nesmějí býti zvyšovány, není-li postaráno současně o jich úhradu. Osnova chce zavésti nucený rozvrh přirážek, který na stoupí k úhradě vyšších rozpočtených výdajů automaticky. Po vzoru nejvyššího účetního dvora mají býti zavedeny v jednotlivých zemích zemské finanční kontrolní komise, jichž úkolem by bylo bdíti nad finančním hospodářstvím zemí, zejména zkoumáním hospodářství výdajového. Nelze popříti, že finanční hospodářství zemská potřebují naléhavě reformy. Avšak reforma, navrhovaná osnovou, neřeší problém celý, nýbrž zůstává

toliko při některých bodech jeho. Nejpovážlivější jest ustanovení o automatickém zvýšení přirážek ku krytí schodku rozpočtového. Povážlivé hlavně proto, poněvadž jak státní tak také zemský finanční systém potřebuje nezbytně jisté stálosti. Přirážky nedají se každoročně měnit bez nejpovážlivějších důsledků pro podnikatelské kalkulace a neustálenost berní fondových patří právě k nejhorším zjevům veřejného hospodářství. Ostatně v nejnovější době počíná také státní správa postupovati způsobem náhlým a nepředvídatelným. To platí zejména o zvýšení železničních tarifů. Zvýšení se nemá prováděti během roku, za několik měsíců po uveřejnění osnov, poněvadž dodávky, které se během roku realisují, byly kalkulovány dle starých sazeb. Politicky má osnova význam značný, hluboko zasahující do celé ústavy, poněvadž obmezení finanční znamená též obmezení kompetence zemských sněmů.

*

Říšská vláda německá publikovala před několika týdny osnovu zákona, kterou se mají zavésti v Německu na přirozených tocích, jakož i v přístavech dávky plavební. Úmysl, zavésti plavební dávky, chová pruská vláda již po několik roků. Zákonným projevem jeho jest ustanovení pruského zákona z 15. dubna 1905 o stavbě průplavů a vodních cest, které praví, že na přirozených tocích se mohou vybírati dávky za použití zařízení, sloužících k ulehčení dopravy. Ustanovení zůstalo neprovedeno jednak pro mocný odpor, který se proti němu vznesl, a který konečně došel výrazu také ve spolkové radě německé, jednak proto, poněvadž provedení jeho překážela říšsko-německá ústava. Nejnovější osnova chce odstraniti nejdůležitější argument odpůrců plavebních dávek a mění proto příslušná ustanovení ústavy. Nejdůležitější ustanovení osnovy jsou: na přirozených tocích a v přístavech mají býti vybírány dávky za použití takových zařízení, která jsou dopravě ku prospěchu. Výše dávek nesmí přesahovati náklady spojené se zařízeními. V dopravě místní určuje výši dávek ten který stát. Při dopravě procházející několika státy může býti vybírána dávka jediná, a to ve výši, která bude stanovena společnou dohodou zúčastněných států. Pro nás, zejména pro Čechy, by mělo zavedení plavebních dávek veliký význam. Nepřihlížíme-li k tomu, že Německo by mohlo pro naprostou neurčitost zákonného ustanovení o výši dávek sledovati zavedením jich zvláštní hospodářsko-politické cíle, namířené proti rakouskému vývozu labskému, který jest velmi značný, spočívá zásadní význam každého stížení labské dopravy v tom, že se nám ztěžuje přístup k moři, pro nás nejblíže a nejvýhodněji položenému, a těžisko námořního vývozu se přesunuje na Terst, čímž se posiluje na náš neprospěch posice vídeňské a alpské konkurence. Význam toho zažili jsme hospodářsky už jednou, a to při zavedení diferenčních cel terstských a rjeckých, zkoušíme takřka denně tarifní politikou státních drah. Vážnou překážkou zavésti plavební dávky v Německu jsou mezinárodní smlouvy, mezi nimi též smlouva mezi severoněmeckým spolkem států a Rakousko-Uherskem z 22. června 1870. Rakouský ministr obchodu prohlásil nedávno v parlamentě a v průmyslové radě, že vláda jest ochotna hájiti svobodu

plavby na volných tocích zaručenou citovanou mezinárodní smlouvou. Záleží ovšem dost na tom, jak se bude rakouská vláda chovati, ale ještě více záleží na tom, jakou cenu má mezinárodní smlouva a jak se bude vykládati. Jsou pesimisté, kteří nevěří, že by se dala udržeti proti pruskému tlaku svoboda plavby.

*

V posledních 10 létech stalo se v rakouském ministerstvu obchodu modou, projevovati průmyslu přízeň výnosy o úlevách při zakládání průmyslových závodů. Ačkoli nelze upříti, že před 10 lety byla nezbytna náprava starého byrokratického, moderním proudům nepřístupného řízení schvalovacího, jest stejně nepochybno, že rakouští ministři obchodu jezdí v poslední době po tomto tematě hlavně z důvodů, aby získali si přízeň průmyslníků. Nejdále si zajel v této agitační šabloně nynější ministr obchodu Weisskirchner. Tak dlužno se dívati na výnos, který nejnověji rozeslal obchodním a živnostenským komorám a různým průmyslovým korporacím, a který slibuje vzíti v bližší úvahu otázku vyvlastnění k účelům průmyslovým. Výnos probírá dosavadní právní stav a ukazuje, že v jistých případech může vyvlastnění k účelům průmyslovým již teď nastati, zejména podle zákona o vyvlastnění k účelům železničním, dále podle zákona horního a podle zákona o dobývání nafty. Ukazuje dále, že by bylo žádoucno, aby průmyslu se dostalo větší volnosti pohybu, poněvadž se mu ukládají různé povinnosti v zájmu ochrany dělnictva a v zájmu ochrany práv sousedských, kterým přirozeně nemůže vyhověti tou měrou, je-li nucen počítati s cenami pozemků, které se na něm požadují. Dále ukazuje výnos k tomu, že ceny pozemků nezřídka právě zásluhou průmyslu stoupají. Přes všecky tyto teoreticky docela oprávněné konkluse dochází však výnos sám k poznání, že by mohlo býti takovéhoto všeobecného dobrodiní zneužíváno k sobeckým účelům jednotlivců, což by se dalo tím spíše čekati, že hranice mezi »obecně prospěšným zařízením«, které jest ve smyslu § 365 obč. zák. podmínkou vyvlastnění, nedá se žádným způsobem určiti, zvlášť v moderní době, kdy se akcentuje takovou měrou souvislost mezi obecným blahem a činností podnikatelskou. Celý výnos tedy sám sebe potírá, jest, jak se zdá, jen novým tematem, kterým rakouský ministr obchodu hledí získat přízeň průmyslníků, ovšem ne pro sebe, nýbrž pro stranu křesťansko-sociální.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Zákon o trvání pracovní doby v živnostech obchodních. — Jednání o sociálním pojišťování. — Sociálně-demokratický návrh na zavedení osmihodinové doby pracovní. — Ustanovení pro zadávání veřejných prací. — Rozmnožení živnostenských inspektorátů v Čechách. — Stávky a výluky roku 1908. — Koncentrace závodů »Rakouského důlního a hutního společenstva«. — Poměry pracovního trhu. — Hnutí na Kladensku.

Poslanecká sněmovna přijala 4. května zákon o trvání doby pracovní a uzavírání prodejen v živnostech obchodních a příbuzných závodech obchodních, který byl oddálen

uzavřením říšské rady. Vládní předloha byla ve výboru v mnohém ohledu zlepšena, plenum sněmovny však přijalo střední cestu mezi předlohou vládní a elaborátem výboru. V živnostech obchodních stanovena po skončení denní doby pracovní nepřetržitá doba odpočinku nejméně 11 hodin denně; vládní předloha navrhovala 10 hodin, výbor 11 a půl. U kočí v živnosti závozníckě obnáší nepřetržitá doba odpočinku 10 hodin. Poledni přestávka trvá nejméně jednu a půl hodiny, obnáší-li odpolední pracovní doba více než čtyři hodiny a obědvají-li pomocní dělníci mimo dům, v němž jest obchod umístěn, jinak nejméně jednu hodinu. Krámy musí být i se skladišti a písárnami zavřeny od 8 hodin večer do 5 hodin ráno. Obchody potravinami mohou mít otevřeno až do devíti hodin večer. Politický úřad zemský může nařídit zavírání mezi sedmou a osmou respektive devátou hodinou nebo otevírání teprve po páté hodině, a to buď pro všechny nebo pouze pro určité kategorie obchodní. Pro pomocné dělníky musí být do všech místností pracovních dodána sedadla. Zákonná doba odpočinku může být zkrácena při provádění inventury, přesídlování a znovuzřizování obchodu, o trzích, jedná-li se o zabránění zkázy zboží nebo v jiných případech nouze a mimo to nejvýše třicet dní v roce, což nutno oznámit živnostenskému úřadu. Za každé prodloužení pracovní doby přísluší však pomocným pracovníkům zvláštní odměna. Ustanovení tato platí i pro konsumní spolky a jiná výrobní a hospodářská společenstva.

Hlavnímu požadavku obchodního pomocnictva, uzavírání obchodů o sedmé hodině zákon posud přímo nevyhovuje, ale místodržitelství má možnost uskutečnit jej cestou nařizovací. Největší vymožeností nového zákonu je však jednotné upravení pracovní doby pro celé Rakousko. Pomocnictvo velkoměstské novým zákonem ovšem mnoho nezíská, za to však pomocnictvo venkovské, a hlavně obchodní pomocnictvo v obchodech potravinami, jehož služební doba obnášela dosud 16 hodin denně, od šesti ráno do deseti večer.

*

Debata ve výboru pro sociální pojištění byla posud turnajem mezi sociálními demokraty na jedné a ostatními stranami a vládou na druhé straně. Bojuje se posud o spojování pojištění osob samostatných s pojišťováním osob nesamostatných. Sociální demokraté ihned ústy prvního řečníka poslance Eldersche prohlásili, že pojištění osob samostatných pokládají za stejně nutné jako pojištění zaměstnaných, ale spojením obou odvětví pojišťovacích že se obě poškozují. Sociální demokraté jsou sice ochotni nésti schodek v pojišťování zemědělských dělníků, ale ohrazují se se vší rozhodností proti tomu, aby nesli také nevyhnutelný schodek pojišťování osob samostatných. Naproti tomu poslanec Šrámek je toho mínění, že třebas by pro některé dělnické kategorie vznikla z jednotného starobního pojišťování pro zřízence, jakož i pro osoby samostatné skutečně větší finanční břemena, musilo by se s povšechného sociálního stanoviska stanoviti jako směrodatná zásada zrovna tak vyrovnání sociálních břemen, jako i v dělnické třídě samé musí k tomu dojíti. Ministr vnitra sv. pán Haerdtl zastává se jednotného pojištění, ježto správní výlohy budou nižší, a ježto by oddělení pojišťování znamenalo, oddáliti

sociální pojištění samostatných osob na dobu neurčitou. Na tuto námitku správně odpověděl sociálnědemokratický poslanec dr. Winter: »Zdá se, že ani nechápete, jak nízko oceňujete sebe a vrstvy, za jejichž patentované zástupce se vydáváte, když nepokládáte se za tak silné, abyste provedli pojištění samostatně vydělávajících osob, ačkoli nikdo by vám v tom nepřekážel, a když potřebujete dělnictvo a sociální demokracii, aby vám dělali připřež.«

Dalším předmětem sporu jsou okresny, na něž sociální demokraté nechtějí přistoupit a proti nimž se ostatně vyslovily okresní nemocenské pokladny všech stran.

K detailnímu projednání zvolen 21členný užší výbor.

*

Svaz poslanců sociálně-demokratických podal 30. dubna návrh na zrušení § 96. živnostenského řádu a nahrazení ho zákonem o pracovní době v živnostenských podnicích, který stanoví osmihodinovou dobu pracovní, zaváděnou postupně od 1. ledna 1910 do 1. ledna 1916, kterýmž ustanovením mají býti zajištěny vymoženosti odborů pro veškeru budoucnost. Neboť nyní vymohly si téměř veškeré odbory kratší dobu pracovní, nežli je zákonné maximum, ale vymoženosti tyto mohou být kdykoliv ohroženy. Bohužel, podaný návrh jim pevnější opory nedodá.

*

Vláda odhodlala se nastoupit ráznější cestu sociálně-politickou při zadávání veřejných prací. Ustanovení, ukládající dodavatelům a podnikatelům jisté povinnosti sociálně-politické, byla pojímána do smluv již dříve, ale měla důvěrný ráz, takže veřejnost, neznalá těchto ustanovení, nemohla dodržování jich kotrolovat, dozorčí orgánové pak nebrali to tak přísně. Nyní byly podmínky zadávání dodávek a prací státních veřejně publikovány, takže je zde větší naděje na dodržování jich. V první řadě žádají podmínky ovšem používání tuzemských dělníků a materialu v tuzemsku vyrobeného. Dodavatelé jsou povinni učiniti opatření na ochranu života, zdraví a mravnosti dělníků. Dodavatelé, pracující ve vlastní provozovně, mají přednost před oněmi, kteří dají dodávku vyrobit domáckými dělníky. Na maloživnostníky vzat je náležitý zřetel.

*

Počet živnostenských inspektorátů rozmnožen ze 35 na 38. Všechny tři nově založené inspektoráty nalézají se v Čechách, a to po jednom v Praze, Karlových Varech a Trutnově. Obvody jednotlivých inspektorátů rozděleny nově se zvláštním zřetelem na průmyslové krajiny. Inspektorát znojemský přeložen do Brna.

*

Předběžná zpráva statistického úřadu práce zaznamenává za rok 1908 celkem 803 stávky a výluky, z nichž došly výkazy o 584, totiž o 563 stávkách a 21 výlukách. Stávkami bylo dotčeno 1623 podniků — mezi nimi 494 velkozávody, t. j. 30·5% — zaměstnávajících 106.572 dělníků, z nichž stávkovalo 62.659 t. j. 58·8%. Na Čechy připadá 236 stávek, jimiž postiženo 448 podniků s 45.128 dělníky, z nichž stávkovalo 30.164. Pak následují Dolní Rakousy. Zde stávkovalo v 610 závodech z 18.302 dělníků 11.126 ve 146 stávkách, na Moravě ve 144 podnicích stávkovalo z 8661 dělníků 3896 ve 52 stávkách, ve Slezsku v 50 podnicích z 19.164 dělníků 8419 ve 23 stávkách, v Haliči ve 159 podnicích ze 3489 dělníků 2565 ve 24 stávkách, ve Štyrsku v 61 podnicích ze 4.575 dělníků 2.009 ve 32 stávkách. Jeden až pět dní trvalo 49·2%, 6—10 dní 15·6% stávek. Pro zvýšení mzdy vypuklo 410 t. j. 71%, pro zkrácení doby pracovní 142, t. j. 21·7%, proti snížení mzdy 17, t. j. 2·9%, proti prodloužení doby pracovní 2 t. j. 0·3%. Úspěšných stávek bylo 125, t. j. 22·2%, pro 11.658, t. j. 18·6% stávkujících, s částečným úspěchem setkalo se 230 stávek, t. j. 40·8% pro 23.834, t. j. 38% stávkujících, bezúspěšných bylo 206 stávek, t. j. 36·6% pro 27.157, t. j. 43·4% stávkujících. Útočných stávek bylo ze 563 462, t. j. 82·1%, obranných 37, t. j. 6·6%, 64, t. j. 11·3% nebylo lze určiti. Výluk bylo 21, v Dolních Rakousích 10, v Čechách 8; postiženo bylo celkem 78 podniků, z nichž 25, t. j. 33%, velkozávodů. Z 8647 dělníků vyloučeno 5295. Doba jich trvání činila dva až 179 dní.

*

Poměry, připomínající poněkud poměry americké, zavládly ve Slezsku. Nový ředitel závodů »Rakouského důlního a hutního společenstva« Günther provádí koncentraci závodů, jež mimo jediný třinecký mají být zrušeny. Zastaveny budou závody v Bašce, Wengerské Hůrce, Ustroni a Lipině, třinecký závod pak rozšířen. Podnikavost nového ředitele lze jen obdivovat, konkurenční schopnost závodů bude zvýšena, ježto výrobní náklad bude značně snížen. Ale akce tato je zároveň pohromou pro celý kraj. Na dva tisíce dělníků bylo již propuštěno, čímž budou postiženy celé obce. Jediná naděje jich jest, že opuštěné továrny budou adaptovány pro jiné odbory průmyslové. Stávající průmysl by všech pojati nemohl.

*

Poměry pracovního trhu byly velice nepříznivy. Statistický úřad práce zaznamenává v lednu 22.778 nabídek, ale 45.040 poptávek práce mužské, z nichž sprostředkováno bylo 14.832, t. j. 32·9%, kdežto nabídek 65·1%. Příznivější jest odbor práce ženské, kde proti 29.581 poptávkám bylo 33.716 nabídek, z nichž sprostředkováno 19.024. V průmyslu a hornictví bylo 20.559 (36·39%) nabídek a 39.755 (53·27%) poptávek, míst sprostředkováno 16.191; v zemědělství a lesnictví nabídek 5.716 (10·12%), poptávek 5552 (7·44%), míst sprostředkováno 1822, v obchodě a dopravě nabídek 2620 (4·64%), poptávek 6108 (8·19%), míst sprostředkováno 782. Nedostatek pracovních sil jevil se opět u domácí čeledi, kde na 5 nabídek připadají pouze 4 poptávky.

*

Ke své zprávě o hrozivé situaci na Kladensku dostali jsme následující dopis: »Stávka na dole Mazově 5. dubna 1909. Snížení mzdy se týče jen dělníků pracujících v akordu, t. j. havířů, důlních tesařů a zedníků, tedy dělníků s nejvyšší mzdou. Snížení je u různých dělníků různé, činí však nejvýše 10·5% při muži a šichtě. — Průměrná mzda havíře na dole Mazově (kde stávka vypukla) činila v únoru 4 K 80 h, po snížení činí 4 K 30 h (snížení o 8·3%); průměrná mzda důlního tesaře činila v únoru 4 K 30 h a snížena na 3 K 90 (snížení o 9·30%); průměrná mzda mladšího havíře klesla ze 3 K 80 h na 3 K 40 h (o 10·5%). Oproti tomu dělníci, pracující za pevnou mzdu denní, jako vozači, strojníci, profesionalisté, nakladači a vůbec všichni dělníci, pracující nahoře, redukcí dotčeni nebyli.«

ŠKOLA.

Čtyřicetiletí říšského zákona školského. — Nové doklady porušování interkonfesijnosti zákona. — Snižování všeobecné povinné docházky školní. — Snižování předpravného vzdělávání učitelstva. — Celkové výsledky zákona.

Dne 14. května bylo tomu čtyřicet let, kdy potvrzen byl v Rakousku říšský zákon školský. Paragraf 48. původního zákona vyhlašoval službu na školách veřejných za úřad veřejný, jehož »dojíti mohou všichni občané rakouští rovnou měrou, nehledíc k vyznání náboženskému.« Zpátečnická novela z roku 1883 paragraf tento pozměnila v tom směru, že služby na veřejných školách, která jest úřadem veřejným, »dosáhnouti může bez rozdílu každý státní občan, kterýž vykáže způsobilost svou k němu způsobem zákonitým.« Přidala významný odstavec, dle něhož »za odpovědného správce školního může ustanoven býti jen takový učitel, kterýž prokáže, že má způsobilost vyučovati náboženství onoho vyznání, ku kterémuž přináleží většina žáků té školy, a to podle průměru pěti ročníků předchozích.« Druhý důležitý odstavec citovaného paragrafu uložil správě školní za povinnost »súčastniti se v dohlídce nad mládeží školní při cvičení náboženském řádně vytknutém prostřednictvím učitelů příslušného vyznání náboženského.«

Školní novela porušila tím, že vypustila pasus »nehledíc k vyznání náboženskému« a že předurčila náboženské vyznání správců škol, do značné míry interkonfesijnost, která byla význačným znakem říšského zákona školského. Ve státě s převážně katolickým náboženstvím padly nejdůležitější posice v obecné škole do klína římské církve. Mohli si rakouští klerikálové přát ještě více? Ano, neboť klerikální moloch je ne nasytný. Místa správců škol měli klerikálové dobře zajištěna a šlo nyní jenom o podřízenější místa učitelská.

Cestou zákona to nešlo a musilo to proto jíti cestou správy, oné rakouské správy, o níž píše Hermann Bahr v časopise »März« č. 8., že

její vlastní umění je v tom, aby dělala zákony neškodnými, oné správy, která své služby propůjčovala vždy ochotně všemu rakouskému zpátečnictví.

A tak došlo ke konci čtyřicetiletí, v samý podvečer jubilea říšského zákona školského, který v původním znění výslovně ustanovoval, že při ustanovování učitelských osob nemá se hleděti k vyznání náboženskému, k následujícím faktům:

I. Učitel veřejné školy v Nenkovicích, V. Laube, vystoupil z katolické církve a prohlásil se bezkonfesijním. Nejvyšší rakouská vyučovací správa rozhodla, že tím pozbyl veškeré důvěry obyvatelstva, které důvodně pokládá za povážlivé posílati děti do školy, dokud na ní působí bezkonfesijní učitel. Postavení zmíněného učitele stalo se dle rozhodnutí ministerského neudržitelným, a dán proto do pense.

II. Učitelka Zd. Kadeřábková z N... ohlásila své vystoupení z církve, jejíž sluhové ji činili v jejím působení překoří. Zemská školní rada v Čechách prohlásila ji dle zprávy »Českého Úředníka« všemi 12 hlasy za nezpůsobilou k vykonávání učitelské povinnosti a dala ji na dočasný odpočinek.

III. Učitel Lev Pelikán z Kostelního Hlavna prohlásil před 2 roky, že je bez náboženského vyznání. Zemská školní rada v Čechách prohlásila jej většinou hlasů za nezpůsobilého k vykonávání učitelského úřadu. Za důvod uváděla: 1. že učitel, který je bez konfese, nevychovává mládež nábožensky mravně, 2. že vysvědčení, na nichž má známku z náboženství, pozbyla platnosti, a 3. že rovněž neplatná je jeho přísaha, která má obsah náboženský.

Po odvolání k ministerstvu vyučování zemská školní rada udělila L. Pelikánovi dočasnou dovolenou do vyřízení rekursu. Než dovolenou nastoupil, byla u něho vykonána zemská inspekce, při níž shledáno, že není k úřadu učitelskému způsobilý ani jako učitel ani jako vychovatel.

Rekurs Pelikánův ležel v ministerstvu vyučování nevyřízen přes dva roky. Nerozhodl o něm ani německý ministr dr. Marchet, ani český správce ministerstva Kaněra. Čekalo se na příznivější vítr pro snahy klerikálů, a ten přivanul příchodem nového ministra vyučování, hraběte Stürgkha, bývalého příslušníka německé strany liberální, která pokládala interkonfesijní zákon školský za svůj největší čin.

Ministerstvo vyučování rozhodlo, že pro suspensi L. Pelikána »není zákonných předpokladů«, že nelze v jeho případu užiti ustanovení říšského zákona školského, o něž se rozhodnutí zemské školní rady opíralo, že se ale dává zemské školní radě na uváženou, zdali by neměl býti dán L. Pelikán na trvalý odpočinek ve smyslu § 50. říšského zákona, který dovoluje propustiti učitele, shledala-li by se při něm nějaká důležitá vada mravní, nebo by se mu za vinu kladl skutek nějaký, pro který by mohl býti propuštěn, a § 120. řádu šk. a vyuč., který učiteli ukládá, aby si získal důvěru občanstva.

Referent zemské školní rady pak skutečně navrhl, aby L. Pelikán vzhledem ke zjištěným okolnostem, že nepožívá důvěry občanstva (— místní školní rada odepřela otevření nové třídy, dokud na škole bude působiti —) a že nemá vlastností k vykonávání učitelské povinnosti

nezbytných, dán byl dle paragrafů ministerstvem naznačených na trvalý odpočinek. Návrh tento byl většinou přijat. L. Pelikán má pouze 5 let do pense vpočítatelných. Výslužné může mu býti dle zákona zemského o právních svazcích učitelských vyměřeno, jako by dovršil deset vpočítatelných let, jenom tehdy, stal-li se nezpůsobilým »následkem nemoci nebo tělesného úrazu, jím úmyslně nepřivoděného«.

Zajímavé bude rozhodnutí v případu učitele Fr. Vildomce na Boskovštýně a v Jiřicích. Týž vystoupil rovněž z církve, ale občané boskovštýnští majíce zřetel k ministerskému rozhodnutí v případu Laubově zaslali moravské zemské šk. radě přípis, v němž prohlašují, že učitel Fr. Vildomec, ačkoli z církve vystoupil, důvěry jejich nepozbyl. Naopak vyznávají nepokrytě, že »jednal jako muž poctivý, když svoje přesvědčení projevil skutkem a že s plnou důvěrou muži takovému svěřují vyučování a výchovu svých dětí«.

K těmto koncům došlo to s vyhlášenou interkonfesijností říšského zákona školského, s ustanovením, že služba na veřejných školách je »úřadem veřejným, jehož dojíti mohou všichni občané rakouští rovnou měrou, nehledíc k vyznání náboženskému«.

Druhou význačnou známkou říšského zákona školského je zavedení všeobecné povinné osmileté návštěvy školní. Rakousko realisovalo tu starý požadavek slavného svého vypovězence, žádajícího, aby všecka mládež národa, bohatá i chudá, obojího pohlaví byla vychovávána ve školách, a to souborem značně rozšířených vyučovacích předmětů, mezi něž pojaty: zeměpis, dějepis, přírodopis, přírodozpyt, kreslení, tělocvik, ženské práce ruční. Jenže všeobecnost a povinnost návštěvy školní byla protržena již v závěrečních paragrafech zákona, dopouštějících, aby Dalmacie, celá Halič, Kraňsko, Istrie s Goricí i Gradiškou stanoviti mohly výminky, to jest, aby nebyly povinny provésti povinnou a nucenou osmiletou školní docházku. Snahy po snížení povinné osmileté docházky školní projevovaly se hned po odchodu Hasnera z ministerstva, a již v roce 1871 byl to český ministr Jireček, který ve svolané anketě prohlašoval, že vláda přikročí ráda ke snížení školní povinnosti. Stalo se tak již po 12 letech. Školní novela uzákoněním individuelních i hromadných úlev pro dítky posledních dvou školních roků po širokém venkově snížila návštěvu téměř na bývalou míru školy konkordátní. Vedle toho svoleno k zavedení vyučování polodenního, ano i vyučování v jednotlivých dnech v týdnu, kterýchžto ustanovení školní novely zpátečnické země a obce dovedly znamenitě využít a niveau obecné vzdělanosti, kterou měl školský zákon rozsívat, hluboko snížit.

Třetím význačným rysem říšského zákona školského je zvýšení předpravného vzdělání učitelstva. Až do roku 1840 vzdělávali se učitelé venkovských škol triviálních v kursech tříměsíčních, učitelé pak hlavních škol městských v kursech šestiměsíčních, zřizovaných při čtyřtřídních školách městských. Hlavní váha v těchto kursech byla položena na náboženství, čtení, psaní, počítání, německý jazyk, hru na varhany. O přírodních vědách, geometrii, pedagogii, psychologii, logice neuslyšeli budoucí učitelé

v kursech ani slovíčka. V roce 1849 byly kursy ku vzdělání učitelstva rozšířeny na rok, později na dvě leta, ale míra vzdělání, která se tu učitelstvu poskytovala, byla rovněž praskrovná.

Říšský zákon učinil této bídě předpravného vzdělání učitelského konec. Rozšířil přípravné vzdělání ze 2 na 4 roky a zavedl na nová pedagogia vedle jiných předmětů pedagogiku, psychologii a étiku. Tvůrcové zákona byli přesvědčeni, že ani rozšířené vzdělání na čtyřletých ústavech nestačí požadavkům nové doby, vybízeli v zákoně učitelstvo, aby soukromým studiem všeobecným i odborným vzdělání svoje rozšiřovalo. Zavedenou zkouškou způsobilosti měli o rozhojnění svého vzdělání podati důkaz. Kdo tohoto důkazu do 5 let nepodal, měl býti propuštěn a vysvědčení způsobilosti mělo mu býti odňato.

Původní říšský zákon byl si vědom toho, že ani vzdělání na čtyřletých pedagogiích potřebám doby nestačí a v § 42. ustanovoval: »Aby kandidáti dojíti mohli důkladnějšího vzdělání ku povolání učitelskému, zařídí se kursy učitelské (semináře pedagogické) na universitách nebo na vysokém učení technickém.« Říšský zákon cílil tedy v původním znění k akademickému vzdělání učitelstva, kteréžto požadavek učitelstvo české teprve po 30 letech za svůj přijalo a od té doby na něm trvá.

Také předpravné vzdělání učitelské stalo se předmětem stálých útoků rakouských zpátečníků, kteří se právem obávali, že každé jeho zvýšení zlepší sociální postavení učitelstva v obcích. Klerikálové ničeho se tak nebáli, jako toho, kdyby jim byli postavení sociálně na roveň akademicky vzdělaní učitelové. Proto věnovali značnou část svého úsilí na to, aby vedle porušení interkonfesijního rázu zákona a vedle snížení povinné školní docházky snížili také úroveň předpravného vzdělání učitelského na pedagogiích. Podařilo se jim to znamenitě nejen cestou zákona, ale i cestou rakouské správy.

Školní novela šla jim v tomto kroku znamenitě vstříc. Původní říšský zákon žádal, aby budoucí učitelé v »přísné« zkoušce přijímací do ústavů učitelských vykazovali se náležitým vzděláním ve všech učebných předmětech, jimž se vyučuje na nižších školách reálných, nebo na nižších gymnasiích. Novela snížila tento požadavek a ustanovila, že přijímací zkouška do pedagogií »vztahuje se vůbec ku předmětům učebným, kterýmž se obligátně vyučuje na škole občanské«. Před novelou mimo to nerozhodovalo při zkoušce přijímací vzdělání hudební, po novele »k žadatelům, majícím přípravné vzdělání hudební, buď o přijmutí hleděno obzvláště«.

Novela z roku 1883, odhlasovaná až na čestnou výminku prof. Tilšera zástupci téměř celého rakouského Slovanstva, zrušila mimo to tolik slibující paragraf o universitních a technických kursech pro učitelstvo a nahradila jej slabým odvarem »zvláštních učebných kursů« zřizovaných »k vůli dalšímu vzdělání pro povolání učitelské jmenovitě v předmětech učebných školy měšťanské«.

Co pak nešlo dále cestou zákonnou ke snížení míry předpravného vzdělání učitelstva, šlo znamenitě po vůli klerikálů cestou všemohoucí

rakouské správy. Organisační statut pedagogií z roku 1886, vydaný ministerstvem vyučování, snížil míru všeobecného vzdělání na učitelských ústavech pod úroveň vyšších středních škol, zavedl p.o v i n n é vyučování hře na housle, klavír a varhany, které se stalo téměř středem všeho vzdělávání na pedagogiích a snížila tak školy tyto z poloviny na přípravky pro budoucí učitele varhaníky. Ze zkoušky učitelské způsobilosti, která před novelou měla býti jakýmsi osvědčením, že učitel po několikaleté školní praxi svoje vzdělání všeobecné i odborné rozšířil a prohloubil, stala se po vydání zpátečnického organisačního statutu pedagogií pouhá formalita, prokazující, že učitel si osvojil znalost učebnic pro školy obecné a že nabyl při své praxi jistého metodického výcviku.

V intencích říšského zákona školského bylo zvednouti učitele nové školy nejen vzdělanostně, ale i hmotně. § 55. stanovil, aby »nejmenší plat byl tak vyměřen, aby učitel, jsa prost všelikého překážejícího mu zaměstnání vedlejšího, mohl se ze vší síly povolání svému oddati«. Vláda přenesla povinnost opatřiti učitele hmotně na obce, okresy a země, nepřihlížela však k tomu, aby instituce tyto povinnost na ně vloženou dostatečně plnily, a nepostarala se také ani o to, aby měly dost prostředků k vyplnění zákonného ustanovení, a tak se stalo, že učitelstvo téměř celé říše po celá desítiletí hmotně se zvedalo velice pomalu a že ani dnes není všude ze hmotné tísně vybaveno. Požadavek, aby stát hradil aspoň polovinu nákladu na obecné školství, na něž si právo nejvyššího dozoru osvojil, stává se stále naléhavější.

Přes všechny polovičatosti zákona školského, přes to, že vývoj školský nešel ve směru jím původně naznačeném, jsou celkové výsledky jeho znamenité. V zemích, v nichž zavedena důsledně všeobecná povinná návštěva školní, kleslo procento analfabetismu, které bylo za staré školy konkordátní značně vysoké, na míru nejmenší. Má-li Rakousko dnes dosud ještě značné procento lidí negramotných, pak je to pouze v zemích, které byly z působnosti školského zákona předem vyňaty (Halič, Dalmacie, Přímoří, Kraňsko). Jsou to země hospodářsky nejslaběji vyvinuté, pasivní a vybízejí ke srovnání se zeměmi, které školský zákon důsledně provedly. Nová škola rozvila celým souborem svých vyučovacích předmětů duševní síly mládeže do té míry, že generace z ní vycházející byla připravena náležitě pro vyvíjející se, rostoucí a vzkvétající průmysl, obchod i pro zlepšující se polní hospodářství. Školský zákon měl tak ve svých důsledcích znamenitý podíl při přetvořování našeho státu z bývalého primitivnějšího stavu hospodaření ve stát s rozvitým průmyslem, obchodem, ve stát, který se počal rozbíhati k soutěži s evropskými státy nejpokročilejšími. Prohlášením zásady rovnosti vzdělání razil cestu k rovnosti sociální i politické. Nedávné zavedení všeobecného hlasovacího práva do říšské rady jest jenom důsledkem všeobecné povinné docházky školní a rovnosti základního elementárního vzdělání občanstva.

LITERATURA.

Krásná:

Václav Hladík: Vlnobití. Román. Illustroval Bohuš Scheiner. (Nakladatelství Hejda a Tuček v Praze. 1908.) — Antonín Sova: O milkování, lásce a zradě. Povídky a črty. Díl první. (»Slunečnice«. Knihovna »Noviny«. Svazek první. Nákladem Grosmana a Svobody v Praze. 1908.) — Rudolf Illový: Kročeje. Verše. (Nákladem Otokara Janáčka v Praze. 1908.) — Fr. S. Procházka: Písničky kovářova syna. S kresbami V. Olivy. (Nakladatel Jos. R. Vilímek v Praze. 1908.) — Jos. Šír: Krkonošské povídky. (Ottova Laciná knihovna národní čís. 226.) — Emanuel z Lešehradu: Sny a Bolesti. (V komisi knihkupectví J. Springera v Praze. 1908.)

Titulní obrázek románu p. Hladíkova »Vlnobití« zachycuje okamžik smyslné rozkoše, kapitola jeho závěrečná věnována jest politické řeči muže (Kabeš), který nebyl blouznivcem ani národním ani sociálním a jde pak s přítelem (Havrda) podívat se na manifestaci dělníků pro všeobecné hlasovací právo; sestupují po schodišti musejním k Václavskému náměstí do nesmírného, temného vlnobití mass. Tím jsou označeny dvě základní složky nového díla p. Hladíkova; román jest vyplněn milostnými aventurami a chce býti zároveň ohlasem moderních snah demokratických a sociálních, které si razí cestu také do života českého. Není náhodné, že se kniha čtenáři chtivě nabízí intimní scénou obálky: milostný flirt, erotické rozkošnictví, vrcholící tu v hrubé smyslnosti, tu při citu zdánlivě hlubším přecházející v naději lesklých úspěchů života praktického, jsou jejím hlavním obsahem. Na případ mladého lékaře Havrdy, který se svou karierou vědeckou a se svou touhou po materielním blahobytu ustoupiti musí elegantnímu švihákovi (Fred), který umí pěkně jezditi na koni a nikdy se neoctne v tak tragických rozpacích, aby si svrchník zapial o knoflík níže, byla by stačila pouhá novella. To by však bylo málo, a proto se tomuto motivu základnímu postaví v podruží kus veřejného života: nevím aspoň výkladu jiného, který by obě ty složky díla uvedl v organickou souvislost.

Román p. Hladíkův jest románem prázdných lidí. Platí arci i pro taková společenská individua raison d'être; avšak úkonem díla, jež má snésti měřítko umělecké, nemůže býti jimi se baviti a prázdnotu jejich dokumentovati rozvláčnými popisy vnějška; tu jest nutno buď karikovati nebo neštítiti se šlehů. A kde běží o symptomy snah seriosních, nestačí debatovati při sklenici piva nebo sestilisovati řečnický pathos: vždyť sám politik p. Hladíkův praví, že verbalismus dusí myšlenku i čin. Jest nutno, aby seriosnost sama se podávala, aby byla vycítěna z díla samého; a k tomu jest potřebí básníka, umělce. U p. Hladíka však všechno uvízlo na povrchu. Jeho pražské figurky nacházejí nás lhostejnými a z kapitol týkajících se vnitřního života českého zeje chlad, fráse, neživotnost. Nemůže ovšem býti jinak tam, kde moment ideový klesl na pouhý přívěsek, se vší sociální účastí, pokrokovým zájmem a snahou o nápravu. Do všeho toho se p. Hladík pouze nutí. Přečtěte si třeba jen hned z počátku, jak uvádí svého lékaře do ovzduší mravní a hmotné bídy; nakupil

jí v jediném případě tolik, že ani více nemohl, od prostituce až k zlodějství v lůně téže rodiny — ale ani stopy dojmu nezanechá. Naopak vidíme, jak z té zpustlosti se svým lékařem rád a rychle utíká, třeba že ovšem takové obrazy lidské bídy v něm vzbuzují podrážděné myšlenky, jak ji léčiti, rychle a radikálně. A všimněte si, jak si oddychne a zrovna okřeje, když hned potom u jiné nemocné se před ním rozhrne nádherná portiera a stane v pokoji nádherném, který připomíná koketní schránku na drahocenný šperk. Proto také nepřekvapí, když p. Hladík s vlídnou benevolencí sympatisuje s lidmi, s jakými vážnost života nepočítá. Jemu jest »bodrým a prostým« veselím, když ve společnosti bohatého domu lidé se šťouchají pod stolem kolenem a baví se schvalnými nemotornostmi a dvojsmysly, vyvolávajícími smích. Má hluboký soucit se životem pražského šviháka, který vyžaduje »sebezapření a heroismu« k vystižení velkosvětské distinguovanosti, jenž jest ubohý tím, že má k disposici jen maloměstské rozměry pražského života a podobá se »velikému umělci, jenž je odsouzen hráti na předměstském divadle«. Vroucně dovede se rozepsat o své prázdné Kláře a prázdném Fredovi, kteří jsou mu při své raffinovanosti lidmi v z á c n ý m i, zušlechtěnými n o v o u k u l t u r o u, jsou mu dvěma k r á s n ý m i t y p y. světáctvím a bohatstvím vybroušeného měšťáctví, bez mravnosti a bez předsudků, bez šosáctví i sentimentality, s elegancí a dandysmem, které vězí sluboko v jejich povahách. Takový Fred jest v očích p. Hladíkových hrdinou proto, že jest mužem nejlépe a nejdistinguovaněji se oblékajícím, že dovede uplatnit svou kvapnou sčetlost s tímtéž efektem jako své kravaty a má štěstí u žen pro své sametové ruce a »roztomilý« cynismus. Kniha celkem zbytečná: když ne pro p. Hladíka, pro českou literaturu jistě.

Prvnímu dílu p. S o v o v ý c h povídek a črt O m i l k o v á n í, l á s c e a z r a d ě nelze pro jeho tvorbu připisovat význam nový a zvláštní. Místa jako: »To, co milujeme, nás vždycky zradí. A to, co nejvíc milujeme, zničí nás nadobro.« — »Míti slepou, bezohlednou, nikým neubíjenou odvahu, toť vše. Toť tajemství každého úspěchu a síly k předržení krisí i k dosažení nových možností v rozvoji umdlévajícího již umění.« — »Slabý, chycený v pytli, hlásá mroucíma očima evangelium ... Kdo silný, nemoralisuje, loupí« — přímo odkazují k významnějším básníkovým pracím dřívějším.

Mají-li p. I l l o v é h o jeho K r o č e j e dovésti ku předu, bude si nutně museti především uvědomiti, že pravá báseň vyžaduje integrity obsahu a formy. Nejvážnější myšlenky socialismu, demokratismu, humanity pozbývají důraznosti, jsou-li hlásány formou tak neuměleckou, že se místy zvrhá v nejobyčejnější prósu. Tato věc jest na závadu při motivech nových a originálních, natož při takových, které se zdají býti pouhou variací takových, svou dobou nejčasovějších. Bude povinností p. Illového, aby mezi myšlenku a formu uvedl soulad; že by toho dociliti mohl, tomu nasvědčují některé sloky méně násilné v jeho R o k o k o v ý c h r o m a n c í c h. Zatím věříme jeho sympathiím s trpícími a utlačovanými i jeho hněvu a vzdoru, na něž v motivech z ghetta nezůstal bez vlivu Čirikov (— avšak: neběží dnes u n á s již o problémy jiné? —), sdílíme jeho naději, vyslovenou v jedné z basní závěrečných (K o n e c

A s m a v e t h ů v), že radost věčná se životem se spojí a »oba přijdou cestou krásna k mesiáši«, ačkoli jsme splnění jejímu ještě méně blízci, nežli věří básník sám.

Probíráme-li se P í s n i č k a m i k o v á ř o v a s y n a p. Fr. S. P r o c h á z k y, tu teprve si uvědomíme cenu lyriky Čechovy, kde přiléhá k poesii národní, a intimních slok Nerudových. Tam, kde se jim p. Procházka snaží aspoň trochu přiblížiti, dociluje jistého dojmu (M a t c e). Více však než na vzory takové mysli p. spisovatel na možnost zpracování hudebního, jehož právo výslovně si vyhradil, a o d t u d všechno marné úsilí o melodičnost, zpěvnost jeho veršů. Tedy v podstatě úsilí o vnější efekt. A ničím více než snahou o efekt jest jeho nacionalismus, vlastenectví a češství, které slokami svými hlásá. Všechno tajemství jejich pro p. Procházku spočívá v síle fysické, v ní jest všechen zdroj jeho nadšení. Nadšení táborového, nemoderního, planého. Pathos jeho patriotismu vrcholí v přesvědčení, že staré hněvy, bouřící v milionech ňader, a vzkypělé vzdory »sfouknou snobské krasoduchy — jako chmýří pampelišky — doktríny a estetiky — ke všem čertům poletí«; žije stále ještě ve špatně chápaném romantismu let minulých a nemá smyslu pro úkol a smysl komplikované doby nynější; s v é snažení pokládá za n a d l i d s k é, kdežto kriticismus a skepsi, které přece nevylučují ani práce ani lásky, »čert vyseděl«. To už není naivnost, ale umíněnost a nehoráznost. Jen z ní lze si vysvětliti tak nevkusnou fantasii pohádkovou P í s n ě s t o l e t í, v níž pachole »s mateřskou písničkou hluboce v duši« hledá chrám a ptá se »kde je můj národ?« Nechutný bombast, hledící zakrýti myšlenkovou prázdnotu. Tyto básně p. Procházkovy budou vždy dokladem písničkářského zpátečnictví.

K r k o n o š s k é p o v í d k y p. Š í r o v y jistě nečiní velkých pretensí a přece dovedou některé z nich zaujmouti. Pan spisovatel předvádí v nich prosté horaly s jejich prostým, úporným životem, ne však s konvenční sentimentálností, nýbrž proniká k jejich názoru na život. Názor ten vrcholí v resignaci, která odhodlaně snáší svízele života a z něho dovede se i těšiti. »Ty's moh žít jako nějaký král: rodina by byla tvoje panství, práce tvoje žezlo, poctivost trůn«, ujišťuje chudý stařec zvrhlého muže. Ti lidé vědí, že zlo se seje samo a bez práce a dobro nedaří se tak, avšak přece věří, že byť mraky svévole a požívavost sebe více zhoustly, kdyby slunce utopily a zdroj světla při obzoru semkly, přece zítra opět vzejdou p r a v d a, o d ř í k á n í a l á s k a s úsměvem, bez výčitky, bez poskvrny, tiše a odhodlaně. Tajemný jest pro ně smysl života, smrt uprostřed života a život prostřed smrti, přece však kolem hraje slunce svými barvami. »Utrpení na světlé ploše životních požitků!« Resignace ty lidi utužuje a nedává jim ruce skláněti v klín. Povídky p. Širovy jsou opravdovým pochopením jich, jsou pravda a skutečnost sama. Jsou stručné, ale věcné. Je v nich více přemýšlení nežli poesie, ačkoli dovedou někdy prostými črtami nakresliti náladový obrázek (V e č e r). Sem tam p. spisovatel upadá v tón mentorský (Ď á b l ů v s p á r) a tendence někdy příliš se vtírá (Z a t r a c h t i l á h i s t o r i e), někdy jsou postavy jeho prosty vší svéráznosti a krkonošského na nich nenajdeme nic (N a r o z c e s t í, N e b e s k é k v ě t y, B l ý s k a v i c e), někdy připojuje reflexi

nemístnou (Bič); zamlouvá se však skromná věcnost povídek a pro svůj dialekt jsou poučny i filologicky.

Posavadní knihy svých veršů, jež p. Emanuel z Lešehradu obětavě vydává vlastním nákladem, rozmnožil knihou novou: Sny a Bolesti. Vznikly v letech 1903—1908 a vyplňují tři oddíly: Když kvetou růže. — Kantilény snů a vůní. — Melancholie. Ke konci knihy jest báseň, v níž p. spisovatel vyslovuje touhu, aby mohl všecko pochopit a spiati ve svou hruď, všem duším rozumět a býti tvorstvu blíže; chtěl by tvořit, tvořit, a všemu žiti kolem dáti čistší smysl. Jest to jediná báseň z celé knihy, která mluví trochu určitěji. Všechno ostatní jest rozplynulé, mlhavé. Nejasnost, neuvědomělost vlastních citů vyznačuje všechny tři oddíly, mezi nimiž mimo hledaný název vnitřního rozdílu není. Básníkovi jest teskno, »proč, to ví jen Bůh«; tak »snivě nějak« měsíc nad vodou mu plane; chtěl by jít s ženou »kams v dálku ztmělou«; sedávali spolu, »hledíce kams v dáli«, kde se táhly lány obilí; ptá se, »čím to, čím to asi«, že dnes zří v jejích očích sad v květu; jindy se táže mladého srdce svého: »co pak tě souží?« Chce prchnout »ve sny ven« a měsíc vyšel bledý, schvácený, »jak do snů někam ztracený«; cítí, jak přeměněn se vznáší »kams nad štíty hor«; od hráze dokonce zaznělo harmonik štkaní, jakoby lkaly! Pan z Lešehradu by rád jemnost cítění, nebolestný smutek a chvíle prchavých nálad sdělil jemným, delikátním způsobem, nedostává se mu však výrazu ani pro vnitřní mdlobu, ani pro jeho nervosnost, ani pro jeho nijak nebezpečný anakreontismus. Nedovede upoutati dikcí ani obrazem, rythmem ani myšlenkou. Jak možno napsati verše takové, jako: »Mdlá hlava čísi se — sklání ku mé. — Hlavo má, hlavinko, — samotni jsme.« (Tichoje.) Nebo: »Pták vzduchem prolít k dubinám. Jen moment.. Zmizel, jen se kmit...« (Letní odpoledne). »A v hvozdu houštinách je dneska plno ptáků« (Polní stezkou). »To jediné je lásky pravý tvar — veliký, čistý, nehynoucí pak, — v své střízlivosti vrahem skutečnost — je vždycky však« (Vyznání), o chybách jazykových ani nemluvě. Při tom se motivy opakují do únavy. Panu spisovateli může pomoci jen vlastní, přísná autokritika. —*ejč*—

Poučná:

Lidová čítanka moravská. Uspořádal Fr. Bílý. Vydala Moravskoslezská beseda v Praze. Nákl. E. Šolce v Telči. — Snahy generace. Knihovny pokrokového studentstva sv. VII. V Praze 1908. — J. Lanz-Liebenfels: Taxilův švindl. Světodějná švanda, napsaná dle pramenův. Autorisovaný překlad J. Dreuschuha. Praha 1908, knihovny Volné Myšlenky sv. VII. — A. K. Dobruský: Úvaha o manželství se zřetelem k požadované reformě platných řádů. Nákl. vlastn. — Miloslava Procházková: Manželství a jeho reforma. Díl I. V Olomouci, nákl. nár. kniht. (Kramář a Procházka.

Lidová čítanka moravská. Uspořádal Fr. Bílý. Vydala Moravskoslezská beseda v Praze. Nákladem E. Šolce v Telči. Cena 8 K.

Akademici let osmdesátých a devadesátých dojista dosud se pamatují na nepatrnou a dost neúhlednou, při tom však neustále živou a věčně čilou postavu Moravana Vahalíka, jehož smrt bohužel vyrvala velmi záhy z kruhu obětavých pracovníků národních. Mezi plány, jež jeho nadšený duch tehdy opět a opět výmluvnými slovy projektoval, bylo i vydání populární čítanky historické především pro širší kruhy moravské. Moravsko-slezské besedě pražské patří zásluha, že po delším váhání realisovala tuto oblibenou myšlenku Vahalíkovu, ba provedla ji u větším ještě rozsahu, než byla myšlena: k části historické a historicko-literární přistoupila i domověda i lidověda, články o rázovitém umění moravském i hudbě, oddíl dialektologický, ba i právní a národohospodářský tak, že dnes spis podává vlastně úplnou vlastivědu každému Moravanu tím vítanější, čím odlišněji dovedla právě Morava zachovat svůj kmenový a lidový charakter. Je ovšem vysvětlitelno, že se při tom nepodařilo všude vskutku zachovati populární tón, neboť není každá látka stejně poddajná: nevím na př. co si počne obyčejný člověk se studií Leoše Janáčka (jinak arci velmi cennou), také článek Morava umělecká bude sotva všude stejně srozumitelný, za to zvlášť partie historické psány jsou vskutku přístupně a jmenovitě instruktivní stať redaktorova o novém jaru literárním na Moravě podává poutavý obraz rozmachu literárního od let sedmdesátých a od dob, kdy počala působiti svého času obávaná »moravská« kritika. Čítanka zkrátka neopomíjí jediné význačné stránky moravské individuality a je vskutku dokumentem, že dnes »stojí tu česká Morava jako probuzená, uvědomělá sestra bystrého a čilého bratra.« Není u nás v Čechách bohužel stále dost a dost vědomí o národní jednotě s Moravou, není s druhé strany v separatismu samé Moravy, jenž jde až do věcí osobních, dost naděje, že dočkáme se brzy úplného vyjasnění a vzájemného dorozumění: proto je vítán každý pokus o sblížení, proto znova, ač trochu opožděně, upozorňujeme zvl. české čtenáře na tuto čítanku, jež sama vznikla společnou prací literátů českých i moravských. *F.*

Snahy generace. Knihovny pokrokového studentstva sv. VII. V Praze 1908, cena K 1·20.

Pod názvem rozhodně příliš pretenciosním podána tu podrobná zpráva o prvém sjezdu studentstva a mladé inteligence radikálně-pokrokové v Písku v srpnu 1907 a otištěny jmenovitě v úplném znění referáty sjezdové (o nacionalismu v mladé české literatuře, studentské krisi a radikálně-pokrokovém hnutí studentském, programu a úkolech mladé intelligence radikálně-pokrokové a moderní politice státoprávní). V úvodě promluvil Em. Čapek mnoho trpkých a jednostranných slov o poměru studentstva k politickým stranám českým a o vzniku t. řeč. pokrokového hnutí: pamětníci těch dob rozhodně by nemohli podepsat toto líčení a jmenovitě nemohli by souhlasit s tvrzením, že pokrokové hnutí se svými ideály altruistními a svým rázem živelní aktivity bylo podkopáno v dorostu hesly individuální povýšenosti a kritického sportsmanství. Ze slov těch, jakož i všeho dalšího líčení čiší přímo nenávist k prof. Masarykovi, a přec ti, kdož zakládali hnutí pokrokové v letech devadesátých, sami říkali, že chtějí pouze v praxi provésti to, co v theorii hlásal realismus

český, a tedy byli pod přímým jeho vlivem, a to positivním vlivem, o kterém dnes druhá generace nechce ovšem již věděti nic. Schvalujeme, že na konci úvodu sebrány prameny, z nichž lze se informovat o počátcích hnutí, jehož skutečné výsledky bohužel dodnes zůstávají daleko, daleko i za těmi sebevědomými hesly, jež vyslovena právě o kongresu pisseckém. Od skvělých frází nebývá ke skutkům nikdy blízko. *N.*

J. Lanz-Liebenfels: Taxilův švindl. Světodějná švanda, napsaná dle pramenův. Autorisovaný překlad J. Dreuschuha. Praha 1908, Knihovny Volné Myšlenky sv. VII.

Spisek informuje zábavně a podrobně o historii, která svého času byla přímo světovou sensací. Lev Taxil (vl. Gabriel Jogand-Pagès) vyloučen byv ze řádu svobodných zednářů přešel ostentativně ke katolicismu a počal od té doby šířiti systematicky přímo nesmyslné pomluvy o zednářích, jež od kněží katolických a samých úřadů církevních přijímány byly docela s nadšením jako nezvratná pravda. V »odhaleních« svých o tajnostech loží zednářských kupil sensaci na sensaci, ovšem nesmysl na nesmysl, mluvil o ďáblech jako bytostech skutečných, přinesl docela facsimile podpisu jednoho z nich a korunoval své dílo bájí o jisté miss Dianě Vaughanové, prý čertově souložnici a pomocnici. Když tak již celý katolický svět byl rozechvěn, a když již i biskupové, kardinálové, ba sám papež uvěřili naivní smyšlence o vznešené dámě, Taxil na protizednářském sjezdě v Tridentě 1896 (spisek píše důsledně po německém způsobu: Trient) odhalil za ohromujícího povyku a výsměchu celou historii, kterou právem nazval sám Taxil nejvelikolepější mystifikací nové doby. Doporučujeme spisek všem těm, kdož chtějí se přesvědčit, jaké zpozdilosti dá si namluvit předpojatost lidská, a co všecko může věřit pravověrný katolický svět. U nás přirozeně, protože zednářství známe jen jménem, věc zapadla celkem bez povšimnutí, ač právě katolická revue Vlast svého času sama šířila zprávy o Vaughanové a sedla vůbec na lep povedenému Taxilovi. *N.*

A. K. Dobruský: Úvaha o manželství se zřetelem k požadované reformě platných řádů. Nákladem vlastním, cena 1 K (bez roku).

Miloslava Procházková: Manželství a jeho reforma. Díl I. V Olomouci, nákl. nár. knihtiskárny (Kramář a Procházka), cena 2 K 20 h (rovněž bez roku).

Brožurka Dobruského i spisek Procházkové mají jedinou společnou tendenci: hájit co možná status quo v manželství, ale při tom na venek míti zdání pokrokovosti. Dobruský ví, že platné až dosud předpisy manželské dávno již neodpovídají duchu i potřebám doby a vyžadují důkladné reformy; ví, že sliby kněžské i řeholní nemají vázati člověka vystoupilého z církve a že otázka překážek manželství vůbec potřebuje opravy; souhlasí dokonce, aby právomoc ve věcech manželských vzal do rukou jedině stát, aby ze zákonodárství vyloučeny byly všecky předpisy platné speciálně pro

jistá vyznání, aby dovolena byla v jistých případech rozluka manželství, aby odpadla nucená forma církevní a konečně aby poskytnuta byla ženě i dětem větší právní ochrana: je (ovšem právem) proti volné lásce: ale s druhé strany, pro bůh, vybízí k opatrnosti, ukazuje, že snáze je bořiti než stavěti; radí rodičům, aby vůbec neodhalovali mládeži věcí, které se ji později mají jeviti dovolenými, ale hlavně varuje, abychom se nestavěli příkře a odmítavě proti církevnímu dogmatu o svatosti manželství, abychom na manželství nehleděli jen jako na občanskou smlouvu. Dobruský při tom — a to nejvíce zaráží — to, co manželstvím právě se reguluje, pohlavní obcování má v ů b e c za nemravnost: člověk s čistou mysli nemůže prý pomysliti na tělesné obcování (v ů b e c!) bez odporu, akt pohlavní vůbec prý se příčí lidskému citu a možno jen souhlasiti s Tolstým, jenž odporučuje panickost a čistý styk pohlavní jako cíl člověka toužícího po životě dokonalejším. Není třeba ani ukazovati, v čem názory ty odpírají i přírodě i psychologii.

Krajně rozbředlý, nechutně učený a přes všecku zdánlivou systematičnost nespořádaný je spis Procházkové, který je frapantním dokladem toho, jak neobratnému spisovateli může se látka rozbíhati přímo pod rukama. Jsou tu některé detaily dobré (o dvojí morálce společnosti, o nevědomosti žen v sexuálních věcech před manželstvím, o nutnosti sebekázně v manželství atd.), ale vedle toho zas řada věcí docela zbytečných: o zádruze, Husovi, Komenském i Koperníkovi, ba i o hromosvodu Prokopa Diviše, národních písních i krajkách, methodě přírodního učení a zas hospodyních, jež nevědí, co budou dnes vařit atd. K tomu se hromadí citát na citát (ovšem patrně jen z českých a německých spisů a překladů); i o věcech docela patrných (na př. o sociálním úkolu manželství) musí se nacitovati řady výroků. Autorka píše Štein, Štürmer, orgánický, thyně, zkracuje Při. vý. (t. j. Přírodní výběr), Dr. Krejčímu opět a opět přičítá spis Výchova nových lidí atd. — zkrátka spisku schází zdravá koncentrace a poslední vypilování. Vlastní jádro spisu, zahalené v nesčetných digresších, je při tom až běda chudé. Autorka je především přesvědčena, že d o ž i v o t n í m o n o g a m i e jest všeobecným zákonem přírodním a že pouto manželské má býti do smrti nerozlučno; ví sice, že v manželství nebývá vždy všecko, jak by býti mělo, že se uzavírá manželství často jen pro peníze, že trpí v nespořádaném manželství především výchova dětí, ale rozluku manželství sebe nešťastnějších naprosto a nikdy nechce připustiti, ba vůbec ani r e f o r m u m a n ž e l s t v í: ne manželství jako instituci, nýbrž m a n ž e l y samy nutno reformovati, aby byli lepší, nutno je lépe vychovat, neboť jen špatná výchova je toho příčinou, že i manželství nabylo tak povážlivé tvářnosti (autorka věří ve všemocnost výchovy, která prý může z člověka učiniti vše!). Proti sňatku civilnímu je ze slovanských důvodů (dovolávajíc se svědectví Zagorovského, že prý tato forma je proti slovanskému duchu); o volné lásce ani nechce mluvit; je lépe, když dítky zůstanou v rodině třebas rozervané, než aby se jim po rozluce manželství nešťastného dostalo rodičů nevlastních; rozluka je vůbec krok zpět, posloupná bigamie a polyandrie; ženy by se měly mezi sebou slavnostně zaručit, že si žádná nevezme muže, který nežil před svatbou čistě atd. Zkrátka: autorka ze strachu, že by snad mohlo dojíti

k častějším a opětovným sňatkům, je vůbec proti rozluce a zákon, který ji dovoluje, označuje přímo za nemravný a nepřirozený (!). Je-li kdo nešťasten v manželství, ať trpí: blaho celku, které by bylo rozlukou poškozováno, musí býti nad utrpením jednotlivcovým.

Ze všeho je patrno, že autorka není se svůj úkol: přečetla ledacos, vypsala si řady dobrých i méně dobrých myšlenek, ale to je také vše. Spisek po mém soudu svou neujasněností a nepokrokovostí přímo diskredituje ženskou práci vědeckou, a směl-li bych vysloviti přání, přimlouval bych se vřele, aby tento první díl zůstal zároveň dílem posledním. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Konflikt faráře Tremela s bamberským arcibiskupstvím (viz dubnové číslo N. D.) skončil tím, že revoltující farář vzhledem na zdravotní stav biskupův, aby jej uklidnil, ujistil představené svou kněžskou poslušností.

Byl-li toto rozhodující důvod a jediný, pak podrobení by nemělo významu ani mravní ceny. Pro povahu Tremelovu by ovšem byl příznačný: napřed stará matka, potom churavý biskup...! Neříkáme, že ohledy lidskosti musejí býti vystřídány nějakou necitelností. Ale takovéto nebo podobné důvody by se našly pro každou nedůslednost a nemístnou povolnost.

Pravé příčiny jsou jinde. Ze stručného naznačení důsledků v minulých rozhledech bylo patrno, co by se mohlo vyvinouti z aféry v začátcích nepatrné. Jest přirozeno, že církev i stát si pospíšily předejíti hrozící dalekosáhlý konflikt. Mluví se o zasažení nunciově, a to na tajný nátlak bavorské vlády. Vládě nemohlo být vítáno jakékoli násilné rozřešení. Kdyby se Tremel opravdu k ní byl odvolal, byla by musila poskytnouti mu ochrany, a tím samým by se byly zkřížily zájmy její se zájmy církve. Toho si ovšem stát bavorský nepřál, proto hledal a za ochotné pomoci církve také našel smírné východisko. Spor je »rozřešen«; na neštěstí — jako vždycky, když se »řeší« kompromisem anebo polovičatě — ne zásadně, ani podle práva, nýbrž podle moci: slabší strana podlehne, i když má pravdu za sebou.

Ultramontánní listy z tohoto případu sesilují své tvrzení, že katolík nesmí a nemůže býti politicky liberální. Vše záleží na tom, jak přísně nebo laxně se chápe pojem katolíka. Uvědomělý a církve poslušný katolík ovšem liberálem být nesmí, ale ani nechce, nebo nemůže, prostě není; massa katolíků však, s jakou se církev opportunně spokojuje, za to liberální být může, poněvadž není katolická ve vlastním smyslu.

V Bavorsku jsou velice přátelské poměry mezi státem a církví. Tím více překvapuje, že církev hrozí hned nejhoršími tresty knězi, který se chce odvolat ke státu. Církev to činí na základě konstituce »Apostolicae Sedis« z 12. října 1869, která vzešla z poměrů zcela jiných: Italie chystala své sjednocení, hrozivě se blížilo zabrání papežského státu. V tomto nebezpečenství vydala kurie onu konstituci. Dnes je v celku poměr mezi církví a státem jiný, daleko přátelštější, zvláště v Bavorsku. Z tohoto přátelství vyšlo smírné vyřízení přítomného hrozícího konfliktu. Ale hodlá-li církev skutečně trestati appell k moci státní exkommunikací, není pochyby, že spor propukne dříve nebo později zas a zásadněji, a východisko nebude konečně moci býti jiné, než — rozluka.

*

Jak chápe a praktikuje římskokatolická církev náboženskou snášelivost, toho authentickým dokumentem je přednáška, kterou nedávno měl kazatel dómu ve Vídni »o toleranci a intoleranci v církvi«.

Reprodukujeme hlavní myšlenky. Rozeznává se trojí druh snášelivosti: 1. dogmatická nebo náboženská, 2. čistě občanská nebo křesťanská, 3. státoobčanská nebo politická.

První druh je protimyslný a bezbožný, poněvadž naproti každému bludu, naproti jakékoli odchylce od církevní »pravdy« jest nesnášelivost nejen oprávněna, nýbrž přímo náboženskou povinností.

Čistě občanská snášelivost k vyznavačům jiných náboženství jest dovolena, poněvadž bez ní by nebylo možno mírné spolužití, když již jiné církve a náboženské společnosti tu jsou.

Politická snášelivost, záležející v tom, že se státními zákony zaručuje jistá míra práv a svobody některým anebo všem formám kultu, jest sama o sobě nedovolena, poněvadž zmenšuje nebo stírá rozdíl mezi pravdou a bludem, kterým přec nepřísluší stejná rovnoprávnost; taková od státu zaručovaná a chráněná rovnoprávnost dokonce podporuje blud a jest popřením a znemožněním žádoucí náboženské jednoty. Tedy sama o sobě jest tato státoobčanská snášelivost neoprávněna, ale poněvadž se jí zabraňuje horším zlům, jest přípustna.

Rozdělení snášelivosti ve trojí druh jest umělé dělení, nepřirozené, bezpochyby vyplývající z kazatelské tradice dělit mechanicky každé kázání na tři části, ač je dosti podivné, že i vynikající kazatel residenčního dómu podléhá bezmyšlenkovitě takovému zvyku.

Přirozenější, logické by bylo děliti snášelivost anebo lépe vlastně nesnášelivost pouze na dvé: dogmatickou a občanskou, a říci upřímně a prostě: dogmatická nebo náboženská snášelivost jest v zásadách a v zájmu katolické církve protimyslná a bezbožná, poněvadž absolutní jediná pravda, kterou má sama římská církev, nesmí být shovívavá proti bludu, jemuž jsou propadlí všichni mimo katolickou církev stojící. Občanská snášelivost pak jest v důsledcích oné první nesnášelivosti vlastně také neoprávněna a v zásadě nepřípustna; ale poněvadž za nynějších poměrů nemá církev moci a prostředků, aby svou absolutnost uplatnila

po dobrém anebo po zlém, a poněvadž dokonce naopak dnešní společnost a stát brání církvi v jejím právu na šíření pravdy, tedy se z nouze musí církev nechat omezovati a připustiti občanskou snášelivost.

Pro toho, kdo zná zásady i praxi, není v uvedených důvodech nového nic, ale takové upřímnější přiznání z vlastních úst je vítaným dokumentem. Ze skutečného života, z praxe, známe tolerantnost církve všichni. Aféra Wahrmundova byla by dle hořejšího rozdělení příkladem nesnášelivosti dogmatické. Ale když položí církev svým nunciem státu požadavek: suspendovat, pak i přípustná tolerantnost občanská je tím překročena a ustoupí skutečné nesnášelivosti. Zakročení proti modernistům ve vlastním táboře jest toho novým dokladem.

Jak vypadá státoobčanská a politická »snášelivost« katolická v praxi, toho doklad podal v těchto dnech výkvět občanstva v zemi, která skoro veskrz propadla klerikalismu, v Tyrolsku: zemský sněm tyrolský přijal ohražení proti tomu, že politický úřad zemský dal souhlas k založení evangelického sboru v Griesu. Tyrolští klerikálové jsou pohoršeni, že státní úřad vzal na vědomí, co státní základní zákony zaručují každému rakouskému občanu. Souhlas prý byl dán »bez ohledu na právo zemské«. Jaké zemské právo může zrušiti platnost zákonů, s vysvětlením o tom nedali si práce ani navrhovatelé, ani ti, kteří pro resoluci hlasovali, s tím si klerikálové hlavy nelámou. Myslí si, že pro ně zákony neplatí.

To pak nejen v Tyrolsku. V Čechách a na Moravě stejně.

*

Referovali jsme o pokusech litoměřického biskupství provozovati nátlak na volnější rodiče dětí, které se neúčastní pravidelně a dosti horlivě náboženských cvičení, nezákonným odpíráním známky z náboženství.

Byli jsme zvědavi, jak se k této odvaze postaví školní úřady. Rozhodnutí zemské školní rady zásadní se dosud nestalo. Ale několik okresních školních rad zaujalo energicky stanovisko, které jediné vyplývá ze zákona, patrně zásluhou některých uvědomělých a sebevědomých zástupců samosprávy, a dávalo za pravdu rekurrujícím rodičům. Bylo by zajímavo vyzkoušeti, jak by se v analogickém případě zachovaly školní rady v okresích českých.

Biskupství ustoupilo od svého nezákonného postupu, ale ne cele, a zavádí něco zase protizákonného: dalo návod katechetům, aby takovým dětem dávali na vysvědčení nižší známku z náboženství s poznámkou: »vzhledem k odepření povinných náboženských cvičení«.

O tom, zdali jest správno a pokud jest možno »náboženství« žáků vystihnouti známkami od výborné až do nedostatečné, máme své poněkud odchylné myšlenky. Ale dejme tomu, že se známkami má naznačiti prospěch, znalost, naučení materielní stránky náboženství, když už podle našich školních řádů náboženství náleží mezi učebné předměty — pak je zase zákonem neodůvodněno, klasifikovati něco jiného, než právě vě-

domosti; zkrátka: snížiti žákovi, který si do jisté míry a na jistou známku tyto vědomosti osvojí, známku proto, že se neúčastní zařízení, která sice církev uvedla v souvislost s náboženským vyučováním školním, ale v nichž nelze klassifikovati nějaký prospěch nebo neprospěch, nýbrž nanejvýš konstatovati účast anebo neúčast, jest zase protizákonné.

To biskupství ví. Najde-li jeho postup zase náležitý odpor u příslušných úřadů, musí církev ustoupiti znova. Bude-li rozumná, spokojí se s tím, že známku na vysvědčení nechá takovou, jaké zasluhují skutečné vědomosti žákovy. Nebude-li chtít ustoupiti naprosto, připojí k náležité poznámce z náboženství prostou poznámku (bez příčinné souvislosti se známkou), že se žák neúčastnil pravidelně cvičení náboženských. Mnoho tím nepořídí. Ale tu a tam se přece najdou lidé, kteří si toho všimnou na propouštěcím vysvědčení. Tak zavede církev jakousi černou knihu pro černé ovce. Bude-li chytře lstivá, dá katechetům pokyn, aby zmenšovali známky bez poznámky, a tu by se ovšem nikdo nedovolal spravedlnosti, poněvadž klassifikace vědomostí je nesmírně nesnadna a každá zkouška je v rukou zkoušejícího.

*

S u č i t e l e m P e l i k á n e m zahrálo si ministerstvo a zemská školní rada krutou hru. Ministerstvo rozhodlo velice spravedlivě, že k suspensi či sesazení není důvodů. Ale poněvadž zemská inspekce shledala nedostatečnou způsobilost Pelikánovu jak vyučovatelskou, tak i vychovatelskou, a poněvadž místní školní rada zaujala proti němu odmítavé stanovisko i s částí občanstva, dalo ministerstvo zemské školní radě na uváženou, zdali by se nedoporučovalo, dáti učitele Pelikána na trvalý odpočinek. Zemská školní rada ovšem provedla ministerský pokyn. Pelikán je »jenom« p e n s i o n o v á n, ne sesazen. Rozdíl je veliký! Zvláště když postižený neslouží ještě tolik let, aby vůbec nějakou pensi obdržel.

O trestu učitelky Kadeřábkové psal »Čech« výsměšně, jaký že jest její pensionování trest, když dostane 1600 korun pense. O to nejde; jde o spravedlnost a právo, jejichž porušení křičí stejně u Pelikána bez pense pensionovaného, jako u Kadeřábkové s pensí.

Na pováženou ovšem jest, že zemská inspekce neshledala u Pelikána dostatečnou, bezpečnou způsobilost. Člověk, který se chce dovolat práva, musí býti sám sebou jist, musí býti pevný a nedotknutelný ve svých povinnostech. Neznám tohoto učitele. Ale rád bych věděl, u kterého podezřelého učitele by inspekce neshledala nějaký háček, když jej najít chce a musí!

Bezprávné je, dovolávati se odporu místní školní rady a občanstva. To jest čirá záminka, poněvadž není nic snadnějšího než uměle vyvolat takovou nespokojenost.

Při suspensi moravského učitele Laubeho operovalo ministerstvo a zemská školní rada s důvodem, že »učitel svým výstupem z církve pozbyl důvěry rodičů svěřených dětí«. To může být a beze vší pochyby také je uměle vyvolaný odpor. Doklad: u č i t e l V i l d o m e c v B o s k o v š t ý n ě na Moravě vystoupil z církve též. Starostové přiškolených obcí

Boskovštýna a Jiřic, zástupce velkostatku a všichni rodičové školních dětí 22. dubna podepsali a zemské školní radě poslali prohlášení, jehož jádro je do slova: »prohlašujeme ... že pan uč. Vildomec navzdor tomu, že vystoupil z církve římskokatolické a k žádné jiné nepřistoupil, naší důvěry nepozbyl. Naopak, vyznáváme nepokrytě, že pan Vildomec jednal jako muž poctivý, když své přesvědčení projevil skutkem, a že s plnou důvěrou svěřujeme muži takovému vyučování a výchovu svých dětí.«

Co si počne zemská školní rada teď?

Víme, proč církev nasazuje v těchto dosud řídkých případech všecky páky: chce zastrašiti. Příklady táhnou. Vzpouru nutno udusit v zárodku, než se hrozivě rozšíří. Že se jí to podaří, není pochyby. Chybí nám pevnost. Každý učitel by vsadil cokoli, že prokázaná vyučovatelská a vychovatelská neschopnost neškodila by Pelikánovi ani jinému nic, kdyby se přičiňoval o shodu s církví. Kdo se chce dát do boje s takovou mocí, musí být silen, na všecky strany obrněn. Jinak podlehne sám a — poškodí dobrou věc.

* *
*

Divné poměry vládnou a zahrávají s evangelickou theologickou fakultou ve Vídni. Po léta se přičiňuje o vtělení do svazku university; marně. Loni z ní odešel hebraista evropského jména, prof. Sellin, jedině proto, že postavení fakulty mimo universitu jest ponižující. Povolaný prof. Proksch nepřijal povolání proto, že na tuto fakultu se pohlíží s patra a odpírá se jí plná akademická rovnocennost. Také dokument — snášelivosti a práva.

8. května 1909. +

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Peníze!

Jsou tomu asi dvě leta, co rakouský finanční ministr v poslanecké sněmovně přednášel své vysvětlivky k právě podanému rozpočtu a s hrdostí řekl o hospodářských a zejména finančních poměrech státu: nevede se nám zle! A aby slovům jeho bylo uvěřeno, poukázal Dr. Korytowski, na plnou pokladnu státní a řekl: mám 146 milionů korun přebytků. Nebyli to jen fiskalisté, co tenkrát hned rozpoznali, že se finanční ministr dopustil neopatrnosti. I přátelé klidného hospodářství finančního upozorňovali, že pan dr. Korytowski záhy bude litovati těchto svých slov, pronesených na určitou adresu, aby se tam vědělo, jak dovedný ministr spravuje státní finance.

A skutečně, pan dr. Korytowski brzo mohl seznati, jaké se dopustil chyby. Nelitoval slov svých ovšem už jako finanční ministr, ale přec jich snad litoval. Snad jich litoval tím více, poněvadž poznal, že také adresa, kam byla mluvena, byla pochybenou. Ani takové konstatování jej nezachránilo před pádem, a dr. Korytowski byl tak rád tím ministrem. Poznal, že se k příznivému stavu financí v Rakousku finanční ministr nesmí přiznávat. A to z důvodů až příliš přirozených. Nestálost vládního systému přirozeně vede k nestálosti systému správního. V Rakousku žije se takřka z ruky do úst, a ani tam, kde takový systém nejvíce poškozuje, nečiní se výjimka ve správě finanční. U nás není ustálena tato finanční správa, u nás se v tomto ministerstvu nepracuje dle ustanoveného, důkladně promyšleného a uváženého plánu, u nás není finanční systém výsledkem bedlivého šetření a úvah hospodářských, finančních a sociálních, u nás tento finanční systém neurčuje se na celou řadu let, bez ohledu na měnící se osoby: u nás s ministerstvem dá se měnit vše, i finanční plán. Byli ministři úzkoprsí fiskalisté a odpírali peníze na všecko, dokládajíce své skrblení pádnými důvody. A přišli po nich správcové státního pokladu, byli přístupnější, a pro ně zas včerejší důvody ne-

platily. Byl tu finanční ministr, učenec, který odmítal jakékoliv regulování platů úřednických i vojenských, poněvadž rozpočet nesnese trvalého obtížení tak značného. A krátce po něm zvyšovaly se všemožné platy kategoriím úřednictva nižším i vyšším. A strach, že to rozpočet nesnese, nezadržel toto zvýšení výdajů. Rozhodovaly důvody prostě politické a ne finanční.

Ne snad jako bychom my vytýkali nedostatek fiskálnosti a přílišnou štědrost k zřízencům a úředníkům státním. Ale zdá se nám přece jen, že finance státu spravovány býti musejí na základě pevných zásad, že finanční ministr v r. 1902 může dle stavu výpočtů a má vědět, zdali bude v r. 1906 možno zvýšiti pravidelné výdaje správní o miliony. Vždyť rozpočty státní sdělávají se přece jen dle jistých principií na dlouhá léta a tyto principie nelze bez újmy státního pokladu měnit v každém zasedání říšské rady. Právě kníže Bülow chystá reformu státních financí německé říše: tato reforma je sdělána na 10 let a do té doby, bude-li mu reforma schválena, nepředstoupí před říšský sněm s novými daněmi. U nás o tom všem není potuchy. U nás rozhodují vždy jen politické ohledy, ohledy taktiky, tedy ohledy stanoviska dne. Taková výtka ani neplatí vládě nynější, tomu tak bylo u nás od jakživa, v nejnovější době, co z finančního ministerstva odešel Dunajewski. Jen si vzpomeňme, jak hospodařil dr. Koerber. Sám se k tomu přiznával, a nic jeho finančnímu ministru Böhm-Bawerkovi nepomáhal jeho odpor; dr. Koerber činil požadavky vyšlé z politické situace a ministr financí musel povolit anebo — odejít. Böhm-Bawerk také nevyčkal pádu Koerbrova, odešel dřív, než finanční hospodářství muselo vést k porážce, poněvadž k nesnázím celé vlády dr. Koerber vzal si pak za finančního ministra dr. Kosela, který byl pouhou loutkou v rukou svého chefa. Dr. Koerber pranic nevzal ohled na stav státních financí, když mu napadlo zahánět politické nesnáze hospodářskými předlohami. »Kdyby předlohou o vodních cestách a drahách alpských byl vykoupen národnostní smír, těch tisíc milionů této předlohy bylo by dobře uloženo,« řekl asi. Že národnostního smíru nedosáhl, je věcí vedlejší, ale dr. Koerber se neptal, snese-li stav státních financí takovou obět čtyřiceti milionů korun ročně. Udržel se dvě léta déle, a byl spokojen. Je přirozeno, že už krátký čas na to jevil se v státním rozpočtu nepořádek a ministr financí musel shánět novou daň — ze železničních lístků. Co stálo hospodářství Koerbrovo jen v Haliči, jak tam musel mít vždy štědrou ruku, jen aby Poláci vydrželi v majoritě. Stejně hospodařil baron Gautsch a Beck, a když se konečně jeho finanční ministr po-

chlubil, jak se mu dobře vede, v poslanecké sněmovně schváleny jen a jen výdaje, a ne jen výdaje okamžité, nýbrž trvale rozpočet obtěžující. Přišel baron Bienerth s dr. Bilińským a převzal státní finance ve stavu už povážlivém, a při svém nastoupení dr. Biliński se škodolibou poznámkou o svém předchůdci Korytowském už oznamoval, že pokladny státu jsou vyprázdněny, že bude muset apelovat na parlament, poněvadž potřebuje nové daně! Víme dále, že mobilisace a válečné přípravy ztrávily poslední zbytky finanční pýchy ministerstva, že donutily tyto akce sáhnouti k zoufalému prostředku vydání kasovních poukázek státních. A jak parlamentární taktika ovládala často finanční politiku, tak nyní počaly finance ovládat parlament. Už při vydání pokladničních poukázek bez předchozího schválení parlamentu měla vláda vážné obtíže, které vedly k morální porážce kabinetu. A nyní, když mír zahraniční byl opět zjednán, vládě bylo uloženo, aby opatřila obnosy dodatečné, které nevedená válka se Srbskem už byla pohltila.

Kdyby se, jak už poznamenáno, finanční zpráva řídila dle určitého finančního plánu platícího na řadu let, jak tomu je jinde, nemohly by státní potřeby sebe náhlejší přivésti vládu do tak akutních situací. Při chromném rozpočtu miliardovém, jaký v Rakousku nyní už je v platnosti, 10 až 20 milionů nemohou způsobiti obtíže tak velké. Ale stát, který se vydá, takřka, až do posledního groše, musí mít v reservě elastický způsob budžetování, ovšem poctivý, anebo v nejhorším případě parlamentární majoritu, která bez větších obtíží vše své vládě povolí. Baron Bienerth takové majority nemá, nemá už ani pružnějšího rozpočtu, je tam, kde byl dr. Koerber na konci své vlády. Jen že je postavení nynějšího premiéra horší proto, poněvadž má opatřiti velké sumy a to k účelům vojenským. A je přece známo, že takové peníze v Rakousku mají vždy na spěch, že ministr, který by právě tyto obnosy nedovedl opatřiti jistě a brzy, byl by ztracen. Proto nynější vláda zase nemohla dělati pořádný finanční plán, nýbrž sáhla na to, co leželo nejblíže: na daně nepřímé, nejširší kruhy obyvatelstva nejvíce obtěžující.

Pan rytíř Biliński, maje opatřiti peníze, nerozmýšlel se dlouho. Věděl, že na podzim bude muset předložit osnovu zákona, kterým vláda má být zmocněna k půjčce nejméně 300 mil. korun, to znamená, že se musí předem postarat o úhradu úroků pro tyto obnosy v rozpočtu na rok 1910. To obnáší přes 12 mil. korun. Kde je vzít? V letech dřívějších vlády mívaly zisk z mincovny, tak. zv. Münzgewinn, vyzískaný při ražení jedno- a pětikorunových mincí. To

bývala pěkná reserva. Té už není, a co hlavní, jistě by nebylo na rok 1911. Z rozpočtu se už také nedalo naprosto nic vymačkat. Tedy daně nepřímé: pivo a kořalka. Daň z kořalky zvýšena měla být už loni, ale tenkrát se opřeli Poláci proti ministru Korytowskému, poněvadž se báli vrátit se domů s takovou daní, aniž by se byli mohli vykazat s nějakými úspěchy pro Halič. Baron Beck, tehdejší chef vlády, vyhnul se sporu v té věci — poněvadž měl ještě z čeho žít — a odročil toto zvýšení. Letos však nebylo žádného východiště, peníze musí být, a pan Biliński se domníval, že majorita polsko-německá vše povolí a že i odpor oposice přemůže, zejména české, když toto zvýšení oblékne do šatu v celé sněmovně oku lahodícího, když provede zároveň pokus, upraviti finance jednotlivých zemí. Je pravda, že se finance jednotlivých zemí nalézají v stavu víc než zuboženém, a že zejména u nás v Čechách není možno déle tak, jak dosud, hospodařit. Ale právě u nás vládě dávno byl udán prostředek, jak finance zemské lze upravit, anebo alespoň dnešnímu stavu nějak ulehčit. Zemský výbor žádá, aby stát převzal polovic nákladu na obecné školství. Tomu se ale ministerstvo financí vzpíralo a dosud vzpírá, ač tento návrh svorně od Čechů i Němců v zemi je doporučován. To, co navrhl Biliński nejnovějším plánem — nehledě ani k zvyšování daní konsumních — nebylo by zemské finance upravilo, neřku-li »sanovalo«. Ministr financí hleděl prostě opatřit státu peníze, a sanace financí zemských měla být toliko pěknou rouškou. Ale vláda se přec jen zklamala: přistoupiti na takový způsob opatřování peněz zdráhá se i oddaná jinak polsko-německá většina parlamentu. A tak se vláda dostala do nemalých nesnází, ze kterých vyváznouti nebude tak snadno. Kdyby byl ministr financí skutečně vypracoval vážný finanční plán, dle kterého by se daly upraviti státní finance na řadu let, který by spravedlivě přihlížel k hospodářským poměrům i sociálním všech vrstev bez rozdílu a stejně spravedlivě, nedalo se proti takovému postupu mnoho namítati. Jen věcné, zas jen finanční, hospodářské a sociální poměry a úvahy tu mohly platit. Dobrodružství anexční tu jednou je, přípravy válečné byly konány, ty stojí peníze, s nimi parlament ve své většině konečně souhlasil, a ta většina má pak povinnost, postarati se o finanční úhradu. Ale pan dr. Biliński neměl ani času, a jak se zdá, ani chuti dlouho přemýšlet o důkladné reformě, držel se starého systému ve veřejném domácím hospodářství a chtěl se postarati jen o okamžitou odpomoc. Aprés nous le deluge. Co bude později, za rok nebo za dva — kdo by se o to staral, kdo ví, bude-li on ještě ministrem. Sněmovna brzy poznala, že to, co ofi-

ciálně nazváno plánem, není než neplánovitostí, než ledabylým opatřováním peněz, okamžitým útěkem z nastalých nesnází. Sněmovna poznala, že finanční ministr, ať už nynější nebo jiný, bude za rok, ne-li dříve, zas nucen přijíti s nějakým plánem, poněvadž se nynějším trvale neupraví nic. Je přirozeno, že za takových okolností plán Bilińského byl majoritou i oposicí skoro jednomyslně zamítán. Jen Poláci jevili se z části letos trochu ochotnějšími. Ale to jen z důvodů taktických, snad i osobních. Zvýšiti se má daň z piva a kořalky, zemím se má hodit sousto z nabytých příjmů. To znamená: Čechy, Morava, Slezsko, Halič a Dolní Rakousy mají platit víc. Za to dostanou zemské finance obnosy, které k sanaci nevystačí. Ostatní země, kde se neprodukuje a nespotřebuje tolik piva a kořalky, jak v zemích shora vytčených, nebudou tolik platit, dostanou ale pro zemské finance obnosy, které jim pomohou mnohem více, než nám, na Moravě atd. To jsou totiž země, kde se spotřebuje mnoho vína, a to nebylo a nebude zdraženo, už vzhledem na mezinárodní smlouvy obchodní. Poláci byli, jak řečeno, ochotnější, poněvadž má být vedle kořalky, tedy výrobku nejhaličtějšího, zvýšeno také pivo, a konečně je ministr financí Polák, kterého část polského klubu chce držet. Ale vláda se klamala o své majoritě: Němci netroufají si vyhovět a nechtějí hlasovat pro zvýšení daně z piva a nechtějí zejména připustiti, aby stát odňal zemím pivní dávku, aniž by definitivně a vydatně upravil zemské finance.

Tím se vláda Bienerthova dostala do vážných rozpaků, a to dříve, než se sama nadála a dříve, než se všeobecně očekávalo. Rozpaky vlády jsou tím větší, jelikož nemá dosud ani rozpočet na běžný rok a nemá ani provisorium na druhou polovici roku. Baron Bienerth už z událostí poslední doby mohl zpozorovati, že jeho politická sláva, byla-li tu vůbec, silně bledne. Ale zdá se, že ministerský předseda není do té míry všímavým, nechce patrně vidět. Jiný chef kabinetu, kdyby byl musel projíti takovým očistcem, jaký mu byl uchystán návrhem dra Kramáře o pokladničních poukázkách, pak s aférou uherské agrární banky v Bosně, přijetím dotyčné resoluce posl. Redlicha a pak dra Šusteršiče, většinou při pilném návrhu prof. Masaryka o »velezrádném« procesu záhřebském, dávno by byl opustil místo svých docela zjevných porážek. Ale baron Bienerth spoléhá se na prizeň, kterou jej ujišťují nahoře, a vládne dál, když už se tomu, co ministrpresident dělá, musí říkati »vládne«. On nevidí své porážky, a spěchá k novým. Teď neví, oč se má starat dřív: o rozpočet, o finanční plán, o podzimní půjčky. A vedle toho je ještě řada důleži-

tých věcí, které dnes nebo zítra se mohou státi vysoce aktuálními, které dnes té aktuality nemají, poněvadž také za Litavou nejsou poměry normální. Jakmile v Uhrách dr. Weckerle, anebo hrabě Andrássy, anebo snad Khuen-Hedervárу přijdou na nějaký způsob, jak by oloupili národy v Uhrách o spravedlivý volební řád ještě na řadu let, bude po krisi, a pak se tam i u nás musí vyřídit řada věcí velice pilných a důležitých. Není vyřízena ani annexe, ani zaplacení Turecku za ni. Obnosy ovšem do Turecka byly zaslány, ale ústavní svolení vláda nemá. Je tu také obchodní smlouva s Rumunskem a celá řada důležitých hospodářských předloh. Pro tyto všechny záležitosti baron Bienerth nejen že nemá spolehlivé vládní většiny, která by mu všechny tyto otázky vyřídila, on má proti sobě tak velkou, početně silnou oposici, že už dnes je vyloučeno provésti jednu z četných těchto úloh vládních, zůstanou-li poměry politické, jak jsou dnes. Oposice ovšem měla a má dosud v moci donutiti vládu k obratu neb k odstoupení: rozpočet nalézá se dosud ve výboru a na rozpočtové provisorium je potřebí za dnešních okolností dvoutřetinové většiny, kterou vláda naprosto nemá. Bylo tedy pro oposici víc než snadno protáhnouti jednání ve výboru na tak dlouho, aby ministr-president byl donucen k provisoriu, t. j. k vyjednávání s oposicí nebo k demisi. Ale oposice Slovanské Jednoty, která může počítat na podporu sociální demokracie, rozhodla se pro taktiku jinou. Pustila rozpočet řádný na rok 1909 brzy z výboru do plena a bude potírat vládu v plné sněmovně. Snad ani vládu nedonutí, aby podala provisorium, snad jí propustí i rozpočet řádný — ale nic víc. Všechny ostatní důležitosti vláda je nucena odložiti na podzim, a pak musí dojít k rozhodnutí, kdo vládu má a bude podporovat. Taktika ohledně rozpočtu volena je, jak se zdá, právě se zřetelem na poslance sociálně demokratické. Kdyby se Slovanská Jednota byla držela starého, mladočeského plánu, rozpočet a provisorium obstruovati, byla by vládě dala do ruky zbraň proti parlamentu. Baron Bienerth by prostě prohlásil, že parlament nekoná svoji nejpřednější povinnost, státní rozpočet nevyřizuje, stát však dle známého slova dra Koerbera musí žíti, tedy — § 14. Jistě by se byl ubil, ale život jeho nespočíval pak už v rukou parlamentu, nýbrž v rukou koruny. Tam leželo pak rozhodnutí, k d y a z d a l i má být říšská rada opět svolána, a tam bylo též rozhodnutí, nemá-li být dříve, než baron Bienerth odejde ke svým předchůdcům, parlament rozpuštěn. Není vyloučeno, že by se podobná rada koruně zamlouvala. Poslanci podobné experimenty nemilují, zásadně a z důvodů taktických i praktických, a trhli by se tudíž,

kdyby opposice zabíhala do takových obstrukčních vod, od Slovanské Jednoty v první řadě sociální demokraté.

Ale jak již řečeno: rozpočtem baron Bienerth ještě ničeho nezískal. Po schválení rozpočtu odejde parlament na prázdniny a bilance prvního pololetí Bienerthovy vlády zůstane pro něho pasivní. Dokud pomáhala válka se Srbskem, povoleni nováčci, po odzbrojení schválen rozpočet. »Co císařovo, dáno císaři,« vládě nic, a poohlédne-li se ministrpresident po tom, co uchystáno za onoho půl roku vládě, nebude asi valně potěšen. Od té doby, co baron Bienerth nastolil kabinet definitivní s panem dr. Hochenburgerem, dr. Weisskirchnerem a hr. Stürgkhem, má proti sobě Slovanskou Jednotu, a má před sebou nedělný parlament, nedělný přes to, že po dlouhých útrapách schválil rozpočet, a nedělný proto, poněvadž vypověděl služby v okamžiku, kdy vláda k němu se obrátila. Parlament jen víc než z donucení neodhlasoval vládě zjevnou nedůvěru v otázkách finanční operace a bosenských a parlament zamítl finanční plán dra Bilińského. Minority dvou a pětihlasové jsou proti vládě na denním pořádku, jedním slovem: vláda má proti sobě dobrou polovici parlamentu, a tím stal se parlament pro vládu instrumentem, kterým vláda neumí a nemůže zacházet.

Kdyby se nejednalo o finanční nesnáze, ještě by mohl baron Bienerth živořiti nějakou dobu, ještě by mohl žíti z milosti minority a stálé důvěry koruny. Tak bylo i s drem Koerbrem, jakkoliv dr. Koerber neměl daleko tak nepříznivé poměry v parlamentě jako baron Bienerth a byl věcně i politicky daleko schopnějším: dokud měl plné kasy, mohl a dovedl vzdorovati opposici jediných Čechů, jakmile došlo na opatřování peněz a žádal zjevnou pomoc i podporu svých vládních stran, byl donucen odstoupiti. A to vše bylo ještě v umírajícím parlamentu kuriovém, vysíleném a znemravnělém neustálou vládou § 14., vždy se opakující a obnovující. A ještě něco: jedna z akcí Slovanské Jednoty skončila pro něho zvláště nepříznivě: pilný návrh dra Šusteršiče byl zamítnut jen většinou 5 hlasů ministerských poslanců, mezi nimi dra Žáčka. Historie demise dra Žáčka bude snad psána později, zde nutno pouze konstatovati, že ministr krajan se dostal do zjevného rozporu se všemi českými poslanci svým hlasováním a nebyl-li donucen odstoupiti, stalo se to jen proto, aby Němci v kabinetě nezůstávali v intimním entre-nous, nerušeném ani drem Bráfem, který by byl morálně donucen odejíti s drem Žáčkem. Dr. Žáček tedy v kabinetě sice zůstane, ale bude ještě více než dosud jen a pouze důvěrníkem koruny. Důvěry českých poslanců požívat

nemůže a svému chefu zajisté nemůže už pomoci, i kdyby chtěl. Poměr mezi námi a Slovinci po jedné a vládou po druhé straně je zakalen ještě víc než doposud a pomalu i ti, kteří věřili v úřednickou objektivnost barona Bienertha, a tudíž i v možnost, že by i on s jiným kabinetem mohl zůstat u vesla, ztratili tuto víru. Politický poměr mezi Slovany — mimo Poláky, jak se v rakouském parlamentě skoro rozumí samo sebou — a baronem Bienerthem už sotva se upraví tak, aby bylo možno pro podzim počítati s třetím kabinetem nynějšího ministrpresidenta. Lidé, kteří jej znají, tvrdí o něm, že se ze svého pádu bude těšit, byl by prý dávno už odešel, byl držán mocí vyšších, kteří znali jeho naprostou oddanost a odhodlanost provésti vše, co mu bude uloženo. Postará se zajisté v čas o uprázdnění dolnorakouského místodržitelství, aby dosáhl sám tohoto svého ideálního odpočinku. Baron Bienerth prý nikdy na nic vyššího nepočítal, a když jej povolali za správce ministerstva vyučování, doufal, že z ministerstva zmizí v dolnorakouském místodržitelství. Pro starého, politicky neschopného hraběte Kielmannsegga nebylo však jiného zaopatření, kterého však se mu pro jeho porušené finance poskytnouti musí. Proto baron Bienerth musel se státi zatím ministrpresidentem, než mohl býti místodržícím ve Vídni. Tam chce vládnout až na konec svých dnů a odtamtud snad tu a tam bude užíván jako vypomahač při krisích ministrpresidentských.

Baron Bienerth tedy se považuje za překonané stanovisko, opatří ještě rozpočet a povládne — na dovolené — přes léto, a na podzim prý do říšské rady přijde už jeho nástupce. Ukazovali jsme k tomuto průběhu věcí už před zasedáním velkonočním a doložili hned tenkrát, že tento vývoj nám může být vítaným, hlavně proto, poněvadž bychom nyní vlastně si nevěděli rady, co si s vítězstvím nad nynějším systémem počíti. Je přece samozřejmé, že v okamžiku, kdy baron Bienerth odejde, kdy nynější majorita německopolská svou úlohu dohraje, bude dosavadní oposici slovanské položena otázka, jak si další vývoj věcí představuje.

Jsou pak dány jen dvě možnosti: buď se odhodlá nynější opposice převzíti vládu proti většině nynější, anebo musí vstoupiti do koalice buď s celou majoritou dosavadní neb s její částí. Podle zkušeností dřívějších a hlavně nejposlednějších první eventualita byla by málo trvanlivou, a proto málo lákavou. Mimo to musela by budoucí majorita míti zajištěnou spolupráci nynějšího svého dobrovolného spojence, sociálních demokratů. Že na to nelze počítati, netřeba teprve zevrubně vykládat. Ale i pak nebyla by to majorita ustálená a trvalá, a mimo

te nikdo se neklame, že oposice polsko-německá v Rakousku stále ještě je nebezpečnější, než každá jiná, a že by tudíž porazila nepříjemný ji systém mnohem dříve, než oposice jiná. To je poznání daných poměrů, nic víc. Každé jiné je snad radikálnější, ale pravdivější nebude. Porážejíce nynější systém, tvrdili jsme stále, že v Rakousku není možno už vládnouti proti Slovanům, a musíme tudíž doznati stejnou pravdu, že nelze vládnouti také proti Němcům. Dr. Dunajewski na výši své moci řekl Němcům památnou větu, že vláda Taaffova dokázala, že lze v Rakousku vládnouti bez Němců, ale doznal hned, že daleka byla vlády myšlenka, vládnouti proti nim.

Všeobecné právo hlasovací vykonalo spravedlnost vyrovnávací: nelze vládnouti ani proti Němcům, ani proti Čechům. Bez nás nebo bez Němců znamená proti nim, anebo proti nám. Proti této neúprosné pravdě není rekursu, každá jiná kombinace by musela vésti k režimu bezparlamentárnímu, který si snad nepřeje nikdo, ale z důvodů stokrát vykládaných jej snesou Němci spíš než my.

Tím jsme tedy postaveni před kategorický imperativ koalice s Němci. Všechny námitky, které dosud proti takovému spojení byly činěny, stály pod bezprostředním dojmem zkušeností z koalice barona Becka. Po zkušenostech s Marchetem, Pradem a Derschattou se nikomu nechtělo do nového vydání, přes to, že i na rozvalinách koalice a kabinetu barona Becka trvalo přesvědčení, že jiného východiště není, než obnovení spolku česko-německo-polského. Neobnoven-li tento spolek, stalo se tak ne v poslední řadě proto, poněvadž se doufalo, že nějaká pausa přivede uklidnění na obou stranách.

Baron Bienerth poškodil možnost koaliční tím, že vzal do definitivního kabinetu politiky, jako je dr. Hochenburger a dr. Weisskirchner a dr. hrabě Stürgkh, kdežto za nás povolal dra Bráfa, a dále tím, že vypracoval jazykové opravy pro nás naprosto nepřijatelné. To utvoření příští koalice zatíží, ale neznemožní, poněvadž dura necessitas káže koalici. Tato železná nutnost musí na konec překonati i potíž další, zaviněnou ještě baronem Beckem: upravení stavu věcí na sněmu českém. Ale hlavní potíž nové koalice ležeti bude zcela jinde: v opatření peněz státu a jednotlivým zemím, provedení nějakého finančního plánu na místě odmítnutého plánu dra Bilińského. To bude problém vnitřní politiky na podzim, na rozluštění tohoto problému nutno se připraviti již nyní, alespoň hodně brzy. V novinách vyskytly se různé pověsti o nějakých poradách bývalého ministr-presidenta hraběte Františka Thuna, který prý s vědomím barona Bienertha se pokouší o nějakou dohodu mezi Čechy a Němci. Nedá

se prozatím konstatovati, co pravdy na těchto zprávách, a jakým směrem hrabě Thun chce pracovati. Porozumí se nám, když řekneme, že máme odůvodněnou nedůvěru k akcím vedeným tak zvanou českou šlechtou v otázce česko-německé. Ale — nechť! Podaří-li se hr. Thunovi jeho práce, smíříme se i s tím, nám nezáleží na osobách. Jisto je, že dělnost českého sněmu, vzdání se zbytečné, ničím neodůvodněné obstrukce německé na českém sněmu, je jedním z nejvážnějších předpokladů pro možnost nějaké koalice s Němci ve Vídni. Baron Bienerth nedovedl opatřiti českému sněmu dělnost, a tím se sám vzdal nároku, aby on mohl státi v čele příští koalice. Koalice Beckova byla utvořena s určitým programem: dr. Pacák a dr. Fořt, dr. Derschatta, Marchet a Prade vstoupili do koalice té, aby pomohli v parlamentě provésti volební opravu a vyrovnání s Uhry. Zkázou této koalice bylo, že vyčerpavši životní svůj program, nedohodla se o programu dalším, nýbrž oddala se fatalistické naději, že koalice automaticky potrvá a vydrží dále. To se nestalo, nemohlo státi, poněvadž jakmile parlament a strany byly zbaveny koncentračního bodu, strženy byly opět do víru otázky česko-německé. Rozřešení otázky této také baron Beck měl ve svém programu, ale nedostal se k němu, poněvadž nedostatečné jeho zkušenosti po této stránce dovolovaly německým členům jeho kabinetu přehmaty, které vésti musely místo k uklidnění spíše k přiostření rozporů česko-německých. Je patrno, že za daných poměrů nejpřirozenějším životním programem nové koalice by bylo upravení otázky česko-německé. To jistě nedá se provésti přes noc a ne najednou. Ale kus po kuse dá se otázka ta při dobré vůli, když ne rozřešit docela, tož přece do té míry, aby jisté sporné části ztratily na svém nebezpečném ostří. Ale pochybujeme, že by na obou stranách bylo dost odvahy k takové práci, už proto ne, poněvadž — zase baron Bienerth je hlavním vinníkem — se strany vlády se nestalo nic, co by této odvahy stranám dodávalo. Vždyť — jsou-li ony zprávy o Thunovi pravdivy — si vláda už ani netroufá sama o česko-německou otázku i zavadit! Mnohem je pravděpodobnější, že pro příští koalici bude hledán obsah nový. Co má provésti pro stát, už víme: finanční plán, ale protiváha proti tomuto požadavku státu, jakou byla volební oprava vůči vyrovnání s Uhry, není dosud zkonstruována. Jak řečeno, nejpřirozenější by byla otázka česká a zdá se nám, že bychom měli naléhati na to v první řadě my. Situace bude potud dost příznivou, poněvadž finanční nesnáze státu učiní rozhodující kruhy v byrokracii povolnějšími, a tudíž i Němce. Dokud nejsou opatřeny pro stát peníze, je nutným parlament i těm, kteří by jinak vládli nejraději

i bez »ústavního« § 14. Parlament v takové situaci možno rozpustit, jak to dělával kníže Bismarck v létech sedmdesátých, ale nelze ho postrádat. Ukazovali jsme k nutnosti příprav u nás už několikrát, a dnes můžeme říci jen opět totéž: je nejvyšší nutností české politiky, aby vůči požadavkům Němců a návrhům vlády české strany se dohodly definitivně na požadavcích našich, aby se konečně řeklo: to chceme my! Dokud nebudeme věděti sami, co zejména v jazykové otázce je programem a cílem vší české politiky, musí se rozbít každá koalice. A viděli jsme už až dost, že každá rozbitá koalice znamená i pro nás větši pohromu, než pár ministrů m. s.

Je neúprosnou logikou zavedení všeobecného hlasovacího práva v rakouské říšské radě, že trvale se udrží jen systém, který spojí Čechy a Němce v jednu dělnou a tvořivou kombinaci. Bylo-li pro tuto věčnou pravdu ještě potřebí nějakých pádných důvodů, každý jich v nynější politice polského kola najde dost a dost. A kdo o slovanské politice, zejména h o s p o d á ř s k é, mluví vážně a také chce v ní pracovat, tomu přece nemusíme dokazovat, jak nutným předpokladem pro tuto hospodářskou politiku slovanskou je dohoda s Němci v Čechách. *Č.*

Sociální vzdělání žen.

V Berlíně byla péčí »Spolku pro lidovou výchovu« (Verein für Volkserziehung) a »Svazu dívek a žen pro výpomocnou práci sociální« (Mädchen u. Frauengruppen für soziale Hilfsarbeit) v říjnu 1908 otevřena »Sociální ženská škola«. Kořeny vybudování takové školy sáhají daleko až do doby, kdy vznikem velkoprůmyslu vyvíjela se dělba práce a zvýšil se boj o chléb, v němž bylo tolik ukřivděno třídám nemajetným, kdy byl vydán člověk člověku na pospas. Tehdy musela vziti za své učení náboženská s vůlí k mravnímu jednání. Ta dostačovala, dokud člověk v jiných poměrech dostál své povinnosti k druhým dobročinností. Učení přestala se uskutečňovat, dobročinnost nedostačovala, a místo její nastupovala povinnost, buzená vzepřením se tříd nemajetných, pracujících. Začalo se přemýšlet o poměrech, které se vyvíjely a ukazovaly nemožnost postupu, vzbuzena snaha jim porozumět a odpomáhat. Historie sociálního vývoje je předhistorií sociální školy, která svými vytčenými cíli stává se mezníkem v sociálním životě sociální prací. Ona vyrostla nutně z poměrů a potřeba její cítí se všude. Nestačí jen dobrá vůle k odstranění společenských nesrovnalostí, nutno jíti až k nejhlubším kořenům bídy hmotné, duševní, mravní, nutno je poznávat, nalézat jejich souvislost se životem veškerým a dle toho práci organisovat a ji řídit cílevědomě a s porozuměním. Kdo pomáhati chce, musí znáti příčiny bídy, prostředky, methody k pomoci.

Naše doba volá ženy ke konání sociální povinnosti. Jako je nutno přesvědčiti ženy, že mají ke společnosti povinnost, která není nic jiného než jejich povinností lidskou, tak je nutno učinit je k plnění této povinnosti schopnými. Možnost takového vzdělání musí podat ženě škola. To chce sociální škola.

Důležitost její vystižena nejprve v Anglii.[1] Od r. 1870 mají ženy podíl na kommunální péči, která se tím stala nejširší a nej-

[1] Věstník samosprávný roč. V., č. 21. — Lippmannová: Žena ve službě obecní.

výslednější. Zákonem tomu nebylo bráněno, ale právo to nebylo ženami používáno, až r. 1871 zvolena první žena představenou chudých (Woman Quardian) v Londýně.

Brzy ukázala se veliká výhoda, míti ve správě odbornici pro rozličné otázky, ošetřování, odívání, zaměstnání obecních chudých, jakou právě jen žena býti může. Počet jejich záhy značně se rozšířil. R. 1890 zvoleno již 75, r. 1892 — 113 a r. 1895 — 875. Utvořil se spolek ku podpoře ženských voleb do městských správ chudinských. Všeho toho dosáhlo se po dlouhých bojích. J. S. Mill, Herbert Spencer svými spisy připravili půdu. Především chyběly osobnosti způsobilé. Bylo dosti nadšených žen, ale bez průpravy. Výjimky činily ženy absolvovavší university — byly zvoleny a staly se průkopnicemi. Vypracovaly pravidla pro činnost další. Od r. 1887 sdružení někdejších univ. posluchaček obývá svůj dům a věnuje se nejnuznějším sousedům a ženám a dětem v nejchudší čtvrti Londýna. Již r. 1894 předsedkyně miss Nevellová praví ve výroční zprávě: Nikdy nelze dosti často připomínati si to, že péče o chudé není o nic lehčí, než kterékoliv jiné povolání a že vyžaduje co nejpilnější práce. »Womens University Settlement« seznala brzy nutnost toho, zříditi organisovaný plán učební ku vzdělání svých členů v péči dobročinné. Kurs trvá nejméně rok, druhý na přání učících může se stanoviti. Vyučování děli se na část praktickou a theoretickou. Ostatní ženy ve hlavním městě a v zemi tohoto popudu následovaly a sociální školství se zdokonalovalo. V Německu nebylo o něčem podobném tehdy ještě ani řeči. Sociální škola německá není první, ale je vybudována na základech škol v Anglii, Americe, Amsterodamu a je přizpůsobena poměrům německým. Cesta k ní nebyla ani rychlá ani snadná. O tom pojednává Dr. Alice Salomonová, tvůrkyně školy a nyní její správkyně, ve spise Sociální vzdělání žen (Die soziale Frauenbildung, B. G. Teubner, Lipsko 1908).

Vždy byl činěn pokus vésti školu k vědomí sociální povinnosti. Bylo to úkolem náboženského vyučování přiváděti žáky k uskutečňování víry a lásky k bližnímu, což není nic jiného než služba společnosti, činné křesťanství. Nesporně, vůle k sociální činnosti nebyla v mládeži školou vypěstována. Kdyby toho bylo, musela by se mládež majetných tříd hromadně obraceti k sociální práci, nebyla by nedostatkem cítění sociálního vyvolávána ona zášť, která tak často vyznívá ze slov nemajetných, pracujících tříd, nenastalo by ono odcizení, které nestačí vyrovnávat vůlí k dobročinnosti. Dnes musíme vedle této vůle mít

znalosti složitého ústrojí společenského, jeho úkolů a nedostatků i vztahů, jež nás spojují s jinými, abychom své úkoly pochopili správně. Úkoly jsou dnes jiné. Posunují se od dobročinnosti ku spravedlnosti, od chudinství k sociální pomoci. Nouze dnešní je méně nouzí jednoho, spíše nouzí celých tříd, není jen hmotnou, ale i duševní a mravní. A to vše bude odstraněno, přijde-li se ke kořenům, příčinám, které větším dílem spočívají v organisaci naší moderní společnosti. Dnes pojmy o životních potřebách se změnily, požadavky se přesunuly a také je nutno, aby byla překlenuta propast mezi majetnými a vzdělanými od pracujících tříd. Vždyť oboje mají společné zájmy, jen je třeba uvědomit si spojitost, jedna nemůže být bez práce nebo požadavků druhé. A tu docházíme k poznání sociální povinnosti majetných k nemajetným pracujícím, aby vyrovnána byla mezera mezi prací tělesnou a duševní. Není v tom dobrota, dobročinnost, ale spravedlivost a povinnost, když majetné třídy od práce tělesné osvobozené použijí této výhody k tomu, aby byly nositeli a šiřiteli kultury všem společné. To jest účel, proč mají vzdělávací ústavy pojmouti do své osnovy sociální vzdělání. Aby cit zodpovědnosti oproti celku byl oživen v těch, kteří zaujímají vlivná postavení v životě a jsou k tomu povinni ať svým věděním, ať vzděláním, ať majetkem. A má to být zejména úkolem dívčí školy (Frauenschule), protože majetným kruhům, které navštěvují tyto školy, jest takové vzdělání potřebnějším, že tyto kruhy nejvíce se vzdalují zodpovědnosti, kterou jim dnešní dělba práce ukládá. Muž těchto kruhů pracuje, žena užívá výsledků jeho práce a neví ani, že by bylo nutno práce se účastnit. To jsou mezery dívčí výchovy těchto tříd, které jen prací pro celek mohou splácet svou daň společnosti a kultuře. K tomu musí být vedeny, vzdělány, a sice v první řadě dívčí školou, která dává všeobecné, pokračovací vzdělání.

Na učební osnovu takovou bylo podáno veřejnosti mnoho návrhů, ale přes to, že je sociální vzdělání tolik žádoucím, nemělo-li by vzbuditi živé přesvědčení a být jen novým učebním předmětem — lépe jest nedati žádného. Mnohé vědění, které by vedlo k diletantství ve všem, musí býti zamezeno. Nejlépe praví Ruskin: »Sprostředkování vzdělání není, dáme-li lidem něco, co neznali, ale učiníme-li z nich, čím dosud nebyli.«

Není třeba vésti dívky již v dívčí škole ku praktické práci. Dříve nutno buditi jejich zájem, získati jejich náklonnosti a porozumění pro sociální otázky, a ponechati jich vlastnímu rozhodnutí, účastní-li se praktické práce. Sociální myšlení nejlépe povzbudí se sociálně-

vědeckými obory s všeobecným celkovým základem, které by uváděly do otázek životních ve 3—4 odborech. Národní hospodářství, jako předpoklad pro všechno sociální myšlení, podávalo by znalost životních podmínek hospodářského postavení různých tříd, jež mají vliv na jejich duševní a mravní stanovisko i hospodářské vztahy vzájemné. Jen z citu odvislosti může plynouti cit sociální povinnosti, cit »občanky«, která má zájem na utváření života, zná a spoluprožívá všechna sociální a politická hnutí. Látka by musela být volena vhodně ke svému účelu, ne aby chápaly theoretické problémy, ale rozuměly svému okolí.

Státní neb občanská věda má vychovat ženy k porozumění práv a povinností, které jim přináší stát a obec, k poznání jejich složení, působnosti, ochrany a součinnosti v zákonodárství a správě; a dále dějiny politických theorií, vlivy náboženské a filosofické na jejich vývoj. Výchovný vliv by měla sociální ethika, podaná ve světových názorech. Cit sociální povinnosti, utvrzovaný náboženským vyučováním, dnes je otřesen, a nutno podati dívkám možnost, aby intelektuelní cestou dospěly k porozumění jeho individualistické myšlenky, subjektivistická učení vzbuzují v dnešní mládeži přímo chorobný tlak po volnosti, po naprostém vyžití, které vede k požitkářskému egoismu. Nelze chránit dorůstající mládež jinak, než učiníme-li ji silnou věděním. Není úkolem dívčí školy navádět k obligatorní pomocné práci. To by více škodilo než prospělo. Má dáti základ intelektuelní, dát vědění, z kterého teprve má vzejíti živý cit zodpovědnosti. Vědění, které se má probudit ve svědomí. Má budit porozumění pro kulturu rodiny a být v posledním stupni ve spojení s dětskou školkou a zde teprve je výsledek, jakási zkouška praktická.

Vzhledem k methodě nejedná se o přednášky, ale o to, aby žačky vlastní spoluprací, zpracováním látky byly přivábeny a samy snášely materiál. Záleží více na tom, co dívky jsou a co činí, a to závisí značně na síle učitelské, která sama se musí cítiti článkem celku. Ženám pak nastoupí konkrétní ideál místo abstraktního, který sice může být korunou života, ale musí spočívat na reálné půdě. Taková sociální výchova nepovede jen k sociální působnosti, ona bude znamenat mnoho pro osobní život žen. Uskuteční synthesu mezi požadavky světa a individua, pod jejichž rozpory dnes tak mnozí zápasí, dá mnohým ženám odpověď na otázku, co znamená život jejich, jaké jsou jeho cíle a štěstí, budou se cítit tvory, kteří mají úkoly uskutečňovat, hodnoty tvořit. Není možno postavit dívčí výchově krásnější cíle.

Nestačí však budíti v mládeži porozumění pro sociální otázky a úkoly dnešní doby. Jest nutno sprostředkovati vědění a možnost těm, kdož pro evangelium sociální práce byli získáni, zejména ženy, protože pro ně, při dnešním právním stavu, jest to téměř jediná možnost uplatnit se v celku. Ženy účastnily se ode dávna četně všech snah dobročinných jako pomocnice i správkyně, jako čestné funkcionářky neb i síly placené. Avšak tyto síly, muži i ženy, téměř nikdy nemají odborné znalosti, ani toho nejnutnějšího předběžného vzdělání.

K nedostatečnému osobnímu vzdělání pojí se neznalost zřízení státu, obce, prostředků pomocných — následkem nedostatečné výchovy školní a vyloučením z politických práv a povinností. Ještě hůře je opatřena práce spolků. V ní nepojí se ani dostatečná zodpovědnost a závaznost, protože není ženě povoláním, ale dobrovolnou prací, která může být kdykoliv přerušena neb zaměněna. Ani jí nenapadne, že by měla znáti něco z toho, co přejímá, a tak většinou dostává se vedení spolků do rukou osob majících postavení, peníze, moc na úkor schopností a znalosti, a tím se stává, že mnohé spolky uplatňují se způsobem zastaralým, aniž by dbaly na hospodářské a sociální změny a přizpůsobily se novým poznatkům. Jsou-li však mnohé nesprávnosti a zastaralosti v kruzích dobročinných paní, jsou to zase jen ženy, které se snaží o nápravu, o soustavné poučování, a vykonaly v tom směru značný průkopnický kus práce přednáškami, cykly, kursy a dospěly až k dnešní potřebě sociální školy. Původní praktické snahy vedly k nutnosti prohloubení a propracovaného základu, jak ukázala práce »Svazu dívek a žen pro výpomocnou práci sociální«, kde sociálně vědecké kursy byly spojeny s praktickou činností.

Odpovídajíce spíše požadavku poučení a získání zájmu, vedeny byly k přesnějšímu vytvoření myšlenky a přeměněny v kursy roční se soustavným návodem. Theoretické prohloubení, které staví práci pod široké nazírání, které podřizuje denní zájmy zájmům vyšším, mohlo jedině přivodit hlubší pojmutí s tím spojených povinností a dle toho sestaven i vzdělávací plán. Uvádím týž z posledního roku:

Pro nižší stupeň: Úvod do praktické výchovy. Úvod do národního hospodářství. Pojednávání o chudinské činnosti. Pro vyšší stupeň: Otázky z oboru péče o mládež. Otázky hospodářské politiky. Základy dobročinnosti.

Pro oba stupně společně: Vznik pruské a německé ústavy a tvoření se politických stran. Toto theoretické vzdělání doplněno bylo praktickou činností.

Dříve však, než k tomu dospělo, pořádány byly od r. 1893 cykly 5—6 přednášek, které připravovaly půdu, budily zájem. Tak r. 1893 sestaven cyklus následovně: 1. Základy moderního sociálního vývoje, 2. Dobročinná zařízení. 3. Sociální pomocná činnost v Anglii a Americe. 4. Organisace veřejné a soukromé sirotčí péče. 5. Základy zdravotnictví. 6. Zdravotní ošetřování dítek. — V následujících letech promíšeny přednášky všeobecné s odbornými a pořádány i seminární cvičení a hovory. Přibráno veřejné právo, občanské vědy, sociální dějiny jednotlivých států, theorie i praxe chudinství a státní zřízení německé. V posledním roce 1908 uspořádány přednášky: 1. Otázky z hospodářské politiky. 2. Základy dobročinnosti. 3. Hovory o chudinské činnosti. 4. Pruské a německé zřízení. 5. Zavedení do praktické výchovy. 6. Otázky z oboru péče o mládež. Kdežto z počátku převládaly přednášky mužů, v posledních letech vesměs účastnily se jako řečnice ženy.

Podobně počínala si křesťansko-sociální škola dívčí německého evangelického svazu žen v Hannoveru. Poskytuje příležitost ku vzdělání všem pracovníkům z povolání i jiným dívkám. Kursy theoretické střídají se vždy po třech měsících s praktickou prací v ústavech dobročinných. V theorii se podává výklad bible, vychovatelství, národohospodářství, občanská věda, dějinný vývoj křesťanské dobročinnosti, zavedení do oboru »vnitřní missie«, sociální činnost žen, žena v dnešním kulturním hnutí, zdravotnictví, domácí vedení knih.

Méně úplné a soustavné jsou kursy, které navazují na vyšší dívčí školy v Berlíně a Charlottenburgu, kde nemůže být řeči o odborném vzdělání pro sociální práci neb dobročinnost. Cennější jsou pokusy pro specielní obory sociální péče, činěné »Ústředím pro soukromou péči v Berlíně« (Die Zentrale für private Fürsorge), které své spolupracovníky a členy vzdělává k provádění chudinské péče. Stejně »Ústředí pro soukromou péči ve Frankfurtě n. M.«, které pečuje i o jiné ještě obory informačními kursy o organisaci a technice snah a jsou spojeny s prohlídkami různých ústavů.

Ráz vzdělání pro povolání v oboru nemocenského ošetření vykazují domy diakonisek a katolické řády, kterým však chybí činnost chudinská a nedostává se theoretického vzdělání. Bylo o nich řečeno (Dr. A. Levy: Die berufliche und fachliche Ausbildung in der Armenpflege. — Leipzig, 1907): »Co mohou podati z přirozených vloh a obětavosti, to vykazují v největší míře a plně se to využívá. Tím politováníhodnější jest, že se s takovou obětavostí nepojí věcná schopnost a odborné vzdělání.«

Vlastní ošetřování nemocných jest všeobecně prací z povolání a tím přestává být sociální činností, pokud není chudinským ošetřením. Tomu více odpovídají duchovní, světské a poloduchovní ústavy a sdružení, na př.: červeného kříže, Johanitky, setry sv. Viktorie (Viktoriaschwestern) a j., které také pěstují »službu Samaritánů« (Samariterdienst) první pomocí při neštěstích.

V nejužším spojení s touto péčí jsou snahy po venkově, jak pro dobrovolnou tak pro placenou činnost, které vyvolány byly ženskými spolky. Pro chudé obce získávány jsou ženy a dívky k navštěvování a ošetřování nemocných. Totéž platí o mateřských školkách, jak dává příklad známý Pestalozzi-Fröbelův ústav. K tomu druží se spolky pro péči o vězně. O výchovu úřednic v trestnicích pečuje ministerstvo vnitra, ovšem jen zkušebním rokem. Myšlenka potřeby soustavné práce a poučení získává půdy na všech polích péče, i v drobnějších vzdělávacích kursech ženských spolků evangelicko- a katolicko-církevních organisací, odborových sdružení úřednických, dělnických, propaguje se kursy Spolku pro potírání alkoholu, Společnosti pro státovědecké vzdělání úředníků, Frankfurtské akademie sociálních věd, kursy pro učitelky pokračovacích škol, vedle snah lyceí a dívčích pensionátů v Berlíně. Že také učitelky soukromých ústavů k tomuto úkolu přistupují, je zajisté znakem doby, znakem rostoucího poznání sociálních nutností.

Vedle podobných zahraničních pokusů odborného vzdělání pro sociální pomocnou práci (kursy v Curychu, ve Vídni, v Budapešti a v settlementech) jsou v posledním desítiletí vzniklé, plně vypravené školy pro sociální práci z povolání v New Yorku, Bostonu, Chicagu, Londýně, Amsterodamě. To jsou vzory, o něž se Německo opříti muselo, měl-li býti uskutečněn ústav úplný. V New Yorku od r. 1904 »New York School of Philantropy« nechce vychovati jen sociální pomocníky a pracovníky z povolání, ale poučiti i studující theologie a mediciny, i ošetřovatelky nemocných. Podobně zřízeny jsou »Chicago Institute of Social Science« a »School for Social Workers« v Bostonu, připojené k universitám a dívčím školám (Colleges). Stejný účel vzdělání k povolání a plnění občanských povinností jako dobrovolné sociální práce sleduje »School of Sociology and Social Economics« v Londýně, stojící v úzkém spojení s »Charity-Organisacion Society« a klade váhu na výchovu úředníků pro veřejné chudinství a dobročinné ústavy. Počet takových placených míst je následkem zákonodárství mnohem četnější než jinde.

Škola pro sociální pomocnou práci v Amsterodámě poskytuje nejdůkladnější a nejobsáhlejší vzdělání. Dvouletý přípravný kurs a dvouletý vzdělávací podávají všeobecné vzdělání a sociálně a státovědecké vyučování, přehled sociální činnosti a odborné vědomosti.

Uvedené pokusy v Německu nerovnají se těmto zahraničným ústavům, avšak rozmanitost snah ukazuje, že potřeba odborného a k povolání směřujícího vzdělání ve všech kruzích se pociťuje. Kongres německých spolků pro chudinství a dobročinnost v Eisenachu r. 1907 a Mezinárodní chudinský sjezd v Miláně r. 1906 vyslovily se resolucemi pro podporu vzdělání. Mužům i ženám musí být dána příležitost, jak pro povolání, tak pro dobrovolnou činnost. Zřízení společné sociální školy v Německu setkává se s obtížemi finančními, s nedostatkem placených míst, též zvykem, že i majetní muži mají své povolání. Ovšem jinak ženy — tu není důvodu, aby čas a schopnosti jejich nebyly obráceny k povinné práci.

Snahy německých žen došly uskutečnění zřízením sociální školy pro ženy.

Účelem jejím jest: Podati mladým dívkám soustavný návod pro plnění úkolů v rodině a uváděti je do oborů sociální práce.

Vzdělati dívky a ženy k dobrovolné sociální práci neb práci z povolání.

Učební osnova rozpočtena je na dva stupně. Nižší má podati pokračovací vzdělání pro povinnosti v rodinném kruhu a vedle toho buditi zájem pro sociální úkoly. Vychovatelské obory tvoří tudíž středisko vyučování, které jest doplněno praktickým návodem v mateřské školce, technickými obory (ruční práce, domácí hospodářství).

Tento stupeň má zároveň tvořiti základ pro vzdělání dobrovolných sil i z povolání, protože k úspěšné sociální péči — vedle odborných vědomostí — také je žádoucí povšechné porozumění pro sociální otázky.

Vyučování bude obsahovati z vědecké části:

Vychovatelství 2 hod. týdně, život a působení význačných pedagogů 1 hod. týdně, zdravotnictví 1 hod. týdně, národní hospodářství 1 hod. týdně, občanská věda 1 hod. týdně, sociální a pedagogická literatura 1 hod. týdně.

Z technické části:

Zručnost 2 hod. týdně, ruční práce 2 hod. týdně.

Z praktické části:

Práce v mateřské školce, $2 \times 2 = 4$ hod. týdně, vaření a domácí zaměstnání 4 hod. týdně.

Vyšší stupeň má dáti odborné vědění a vzdělati pracovnice z povolání a pomocnice pro všechny obory sociální péče. Mohou býti přijaty i žačky, které vykážou náležité znalosti hospodářské, vychovatelské a sociální. V tomto roce mají přednost odborné kursy.

V části vědecké:

Národní hospodářství 2 hod týdně, občanské vědy a rodinné právo 2 hod. týdně, sociální ethika 1 hod. týdně, vychovatelství 1 hodina týdně, sociální zdravotnictví 1 hod. týdně, vychovatelská a sociální literatura 1 hod. týdně.

V části technické:

Otázky sociální práce 1 hod. týdně, theorie a dějiny chudinství a péče chudinské 1 hod. týdně, theorie péče o mládež 1 hod. týdně.

Vedle toho požaduje se od žaček, které se připravují pro činnost z povolání, praktická součinnost v různých ústavech. Praktický plán pracovní ustanoví se dle individuelních potřeb a úmyslů žaček, po případě umožní se jim účast v jiných ústavech. Takové kombinace jsou všestranně možné. Aby se posluchačkám dostalo důkladných vědomostí, které by odpovídaly praktické činnosti, to je úkolem učitelů. Nejlepším učitelem bude vědecky vzdělaný praktik, osoba, která na základě vědeckých schopností je s to, aby zkušenosti praxe převedla na theorie, aby mohly ostatním býti podány. Toho ženy potřebují. Dosavadní vzdělání dívčí vedlo k cítění, zřídka k myšlení, ale nikdy k jednání a přece nejmenší skutek má větší cenu než největší cítění. Naše doba potřebuje vedle mužů i ženy schopné jednání, k jednání nejen v domácnosti, rodině, povolání, ale i ve společnosti, které náleží, od níž mnohé přijímají, a proto musí ženám dáno býti vzdělání potřebné.

Vědění je moc, která činí schopnými léčiti a pomáhati. Hodnoty rozumové nezničí hodnoty citové, rozšíří je a v budoucnu nabude platnosti vědomí, že nejvyšším úkolem ženy a muže je vésti lidi »vpřed a vzhůru«.

Olga Stránská.

Zákonná úprava péče o mládež.

Národohospodářská a sociálně politická úvaha.

Napsal MUDr. Jan Dvořák.

(Dokončení.)

Kromě toho nemožno sdíleti úplně názor, tlumočený ve vládní osnově, že bude totiž možno valnou část chovanců péče výchovné umisťovati ve stávajících sirotčincích, výchovnách a ochranovnách. Mimo to pomýšlí se i ve vl. osnově na to, že velký počet chovanců bude moci umístěn býti v cizích rodinách.

Vládní tento předpoklad je vratkým zvlášť pro naše zemské poměry, kde by při dnešním stavu počet výchovatelen a ochranoven mohl spočísti na prstech jedné ruky, a kde bude se tedy muset pomýšleti spočísti se na prstech jedné ruky, a kde bude se tedy muset pomýšleti především na zřizování celé řady veřejných a soukromých ústavů k umístění mravně ohrožené a spustlé mládeže. Naše domácí poměry nesnesou žádného porovnání s poměry pruskými, kde bylo již v r. 1905 6 státních, 58 zemských a 410 soukromých vychovatelen, a kde tedy na připravené a zkypřené půdě mohl zákon přinésti záhy tak blahodárné ovoce. Roční náklad na 1 chovance obnáší v Anglii 300—400 mk., v Prusku pouze 180 mk. V Rakousku obnášel průměrný denní náklad v sirotčincích a vychovatelnách na 1 chovance 0·79 K. Stravné 1 K denně prohlašuje se ve vládní předloze za příliš vysoké. Uváží-li se, že ošetřovné v zemských polepšovnách v obnosu 1½ kor. denně je nepoměrně příliš vysoké, dospěla vláda k názoru, že náklady ošetřovné v péči výchovné na 1 chovance nesmějí se ustanoviti průměrně výše než nanejvýš na 400 korun ročně. Na tomto číselném podkladu obnášel by v Čechách dle vládní osnovy při ročním přírostu chovanců do péče výchovné ve výši 699 roční zvýšený náklad $400 \times 699 = 270.600$ korun, čili okrouhle 280.000 korun. Při tom dlužno však míti na zřeteli, že toto plus nákladu prvního roku stoupati bude ve příštích letech v tom poměru, ve kterém novému přírostu chovanců nebude odpovídati stejný počet propuštěných, ježto

chovanci pravidelně více let po sobě v péči výchovné zůstati musí. Statistické výkazy polepšoven rakouských nás učí, že v šestiletí od r. 1900—1905 obnášel roční přírost v procentuálním poměru ke skutečnému obložení na konci roku 40—46·3%, a že dosud trval pobyt chovanců v polepšovnách průměrně 2½, nejvýš 3 roky. Ač číslice ty nelze jen tak ledabyle bráti za směrodatné pro péči výchovnou, přece možno z nich již nyní činiti aspoň jistý závěr na přibližné trvání péče výchovné, a považovati dobu 2½—3 roků za maximální trvání péče výchovné.

K týmž výsledkům vede i zřetel na počet chovanců, odkázaných do péče výchovné. Na podkladu pruské statistiky napočteno ve věku do 14 let mužských chovanců průměrně 62·4%, ženských chovanců 47·5%, tedy chovanců mužských přibližně $^2/_3$, ženských as $^1/_3$.

Vláda je následkem toho pevně přesvědčena, že připustivši pro vychovatelny mladistvých relativně vysokou průměrnou sazbu 400 K za jednoho chovance, odhaduje effektivní zvýšení břemen, jež vzejde zemím po provedení úpravy péče výchovné, spíše příliš vysoko než nízko, čítá-li v osnově vládní trvalé obtížení zemí trojnásobným obnosem pro první rok vypočteného zvýšeného nákladu, což činilo by v Čechách $3 \times 279.600 = 838.800$, čili okrouhle asi 840.000 korun. V dalším číselném výpočtu k určení klíče pro výši příspěvku státního dopouští se vláda dle názoru našeho neprávem, a nešetříc specielně faktických poměrů v zemi naší, skutečného bezpráví tím, že patrně z pouhého egoismu odečítává od shora uvedené sumy zvýšeného nákladu obnosy přikázané zemi naší ze správních přebytků spol. říš. pokladen, o nichž v osnově praví, že mají stále stoupající tendenci, a že po jejím náhledu ve příštích letech na žádný způsob se neztenčí.

Dle odhadu vládního obnášeti má v Čechách ve 3., jakož i ve příštích na to letech po provedení zákona počet chovanců, jenž tvořiti má příští celkový stav chovanců v Čechách vůbec, as $3 \times 785 = 2355$, z nichž však bylo by i dle dosud platného zákona z r. 1885 umístěno v polepšovnách $3 \times 86 = 258$, tak že obnášel by skutečný nový přírost pouze 2097. Na základě tohoto vládního odhadu páčiti možno v Čechách úhrnné náklady péče výchovné na $2355 \times 400 = 942.000$ korun, od kteréžto sumy odečítá však vláda — jak shora uvedeno neprávem — čtvrtinu obnosu správních přebytků sir. spol. pokladen, vypočtenou dle stavu r. 1906 pro Čechy na 152.546 K, tak že by zbyl dle vládní osnovy nekrytý celkový schodek v obnosu 789.454 K. Dle tohoto vládního klíče obnášel by podíl, připadající na stát,

789.454 : 1/3, to jest ceikem toliko 263.151 K, a na fond zemský království českého připadlo by (s výhradou náhrady od obcí) 789.454 : 2/3, to jest 526.303 K. Leč i tento obnos nepovažuje vláda za konečný a effektivní. Dle intencí vlády nutno jest za tím účelem, aby konečný účinek nákladů rozvržených na stát a země mohl býti správněji posuzován, vzíti zřetel kromě toho ještě i na okolnost, že z úhrnného počtu chovanců odkázaných na péči výchovnou (v Čechách 2355) připadá jedna část na takové mladistvé, kterým i za nynějších poměrů dostalo by se v polepšovnách přiměřené výchovy (v Čechách 258). Na výdaje polepšoven neposkytuje — jak známo — za dnešních poměrů stát nižádného příspěvku. Protože však napříště uvoluje se stát přispívat jednou třetinou i na náklady výchovné péče v polepšovnách, které dosud nésti bylo zemím samým, prohlašuje vláda ve své osnově, že ku správnému odhadnutí skutečného zvýšení výdajů zemských následkem úpravy péče výchovné musí se od nekrytých, na země připadajících nákladů kromě toho odečísti ještě jedna třetina obnosu, jež připadá na vydržování chovanců, kterým ve smyslu platného zákona z r. 1885 dostává se přijetí v polepšovnách na účet fondu zemského, a kteří i nyní spadají pod ustanovení nového zákona o péči výchovné. Dle výpočtu vládní předlohy páčí se roční přírost takových chovanců v Čechách — jak shora uvedeno — na 86, a činil by tedy roční náklad obnos, vypadající násobením 86 × 400, a rovnající se shora uvedené sumě 34.400 korun.

Nehledě ku mnoha jiným, shora již uvedeným, s našeho stanoviska nepřijatelným předpokladům vlády, vypočteno dle arithmetiky vládní předlohy effektivní stoupnutí výdajů zemského fondu našeho (s výhradou náhrady od obcí) po odečtení 34.400 K ku výchovným nákladům polepšoven od shora uvedené nekryté, na účet fondu zemského připadající sumy per 526.303 omylem na 481.903 korun. Po opravení účetní či tiskové chyby činil by obnos ten skutečně 491.903 korun. Jak si představuje vláda účetní možnost a správnost odečtení obnosu 34.400 K od sumy 526.303 K, není účetnicky možno nijak si vysvětliti. Vždyť obnos 34.400 K je zahrnut v úhrnném součtu 942.000 K, a nebyl by po vypuštění z úhrnné této sumy hražen ani státem ani zemí, kdyby neuznala vláda za dobré zařaditi jej do rubriky 7. a připočísti k jednotřetinovému příspěvku státnímu 263.151 K ku vykázanému nekrytému celkovému zbytku. K uvedeným těmto kombinacím, výpočtům a rozpočtům přiložena jest k vysvětlivkám vládní osnovy přehledná číselná tabulka pro veškerá království a země.

Nehledě ku mnohým uvedeným číselným a věcným omylům v jednotlivých rubrikách i v konečných součtech, bude zvlášť v kolonnách, týkajících se království českého, kde i mnohé chybné předpoklady a skutečným poměrům příčící se kombinace vedly k nesprávným účetním závěrům, nutně třeba četných korrektur, aby zjednán byl aspoň přibližně správný a pravděpodobný podklad ku výpočtu výdajů, jež vzejdou zemi naší provedením zákonité úpravy péče výchovné. Nepřihlížejíce k jiným četným nesrovnalostem, nemůžeme zhostiti se přesvědčení, že spočívá vládní odhad počtu chovanců, odkázaných v zemi naší na péči výchovnou (dle vládní osnovy ročně 2355), aspoň pro nejbližší budoucnost na příliš nízké kalkulaci a na nesprávném výpočtu.

Nesmí se ovšem mysleti, že dali jsme se ledabyle strhnouti paušálně tu a onde odhadovanou číslicí 10.000 spustlých a mravně ohrožených dětí v Čechách, která se tu a onde nepromyšleně pronáší, byť i se jevila na prvý pohled příliš vysokou. Než tímtéž právem musíme vzhledem ku postupné industrialisaci naší země a ku rapidnímu vzrůstu proletariátu velkých měst a předměstí prohlásiti číslici 2355 za nepoměrně příliš nízkou. V dalších důsledcích není možno jinak než i konečnou výslednici vládních odhadů zemských nákladů v obnosu kolem 500.000 korun prohlásit za nesprávný a pochybený závěr. Vždyť při sdělání souhrnu 2355 mladistvých vzat byl zřetel výhradně na usedlíky zemské, zapomenuto však na veliký počet našich českých, mravně ohrožených a spustlých příslušníků ve Vídni, rozmnožujících hrozivě nejzbědovanější proletariát naší metropole říše, kterýžto velký kontingent našich příslušníků připadl by po úpravě péče výchovné taktéž na účet našeho fondu zemského. Jak velkou rubriku činí veliký počet ochrany a záštity postrádající české mládeže ve Vídni, toho důkazem jsou tato výstražná, deprimující slova očitého korunního svědka, pí. Lydie z Wolfringu, snažívé předsedkyně vídeňského spolku Pestalozziho: »Tisíce dětí českých příslušných propadají ve Vídni za oběť spustlosti, tisíce tělesně a duševně zdravých dětí upadají a hynou následkem nedostatku veškeré péče a podpory se strany obcí a země. Při veškerém soucitu pro neduživce a slabomyslné a při sebe horoucnějším přání, aby i tyto děti byly přiměřeně zaopatřeny, musíme se přece tázati, není-li první a nejsvětější povinností země české zabrániti především, aby tělesně a duševně zdravé děti nepropadaly fysické i mravní neduživosti a slabomyslnosti. Leč stav dětí českých příslušných, ochrany

potřebujících dětí ve Vídni je nejvýš neutěšený! Není ve Vídni žádným tajemstvím, jak těžká jest rada a pomoc, kdy jedná se o dítě do Čech příslušné. Tyto děti jsou dnes pravým soužením jak poručenských soudů, tak soukromých organisací pro ochranu dětí, zejména anyť domovské obce odpírají veškeru pomoc.

Tak se to má s veřejnou péčí chudinskou o zdravé děti opuštěné, týrané a spustlé v království Českém se zřetelem na příslušníky české ve Vídni. Proti veškerým zásadám zdravé sociální politiky a sociální hygieny není jedině pro tyto české příslušníky i u příležitosti velkého jubilejního díla země české pro dítě dostatek prostředků.« Byť i v drastických slovech ne dosti objektivního kritika byl přídech namnoze nezasloužené příhany pro naši zemskou správu, nedá se upříti, že mnohé zrnko pravdy jako řeřavé uhlí padá na naše hlavy. Nezapomínejme tedy, že v zájmu hospodářském i národním jest, abychom v čas více pozornosti věnovali našim fysické a mravní zkáze v bahně vídeňského života propadávajícím příslušníkům, jichž řady množí se zejména ubohými českými nalezenci, rodícími se ve vídeňské porodnici.

Neklamným zajisté dokladem pro nepochybnou správnost názoru našeho o příliš nízkém ohledu na Čechy vypadající kvoty ze zákonité osnovy jest především fakt, že vláda, puzena snahou po všemožném snížení a redukování třetinové, na účet fondu státního připadající kvoty, ukládá proti výslovnému ustanovení říšského zákona ze dne 3. června 1901 čís. 62 zemím bezvýjimečně, že na náklady vzešlé z provádění nové osnovy zákona o péči výchovné povinny jsou k účelům řečeným přispívati bezpodmínečně a bezvýjimečně jednou třetinou z fondu správních sirotčích pokladen. Při tom nešetřeno nižádného ohledu, zda byla v dotyčné zemi do té doby vyčerpána celá hotovost sirotčího fondu k účelům sirotčím či nikoliv, a zda možno vůbec mluviti o nějaké volné hotovosti v sirotčí pokladně pro účely péče výchovné vůbec. Ve vysvětlivkách ku vládní předloze poukazuje se sice, že na Moravě a v Dolních Rakousích bylo již v zemské osnově zákona sirotčího pamatováno zcela výslovně i na opatření dětí opuštěných, mravně ohrožených a spustlých, kdežto v naší zemské osnově byly účely řečené vytčeny pouze spíše povšechně, a tudy jaksi více méně theoreticky. Vždyť zůstaly nepopíratelně v zemském našem sirotčím zákonu účely, kázané péčí výchovnou dětí spustlostí ohrožených, namnoze úplně nepovšimnutými, anať vyčerpána byla takměř celá hotovost fondu sirotčího k jiným

— ovšem neméně naléhavým a blahodárným — obdobným účelům sirotčím.

Beze všeho ohledu na faktické a nezměnitelné tyto okolnosti, které se ve vládní osnově zúmyslně přehlížejí, osobuje si vláda, nešetříc naprosto práv zákonem o používání správních přebytků sirotčích pokladen zemským správám zaručených, právo reklamovati celou jednu čtvrtinu ročních výnosů fondu sirotčího pro účely vyplývající ze zákonité úpravy péče výchovné, kryjíc průzračné fiskální své tendence poukazem na poměry moravské a hornorakouské.

A z téže očividné příčiny, opírajíc se mimo to o separatistické tendence německých našich krajanů, nedbá vláda opětovných urgencí našeho zemského výboru ohledně přidělení království českému příslušících správních přebytků společných sirotčích pokladen po r. 1910 zemské správě české. Marnými byly dosavadní poukazy zemského výboru i českého sněmu, že platnost dosavadního říšského zákona z r. 1901 již příštím rokem uhasíná, a že je již nejvyšší čas, aby předložena byla říšské radě nová osnova zákona, kterou by každoroční přebytky správní sirotčích pokladen přikázány byly trvale příslušným zemím k účelům zákonem stanoveným. Jedině uvědomělému a pronikavému úsilí, neohrožené energii a soustředění sil poselstva říšského mohlo by se ještě ve 12. hodině podařiti zdolati překážky vlády a zjednati průchod spravedlivým nárokům země naší na neztenčené používání zem. fondu sirotčího ve smyslu zákona, a na neobmezené dispoziční právo pro vlastní zemské účely a potřeby.

Bohužel za nynějších rozháraných politických poměrů v zemi naší není valné naděje na dohodu zástupců říšských obou národních kmenů vlasti naší ohledně akce sirotčí, ježto již dnešního dne prohlašují němečtí zástupci na sjezdech okresů a jednotlivých měst docela nepokrytě, že na prodloužení platnosti zákona říšského i zemského z r. 1901 a 1902 nemožno na žádný způsob pomýšleti dříve, pokud nepřiznali by Češi národnostní rozdělení zemského sirotčího fondu. Ježto ale poselstvo české trvati musí nezvratně na zásadě nedílnosti fondu sirotčího dle národnosti, nečiní — jak se zdá — vláda rakouská nižádných příprav k obnovení sirotčího zákona, tak že dle všeho nedojde ani k předložení a zákonodárnému projednání nové osnovy zákona sirotčího. Při tom ze všeho je patrno, že tuhý odpor se strany Němců je vládě naší z příčin shora uvedených zcela po chuti, ano že přichází vládním kruhům i velice vítaným.

Nepodaří-li se organisovati zemské a říšské naše poselstvo k sebevědomému uhájení práv zemských, pak hrozí našemu zemskému fondu sirotčímu nejen zkrácení o více než 150 tisíc ročně, nýbrž neodvratná likvidace zemského fondu sirotčího na úkor stávajících sirotčinců a všech ústavů dotovaných z fondu tohoto, a tedy pravá katastrofa dosavadní utěšené lidumilné akce zemské.

Aby konečně úhrnný, na zemský náš fond každoročně připadající nekrytý příspěvek, jenž ve vládní osnově označen jest nesprávnou číslicí 526.303 K, byl účetnicky správně vyměřen a postaven na neklamnou a správnou basis, dlužno celou chybnou bilanci vládní osnovy podrobiti pronikavé znalecké a naprosto objektivní účetnické analysi a úpravě.

K tomu účelu nutno především účetnicky prokázati fakt, že ve zbytku v rubrice 7. uvedeném, na naši zemi číselně odhadnutém ve výši 526.303 K, zahrnut je i souhrn příštích výdajů na polepšovny. Následkem toho není v rubrice 9. vedený obnos 34.400 K ve skutečnosti žádnou pro zemi aktivní, nýbrž passivní položkou.

Jako taký není obnos řečený fakticky ničím jiným než pouze fingovaným státním příspěvkem a tím také docela illusorním a bezcenným presentem státu zemi naší.

Na důkaz nesprávnosti celkové vládní bilance, dle níž by zredukovaný skutečný náklad země naší na péči výchovnou činil dle 10. rubriky pouze 491.903 K (nikoliv 481.903 K), slouží dále fakt, že ku krytí úhrnné sumy v rubrice 4. vypočtených nákladů per 942.000 K uvoluje se nésti stát jedině v rubrice 7. uvedený obnos 263.154 K, či pouze 27·93%, a nikoliv jak by patřilo k tomu ještě + 34.400 K + ⅓ z 152.546 K čili 314.000 K.

Následkem toho zbývá zemi naší nekrytý schodek činící 526.303 + 152.546 = 678.849 K čili fakticky plných 72·07%.

Obnášela by tedy neztenčená, na účet státu připadající skutečná t ř e t i n a n e k r y t ý c h nákladů 314.000 či 33·33%, kdežto na účet země naší připadající dvě třetiny celkového nákladu činily by dle správných zásad vládní osnovy 628.000 korun čili 66·66%.

Konečně dlužno naší zemské správě ku zjednání přibližně správných rozpočtů nákladů, připadajících na zemský fond po provedení zákonité úpravy péče výchovné, uvážiti ještě fakt neobyčejného finančního dosahu, spočívající v tom, že v úhrnné sumě 942.000 K výdajů zůstaly ve vládní osnově úplně nepovšimnutými náklady stavební a zařizovací celé řady nových ústavů, jichž nevyhnutelná potřeba kázána bude faktickým nedostatkem ústavů sloužících pro

ústavní péči, zejména vychovatelen, polepšoven, opatroven a pod., na jichž zřizování se v zemi naší dosud vůbec nepomýšlelo, a bez nichž zůstala by i nejdokonalejší zákonitá úprava péče výchovné mrtvou literou.

Kéž by prostá tato národohospodářská a sociálněpolitická úvaha o příští zákonité úpravě péče výchovné přispěla k povznesení a posílení vědomí povolaných kruhů naší zemské správy, že k nejnaléhavějším časovým jejím úkolům náleží beze vší pochyby účelné, časovým poměrům vyhovující řešení otázky záchrany mravně ohrožené a spustlé mládeže, a s ní těsně souvisících národohospodářských otázek ohledně úhrady těžkých nových břemen zemských. Vzhledem ku vyčerpaným zdrojům zemských příjmů a ku stále rostoucí finanční tísni zemského hospodářství bude na naší zemské správě, aby včas uvažovala, kterak bylo by možno zjednati rovnováhu a všemožné úlevy pro přetížené poplatnictvo zemské.

Za tímto účelem doporučovalo by se zajisté, aby v první řadě bylo zcela vážně a zrale vzato v úvahu, zdali na místě projektovaných dvou jubilejních ústavů pro idioty a děti duševně choré nemělo by se spíše z ohledů národohospodářských a sociálněpolitických pomýšleti v první řadě na zřízení dvou ústředních zemských výchovatelen pro mravně ohroženou, slabomyslnou a spustlou mládež, které měly by význam nejen výchovný, nýbrž na prvém místě výzkumný a pozorovací k odbornému rozpoznávání, jaký druh výchovy v konkretním případu byl by pro mravně ohrožené mladistvé nejúčelnějším, zda v rodině pěstounů, či ve vychovatelně, opatrovně či škole pokračovací aneb moderně upravené polepšovně.

Mají-li nová těžká břemena, jež vzejdou poplatnictvu království českého ze zákonité úpravy péče výchovné mládeže, přinésti obyvatelstvu vlasti naší blahodárné ovoce a přispět ku povznesení fysického i duševního blahobytu, je nevyhnutelně třeba, aby projektované vládní osnově připravena a zkypřena byla zavčas půda, a aby vážná pro nás doba nenašla nás nepřipravené.

Liberalistické a individualistické theorie mezinárodních směn a mezinárodní platební bilance.

(Kritická úvaha.)

Napsal Jan Koloušek, prof. české techniky v Brně.

(Pokračování.)

Při užívání zlata za peníze přestává zlato býti obyčejným kovem drahým (na př. jako nyní je skoro napořád již stříbro nebo platina nebo jiný vzácnější kov), pozbývá své přirozené pohyblivosti, kterou jinak by mělo bez peněžité funkce. Ricardo přes tuto rozdílnou funkci zlata — (a za jeho doby platilo to stejně také o stříbře, které mělo ve většině států tehdy ještě rozhodující funkci peněžitou) — se přešinul lehkovážným tvrzením, že zlato, i když se stane penězi, je rozděleno mezi jednotlivé země takovým způsobem, jako kdyby vůbec penězi nebylo a jako kdyby obchod mezinárodní byl pouze směnou zboží za zboží, bez užívání peněz. (Dr. Koudela, str. 36.) Důkazu pro to ovšem nemohl podati jiného než ten, že zlato pro své vzácné vlastnosti je zbožím i jinak oblíbeným, a že se tedy hodí snad jako jiné ostatní zboží k vývozu, i že by se také vyváželo, kdyby v peněžitých službách vůbec nebylo.

Když zlato se stalo všeobecným platidlem pro světové směny, a je-li při tom zároveň hlavním platidlem doma (t. j. má-li domácí země čistou zlatou měnu), je funkce jeho v zemi úplně jiná, než při ostatním zboží. Zlata se totiž nutně potřebuje při směnách domácích, pokud se nemohou uhraditi úvěrem, ale zároveň je požaduje také cizina k vyrovnání svých pohledávek. Tím však může se zlata citelně nedostávati, a přece musí býti v zemi poutáno, aby netrpěl domácí oběh peněžní. Zlato jako zboží, které může býti v kterékoli zemi proměněno v peníze — (a to jen s nepatrnými náklady, kterých vyžaduje doprava, ražebné a ztráta úroková) — patrně bude sledovati hned a neodolatelně tendenci, prouditi tam, kde se mu okamžitě největší peněžní platnost přikládá. Proto bude zlato přitahováno nejen z důvodů, které se pojí k jeho vlastnostem, jako zboží, nýbrž vůbec následkem všech těch příčin, z kterých se proměňuje nebo musí kde-

koli proměňovati hodnota peněz. Na druhé straně každý odliv zlata ze země, v které je zavedena dokonalá zlatá měna, pocítí se jako uskrovnění oběhu peněžního a tím způsobují se hned poruchy ve všech hmotných stycích země. Příčinou těchto poruch nejsou pak jen poměry domácího národního hospodářství, ani pouze vlastní jeho vztahy k ostatním cizím zemím, nýbrž zároveň všecky krise mezinárodní a světového trhu. Obchod, průmysl i vše ostatní domácí těžení trpí pak často nikoli, protože by se jim nedostávalo uvnitř země nutných prostředků, nýbrž právě jen tím, že těch prostředků (zlata) cizina naléhavě potřebuje a že je odnímá také zemím, které dosud žádnými rozpaky nebyly postiženy. Tím, že zlato se stalo všeobecným měnidlem mezinárodním, a že je zároveň výlučným platidlem doma, byla sjednána osudná spojitost, kterou vtahují se různé země do všech krisí, které by se jich jinak nedotýkaly. Ovšem, zároveň navzájem zemím stiženým rozpaky z porušeného vlastního peněžního oběhu naskytá se zase možnost použiti náhodného přebytku zlata zemí jiných.

Kdyby zlato nebylo platidlem v určité zemi, jevily by sice také krise světové přítažlivost na ně — (ovšem nepoměrně omezenější; neboť zlaté skvosty, zlaté náčiní i zlato vůbec v jakémkoli průmyslu potřebované, nemá hned tolik popudů k vystěhování, jako zlato v peněžité funkci; teprve silně znatelné rozdíly v hodnotě by jednotlivé vlastníky mohly pohnouti, aby takové zboží prodali a vyvezli). — Ale vývoz zlata neměl by tu v zápětí osudné poruchy domácího peněžního oběhu. Takový je rozdíl mezi zlatem zbožím a zlatem penězi, přes který se zajisté s úžasnou lehkomyslností R i c a r d o i jeho stoupenci přešinuli. Že tomu tak je, viděti hned ze zcela jiného, nepatrného významu, který se přikládá stříbru nyní, kdy přestalo skoro napořád býti světovým platidlem. Dnes stříbro v těch zemích, v kterých se na ně netěží, je celkem dosti lhostejným a málo významným zbožím, kterého si všímá nejvýše jen súčastněný průmysl (zlatnictví, fotografie, elektrochemie atd.). A přece by stříbro nabylo zajisté hned stejného významu a důležitosti, jaká nyní přísluší zlatu, kdyby zase zavedeno bylo za všeobecné platidlo. Podobně by zlato kleslo v dosti patrnou bezvýznamnost, jakmile by se mu odňala všeobecná platební funkce. Je zajisté divné, když někdo takového podstatného i tak se vtírajícího rozdílu mezi penězi a zbožím c h c e ú m y s l n ě n e v i d ě t i.

Jinak se opět od R i c a r d a, M i l l a a jejich následovníků přímo přeceňuje působnost proměněné hodnoty peněz. Domnívají se

totiž, že vždy, když hodnota dovozu jisté země přesáhne hodnotu vývozu, nastává samočinná tendence, která hladinu všech cen přiměřeně promění v tom směru, aby pak se umožnil vyšší vývoz a ztenčil se dovoz, i že se tím a změněnými cenami zboží zase zjedná rovnováha vývozu s dovozem. Ale tak bývá jen málokdy a pouze částečně zjednávána rovnováha mezi hodnotou vývozu a dovozu. Někdy vývoz potrvati musí také při snížených cenách exportovaného zboží, když doma není jiného upotřebení pro zboží, ani zase vždy nemůže přestati nutný dovoz při zvýšených cenách cizího zboží. Velmi často, ba v kratších dobách pravidelně zjednává se rovnováha mezi dovozem a vývozem pouze pomocí úvěru; někdy úvěr ten bývá přímo vynucen, když totiž jednotlivci hotově — (ani zbožím, ani penězi) — zaplatit nemohou a násilně vymáhati hotové zaplacení by mělo buď za následek přerušení obchodního styku neb i ztrátu pohledávání. Konečně není zajisté načisto řídkou věcí, že k vyrovnání vůbec nedojde, že totiž cena vyvezeného zboží se vůbec ztratí pro insolvenci odběratelů. Toho tyto theorie vůbec nedbají.

Teprve při nauce o platební bilanci přihlíží se v liberalistických theoriích o mezinárodních směnách také k úvěru. Ale děje se to nedostatečnou měrou, jelikož se nebéře nijaký zřetel, ani k těm případům, kdy úvěr selhává, ani se neúčtuje s proměnlivou hodnotou peněz a tedy také pohledávek během určité doby.

Platební bilance je rozvaha učiněná o tom, co jistá země má v určitém okamžiku splatných pohledávání vůči cizině na jedné straně, a kolik je současně povinna platit cizině na druhé straně. Je-li suma splatných závazků vůči cizině vyšší, než suma splatných pohledávání, mluví se o platební bilanci pasivní, v opačném směru je platební bilance aktivní. Jelikož všechny různé závazky a pohledávání mezi dvěma nebo více zeměmi trvajícími v nepřetržitých stycích hmotných i jiných (na př. mocenských) založené nevznikly pouze z dočasných směn zboží, je patrno již z těchto důvodů, že Millova nauka o plném zaplacení dovozu určité země jejím vývozem nemůže býti správnou. Snad by se tedy aspoň dalo mysliti, že vývozem jisté země se musí aspoň zaplatit jednak dovoz z ciziny, za druhé rozdíl mezi ostatními splatnými dluhy a pohledáváními; nebo, pokud by se takovým způsobem vyrovnání nestalo, že vznikají tak nové pohledávky, po případě dluhy. V tomto rozšířeném smyslu by sice byla theorie ta správněji vyslovena, ale ztratila by zároveň patrně onen podklad, z kterého Mill odvozoval, že hladiny cen v zemích

zboží vyměňujících se musí tak srovnati, aby celek dovozu byl zaplacen celkem vývozu.

Ale ani platební bilance jisté země není vždy výlučným a spolehlivým měřítkem pro hmotné mezinárodní styky. V určité pevné době (na př. během roku nebo ještě v kratších lhůtách) se nikdy vzájemná pohledávání a dluhy jednotlivých zemí plně nevyrovnávají. Vznikají tedy stále nová pohledávání i nové závazky. Jakmile však vzájemné plnění se neděje v jednu a touž dobu, není již možno mluviti o přesném vyrovnávání, ba často není tu ani vyrovnávání přibližného. Nepřihlížíme-li totiž ani k úrokům, které na věřitelské i dlužnické straně mohou býti všelijak rozmanité a kterými se modifikují úplně původní plnění, padají tu zároveň na váhu četné důležité okolnosti jiné: jako především měnivá hodnota peněz a tedy také dluhů i pohledávek za určitou dobu, nebo faktické nesplnění závazků (insolvence a konkursy) nebo fysické ztráty zboží při dopravě, zkažení nebo poškození zboží ve skladištích nebo jinými příhodami, znehodnocení jeho, kdy sice už bylo prodáno, ale nedospělo ještě k úplné spotřebě atd. Ze všech těch důvodů nelze ani pro platební bilanci stanoviti tu zásadu, že by se během dob všeliká pohledávání a závazky země vůči cizině na vzájem vyrovnávaly nebo vyrovnati musily.

Proměnlivá hodnota peněz (zlata nebo stříbra) během jisté doby mění úplně vztahy mezinárodních směn. I kdyby při uzavření jistých obchodů bylo lze mluviti o plném vyrovnání na základě jistých cen, změní se poměr ten vždy, jakmile neprovedlo se vyrovnání to hotovými, nýbrž bylo ujednáno na základě úvěru, a když mezitím v době úvěrem povolené se hodnota peněžitá změnila. A to platí zajisté již hned při úvěru krátkodobém, tím více to však vynikne při úvěrech na dlouhé doby povolených. Že se cena peněz stále mění, to zrovna Ricardo i Mill předpokládají, neboť na tom právě budují svou theorii o vyrovnávání ceny vývozu cenou dovozu; ale přehlížejí při tom načisto, že proměna ceny peněz není jenom následkem mezinárodních směn dvou nebo více zemí, ale že je podmíněna daleko složitějšími příčinami, které se vztahují na všecky možné platy. Peníze proměňují svou hodnotu také neodvisle od mezinárodních styků určité země, a to po případě mnohem mocněji a někdy zrovna v opačném směru, než jak by toho styky ony samy o sobě vyžadovaly. To, co platí o proměnlivé hodnotě peněz při úvěru krátkodobém, tím více působí při úvěrech na dlouhé doby. Jak se na př. jen proměnily všecky závazky zemí, které byly učiněny v měně stříbrné! Během 35 posledních let klesla hodnota všech pohledávek

na stříbrnou měnu téměř na třetinu, pokud je ceníme zlatem, ale je více než pravděpodobno, že při tom zároveň klesla také cena zlata. Tím by zajisté redukce pohledávek ve stříbrné měně byla ještě nepoměrně značnější.

Že zlato by mělo dosti popudů, aby v hodnotě klesalo, dá se souditi z jeho nepoměrného rozhojnění moderní těžbou od r. 1890. Do r. 1890 se odhadovaly všecky jeho zásoby za dlouhé věky nahromaděné asi na 12 mil. kg. kdežto za pouhých posledních 18 let ho již přibylo k tomu asi 7,400.000 kg., tedy přes 60% veškerého dřívějšího množství. Je sice pravda, že zároveň se zlata mnohem více potřebuje při mezinárodních směnách, jelikož Italie, Rakousko-Uhersko, Rusko, Východní Indie, Japonsko, Mexiko a jiné menší státy přidaly se po r. 1890 na stranu zemí se zlatou měnou a své měny udržují fakticky na stejném niveau ceny, jaká jim přísluší podle určeného obsahu zlata. Ale zároveň je jisto, že všechen peněžitý oběh v zemích přidržujících se zlaté měny není většinou zlatými penězi uhrazován, nýbrž že domácí platy se konají většinou v penězích »n o t a l n i c h« (stříbrných, niklových, měděných a papírových), vedle toho, že se rozšířilo zvláště placení girem, chekem (přepisy v účtech) a jinými úvěrními náhražkami. Tím způsobem se mnoho zlata ušetří, a tedy při jeho rozhojněném množství je zcela dobře myslitelno, že jeho hodnota se uskrovňuje; arci přímých důkazů pro to není. V dlouhých obdobích dá se ovšem zcela patrně i nepochybně prokázati, že hodnota drahých kovů (také zlata) se vůbec náramně snížila proti dobám minulým.

Zlato ovšem je nyní napořád posledním, d e f i n i t i v n í m platidlem při mezinárodních směnách. Ale ani tu není platidlem výlučným, jak je to všeobecně rozšířeným míněním. Vedle zlata používá se k placení pravidelně mnohem již hojněji mezinárodního úvěru. Devisy — směnky na cizozemské peníze — nabyly daleko rozsáhlejší platební funkce v mezinárodním obchodě, než zlato samo, kterým se pouze v případu nutné potřeby reguluje navzájem cena různých zlatých měn. Je velmi nevýstižným ono mínění, jako by devisy pouze proto nahrazovaly hotové peníze zlaté, aby se ušetřilo výloh zasílacích a zároveň uspořilo měnění jedněch peněz za druhé. Ovšem mají devisy také takový úkol, ale vedle toho se jimi platí skutečně tak, že místo hotových peněz se užívá obapolného úvěru mezi dvěma nebo více zeměmi, a že tak p o m o c í ú v ě r u s e s m ě ň u j e f a k t i c k y z b o ž í z a z b o ž í i n n a t u r a. Když pražský zvěřinář pošle pařižskému lahůdkáři za 10.000 franků zboží (na směneční úvěr na př. tři-

měsíční) a když dále pařížský továrník současně dodal modnímu závodu pražskému (rovněž na tříměsíční směnečný úvěr) za 10.000 fr. hedbávných látek, patrně může tento obapolný úvěr mezi Prahou a Paříží nahraditi hotové placení v cizích penězích vůbec. Pražský lahůdkář postoupí svou pohledávku pražskému modnímu závodu za rakouské platidlo jakékoli — (platidlem může býti tady zase nejen hotové zaplacení penězi, nýbrž také kompensace nebo súčtování) — a tento modní závod zaplatí onou nabytou pohledávkou svému pařížskému dodavateli hedbávných látek. Pařížskému továrníku bude tedy zaplaceno od pařížského lahůdkáře francouzským platidlem (obdobně jako se to v Praze vyrovnalo rakouskými platidly). Tu zřejmě nejedná se v podstatě ani o žádný převod jedněch peněz na druhé, nýbrž stala se tu výměna zvěřinářského zboží za látky hedbávné a prostředkoval onu výměnu vzájemný úvěr mezi Paříží a Prahou. Peněžitá suma 10.000 franků nebyla při tom vlastním předmětem směny, nýbrž byla pouze prostředkem k měření vzájemných pohledávek. To však je okolnost, která se při uhrazování mezinárodních směn a platů i úvěrních poměrů z toho vyplývajících dosud nedostatečně i jednostranně vykládala, jako by se jednalo pouze o platy a vzájemné měnění peněz a nikoliv zároveň o mezinárodní úvěr a o směny zboží za zboží.

Je jisto, že se při tom nominálně také směňují cizí peníze za domácí, ale směnkou (devisou) se toho dociluje, že tyto cizí peníze se při tom ani nemusí vyskytovati. Když onen pražský zvěřinář za svou pohledávku 10.000 franků požádá přiměřenou cenu, totiž přibližně takovou, jakou jinak mají francouzské peníze na světovém trhu, zajisté s tím (dlužnický) pražský závod modní bude srozuměn a ochotně vyplatí cenu tu v domácích penězích nebo jinak ji uhradí. Pouze kdyby takových cizích směnek nebylo s dostatek, mohla by se za ně požadovati přemrštěná cena (nebo kdyby jich naopak byl nadbytek, klesly by nepoměrně v ceně), že by se hledělo buď zjednati jiný druh úvěru nebo konečně by se opatřiti musila přímo cizí platidla, kterými však jsou nejen valutarní zlaté mince, nýbrž i bankovky, cheky na peněžité vklady, akkreditivy bank i obchodních domů, jakož i všeliké možné kompensace. Vedle toho používá se platidel i úvěru také z jiných zemí přímo nesúčastněných, nebo se k tomu cíli schvalně vytvořují nové pohledávky. Takovými způsoby v pravidelných dobách, zvláštním poruchám nepodléhajících, mezinárodní styky se mohou lehko obejíti bez valného placení zlatem, když není zrovna po ruce, nebo když se to jeví nepohodlným a ná-

kladným. Ovšem, když země věřitelská zlata nezbytně potřebuje a je vymáhá buď pro oběh domácí nebo pro platy určené jinam do ciziny, bude nicméně země dlužnická nucena potřebné zlato si k tomu opatřiti. (Zemí věřitelskou rozumí se tu ona, která má v daném okamžiku proti dlužnické zemi převahu splatných pohledávek.) Ale ani tu nemusí se vždy sáhnouti k vývozu domácího zlata, nebo snad po případě vývoz takový není ani ve větším množství možný — (když ho v zemi není k tomu dosti pohotově) — a musí se i tenkrát hledati zlato jinde na úvěr nebo za jakékoli směny jiné (na př. zvětšeným vývozem zboží, prodáváním cenných papírů atd.); ale může také tu býti docíleno vyrovnání zastavením platů a insolvencemi jednotlivých dlužníků, kteréžto způsoby nebývají nikterak jen řídkými, nýbrž pravidelnými za těžkých úvěrních krisí.

Patrně jsou tyto různé platební vztahy vůči cizině tolik spletité, že ono paušální vysvětlování o pohybu zlata z jedné země do druhé a domněle z toho plynoucí upravování hladin cen pro zboží do ciziny vyvážené a z ciziny dovážené, jak to vykládají Ricardo a J. St. Mill, zůstává jen docela na povrchu těchto zjevů a je kromě toho úplně nesprávné. Podobně je povrchní, počítá-li se jen, kdy bude lépe platit zlatými mincemi cizí země nebo neraženým zlatem nežli směnečním (devisami) nebo jiným úvěrem. Když se pohledávka ciziny totiž musí opravdu zlatem platit, uplyne nicméně až do skutečného zaplacení určitá doba; neboť především se musí potřebné zlato (třeba neražené ze vzdálených zemí) sehnati, musí se přepraviti a přeměniti v cizí ražené peníze (v peníze věřitelské země), a za celý ten určitý čas se musí rovně z tak vynaložených kapitálů platit úrok. Tedy také při placení hotovými nutno dbáti a používá se faktických poměrů úvěrních, zejména je důležito, jaká je běžná úroková míra. To na př. nebývá vůbec neb aspoň ne dosti důrazně vytčeno, když se mluví o tom, jaké jsou výlohy spojené s dopravou zlata. [Tak i dr. Koudela mluví na str. 53. a 54. jen o dopravních a jiných výlohách, spojených se zasíláním zlata. Zmiňuje se sice pak (na str. 55) o bezúročných zálohách pro přívozce zlata, ale bez náležitého vyložení, jak dalece se tu jedná o spolupůsobení úvěru.]

(Dokončení.)

Dějiny a dějepisci na mezinárodním kongresu historickém v Berlíně.

Napsal Dr. Vlast. Kybal.

(Pokračování.)

Z tohoto prostého seznamu přednášek, jež němečtí historikové na berlínském kongresu konali, vysvítá tuším dosti jasně, jak bohaté, rozmanité a přece jak rozptýlené a kusé bylo jednání kongresové. Dotkl jsem se toho výše při přednáškách mimoevropských, jichž neúplnost lze si vysvětliti z četných důvodů, jež jsem také naznačil, a nemohu na konci než znovu vytknouti tento zásadní nedostatek berlínského kongresu. Program (i se stanoviska německé vědy historické) byl příliš obsáhlý, příliš nesouvislý, často až chaotický. Jaká methoda a jaký vůbec smysl mělo na příklad jedno sezení ve IV. sekci, v němž první přednáška týkala se lidové poesie bosenských Mohamedánů, druhá agrárních poměrů uherských r. 1740, třetí vojenské nauky Nikefora Despoty a čtvrtá základů byzantské kultury? Bylo na kongresu příliš přednášek odborných a málo přednášek užitečných; příliš těžké a hluboké učenosti, málo vyššího rozhledu a jasnějšího ducha; příliš mikrobie, málo synthese, a především málo informací. Vyjímaje Lamprechta, ani jeden historik německý nezmínil se na kongresu o historických seminářích; ani jeden nemluvil o vyučování historie na školách vysokých i středních; ani jeden o organisaci archivů; ani jeden nepokusil se o jakýsi přehled dnešního stavu badání historického v Německu. Nevím, zda tyto otázky nebyly úmyslně z programu vyloučeny (ač čl. XIII. kongresového řádu praví, že mají míti přednost přednášky rázu »materiálního« anebo otázky methody a vědecké práce se týkající), avšak považuji toto vyloučení za stejné »peccatum ommissionis«, jako výše vytčené úplné opomenutí themat z národních dějin od členů mimoněmeckých. Než na druhé straně právě to, co na kongresu bylo a co

nebylo, ukazuje tuším dosti plasticky všeobecný ráz dnešního dějepisectví německého: specialisace, vědecká mikrobie na jedné straně a universálně-historická metafysika na straně druhé; na jedné straně themata příliš hluboko ponořená do moře pramenů historického poznání a na druhé straně themata příliš vysoko povznesená nad skutečnosti dějinného života. Neosobuji si naprosto žádného práva pronášeti soudů definitivních a neomylných o současném dějepisectví německém, neboť tyto by musily býti založeny na studiu daleko delším a všestrannějším, než jest tento první můj pokus, a jsem přesvědčen, že nutno uznávati s dokonalou loyálností a respektem ohromnou summu práce německého dějepisectví, práce, jež v některých oborech, jako v pomocných vědách historických, v dějinách církevních, právních a ekonomických zaujímá první místo v dějepisectví světovém vůbec. Avšak jsou určitá kriteria, vyšší a přesnější, než jsou rekordy píle a akribie, kterými lze měřiti stupeň vědeckého, literárního a uměleckého umu a dovednosti toho kterého národa a té které periody; za takové kriterium považuji v dějepisectví národní dějiny, které jsouce pojaty jako synthesa veškerého života národa v minulosti, jsou či mají býti průbním kamenem vědecké, umělecké i filosofické vyspělosti té generace historické, která právě pracuje na poli národní kultury současné. Nuže, takovým kriteriem pro francouzské dějepisectví dnešní doby může býti krásná Lavissova Histoire de France a pro anglické dějiny Traillova Social England. Může německé dějepisectví dnešní doby postaviti proti těmto dílům něco rovnocenného z německých dějin souborných? Může to být Zwiedinckova Bibliothek der deutschen Geschichte, mohou to být jednotlivé svazky v Allgemeine Staatengeschichte nebo konečně Lamprechtovy Německé dějiny? Čtenář věci znalý odpoví sám ... Příčiny tohoto zjevu jsou zajisté rozmanité, a není zde příležitosti ani času široce je vykládati. Zdá se mi (i jiným cizím pozorovatelům), že hlavní příčinou je zřemeslnění historického studia a práce na něm. universitách; toto zřemeslnění pochází asi v neposlední řadě z dnešních seminářů historických (jak ví každý, kdo v nich pracoval), a také snad z instituce filosofických doktorátů a hlavně soukromých docentur, které přímo ženou k zvyšování produkce historického zboží; zdá se, že francouzské zřízení universitních profesur, které zná jen profesory a za profesory připouští kandidáta toliko na základě přísného doktorátu a ještě přísnějšího konkursu mezi několika kandidáty-soupeři, obyčejně stejně výborně kvalifikovanými (na př. 2 z 10), přináší větší prospěch universitní vědě

historické nežli zřízení německé.[1] Jinou příčinou zřemeslnění, a tím zploštění historické produkce německé zdá se býti německý trh knihkupecký, vzorně organisovaný a neobyčejně podnikavý. Místo dlouhého výkladu odkazuji na poslední vědecko-obchodní podniky světových dějin Helmoltových a nyní Ullsteinových.

Vydává se mnoho, příliš mnoho děl, knih a článků, které by nemusely být vydány, a které děkují svou existenci více materiálním zájmům autorů nebo nakladatelů než skutečným potřebám pokroku vědy a vnitřním popudům a touhám vědecké tvořivosti.

Než dosti již o těchto poměrech německých, jež vyplývají z úvahy o kongresu jen nepřímo.

IV. Postscriptum.

Mezinárodní kongres historický v Berlíně skončil svoje zasedání dne 12. srpna 1908; finale bylo dojímavé; poslední okamžiky života kongresu povznesly věrně pruské srdce Koserovo až k recitaci dobře naučených veršů Goethových »Wie wir hier versammelt sind — sind versammelt viele«, a pak k nějak smělému skoku od výmarského poety-filosofa k anglickému králi Eduardovi VII. a jeho ministrovi Lloyd-Georgeovi, jemuž Berlín otvíral jednu bránu, zatím co druhou propouštěl mezinárodní historiky. Pozvání řecké vlády, aby příští kongres byl pořádán v Řecku, bylo odstaveno a přijato pozvání anglických universit a učených společností, aby po pěti letech, t. j. r. 1913 mezinárodní kongres historický byl pořádán v Londýně. Se slovy: »Das Wohl der ganzen Welt sei unser letztes Wort« opouštěl kongres pruskou půdu...

---

[1] Lamprecht na konci své přednášky výše uvedené dotkl se také této stránky: mluvil o historických seminářích a vytýkal zploštění a neuspokojivost seminárních cvičení. Za Waitze a Droysena kvetly semináře privátní, nyní živoří semináře s příliš velkým počtem členů. Náprava může přijíti jen odtud, že se cvičení rozdělí a omezí se počet členů. To však vyžaduje, aby kolem ředitele byl soustředěn veliký počet pomocných sil (mimořádných profesorů a soukromých docentů) ve velkou vědeckou organisaci. Tato potřeba povede k tomu, že se postavení mimořádných profesorů a soukromých docentů, t. zv. akademického dorostu, nově upraví na základě absolutní svobody učení a vyučování. Akademickému dorostu musí ideální cíl vědy vždy býti nejvyšším cílem. Bude snad třeba reformy celého fakultního zřízení, jež právě nyní nachází se v kritickém stadiu vývoje. Jest si přáti, aby fakulta byla osvobozena od quisquilií seminární práce a byla přístupna širšímu publiku. Lamprecht se připojuje k názorům Kaufmannovým, avšak má za to, že reforma postavení mimořádných profesorů a soukromých docentů nepřijde shora od reskriptu, nýbrž »z hloubi vlastního vědeckého vývoje«.

Za tohoto hluku a nadšení, jež bouřily sálem Filharmonie, nemyslel jsem již na Berlín a nemyslel ještě na Londýn; mysl má vracela se tam, kam se vrací stále, kdykoliv je vzdálena toho středu a světla. Myslil jsem na Čechy a na Prahu ... Povím, co jsem si myslel, prostě a stručně, ponechávaje úplně osobám dobré vůle, jež mají větší zkušenost života a vyšší autoritu vědy, aby moji myšlenku posoudily nebo odsoudily.

Gabriel Monod, referuje o římském kongresu historickém, pravil mezi jiným, že kongresy prospívají zejména dějepisectví té země, v níž se konají, neboť dávají podněty k podnikům společného úsilí a kromě toho vybízejí učiniti k určitému datu generální přehlídku posavadní produkce vědecké; i navrhoval, aby Pařížská Společnost moderních dějin uspořádala sjezd francouzských historiků na způsob sjezdů německých historiků. Tyto německé sjezdy historické jsou vskutku již pravidelnou institucí vědecké organisace německé, a vzpomeneme-li jen sjezdu inšpruckého a drážďanského, kde »cause celèbre« byl onde spor o kollektivism, tu spor o universalism Lamprechtův, nebudeme souditi, že jsou zbytečné. Také polští historikové měli již svůj sjezd, jak je čtenáři známo z referátu prof. J. Bidlo v Č. Č. H., a italští historikové shromažďují se již pravidelně.

S j e z d č e s k ý c h h i s t o r i k ů nebyl by tudíž žádnou novotou v organisaci dějepisectví evropských národů; naopak, zdá se mi, že by svolání jeho znamenalo, povšechně vzato, jisté vyrovnání se v kroku organisaci zahraničního dějepisectví, ne ovšem samo o sobě, ale prospěchem, jejž by mohlo přinésti české vědě historické v četných oborech a směrech. Vím, že jsou mezi učenci zásadní antikongresisti, kteří jakýkoliv kongres vědecký považují za zbytečný pro pokrok vědy, aneb aspoň namáhání s ním spojené mají za nepřiměřené k positivním výsledkům. Nebudu zde vyvraceti námitky proti kongresům činěné, — ne že bych je podceňoval, ani že bych horlil pro kongresy vůbec (čtenář ví z referátu o mezinárodním kongresu berlínském, jak skepticky jsem se na tento kongres díval), nýbrž že se mi zdá m o ž n ý užitek ze sjezdu českých historiků českému dějepisectví plynoucí převažovati jak námitky zásadní, tak i obtíže hmotné, jež s pořádáním každého sjezdu jsou spojeny.

Jaký by mohl být tento užitek u nás a za našich poměrů? Každý sjezd vědecký mívá nebo může míti trojí cíl: 1. c í l s p o l e č e n s k ý, tím že shromažďuje odborníky a sbližuje je navzájem vědecky i společensky; 2. c í l v ě d e c k ý, tím že předkládá širokému foru odbornému výzkumy jednotlivců, nebo že přináší retrospektivní přehledy

o tom, co určitá nauka nebo odvětví nauky za určitou periodu vykonaly a co zbývá vykonati, nebo konečně, že diskutuje a tím vyjasňuje akutní otázky methody, organisace a vyučování odboru; 3. cíl praktický a vědecko-politický, tím že svou autoritou podněcuje a vymáhá na veřejných korporacích, jež mají jakýkoliv styk a vliv na obor vědní, reformy nebo pokusy o reformy, jež za včasné a vhodné uznává.

První cíl, t. j. vědecké a společenské sblížení mezi učenci, jenž bývá u velkých kongresů mezinárodních nejpřednější, byl by při českém sjezdu historickém zajisté poslední, ač shromáždění pokud možno všech vědecky i učitelsky činných historiků z Čech, Moravy, Slezska i z ciziny nemuselo by býti bezvýznamné jako projev a podnět vědecké solidarity mezi českými dějepisci. Tento výsledek dostavuje se však sám sebou — par la force des choses, tak že netřeba o něm déle mluviti.

Druhý cíl vyžaduje obšírnějšího objasnění. Je předem otázka, zda jest doba příznivá ke shromažďování se českých historiků a historie, k vykonání přehlídky posavadní práce, k sestavení jakéhosi generálního inventáře českých studií historických za poslední dobu. Je včasné a vhodné právě dnes uzavírat účty minulosti a zakládat nové knihy pro další práci? S absolutního hlediska jistě není. Neboť věda žije a vyvíjí se svým tempem s generace na generaci bez jakéhokoliv zastavování se, účtování a převracení listů; žádný kongres neznamená mezník ve vývoji vědy, konec jedné periody a počátek druhé. Generace Palackého a Tomkova žily bez kongresů a bez jakéhokoliv účtování. Než poměry se změnily, a pak na věc netřeba se vůbec dívat s vysokou filosofií, byť se jednalo o první sjezd českých historiků. S praktického hlediska vzato, přehlídka a účtování, jež by tento sjezd především vykonal, byly v poslední době u nás již vykonány a to několikrát a se značnou důkladností. Bylo to na př. před desíti roky r. 1898, kdy slaveno padesátileté jubileum panovníkovo, osmdesátileté narozeniny Tomkovy a stoleté narozeniny Palackého. Přehlídku vykonala Česká Akademie i česká universita; v Akademii mezi jinými prof. Pekař resumoval vývoj české historiografie od r. 1848 až do r. 1898 a na universitě prof. Goll súčtoval slovem i písmem to, co bylo vykonáno a co jest vykonati. Goll účtoval, přehlížel a měřil i dále a jinde, před celým učeným světem evropským v Bulletins historiques uveřejňovaných v Revue Historique. Poslední bulletin je z r. 1905 a 1906. Gollovy bulletiny přinášejí mnohem více než bulletiny věnované ostatním národům; netoliko tím, že jsou podrobné

a přesné až do bibliografických i orthografických detailů, netoliko tím, že shrnují vše, co se píše v Čechách a o Čechách, nýbrž i tím, že pojímají produkci historickou se širokého hlediska dějin jako synthesu všech stránek a projevů života dějinného a že hodnotí tuto produkci s povýšeností a objektivností, jež nemůže býti než výsledkem obsáhlé erudice, bohaté zkušenosti i vyzkoušeného taktu. Než tyto bulletiny jsou publikovány v cizině a pro cizinu; nepodnikavost českých nakladatelů nedá mysleti, že by byly vydány po česku; tak světlo, které je vrženo do ciziny, zůstává v cizině. Kromě toho, bulletiny Gollovy jsou nutně omezeny na minimum v podávání a posuzování obsahu uvedených spisů a pojednání. Česká produkce ve vědě historické differencuje a nuancuje se čím dále, tím více; byť pracovníků bylo nemnoho, vznikají přirozeně podle zákona moderní vědy obory, které se více méně osamotňují a vyžadují k svému pěstování celých lidí; jako jinde, tak i u nás nastává a nastane jakási dissekce čili rozvětvení vědy historické podle oborů i podle epoch. Avšak právě toto rozvětvení (doufejme čím dále, tím bohatší a jemnější) vyžaduje častého přehlížení, shrnování a hodnocení, aby neztratilo spojení s kmenem i s ostatními větvemi a aby na konec neuschlo nedostatkem společné mízy. Přehlížení se dálo, ale jen knižně, tu v slavnostní publikaci, onde v cizozemské revui; sjezd by přinesl přehlídku osobní a společnou, vykonanou od několika odborníků, dále přehlídku podrobnou a upřímnou (neboť ani při jubileu, ani v cizině nehodí se říci tolik a takovým způsobem, jako na sjezdě) a konečně přehlídku, jež by měla výhodu rychlé a široké publicity; kolik českých historiků nezná Gollových bulletinů, prostě proto, že jsou uveřejňovány v cizině, a kolik by je znalo hned, kdyby byly přednášeny na sjezdu! Sjezd uvádí v kontakt osoby i ideje, a právě ve společenství snah a prací spočívá jeho kouzlo i zisk.

(Dokončení.)

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

(Pokračování.)

Potřebné příspěvky lze při soustavě úhradové vybírati buď rozvrhem na podnikatele (podobně jako při systému rozvrhovacím) nebo pevnými prémiemi — tento systém t. zv. prémiový je zaveden u nás v Rakousku. Každý pojištěný podnik jest totiž zařaděn pod určitý titul podnikový, pro který stanovena jest určitá třída nebezpečenská. Každá z těchto tříd (jest jich celkem 14: A, B a I—XII) zahrnuje řadu nebezpečenských procent, a každému procentu odpovídá jistá příspěvková sazba, kterou dlužno platit z každých 100 K vyplacené, resp. započítatelné mzdy. Podle toho, jak podnik jmenovitě také po stránce ochranně-technické jest zařízen, a jaké úrazové zatížení vykazuje, zařadí jej úrazovna do nižšího nebo vyššího procenta. Nebezpečí normálnímu neboli průměrnému odpovídá normální čili střední procento. — Toto zařadění reviduje se ve smyslu § 14. úr. zák. vždy po 5 letech, za kterýmžto účelem vydá ministerstvo vnitra vždy nové, resp. přesněji řečeno poopravené a doplněné zařaďovací schéma s příslušným průvodním nařízením. — Ovšem změna v zařadění jednotlivého pojištěného podniku může nastati i dříve, jestliže se podnikové poměry nějak podstatně změnily (§§ 19. a 20.).

Různé důsledky, vyplývající ze zvláštní povahy obou shora uvedených finančních soustav, lze zařaditi ve tři skupiny: pojistno-technickou, hospodářskou a sociální. Pod tato hlediska spadají přirozeně i námitky a důvody proti, resp. ve prospěch toho neb onoho systému uváděné. Proberme nejprve hlavní důvody, uváděné proti systému úhrady kapitálové a pro soustavu rozvrhovací! Jsou asi tyto: Má-li se soustava uhrazovací osvědčiti, jest třeba dvojího: 1. správného stano-

vení nebezpečenských tříd a příspěvkového tarifu a 2. náležité správy reservních kapitálů; jelikož pak oba tyto předpoklady jsou těžko splnitelné, sluší prý dáti přednost jednoduššímu systému rozvrhovacímu.[1]

Pokud se prvého bodu týče, dlužno poukázati k tomu, že námitka ta nesměřuje proti podstatě úhrady kapitálové, nýbrž toliko proti určitému způsobu vybírání příspěvků; ostatně třeba rozeznávati poměry při vzniku úrazového pojištění a stav dnešní, kdy dlouholeté zkušenosti a nejrůznější statistická pozorování poskytují nám ve směru tom pořád pevnějších a bezpečnějších vodítek.[2] O druhém momentu, totiž správě reservních kapitálů, bude promluveno dále v jiné souvislosti.

Průmyslníci stěžovali si a stěžují, že břímě úrazového pojištění, samo sebou dosti značné, systémem uhrazovacím (oproti řízení rozvrhovacímu) zbytečně se ještě zveličuje, čímž prý konkurence s jinými státy, najmě Německem a také Uhrami velmi se znesnadňuje.

Naproti tomu budiž uvedeno: Je pravda a bylo již na to poukázáno, že soustava uhrazovací s počátku větší břemena ukládá; ale také bylo řečeno, že výhoda, kterou řízení rozvrhovací skýtá, jest pouze dočasná, že náklady pojišťovací při tomto systému finančním stále rostou a v budoucnosti po případě i značně vyšší zatížení průmyslu znamenají než při soustavě uhrazovací. Bylo proto dobře pověděno, že by mnohý velebitel soustavy rozvrhovací, kdyby věc podrobněji znal, jistě záhy přestal volati po změně úhradního systému v rozvrhovací!

Že systém rozvrhovací není tak výhodný, jak se povrchnímu pozorovateli snad zdá, vidět velmi názorně z následujících srovná-

---

[1] Viz řeč posl. Dra Bärnreithera pronesenou 20. V. 1886 v říšské radě (Stenografické protokoly říšské rady z r. 1886, X. zasedání, III. sv., str. 2507).

[2] Tím nemá však býti řečeno, že dnešní zařaďovací schéma již plně vyhovuje; naopak dlužno při něm konstatovati ještě řadu nedostatků. Tak na př. jsou ještě mnohé skupiny podnikové příliš nízko zařaděny, leckde chybí vhodný titul a j. Příspěvkový tarif pak není dosti pružný a nebyl poměrům náležitě přizpůsobován. Třeba však hned podotknouti, že příčiny různých těchto nedostatků netkví ani tak v nedostatku statistického materiálu a jeho zpracování, jako spíše v různých ohledech a liknavosti vlády, která nemohla se nikdy zavčas odhodlat k náležitým opatřením a reformám. — Ovšem vina padá i na úrazovny samy, které jmenovitě v prvních letech svého trvání nevěnovaly dosti pozornosti statistickému šetření a vědeckému propracování různých otázek, čímž mnohé zlo bylo zaviněno.

vacích tabulek, jež vyjímáme z cit. již Zprávy drů Haubnera a Marschnera (str. 35 a násl.).

Z tabulek těchto patrno, jak se hned v prvních letech při soustavě rozvrhovací poměry v Německu vyvíjely, a jak by se asi u nás při použití této soustavy (na rozdíl od systému úhradního) byly utvářely:

Průmysl železářský.

Rok	1889/90	1891	1892	1893	1894	1895	1896	
Tarif úhradový u pražsk. ústavu	1·481	1·540	1·541	1·542	1·580	1·734	1·734	ve zlatých
Tarif rozvrhový u pražsk. ústavu	0·501	1·016	1·123	1·249	1·439	1·758	2·308	
Tarif rozvrhový v Německu	0·319	0·795	0·948	0·917	0·988	1·078	1·202	
Rok	1885/86	1887	1888	1889	1890	1891	1892	

Průmysl chemický.

Rok	1889/90	1891	1892	1893	1894	1895	1896	
Tarif úhradový u pražsk. ústavu	1·730	1·591	1·384	1·414	1·334	1·147	1·147	ve zlatých
Tarif rozvrhový u pražsk. ústavu	0·296	0·650	0·738	0·824	0·961	1·001	1·184	
Tarif rozvrhový v Německu	0·550	1·207	1·220	1·220	1·174	1·308	1·613	
Rok	1885/86	1887	1888	1889	1890	1891	1892	

Průmysl textilní.

Rok	1889/90	1891	1892	1893	1894	1895	1896	
Tarif úhradový u pražsk. ústavu	0·659	0·652	0·621	0·616	0·621	0·618	0·618	ve zlatých
Tarif rozvrhový u pražsk. ústavu	0·176	0·365	0·406	0·415	0·473	0·497	0·50	
Tarif rozvrhový v Německu	0·194	0·331	0·387	0·384	0·417	0·454	0·487	
Rok	1885/86	1887	1888	1889	1890	1891	1892	

Srovnání na základě novějších dat sestavené a celého Rakouska a Německa se týkající obsaženo jest v motivech k osnově Körbrově (str. 165 a 166). Ze srovnání toho, které se vztahuje celkem na 14 velikých skupin průmyslových, resp. živnostenských, vidno, že při 6 skupinách byl v r. 1902 průměrný rozvrhový tarif německý v y š š í

Průmysl cukerní.

Rok		1889/90	1891	1892	1893	1894	1895	1896	ve zlatých
Tarif	úhradový (upraž. ústavu)	2·171	2·128	2·141	2·111	2·075	1·490	1·526	
	rozvrhový (upraž. ústavu)	0·485	0·888	0·943	1·108	1·220	1·455	1·785	
Rozvrh. tarif něm. odbor. spol. cuker.		0·460	0·969	1·308	1·212	1·299	1·437	1·536	
Rok		1885/86	1887	1888	1889	1890	1891	1892	

nežli průměrný úhradový tarif rakouský; u dvou skupin byl stejný, resp. skoro stejný, kdežto u ostatních byl tarif rakouský vyšší. — Ještě značně nepříznivější výsledky pro Německo vykazuje srovnání sestavené v Dobrozdání terit. úraz. pojišťoven dělnických o vládním programu (Vídeň, 1907), str. 103—105.

V tom dlužno právě při soustavě rozvrhovací spatřovati velkou sociální nespravedlnost, že břemena, jež přítomnost nésti má, svaluje na bedra budoucnosti, tak že na př. podnikatel, jehož závod teprve po letech vznikne, a který následkem toho nebude vůbec účasten výhod prvních let po zavedení rozvrhovacího systému, bude, jak bylo kdesi případně řečeno, nucen platiti vlastně dluhy svých šťastnějších předchůdců! V té příčině jsou velmi zajímava ustanovení § 100. německého živn. zák. úraz. ze 30. června 1900: Podnikatelům, jejichž podniky teprve tímto zákonem pojištění byly podrobeny a k odborovému společenstvu již existujícímu připojeny, dostalo se totiž na dobu 40 let značné úlevy, a sice v té formě, že s počátku (prvních 5 let) musejí platit pouze 40% normálního příspěvku pojistného, který by jinak musili platit; příspěvek jejich však ponenáhlu pořád stoupá až na 95% příspěvku normálního. Po uplynutí 40. roku pak musejí podniky tyto platiti příspěvek plný. Opatření toto stalo se z toho důvodu, jelikož by tyto podniky nově do pojištění pojaté byly najednou příliš zatíženy. Dlužno však hned podotknouti, že výhoda tato neplatí pro podnikatele, jejichž podniky teprve později za pojištěním povinné budou uznány, když dotyčná kategorie podniková již zákonnému pojištění podléhala.

Z uvedeného právě zákonného ustanovení jest patrno, že se i v Německu nespravedlnost systému rozvrhovacího silně pociťuje, a že právě proto bylo do nového zákona pojato zmíněné výjimečné ustanovení, aby nespravedlnost tato byla pokud možno odstraněna. Z toho, co jsme uvedli, však zároveň vysvítá, že nespravedlnost,

o niž jde, lze jen z části odstraniti, resp. zmírniti, nemá-li systém rozvrhovací velikou řadou výjimečných ustanovení býti prolomen a tím celé řízení velmi stíženo.

Pokud se konkurence s jinými státy, najmě Německem týče, budiž zde znova upozorněno, že v Německu vedle nemocenského a úrazového bylo zákonem ze dne 22. VI. 1889 zavedeno též starobní a invalidní pojištění, a že se tu chystá i pojištění vdovské a sirotčí. Přes to však, že celkové zatížení německého průmyslu (i zemědělství) je značně vyšší nežli v Rakousku, nebyl tím průmyslový rozvoj v Německu nijak zadržen; naopak možno říci, že právě sociální pojištění bylo a jest jednou ze složek, jimiž velkolepý rozvoj německého průmyslu jest podmíněn. Také v ostatních průmyslových státech evropských jest zatížení z úrazového pojištění dělnického, resp. z ručební povinnosti vyplývající, přibližně stejně vysoké nebo i vyšší nežli u nás.[3]

Stystému uhrazovacímu bylo od průmyslníků vytýkáno také přílišné hromadění kapitálu, jež prý má, resp. může míti dvojí zlý následek: kapitál ubírá se průmyslu, který by ho jistě produktivněji užil, a za druhé může hromadění toto míti ineblahý vliv na peněžní trh, jelikož veliká část národního jmění se takto upoutává. — Pokud se prvé námitky týče, sluší upozorniti na starý národohospodářský blud, vlekoucí se ještě z dob liberalistického nazírání, že totiž kapitálu jedině v rukou soukromého podnikatele opravdu produktivně může býti použito, a že jen takto může přinésti náležitý národohospodářský prospěch. Ačkoliv nesprávný tento názor v theorii již dávno jest překonán, vrací se v praksi v různých variacích stále a stále. — —

Nemůžeme se zde pouštěti do podrobnějšího rozboru této otázky; chceme jen stručně poukázati k tomu, že prospěch a zisk soukromopodnikatelský nekryje se vždy s prospěchem celku, naopak může prospěch takový býti vyvážen škodou jiných a následkem toho po případě i ztrátou celku. Tak na př. nešetřením ochranných a zdravotních opatření v určitém průmy-

[3] Průměrný úrazový příspěvek obnášel v Rakousku v l. 1890—1894: 1·36 K, v l. 1895—1899: 1·61 K a v l. 1900—1902: 1·84 K ze 100 K započítatelné mzdy. Viz obšírnou zprávu prof. Czubra stran opatření prostředků pro úraz. pojištění dělnické v Rakousku, podanou pojišťovací radě v r. 1904, A. N. 1904, str. 322 a násl. Mimo to srv. spis vydaný představenstvem děl. úrazovny vídeňské r. 1899: Capitaldeckung und Umlage bei der Arbeiter-Unfallversicherung in Oesterreich. Einige Worte der Aufklärung nebst Äusserungen von Fachmännern zu dieser Frage. (Str. 8 a násl.)

slovém závodě nebo zaváděním různých rafinovaných mzdových forem a pod. může podnikatel jako jednotlivec hospodářsky získati; na druhé straně může však tímto způsobem ohrožena býti veliká řada dělníků.' Lze v případě takovém, kde prospěch jednotlivcův jest mnohonásobně vyvážen škodou jiných, mluviti o národohospodářském zisku?! — A naopak dejme tomu, že se jistá část kapitálu odejme soukromému podnikání a věnuje nějakému humánnímu účelu, na př. na stavbu dělnických domků, lidových lázní, nemocnic, sanatorií atd. — není takovéto použití kapitálu s vyššího stanoviska národohospodářského posuzováno rovněž produktivní, třebaže není vypočteno na veliký zisk, nýbrž směřuje pouze k určité poměrně nízké rentabilitě, resp. se jí úplně vzdává?! — Mohlo by tedy jistě i kapitálu v úrazových pojišťovnách nashromážděného velmi racionelně a produktivně býti použito a to právě k takovým účelům, jež soukromým kapitálem bývají úplně zanedbávány, anebo k nimž se sice i soukromý kapitál obrací, ale mnohdy s jistými postranními úmysly. —

Na tomto místě třeba opět vzpomenouti, jak neobyčejně (přímo i nepřímo) zúrodnil a posílil hospodářský život kapitál nashromážděný říšskoněmeckými invalidními pojišťovnami, jehož bylo, jak jsme již v II. oddíle této studie uvedli, použito a stále se ještě používá k stavbě dělnických domů, nemocnic, ústavů pro invalidy, k stavění vodovodů, jatek, k provádění kanalisací, k poskytování úvěru zemědělského atd. Mnohé nemocnice, léčebny, útulky, lázně jsou vlastními podniky invalidních pojišťoven; většinou byly však na uvedené podniky poskytnuty pouze zápůjčky, o čemž se ve zmíněném II. oddíle rovněž stala již zmínka. —

Také většina úrazových pojišťoven dělnických v Rakousku, a to ústavy vídeňský, štyrsko-hradecký, solnohradský a terstský vystavěly dělnické domy, po případě zakoupily za tím účelem pozemky. Nejčileji vedl si v té příčině ústav štyrsko-hradecký, který má 7 dělnických domů v Algersdorfu u Št. Hradce, 15 domů a lázně, jakož i pozemky v Lubně, a 11 domů v Celovci. Úhrnná knihovní cena těchto 33 dělnických domů obnášela v r. 1905 1,123.817·73 K; čistý výnos domů v Algersdorfě a v Lubně obnášel 3·5% (u domů v Celovci není čistý výnos ještě vykázán). — Celkem obnášel u všech teritoriálních ústavů dohromady náklad na vystavění dělnických domů, resp. na zakoupení pozemků věnovaný okrouhle 2,700.000 K, knihovní cena pak asi 2,600.000 K. Čistý výnos pohyboval se mezi 3·5—4·57%. Některé ústavy půjčují též na hypotéky a docilily

v r. 1905 čistého výnosu 4—4·63% (v r. 1904 až 4·90%). Celkem obnášely hypotékární zápůjčky v uvedeném roce asi 15¼ mil. K, z čehož na vídeňský ústav připadalo asi 12¾ mil. K. Vídeňský ústav má též několik činžovních domů, které v r. 1905 nesly 4·19—4·52% (v r. 1904 4·04—5·81%). V cenných papírech měly teritoriální ústavy v r. 1905 celkem uloženo asi 63 mil. K (společenstevní úrazová pojišťovna rakouských drah asi 47¾ mil. K); zúročení docílily průměrně něco přes 4% (spol. pojišťovna rak. drah průměrně 3·98%). —

Je ovšem jisto, že úrazové pojišťovny dělnické mohly a měly svým kapitálem na poli sociálně-politické péče (stavění dělnických domů, zřizování nemocnic, léčeben pro tuberkulosní, lázní atd., po případě poskytování úvěru k podobným účelům) vykonati mnohem více, než vykonaly; jmenovitě ústavu pražskému a brněnskému třeba v té příčině učiniti výtku nehybnosti, přes to, že uznáváme, že řešení podobných otázek není snadné, a že se podobnému podnikání staveji v cestu četné překážky.[4] O věc měla se ovšem náležitě starati také vláda, a měla by se o ni zajímati též naše města, po případě zemský výbor a různé spolky, jmenovitě dělnické organisace; neboť větším uvolněním kapitálu v úrazových pojišťovnách soustředěného ve prospěch podniků shora uvedených by se mohla provésti díla velikého sociálně-politického dosahu.

Pokud se týče druhé obavy, že by totiž nahromadění velikých kapitálových reserv ve fondech úrazových pojišťoven mohlo míti neblahý vliv na peněžní trh, nelze ani tuto obavu pokládati za opodstatněnou, jak vysvitne z následující úvahy: Celkové jmění (movité i nemovité) všech terit. úrazových pojišťoven obnášelo v r. 1905 asi 106⅓ mil. K (odborově-společenstevní úrazové pojišťovny rak. drah 75½ mil. K); národní jmění v Rakousku bylo však již před lety odhadnuto na 60 miliard K,[5] z čehož na movité jmění připadá asi polovice! Možno jistě tvrditi, že kapitály ve fondech úrazoven uložené, ani dosáhly-li výše mnohem značnější, nemohou pronikavěji pů-

[4] Ústav pražský uznal sice hned v prvních letech svého trvání, že by stavění dělnických domů mělo úrazovnami dělnickými býti podporováno a projevil ochotu poskytovati k účelu tomu zápůjčky, ale ke skutkům z různých důvodů nedošlo; teprve v r. 1908 bylo vzhledem k žádosti něm. spolku pro bytovou reformu učiněno nové usnesení, že za určitých přesně stanovených podmínek mají k uvedenému účelu (zřizování zdravých a levných dělnických bytů) povolovány býti hypotékární zápůjčky, a to do úhrnné výše $2^1/_2$ mil. K. — Příslušné normativní podmínky, za kterých mají zápůjčky býti poskytovány, byly také již schváleny ministerstvem vnitra (výnos ze dne 26. XI. 08, č. 6582).

[5] Viz cit. knihu: Capitaldeckung und Umlage, str. 24 a 25.

sobiti na peněžní trh, jmenovitě uvážíme-li, že kapitály ty jen povlovně narůstají. Ostatně tvoří se, jak bylo ukázáno, i při rozvrhovacím řízení německém značné reservní fondy.[6] Mimo to nutno poukázati k tomu, že ukládáním úhradních kapitálů na pupilární jistotu zase jiné kapitály se uvolňují; kromě toho lze přec z nashromážděných reserv poskytovati k různým účelům zápůjčky nebo je investovati ve vlastních podnicích, jak jsme právě shora ukázali. I netřeba se proto nějakého přílišného hromadění kapitálů nikterak obávati. —

Také klesající míra úroková byla uváděna jako argument proti soustavě uhrazovací. Neboť klesání úroku znamenalo by zvyšování prémií. Než klesání úrokové míry, jak se ukazuje, není zjevem tak konstantním, jak se za to mělo, a mimo to nemělo by při kapitálech na pupilární jistotu uložených tak silného vlivu.

(Pokračování.)

---

[6] Jmění odborových společenstev německých a pojišťoven k nim přičleněných obnášelo koncem r. 1905: 261 mil. M. a jmění veškerých obligatorních pojišťovacích pokladen asi 1⅔ miliardy M! Viz Dobrozdání terit. úraz. pojišťoven dělnických o vládním programu, str. 106.

Rooseveltova administrace v retrospektu.

Napsal Karel Polák.

Vláda »Velikého Klacku« v Americe padla.

President Roosevelt, příjmím Veliký, dobrovolně ustoupil z politického bojiště za presidentských kampaní minulého léta, a svůj dohasínající vliv věnoval ve prospěch svého protégé, buclatého »cestujícího agenta Spojených Států«, jak se až do volby říkalo u nás Mr. Taftovi.

Rooseveltova politika byla v první řadě vládou obuškovou. Ne nadarmo kreslen byl v amerických žurnálech se svým nerozlučitelným »obuškem«, s vykasanými rukávy a vyceněnými zuby. Rooseveltova administrace byla vládou populárního demagoga, jenž chtěl ve svobodné Americe napodobit imperátorskou kariéru Césarovu a Napoleonovu.

Neměli jsme před tím presidenta, jenž by s takovou dávkou slavomamu pověřen byl nejvyšší výkonnou mocí, a sotva kdy budeme mít presidenta, kterému by bylo dovoleno produkovat se před Evropou s takovými donquijotskými kousky, jaké si na svém Rosinantu prováděl k nemalé ostudě všech vážných republikánů.

Nyní, když se vystěhoval z Bílého domu, »má celý národ dojem,« píše mi můj přítel z Washingtonu, »jako měšťák, který si vyjede na venkov, aby si trochu odpočinul, a zatím nemůže usnout, protože mu chybí ten městský ruch.« Ano, skorem začíná být ten náš politický život poněkud prosaický. Galerie nebudou již asi mít té příležitosti, aby mohly si dělat vtipy z presidentových »poselství«, kongres se nudou uzívá, protože nebude žádného Roosevelta, který by jej strašil vládními tajnými špehouny, matky se budou muset ohlížet po nějakém jiném reformátoru manželského života, a vůbec, není zde jediného sboru, jediného hnutí, aby se neucítilo náhlé utichnutí onoho poraženého proroka z washingtonské věštírny.

Mr. Roosevelt si získal během své politické i nepolitické kariéry mnoho »přímětků zdobných«, a v análech amerických dějin dostane se mu zajisté náležitého zvěčnění jeho činnosti, ale až dějiny budou zapomenuty, a páni professoři se budou obírat jinými politickými veličinami, Theodor Roosevelt I., příjmím »Veliký Klacek«, bude ještě zajímavým předmětem starých babiček, jež o něm budou vyprávět rytířské báchorky novým generacím; a tak Mr. Roosevelt může se kojit alespoň tou nadějí, že jeho jméno bude zvěčněno v lidových mythech, ne-li jako velkého amerického státníka, tož alespoň jako nejbouřlivějšího presidenta Spojených Států, jakého kdy svět viděl. Svým hřmotným obuškem, neronským

egoismem, a nesčetnými originelními recepty na všechno možné i nemožné působil během těch bolestných sedmi let své zuřivé vlády tak nehorázně na nervy amerického soustátí, že zanechává za sebou, jak se jistý demokratický časopis vyjádřil, »epidemickou nervosní prostraci«, která přetrvá všechny ty ochranné »zákony« a presidentská poselství, které se hlásí o místo v dějinách státnictví.

Rooseveltova skončená administrace je dobrou ukázkou, jak se vládnout n e m á. Jeho prchlá vláda jej svrhla s vrcholu zbožňovaného národního heroa v bahno politických intrik, a dnes, když president-diktátor opouští Bílý dům, vidíme na místo nejpopulárnějšího »vítěze nad Kubánci« svrženého Césara, a na místo zbožňovaného idolu odchází se skloněnou hlavou bývalý miláček lidu »Teddy« do surových pustin afrických, aby svou zpěněnou krev schladil na dosud nic zlého netušících lvech a slonech afrických stepí.

Mr. Roosevelt je typickou ukázkou liknavého amerického lidu. Najednou z něho udělali »nejpopulárnějšího presidenta«, a obratem ruky očekávají, že každý ten lev vykoná svou povinnost.

Hlavní příčinou této změny veřejného mínění jest krise, která byla zaviněna za posledních dnů Rooseveltovy administrace. Vinit Roosevelta z této finanční krise jest ovšem dětinské; taková krise může se opakovat ve Spojených Státech tak často, jak často si budou finanční naši králové na Wallstreetu přát. Ale proti Rooseveltovi stojí zde jeho vlastní »Big Stick«, s nímž se za jásotu celého amerického národa pustil do boje proti finančním korporacím a trustům, jen proto, aby vzal do zaječích, jakmile začaly na něho pršet šípy odvety. Dnes již není žádným tajemstvím, že krise z r. 1907 byla uměle sosnována milionáři, kontrolujícími největší finanční střediska amerického obchodu a průmyslu, a jsou dokonce i náhledy, které vyznívají v tom smyslu, že celá tato krise byla nastrojena jen proto, aby Roosevelt ke konci svého období musel resignovat. Neboť někdy se přece jen zdálo těm nezranitelným americkým trustům, že kdyby ty útoky proti nim trvaly dlouho, mohly by protektované »velké interesy« ztratit své privilege — a tomu se ovšem musilo předejít za každou cenu, třeba i za cenu polosvětové finanční krise, zvláště když z této krise měli její strůjcové ohromný zisk.

Roosevelt neztratil svou popularitu proto, že bojoval proti trustům, nýbrž proto, že v tomto boji prohrál. Bohaté korporace ho nikdy neměly rády, a americký lid, jak přece každému je známo, je národem »hero-worshipers«, a kdo padne v boji, byť i padl čestně, jest v Americe odkopnut. Déle již se od něho nemůže nic očekávat, a proto — ať jde!

Roosevelt, právě tak jako Vilém II., si myslí, že jest nejen velikým státníkem, ale i velikým spisovatelem před Hospodinem, a nepřivede-li ho některý jeho dobrý přítel k rozumu, můžeme se připravit v nejbližších dnech na ohromné dílo z jeho nesmrtelného pera, jímž vylíčí vzrůst a pád své politické kariéry, pod nějakým populárním názvem, třeba »Přeludy slavomamu, čili Autobiografie Theodora Roosevelta Prvního, příjmím Velikého«. A nevyjdou-li do té doby z módy nyní tolik oblíbené a sensační romány, není vyloučena možnost, že tím svým škrábavým pérem si Mr. Roosevelt vydělá to, co svým hřmotným obuškem ztratil. Pak by

ovšem musil Mr. Sinclair se ohlížet po nějakém jiném zaměstnání, neboť v oboru »muck-rakers« jest Roosevelt nepřekonatelným.

Nebylo jeho chybou, že se dal do boje proti korporacím, ale jeho chybou rozhodně bylo, že nevěděl, jak má bojovat. Trusty a bohaté korporace jsou ovšem starými institucemi, které pevně si zapustily v Americe kořeny za MacKinleyho, a Mr. Roosevelt se na počátku své administrace jednoduše setkal s činitelem silnějším a vlivnějším, než za jakého jej sám považoval. A tím se dá vysvětlit jeho ústup. Do boje se pustil s vědomím, že vyjde jako vítěz, a poražených trustů že se nebude mít co bát. Zatím netrvalo dlouho, aby seznal stav skutečných věcí — a tu jednoduše kapituloval.

Hned tehdy si mohl uvědomit, že konec jeho moci nadešel, a Roosevelt to ve své obezřetnosti nejspíše dobře postihl, ale bylo již pozdě. Setrvat déle v tom boji znamenalo pro něho být poznenáhlu, ale jistě odstraněn zakoupenými fakiry oněch »velkých zájmů«, a doznat porážku již tehdy bylo by mělo za následek ještě rychlejší úpadek. A proto od oné chvíle administrace Rooseveltova byla jedinou, nepřetržitou řadou kompromisů, jejichž konečným výsledkem musela být také resignace — ale Roosevelt počítal na to, že podaří-li se mu jeho úlohu dobře hrát, udrží se v presidentském sedle déle, než by mu to bylo možno jakýmkoli jiným způsobem.

Ale americký lid jest ještě chytřejší dnes, než byl za Barnuma, když tento znalec lidí mohl o něm říci: »You can fool some of these people all the time, all of these people some of the time, but not all the people all the time.« Dnes by musil říci: »You can't fool these people at all.«

A tak morální porážka Rooseveltova byla prohlédnuta dříve, než očekával, a když došlo k presidentským kampaním, uznal za nejmoudřejší vůbec ani nekandidovat — a odstoupit jako mučedník, obětovaný dobré věci.

Že je zde dosti lidí, kteří sázejí Rooseveltovi na hlavu mučednickou korunu, jest ovšem samozřejmé, a od osobních jeho přátel se to může považovat za pěkný důkaz přátelství. Neboť přátelé v neštěstí jsou bílými vranami, a Roosevelt je přece, jak se zde říká, na dobro »don and out«, a nedá se očekávat, že by svým ctitelům mohl tuto loyálnost oplatit. Ale americký lid, celkově vzat, považuje Roosevelta za mrtvého státníka.

Bylo to hlavně toto předvídání konce, které dohnalo upachtěného Don Quijota II. k náběhům, jež se mu staly těžkými přitěžujícími okolnostmi. Státník dobré rozvahy byl by si dal alespoň v posledních dnech své administrace záležet, aby ještě hlouběji nezabředl, ale u Roosevelta se zdá, jako by si byl ty nejpádnější rány nechával na konec. Na místo, aby se uchýlil v sama sebe a zpytoval trochu své neklidné svědomí, vystoupil ve své hořkosti proti všem: proti trustům, — tentokráte snad upřímně —, proti soudcům, proti kongresu, ba i proti svobodě tisku a slova. Jako poraněný lev, dříve než zasažen bude poslední, osudnou ranou, Roosevelt sebral poslední své síly a vrhl se až se šílenou mstivostí na všechny, které považoval za původce svého pádu. Jednoho finančního krále za druhým obviňoval z podvodů a lhářství, soudce, od nejnižších do nejvyšších, obviňoval — možná že právem — z nespravedlnosti

ve zmírňování pokut proti trustům, v kongresu neuplynulo jediného sezení, aby některý senátor nebo zástupce nebyl veřejně obviněn z úplatnosti a všelijakého darebáctví, a jeho výčitky dostoupily té míry, že veřejně prohlásil přesvědčení, že členové kongresu musí býti špehováni vládními tajnými, jak v officielních, tak i v soukromých záležitostech, aby voliči prý mohli být chráněni ve svých kongresnících proti zradě jejich zájmů, a členům kongresu aby bylo zabráněno veškeré vyjednávání a dorozumívání s »podezřelými osobami«.

Největší rány však chtěl poraněný americký »Orel« zadat — tisku. Byv po celý čas své administrace kritisován v amerických časopisech, vystoupil proti dvěma z největších amerických denníků pro urážku na cti, a v tomto boji pokračuje nyní dál, jako prostý americký občan, ale ovšem že pod záštitou svých věrných politických přátel. Tento krok jest prvním v dějinách amerických, a na výsledku závisí mnohem více než potrestání domnělé urážky bývalého presidenta Spojených Států. Do této záležitosti zapleten jest i nynější president Taft, se svým bratrem a ještě s několika předními politikáři, takže ačkoli žaloba jest podána ve formě civilního soudu, ve skutečnosti jest procesem vlády proti tisku a svobodě slova.

A že přítomná vláda chce z tohoto neobyčejného boje vyjít vítězem, jest vidět z faktu, že za každou cenu chtějí vládní autority dostat obžalované do distriktu Kolumbie před vládní soud, na místo aby vydavatelé dotyčných listů byli postaveni před domácí soud ve svých dotyčných státech, jak se vždycky dělo, a jak konstituce vyhrazuje. Je tedy tento poslední útok Rooseveltův nejen tím nejprudším náběhem proti jeho osobním nepřátelům, jaký kdy byl učiněn mužem důstojnosti presidentovy, ale je zde pevný úmysl vykonati předsevzatou pomstu, i kdyby cesta vedla přes porušení původní konstituce Spojených Států. Plán, jenž vězí za pohnáním redaktorů do Washingtonu, jest ovšem snadno prozíravý. Účelem tohoto převedení obžalovaných od domácí jurisdikce do ústředního města vládního jest pojistit žalující strany proti porážce; neboť porota, která zasedat bude ve Washingtonu, skládat se bude z washingtonských občanů, kterých dobrých 90 procent jest placeno z vládní pokladny. A v Americe platí ono staré přísloví: »Čí chleba jíš, toho píseň zpívej!« právě tak plně, jako v Rakousku, nebo kdekoli jinde. A jak by taková porota rozhodla, je každému předem známo.

Tímto jednáním nemůže ovšem Mr. Roosevelt očekávat nějaké sympathie od amerického národa, a i v případě, že jeho plán se mu zdaří, a redaktoři oněch časopisů budou dovlečeni do Washingtonu a uznáni vinnými, bude toto jeho vítězství považováno za úskok, který snad by se mohl ospravedlnit ve válce, jež silnějšímu všechno dovoluje, ale který nemůže být ospravedlněn v očích morálně vyvinuté americké inteligence.

Jak vidět, persekuce není omezena jen na Čechy, ani není monopolem rakouského kléru, ale zuří i tam, kde by se nejméně očekávala, a to tím zběsileji, čím tajněji se musí provádět.

Amerika není a nikdy nebyla žádným vzorem tolerance, jak téměř všichni historikové by chtěli dokazovat. Od pravěku až do dneška jest

tato země ovládána právem silnějšího, a toto pravidlo nemá výjimek ani v obchodě, ani v politice, ani v náboženství. Amerika jest zemí *velkých veličin*, a tento podklad jen roste s pochodem času a se vzrůstem země. Právě tak, jako trusty vzaly svůj původ v Americe, tak i systém správní jest ohrožen scentralisováním.

Náhled, že president-diktátor Roosevelt měl zálusk na císařskou korunu, není tak ukvapeným, jak snad by se na první pohled mohlo zdát lidem, neznajícím skutečně vnitřní poměry americké. Obchod, průmysl, politika, náboženství a církve jsou v tak úzkém vztahu, že pletivo těchto veličin nemůže být dotčeno v jednom oboru, aby neutrpěly obory ostatní. Pravda tohoto faktu se objevila zvláště za poslední doby Rooseveltovy administrace, ale prvky tohoto systému existovaly zde již před tím. Postupem času tento systém jen vzrůstá a nabývá určitějších forem, toť vše.

Amerika dobyla svého místa mezi mocnostmi, a tato velikost jí bude také stálou překážkou v civilisačním procesu světovém. Je známé pořekadlo »Government of the people, for the people and by the people«, jež se má původně vztahovat na vládu Spojených Států Amerických. Ale člověk zde nemusí být dlouho, aby seznal, jak krásně klamným je tento výrok.

Formálně v Rakousku je základními zákony zabezpečeno lidu mnoho výsad a práv, ve skutečnosti v Rakousku není žádných občanů, nýbrž jen samí poddaní (otroci), kteří myslí, že také volí, a že také mají vládu v rukou. Ve skutečnosti jsou ovládáni tak obratně, že toho ani nepozorují. A když přijde k zvážení těch konstitučních práv a výsad, zaručených liberálními ministerstvy, stačí jen nahlédnout na výklady oněch paragrafů ve světle vládnoucích ministerstev, a člověk má před očima hned jasno.

A podobný stav věcí je dnes v soustátí, byť státověda jej v evropských školách vykreslovala jinak. Římané také spali v domněnce, že mají republiku, a zatím dávali své hlasy těm, kdo jim strojili nejlepší hostiny a nejokázalejší národní hry. V Americe je totéž, a k Césarovi zde již také není daleko. Fakt, že Rooseveltovi se jeho diktátorský náběh nezdařil, neodvrátí jeho nástupce od podobných pokusů. A Amerika, země velkých veličin, je pro tento pokrok zralá. S obchodního stanoviska bylo císařství odporučováno zde již dávno, jakožto lacinější systém vládní, a země, jež vyrostla na praktickém obchodním základě, přirozenou silou setrvačnosti sledovat bude tuto ekonomickou tendenci i v politice, a následkem toho nepřirozeným a neočekávaným by bylo, kdyby ode dneška za padesát let byly Spojené Státy republikou, a ne císařstvím. Konstituce sebe pevnější tento přirozený pochod nezadrží, a americká konstituce jest tak bohatě doplňována, že neuplyne jediného měsíce, aby se zcela zákonitě neprovedly plány rozhodně protikonstituční, a dnes, kdy titul exekutivní hlavy jest formálně republikánský, v praksi je zde president diktátorem. Roosevelt jím alesponň byl po sedm let, a pointou tohoto vtipu je, že se to lid dověděl až v posledním roce jeho vlády, nebo — chcete-li — administrace.

Za Rooseveltovy administrace, právě tak, jako za předešlých administrací, byla pýchou této země svoboda tisku a svoboda slova. Žádný nepochyboval o tom, že taková svoboda tisku a slova zde skutečně existuje, ačkoli několikrát za sebou zakázáno bylo několika radikálním časopisům užívání pošty — což ovšem znamená okamžitou smrt zastiženého časopisu.

A pyšní Američané se na svých cestách kolem světa stále ještě chlubí, že Spojené Státy, jejich veliká vlast, mají v konstituci zabezpečenu svobodu tisku a slova.

Šťastní lidé, kteří se dovedou tak sladce klamat. Ale za to procitnutí bude tím bolestnější. Bývaly časy, kdy z evropských států prchali pronásledovaní hlasatelé svobody do Ameriky, bývaly časy, kdy racionální knihy se musely tisknout za hranicemi evropských států — dnes se časy trochu mění: dnes američtí redaktoři volají k evropské inteligenci o sympatii, zatím co jejich časopisům odnímána jest poštovní služba, a oni vlečeni jsou před inkvisiční stolici přistižené vlády.

Časy se mění. A nebýt toho, že v cizině tištěné knihy jsou v Spojených Státech zakázány, museli by si američtí myslitelé nechat tisknout své knihy v Evropě — ale nejnovějším tiskovým zákonem i to jest jim zakázáno, pakliže se nechtějí vzdát autorských práv.

A pak mluvte o americkém orlu svobody. Není větší ironie pod sluncem!

Gorkij, ruský apoštol svobody, přijel před několika léty do Ameriky, aby zjednal ruským mučeníkům pro svobodu zdejších sympatií. A co udělala ta »svobodná« Amerika? Hotely před ním zavíraly dvéře, Gorkij byl zde oloupen, zneuctěn a prohlášen za »undesirable citizen«, a aby se mohl dostat do Ruska zpět, musil pomáhat své milence v praní pro cizí lidi a utírat nádobí v hostinské kuchyni za několik centů denně.

A podobných episod, charakterisujících tendenci této země, mohl bych napsat více, ale toto stačí na vylíčení celkového dojmu, jaký se zde začíná probouzet následkem Rooseveltovy politiky.

Nalezne se zde ovšem ještě dosti hlasů, zvláště na republikánské straně, oplývajících chválou Rooseveltovy správy, ale to jsou hlasy republikánské strany, která za každou cenu se chce udržet v křesle, a doznání Rooseveltova fiaska by podrazilo straně nohy při volební kampani.

Munsey's Magazine, tlumočící vždycky jen snahy kapitalistické, vyličuje v dlouhém článku »dalekosáhlé úspěchy Rooseveltovy vlády« a vypočítává v rekordu skončené jeho administrace několik tuctů aktů, které prý postačí na zachránění republikánské cti a na trvalé ocenění Rooseveltovy činnosti. Chvála s této strany ovšem může působit vždycky jen reakčně, a na místo žádoucího účinku vyvolává Munsey's Magazine salvy různých odpovědí od vlivných a neodvislých časopisů amerických.

Že v mnohých oborech došlo k dlouho domáhaným reformám, není ani tak nějakým zvláštním úspěchem rooseveltovské politiky, jako spíše donuceným provedením toho, po čem netrpělivý lid již dávno toužil. Tak uplatněn byl zákon mezistátního amerického obchodu, jenž až do

nedávna byl mrtvou literou. Dopravní společnosti a velké korporace výrobní, které v posledních několika létech rostly v Americe jako houby po dešti a tučněly na úkor maloobchodníků a konsumního publika, dopouštěly se přestupků proti dotyčnému mezistátnímu zákonu, tak jako by podobných restrikcí vůbec ani nebylo. A tato prakse byla tak volně a všeobecně užívána, že porušování zákonů se přijímalo za přirozenou a samozřejmou věc. A nebýt toho, že některé odvážné a neodvisle pracující časopisy neustále útočily na toto beztrestné přestupování zákona, byla by Rooseveltova administrace asi sotva v tomto směru zakročila.

A podobně se věci mají s železničním trustem a s korporačními zákony. Uplatňování zákona jest vůbec následkem křižáckého tažení amerického tisku, a ne nějakým úspěchem Rooseveltovy administrace.

To jediné, čím se může Roosevelt vykázat ve svém sedmiletém rekordu, jest ohromné rozšíření válečných oborů proti vůli a veřejnému smýšlení amerického poplatnictva. Je sice pravdou, že Spojené Státy mají dnes válečné loďstvo více než dvakrát tak silné, jako před nastoupením Rooseveltovým, ale američtí občané pod tíhou vydání s tímto rozsáhlým zbrojením spojených úpí v nespokojeném reptání, a lidová tendence proti pokračování této válečné rooseveltovské politiky je tak silná, že při volbách senátorů a zástupců pro kongres se dává přednost kandidátům, kteří se svým voličům zavazují hlasovat proti neustále rostoucím národním výdajům a zvláště proti dalšímu zvětšování válečného loďstva.

Za Rooseveltovy administrace dostoupil deficit národní pokladny výše, který v prvních okamžicích, když byl uveřejněn, způsobil ve světovém trhu hotovou paniku. A následkem marnotratné administrace tento deficit stále stoupá a hrozí porušením amerického úvěru v cizině. Toť hlavní rekord Rooseveltovy imperátorské politiky.

Roosevelt je dnes odvrženým idolem, jenž zklamal naděje lidu v něho vložené.

Nová administrace má mnoho napravovat a mnoho vyrovnávat po prchlé obuškové vládě odcházejícího demagoga. Roosevelt byl výtečným lovcem medvědů a znamenitým »sportsmanem«, ale ve své politice je velkým zklamáním pro všechny ty nadšence, kteří k němu kdysi pohlíželi jako k největšímu národnímu hrdinovi, jaký kdy byl Američanům Olympem dán — a výstražným dokladem presidenta, který si chtěl hrát na Cesara, a byl při tom dopaden.

Chicago, Ill., Spojené Státy, 20. dubna, 1909.

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Poměry v živnosti stavební v Praze. — Výluka v závodech Škodových v Plzni. — Stávka horníků v západočeské důlní společnosti. — Horní zákon redivivus. — Sjezd hornický. — Návrh na dočasné odstranění obilních cel. — Jednání o připuštění advokátů v živnostenském soudnictví. — Podomní obchod. — Po prohrané stávce francouzských úředníků poštovních.

V pražské živnosti stavební, v níž po dlouhých sporech bylo před třemi léty dosaženo míru podepsáním kolektivní smlouvy, zdálo se, že dojde opět k boji. Stavitelové, jichž situace ovšem není již taková, jako byla před léty, snažili se při jednání o novou smlouvu získat pro sebe některých výhod, čehož dělnictvo vzhledem ke zdraženým životním potřebám nemohlo připustit. Diference v požadavcích byla tak značna, že jednání bylo přerušeno, a obě strany zaujaly bojovnou posici. Dělnictvo předkládalo své požadavky jednotlivě, a kde tyto nebyly povoleny, zahájilo stávku. V jednotlivých místech na venkově trvala stávka stavebníků již delší dobu, a právě při zahájení akce dělnictva pražského skončily vítězně stávky v Pardubicích a Písku. Výsledek tento nemohl ovšem zůstat bez vlivu na poměry pražské, a tak došlo k novému jednání, které konečně vedlo k dohodě. Podepsaná nová smlouva pracovní na další tři roky, zaručující částečné zvýšení mzdy a zkrácení doby pracovní.

Se zedníky společně postupovalo dělnictvo pomocné, s nímž rovněž uzavřena smlouva.

Rovněž společenstvo malířů pokojů uzavřelo s pomocnickou hromadou pracovní smlouvu na tři roky. Pracovní doba stanovena pro první rok na 9, pro další na 8 a půl hodiny. Mzdy pro první rok 40 až 50 h. za hodinu, dle stáří dělníkova, druhý rok 45 až 55 h a třetí rok 50 až 60 h. Jak vidět, při dobré vůli lze docílit všeho.

*

Klidného urovnání těchto sporů je si třeba vážit tím více, že máme právě v jiných odborech bojů více, než třeba. Výluka dělnictva kamenického v Praze a truhlářského ve Vídni trvá nezměněně dále, 17. května pak přidružila se k ní výluka 4700 dělníků ve Škodových závodech v Plzni. Podnět k ní zavdala stávka dělníků v mostárně, jichž mzda je nižší nežli v jiných závodech tohoto druhu. Správa hleděla donutit mostárenské dělnictvo ku vrácení se do práce pohrůžkou výluky všeho ostatního dělnictva, a když vý-

hrůžka minula se účinku, domnívala se, že ji musí pro uchování prestiže také uskutečnit. Neboť nelze se domnívat, že by nějaký jiný, nežli morální důvod mohl přimět k vyloučení všeho dělnictva závod, který je plně zaměstnán, když se jedná o zvýšení mzdy pouze nepatrné části dělnictva. Ani nynější rozpoltění dělnictva kovoprůmyslového ve svaz český a vídeňský šiků jeho nerozrazilo, ačkoli právě v Plzni je spor obou stran vyhnán až do krajnosti. Každá organisace podporuje si svoje příslušníky. Hůře jest ovšem neorganisovanému dělnictvu, jehož jest asi půlčtvrta tisíce, a jež nedostává podporu odnikud. To pociťuje těžce i plzeňské živnostnictvo, takže výluka zanechá hluboké stopy i do daleké budoucnosti. Urovnání sporu, a to r y c h l é urovnání je v zájmu nejen obou zúčastněných stran — Škodovce výluka také neprospěje — nýbrž i celého Plzeňska. Bylo by tudíž povinností úřadů, aby ihned ve prospěch smíru zakročily, a nebylo nutno vyčkávat interpelace plzeňských poslanců sociálně demokratických.

*

Počátkem června ukončena teprve s t á v k a h o r n i c k á, jíž Plzeňsko postiženo, takže z boje ani nevychází. Bylo, jako při všech stávkách hornických.

12. května došlo k ní n a d o l e c h z á p a d o č e s k é a k c i o v é d ů l n í s p o l e č n o s t i, protože ředitelství oznámilo dělnictvu, že následkem trvalého zdražování prací na všech šachtách a klesání cen uhlí snižuje mzdu o 10 procent. Když byla stávka zahájena, nabídla společnost odvolání snížení na dobu tří let, slíbí-li dělnictvo, že nebude klásti mzdových požadavků, zaručí-li dosavadní výkon a zahájí-li práci. Dělnictvo zamítlo a 3000 dělníků zůstalo ve stávce, poněvadž dosavadní výkon nemohlo zaručit, ježto výkon závisí od toho, jak závodní rozdělí práci: přikáže-li větší počet dělníků na jalovou práci, musí výkon klesnout, aniž dělnictvo na to mělo jakýkoli vliv. Závod po zastavení práce vypověděl dělníky ze závodních bytů, čímž byla stávka podlomena. 26. května sjelo dělnictvo na dole Austria u Mantovy a 1. června i na ostatních dvou dolech společnosti.

Řekl jsem, že nedůvěřuji stávkám hornickým. Rozhořčenost horníka vězněného ve věčné tmě propuká slepě bez rozmyslu, ale za nedlouho ustoupí naprosté zmalátnělosti. Organisace pak stále ještě je horníku neznámou pevninou, po které se obrací obyčejně teprve, když potřebuje stávkové podpory.

Přestávám již věřit, že rakouský horník vymůže si větší skývy chleba vlastní silou, jak toho dokázalo dělnictvo ostatní. Jemu musí pomoci veřejnost. Náběh k tomu učiněn podáním o s n o v y n o v é h o z á k o n a h o r n í h o, jež však došla bídného konce. Uzavřením říšské rady padla, a když se objevila při novém zasedání, opět byla již v novém rouše: co jsme v ní odsuzovali, jako špatné, to v ní zůstalo, co jsme v ní vítali nového — zmizelo. Než takovou reformu, ne, to raději žádnou. Pan Bienerth se svými osnovami nemá rozhodně štěstí, jak s politickými, tak se sociálními. A přece se svoji novou předlohou uhlobaronům ještě nezavděčil. Báňské oddělení průmyslové rady usneslo se na této resoluci: »Čtvrté oddělení průmyslové rady o d m í t á z á k o n n o u o s n o v u

o volbě dělnických výborů a o zřízení bezpečnostních dozorců hornických, protože nehodí se k dosažení kýženého účelu a očekává, že vláda předloží případnou novou osnovu před jejím podáním ve sněmovně poslanecké báňskému oddělení průmyslové rady, aby se o ní vyslovilo.«

Opačné stanovisko, požadavek dělnické inspekce v hornictví zdůraznil opětně sjezd hornický, konaný počátkem června v Berlíně a zastupující 845.761 organisovaných dělníků, z nichž 585.658 náleží Anglii. Tato anglická většina zamítla opětně požadavek, aby dětská práce byla v dolech zakázána. Toť stanovisko těžko pochopitelné. Sjezd vyslovil se pro zavedení 8hodinné doby pracovní v hornictví a pro starobní a invalidní pojištění horníků, jich vdov a sirotků.

Ubohost našich poměrů, jak sociálních, tak politických, vynikla při projednávání návrhu člena polského kola, poslance Glambińského, jenž žádal za dočasné odstranění obilních cel, jak je připouští paragraf 8. rakousko-uherského vyrovnání. Důvodem k návrhu tomuto byla bída haličských malorolníků, a bída ta musí být hrozná, když vedle sociálních demokratů byli hlavními mluvčími pro přijetí návrhu páni z polského kola. Návrh v národohospodářském výboru přijat přes odpor českých i německých agrárníků. K provedení jeho je však třeba i svolení uherského, a tu asi zůstane pouze na papíře i bude-li přijat plenem rakouské sněmovny. Stanovisko uherských pánů objasnil »Pesti Hirlap«: »My prohlašujeme, že nepřipustíme otevření celních šraňků cizímu obilí ani v tom případě, kdyby hladový mor houfně si vyžadoval oběti od Rumburku až ke Kotoru, od Bregence až do Černovic!« Maďaři jsou již tisíc let v Evropě, ale posud zůstali na témže stupni mongolské kultury, na jakém byli při svém příchodu. Vraždění v Černové, záhřebský proces jsou nepatrnými ohavnostmi proti tomuto prohlášení. V Černové a Záhřebě vražděni pouze jednotlivci, »Pesti Hirlap« však by klidně přihlížel, kdyby hlady umírali celí národové rakouští. A věřím, že není to pouhá fráse novinářského kuli, mluvili-li kdy Maďaři upřímně, toť v tomto prohlášení. Tragické při tom je pouze to, že mohou v této své krvelačnosti spoléhati i na české agrárníky.

*

Živnostenské soudnictví přes značné nedostatky je přece velkým pokrokem a úspěchem dělnictva i zaměstnavatelů. Neposlední jeho výhodou je rychlé a laciné rozhodování. Stálá delegace rakouských advokátních komor podala k ministerstvu žádost za připuštění advokátů jako zástupců před živnostenskými soudy, neboť vyloučení jich pokládá za těžké poškození stavu advokátního. Příslušný dotaz, ministerstvem spravedlnosti v tomto směru podaný, zodpověděli zaměstnavatelští přísedící živnostenských soudů v Liberci, Ústí n. L. a Štyrském Hradci v tom smyslu, že je sice zastupování stran záhodno, nikoli však advokátem. Neboť advokáti zanesli by do živn. soudnictví čistě právnické argumentace, což by odporovalo duchu tohoto soudnictví, v němž má rozsuzovati soudruh v povolání, nikoli však právník. Připuštěním advokátů by bylo soudnictví živnostenské mimo to velice zdraženo a zbaveno tak svého hlavního účelu, levného a rychlého

rozsuzování. Připuštění zástupců neadvokátů, úředníků podnikatelstev, zástupců dělnických organisací a pod. pokládají však zaměstnavatelští přísedící za vhodné.

V tomto dobrozdání jest obsaženo mnoho pravdy; avšak jedna nevýhoda pro dělníka je v něm ukryta. Velké závody, jež mají často spory před živnostenskými soudy, mají možnost určit ke stálému zastupování před živnostenským soudem jednoho úředníka, který odborným studiem a velkou praxí nabude značného živnostenskoprávního vzdělání, a úplně se vyrovná advokátovi. Podobně mohou se vycvičit ovšem i úředníci odborových organisací, takže organisovaný dělník by měl dobrého zástupce; ale co by dělali neorganisovaní, kteří stále ještě mají početní většinu? Ti by rozhodně byli v nevýhodě proti zaměstnavateli, který by měl vždycky vyškoleného zástupce, ne-li vlastního úředníka, tož úředníka společenstva. Tedy přes zdánlivou nestrannost obsahuje dobrozdání zaměstnavatelských přísedících výhody pro zaměstnavatele.

*

P o d o m n í m u o b c h o d u chystají se vyzvánět hrana. Slovácký sklenkář, slovinský »grán« nemají již se svým krámkem na hlavě nebo na zádech putovat od vesnice ke vsi, plátýnkáři nemají již sledovat proudy českých potoků, donášejíce ode mlýna k mlýnu plátno na mlýnské pytlíky. Počet podomních obchodníků klesl od roku 1903 se 13.177 na 11.732 v roce 1907, v Čechách se 4857 na 4223. V hlavním sídle podomních obchodníků v Čechách, v Kadani bylo jich r. 1903 288, r. 1907 39. Persekuci podomního obchodu nepociťují však pouze obchodníci tito sami, nýbrž i průmysl pohraničních hor, který je v prvé řadě odkázán na podomní obchod. Avšak ani konsumenti nemohou posud postrádat bludného obchodníka úplně. Nejsou to nejzapadlejší vesnice, v nichž bývá příchod podomního obchodníka netrpělivě očekáván. Pro české mlýny je pak plátýnkář velice důležitou osobností. Plátno na mlýnské pytlíky nejde valně na odbyt, takže ho žádný obchodník neprodává, to opatřuje pánům otcům jedině plátýnkář. Na všechny tyto okolnosti nutno při úpravě podomního obchodu brát ohled, prostý zákaz je sice prostředek radikální, ale radikální nemusí být ještě nejlepší.

*

F r a n c i e m á z a s e j e d n u s t á v k u p o š t o v n í c h ú ř e d n í k ů a z ř í z e n c ů za sebou. Bylo-li však při ukončení první stávky možno mluvit o dohodě obou stran, nutno ukončení druhé nazvat porážkou stávkujících. Sliby, dané v první stávce, vláda nedodržela, pokračovala v represaliích a temperamentní úředníci vztyčili poznovu korouhev stávky. K nim připojilo se mnoho odborů jiných, vláda měla být generální stávkou všeho dělnictva donucena k povolnosti vůči poštovním úředníkům a ke znovupřijetí propuštěných. Při temperamentnosti francouzské je však samozřejmo, že se generální stávka nezdařila. Poštovní úředníci byli jedni z prvních, kteří opustili řady bojujících, přes to, že na všech schůzích schvalovali resoluce, »že je povinností všech až do krajnosti setrvati ve stávce.« Vláda zvítězila i ve sněmovně, kde resoluce Mequileteova: »Sněmovna jest odhodlána všem úředníkům u p ř í t i p r á v o s t á v k y a žádati od nich, aby plnili povinnost, již

převzali vůči národu«, byla schválena 454 hlasy proti 59 hlasům socialistů.

Francouzští dělníci se honosí svým temperamentem, který jim nedovoluje společný postup s dělnictvem ostatních národů, který však je vede od porážky k porážce. Německé dělnictvo docílilo v militaristickém státě více, než francouzské v demokratickém; ovšem nemá »temperamentu«, nýbrž pouze »nudnou disciplinu«. *R.*

ŠKOLA.

Revise nařízení o okresních a zemských učitelských konferencích. — Podrobnosti anglického zákona na ochranu dětí.

Ministerstvo vyučování hodlá dle sdělení zemské školní rady podrobiti revisi nařízení z 8. května 1872 o okresních a zemských učitelských poradách. Okresní školní rady byly proto vyzvány, aby podávaly dobrozdání, zdali a v jakém směru změny by byly žádoucí. Učitelskému tisku a korporacím je dána příležitost, aby svoje desideria týkající se zmíněných porad přivedly k náležité platnosti.

Měli jsme častěji příležitost vytknouti, že dosavadní porady učitelské nemají toho významu, jaký by míti mohly a měly. Vota porad bývají často od úřadů školních, které by je měly cestou správní realisovati, ignorována a podceňována. Mnohé okresní i zemské školní úřady nedbají vyslovených přání učitelských a sestavují programy porad dle své libovůle. O právních poměrech učitelských nebylo celá desítiletí na poradách mluveno a teprve v posledních létech, kde zdokonalením stavovských učitelských organisací učitelské sebevědomí sesílilo, na poradách také o právních poměrech se mluvívá a požadavky učitelstva v tomto směru se formulují. U příležitosti poslední zemské porady učitelské ukázali jsme opětně na nesmyslnost složení tohoto sboru, v němž virilní členové počtem svým značně převyšují delegáty, volené okresními poradami. Je specialitou rakouských poměrů, že mnohá důležitá ustanovení zákonná, jako byl na př. nedávno definitivní školní řád, vydávají se, aniž by před tím byl slyšen hlas kompetentních odborníků na učitelských poradách.

Snahou učitelstva jest, aby nabylo okresními a zemskými poradami aspoň takový vliv na školství, jako mají advokátní a notářské komory na poměry advokátů a notářů, komory lékařské na záležitosti lékařů, obchodní komory na poměry obchodní, zemědělská rada na poměry zemědělské atd.

»Učitelské Noviny« z 28. dubna vytýkají následující požadavky, týkající se reorganisace okresních a zemských učitelských porad:

1. aby se mezi úkoly porad zařadilo také vše, co směřuje ku povznesení stavu učitelského, dále péče o školy pomocné, kárné, kursy jazykové, kursy při školách měšťanských a p.;

2. aby se zemské porady svolávaly pravidelně vždy za 3 léta (dnes jsou svolávány v obdobích šestiletých);

3. aby školní úřady byly povinny svolati okresní poradu učitelskou, když za to žádá 50 členů, poradu zemskou, když se na tom usneslo 15 porad okresních;

4. aby místo dosavadních všeobecných porad učitelských svolány byly zvláštní okresní a zemské porady pro učitelstvo obecných škol a zvláštní pro učitelstvo měšťanských škol;

5. aby členové okresních porad učitelských z ústavů učitelských měli na nich jen hlas poradný;

6. aby v zemské poradě nezasedali virilníci z měšťanských škol (t. j. všichni ředitelové), ale aby do nich vysílal každý okres vždy za 100 členů jednoho vyslance, při čemž by zlomek přes 50 členů měl také jednoho vyslance;

7. aby ustanovování programu okresní i zemské porady vyhrazeno bylo stálému výboru;

8. aby působnost stálých výborův okresních i zemských vztahovala se na celé období mezi jednotlivými poradami, a aby se v tomto období svolávaly ku projednání došlých návrhů;

9. aby členové stálých výborů dostávali pro schůze své stravné a cestovné jako řádní členové porad;

10. aby se zpráva inspektorova, zejména jeho statistika školní, rozdávala tiskem před poradou všem členům, jakož i všecky návrhy poradě ku projednání předložené;

11. aby mohly zemské porady svolávány býti i o prázdninách mezi-ročních;

12. aby vyslanci okresních porad do porady zemské nebyli nuceni hodnost tu přijímati;

13. aby předseda okresní a zemské porady byl povinen v každé následující poradě podati zprávu o tom, jak byla všecka usnesení minulé porady provedena.

K uvedeným návrhům připojují se ještě návrhy: 1. aby v každém případě každý okres školní vysílal do zemské porady aspoň jednoho vyslance z učitelstva obecných škol a jednoho z učitelstva škol měšťanských; 2. aby vláda byla povinna, než vydá některý školní zákon říšský neb zemský, nebo dalekosáhlé vynesení školní, vyžádati si dobrozdání zemské porady učitelské; 3. aby o průběhu a jednání porad všech byla veřejnost informována úředními objektivními zprávami v denních, odborných a jiných listech.

Ve vytknutých požadavcích je veliká většina učitelstva za jedno a záleží nyní na nejvyšší správě vyučovací, aby v připravovaném vynesení o poradách učitelských je realisovala. Zisk z toho bude všeobecný.

*

V Praze byl konán dne 12. t. m. první český sjezd pro péči o odrůstající mládež. Dnes je již dost rozšířené přesvědčení, že k celkové výchově mládeže sama škola nestačí. Požadavek povinné péče o mládež ve věku po dokonané povinné docházce školní po stránce tělesné i mravní stává se stále naléhavější. Odrostový odbor při »Svazu osvětovém« převzal péči o organisaci práce v tomto směru a rozvířil potřebný ruch, zemská komise pro ochranu dětí a péči o mládež utvořila

»sekci výchovnou pro mládež školc obecné odrostlou«, která za součinnosti jiných korporací slibuje pracovati ve prospěch blahodárné myšlenky. Řečený sjezd, pořádaný oběma těmito korporacemi, jest dalším krokem k dosažení humanních cílů. Neopomeneme o průběhu a výsledcích sjezdu přinésti zprávy podrobnější.

Loňského roku obíral se ochranou dětí britský parlament. Projednal důležité a moderní návrhy na ochranu dětí a vtělil je ve známý zákon, zvaný »Children Act 1908«. Podrobnější zprávu o něm podává u nás Dr. A. Sum v »Hlasu Národa« z 10. června. První část návrhu jedná o péči o život dítěte. Každé dítě ve věku do 7 let, je-li svěřeno na dobu delší než 8 hodin k ošetřování mimo domov placené ošetřovatelce, musí býti zapsáno ve zvláštním seznamu, a podléhá dozoru zvláštní inspektorky, která je nápomocná ošetřovatelce vhodnými pokyny a přihlíží k tomu, aby se o dítě pečlivě starala. Inspektorka má právo vymoci nařízení, aby dítě z nevhodného ošetřování bylo odstraněno a neschopné ošetřovatelce odňato, a aby bylo na místě vhodnějším zaopatřeno. Ošetřovatelům je zapovězeno pojišťovati svěřence na život a žádná pojišťovací společnost nesmí pod trestem pokuty nebo vězení pojišťování svěřenců přijímat.

Ve druhé části anglického zákona jedná se o ochraně dětí a mladých osob proti týrání. Vězením nebo pokutou stíhán je vinník, prokáže-li se, že dítě bylo zalehnuto následkem opilosti, pokutou je stíhána osoba zodpovědná za dítě, zemře-li dítě nebo popálí-li se nebezpečně následkem toho, že oheň v místnosti nebyl dostatečně před dítětem zaopatřen. Má-li někdo na starosti díti mezi 4.—16. rokem, a dovolí, aby dítě takové žilo nebo navštěvovalo domy pochybné pověsti, ať je to otec, matka nebo opatrovník, podléhá trestu vězení, nebo pokutě, nebo obojímu. Je-li některá z těchto osob příčinou nebo jestli dokonce povzbuzuje svádění nebo prostituci dívky mladší 16 let, je rovněž potrestána vězením. Ústavy a domy pro chudé děti, vydržované buď zcela nebo částečně z dobročinných příspěvků a nepodléhající jinak státnímu dozoru, musí býti navštěvovány a prohlíženy občas osobami, k tomu cíli ustanovenými ministerstvem vnitra a každý, jemuž je svěřena správa těchto ústavů, podléhá pokutě, pokouší-li se brániti inspektoru v konání jeho povinnosti.

Třetí část jedná o kouření mladistvých osob. Dětem mladším 16 let zakazuje se prodej cigaret a cigaretového papíru s výjimkou, když by bylo dítě zaměstnáno u firmy na výrobu tabáku, nebo bylo-li by posličkem v uniformě, jemuž by bylo uloženo ústavem tuto koupi obstarati. Prodej tabáku dítěti v jakékoli formě je zakázán, leč že by prodavač nevěděl, anebo měl důvodný předpoklad, že tabák není pro potřebu dítěte. První porušení těchto ustanovení trestají se peněžitou pokutou, další přestupky pokutami přísnějšími. Zákon ukládá strážníkům a hlídačům parků za povinnost zabavovati dětem mladším 16 let, kouřícím na veřejných místech, tabák jakéhokoli druhu a dává jim právo prohledati každého chlapce, jehož by při kouření zastihli. Zjistí-li se, že automaty zřízené na prodej tabáku jsou používány od mladistvých osob do 16 let,

mohou jejich majitelé dostati rozkaz buď odstraniti automaty, nebo zabrániti dětem jejich používání.

Čtvrtá část Children Actu týká se v y c h o v a t e l e n a p r a c o v e n. Děti, přistižené při žebrotě nebo potulování, které nemají nikoho, kdo by o ně pečoval, dále děti, jichž rodiče jsou ve vězení, jichž příbuzní neb opatrovníci dopouštějí se trestních činů, nebo jsou oddáni opilství a jsou proto nezpůsobilými o děti se starati, dále děti, jež jsou často ve společnosti nějakého zloděje nebo prostitutky, i kdyby to byli jejich vlastní rodiče, děti, bydlící v domě nebo části domu, používaného prostitutkou pro její účely, a konečně všechny dívky manželské i nemanželské, jichž otcové byli usvědčeni z násilí, spáchaného proti nim — všecky tyto děti, jsou-li ve věku pod 14 let, musí býti odvedeny policistou nebo kteroukoli právní osobou na policii, a ta pošle je dle svého uznání do pracovny, z níž, jsou-li mladší než osm let, mohou býti odevzdány péči některé slušné rodiny. Policie může je také svěřiti ochraně některého jejich příbuzného, nebo jiné vhodné osobě, a, uzná-li za vhodné, může je podříditi zároveň dozoru, zvanému probation officer, t. j. úřední osobě, ustanovené policií k tomu, aby se starala o polepšení dětí a přiváděla je na pravou cestu.

Pátá část obsahuje ustanovení, týkající se t r e s t n ý c h č i n ů m l a d i s t v ý c h o s o b. Osoby tyto nesmějí býti nikdy vyslýchány pro přestupky před policejním soudem spolu s dorostlými v jedné místnosti, nýbrž v síni, resp. budově jiné, nebo v jiný čas. Nepřipouští se také, aby děti při předvádění k soudu nebo odvádění přicházely do styku s jinými dorostlými obžalovanými. Do 16 let věku nesmí býti dítě uvězněno, leč v případech zcela výjimečných. Úředník však, uzná-li, že by jistá doba ponechání pod přísnou disciplinou přispěla k polepšení dítěte, může je odsouditi k ponechání na zvláštním místě (place of detention), zřízeném policií výhradně pro děti.

Úředníku, který dítě vyšetřuje, zákon poskytuje nejrůznější prostředky, jichž může použiti k polepšení dítěte dle jeho individuelní povahy. Je-li dítě předvedeno před soud, má býti jeho otec neb opatrovník vyzván, aby se dostavil za tím účelem, aby dle možnosti byl na ruku, a zároveň aby pocítil, jak veliká zodpovědnost na něho padá za trestné chování dítěte, a aby tak si uvědomil, že se musí příště lépe starati o jeho vychování. Uzná-li soud, že špatné chování dítěte je následkem zanedbání povinné péče na straně jeho rodičů, trestá je uložením pokuty, po případě i odsouzením k náhradě škody a útrat.

Děti vylučuje zákon naprosto z místností, kde se soudí osoby dospělé. Přístup k soudu dovoluje dětem jen za účelem vydání jich svědectví a to pouze na dobu nevyhnutelně k tomu potřebnou.

Poslední, šestá část zákona o ochraně dětí obsahuje r ů z n á u s t a n o v e n í. Zakazuje se kupovati od dětí pod 14. rokem věku anebo v zástavu bráti starý kov. Tuláci, kteří se potulují v průvodu dětí ve věku přes 5 let tak, že návštěva školy tím trpí, pokutováni jsou 20 shillingy. Lihové nápoje v jakékoli formě nesmějí býti dávány dětem mladším než 5 let s výjimkou, že by je lékař předepsal jako lék, anebo že by toho vy-

žadovala nezbytně nemoc nebo úraz dítěte. Přestupky v tomto směru trestá zákon značnými pokutami.

Děti, kterým není ještě 14 let, nesmějí býti trpěny v hostincích, výčepech nebo v jiných místnostech, kde se lihové nápoje prodávají. Výjimku v tomto případě činí pouze děti majitelů těchto místností anebo děti, které místnostmi uvedenými musí jinam přecházeti. Zákaz tento nevztahuje se na nádražní restaurace.

Zákon nařizuje dále, aby učiněna byla náležitá bezpečnostní opatření při dětských zábavách, kde je přítomno 100 nebo i víc dětí, kterážto zábavy jsou pořádány v budovách, kde je nutno používati schodů. V tomto případě má býti postaráno o to, aby rozestavěním dospělých osob na schodech nebo jiným vhodným způsobem bylo postaráno o bezpečnost dítěte.

Rodičům dětí, povinných školou, které chodí nemyty, otrhány a špinavy, má se nařiditi, aby se do 24 hodin postarali o nápravu. Při opětném přestupku má se ukládati pokuta do 10 shillingů.

Anglický zákon na ochranu dětí, jehož podrobnosti byly zásluhou Dr. A. Suma naší veřejnosti sděleny, obsahuje mnohé cenné pokyny pro nedávný první český sjezd pro péči o mládež odrůstající. Ve mnohých směrech měl by se státi direktivou u nás, kde péče o ochranu mládeže odrůstající tak dlouho spala spánkem nejhlubším, a kde by tak mnohá ustanovení, která se již v cizině co nejlépe osvědčila, měla býti v zákon vtělena.

UMĚNÍ.

XXIX. výstava »Manesova«: členská. — Výstava umělců moravských a polských v Hodoníně. — Sbírka rytin v Museu království Českého. — Vojtěcha Preissiga »Barevný lept a barevná rytina«.

Mírným tokem běží život náš umělecký. Příchod nejmladších do pavillonu »Manesova« nedodal mu prudkosti, nezpůsobil jarního přívalu. Dvanáct jich přišlo, ne sice krokem apoštolským — toho štěstí nedopřává osud každému období —, ale ochotným krokem učenickým, někteří ještě zaprášeni prachem silnic, na kterých se učili.

S opravdovým talentem přichází Vratislav Nechleba. Jeho podobizny, temperou a olejem, už nyní ukazují znamenitou dovednost v ovládání barvy a světla, v zachycování povahy, ba i schopnost jíti hlouběji k duši. V některých tvářích jest sice ještě trochu zápasu se životem jejich, ale v podobizně prostovlasé dámy už vítězství je celé. Otto Ottmar klade si dosti nesnadné úkoly v »Pouti na sv. Annu«. Je mnoho dobrého v jednotlivostech i v jednotlivých figurách, ale celek je ještě divně ztrnulý a bez pravého slovenského ovzduší. Ale už radost působí, že umělec hledá a částečně už nalézá, přes to, že je ještě svázán a zdržován jednotlivostmi na úkor celku. Jak jednotlivou figuru dovede zmoci, dokazuje jeho »Dětvan«. Karel Vik (»Kytice« a »Otevřené okno«) a Karel Němec (»Ve Stromovce«) milují jásavější tóny a mají dosti

vkusu, že nedávají jim vykřikovat. Fr. Charvát v »Cestě k moři«, Zd. Kratochvíl v »Hutích« i v »Zahradě«, Em. Fila v »Kostelíčku na hradě Veveří« dívají se malířsky na věc (i »Červené eso« jeho má vtipnou příchuť), ba i v chudobné jizbě (»Při lampě«), Ant. Majer. »Zahrada« Otakara Kubína přechází už téměř do barevné plastiky. Je to jistě svítivá zahrada se svěžími půvaby, ale jsou to půvaby jen pro zrak. Zdá se, jako by tato technika malířská chtěla s emailérem závodit.

Ze »starších« členů Böttinger v obraze »V herně« předvádí množství znamenitě vystižených figur, v živý celek shrnutých. Dvořákovy, Hudečkovy (»Z Okoře«), Ullmannovy krajiny, Wachsmannova zátiší mají svůj známý ráz. Ot. Nejedlý vystavil krásné »Bílé zátiší«, řadu menších skizz, z nichž každá je svědectvím o bohatém malířském talentě autorově, jenž štětcem svým skutečně život přenáší na papír a plátno: život pěnivého moře, život ovocné zahrady atd. Zdá se, že obecenstvo naše bojí se dosud barev, jak jen trochu směleji se zasmějí a promluví; jinak by si alespoň část těchto výborných skizz odneslo domů na radost. Preisler přenáší zase svým štětcem své sny na plátno, své krajiny pohádkové, rájské, jakých na zemi není, »obrazy« vybraných harmonií, jichž sestrou je hudba. Tak třeba se dívati na ně a oddati se jim. Jiránek má tu velmi svěže namalované zátiší i podobizny dívčí; v Pollakově dobré podobizně cítit ještě příliš barvu; V. Stretti dva obrázky poslal, s rozkoší malované a rozkoš působící: »Baletku« a »Interieur«; Šimon své krásné lepty, zvláště »Reminiscence« a »Notre Dame v zimě«. Od Karla Myslbeka je tu »Neštěstí«, téměř policejně suše namalovaná lokálka, ale popatřme jen na tu ženu! Jak z celé postavy její cítit, že ona to jest, jíž neštěstí se dotklo. Vedle toho všeho jsou dvě krajiny V. Radimského bezduché, prázdné.

A jsou tu konečně tři malé obrázky Alšovy, jichž reprodukce ve Volných Směrech všeobecně překvapily. Tři překrásné malby: Poesie, Malba a Muzika. Jen ze srdce, překypujícího nejčistším vzrušením, takové živé perly se rodí. Postavy i krajina plny duše.

»Manes« pozval tentokrát své dopisující členy, aby se súčastnili svými pracemi této výstavy členské. Tak se stalo, že uviděli jsme tu Rodina, Muncha a Trübnera. Trübner poslal velice věrného »Osla« a »Vlastní podobizna«, obě olejem, Munch dvě směle načrtnuté podobizny, litografie, a Rodin sádrovou hlavu z pomníku občanů calaiských, přesvědčující a uchvacující, jako příroda sama. To není děláno, to jest stvořeno. Ta hlava činí jako veliký vrchol nade vším.

Je těžko mluvit, kde takový »občan« mluví. Ivan Meštrović, kterého pokládají za největšího umělce chorvatského a vůbec jihoslovanského, sám jistě cítí, jak v takovém sousedství superlativ tratí na ceně. Meštrović jest umělec. Jeho milý dětský portrét (mramor) to dokazuje, i jeho »Vzpomínání« — přes přílišnou úmyslnost (a jakousi geometričnost komposice), aby účin byl nový. Náš Bílek jest samý cit, a hluboký cit, jak žádný z našich sochařů jej nedovede vyjádřit, ale je to cit, jenž tak těžko a zřídka dovede se pořádně vtělit. »A slovo tělem učiněno jest« — dá se zřídka říci o Bílkovi. Na příklad, tělo »Zarmouceného« — dle jiných je prý to Jan Evangelista, miláček Páně — na náhrobku Václ.

Beneše-Třebízského, jehož model v dřevě vyřezaný jest na této výstavě, je projevem nepřirozeného asketismu, jenž tělo lidské, tu nádobu tak obdivuhodnou, úmyslně deformuje a tím samé přírodě ubližuje, ba dílu stvoření se rouhá; je projevem mnišství, jenž nepřesvědčuje a v jehož upřímnost nelze uvěřit přes všecku nejoddanější vůli a chuť — uvěřit. »Zarmoucený« jen s jedné strany je možný, díváme-li se jemu přímo do tváře; tu cítíme, že všecka bytost jeho je sevřena jakýmsi neurčitým bolem. Jak jen odstoupíme na pravo, stává se postava jeho zrůdnou a tato zrůdnost se zvyšuje, čím dále na pravo postupujeme. Na modelu ve výstavě to tak nevyniká, jako na pomníku samém na vyšehradském hřbitově. Ohromná hlava, ohromné levé rámě, a pod tím žádné tělo. Snad by to ušlo na kresbě, ale u pomníku k podmínkám, jichž nedbati nelze, patří také architekturnost, proporciálnost a krása silhouetty. Druhé dílo Bílkovo na této výstavě, »Model sochy Pána Krista nad hrobem«, zdá se mi příliš konvencionelním, kostelním. Od Bílka čekáme jiného Krista ... Kafkovy práce (bronzový býk, dvě dámské podobizny a návrh na náhrobek) jsou vážná díla; Kofránkova a Šejnostova podobizna, samy o sobě dobré, v tom nebezpečném sousedství občana calaiského vypadají trochu tvrdě. I Mařatkovým zajímavým drobnůstkám posloužilo by, kdyby možno bylo odmyslit si jejich vzor. Štursova »Eva« je chladná, jako nedětská loutka, odněkud z Jávy sem přenesená, podobně i mramorová její sestra; za to hlava hetéry mluví.

*

Sdružení moravských umělců výtvarných otevřelo dne 23. května svou výstavu v Hodoníně. Pozvalo na ni též několik polských malířů, kteří pozvání přijali a výstavy se svými pracemi súčastnili. Výstava potrvá prý asi dva měsíce, tak že bude nám možno o ní ještě referovat.

*

Bibliothéka Musea království Českého má také jako své zvláštní oddělení bohatou sbírku rytin a správa bibliothéky správně chápe svůj úkol, že nejen shromažďuje »kresby, rytiny a lepty, jakož i umělecká díla moderní grafiky i reprodukčních method umělecké typografie se zvláštním zřetelem k pracím umělců českých«, ale hodlá je také vystavovati, a poněvadž nelze všecku zásobu vystaviti najednou, bude ji vystavovat po sériích. Prvá taková výstava už je delší dobu otevřena. Jsou to ukázky chronologického vývoje grafiky v zemích českých až do doby nejnovější: ukázky dřevorytu českého, nejdříve v cizině prováděného, potom domácího, nejdříve cizinu napodobujícího, později trochu osamostatňujícího, pěkné tisky pražských tiskáren XVI. a XVII. století (Pavla Severína, Jiřího Melantricha, Adama z Veleslavína); ukázky mědirytu a jeho rozvoj, E. Sadeler, Václav Hollar, úpadek mědirytu v době protireformační a opětný vzrůst v XVIII. stol. (Rentz, Balzer a jeho rodina, Berka, Ludvík a Kliment Kohlové); manýra tušovaná, kolorované lepty (pohledy na významná a malebná místa v království Českém, hlavně od F. K. Wolfa), krajiny Postlovy, Puchernovy, Drdovy a j.; oceloryt (Döbler, Rybička, Morstadt, Šembera); kamenotisk; moderní česká grafika. Správa bibliothéky vydala »Průvodce sbírkou rytin v Museu král. Českého. I. Vývoj grafického umění v zemích

českých« od A. Dolenského (u vrátného v Museu za 16 hal.). Souhlasíme s jeho závěrečným úsudkem: »Při celkovém přehledu vývoje grafiky v zemích českých poznáváme, že zvláštní české grafiky u nás nebylo, všude jsou stopy přímých vlivů cizích, zejména sousední školy německé. Nebylo žádných silných ideí, které by udržely nepřetržitě slibný často rozvoj až do rozkvětu plného. Vždy jsou to počátky a reminiscence, přinesené ze studijních let, strávených v cizině... Našim umělcům mědiryjectví vždy bylo jaksi jen výdělečným zaměstnáním. Byli závislí na vkusu a požadavcích kupujícího obecenstva a tvořili tedy bez ohledu na technickou dokonalost a uměleckou zdatnost. Teprve novější doba vytvořila díla..., jež svým charakterem budou základem moderní české grafiky.«

*

Této moderní grafice, jak »produkujícím interessentům a umělcům«, tak zajisté všem, kdož vůbec se o ni upřímně zajímají, jest věnována krásná a důkladná odborná knížka Vojtěcha Preissiga »Barevný lept a barevná rytina. Technické poznámky. Díl I.« U nás knížka ta je naprostou novinkou, vzbuzuje však pozornost i v cizině, která už má řadu knih, pojednávajících o této technice (Preissig je také na konci své knížky vypočítává). V ní autor stručně, ale přesně, slohem opravdu grafickým, pojednává o leptu a rytině, o barevném leptu, o povaze desk, o jejich krytu: pevném, měkkém, tekutém, mastném, tak zv. lepivém, o akvatintě, o barvě olejové, o leptacích hmotách, o nástrojích a papíru atd. atd. Svůj věcný výklad, tak maloslovný a mnoho povídající, doprovází znamenitými kresbami konturovými, jež vkládá jako záhlaví nad každou ze 24 kapitol a někdy mimo to i do vnitř, a jež vydatně znázorňují jeho výklad. Knížka je krásně vytištěna (použito v ní typu, jejž objednal Spolek bibliofilů pro svůj »Kšaft umírající matky Jednoty bratrské«), výtisky subskribované po 7 K mají jeden barevný a jeden černý lept, výtisky po 15 K mají 2 barevné lepty, 2 otisky rozložených barev od druhého z těchto barevných leptů a jeden lept černý. Tento lept černý vyvrací — rád to konstatuji —, co tuto kdysi bylo tvrzeno o výstavě prací Preissigových, že daří se mu krajiny, ale ne lidské hlavy; přináší zrovna hlavu, otcovu hlavu, neobyčejně živou a výraznou.

T.

LITERATURA.

Krásná:

K. M. Čapek: Kašpar Lén mstitel. Román. (Ottova Salonní Bibliotheka čís. 120.) — Karel Horký: Hory a doliny se srovnávají. (Nakladatelství Hejda a Tuček v Praze. 1909.) — J. Š. Baar: Farské historky. (Nakladatelské družstvo Máje v Praze.) — Božena Benešová: Verše věrné i proradné (1902—1908). (»Slunečnice«. Knihovna »Noviny«, svazek třetí, nákladem Grosmana a Svobody v Praze.)

Co p. Čapkově románu Kašpar Lén mstitel dodává ceny, jsou psycho- a fysiologické postřehy, jimiž zachycuje duševní afekty a nitrnou trýzeň prostého člověka, v němž s náhlým zklamáním po ná-

vratu domů dozrává úmysl, vykonati pomstu smrti nad násilníkem, který jej připravil o naději života. Moment psychický v tomto díle p. Čapkově tak vyniká, že vlastní motiv sociální, odhalující kus bídy materielní a jí zaviněnou bídu mravní, ustupuje celkem do pozadí, ba zaujal p. spisovatele tou měrou, že čin pomsty sám stává se pouhou přílohou obžalobného aktu, ano i o násilném skutku Konopíkově, který jest vlastním základem celého díla, dovídáme se teprve k závěru při výslechu svědků. I zevně naznačil p. spisovatel, v čem zájem svůj i náš chtěl soustřediti, román má dva díly, ač jich nevyžaduje ani ekonomie děje ani organičnost vývoje: zdá se, že duševním processem Lénovým autor se vyčerpal; nebyl již s to, aby vnitřní důsledky těsně spial s vnějšími příčinami a základní složce dal vyniknouti z nutných výslednic a parallelních podrobností. Tím vznikla v díle mezera, která zůstala již nevyplněna. Avšak i tento umělecký defekt jest důkazem úporného, poctivého úsilí, s kterým p. spisovatel snaží se vniknouti do nejtajnějších záhybů duše prostého zedníka, dobrého člověka; jeho psychologická šetření jsou prováděna s tak pečlivou analytikou, že na konec musí vzejíti přesvědčení o nutnosti, s kterou čin pomsty vykonati musil. Účinek toho zvyšován jest naturalistickými detaily, většinou názorně výmluvnými, které svědčí o tom, že p. spisovatel k svému dílu přistoupil s vážností, vyžadující studia prostředí svých lidí, se vší jejich rázovitostí a dělnickým odbornictvím. Jest v díle p. Čapkově cosi z té práce a z toho úsilí, jemuž se podivujeme v Otto Ludwigově povídce »Zwischen Himmel und Erde«; z ní by také sám p. spisovatel mohl poznati, čeho se mu posud v jeho díle nedostalo k umělecké propracovanosti.

Při nové knize své H o r y a d o l i n y se s r o v n á v a j í jest si p. H o r k ý sice vědom, že ani tento druhý jeho »Pátek« nevystihuje z daleka toho, co mu tanulo na mysli při jeho pokusech o posílení zanedbávaného feuilletonistického genru v české literatuře, přece však ujišťuje, že práce pro ni vybíral úzkostlivě a vzhledem k jejich subjektivní hodnotě. Posuzujeme-li tuto subjektivní hodnotu objektivně, přísně a ještě úzkostlivěji, vybrali bychom z celé knihy feuilletonů pouze tři, I n d a, S l e p é š t ě s t í, U m ř e l a p a n í N a n s e n o v á, a ze zápisků snad jenom P o d z i m, jakožto práce, které mohou utkvěti v mysli. Všechno ostatní hodnoty té nemá, nevyjímaje ani P r ó s, jež asi důvodně stojí v čele knihy, a v nichž se p. spisovatel buď nutí do duchaplné pointy, jako při dávno známém motivu »Vera Eine für viele« (P o d n e b e s y), anebo jen ukazuje, jak daleko má třeba k Šlejharovi tam, kde chce projeviti živoucí cit pro přírodu (S t r o m). Nedovedu si představiti, jaký zisk by měl vzejíti pro literaturu i pro p. Horkého, kdyby každým rokem chtěl přijíti s knihou, která by obsahovala tak málo kvalit uměleckých. V jednom z feuilletonů ukazuje p. spisovatel na rozpor mezi povinností žurnalistickou s uměleckými plány, jedno že udolává druhé: proč si tedy nedopřeje oddechu a neposečká? K čemu ten chvat? Ví přece i p. Horký, že i k stručnému feuilletonu, má-li míti význam literární a býti dokonce povznesením genru, jest třeba mnoho práce a myšlení, ne pouze vyplnit příslušný sloupec nutným počtem řádků. Řekli jsme už při »Pátku«, jak na snahu p. Hor-

kého pohlížíme a nepochybujeme ani nyní o jeho úmyslech; žádáme však vzrůst, vzestup, ne mělkost a pouhé variace. A nestojíme o nevkusnost a nejapné hyperboly. Pan spisovatel napsal črtu Zkažená radost, v níž tvrdí, že člověk omládne, zaskotačí-li si klukovsky při vykonávání nutné potřeby stranou, a tuze se rozhorlil, že mu lidé k tomu duchaplnému symbolu neapplaudovali; a aby hněvu svému dodal důrazu, úzkostlivě vybral a uštědřuje nám znova takové vkusnosti, jakou jest »kousek lidství na záhonu pod hrníčkem, probodeného větvičkou bezu«, mělce karikuje prostituci a smilstvo, lituje děvčete, které musí prodávati mladým mužům plavky, »teď, v červnu, když je »to« ve vzduchu — -- —,« napíše nechutnou črtu Věda v košili, po jejímž smyslu marně pátráme, a libuje si v napovídání obscenností. To není odvaha pravdy, to je pósa překonaného pseudonaturalismu. Vůbec je v této knize p. Horkého patrna snaha po nehoráznostech a nadsázkách (Zápas zvonů, Kačenka), které jsou nejméně na místě tam, kde běží o takové neduhy sociální, jakými jsou klerikální sobectví a bigotnost. Temperament p. Horkého potřebuje sebekázně; jinak se bude museti nutit i — do temperamentu.

Když začneme čísti p. Baarovy Farské historky, nepřipadne nám domnívati se, že máme před sebou knihu polemickou. Teprve na konci knihy, když faráři Zbořilovi chtějí násilím odníti to, co mu na světě jediné přirostlo k srdci, psíka Žolinku, a on svého práva k němu hájí před samým vikářem, prozradí tomuto s hněvným rozhořčením, co posud v sobě skrýval: jeho povolání kněžské že byl omyl rodičů, celý život jeho že jest násilím; že se lidí straní, poněvadž poznal, jak jest společnost ke knězi jizlivá, hrubá a nesnášelivá, že hledí na kněze jako na něco zbytečného a marného, co tu činí z minulosti, co zapomnělo v čas umřít; jak o kněžích říkají, že jsou lakomci, že vydírají štolou, že se přetvařují, že žijí v konkubinátě; že nejsou vlastenci, že nepřejí lidu a zaprodáni jsou Římu, že jsou nepřáteli pokroku a vzdělání a otročí pánům a vládě, tisku že nenávidí a školu zotročují. Mimo to celá ta historie o psíku jest skrytou narážkou na celibát a vlastně teprve po těch stránkách závěrečních si vzpomeneme, že p. spisovatel už na různých jiných místech ojedinělých měl v úmyslu klepnouti přes prsty příslušníky stavu duchovního, u kterých se projevují všeliké nectnosti, závist, škodolibost, nedůstojnost, šplhavství; a také proti úřadům světským pozvedne občas hlasu. Při tom však na kněze a jejich církevní výkony nedá dopustit; naopak, nezapře zřejmých sympathií k nim, když mluví o »bílé ruce kněžské« a »krásné litanii loretánské«, když Rozárku, sloužící na faře, očišťuje zpovědí a přijímáním tak, že se »z té duše stala vzácná perla pravé ceny«, když ona květiny s oltáře, nejkrásnější, které vypěstovala, »po mši svaté stavěla něžně, jakoby z nich cítila svatou vůni zázraku, jemuž byly přítomny tak blízko v kostele, zbožně až stavěla za okna do pokoje jemnostpána«; farské to děvče uzavřelo si prý v duši své jemný cit sloužiti knězi, starati se o jeho pohodlí, odvraceti od něho zbytečné starosti, ušetřiti ho vší zlosti a rozčilení, rádo trpí i jeho výbuchy vědouc, že si musí uleviti, jinak by v duši neměl ani místa pro další

křivdy a ústrky, kterými život kněze šlehá, »nic nám nezbude, nic, než ty křivdy na něm páchané«.

A čeho by si tedy p. spisovatel v zájmu stavu přál? Asi toho, co mu připadne na mysl, když pozoruje včelín, který mu vždycky imponoval, neboť »žádná rebelie, žádné noviny, žádné volební právo, žádný socialismus, ale práce a subordinace, to tam panuje«. Tak by to chtěl míti také ve stavu, v životě vůbec, k tomu právo sňatku a cítiti vůni teplých jídel, vařených knedlíků z pšeničné mouky. To by bylo eldorádo!

Ne, to není kniha pokroková, ani reformní, za jakou ji prohlašuje prospekt nakladatelského družstva »Máje«. K tomu nesplňuje p. spisovatel ani nejzákladnějších podmínek, věcných ani formálních. Věcně by bylo nutno, aby znal ducha doby, jíž otázka náboženství leží na srdci více než kdy jindy, musil by znáti poměr veřejnosti ke kleru s jeho podmínkami a míti oči otevřené také pro jiné věci nežli jen křivdy, které duchovním se dějí. A musel by p. spisovatel míti smysl pro reelnost; jest nesmyslné tvrditi, že by dnes sluha c. k. hejtmanství s knězem mluvil jako nějaký dráb z doby pánů Franců, že by český šlechtic k faráři svého patronátu neměl náležitého respektu, že by panský správce ponížil jej tak, až zrudne ve tváři, anebo že velebníčkové nakazili se od učitelů. To je neznalost poměrů a pravého stavu věcí, která všechen nářek a všechny obžaloby seslabuje, zejména když nepozorujeme ani trochu snahy dotknouti se samého kořenu neshod a protivenství, jejž přece nutno především hledat v systému. Formálně pak jest kniha ubohá. Pan spisovatel si vzpomene, že někde chtěli stavět faru, jindy že se nejlépe vedlo služce na faře, jinde že měli psíka, s nímž se mazlili, a o tom se rozpovídá s únavnou rozvláčností, nevynechá jediné otřepanosti, zveličuje svou stavovskou horlivost. Mluví o protivné, prázdné ženě, že »stesk zvolna vkrádá se jí do duše«, že v krásném těle farského děvčete »kralovala krásnější duše a modrýma očima dívala se ven jako okny krásně malovanými ve velebném chrámu«, titěrně praví o jednom svém faráři, že »jenom hlavičku stranou k oknu nachyloval«, když vyhlížel svého psíka, vypravuje s urážlivou nejapností, že si poslíček psa spletl s dítětem, jehož matkou je snad farská hospodyně, a co by vše bylo ještě uvésti. Duchovní p. Baarovi nejsou trpiteli ani hrdinami resignace, ale plačtiví, malicherní lidé. Tu pak se při tom všem nelze diviti, že všechna tendence knihy vyzní na prázdno. Ať si p. spisovatel přečte Roseggerův román »Das ewige Licht« nebo »Glaubenslos« paní Ebnerové z Eschenbachu, nebo i některé z novel Marriotových — uvidí, co z duchovního prostředí lze vytěžit!

Je velmi sympathické při lyrickém debutu paní Boženy Benešové, že s ním vystoupila teprve, když duševně již leccos mohla prožiti, po bolestných, jak praví, krisích melancholické mladosti, v době zapadlých snů a rozvátých illusí. Proto její verše věrné i proradné skutečně něco obsahují a dávají podnět, aby se člověk nad nimi nejednou zamyslil. Nejsou to verše, jež bychom mohli přečísti se zběžností, kterou pohání jejich prázdnota. Jest v nich kus vnitřního života, návrat k radosti života, která překonala bývalou zádumčivost a smutek, a vyznačují se schopností applikovati nálady a obrazy přírodní k citům vlastního nitra.

Básně jako Kam?, Poledni, Loučení, Teskná noc, Večerní poselství, Ballada o věrné ženě, Vzpomínka, Kronika lásky, Dubnový večer opravňují k nadějím svou zhuštěností a diskrétností. —*ejč*—

Poučná:

Müller Arnold: Konec samostatnosti polské a pokusy o její obnovení. — Bidlo Jaroslav: Dějiny Ruska v XIX. století. — A. J. Herzen: S onoho břehu. (Přel. prof. Jos. Mikš.) — Konrád Pospíšil: Rok v německé škole. — Anketa Jednoty Komenského o učitelských akademiích.

Müller Arnold, Konec samostatnosti polské a pokusy o její obnovení. V Praze (Šimáček) 1907; z Matice Lidu na r. 1906. Stran 315.

Bidlo Jaroslav, Dějiny Ruska v XIX. století. — V Praze (J. Otto) 1907—1908; Světová knihovna sv. 601—603.

Napsati dobrou knihu populární náleží k nejobtížnějším úkolům vědeckým. Vědeckým proto, že jenom forma může a musí býti populární, věcná stránka musí býti zbudována na základech přísně vědeckých. Bez úplné znalosti veškeré dostupné literatury (i když by někdy bezprostřední znalost přímých pramenů bylo lze prominouti), bez dokonalého ovládání vědecké methody dobrá kniha populární není možna. Proto asi také poměrně málo populárních knih historických má za autory skutečné historiky z povolání, poněvadž ti, jsouce si vědomi ohromných obtíží, nesnadno úkolu takového se odvažují.

Ani autor knihy, o níž referuji, není historikem z povolání, a jeho kniha prozrazuje to velmi často. Na př. hned v předmluvě (str. 4.) autor uvádí jakožto »prameny« všecka díla, jichž užil, ač z nich pramenem ve vlastním smyslu jest málokteré (memoiry a p.). Historický úvod (Nástin dějin Polska až do smrti Augusta III.) jest z téže příčiny nejslabší partií knihy. Potom cena její poměrně stoupá. Nelze zapříti, že se autor snažil obeznámiti se s příslušnou literaturou a vylíčiti vděčné théma, jež si obral, na jejím základě — arci také v plné závislosti na ní. Úsudků samostatných kniha nepřináší, podléhá názorům v literatuře běžným, z nichž se při své povaze ani nemůže vymaniti, a snad ani nedovede (srvn. na př. v celé nešťastné souvislosti na str. 184. místo o »szubrawcích«, podobných prý »asi našim realistům«).

K tomu, aby kniha ve smyslu hořejších vývodů mohla býti označena za dobrou, chybí jí velmi mnoho. Titul její mimovolně zve k srovnání s dílem Denisovým, podobně nadepsaným. Nebudu dále rozváděti tohoto srovnání, jež by nutně vypadlo v neprospěch autorův, a toho by jeho píle a láska, s níž se, jak patrno, práci věnoval, nezasluhovala. Ale v něčem je podobnost přece. Kniha Denisova jest ovšem psána pro nás, ale má také sloužiti informaci Francie. U knihy Müllerovy na místě veřejnosti francouzské vstupuje veřejnost česká (Poláci asi z ní poučení čerpati nebudou). A poněvadž při všem svém slovném slovanství nemáme ve své

literatuře téměř knihy, z níž bychom se o předmětě tom mohli poučiti, podrží kniha Müllerova, třebas jen jako dobrá kompilace, své místo. A i v tom jest zásluha.

Jiného rázu než práce Müllerova jest kniha Bidlova. Také ona chce býti populární (a dosahuje svého účelu s pěkným zdarem), jest však pracována methodou vědeckou a s odbornou znalostí, která se ostatně u odborníka z povolání, jakým autor jest, rozumí sama sebou. Právě pro to lze na knihu také klásti měřítko přísnější, a kniha je také snese. O odborné literatuře, o niž se opírá, autor pojednal současně kriticky v »Českém Časopise Histor.« r. 1907, přítomná kniha podává jen výsledky tohoto studia, zpracování bohatého materiálu literárního slohem jasným a poutavým. S knihou Müllerovou práce Bidlova leckde se stýká, a právě v těchto partiích lze se snadno přesvědčiti o podstatných rozdílech obou děl. Stačí na př. srovnati str. 79. a násl., nebo 111. a násl. — (ale nejen tato místa, nýbrž i jinde často, Bidlova práce všímá si, a právem, zvláště pozorně vzniku a vývoje sporu ruskopolského) — s příslušnými partiemi knihy Müllerovy (str. 170. n., 190. n.). Müller jest ovšem obšírnější — nebylo úkolem širšího thematu Bidlova sbírati detaily celkového vývoje — ale rozdíl není jenom v tom. Při vší větší stručnosti Bidlo zde podává obraz jasnější a výstižnější, a mnohdy i v detailu správnější (srvn. na př. pěknou karakteristiku Lubeckého u Bidla na str. 86. n. s nepatrnou poznámkou Müllerovou na str. 176.; to platí i o politice Lubeckého za povstání a j.).

Než ani tohoto srovnání, k němuž parallelnost líčení přímo nutí, nechci dále rozváděti, poněvadž nutně musí vypadnouti v neprospěch nadšeného diletanta proti vyškolenému odborníku. Chtěl jsem jenom na příkladech snadno kontrolovatelných ukázati podstatnost rozdílů, plynoucích z nestejné přípravy obou autorů. Bidlo, podjímaje se své práce, byl si vědom jejích obtíží a mluví o nich v předmluvě, omlouvaje jimi vady své práce. Může pro něho býti ještě uspokojením, že tuto omluvu čtenář jeho knihy, není-li odborníkem stejně do detailu thematu zasvěceným, neshledá potřebnou. Za to však jistě přisvědčí tomu místu předmluvy, kde autor poznamenává, že vedle sporu ruskopolského největší váhu položil na objasnění vnitřního vývoje Ruska. Jemu jest v knize věnováno velmi mnoho místa, jistě právem, a to na prospěch knihy. Zde nestačí jakožto pochvalu vytknouti, že o tom v naší literatuře téměř nic dosud nebylo psáno. Tyto partie podržely by svou cenu, i kdyby o tom bylo již u nás více psáno, ač tím ovšem nechci říci, že by zdůrazněním této stránky trpěla úměrnost knihy, nebo že by pro to zanedbávány byly politické dějiny v obyčejném smyslu slova. Naopak kniha jest uspořádána pečlivě a s porozuměním, některé partie čtou se přímo skvostně (uvádím namátkou na př. karakteristiku Speranského a jeho reforem na str. 24., a jiné).

Přes to však nemohu potlačiti několik spíše námitek než výtek — vždyť běží o knihu, která snese měřítko vědecké. Někde, a dosti často, cítíme, že autor byl by mohl a dovedl — a tedy po mém zdání také měl — pověděti více (tak v úvodu, jinak velmi pěkném, nebo na př. na str. 62. o soukromých poměrech Alexandrových, na str. 110. o názoru Mikuláše

na vládu Ludvíka Filipa atd.); rozměry nakladatelstvím určené snad nebyly překážkou nepřekonatelnou. Takto se stává, že některé zjevy nejsou náležitě vysvětleny, a tím budí se místy dojem nesrovnalosti. Alexandr I. na př., který na trůn dostává se vraždou, líčen jest potom (celkem správně) jako muž svobodomyslný a jeho otec jako despota, což před tím nebylo dosti odůvodněno, a ani zmínkou o duševní chorobě Pavlově dostatečně vysvětleno. Na str. 111. autor podle novějšího badání zmenšuje vinu velkoknížete Konstantina na polském povstání, ale na str. 114. mluví přece o jeho nerozumném řádění, jež dostoupilo vrcholu (předtím je způsob tohoto řádění jen zběžně naznačen). Českého čtenáře jistě by také zajímalo dověděti se, že cesta Steinova za agitací protinapolenskou z Berlína do Petrohradu vedla přes Prahu a p. Než to jsou drobty, jimiž se celkový příznivý úsudek nemění.

Ovšem bude snad možno někde nesouhlasiti se základním nazíráním autorovým (tuším, že se výtky toho druhu již ozvaly). Stanovisko nikdy nerozhoduje o ceně knihy, pokud se nestává tendenčností, zakalující soud autorův, jíž arci Bidlovi vytýkati nelze. A tak snad bude možno někde nesouhlasiti, aniž by tím význam knihy klesal. Ale zde lze jíti hlouběji. Čtenář knihy Bidlovy (a ovšem i Müllerovy v jiném směru) neubrání se mohutnému dojmu. Co tu krásných myšlenek o zvelebení Ruska se vyskytlo, co tu nádherných plánů na povznesení mravního i hmotného jeho blahobytu se vystřídalo, co skvělých návrhů bez výsledku zapadlo! Jistě mnohé neodpovídaly potřebám vnitřního vývoje ruského, nevyplynuvše z nich a zrozeny byvše jen theoretickými úvahami, ale jistě, mnoho takových, jež by se byly snad mohly osvědčiti, zmařeno nepříznivými vlivy reakce rozhodujících kruhů (není to vždy jen car a dvůr), na nesmírnou ztrátu. A přece někdy musíme se tázati, byl-li neúspěch zaviněn jenom těmito nepříznivými vlivy, netkví-li jeho příčiny také hlouběji, snad i v samé povaze slovanské. Nelze se nad tím nezamysliti, kniha budí k mnohým úvahám, ale jsou to namnoze smutné perspektivy ... *V. N.*

*

S o n o h o b ř e h u. Úvahy politické a sociální *A. J. Herzena*. Z ruského přeložil prof. Jos. Mikš. V Laichterových »Otázkách a názorech« č. XXVI., 1908.

Až do let 70. hlučně ozývala se jména dvou ruských revolucionářů v Evropě, stejně obávaná jako nenáviděná, osob zdánlivě stejných cílů a přece diametrálně rozlišná: H e r z e n a B a k u n i n. I u nás dobře jsou známa. Ale kdežto Herzen je muž neobyčejně jasného rozumu, sklonu skeptického, širokého vzdělání a stále analysující, jest Bakunin revolucionářský romantik, který proti násilí státu staví násilí jednotlivce a davu a žádným nezdarem nedává se odvrátiti od své domněle spasitelné dráhy. Herzen je odpůrcem násilí a doufá pouze ve vítězství v zápase ideovém. V tom jde za ním, ač ne týmž směrem, později Tolstoj. Jest úžasně břitkým obhájcem v n i t ř n í s v o b o d y o s o b n o s t i, přísným soudcem přežitků minulosti a apoštolem nového života v budoucnosti. Nejsoustavněji a nejobsáhleji shrnuje své názory politickokulturní v spise »S o n o h o b ř e h u«, věnovaném synu Alexandrovi. V knize podrobuje zdrcující kritice politický život Evropy a zvláště události let 1848—9. Život evropský

považuje za shnilý, lživý a vyžilý a vidí jedinou spásu na »onom břehu«, kde vzejde nový, všeho lživého historismu prázdný život, život svobody osobnosti bez hlučných hesel, bez předsudků, bez otroctví. Čím dříve nastoupí zkáza nynější, tím dříve nastane zdravá budoucnost.

Líčí, v jakém smutku, stísnění a utlačení žijí myslící lidé, jak vychováním navedeni jsou k nesprávnému nazírání na svět, na sebe, na život. Líčí velký rozpor mezi morálkou slova a činu, mezi hlásáním svobody a ubíjením protivníků, mezi státem církevněmonarchického násilí a násilně monarchickou republikou, mezi bořením forem a úzkostlivým uchováváním obsahu. »My tolik rozprávíme o svobodné vůli, tak se jí pyšníme a v téže chvíli hněváme se na to, že nás nikdo nevede za ruku, že klopýtáme a neseme následky svých činů«. Po únorové revoluci a červnovém vzbouření socialistů, tak krutě potlačeném Cavaignacem v Paříži, nastalo dusno, z něhož se zrodil 2. prosinec. Herzen ukazuje polovičatost na obou stranách, neschopnost současného člověka věc domysliti do konce, zříci se starého docela a zavésti nové úplně. Logika se nahrazuje řečněním, skutek pósou. Rovnost, volnost, bratrství jsou směšná slova, kde plutokracie a aristokracie šlape bezohledně po dělníku a chudáku, kde svobody strážcem je policie, kde hladový bratr je ranami hnán od dveří bratra přejedeného. Liberalism je lživá formule pro zakrytí ujařmení milionů. Atheism je lživá formule pro zakrytí náboženských předsudků. Demokratism »je rak sežírající tento svět z nitra«. Buržoasie je nová forma pro udržení starého obsahu (stavovství). Jedině co má život budoucnosti, jest s o c i a l i s m u s a nová jeho forma sociálně republikánská. Herzen nenávidí idealisty pro jich neschopnost činu, jako radikály pro jich neschopnost domysliti. Konservatism je potud zhoubný, že ku každé nové myšlence přivěšuje cáry minulosti. Proto všecky pokusy o nový řád politický ztroskotaly — lidové zastupitelstvo, republika, svoboda osobní atd. Herzen posmívá se lásce k lidstvu při utlačování lidu, lásce k vlasti při utlačování občana. U něho nalézáme mnoho, co široce vyvinul Tolstoj. Ukazuje, že davu je pánem h l a d, menšině je pánem p o h o d l í. Lid liberálů je vymyšlený, skutečný dav jich nechápe a oni jeho. S o c i a l i s m u s j e i d e o u d a v u a p r o t o m á b u d o u c n o s t a v této budoucnosti i Slovanstvo najde svou úlohu.

Kniha je evanděliem osvobození lidu. Plna zářivých myšlenek a duchaplných sentencí. Je svěží, jakoby včera napsána, pravdivá a upřímná. Neodvracuje, ale uchvacuje čtenáře. Překlad až na některé rusismy a užívání slova »rozvoj« místo »vývoj, pokrok, rozvoj« plynný a dobrý. Vřele budiž doporučena čtenářům všech vrstev. *VJD.*

*

Konrád Pospíšil. R o k v n ě m e c k é š k o l e. V Praze, nákladem F. Topiče, 1908.

Knížka známého učitele-umělce, českého E. Webra, jež vyšla jako 2. svazeček Osení, knih mladých čtenářů, psána jest sice především pro děti, ale přál bych si, aby ji mimo děti přečetli i všichni rodičové a zvlášť národnostně vlažní rodičové. Prostými, tklivými a srdečnými slovy vylíčil tu Pospíšil jednoroční svůj pobyt na německém gymnasiu v Bejdově, pověděl čtenářům, co práce měl, než se do školy úplně německé

vůbec vpravil, jak povrchní a nejasné byly jeho vědomosti, co zkusil ústěpků a ústrků v městě, které sice plno jsouc Čechů a na Češích závislo, přece jen pro vše české mělo jen surové pohrdání: i chůvy, chtějíce dětem znázornit pojem ošklivosti, říkaly: Fuj, nech to, je to böhmisch! — A při všem tom hoch vyšlý z rodiny národnostně uvědomělé a pilný čtenář českých knih v jediném roce stal se národnostně vlažným a již se počal přikláněti k nenáviděným Němcům, když jej šťastná náhoda vysvobodila z dalšího pobytu v cizině. Tak hrozná jest síla německé kultury proti slabé duši Čecháčkově! — Pospíšil proto ke konci důtklivě varuje rodiče, kteří mají do opravdy své děti rádi, aby jich nedávali do německých klášterů i ústavů a ukazuje ještě jednou na sobě samém s upřímností vzácnou, jak málo si toho kdys sám z Němec přinesl a jak chatrná byla i jeho znalost samé němčiny. Knížka nepatrná rozsahem, ale váží víc, než centy kázání a výkladů novinářských, protože je vskutku prožitá a upřímná. *Kd.*

Anketa Jednoty Komenského o učitelských akademiích. V Praze, 1908, zvl. otisk z Pedag. Rozhledů, XXI.

Volání po reformě učitelského vzdělání, s nímž ruku v ruce jde odpor proti nynějším pedagogiím, ozývá se u nás již od let osmdesátých minulého století, kdy učebný plán učitelských ústavů žalostně okleštěn tak, že o málo se liší od nižších škol středních. Jednotě Komenského, spolku pro reformu školství, jež právě vstoupila v třetí rok svého trvání, patří zásluha, že volání to nabylo konkrétních forem a přestalo býti jen neurčitou touhou po opravě. Věci ujala se s úplným zdarem anketa odborníků, která probrala otázku dokonale po všech stránkách, osvětlila analogické snahy v cizině a vybudovala konečně plán škol pedagogických, do nichž by vstupovali absolventi úplných škol středních. Jediná pražská jednota učitelská Komenský trvá na radikálnějším stanovisku, aby učitelstvu se dostávalo vzdělání přímo na universitách: jinak všecko organisované učitelstvo sjednotilo se nyní na požadavku Jednoty Komenského, který opět a opět proklamuje na manifestačních svých schůzích. Nutno jen vyčkati příznivějších poměrů politických, aby otázka vnesena byla i na forum říšské rady, již ohlášena již ve formě mnoha set petic — a záleží zas jen na učitelstvu, aby v boji vytrvalo a nespokojilo se nijakou úpravou přištipkářskou, která chce za každou cenu uchovati vyžilá pedagogia. Nebylo lehkou prací sjednotiti všecko učitelstvo české až na nepatrný zlomek v myšlence tak dalekosáhlé a jen člověk neznalý ubohých našich poměrů nedovedl by pochopiti, jak možno i po této práci ankety tvrdošíjně trvati na stanovisku jiném. Je přímo neuvěřitelno, když ještě na poslední zemské poradě českého učitelstva mohl muž, který fungoval docela jako »znatel školství«, přimlouvati se za vzdělávání kandidátů pouze na universitách, jak prý se děje v Lipsku od r. 1863, v Jeně od r. 1896, v Hessensku od r. 1903 (dle referátu v Čes. Uč., XII., 78); je falšování pravdy, když to, co se děje v řečených státech německých jen výjimkou, prohlašuje se tu pravidlem a s tvrdohlavou umíněností ignorují se všecky závažné důvody, které se staví v cestu právě tomuto řešení otázky. My zkrátka ani ve věcech kulturních nedovedeme si vést dost a dost politicky. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Mám také psáti o nových blahoslavených a svatých? Jeden z nich náleží též přímo nám v Rakousku, ano do jisté míry dokonce i nám Čechům. Změnil sice své rodné jméno české »Dvořák« na »Hofbauer« a působil ve Vídni mezi Němci, ale rodák byl z Moravy, a tak lesk jeho svatořečení ozařuje z části též nás.

P. Clemens Maria Hofbauer jest z nejmladších svatých, zemřel r. 1820. Tak brzy málo kdo uzraje, aby mu církev propůjčila nejvyšší svou poctu. Obyčejně se vybírají svatí ze šera legend, ze století dávno minulých. U Jeanny d'Arc, na příklad, Panny Orleánské, která také letos teprve vystoupila na vrchol církevního Olympu, trval týž proces staletí a byl pro nezralost přerušen. Pochybovači a posměvači vypočítávají, co stál tento kanonisační proces Panny Orleánské, a dospívají až k millionům franků. Máme i my psát o této stránce církevní události a podobných? Tvrdí se, že svatořečení Panny Orleánské má pozadí politické: církev chce část francouzského lidu k sobě připoutati těsněji, chce proticírkevní vládě dokázati, že církevní vliv na duše francouzské nezmizel, že náboženství nevyprchalo ze srdcí národa. Zdali to jest prostředek pravý a bude-li úspěšný, o tom lze míti různé názory. Ale není bez zajímavosti, že se milliony francouzských franků posílají do Říma k dosažení této cti a milliony francouzských katolíků toužebně pohlížejí k Římu a dostavují se tam k ceremonii svatořečení a pro papežské požehnání.

Snad i svatořečení vídeňského Hofbauera má pozadí poněkud politické.

Žijeme v předzvěsti éry křesťanskosociální čili klerikální v Rakousku. Nový svatý byl jaksi jejím průkopníkem. Nemohl by býti hned přijat za patrona strany budoucnosti? Hofbauer dal veškerou svou činnosti církvi a veřejnému životu směr k větší útočnosti. Zahájil éru zpátečnictví; byl jedním z nejhorlivějších a nejúspěšnějších odpůrců a potíračů liberálního josefinismu v Rakousku. Konkordát mezi Římem a Vídní z r. 1855 byl ovocem jeho snah. Vůbec to byl dosti politický svatý. Na vídeňském kongresu r. 1814 a 1815 nevystupoval sice veřejně, ale z tajných, postranních činitelů, z inspirátorů byl mezi nejvlivnějšími. Čech původem a Moravan rodem, pracoval církevně politicky mezi Němci a pro Němce. Probouzející se na začátku 19. století národní cítění mezi Němci pokoušelo se — ovšem ne dost energicky — setřásti cizí jho Říma mezi německými katolíky. Nešlo o odtržení od katolicismu, ale o osamostatnění od papežství. Snilo a mluvilo se o národní německé samostatné katolické církvi. Snad by ani bez umělých a včasných hrází fantasie tyto nebyly vystoupily z hranic neuskutečněných ideálů, ale tehdy, jako dnes modernism, jevily se tyto snahy jako možnost nebezpečné roztržky a seslabení církve. Hofbauer vynaložil všecky své dary výmluvnosti, diplomacie, osobních styků, důvodů a piklů, aby nebezpečenství zažehnal. Příval nestál snad ani za hráz; proto se snahy ultra-

montánní zdařily plně: národní církev německá neměla tolik příznivých podmínek, jako národní stát, a zůstala illusí.

Hofbauer bývá nazýván apoštolem Vídně pro svou činnost kazatelskou, organisační, propagační, proselytářskou. Jeho úsilí se připisuje přestup některých, zvláště aristokratických protestantů na katolictví, na př. von Klinkowström, bar. Rieger, von Pilat, von Schlegel a jeho žena Dorothea a j. Také čestný název »Liguori severu« mu bývá přikládán: tak zosobnil směr a ducha zakladatele redemptoristického řádu, jemuž náležel.

Jaký to byl muž, ukazují některé drobnosti ze spisu nadšeného obdivovatele a životopisce Michaele Haringera. Hofbauer prý nic nestudoval a vůbec velice málo četl; všecko prý mu bylo »nadpřirozeně vlito«, tak že vynikal nadpřirozenou vědou a moudrostí.

Na základě kterých zázraků byl kanonisován, prostý smrtelník ovšem neví; ale jeho životopisec si libuje v takovýchto: za živa dovedl krájeti krajíce chleba z vlastní holé dlaně; po smrti neodmítal prosby kuchařek a působil svým obrazem, že se jim nesrážel kouř a dařily velice prosaické kuchyňské výrobky. Takového druhu bylo náboženství jeho doby. Jest jiné dnes, kdy byl kanonisován?

* *
*

Že pro část církve u nás neplatí zákony, ukázali jsme na některých příkladech minule. »Bonifáciova korrespondence« vybízí kněží, aby bez obav šířili list St. Bonifatius (u nás Sv. Vojtěch). Vybízí, neodstrašit se ani dvojí nebo trojí pokutou. Radí trvati na tom a brániti se tím, že státním úřadům nepřísluší zakazovati, co biskup nařídil; kolportáž Vojtěcha prý není než zvěstování katolických nauk v církvi.

Pražský zemský soud loni osvobodil kněze i kostelníka, obžalované pro nedovolenou kolportáž, když se odvolali na nařízení biskupské. Případů takových bylo jistě víc.

Ale v Inšpruku byl jesuita Rakovič odsouzen pro týž přestupek, když dával v kostele rozdávati St. Bonifatia, a jeden z návštěvníků podal trestní oznámení. Rakovič se hájil poukazem nejen na to, že církevní úřady takovéto »tištěné vyučování náboženství« nařizují, ale i na to, že státní úřady dosud ničeho nenamítaly; ano i osobu panovníkovu volal na svou obranu: císař sám prý by jistě nesouhlasil, aby se překáželo šíření katolického náboženství.

Ani tato naivní chytrost klerikální nezprostila jesuitu pokuty. Soudce vytkl, že v šířených tiskopisech jsou stati, jež nelze nazvati vyučováním náboženství. (Kdo zná Bonifáciovu odnož Sv. Vojtěcha, přisvědčí, a mělo-li by to být náboženství nebo vyučování náboženství, pak užasne.) Ostatně i církev prý musí obstarávat své potřeby v rámci a v mezích platných zákonů. Odvolací soud pak potvrdil rozsudek první instance.

Tedy zákony platí i pro církev, pro kněžstvo, pro klerikální stranu. Soudců však, kteří by tuto theorii převáděli do praxe, pořád ještě není dost.

* *
*

Italský křesťanský demokrat Romolo Murri byl po několik týdnů hrdinou dne. Odpor jednotlivcův proti mocné autoritě vždycky budí zájem, líbí se, nadchne, ale jen k zálibě nadchne a k theoretickému souhlasu. Skutečné opory najde jednotlivec málo, dokud je sám a dokud jeho věc se vznáší v nejistotě pochybného výsledku.

Murri byl stižen nemilostí a exkommunikací církve. Ale, jak málo váží dnes tento kdysi nejhroznější trest, illustrují trefné maličkosti. Kletby církevní jsou dnes vítanou hříčkou satirických listů. Jeden z nich vystihl tragiku i komiku situace vtipem: vkládá papeži do úst slova k Murrimu: po všech blescích a hromech církve je situace taková, že vy, Murri, smíte činiti, co sám chcete, a já, hlava církve, musím dělati, co mi káží jiní.

* *
*

Změnu konfesse za rok 1908 mezi církvemi evangelickou a římsko-katolickou označují úřední číslice: v Rakousku přestoupilo k církvím evangelickým (míní se jen augsb. a helv. vyznání, tedy obě církve hlavní) osob 4585, z nich katolíků 4099; k církvi katolické přestoupilo evangelíků 1091, k jiným církvím 175, v celku vystoupilo z evangelických církví 1286 osob. Evangelické církve tedy vykazují přírůstek 3299 osob. Jako jindy, tak i letos připadá největší cifra na německý lid v Čechách a Dolních Rakousích. České církve vykazují pohyb malý: v Čechách bylo přístupů k evang. církvím 438, ke katolické 207. Na Moravě zase letos mají přestupy ke katolicismu převahu.

Klerikální listy se všech stran a vždy novými methodami se snaží seslabiti dojem trvajícího hnutí Pryč od Říma. Letos připadl kdosi na obrácený způsob počítání: vezme se součet katolíků v Rakousku (okrouhle 25 milionů), vedle něho se položí součet »odpadů« (r. 1907 na př. 3714): patrno, že na tisíc duší připadá 1·05. Vezme se součet protestantů rakouských (okrouhle půldruhého milionu): odstoupilo-li z nich 1022 duší, připadá na 1000 duší 21. Církev katolická tedy získává, neb aspoň udržuje nepoměrně víc než protestantism.

Takováto statistika je sice trochu umělá, ale možná je a kus pravdy v ní vězí přec.

Od roku 1899, od kdy trvá hnutí od Říma, dostoupil zisk protestantských církví do konce r. 1908, tedy právě za jedno desetiletí, výši 49.579 duší; ztráta obnášela 10.717, tedy faktický přírůstek 38.862 duší, z nichž od Říma 36.130.

Do očekávaných 50.000 tedy chybí pouhých 21 duší. O mnoho se tedy nepřepočítali ve svých odhadech ti, kteří před několika léty se pokoušeli číselně stanoviti pravděpodobnou sumu prvního desetiletého období.

* *
*

Anglikánská církev ve své nedosti protestantské výlučnosti pokládá sebe stále za jedinou soupeřku katolicismu v bodu oekumenicity, všeobecnosti. Zmínili jsme se před delším časem o jevící se sklonnosti ke katolictví v určitých kruzích anglikanismu. Ale čím dál,

tím patrněji se jeví, že hnutí to je mizivě nepatrné. Odlučuje-li se anglikanism od ostatních protestantských církví, nenastupuje proto ještě na cestu do Říma.

Jistou podobnost s katolicismem projevuje anglikanism též ve svých snahách po dosažení zevnější jednoty křesťanstva. S Římem — to se ví — počítati nelze. Ale vážné — ovšem marné — styky snaží se navázati s Petrohradem, s ruskou orthodoxní církví. Dnešní člověk jest nakloněn ve všem věřiti politický nádech: snad tedy má i tento pokus vznik v touze po spolčení dvou z největších mocností evropských, Anglie a Ruska. Sám londýnský biskup jel do Petrohradu zdůraznit styčné body. Ale minuly již doby, kdy konfesse tvořily politické alliance. Rozdíly jsou tak veliké, že ani církevní sblížení není myslitelno. Na pananglikánském kongresu, jejž mnozí pokládají za největší církevní událost roku 1908, tvrdil anglikánský znalec pravoslaví (Birback), že sblížení je možné, ano snadno uskutečnitelné. I na druhé straně pracuje o sblížení profesor z moskevské duchovní akademie Atokolov, ale církev pravoslavná jako celek o tom neví, a pokud ví, chová se ledově.

Také švýcarští starokatolíci studují pravoslaví za účelem dohody. Mezi protestanty skotskými, americkými a austrálskými zahájeno bylo 20. století splynutím církví odlišných, ale vnitřně příbuzných. Hádalo se, že by 19. století, věk tvoření nových církví, mohlo býti vystřídáno stoletím splývání církví, ale bude-li jím, nabude jím jistě pro církve, které každá o sobě myslí, že mají pravou a jedinou apoštolskou posloupnost, a pokládá sebe za pravou katolickou. Takovými pak jsou jak římská, tak ruská pravoslavná, i anglikánská i starokatolická. Z těch půjde každá svou cestou. +

8. června 1909.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Zmatky. Badeni †.

Po druhé během šesti měsíců bylo zasedání říšské rady skončeno. V květnu 1907 zvolený parlament počne v zimě 1909 třetí periodu. Kdo tuto okolnost uváží, pozná, že jsou to příznaky nicméně než příznivé. A pro nás, naši okamžitou situaci v Rakousku a v parlamentě uvážit dlužno dále, že se tak děje naší vinou, jednou zavinili přerušení prací říšské rady čeští radikálové po aféře sekčního chefa Mataje a 10. července skončeno zasedání následkem projektované obstrukce českých agrárníků spojených s klerikálními Slovinci. Než se pustíme do úvahy o této obstrukci, zastavujeme se u tohoto úkazu, poněvadž se nám zdá, že tak časté zakončování činnosti parlamentární nemůže jíti k duhu ani sněmovně této, ani parlamentarismu vůbec. Zajisté že všude tak základný převrat politických poměrů, jako znamená zavedení všeobecného hlasovacího práva, nebyl ztráven hladce bez přechodné poruchy ostatního organismu. A nemůže tomu býti tudíž ani v Rakousku jinak, už proto ne, že touto ústavní změnou změněny nejen poměry politické, ale i sociální a hlavně národnostní. A ti, kteří nový volební zákon pro Rakousko zaváděli, počítali v první řadě na změnu poměrů národnostně-politických a nemohou se diviti, když se tato změna nedostavuje hned, hladce a bez překážky. Ale právě v souvislosti s tímto očekáváním jsou tyto překážky rázu povážlivějšího, poněvadž parlament všeobecného hlasovacího práva se už po druhé zastavuje ne z nutnosti, ne z přesvědčení, že jiného prostředku není, nýbrž z důvodů okamžité taktiky a následkem prostého selhání této taktiky. Je známo z dějin parlamentu, že obstrukci vynašli Irčané v anglickém parlamentě v boji svém o národní bytí. U nás zahostila se obstrukce nejdříve na českém sněmu proti punktacím, když nám hrozilo národní nebezpečí a násilí majoritou. Obstrukce v r. 1895 proti kabinetu knížete Windischgraetze obrácena proti politikům v kabinetě, kteří měli opomíjení české otázky v svém programu. Němci dělali obstrukci proti Badenimu a Thunovi, poněvadž tvrdili, že jazyková nařízení znamenají národní pohromu

pro ně. Naše obstrukce za Koerbra vyhlašována za revanche pour Sadová, a jsou u nás dost dobří politikové, kteří ji litují ještě dnes. Přerušení prací říšské rady letos v únoru obráceno bylo p r ý proti jazykovým předlohám barona Bienertha, ale ukázalo se později, že to byl lehkomyslný pouze výbuch demagogického radikálničení: neboť baron Bienerth v čele definitivní vlády po čtyřech nedělích parlament zahájil znovu, zákony předložil opět, jako v únoru, ale obstrukce své píšťaly a trumpety nechala ve stolku. A opět obstrukce bez vážných důvodů podporovaná, ba vedená z české strany? Po tak zlých zkušenostech obstrukční politiky za Koerbra?

Takové obstrukce nejsou tedy tím, co se dalo považovati a snad i čekati jako následek kardinální změny volebních řádů. V souvislosti s touto dala se vysvětliti vzpoura oněch kruhů, které zavedení nového volebního řádu se vzpíraly, kruhů konservativních. Ta se nedostavila, a my vidíme, že lidový parlament po celou dobu poškozují strany, jimž nové řády volební přinesly nejvíc užitku, moci a síly, čeští radikálové, čeští agrárníci a slovinští klerikálové. To je zajisté úkaz smutný a tím smutnější, poněvadž si tak vedou strany zastupující široké massy lidové, částečně i dělnické, hlavně ale zástupcové středních stavů, kteří od parlamentu očekávají nejen pomoci, ale zlepšení, ne-li umožnění existence. Ale nehledě ani k všem těm vážným námitkám proti obstrukčním pokusům, třeba bychom se postavili na okamžik na půdu vídeňských zvyklostí a následkem toho počítali s obstrukcí ve Vídni vždy daleko bližší a užívanější než všude jinde, musíme o obou dosavadních obstrukcích v novém parlamentě vysloviti mínění málo lichotivé. Obstrukce znamená pro nás poslední prostředek boje za velkou politickou nebo národnostní otázku, ale zároveň za zbraň, která se nesmí odložit, až je vybojováno. Po obstrukci nesmí následovat nikdy buďto mlčení nebo kompromis. Tím se obstrukce diskredituje, vliv její seslabujeme. A poněvadž o obstrukci takový názor máme, proto ji nechceme bráti nadarmo. Stále se divíme, že naše obstrukce nemá té váhy a síly a ceny, jako obstrukce německá a přehlížíme, že obstrukci jsme sami tolik a tolikrát znehodnotili. Němci začali po vydání jazykových nařízení obstruovat — je nyní lhostejno, zda oprávněně, zda pro jazykové nařízení nebo pro majoritu, které se (zbytečně) báli — a nepopustili, až svou provedli. Nepřestali, ani když padla následkem této obstrukce vláda Badeniho. Jakmile parlament se opět za Thuna sešel — baron Gautsch jako bezprostřední nástupce se parlamentu vyhnul — obstruovali opět. Nešli na porady, do nichž byli zváni, nejednali, byli

nesmiřitelní. Neznali kompromisu, neznali náhrad. Proto jejich obstrukce měla ceny a váhy. »Dokud nebudou zrušena jazyková nařízení, nebude ticho,« řekli. Program a taktika. (Necháváme zde stranou, bylo-li třeba ustoupit násilné obstrukci, a ještě méně zde budeme vyšetřovat, bylo-li by se na rozhodujících místech ustoupilo i obstrukci naší. Zaznamenáváme jen fakta. A ostatně česká obstrukce 1895 měla při klidnějším a vážnějším průběhu také svůj úspěch.) To je jeden druh obstrukce. Pak je druh jiný, oblíbený u nás: dělá se obstrukce pro určitou příčinu, ale ne za určitým cílem. Cíl se najde průběhem jednání s vládou, když se jí stala obstrukce nepříjemnou. Tak stalo se za dra Koerbera opět a opět. Začlo se anebo jen pohrozilo proti vládnímu systému, pro nějaké nařízení vládní a když vláda nabídla kompensace docela jinde, nastal mír a smír se systémem i s tím potíraným nařízením. Obstrukce se prodávala. Ani ten ani onen druh obstrukce se nám nelíbí, a ostatně není zde od místa, šířit se o theorii obstrukce. Oba druhy jsou v rakouském parlamentě obvyklý — dobrá. Ale když dělám obstrukci, musím vědět hned ze začátku, kterou, a když tu obchodní, musím vědět, co budu žádat, až vláda přijde s nabídkami. A poněvadž už je tím řečeno, že vlastně obstrukci nechci dělat, ale prodat, tož je nutno ustanoviti si předem přijatelnou v dané situaci cenu. Nesmím, když vlastně obstrukce není ani cílem, ani programem, si počínat tak, aby mne vláda v posledním okamžiku k této taktice donutila zamítnutím mých požadavků a ustanovené ceny.

To se tentokráte stalo českým agrárníkům a klerikálním Slovincům a proto není možno pokládat poslední jejich akci za prospěšnou a podařenou. Ani sebe mnohomluvnější a vítězoslavné tvrzení agrárních listů — post festum — nás nepřesvědčí, že čeští agrárníci c h t ě l i od prvopočátku dělat obstrukci a obstrukcí tou vynutit uzavření parlamentu. Víme dobře, že nejvážnější z nich byli docela proti obstrukci. Agrární vedení hrozilo jen zamezením obchodních smluv, ale nechtělo ho provésti, poněvadž jak agrárníci, tak Slovinci zcela otevřeně prohlašovali, že je na podzim propustí zdarma. To přec znamená zcela jasně: pan baron Bienerth chce mít úspěch n y n í, ještě p ř e d prázdninami a ten z a d a r m o nepřipustíme. Dr. Šusteršič, statečný obránce zájmů jihoslovanských, ještě méně mohl chtít zamezení obchodních smluv s jihoslovanskými státy, třeba že u Slovinců skupiny Šusteršičovy hrály hlavní roli osobní city a snahy jejího vůdce. — Úmysl vážně obstruovati agrárníci už také proto míti nemohli, poněvadž nejen že se v Slovanské Jednotě ozval z důvodů

věcných, slovanských, politických i taktických vážný odpor proti obstrukci, ale čeští zástupcové z měst přímo a otevřeně prohlašovali urychlení obchodních smluv za životný zájem českého průmyslu. A těžce lze uvěřiti, že by čeští agrárníci byli tak zaslepení, aby zájmy městského obyvatelstva českého zásadně nebo úmyslně chtěli obětovat ne z á j m ů m a g r á r n í m — vždyť meritum, obsah obchodních smluv a zmocňovacího zákona nebyl předmětem b o j e, jen ú s p ě c h Bienerthův — ale okamžitému úspěchu taktickému, a to dost nejistému. Vždyť té odvahy neměli ani čeští radikálové, jichž polovička zastupuje přímo kraje průmyslové. A jak málo radikálové čeští věřili upřímnosti taktiky agrární, je přece nejlépe patrno z neobyčejně diplomatického u nich postupu. Oni, ačkoli strana radikální (a státoprávně »bořící vídeňský parlament«), nepodali jediného samostatného pilného návrhu, poněvadž se patrně obávali, že agrárníci v daný okamžik dohody s vládou své návrhy odvolají a že by pak obstrukci dělati nemohli na svou pěst.

Je tedy pro nás nesporno, že obě obstrukční strany, jistě ale agrární strana česká, myslely na obstrukci druhého řádu, obstrukci obchodní. A pro ten případ, jak se průběhem jednání ukázalo, neměli sami ponětí o tom, co mají a budou žádat. Ve vídeňském parlamentě přivodili touto taktickou nejistotou takový zmatek, stav tak celý parlament a parlamentarism znehodnocují a zlehčující, že až bylo všem trpko. A proto tato obstrukce minula se svým cílem. Když se obstrukční strany rozhodly pro systém obchodní, měly a musely se předem dohodnouti a vládě předložit takové podmínky, na něž by vláda po delším třeba jednání, ale konečně přece byla mohla přistoupit. Ale »akční strany«, jak se stydlivě obstrukčníci nazývali, nic takového nesvedly. Nejdříve jednání vázlo z důvodů formálních. Baron Bienerth, o jehož stejně nešťastném postupu ještě bude řeč, bál se jednání s obstrukcí vůbec a dal se »zastupovati« svými ministry dr. Bráfem, dr. Žáčkem a dr. Weisskirchnerem. S nimi vedli pp. Udržal a dr. Šusteršič po několik dní nezávazné hovory, jim ukazovali na různá svá přání, neformulovali však určitě své požadavky. Tím povstala nejdříve ona nejistota, ona každou hodinu změněná situace v parlamentě. Sotva že došla zpráva, že všecko jednání je skončeno, že nezdar vyjednávání je zpečetěný, ihned se s určitostí nemenší ujišťovalo, že smír je na cestě, vládní předlohy budou projednávány ještě před prázdninami. Až konečně prohlášeno, že obstrukce je pohoršena, poněvadž se jednání nezúčastňuje baron Bienerth. Vůči pokrokovým Němcům byl by ministrpresident rád zů-

stal ve své reservé, aby tak přivedl k platnosti zásadu, že o upuštění od obstrukce s nikým jednati nebude, že hlasování nekupuje a podobné pěkné fráse. Baron Bienerth hrál si na pyšného trochu pozdě. Nejdříve v plenu, pak ve výboru a v konferenci předsedů prohlašoval slavnostním způsobem, že smlouvu s Rumunskem i zmocňovací předlohu potřebuje ihned, aby baron Aehrenthal mohl jednati se slovanskými státy, pak ale tvrdil, že rakouská vláda nemá většího zájmu na věci, než parlament, a že zejména odstranění obstrukce je věcí parlamentu. V parlamentě křesťanští sociálové ukazovali největší zájem na tom, aby se parlament nezavíral, aby jednání nebylo přerušeno a zasedání nevyznělo v obstrukci. Nechceme se zde šířit o ponižujících pověstech o vlastní pohnutce křesťanských sociálů: že prý se jim jednalo v první řadě o diéty. Jisto však je, že to byli oni, kteří donutili ministrpresidenta, že se do přímého jednání pustil. Akční výbor byl k němu pozván, a tam pojednou vedle řady hospodářských požadavků presentovány mu i podmínky politické: dělnost českého sněmu, složení delegačního mandátu dra Ploje, který zvolen proti slovenskému kandidátu klerikálnímu dr. Benkovičovi, a konečně — česká universita v Brně a právnická fakulta v Lublani. Baron Bienerth na jednání o politické požadavky ostře prý odmítl a dal vyjednavačům krátkou lhůtu k odvolání pilných návrhů, jinak že parlament zavře.

Zase vstoupili do akce křesťanští sociálové a z celého postupu této strany bylo patrno, že nespokojena s chováním bar. Bienertha, je ochotna dohodnouti se s obstrukcí i přes hlavu ministrpresidenta. Alespoň na konferenci předsedů klubů, na níž dr. Lueger vedl hlavní slovo, jednáno s obstrukcí pod heslem: vše pro parlament, málo pro vládu, nic pro bar. Bienertha. Tam najednou obstrukce zaměnila docela pořad svých požadavků, postavila v čelo novou formulku v otázce bosenské agrární banky. Baron Bienerth poznal asi málo lákavou situaci, odepřel přistoupiti na smluvený kompromis, jednání definitivní skončeno a parlament nejvyšším rozhodnutím zavřen. Tak obstrukce, která měla býti obchodní, byla donucena státi se »zásadní«, vyjednavači ji nemohli udat. Jednali celý týden, ale z jednání nic si neodnesli. Tvrzení, že obstrukce dosáhla svého cíle, že obchodní smlouva a zmocňovací zákon vládě nebyly povoleny, je docela falešné, poněvadž se průběhem jednání ukázalo, že obstrukci se o dosažení toho cíle už nejednalo, chtěla koncese. A poněvadž těch koncesí nedosáhla, vrátila se k požadavku prvému, k požadavku, který od prvopočátku měl být jen etiketou pro jednání obchodní.

Tomu my neříkáme úspěch. Obstrukce, čili vlastně obchod s obstrukcí byl špatně veden a prováděn a nevedl k uskutečnění. To je vše. Při tom došlo k některým taktickým chybám, které jsou s to poškodit nás i budoucně. Nejdříve faktum, že v Slovanské Jednotě, která měla tendenci jen opoziční, odhlasována obstrukce. Tím rozražen opoziční blok, taktická jednotka, do které až dosud bylo možno vpočítati sociální demokraty, rozdrobena ve zlomky, přes to, že konala po celou dobu zasedání výtečné služby, že čistě parlamentárně přivodila situaci, která činila každou další, ale zejména obstrukční akci zbytečnou: nemožnost dalšího trvání systému nynějšího a nemožnost nynějšího složení kabinetu. Druhá chyba spočívá v tom, že klerikálním stranám dána příležitost k vedení akcí na »záchranu parlamentu« a poskytnuta jim příležitost a možnost k chopení se otěží vlády, což přece není v zájmu českém, ať agrárním nebo neagrárním a snad jen v zájmu druhé části obstrukce, klerikálních Slovinců, kteří by se v daném okamžiku s ostatními klerikály dorozuměli bez českých pomahačů při obstrukci a jistě i proti nim. A konečně poškozena otázka české university na Moravě, třeba jen takticky. Dosud alespoň hájeno s české strany stanovisko, že universitní otázka nesmí být přivedena do situace, kde by byla nějakým votem vlády nebo parlamentu vůbec zamítnuta, prohlášena za otázku politickou a tím i závislou na souhlasu Němců. Proto nepodáván nikdy jakýkoliv návrh na zřízení této university a odmítán i pokus podati přímo říšské radě vládní předlohu na zřízení vysoké školy i bez udání Brna. České vedení právem nechtělo přivoditi nebezpečný prejudic, že byla universita zamítnuta většinou parlamentu. Kdykoliv došlo k nějakému projevu o moravské universitě, donucena vláda k nějakému (ovšem theoretickému) prohlášení, že potřebu uznává, že uznává také kulturní stránku a důležitost tohoto požadavku, a že »v daném okamžiku« přispěje k jeho uskutečnění. Takové prohlášení máme od dra. Hartla, barona Gautsche i bar. Becka. Když loni smluven postup v rozpočtovém výboru, dosaženo přijetí resoluce Žáčkovy o universitě a spatřován v tom důležitý předpoklad pro zřízení vysoké školy. Letos právě ze strany agrární podání nějaké universitní resoluce zrazováno, aby nepropadla a loňské přijetí nebylo tak znehodnoceno. A najednou český vyjednavač bez předchozího dorozumění s ostatními českými stranami hodí na vážky jednání o upuštění od obstrukce otázku universitní a dostane se mu skorem všeho, čemu se vedení dříve úzkostlivě vyhýbalo: prohlášení universitní otázky za otázku politickou, neřešitelnou jednostranně (tedy bez souhlasu druhé, německé strany) a přirozeně »bruskní« odmítnutí. Tak vypadají ty úspěchy z blízka.

A konečně baron Bienerth. Je o něm známo z dob jeho úřadování v ministerstvech vyučování a vnitra, že je mužem nanejvýš slušným, poctivým, přímým, korrektním, zkrátka mužem značných předností úřednických. Ale i jeho nejlepší přátelé a chvalořečníci neodkryli na něm talentu politického a on sám přisvědčoval tomuto názoru tvrzením, že je úředníkem a ne politikem. To je pro vídeňský parlament málo, skoro nic. V parlamentě, kde je tak málo byrokratického cítění, že poslanci všech stran a odstínů, bez rozdílů, nejraději zasahují svými vlivy do nejvnitřnější domény byrokracie, nemůže být vůdcem této sněmovny ministrpresident jen — byrokrat. Ke všemu však baron Bienerth tento nedostatek nejen že nepozoruje, on myslí, že je výhodou a chce ji stupňovat. To mu ovšem parlament více méně usnadňuje svou rozháraností, bezzásadností a bezsměrností. Není — až na křesťanskosociální — v parlamentě strana — sociální demokracie zůstati musí přirozeně mimo úvahu — která by určitě řekla, co chce, a se vší určitostí svého cíle se domáhala buď s vládou nebo bez ní a nebo dokonce proti ní. Jak věci dnes stojí, každá chce jen tolik, aby vláda neučinila to, co chce strana protivná. Z nouze pak baron Bienerth dělá ctnost a tvrdí, že v takové situaci nejlépe pochodí ministrpresident-nepolitik, úředník. Na takové stanovisko baron Bienerth s počátku se postavil i vůči obstrukci, nejednal, svaloval vše na parlament. Ten ať si vše vyřídí. Ale v okamžiku, kdy parlament sáhnouti chtěl k takové svépomoci, postavil se proti této vůli sněmovny, přetrhl všecko jednání a zavřel sněmovnu. V konferenci předsedů dr. Adler domlouval obstrukci, aby přistoupila na dohodu parlamentu, když se nepodařilo docíliti podobné dohody vládě. Kdyby pp. Udržal a dr. Šusteršič v tom okamžiku byli bezpodmínečně přistoupili na tuto formulku, byl baron Bienerth poražen. Neboť to byl okamžik, kdy vskutku všechny strany v parlamentě chtěly jednat samostatně b e z v l á d y, vládní strany nevyjímaje. Při tom obstrukce nemohla riskovati ničeho: koncesí pro sebe nedosáhla tak jako tak a změna v kabinetě byla by se touto akcí přirozeně uspíšila, jelikož bylo zjevno, že vláda ztratila každého vlivu. Ale vůdcové obstrukce nepostřehli tohoto politicky pro vládu nebezpečného okamžiku, pustili se opět na cestičku dohodování o výkupné — o výkupné ke všemu, s nímž baron Bienerth zase musel souhlasit — a vtáhli tak opět kabinet, už už odstavený, do kombinace. Baron Bienerth měl zase rozhodující slovo, opakoval své ne a zavřel parlament. Tento krok vlády ovšem nebyl šikovný. Baron Bienerth popudil proti sobě skoro celý parlament, zase strany vládní nevyjímaje, ukázal svou

neschopnost k vedení a možná dost, že se mu stane toto uzavření na podzim dost nepříjemným, ne-li osudným. Ministrpresident, který se obtíží zbavuje odstraněním parlamentu, nemůže v tomto parlamentě hledat opory. Tím méně, když se při tomto jednání stalo zjevným, že největší a svými vlivy a spojenci nejmocnější strana, klerikálové vídeňští, už s baronem Bienerthem vážně nepočítají a že považují dobu nynější za vhodnou chopit se vlády sami. Aby tomu bylo zabráněno, bude snad na konec dnešní obstrukce na podzim musiti barona Bienertha — hájiti! To by bylo víc než ironie osudu! Zdali by pan dr. Šusteršič pak vytrval tak po straně p. Udržala, jako tento podlehl nyní jeho nátlakům, o tom máme své důvodné pochybnosti, když jsme četli projevy vídeňských klerikálů o tom, jak četné jsou společné zájmy jejich s částí slovanské obstrukce (rozuměj: se slovinskými klerikály).

Letní zasedání náhle bylo skončeno otázkou: co se má státi na podzim. Proroci ode dne ke dni tvrdí, že hlavní otázkou je dělnost českého sněmu. Ukáže se však po zkušenostech posledního týdnu v parlamentě, že situaci nezachrání ani dělný český sněm.

*

(Kazimír hrabě Badeni.) Do rozčilujícího víru jednání o obstrukci padla zpráva o úmrtí bývalého ministrpresidenta Badeniho. Boj, který počal vydáním jeho jazykových nařízení, není dosud dobojován. Vše, co se dnes ve vídeňském parlamentě odehrává, jsou více méně následky oné periody, v první řadě boj o obstrukci, který není ničím jiným, než bojem o zásadu, vládne-li v parlamentě majorita nebo ne. Majoritní princip parlamentární byl ve dnech Badeniho a Thuna poražen, a dokud nebude znovuzbudován anebo nahrazen jiným stejně silným, je dělnost vídeňského parlamentu jen hříčkou v rukou minority, ano dokonce zlomku této minority. Ani změna jednacího řádu nepřinese definitivní vyřízení tohoto sporu. Hrabě Badeni nevnesl tento spor do parlamentu zúmyslně a stal se přirozeně první jeho obětí. Padl, a ještě po smrti německý tisk po něm házel kamením a kalem jako na nebezpečného nepřítele Němců. Jak neprávem! Hrabě Badeni nebyl nikdy nepřítelem Němců, stejně jako nebyl uvědomělým přítelem naším. Dostal se do všeho nevědomky, nevěděl jak. Že se proti němu obraceli a obracejí Němci, to možno pochopit z tisícerých příčin. Ale že po svém pádu hrabě Badeni byl i v nemilosti kruhů vládních a rozhodujících, že zůstal až do své smrti úplně zapomenutým, že se mu nedostalo ani tak laciné a zvyklé jinak pocty, že nebyl povolán ani do panské sněmovny, to je víc než

podivné. Vždyť hrabě Badeni stal se jedině obětí onoho systému, který chce vládnouti jen ode dne ke dni, bez určitých cílů a směrů, který svěřuje rád vedení státu tomu, který zaručuje alespoň na měsíce, ne-li na týdny hladký průběh věcí, systému, který si do dnešního dne neuvědomil, jak tento stát má a musí vypadat, aby existence jeho trvale byla zajištěna, vývoj umožněn, systému, který dnes vládne liberálně, zítra reakcionářsky, dnes nadržuje Slovanům, aby se už zítra úplně vrhl v náruče německé. Hrabě Badeni byl místodržitelem haličským a všemi tam obvyklými prostředky tam vládl ve smyslu neobmezeně tehdy mocných stančíků. Jeho vláda nesnesla by evropského měřítka, a výčitky, jež proti němu se ozývaly, byly pouze slabým ohlasem útisků a násilí, kterého užíval proti všem, kteří se nechtěli podrobiti diktátu kola polského na říšské radě a ústředního volebního komitétu v Haliči. Bylo mu lhostejno, vystupuje-li proti Rusínům nebo Polákům. Ale i to Kazimír Badeni nedělal z nějakého přesvědčení hlubšího anebo ze zlé vůle. To byla pro něho haličská tradice a on si hlavy nelámal, je-li to panství odůvodněné, udržitelné, ústavní, spravedlivé. Nic. Udržoval v zemi nadvládu všemi prostředky, a to pro všemohoucné stančíky znamenalo, že udržuje pořádek. Tak také oznamovali do Vídně, a koruna byla přesvědčena, že Kazimír Badeni je správním talentem prvního řádu. Proto když dohospodařila koalice, obracela se pozornost na Badeniho, a on povolán do Vídně, aby zavedl pořádek, porušený jednak výminečným stavem v Praze, mladočeskou obstrukcí v parlamentě proti berní reformě, jinak demonstracemi dělnictva, žádajícího rozšíření volebního práva. Badeni převzal vládu, ale byl toho dalek převzíti ji s určitým nějakým plánem, s nějakou výslednicí poznatků, čerpaných z pádu hraběte Taaffa a koalice Windischgraetz-Plener. Hr. Badeni byl muž dobrého srdce, neobyčejně laskavých forem, měl smysl pro spravedlnost a každému věřil. Sám určitých představ o tom, jaké jsou politické poměry a síly v tomto státě, neměl, nikdy se o ně nestaral. Co bylo jemu, autonomnímu místodržiteli v Haliči, po tom, co se v ostatním Rakousku děje! A najednou byl ministrpresidentem. Nalezl výminečný stav v Praze, pohněvané poslance české místodržitelováním Fr. Thuna, výrokem císařovým o prazvláštní společnosti. K tomu bylo mu uloženo, aby dodělal berní reformu, vypracoval opravu volebního řádu pro říšskou radu, smířil Čechy a — obnovil rakousko-uherské vyrovnání. Nic víc! S veselou myslí pustil se do práce. Výminečný stav v Praze zrušil, hr. Thuna odvolal, předložil a provedl změnu volebního řádu (pátou kurii), »prazvláštní spo-

lečnost« byla zvána ku dvorním hostinám, berní reforma byla schválena. Badeni byl oblíben u Čechů i u Němců. Snad u Němců víc než u Čechů. Němečtí, zejména vídeňští poslanci mají více potřeb a od Badeniho neodešel nikdo bez splnění přednesených proseb a přání. A teď měl připravit půdu pro vyrovnání s Uhry. Musel zaujmouti konečné stanovisko ke stranám. Němci — tehda pokrokoví měli ještě velkou majoritu — namluvili mu, že první povinností jeho je přerušiti systém Taaffův, namířený na zničení tehdejší spojené levice, že je možno zadržeti zmohutnění vídeňských antisemitů a hr. Badeni vše jim uvěřil, a nepotvrdil volbu dra Luegra purkmistrem vídeňským. Myslil, že si tím Němce získá, bez nichž nechtěl vládnouti. Čeští poslanci žádali zase za své hlasy pro vyrovnání s Uhry upravení jazykové otázky.

Badeni nahlížel bezpráví na nás páchané, také je chtěl odstraniti, přistoupil na nařízení jazyková a prováděl všecky tyto věci s onou bezstarostnou a dobrosrdečnou naivností člověka, který se pouští do nebezpečí, jež nezná. Když už bylo pozdě, poznal, jak byl sveden a zaveden. Dokud v parlamentě byl udržován jakž takž klid, i na rozhodujících místech Badenimu přisvědčovali a souhlasili s jeho politikou, ale opustili jej, jakmile zpozorovali, že odpor Němců nabývá forem nepříjemných. Pak jej přes noc obětovali ulici.

Jak řečeno, perioda bojů povstalých onoho dne, kdy odstoupil hr. Badeni, není dnes ukončena, a konečný soud je nemožný. Odešel první z velitelů (proti své vlastní vůli) v tomto boji, konce toho boje se nedočkav. Kazimír Badeni byl jistě dobrým člověkem, ale není nic přirozenějšího, než jeho politický osud. Neznal nebezpečí, do něhož se ubíral, a zahynul. Měl tak politicky nezkalené oko (mimo Halič), že nahlédl, že se nám děje křivda, a poněvadž se nejednalo o Halič, chtěl tuto křivdu odčiniti, chtěl nám dát, co nám patří. Neuměl toho a proto nám to zase vzali. Za to on však jistě nemohl. On nás neklamal, on sám byl oklamán. Proto mu u nás zůstane vždy upřímná a věrná památka co dobrému člověku. Státníkem nebyl.

C.

Jubileum naší samosprávné neopravdovosti.

K třicátému výročí »Samosprávného Obzoru«.[1]

Napsal Dr. V. Jirka.

Vzácný přítel našeho národa prof. Denis, jehož 60. narozenin v tyto dny jsme vzpomínali, ve svém díle o dějinách Čech po Bílé Hoře — díle, jak se zdá, mnohem více velebeném, nežli čteném a studovaném — několikrát formou jemné ironie, ale ve věci rozhodně odmítl náš zvyk parádních jubileí. Svádí prý to k hagiografii: věc neb osoba oslavovaná činívá se svatou a nedotknutelnou.

Řádky moje nechtějí jíti touto vyšlapanou cestou jubilejních chvalořečí. Chtějí podat jen několik čistě věcných poznámek, většinou holých fakt, připínajících se k třicátému výročí »Samosprávného Obzoru«, nejstaršího a největšího našeho listu, věnovaného samosprávě, a jediného časopisu rázu revuálního, věnovaného otázkám veřejné správy vůbec. Přehlédnout letem cestu vykonanou, srovnat program před 30 léty vztyčený s tím, čeho skutečně dosaženo, uvědomit si, jak se v »Sam. Obzoru« zrcadlí náš samosprávný život za uplynulých 30 let. A zvláště vytknout, co chtělo být vykonáno, ale vykonáno nebylo a proč.

Neboť, kdo chce upřímně pokroku a rozvoji naší samosprávy, musí napřed uvědomit si řádně její vady a nedostatky, a potom pracovat, aby se odstranily. A k tomu podává nám 30 ročníků S. O. látku opravdu sotva ocenitelnou.

*

Již samy v n ě j š í o s u d y listu podávají smutný, a řekněme to přímo, zahanbující důkaz, že se u nás o samosprávě jinak mluví a jinak vůči ní jedná; že máme zkrátka vůči ní — jak to případně

[1] Úvaha tato byla přichystána původně pro 1. číslo XXXI. ročn. »Samosprávného Obzoru«, který však koncem ročníku XXX. pro nedostatek odběratelů přestal vycházeti.

nazval prof. Bráf, nejlepší náš žijící znalec samosprávy — dvojí svědomí, svátkové a všednodenní (Laichterova Česká Politika, 1907, II., 2., str. 335.).

Prohlašujeme samosprávu za »zdroj naší národní síly a svébytnosti«, za »neochvějný stěžejní pilíř národní naší organisace«, za »nejbezpečnější podklad vší svobody občanské« — cituji výroky vesměs učiněné při jedné schůzi, totiž o valném sjezdě české samosprávy v Praze dne 22. ledna 1905. A při tom hlavní representační svůj list, věnovaný samosprávě, nechali jsme po celou dobu jeho života trpět všemi možnými neduhy, jimiž časopis může strádat: nedostatky redakce, přispěvatelů i odběratelů — a na konec od neduhů těch vůbec zajít...

Hned prvá léta nevedlo se mu valně. Roku 1890 byl k zabezpečení dalšího svého trvání odevzdán Jednotě samosprávných úředníků (XII., 32). Při tom zaručila se Jednota, že bude odebírati 300 výtisků po 2 zl. ročně (ib. 35). Jak bylo kdesi drasticky řečeno, znamená to »mizerných šest stovek« na celý národ, a žádá se jen tolik, aby z 20.000 příslušníků našeho národa vždy jeden věnoval na list samosprávný tolik, co representuje cena jednoho doutníčku jednou týdně vykouřeného. Je to jistě požadavek až stydně skromný. A přece se list neudržel!

Koncem roku 1904 nakladatel p. J. Otto prohlásil, že list zastavuje; přestalť býti orgánem Jednoty, jež si založila časopis vlastní (Zájmy samosprávných úředníků), čímž odpadla »Sam. Obzoru« největší část odběratelů — přímých odběratelů (vedle členů Jednoty), platících plné předplatné 10 K, byl »počet pranepatrný« (XXVI., 299). Bývalý redaktor S. O., posl. Schwarz, napsal tehdy v dopise k nakladateli (ib. 300), že z tohoto zastavení listu »padne stín, a to velmi temný stín na vyspělost české samosprávy... Kdybychom byli tak uvědomělými autonomisty, jak o sobě říkáme, mohly by oba časopisy zcela dobře vedle sebe obstáti. Ale my nejsme tak uvědomělými.« Je to snad nejupřímnější kritika naší samosprávy, kterou tento dlouholetý redaktor a nejvěrnější přispěvatel S. O. napsal za celá ta léta, co do něho psal. A jistě zcela odůvodněná!

Zvláštní ironií osudu tento dopis Schwarzův má datum 10. prosince, právě den po té, co dr. Körber předložil parlamentu své »vládní studie o reformě vnitřní správy«, které u nás hned »co nejrozhodněji« byly odmítnuty pro nařknutí a útoky na samosprávu« (Schwarz na zmíněném již sjezdě v lednu 1905.). Nedala si však tato samospráva sama vysvědčení nejsmutnější a neomluvitelné ne-

tečnosti, když dala zaniknouti listu, jenž poctivě se přičiňoval o její povznesení? Facta loquuntur. Toto faktum, ten potupný zánik přední samosprávné revue jistě nebyl vyvrácen ani nejbouřlivějším rozhořčením a zatracováním Körbrových studií, ani neobmezeným vychvalováním samosprávy, jež obé na lednovém sjezdě 1905 — tři neděle po zastavení listu — rychně hlaholilo.

Po půl létě byl S. O. arci obnoven, ale vycházel již celá čtyři léta nepravidelně, měl stále deficit, a nyní tedy opět se klade do hrobu. A zase v čas, kdy samospráva naše zdánlivě se vzpružila, tentokráte ne jen k slovům, ale ke skutkům, k organisacím měst i okresů. Není v tom opět ironie osudu, že rok, ve kterém utvořen Svaz českých měst a Svaz českých okresů, je posledním rokem největšího listu samosprávného? A není nepříznivou prognosou pro budoucí činnost těchto nových organisací, jež obě sebevědomě při hlučných a nákladných ustavujících sjezdech se prohlašovaly za sdružení pracovní, že v počátcích své působnosti nedovedly zabránit zániku jediné odborné revue?[1] V době, kdy na př. dělnictvo na svůj tisk věnuje obrovské sumy peněz, klopotně vydělaných!

Nejsou již tyto vnější osudy S. O. samy o sobě, uvážíme-li je beze všeho předsudku, zahanbujícím dokladem, že slovy svou samosprávu do nebes vynášíme, ale skutky nic opravdového pro ni nepodnikáme?

*

Pokročíme-li od vnějších osudů k v n i t ř n í m u d u c h u listu, nutno na prvém místě vytknouti, že »Samosprávný Obzor« hned ve svém programu a od té doby po celý čas svého života stál — abych tak řekl — na stanovisku zdravého, střízlivého r e a l i s m u. Pokud možno, vystříhal se prázdných superlativů, v jakých se u nás zpravidla o samosprávě mluví a dalekosáhlých návrhů reformních. »Máme na zřeteli« — praví se v programu 1. čísla I. ročníku — »aby ... obecní život u nás alespoň na těch základech, které zákonem jsou zabezpečeny, postupoval, zdokonaloval se, budil v občanstvu nadšení pro dobrou věc a podporoval mravně všeliký národní rozvoj.« Oproti steskům na to, že naše zákony, týkající se samosprávy obecní a okresní a vídeňské vlády nepopřávají naší samosprávě plně se rozvinout, »Sam. Obzor« opětně poukazoval, že »není zákonů, jež by se mohly honositi tolika jasnými stránkami, jako

[1] Od napsání článku (v lednu 1909) přibylo další passivum: koncem května po 10letém vycházení zašel Harmachův týdeník »Věstník samosprávný« opět pro nedostatek odběratelstva.

naše zákony obecní a okresní; můžeme se jimi pyšniti, neboť na pevnině evropské není žádných lepších« (XIV., 158, též XXIV., 217.). Tento základní názor, že hlavní chyba nevězí v zákonech a že tedy nutno ji hledat v lidech, zákony provádějících, dochází výrazu i v posuzování celkových výsledků naší samosprávy.

Hned v programu 1. čísla konstatuje se, že »u nás před některým časem mnozí horlivě ujímali se záležitostí samosprávných; ale za posledních let umlkl jeden hlas za druhým, až nastalo ticho skoro úplné.« A s tímže obsahem i tónem shledáme se v I. ročníku na mnoha místech.

V prvním článku, následujícím hned za programem (O významu veřejné správy — od red. Čížka), praví se, že »mnohým znamenává samospráva tu bohumilou volnost, mocí nížto, nehledě k zákonům, je možno vše konati neb opomíjeti, co »samosprávnému« sboru libo jest, neb prospěšným se zdá.« (Str. 4.) Podobně v článku Kotíkově (O trestním právu obcí, str. 176. a násl.) naříká se, že policie v obcích větším dílem vůbec se nekoná, že obci každý nerad se podrobuje. V témže smyslu V. J. Černý (Farní obce, str. 182. sl. a 233. sl.) uvádí, že samospráva ve většině obcí vypadá tak, jako bychom jenom začínali, jen živoří. Čížek opakuje stesky své ještě několikrát: že je velmi skrovné porozumění pro to, co vymáhá veřejný prospěch, a co jsou »záležitosti společné« (str. 390.); že samospráva byla časovým pokřikem, ale když se mělo přikročiti k dílu, scházela vůle a způsobilost — a schází namnoze doposud v obcích i také v okresích; ještě snad větší překážkou je však všeobecná omrzelost (str. 471.); stěžuje si na mluvkaření, na to, že lidé se hrnou do čestných úřadů občanských jen proto, aby k soukromým živnostem a spekulacím získali podklad pod jménem »občanské důvěry« atd. atd. (str. 476.).

To ovšem zní poněkud jinak, nežli panegyriky, jež pěl na samosprávu naši nedlouho před tím Schwarz v politické studii »Na obranu obecní samosprávy v království Českém« (v Praze u J. Otty, 1875): jak se u nás život obecní rozvil, jak »v úžasné míře« se rozšířil smysl pro zákonitost a právní vědomí, svésprávnost a disciplina občanská atd. — A arci, vnucuje se též otázka: oč je dnes lépe proti době před třiceti léty? — —

A tomuto střízlivému nazírání, vystříhajícímu se přeceňování a prázdných frází, zůstal »Sam. Obzor« věren po celých třicet let. Zmíním se jen příkladem o dvou jeho projevech: Roku 1889, kdy se slavilo jubileum 25. výročí obecní a okresní samosprávy, napsal

red. Čížek (XI., 237. a násl.): »... popatření na vývin naší ... velmi nedostatečně, tak zvané »samosprávy«, nevynucuje v nás zvláštních, slavnostních pocitů ...« »lze říci, že více méně se vykonalo, ale daleko ne tolik, kolik se před 25 léty očekávalo.« — A jedno faktum z poslední doby: r. 1902, když němečtí poslanci navrhli zřízení krajů a zrušení okresních zastupitelstev, kdy tedy šlo o samu existenci okresní samosprávy, »Sam. Obzor« v článku na jich obranu (XXIV., 273. sl., 285. sl.) bez obalu doznává, že velká část jich jen »skrovně se vyšinula nad úroveň moravských výborů silničních«; projevuje nesouhlas s prohlášením českých poslanců, že okresy zastupitelské jsou »institucí znamenitou«, a vyslovuje se proti zrušení jich ne proto, co skutečně vykonaly, ale jen proto, co by mohly vykonati, proto, že jsou »schopny dalšího vývoje«. To zní ovšem opět docela jinak, nežli slavnostní řeči při jubilejním sjezdě na oslavu 30. výročí okresních zastupitelstev r. 1895 (XVII., 230. násl.).

Tyto ukázky snad postačí, aby celkový ráz listu byl karakterisován.

*

Chceme-li časopis, o němž jednáme, analysovat podrobněji jako sociologický jev, jako činitele, který působil na život naší samosprávy v minulých 30 letech, a naopak zas sám značnou měrou byl zrcadlem a produktem tohoto samosprávného života, nutno pojednat postupně o všech faktorech, kteří při listě navzájem na sebe působí: o redaktorech, přispěvatelích a odběratelích.

Začněme s redaktory.

Napřed vedl redakci řed. Čížek z Karlína, po něm posl. Schwarz z Plzně (XII.—XXII.), po té řed. dr. Uhlíř z Písku, po tomto jeden rok (XXVI.) taj. JUC. Tůma z Bubenče a posléze taj. Ježek z Chrudimi. Tedy vesměs úřednici, kteří byli v čele větších samosprávných úřadů, a byli takřka úplně zaměstnáni tímto svým životním povoláním, nehledě na to, že všichni z nich měli vedlejší funkce, vyžadující práce více méně rozsáhlé. Všem bylo redaktorství vedlejším zaměstnáním, jemuž mohli věnovat jen prázdné chvíle po úřední a ostatní činnosti. Zaměstnáním tím nesnadnějším, že většinou působili daleko od Prahy, kde list vycházel a kde jedině lze najít dosti pomůcek pro literární práci. Že ani honoráře redaktorů nebyly skvělé, netřeba připomínat. To vše vysvětluje, proč redaktoři ani nemohli vésti list tak, jak by si byli přáli.

I psychologicky dobře si vyložíme nesoustavný, nestejnoměrný ráz listu: pochopíme, jak redaktor, nemoha pro nedostatek příspěvků číslo v čas vydat a nemaje času a pro neúčast čtenářstva snad ani chuti sám něco napsat, nakvap do listu zařadil nějakou zprávu sněmovní komise té či oné, nebo zemského výboru, neb otiskl nějaký nový zákon nebo nález správního soudu a pod., jak se mu co právě namanulo, neuvažuje dlouho, zdali se to do listu hodí čili nic, zdali není cosi samosprávě bližšího. Nezapomeňme, že máme řadu ročníků, jež redaktoři byli nuceni skoro celé sami si napsati!

Není i v tomto faktu doklad o tom našem dvojím svědomí vůči samosprávě? Může-li u nás vycházet spousta časopisů zbytečných a přímo darebných, není možno, aby jediný list rázu revuálního, pěstující odborně samosprávu — toto »palladium našeho národního života«, jak jí říkáme — uživil slušně redaktora, který by se mu mohl cele věnovat? Čím by mohl potom list být pro veškeru naši samosprávu!

Mluvím-li o redaktorech »S. O.«, mám za svou povinnost vzkřísit poněkud památku prvního z nich, ředitele Čížka. Zdá se mi, že památka jeho oproti jeho nástupci posl. Schwarzovi byla značně posunuta do pozadí: Schwarzovi věnován k jeho 60. narozeninám obsažný a vzletný článek (XXVIII., 33 sl.), po smrti pak nadšený nekrolog (ib. 129); Čížek odbyt po své smrti zprávou o málo delší jedné stránky (XV., 321.).

A přece, hledáme-li v listě to, čemu chtěl sloužit, totiž články o otázkách práva veřejného, zvláště samosprávy, již na první ráz shledáme u Čížka svědomité, systematické projednání látky, pracné shledávání a přesnou citaci dokladů, pátrání po historickém vývoji té které instituce, střízlivé uvažování, co lze prakticky provést a jaký by to mělo dosah. Naproti tomu Schwarz toho, kdo rád pracuje methodou věděčtější, zpravidla již na první pohled dráždí povšechným jaksi žurnalistickým rozbíráním otázek, bez citace dokladů; sloh má vzletnější, ale nepřesnější; velmi rád přenáší se přes podrobnosti, rád generalisuje, nedomyslí vždy praktický dosah a proveditelnost reforem, jež navrhuje neb doporučuje. Abych se vyhnul výtce předpojatosti, uvedu některé doklady.

Roku 1886 Schwarz navrhoval, aby se obce slučovaly k výkonu policejního práva trestního, tvořily společné trestní senáty, a těm aby se časem přikázaly i další věci: narovnávání, spory o náhradu škod honebních, vymáhání obecních dávek; přichvaloval si, že se tím samo-

správa obcí zásadně nic neporuší, neboť nebude třeba společných úředníků (»byrokracie«); samospráva prý jen tehdáž působí blahodárně, koná-li se přímo orgány volenými (VIII., 347 sl.). Že si na návrhu zakládal, viděti z toho, že jej r. 1892 a 1895 opakoval (XIV., 168, XVII., 218). A přec není nutno příliš o věci hloubat, aby bylo jasno, že již pro rozsah agendy tyto navrhované senáty naprosto by se neobešly bez společné kanceláře, společného úředníka — nehledě ani na to, že je velice pochybno, zda by byl možný společný výkon trestního práva bez jednotného výkonu moci nařizovací, bez společných policejních statutů. Rovněž ani slovem není zmínky o otázce, zda lze již nyní (dle § 93. ob. zř.) zřizovat trestní senáty pro více obcí.

Roku 1892 vyslovil se proti podrobnější zákonné úpravě obecního hospodaření, ježto prý dosavadní předpisy úplně stačí; při tom pronesl klasickou větu, že »samospráva je zřízením, které rány, jež si způsobí, samo zase hojí rychle a dobře« (XIV., 14). Po letech ovšem uznal, že předpisy obecního zřízení v tomto oboru jsou nedostatečny (XXVI., 241).

A ještě jednu zmínku: r. 1900 v jubilejní úvaze o samosprávě na konci XIX. století vykládá mimo jiné, že Italie upadla proto, že se centralisovala, kdežto Německo, jež dalo státům samosprávu, mohutní — je to opravdu jediný neb alespoň hlavní důvod? V téže úvaze připisuje správě úřednické, že pokládá za prospěšné státu, co prospívá jí — jako bychom denně neviděli, kterak volení zástupci samosprávní mají vyvinutý smysl pro vlastní zájmy. (Schwarz působil v Plzni!) Že tu opět do oblak vychvaluje úspěchy naší samosprávy, netřeba snad podotýkat (XXII., 290 sl.).

Myslím, že u Čížka nic podobně povrchního by se nenašlo. Uvedl jsem od něho již několik citátů. Upozorňuji jen ještě, jak oproti Schwarzovu bagatelisování úřednictva Čížek již r. 1881 vyzdvihl význam řádné kanceláře a kvalifikovaného úřednictva pro celou samosprávu, prohlašuje je přímo za základní podmínku zdárné činnosti (III., 370). Také nenajdeme ve všech ročnících Schwarzem redigovaných ani jedné jeho práce, jež by se mohla postavit po bok článkům Čížkovým, jimiž se snažil poučovat čtenáře soustavně a věcně (se statistickými doklady!) o ústavním zřízení státu, zemí i těles samosprávných, o volebním řádu obecním, o správním řízení, o právu patronátním, o daních atd.

Uznávám ovšem, že Schwarz za daných poměrů vykonal pro naši samosprávu velice mnoho, nejen jako redaktor »S. O.«, ale víc ještě jako starosta Jednoty samosprávných úředníků a poslanec, a

chápu, že při svém mnohostranném působení nemohl vždy proniknouti dost do hloubky. Účelem předcházející paralely nebylo nic jiného, než postavit do náležitého světla poměr obou nejvýznamnějších a nejdéle působivších redaktorů »S. O.«. Jen ještě připomínám, že Čížek byl staročech a Schwarz mladočech; není v tom také částečné vysvětlení?

*

Také druhý hlavní činitel listu, p ř i s p ě v a t e l é, jak již zmíněno, po celých 30 let byl více méně nedostatečný.

Jak široký program narýsoval si list v prvém čísle! Chtěl si všímat vytrvale a soustavně všech zjevů správy veřejné (ne jen samosprávy), a to netoliko doma, ve všech zemích koruny České, ale i za hranicemi. Chtěl získat pro jednotlivé obory zvláštní stálé spolupracovníky, rozdělit práci mezi ně. Ale s polovicí spolupracovníků shledáváme se právě jen v programu. — Redaktoři opět a opět naříkali a zapřisahali kolegy úředníky samosprávné, aby jim zasílali zprávy o nových zařízeních obcí a okresů, praktické případy a pod., také Jednota samosprávných úředníků často činila stejná vyzvání — vše celkem marně.

Kdo zná celkové poměry úřednictva samosprávného, pochopí to. Úřednictvo to většinou živořic v nepříznivých poměrech hmotných i společenských, přetíženo prací a znechuceno dlouholetými marnými boji za úpravu svých poměrů a více méně skepticky se dívající na samosprávu vůbec, nemělo ohromnou většinou ani příležitosti, ani času, ani chuti, pracovat literárně. (Na neúčast úřednictva, jak vůči Jednotě, tak vůči »S. O.«, trpce naříká článek z r. 1895 — XVII., 129 sl. a řada statí v ročníku XXVI.).

Odtud pochopíme také, že redakce mnohokrát marně vybízela k diskusi, na př. r. 1899 o krajském zřízení, r. 1900 o obecním statku, r. 1907 o reformě zákona o okresních zastupitelstvech. Zvlášť jednání o reformě právě dotčené, spadající do doby zcela nedávné, je dokumentem výmluvným. Zahajujíc dobatu redakce si pochvalovala, že »konečně zas jednou se rozpoutal živější ruch v naší samosprávě« (XXIX., 179). Ale když došel jediný projev, končí diskusi trpkou poznámkou, že »otázce tak důležité věnuje se velice málo pozornosti. Stydno dodati, že — jako obyčejně« (ib. 237).

Přes to však — a to dlužno vytknouti hodně důrazně — hlavní kádr přispěvatelů »S. O.« vždy tvořilo venkovské úřednictvo samosprávné. Zejména poslední dobou vyrostlo nám na venkově několik dobrých pracovníků, jak vidíme nejen na »S. O.«, ale jak bylo vidět

také na př. na posledním sjezdě českých měst. A dále: reformní návrhy z kruhů úřednictva — na př. návrhy na opravu zákona o okresních zastupitelstvech z r. 1892 — vyznamenávají se promyšleností a přesností, zatím co na př. návrh sjezdu okresních zastupitelstev z r. 1895 na udělení exekutivy okresním výborům dle úsudku Fiedlerova je »prázdným heslem« (XVIII., 161).

Redakce stěžovala si častěji na neúčast českého úřednictva politického v odborném písemnictví, jednou i úvodníkem (XII., 257). Myslím, že je mnohem ještě povážlivější neúčast konceptního úřednictva zemského výboru[1] a magistrátu pražského, těchto našich předních samosprávných korporací, jejichž úředníci mají nejlepší příležitost v samosprávě vědecky pracovati. Mezi několika sty úředníky, již při korporacích těch za uplynulých 30 let působili, možno přispěvatele »S. O.« spočítat na prstech jedné ruky! — Že naše právnická fakulta a naši poslanci projevili na »S. O.« účast pranepatrnou, rozumí se skoro samo sebou.

Ještě na jedno upozorním: probíráme-li se 30 ročníky »S. O.«, shledáváme, že mimo Schwarze, který do »S. O.« psal od prvého čísla až do své smrti, a mimo dr. Žaluda, jenž mu též po 30 let zůstal věren, většina spolupracovníků významnějších, z nichž mnozí přispívali velice mnoho, stali se mu dříve či později docela nevěrni. Není to výrazem jakéhosi znechucení, způsobeného přesvědčením, že práce je marná, že nenalézá ohlasu žádoucího?

(Dokončení.)

---

[1] V době mezi napsáním článku (v lednu 1909) a jeho korekturou (koncem června) začali konceptní úředníci zem. výboru vydávati revui »Správní Obzor«, která čísly dosud vyšlými získala velice slušné místo v odborné literatuře — jistě alespoň takové, jako zaniklý »Sam. Obzor« v nejlepších dobách svého života.

K otázce národnosti v dějinách hudby v Čechách: Jiří Benda.

Napsal Vladimír Helfert.

Mezi nejzanedbanější partie dějin naší hudby náleží 18. stol. Hlavní příčina tkví v povaze hudebních poměrů v Čechách této doby, v emigraci největších skladatelů v Čechách a z českých rodičů zrozených, jejíž následek jest ten, že umělecká činnost těchto mužů při naprostém nedostatku našeho hudebního archivu zůstává téměř úplně neznámá, a že pouze zachovaná jména těchto umělců s přivěšeným životopisem bývají dokladem bohatosti »české« hudby. A to je druhá příčina: snaha vyjmenovati co nejvíce jmen skladatelů v Čechách zrozených, abychom mohli klidně složiti ruce v klín se sladkým vědomím, jakou že jsme to měli bohatou hudbu. Následek se dostavil a dostavuje stále: neznalost pramenů, neznalost vlastní hudby našich skladatelů a odtud všemožná fantasie. A k nejškodnějším z těchto fantasií náleží mluvení o české hudbě v 18. století. Mluviti takto o národnosti v umění beze vší znalosti tohoto umění jest nanejvýše nekritické; usuzuje se totiž prostě: skladatel zrozený z českých rodičů musel psáti českou hudbu, jeho původ určuje již český ráz jeho hudby. Tak přisouzena apriorně každému skladateli-Čechovi českost jeho hudby. Není snad třeba podrobně kritisovati povrchnost takového tvrzení. Národnost v dějinách našeho umění jest historickým problémem, který třeba řešiti konkrétně, od případu k případu, od umělce k umělci, od skladatele ke skladateli. Jedině umělecko-historické stanovisko jest při tom možné, vše ostatní ustoupiti musí stranou. Mluví se o české hudbě Myslivečkově, Bendově a celé rodiny Bendů, Dusíkově a j. Odkud ale tato českost všech oněch skladatelů, a v čem spočívá? Již pouhé jednoduché zodpovědění této otázky ukazuje nám neudržitelnost těchto frází, neboť to předpokládalo by

existenci naší komposiční školy instrumentální a dramatické, která by měla svůj specificky český karakter, a při tom stála na výši umění zahraničního. Je však možné něco podobného v době, kdy náš národní život stál na tak nízkém stupni? Proto není správno mluviti o dějinách české hudby v této době, nýbrž důsledně mělo by se říkati dějiny hudby v Čechách. Neboť jest jisto, že na hudbu v Cechách v 18. století měla na př. italská opera, Mozart a j., tedy umění cizí, daleko větší a hlubší vliv, nežli všichni Bendové, Myslivečkové a Jírovcové, a všichni ti, kteří působili mimo svou vlast. Ale otázka národnosti v dějinách hudby u nás v 18. stol. komplikuje se nemálo právě onou emigrací českých hudebníků do ciziny. Zde nejvíce řádí onen povrchní úsudek o českosti hudby: hudebníci tito zrodili se z českých rodičů, ergo — hudba jejich musí býti sama sebou českou, ať působili kdekoliv. Že si ovšem zde nikdo neuvědomí, co si představiti pod touto českostí hudby, platí zde také. Není snad nekritičtějšího závěru pro historii umění nad tento. Národnost se zde považuje za něco apriorního, předem původem toho kterého skladatele daného, místo aby se každý jednotlivý zjev umělecký sem spadající od případu k případu po této stránce kritisoval, aby na základě historie umění se ukázalo, pokud a do jaké míry jeho umělecká činnost stojí pod vlivem umění cizího, a pokud přináší něco, v čem bychom mohli viděti souvislost s uměleckou tradicí rodné země těchto skladatelů-emigrantů, existovala-li zde vůbec nějaká. Zde jest úkolem historie umění ukázati na každém jednotlivém zjevu takovém směr jeho uměleckého vývoje, kterému umění podléhal, na jakém umění se učil a v jakém působil, a pak ukázati, mělo-li umění takového umělce vliv na hudbu u nás. Jen historie může odpověděti na tento namnoze velice komplikovaný problém. Věc sama jest vlastně samozřejmou, či měla by býti samozřejmou, ale není tomu tak u nás. Právě z poslední doby máme četné doklady zmatenosti, která v této otázce u nás panuje. Jinde by se prostě takovéto výmysly pominuly mlčením; u nás ale právě proto, že naše hudební historie jest poměrně velice mladá, a pokud se týče 18. století, nemáme posud vědecké práce z tohoto období, proto jest třeba rázně vystoupiti proti takovému dilettantismu, a to tím rázněji, čím více fantasie jeho kalí a zatemňuje historii naší hudby v této době všemi těmi bujnými představami, které odpovídají všemu jinému, nežli historické pravdě. A středem a základem jich jest otázka národnosti v naší hudbě v 18. stol., jak bylo již naznačeno. Proto přítomný článek přináší příspěvek, jak řešiti tuto otázku na základě hi-

storie umění, a jak zde třeba přísně se držeti konkrétního řešení a negeneralisovati výsledek na ostatní skladatele. Přítomný článek řeší tento problém u skladatele, na něhož jsme vždy byli pyšni, jako na českého skladatele, a jenž v dějinách světové hudby si vydobyl nemalého významu: u Jiřího Bendy. Důrazně budiž ale upozorněno na povšechnou přehlednost přítomného článku, která přirozeně nedovolila uváděti prameny a literaturu, z nichž zde čerpáno, a stranou ponechati musila všechny podrobnosti, takže jen v hlavních rysech ukázáno, jak se jeví národnost v umění Bendově, neboť vyčerpávající odpověď na naši otázku mohla by dáti pouze obšírná monografie o uměleckém vývoji Bendově. Ale tolik snad můžeme říci, že zde podána je tresť takové úplné odpovědi, a že těžiště stati jest v její methodické stránce, jakým způsobem dlužno řešiti problém národnosti u našich skladatelů v 18. století.

* *
*

Jiří Benda náleží k těm skladatelům, jichž český původ pokládán za samozřejmý důvod toho, aby platili za české skladatele. Jeho český původ jest ovšem nesporný. Jeho otec, koželuh, byl, jak se zdá, uvědomělá hlava, jejíž zájem nebyl vyčerpán prací řemesla, jak tomu dosvědčují zachovaná akta o jeho sporech s vrchností za příčinou zanášení zapovězených knih do svého kraje. Totéž platí o jeho matce. Toto okolí Bendova mládí přirozeně působilo i na jeho názory, takže v této době, kdy Jiří Benda žije na své rodné půdě, můžeme plným právem mluviti o Čechovi Bendovi. Ale co znamenalo toto české prostředí pro umělecký vývoj Bendův? To jest otázka, která jedině pro nás jest rozhodující. Bendově umělecké osobnosti se na této rodné půdě nedostává žádného vyššího popudu uměleckého. O Jiřím nemáme ani zprávy, byl-li za doby svého mládí v Praze, aby zde poznal aspoň trochu umělecký život, jako to víme na př. o Františkovi Bendovi, jenž zde zažil prvé své umělecké dojmy. Co víme o Jiřím z této doby, jest pouhá anekdota: hrával prý s potulnými muzikanty. A i když bychom připustili možnost, že také on poznal onoho potulného Žida houslistu, u něhož bratr jeho František poprvé poznal hru houslovou, nemá to pro naši otázku pražádných důsledků. O nějakém uměleckém popudu, který by Bendu vedl k vyšší umělecké činnosti a dráze, nemůže zde býti samozřejmě ani řeči. Nanejvýše možno připustiti, že tyto hudební, či spíše muzikantské dojmy probudily u Jiřího Bendy jeho hudebnost; ale to opět pro národnostní stránku Bendovy hudby nemá významu, neboť tako-

vých dojmů hudebních byl by mohl Benda poznati i jinde, v Německu, v Italii, všude, nebylo to nic specificky českého, nehledě k tomu, že, jak již řečeno, se zde jedná o dojmy nízkého stupně. A tak Benda žil v tomto č e s k é m prostředí, ale jeho u m ě l e c k á osobnost byla pohřížena v tvrdý spánek. Benda jest v té době Čechem, ale tato »česká doba« jeho mládí nemá pro jeho u m ě l e c k ý v ý v o j pražádného významu. Neboť měl-li se z Bendy státi silný a veliký umělec, bylo první podmínkou, aby z toho rodného českého kraje, kde postrádal vyšších uměleckých popudů, se vytrhl, a vešel ve styk s bohatým uměleckým životem, který by vyplýval ze silné umělecké tradice, kde by poznal Benda umění na výši své doby, a kde by tímto uměním mohlo síliti, tříbiti a rozvinovati se jeho hudební nadání. Zkrátka, aby se Benda vyvinul v opravdového umělce, bylo třeba toho, co třeba jest každému talentu: učiti se na velikých vzorech světového umění. A nečeho takového na rodné své půdě Benda nalézti nemohl, takže možno říci, že zůstal-li by Benda tam, kde se narodil, tedy zůstal-li by Čechem, jistě by ne-li zanikl, aspoň utkvěl na nepoměrně nižším stupni svého umění, takže bychom dnes počítati jej mohli pouze k těm skladatelům, jichž hudba nepřesahuje významu lokálního umění.

Z tohoto nebezpečí vytrhl Bendu jeho odchod do Berlína (1740). Zde dostává se Benda do nového světa, bohatého uměleckými činy, a Benda zde zažívá první velké dojmy hudební, zde z Bendy se stává skutečný umělec. Dostal se svým povoláním do samého středu t. zv. berlínské školy. Hrál v král. kapele pod známým C. H. Graunem, jenž jest z předních representantů této školy. Právě v této době provozovány opery Graunovy a Hasseho na berlínské opeře skoro výlučně, a není tedy divu, že Benda z děl těchto dvou umělců nejvíce pro své umění čerpal. Byl to v prvé řadě Graun, jenž na tvorbu Bendovu měl největší vliv, jejž můžeme stopovati až do jeho vrcholných děl. Benda v rozličných kompilacích jest pokládán za autodidakta, a tím odbývána jest tato důležitá doba Bendova učení. Rozumí-li se tomu tak, že Benda neměl žádného osobního učitele, pak je to pravda, neboť o tom zpráv dosud nemáme. Ale na takovém omezeném stanovisku nemůžeme zůstati. Při velikých talentech rozhoduje vždy, učil-li se na dílech velikých mistrů, a tomu tak jest i u Bendy. Benda stále pilně studoval díla Hasseho a zvláště Graunova, s nímž stál v osobním styku v orchestru. Můžeme jej tedy nazvati žákem Graunovým, vlastně žákem Graunových děl. Graun působil v této době prvního vývoje velice mocně svými dramatickými díly na tu stránku

Bendova umění, v níž spočívá základ a těžiště Bendova významu v dějinách hudby: na jeho dramatickou tvorbu. Vliv tento, jejž ovšem není možno zde rozebírati, vychází v prvé řadě z Graunových recitativů a jest patrný zvláště v Bendově melodramu. Vedle toho se v Berlíně Benda dostává do čilého ruchu koncertního, jenž dává vzniknouti první jeho tištěné práci, clavicembalovým sonatinám. Zde opět děkuje za první popudy tyto hlavně Ph. Em. Bachovi. Benda tedy v této době svého učení a prvních uměleckých dojmů, které sílily jeho hudební nadání a rozvíjely je a byly podmínkou jeho uměleckého vývoje, stojí hned od počátku pod vlivem umění cizího, t. zv. berlínské školy. Umělec Benda tím přirozeně ztrácí jakýkoliv kontakt se svou rodnou zemí. — Jest otázka, přestává-li při tom Benda svým smýšlením býti Čechem. O tom nemáme žádných zpráv, a můžeme pouze předpokládati, že rázem Benda nezapomněl své domoviny. Byl v něm v té době patrně dualismus, který nalézáme v každém podobném případě v dějinách naší hudby této doby: umělecky stojí skladatel na cizí půdě, osobním smýšlením ještě na půdě rodné. Pro Bendu ale nastává v té věci důležitý obrat tehdy, když nedlouho po jeho příchodu do Berlína přestěhovali se sem jeho rodiče a celá rodina Bendů. Tím ztrácí Benda přímou souvislost s rodným krajem, nalézá v cizině znenáhla novou vlast a přizpůsobuje se jí úplně. Tak přestává i možnost, že Benda ve svém díle některém dal výraz svým vzpomínkám na rodnou půdu,[1] ač tím by ovšem nijak nebyl podmíněn český ráz jeho hudby z příčin naznačených.

R. 1750 přichází Benda do Góty. Tím ale nepřestává býti členem berlínské školy. Víme dnes o Bendovi, že sám na vlastní popud si dal zasílati do svého nového působiště partitury nových oper Graunových, zde je studoval, a tak zůstává stále věren svému mistru. Benda ale byl i považován za příslušníka berlínské školy, jak dosvědčuje jeho příspěvek k opeře »Trionfo della Fedeltà« z této doby, o nějž byl vedle jiných stoupenců berlínské školy požádán. V Gótě nastává vedle toho Bendovi úsilná činnost v oboru hudby chrámové, ale to jest v jeho tvůrčí činnosti více episoda, znamenitá sice, ale protože těžiště jeho tvorby spočívá v dramatické hudbě, není možno tím se zde zdržovati. Vliv italské opery Graunovy a také Hasseho projevil se u něho komposicí italské opery Xindo riconnosciuto (1765).

[1] Tento moment, byť i se vší opatrností, možno pozorovati u J. L. Dusíka, a bude úkolem historie naší hudby tuto složku u něho kriticky vyjasniti.

Téhož roku nastává pro jeho umělecký vývoj nový důležitý obrat. Na vlastní žádost poslán jest do Italie, aby studoval zde italskou operu ve vlastním jejím prostředí. Bendovi otevírají se zde nové světy umělecké, jeho nitru dostává se zde nových popudů uměleckých, Benda dostává se zde pod vliv vlastní italské opery. Jest nesprávné mínění — náleží to k povídačkám o Bendovi, jichž pramenem jsou pouhé anekdoty — že Benda s počátku byl nepřítelem italské opery, a že až časem v Benátkách se s ní smířil. Nehledě k tomu, že u něho nebylo k něčemu podobnému uměleckých podmínek, seznámil se Benda velice důkladně s italskou operou Graunovou a Hasseho již v Berlíně. Byly to nešváry operního publika italského, které urážely vážnost Bendova uměleckého názoru, dokud jim nepřivykl. Z vážné opery italské v první řadě Traëtta působil mocně na Bendovu uměleckou osobnost, a to jest důležité pro potomní dramatickou činnost Bendovu, neboť, jak známo, Traëtta náleží k nejlepším předchůdcům Gluckovým. Vedle toho ale poznává zde Benda italskou buffu, a to opět nebylo bez významu pro jeho singspiel. A tak vrací se Benda z Italie naplněn vlastní italskou operou a sám doznává, že tato cesta mu otevřela v dramatické tvorbě nové kraje. V Gótě pak projevil se vliv této italské cesty komposicí italských intermezz (il buon marito, il maëstro di capella), a v této »italské« činnosti podporován kromě toho společností italských intermezzistů, kteří v této době pořádali u dvora pravidelná představení. Tak stojí Benda v této době skoro výlučně pod vlivem italské opery, ať již to byla Graunova, Hasseho, nebo italských mistrů, jeho umělecká osobnost roste stále v ovzduší a ve směru současné italské opery. Tedy umělec Benda od počátku svého vývoje náleží umění cizímu, a v něm se stále posiluje a utvrzuje.

Jest otázka, zachoval-li si Benda ve svém osobním přesvědčení po odchodu z Berlína aspoň trochu vědomí svého českého původu. Odchodem do Góty odtrhl se ještě více od přirozeného pouta, které jej mohlo v Berlíně aspoň částečně poutati k jeho rodnému jazyku. V Berlíně opustil své rodiče, bratry a stává se v Gótě, následován sestrou, věrným poddaným svého knížete. Zde odumírá znenáhla národní cit Bendův, pokud si jej zachoval do této doby, kdežto umělec v Bendovi stále roste a sílí. Jen jediná anekdota upomíná na to, že nebyl neznám jeho český původ: strhl prý posluchače kdysi při improvisovaném zpěvu, ač při tom nedovedl zakrýti svou »breite, böhmische Aussprache«. Z toho ale ovšem nic neplyne. Pročítáme-li akta po Bendovi, hned se přesvědčíme, že Benda sloužil svému knížeti jako všichni poddaní, ba že byl u něho pro obzvláštní horlivost

v oblibě. Z jeho zachovaných dopisů a žádostí ani jediné slovíčko neprozrazuje, že by v této době byl si vědom svého českého původu, zkrátka, Benda nyní i jako člověk se stává znenáhla cizincem. To souvisí ovšem s prostředím, v němž se Benda pohyboval. Žil v ovzduší gotského dvora, jenž v otázce národního umění byl indiferentní, jenž dával stejně přednost francouzské literatuře jako italské opeře, a tomuto ovzduší nacionální indiferentnosti podléhal přirozeně i Benda. Byl skladatelem, jenž se učil tam, kde nalézal pro sebe nejvíce popudů, ale že by svým u m ě n í m mohl býti národní, to mu bylo něčím naprosto cizím, stejně jako skladatelům italských oper. A v této internacionálnosti hudební posílen, vrací se 44letý Benda z Italie, zralý umělec a nadšenec pro italskou operu. Zde tedy internacionálnost skladatele Bendy splývá s národním indiferentismem člověka Bendy.

Zásadní obrat nastává v této věci a pro celé tvoření Bendovo roku 1772. Jest to obrat dosud významu netušeného, tenkráte se stal z Bendy umělec vysokého, můžeme říci kulturního významu. Zde ovšem můžeme poukázati na význam tohoto obratu jen pokud plyne pro naši otázku. Benda v této době stává se v ě d o m ě n ě m e c k ý m umělcem, a to takovým, jenž není pouze ve vleku současných směrů a snah národnostně-uměleckých, ale jenž národní umění, o něž jeho doba usiluje, pomáhá vytvářeti. V tom je ale uvědomělost Bendy jakožto n ě m e c k é h o skladatele. Jest známo z literárních dějin Německa, co doba, o níž byla řeč, a léta tato znamenala pro vzrůst německého divadla; stačí jen uvésti jméno Lessingovo. Byl to mohutný, mládím rašící život, jenž spěl ku svému národnímu umění divadelnímu. Jest také známo, co pro toto hnutí znamenaly četné divadelní společnosti, potulující se Německem, z nichž vzešly namnoze nemalé pro svou dobu hvězdy německého dramatického umění. Pro dějiny hudby důležitý jest význam těchto divadelních společností pro počátky německého singspielu. Německý singspiel tvoří v této době d o p l n ě k ke snahám po národním německém umění dramatickém, v singspielu manifestovala se snaha a potřeba této doby po n ě m e c k é opeře, která by s úspěchem čelila opeře italské, jež svou nepřirozeností a národní bezkrevností nutně urážela tyto silné snahy po německém umění dramatickém. Německý singspiel byl nutným důsledkem a výslednicí naznačeného snažení pro německé divadlo, a bude úkolem dějin singspielu, jichž bohužel nemáme podnes takových, jak by bylo třeba, ukázati na úzkou souvislost singspielovského hnutí s hnutím literárně-dramatickým, bez něhož singspiel byl by nemyslitelný, bude úkolem — a výsledek byl by ve mnohém

směru překvapující — z této souvislosti vysvětliti singspiel, jeho celou podstatu, techniku a umělecké založení. Ovšem, to zde jenom mimochodem; pro nás je důležitá právě ona souvislost singspielu s celým německým hnutím dramatickým, že v tom byl singspiel právě tak výrazem snah po n ě m e c k é m umění dramatickém, jako německá činohra té doby.

Singspiel od počátku pěstován na jevištích zmíněných činoherních společností (hlavně Koch, Schönemann, Seiler), a byl to Koch, jenž poprvé přinesl z Anglie přišlou Coffeyovu hru se zpěvy »The davil to pay«... v přepracování známého Chr. F. Weisse s hudbou Standfussovou 6. října 1752, tedy v době, kdy Benda byl již dvě léta v Gótě. Odtud singspiel se rychle vyvíjí — stačí uvésti J. A. Hillera — právě v době, kdy Benda po návratu z Italie píše italská intermezza. Neboť v době až do 1772 nedostalo se Bendovi, vázanému na službu knížeti, příležitosti, aby dal na sebe působiti novému a životem kypícímu hnutí singspielovému, takže Benda stále svým uměleckým názorem tkví v italské opeře. Byla sice příležitost, aby Benda byl vyburcován z tohoto »dogmatického spánku« vystoupením Schuchovy a Kochovy společnosti v Gótě (1750, 1752), ale byla to příliš řídká výjimka, která nemohla na Bendu, dosud odchovaného v ovzduší italské opery, zanechati hlubšího dojmu. A tak Benda do 1772 jest netknut singspielovým hnutím prostě z té příčiny, že se mu nedostalo možnosti, aby je v jeho podstatě poznal.

Téhož roku přichází do Góty na delší dobu z Výmaru Seylerova společnost divadelní, a to znamená pro Bendu důležitý obrat. Seylerově společnosti náleží v dějinách německého dramatického umění této doby z nejvýznačnějších míst, ba možno říci, že v Seylerově společnosti můžeme spatřovati typ a representanta všech oněch snah po německém dramatickém umění. U Seylera působil až do své smrti své doby slavný herec Eckhof, zde působil dramatický spisovatel a potomní libretista Bendův Brandes, pro ni psal dramatický básník G o t t e r, jenž ve vývoji německého dramatu nemá podružnou úlohu, zkrátka Seylerova společnost soustředila v sobě většinu tehdejších velikých herců a připoutala k sobě četné dramatické spisovatele, jichž úkolem bylo, působiti na povznesení a rozšíření německé činohry. Jest zajímavo sledovati pochod, který prodělal repertoir Seylerovy společnosti k usamostatnění německé činohry od cizí. Jest to pro nás tím zajímavější, že v tomto processu hrál p ř e d n í ú l o h u s i n g s p i e l. Není náhodou, že u Seylera dostalo se singspielu nejlepšího snad (vedle Lipska) zastoupení v Německu: jest to přirozený

důsledek toho, že činohra německá a singspiel byly v úzké ideové souvislosti, jak naznačeno, neboť právě u Seylera se těmto ideám dostalo téměř nejúplnějšího realisování. Seylerova společnost byla z prvních, která si držela svého singspielového kapelníka a zároveň skladatele, A. Schweitzera, pozdějšího soupeře Bendova; u ní (ve Výmaru) proveden poprvé z nejlepších singspielů této doby, Hillerova »Jagd«. Seylerova společnost soustředila v této době výkvět německého singspielu, takže tento se stal jádrem jejího repertoiru v době, kdy Seyler z Výmaru přešel do Góty (1772). Tak dostal se Benda v úzký a přímý styk se současnými snahami po německém dramatickém umění, které se tak plně projevily v Seylerově společnosti. Bylo to pro Bendu velice plodné, od té doby stává se z něho umělec, stavící své umění ve služby současných idejí o německém umění, stává se zde ze skladatele vyzbrojeného hlubokou znalostí technickou v každém směru umělec národní, ovšem umělec — a to je pro nás důležité — německý, a to uvědoměle německý. Nyní píše Benda díla, na nichž stojí historický význam jeho, bez nichž by Benda nebyl tím, čím nám dnes jest. Odtud Benda, stojící dosud pod vlivem italské opery, jest svým uměním úplně a vědomě ve službách německého umění.

Abychom aspoň z dálky doložili naznačené: Prvním velikým činem Bendovým, vyplynuvším ze styku se Seylerovou společností, bylo jeho melodrama. Veliký, historický význam Bendova melodramatu tkví z veliké části v tom, že melodrama jeho vzniklo z potřeb své doby, že to bylo stupňované realisování současných snah po německém umění dramatickém a singspielovém, kde by německé slovo přicházelo nerušeně k platnosti, kde by vyhověno bylo praktickým potřebám herců-zpěváků v činoherní společnosti, jež zároveň byla singspielová, aby nebyly zpěvní požadavky přílišné, v tom všem a mnohém jiném — není ovšem možno zde to rozebírati — melodram vycházel vstříc přirozeným potřebám, jež měli tito hlasatelé německého dramatického umění, či spíše, melodram vyplynul z těchto potřeb. To asi znamenal melodram svou podstatou se stanoviska požadavku národního umění německého.

Jest známo dnes, že myšlenka melodramu přišla z Francie (J. J. Rousseau) do Německa, ale forma, v niž se melodram vtělil, nemohla naprosto vyhověti poněkud vyšším požadavkům uměleckým. V této pochybené francouzské formě pěstován byl melodram hned po jeho vzniku ve Francii u četných německých společností divadelních, a byl to opět Seyler, jenž melodramu dopřál značného místa, takže

i zmíněný Schweitzer komponoval melodramata. Seyler patrně poznal důležitost podstaty melodramu pro intence, jež jej vedly v jeho činnosti. Ale melodram v této formě nemohl v žádném případě míti tolik životní síly, aby se stal platným šiřitelem a representantem současných snah po německém umění dramatickém. Melodram v této formě by zanikl právě tak, jako zanikly beze stopy všechny ty baletní a pantomimická intermezza, která vyplňovala divadelní večery. A v tom je nesmrtelná zásluha Bendova, že, opíraje se o hudebně-dramatické vymoženosti italské opery, povznesl svým vysokým uměním melodram na hudebně-dramatický druh umělecký, rovnoprávný současné opeře a singspielu. Benda zde vykonal podobný čin umělecký, jako J. A. Hiller, když Standfussův singspiel povznesl do vyšších sfér uměleckých. Tím pak melodram dostal svůj plný význam pro všechna ona snažení o německé umění dramatické. A pro nás jest svrchovaně důležité, že tento čin, který tak organicky souvisí s německým snažením oné doby, jejž lze vysvětliti pouze německým uměním dramatickým, provedl J. Benda, zrozený z českých rodičů.

Benda zde stojí tedy vědomě a plně uprostřed německého umění, a to v širokém a plném slova smyslu německého, on nejen se dal mohutnou touto vlnou zasáhnouti a strhnouti, nýbrž nad ni vyplul a dovedl ji svou silou dáti určitý směr. A výslovně zdůrazňujeme, že Benda zde netvořil melodramu nějak náhodně; to již vylučuje umělecká osobnost Bendova, ve všem nanejvýš seriosní a opravdová. Benda ale sám prohlásil, že jest mu jeho Ariadna prvním německým melodramem: v krásném článku (z r. 1777), kde tak hrdě a sebevědomě hájí Benda svůj melodram proti výpadu francouzské kritiky, nazývá Ariadnu »prvním německým produktem toho druhu (= melodramu).«

Stejně účinně jako svým melodramem zasáhl Benda v mladý proud německého dramatického umění svým singspielem. Bendův význam pro singspiel jest v základě podobný Hillerovu významu: povznesl německý singspiel svým uměním, vycházejícím z italské opery, na vyšší stupeň umělecký, čímž prokázal německému hudebně-dramatickému umění nemalé služby umělecké: stačí jen říci, že Bendu vším právem považujeme za jednoho z hlavních předchůdců Mozartova singspielu. Zde tedy provedl Benda podobný čin jako v melodramu. S jakou vážností pohlížel na singspielové hnutí, svědčí také to, že užil pro singspiel vážné látky, čerpané ze Shakespeara (Romeo a Julie). Měl v tom ovšem četné předchůdce, ale pro opravdovost,

s jakou obohacoval současný německý singspiel, není to bez významu, a jeví se v tom opět jeho uvědomělost jakožto německého skladatele.

Benda ale byl také za německého skladatele považován, a to za takového, jenž platil právě pro to, co vykonal pro německé umění, za representanta německého umělce. To nám ukazuje to, že Benda byl současně ze dvou míst vyhlédnut za zakladatele a spolupracovníka na německé opeře, a to z míst, jimž v této době v otázce německého divadla náleželo přední místo. Jest to důležité i pro život Bendův, neboť týká se to jeho odchodu z Góty (1778), o němž byly napsány u nás a i jinde namnoze znamenité fantasie. Z dějin německého divadla známý ředitel hamburské scény Schröder vytkl si za úkol založiti ve svém divadle vedle činohry německou operu, a k tomu cíli vyhlédnul si dva muže, o nichž věděl, že pro německé dramatické umění znamenali mnoho, a kteří oba působili v Gótě a oba vešli v úzký styk se Seylerovou společností: našeho Bendu a básníka Gottera, Bendova libretistu. A v téže době, kdy jednáno o založení německého divadla ve Vídni Josefem II., vyjednáváno opět za příčinou založení německé opery tamtéž s Bendou. Výsledek byl, že Benda opustil Gótu, aby se vydal k Schröderovi do Hamburku. To ovšem svědčí o nemalé vážnosti, které se těšil Benda jakožto německý skladatel, kterak Benda nejen sám vědomě tvořil jako umělec německý a z německého umění vyrůstající, nýbrž byl považován za representanta německého umění operního, a to zvláště tam, kde volání po německém dramatickém umění docházelo veliké vážnosti. To pak má pro Bendu tím větší význam, že tato perioda jeho německého umění (okrouhle 1774—1778) znamená vrchol jeho umělecké činnosti. Odtud produktivní činnost Bendova klesá, Benda stále více se vzdaluje lidí a zároveň umění, až konečně, zřeknuv se nadobro hudby, žije jen svému filosofování a náboženskému přemítání. Tedy tato doba, pokud se týče naší otázky, nemá žádného významu. Benda skončil svou slavnou a vrcholnou činnost jako skladatel německý, který německé hudbě dramatické pomohl hodně ku předu.

A člověk-Benda? Tato otázka zodpověděna již v předchozím. Bylo řečeno, že Benda vědomě pracoval na německém umění, a to znamená, že byl i vnitřním přesvědčením Němcem prostě proto, že jinak by nevytvořil svůj melodram a singspiel jakožto organické

[1] Jak známo, hlásil se o totéž místo také Mozart.

součástky tehdejších snah po německém dramatickém umění. Neboť čistě osobní přesvědčení a umělecká osobnost jest u umělce tak hlubokého a vážného totéž, a to platí ve zvýšené míře u Bendy. Řekli jsme, že pobyt v Gótě učinil z Bendy věrného poddaného, že zde znenáhla zbavil se všech pout, která by jej mohla poutati prostřednictvím jeho rodičů a bratří aspoň v malé míře k rodné zemi. To pak přirozeně utvrdila jeho činnost singspielová a melodramatická. A v době, kdy vzdav se pro vždy své umělecké činnosti, žije samotářským životem, obíraje se myšlenkami Voltairovými a sleduje se živým zájmem francouzskou revoluci, píše svému příteli a bývalému libretistovi Gotterovi: »Legen Sie mich doch unserm teuersten Prinzen zu Füssen«. Není to ojedinělý projev Bendovy absolutní oddanosti k vévodské rodině v zachované korrespondenci jeho z posledních let života. Že si Benda neuvědomil svůj národnostní původ, svědčí také to, že své děti vychoval jen k službě v Německu (na př. syn Bedřich byl houslistou u Seylera, pak v Hamburku a konečně v Ludwigslustu v Mecklenburku), jakož vůbec rozvětvená hudební rodina Bendů přestěhováním do Německa se stává rodinou německou. U Jiřího Bendy nesetkáváme se s tím, že by se po čase vrátil do domoviny aspoň se na ni podívat, a tím ukázat, že nepřestal proň existovati kontakt s rodnou zemí, jak to vidíme na př. u J. L. Dusíka. Pro Bendu od odchodu do Berlína a zvláště od té doby, kdy i jeho rodiče se na vždy odstěhovali do ciziny, přestává existovati jeho rodná zem, Benda našel si i jako člověk novou vlast, a tou byla Góta, zde působil, zde sloužil s naprostou oddaností vévodovi sasko-koburgskému, zde působil svým uměním pro německou kulturu, zde založil svou větev rodiny Bendů pro služby v nové vlasti, rodinu, která podnes působí při službách vévodů sasko-koburgských a gótských.[1]

Zbývá otázka, znamenala-li hudba Bendova něco pro hudbu v Čechách. Třeba ovšem podotknouti, že i kdyby tomu tak bylo, nemělo by to pro »českost« hudby u nás v té době pražádných důsledků právě proto, že Benda tkví svým uměním v umění cizím. V Praze, pokud o tom máme zprávy, proveden melodram Bendův až 1782 (Medea) s velikým úspěchem, jenž se udržoval i déle. Z roku 1787 pochází i český překlad Medeje od Hynka Tháma, což svědčí o tom, že Bendův melodram se v Praze značně ujal. Pro naši otázku ale neplynou z toho žádné důsledky. Melodram v Praze se

[1] Zajímavo, že potomek našeho Bendy, dvorní rada Osk. Benda, jest pro tento čas intendantem vév. divadla gótského a koburgského a jest povoláním hercem. Zdá se, že divadelní krev Jiřího Bendy přešla i na jeho potomky.

libil právě tak jako v jiných městech Německa, nanejvýše v něm spatřován výtvor skladatele v Čechách zrozeného, ale že by tím Bendova skladba nějak účinně zasáhla v hudební život v Praze, o tom není řeči, neboť v této době otevírá Praha své brány umění Mozartovu, Mozart ovládá hudební vkus Prahy úplně, jemu přirozeně ustupuje každý zjev umělecký stranou. Benda dáván sice v Praze poměrně dosti často, ale nikdo v něm nespatřoval nějaký č e s k ý z j e v u m ě l e c k ý z té prosté příčiny, že Benda jím nebyl a býti nemohl. Proto o nějakém vlivu hudby Bendovy na hudbu v Praze nemůže býti řeči. Ujal se sice melodram v Praze hned od dob Škroupových značnou měrou, a k němu upírána velice často pozornost, ale to nebyl již melodram Bendův, nýbrž německý melodram ze začátku 19. století, který od Bendy měl za sebou značný kus vývoje. Tedy ani v tomto směru nemůžeme mluviti o bezprostředním vlivu Bendova umění na naši hudbu.

Resultát úvahy jest: Benda svým uměním stojí úplně p o d v l i v e m u m ě n í c i z í h o, což jest přirozené a nutné již z důvodů na počátku naznačených. Benda prošel i t a l s k o u svou periodou k době svého n ě m e c k é h o umění, které zároveň značí vrchol jeho uměleckého tvoření, kdy jest tvůrcem nových směrů a obohatitelem německého singspielu. K tomu pak přistupuje okolnost, že vnitřní, čistě osobní přesvědčení Bendovo hned od jeho odchodu z rodiště se tomuto odcizuje stále více a více, takže konečně vědomě pracuje na obohacení čistě německého umění. **Benda proto celou svou uměleckou činností do dějin hudby v Čechách nenáleží.**

To jest jedině možný důsledek toho, posuzujeme-li Bendu se stanoviska historie umění.[1] Jediné pouto váže Bendu k dějinám hudby v Čechách, a to jest jeho český původ. Ale toto pouto záhy povoluje, uvážíme-li, že sám Jiří Benda vědomí tohoto svazku v cizině ztratil vlivem horlivé umělecké činnosti ve službách a pro umění cizí, a že z celé bohaté rodiny Bendů stává se rodina německá.

Že tím není snižován význam Jiřího Bendy, není třeba snad ani podotýkati. Jest to nutný důsledek uměleckých poměrů našich v době emigrace hudebníků v Čechách zrozených, která nutně vyplývala z nedostatku takové instrumentální a hlavně dramatické hudby v Čechách, která by jednak měla svůj specifický ráz, jednak stála na výši umění zahraničního. Skladatelům v Čechách zrozeným, jichž umělecké založení bylo tak opravdivé, že jim omezené poměry hudební v jejich

[1] Srovn. s tím též Nejedlého Dějiny České hudby, str. 87.

vlasti nestačily, bylo uměleckou nutností, aby vstoupili do služeb umění zahraničního, aby tak měli možnost vzdělati se na světovém umění. A ať osvědčoval takový skladatel jakýmkoliv způsobem vědomí svého původu, ať toto vědomí ztratil úplně, umělecký výsledek byl vždy v základě týž: umělecká činnost vyspěvší na základě a pod vlivem umění cizího a stojící ve službách umění cizího.

Není to »olupování« naší historie hudby? Možná té »historie«, která sbírá hromadu jmen hudebníků, kteří se narodili nebo působili v Čechách, svazuje je do brožurky na důkaz, jak bohatá byla »česká« hudba v 18. stol. Ovšem, takovou »historii« olupovati jest povinností každého, komu běží o historickou pravdu. Naše historie hudby 18. století musí se konečně vymaniti z tohoto laciného dilettantismu, který se tak zakořenil zde, jako nikde jinde, musí se konečně postaviti na pevnou půdu historické pravdy a ne bezmyšlenkovitého povídání, nesmí se nadále utápěti v dosavadním lokálním omezování beze všeho ohledu na dějiny hudby světové; potřebujeme skutečné historie hudby v Čechách v této době, v níž se u nás nejvíce mluví o bohatosti »české« hudby, beze vší kritičnosti, beze všeho ohledu na cizí hudbu této doby. Proto jsme pokládali za důležité na tomto konkrétním případě ukázati, kterak problém národnosti v dějinách naší hudby dlužno řešiti opatrně, pouze na základě historie umění, a jak nebezpečná jest jakákoliv generalisace. Touto historickou cestou poznáme, že mnohá jména, na která jsme dosud byli rádi hrdi neznajíce jich významu, budeme musit do dějin hudby v Čechách počítati s velikou opatrností a reservou, namnoze jen proto, že se v Čechách zrodila. Ale jen na tom základě se dopracujeme exaktních a moderních dějin hudby u nás v 18. století, které vypadnou naprosto jinak, než jak jsme zvyklí na ně se dívati, a v nichž vědecky zpracovány budou dosud nepovšimnuté kapitoly zásadní důležitosti a pro dějiny hudby u nás nepoměrně důležitější, nežli sebe více článků o »českých« skladatelích a bohatosti »české hudby« v 18. stol.

K zápisu do národních škol.

(Hlas z Moravy.)

Již loni uvedli jsme, že školský zákon Perkův se neosvědčil, a že české děti v německých školách se poněmčují dál, jako kdyby zákona toho vůbec nebylo. Loni přece se něco dělalo. Školská komise moravského odboru Národní Rady vypracovala a rozeslala k zápisu dotazník, a na základě obdržených dat vydala brožurku, ze které bylo zřejmo, jaký účinek zákon Perkův má. Letos se však nekonalo nic. Kromě několika zpráv v časopisech po provedeném zápise — nehnul nikdo ani prstem. V německých školách se české děti »z pravidla« dle zákona germanisují jako dříve pod ochranou vlády.

Jak zkušenost ukázala, po zápisu je na ochranu již pozdě. Proto upozorňujeme každého, komu osud našeho národa na srdci leží, v čas, aby kde možno ihned přiloženy byly ruce k dílu, a bude-li se práce prováděti soustavně a usilovně, setká se zajisté se zdárným výsledkem. Boj o české dítě je částí boje mezi Čechy a Němci na Moravě, a zachráníme-li tisíce dítek našich před poněmčením a vychováme-li je v duchu národním a vlasteneckém v mravní charaktery, patří budoucnost Moravy nám Čechům jako velké většině obyvatelstva. Dosud — bohužel — musíme to upřímně doznati, ve skutečnosti panují na Moravě naši protivníci Němci, ať to je německá vláda, německé úřady, německá škola, německé státní dráhy nebo německý kapitalism a velkoprůmysl.

Podáváme zde výsledek zápisu, provedeného počátkem školního roku 1908—9, pokud tyto zprávy byly uveřejněny v časopisech moravských. Odpovědnost za přesnost dat ponecháváme ovšem časopisům, ze kterých jsme je čerpali. (Viz tab. na str. 755. a 756.)

K uvedeným číslům některé poznámky:

Doklad o tom, jaké poměry panují dosud na Moravě, podává město P ř e r o v, kde dívčí měšťanská škola klášterní má více žákyň než škola veřejná.

Školní obec	Škola	Zapsáno 1908-9	Zapsáno 1907-8	+ více − méně	Poznámka
Přerov	I. obec. chlap.	803	770	+ 33	
	II. » »	418	393	+ 25	
	» dívčí	420	380	+ 40	
	obec. klášt. »	816	826	− 10	
	měšť. » »	161	173	− 12	
	měšť. chlap.	216	278	− 62	
	IV. tř. » »	34	50	− 16	
	měšť. dívčí	147	149	− 2	
		3015	3019	− 4	
Hranice	obec. chlap.	296	276	+ 20	
	» dívčí	319	289	+ 30	
	měšť. chlap.	164	136	+ 28	
	» dívčí	133	127	+ 6	
		912	828	+ 84	
Michálkovice	I. obec.	475	428	+ 47	
	II. »	270	280	− 10	
	měšť. chlap.	108	56	+ 42	
	německá	250	140	+ 110	
	polská	450	400	+ 50	
Lipník		510	464	+ 46	
Těšín	polská	473	370	+ 3	
Nový Jičín		350	250	+ 100	
Kateřinky	(Slezsko) ob. smíš.	440	382	+ 58	
	něm.	511	229	− 18	
Kopřivnice	česká obec s poboč.	553			
	něm. »	180			
Moravská Ostrava I.	obec. chlap.	298			
	měšť. »	219			
	obec. div.	251		+ 100	
	měšť. »	263			
II.	obec. chlap.	379			
	» div.	438			
Vyškov	obec. chlap.	438			
	» dívčí	415			
	měšť. chlap.	217			
	» div.	144			
	něm. » chlap.	37			Žáci Češi
Místek	soukr. měšť. chlap.	70			
	obec.	533			
	měšť. div.	133			
		706			
Hrabůvka	obec. smíš.	509	483	+ 26	
Heřmanice	obec. smíš. s par.	572	558	+ 14	
Velké Kunčice	» » »	252	248	+ 4	
Radvanice		900	800	+ 100	
Petřvald	obec. chlap.	393			Pro nedostatek místnosti ½ denní vyučování.
	» dívčí	401			

Školní obec	Škola	Zapsáno		+ více − méně	Poznámka
		1908-9	1907-8		
Frýdek	matiční ob. smíš.	164			
Poremba	obec. a smíš.	301	259	+ 42	
Dombrová	» »	409	402	+ 7	
Přívoz	obec. chlap.	288	305	− 17	
»	» div.	388	348	+ 40	
Baranovec		286	290	− 4	
Zábřeh n. O.	obec. chlap.	277			
»	» div.	295			
»	měšť. chlap.	193			
»	» div.	161			
Hrabenov		285			15 do něm.
Klášterec	expos.	66			v Rudě.
Pavlov	obec. smíš.	141	136	− 15	
Písařov	» »	140	199	+ 41	něm. 75
Dolní Kounice	měšť. chlap.	96			o 24 méně.
Prostějov	obec. chlap.	1657	1575	+ 82	
»	měšť. »	241	206	+ 35	
»	obec. div.	1539	1460	+ 79	
»	měšť. »	455	384	+ 71	
		3892	3625	+ 267	
Olomouc	obec.	522			
Olomouc v Nové ul.		130			
Pavlovice		80			
Vítkovice		563	683	− 120	
Muglinov		358	288	+ 70	
Rychvald		230	220	+ 10	
Polská Ostrava		2638			
Baranovec	obec. chlap.	269			
	» dívčí	286			
Zárubek	» chlap.	351			
	» dívčí	358			
Hranečník	» chlap.	329			
	» dívčí	339			
Zámostí	» smíš.	308			
Hladnov	» »	267			
Josefská Jáma	měšť. chlap.	364			
	» dívčí	333			
	obec. smíš.	129			
Marianské Hory	obec. chlap.	580			
Jihlava		690	650	+ 40	
Brno		3544	3408	+ 136	
Ratimov		532	554	− 22	
Dětmarovice		511	491	+ 20	

V Hranicích počet českých dětí vzrůstá, ačkoli v německých školách obecných a měšťanských, jako i ve škole střední ještě mnoho dětí českých odnárodňuje.

V Michálkovicích na nátlak velkokapitálu vzrostl počet dětí v německé škole o 110 — rozuměj českých dětí — kdežto počet dítek v české škole vzrostl nepatrně.

V ujařmeném Lipníku zapsáno letos o 46 dítek více do škol českých — dokud bude obecní zastupitelstvo v rukou Němců a odrodilců, dotud české děti budou nuceny choditi do škol německých.

Škola »Ústřední Matice školské« v Novém Jičíně, ačkoli se strany městské rady činí se jí veliké překážky, že dosud ani práva veřejnosti nemá, roste vůčihledě. Nedávno byla jednotřídní — dnes jest již šestitřídní. Letos již dvakráte přestála útok německé kultury — vytlučena jí byla všecka okna — přístavbě činí se všemožné překážky, ale škola přece vzrůstá. V městě je silná česká menšina, okolí většinou české, a proto by zde prospívaly i měšťanské školy. Bohužel naši lidé jsou zde závislí, nesvorní, bez pevné organisace, a proto se nemohou uplatniti ani v obecním zastupitelstvu ani ve veřejném životě.

Kopřivnice jest ryze česká osada — je zde však továrna na vagony zřízena většinou německým kapitálem, a následek toho — že pro několik dětí německých úředníků a dělníků musí zde býti německá škola — do které jsou nuceny choditi i české děti rodičů závislých. Loni byla zde zřízena zimní hospodářská škola a jedná se právě o zřízení měšťanských škol, které snad nával germanisace zastaví.

Moravská Ostrava a některé přilehlé obce podávají důkaz, jak slabá je vůle lidu proti velkokapitálu a zastaralým volebním řádům. Město je české, ale doly a továrny v rukou německých, s nimi pak menšina židů a odrodilců vládne v obecním zastupitelstvu a staví českou většinu na druhé místo. Podobné poměry jsou i ve školství. Ačkoli počet dítek vzrostl o několik set, přibylo českým školám pouze 100 dětí a v blízkých Vítkovicích, kde nátlak velkokapitálu byl ještě větší, ubylo českým školám 120 dětí.

Ryze české město Vyškov podává důkaz, jak houževnatě dovedou Němci hájiti svou državu. Na německé měšťanské chlapecké škole tamní je 37 žáků ve 3 třídách, a to téměř všichni z rodičů českých — připadá tedy na 1 třídu průměrem 12 žáků, a to mateřského jazyka jiného. Za podobných okolností byla by česká škola v německém městě dávno zrušena, ale německá škola ve Vyškově nebude zrušena, dokud v každé třídě bude 1 žák, a o toho se přece učitelský pětičlenný sbor postará, neboť úřady školní nesvolí ku zrušení školy, jak se to ukázalo na škole v Heřmanově Městci, která měla 1 žáka, dítě správce této školy.

V Ratimově zřídila továrna německou školu jen pro německé děti, ale zvláštní je, že do ní chodí pouze 3 děti německé, ostatní české.

S naší strany nevěnuje se tomuto boji o české dítě taková péče, jaké by pro svou důležitost zasluhoval. V Brně, kde boj o české dítě je nejostřejší, kde tolik českých časopisů vychází, nebyla uveřejněna ani správná číslice zápisu, nýbrž prostě napsáno — přibylo asi 300 českých dítek, kdežto naše poznámky, čerpané z udaných cifer týmiž časopisy, vykazují přírůstek pouze 136 dětí; budeme-li tento náš boj takto bagatelisovati, pak ovšem nezvítězíme.

Jak z uvedeného patrno, školní zákon Perkův nezpůsobil to, co se od něho očekávalo, totiž aby provedl zásadu Komenského, aby dítě vzděláváno bylo svým mateřským jazykem. Zde nestačí zákon, zde pomůže jedině práce.

Práce konati se musí shora — školními úřady a zdola — poučováním lidu.

Navrhujeme, aby pro místní a okresní školní rady vydán byl stručný výtah ze zákonů říšských, zemských a ministerských nařízení, týkající se pouze přijímání žáků do škol a práv jejich rodičů, aby autonomní členové místních i okresních rad mohli hájiti práva našeho jazyka ve škole při schůzích a nemuseli čekati, co řekne pan inspektor, pan hejtman nebo jiný úředník, který z ohledu své kariery často straní Němcům na úkor národa našeho.

Pro lid budiž vydána brožurka »České dítě patří do české školy«, levná, prostě psaná, ve které stručně, ale určitě vylíčen by byl vliv německé školy na české dítě. Brožurka vydána budiž »Národní radou« a zaslána všem místům českým se školami německými a rozdána zdarma před zápisem rodičům, kteří posílají své děti do škol německých.

Soupis žáků školou povinných, jejž přísluší vykonati místní školní radě, budiž proveden inteligentním obecním úředníkem a nikoli, jak se dosud ve mnohých obcích děje, nevzdělaným policajtem nebo ponocným. Ve městech smíšených působí nepříjemným dojmem, přijde-li do bytu vzdělaného člověka městský sluha a provádí-li zápis takovým způsobem, jako kdysi páni Francové ze zámku.

Ve všech místech, zvláště dělnických, zřizujme české opatrovny a školy mateřské. V tomto ohledu nás Němci předstihli a užívají těchto lidumilných institucí ku svým germanisačním plánům, tvrdíce při zápisu, že když české dítko chodilo před zápisem do veřejné školy do mateřské školy německé, je němčiny znalé a tudíž přijato býti může do školy německé, třeba německy ve skutečnosti nemluvilo.

Při zápisu chrániti musíme české děti před správci německých škol. Tito bývají pravidelně bezohlednými germanisátory. Znajíce předpisy školní, umějí jich užiti ve prospěch své školy, a české rodiče přemlouváním, líčením výhod jazyka německého a nucením přivésti k tomu, aby dali své děti do škol německých.

Podobně chrániti musíme české dělníky před nátlakem německých továrníků. Na Moravě není dělnictvo ještě na mnohých místech tak pevně organisováno jako v Čechách, a z nedostatku vzdělání považuje svého prácedárce za něco vyššího a poslouchá bez odporu rozkazů jeho nebo jeho úředníků a trpí, i když je nutí, aby své děti posílalo do škol německých, jinak že je propustí z práce.

Po každém zápisu měla by se uveřejniti pokud možno ve všech časopisech statistika zápisu do všech škol českých i německých, ve které by se zvláště vytklo, kolik dětí českých chodí do škol německých a opačně.

Tato statistika byla by dobrou pomůckou místním činitelům při uvědomování lidu a zároveň dobrou přípravou pro budoucí sčítání lidu, při kterém dosud ohromný počet Čechů utápí se v moři německém. *B. G.*

Pruská obecná škola.

Fr. Houser.

Škola je institucí, v níž se zrcadlí všechen život národa, protože z něho vyrůstá. Podle stupně svého blahobytu hospodářského zabezpečují země školu a učitelstvo finančně; moc jednotlivých tříd ve státě vnáší do ní určité tendence; místo, které je ve škole vyhrazeno knězi a náboženství, odpovídá vzájemné podpoře státu a církve i síle náboženských idejí v lidu. Pruská škola tomu faktu vždy odpovídala a odpovídá, třeba se zdá, že její rozvoj více než jinde je řízen s hůry. Známá slova králova po válkách napoleonských: »Pruský stát musí silami duševními nahradit, co ztratil na síle fysické,« neznamenala nic jiného, než doznání neudržitelnosti stavu, v němž panovník a stát bylo totéž, i důkaz, že z dosavadních poddaných se stali občané těžící ze vzdělanostních zřídel. A v nynější nepřízni berlínského dvora k obecné škole se zračí jasně napětí, které je mezi uvědomělým lidem toužícím po emancipaci z otroctví práce a počítajícím školu k svým podporám a mezi kapitálem opírajícím se o poslušnou vojenskou sílu.

Veliká rozloha pruského státu, různá povaha jednotlivých krajů a život jejich obyvatel nevytvořily školy všude stejné; je pochopitelno, že selské obce východního Pruska, jimž dominuje velkostatek, dávají škole jiný charakter než průmyslová místa Porýnska, nebo že v rybářské obci pomořanské je škola jinak organisována než v Berlíně.

Čím zaujme hlavní město pruské cizince, je neobyčejně živý ruch na ulicích i v kontoárech, v továrnách i ve školách. Chodci nám připomínají onen dřevěně pedantický národ, jehož každý pohyb je pravoúhlý, jak praví Heine, jen potkáme-li důstojníky, anebo když odpoledne jdou úředníci z kanceláří. Obyvatelům Berlína zbyla z těch vlastností jen pedanterie, která svádí velkoměstský shon do přesných kolejí. Do města ústí železné dráhy ze všech končin

říše, sem jdou dráhy předměstské, a jeho území probíhá dráha okružní a městská. Pro ty železnice má Berlín 67 nádraží. Jízdního řádu není třeba jen pro veliké dálky. Jede-li kdo předměstskou drahou — mají také 20 km i víc — ví, že pojede brzy, jede-li okružní nebo městskou drahou, ví, že pojede hned. Počet drožek s koňmi obnáší přes 11 tisíc a drožek automobilních přes 10 tisíc. Pouliční dráha elektrická běží každou živější ulicí, a oněmi, kde nejsou tramwayové koleje, projíždějí omnibusy s pohonem koňským a benzinovým. Bezpočetné vlaky přivážejí a odvážejí potraviny, suroviny a zboží, a mezi kočáry a automobily na ulicích loudavě se pohybuje spousta nákladních vozů tažených těžkými koňmi. Vodnatá a nákladně regulovaná Spréva je hojně užívána k dopravě. Do Berlína jdou nákladní lodi zrovna tak z Čech jako od Baltického moře. Severní Čechy tam posílají nejlepší své ovoce. »České a jiné jižní ovoce« jsem četl na firmě.

Berlín je centrem všeho hospodářského života v říši, a že se jím stal, svědčí o velikém organisačním nadání pruském. Nebylo pro to jediné podmínky, ani poloha, ani přírodní bohatství. Nic se nedivím, že v hlavách Berlíňanů zraje plán z Bábelu nad Sprévou udělat přístavní město, tak aby Hamburk a Štětín byly jeho předměstími. Prusko neskrblí penězi, dává-li je do podniků hospodářských, protože se přesvědčilo, jak vysoko se úrokují. Pruská výbojnost založila mocný stát, jehož hospodářská politika nese bohaté plody, a Berlín při ní stojí, protože jemu padají nejhojněji do klína. Tady není třeba velikého úsilí, aby veřejnost přisvědčila, že nabytých výhod nutno chránit zbraní, a že nové pluky vojska a válečné koráby mohou dobýt výhod nových. Poslední říšské volby schválily osadní politiku, která je slibným článkem německého úspěchu finančního. Posud teče zlato z německé Afriky do »mateřské« země jen pramínkem, ale jsou všechny záruky, že pramének zmohutní. Podnikatelský duch německý mezi černochy neleká se nijak způsobu, jakým všechny státy evropské zámořským domorodcům přinášely civilisaci, totiž bezohledného násilí.

Do Berlína se nastěhovalo bohatství, jakým se chlubí málo měst. Data o příjmech, jež jsou ohlášeny ke zdanění, vykazují poplatníka, který vyzíská ročně 2 miliony marek, několik s 1½ mil. a několik s 1 mil. Boháčů, kteří získají ročně ½ milionu marek a víc, je 30. — Druhá stránka Berlína jsou nesčetné legie dělnictva, které vdechují kapitálu život.

V tom prostředí se vyvíjí škola a připravuje pro ně mládež. Berlíňan přeje vzdělávacím ústavům, ale myslím, že ne tak pro vzdělání jako pro vysvědčení. Vysvědčení je bezpečný průvodce k úřadům státním a obecním, zjednává místo v soukromých kontorách, a hlavně, oprávňuje k jednoroční dobrovolnické službě vojenské. Jednoroční dobrovolnictví otvírá všechny brány pruského světa, a proto mužská mládež, i ta, která nepomýšlí na další studia, jde na gymnasia, reálky a reálná gymnasia, zvané tady školami vyššími, aby k němu nabyla práva.

Vrchní tisíce se tím odlišují od lidových mas. Ale vyšší školy odlučují majetnou mládež od chudé nejen v letech na nich strávených, nýbrž již dříve, při prvním vstupu do školy, v 6 letech. Při mnohých vyšších školách jsou totiž přípravné školy obecné, zvané Vorschulen. Jihoněmecké státy jich nemají vůbec, za to v Prusku jsou hodně oblíbeny; v celé zemi jich má asi 60% gymnasií a reálek, v Berlíně všechny. Do berlínských chodí na 4000 hochů, t. j. asi 3% mužské mládeže školou povinné. Přípravná škola má dovést hocha ve třech letech do školy vyšší, a všechno její učení k tomu směřuje.

Proti těmto ústavům stojí všechno učitelstvo obecných škol. Lze o nich říci, že jsou školami odbornými, vynechávají celé obory vyučovací, bez nichž není všeobecné vzdělání myslitelno, jen aby došly k svému cíli nejkratší cestou. Děti z nich přecházejí na vyšší školy skoro všechny; jen takové, jež se ke studiu naprosto nehodí, přestupují na školu obecnou, kde bývají zařaďovány dle vědomostí. Na vyšší školy se hlásí ovšem také mládež ze škol obecných, ale může konat přijímací zkoušky teprv po 4 letech, na předpravné škole získává se tedy rok. Vorschule shromažďuje jen mládež majetnou. Kdežto obecná škola nemá školního platu již od konce let osmdesátých, tady se vybírá, v Berlíně 120 M ročně. Slouží tedy předpravné školy nerovnosti sociální, rodiče zámožní a úředníci posílají do nich své potomstvo téměř výhradně. To nezůstává bez následků pro školu obecnou; ztrácí žactvo, u něhož jsou mnohé podmínky prospěchu, a nenachází interesu ve vrstvách, které jí nepotřebují. Zejména tato druhá okolnost ji těžce poškozuje; lidé, kteří svých dětí do ní neposílají, rozhodují o ní v obecním zastupitelstvu a ve školních úřadech.

V zámožnějších rodinách berlínských pořád nemohou zapomenout, že první elementární školy se jmenovaly Armenschulen. Obraz nepatrné budovy oné školy pro chudé se střechou na spad-

nutí a těsnými síněmi, hladovícími dětmi a učitelem, společenským pariem, zatlačovalo 50 let péče vždy dál, že pozbyl plastičnosti, a kdo dnes pozoruje obecnou školu berlínskou, vidí jej jako vzdálené pozadí s barvami hodně vybledlými. Dnes poutá pozorovatele na 300 škol národních.

Nevím, jak vypadá škola, již snad obecní zastupitelstvo ukazuje cizincům, nádherné budovy pro obecnou školu jsem nenašel žádné. Jsou to střízlivá stavení postavená často po severoněmeckém způsobu z cihel a s cihelnými fasádami, zastrčená v řadě ostatních domů a poznamenaná řadovým číslem školního obvodu. Při všech jsou veliké dvory s vysokými stromy, kam se v přestávkách vyhrne vždy žactvo z několika tříd, aby provětralo plíce. Dvory bývají se všech stran obstaveny, do ulice hledí jen malá část školy. Vzadu, na dvoře, jsem prohlížel školní barák, t. j. budovu, jež byla postavena na výpomoc, a bude zbořena, až se postaví řádná škola. Baráky jsou přízemní budovy určené jen na krátkou dobu a velmi primitivně opatřené, a učitelé považují povinnost v nich vyučovat za trest. Třídy v barácích jsou světového města nedůstojny, ale rychlý přírůstek žactva vynucuje zřizování nových tříd na kvap, nemá-li trpět vyučování přeplňováním starých, a tak straší ten zjev brzy v té, brzy v oné čtvrti městské. Tempo ve zřizování nových budov není teď zdlouhavé, roku 1908 bylo vystavěno 5 a roku 1909 bude vystavěno 7 dvojitých škol.

Berlínská škola je neobyčejně rozsáhlá, na jednu připadá 17 tříd. Ale mnohdy má tříd dvakrát tolik, největší dokonce 37. Všech tříd je v Berlíně přes 5 tisíc. K pruské škole obecné dozírá stát, ale její vydržování je uloženo obcím. Města o ni pečují namnoze s láskou, stavějí pro ni účelné budovy a platí dobře učitele. Ale ne obce všechny, po venkově jsou školy, které jsou krutou obžalobou obecní správy. Berlínský rozpočet školní z roku 1907 měl 16 milionů M nákladu pro učitele, 3 mil. M nákladu věcného a 3 mil. M na nové stavby. Roste pravidelně o milion M ročně. Vyučovací náklad na žáka obnáší v Prusku 53, v Berlíně 98 M. Preussische Statistik shledává potěšitelným, že berlínský rozpočet nevyžaduje vyšších obecních přirážek než stoprocentních.

V těch velikých číslech se ztrácí položka ½ mil. M, jimiž stát přispívá hlavnímu městu na školu, a je slabou oporou snahám, aby byla obecná škola sestátněna. Půdu těm snahám kypří zvláště samospráva na venkově, která školu a učitele odstrkává. Sedlák a velkostatkář škole nepřejí, protože neslouží přímo jejich měšci. Dorůstající

mládež nebývá spokojena s nízkou mzdou ani s ponižující odvislostí od svého vesnického zaměstnavatele a odchází do měst, jejichž industrialisace vyžaduje pořád nového přílivu pracovních sil. Venkov nemiluje školy. Učitelé si stěžují, že je pokrok k lepšímu velmi zdlouhavý, a že za nynějšího stavu školy nemohou jít s kulturou, nýbrž za ní. Vyčítají státu, že nenaléhá na váhavé obce, aby plnily zákon, a že nedostatek jeho aktivity má za následek vážné národní škody. Vidí také své morální i materiální osvobození v tom, kdyby byli postaveni na roveň státním úředníkům.

Postátňovací snahy mají v učitelstvu vážnou oposici. Pruští majitelé velkostatků, kteří dnes zadržují rozvoj kultury na venkově, mají první slovo na sněmě a největší vliv na státní správu. Proto jsou známi ministři vyučování svou příslovečnou skromností, i jsou obavy, že by nevěnovali škole tolik přízně, kolik jí má v osvícených obcích, jež pro ni konají víc než je předepsáno. Učitelé stojí proti uniformujícím rozkazům ministerským, jež by ohrozily svobodu jejich práce, a bojí se i o zbytek svých svobod občanských. Pruská státní správa nemá těžiště v úřadech, nýbrž v úřednících. Kdyby se stát ujal škol, budou nynější práva obcí přenesena na nejbližší úřad správní, na krajskou vládu. V jejím čele je president, řekl bych prefekt kraje. V něm je zosobněn celý úřad, protože stát nerad užívá poradných sborů. Je to úředník, jenž nestojí ve středu občanstva, ale mimo ně a nad ním, dbalý jen jedněch přání, t. vládních. Je známo, že pruská státní správa se nespokojuje dozorem k občanskému životu, ale usiluje mu dát určitý směr; dnes nadcházejí krajští presidenti agrárníkům a příkře vystupují proti organisovanému dělnictvu. Za nynějších zákonů nemohou vážně zasahovat v záležitosti školské a učitelské, sestátněním školy by však byli učitelé vydáni zcela jejich vůli.

Z berlínské mládeže mezi 6. a 14. rokem věku chodí značná část do škol přípravných, soukromých škol elementárních a vychovávacích ústavů; do školy obecné dochází 88%. Je tady rozdělena do tříd, takže připadá na třídu 46 žáků. Je to počet nižší než v celém Prusku, jež má průměrně 54 dětí ve třídách městských a 53 ve vesnických. Asi 400 tříd mělo méně než po 30 žácích a sice nejčastěji třídy první, které tady odpovídají 8. školnímu roku. Aby kulturních statků osmitřídní školy byla účastna mládež hojněji, udělali na učitele nátlak usnesením, že první třídy, které nemají 25 žáků, mají být zavřeny, a jejich žactvo přikázáno školám sousedním.

Postavíte-li se k obecné škole, když je před vyučováním, a děti se k ní se všech stran scházejí, vidíte, jak z každého páru modrých očí hledí veselí. Jsou pěkně vypraveny, a jsou to postavičky zdravé a dobře živené. Vyrojí-li se po skončeném učení ze školních vrat chomáč za chomáčem, je hlučno po celé čtvrti. Pouliční dráha, automobily a drožky jedou pomalu, proud chodců se téměř zastavuje, jásavý křik dětský jako by volal: Nám patří Berlín! a odlesk dětské veselosti zakmitne i na vážných tvářích lidí jdoucích za svým povoláním. Sluneční paprsek, jenž na okamžik vnesl radostnou náladu do ulic i lidských duší. Hloučky dětí zahnuly do sousedních ulic, už slyšíte jen ojedinělé výkřiky, a zas ovládá Berlín onen hřmot, jenž je pravidelným oddychováním toho velkoměstského kolosu.

Ve vnitřním městě ulice mládeži nepatří; tady si nejčastěji povšimnete dětí, jež stojí na obrubě chodníku a číhají na okamžik, aby přeběhly bez nebezpečí na druhou stranu. Odlehlé ulice jsou v prázdných hodinách plny dětí. »Berlín by prospěl své mládeži nejvíc, kdyby sboural každý desátý dům, a staveniště upravil na hřiště,« slyšel jsem od Tewsa. Na splnění toho přání dětská touha po hře a pohybu čekat nemůže, a provádí své zábavy, kde je místo. Zeptáte-li se nač, ustane celá skupina ve hře a ochotně odpovídá. Ale svévolné rušení své zábavy nesnese; také se stane jen výjimkou, že by kdo dětský míč odkopl, hocha, jenž si hraje, s chodníku odstrčil, anebo naň huboval. Berlíňan má děti rád. Celkem je berlínské dítě odkázáno na rodinný byt. Učitelé se přičiňují, aby znali své žáky dokonale, konajíce častá šetření o jejich životě domácím. Mají zprávy o tom, jak školní mládež bydlí, jak spí a jak je živena, jak pracuje domácí úkoly, a kdo jí pomáhá. Tews mluvil o dělnických matkách s největším uznáním, chválil jejich obětovnost, která vzbuzuje jinou úctu než dobročinnost bohatých dam, jež se bojí, aby neměly děti. Na rodinné výchově účastní se i dělníci otcové, kteří udržují doma přísnou kázeň; jejich těžká práce a životní zkušenosti je naučily vážnosti i tvrdosti. Berlínský dělník stojí přátelsky při škole, a zřídka prý se stává, aby učitelově práci překážel. Častěji se potká učitel s neporozuměním u řemeslníků a nižších úředníků. O tělesném stavu žactva vydávají školní lékaři obsáhlé zprávy. Roku 1907 nebyly z dětí, které se hlásily ponejprv do školy, přijaty 4%, protože byly slabé nebo nemocné, a z přijatých svěřeno lékařskému dozoru 6%. Ze všech školních dětí byly pod stálým dozorem lékařským 4%.

Skoro ve $^4/_5$ všech pruských obcí jsou školy; osady, z nichž docházejí žáci do školy dál než $2^1/_2$ kilometru vzdálené, se vedou zvlášť

v evidenci. Na venkově jsou školy nejčastěji jednotřídní, ve větších městech osmitřídní. Jednotřídních škol pořád ubývá, školy osmitřídní pak rostou. Do škol s osmi a více než s osmi třídami dochází třetina všech školních dětí, a jsou na nich $^2/_5$ všeho učitelstva. Berlínské školy jsou od r. 1902 osmitřídní. K jejich učebným osnovám jsou připojeny pokyny, jež zdůrazňují učitelovu svobodu při veškeré praxi školní. Jen při svobodném rozvinutí svých sil může učitel nabýt rozhodujícího vlivu na duševní rozvoj dětský. Nejvhodnější prostředek, aby byl vzrůst dětských sil podporován, je vést žáky k samostatnosti. Každou novou látku třeba vyložit jako celek, a jako celek ji dát opakovat. Potom následuje prohlubující rozprava, jež v žádném případě nemá nést ráz prostého rozčlánkování látky otázkami. Nové poznatky nutno úzce spojit s dřívějšími vědomostmi dětí, aby se staly volným jejich majetkem.

Učebné osnovy pruských škol mají mnoho týdenních hodin, ale nejsou látkou nijak přetíženy. Učitelská horlivost se měří dle toho, co se z nich realisuje, a má pěkné výsledky. Krajští inspektoři způsobem svých revisí nutí učitele, aby dětské síly soustředili k látce nejdůležitější. Nespokojují se přihlížením k běžné práci školní, volí podle zápisu látku, kterou má dát učitel žákům opakovat, i před několika měsíci probranou. Žádají, aby děti ne snad pouze odpovídaly k učitelovým otázkám, nedovolují ani, aby učitel žáka při vypravování vedl, nýbrž chtějí, aby žák docela samostatně a souvisle vykládal. Aby učitel obstál, musí se pořád k pobrané látce vracet. Ještě jedno zařízení nutí učitele, aby učivo stále opakoval, a to jsou zkoušky na postup. O dětské způsobilosti pro vyšší třídu nerozhoduje úsudek třídního učitele, ale výsledek zvláštní zkoušky. Někde zkoušívá rektor, jinde onen učitel, jenž bude mít žáky ve vyšší třídě. Aby učitel vedl děti několik let, není tam obvyklé. Učitelé žehrají na to ustanovení. Oficielní zkoušky jsou se stanoviska pedagogického zlo, které se tady stupňuje, protože v ústrojí školy zasahuje jiná osoba než třídní učitel. S možností nespravedlivého posuzování žactva spojují možnost nespravedlivého posudku učitelovy práce. Bývají měřítkem učitelova přičinění, ale nemohou dbát nejcennější stránky učitelské činnosti, totiž vychovávací. Nemohou se přesvědčit o duševní zralosti dětské, spokojují se většinou s pamětnou reprodukcí a svádějí učitele, aby nedbaje ideálů výchovných byl trenérem, jenž s nejmenším nákladem sil dosáhne co nejkratčeji cíle.

Dokončení.)

Liberalistické a individualistické theorie mezinárodních směn a mezinárodní platební bilance.

(Kritická úvaha.)

Napsal Jan Koloušek, prof. české techniky v Brně.

(Dokončení.)

Pro vnitřní peněžitý oběh země se zlata vůbec málo potřebuje, nebo vůbec ani není nezbytným, třeba by v platnosti byla faktická zlatá měna, jenom když jsou tu opatření, aby cena domácí měnné jednotky byla udržována přibližně na ustanovené ceně s měnami cizími. To faktum liberální theoretikové mezinárodních směn ani nedovedou pořádně vyložiti. A přece je to doloženo znamenitými svědectvími peněžního oběhu rakouskouherského, východoindického a částečně i francouzského. V naší monarchii bylo na př. kolísání cizích měn zlatých za celé poslední desetiletí vyjádřené v našich penězích (tedy vlastně kolísání naší měny vůči cizím zlatým) znatelně menší než obdobné proměny v cenách cizích peněz v Německu a v Anglii. Při tom v našem soustátí buď vůbec zlaté mince nekolovaly, nebo nejvýše v míře nepatrné a zcela nezávažné; peněžitý oběh domácí byl skoro načisto obstarán »notálními« penězi (bankovkami, stříbrnými zlatníky a různými drobnými mincemi). Podobně ve Východní Indii udržuje se cena rupie velmi přibližně na stanovené výši vůči libře šterlinku, ačkoli je tam výhradním platidlem stříbrná rupie, mince rozhodně »notální«. Ve Francii koluje ohromné množství notálních mincí (všecky stříbrné pětifranky kromě různých drobných mincí) a bankovky, které cedulová banka francouzská může podle své vůle směňovati za notální pětifranky, a které za zlato po případě směňuje jen s určitou malou srážkou. Smí totiž francouzská banka na zlato čítati jistou malou prémii (»prime«), na př. 2—3‰, t. j. za 1000 fr. ve zlatých mincích musí se dáti 1002 až 1003 fr. v bankovkách nebo ve stříbře. Tím, nastane-li někdy nedostatek zlata, bývá při domácích směnách placeno jen bankovkami a ostatními notálními (stříbrnými) penězi, kdežto peněz zlatých se pak potřebuje nejvíce jen k platům do ciziny.

Je tedy zřetelno, že při směnách domácích bylo by možno se obejíti bez oběhu zlatých mincí (a stává se tak po většině napořád, jak to dobře je vyloženo u G. F. Knappa: »Staatliche Theorie des Geldes«, zejména na str. 267—273 i jinde), jen když je tu opatření, aby cena měny domácí byla udržována přibližně ve stanovené výši proti cizím měnám zlatým. U nás toho docílila banka rakousko-uherská tím, že má stále pohotově na prodej cizí devisy za přibližnou paritní cenu, neb i že podle téže ceny prodává cizí zlaté mince (valuty). [G. F. Knapp klamně myslí, že k tomu jsou nutny snad jisté oběti, ale při obezřetné politice není tu nejen potřebí nijakých obětí se strany banky, nýbrž rakousko-uherská banka ještě nikoli nepatrné sumy na devisách stále vydělává. Tak v osmiletí od 1901 až 1908 vydělávala rakousko-uherská banka z obchodů s devisami a valutami průměrně ročně téměř 4 mil. korun; totiž za celé osmiletí 31½ mil. K. Také nemyslím, že by udržování kursu ruského ruble na stanovené ceně podle obsahu zlata bylo spojeno, jak to Knapp vykládá, se zvláštními obětmi ruského fisku, kdyby si jen ruská finanční správa počínala při tom obezřetně.]

Ona měnná politika, která zlato podstatně nepotřebuje pro oběh domácí (na př. francouzská a rakousko-uherská), a která je jaksi reservuje pro potřeby směn mezinárodních, získává tím znamenitě. Zlato, které musí po případě býti vyvezeno na snazší uhrazení cizozemských pohledávek, nesúžuje pak nikterak pravidelný oběh domácích měnidel a platidel, jako to nutně musí nastati v zemích s výlučnou zlatou měnou, ve kterých zlato tvoří podstatnější část domácího peněžního oběhu. Odtud se vysvětluje ten nápadný zjev, že za velké potřeby kapitálů v Anglii a v Německu vystupuje úroková míra obchodního (krátkodobého) úvěru mnohem výše než ve Francii, ano i v Rakousku nebo v Uhersku, i když tyto státy mají sklon k vysloveně passivní platební bilanci. Tak během roku 1907 byl směnečný diskont u banky anglické 6—7%, u říšské banky německé 6½—7½%, kdy současně banka rakousko-uherská vystačovala s 5—6% a banka francouzská s 3—4%. A tyto poměry nejsou již jen výjimečné, nýbrž opakují se již s plnou pravidelností skoro pokaždé při trochu větší poptávce po kapitálech nebo kdykoli v některé čelnější zemi nastala kritická situace. [Tak napiatý úvěr r. 1907 v Anglii a v Německu nebyl ani tak vyvolán domácími nesnázemi, než byl více důsledkem kritických otřesů hospodářských, které postihly především Spojené Státy americké.] — Ve státech, které se teprve hospodářsky vyvíjejí, mělo výlučné obmezení domácího peněžního oběhu na zlato s malým

rozsahem notálních peněz v zápětí ještě napiatější poměry úvěrní za následek: Japonsko po zavedení výlučné zlaté měny — [tam totiž ani 1 yen = 2·46 K není ze stříbra, nýbrž je to valutární zlatá mince, i oběh bankovek byl snížen] — musilo k udržení dostatečného domácího oběhu peněžního již před válkou rusko-japonskou udržovati bankovní diskont na 10—14% ročně. Následkem toho také měly japonské peníze na světovém trhu cenu až o 3% vyšší, než by jim příslušela podle jich obsahu zlata, a to nejen yeny zlatté, nýbrž stejným způsobem i japonské bankovky. [Viz na doklad toho záznamy uveřejňované v »l'Économiste européen« z let 1902—1904.] Toto faktum nejzřejměji ukazuje, jak japonské peníze (i papírové a drobné) — byly zrovna pro domácí oběh těsně a skoupě vyměřeny, a jakými obětmi (vysokým diskontem) se musily udržovati uvnitř země. Také nemyslím, že by čistá zlatá měna, jak je zavedena v Rusku, byla dobrou. Rusko mělo více držeti se příkladů z Rakousko-Uherska a z Východní Indie.

Vyrovnávání platební bilance mimořádnými způsoby insolvence nebo úpadky jednotlivých dlužníků nesmějí se také nikterak bráti na lehkou váhu ani při theoretických výkladech. Zvláště země trvale dlužnické dosti často berou k tomu prostředku útočiště. Nesmí se hned při tom mysliti na státní úpadky nebo znehodnocení měn, ačkoli ani tyto případy nejsou zcela řídkými (mimo doklady ze starších dob stačí tu uvésti státy: Turecko, Egypt, Řecko, Portugalsko, Španělsko, Argentinu, Chile atd.). Země jednotlivé ve svých mezinárodních a tržebních stycích nikdy nevystupují jako celky; jednotlivci také v zadlužených státech mohou býti dosti patrnými věřiteli ciziny: kdežto věřitelé z dlužnických zemí v zámožné i spolehlivé cizině po většině bývají svými pohledávkami jisti, naopak dlužníci jsou v zemích s trvalou pasivní platební bilancí dosti nespolehlivi, a není pak ojedinělým zjevem, že se svých závazků proti cizině zhostí buď částečnými neb úplnými úpadky. Veřitelská cizina není pak nikdy tak ucelená, aby podobné nehody ji zdržely od dalších obchodů s takovými nespolehlivými odběrateli, nýbrž schodky podobné často si uhrazuje jinde v zemích spolehlivějších nebo přímo na odběratelích domácích, když podnikatelé jsou pro to doma náležitě vyzbrojeni (na př. v podnikatelských koalicích).

*

Nebylo úmyslem v předešlých řádcích podati snad dostatečnou theorii mezistátních směn a mezinárodní platební bilance; jediným účelem tohoto rozboru bylo, aby se jen náležitě ozřejmila nedosta-

tečnost a neudržitelnost liberalistických a individualistických theorií (zejména starších anglických), které dosud se snaží houževnatě v literatuře národohospodářské udržeti při vládě. Zároveň ovšem upozorněno také na důležité prvky a složky, kterých při theoretických výkladech mezistátních styků hmotných nezbytně se dbáti musí.

Že zaujetí podobného kritického stanoviska je dosud na čase, viděti právě z nahoře již často citovaného spisu Dra J. Koudely. Pokud by se jednalo o úctu a pietu prokazovanou klasickým anglickým spisovatelům národohospodářským z 18. až do druhé polovice 19. století, měl by spisek ten zajisté jakési oprávnění. Ale v takovém smyslu nepochybně nebyl myšlen a také není tak u nás jinak k tomu povolanými činiteli posuzován a oceňován. Patrno je to z té okolnosti, že je nejnovějším číslem státovědecké knihovny »Sborníku věd právních a státních«, a že byl zároveň asi prací habilitační.

Dr. Jan Koudela pilně prostudoval i zaznamenal náhledy i výklady anglické školy liberalistické, zvláště Ricardovy a Millovy, ale kriticky se k nim nepostavil, bránila mu v tom veliká úcta, kterou k těmto badatelům chová. Proto také nad jich stanovisko se ani vyšinouti nechtěl, ale ani nedbal náhledů odchylných ani v jiných literaturách ani také v samé anglické. Jemu, jak už bylo citováno, je úplným a dostatečným přesvědčením, že »... Millova nauka podává jasný theoretický výklad mezinárodních cen, pokud lze v otázkách čistě hospodářských nesmírně složitým těmto hospodářským procesům podložiti jednoduché schema theorie.« (Str. 86.)

Dru Koudelovi stačí také autorita Ricardova při výkladu cen z výrobního nákladu a nezmiňuje se ani o názorech odchylných, na př. o Jevonsově nazírání na hodnotu a cenu, ani o škole vídeňské, ani konečně o novější historické škole německé. Podobně neuvádí jiných rozborů na hloubku a složitost tohoto problému poukazujících, na př. badání Dr. J. Lehr — Dr. M. v. Heckelových (»Die Grundbegriffe der Nationaloekonomie« Leipzig 1901), ale je viděti, že si ani nevšímal těch námitek, které v tom směru byly vytčeny u nás (na př. v mém »Systému nár. hospodářství« nebo v L. Winterových studiích o kartelech atd.). Není tím řečeno, že by s těmi názory snad musil souhlasiti, ale pominouti se nesmějí, jakoby jich nebylo.

Zcela stejnou výtku nutno opakovati, že u něho nenašel pozornosti ani tak význačný theoretik pro směny mezinárodní, jakým se jeví G. Fr. Knapp, když už opomenut Helfferich a jiní, pokud se to týče platební funkce drahých kovů. Jak jen bylo lze

mlčením se přešinouti přes ony theoretické výklady, které tak rozhodně a diametrálně potírají názory metalistů, t. j. právě náhledy Ricardovy, že zlato zůstává zbožím jako všecko ostatní také tehdy, když je v platební funkci peněz. Zajisté nelze vyvrátit nepohodlné názory tak, že se o nich žádná zmínka nedělá.

Způsob, jakým se theoretické výklady nepřípustně zjednodušují, nejzřetelněji vyniká tehdy, když na př. (na str. 18 a násl.) pro vysvětlení všech složitých mezinárodních směn se předpokládají toliko dvě země, vyrábějící každá a vyměňující navzájem pouze dva druhy zboží, pro které mimo to v každé zemi o sobě vzaté jako celek jsou výrobní náklady jednotné a stejné uvnitř a také cena zboží dotyčného v celé zemi stejná, různí se pouze při přechodu z jedné země do druhé. A z poměrů »tak zjednodušených, jak ve skutečnosti nemohou býti nikdy« (doslovně na str. 17), vyvozují se základní pravidla, o kterých se pak bez jakýchkoli důkazů prostě řekne, »že základní pravidla výměny by se však nezměnila,« kdyby se vyměňovalo více druhů zboží než dva (str. 24) a kdyby směňovalo mnoho zemí svoje výrobky (str. 25). Na to pak, že ceny zboží a jeho výrobní i odbytové podmínky v jedné a téže rozsáhlé zemi (na př. uvnitř jedné říše) nemohou býti stejné, že snad se uvnitř státu od krajiny ke krajině více různí, než když se překročí někde hranice, se vůbec skoro ani nereaguje. Rovněž není narážky na to, že ceny výrobků účinkují zpětně na ceny nákladu výrobního, že zboží nějaké se musí vyvážeti za kterýchkoli cen, když je země cizině poplatna. Podobně byla tu již příležitost oceniti »do základů zjednodušený obraz, že mezi různými zeměmi se zboží sice volně směňuje, výrobní činitelé však, práce a kapitál, že se z jedné do druhé nepohybují...« (Str. 11.) Tyto přílišné, nedovolené abstrakce a přenášení důkazů tak lehko nabytých na složité mnohotvárné poměry, aniž by se potřebovalo zkoumati, zdali se to také hodí na složitější zjevy, jsou právě význačným rysem primitivistického badání v prvních počátcích národohospodářské vědy.

Zajímavo je, jak na konec Dr. J. Koudela sice musí s liberalistického stanoviska, na němž venkoncem stojí, dospěti ku theoretickému důsledku úplně volné tržby. Ale to vyznívá asi proti jeho jinakému osobnímu přesvědčení, které snad je pro částečnou aspoň celní ochranu. Proto vzhledem k celé té tak důležité a složité otázce omezuje se na několik slov, zaujímajících necelou stránku (str. 70). A takto seslabuje ještě své theoretické stanovisko: »Pro

skutečný hospodářský život, kde každá země má své vlastní zájmy, není možno z theorie přímo dovozovati důsledky. Nejsou to předně jen čistě hospodářská hlediska, z nichž nutno posuzovati otázku volnosti neb omezení zahraničního obchodu.« Tak se našel pohodlný kompromis mezi theorií a jiným hospodářsko-politickým vyznáním.

Veliká úcta k anglickým národním hospodářům klasickým i sečetlost v jich anglických dílech působila zároveň na sloh, který ukazuje stopy těch vlivů. Tak hromadění různých přívlastků velmi obsáhlých před podstatnými jmény, což zajisté je proti duchu jazyka českého, dá se vysvětliti vlivem anglického stilu. Jinde zase některá rčení jsou považlivými germanismy jako »odezříti« (německé »absehen«) nebo směnku »vystaviti« (»ausstellen«) místo vydati. Často narazíme na věty stilisticky velmi neurovnané. V úvodu (na str. 3) nás přivítá hned věta (druhá vůbec): »To má svůj základ ve skutečnosti, že spotřeba obyvatelstva v mnohých zemích je při různých předmětech, pro hospodářský život předúležitých, odkázána na dovoz z ciziny, čímž povstává životní zájem na mezinárodních cenách dotčených druhů zboží a jejich kolísání, jednak ve znovu ožilé, úsilné snaze moderních států, sesíliti celním zákonodárstvím a jinými k povznesení domácí výroby a k omezení cizí soutěže směřujícími zařízeními postavení vlastního hospodářského celku na trhu mezinárodním.« Zajisté není to nejšťastnější stavba vět.

Nebo jiná ukázka (ze str. 61): »Bezprostředním účinkem zvýšení diskontní sazby bankovní, t. j. úrokové míry, za niž banka eskomptuje obchodní směnky, je v případě, stane-li se tímto zvýšením úroková míra banky podstatně vyšší, než je právě na volném trhu, to jest u jiných pramenů úvěru, hlavně jiných bank, zmenšení oběhu bankovek, a poněvadž bankovky jsou podstatnou částí oběhu peněz v zemi, tím i zmenšení oběhu peněz.« Pozornou analysou věty se dospěje dosti pracně k tomu, že jádro věty ostatních přívěsků zbavené zní: »Bezprostředním účinkem ... je ... zmenšení oběhu bankovek ..« Výrok je tu v řádku prvém, sponu »je« najdeme na konci řádky druhé a podmět až na konci řádky páté! Takové poltění vět zatemňuje podstatně jich srozumitelnost.

Tyto formální výtky však jsou bezvýznamnou maličkostí proti tomu, co dlužno bylo věcného spisku vytýkati.

Dějiny a dějepisci na mezinárodním kongresu historickém v Berlíně.

Napsal Dr. Vlast. Kybal.

(Dokončení.)

A) I. Retrospektivní a informativní část byla by tudíž hlavní částí vědeckého programu sjezdu českých historiků. Berlínský kongres po té stránce byl nejslabší, ačkoliv Římský kongres dal dobrý příklad, rozděliv svoje jednání ve tři formy: »comunicazioni« čili přednášky speciální, »relazioni« čili přednášky informativní a »temi« čili přednášky diskusní provázené resolucemi (ordini del giorno). Podle tohoto vzoru, poněkud změněného, »relazioni« čili bulletiny českého sjezdu obsahovaly by informativní, t. j. souhrnné a všeobecné přednášky z jednotlivých oborů věd historických, na př. z historie právní, z historie literární, z historie umění, z archaeologie, atd.

II. Druhou částí by byly přednášky speciální, ale pokud možno jen takové, které by přinášely výsledky osobního výzkumu v důležitých otázkách nebo výsledky dlouholetých studií méně známých, na př. studií diplomatických, biografických, topografických (historie českých měst, vlastivěda, církevní topografie atd.). České dějepisectví v dnešní době mohlo by se vykázati četnými výzkumy ve speciálních oborech nebo otázkách, a souhrn těchto výzkumů věcně nebo chronologicky předložený by ukázal zračitě jeho stupeň vývoje a pokroku; program bylo by lze snadno sestaviti, od Kristiána a sv. Václava až k Havlíčkovi, Palackému nebo Smetanovi. Kdežto bulletiny by byly zpravidla bez debaty, byly by přednášky speciální spojeny s debatou podle obvyklých řádů kongresových.[1]

[1] Ze seznamu předložených výzkumů v badání o dějinách českých by zároveň bylo patrno, zda a pokud jest možno přistoupiti k novému zpracování dějin českých. O této otázce často se u nás v poslední době mluvilo a psalo, zvláště po vydání Bachmannových dějin Čech; některé úvahy vyzní-

III. Rovněž s debatou byly by spojeny přednášky třetí skupiny, t. j. přednášky, týkající se methody a organisace historického studia. Methodologické přednášky, vlastně hádky, kvetou zvláště na německých sjezdech; příklad z Němec ukazuje jejich neplodnost a omezil by je u nás na nejmenší míru. Za to by hojně se mohlo přednášeti a diskutovati o otázkách organisace historického studia. I v tom oboru je mnoho vykonáno: stačí připomenouti rozsáhlý podnik bibliografický prof. Zíbrta, periodickou bibliografii prof. Pekaře a Kazimoura, akutní otázku českého Dahlmana-Waitze, chystanou Würdigung prof. Novotného, velké podniky publikační České Akademie a zemského sněmu českého i moravského, na př. Monumenta Bohemiae Vaticana, Sněmy české, Friedrichův Codex diplomaticus Bohemiae, Kameníčkovy sněmy a sjezdy moravské atd., organisaci českého a moravského časopisectví historického, českých a moravských spolků historických atd. To by byly otázky vědecké organisace v přesném slova smyslu.

B) I. Naskytly by se však i otázky méně vědecké a více praktické, či vědecké a praktické zároveň, při nichž věda přichází ve styk s praktickým životem a stává se činitelem veřejným. Mezi těmito otázkami první, protože přechodní místo by zaujímala otázka organisace archivů, státních, zemských, městských, farních i soukromých v zemích koruny české. Sjezd českých historiků by ovšem za daných poměrů ničeho nepřevracoval v této velké otázce historických studií; k tomu by neměl dosti prostředků ani dosti autority ani konečně dosti času; avšak mohl by otázku zdvihnouti a řešiti nejprvé theoreticky, to jest podati přesný, od odborníků sestavený obraz

---

valy dokonce v jakousi výčitku moderní škole českých dějepisců, že se o toto zpracování nepokouší. Nehledě k tomu, že v brzku dočkáme se prvního pokusu, nebude snad od místa poukázati zde na podobnou situaci současného dějepisectví polského, které také posud se neodvažuje moderního zpracování dějin polských, vyjímaje práce Brücknerovy, a citovati slova Kochanovského z »Atti del Congresso di Roma«, II, str. 604-605, která správně vyznačují příčinu, proč se ono zpracování dějin polských posud nestalo: »Snažili jsme se podati přehled dnešního stavu dějepisectví polského a ukázati karakteristickou, ne-li výlučnou převahu publikací archiválních a monografií nad díly rázu všeobecného. Tento důležitý zjev nemá za příčinu snad nedostatek schopných pracovníků, nýbrž pochází právě se stanoviska zcela zvláštního, s něhož se díváme na velké úkoly historie, to jest z obavy, abychom se nedali uchvátiti obrazotvorností nad stupeň, na němž jest ideálem jedině nestranná a přesná pravda.« Ostatně Akademie krakovská připravuje již souborné dílo o dějinách polských prací více autorů. Srvn. RH, 1909, Mars-Avril.

organisace a stavu pokud možno všech archivů česko-moravsko-slezských, jakýsi generální inventář inventářů těchto archivů, z něhož by vysvítalo, jaký jest dnešní stav toho kterého archivu po stránce jak vědecké, tak i veřejnoprávní a hmotné. Při tom by snad samo sebou namanula se otázka, jak leccos napravit nebo pomoci napravit, pokud by sjezd svou autoritou byl s to učiniti. Uvedu příklady: prof. Novotný vyslovil před časem v Pražské Lidové Revui myšlenku, jak by se mohla otázka vědecké a stálé organisace četných archivů městských upraviti pomocí mladých a vyškolených historiků, jichž přebývá pro školy střední. Myšlenka byla vyslovena, ale zapadla; pochybuji, že by jediná městská rada vzala ji v úvahu. Sjezd by byl s to dáti podobným myšlenkám publicitu a autoritu ve svých resolucích. Jiná otázka by byla otázka soustavného katalogisování českých rukopisů, otázka inventarisování českých archivů a publikování sumárních inventářů, jak se o ně nyní pokouší vídeňská společnost pro novější dějiny rakouské, — jiná otázka soustavného výzkumu cizozemských archivů pro české dějiny (poznalo by se, jak mnoho se již vykonalo a že dosud nemáme nevyhnutelného přehledu, jakým jest na př. vzorná kniha Langlois-Steinova »Les archives de l'histoire de France«), — opět jiná otázka zakládání a organisování odborných sbírek a archivů, jako by byl ústřední archiv hudební, ústřední archiv literárně-historický, ústřední archiv umělecký a divadelní, archiv žurnalistický, sbírky kartografické atd. Konečně nebyla by snad zbytečná otázka vysloveně vědecko-politická, pokud totiž čeští historikové jsou zastoupeni v centrálních ústavech vědeckých, jmenovitě v ministerských archivech vídeňských a v rakouských ústavech v cizině — všude tam, kde býti mají právo i povinnost.

II. Neposlední částí programu českého sjezdu historického byla by otázka vyučování historie ve školách. Archiváře a bibliothekáře vystřídali by profesoři a učitelé. Měl bych tuto otázku za podstatný a nanejvýš důležitý předmět sjezdového jednání. Nejednalo by se jen o vyučování historie na školách vysokých, nýbrž i na školách středních, obecných, měšťanských a odborných; nejednalo by se toliko o otázky institucí a osob, nýbrž také a zvláště o otázky methody a ducha pedagogiky dějepisu od škol obecných až k universitě. Namítne se snad: toť program příliš široký a za našich poměrů chimerický. Nesouhlasil bych: právě z celého komplexu otázek vysvitlo by, jaký jest dnešní stav historie na školách českých, jaký jest poměr a vývojová souvislost mezi historií na př. středoškolskou a vysokoškolskou a jaká jest potřeba reformy a možnost

reformy vyučování dějepisného u nás a za dnešní doby. Toto shrnutí, tato synthesa historie ne jako vědy knižní a literární, nýbrž jako svrchovaně důležitého činitele pedagogického, kulturního a národního byla by tím účinnější, čím by jasnější a silnější byly ideje, jež by ji ovládaly a orientovaly: to jest na jedné straně idea organického rozvrstvení a spojení vyučování dějepisného na školách středních a vysokých, po případě na školách obecných, měšťanských a středních, a na druhé straně idea vlivu a autority university, universitních profesorů historie, literatury, filologie, umění a práva na vyučování dotyčných nauk na školách nižších. Otázka je příliš obtížná a spletitá, než abych ji zde rozpřádal a jmenovitě abych zde dokazoval její praktickou, nedím důležitost, nýbrž užitečnost a výslednost na sjezdovém jednání. Pravím jen tolik: tak jako ve Francii, jako v Belgii a Hollandsku a jinde nelze v dnešní době snah po škole demokratické, laické a opravdu národní mluviti o historii a mlčeti o vyučování historie ve školách, tak ani v Čechách nelze historikům z povolání nezajímat se o vyučování historie nejen na universitě, nýbrž na všech školách. Historie je národní a občanskou morálkou, pravil kdysi francouzský ministr-historik Hanotaux, a hollandský historiograf prof. Blok pronesl v Římě krásná slova o úkolu historie ve výchově zvláště malých národů. U všech pokročilých národů otázka vyučování historie ve školách je v poslední době živě přetřásána; stačí uvésti Francii, tuto zemi stálého pokroku a nových, byť někdy příliš smělých popudů kulturního zdokonalování se; všichni přední historikové francouzští, Monod, Lavisse, Seignobos, Aulard, Lanson, Pagès, Hauser, Debidour a j., súčastní se činně a živě všech reforem školství v oboru historickém. Na našem sjezdu by se zajisté jednalo o historii na universitě, o přednáškách, o cvičeních seminárních, o zkouškách atd. Konstatovalo by se, co jest a co není a co by mohlo nebo mělo být; konec konců by se však tuším (vyslovuji jen svůj názor) došlo ke kořenu zla, ke střední škole, k násilnému odříznutí střední školy od university po stránce i organisace i methody i ducha. Universitní profesor bude potud marně zápasit při vyučování a zejména při zkoušení historie, pokud bude mít pod rukama naprosto nedostatečný materiál žactva vyšlého z dnešních středních škol českých; reforma universitního studia historie, pokud je nutná a žádoucí, není možná bez reformy středoškolského studia historie, a zdárná reforma středoškolská může se díti toliko se zřetelem, tu větším, tu menším, ke studiu vysokoškolskému. — Konečně byla by otázka vyučování historie na školách obecných, měšťanských a odbor-

ných; nebudu se o věci šířiti, ale se stanoviska programu a úkolu sjezdu českých historiků a pedagogů historie podotknu, že v poslední době jeví se v tomto směru živý zájem mezi naším učitelstvem, že se vyskytují pokusy aspoň theoretické o reformu vyučování dějepisu i v nižším školství, a že by sjezd mohl zde promluviti slovo s různých stanovisek, jmenovitě se stanoviska universitního.

Tyto otázky methodické a organisační mohly by býti provázeny otázkami praktickými, jako jest otázka dějepisných učebnic a čítanek (po způsobu francouzských Lectures historiques) nebo otázka atlasů (atlasu politicko-historického a zvláště kulturně-historického, jako jest výborné Album historique Parmentierovo, jehož české zpracování by bylo velice užitečné) atd. Naši přední pedagogové vysokoškolští, obecně známí, i naši pedagogové středoškolští, jako profesoři Winter, Jirásek, Metelka, Vančura, Kameníček, Dvořák a j. mohli by na svobodném a kompetentním foru odborném pronésti slova vzácné zkušenosti, rady moudré i pokyny a podněty obecně užitečné.

C) Na posledním místě mohlo by býti na sjezdu jednáno o historii, pokud se obrací k širokým vrstvám mimoškolským, ať slovem (v extensích vysokoškolských a středoškolských — i zde bylo by lze leccos říci), ať písmem (v populárních spisech dějepisných). Snad by došlo i k diskusím o poměru historie a historiků k českému trhu knihkupeckému a organisování informací o české vědě historické v cizině. —

Jak patrno, program prvního sjezdu českých historiků mohl by býti velice bohatý a rozmanitý; stačil by snad ne na jeden, ale na několik sjezdů, — což by bylo jen nový důvod pro jeho svolání. Mohlo by se však namítnouti: program se lehce sestaví na papíře, ale těžce se provádí ve skutečnosti; lehce se poměrně učiní synthesa historie a otázek s historií souvisících v knize nebo v revui, ale učiňte synthesu živou, shromážděte české historiky, za našich poměrů a za nynějších poměrů! Uznávám, že námitka je vážná, »delikátní«, jak říkají Francouzové, a že, nemá-li se sejít český sjezd historický, nesejde se z těchto motivů. Necítím se však kompetentním mluvit v těchto věcech, a ponechávám tudíž tuto otázku k rozhodnutí těm, jimž jedině v podobných případech společného zájmu rozhodovati přísluší. Dovoluji si toliko poznamenati, že, jak ostatně patrno z celého náčrtku, česká historie, jež by se měla svolat a shromáždit, je pojímána ne s hlediska úzkého pojmu vědy fakultní, nýbrž jako souhrn všech dnešních poznatků o minulosti našeho národa; to prakticky znamená, že by sjezd náš nebyl toliko sjezdem historiků

vlastních, t. j. učitelů historie a archivářů, nýbrž i archaelogů, historiků literatury a jazyka českého, historiků práva a ekonomie, historiků umění i historiků filosofie české.

Z tohoto pojmu historie by zároveň vyplývalo naznačení, kdo by měl sjezd organisovati. V cizích zemích kongresy svolávají buď zvláštní organisační komitéty, buď spolky a společnosti historické. U nás by sjezd mohly svolati: buď organisační komitét jednotlivců, buď spolky, jako jest Spolek historický, Klub historický, Společnost přátel českých starožitností, Jednota českých filologů, Všehrd, Matice Moravská atd., buď konečně zvláštní komitét České Akademie, Učené Společnosti a Matice Moravské. Nepochybujeme, že by kompetentní osoby vyvolily způsob nejvhodnější, a to jak po stránce morální, tak i po stránce hmotné.

Sjezdy se nesvolávají přes noc; zdar jejich zabezpečuje netoliko přesný a podrobný program, nýbrž i dlouhá doba příprav, vyjednávání a vypočítávání. Otázka, jež je zároveň námitkou, vzniká a stále se vrací: stojí to vůbec za námahu, duševní i fysickou, a za velké výdaje hmotné, svolat na několik dní odborníky, z nichž každý není přívržencem myšlenky, odpřednášet před osobami známými nebo lhostejnými několik themat, jež ten neb onen zpracuje na rychlo a nerad, jsa jinak zaměstnán, vzbudit několik diskusí více méně příjemných a užitečných, a rozejít se konečně s týmž neuspokojením vlastního výkonu, s týmž vědomím marnosti a zbytečnosti jakéhokoliv pokusu u nás společné a organisované práce většího stylu? Nestačí za našich poměrů, v nichž každý vědecky pracující je přetížen a rozptýlen několikerou prací najednou, tak brzo a tak snadno vyčerpán, ne-li zdrcen a zlomen, tělesně i duševně pod tíhou břemene, již mu ukládá malost prostředí, mladost a chudost kultury, již nutno jednou rukou stále stavět a druhou stále hájit, — nestačí, pravím, pracovat odděleně nebo v malých hloučcích vědecky vyškolených a pevně sorganisovaných podle společné methody a společného programu? Jsme již dosti silní a četní, abychom vystupovali z pracoven, ze seminářů a z učebních síní a rozpínali se podle moderních a modních hesel synthese, universalismu a styku vědy s životem? Není to vůbec jakási profanace vědy, vystavovat ji v slavnostním úboru na skvělé scéně kongresové, na níž obyčejně kult hrdin a ctižádost arrivistů a nedočkavých dědiců zatlačuje osoby i věci dobré, ale skromné? Voilà, les questions! — Chápu tyto otázky, t. j. starostlivost, která je klade, a nedůvěru i skepsi, které se snaží je zodpovídat. Přes to neuznávám jejich zásadní oprávněnosti. Každý nový

podnik vzbuzuje obavy a nedůvěru, — zvláště tam, kde se mnoho a rychle podniká. Věci jsou často jednodušší ve skutečnosti než v mysli, a to nejen proto, že mnohé ideály odprysknou při styku s realitou, nýbrž že mnohdy zdaru pomáhají příznivé okolnosti, jichž neočekáváme, protože jich neznáme. Svolání sjezdu, ač-li zásadně uznané, stalo by se snažší, kdyby se úkoly rozdělily a organisace ve velkém, kterou by přinesl sjezd, vykonala se v malém před sjezdem. Denis, mluvě nedávno o knize Lützovově o českých dějepiscích, pronesl slova, jež zdají se býti stejně prozíravá jako spravedlivá: »V poslední kapitole hrabě Lützov mluví s velikou správností a vřelostí o současných historicích českých, Kalouskovi, Rezkovi a Gollovi... Jedna věc mě však znepokojuje: nevidím dosti jasně za nimi m l a d é Č e c h y (la »très jeune Bohême«), novou generaci, která má udržovati reputaci slavné školy. Nechci nic přeháněti, a stačí prolistovati Český Časopis Historický, abychom si uvědomili činnost intelektuálního hnutí v Praze; jméno Pekařovo samo dokazuje, že raça negenerovala. Než konec konců táži se, zda jest dosti pracovníků na úlohu, kterou mají ještě vykonati, a také, zda se neuzavírají v horizonty příliš obmezené!« Nuže, právě tyto mladé Čechy historické by mohly na sjezdu a sjezdem dokázati svou existenci, svou životnost a — svou vývojovou spojitost s generací »slavnou«. Není pochyby, že historikové, kteří jsou nebo byli žáky Golla, Kalouska a Rezka, Riegra a Čelakovského, Gebauera, Hostinského a Masaryka, vykonali by dílo vědecké solidarity uvnitř a vědecké vyspělosti na venek, jež by bylo hodné snah a tradic generace, která odchází nebo bohužel již odešla.. Cítím však, že by zde lépe a vhodněji příslušelo promluviti ne horlivosti mládí, nýbrž zkušenosti a autoritě věku staršího, a ponechávám tudíž myšlenku svolání I. sjezdu českých historiků úplně úvaze a rozhodnutí kruhů kompetentních, aniž bych činil návrh jakýkoliv nebo appel na kohokoliv. Je-li myšlenka správná a zralá, probije se sama, ne-li dnes, tož později, a velice málo záleží na tom, kdo ji vyslovil a jak ji původně vyslovil.

V Paříži, v září 1908.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Zápas o obchodní smlouvy. — Finanční politika a nové projekty daňové.

Události, které jsou spojeny s naší obchodní politikou, nasvědčují tomu, že není naděje na klidný rozvoj našich obchodních styků s balkánskými státy. Jednou přeruší jej násilně zahraniční politika, po druhé odpor agrární anebo vnitropolitické poměry říše. Mezi těmito činiteli potácí se naše kocábka naší obchodní politiky bez pevného směru, a možno říci, že i bez cíle. Jest možno předvídat, jakým směrem konečně půjdeme, jest možno, aby náš vývoz mohl počítati, že v dohledné době poměry se ustálí, a že konečně bude moci pracovati opětně k upevnění našich odbytišť v sousedních státech balkánských? I kdyby došlo k jisté úpravě, dříve než zakotvíme, uplyne nynější perioda obchodně politická a budeme stát znova tam, kde jsme dnes. Tři vzácná léta jsou již ta tam. Pravda, Rakousko-Uhersko hledá dnes nového obchodního přítele na Balkáně, jímž má být Rumunsko. Je karakteristické, že právě Rumunsko stojí dnes v popředí naší obchodně politické přízně. Děje se tak nepopiratelně pod vlivem panovnických domů u nás i v Rumunsku a právě tato okolnost prozrazuje nového činitele v naší obchodní politice, činitele, který dává obchodní a všeobecné zahraniční politice tak úzké spojení. Bylo ode dávna zbožným přáním našich hospodářsky myslících lidí, aby cesty obchodní politiky byly více odloučeny od všeobecné zahraniční politiky, to, co v hospodářsky vyspělých zemích se rozumí samo sebou. Směr hospodářské politiky nedá se přece určovat osobními sympatiemi nebo antipatiemi panovnických domů. Druhý nemístný činitel, který působí na směr naší obchodní politiky, jsou vnitropolitické poměry.

A tu dlužno akcentovati okolnost, že strany i osoby jdou v hájení stavovských zájmů skoro vždy za hranici jich skutečné hodnoty, jen aby měly pro své voličstvo oslepující důkaz »neochvějné« neústupnosti v hájení jeho »práv«. Kam vede takovéto působení, jest patrno dnes ze složení na př. našeho poselstva na říšské radě. Konečně však se dá i takováto politická roztříštěnost snést, horší jsou účinky hospodářské demagogie politických stran a straniček na náš lid, který dnes nebuďe pomalu vědět, čí je, má-li se to říci vulgárně. Přirozený stavovský zájem jest pak podnětem k organisaci a k agitaci agrární a protiagrární, jak to vidíme dnes u nás a v Německu. Ze zuřivé oboustranné agitace

dochází dnes u nás téměř k plebiscitu o tom, má-li, či nemá-li být vláda zmocněna k uzavření obchodních smluv s balkánskými státy. Kdyby mělo rozhodovati jen to, jak dopadne plebiscit, bylo by došlo jistě už dávno k zákonu zmocňovacímu. Všade jinde by to bylo samozřejmo. Nikoliv u nás. Neboť Rakousko je státem s neudržitelnými a nemožnými vnitropolitickými poměry, a okolnost, že přijetí zmocňovacího zákona dělá takové potíže, jest nejmarkantnějším toho dokladem.

* *
*

Ministr financí předložil parlamentu nové projekty daňové k úhradě deficitů, které hrozí státnímu rozpočtu v r. 1910. O politické stránce finančního plánu bylo promluveno v předešlém čísle Naší Doby na úvodním místě. Zbývala by finančně politická stránka daňových projektů. Budoucí nové zdroje příjmů mají býti: daň z piva (70 h za stupeň alkoholu) jež má vynésti o 61·1 mil. K, daň z lihu (140 a 164 K za 1 hl alkoholu) má dáti vyšší výnos o 34·4 mil. K, osobní daň z příjmů, jež má býti zvýšena ve vyšších stupních příjmových, pak výdělková daň z podniků veřejně účtujících, které vyplácejí více než 10 % dividendy, má vynésti ročně o 10 mil. K více, daň z dědictví a z darování, jež má vynésti o 10 mil. K více, 47 mil. K mají vynésti zvýšené železniční sazby a 100 mil. K krýti pravidelný roční vzrůst příjmů, tedy celkem 262·5 mil. K. Naproti tomu odhaduje vláda vzrůst nových vydání, resp. úbytek příjmů na 264·8 mil. K, tak že nové projekty daňové dle odhadů vládních by ještě nestačily. Ve skutečnosti ovšem budou stačiti, poněvadž vyšší výnos železničních sazeb jest jen více méně libovolný odhad, který má za předpoklad minima výnosová.

Zkrátka, vláda by se tímto »plánem« prozatím spokojila. Prohlédneme-li projektované nové zdroje příjmové, připadá na daně nepřímé 95·5 mil. K, na zvýšení železniční sazby, což jest do jisté míry také daň, a to daň nepřímá, 47 mil. K, tedy okrouhle 85%, kdežto na daně přímé toliko zbytek. Pokud jde zvláště o železniční tarify, bylo zvýšení jejich sice odůvodňováno tím, že železnice státní nevykazují dostatečnou rentabilitu, že nevynášejí ani tolik, kolik činí obvyklé a státem skutečně placené úroky investovaného kapitálu. Poněvadž však jest nesporno, že veliké kapitály pohltily nejrozmanitější investice vojenské, jest zvýšení tarifů skutečně daní, a to daní, určenou specielně k zúročení, resp. amortisaci dluhů, vzniklých neplodnými vojenskými investicemi. Poměr mezi daněmi přímými a nepřímými jest v naší finanční soustavě velice pochybné hodnoty. Nepřímé daně kryjí zhruba odhadnuto více než ¾ vydání, přímé tedy ani celou ¼. V pokrokových kruzích poslanců říšskoněmeckých, kde otázka finanční reformy jest rovněž na denním pořádku, panuje názor, aby přímé daně, totiž ty, které tvoří přímé zatížení majetku, kryly aspoň ¼ rozpočtu. Není třeba odůvodňovati, že u nás, kteří máme dva rozpočty, z nichž jeden, totiž rozpočet říšský, sám jest kryt z veliké části z celních příjmů, tedy z daní nepřímých, a druhý více než ze ¾ z daní nepřímých, jest zapotřebí poměr ten ještě více upravit ve smyslu zatížení majetku. Spotřební daně dosáhly u nás vrcholu a bude-li finanční plán Bilińského přijat, najde se sotva asi druhý stát, na který by mohl

některý příští ministr financí ukázati, že má ještě vyšší daně nepřímé než my. Ostatně ani se zvýšením daní nepřímých není za dnešních poměrů věc jednoduchá. Celní ochrana a organisace podnikatelské umožňují přesunouti jakékoli břemeno na spotřebitele, tedy po případě také nové přímé daně. Pak jest ovšem otázka, kam za dnešních poměrů hospodářských zatížení majetku může zasáhnouti jako daň přímá a kde začíná být daní nepřímou. Jisto jest, že dnešní finanční systém tento poměr málo respektuje, jako na druhé straně vláda se nechce přiznati k tomu, že kartelní organisace jsou jediným možným podkladem dnešní finanční soustavy, která se opírá namnoze o jednostranné přílišné zatížení průmyslu, který jest nucen vyšší zatížení přesunouti. Jak přímo komicky se vyjímá, když členové vlády hlasují pro resoluci, která není ničím jiným než protestem proti kartelům, a současně se předkládají osnovy daňových zákonů, které by průmysl musily zničit, kdyby nebylo kartelní organisace. Otázky tyto se tedy nedají zodpovědět tak jednoduchým způsobem, jak si to představuje, bohužel, také většina poslanců rakouského parlamentu, která s lehkým srdcem přijala resoluci agrárního poslance Luksche, žádající zrušení cel na železo, železné zboží a stroje.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Výluka ve Škodovce. — Výluka kameníků a truhlářů. — Unie textilního dělnictva za r. 1907. — Československé odborové sdružení za rok 1908. — Odborové hnutí v Uhrách r. 1908. — Spolčovací právo v turecké sněmovně. — Zákon o obchodních pomocnících. — Sjezd konsumních družstev.

Spor v továrně Škodově urovnán odvoláním výluky, když se přihlásil dostatečný počet stávkokazů, kteří byli přiděleni do mostárny. Konečný výsledek je tedy úplná porážka stávkujícího dělnictva z mostárny. K tomu přispěly také nemálo rozhárané poměry v plzeňském dělnictvu kovodělném, které v první řadě přispěly k zachránění autority správy podniku. Autorita zachráněna, ale na jak dlouho? Správa továrny jistě sama se neklame o tom, že dělnictvo v mostárně po tomto neúspěchu složí resignovaně ruce v klín. Ostatní dělnictvo pak jistě jí neodpustí kaudinské jho, jímž musilo projít. Toto jednání, jímž mělo být dokumentováno úplné vítězství správy, je vysvětlitelno pouze vítězným opojením, neboť jest až nemyslitelně netaktní a netaktické. Škodovka poškodila si jím svoji vážnost více, než kdyby byla v boji prohrála. Běda vítězům!

*

Ve výluce kameníků v Praze a truhlářů ve Vídni nenastala žádná změna. Velká část vyloučených odebrala se na venkov, kde si našla zaměstnání, takže mají zaměstnavatelé malé naděje na vítězství. Stávkové fondy sice pociťují výluky tyto dosti těžce, ale přece ne tak, jako pokladny podnikatelů. Historie velkých výluk truhlářských

se bude opakovat: sesílení organisace dělnictva a zkáza několika menších zaměstnavatelů.

*

To by mohli rakouští podnikatelé již také vědět, že mzdový boj, i když skončí sebe nešťastněji, může poškodit organisaci jen nepatrně a jenom dočasně, nikdy ne trvale; neboť konečně rozhoduje celkový výsledek, a ten je pro organisaci vždycky příznivý. Na př. Unie textilního dělnictva vymohla roku 1907 dělnictvu zvýšení mzdy o 2,621.334 K, kdežto na členských příspěvcích bylo zaplaceno pouze 800.000 K. Z těchto příspěvků bylo však členstvu vráceno 50.697 K jako podpora v nezaměstnání, 8.781 K jako podpora cestovní, 28.127 K jako podpora mimořádná, 100.274 jako odborový časopis, na stávkových podporách 268.568 K, celkem tedy 456.447 K. Zkrácení pracovní doby vymoženo roku 1907 o 6,800.000 hodin. Na jednoho zaměstnaného připadá zvýšení mzdy o 45·10 K a zkrácení pracovní doby o 163 hodin. Tolik si dovede vypočítat dnes již každý dělník, že 2,621.000 je více než 344.000, kratší dobu pracovní v to ani nepočítaje, a že tedy příspěvky organisaci zaplacené jsou nejvýhodněji uložený kapitál.

*

Bilance československého odborového sdružení za rok 1908 je také příznivá. Bez boje smírnou cestou dosaženo v 56 závodech pro 6713 dělníků zkrácení pracovní doby o 1½ až 18 hodin týdně, a ve 166 závodech pro 16.125 dělníků zvýšení mzdy o 3 až 30 procent. Na 114 stávkách zúčastnilo se 6273 dělníků, kteří ztratili 156.329 pracovních dnů, a přijali od organisací 86.862 K stávkové podpory. Bez úspěchu skončilo 17 stávek, jichž zúčastnilo se 1111 dělníků po 59.587 pracovních dní, a v nichž vyplaceno 32.817 K podpor. Ostatní stávky skončily úspěšně.

Méně příznivá jest rozvaha odborového hnutí v Uhrách za rok 1908. Vedle hospodářské krise byla to »silná pěst« Andrassyho a Košutova, jež dolehly na organisace dělnické. Svaz železničních zřízenců čítající 13.000 členů, rozpuštěn, rozpouštěny i skupiny zemědělského dělnictva. Tím lze snadno vysvětliti úbytek členstva, 102.054 proti 130.120 roku 1907. Vydání organisací však stoupla, hlavně podpora v nezaměstnání, ze 315.760 K na 453.742 K, celkem pak stouply podpory ze 351.232 K na 836.734 K. Úspěšně působily organisace uherské i na pracovním trhu, opatřivše práci třiceti tisícům členů. Značnou překážkou zdárné činnosti odborové byly i neutěšené poměry politické. Korumpovaná vládnoucí strana, cítíci, jak se jí boří půda pod nohama, chápala se ve smrtelném zápase všech prostředků, aby na nějaký čas svoji plutokracii zachránila. Tím přirozeně trpěl veškeren veřejný život a ovšem i odborové hnutí. Není již možno takto dále hospodařit, to chápe v Uhrách každý, a jistě mnozí v hloubi srdce toužebně si přejí oktroyování volebního zákona, proti němuž se veřejně budou vzpírat, neboť z nynějšího úpadku není jiné spásy. Veřejně to vyslovily již i socialistické »Robotnické Noviny«.

*

Otázkou dělnických odborových organisací zabýval se již i mladý parlament turecký. Zpráva korespondenční kanceláře praví, že »ministr vnitra prohlásil dělnické syndikáty za škodlivé, protože by bojovaly proti cizím kapitalistům. Arménští poslanci tlumočili socialistické názory. Sněmovna se usnesla zakázati v zásadě dělníkům obecně prospěšných podniků zřizování syndikátů.« Historie se opakuje. Turecká buržoasie, včera ještě vyssávaná, dostavši se přec noc k moci, hledá, koho by ona zase mohla vykořisťovat, a nachází k tomu vhodnými dělníky. Úkaz, který se od velké revoluce dostavuje po každé revoluci buržoasní.

*

Zákon o obchodních pomocnících byl projednán již v panské sněmovně, a poslaneckou sněmovnou přikázán výboru. V basilejském kantonu provedeno 19. a 20. června hlasování lidu o zavedení nedělního klidu v živnostech obchodních. Zákon přijat velikou většinou. Zavádějí se jím poměry podobné pražským, naprostý nedělní klid mimo trafiky, fotografické dílny a obchody potravinami, jež mají nedělní klid pouze částečný.

*

Koncem června konán v Praze sjezd dělnických konsumních a výrobních družstev, sdružených v československém svazu. Po jednoletém trvání je ve svazu sjednoceno 118 družstev. Zprávu za rok 1908 zaslalo pouze 87 družstev, jež mají 14.267 členů, 7,180.309 K roční tržby, 172.567 K čistého zisku a 191.848 K reservního fondu. Nejsou to ovšem čísla nikterak závratná, ale vzhledem ke krátké době trvání a nepříznivým poměrům — postup obchodníků proti družstvům — celkem uspokojivá. Hlavním bodem jednání sjezdového byla otázka nákupu. Jednotná organisace nákupu je všeobecně uznávána nutnou, a sjezd důtklivě doporučil svým členům, aby používali prostřednictví velkonákupní společnosti »Jaroš a spol.«. *R.*

ŠKOLA.

První český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze ve dnech 27.–29. června.

První český sjezd pro péči o slabomyslné a školství pomocné v zemi, kde kromě pěti pomocných tříd pražských a jedné kladenské pomocné školství vlastně neexistuje, jest jistě zvláštností. Sjezd zdařil se po stránce vnější i vnitřní přímo skvěle, a možno očekávati, že bude míti značný vliv jak na zakládání a šíření citelně potřebného útvaru školského, tak na vnitřní zařízení jeho a organisaci.

Sjezd navštíven byl pěti sty účastníky, mezi nimiž nescházely ani vynikající špičky společenské. Odborné výklady podávali na něm jednak lékaři, kteří osvětlovali podstatu slabomyslnosti po stránce vědecké, po-

ukazovali na její vznik, druhy i možnost profylaxe, jednak pedagogové, kteří přirozeně obírali se otázkami vnitřního zařízení pomocného školství, jeho organisací, jednak i právníci, podávající dobré zdání o tom, jak by měl být náklad na pomocné školství uhrazován.

Docent Dr. Jos. Pelnář vykládal na sjezdu o nebezpečí, jež hrozí společnosti od slabomyslných. Ze 128 případů zločinnosti, jež vyšetřil, bylo 35, t. j. 27 procent, zaviněno slabomyslností. Je třeba nejen se starati o ústavy pro slabomyslné, což vyžaduje velikého nákladu, ale především o profylaxi výchovou nedospělých slabomyslných ve věku do 18 let. Slabomyslní nejsou jen ubozí, ale i nebezpeční, a ochrana jich není jen otázkou citu, ale věcí ochrany společenských řádů.

Prof. Dr. Ant. Heveroch pojednal o klinických tvarech slabomyslnosti získané. Slabomyslnost dle jeho přednášky bývá buď vrozená nebo získaná, a to buď následkem chorob mozkových (zánětu mozku a mozkových blan, ochrnutí, vodnatelnosti, epilepsie, úrazu hlavy), nebo následkem celkových chorob (infekčních, alkoholismu, nedostatečné výživy, rachitidy, kretinismu a j.) anebo nedostatku výchovy.

Školní lékař pražský Dr. V. Hüttel podával zprávu o pražských pomocných školách, jich žactvu, a mluvil pro požadavky s hlediska školního lékaře. Ve všech 5 pražských pomocných třídách je 116 žáků, z nichž 52 procent je z rodin chudých a 43 procent z nezámožných. Přes 80 procent z těchto dětí je stiženo tělesnými vadami a onemocní snadněji než děti normální. Pomocné školy třeba vypravovati hygienicky daleko pečlivěji než školy normální. Do jedné třídy nesmí býti přijato více než 15—20 dětí, o něž nutno se také starati, aby netrpěly hladem, zimou. O prázdninách měly by všechny děti ze tříd pomocných býti posílány na feriální osady. Všechny pomocné třídy mají podléhati pilnému zdravotnímu dozoru školního lékaře, který by měl zároveň spolupůsobiti při výběru dětí do tříd pomocných, vésti o každém dítěti podrobný lékařský dotazník, vědecky zpracovávat a využitkovat sebraný materiál k poznání příčin duševní méněcennosti dítěte.

Ředitel jediného ústavu slabomyslných v zemích českých Dr. Karel Herfort vykládal o zařízení ústavů pro slabomyslné. Vývoj ústavní péče nelze si dle jeho slov představiti bez současného vývoje pomocného školství, oba tyto druhy péče o slabomyslné musí se vzájemně doplňovat. Pomocná škola bez další péče o chovance své je věcí čistě illusorní. Veřejnost musí se i po propuštění starati o své chovance, jinak v těžkém existenčním zápase zahynou. Do ústavní péče řadí: 1. vzdělání neschopné, slepé, zmrzačelé idioty, 2. těžší imbecilly, schopné práce, ale málo nebo vůbec neschopné školní výchovy, 3. žáky pomocných tříd z malých měst a venkova, dokud nebudou pro ně zřízeny zvláštní třídy a 4. opuštěné a zanedbané žáky pomocných škol, pocházející hlavně z bídy velkoměst, u nichž nezmůže ničeho ani pomocná škola, rozšířená na denní internát. Tyto druhy chovanců měly by býti od sebe odděleny a proto jedině správný sloh pro ústavy slabomyslných je sloh pavilonový. Ve zvláštní péči měli by býti v ústavním zřízení mladiství slabomyslní zločinci, epileptické, slepé a hluchoněmé děti slabomyslné.

Výchovný ústav pro slabomyslné nesmí tvořiti nikdy součást ústavu pro choromyslné. Idioti a imbecillové měli by býti pod stálým dozorem ústavním. Doporučovaly by se pro ně agrikolní kolonie přímo u ústavu nebo v jeho blízkosti, nebo rodinná péče u řemeslníků a rolníků.

Lékař dr. Fr. Šimsa pojednával o alkoholismu a jeho vlivu na vývin slabomyslnosti. Zdůrazňoval fakt, že značné procento slabomyslných dětí je z rodin, oddaných pijáctví. Odstranit alkoholism je první úlohou při ochraně slabomyslných. Alkoholism působí poruchy duševní nejen u dospělých, ale i u dětí. Stát, který podporuje prodej alkoholu, měl by se postarati také o jeho oběti. Po této přednášce škol. insp. Zeman vylíčil poměry na českomoravské vysočině, kde alkoholism řádí v míře největší a kde děti jsou využitkovány do krajností při síťkování, ničícím síly dětské a mařícím ovoce školní docházky. Doporučil tyto poměry péči zemské komise pro ochranu mládeže.

Řed. dr. K. Herfort v druhé své přednášce pojednával o tom, jak pohlížeti na slabomyslné se stanoviska biologického. Slabomyslnost nezachvacuje lidský organism ve věku dospělém, jako většina chorob duševních, nýbrž již v době jeho vývinu. Příčinu toho třeba hledati v samém embryu, dále pak v chorobách a škodlivinách, které stihly tělo ještě v době jeho vývoje praenatálního, za porodu nebo v prvních dětských létech, kdy ještě vývoj mozku není ukončen. Jedná se zde tedy často o poruchy vývojové. Slabomyslné dítě je se stanoviska biologického problémem vývojové mechaniky nebo pathologické embryologie. V rozhovoru o této otázce prof. dr. Scherer poukázal na veliký vliv příjice na plod a vývoj slabomyslnosti. Příroda ovšem velikou úmrtností dětí z rodičů zatížených příjicí reguluje zdárný rozvoj lidstva.

Prof. dr. R. Jedlička pojednal odborně o některých vztazích vzrůstu kostí k idiotii a přednášku svou provázel bohatou řadou roentgenogramů, po většině kostí idiotů z Ernestina. Lékař dr. D. Panýrek přednášel o moral insanitě dětské. Podal zajímavé typy moral insanity a mluvil o jich příčinách. Zdůraznil nutnost příslušného soustavného studia a navrhl zřízení studijní ankety, která by připravila vše, čeho je pro studium a statistiku moral insanity českých dětí třeba. Doc. Dr. J. Janský pojednával o familiárních odrůdách idiotů. Doc. dr. F. Procházka vykládal o zaopatřování slabomyslných v chorobnicích, kde část slabomyslných nalézá zaopatření. V chorobnicích tvoří slabomyslní dnes značné procento. Slabomyslní však hodí se do nich jen tehdy, jsou-li náležitě zařízeny, je-li v nich postaráno o patřičné oddělení tělesně chorých od chorých duševně. Pohromadě si obě tyto kategorie nešťastných překážejí. Jeví se potřeba veřejných všeobecných chorobnic se řádně vypravenými odděleními pro slabomyslné. Úzce odbornou byla přednáška dra. J. Žižky o anomaliích chrupu a čelistí a jich významu v etiologii slabomyslných.

Z právníků zastoupených na sjezdu promluvil nejprve prof. dr. Aug. Mířička o slabomyslných v trestním právu. Slabomy-

slný může býti jednak předmětem trestního činu, jednak může i sám trestný čin spáchati. V prvním směru je žádoucí zvýšená ochrana slabomyslných proti některým způsobům trestných útoků, zvláště proti podvodu a útokům na čest pohlavní. Ve směru druhém zákonodárství trestní mělo by uznati existenci osob méně duševně příčetných a přijati zvláštní ustanovení o nakládání s nimi. Slabomyslný má býti trestán po spáchání trestného činu jen pokud k tomu je způsobilý, potom ale z pravidla mírněji. Slabomyslní nebezpeční zločinci měli by býti opatřováni ve zvláštních, náležitě k tomu zařízených ústavech, nebo dělnických koloniích, nebo by měli býti umístěni ve spolehlivých rodinách anebo pod ochranou zvláštních dozorců. U slabomyslných je na místě vždy individualisace co nejpečlivější.

Sekretář zemského výboru dr. A. Tůma pojednal o otázce, komu přísluší hradit výlohy na výchovu a opatřování slabomyslných. Není u nás dosud zemského zákona, který by na tuto otázku odpověděl. Odpovídají jen povšechné předpisy různých jiných zákonů. Pomocné školy a třídy možno pokládati za zvláštní odvětví národního školství a lze tudíž použiti analogicky předpisů o udržování obecných škol i na školy pomocné. Dle toho mají hraditi věcný náklad na pomocné školy příslušné školní obce, náklady pak osobní země, jimž se ukládá dle zákona chudinského zřizování a vydržování výchovných ústavů, spojených s internáty, za finanční účasti okresů a obcí domovských. Zastupitelstvo zemské omezuje se v tomto směru dosud jen na činnost podpůrnou. Poskytuje totiž stipendia na výchovu některých chovanců v jediném dosud soukromém spolkovém ústavě, v pražském Ernestinu. Slabomyslné osoby, neschopné výchovy, mohou býti opatřovány v chorobincích, jež sluší zřizovati okresním zastupitelstvům a větším obcím. Dosavadní počet chorobinců nevyhovuje však skutečné potřebě. Je nutno vydati zemský zákon, a než se tak stane, měly by býti potřebné školy a třídy pomocné zřizovány v mezích platných zákonů a za přispívání dobročinnosti soukromé. K referátu připojil uč. Fr. Sedláček poznámku, že 42 českých obcí je ochotno nésti věcný náklad na 50 tříd pomocných, ale odpírají právem náklad osobní, který přísluší zemi.

Soudce dr. Prokop Toman přednášel o slabomyslných se stanoviska práva civilního. Civilní právo nezachovalo se ke slabomyslným lépe než příroda, která je hrubě obdařila. Vyvinul se docela jistý druh pěstního práva ve společnosti proti slabomyslným. Občanský zákonník nezná slabomyslných. Právník, chce-li se dovolávati v tomto směru norem civilního práva, musí se utíkati k analogickému užití ustanovení, vytčených v zájmu právní ochrany zuřivců, šílenců a blbců. Tito tvoří jedinou kategorii osob, jež v trestním právu co do způsobilosti k trestním činům postavena je na roveň dětem pod 7. rok věku. Teprve osnova zákona o odnětí svéprávnosti z r. 1907 hledí tomu odpomoci a zavádí vedle kurately formu právní ochrany, kde osobám toliko lehce duševně chorým ponechává se jakási, byť i obmezená způsobilost k právním jednáním. Pod zvláštní ochranu zákonů mají býti postaveni ti, kteří jsou nezpůsobilí obstarávati si pro vady duševní své

záležitosti, dále pak blbí, kteří jsou zbaveni buď úplně možnosti užívati svého rozumu, nebo alespoň nejsou s to, chápati následky svých činů.

Třetí kategorii sjezdových referentů tvořili pedagogové. Prof. dr. F. Čáda, který byl předsedou sjezdového výboru a celému jednání neúnavně předsedal, proslovil slavnostní přednášku o významu péče o slabomyslné. Zdůrazňoval v ní potřebu prohloubenějšího studia dětí slabomyslných, které přirozeně bude míti i vliv na studia dětí normálních. Pak teprv bude možno přistoupiti k profylaxi a k léčení. Slabomyslný byl dlouho ponecháván osudu, dlouho byl odstrkován, posmíván a teprve na začátku XIX. stol. byly učiněny první kroky k nápravě založením ústavů v Solnohradě a zvláště v Bisertu u Paříže. Dnes již Německo má 90 ústavů pro idioty a spolu i pro epileptiky 120, v Rakousku je ústavů pouze 17, v Čechách 1 soukromý. Ponenáhlu došlo ke zřizování pomocných škol, a to nejdříve v Halle, v Saské Kamenici a j. Německo má dnes 320 pomocných škol a 1229 pomocných tříd, sám Berlín má 19 škol, zatím co v celém Rakousku je takovýchto škol pouze 17. Přednášející vylíčil význam péče o slabomyslné se stanoviska národohospodářského i sociálního, vytýkal potřebu racionelní péče o slabomyslné a dovozoval, že péče tato musí se státi povinnou, a že je třeba, aby slabomyslní byli nejen opatrováni a ošetřováni, ale přivedeni k tomu, aby se mohli státi produktivními členy společnosti.

Okr. šk. insp. J. Zeman vylíčil pedagogický význam pomocných škol. Vylučují-li se děti duševně slabé ze škol obecných, vybavují se jen z prostředí, v němž se jim dařit nemůže, ve kterém překážejí tempu školské práce a hynou. U nás není vědeckého odporu proti pomocným třídám. Zřizování pomocných tříd překáží však pedagogická lhostejnost, neznalost věci a úzkostlivá šetrnost činitelů, v jejichž rukou vlastně osud pomocných tříd leží. Slabomyslné dítě potřebuje k svému vývoji dlouhých cest, opakování, častějších návyků k dobru a mravnosti a na to obecná škola nemá času. Slabomyslný žák tu otupuje, nejeví prospěchu. V pomocné třídě, kam patří, je v popředí výchova, je možná hlubší analyse dítěte. Proto výsledky na pomocné škole jsou tak patrny, že i 80 proc. žactva může býti zachráněno. Cílem pomocného školství je výchova praktická, t. j. poskytnutí míry nejnutnějšího vzdělání, jehož slabomyslný je schopen, aby mohl poctivě si vydělati chléb a nebyl nikomu na obtíž. V pomocné třídě lze hlouběji vniknouti do duše dítěte, míti ohledy hygienické, poznávati příčiny psychopathických jevů a počítati se sníženou výkonností jednotlivců. Pomocná třída je pro dítě ochranou i v trestním právu, neboť právník nazírá jinak na člověka, jehož genesi duševního vývoje zná z dobrozdání školy pomocné.

Uč. Konrád Sedláček podal statistiku slabomyslných žáků na Moravě, srovnával poměry moravské s českými, mluvil pro zřízení moravského ústavu pro slabomyslné, jednal o léčení slabomyslných na Konicku a o návrzích zemského výboru a učitelské organisace moravské na reformu. Plán organisace pomocných škol rozvinul na sjezdu učitel pomocné třídy pražské Fr. Sedláček. Žádá se v něm samostatnost pro pomocné školy, které ve větších městech by

měly býti aspoň trojtřídní, přijímání dětí ze škol obecných, když ani po druhém roce postoupiti nemohou, doporučuje, aby školní povinnost v pomocné škole mohla býti rozšířena až do 15. a 16. roku, aby pomocné školy měly samostatné budovy se dvorem a zahradou, prostorné dílny pro hmotnou práci, řádné koupelny, rozšířené množství učebných pomůcek, vhodně vybrané knihovny. Učiteli a správci by měli býti pouze osoby odborně zkoušené, pro každou školu měl by býti ustanoven lékař. K návrhu insp. Michla sjezd usnesl se požádati Prahu, aby zařídila i vzornou trojtřídní pomocnou školu, jež by byla zároveň cvičnou školou pro učitelstvo.

Uč. pom. školy J. Čermáček přednášel o péči o slabomyslné jinde a u nás, uč. Ad. V. Obst o výchově slabomyslných v cizině, zvláště ve Švédsku a Anglii, uč. Mil. Šilha o dětech málo nadaných na Valašsku, uč. V. Rohlena poslal svoji přednášku z Anglie, kde dlí na studijních cestách. Objasňovala způsob péče o slabomyslné v Anglii. Uč. pomoc. školy Ed. Štorch předvedl některé momenty z praxe na škole pomocné.

Sjezdem schválená resoluce žádá zřizování škol pomocných nákladem zemským, jako institucí samostatných a bez internátů aspoň při počtu 10 dětí slabomyslných. V každém okrese žádá se aspoň jedna okresní škola pomocná. Každá pomocná škola měj vlastní budovu se zahradou, dílnami a sbírkami. Do pomocné školy mohou býti děti přijaty na žádost rodičů, na základě posudku sboru po návrhu učitele a lékaře. Maximum žáků 30. O děti, vystouplé ze školy pomocné, pečovati má komise pro ochranu mládeže.

Připomenouti ještě sluší, že se sjezdem spojena byla velmi zajímavá výstavka ústavů pro slabomyslné a školství pomocné.

LITERATURA.

Krásná:

Nové překlady ze slovanských literatur: Vl. Korolenko: »Les šumí.« J. R. Vilímek. — Wl. Reymont: »Komediantka.« E. Beaufort. — Elin-Pelin: »Bulharské povídky.« J. Otto.

Ze slovanských literatur bylo vždy hojně do češtiny překládáno a převládl-li ob čas v našem překladovém písemnictví kult belletristické tvorby západo- či severoevropské, pokaždé bylo to spíše jen chvilkové vystřídání vkusu, než trvalá záliba. Celková povaha slovanských autorů, jejich měkký soucit s malým člověkem a časté zdůrazňování mravní tendence i náboženského cítění u nich byly nám přec jenom vždy trvale bližší, než složitá problémovost nebo zas morální lhostejnost západní. A lze-li přes to mluvit dnes o mezerách, či nedostatcích českých překladů z belletrie slovanské, nutno základní příčinu hledat víc v nedosti správně pochopeném výběru překládaných spisovatelů

a knih, ne v poměrně malém počtu jich. Až někdy bude pořízen přesný a kriticky zpracovaný přehled po naší překladové práci z jednotlivých slovanských písemnictví, ukáže se, že se překládalo často velmi mnoho, ale že tu nebylo určitého směrového programu,[1] a že jsme si nejednou do poslední písmenky přeložili nepříliš hlubokého módního autora, zatím co jiní důležitější a myšlenkově i ideově bohatší pozornosti našich překladatelů důsledně ucházeli...

Vladimír Korolenko, z jehož bohaté povídkové produkce mimo populární sibiřské novelly bylo k nám posud v překladě převedeno roztroušeně jen několik drobných skizz, patří ke skupině ruských belletristů, po smutné reakci let sedmdesátých opustivších pole ideálů společensky politických a soustřeďujících se většinou na tvorbu netendenční, s náměty čistě uměleckými, psychologickými či mravními. Ke skupině representované hlavně jmény A. Osipoviče, Garšina, Albova, Barancevičе. V této skupině má však své zcela odlišné a samostatné místo, ani nepodlehnuv módnímu pochmurnému pessimismu, ani zas se nepřikloniv k směru smyslných požitkářů: zatím co převážná část jeho spisovatelských vrstevníků tvořila v mezích určitého, úzce ohraničeného látkového okruhu a svá belletristická themata nazírala příliš jednostranně, Korolenko vyznačuje se širokým světovým názorem, pestrostí líčených povah i bohatstvím životních zkušeností. Za hranici těsného, úzce vymezeného programu jeho belletristickou tvorbu vyvedly časté cesty Sibiří i jinými vzdálenými částmi Ruska, v němž jako politický pronásledovanec měnil neustále, než se dočkal nynější rehabilitace, místo svého pobytu. Odtud naučil se na život hledět očima zkušeného praktika, seznámil se s pomíjenými vrstvami lidovými, studoval současnou společnost i po stránce sociální a navykl si dívat se na lidské utrpení s měkkým, dojemně působícím soucitem, nepomíjeje ani zanedbávané tehdy složky mravní... V té příčině karakterisují ho obě povídky, jež tvoří jádro výběru u J. R. Vilímka, se záhlavím »Les šumí,« právě vydaného, velmi přiléhavě. První z nich, »Les šumí«, jako sociálního altruistu, druhá, »V zkažené společnosti«, jako mravně zaníceného psychologa. Podstata první povídky tkví tedy v sociální složce látkového motivu, u druhé jsouc dána mravně reformním pojetím sujetu... Les šuměl, zatím co se v jeho skrytém zákoutí odehrával kus kruté lidské tragedie: hmotná odvislost bývalých ruských nevolníků vede k zničení čtyř mladých lidí, z nichž tři jsou obětmi a čtvrtý potrestaným tyranem. Sociální poměry ruského mužického otroctví načrtány jen zběžnými rysy a pouze potud, pokud jsou nutny ke kresbě vnějšího pozadí pro daný belletristický příběh, jenž jest autorem motivován jako typický doklad reelních poměrů... V druhé povídce upozornil spisovatel na sebe jako na výborného znatele duše dětské, nerozeznávající ještě mezi sociálním dobrem i zlem a poddávající se prostě přirozeným, citem diktovaným instinktům srdce. Také tady vnější rámec povídkovému ději tvoří poloukrytá příroda

[1] Až na některé výjimky, z nichž zvlášť třeba vytknout výborně redigovanou »Ruskou knihovnu«.

lesní zříceniny a ani zde nezabývá se autor podrobnou malbou všeobecných podmínek, nýbrž jen s přesným zřením k danému námětu. Mravní základ, daný dětské duši vždy, i když tělo jest později zanedbáváno, a kažený ponenáhlu teprve společností nebo okolnostmi, hájen tu s hlubokou přesvědčivostí. Spisovatel dokazuje, aspoň snaží se dokázat, že pouhý chvilkový styk dítěte s dětmi sociálně zanedbanějšími nepůsobí na ně samo ještě demoralisačním vlivem, nýbrž může se pro ně státi vyzkoušením vlastní mravní síly a směrodatným utužením povahy v jejím dalším vývoji... V obou povídkách Korolenko prozrazuje vášnivého ctitele přírody a hlasatele návratu k přirozenému způsobu života neméně než dobrého znatele lidských povah i zaníceného demokrata.

Kult Wł. Reymonta, jenž tvoří se Żeromskim i Wyspiańskim pravou ústřední skupinu polské belletristické moderny a jenž ještě do nedávna i se svými oběma druhy neprávem byl kladen za Przybyszewského nebo Tetmajera, překročil už hranici autorovy vlasti a šíří se s intensitou téměř živelnou zejména na evropský západ. K rozvoji tohoto zahraničného kultu přispěla hlavně spisovatelova velkolepá lidová epopeja »Chłopi«, která ideovým významem i literární hodnotou zaujme jednou v literární historii domácí čestné místo vedle slavného »Pana Tadeusze« a hloubkou myšlenkovou daleko předčí populárního »Pana Balcera«. Před touto široce založenou kulturní kronikou lidovou doma a v užším světě slovanském z jeho literárního díla nejvíce zájmu soustředily na sebe dva velké romány, z nichž jeden, »Zaslíbená země«, jest látkově čerpán z rušného prostředí průmyslově obchodního a druhý jest obrazem intrikánského ovzduší hereckého i divadelního, maje výmluvné záhlaví »Komediantka«. Pokusil-li se v prvním řešit problém převážně sociální a otázku národního kapitálu výrobního, jednalo se mu u druhého o zachycení polského ústředí společensky uměleckého, z části i bohemsky městského. Tady i tam líčí však svůj vybraný terén jako živé moderní peklo a v obou případech jeho románové děje vrcholí neuspokojeně, zklamáním, skoro katastrofou. Vina netkví tak v autorově světovém názoru, jako ve způsobu, jímž podkresluje svá ústředí a karakterisuje své románové osoby, v povaze daného thematu. Reymont jako neobyčejně nadaný impressionista a jako povaha elementárně se vzpírající všednímu pojímání života dovedl i ve své továrně i na prknech divadelního zákulisí nalézt takové množství věrně odpozorovaných a v knize pak umělecky podaných detailů, že se pod touto širokou kresbou prostředí ztrácí občasná nejasnost dějové koncepce i nedostatky psychologické karakteristiky.

Reymonta, jako bytost silně vnímavou a energicky roztouženou po plném, sytém životním typu, jejž teď nalezl ve sféře selské, na vsi, od dávna nejvíce zajímal svět bytostí mimoprůměrných, fanaticky zanícených, ustavičně hledajících a stále klamaných, o temperamentu pohyblivém, rušných a živých, s velkým snažením, ale s nedostatečnou silou vůle a poměrnou neschopností činu. Takovou jest také titulní hrdinka »Komediantky«, Janka, jež, fysicky rozvitá a neustále poháněná ohněm své živelné povahy, nemá dost intelektuální schopnosti, aby přemohla nástrahy svého okolí, i stačila své ideály uskutečnit. Pro vlastní

neenergii padá jako obět poměrů a její velké snahy rozplývají se pod svorným útokem okolního prostředí. Při tom kreslí ji spisovatel jako průkopnici národní kultury, které však škodí povahová passivnost a malé zření k reálným podmínkám společenským. Kniha vrcholí skrytým závěrem, že až přijde silnější a vážnější povaha, zvítězí při stejném uměleckém založení nad poměry, z nichž Polákům vzejde přes dnešní překážky přece jen řada nových tvůrčích talentů i na poli divadelním a hereckém.

Z bulharské belletrie novodobé bylo poslední dobou do češtiny překládáno jen velmi málo, ač nemá právě nápadný nedostatek dobrých autorů a ač i větší výběr z ní by byl v mnohém směru poučný. Předně bychom z něho viděli, že písemnictví bulharskému nechybí dnes žádný z moderních oborů pracovních, a že jsou v něm jednotlivými ukázkami zastoupeny všecky směry nového tvoření literárního, za druhé pak mohli bychom v něm mít spolehlivý obraz místních, národních, společenských i kulturních poměrů, přehled po sociálně hospodářském ústrojí a informaci o povaze, zálibách i názorech dnešního obyvatelstva, bez toho odjinud nám ve své psychologii i v svých životních podmínkách jen kuse známého. V Elin-Pelinovi dostává se nám jednoho z nejvýznačnějších representantů nynější bulharské novellistiky, typického zástupce belletrie svým látkovým prostředím selské a vesnické, co do směru pak střízlivě realistické. Všech šestnáct drobných povídek a skizz, překladatelem Karlem Drožem účelně vybraných z autorových »Razkazů«, načerpáno jest z ovzduší selského, domkářského i vesnického, všemi zachyceny jsou karakteristické projevy denního života venkovského, ve všech hlavními jednajícími osobami jsou malí rolníci, chalupníčkové či podruzi zemědělští, a u všech šlo ne o ideové vyřešení nějakého problému, nýbrž jen o prosté, věrné i podrobné zachycení dané skutečnosti. Spisovatel zastavuje se u drobného, nemajetného bulharského sedláka, an schoulostivělého městského úředníka zaveze v noci lstivě do bažiny, aby sám mohl v čas varovat ubohého domkáře souseda před hrozící exekucí, s účastí vypravuje o duševních útrapách mladého vesnického sekáče, jenž po delším vnitřním boji vrací se za noci k opuštěné ženě, dávaje jí přednost před chvilkovým výdělkem, v několika variantech líčí drobné strasti venkovských vdovců i vdov a nenuceně prostinký způsob jejich vzájemných zásnub, jemným humorem obetkává nevinné episodky milostné i pijácké, nezastavuje se ani před tragickými případy drtivé lidové vášně, zhoubné vesnické pověrčivosti i občasného sklonu k zločinnosti, se zájmem popisuje žal hospodáře, jemuž tahoun padne na poli vysílením v nejpilnější práci, a jenž měkkým láskáním i naháněním hrůzy marně snaží se aspoň o několik hodin prodloužit mu potřebný pro sebe život... Nikde není tu v autorových jednoduše motivovaných příbězích překypující bujnosti povahové, jak vám někdy před očima vytryskne na vsi slovácké, vesničanům Pelinovým schází onen hluboký mravně náboženský základ, známý z východočeských románových kronik Terézy Novákové, i dumavá přemýšlivost J. Holečkova sedláka jihočeského... Bulharský vesničan podán zde belletristou, jenž jako učitel měl příležitost denně se s ním blízce stýkat a jemuž jako bystrému pozorovateli během let bylo umožněno vniknout

podrobně v jeho poměry i psychologii, jako člověk na venek drsný, hrubě rostlý, s nepříliš jemnými instinkty, na pohled nepřístupný delikátnějšímu citovému hnutí, či složitějšímu processu myšlenkovému, zdánlivě odpuzující kusým, nevlídným, úryvkovitě mrzoutským způsobem svého vyjadřování, jako prostý, nezjemněný a nevysoustruhovaný otisk obklopující ho drsné přírody i namáhavé polní práce. Přihlédneme-li však blíže k jeho převážně smutným, teskným příběhům i životním osudům a uvědomíme si na nich poměr jeho k ostatnímu světu, k sousedům, vlastní rodině, zvířectvu i zděděné půdě, rozpoznáme u něho pod tvrdým povrchem jiskru ryzího lidství, něžné srdce a schopnost čisté lásky. Nehostinná půda a těžké zaměstnání nenaučilo ho sice sladce uhlazeným obratům slovným, nedovede rozplývat se v naučené sentimentálnosti, bere život v jeho střízlivé skutečnosti a není autorem zidealisován ani ve svých povahových zálibách, ale zachoval si svou venkovskou samorostlost a nedotčen městskými mravy i odkázán na obdělávání rodné půdy, nezná ani náboženské axaltovanosti, ani spolkářského či knižního theoretismu. Žije, jak se za daných a jím samým nezměnitelných poměrů žít dá, úvahami o vnějším světě si hlavy příliš neláme a kulturně jest poměrně málo vyvinut, ještě daleko méně než na př. vesničan Raisův, za to však má houževnatost, trpělivost a vytrvalost své tvrdé přírody. *D.*

Poučná:

Hanuš Kuffner: Husitské vojny v obrazech. — F. V. Vykoukal: Dary přírody. — John Ruskin: Dvě stezky. — Knihovna českých esperantistů: Úvahy o jazyce mezinárodním.

Hanuš Kuffner, Husitské vojny v obrazech. Sbírka 59 mapek a plánů k dějinám válek i válečnictví husitského se stručným výkladem zobrazených dějů. — Král. Vinohrady, b. r. (1908). — Nákladem vlastním. Str. 94. 8°.

Účel knížky vyjadřuje autor ve stručném úvodě takto: »Zobraziti na mapkách, co Palacký, Tomek a jiní historikové sdělují o nejslavnějších válkách českého národa, i shrnouti v řadu obrazců, co roztroušeno a obšírně vykládáno v objemných svazcích dějin, znázorniti výkony strategické a taktické, jimiž ve století XV. prosluly voje husitské za vedení Jana Žižky z Trocnova, Prokopa Holého a jich soudruhů.« Tedy účel čistě praktický. Kniha nechce býti, než pomůckou při studiu válek husitských, jakýmsi historickým atlantem k dosavadní literatuře (již v následujících »Vysvětlivkách« uvádí se literatura hojnější), jejíž výsledky činí čtenáři přehlednými. Je v tom veliká přednost knihy a pro studium předmětu podává se jí pomůcka velmi názorná a vhodná. Svému praktickému účelu kniha snaží se vyhověti poctivě a se zdarem. Možná, že ve všem grafické znázornění jednotlivých pochodů nebo obratů vojenských není zcela přesné, nebo nekryje se zcela s prameny — neměl jsem příležitosti kontrolovati vývodů autorových, zdá se mi však již při běžném prohlížení zdařilých jeho skiz, že autor nespokojuje se všude jen znázorňováním

výsledků cizího badání, nýbrž doplňuje je názory vlastními, jsa do jisté míry v praktické moderní taktice odborníkem. Odborníctví toho druhu může býti velikou výhodou — usnadňuje jistě ve mnohém porozumění pramenům, úplnému laikovi nesnadné, — ale může také lehce svésti na scestí potud, že se na jeho základě vnáší do pramenů s dnešního stanoviska něco, co tehdejšímu válečnictví bylo cizí. Nevím, je-li knize Kuffnerově možno výtky toho druhu činiti, opakuji, že jsem jeho vývodů nekontroloval. Ale i v tom případě, že by tomu bylo tak, nespatřoval bych v tom velikou závadu. I při možných omylech pokus o znázornění husitské taktiky (a zde zvláště výklady, výňatky a plány o pohybech hradby vozové v příloze) poslouží první informaci velmi dobře, a zůstane záslužným, i kdyby byl mylný. Překvapí, že kniha vyšla nákladem autorovým; zasloužila by pro lásku a píli, s níž jest pořízena, aby náklad změnil se v zisk. *V. N.*

F. V. Vykoukal. Dary přírody. Sbírka kulturních obrázků. Nákladem J. Otty v Praze, 1905. (České knihovny zábavy a poučení č. 18.)

Knížka, na niž z nahodilých příčin pozdě upozorňujeme, obsahuje pestrou mosaiku obrázků o řadě bylin dalekou většinou jedlých, dále o nápojích člověka, ke konci pak zařazeny oddíly o dvou zvířatech, málo podobných, pávu i — vepři. V každém obrázku sleduje se původ, rozvoj a kulturní význam předmětu od dob nejstarších, zvlášť v antickém starověku a u národů slovanských: srovnávací filologie je při tom autorovi dobrou pomůckou, mythologie, prostonárodní i umělá poesie vydatným pramenem výkladů. Sčetlost Vykoukalova v literaturách starých i nových, jmenovitě pak v české jest vskutku neobvykle rozsáhlá: tak v oddílu o švestce citují se staré báje antické, doklady z Ovidia, Vergilia, Horáce, Columelly, Plinia, Martiala, články Winterovy i Q. Mansveta a j., z nichž dovedl autor vybrati samé detaily zajímavé a poučné. Sem tam mihne se i satirický šleh neb narážka na dnešní naše poměry, ale v celku zůstává si autor svému kulturnímu schematu všude věren. Spisek vyšel sice v knihovně, určené studujícím středoškolským, ale přečte jej s chutí a užitkem i dospělý člověk, prostý i inteligent. *P.*

Umění a řemesla: *John Ruskin.* Dvě stezky. Přel. V. A. Jung, 1909, str. 200. Nákladem Jana Laichtera.

Jednou z nejdůležitějších složek kultury jest umění. A poněvadž kultura jest vyvrcholením osobitosti národa v jeho nejvyšších a nejčistších projevech života, není pochyby, že i umění musí býti konkrétním projevem nejvyšších snah a tužeb národa. Ono nemůže vyhýbati se žádné stránce života, ale nesmí se jím dáti strhnouti k banálnosti, nemůže od něho v tupé hrdosti se odlučovati, ale nesmí plichtiti se s jeho všedností. ono vede, nedávajíc se sváděti, ono jest nepřemožitelno ve svém projevu a nedotknutelno ve své všelidské čistotě. Jeho kolébka jest v srdci a hlavě člověka, jeho chůvami jsou Láska, Soucit, Pravda.

Tohoto umění všelidsky vzneseného a národně povznášejícího jest apoštolem Ruskin. Jednou z oněch knih, v nichž obzvláště bije se na sociální význam umění jako projevu hlubokého citu a čisté lásky k bližnímu, jsou jeho *Dvě stezky.* Jest to patero duchaplných přednášek, v nichž Ruskin jasně a živě snaží se v posluchačích vzbuditi správné

představy o podstatě výtvarného umění, spočívající na lásce k přírodě a lásce k člověku. Jen správné pozorování a vyjadřování faktů přirozených dává mu život a vzrůst, jen takové umění slouží i k vzrůstu národa, v němž se provozuje. Velká vznešená idea tvoří v každé době jeho cíl, k němuž vše se soustřeďuje; v antice dokonalé vyjádření formy lidského těla, v renesanci dokonalé vyjádření lidského citu a správného účinku světla i stínu. Jakou sílu poskytuje studium přírody umění, vidíme na normanském umění, vyvrcholujícím v prvé gotice. Toto studium (zvl. lidské postavy) a invence umělecká daly vznik oné kompoziční síle, která nás u ranné gotiky uvádí v úžas. A vůbec i později se přesvědčujeme, že dokonalý ornament vytvořiti dovede pouze umělec dokonale zobrazující tělo lidské, že síla dekoračního umění neleží ve vymyšlování nových poměrů linií a barev, nýbrž ve schopnosti figurální komposice. Proto velké umění je všelidské, věčné, jeho jediný zákon jest: správně se dívati a správně věc dělati.

Dnes se mnoho mluví a pracuje o dekoračním umění, ale všecko umění může býti dekorační, a to největší je právě dekorační (Michelangelo, Tizian). Jen musí odpovídati látce, z níž se pracuje, místu, na němž se umisťuje, úkonu, jenž se mu přikazuje. Obětovati celku jednotlivosti, aby přirozenost jeho získala, jest mistrovstvím. V moderní době úžasně stoupá zručnost a mizí kompoziční důvtip. Umělecká řemeslnost zatlačuje vlastní umění. A přece i naše doba musí žíti svým vlastním uměním, rozšířiti je na všecky lidi, socialisovat je. Ne umění pro pýchu boháčů, nýbrž umění pro okrášlení domova chudých, pro jich radost a blaho! Naše kultura hledá blahobyt a vzdělání i nejmenších bratří.

Síla umělcova není ve vynalézání nového stylu, nýbrž v dokonalém využití stávajícího usilovnou prací, plodnou obrazotvorností, živou citovostí. Pohleďme na architekturu. Ona vyrůstá ze skulptury, tato jest matkou její. Každá částka dekorativní musí býti nejen krásná, nýbrž i účelná. Proto umělec musí znáti život v přírodě, aby výtvorům svým dodal životnosti, charakteru. Proto musí s láskou přilnouti k tvorstvu a umění, i k těm, pro něž tvoří. Láska k bližnímu jest mocný zdroj invence umělecké. Poslední přednáška jest vlastně sociologická apologie chudiny naproti jejím utiskovatelům, která vyvrcholuje silně patheticky: »Každý člověk, zrozený na tento svět, má na vybranou státi se buďto dělníkem anebo vrahem: či ruka není na kleči pluhu, je na rukojeti dýky.«

Ruskin mluví přímo k rozumu a srdci, bez strojené duchaplnosti a bez osobivosti. Co za pravdu má, to hlásá bez hledání popularity, bez vyvyšování. Jeho velikost jest v jeho skromnosti, jeho síla v čisté lásce k umění, v hluboké úctě k uměleckému dílu, ve velkém soucitu k ponížených. Jeho kresba má mohutnou linii, jeho obsah pevný humanitní ideál. Není moralistou a přece vše založeno na hlubokém základě mravnosti. Jeho kniha k sobě strhuje přes odpor k jistým závěrům, povznáší svou čistotou cíle, uchvacuje svou vervou. Jest skutečným obohacením literatury, a nakladatelství zasluhuje dík za vydání překladu. Kéž by hojně se rozšířila, přátel si získá bez reklamy. Hojnost reprodukcí znamenitých děl uměleckých na tónovaném papíře jest jí velkou ozdobou, tisk je čistý.

překlad plynný a ladný, bez chyb jazykových a tiskových. Velmi slibný začátek pro novou sbírku. *VJD.*

Úvahy o jazyce mezinárodním. V Praze, 1909, nákladem Svazu českých esperantistů (Knihovny českých esperantistů sv. I.).

Brožurka podává překlad pojednání Podstata a budoucnost jazyka mezinárodního, které kdysi uveřejnil »jeden z nejstarších esperantistů« a jež tuto přečeštilo několik členů pražských ze Svazu českých eperantistů. Anonymus snaží se tu dovoditi, že jazyk mezinárodní přinesl by lidstvu obrovský prospěch, že jeho existence je docela možna, ba nutna tak, že k jeho zavedení dříve neb později nezbytně dojíti musí; vykládá dále, že to může býti jen jazyk umělý, co nejsnazší a nejjednodušší, při tom přece ohebný, přesný a dokonalý, čemuž všemu vyhovuje prý jediné esperanto, které daleko vyniká nad všecky umělé produkty toho druhu, zvláště nad volapük. Pro úkol mezinárodní řeči je prý teď esperanto jediným kandidátem bez konkurence na celém světě, neboť není pravděpodobna možnost, že by si někdo chtěl dát znovu tak těžkou práci a konstruovat jiný umělý jazyk, a s druhé strany není vyloučeno další ještě zdokonalení a zjednodušení esperanta.

Nelze upříti, že v theorii potřeba společné jakés mezinárodní řeči bude se stále cítiti živěji a že vskutku esperanto od počátku XX. stol. šíří se úžasně; dle dodatku spisku je dnes prý již přes 1200 propagačních spolků esperantských, vedle toho řada spolků odborných, přes 300 informačních kanceláří, na 80 časopisů esperantských, dále učebnice, slovníky, překlady ze všech téměř jazyků — zkrátka esperanto proniklo do všech zemí a všech vrstev společenských a nadšení jeho propagátorů je vskutku dojemné. To vše ovšem nijak nezodpoví otázku, proč vzájemné dorozumění musí býti jen a jen cestou jazyka docela umělého, a proč nelze přijmouti na př. angličtinu, řeč rozhodně též jednoduchou a neobyčejně rozšířenou, vskutku světovou: v tomto bodě je právě raison d'être celého hnutí esperantského a přiznávám upřímně, že právě o této otázce mne výklad knížky jinak sympatické nedovedl přesvědčiti o naprosté nevyhnutelnosti umělého jazyka vůbec a esperanta zvláště.

Připomínám, že zatím došlo již k nové fasi esperanta: mezinárodní delegace, jejíchž prací účastnili se mimo jiné i známý kodaňský jazykozpytec Otto Jespersen, slavista Baudouin de Courtenay a francouzský filosof Couturat, zdokonalila esperanto ve formu, již dle počátečných písmen »internaciona lingua di la delegitaro« dáno jméno »ilo« (nebo ildo či lido). Existují zas již časopisy tohoto nového jazyka (hlavní orgán s názvem Progreso, vychází redakcí prof. Couturata v Paříži), vydávají se zas gramatiky, lexika atd. — — zkrátka ukazuje se v praxi, že autor našeho spisku byl v omylu, myslil-li si, že esperanto je snad již posledním jazykem umělým: právě »ildisté« v oné delegaci vypočetli řadu jeho vad a nedokonalostí. Připusťte zásadu umělého jazyka a nebude konce lidské vynalézavosti a — touhy po slávě.

Kd.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Co toto píšeme, doznívají výroční oslavy Husovy, a než se bude čísti, budou skončeny docela. Je dosti divno, že jsme na tomto místě snad nikdy ještě neuvažovali o jejich způsobu, účelu a účinku. Přece sem náležejí; nejen proto, že se zabývají osobností náboženskou a církevní, ale že se přímo dotýkají dnešního náboženství a církevnictví. Církve je pořádají a církve je zarážejí. Úvaze o náboženství a kritice církve se nevyhne při husovské přednášce žádný řečník, nechť sám stojí jakkoli, i když na příklad veškeré náboženství mu spadá za jedno s klerikalismem, anebo jest mu něčím pouze středověkým; tím víc ovšem, když sám nábožensky stojí na Husových základech, ač se s ním ani v tomto bodu neztotožňuje.

Neuvažovali jsme dosud o Husových oslavách. Ale je třeba to učinit. Je dobře, že to nečiníme každého roku. Stačí přehled vždy za několik let jednou. Letos jsme si umínili již dříve učinit o nich zmínku. Pohnutkou k tomu byla nám letošní památka kutnohorského dekretu. Jí ještě více než jindy nabývala památka Husova rázu národnostního. Tento moment nesmí chybět v žádné upřímné vzpomínce na Husův život. Ale není správné, když i vzpomínka na jeho smrt budí pouze myšlenky nacionální. Nechť si kdo stojí církevně nebo nábožensky jakkoli, pravda historická vyžaduje neúprosně, aby Hus byl vyličen jako osobnost náboženská. Kritika jeho náboženského stanoviska nemusí chybět, moderní stanovisko náboženské nebo nenáboženské může a má býti vytčeno. Ale vynechávat moment náboženský ochuzuje památku a seslabuje slavnost Husovu.

V posledních létech nepřinesly slavnosti Husovy nic nového, nic potěšitelného. Před časem byla takovým radostným zjevem společná imposantní studentská slavnost Husova, ať při ní mluvil jednou universitní professor, po druhé universitní student. Ale od studentské slavnosti Husovy bylo od té doby upuštěno. Letos vzpomněla si část, značná část studentstva na Husa zas, na Kutnohorský dekret a s ním souvisící druhý rektorát Husův, ale způsobem dosti vnějškovým: demonstrací proti pravidelně se opakujícímu a na letošek připadajícímu rektorátu z theologické fakulty. Mnohému se bude zdát, že vystoupení to bylo místné, platné. Skutečně rektorem nebude na rok 1909—10 theolog. Ale zdá se mi, že taktická chytrost theologické fakulty nejvíc přispěla ke zdání úspěchu. Mne a mnohé jiné naplňuje tento úspěch smíšenými city. Toto vítězství se mi zdá příliš laciné. Zdá se mi, že pramálo padá na váhu, nebude-li rektorem professor theologie letos, když jím bude roku příštího nebo dalšího. To je jenom pohodlné pošinutí problému. Váha theologické fakulty v universitě se tím nezmenší, vliv církve na lid i — na studentstvo se tím nepodvrátí. Na katolických sjezdech, jako v září v Hradci Králové, bude dál mluviti celá řada studentů a graduátů ze světských fakult. Demonstrace tato tedy má dle mého soudu jenom negativní obsah. Negací se nepořídí nic. Positivním pokrokem by byla snaha umožniti na universitě podrobnější studium husitismu též

po stránce náboženské a theologické, třeba zvláštní stolici pro náboženské dějiny českého národa. Anebo — nezarazíme se ani před kacířstvím, jež mnozí moderní lidé prohlásí za středověké — zřízením protestantské fakulty theologických věd. Proti tomuto požadavku však postavila se táž část studentstva, která letos demonstrovala proti rektoru theologovi. Že theologická fakulta nebude vyloučena ze svazku universitního, je každému znalci poměrů absolutní jistotou. Všecky demonstrace proti ní jsou planým mluvením a ranami do větru. Má-li se její význam paralysovat, lze to jenom jakousi protiváhou. Rozmnožením fakult snížil by se vliv jaksi číselný dosavádní jediné, obsahem a duchem fakulty nové korrigoval by se její vliv duševní a mravní. My jako celek víme málo o náboženství vůbec, o dějinách křesťanství, o srovnávací náboženské vědě, o české formě a českém duchu náboženství. Proto vládne u nás jediná církev a její klerikalism, proto je možné povrchní mluvení a psaní a přednášení o křesťanství, které by před obecenstvem jenom trochu soudným bylo stiženo výsměchem, u nás však budí obdiv a aplaus.

Před léty studentská slavnost Husova byla radostným obohacením obvyklého programu červencového. Od té doby nelze zaznamenati nic takového. Není jím na příklad letošní tábor, pořádaný Volnou Myšlenkou na Lipanech. Způsob, jakým tyto kruhy oslavují památku Husovu, je příliš tendenční a zase negativní obsahem a příliš zevnější a agitační formou. Proto nebude účinkovat.

Vůbec lze povšechně říci, že slavnosti Husovy nepřinesly a dosud nenesou celku takového užitku, jaký se od nich sliboval a očekával. Proč to? Příčiny jsou různé. Evangelické slavnosti Husovy zůstávají pravidelně omezeny na účastníky evangelické. Katolíci, i protiklerikální, se jich většinou straní. Ostatní slavnosti spolkové pak trpí povšechností. Řečník se zpravidla vyhybá náboženskému momentu: při církevní stránce se spokojí věcmi známými a tolikrát opakovanými, že nepůsobí, leda budí vědomí: děkuji tobě, Pane, že už nejsme takoví. Hlavní důraz klade průměrný řečník na význam národnostní. Co tu přinese nového? Vybízí: buďme jako Hus, milujme svůj lid, hajme jeho práva proti odvěkým nepřátelům, pěstujme svůj jazyk! — Může to účinkovat? To se řekne při každém svěcení spolkového praporu, při každém desetiletém jubileu jakéhokoli společenstva.

To všecko působí dohromady, že slavnosti Husovy hodně ovšednělý, a bývají také čím dále tím méně navštěvovány. Velké účasti se těší tam, kde jsou nové. Ale tam, kde se už několikrát opakovaly, upadaly.

Zjev tento jest zarmucující. Nemělo by se připustit, aby 6. červenec ovšednělý.

Nápravu by tu mohli zjednati řečníci. Ti jsou totiž hlavně vinni úpadkem. Přednášky o Husovi se jim staly šablonou: životopisná data, stesk nad zkažeností církve, obdiv Husova hrdinství, sentimentality o jeho utrpení a smrti, výzva o lásce k národu — to je rámec i obraz.

Husova osoba a doba, jeho názory a podněty, dozvuky historické, účinky sociální, mravní, srovnání s přítomností, naše stanoviska

v poměru ke stanovisku Husovu, české náboženství, poměr Čechů k církvi — tu je tolik vděčné, bohaté látky, že jen mechanismus pohodlnosti z toho nevykřeše jiskry plodných, činorodých podnětů.

Než sevšednění, raději nic! Na to je nám památka Husova příliš vzácná!

* *
*

V protestantském světě slavili začátkem července 400. narození Jana Kalvína (10. července). Nejen Ženeva, místo jeho působení, a to její církev a kolej a universita a stát a sdružení pro zřízení reformačního pomníku slavnostmi skoro desetidenními, nýbrž celý reformovaný svět. Ano i lutherská větev reformace, jiným směrem a do jiných forem vyrostší, připomínala si význam ženevského reformátora. Reformace typu kalvínského rozšířila se z »protestantského Říma« do celého světa. Osvědčila větší expansivnost než lutherská, ač začátky její byly skromnější a postup nesnadnější.

Kalvínovy principy a podněty mají důležitost nejen pro přívržence církví, vzniklých z jeho reformace, nýbrž pro novověk vůbec.

Význam Kalvínův nespočívá tak v původnosti jeho theologie (Harnack a lutherští theologové vůbec označují jeho theologii za epigonskou), jako spíše v organisaci náboženskocírkevní praxe a v jistých principech, které z náboženství přešly do mnohých jiných oborů lidského ducha, i do školství, ano i do politiky. Kalvinism vytvořil pro nový věk moderní životné náboženství. Učinil náboženství individuelním, obnovil jeho praktičnost, církev zdemokratisoval, vyloučil z ní a znemožnil v ní převahu živlu duchovenského, znemožnil v ní vývoj v klerikalism, učinil reformovaný protestantism církví lidovou. Demokratismem církevním vzbudil demokratism politický a sociální. Není nahodilé, že demokratická politika a forma vlády vyrostla z půdy zabrané kalvinismem, v Anglii a Americe. Někteří historikové připisují vzrůst, sílu a svéráznost Spojených Států severní Ameriky přímo vlivu náboženství kalvínsky zúrodněného.

U nás je náboženství vždycky něčím konservativním, církev je přímo baštou zpátečnictví. Tak je tomu ve všech katolických zemích. Protestantism však, alespoň ve formě kalvínsky presbyteriánské, stojí v politice a vůbec kultuře jinak. (Anglikanism a lutherství, tedy dvě jiné, odlišné větve protestantismu, zabírají jakési střední místo, nejsou tak konservativní jako katolicismus, ale také nejsou principem politického pokroku a demokratismu; demokratism v Anglii na příklad je spíš ovocem kalvínského independentismu, který se osvědčil tak vnitřně silným, že mu neodolala státní církev anglikánská a anglický stát ani lid.) Na nás divně působí, když vidíme, že v Americe, ve Skotsku a jinde lidé nábožensky nejživější a církevně nejkonservativnější jsou hybnou silou politického demokratismu, republikanismu, liberalismu. Na to hledí Čech s neporozuměním. Chybí mu klíč k rozřešení. Klíčem tím je kalvinism. Kalvinism si vybojoval náboženskou svobodu ve Francii, v Hollandsku, v Anglii; naučil se cenit svobodu každou a vyvodil ze svobody náboženství svobodu vůbec. Osvědčilo-li se kde náboženství jako princip

pokroku, tedy jistě ve své kalvínské formě. Presbyterianism vypěstoval laiky starající se o církev, zodpovědné za sbor; z těch pak rostli muži starající se o obec, o stát. Kalvínský individualism učil lidi pracovat, myslit — to přes »fatalism« praedestinace; založil směr ústící v industrialismu, rozvoj praktické činnosti.

V Ženevě slaví památku narození Kalvínova nejen církev, nýbrž též kollej a universita. Školství ženevské totiž šlo parallelně s reformou církve a náboženství. Zreformovaná církev se stala matkou moderní školy a namnoze dosud zůstala.

Všecko to je pro nás v Čechách něčím nezvyklým, skoro neuvěřitelným. Naše reformační církve měly sice též styky s kalvinismem, Bratrská Jednota vnitřním založením vlastním sama se vyvíjela v kalvinism, ale blízkost církve lutherské, spletitost politických poměrů a jiné okolnosti nedopustily, aby se u nás kalvinism stal rozhodujícím činitelem v českém protestantismu. Nová, teprve málo přes sto let trvající církev reformovaná mezi Čechy je početně tak slabá, že nemohla míti patrného vlivu na ráz celku. Ale aspoň tolik dělá, že pěstuje styky s reformovanou, presbyterní, kalvínskou cizinou.

Koncem června uspořádala v Praze zdařilý světový sjezd presbyterních církví, na kterém delegáti z Ameriky, Anglie, Hollandska, Francie, Švýcar, Uher, Polska a Německa vedle domácích řečníků mluvili o Kalvínovi a kalvinismu.

Karakteristické je, že kalvinism osvědčil velikou pružnost a přizpůsobivost ve formách a projevech, podržuje při tom věrně původní vnitřní ráz, pravého ducha. Zajímalo, co pravili zástupcové Švýcar, Hollandska, Ameriky: my nemáme Kalvínova vyznání, katechismu ani liturgie, ale žijeme Kalvínovým duchem. Odpoutání ducha náboženského od forem — to karakterisuje kalvínský typ křesťanství.

V Ženevě chce světový kalvinism, všecky církve reformované na zeměkouli, postaviti viditelný památník Kalvínovi. Vlastně ne Kalvínovi, nýbrž pomník reformaci. To je také kalvínské: osoby do pozadí, — myšlenky, duch, zásady jsou hlavní. Přičiněním českých reformovaných bude ženevský pomník reformace obsahovati také českou složku, bezpochyby medaillon Husův a nápis. Kalvín sám pomníku míti nebude v místě své působnosti. Dobře je to tak. Na svém hrobě sám nechtěl míti pomník. Kde byl pohřben, neví se. Servetovi postavili ženevští protestanti, žáci Kalvínovi, na popravišti smírčí pomník, na kterém odsuzují čin násilí a proklamují zásady svobody v duchu Kalvínově. Dobře je to tak. Kalvín sám má pomník jiného druhu. +.

8. července 1909.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Třicet let po hr. Taaffovi (1879-1909).

Zemřel dr. Rieger i dr. Sladkovský a nezanechal nám podrobné vypsání svého jednání s hrabětem Taaffem v r. 1879, když se už vědělo, že hrabě, tehdejší ministr vnitra, má se státi ministr-presidentem. Hrabě Taaffe měl uloženo, aby přivedl na říšskou radu poslance české a postavil se v čelo vlády, která by pracovala s úplně obeslaným parlamentem rakouským, a tedy také s Čechy. Hrabě Taaffe si otázkou, přijdou-li Čechové do Vídně, hlavy nelámal, byl předem přesvědčen, že se tak stane. O jednání tehdejším jsme poukázáni jen na Srbovy dějiny, nemajíce, jak už shora podotčeno, údajů autentických od zemřelých vyjednávačů tehdejších. Ze Srba se dovídáme, že hrabě Taaffe s jistou oprávněností příchod Čechů do vídeňského parlamentu čekati mohl. Věděl především, že historická šlechta česká se pasivní opposice, ba opposice vůči Vídni vůbec, nasytila, a že by po případě šla do Vídně sama. Spojila se s občanskými živly v »státoprávní opposici« jen proto svého času, poněvadž doufala, že se jednolitým odporem českého národa podaří zlomiti vliv a moc německého liberalismu a hlavně ústavověrného velkostatku. Jakou roli při tom hrála osobní řevnivost rodin Clama Martinice a Schwarzenberga proti Auerspergům, je známo. Když však vídeňský liberalism dohospodařil sám, když historická šlechta viděla, že je čas a příležitost domáhati se vlivu a moci, kterou němečtí liberálové ztrácejí, přestala horovati státoprávně, cítiti opositně a stala se nedočkavou po vstupu do říšské rady. Dr. Rieger a jeho strana byla více méně nucena jíti s sebou a jen strach před mladočeským odporem zdržoval Staročechy od otevřeného přiznání. Pro historickou šlechtu — název ten je nám daleko přípustnější než »šlechta česká« — však už se stanoviska hořejšího vůči německému liberalismu stalo se obeslání říšské rady věcí vlastního zájmu, poněvadž se musela obávat, že kdyby čeští poslanci odešli do Vídně bez šlechty, mohly by z takového kroku vzejíti následky pro ni víc než nebezpečné. Šlechta zalekla se intermezza v Emmersdorfu před rokem se odehravšího. V roce 1878 odvážil se

poprvé dr. Rieger jednati o dohodu s Němci bez šlechtické asistence a už při tom jednání byla znatelna jeho ochota vstoupiti na říšskou radu. A za jakých okolností. S chefredaktorem Neue Freie Presse Michalem Etiennem a dr. Adolfem Fischhofem smluvil dr. Rieger zásady, které platiti měly pro dohodu s Němci a pro politiku českou na radě říšské. Na poradě té zúčastněný vydavatel vídeňské »Sonn- und Montagszeitung« Alexander Scharf tyto zásady uveřejnil, a odtud víme, že sice přes odpor Riegrův, ale konečně pak s jeho souhlasem mezi ty zásady vřaděny dva body, které by byly historickou šlechtu přímo odstavily, kdyby bylo došlo k nějaké českoněmecké dohodě. Třetí odstavec oné smlouvy zněl: »Volební řády, jmenovitě v zemích českých, buďtež ve smyslu slušnosti upraveny a pokud by opravy té bezprostředně a rázem dle zásady rovnoprávnosti nebylo lze dosíci, budiž aspoň postup opravy až do plné platnosti uvedené zásady cestou změny prostou většinou hlasů volným zachován. S odstraněním v ý s a d v e l k o s t a t k á ř s k ý c h s našeho stanoviska bude s o u h l a s e n o.« A bod pátý: »Čechové vstoupíce jednou do říšské rady budou tam působiti pro s v o b o d o m y s l n é z á s a d y naší doby s v y l o u č e n í m u l t r a m o n t á n n í c h a f e u d á l n í c h tendencí, hájíce práv svobodomyslného sebeurčení a samosprávy.«

S těmito zásadami souhlasil po dlouhém odporu (!) dr. Rieger, ale nikdy s nimi by nebyla souhlasila šlechta. (Vždyť s nimi nesouhlasila v r. 1907 a ani dnes.) Aby zabránila všemožným podobným kombinacím, pracovala šlechta plnou parou, aby čeští poslanci do Vídně šli s n í. To hrabě Taaffe věděl. A stejně věděl, že Staročechy do Vídně ženou někteří Mladočeši. Zaznamenati dlužno zajímavou řeč dr. Edvarda Grégra, když se jednalo o obeslání nebo neobeslání říšské rady. Dr. Grégr[1] žádal rozhodně, aby politika pasivní také vůči říšské radě byla opuštěna. »Opustili jsme,« pravil, »říšskou radu v r. 1868, opustili jsme také český sněm. Lituji každého, kdo zodpovídati bude před historií za hroznou politickou chybu tu — on p r o k l e t bude od našich potomků ... Povinností strany svobodomyslné jest, aby zlomila odpor vůči říšské radě. Působení v tomto směru setká se se souhlasem celého národa. Co činiti máme na říšské radě, o tom nebudu šířiti slov. Smávali jsme se Polákům, že jsou prospěcháři, a pánové, nežli domůžeme se toho, čím oni se nyní vykázati mohou, bude to státi ještě velkého namáhání. Poláci mají své školství, své úřady, svou universitu. A čím domohli se toho? Tím pro-

[1] Srb. Politické dějiny I. 543.

spěchářstvím. V politice platí prospěch více než zásada. Z pouhého doktrinářství obětovat prospěch národa, k tomu nemá nikdo práva. V říšské radě budeme faktorem, s kterým bude vládnoucí strana muset počítat, v říšské radě budeme moci využitkovat parlamentární činnost ve prospěch národa a domáhat se úspěchu od případu k případu. Veškerá snaha naše musí směřovati k zabezpečení naší národnosti; historické právo nám v tom ohledu záruky nepodává; zde třeba činnosti na celé čáře a boj aktivní.« Ostatně hrabě Taaffe své informace netajil, řekl našim přímo: »Skrejšovský je z vás přece ten nejmoudřejší a ten tvrdí, že do říšské rady musíte bez všech koncesí, a když ten to tvrdí, tak tam půjdete...«

Hrabě Taaffe tedy s určitostí očekával příchod Čechů do říšské rady a za návrat, vlastně nastoupení aktivní politiky, žádných koncesí povoliti nechtěl. Vše, co slíbil učiniti, bylo, že povolá českého ministra krajana, a že Čechům v nějaké formě bude umožněno, aby své právní stanovisko dostatečně ohradili. (Takový slavnostní ústup od státoprávní oposice vyhrazoval si dr. Rieger už v Emmersdorfě.) Za ministra krajana vyhlédnut dr. Pražák a formální ohražení mělo sestávati jednak ze státoprávního ohražení, které čeští poslanci podali presidentu sněmovny, a pak ze věty v trůnní řeči: »Tím, že nyní též poslanci mého milého království Českého k vyzvání mému s úplným zachováním právního svého přesvědčení a bez ohledu k různosti názorů v plném počtu vstoupili na půdu společného jednání, tím stal se důležitý krok...« Těmito slovy onen »státoprávní« passus v trůnní řeči počíná, ale končí slovy: »a tím ú s t a v ě stejně radostného uznání všech národův zajistiti.« Když na tomto základě docíleno dohody, hrabě Taaffe jmenován 12. srpna 1879 ministrpresidentem.

* *
*

Tomu je teď třicet let. Hrabě Taaffe dovedl se udržeti do roku 1893, tedy přes čtrnáct let a přes to, že od jeho odstoupení uplynulo dalších šestnáct, úsudek o jeho režimu není do dnešního dne ustálen. Není účelem těchto řádků pokusiti se o takový úsudek systému hraběte Taaffa. Jen pokud zkušenosti nabyté z jeho vlády a z jejích následků sáhají do aktuální politiky rakouské a české, mají být předmětem krátké úvahy. Ne pouze tím, že za jeho vlády Čechové opustili státoprávní abstinenci z říšské rady a že přišli do vídeňského parlamentu, stala se éra Taaffova pro nás důležitou. Způsob vlády hraběte Taaffa, změny ve vnitřní politice, ve veřejné správě a v ústrojí stran na říšské radě jimi přivoděné, jsou tak základní a důležité pro celý

další vývoj vnitřní politiky rakouské a neméně české, že právě nyní, kdy vnitřní politika rakouská následkem poměrů českých stojí opět před rozhodnutím, je vhodno o nich přemýšlet.

Hrabě Taaffe do dnešního dne považován je od Němců a tak zvaných starorakouských centralistů za největšího škůdce němectví v Rakousku. Mohlo by se zdáti, že už proto u nás, u Slovanů vůbec a u autonomistů, hrabě Taaffe požívá neobmezených sympatií. A přece tomu tak není. Ani strana jemu nejbližší, klerikálové, nepovažují jej za velkého státníka, ano byli to právě klerikálové a klerikálně-konservativní Poláci, kteří hraběte Taaffa svrhli. Anebo o jeho pád vážně se pokusili: je totiž dnes jisto, že ani hrabě Hohenwart a rytíř Jaworski by nebývali dosti silnými odstranit oblíbeného u koruny Taaffa, kdyby rozhodující slovo tenkrát nebyl pronesl jeho lékař, dvorní rada Albert. Hrabě Taaffe odůvodňoval sice svou žádost za propuštěnou zamítnutím navrhované jím volební reformy, ale silnější důvod pro něho bylo silně otřesené jeho zdraví. Parlament u hr. Taaffa moc neznamenal. V brožurce po jeho smrti vydané politikem jemu osobně, politicky, rodově a společensky úzce spřízněným[1] praví se: »Ano je pravda: »slavnou sněmovnu« hrabě Taaffe nepovažoval skoro za hodnou vážnějšího nakládání s ní; tak zvané zástupce lidu měl často za blázny, hrál si nimi, jako kočka myší. Ale právě tím hrabě Taaffe si získal velkých zásluh o Rakousko; dokázal národům, že tento způsob zastoupení lidu je bezcenný a nevážný. Dnešní parlament (rozuměj 1895!) není než ztělesněním zastaralých hesel a frází... Posledním politickým činem hraběte Taaffa byla osnova nového volebního řádu. On chtěl skutečným zástupcům lidu opatřiti vstup do slavné sněmovny, aby pánům, kteří se tam řečmi vyšplhávají na dvorní rady, excellence a purkmistry, konečně ukázal, jaké jsou skutečné starosti skutečného národa v jeho velké většině.« Jistě anonymní pisatel brožurky, který na místo svého jména dal vytisknout pouze hraběcí korunku, zde názory hraběte Taaffa o parlamentu vystihl správně. A názory jeho kryly se — jako ve všem ostatně — s názory koruny, a proto se dá předpokládat, že koruna parlamentární důvody v žádosti za propuštěnou hrabětem Taaffem podané nebrala tak tragicky. Hrabě Taaffe však nepopustil a odvolával se na svou nemoc. Byl povolán prof. Albert. Na otázku, jaké je zdraví hraběte Taaffa, odpověděl prý prof. Albert císaři: »Veli-

[1] Des Grafen Taaffe politisches Vermächtniss. Anonymně 1895. (Za pisatele považován tehdejší ministr orby hr. Falkenhayn.)

čenstvo, hrabě Taaffe dožije se sotva roku!« Že prof. Albert měl pravdu, víme. Císař bez poznámky ještě za přítomnosti slavného lékaře podepsal žádost svého přítele Taaffa, ponechav mu veškeré příjmy i na odpočinku.

Hrabě Taaffe tedy odešel z kabinetu a zdálo se, že jeho 14letá vláda v parlamentě nezanechala žádných hlubších stop. Jen odešel, utvořil se systém znamenající pravý opak toho, co považoval hrabě Taaffe po čtrnáct let své vlády za správné. Hrabě Taaffe si připisoval za největší úspěch návrat Čechů do parlamentu, jejich parlamentární spolupráci, on jásal, že zlomil nadvládu německoliberální kliky, že podrazil liberalismu nohy, on těšil se, že zrnka jím nasetá počínají klíčit, že se německoliberální strana rozpadá a že v lidu ztrácí půdy: a jen odešel ze své pracovny naposled, nastolen režim pravého opaku: Čechové zbaveni vlivu ve vládě, ano vyloučeni ze spolupráce a donuceni přímo vrátiti se do pasivity, třeba že v jiné formě, obstrukci, k vládě zavoláni němečtí liberálové, dokonce největší osobní nepřítel Taaffův, dr. Arnošt šl. Plener jmenován finančním ministrem a v lidu vzbuzena domněnka, že německá levice se dá opět obrodit. Hrabě Taaffe pokoušel se o řešení české otázky vládou »když ne proti Němcům, tož alespoň bez nich«, a po něm přišel kníže Windischgraetz, »český« kavalír, a jeho ústy prohlašoval pan dr. Plener, že nestává české otázky! Ti, kteří čtrnáct let hraběte Taaffa podporovali bez výhrady skoro — Poláci a klerikálové — spojili se přes noc se svými odpůrci na německých lavicích.

Němci tehdy mysleli, že vítězí nad hrabětem Taaffem a že zničili a zničí jeho životní úkol: porážku německé levice, odstranění nadvlády německé v Rakousku. Víme, že se zabili a že pravdu podržel hrabě Taaffe. Němci hraběti Taaffemu nerozuměli a nechtěli rozumět. Hrabě Taaffe nechtěl spokojenosti Čechů, aby mohl zavésti nějakou nadvládu slovanskou místo německé, naopak: hrabě Taaffe přál si uklidnění Čechů a Slovinců, aby skutečnou nadvládu německou mohl zachovat, petrifikovat. Hrabě Taaffe nebyl německým nacionálem ve smyslu německých poslanců tehdejších a dnešních, hrabě Taaffe byl německý centralista rakouský, který si dovedl představiti tento stát jen v německých rukou. A poněvadž věděl, že stát nemají v ruce ani adjunkti, ani radové zemského soudu, ani okresní hejtmani, ba ani místodržící, nýbrž že stát jsou ministeria a ministři, proto šel s Čechy, dokud chtěli jen adjunkty, soudce, okresní hejtmany a i místodržící, a dokud chtěli, aby všecky tyto instance jednaly se stranami v jejich jazyce. On přestal jíti s Čechy, když tito sáhali

po vnitrné úřední češtině (Temnitschkův »Unfugerlass« a Kaserer!), když chtěli vliv na ústřední správu, na ministerstva a když i tam chtěli uplatnit právo svého jazyka. Hrabě Taaffe, který nemiloval politiku otevřenou a přímou, očekával, že Čechové nepocítí tak nadvládu n ě m č i n y, když zmizí nadvláda N ě m c ů. On dobře vycítil slabost naši v tom ohledu a nezklamal se: nám nevadila němčina, když jí výhradně úřadoval v Čechách baron Kraus a my byli spokojeni, když se stal místodržitelem »korunovační« hrabě Frant. Thun, neumějící vůbec česky. Hraběti Taaffemu bylo zřejmo, jak povrchní byla naše taktika, která se domáhala uplatnění českého jazyka v Čechách i ve Vídni, ale strpěla v čele království muže, jenž češtinou nakládal hůř než nejzuřivější Němec, jen proto, poněvadž se hlásil k »české« šlechtě. V takových činech hraběte Taaffa zračí se nejlépe jeho nejvnitřnější smýšlení centralistické, pro skutečný náš pokrok a politický vývoj daleko nebezpečnější než germánství pana Wolfa a Schönerera. Jistě byl hrabě Taaffe nepřítelem vládnoucí strany německoliberální, zajisté spatřoval v jejím zničení nejpřednější bod svého ministerského programu a poslání. On nenáviděl urputnost, s jakou němečtí liberálové se drželi vlády a nadvlády a on musel zlomit jejich zpupnost už proto, poněvadž se stala nesnesitelnou i koruně, zejména při záležitostech zahraničních, při okupaci Bosny a Hercegoviny. Pokud tedy německtví bylo representováno stranou liberální, zejména vídeňskou, Herbstem a Plenerem, byl Taaffe jeho nesmiřitelným protivníkem. Ale, jak již řečeno, to neznamená, že by byl odpůrcem němčiny v organisaci státní správy. Naopak, té se hrabě Taaffe držel. Tomuto názoru neodporuje ani, že v době nejkritičtější pro jazykový spor, po vydání nařízení Stremayrových, svěřil správu justice Čechu, dru Pražákovi. Vůči Němcům bylo toto jmenování činem zajisté odvážným a té odvahy, pravda, od té doby neměl žádný ministrpresident rakouský — ani hrabě Taaffe sám. Ale v nejchoulostivějším pro sebe bodu, v otázce vnitřního úřadování, hrabě Taaffe se na dra Pražáka mohl spolehnouti, že nepřekročí meze, jichž se chef kabinetu houževnatě držel, naprosté vlády vnitřní němčiny. A když dr. Rieger vždy energičtěji vnitřní češtiny žádal a žádati musel, už byl ministrem spravedlnosti dr. hrabě Schoenborn, který, jak známo, i v Čechách upouštěl od potřeby znáti česky u některých soudcovských úředníků. A ve známých punktačních předlohách a úmluvách vnitřní němčina úřední zachována docela.

Když hrabě Taaffe poznal, že Čechové s jeho starorakousko-centralistickým programem se nesmíří a smířiti nemohou, když po-

znal, že česká veřejnost opustila Staročechy a zejména dra Riegra právě proto, že příliš dlouho a shovívavě se na provádění německého centralismu — třeba proti německým liberálům — dívají, když zvoleni do říšské rady jen Mladočeši, hrabě Taaffe doufal se udržeti podporou Němců, povolal hraběte Kuenburga jako německého krajana do svého německého kabinetu (už i od dra Pražáka »očištěného«). Ale podceňoval přece jen německou liberální stranu. Dr. Plener znal Taaffa dobře a věděl, že se mu nejedná o zkracování Němců a práv jejich, že jde jen o liberální stranu. A proto se s Taaffem nesmířil ani, když už neměl podpory na českých lavicích, když už sám vládl proti Čechům, když se zapřisahal, že ničím nepřispěje ke korunovaci, a když zaváděl v Praze výminečný stav.

Hrabě Taaffe poznal nebezpečí, v němž se octl. Zklamán v naději, že Němce usmíří, přemýšlel, jak by proti liberální straně německé mohl vypáliti smrtelnou ránu. Viděl marastický parlament, kterým víc a více opovrhoval, poznával blížící se nebezpečí parlamentární vzpoury na českých lavicích a bál se hlavně, že by jednoho dne společný odpor proti němu mohl obroditi parlament sám, že by tak zničeno bylo vše, čeho svým režimem plně docílil: malomoc parlamentu. V té úzkosti odhodlal se po radě svého finančního ministra dra Steinbacha změnit základy toho parlamentu a navrhl koruně zavedení všeobecného hlasovacího práva v kurii městské a venkovské. Kurie velkostatkářské a obchodních komor měly zůstati. To ovšem působilo. Ale jinak, než si to představoval hrabě Taaffe. Němci, a nejen liberální, postřehli, že by ovšem zničena byla důkladně nadvláda německá, a zuřili už z toho důvodu. Ale konservativci lekli se vůbec takové »anarchistické« novoty a poštváni osobně uraženým, poněvadž předem nezasvěceným hrabětem Hohenwartem, postavili se vedle Němců proti Taaffovi. Byl hotov. Petarda, kterou hodil do parlamentu, byla arsenálu vrácena, schována pro dobu pozdější. Víme, že jí bylo použito o 14 let později, když se s větší ještě a pronikavější jistotou ukázalo, že kuriový parlament se přežil. Jako skoro vše, tak i proudy politické v tomto státě jsou zvráceny: bylo by přirozenější, kdyby proudy a poznatky sociální přiměly a donucovaly vlády a strany k spravedlnosti a mírnosti národnostní, v Rakousku národnostní proudy vedly a donucují vlády ke konání sociální spravedlnosti.

*

Co se po Taaffovi v Rakousku sběhlo, netřeba tu vykládati. Často se zdá, že se plní jen vyzvání Taaffovo k českým poslancům

1879 učiněné: »Přijďte na říšskou radu a tam si, čeho žádáte, dobývejte.« Dobýváme. Jistě lecčehos jsme dosáhli. Ne všeho a snad jen proto, poněvadž nebylo uposlechnuto slov horlitele (alespoň tehdejšího) pro aktivní politiku, Ed. Grégra. Ani Staročeši, ani Mladočeši neřídili se dle citovaných už slov mladočeského vůdce: »v říšské radě budeme faktorem, s kterým bude vládnoucí strana muset počítat, v říšské radě budeme moci využitkovat parlamentární činnost ve prospěch národu a domáhat se úspěchu od případu k případu!« Ed. Grégr sám se ovšem takové politice od případu k případu zpronevěřil a patřil dlouhou dobu mezi nedočkavce nejnetrpělivější. Ale všechny události uplynulých třiceti let dávají mu za pravdu. Byli jsme a jsme dosud přirozeně faktorem, se kterým se musí počítat, ale využitkovat situace od případu k případu jsme se dosud nenaučili. Snad ani vina toho neleží na poslancích, snad leží ve špatné organisaci stran. A skoro zdá se už na jisto, že tomu tak jest, poněvadž politické vedení dostává se od r. 1879 nyní do třetí ruky a každá opakuje tytéž chyby a zpronevěřuje se uvedené správné zásadě dra Grégra. Snad proto porovnání mezi dobou Taaffovou a nynější přes všechen náš nesporný pokrok dopadá tak málo utěšeně. Snad proto nepodařilo se nám posunouti rakouskou vládu definitivně od onoho centralistického stanoviska hraběte Taaffa, ačkoliv v otázce vnitřního jazyka jak vláda tak i Němci (ve svatodušním programu 1899) se svého centralismu vzdávali.

Právě nyní, před podzimním zasedáním říšské rady, stojíme před vážným rozhodováním. Máme proti sobě rozhodně centralistickou vládu, opřenou o starou kombinaci rakouskou, německo-polskou, a jde o to, máme-li se pokusiti o rozbití její anebo o přistoupení k ní. Má býti o otázce té rozhodováno a bude dlužno uvažovati o obou těch eventualitách. Historie posledních třiceti let poskytuje obrazce pro oba případy. Máme z posledních třiceti let zkušenosti pro všechny eventuality rakouské politiky vnitřní, vlastně pro obě dvě, poněvadž jich více není a býti nemůže: pro politiku proti Němcům bez Němců, a politiku s Němci. Trváme, že je dnes i optimistům mezi námi dost jasno, že pro politiku bez Němců, kterou oni přirozeně prohlásí ihned za politiku proti nim (Taaffe, Badeni), nejsme dost silni. V tomto doznání není ani dost málo zbabělosti, a v našich poměrech dokonce je mnohem odvážnější prohlašovati politiku s Němci za jedině správnou. Vzíti Němcům nadvládu v Rakousku, to bylo, je a zůstane naším dobrým právem, ba povinností, brát jim stejnou účast na správě státu a veřejných záležitostí, toho jim snad žádný rozumný

český člověk už nechce, ani naši radikálové. Tím méně, když víme, že kdyby došlo k sebe poctivější nějaké koalici, budou po dozírnou dobu ještě i v té silnější než my, poněvadž mají převahu v byrokracii. A o to se jedná. Ale k tomu je s naší strany zapotřebí daleko větší připravenosti než skutečně je, a ta zase vyžaduje ještě několika let práce a organisace doma i ve Vídni.

O této kardinální otázce české a tím i vnitrorakouské politice bude se co nevidět rozhodovati, a skoro se zdá, že třicet let po jmenování hraběte Taaffa dojíti má teprve k rozřešení otázky, kterou rozřešiti měl on! O trvalé a klidné spolupůsobení českého národa na správě státní. Před 30 lety nemohlo k tomuto rozřešení dojíti jednak pro úporný centralism ministrpresidentův a jeho vlády a za druhé (což je pro nás důležitější) pro neupřímné postavení české delegace při vstupu do říšské rady. Ani když centralism vídeňské vlády za toho neb onoho chefa vlády ochaboval, nebylo na naší straně dost upřímnosti. Staročeši, chtějíce býti upřímnými, byli by museli místo státoprávního ohražení prohlásiti bankrot své politiky do r. 1879 a zahájit novou. Mysleli, že by se tím utloukli ihned a na dobro, a dnes vidíme — ovšem trochu pozdě — že by byl nastal pravý opak. Kdyby byli Staročeši řekli otevřeně, že se vzdávají státoprávních illusí — n e p r á v — kdyby byli prostě řekli předem to, co později fakticky dělali, národ by byl ve své ohromné většině dal své placet (viz Sladkovského a Ed. Grégra). Byli by museli prohlásit, že chtějí ve Vídni kus po kus dobývat práv českého lidu v rámci ústavního Rakouska, že chtějí tu ústavnost opravovat po stránce politické, hospodářské a hlavně sociální, tak, aby zájmům českého národa vyhovovala a nemuselo pak dojíti k malomyslnému slovu o drobečkách. Pak by vítězství mladočeské nebylo znamenalo takový obrat pro celou politiku českou, nanejvýš čistě strannickou změnu. Místo toho však dělali Staročeši od prvního dne svého vstupu do Vídně politiku dvojakou, jinou ve Vídni, jinou doma, a dělali ji v ě d o m ě. Mladočechům, kteří této dvojaké politiky ve svůj prospěch využitkovávali a při ní sesilili, zanechali to pěkné dědictví neupřímnosti, které tito, ovšem ne bez vnitřního boje v prvních dvou letech, nastoupili. Mladočeši tuto neupřímnost jen prohloubili, neřekli do Čech celou pravdu, až když bylo pozdě. Pokaždé, když byli ve vládní straně vázáni politicky i osobně, hlásali do Čech, že mají volnou ruku vůči vládě (i za Badeniho!) a měli tu volnou ruku i za Becka, když do kabinetu vstupovali dr. Pacák a dr. Fořt. Ta volná ruka pak pracovala v Čechách »volně« dále, až vytlačila české ministry ze sedla

a zbořila vše to, co se ve Vídni pracně počalo stavět. Klidně dnes možno tvrditi, že ta volná ruka Mladočechy vytlačila z vedení politického.

Dnes se jednati bude o to, má-li se v té politice pokračovati. Je zase u vesla vláda centralistická, o tom není pochybností. Ale ani ta vláda ani její centralism není dost silný, aby vydržela odpor otevřeného a upřímného postupu českých poslanců. Až na malý hlouček státoprávních zatvrzelců stojí všichni poslanci upřímně na stanovisku lidového parlamentu, a podaří-li se utvořiti zásady a základy pracovního programu v tomto parlamentě, žádná rakouská vláda nebude dnes dosti silnou odepříti Čechům spolurozhodování při všem a ve všem. Ani Němci nejsou dost silni, třeba by měli stále ještě pro sebe byrokracii, poněvadž i jim musí záležeti a záleží na existenci a dělnosti parlamentu. Ale otázky ty nesmějí se řešit jen zase k vůli nějaké koalici ministerské, otázky ty musejí se vyřídit jednou věcně a poněvadž se dají vyřídit jen s Němci, musí předcházet pokus o dorozumění s nimi. Ten pokus bude učiněn, učiní jej baron Bienerth. To pro zdárný výsledek toho pokusu ovšem není zrovna slibnou předzvěstí, poněvadž nynější chef vlády při vší své poctivosti a osobní slušnosti o věcech v Čechách nemá pravého ponětí. Jde však o to, aby se zástupcové obou národů v Čechách dovedli dohovořit o svých záležitostech sami, bez rozumů dodaných vysokou vládou, jde o to, aby obě strany dovedly nalézti životaschopnou výslednici svých požadavků. Při tom je hlavní věcí, aby obě strany věděly, co chtějí. Němci to vědí a řekli to, poslední projev německého vůdce dra Pergelta (v Neue Freie Presse 13. srpna) je vysoce zajímavý. Také naše strany vědí, co chtějí, ale neřekly to dosud otevřeně a upřímně ani ve Vídni, ani v Čechách. A to je nejhlavnější. Vždycky si nechávaly něco pro sebe, a vždycky žádaly anebo tvrdily, že musejí žádati něčeho, o čem u sebe věděly, že dosáhnouti nemohou a nechtějí a nemusejí! Stará dvojakost, stará neupřímnost.

S třicetiletým jubileem hr. Taaffa slavíme vlastně jubileum politické neupřímnosti. Podaří-li se tuto neupřímnost nyní poraziti a přemoci, vyvine se budoucnost české politiky jinak, a zajisté lépe. Pro tu budoucnost bude lhostejno, je-li ministrem pan baron Bienerth a pan Hochenburger, ale politika taková nebude nikdy potřebovati ani Badena ani Taaffeho, kteří prý vládli pro nás. Nevládli. Vládli jen bez Němců. Trest lepší politiky leží právě v tom, že se v Čechách nesmí věřit, že jen ta politika je dobrá, která se dělá proti nebo bez Němců. Hrabě Taaffe před třiceti lety tu politiku zdánlivě počal.

Ukázali jsme, že to nebyla politika protiněmecká ani česká, jak se v Čechách věřilo, nýbrž že to byla politika dobře německá proti určité německé frakci. Německý liberalism vídeňský byl utlučen, toho není věru škoda. Ale dnes máme proti sobě onu stranu, kterou hr. Taaffe chtěl zbudovati, klerikální, a ta je věru německou dost. Nebezpečnější než byly dřívější, poněvadž je jako všecky strany klerikální nesnášelivější a násilnická. To je vlastní dílo hraběte Taaffa, a tak se musíme vlastně dnes po třiceti letech organisovati a postaviti proti dílu muže, který byl dlouho považován za dobrého strážného anděla českého národa. Ta povinnost ukazuje už sama linii budoucí lepší politiky české, třicet let po Taaffovi. *C.*

Monopol na využitkování vodní síly k účelům elektrickým.

Napsal Ing. Albín Bašus.

Zdálo by se na prvý pohled, že otázka tato nemá ani hlubší důležitosti, ba ani ne časovosti, ale jest to přece jen zdání; máme dnes právě možnost viděti, jak sousední Německo zápasí s industrií elektrickou o novou daň na elektrickou energii — a co jiného, mnoho uvažuje se o zavedení elektrického pohonu na drahách státních. A při systému drah elektrických nutno míti na paměti: kde vezmeme levný elektrický proud? A tu bude stát postaven před alternativu — bude-li totiž chtíti, aby se mu dráhy dobře rentovaly: buď postátní doly uhelné a bude vyrábět proud elektrický v centrálách parních, nebo zabéře pro sebe všechnu sílu vodní, čili zavede monopol na výrobu proudu elektrického. Zkoumejme, která z těchto alternativ za stávajících poměrů jest výhodnější a jejíž budoucnost jest lepší.

Jest bezesporné, že forma monopolu jest pro stát mnohem výhodnější než daň nepřímá, poněvadž má tu mimo jiné stát možnost regulovati svůj příjem, který jest jednotný. Avšak způsob a doba, kdy některé odvětví výrobní dospělo k tomu, aby se mohlo stát monopolem, musí nastati v pravý čas — vidíme dnes na př. nemožnost monopolu tabákového v Německu, kde vykupování nákladně zařízených továren a luxusních krámů stálo by ohromné peníze.

V případě našem lze říci, že doba k zavedení monopolu jest nad míru příznivá. Co se týče množství vodní síly, jíž lze použiti k výrobě proudu elektrického, stojí Rakousko mezi evropskými státy na místě třetím. Ve své knize Verwertung der Wasserkräfte (Lipsko 1909) odhaduje Mayer vodní sílu:

v Norvéžsku	na 7·5	milionů	HP,
ve Švédsku	» 6·7	»	»
v Rakousku	» 6·5	»	»
v Německu	1·4	»	»

A u nás de facto jest dnes využito toliko *37.000 HP.* Jsme tedy v tom ohledu v samých začátcích využití vodní síly, právě asi tak jako pomalu u nás pokračuje zařizování elektrických centrál.

Tak u nás bylo dle statistiky z r. 1902 napočteno 356 elektrických centrál o síle 156.000 HP, kdežto v Německu r. 1907 1530 centrál o síle 582.000 HP a v Americe dokonce 2900 centrál o síle 1,600.000 HP.

Vidíme z toho tudíž, že jen $^1/_5$ centrál našich hnána jest silou vodní a postátnění jich nevyžadovalo by tak velké oběti. A musí se tu hned říci: vyrobiti levný proud nebylo by jen hospodářským prospěchem státního monopolu, ale jest přímo příkazem zdravé politiky hospodářské, která ku povznesení zemědělství a malých živností musí se snažiti o zlevnění energie elektrické. Dnes jest nám zřejmo, že právě jen elektrický proud umožňuje malým živnostem konkurenci s velkoprůmyslem. A nejlevněji vyrobiti proud lze dnes jen v centrálách hnaných silou vodní; tak ze statistiky německé Elektrotechnische Zeitschrift z r. 1906 vidíme, že výrobní cena 1 kw.-h. (kilowatt hodiny) u velkých centrál parních byla:

v Cáchách	5	Pf.
» Kolíně	3·8	»
» Barmenách	7·4	»
» Düsseldorfu	5·6	»
» Hanoveru	8·4	»
» Berlíně	5·9	»

kdežto u centrál vodní silou poháněných byla:

v Zellu	1·7	Pf.
» Kehlu	2·41	»

tedy hodnota značně menší. Průměrně počítá se, že 1 kw.-hod. za rok stojí v centrále parní 250—300 K, kdežto v centrále vodní toliko *50—100 K.* Tedy z důvodů ryze hospodářských musí se dát přednost centrále o síle vodní, nebo to znamená značnou úsporu. Ale musí se tu vzíti v úvahu i jiný moment. Parní centrály jsou velikým spotřebištěm uhlí! Tak pražská centrála spotřebovala r. 1907 denně maximálně 165.000 kg, nejméně as 70.000 kg, tedy průměrná denní spotřeba činí 118.000 kg, čili přes 10 vagonů!

Při stále stoupajících mzdách dělnických a rostoucích cenách uhlí nedá se očekávati, že by se dala výrobní cena 1 kw.-h. u parních centrál zmenšiti. Ukazuje to i ten fakt, že ohromné centrály parní položené přímo v okolí dolů uhelných — a sice v hornoslezském okresu

průmyslovém a essenské, ač jsou co nejlépe technicky vyzbrojeny, nejsou s to, aby vyrobily 1 kw.-hod. tak levně jako centrála s pohonem vodním.

Tak výrobní cena 1 kw.-hod. centrály v hornoslezském okresu průmyslovém obnáší 2·73 pf., essenské dokonce 4·58 pfenniků; essenská centrála vyrobila na př. r. 1901/2 as 2·75 milionů kilowatt, r. 1906/7 však již 37 milionů kw.

Levnou však energií elektrickou — a při plném využití vodních sil měl by jí nadbytek — prospěl by stát neobyčejně malým a středním živnostem. Uvážíme-li, že by odprodával jen za 6 haléřů 1 kw.-hod., tu při středních živnostech, které pracují ročně 200—300 hodin — jen málo jich na 1000 hodin, stál by 1 kw. (kilowatt) za rok 12—18 K, nejvýše *60 K*. A dnes stojí ročně *1 HP.* (1 kilowatt = 1·35 HP.) dle E. T. Z.[1], tedy něco méně než kilowatt:

v řeznictví	27	marek
v pekařství	32	«
v zámečnictví	61	«
v tiskárně	126	«

tedy hodnoty vesměs větší! Výhody proudu elektrického jsou tak veliké, že i překonávají hospodářské úvahy — jak teprve rozšířil by se, kdyby se o ½, ba ještě více zlevnil! Tak vidíme, že dnes všeobecně se zavádějí elektrické stroje těžní — které, kdyby měly konkurovat co do spotřeby síly a nákladu s parními, musila by 1 kw.-hod. stát toliko *6 pf.!* Tady jest pole pro zdravou hospodářskou politiku státu! Jak smutně proto jeví se v Německu nový zákon o dani na proud elektrický, který jest s to, aby na celé desítiletí zastavil vývoj jedné z nejlepších industrií.

Levný proud elektrický znamená zvýšení produktivnosti středních živností i zemědělství — ale i celých odvětví průmyslových, tak na př. elektroindustrie.

Hlavním konsumentem ovšem byly by dráhy; tak na př. berlínská centrála ukazuje při roční své výrobě 143 milionů *kw.-hod.*:

na světlo privátní . .	28·5	milionů	kw.-hod. (kilowatthodin)
na osvětlení veřejné .	3·4	«	«
živnostenské závody .	*48·9*	«	«
akkumulátory . . .	5·1	«	«
pouliční dráhy . . .	*56·2*	«	«
vlastní spotřeba . . .	3·8	«	«

[1] Elektrotechnische Zeitschrift (konvencionelní značka).

U drah bavorských odhaduje se dnes na př. potřebná síla na 142.000 HP., která může vzrůst při největším zatížení na trojnásobnou hodnotu.

Stát zavedením monopolu měl by nejen v ruce možnost co nejvíce podporovat značnou část průmyslu a zemědělství, ale i krýti vlastní svou potřebu. A co nevidět bude nucen stát sáhnouti k výrobě dusíkatého vápna co náhrady za ledek chilský; a tu na 1 kg vázaného dusíku jest zapotřebí as *60 kw.-hod.* A u nás v Rakousku spotřebuje se za 20,000.000 K ledku ročně, jež bychom mohli níti pro sebe. Nejen že by zůstala suma ta u nás v zemi, ale zaopatřili bychom i dělníkům svým výrobou dusíkatého vápna práci!

A to jest také úkolem rozumné politiky hospodářské regulovat výrobu a udržovat rovnováhu!

Utvoření monopolu má i všeobecné výhody; předně zisk plynul by do pokladny státní a byl by jistě v tomto případě vydatným zdrojem příjmů, stát byl by nucen k různým sociálně-hospodářským zařízením ve prospěch zaměstnaných — jež na soukromém podnikateli nevymohou ani sebe lepší zákony — a nemohl by konečně zvyšovat ceny libovolně.

V Německu dnes tohoto problému chopily se přední závody průmyslové a tvoří elektrikářské banky, jichž účelem bude hlavně využitkování vodní síly. — Tak právě nedávno založily elektrobanku spojené firmy Felten-Guilleaume-Lahmeyer-Werke a sice s kapitálem 25 milionů marek (obligací však vydají za 75 mil. marek nominálního akciového kapitálu) a proti tomu založily Elektrotreugesellschaft berlínské firmy A. E.-G. (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft), Siemens-Halske a Siemens-Schuckert-Werke a sice co společnost *kreditní* o akciovém kapitálu 30 milionů marek.

O účelu elektrikářské banky založené A. E.-G. vyjádřil se generální ředitel téže, Dr. Ing. Emil Rathenau, takto:

»Ich will Staaten, Gemeinden, Genossenschaften, Fabrikanten, Landwirten Geldmittel zur Verfügung stellen, damit sie bei sich elektrische Betriebsanlagen errichten, vergrössern oder verbessern können. Was die Hypothekenbanken im Grundstückverkehr und für den Baumarkt sind, das soll die Elektrobank für das gesamte wirtschaftliche Leben sein. Die Hypothekenbanken verschaffen sich das Geld, das sie hergeben, durch Ausgabe von Pfandbriefen; wir emittieren Obligationen.«[1]

---

[1] Zukunft No. 11 roč. XVIII.

U nás otázkou touto zabývala se poslední anketa elektrikářská, svolaná ministerstvem veřejných prací; tu navrhoval jmenovitě zemský poslanec Dr. Beurle, aby kapitál opatřily země ve formě hypothekárních obligací. Proti tomu ředitel Otto Kénedy doporučoval zařízení elektrické banky s kapitálem as 30 milionů K.

Co se týče zákonodárství, tu u nás v poslední době podán byl poslanecké sněmovně (11. prosince) zákon o elektrickém vedení a o závodech na silné proudy.[1] Ostatní zákonodárství se prozatím u ministerstva veřejných prací »studuje«.

Podaný zákon skládá se z pěti oddílů a má 74 paragrafy. Prvá část upravuje zastaralá nařízení o použití veřejných cest a cizího majetku pro vedení telegrafní; dle znění zákona jest erár povinen předložiti plány zúčastněným obcím, okresům ev. soukromníkům — musí respektovat stávající již vedení, budovy historické a umělecké. Zákon připouští námitky stran zúčastněných. V oddíle druhém pojednává zákon o vedeních na silné proudy, jež činní závislé od povolení politického úřadu zemského; pak platí pro ně všechny výhody jako v oddílu prvním.

V třetí části pojednává zákon o odškodnění; tu podnikatelé ručí za škody vedením vzniklé. — Některé výminky uvádí další ustanovení o škodách »nezaviněných«.

V části čtvrté upravuje zákon poměr vedení elektrických a vedení drah, v posledním pak oddílu uvádí všeobecné předpisy. Proti dřívějším ustanovením znamená tento zlomek elektrického zákonodárství přece jen jistý pokrok. Bylo by záhodno, aby celý soubor otázek souvisících s industrií elektrotechnickou vyřešil se najednou, by přestaly zmatky a nedorozumění tak častá. Tak na př. v zemském sněmu korutanském přijat byl návrh Steinwenderův, který stanoví, aby veškerá síla vodní v zemi využila se ve prospěch zemských financí. Týž zákon žádá: 1. určitý poplatek za propůjčení koncesse, 2. určité roční procento co stálou »vodní daň«. Podobný návrh podal ve sněmu tyrolském poslanec Schraffl.

Oba tyto návrhy zřejmě zasahují do kompetence říšské rady a stojí i v odporu s říšským zákonodárstvím, které centrály okresní osvobozuje od daně a poskytuje jim různé výhody.

Mimo tyto vlivy zadržuje vývoj průmyslu způsob, jakým se udělování koncesse děje; uchází-li se podnikatel soukromý o koncessi,

[1] Viz mé články: Elektrické hospodářství u nás a v Německu, Přehled, roč. VII., č. 30. Elektrické zákonodárství v Rakousku, Národohospodářský Obzor, 1909.

tu současně s ním uchází se pravidelně i ministerstvo železnic, jež dnes doposud není si jasno, které okrsky vodní by mělo pro sebe zabrati. Tyto zlořády nepřestaly ani zařízením t. zv. katastrů, jimiž zvláště v zemích alpských bylo vytčeno, kterou sílu vodní reklamuje pro sebe ministerstvo železnic a která zbývá soukromým podnikatelům.

Uvážíme-li všeobecný význam proudu elektrického — se stanoviska sociálního na př., oč hygieničtější jsou dráhy elektrické oproti parním, jak nesmírně zlehčena jest obsluha lokomotiv elektrických — jak dalece bezpečnější jsou transmisse elektrické oproti dřívějším, prach a hřmot vzbuzujícím řemenovým neb lanovým — musíme uznat, že rozřešením problému levného proudu monopolem postavilo by se Rakousko v čelo pokroku; neboť proud elektrický, vyrobený cestou vodní, znamená osvobození síly lidské od práce mechanické, znamená vybavení dělníka z temných a zákeřných dolů a šachet, znamená značný krok v před na poli sociálně-hygienickém, znamená triumf techniky výrobní ve prospěch lepší a šťastnější budoucnosti malých a utlačovaných.

My v Rakousku máme všechny podmínky a předpoklady, abychom mohli tento krok podniknouti; schází jen vůle — a to závisí od našich státníků. A tu máme právo požadovati, aby naši státníci — nemají-li znalosti techniky — aspoň snažili se postihnouti ducha této, aby ve prospěch lepších stránek kultury lidové využili rozmachu a pokroku kultury vnější.

Něco ze statistiky.

Povážlivý zjev ve vývoji českého území v Čechách.

Napsal prof. Ant. Boháč.

Industrialisace království českého, dosti rychlá přeměna země dříve agrární v zemi, jejíž obyvatelstvo nyní již mnohem více živí se průmyslem než zemědělstvím, provázena jest některými zjevy, které si zasluhují naší bedlivé pozornosti. Jest zajisté s dostatek známo, že industrialisace jde především k duhu německým částem země, kdežto české okresy z velké části stále ještě zůstávají zemědělskými; podle posledního sčítání lidu r. 1900 patří z 1000 obyvatelů k průmyslu v okresích většinou německých 529, v okresích většinou českých však pouze 361 lidí, vzrostlo pak od r. 1890 průmyslové obyvatelstvo v oněch okresích o 15·66%, v těchto jen o 10·83%.

Poněvadž průmysl poskytuje trvalejší zaměstnání a vyšší mzdy nežli zemědělství a dovede také zaměstnati stále větší množství lidí, kdežto v zemědělství bere se spíše vývoj směrem opačným — následkem zavádění strojů potřebuje rolník stále méně pracovních sil — vidíme, že v Čechách agrární části země pozbývají obyvatelstva, které koncentruje se do středisk průmyslových, jež, jak již bylo řečeno, leží z větší části na půdě německé. České okresy se tak namnoze vylidňují nebo aspoň přibývá jim obyvatelstva jen pomalu, za to velká většina německých kvapně vzrůstá, a to právě na úkor krajů českých. Několik číslic osvětlí nám tento zjev dostatečně. V desítiletí 1891 až 1900 pozbývají většinou české okresy vystěhováním 143.067 lidí, německé naopak vykazují přistěhováním zisk 21.283 obyvatelů, o něž vedle vzrůstu měnou přirozenou se jejich populace rozmnožila. Kterak sílí pak na úkor okresů českých, patrno jest nejlépe z toho, že v německých okresích Čech bylo 218.535 osob, jež se narodily v okresích většinou českých, obráceně však z německých přestěhovalo se do českých pouze 73.562 lidí. Tím se stalo, že z 1000 českých obyvatelů žije r. 1900 v německých okresích již 346 obyv. proti 329 z r. 1880.

Jestliže přes to přese všecko česká kvota klesla za desítiletí 1891 až 1900 pouze o 0·12% ze 62·79% na 62·67%, pak můžeme tento vývoj po stránce národnostní nazvati ještě značně příznivým; že jsme nebyli stlačeni níže, způsobil jednak značný ústup německých menšin v českém území Čech, zvláště však rychlý vzrůst českých minorit v oblasti německé. Poněvadž nemůžeme nikterak počítati s tím, že rázem nastane obrat ve vývoji obou národních oblastí v Čechách — myslím, že při příštím sčítání objeví se nám rozdíl mezi nimi ještě ostřeji — a obrat může se teprve ponenáhlu připravovati, chápeme docela dobře, že nynější naší nejaktuálnější národní otázkou, nemáme-li jíti zpět, jest udržení našich menšin a rozumíme, proč problém menšinový stále neúprosněji žádá si svého řešení od české politiky.

O pozdění českého území za německým má ale pro národní náš vývoj považlivé následky. Víme, že ti, kteří nuceni jsou hledati si výživy v končinách německých, uváděni jsou zároveň v nebezpečí poněmčení a také tisíce krajanů se nám odcizují. Jest to fakt smutný, jenž se zakrývati nedá, ale také zjev docela přirozený. I v soukromém sčítání se nám jeví; uvedu jeden příklad: v hejtmanství ústeckém pochází 15.094 osob podle svého rodiště z okresů většinou českých, soukromým sčítáním napočítalo se v něm však jen 11.446 Čechů (úředním dokonce jen 1277!). Dosud jsme se utěšovali tím, že toto odnárodňování, s nímž při slabších a rozptýlenějších menšinách nutno nezbytně počítati, nahrazeno jest lepším přirozeným vývojem našeho národa — vždyť dosud skoro všeobecně nejen u nás, ale i u Němců rozšířena jest legenda o větší plodnosti Čechů. Ale tu jest nutno říci — a tento zjev neváhám prohlásiti za jeden z nejpovážlivějších a nejsmutnějších zjevů ve vývoji českého národa — že ta převaha českého území, jevící se ve větším přirozeném vzrůstu obyvatelstva, která bezesporně byla, více již neexistuje. Ještě Rauchberg (a po něm Živanský) mohl konstatovati pro okresy ryze české za desítiletí 1891—1900 přirozený vzrůst větší o 0·23%, než jaký měly okresy ryze německé, ve skutečnosti, berou-li se v počet okresy smíšené, a ty přece není možno opomenouti, převaha již v této době byla na straně německé, ba v posledních letech 19. století neplatilo to již ani pro okresy t. zv. jednojazyčné.

Studujeme-li zprávy o pohybu obyvatelstva za jednotlivá léta, vidíme, jak rok od roku poměry ty se pro nás horší, jak německé okresy stále větší převahy nabývají nad okresy českými. Vyšla právě statistika o pohybu obyvatelstva v r. 1905 a, poněvadž tím rokem

končí první pětiletá perioda v novém desítiletí, chci tomuto zjevu věnovati zde pozornost. Budu sledovati vývoj od r. 1881 a shrnu 10 let v jednu periodu, ostatních 15 ve tři období pětiletá; co se rozdělení okresů týče, opominu rozlišení okresů na jednojazyčné a smíšené, poněvadž pro nás jest zde bezúčelné, a budu rozeznávati jen okresy české (s českou většinou obyvatelstva) a německé (s německou většinou).

*

Přirozený vzrůst, t. j. přebytek živě narozených nad zemřelými, obnášel

v okresích:	českých	německých
v l. 1881—1890	351.572	126.501
1891—1895	180.289	88.803
1896—1900	206.888	120.867
1901—1905	186.262	117.600

Vyjádřím-li tato čísla čísly poměrnými, a to tak, že stanovím poměr k počtu obyvatelstva, jaký byl — ovšem jen hypotheticky — uprostřed každé periody, při čemž pro poslední pětiletí nucen jsem ovšem předpokládati týž vzrůst obyvatelstva, jaký byl v l. 1891 až 1900, obdržím na 1000 obyv. tento roční přírůstek:

v okresích:	českých	německých	tedy v okr. čes. více (+) resp. méně (−) než v okr. něm.
v l. 1881—1890	9·22	6·69	+ 2·53
1891—1895	9·13	8·82	+ 0·31
1896—1900	10·16	11·36	— 1·20
1901—1905	8·88	10·48	— 1·60

Číslice tyto jsou velice významné a překvapující. České okresy mají přirozený vzrůst obyvatelstva stále menší (s jedinou výjimkou l. 1896—1900), v německých okresích přírost rychle se zvětšoval a teprve v posledním desítiletí se zarazil a o něco povolil, ač ne takovou měrou jako v okresích českých. Kdežto v l. 1881—1890 byli jsme proti Němcům značně aktivní, jsme nyní téměř již o tolikéž passivní. Přirozený vzrůst našich okresů jest nejen nižší nežli průměrný přirozený vzrůst Rakouska, nýbrž stojíme i za většinou států evropských, Francii ovšem vyjímaje. Poměry tedy u nás jsou vůbec, nejenom snad vzhledem k zápolení českoněmeckému, málo utěšené.

Vzrůst obyvatelstva měnou přirozenou převedeme nyní na jeho složky a budeme pozorovati množství porodů a úmrtí v obou národ-

ních oblastech české země. Poněvadž pak počet porodů podmíněn jest hlavně množstvím sňatků, všimneme si nejprve sňatečnosti.

V Čechách bylo uzavřeno sňatků, a to

v okresích:	českých	německých
v l. 1881—1890	292.329	151.057
1891—1895	152.185	81.803
1896—1900	163.820	90.829
1901—1905	163.015	91.100

Na 1000 obyvatelů připadá průměrem ročně sňatků

v okresích:	českých	německých	v okr. čes. méně (—) než v okr. něm.
v l. 1881—1890	7·67	7·99	— 0·32
1891—1895	7·71	8·13	— 0·42
1896—1900	8·05	8·53	— 0·48
1901—1905	7·78	8·12	— 0·34

V českých okresích uzavírá se tedy poměrně značně méně sňatků než v okresích německých, a to již dobu delší — týž zjev možno konstatovati i pro léta před rokem 1880. Vidíme zároveň, že v posledních dvou desítiletích 19. století četnost sňatečná roste, a to rychleji v okresích německých. Prvních 5 let nynějšího století překvapuje nás však silným úbytkem jejím. V českých okresích uzavřeno bylo dokonce sňatků i absolutně méně, než v pětiletí předcházejícím, v německých sice absolutně o něco více, poněvadž však předpokládáme v nich rychlejší vzrůst obyvatelstva, klesla sňatečná četnost v nich relativně ještě více než v území českém. Nejvyšší počet sňatků máme za rok 1901, od toho roku ustupuje stále, zvláště v r. 1905, pro nějž jsou náhodou táž čísla, jako pro r. 1895. Poněvadž množství slavených sňatků souvisí s hospodářskými poměry, máme tu asi neklamné svědectví o hospodářské depresi v posledních letech.

Mohla by se vysloviti domněnka, že vyšší sňatečnost v německé oblasti způsobena jest tím, že následkem přistěhování, jehož se účastní hlavně svobodní, zastoupeni jsou t. zv. »sňatku schopní« četněji než na území českém, že tedy jsou pouze reflexem věkového složení obyvatelstva a poměrů hospodářských — vskutku také jest z 1000 osob v okresích českých 314, v německých však 322 těch, které mohou vstoupiti v manželství. Není to však jediná příčina vyšší sňatečnosti u Němců, jak svědčí tento přehled:

Na 1000 osob, jež mohou uzavříti sňatek, připadá průměrně ročně v l. 1896—1905 uzavřených sňatků, a to

v okresích:	českých	německých	v okr. čes. méně (—) než v něm.
u mužů	55·70	56·33	— 0·63
u žen	45·99	47·84	— 1·85
u obojích	25·19	25·87	— 0·68

V oblasti české vstupuje se tedy vůbec méně v manželství, než na území německém. Přece však možno zjistiti jednu přednost u našeho národa, kterou nutno akcentovati a s níž úzce jest spiata otázka dětí nemanželských: v českých okresích, a tedy u Čechů uzavírají se sňatky časněji, než u Němců. Stáří snoubenců zjišťuje se statisticky teprve od r. 1895, a to nyní již jen pro léta sudá, takže příslušná data pro rok 1903 a 1905 nebyla zpracována a publikována. Průměrný výsledek za oněch 9 let jest tento:

Z 1000 ženichů mělo stáří:

v okresích:	českých	německých	tedy v okr. čes. více (+) resp. méně (—) než v okr. něm.
do 24 let	143·7	142·3	+ 1·4
od 24 do 30 let	568·3	562·9	+ 5·4
od 30 do 40 let	193·2	200·9	— 7·7
nad 40 let	94·8	93·9	+ 0·9

a z 1000 nevěst mělo stáří

v okresích:	českých	německých	tedy v okr. čes. více (+) resp. méně (—) než v okr. něm.
do 20 let	115·6	85·0	+ 30·6
od 20 do 24 let	385·8	371·3	+ 14·5
od 24 do 30 let	336·4	356·6	— 20·2
nad 30 let	162·2	187·1	— 24·9

Rozdíl tedy mezi oběma územími zvláště u žen jest docela patrný a soudím z různých úkazů — budu míti ještě jindy příležitost věci té se dotknouti — že souvisí s kmenovými a národními zvláštnostmi a že možno tu mluviti o vlivu národnosti na dobu uzavírání sňatku právě tak, jako lze s úplnou bezpečností konstatovati u nás rozdíly národnostní při otázce nemanželských porodů. Přehled hořejší dochází svého osvětlení také posledním sčítáním, při němž bylo zjištěno, že v Čechách z 1000 mužů 21—30letých obcovací řeči české jest ženatých 378, obcovací řeči německé jen 346, a z 1000 žen v témže stáří, jež udaly obcovací řeč českou, jest vdaných 561, z 1000 žen stejně starých s obcovací řečí německou však pouze 496.

Jestliže jsme byli nuceni přiznati, že v českých okresích uzavírá se sňatků méně, než v okresích německých, čekáme již a priori, že

také se v nich rodí méně dětí. A tak tomu také skutečně jest. Živých dětí se narodilo

v okresích:	českých	německých
v l. 1881—1890	1.406.671	708.257
1891—1895	687.633	376.546
1896—1900	690.128	393.562
1901—1905	664.564	385.539

Na 1000 obyvatelů hypotheticky stanoveného středního stavu každé periody připadá tudíž každoročně živě narozených:

v okresích:	českých	německých	tedy v okr. čes. méně(—) než v okr. něm.
v l. 1881—1890	36·91	37·45	— 0·56
1891—1895	34·83	37·41	— 2·58
1896—1900	33·90	36·98	— 3·08
1901—1905	31·70	34·35	— 2·65

V českých okresích s jedinou výjimkou let 1896—1900, kdy možno znamenati proti předcházející periodě malý vzrůst, živě narozených stále a značně absolutně ubývá, nejvíce v posledních pěti letech, v nichž proti období předchozímu obnáší průměrně roční úbytek porodů více než 5000; celkem v této periodě ubylo živě narozených více nežli 25.000. Tím větší jest ovšem relativní úbytek plodnosti, proti 36·9 ročně narozených na každých 1000 obyvatelů v letech osmdesátých máme pro první léta století dvacátého číslici 31·7. I kdyby proti tomuto úbytku plodnosti stál stejně veliký pokles úmrtnosti — a tomu tak není, proti 25tisícovému úbytku živě narozených máme jen 5tisícový úbytek zemřelých! — byl by to zjev smutný, poněvadž naopak pozorujeme u většiny kulturních národů evropských stále větší vzrůst přirozený, sice také pokles plodnosti, ale ještě větší úbytek úmrtnosti.

Německé okresy mají do r. 1900 proti českému poklesu silný vzrůst absolutní živě narozených a relativně vykazují jen malý úbytek plodnosti (z 37·45 na 36·98). Teprve poslední léta přinášejí také Němcům nemilý obrat. I v jejich území ubylo porodů proti předcházejícímu pětiletí absolutně, ač ovšem ne tak značně, jako v okresích českých (ubyloť v německých 8023 proti 25.564 v českých), poněvadž však předpokládáme pro německou oblast mnohem vyšší přírůstek obyvatelstva než pro českou, poklesla v ní relativně natalitní cifra o něco hlouběji než v české. Přes toto malé sblížení jest difference mezi českými a německými okresy v náš neprospěch stále ještě dosti

veliká a mnohem větší (téměř pětinásobná), nežli byla v letech osmdesátých.

Větší množství porodů v krajích německých podmíněno jest především zrovna tak jako četnější uzavírání sňatků silnějším zastoupením oněch věkových tříd obyvatelstva, které jsou rozhodující pro rozvoj populace, což jest opět následek přistěhování a tím i lepších poměrů hospodářských; z 1000 žen jest ve věku od 14 do 45 let v německých okresích 472·2, v českých méně, jen 467·6. Tím však ještě vyšší natalitní cifra okresů německých není úplně vyložena. Působí tu ještě druhá důležitá okolnost, a to *větší plodnost v oblasti německé*, jak ji dokazuje tento přehled:

Na 1000 žen (podle sčítání z r. 1900), starých 14—45 let, připadá průměrně ročně narozených (všech, i mrtvých) v l. 1896 až 1905, a to:

v okresích:	českých	německých	v čes. okr. méně (—) než v něm.
provdaných	252·8	258·4	— 5·6
svobodných	30·8	49·8	— 19·0
žen vůbec	140·6	152·7	— 12·1

Tím snad konečně definitivně bude popravena pověra stále se vyskytující o větší plodnosti nás Čechů jako Slovanů, na niž také nedávno jsem měl příležitost ukázati v Národopisném věstníku československém při referátu o rozpravě Srdínkově: Plodnost a úmrtnost v Rakousku. Dnes v Čechách větší plodností se vyznačují krajiny německé, což ovšem nás nijak nadchnouti nemůže. A připadá v nich více narozených dětí i na ženy provdané a ještě více na ženy svobodné. V tom ohledu jest rozdíl mezi českými a německými okresy veliký, *v německých krajích jsou nemanželské porody daleko četnější*, než v území českém. O tom nás také přesvědčí tento přehled (absolutní čísla snad není třeba uváděti):

Z 1000 narozených (všech i mrtvých) bylo nemanželských:

v okresích:	českých	německých	tedy v okr. čes. méně (—) než v něm.
v l. 1881—1890	109·1	165·7	— 56·6
1891—1895	119·5	175·1	— 55·6
1896—1900	116·9	172·3	— 55·4
1901—1905	104·2	157·9	— 53·7

(Dokončení.)

Sociální péče o mládež a naše humanitní instituce.

Napsal Břetislav Foustka.

Vědomě a uvědoměle pochopit a soustavně si postavit celý problém péče a zejména sociální péče o dítě, o mládež — to je otázka teprve posledních desítiletí.

Ovšem postavit si problém není ještě rozřešit jej — osvobození dítěte je teprv dílem budoucnosti, možná dost daleké.

Jistě v jednotlivých kulturách starších, na př. v řecké a římské, pozorujeme v osudech dítěte postup k lepšímu. A také v celkovém vývoji lidstva od dávných dob do dnešní chvíle jeví se v celku — přes některé regressy — přece nenáhlý pokrok v postavení dítěte. Není starého práva nad životem a smrtí vlastních dítek, není práva usmrcovat novorozence, pohazovat a prodávat vlastní potomstvo, vymizela tuhá římská manus patria, v toku doby se dítě uvolňuje a konečně, konečně vedle práv rodičů a dospělých začínáme dnes mluvit a jednat o právu dětí a osob nedospělých, společnost a její orgánové soukromí i veřejní počínají si uvědoměleji všímat života a osudů dítěte jako celku, a začíná se znenáhla vyvíjet sociální péče o mládež.

Ale to vše jsou počátky, prvé náběhy k velké práci budoucnosti.

Proto počátky: že pokud budou trvat hromadné, křiklavé nespravedlivosti vůči malým drobným, bezbranným tvorům, jaké dosud vidíme i v soudobé civilisaci, potud se nebudeme moci chlubit, že jsme již daleko pokročili v humanitním ideálu, ve snaze uplatnit práva lidskosti také u dítěte.

Jsou podnes přežitky z dřívějších dob: není-li výslovného práva prodávat děti — ve skutečnosti se tak dosud děje: za jak malichernou sumu dávají se naše děti na Nechanicku cizím agentům, aby je rozvezli po světě!

Ale podnes i u nejosvícenějších národů jsou hromadné chorobné jevy, jež ostře charakterisují poměr dospělých k dětem a jež jsou obžalobou soudobých řádů společenských, obžalobou sociálního svědomí.

Je dosud nesmírná spousta dětského utrpení, strádání, bídy, opuštěnosti a proto zpustlosti i zločinnosti a zvrhlosti.

Podívejme se na příklad na týrání dětí.

Dítě týrané ani v dnešní společnosti není jev ojedinělý. Na veřejnost sice proniknou obyčejně ojedinělé vzrušující případy soudní — jako bylo před nějakou dobou při přelíčení s chotí lékaře dra V. nebo nedávno v případě Jarošové. Ale vskutku je to posud jev hromadný, který však přece uniká veřejné pozornosti. Vzpomeňme si, co píše Dostojevskij v Karamazových o pětileté holčičce, kterou vzdělaní rodičové přímo s rozkošnickou zuřivostí týrají, nebo o hošíkovi, kterého ruský generál uštval psy. A přece takové a podobné události se v rozmanitých obměnách mnohokrát ztisíceronásobňují. Nemusí být člověk zrovna měkkého srdce, aby ustrnul, když čte o hromadném utrpení dětském ve zprávách různých korporací na ochranu dětí. Tak názorně to nastiňuje obraz z anglické National Society for the Prevention of Cruelty to Children,[1] když ukazuje, že ochránila za deset let 428.000 dítek a při tom předvádí: tento počet dětí v průvod postavený by činil proud 205 mil dlouhý, jenž by musel přecházet 81 hodin, a v tom průvodě mezi nešťastnými, hladovými a opuštěnými malými bytostmi by bylo možno vidět 61.000 dětí s ranami, jizvami, popáleninami, zlomenými údy, oslepeným zrakem, dětí takto znetvořených řemeny, botami, lopatami, pohrabáči, žehlícími železky, vařící vodou, žhavými kleštěmi a p. V tomto průvodě by bylo vidět 11.000 znásilněných děvčátek a 1800 rakviček pro oběti smrtelných úzkostí.

A do nynějška tato společnost přijala ve svou ochranu na milion malých trpitelů.

A čtěte zprávy z jiných společností — ať to jsou americké Societies for the Prevention nebo říšsko-německý Verein zum Schutze der Kinder gegen Ausnützung und Misshandlung nebo vídeňský Pestalozzi-Verein — jinde není lépe. Nejhůř ovšem tam, kde ani podobné korporace neexistují, poněvadž jejich existence je již znakem probudilejší sociální péče, a jejich neexistence jenom ukazuje, že společenské svědomí k tomuto úkolu ještě neprocitlo.

---

[1] Založena 1884 a reorganisována v r. 1889.

Jak se novodobá společnost chová k dítěti, můžeme dobře posoudit také podle toho, jak se jeho slabých sil využitkuje a jak se vykořisťuje hospodářsky. Nemluvím ani o tom, jak se dětí zneužívá v domácnostech k nepřiměřeným pracím. Ale moderní soukromokapitalistický řád průmyslový vedle ženské práce zmocnil se i drobných rukou dětských, zproletarisoval a zotročil do jisté míry také dítě, těží z jeho laciné síly pracovní a připravuje je o zdravý rozvoj tělesný, o volnou chvíli, o radost mládí. Co to stálo bojů od časů šlechetného reformátora a přítele mládeže, Roberta Owena, až do nynějška, aby se učinila přítrž tomuto zneužívání nejslabších mezi slabými, a podnes není tento zlořád odstraněn. Přes nejednu zákonodárnou reformu o dětské práci posud jsou celé legie nedospělých zaměstnány ve výrobě způsobem, jenž ohrožuje zdraví i mravnost dorůstajícího pokolení. Podle poslední ankety říšské je v Německu přes 544 tisíc dětí školou povinných nuceno k práci průmyslové, v obchodě, dopravě, v živnostech hostinských, roznášečství a p. Nejvíc ovšem dítě trpí v průmyslové práci domácké, poněvadž zde lze i dobré ochranné zákony snadno obcházet.

A sestoupíme-li ještě níže, do samého kulturního bahna, setkáváme se bohužel opět — s dítětem.

Je téměř neuvěřitelnou skutečností, že lze dítě najít i mezi prostitucí. Že mládí vůbec platí největší tribut molochu lidské vášně, je pochopitelno, ale docela útlé nevinné dítě!

Nejen že se vyvinul cynický, docela soustavný, professionální »obchod panenstvím«, jehož náhončí docela chladnokrevně sdělovali členům ankety Pal-Mal Gazetty (1885), že pracují »jen v prvním svůdnictví«, nejen že se panenství chirurgicky obnovovalo, ale v 18. a 19. století zaznamenávají se po velkých městech (v Londýně, Paříži, Brusselu a j.) veřejné domy s chovankami kol 14 let starými, jako v pověstném domě Williama Sheena. V seznamech pařížských prostituovaných, jak je na základě úředních listin podává Parent-Duchatelet, figurují děvčátka 14-, 13-, 12-, 11- i 10letá! A když v Londýně byly zrušeny veřejné domy, vídal referent Figara (v l. 90.) každý večer kolem půlnoci procházet se kolem 500 dívek ve věku mezi 12—15 léty mezi cirkem Piccadily a Waterloo-Place, tedy na prostranství delším sotva víc než 300 metrů. Nic lepšího nereferují zprávy různých magdalenských domů a asylů v Německu, které jsou nuceny poskytovat ochrany i dětem 14—10letým. Podle výkazů z německých ústavů pro ochrannou a nucenou výchovu (t. zv. Fürsorgeerziehung a Zwangserziehung) mezi chovankami ještě

školou povinnými r. 1902 bylo 121 před tím oddáno nemravnosti, několik mezi nimi stiženo již získanou přijicí, z chovanek, které již školu vychodily (něco přes tisíc počtem), vedlo 657 (= 65%) život nevázaný, 84 z nich bylo syfilitických, 76 potrestáno již pro řemeslnou prostituci a přestupky proti policejním předpisům.

K těm suchým číslicím není třeba připojovat žádného průvodu: drásají samy.

Na dně kulturního bahna mohli byste vidět celé legie nešťastných, bídných tvorů: dětských zločinců. Dětský zločin je jedním z nejvážnějších sociálních problémů nové doby. Dětský zločin — dvě slova, ale jako dva balvany by měla tížit svědomí společnosti; dvě slova, ale jako dva žhavé šípy měla by se zabodnout v společenský organism. O dětském zločinu se hodně nyní uvažuje — nejen theoretikové, i v praxi, v správě státní, v organisacích sociálních počíná se cítit váha tohoto jevu a společenská spoluzodpovědnost. Nebezpečí vězelo v tom, že ve většině kulturních zemí dětské kriminality přibývalo a přibývá. A přece, kdyby se společnost opravdově ujala dětí, z nichž se rekrutuje kontingent mladistvých provinilců a nenechala bujet půdu, na níž klíčí dětská zločinnost, mnoho by se mohlo napravit. Kdekoli byly učiněny opravdové pokusy, neminuly se nikde účinkem. V Anglii, kde se opuštěné a zpustlé mládeži již delší čas věnuje racionální péče, ubývá i dětského zločinu — od l. 1869 do 1891 klesl na třetinu, do dnešní doby na desítinu. A v Německu od doby, co jsou v činnosti uvedené ústavy pro výchovu ochrannou, jeví se od l. 1900 nenáhlá, ale přece patrná náprava v kriminalitě mladistvých osob.

Galerie dětského utrpení, bídy a strasti není vyčerpána několika obrázky, jež jsem zde podal o hromadných pathologických jevech. Není možno pominout jednoho z nejhorších: dětské sebevražednosti. Nejhorších proto, že nejvíc nebolí vždy rány tělesné a nad utrpení fysické je strastnější zmučená duše, jež neumí jinak vyváznout než zoufalstvím. A dnes mezi těmi 70 asi tisíci dospělých obětí, jež si ročně v kulturních státech vyžaduje hromadná omrzelost života, je na dva tisíce nedospělých. A často nejen 15leté a 14leté děti, ale i 11leté a mladší končí tak bezútěšně a předčasně svou pout, dřív nežli jim mohl vypučet květ jara a vzejít štěstí života. Celé to ovzduší, v němž dospělí žijí a násilně přetrhávají všechny pásky, jež je poutají k světu, působí také na naše dítě, a k tomu ještě přistupuje nerozum a tyranství vlastních rodičů a cizích opatrovatelů, pěstounů a vykořisťovatelů. Jak by si neměla zoufat mnohá

mladá duše! A může být horší obžaloby na soudobou společnost a její řády, než taková zoufalost dětská?

A to se děje v kulturních státech, v dobách, kdy nejen se mluví o pokroku, ale v nichž nelze skutečného pokroku v mnoha oborech zneuznat. Vidno, že tato kultura má také své stíny a posud hodně černé.

Zdá se, že novodobá kultura přinesla i dítěti některé zvláštní nespravedlivosti a škody. Vždyť máme nyní mezi dětmi dokonce i trpitele politické a národnostní.

Idea národnostní, založená v přirozených právech lidských, má hluboký význam pro rozvoj moderního lidstva. Ale ovšem národnost na humanitě založená. Nikoli šovinism. Ten je všude brutální, a jeho bestialita neušetří ani dětí. Měli bychom jinak malé dětské trpitele kulturně politické, školní mládež polskou v pruském Poznaňsku? A jsou maďarisační snahy na Slovensku v podstatě něčím jiným? A kdo zná, co musí zkusit dítky našich českých menšin v německém území naší vlasti, i když po dlouhé odyssei se jim konečně dostane školy, nemá tu obdobu třebas v jiné formě? Vzpomínám, jak nedávno veřejně dr. Šámal líčil utrpení českých školáků v třídě, z níž pro závady musily být vystěhovány německé děti, v místnostech, kde se děti předních lavic rozstonávaly, protože seděly hlavami u rozpálelých kamen, a děti zadních lavic, protože jim na záda táhl nesnesitelný mráz, v místnosti, do níž šel zápach z nedostatečně ukryté žumpy.

Jsou obrovské zástupy dětí, jež v moderní společnosti vyžadují zvláštní ochrany, poněvadž jim jí nemůže v dostatečné míře poskytnout rodina.

U nás v Čechách na př. čítá se na 40 tisíc dětí takové ochrany potřebných (asi 21 tisíc chlapců a 19 tisíc děvčat) a spadajících v obor péče chudinské.

Že zde problém siroby, opuštěnosti, zanedbanosti je nejhlavnější, je pochopitelno.

Z uvedeného shora počtu čítá se na 2 tisíce úplných sirotků, 24 tisíc polosirotků.

Také osud nemanželského dítěte zasluhuje zvláštní pozornosti.

Nemanželské dítě také patří k bytostem opuštěným, protože podle obecného dosud názoru je to dítě »bez otce«, v praxi ani zákon všude nepřidržuje otce k péči o ně, takže dítě má nárok jen na polovinu rodiny. Dítě nemanželské dosud má na čele vtisknuto Kainovo

znamení hanby, je sociálně nerovnocenné, často v bídě, podrobeno velké úmrtnosti (32·7% proti 19% úmrtí dětí manželských); nemanželské dítě figuruje často v prostituci, velmi zhusta propadá zločinu: 20%, tedy celá pětina nemanželských dítek! Kriminalita nemanželských dětí je o ⅓ vyšší než manželských. Jak zde hospodářské poměry souvisí zároveň s mravními, vidno na př. z toho, že nejvíce necvičených dělníků je z nemanželských dětí, protože se nemohli pořádně naučit řemeslu nebo výrobnímu odboru. A necvičení dělníci vykazují zase větší kriminalitu nežli cvičení.

Jak navzájem souvisí otázka siroby, nemanželskosti, zpustlosti a zločinnosti, může illustrovat těchto několik číslic. Z dítek přikázaných v Německu ústavům pro výchovu ochrannou a nucenou r. 1901 bylo 2838 chovanek, a z těch bylo:

534 nemanželských,
235 ztratilo otce před 6. rokem, 242 mezi 6. a 12. rokem,
265 ztratilo matku před 6. rokem, 243 mezi 6. a 12. rokem,
13 ztratilo oba rodiče před 6. rokem, 47 mezi 6. a 12. rokem.

V celku z 2838 chovanek pošlo 1579 z rodin neúplných (v r. 1902 z 2063 chovanek 1098).

* *
*

Již tyto stručné ukázky z osudu celých mass dětských v novodobé společnosti mohly by a měly by postačit, aby si sociální svědomí, t. j. svědomí každého a všech dohromady, jasně uvědomilo, že je zde potřeba nápravy, a že vedle snahy o vysvobození a povznesení drobného a malého člověka, vedle úsilí o osvobození a uplatnění ženy je jedním z nejdůležitějších sociálních úkolů nové doby: osvobodit dítě z bídy fysické a mravní, v níž dosud tone, péčí o dítě starat se o příští generace, emancipací dítěte připravovat lepší budoucnost národa.

Má-li se čelit degeneračním proudům, třeba začít hned u dítěte a vlastně již anticipovat tu péči: v sobě nosíme již příští generace.

Kdekoli v nové době zavadíme o reformy, všude konec konců přijdeme k přesvědčení, že reforma musí začít lepší péčí o dítě. Při zločinu na příklad. Nezavrhuji moderní snahu o nápravu osob již provinilých, ale hlavní je profylaxe, aby hned dítě neupadlo na šikmou křižovatku, na jejímž jednom konci je zločin. Podobně je při otázce střízlivosti v národě a vůbec v celém širém kruhu snah o zdokonalení společnosti.

Není-li vyšších hodnot životních pro národ a stát nežli mládež, jak se říkává, je konečně na čase, aby se bedlivěji, upřímněji a uvědoměleji přihlíželo k osudům mládeže trpící.

A je-li to jedním z životních úkolů novodobé společnosti vůbec, je to tím víc jednou z životních otázek v národě malém — jednou ze stránek v obsáhlém problému malého národa.

U nás teprve v posledních dobách si začínáme poněkud všímat této věci i v theorii i v praxi.

Máme některé úvahy a spisky, které se obírají bolavými místy dětské otázky. Loni vzbudil pozornost na př. spis Houserův: Výdělečná práce školních dětí (vydaný na základě učitelské ankety spolku Komenský).[1] Již před tím průmyslové práce dětské si všimly úvahy Kverkovy (o perleťářské práci dětí severočeských) a Hladíkovy (o pletení vlasových sítěk dětmi na Chotěbořsku). Některým jevům degeneračním věnovány jsou práce, jako je Malého (Hluchoněmost), Sedláčkova (Zachraňte slabomyslné), Zemanova (Péče o děti anormální), spis dra Chlupa (Mravní nemoci dětství), k nimž přistupují některé úvahy v Paedagogických Rozhledech. Mnoho cenných pozorování je ve spise dra Jana Gebauera (Východočeské otrokářství). Prof. Heveroch obrací pozornost v psychopathologickým otázkám dětství. Prof. Čáda v přednáškách i publikacích učí chápat duši dítěte. Ředitel Ernestina MUDr. Herfort obírá se problémy, týkajícími se idotie. Povstávají i jiní pracovníci z kruhů učitelských, lékařských, právnických.[2]

Zejména však bych při této příležitosti upozornil na velmi důležité publikace dra Jana Dvořáka, ředit. zem. porodnice a nalezince, v nichž se soustavně obírá otázkou dětí nemanželských a zvláště nalezenců. Jsou to především: Časová úprava poručenství a opatrovnictví (1904), Jednotná organisace dozoru na nalezence a děti opuštěné v království českém (1905), Boj proti úmrtnosti kojenců

[1] Ve sbírce »Dítě«, jež 1907 počala vycházet redakcí prof. Čády.

[2] Úvaha tato byla připravena k tisku před půl druhým rokem. Pro nával látky se její uveřejnění zdrželo. — Od té doby množí se řady pracovníků praktických i theoretických, zvl. od přeměny bývalé české sekce Zemské komisse pro ochranu dětí v samostatný zemský spolek český. Značný kus práce prokázal také letošní sjezd pražský pro péči o slabomyslné. Bude příležitost na jiném místě zevrubněji shrnout a posoudit českou práci v otázce dětské. (NB. Tato úvaha není totožna s mou přednáškou, konanou v Společenském klubu Slavii 3. května 1909, ani s mými přednáškami »Sociální péče o mládež«.)

vůbec a dětí nemanželských a nalezenců zvlášť (1906), Ochrana dítěte jindy a nyní (1907).[1]

Publikace dra Dvořáka mají důležitost také proto, že za nimi stojí rozsáhlá a blahodárná činnost jeho praktická v oboru sociální péče o děti. Význam práce Dvořákovy lze ocenit jenom, uváží-li se, jaké překážky musil překonat, nežli ústavy jeho péči svěřené byly ze staré praxe josefinské převedeny a zformovány na zásadách moderní péče o mládež. Z ústavu, jenž měl sloužit podle starých názorů k zamezení dětské vraždy a k rehabilitaci cti »padlé« ženy — při čemž byl osud dítěte věcí zcela vedlejší — hledí se vytvořit instituce pro ochranu matky i dítěte a pro podporu rodinného života. Výsledky starších soustav nalezineckých jak po stránce fysické (hrozná úmrtnost!), tak po stránce mravní a sociální byly málo utěšené. A pražský ústav byl jedním z ústavů takového starého typu. Ale, jestliže se ještě v nedávné německé publikaci[2] dr. Taube zmiňuje, že pražský zemský nalezinec representuje (vedle vídeňského) starý typ josefinský, není to dnes již pravda.

Principy moderního nalezinectví, jaké se nyní provádějí v pražském zemském nalezinci a porodnici, lze dobře vidět z Dvořákovy monografie »Ochrana dítěte jindy a nyní«.

Porodnice a nalezinec (oba ústavy jsou integrující částí celku) nemají nadále sloužit k utajování nemanželského porodu a t. zv. rehabilitaci cti, nýbrž mají podávat pomocnou ruku matce, jež porodila nemanželské dítě, mají jí poskytnout mravní i hmotnou oporu; nechtějí odcizovat matku dítěti a dítě matce, nýbrž naopak budit v matce vědomí povinností mateřských, matku připoutat k dítěti. Proto je snaha, dítě pokud možná uvést v opatrování vlastní matky a chudobným matkám poskytnout k tomu hmotné podpory, aby se o své dítě mohla starat.

Dále běží o to, aby nejen matka, ale i otec byl připoután k dítěti. Dát nemanželskému dítěti otce — to je z předních úkolů této péče. Proto zavedeno r. 1904 povinné zjišťování otcovství. A bilance této reformy je nad očekávání příznivá. Soudním nesporným řízením 92% mužů doznalo otcovství a z nich 44% přislíbilo protokolárně manželství a legitimaci dítěte. Vskutku značná část nemanželských dětí počíná být legitimována (r. 1905 legitimováno 519 a v r. 1906

[1] Od té doby vyšlo další jeho pojednání, Ochrana mládeže (1908), vedle jiných úvah.

[2] Dr. Taube: Uneheliche Kinder (v sbírce »Das Kind«, redigov. Käthe Schirmacherovou, II. 2, p. 64.).

568 nalezenců). Tuto reformu velmi cením: pořád je víc a víc vidět, že při celé otázce nejde jen o problem mateřství, ale spolu také — ne-li dokonce více — o problem otcovství. Otcovství dosud méně chápáno proti mateřství, a zejména je nutno vzbuzovat ve společnosti větší cit zodpovědnosti na straně mužově, zodpovědnosti otcovství, zodpovědnosti plození.

Reformované nalezince ve spojení s porodnicí chtějí být nejen útulkem opuštěné svobodné ženě, ale hlavně útočištěm dítěti, dokud se mu nedostane přijetí u vlastní matky, u rodičů matčiných, u příbuzných nebo lidumilů. Chtějí dítěti poskytnout — jako rovnocennému spolučlenu ostatních novorozenců vůbec — náležitou ochranu fysickou, právní, mravní i sociální, ve smyslu přirozených jeho práv lidských.

K hájení těchto jeho práv podniknut velmi účelný krok zřízením ochranného oddělení právního, jež sice dosud není zcela vybudováno, ale již v nynější své provisorní podobě zdárně působí. Podle intencí správy nalezinecké bude úkolem tohoto oddělení především vést veškeru poručenskou agendu, poskytovat informace zástupcům dítka, spravovat alimentační poplatky, hájit zájmy fondu zemského při jednáních paternitních u soudů poručenských. Dále přednosta tohoto ochranného oddělení má býti generálním opatrovníkem všech dětí v ústavě ošetřovaných na místo dosavadních často nespolehlivých t. zv. kuratorů ad actum, a nastane-li potřeba, bude zastávat i úřad poručníka nalezencova proti otci tohoto.

Podobná zřízení osvědčila se již v praxi v ústavech dle lipského vzoru zřízených a z rakouských zemí ve Štyrsku, a osvědčí se jistě také u nás.

(Dokončení.)

Pruská obecná škola.

Fr. Houser. (Dokončení.)

Vyučovat náboženství ve škole je povinností učitelovou. Nikde jsem neviděl, že by se děti v neděli scházely ve škole a chodily v průvodech s učitelem do kostela. Učitel mi o tom řekl: »To by mělo ráz násilí pro učitele i pro děti, a víra se násilím nevštěpuje.« V době školní docházky jsou děti připravovány k prvnímu přijímání a to duchovním. Ta příprava s vyučováním nesouvisí a děje se nejčastěji mimo školu. Otázka, patří-li náboženství do školy, se probírá často, ale učitelstvo o jeho vyloučení nežádá. Poznal jsem, že náboženství mu není lhostejno, že má živý interes o církevní správu a často ve sboru starších církve vážné slovo. Nelze prý dítěti, jež se má seznámit s kulturou, její důležitý oddíl zamlčet, a morální podporu, kterou náboženství poskytuje vychovatelské práci, nemůže učitel přehlížet. Ale učením náboženství nesmí se nikdy rozumět přesvědčování mládeže o pravdě určitého vyznání. Církve se k tomu názoru ještě nepřiklonily, a tak se může stát, že se vykládá na jedné škole berlínské za pravdu neomylnost papežova a v druhé nerozumnost takového tvrzení. Náboženství do školy patří, říká většina učitelstva, ale ne vyučování dogmatům. Potom mu mohou učit s dobrým svědomím také oni učitelé, kteří od určitého vyznání vnitřně odpadli, a učice za dnešního stavu, těžce snášejí rozpor mezi povinností a přesvědčením. Ani náhled, aby vyučování náboženství bylo ponecháno náboženským společnostem, nenachází valného souhlasu; učitelé ukazují na pedagogické závady, jež by přivodil nový činitel výchovný, a že by nebyly malé, o tom svědčí nedostatečné vzdělání duchovenstva ve vědě i praxi vychovatelské.

Jen ostýchavě se ozývají učitelské hlasy: Náboženství buď nahrazeno vyučováním morálce. Náboženství zastává ve škole názor na svět tisíciletí starý, který překáží, aby ji ovládl duch 20. století. Děti buďte vychovávány ne pro věky minulé, ani ne pro dobu pří-

tomnou, nýbrž pro budoucí lepší stav pokolení lidského. Vyučovací látka náboženská ukazuje nejen rozpory, ale i vážné přestupky uznaných pravd vychovatelských.

Jen pomalu vnikají nové myšlenky o vychování do školy, postupující byrokratismus je jim pořád silnější závorou. Učitelé diskutují na schůzích i v tisku o pedagogických problémech velmi pilně, ale školní práci výsledky svých úvah oplodniti nemohou. Umělecká výchova, sexuelní pedagogika, výchova samočinností k sebekázni, škola a životní praxe zaměstnávají nejčastěji pedagogickou veřejnost. Přeceňování knižních vědomostí a nedoceňování práce fysické v životě společenském vyvolává reakci, upozorňující na význam tělesné práce ve výchově. Na dívčích školách je zavedeno učení ženským ručním pracím, ale je prý jen cvičením dívčích prstíků. Za to o skutečném životě ženském dívčí školy nevědí nic. Domácí hospodářství s poučováním o kuchyňské chemii, práce v hospodyňské zahradě, ano i zaměstnání a dozor v mateřských školách jsou obory, které leží mimo pozornost dívčích škol.

Ve všech třídách, které jsem navštívil, jsem shledal učitele intelligentní, jejichž práce svědčila o značné výši vyučovací praxe. Chování dětí a jejich poměr k učiteli jsou takové, že si nejednou vynucují chvály. Před vyučováním a v přestávkách bývalo ve škole i na dvoře neobyčejně klidno. Ale poddanské uctivosti jsem v žactvu nenašel. Chodíval jsem s učitelem, jenž oslovoval děti na ulici. Mluvily s ním nepředpojatě, asi jako doma mluví. Zdálo se mně, že se již dávno vyznají ve formách společenského styku, hovořily vždy jako se sobě rovným.

Nebylo by to ani pruské, kdyby nebyla dána učiteli nad dítětem moc takřka neomezená. Odpovídá to úřadu učitelskému, jenž je kus mašinerie státní. Státní správa má posud ráz vrchnostenský, stojí nad občanstvem. Její opatření nedovolují, aby se v občanstvu rozvinula individuelní svoboda, svobody prohlášené vykládá velmi často strannicky, ve prospěch vládnoucí třídy, ale na zřejmý odpor zřídka naráží, spíše klidí chválu. Stát se obyvatelstvu také odvděčuje: Prusko, země přírodou ne mnoho nadaná, kvete průmyslem a obchodem, a kraj za krajem opanovává blahobyt. Učitelé mohou žáky tělesně trestat a také toho povolení užívají. »Uznáváme, že bití nezjemňuje, ale v mimořádných poměrech, v jakých je pruská škola, je důležitým prostředkem vychovávacím,« říká učitelstvo. Byl jsem přítomen schůzi, na níž curyšský profesor Förster se přimlouval za sebekázeň

žactva a zavrhoval bití. Tenor všech učitelských řečníků, kteří se hovoru účastnili, byl: Jen metlu nám neber!

Učitelově práci pomáhají školní knihy. Čítanky jsou illustrovány a vyhovují celkem požadavku, aby uvedly mládež do života. Seznamují ji i s nejnovějšími událostmi kulturními i politickými, ale nejsou bez velikých vad. Líčí s oblibou historii nové říše německé, při čemž představují hohenzollernské císaře jako nadlidské hrdiny. Kalí běžnými tendencemi čistotu názoru o lidech a jejich práci. V čítance od Wetzela a Büttnera jsou zprávy o německých básnících z doby po reformaci určené k učení na paměť. Mezi nimi je také tato: »Heine, v Düsseldorfu ze židovských rodičů narozený, studoval práva; přestoupil 1825 ke křesťanství, jež však nikdy nebral vážně; žil od 1831 v Paříži; skvělý talent, zejména v oboru písně; ale jeho smýšlení otrávilo často nejkrásnější poetické myšlenky.« Při učení reáliím užívá se ve školách knihy od Kahnmayera a Schulze, v jejíž stati o Čechách, zemi a lid velmi nedokonale charakterisující, je napsáno: »Obyvatelé země jsou se $^3/_5$ Čechové a se $^2/_5$ Němci. Němci jsou však od Čechů rozmanitě utiskováni.«

Pruská škola byla postavena roku 1872 ministrem Falkem na moderní základ. Všichni znalci školství vyslovují jméno Falkovo s největší úctou. Tehda byly upraveny učitelské semináře, aby učitelovo vzdělání odpovídalo době, a škola, až dotud v rukou církevních zcela, byla z části osamostatněna. Obcím bylo uloženo, aby opatřovaly pro školu budovu a učebné pomůcky a platily učitele; stát se uvolil je podporovat v plnění té povinnosti značnými příspěvky. Obce s probudilým občanstvem dokazují vypravením svých škol, čeho je schopna vzdělaná samospráva, ale z vesnic docházejí nezřídka zprávy, jež svědčí o hříšné nedbalosti ke škole. Jsou v nich budovy nedostatečné, třídy přeplněné a bez pomůcek, a učitelé dostávají hladové platy. Vedle úrodných lánů kulturních bohatých těžkými klasy má Prusko rozlehlá lada, z jejichž písečné půdy nuzně se živí vřes.

Falkova nařízení určila počet žáků na třídu. Ve škole jednotřídní jich může být nejvýš 80. Kde je školních dětí víc, nebo třída pro ně nestačí, a poměry nedovolují ustanovit druhého učitele, může být zřízena škola polodenní. Jednotřídní školy v našem slova smyslu jsou na venku výjimkou, polodenní pravidlem. Z venkovských škol vládního okresu štětínského je valná většina jednotřídních, a jednotřídní všechny polodenní. Děti jsou rozděleny ve dvě oddělení, jedno je vyučováno dopoledne, druhé odpoledne. Na takových školách se koná práce zhusta za podmínek velmi nepříznivých. Navštívil jsem jedno-

třídku v odlehlém koutě Pomořan. Školní budova je bokem přitlačena ke stráni a nová. S jedné strany je hřiště, s druhé zelinářská zahrada, z předu široký rozhled na luka pooderské roviny. Třída je položena k vrchu, prostorná, stěny má docela holé. V čele na stupni stojí katedra, samá červotočina, jako bývají staré kostelní lavice, po jejích stranách 2 tabule, každá asi čtvereční metr veliká. V koutě u okna almárka s ulomenou nožkou položená na stěnu; v ní je jediná police s úlohami dětí. Učebné pomůcky stály vedle; byly to tři svinuté mapy, říše, Pomořan a obou ostrovů v ústí Odry, a ruské počítadlo. »S těmi musím vystačit při všech 32 týdenních hodinách, celý školní rok a po roce zas.« Jednotřídky zdejšího okresu jsou v zimě školy polodenní, 1. květnem se však mění na školy letní. Vyšší oddělení je vyučováno denně od 7.—½10. hod., má tedy 15 hodin, nižší od 10 hod. a má 17 hodin týdně. Učitel si posteskl, že je prací přetížen; loni měl 111 žáků, letos má 113.

Kde dostoupí počet žáků na jednotřídní škole 100, má se ustanovit druhý učitel. Je-li na škole dvoutřídní více dětí než 120, promění se na trojtřídní, ale třetí učitel se nedosazuje. Vyučovací hodiny třech tříd se rozdělí dvěma učitelům tak, že jich má každý 32. Teprve vyšší útvar je škola trojtřídní se třemi učiteli. Lidnatější obce mají školy 4—8třídní. Podnes pruské školy těm ustanovením nevyhovují; dle poslední statistiky měly přes 13.000 přeplněných tříd či 11% všech. Celkem má stát ještě 74 škol, v nichž připadá na třídu víc než 100 žáků. Těch velikých nedostatků je si také vědom a snaží se je odčinit. Přírůstek nových tříd je velmi hojný, ale nedbalost minulých vlád se napravuje jen zvolna; v posledním desítiletí bylo povoláno tolik nových učitelů, že by z počtu školních dětí v té době přibylých připadlo na jednoho jen 40. Nemůže zjednat potřebnou nápravu také proto, že se k učitelskému úřadu nehlásí dostatek kandidátů. Tříd je mnohem víc než učitelů, takže 18 tisícům učitelů je přiděleno po dvou třídách, tisíce tříd jsou přeplněny, a při tom jsou platy učitelů nízké; není divu, že 3000 míst je neobsazeno.

Pruské školy kromě charakteru autonomistického a státního mají ještě třetí, konfesijní, jsou nejčastěji podle konfese odděleny. Moderní život stírá pořád více význam náboženského vyznání, pruské zřízení zemské nezná škol konfesijních, ale státní správa i obyvatelstvo si jiných nepřejí. V Berlíně je 43 škol paritétních, ostatní jsou konfesijní. Katolické slouží výhradně katolíkům, do evangelických chodí také asi $^3/_7$ mládeže židovské, do paritétních vedle katolíků a evangelíků $^4/_7$ dětí židovských. Židé pro 4000 svých dětí konfesij-

ních škol nemají. V celém Prusku mají školy paritétní jen asi dvacetinu školní mládeže.

Snahy po interkonfesijnosti škol mají tedy v Prusku slabou resonanci. Protestantští duchovní pokoušejí se vždy znova dokázat, že moderní život a náboženství se nevylučují, a že si má obojí vzájemně pomáhat. Evangeličtí pastoři se neuzavírají novějším názorům na školu, vždyť jsou církevní synody, jež se vyslovily proti kněžskému dozoru nad školou. Ale bez vážných konfliktů církev a učitelstvo, jež touží po samostatnosti školy, přece nežijí. Proti kněžské rozpínavosti stojí učitelstvo všechno a ne samo. Je u nás posud v paměti protest 27 universitních profesorů německých, jenž varoval, aby do školy, v níž při vyučování kteréhokoli předmětu má rozhodovat jen jeho pravda, nebyly vnášeny konfesijní tendence.

Ale síly obou stran jsou velmi nerovné. V městech je prvním představeným učitelovým krajský inspektor, na venkově farář. Faráři jsou státními orgány dozorčími, které sice nemají moci disciplinární, ale dohlédají k vyučování, aby se dělo podle rozvrhu hodin i dle správných method, dohlédají také k učitelovu chování a o nedostatcích referují krajskému inspektoru. Učitelé ukazují na schůzích, v odborném tisku i u školních úřadů na nesmyslnost toho zařízení, o jehož nejkřiklavějších ukázkách musí rozhodovat soudy. Učitel na venku je knězi podřízen mnohdy také proto, že s jeho úřadem jsou spojeny služby kostelní. V tom případě pečují, kde není jiných kostelníků, učitelé i o čistotu v kostele, o bohoslužebné nářadí a zvoní. K osobním funkcím každého učitelského kostelníka patří řízení kostelního zpěvu a asistence při všech bohoslužbách. Rozumí se, že v kostele je každý pokyn farářův pro učitele neodvolatelným rozkazem.

Nelze říci, že by venkovské učitelstvo vystupovalo proti kněžskému dozoru zvlášť příkře, ano ani odpor proti kostelním službám není tak prudký, jak by očekával vzdálený pozorovatel. Lepší část kněžstva neobtěžuje totiž učitele při vyučování, ani neslídí po jeho životě soukromém. Jsou místní školní dozorci, kteří přijdou na inspekci jednou za rok do hodiny náboženství, napíší zprávu pro krajského inspektora a tím své úřední poslání naplní. Evangeličtí faráři bývají zrovna tak jako učitelé zavaleni starostmi o budoucnost svého potomstva, běžné slasti a strasti venkovského života sbližují je s veškerým občanstvem, s inteligentním učitelem pak na prvním místě. Ve službě kostelní zastává někdy učitel kněze v nejvážnějších úko-

nech bohoslužebných, jako je v evangelické církvi kázání, anebo křtí i pohřbívá.

Veškeré školy obecné, městské i venkovské, jsou podřízeny dozoru krajských inspektorů. Kraje jsou někdy velmi malé, mívají také méně než 50 tříd. Berlín má však pro půl šesta tisíce učitelů jen 12 inspektorů. Krajští inspektoři konají po školách revise a provádějí disciplinární moc nad učiteli. Učitelstvo nese jejich výtky velmi těžce, protože nejsou vybíráni z odborníků. V Pomořanech je 94 krajských inspektorů kněží a jen 2 laici. Přispívá k tomu asi okolnost, že inspektorát je pro kněze úřadem čestným, nehonorovaným, laici pak dostávají plat. V celém Prusku je menšina krajských inspektorů nekněží. Pro významný úřad školních dozorců mají kněží vzdělání nedostatečné: když studují theologii, musí docházet po 6 neděl do učitelského semináře, pozorují vyučování a vyučují sami.

Samospráva pruských měst neřízená centralistickými rozkazy vládními vytvořila do r. 72. několik forem obecné školy; ministr Falk je organisoval jednotně vedle elementární školy obecné a nazval je školami středními. Střední školy poskytují všeobecné vzdělání, ale vyšší než podává obecná škola. Jsou opatřeny hojnými sbírkami, a vyučovat na nich mohou jen učitelé, kteří mají pro ně předepsanou způsobilost. Přijímají také děti šestileté, ale nemohou být zřizovány místo obecné školy, nýbrž jen vedle ní; je docela nařízeno, že se mohou zřizovat jen tam, kde se obecná škola těší vydatné péči. Vybírá se na nich školní plat 16—114 M ročně. Nejvíc je jich osmitřídních, potom devítitřídních a sedmitřídních. Nejsou hojné, učí na nich asi třicetina počtu učitelstva škol obecných.

Myslivý lidé v učitelstvu těžce nesou, že obecná škola hromadí v dětských hlavách vědomosti, místo aby dbala osobní výchovy, jež je jedinou cestou k rozpoutání a vzdělání produktivních sil. Vinní školský byrokratismus, že jim bere lásku k práci a dětem potřebnou svěžest. Řídčeji docházejí k přesvědčení, že škola slouží tendencím církevním a nynější formě státní. Protestantismus se může dovolávat fakta, že reformace přála škole. To byla reformace v počátcích, jež stála proti katolicismu v opposici, ale ta přízeň byla tím menší, čím určitěji se nová církev krystalovala; dnes stojí rozhodně proti škole, jež by dbala jen individuelního vzrůstu dětských osobností. Myšlenka, že národ se může rozvíjet jen ve vlastním státě, je v Prusku neobyčejná moc, a všechny veřejné instituce, i škola, ji posilují. Doba válek 1864.—70. naučila Prusy lásce ke státu, jenž

jim zjednal válečnou slávu a pomohl jim hospodářsky. Odtud vyvěrá ochotné odříkání se individuelních svobod a hluboká víra ve šťastnou budoucnost Pruska. Ale Prusko je dnes státem vysloveně třídním, jehož páteří je silné vojsko, a pro ten vychovává škola poslušné občany. Učitelstvo není průkopníkem vnitřních reforem ve škole, jimž vrchních deset tisíc nepřeje. Za to se dodělalo značných úspěchů v zevnějším opatření škol; stavějí se pro ně nákladné budovy, účelně se zařizují, a školské práci se pomáhá tím, že se zvyšuje materielní i vzdělanostní síla učitelova.

Nelze říci, že by desítiletí přecházela, aniž by přispívala k přeměně pruské školy, aby byla odcírkevněna a zdemokratisována, ale výsledek byl posud skrovný. Jsou však slibné zjevy, které předpovídají rychlejší pokrok. Lidé přestávají očekávat štěstí odjinud a hledají je ve vlastním nitru; přesvědčují se, že není spásy v církevní organisaci, a že není třeba k občanskému životu ani policie ani vládního absolutismu. To přesvědčení nabývá pořád víc půdy a je jistou zárukou lepší budoucnosti pruské školy.

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

(Pokračování.)

Však nyní přicházíme k jiné otázce: Jakých garancií poskytuje systém rozvrhovací pojištěným? A tu jest právě jedna z největších slabin této finanční soustavy! Říká se sice, že je průmysl věčný, a že tudíž oprávnění nemusejí se obávat snížení nebo dokonce ztráty svých nároků. Než i když připustíme, že průmysl jako celek do budoucna je věčný, nemůžeme přece nikterak tvrditi, že by věčně potrvala všechna jeho odvětví. Spíše je pravděpodobno, že různá průmyslová odvětví časem poklesnou, snad i docela vyhynou nebo aspoň projdou těžkými, dlouho trvajícími krisemi. Kdo tu pomůže? Kdo vezme na sebe závazky vůči oprávněným?[7] — Stát! Ano, ale tu jsme zase u velmi bolestné konsekvence rozvrhovacího

[7] Velmi zajímavý passus čteme v té příčině ve spise: Capitaldekkung und Umlage (na str. 14.):

»Die an die Aufbringung der Armenlast erinnernde Umlage steht mit dem Titel des Gesetzes als eines Unfallversicherungsgesetzes im Widerspruch, denn die Arbeiter können bei der den Wechselfällen der Zukunft überlassenen Aufbringung der für die Entschädigung der Verletzten und ihrer Hinterbliebenen erforderlichen Mittel nicht als versichert angesehen werden; hingegen sind die Verletzten und die Hinterbliebenen nach tödtlich Verunglückten bei Bestand des Prämienverfahrens in ihrem Rentengenusse gesichert. Für die mangelnde Sicherung der angeblich Versicherten bei Bestand der Umlage gibt es leider ein classisches Beispiel: Die Bruderladen. Die Mehrzahl derselben ist dermalen in Oesterreich saniert; ihr Passivstand vor der Sanirung kann authentisch nicht angegeben werden, da er amtlich nicht veröffentlicht wurde; hingegen ist es bekannt, dass die Solvenz der Bruderladen zum Theile unter Herabsetzung der künftigen Versorgungsansprüche ihrer Mitglieder, ja theilweise sogar unter Reduction der Provisionen erfolgte, welche bereits bezogen wurden. Solchen Misständen muss hinsichtlich der Unfallversicherung vorgebeugt werden, umsomehr, als die einzige Entschuldigung für diese Zustände bei den Bruderladen, die Unkenntnis der Consequenzen finanziell unzulänglicher Fundirung für die Unfallversicherung nicht in Anspruch genommen werden kann; der Übergang zu der Umlage bei der Unfallversicherung würde in voller Kenntnis der möglichen Katastrophe erfolgen.« —

systému — eventuelní státní podpory![8] Břemena, jež měla nésti určitá vrstva společenská, totiž podnikatelé, ať již živnostenští nebo průmysloví, po případě zemědělští, mají přesunuta býti na celou společnost státní! —

Aby takovýmto a jiným důsledkům rozvrhovacího systému pokud možná bylo zabráněno, nařídil, jak jsme se již shora zmínili, hned původní německý zákon úrazový tvoření reservních fondů; zákony nové z r. 1900 (§ 34. živn., § 36. námoř. a § 37. zem. zák. úraz.) nařizují pak další sesílení těchto záloh. —

Ovšem lze namítnouti, a také se to již nejednou stalo, že ani náš systém finanční vzhledem k tomu, že většina terit. rak. úrazoven je zatížena velmi značnými deficity, neposkytuje plné záruky a jistoty; úhradní systém je spíše jen na papíře, neboť ve skutečnosti, jmenovitě u některých ústavů velká část úhradních jistin chybí.

Jest ovšem smutnou pravdou, že schodky, jmenovitě pražského, vídeňského a lvovského ústavu dosáhly přímo závratné výše, a že následkem toho veliká část důchodů není kapitálově kryta, jak při soustavě uhrazovací býti má[9]; také bude dnes jistě již třeba podpory státní, mají-li deficity býti odstraněny, po případě i jen vzrůstání jejich zastaveno. Ale srovnáváme-li poměry naše s německými, vidíme, že systém úhrady kapitálové, i když nebylo plně dosaženo vytknutého cíle, přece vykazuje ještě příznivější výsledek nežli systém rozvrhovací. Kdyby totiž Německo dnes přešlo k soustavě uhrazovací, objevily by se ještě značně větší deficity nežli u nás! Takové početní srovnání bylo svého času v Německu provedeno a zjištěno, že by jen schodky živnostensko-průmyslových odborových společenstev byly na počátku r. 1898 obnášely asi 217 mil. M. — Proto praví se ve vysvětlivkách k vládní osnově Körbrově (str. 165) velmi případně, že ten, kdo již v nynějším deficitu úrazových pojišťoven spatřuje zlo a nebezpečí, nemůže se přimlouvati za to, aby zaveden byl systém roz-

[8] §§ 54. a 127. živn., §§ 64., 133., 144. a 145. zem. a § 57. námoř. úraz. zák.

[9] Koncem r. 1905 obnášel bilanční deficit jednotlivých ústavů: pražského: 30,545.418 K (koncem r. 1907: 35,568.508 K), vídeňského: 23,124.715 K, lvovského: 4,294.501 K, terstského: 1,552.198 K, brněnského: 493.619, solnohradského: 440.473 K a štyrsko-hradeckého: 152.254 K (ústav tento měl však ještě zvláštní reservní fond: 281.108 K); následkem toho u jednotlivých ústavů bylo (1905) nekryto důchodových hodnot: u pražského ústavu: 54·4%, u vídeňského: 44%, u lvovského: 44·6%, u terstského: 22·5%, u brněnského: 2·6% a u solnohradského: 4·5%. —

vrhový, při kterém by se stav nynější patrně ještě značně zhoršil. — Z celého tohoto rozboru již jasně vysvítá, jaká jedině může býti odpověď na otázku, zda by se od systému uhrazovacího mělo přejiti k rozvrhovému, zvláště nyní, kdy první výhodná léta již minula. — Záporná! Záporně také zodpověděla uvedenou otázku celá řada znalců, jichž dobrozdání vyžádalo si představenstvo úrazové pojišťovny vídeňské.[10] Zápornou odpověď dala také téměř všecka zákonodárství, jež se otázkou touto zabývala. Záporně odpovědělo konečně i Německo, jež nejenom při veliké části podniků stavebních[11] a při malých plavebních podnicích námořských a mořském a pobřežním rybářství systém rozvrhovací opustilo, nýbrž i v osnově, směřující k dalšímu rozšíření úrazového pojištění na určité dosud nezahrnuté kategorie podniků (řemesla, obchod), zavedení systému uhrazovacího navrhlo a nutnost jeho velmi přesvědčivě odůvodnilo[12]; mimo to nařizují, jak už shora bylo konstatováno, úrazové zákony z r. 1900 další dotování reservních fondů, čímž se Německo systému úhrady kapitálové aspoň do jisté míry přibližiti snaží. Konečně možno poukázati též k tomu, že při invalidním a starobním pojištění Německo hned od počátku systém úhrady kapitálové zavedlo, který v r. 1899 byl vybudován v systém prémiový s konstantní prémií. —

*

Aby obraz v předchozích kapitolách podaný byl úplný, chceme na konec ještě uvésti aspoň nejdůležitější ustanovení osnovy Beck-Bienerthovy a vytknouti úchylky od programu Körbrova.

---

[10] Viz častěji už cit. spis: Capitaldeckung und Umlage. — Mimo to srv. uvedenou zprávu prof. Czubra z r. 1904, která vrcholí v následujících větách:

»Das Kapitaldeckungssystem ist ein korrektes, weil der Natur des Gegenstandes angepasstes, gerechtes, die Sicherheit der Leistungen verbürgendes Verfahren der Mittelaufbringung und wegen dieser massgebenden Vorzüge dem Umlagesystem vorzuziehen.

Auch wenn es sich heute um die Neueinführung der Arbeiter-Unfallversicherung handelte, müsste seitens der Wissenschaft dem Kapitaldeckungssystem in entschiedenster Weise das Wort geredet werden.

Ein jetzt oder in nächster Zeit vollzogener Übergang zum Umlagesystem, nach welcher Modalität er auch ausgeführt werden möchte, würde eine erhebliche Verminderung der Belastung der Betriebsunternehmer und namentlich für längere Dauer nicht herbeiführen, da diejenige Periode, in welcher das Umlageverfahren einen auf Kosten der ganzen ferneren Zukunft erkauften Vorteil gewährt, nun bald zu Ende geht.«

[11] Srv. k tomu A. Düttmann: Die deutsche Arbeiterversicherung (II. vyd.), str. 8.

[12] Viz Zprávu drů Haubnera a Marschnera, str. 23 a 24. —

Stejně jako program Körbrův stojí též osnova Beck-Bienerthova na stanovisku, že úrazové pojištění dělnické má v nově vybudované soustavě sociálního pojištění býti jen pojištěním speciálním či doplňkovým. Důvod pro toto zvláštní neboli doplňkové pojištění dlužno spatřovati v mimořádném nebezpečí úrazovém, jež s mnohými podniky jest spojeno. Za takovéto zvláště nebezpečné podniky nutno pak podle osnovy pokládati ty, jež platné zákony úrazové do pojištění zahrnuly, resp. které osnova sama nově do pojištění pojímá. Oproti tomu třeba však namítnouti, že podle platných zákonův úrazových některé poměrně velmi málo nebezpečné kategorie podnikové pojištění podléhají, kdežto jiné skupiny podnikové s velmi značným nebezpečím úrazovým pojistné povinnosti podrobeny nejsou; a jmenovaná osnova není v té příčině nikterak náležitým korektivem, jak z dalšího rozboru jasně vysvitne. — Mimo to budiž zde znovu upozorněno, že zamýšlené všeobecné pojištění invalidní neskýtá nijak dostatečné náhrady za pojištění úrazové. Bylo sice do osnovy Beck-Bienerthovy pojato důležité nové ustanovení (§ 112, odst. 1.), že totiž při invaliditě z úrazu vzniklé (není-li zde nároku na důchod úrazový) doba čekací odpadá, a také nároky pozůstalých byly oproti programu v leckterém směru příznivěji upraveny, nicméně přes to zůstává pojištění invalidní mnohem nevýhodnějším nežli pojištění úrazové a skýtá za ně jen velmi nedostatečný surogát. Třeba jen podotknouti, že nárok na důchod invalidní má pouze takový zraněný, jenž ztratil $^2/_3$ své výdělečné způsobilosti, že pozůstalí i podle nového zákonného návrhu musejí se spokojiti pouze odbytným, a že osoby mladší 16 let, jakož i osoby, jež teprve po 60. roce vstoupily v činnost, pojistnou povinnost zakládající, resp. které při vstoupení zákona v platnost 60. rok věku svého překročily — jsou z pojištění invalidního, po případě starobního vyloučeny. Kromě toho jsou arci též důchody invalidní většinou mnohem nižší nežli důchody úrazové, jak vidno z následující srovnávací tabulky, jež uvedena jest na str. 253. vl. o. (motivy). (Viz str. 845!)

Co se jednotlivých ustanovení týče, budiž uvedeno následující: Kdežto podle programu Körbrova, jak už shora byla o tom řeč, mělo dělnictvo zemědělské a lesnické z pojištění úrazového býti úplně vyloučeno, ponechává je osnova Beck-Bienerthova v pojištění, avšak pouze v omezeném rozsahu, t. j. pojistná povinnost má se budoucně vztahovati toliko na osoby zaměstnané bezprostředně u strojů motoricky hnaných. Při tom dlužno ještě

Třída mzdová	Roční výdělek za základ vzatý	Plný důchod úrazový podle platného zákona	Plný důchod úrazový podle osnovy	Invalidní důchod po příspěvkových letech (ročně 50 příspěvkových týdnů): 10	20	30	40
I	200	120	. . . 120 . . .	132	144	156	168
	230	138					
II a	260	156					
	300	180	. . . 180				
	340	204		. . 174	198	222	246
II b	380	228					
	420	252	. . . 255				
	460	276					
III a	500	300					
	540	324	. . . 330				
	580	348		. . 216	252	288	324
III b	620	372					
	660	396	. . . 405				
	700	420					
IV a	760	456					
	840	504	. . . 510				
	920	552					
IV b	1000	600		. . 258	306	354	402
	1080	648	. . . 645				
	1160	696					
V a	1250	750					
	1350	810	. . . 810				
	1450	870					
V b	1550	930		. . 300	360	420	480
	1650	990	. . . 990				
	1750	1050					
VI	1850	1110					
	2000	1200	. . 1200 . . .	342	414	486	558
	2200	1320					
	2400	1440					

v korunách

upozorniti, že se na příslušném místě (§ 7., ad 7) mluví pouze o strojích zemědělských, nikoli však též lesnických. — Je zajisté nesporno, že podniky zemědělské ve své celosti (stroje ruční, obstarávání dobytka, povozy etc.) a podobně též hospodářství lesní jsou značně nebezpečnější po stránce úrazové nežli na př. továrny na rukavičky, klobouky, šněrovačky, konfekce šatů a j.; a přece jsou tyto po t o v á r n i c k u provozované závody již podle platného práva pojistné povinnosti podrobeny v celém rozsahu, a to i tehdy, když se v nich vůbec motorů nepoužívá, kdežto daleko nebezpečnější podniky zemědělské a lesnické mají pojištění podléhati jenom co do z v l á š t n í h o n e b e z p e č í s t r o j o v é h o — přes to, že takovéto dílčí pojištění, jak dlouholetá zkušenost učí, jak pro pojištěnce, tak pro ústavy pojišťovací velmi špatně se osvědčuje. (Dokončení.)

Jubileum naší samosprávné neopravdovosti.

K třicátému výročí »Samosprávného Obzoru«.

Napsal Dr. V. Jirka.

(Dokončení.)

Přicházíme k poslednímu činiteli, odběratelstvu a čtenářstvu. Nedostatky redakce, přispěvatelstva i odběratelstva arci vzájemně souvisí, jeden nedostatek podmiňuje ostatní, ale přece jen nedostatek odběratelstva je primérní příčinou všech. Co platna sebe usilovnější snaha redakce, nemá-li list odběratelů? Právě při »S. O.« je dobře vidět, že poslední léta před obojím zastavením listu (1904 a 1908) znamenala patrné jeho zlepšení neb aspoň opravdovou snahu redakce o zlepšení listu co do obsahu, hlavně získáním nových spolupracovníků. A přece pro naprostou neúčast odběratelů jej to nezachránilo.

Jak již podotčeno, list od začátku strádal nedostatkem odběratelů. Teprve když se stal orgánem Jednoty samosprávných úředníků, byla jeho existence zajištěna. Když přestal být jejím orgánem, živořil, až zašel. I to podává výmluvné svědectví o významu úřednictva pro samosprávu, že to bylo vlastně úřednictvo, jež jedinou naši revui, věnovanou samosprávě, udržovalo. (Jednota věnovala na list jen v letech 1889—1902 přes 25.000 K — XXV., 180.)

Poslední léta, co byl »S. O.« orgánem Jednoty, voláno opětovně po vlastním listě, který by se věnoval především zájmům úřednictva. Vyslovována naděje, že vlastní list vnese více čilosti a zájmu do řad úřednictva samosprávného. Poukazováno, že »S. O.« jako samosprávnou revui měly by udržovat samosprávné korporace, obce a okresy, samy. — Pro nestranného a nesúčastněného pozorovatele není dost jasno, nač zakládat vedle starého živořícího listu nový list s programem v podstatě shodným, když list starý fakticky již sloužil zájmům úřednictva a úřednictvo bylo jeho hlavním odběratelem a přispěvatelem. Bylo patrno hned z předu, že odštěpením nastane jen

tříštění sil, ježto tíž lidé budou psát do obou listů, a že by snad účelu vytčenému lépe posloužilo, věnovat úsilí na zdokonalení listu již existujícího, než oslabovat jej konkurencí listu nového. Zdá se, že pochybnosti naznačené byly i mezi těmi, kdo byli pro nový list, velice rozšířeny (XXVI., 291.). Nerozhodovaly tu víc ohledy osobní než věcné?

Také to odkazování na obce a okresy není docela jasné. Kdo jsou vlastně ty obce a okresy? Nejsou to konec konců přece jen zas hlavně jejich úředníci, jejich stálý, pracovní základ, mající o jejich život zájem čistě věcný? A není otázka úřednická přední otázkou naší samosprávy, aby zasluhovala v odborné revui zvláštního zřetele?

Historie, bohužel, dala za pravdu těm, kdo novému listu přinášeli vstříc pochybnosti: nový list živoří a mateřský list zahynul. Naše do oblak vynášená samospráva — to jest volení členové zastupitelstev obecních a okresních (úředníci pokládají se v oficielní mluvě za pouhé pomocnictvo) — jej nedovedla zachovat při životě. Budiž dovoleno zde, kde jedná se podrobněji o odběratelstvu »S. O.«, význam fakta tohoto osvětlit si několika suchými, ale výmluvnými číslicemi. Ukáže se jimi nezvratně, že ohromná většina našeho národa nemá naprosto smyslu pro pokrok a rozvoj samosprávy, a že proto slavnostní horování o samosprávě jako palladiu naší národní existence atd. atd. atd. (viz shora) je docela hluchou frází.

Počítejme: Dle zprávy podané poslednímu sjezdu českých měst je v Čechách 416 českých měst. Není snad ani trochu neskromno počítat na každé z nich 1 odběratele samosprávné revue. Na větší města čítám víc odběratelů, a to na 42 měst, jež r. 1900 měla od 5—10 tisíc obyvatel, další 2 odběratele na každé, což činí 84; na 12 měst s 10—20 tisíci po 4, činí 48, na 2 města s 20—40 tisíci po 6, činí 12; na 4 města přes 40 tisíc po 10, činí 40; na Prahu jen 30 dalších odběratelů, což je jistě nejskromnější minimum. Vedle toho čítám na 128 českých okresů po 3 odběratelích: jeden exemplář pro knihovnu okresního výboru, takže zbývají jen dva na členy zastupitelstva okresního a venkovských obcí; to je dalších 384 odběratelů. Úhrnem vypočteme na Čechy 1014 odběratelů, okrouhle 1000. Na Moravu, Slezsko a Vídeň čítám jen čtvrtinu tohoto počtu, tak že úhrnem vyjde 1200—1300 odběratelů. Při tomto počtu by list jistě mohl velmi dobře existovat.

Uvážíme-li, že v počtu tom jsou již zahrnuti a zvláště se nepočítají úředníci samosprávní a političtí všech instancí, advokáti, po-

slanci zemští a říšští, kteří vesměs z povinnosti úřední mají mít o samosprávu zájem, dále veřejné knihovny a čítárny a jednotlivci, kteří z jiných příčin samosprávy si všímají, musíme doznati, že čísla shora uvedená jsou vzata tak nízce, že předpokládaje nejminimálnější zájem t. zv. české veřejnosti o samosprávu níže již naprosto jíti nelze, a že jen při poněkud živějším zájmu bylo by dobře možno počítat s číslicí dvakrát, třikrát i vícekrát větší. Ještě potom by přišel 1 odběratel na nepatrný zlomek těch, kdo z povinnosti svého povolání mají se samosprávou zabývati. I tu by ještě skutečný zájem o samosprávu, vyjádřený účastí na odborné revui jí sloužící, byl velmi daleko od toho, co se u nás o významu samosprávy do omrzení deklamuje, a značně daleko od účasti, jakou o svůj tisk projevuje zrádcované dělnictvo.

Rozumí se, že poslání listu nebylo by naplněno již tím, že by získal tolik a tolik tisíc odběratelů, kdyby si nezískal mezi nimi také opravdové čtenáře; nutno, aby udržoval jejich stálý zájem, učinil se jim nezbytným, vyhovoval jejich potřebám, povznášel je rozumově i mravně. Připomínám to jen proto, že jsem sám se »S. O.« nabyl po té stránce velmi smutných zkušeností. V knihovně jedné velice vynikající samosprávné korporace, která mně je přístupna, nenašel jsem všech ročníků »S. O.«, a z těch, jež tam byly, několik bylo částečně nerozřezaných. Když jsem si chybící ročníky vypůjčil z knihovny Právnické Jednoty, shledal jsem zas, že jsou kusé, nemajíce všech čísel; dodávají se jí neúplné exempláře redakční od redakce časopisu »Právník«. Konečně jsem si opatřil úplné krásně vázané exempláře starých ročníků »S. O.« z veřejné knihovny města Prahy. A tu zas jsem konstatoval, že jsem po letech vůbec prvním, kdo si je vypůjčuje.

Z fakt těch je patrno zcela zřetelně, že po »S. O.« není tu nikde docela žádná shláňka!

*

Počítáme-li se všemi nesnázemi a nedostatky, vylíčenými v předchozích statích tohoto článku, můžeme říci bez přehánění, že obsah »S. O.« za 30 let vykazuje znamenitý kus práce. Přes to, že zůstal daleko za programem, který si vytyčil, bude vždy pramenem prvého řádu a nezbytnou pomůckou pro toho, kdo bude podrobně studovat náš život samosprávný v letech 1879—1908. Kdyby se pořídil řádný podrobný index, vyčerpávající obsah všech 30 ročníků, teprv by to náležitě vysvitlo.

Rozumí se, že i v S. O. obrážely se všeobecné politické poměry našeho národa. Není již jeho vznik (r. 1879) v souvislosti s opuštěním trpného odporu? R. 1890, když mladočeši na celé čáře zvítězili, ustoupil také v redakci S. O. staročech Čížek mladočechu Schwarzovi. Jednalo se v něm často o otázce jazykové, též o otázce menšin a pod. Hlavní péči ovšem, jak pochopitelno, věnoval a hlavní význam má v otázkách veřejné správy, zvláště samosprávy.

Není oboru z ústavy a správy obecní a okresní, o kterém by S. O. nebyl jednal. Mnohá otázka, s kterou se dnes nadělá mnoho hluku, byla v něm probrána již dávno a důkladně. Zmiňuji se příkladem o nedostatcích obecního a volebního řádu, o výkonu trestního práva policejního, o exekutivě úřadů samosprávných, o přetížení obcí přenesenou působností atd. To vše jsou otázky, o kterých najdeme poučení hned v prvních ročnících S. O.

A není oboru, ve kterém nedošlo by se k poznání, probere-li se důkladně, že vyžaduje větší či menší nápravy, aby byl opatřen dokonale: právní a hmotné poměry obecního úřednictva, podrobná úprava komunálního finančnictví (inventáře, rozpočty, účty, revise, dohled vyšších orgánů), sanace obecních financí, zejména opatření nových zdrojů příjmů, poměry obecního statku, výkonná moc obce, úprava dozoru k obcím, úřadování obcí po stránce jazykové, formální úprava tohoto úřadování, spisovny, archivy obecní, volební řád v celku i v jednotlivostech; podobně i jednotlivé obory působnosti obecní: chudinství, zdravotnictví, policie čelední, silniční a místní policie vůbec — zkrátka všude je vidět, že »budova samosprávy... jest dohotovena jen zevně; uvnitř třeba ještě mnoho, velmi mnoho doplniti neb dokončiti, mnoho zastaralého odstraniti, abychom mohli budovy té ve všech částech používati.« (Fiedler v S. O., XIX., 50.) To platí celkem o samosprávě okresní stejně jako o obecní.

Také dávno již obíral se S. O. úvahami, jak povšechně usnadnit a zabezpečit další rozvoj samosprávy; na př. kursy pro úřednictvo, sjezdy pracovními, sborníkem spisů o samosprávě, organisací komunální statistiky; v této příčině dr. Pilbauer již r. 1890 — tedy před 19 léty — vypracoval podrobný program ústředního statistického sborníku ročně vycházejícího a dokonce mínil, že by mohl vstoupit v život již rokem příštím (XII., 129., sl.). To byl jistě přílišný optimism, když podobného sborníku nemáme ještě ani dnes a také sotva tak brzy budeme mít!

Budiž mi prominuto, že vykročím zde poněkud z rámce povšechné úvahy a dotknu se podrobněji ovšem jen docela stručnou retrospektivou několika speciálních otázek, jednak stále přetřásaných, jednak právě nyní časových, a proberu názory, jež o nich zastával S. O., tlumoče názory, jež o nich měli zástupci české samosprávy.

Nejprv o demokratisaci volebního práva do obcí a okresů. Zajímavo je tu, že časopis, jehož redakce od r. 1890 byla v rukou mladočechů (tuším, že pouze p. JUC. Tůma, který jej redigoval r. 1904, nebyl mladočechem), oficielně nevyslovil se ani jednou pro všeobecné rovné právo hlasovací do obcí a okresů! Pro rozšíření volebního práva ovšem byl ode dávna.

Roku 1892 na sjezdě okresních tajemníků, který se radil o reformě zákona o okresních zastupitelstvech, bylo se dotčeno též otázky poměrného zastoupení; zásadně projeven s ním souhlas, ale přece neakceptováno s klasicky oportunním odůvodněním, že prý by se poměrné zastoupení muselo zavést také v ostatních sborech zastupitelských (XIV., 272.). Jako by se muselo zavést všude současně a nebylo možno začít s ním kdekoli!

Roku 1893 na sjezdě Jednoty sam. úředníků v Hradci Králové referent Schwarz se vyslovil pro poměrné zastoupení, jímž by se umožnilo, aby »zastoupení obce odpovídalo v každém ohledu životu v obci se jevícímu«; patrně myslil však na poměrné zastoupení v rámci platného obecního řádu volebního, poněvadž poznamenal dále, že by se potom mohlo řešit i všeobecné právo hlasovací, »jež souvisí úzce s ústrojím samosprávy« (XV., 233., sl.). Zcela jasně názor jeho projeven rozhodně není.

R. 1903 jednáno o reformě obecního řádu volebního na dvou sjezdech, konaných v Pardubicích, poprvé dne 9. srpna na manifestačním sjezdu majitelů domů východních Čech (XXV., 169., sl.), podruhé 28. září na manifestační schůzi českých okresních zastupitelstev (ib., 193., sl.). Poprvé schváleno — nehledíc k detailům — že sbory volební nemají být tvořeny dle součtu daně, ale dle počtu voličstva, seřaděného dle výše daně, tak, aby byly početně stejně silny, a že má se zřídit čtvrtý sbor pro soběprávné občany, bydlící po 3 léta v obci a nemající v jiném sboru právo volební, ku kterémuž konci má se počet členů obecního výboru přiměřeně zvýšit. Myslí-li se patrně tímto přiměřeným zvýšením poměrné zvýšení dle počtu voličů IV. sboru, navrhuje se tu všeobecné právo hlasovací zásadně rovné, ovšem s poměrným zastoupením dle výše daně, tedy dle dě-

litka čistě mechanického. Od toho již je pouhý krůček k poměrnému zastoupení, jak se mu obyčejně rozumí a jak je v programu pokrokových stran. Tento jednohlasně přijatý návrh, schválený za přítomnosti zástupce zemského výboru dra Herolda a zástupců celé řady předních městských rad, jistě je projevem významným, tím významnějším, že vyšel od majitelů domů, živlu, jak známo, velice konservativního. Lhůta 3 let pro nabytí práva volebního arci, jak připomínat netřeba, je příliš dlouhá. — Proti návrhu právě dotčenému znamená značný krok zpět, když při druhém sjezdě téhož roku schváleno zcela povšechně »pro dosavadní nevoliče zříditi IV. sbor se všeobecným právem hlasovacím« (ib., 223.).

A ještě značnějším krokem zpět a zcela nepodařeným kompromisem je návrh, podaný Schwarzem r. 1904 jako referentem na sjezdě Jednoty sam. úředníků v Budějovicích. V zásadě je pro zachování dosavadního práva volebního do obcí a připouští jen výjimečně, aby v těch obcích, které zavedly nepřímé daně, utvořily se všeobecné třídy voličské (tedy ne jen z těch, kdož neplatí přímých daní), a těmto aby se přidělilo tolik mandátů, kolik odpovídá výnosu nepřímých dávek obecnich v poměru k výnosu přirážek za minulé období; tím prý by se zjednala rovnováha mezi právy a povinnostmi (XXVI., 242.). Je to návrh naprosto nedomyšlený. Rovnováhu mezi právy a povinnostmi, která má být jeho účelem, naprosto nezaručuje. Poplatníkům dávek nepřímých dává volební právo teprve tehdy, když na ně bez nich dávky ty již byly uvaleny. Nezabránilo by se tu, aby v běžícím období volebním nebylo břímě daňové s poplatníků, zasedajících ve výboru obecním, přesunuto zavedením dávek nepřímých na kruhy ve výboru nezastoupené — nehledě ani k tomu, že i přirážky k daním přímým velmi často — a zejména při nejtísnivější z nich, dani domovní, zpravidla vždycky přesouvají se na osoby jiné, než na ty, kdož je odvádějí, a že tedy sám základ pro rozvržení počtu mandátů mezi obě skupiny voličstva je nesprávný. Praktické provedení návrhu pak způsobovalo by vůbec značné nesrovnalosti a nesnáze, o čemž však není místa zde se šířit.

Roku 1907 zavedl S. O. shora již dotčenou diskusi o změně zákona o okresních zastupitelstvech. Jediný projev, který tu došel, byl od okr. taj. Nováčka a ten se vyslovil proti dosavadnímu zastoupení zájmovému a pro všeobecné právo hlasovací se zastoupením menšin (XXIX., 195, sl.). Redakce však se o návrhu nevyslovila.

V posledním ročníku ozvalo se volání po všeobecném právu hlasovacím do obecních zastupitelstev — ovšem jen jaksi v závorce a dosti zdaleka — v článku dra Joachima, který dokazuje, že bylo by možno je zavést prostě zemským zákonodárstvím, bez předchozí změny říšského zákona obecního z r. 1862 (XXX., 289, sl.), a na konci článku poslance dra Wintra o povinnostech obcí dle osnovy zákona o sociálním pojištění (ib., 350, sl). Redakce po obakrát opět nic! —

Nanejvýše časovou je též otázka krajského zřízení. Redakce S. O. již r. 1881, když známý vládní dotaznik ke sněmům povzbudil diskuse o reformě vnitřní správy, vyslovila se pro krajské úřady, připomínajíc, že utvoření jejich a vymezení jejich působnosti vůči okresním zastupitelstvům bude nejobtížnější částí úpravy; dívá se tedy na otázku ještě jako na otázku ryze správní. (III., 358.) Roku 1894 Schwarz na sjezdě Jednoty sam. úředníků v Čáslavi vyslovil se z důvodů správních pro krajské úřady a krajské výbory (XVI., 207., sl.). Roku 1899 věnoval otázce úvodní článek (XXI., 1., sl.), v němž prohlašuje zřízení krajských úřadů i zastupitelstev za nutné, jednak aby se odlehčilo místodržitelství, zemskému výboru i sněmu, jednak aby se utvořila tělesa silnější než okresy, zejména pro zakládání ústavů pro veřejné dobro; při tom však je si vědom jasně, že otázka má také význam politický, a prohlašuje po té stránce výslovně, že nenamítá ničeho proti ohraničení krajů dle národnosti po přání Němců, nedotkne-li se to jen rovného práva jazykového a rovnocennosti obou národů. Z článku dovídáme se, že Schwarz již r. 1888 — tedy před známým návrhem, podaným drem Mattušem na říšské radě r. 1889 — navrhoval v klubu českých poslanců na říšské radě zavedení krajů. (Připomínám, že Schwarz již r. 1875 v citované politické studii velmi temperamentně žádal doplnění samosprávné organisace zastupitelstvy »župními«, uváděje jako jejich výhodu, že lze je dle národností zaokrouhliti, a tím by přestala obava, že většina utlačuje menšinu; l. c. 19.) Roku 1902 vítá redakce s věcného stanoviska zřízení krajských úřadů a krajských zastupitelstev, podotýkajíc, že Němci jsou ovšem pro ně v důvodů politických. — Po celou tuto dobu tudíž uznávalo se zřízení krajské za nutné z důvodů správních a politicky za přípustné.

Nazírání na otázku krajského zřízení převrátilo se však rázem úplně, když vláda Körbrova v prosinci roku 1904 podala pověstné »vládní studie o reformě vnitřní správy«, které navrhovaly jako jednu z vůdčích reforem zavedení zřízení krajského.

Hned v zápětí na dotčeném již sjezdě české samosprávy v lednu 1905 Schwarz vyslovil se proti zamýšlenému vládou zavádění centralisace co nejrozhodněji; mínil tím patrně zřízení krajské, jež však v celé přednášce nejmenoval. (O sjezdě tom, konaném za prvého zastavení »S. O.«, není v něm referátu.) A na tomto nesmiřitelném stanovisku vůči celým vládním studiím »S. O.« důsledně setrval až do konce. V prvém článku, studiím těm věnovaném, naříká se na obvyklou neúčast naší veřejnosti k ruchu jimi vzbuzenému a projevuje se obava, že uzákoní-li se návrhy vládní, »jsme hotovi s naší národní samobytností« (XXVII., 12. sl.). A stejně naprosto odmítavě mluví se v »S. O.« o Körbrových návrzích po celá 4 léta, kde na ně přijde řeč. Nutno souhlasit s Bráfem, že »bylo docela mylné — a pro potřebu věcné kritiky u nás také trochu osudné — byly-li studie řečené prohlašovány a zatracovány šmahem jako černý záměr centralistický a byrokratisující«. (Laichterova Č. pol. II., 2. 328.) Ojedinělý je stručný článek dr. R. Krejčího, vytýkající, že samospráva okresní skutečně vykazuje vážné nedostatky a doporučující konat pracovní sjezdy a probírat na nich podrobně otázky okresní samosprávy a to hned tohoto roku, t. 1906 (XXVIII., 132 sl.). Rovněž ztrácí se docela zběžná zmínka dra V. Škardy v článku o zákonné úpravě poměrů okresních úředníků (XXIX., 301), který žádá, aby zřízení krajské, dojde-li k němu, budovalo se z okresů a na okresích, nevyslovuje se tedy proti němu. — Že »panující mínění« naší t. zv. veřejnosti je dosud nesmiřitelně proti jakékoli reformě ve smyslu Körbrových návrhů, slyšeli jsme naposled, není tomu dávno, na druhém sjezdě českých měst v září 1908; jediným důvodem proti krajskému zřízení dle projevu tohoto sjezdu jest obava, že by Němci každé reformy využili ve svůj prospěch a v náš neprospěch. (Viz podrobný referát v Harmachově »Věstníku samosprávném«, zvláště str. 203.) Není to doznáním naší naprosté nemohoucnosti? Není příliš pohodlné odříkat se hned předem spolupráce na jakékoli reformě sebe nutnější? Není to konec konců jakýsi trpný odpor v jiné formě?

Po těchto dvou otázkách zasahujících značnou měrou do všeobecné politiky, dotknu se zběžně několika otázek víc odborně správních. Z těchto pro samosprávu obecní i okresní důležitých otázek zajisté nejpřednější jest o t á z k a ú ř e d n i c k á. Nemůže být pochyby, že již dle zásady dělby práce za dnešního rozsahu úkolů korporací samosprávných, který stále ještě poroste, řádně odborně kvalifikovaného a dobře placeného úřednictva v samosprávě jest nezbytně zapotřebí.

»S. O.« — jak pochopitelno již hledě k jeho odběratelstvu — otázce té věnoval zvláštní pozornost a neopomenul stopovati postup zákonné úpravy poměrů úřednických ve všech fasích. Zde není ovšem místo podrobně touto otázkou se obírati a nutno odkázati alespoň na informativní přednášku dra. Uchytila z r. 1900 (XXI., 229 sl.) a na vylíčení vývoje celé otázky od JUC. Tůmy (XXVI., 171 sl.). Je to jistě také málo lichotivým vysvědčením pro vychvalovanou vyspělost naší samosprávy, že provedení pouze částečné úpravy (zemskými zákony z 3. října 1907 o úřednících okresních a z 29. května 1908 o úřednících obecních) vyžadovalo tolik let a tolik námahy. V anonymním článku »Z historie zákona o okresních úřednících« (XXX., 246 sl.), který patrně pochází od účastníka obeznámeného velmi dobře se sněmovním zákulisím a podává velice trefné poznámky o zákonodárné nemohoucnosti českého sněmu a o naší utkvělé představě o nedotknutelnosti samosprávy, konstatuje se bez obalu, že zákon měl odpůrce na všech stranách, na straně české ne málo, a příznivců pořídku, a to ještě dosti vlažných. To arci jako obyčejně příkře kontrastuje se slavnostními proslovy, jež činili od let zástupci obcí a okresů při výročních sjezdech Jednoty samosprávných úředníků v rozličných končinách naší vlasti: že úředníci jsou generálním štábem samosprávy (XIV., 150), že v jejich rukou jest její budoucnost (XVII., 205), že jsou jejím sloupem a strážcem (XXV., 157) atd. Kdo oproti těmto frásím chce se poučiti, jak poměry samosprávného úřednictva vyhlížejí ve skutečnosti, tomu doporučuji řeč tajemníka Milinovského na sjezdě Jednoty v Hořovicích r. 1899, líčící poměry sic velmi řízně a místy drasticky, ale pravdivě (XXI., 201 sl.).

Z otázek působnosti obecní dotknu se jen pro každého důležité a povšechně zajímavé otázky hospodářství obecního. Jde hlavně o to: úplná volnost obcí ve správě hospodářské či obmezení a pokud? Zmínil jsem se již, že redaktor Schwarz byl na nejkrajnějším křídle těch, kdo hájili nejširší volnost obcí v působnosti hospodářské. Vyslovil se zcela odmítavě i proti velice mírnému obmezení, jež navrhoval dr. Klineberger žádaje schvalování rozpočtů a účtů obecních okresním výborem v obcích venkovských vůbec a v městech jen za některých podmínek (XIV., 7 sl.). Za redakce dra. Uhlíře již porůznu voláno po zostření dozoru na hospodářství obecní (XXIV., 296 a jinde). Roku 1904 za redakce JUC. Tůmy dokonce již sám Schwarz na schůzi Jednoty v Budějovicích v referátě o reformě obecního i volebního řádu doznal, že hospodářství obecní ve

zřízení obecním jest nedostatečně opatřeno, a žádal podrobnější předpisy (XXVI., 241). Téhož roku přinesl »S. O.« dva velmi ostré články od pp. E. Neumanna a B. Marjánka, žádající silně zostření dohledu okresů nad hospodářstvím obcí a podávající žalostný obraz o hospodaření obcí, zejména venkovských (zvláště str. 51 sl.). Konstatuje se tam, že schodky, ba přímo defraudace objevují se ve všech okresích; je strašné, že téměř každá druhá obec vězí v zakořeněných nepořádcích; funkcionáři obecní berou, kde se co dá (ib. 304 sl.). Doslov redakce poukazuje na důležitost věci a velice důtklivě apeluje na Národní Radu, jež připravovala tehdy veliký sjezd české samosprávy na leden 1905, aby věci se ujala (ib. 308). Ovšem jako zpravidla marně: na sjezdě pro zatracování návrhů Körbrových a zbožňování naší samosprávy nebylo času alespoň slovem této konkrétní otázky se dotknouti.

Nad jiné důkladně a obšírně probrána z oboru hospodářství obecního v »S. O.« red. Čížkem otázka obecního statku (X., 193 sl.). Jeho studie jest krutou obžalobou zvlášť nejvyšší instance samosprávné, zemského výboru, který mlčky přihlížel, jak obce přicházely o všecko jmění, takže mnohdy ani náves nezůstala vlastnictvím obce, ač Čížek již od r. 1870 po nápravě volal. Spisovatel tento r. 1889 v dotčené studii opět důrazně a výmluvně vyzýval zemský výbor, aby již jednou věc soustavně a energicky vzal do rukou — bohužel, opět marně; podnes otázka neupravena, ač na veřejnosti stále a stále, zejména též v »S. O.« na její úpravu se naléhá. Roku 1892 přinesl od dra. Klinebergra pronikavý právnický rozbor osnovy zemského výboru, vypracované drem. Fiedlerem a předložené sněmu r. 1888 (XIV., 225 sl.). Teprv r. 1900 shledáváme se opět s věcí; »S. O.« otiskl tu zprávu zemědělské rady o dotčené osnově, opět z péra dra. Fiedlera, který tu však v lecčems zmírňuje své návrhy z r. 1888 (XXII., 8 sl.). Výzva redakce k diskusi vyzněla úplně na prázdno. Roku 1904 v Budějovicích Schwarz opět se zmínil, že tu třeba úpravy, ježto spory o statek obecní bývají příčinou častých rozbrojů v obcích (XXVI., 241). Přes to úprava dosud neuskutečněna; spory a rozbroje trvají po dnes.

Uvádím tento jeden příklad za mnohé, ježto byl redakcí »S. O.« nad jiné dobře probrán. Je na něm vidět docela názorně, že není u nás ani v samosprávě, zrovna jako ve správě státu, smyslu a vůle pro správu velkého slohu, soustavnou, energickou práci; obojí správa trpí »lethargií« (slovo vídeňského[1] univ. prof. Schmida v diskusi

[1] nyní lipského.

o Körbrových studiích), spokojuje se rozhodováním od případu k případu.

V otázce obecního statku šlo ovšem o věc spornou, rozsáhlou a složitou, ale totéž platí i o věcech docela jasných a jednoduchých. Volá se na př. po celých 30 let, že by bylo nutno k zrychlení řízení před úřady samosprávnými, kde ve věcech místní policie se správním soudem máme vlastně pět instancí, zkrátit cestu instanční. Nebo léta již žádá se jasné rozřešení některých sporných otázek volebního řádu: zařadění čestných měšťanů a pod. Podobné otázky spravily by se jediným paragrafem. A přece se náprava za léta a léta neprovedla! I tato impotence zemského zákonodárství jde zajisté převážnou měrou na vrub samosprávy, která jsouc na sněmě vydatně zastoupena, přece nečiní pokusu alespoň v oboru zákonodárství správního, nezasahujícího do sféry otázek národnostně-politických, opravdu pracovat.

Co řečeno, platí též o opravách, jež by se mohly uskutečnit bez změny zákonodárství, pouhým usnesením těch kterých korporací samosprávných v rámci dosavadních zákonů. Známo na př., že vykonáno u nás až hanebně málo v oboru odborného školství, škol pro mládež zanedbanou, pro slabomyslné atd. Podobně i naše správa chudinská jest velice pozadu za zeměmi sousedními. Též v oboru hospodaření obecního bylo by možno při dobré vůli vyšších instancí samosprávných mnoho vykonat již za dnešního zřízení obecního, jak příklady skrovného počtu okresních výborů dokazují. Všude jeví se tu většinou úžasná netečnost. Abych uvedl zvláště křiklavé konkretní případy netečnosti z doby nejnovější, zmiňuji se jen o neúčasti súčastněných korporací k organisacím měst a okresů, utvořeným minulého roku a o nedostatečném zastoupení české samosprávy na loňské výstavě obchodní komory. (V podrobnostech dovoluji si odkázati na své články v loňském »Přehledu« a »Samosprávném Obzoru«.)

*

Výsledek konečný všech předcházejících pozorování a úvah o české samosprávě jistě je víc smutný než radostný. Rozpakoval bych se věru jen tak tvrdit, že též o tomto oboru našeho veřejného života platí slovo Denisovo, že »dějiny Čech za právě uplynulé půl století podávají nám paradoxní obraz neustálé řady nezdarů, jež vyjadřuje se nepřetržitým vzestupem« (l. c. II., 388). Není ovšem pochyby, že samospráva naše za uplynulých 30 let, která mám na zřeteli, rozsahem zmohutněla, že vykonala mnoho, a bylo by smutné, aby ona léta byla docela hubená. Ale jde o to: jest celkový

duch, jevící se dnes v našich samosprávných sborech, lepší nežli před 30 léty? Je v našich dnešních okresích a obcích více ducha pospolitosti, smyslu pro povinnost, úcty k práci, snahy o pokrok, nežli bylo před 30 léty? Je v nich méně frásovitosti, prázdnoty, zpátečnictví, zištnosti? Drželi jsme ve vývoji samosprávy stejný krok s vývojem naší literatury, umění, vědy?

Hledě zvláště k »S. O.«, mám za to, že jest na něm sice dobře patrna celkem značně vyšší vědecká úroveň spolupracovníků nynějších oproti pracím z jeho počátků (a bylo by i zde smutné, kdyby tomu tak nebylo po čtvrtstoletém trvání české university) — ale s druhé strany zas je vidět, že jsme ve vědeckém zpracování otázek z oboru veřejné správy, zvláště samosprávy, již počtem pracovníků celkem značně pozadu za pracemi příbuzného oboru národního hospodářství, nemluvě ani o oborech práva soukromého a trestního.

Pro praxi plyne ze všeho předně: že v samosprávě — jak v oboru praktické činnosti tak v oboru vědecké práce — je u nás víc nežli v jiných oborech třeba plnit odkaz Palackého a Havlíčkův: pracovat a zas pracovat. A pracovat od základu: budit porozumění pro věc, smysl pro povinnost, úctu k práci. Jak dlouho bude ještě u nás trvati, nežli v prostém konání povinnosti přestane se spatřovat již zásluha? Kdy přestane nesnesitelná vláda fráse v samosprávě? Tím jsme opětně u otázky úřednické, díváme-li se na věc co možná konkretně: předním a hlavním činitelem při skutečné, stálé, odborné práci samosprávné jest a může býti jen úřednictvo. A je-li — jako že jest — samospráva důležitým činitelem v celém našem životě, pak je důležitým činitelem i naše samosprávné úřednictvo. Tak snahy jeho o další zabezpečení jeho poměrů hmotných i společenských a právních přesahují rámec zájmů třídních a stávají se zájmem celého národa.

A ještě k jednomu přispěly snad moje řádky o vývoji naší samosprávy za posledních 30 let, pokud se obráží v »S. O.«: posílit přesvědčení o tom, že samospráva naše potřebuje osvěžení novými silami, lidmi dívajícími se na otázky samosprávné se širšího hlediska nežli s hlediska domácích pánů a poplatníků, že potřebuje zlidovění všeobecným právem hlasovacím s poměrným zastoupením. Ať se zabereme opravdověji do kteréhokoli oboru činnosti obcí a okresu: v hospodářské, kulturní, sociální činnosti — všude vidět jeho potřebu. (Nejnověji na př. volá po něm v zájmu úspěšné sociálně-politické činnosti obcí dr. B. Franta v článku o stavební politice měst v »Obzoru Národohospodářském« 1909, č. 1.)

V lednu 1909.

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Drahota. — Mzdový boj truhlářů a kamenníků skončen. — Všeobecná stávka ve Švédsku. — Stávkokazi. — Přiostření národnostního boje.

Mrtvá sezóna neměla letos ani kdy se dostavit. Právě, když jsme se chystali k jejímu zahájení, přinesla vláda sensaci nečekaným uzavřením říšské rady, kdy k činu tomu nebylo již žádných důvodů. Místo důvodů stačila jí záminka: obstrukce českých agrárníků. Obstrukce tato nedává agrárníkům ovšem nejlepšího vysvědčení politické vyspělosti. Obstruovat zmocňovací zákon je, mírně řečeno, nepříčetné počínání, neboť není možno doufat, že veřejnost bude souhlasit s obstrukcí, jež má zabránit snížení cen potravin za nynější drahoty. Na to přišli agrárníci také, ale již pozdě, a počali shledávat politické důvody pro svoji obstrukci, a našli — moravskou universitu. Ubohá moravská universita, kolik špíny musila již omývat! Teď dokonce užila jí ke svému očištění strana, jejíž vůdce prohlásil, že český národ nepotřebuje druhé university, té že potřebuje pouze několik hladových profesorů a docentů! Agrárníci ovšem nehladoví, a co jim záleží na tom, hladoví-li obchodní zřízenci, jejichž zákon, zcela již hotový, druhým uzavřením říšské rady již podruhé byl zmařen, hladoví-li invalidi a vysloužilci práce, jejichž sociální pojištění, z části již podruhé projednané, již podruhé bylo odloženo! Oni dosáhli aspoň na čas, že s balkánskými státy nebude uzavřena obchodní smlouva, a dosáhli trvale, že clo na obilí nebude dočasně zrušeno, jak navrhovali Poláci. Je to politika bezohledné chamtivosti s heslem »Proč bych nebral, když mohu?« Že takové politice lid nechce rozumět, dokázaly obrovsky navštívené demonstrace proti drahotě, jichž neúčastnilo se pouze sociálně demokratické dělnictvo, nýbrž i příslušníci středních vrstev, trpících stálým zdražováním neméně.

*

Výluka dělnictva truhlářského ve Vídni, jež, zdálo se, stane se již trvalou, skončila po 24 týdnech s uspokojivým výsledkem dělnictva. Doba pracovní, jejíž zkrácení bylo příčinou výluky, zkrácena přece na 53¼ hodiny týdně; také zvýšení mzdy dosaženo. Ústupky tyto jsou však nepatrné v porovnání s nákladem, jaký si výluka vyžádala: přes milion korun vyplatila organisace na podporách vyloučeným. Ovšem

byla to zkouška síly, kde žádná strana nesměla se lekat obětí. Odtud ta neústupnost, ačkoli se jednalo o dosti nepatrné difference. Organisace dělnická tuto zkoušku vydržela.

Ještě lépe skončila stávka pražských kamenníků, trvavší jedenáct týdnů, největší to boj samostatného českého svazu kamenníků. Ustanovení dosavadní smlouvy pracovní nejen uhájena, nýbrž dosaženo i podstatného zlepšení mzdových poměrů. Nová smlouva pracovní uzavřena do 1. května 1912.

*

Klasický, přímo školský příklad »zkoušky síly« předvádí se právě ve Švédsku. Stejně rychle, jako vyrostl jeho průmysl, vyrostly ve Švédsku i odborové organisace. Roku 1900 čítaly tyto 38.000 členů, roku 1908 již 260.000, polovici veškerého dělnictva švédského. Ale nejen dělníci, také podnikatelé uvědomili si význam organisace a sdružili se ve svazu švédských průmyslníků. A mezi těmito dvěma organisacemi vede se nyní boj na život a na smrt. Zahájili jej podnikatelé, kteří, snažíce se využit nynější krise, provedli několik výluk. Když jednání zůstalo bezvýsledným, podal svaz průmyslníků ultimatum do 26. července. Nebude-li do té doby ve všech odborech zahájena práce, budou výluky rozšířeny na závody pro hlazení dřeva, textilní a pily, 2. srpna pak na podniky železářské; další výluky budou provedeny dle potřeby. Odborové organisace však odpověděly rovněž ultimatem: budou-li výluky 26. července a 2. srpna uskutečněny, zastaví veškeří odborově organisovaní dělníci 4. srpna práci, mimo podniky pro ošetřování nemocných, vodárny, závody osvětlovací a filtrovací a dráhy.

Výluky, jimiž svaz průmyslníků vyhrožoval, také skutečně provedl, a tak došlo 4. srpna ku stávce všeho dělnictva v celém Švédsku. Dne 8. srpna stálo ve stávce 300.000 dělníků, a stále nové odbory se k nim připojovaly. Ze stávky vyjmutí dělníci přispívají týdně pěti korunami na stávkové podpory. Obě strany odmítly sprostředkování vlády.

Výsledek tohoto gigantického boje těžko hádat předem, jsouť si obě strany rovnocenny. Ale ať je jakýkoli, jedno poznání z případu švédského je nade vše jasnější: že organisace zaměstnavatelů, cítí-li se dosti silnou, nezná morálních skrupulí a klidně obětuje všeobecné blaho svým sobeckým zájmům. Organisacím dělnickým bylo vytýkáno stranické sobectví, ale nedodržování smluv nevytýkal jim nikdo. Organisace švédských průmyslníků však klidně roztrhala smlouvu jako bezcenný kus papíru, když se domnívala, že nadešla vhodná doba, kdy tak může s úspěchem učinit. Státy mají posud ve zvyku pozorovat dělnické organisace očima detektivů, ve Švédsku se ukázalo, že nebezpečnější kazimírové jsou na druhé straně.

*

Měl jsem zde již několikráte příležitost poukázat na to, jak může se stát strana národně sociální, která je politicky v dělnictvu bezvýznamna, nebezpečnou v boji hospodářském, tím, že organisuje stávkokazy a propůjčuje jim oficielní titul národních dělníků. To stalo se již mnohokráte, nejznámější jsou případy ze stávky pivovarské v Plzni a pekařské v Praze. Ale ještě nikdy neprohlásila strana národně sociální

toto svoje poslání tak otevřeně, jako učinila 22. července t. r. ve svém pardubickém orgánu »Naše Právo«. Dělnictvo akciové společnosti pro výrobu minerálních olejů stálo před stávkou, a tu prohlásilo národně-sociální »Naše Právo«: »V den prohlášení stávky zaplaví strana naše Pardubice našimi stoupenci a dělnictvo svedené bude moci naříkat na své vůdce!«

To je přiznání žluté organisace nejčistšího zrna. Kdo posud nevěřil, že účelem strany národně sociální je podporovat zaměstnavatele proti dělníkům, tomu to národní dělníci zde sami dokázali. Nenamítáme ničeho, organisují-li se zaměstnavatelé do boje s dělníky, je to jejich právo a velí jim to jejich stavovský zájem, ale přicházejí-li jim v boji proti dělníkům na pomoc dělníci, pak není možno tyto pokládat za válčící stranu, nýbrž za zrádce, od nichž nutno s hnusem se odvrátit.

To stojí takový Isaak Wachtel z Řešova ještě výše, neboť otevřeně přiznává se k tomu, že má závod pro dohazování stávkokazů. Za napětí, kdy každé chvíle mohlo dojít ku všeobecné stávce anglických horníků, nabídl anglickým podnikatelům neobmezený počet stávkokazů, zvláště polských. Nabídka jeho dostala se do rukou zástupců walesských horníků, kteří Wachtelovi ve velice zdvořilém dopisu oznámili, že v tamních končinách není atmosféra příliš zdravá, a mimo to, že obyvatelé walesští a skotští, pocházející z divokých bojovných předků, nedosáhli ještě příliš vysokého stupně kulturního a nepovažují život cizího vetřelce za něco nedotknutelného a posvátného. Bylo by dobře pro národní sociály, aby se vzdali Wachtelova zaměstnání dříve, než čeští dělníci klesnou na »ne příliš vysoký stupeň kulturní« skotského obyvatelstva!

*

Nezdravé tyto poměry jsou podporovány rozháraností v odborových organisacích. N á r o d n o s t n í s p o r, který po nějakou dobu byl utlumen, propukl nyní novou silou, ale projevuje se zjevy, jež by nasvědčovaly tomu, že vídeňské vedení pozbylo již veškery rozvahy a že riskuje vše, jen aby odbojné Čechy úplně zdolalo. O roztržce v táboru kovodělníků jsem již referoval, rovněž o neúspěchu dělnictva ve Škodovce, zaviněném do značné míry právě touto roztržkou. Jaké poučení vzala si z této porážky Vídeň? Bylo jí pobídkou ku smíru? Právě naopak. Představenstvo říšského svazu se usneslo, že »od 1. ledna nebudou odváděny pražské odborové komisi žádné příspěvky. V dalším se dává podnět k založení sekretariátu říšské odborové komise v Praze. Podnět v posledněj-ším smyslu předložen také pražským sekretariátem svazu sladovnických dělníků. To není již namířeno jen proti »separatistům«, nýbrž proti všemu, co se odvažuje mít jiné názory, nežli absolutistická Vídeň. Že se tím také oni čeští dělníci, kteří posud Vídni zůstali věrni, vženou do tábora separatistů, zdá se, Vídeň nechápe.

Ke zjevům přímo odporným došlo v organisaci zedníků, kde Češi se rovněž vzbouřili proti samoděržavci Tetenkovi z Vídně. Svaz zedníků z československé odborové komise vůbec vystoupil. Čeští zedníci, kteří s krokem tímto nesouhlasili, pomýšleli na založení vlastního svazu českého. Přípravné práce převzala skupina Praha-I. Skupina tato měla mimo jmění ze řádných příspěvků spolkových ještě zvláštní místní fond

obranný, k němuž přispívali i nečlenové, a jenž dosáhl obnosu 18.410 K. Tento zvláštní fond nechtěli členové, zakládající nový svaz, vídeňskému svazu vydat, nýbrž darovali jej českému svazu kamenodělníků. A tu oznámili zástupci vídeňského svazu, že se tito pražští členové dopustili defraudace a žádali za jich zatčení. Policie žádost tuto odmítla, ježto zde nelze mluvit o defraudaci. Vídeňský svaz krok tento popírá.

To není již odlišný názor na formu organisační. Toť pouze opakování věčně stejného bezohledného boje Vídně proti všemu českému. Snad doufá Vídeň, že přes odborové organisace mohla by dosáhnout centralisace také politických organisací. Byl by to ovšem šílený nápad, ale je možno pokládat právě nejšílenější nápady ve Vídni za nemožné? *R.*

ŠKOLA.

Činnost Zem. ústředního spolku jednot učitelských v Čechách. — Valná hromada delegátů. — Postup hospodářské organisace i její stíny. — Učitelské dny moravského Ústředního spolku v Uherském Hradišti.

Zemské ústřední spolky učitelské v Čechách i na Moravě přehlížely ve stejné době od 16. do 18. července v Praze a Uherském Hradišti svoji činnost v uplynulém správním roce. Schůze správního zastupitelstva moravského ústředního spolku spojena byla s pracovním sjezdem, český ústřední spolek konal pouze valnou hromadu svých delegátů, kterou obeslalo 107 učitelských jednot 201 delegátem.

Činnost Zemského ústředního spolku v Čechách vylíčena je podrobně v tištěné jednatelské zprávě, která konstatuje, že spolek má 8227 členů ve 121 okresních jednotách. Na 4000 učitelův a učitelek, t. j. plná třetina všeho českého učitelstva z království stojí mimo tuto organisaci, sdružena jsouc v Jednotě učitelstva škol měšťanských, v Jednotě učitelek a v několika jednotách v zemských sdruženích neorganisovaných. Z učitelstva měšťanských škol sdružen jest v Zemském ústředním spolku jen malý zlomek, čítající pouze 351 členů. Industriální učitelky mají nyní svoji organisaci a jsou jenom nepatrným počtem 25 osob v zemském ústředí zastoupeny. Jednatelská zpráva neuvádí, jaké kroky spolek učinil, aby pod svůj prapor svedl větší počet učitelstva nezastoupeného.

Okrskové zřízení osvědčuje se všude dobře, kde je v dobrých a dovedných rukou. V celku měly 84 okresní jednoty 384 okrsky. Podpůrné spolky byly zřízeny v 11 venkovských školních okresích. Organisační příspěvek za poslední správní rok vyrovnala téměř polovina všeho členstva.

Spolková činnost vyvíjela se více méně intensivně v odboru hospodářském, který opatřoval členstvu různé výhody při nákupech, v lázních a pod., v odboru kulturním, který si stěžoval na skrovnou činnost ve mnohých okresních jednotách a spravoval spolkovou knihovnu, která ve svých počátcích vykazuje již 1051 svazků, v odboru práv-

ním, jehož neúnavný předseda K. V. Tuček vyřídil za poslední rok 462 právních případů a dotazů, v odboru školském, který měl v evidenci školské otázky a vypracoval řadu aktuálních petic ke sněmu a říšské radě, stylisoval spolkové projevy k důležitějším jevům sociálním školy a učitelstva se týkajícím, pracoval na návrzích nových osnov zákonů atd., v sekci pro školy měšťanské, která zvláště zpracovala dobré zdání k návrhu učebných osnov z kreslení, v odboru tiskovém, který vypravil kalendáře (učitelský a lidové) a obíral se řešením otázky organisace školského zpravodajství v denním i krajinském tisku, který druhdy před úpravou učitelských právních poměrů tolik dobrého učinil.

Mocný krok ku předu učinila hospodářská činnost organisace, která v posledních létech zdá se býti středem, kol níž se spolkový život otáčí. Ústřední záložna spolková přijímá vklady a uděluje půčky již i osobám neučitelským a vyrůstá ve velkou banku, která v posledním správním roce může se vykázati 18millionovým obratem a půlmillionovým vlastním jměním. Dobře prosperuje spolkové Ústř. nakladatelství a knihkupectví, které vydalo novou řadu více méně dobrých školských publikací. V úzkém spojenství se záložnou je pojišťovací odbor, který u banky »Prahy« sprostředkoval za několik let svého trvání přes 10 millionů pojistek. Pojistky tyto nahrazují učitelům, vypůjčujícím si v záložně, ručitele a přispívají tak k neobyčejnému zdvihu záložny. Z výtěžků pojišťování rozděleno bylo mezi pojištěné učitelstvo přes 20 tisíc K, poskytnuta řada darů a nezúročitelných půjček z podpůrné pokladny. Ke spolkovému jmění čítá se řada fondů. Z nejdůležitějších uvésti třeba fond podpůrný, čítající 4858, záchranný přes 3000, útulkový přes 12.000, pro stavbu sirotčince 4800, pro stavbu učitelského domu 4400 K jmění. Úspěchem je spojení obou učitelských sirotčinců v jediný, »Bolzanův samostatný«, který má již na 130 tisíc K svého jmění a může intensivněji konati svoje humanní poslání. Pro rozvoj českého školství vídeňského je vítán fond k zabezpečení českých škol vídeňských o 21 tisících K jmění. Za příkladem moravského spolku ústředního zakoupena byla realita na dalmatském ostrově Rábu a upravena jako učitelské sanatorium, kde již o letošních prázdninách nalézá řada učitelů účinného zotavení. Dle usnesení valné hromady delegátů zřízen bude v nejbližší době na Vyšehradě vlastním nákladem dům pro učitelský konvikt, v němž nalézají opatření a pedagogického dozoru chudší synkové učitelští. V projektované budově, která bude zřízena nákladem 120 tisíc K, bude míti také ústřední spolek svoje místnosti.

Některé hospodářské podniky Zem. ústř. spolku mají nejen světlou líc závratných číslic svého rozvoje, ale i temný rub, doléhající krutě a nemilosrdně na hospodářsky slabé a nejslabší členy organisace. Na valné hromadě bylo rozhodnými slovy poukázáno zvláště na stinné stránky Ústřední záložny a spojeného s ní těsně odboru pojišťovacího.

V Ústřední záložně je organisované učitelstvo dlužno přes 3 miliony korun. Odkud ta závratná číslice půjček? Po mnohaletém tření kruté bídy, učitelstvo po úpravě platů počalo sanovati své finance. Zá-

ložna nabídla jim k tomu vítanou příležitost. Půjčovala však a dosud půjčuje na poměrně vysoká procenta (6½, 7, i více), a vyžadovala jako rukojmí pojistky banky »Prahy«. Hospodářsky slabí členové organisace si nejen vypůjčovali, ale i pojišťovali se namnoze na obnosy dost veliké v domnění, že zlepšené jejich postavení hmotné jim umožní i spláceti půjčky s úroky i platit vysoké pojistky. Úžasné stoupnutí drahotních potřeb skřížilo jejich dobré úmysly a uvedlo je do nové tísně hmotné, z níž je hospodářské instituce spolkové nejsou s to vyvést.

Na valné hromadě delegátů bylo slyšeti oprávněné stížnosti, že úvěr v učitelské záložně je dražší, než v jiných záložnách nestavovských, že půjčky neudílejí se opatrně, že s dlužníky nejedná se namnoze šetrně a humanně, že dlužníci musí se stávati členy záložny s vysokými (100 K) podíly, a že jsou mimo to nuceni k pojistkám a jich zvyšování, že záložna žene peněžní záležitosti jednotlivců do krajnosti, že je dokonce ničí, že úředníci vedou si nesprávně atd.

Zřízení záložny je nelidové. Každý podíl representuje na valné hromadě jeden hlas, a tak se může stávati, že hlavní spříbuznění, vedoucí činitelové záložny s několika sty svých podílů mohou přehlasovati na valných hromadách všechno ostatní shromážděné členstvo. Záložna stává se takto majetkem několika jednotlivců, podnikem výdělečným a nikoli ústavem organisovaného učitelstva, vykonávajícím humanně svoji funkci, pozvedáváním finančně slabých.

Lze očekávati, že stesky, učiněné na valné hromadě delegátů, najdou sluchu u předsednictva spolku, a že zvláště nynějšímu starostovi nebude se nedostávati síly, aby hospodářské instituce spolkové, do nichž si bylo stěžováno, uvedl do správných kolejí, v nichž by sloužily lidsky hmotně slabým a nepředvídanými okolnostmi do bídy uvedeným.

Na valné hromadě delegátů promluvili o vývoji národního školství od vydání základního zákona školského Fr. V. Moravec, který označoval znárodnění, odstátnění a zodbornění školství a jeho správy, jako učitelské devisy na konci čtyřicetiletí školských zákonů, K. V. Tuček, který zvláště rozváděl heslo »Školou do života«, vyvozené z praxe lidského žití a kritisoval zákonodárství školské v posledním čtyřicetiletí a starosta spolku Jos. Černý, který, podav historický nástin učitelského spolčování, ukazoval, jak učitelstvo svléklo ostudný háv bývalých opovrhovaných kantorů, změnilo svůj typ a dorůstá v moderního činitele kultury, který prolamuje svým duchovním úsilím hradby zastaralého názoru, že ve věcech výchovy všecko se dá vyříditi příkaznou autoritou a slepou poslušností. Jos. Svoboda referoval o otázce neutěšeného materielního postavení učitelstva, dovozuje, že učitelstvo následkem zdražení životních potřeb, v posledních 6 létech průměrem o 42 procent, ocitlo se ve hmotném postavení dřívějším. Požadavky, shrnuté v tomto směru v resoluci, jsou plně oprávněné a nemělo by nic bránit tomu, aby mohly býti realisovány.

Jako potěšitelný fakt možno uvésti, že spolek uspořádal letos opět v Táboře universitní prázdninové učitelské kursy, jichž se účastnilo 84 posluchačů. Přednášeli univ. professoři a docenti:

dr. Vl. Novák (Kurs praktické fotografie s pokusy a demonstracemi se zvl. zřetelem k potřebám školy), dr. Fr. Drtina (Předmět a základní problémy filosofie), dr. Ondř. Schrutz (Zkušenosti z dějin lékařství o hledání a poznávání pravdy), dr. Al. Mrázek (O dědičnosti), dr. Fr. Slavík) (Kurs mineralogický) a dr. V. Tille (Kurs literární). Chvalitebno jest, že nezapomenuto na lid, pro nějž prof. Drtina přednášel o lidovém vzdělání v Americe a o veřejných a lidových přednáškách, prof. Novák o užití elektřiny v hospodářství s demonstracemi a o moderních výzkumech o slunci.

*

Moravský ústřední spolek učitelský mohl v letošní jednatelské zprávě s povděkem zaznamenati, že domohl se toho, aby učitel národní školy vyslán byl na zemský sněm a aby učitel zasedal v nejvyšším úřadě školském. Také v Čechách delegovala letos vláda poprvé člena učitelského stavu (řed. pražského K. Steinicha) do zemské školní rady. Ústř. spolek moravský vzrostl v posledních dvou letech o 932 členů, tak že dnes čítá 5420 členů a je takto legitimním zástupcem všeho národního učitelstva moravského. Jsou v něm sdruženy i moravské učitelky a velkou většinou učitelstvo škol měšťanských.

Dne 1. srpna otevřel spolek Stálou výstavu učitelských pomůcek v Učitelském domě brněnském. Jako kulturní čin prvního řádu možno označiti, že spolek odhodlal se k souhrnnému vydání všech spisů největšího moravského krajana, a že vydal již první svazek tohoto významného vydání pod redakcí předního znalce Komenského, prof. Kvačaly.

Na zemském sněmu moravská organisace domohla se přijetí návrhu na změnu disciplinárního řádu a ve školském odboru tohoto sněmu přijetí osnovy zákona o 35leté službě učitelské.

Moravský ústř. spolek realisoval letos na jaře první učitelskou kolonii na Rábu. V Luhačovicích zdárně prospívá Družstvo učitelského domu. Pokrokovému dívčímu pedagogiu v Přerově, které se může dnes vykázati již 5000 K čistého jmění, moravský zemský spolek udílí 1000 K pravidelné roční subvence. První rok mělo pedagogium 22 chovanek, po prázdninách otevře se při něm pensionát.

Ve schůzi správního zastupitelstva moravského ústř. spolku přijaty byly zásady, dle nichž upraven poměr k Jednotě učitelek moravských, která k ústředí plně přistoupila. Pedagogické Rozhledy Děd. Komenského prohlášeny na další 2 léta za organisační list vědecký, který všechno členstvo povinně odbírá.

Jubilejní fond moravského učitelstva měl počátkem letošního roku přes 80 tisíc K jmění a uděleno z něho 67 stranám přes 4000 K podpor a 500 K nezúročitelných půjček.

Pensijní ústav moravského učitelstva vykazuje v pěti fondech přes půl milionu korun jmění a čítá 1907 členů. V r. 1908 vyplatil na 17 tisíc K vdovských pensí, na 2 tisíce pohřebného a přes 7 tisíc podpor.

Vedle odborů literárně kritického, pedagogického, kulturního, organisačního, právního, informačního, hospodářského a finančního moravský ústř. spolek má v evidenci mládež osiřelou, slabomyslnou a zpustlou. Dle referátu A. Mrázka o tomto předmětě, moravská země lépe opatřuje děti zpustlé než království české. Vede nyní péči o 643 dítek zpustlých a mravně ohrožených. (V Čechách není opatřena ani třetina tohoto počtu.) Sirotků je na Moravě v ošetřování přes 900. Mimo to země hradí ošetřovné pro 22 slabomyslných dítek v cizích ústavech a koná šetření pro zařízení 2 velkých ústavů pro slabomyslné.

Na valném sjezdu moravského učitelstva promluvili: Jos Úlehla o zlidovění národní školy, J. Bezdíček o reformě středoškolské, Antonie Gebauerová o kulturních snahách české ženy, M. Hajný o slovanské otázce, Vinc. Motyčka o kulturním boji o školu. Obsahem přednesených řečí i počtem účastníků řadí se hradišťský sjezd k nejlepším.

UMĚNÍ.

Na tom pražském mostě...

Na tom pražském mostě
rozmarýna roste,
žádný ji tam nezalívá,
ona přece roste —

zpívávali jsme až i na východní Moravě a smávali se, kdykoliv jsme dozpívali, jak písničce nic není nemožného. Proč by nemohla na pražském mostě růst rozmarýna?

Teď zas komise znalců rozhodla většinou hlasů, aby porouchaná dvě sousoší Brokoffova na mostě Karlově byla nahrazena kopiemi. Proč by ne kopiemi? Už je na něm jedna, teď mají přibýt dvě, později zas nějaká — bude z toho unikum, most kopií, most čehosi podřadného, což bude velmi trefně přiléhat k mínění jistých lidí, že jsme zrozeni, abychom byli národem podřízeným, služebným, nemohoucím se vzchopit k samostatnému názoru, činu, životu.

Na tom pražském mostě
kopie jen roste,
žádný ji tam neuctívá,
ona přece roste.
— — — — — — —

Jak tedy nahradit porouchaná sousoší?

Obě sousoší jsou do té míry poškozena, že úlohu, k níž byla stvořena, nemohou již vykonávati. Stalo se s nimi cosi lidského. Stala se invalidy, t. j. zničenými existencemi, které svou parádní úlohu dohrály a teď, když už nemohou se samy ani postavit, nemohou jinak, málo platno, než v invalidovně — v musejním lapidariu život svůj dožívat.

A kdyby dovedla naší novou češtinou mluvit, zajisté by řekla: »Když nám bůh nedopřál, aby nás rozdrtil blesk (— neboť to by byla nejkrásnější smrt pro nás, když už všecko musí zhynout), anebo abychom někde pod stromy v mechu za jejich šumotu dousínali (— to by také bylo krásné dousínání, ale když na světě poetických smrtí je tak málo! —), tož dobře ještě jest, že jsou na světě ty invalidovny. Porouchaný člověk má aspoň kde svůj život počestně dožít, jinak by musel někde na pustém dvoře městském nebo v pusté městské ohradě bídně skončit. Ale tak opíráš se o svou berličku, jsi slušně opatrován, žiješ v čistotě a pořádku a vzpomínáš na to, co bylo. Takový už je život. Lidé přijdou si někdy invalidovnu prohlédnout, uvidíš u některých i zájem a sympatii, ba i obdiv, uslyšíš, jak si o tobě i povídají: ‚Vidíš, tenhle invalida 200 let konal čestně a vítězně svou úlohu na Karlově mostě, činil Prahu slavnou po celém světě a byl by to ještě snad sto let činil, kdyby zuřivý živel ho nebyl těžce poranil!'....; uslyšíš také, jak si šeptají: ‚Žárlil prý silně na Luitgardu, která byla ještě vítěznější a jest jí dosud. Ostatně ani takové žárlivosti není každému smrtelníku dopřáno...' A v duchu se usměješ a řekneš si: To si myslím!... Máš ovšem i v té invalidovně někdy zlosti dost. Přijde takový divný mužík s roztřepanými vlasy, začne tě obstupovat se všech stran, dá si přivalit hromadu hlíny, zapálí si papirosu, druhou, třetí, dvacátou, začne hlínu mačkat a mačkat, a najednou vidíš, že tebe patvoří. Ba i nohu, o niž jsi v životním boji přišel, ti přilepí! Hned bys ho, na mou věru, berlou přetáh...

Někteří by chtěli, abychom i jako invalidové sloužili na svém místě dál... Převrácený věk a vkus! Nás, porouchaných starců, chtěli by stále využitkovávat, kdežto mladíky, sotva že dospěli, strkají do musejí — do invalidoven!... Ano, my staří jsme vyrůstali pro život, abychom byli činni: ten na náměstí, ten na mostě, onen na chrámě nebo v chrámě, jiný na paláci nebo v paláci atd. Ale ti teď rostou rovnou cestou pro invalidovny. Jen jen dorostou, už jsou prodáni. Nač? Aby tam stáli a lidé aby se časem chodili na ně dívat; aby tam stáli a leželi jako mrtvoly v katakombách, ba hůř! — ty mrtvoly v katakombách mají vzpomínky na život, ale ti mladí v invalidovnách stojí tu a leží bez vzpomínek na život, bez vzpomínek, že něčím byli... Jen když je v těch invalidovnách aspoň hodně mnoho vzduchu a volnosti a — samoty! Nebývá tak vždycky. V Britském museu v Londýně na př., v té invalidovně slavné a přebohaté, trůnů zbavení bohové, bohyně a bohatýři assyrští a řečtí tak jsou nelidsky namačkáni v temných místnostech, jako by to byli političtí vězňové v Uhrách. Oni, kteří byli zvyklí na zlatozářné slunce, na modrou nebeskou báň a na modrou mořskou tůň! Také jim ubohým čas došel. Než třeba že už nevládnou, božství z nich vyzařuje přec. Proto měli by jim lidé dopřávat aspoň velebné samoty... Jsme zinvalidovělí bohatýři a ti milují samotu. Ustupují, když čas jejich došel. Nejsou marnivými, ješitnými dědky. Plnili čestně, k čemu byli určeni, dokud v nich neotřesená síla byla. Teď, když otřes přišel a s ním pohroma, ustupujeme. Bylo by nelidské, nutit nás, abychom neustupovali; bylo by netaktní, abychom setrvali; bylo by necitné, hnát invalidy do velikých úloh, abychom

stáli za každé pohody i nepohody na místech, která volají po statečných, zdravých mužích. Život bez přestání ku předu a dál se ženoucí potřebuje čerstvých, zdravých sil. Koně se na dalekých stanicích přepřahají, lokomotivy zaměňují... A tedy málo platno — do invalidovny s námi!«...

Tak by se asi sousoší naše rozmluvila. Je tu možna námitka?

Nedají-li se tedy porouchaná sousoší na most postavit, jak je nahradit? Kopiemi? Padělky máme královskou Prahu zdobit? Jaký v tom smysl a vkus? Toť bylo by důkazem našeho malomocenství v umění, ale důkazem nepravdivým. Za to smutným dokladem o naší povaze. »Každá kopie, podle úplného originálu, jest pouze smutnou parodií, ježto tvůrčí podmínky již neexistují. Ale je-li původní neúplné, ... jako v případě soch starého pražského mostu, nejde již o pouhou kopii, nýbrž o rekonstrukci, a výsledek nemůže býti než zoufalý,« píše A. Bartholomé (viz Volné Směry č. 7.—8. »Naše anketa«) ... »Každý věk má svoje umění; musíme se střežiti, abychom nezáviseli příliš na minulosti. Přítomný věk mluví za přítomnou generaci, a chci proto navrhnouti zcela skromně a s náležitou úctou k mínění lépe kvalifikovaných, než jsem sám, aby sochy representující nejlepší dílo dneška, nahradily staré, které byly zničeny Vltavou. Příští generace budou snad na ně stejně pyšny, jako jsou dnešní na Brokoffa« (S. L. Bensusan).. I jiní ještě se vyslovili proti kopiím v řečené anketě: H. Bahr, Fr. Bílek, H. Dietze, T. v. Frimmel, C. Gurlitt, O. Hostinský, F. Jourdain, V Kramář, J. Meier-Graefe, G. Mourey, L. Pissarro, Fr. Servaes, Stan. Sucharda, Lad. Šaloun, Otto Wagner. Mimo to K. B. Mádl v »Nár. Listech«, A. Matějček v »Novině« a j.

Nechat místa prázdna — »s čím by asi málokdo souhlasil«, podotýká Frimmel, připouštějí to však někteří — byla by jenom chvilková pomoc z nouze. Necháme-li my ta místa prázdna pro samou svou ostýchavost a nemohoucnost, tož po nás ti, co budou silnější a dobývavější, vyplní zcela jistě tato prázdná místa svými činy; neboť na světě nikdo není nenahraditelný a pravda je, že je »rythmus sochařské výzdoby mostu vypuštěním obou soch opravdu citelně porušen« (Sucharda).

Zbývá tedy jen náhrada soch porouchaných monumentálními sochami úplně novými, »které nepředstírají baroknost, aniž ji kopírují, které se neopírají také o styl z doby Karla IV., nýbrž otevřeně přiznávají: my jsme dnešní pražská plastika« (Frimmel); »které by byly svědectvím nynějšího stavu našeho umění sochařského« (Hostinský). Obávati se, že moderní sochařský výtvor poruší jednotnost sochařské výzdoby (Bourdelle) — když té jednotnosti není — nebo že poruší souvislost s celkem, jest po mém mínění zbytečno. Co minulost směla — směla, protože to, nikoho se netázajíc, puzena svou vlastní zdravou tvůrčí silou, ne vypůjčenou, dělala; čemu se u ní podivujeme — jak se suverenně uplatňovala, k románské budově přistavujíc gotickou, ke gotické renaissanční, kostel gotický naplňujíc barokními oltáři a pod. — to přítomnost dělat nesmí, to u přítomnosti máme zatracovat? Mýlí se, kdo tvrdí, že by moderním výtvorům ve staré společnosti nebylo volno. Zkušenost tvrdí opak. Pravá socha moderní přidruží se tak krásně k pravým sochám starším a sezpívá se s nimi v pravou harmonii, jako pravý moderní portrét snese zcela dobře aristokratické sousedství portrétu staršího (dokázala to výmluvně výstava

drážďanská před několika lety); ale ovšem jak ten moderní portrét tak ta moderní socha musejí mít týž umělecký nerv, touž uměleckou krev a duši, jaká je v těch pravých starších.

Proti znovupostavení porouchaných soch, ať už doplněných, ať jejich kopií, mluví ještě jiné důvody, a velice závažné. V. Kramář správně soudí, že »by bylo jistě bezcharakterním a hříchem proti sobě samému, aby naše doba — nota bene v okamžiku, kdy se pracuje na Husově památníku[1] — vytyčovala pomníky protireformaci,[2] jejíž význam v naší historii je každému dostatečně znám. Právě naopak vyskytuje se tu příležitost dáti odpověď vzkříšeného, uvědomělého a moderně cítícího národa na tuto jezuitskou výzvu. Křesťanství ničilo kdysi pohanské památky jako kterékoli jiné vyznání neb sekta náboženská, republiky bořily monarchické monumenty a naopak. My jsme tolerantní, poněvadž si umíme vše historicky vysvětliti, my díváme se beze všeho záští na jezuitské vítězné pomníky Karlova mostu a s rozkoší je vnímáme jakožto umělecké a duchové projevy určité doby; ale je veliký zásadní rozdíl mezi opětným postavením starých sousoší a zřízením nových soch starým svatým. Zde je třeba míti na zřeteli nejen aesthetickou, ale i ethickou stránku věci.« Také referent této rubriky poukázal na tuto stránku.

Otázka, jak vidět, jeví se jasně rozřešena. Bude tak jasně rozřešena také na tom pražském mostě? *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Z cizích literatur: Hugues Rebell: Saisona v Bajích. Román. Přeložil Josef Helm. (Moderní bibliotéka roč. VI., dílo 3. 1907.) — J. Barbey d'Aurevilly: Hostina atheistova. Přeložil František Šedivec. (Moderní bibliotéka roč. VII., dílo I. 1908). — Leonid Andrejev: Moje zápisky. Přeložil Stanislav Minařík. (Knihovny slovanských autorů svazek III 1909.) — Alfred Mombert. Přeložil, úvodem a informačními poznámkami opatřil Emanuel šlechtic z Lešehradu. (Nákladem překladatelovým. V Praze 1908.) — Starošpanělský zpěvník. Ze svých překladů sestavil A. Pikhart. (Sborník světové poesie sv. 94. Nakladatel J. Otto. 1908.) — Henry W. Longfellow: Píseň o Hiawatě. (Sborník světové poesie 97. 1900.) — Alfons de Lamartine: Meditace. Přeložil Václav Durych. (Nákladem Edvarda Leschingra. 1907.)

Rok co rok přibývá české literatuře překladů z cizích literatur, starších i novějších. Bude nutno jednou vyšetřit, jaký z toho literatuře naší vzešel užitek. Za tím účelem bylo by, soudím, velmi na prospěch a věc by usnadnilo, kdyby se, tak jako u autorů domácích, sestavovala statistika četby autorů cizích. Bylo by patrno, který z nich byl vyhledáván více, který méně, jak se český čtenář staví k autorům slovanským a neslovanským, v nejednom případě by se ukázalo, že ten neb onen autor

[1] A pomníku Palackého — dodejme ještě.
[2] Zakladateli Tovaryšstva Ježíšova!

uveden byl do literatury české zbytečně, vůbec by se připravovala tak cesta k posouzení účelnosti, s jakou se překlady pořizují. U překladatelů básníků by se osvětlil leckterý rys individuální: není na příklad zbytečna otázka, proč Vrchlický mimo Goethova Fausta přeložil také Schillerova Tella a Tři mušketýry. Nutno by bylo dále překlady kontrolovati, podrobně a svědomitě, a seznati důvod, p r o č ten či onen básník byl přeložen a proč k tomu vybráno právě to či ono jeho dílo. Uvésti básníka cizího do literatury vlastní není věc snadná; jest k tomu třeba jistého umění a jako první podmínky ovšem znalosti jazyka, znalosti v nejlepším slova smyslu; k té nestačí několik semestrů filologie nebo kurs Berlitzův, jest k ní třeba smyslu pro ducha cizího jazyka a jeho podstatu, jejž nutno oživovati a zdokonalovati neustálým vnikáním v jazykové krásy, charakteristické zvláštnosti a nejjemnější odstíny; všeho toho jest potřebí jak překladateli tak tomu, kdo překlad chce kontrolovati. Vzpomeňme, jak mnoho jest třeba k tomu, abychom pochopili krásu a hloubku vlastního jazyka mateřského a představme si velikou odlišnost jazyků cizích, anglického, ruského, německého, francouzského; mějme dále na mysli úžasnou produkci literatur moderních, jak těžko jest se v nich orientovati, pokud jsou ve stadiu vývoje, jak mnoho působí dočasný úspěch a reklama, které svádějí k posouzení přenáhlenému, neobjektivnímu, a obracejí pozornost k autorům, jichž vnitřní hodnota nebývá v poměru k jejich okamžitému významu vnějšímu — věru, věc není snadná, a kdyby se k všem těmto momentům přihlíželo, překládalo by se asi o hodně méně. Zatím však nemůžeme si naříkat, že by u nás v té příčině bylo málo horlivosti. Máme řadu podniků, u nichž překládání děje se s jistým systémem, a o překladatele básníky i nebásníky není nouze. Bylo by ovšem radno dohodnouti se o dělbě práce a programu.

Z dalších svazků M o d e r n í b i b l i o t é k y máme před sebou R e b e l l ů v román ze starořímských lázní S a i s o n a v B a j í c h v překladě p. Helmově a J. B a r b e y e D'A u r e v i l l y h o H o s t i n u a t h e i s t o v u v překladě p. Šedivcově; k oběma napsal stručný, dobrý úvod p. Artur Breiský. H u g u e s R e b e l l, sympathisující s básníky římské dekadence a individuálně spřízněný s Baudelairem, vypravuje episodu z rozmařilého, hýřivého života císařského Říma se vším jeho rozkošnictvím, smyslností, chlipnou nádherou a tyranskými rozmary. Líčí perversní scénu v komnatě něžnosti, kde dvě ženy tisknou se k sobě s veškerou prudkostí a silou mladé lásky, takže vidíme záchvěvy rozkoše, odvahu a chlipnou činnost rukou i boků, prahnoucích po požiktu, a poznamenává autor k tomu, že to jsou neprozřetelné hry, »tak smutné pro zralý věk«. Nenapsal »románu« toho Rebell proto, aby ukázal, jak s nevolí se od nich odvrací, také však ne proto, aby scénami podobnými drásal nervy vlastní i naše; měl prostě zálibu v rozkladu života, v němž vášeň a rozkoš odumírají, potírajíce se samy sebou, a schopnost zachytiti chvíle ponurého dusna, zemdlené přesycenosti i lhostejné netečnosti. Když líčí vyžilého sebevraha, potopeného v rudém rybníku vlastní krve, se zelenavým obličejem, strašným při světle lamp, posetým černými skvrnami much, jest v tom cosi příznačného pro jeho poetické záliby.

Významnější však než »Saisona v Bajích« pro Rebella jest »Hostina atheistova« pro Barbeye d'Aurevillyho. To proto, že přispívá k poznání jeho určitého názoru na svět a výstižné plastiky výrazu. Také d'Aurevilly sahá do doby, v níž mravní hniloba podťala život, a pokládá za užitečné pro kulturní historii všimnouti si jí blíže. Zájem jeho upial se k atheismu, jak se projevoval za doby francouzské revoluce a císařství, s nímž nedá se dle názoru básníkova srovnati atheismus století osmnáctého, rozumový, sofistický a deklamatorský, přece však činící nároky na pravdivost a myšlení, a nedá se s atheismem tím srovnati ani žádný jiný. Hlásili se k němu mužové nejdivější energie, »poštvaní jako psi voltairiány«, zběsilí, brodící se ve všech hrůzách politiky a války. Starý pán z Mesnilgrandu se svou stolní družinou jsou jeho představiteli, jejich hodokvasy byly oficiálním projevem jejich atheistického smýšlení. Při jednom z nich dovídáme se o příběhu, jehož příšernost jest úžasná. Týká se ženy, jejíž záhadnost básník naznačuje stkvělým způsobem, jak u ní podivuhodně slučovala se stydlivost s nejrafinovanější vilností; dovedla býti čista jako Panny na nebesích, jež rdí se i nad pohledy andělů, a přece byla monstrum necudnosti; jak nebyla přetvářkou, nýbrž nejryzejší pravdou; u ní stud byl prvním uleknutím, prvním záchvěvem, prvním pocelem smyslnosti. Mezi ní a mužem jejím dojde k výjevu, při němž střídavě si otloukají tvář mrtvým srdcem dítěte, jež otec s láskou uschoval, když však z úst vlastní ženy zví, že otcem dítěte není, jest mu bezcennou tretkou a strašlivým způsobem chce nevěrnou ztrestati na tom místě, kterým zhřešila, ranami pečetícího vosku. Historka sama nemá s atheismem co činiti, přispívá jen k charakterstice doby. Ale básník sám vyslovuje svůj poměr k němu. Poznáme snadno, že jej s odporem odsuzuje, když hned z počátku vroucně líčí dojem venkovského kostela s večera, když o těch atheistech mluví jako o neurvalcích a gladiatorech, když hostiny jejich nazývá nestydatě chrapounskými žranicemi, když vypravuje, jak hostie házeli vepřům, při čemž starý pán sarkasticky poznamenává: »vstrčil jste do nich Pána Boha na místě Ďábla: toť půjčka za oplátku«; zejména však jest smýšlení básníkovo patrno, když po sdělení, že srdce onoho dítěte posléze bylo předáno knězi ve zpovědnici, se táže: »Chápali konečně tito atheisté, že kdyby Církev nebyla bývala založena leč za tím účelem, aby sbírala srdce, živá i mrtvá, s nimiž nikdo již na světě neví si rady, dosti že by bylo na tom?« Barbey d'Aurevilly nezapírá svého katolického cítění a smýšlení, na něž působil především smysl aesthetický, a stanovisko jeho jest jasně patrné také z tohoto kulturního obrazu, vyňatého z cyklu Les diaboliques. To jest, bylo jeho věcí. Nelze však souhlasiti, dal-li si svésti až k uvedenému tvrzení; ujímati se opuštěných a nešťastných srdcí — k tomu není třeba žádných církví; k tomu stačí pouhé lidství.

Andrejevovy Moje zápisky chtějí ukázat, jak člověk, odsouzený k smrti, volnýma očima pohlédl na svět zamřižovaným oknem své komůrky a objevil v světě velkou účelnost, harmonii a krásu, k hanbě těch šílenců, kteří žijíce na svobodě, v spokojenosti a štěstí, odporně klevetí na život. Je v nich vysloveno mnoho myšlenek, jež nutí k přemítání, o jarní moudrosti stáří, klenotech života, o posvátné osamělosti

duše. Nejvíce se zamyslíme nad paradoxem, že v životě pravda na sebe bere často rysy smělé, ba i nestydaté lži, jakož vůbec v zápase mezi oběma lež přechází v pravdu a pravda stává se lží; je nesnadno být na tomto světě pravdivým, i talent literární jest v podstatě neudržitelnou náklonností k výmyslu a lži. Celá historie o nevinně odsouzeném má toho býti dokladem. Je dosti těžko uvésti s tímto pessimismem v souzvuk názor, že nad tím, co zoveme životem a bytím, i nad tím, co nazýváme nebytím a smrtí, vládne všemocný zákon, že svobody není a že jí není potřebí, jakož i víru, že nadejde vítězství pravdy a záhuba lži, i že láska k lidstvu jest nejjistější zárukou duševního i tělesného zdraví. Tam, kde Zápisky nabádají k přemýšlení o takových věcech, jsou však také jedině cenné.

Alfred Mombert je z významnějších básníků německé literatury soudobé. Jeho filosofická lyrika jest hlubší než na příklad Jul. Hartova. Metafysický problém světa a individua jest mu problémem vývoje, z chaosu vynořují se mu kosmické vise, jež jsou předzvěstí harmonického ucelení a organické souvislosti. Při tom filosof v něm nezapře básníka. Výběr překladů p. z Lešehradu jest sestaven ze sbírek Tag und Nacht, Der Glühende, Die Schöpfung, Der Denker, Die Blüte des Chaos. Vedl si při něm seriósně, chce nám básníka skutečně přiblížiti a je vší chvály hodno, že jednal v dohodě s básníkem samým, který pořad i číselné označení ukázek sám navrhl. Překlad sám jest pečlivý, sem tam leckteré nedopatření ovšem zůstalo. Úvod, v němž překladatel se snaží veškerou poesii Mombertovu vyložiti jako dílo již ucelené, pro informaci postačí. Podrobná analysa by by ovšem mohla ukázat, že nebyli na Momberta bez vlivu druhý díl Goetheova Fausta, Heine, Strindberg, Dehmel.

Ne bez užitku jest anthologie Starošpanělský zpěvník, kterou pořídil p. Pikhart. Obsahuje překlady z lyrických básníků španělských z XV. až XVII. století, i můžeme si z nich o španělské lyrice té doby učiniti jistou představu. Nestojí na zvláštní výši. Pozoruhodnější je formou, ideově mnoho neznamená. Jsou tu sice zastoupeni také Camoes, Lope de Vega, Calderon a zejména Cervantes, ale v celku je to samá erotika, jakou máme i my ve střední době české literatury, trochu mysticismu a humoru k tomu. Jsou však mezi nimi i sloky vskutku poetické, jako v básni De la florida falda, Ebro caudaloso, Ribericas del río, a některými kmitne i duch filosofický, jako v básních Del dolor todo el rigor, Si es ley que á mi compañero.

Longfellowovu Píseň o Hiawatě přeložil p. Sládek už po třetí; poprvé ji překládal v roce 1868—69, část tohoto překladu otištěna byla v amerických »Národních novinách«, překlad druhý vyšel roku 1872 v »Poesii světové« a letos vydal překlad nový ve »Sborníku světové poesie«. Jako by chtěl ukázati, kolik práce a opětovného úsilí jest potřebí k překladu dobrému. Píseň o Hiawatě, kterou Longfellow nazval, ne docela právem, indiánskou Eddou, má mnoho krásných míst, jež p. Sládek dovede velmi pěkně vystihnout.

Je škoda, že p. Durych k svým překladům z Lamartina nemohl připojiti literární studii o něm, jak měl v úmyslu, a že leccos musel zkrátiti. Ale i tak jsme mu za jeho práci povděčni, přes některé její poklesky. Kdo si Meditace přečte, tomu Lamartine nebude již v základech své individuality cizím. Obírá se palčivými záhadami života a světa, stále se k nim vrací a neunaví sebe ani nás. Hledá odpověď k tomu, čím jest a čím má být, jaký je vztah mezi tělem a duší, kdy duch bude od hmoty odpoután, zda duše jest skutečně dechem velikého boha; vše to jest mu strašným tajemstvím. Nemůže uvěřit, že by naším určením bylo pouhé nic, ač vidí, jak vše jest dáno v plen smrti, proměně. Neboť jest příroda, která vždy zůstává stejná, jako paprsek sluneční, a také člověk jest všude týmž, ač skryt jest v různé masky. Proto ve smrti nevidí ani příšery, ani děsu. A věří v boha, který jest koncem i počátkem sebe sama, jest nejvyšším dobrem a nejvyšší krásou, vše zachovává a tvoří. Jest to bůh, jemuž sloužil Abraham, jenž vysněn byl Pythagorou, jejž hlásal Sokrates a předpovídal Plato, jest to naděje útrap všech a vší spravedlnosti, která se na zemi sklonila v podobě Krista. Není to bůh, jejž znetvořili falešní kněží, před nímž v duši lidskou vniká klam a děs. Zmítán-li jest básník silnými pochybami, víra v život je zaplaší; »že žijem, stačiž nám!«; »zas vidět přírodu, v ní, koho milujem, — zřít, za krásného dne, jak srdce ve úkryt — jde láska s životem: toť příliš rajský cit.« A člověka miluje, nechce vidět smutné tváře, ani očí plných bolu. Z poesie Lamartinovy mluví velebná vroucnost přesvědčení, k němuž dospěl po mučivých chvílích skepse a neklidného přemýšlení. *-ejč-*

Poučná:

Kybal Vlastimil: Jindřich IV. a Rudolf II. Dvě studie o zahraniční politice Francie a domu Rakouského v l. 1592 až 1610. — Josef Král: Česká prosodie. — J. R. Sucharda: Škola počtů. — Dr. Ant. Hobza: Poměr mezi státem a církví.

Kybal Vlastimil, Jindřich IV. a Rudolf II. Dvě studie o zahraniční politice Francie a domu Rakouského v l. 1592 až 1610. V Praze 1907 (otisk z Věstníku král. české Společnosti náuk, 1907, č. 2). Str. IV + 125. 8°.

Autor, známý mimo některé menší články hlavně svým zdařilým překladem Sabatierovy Filosofie náboženství a podrobným životopisem i rozborem nauky Matěje z Janova (nověji pak také vydáním jeho Regulí), překvapil po těchto pracích vědeckou veřejnost českou studií, jejíž titul svrchu jest položen. Napsal jsem překvapil, a neopravuji se. Studie tato leží zcela mimo kruh předcházejícího badání autorova, jí rázem přenesl se od středověkých nálad náboženských k jedné z nejkomplikovanějších otázek diplomaticko-politických dějin věku nového. Není neznámo, že přechod takový, třeba že veliká část dnešních historiků novověkých debutovala jako medievalisté — jest vždy nesnadný. Rozdíly, tkvící v kvan-

titě i povaze pramenů obou těchto period a z části i v methodickém ovládnutí látky, přinášejí překážky velmi značné, a těžko překonatelné. O práci Kybalově lze říci, že po této stránce překvapuje. Tou jistotou, s jakou dovede se pohybovati na půdě sobě dotud téměř neznámé, tou bezpečností, s níž ovládá různotvárný a rozptýlený materiál. Bez některého klopýtnutí se tento první smělý rozběh na neznámém terrainu arci neobešel, ale celkem vede si autor pevně a obratně.

Knihu zahajuje úvod nastiňující ve velikých konturách zápas imperialismu habsburského s francouzským až do začátku 19. století, úvod, který k vlastnímu obsahu knihy plně nepřiléhá. Autor to cítil, a vysvětluje na jeho konci, že jeho dvě studie jsou vlastně dvě kapitoly z práce původně šíře pojaté a zamýšlené, jež z příčin při vydání knihy rozhodovavších byly uveřejněny dříve a samostatně. Myslím, že autor přinesl své práci značnou oběť, že se k tomu odhodlal. Nejen pro onu neúměrnost, která nastala tím mezi úvodem a prací, ta jest tu věcí vedlejší, ale pro práci samu. Nemohu se obrániti dojmu, že by práce byla valně získala ještě na ceně, kdyby mezi oběma kapitolami četla se ještě jedna »otázka jülišská« (autor sám v nástinu své práce koncem úvodu vyměřuje ovšem této kapitole místo jiné), jejíž vyložení zdá se mi nutným k porozumění celku i k zachování kontinuity. Jest to po mém soudu základní chyba, jež poškozuje celou práci, a jest toho tím více litovati, že práce sama, třebas snad neznamenala něco epochálního, vždy zasluhuje vážného povšimnutí.

A z této vady základní plyne, nebo aspoň poněkud s ní souvisí jiná, ještě více stránky methodické se týkající. Kapitola první líčí »Spor o biskupství Strassburské«; konflikt obou rivalisujících velmocí o získání nebo utvrzení svého vlivu v Porýní. Otázka zdánlivě odlehlá, a přec tak těsně souvislá s vývojem tehdejších událostí, a tím i dějin našich, jež v té době stávají se nerozlučnou součástí světových plánů politických a tím i důležitým objektem v plánech a piklech tehdejších velikých mužů i drobných pletichářů. Autor proto nejplnějším právem věnoval otázce náležitou pozornost a snaží se postihnouti nitky komplikovaného vývoje na základě bohatého archivního materiálu. A někde mu podléhá, tuším, příliš. Dosti často prokládá své vypravování slovy svých pramenů v původním znění, čímž vzniká slohová směs, jaké v moderních knihách nebýváme zvyklí, a jež působí poněkud bizarně. Ale závažnější jest jiná věc, ta totiž, že spousta materiálu zavinila někdy stylisaci příliš nabitou archivními výzkumy, a ve své úsečnosti, při stručném zachycování několika zjevů najednou, místy nejasnou (na př. str. 28, 29, 47, 48, 51); mnohdy autor — a zde jest to vada — příliš mnoho předpokládá, nezasvěcenému čtenáři nebude zde vše srozumitelno. Ale ovšem kniha nechce býti lekturou, jest psána pro odborníky.

Kapitola druhá má titul »Tragedie rakouská«. Zaslechl jsem kdysi (ovšem v soukromí) výtku, že jest to titul banální. Snad, ale ještě spíše jest případný. A je to také prolog tragedie české. Obsahem kapitoly jest spor Rudolfův s Matyášem, který vlastně podnes v historickém badání není ukončen. Hyperloyální, anebo i tací historikové, kteří se obávají zdáti se neloyálními, ocitují se před těmito fakty v nemalých rozpacích.

jež obyčejně končívají zaujetím stanoviska, kloníciho se k vítězi, a bývají maskovány rozličnými předstíranými vyššími hledisky, jichž v celém sporu nebylo. Nejlepší satisfakcí pro Rudolfa jest tu vláda Matiášova. Pro nás má celý spor nepopíratelný význam. Ať již hledíme na stavovské hnutí jakkoliv — a nelze schvalovati všeho, k čemu snad, ať uvědoměle nebo neuvědoměle, mířilo — nelze přece popírati, že události tyto, zejména r. 1608, měly na průběh následující ohromný vliv. Jimi revoluce byla jaksi legitimována. Nelze snad říci, že by bez této revoluce nebylo došlo k povstání českému — kdož může bezpečně konstruovati podobné možnosti a nemožnosti — ale jisto jest, že jí byl vývoj urychlen. Teprve tenkrát poznali stavové prostředky, jichž lze s úspěchem užívati a jichž pak nedovedli užívati opatrně, teprve tenkrát byl otřesen dynastický cit, před tím tak hluboko zakořeněný.

Odboj Matyášův, ať již z příčin jakýchkoliv, ale neprávem bývá vysvětlován a vlastně ospravedlňován vyššími hledisky a příkazy vysoké politiky. Zde správné stanovisko zaujal již Tomek, ač, tuším, ve své přímočárnosti někdy i Matyášovi křivdí. Jistě měla otázka nástupnická význam nesmírný, a jistě bylo třeba jí řešiti v čas, jak se o to dály pokusy již tak dlouho. Potud tedy byl by ve vystoupení Matyášově stín oprávněnosti. Ale řešením, jež provedl Matyáš, nepřiblížila se otázka k výsledku ani o krok, co se vytýká Rudolfovi, platí stejně o Matyášovi, také jeho po celou dobu vlády znepokojuje otázka nástupnická, rozdíl jest jenom v tom, že to nyní netrvá tak dlouho. A z toho důvodu nelze přisvědčiti onomu přikrašlování, jež tak často v novějších knihách slyšíme.

Kybal v této otázce zaujímá stanovisko zvláštní, bližší Tomkovu, a po mém soudu v zásadě správné. V tom lze viděti přednost jeho práce. Namnoze vývody jeho přesvědčují, a lze je přečísti se zálibou. Proto arci není třeba souhlasiti s ním všude. Psychologie chorobného Rudolfa, jenž do jisté míry již od přírody stal se obětí expansivních plánů rodových, zůstane asi vždy záhadnou, lze však říci, že Rudolf chápal důležitost otázky nástupnické, ale nechápal její naléhavosti? (Str. 57.) Řekl bych spíše, že i tu chápal, ale že ve své podrážděnosti viděl v naléhání na její řešení osobní urážku. I jinde leckde bude možno vysloviti nesouhlas, ale základní názor Kybalův lze podržeti.

Také zde bylo by arci možno připojiti některé výtky, a snad i některé podstatné, přes to však lze o práci Kybalově — kladu důraz na to, že jest to první krok na nové dráze — vysloviti se sympaticky a těšiti se na další studie, jež autor o této době slibuje. *V. N.*

Josef Král. Česká prosodie. V Praze, nákladem J. Otty. (Světové knihovny č. 716—9.)

Když v r. 1893 počaly vycházeti články prof. Krále o české prosodii v Listech filologických, byly skutečnou sensací v našem odborném světě již proto, že v nich klasický filolog s nebývalou znalostí a železnou pílí jal se řešiti otázku, kterou probrati připadalo vlastně především professoru českého jazyka. A třebas z příčin vnějších bylo nutno články ty rozděliti do několika ročníků Listů, a tím stížiti přehled přes celek, neutuchal zájem odborníků, kteří tu poprvé měli příležitost sledovati doku-

mentárně ověřený rozvoj české prosodie, od nejstarších dob, kdy básněno přízvučně, ale volně, přes doby humanismu, který k nám zavedl cizí princip časoměrný, k geniálnímu pokusu Dobrovského, který od r. 1778 poprvé usiluje stanoviti přesná pravidla českého přízvukování a dal podnět k urputným a vášnivým sporům, jež konečně vyzněly rozhodným vítězstvím principu přízvučného, jakožto jedině přirozeného a přiměřeného povaze českého jazyka: drží-li se ještě v moderní době u nás sem tam prosodie časoměrná, je to buď ztrnulý historismus (otrocké napodobení antických meter), buď jen ojedinělé pokusy samostatné (Čechův V. Živsa a Krásnohorské překlad Hamerlingova Krále sionského), které nezanechají ani tradic ani napodobitelů. Dnes právem se ukazuje i v praxi, že i obtížná časoměrná metra antická lze napodobiti přízvučně, ovšem s náležitou znalostí pravidel českého přízvuku, o nichž ještě ve spisech z 2. polovice XIX. stol. byly leckde názory docela mylné, jak ukazuje Král podrobnými rozbory ke konci svého přehledu.

Lze jen schvalovati, že autor z článků svých, jež nebyly přístupny širšímu obecenstvu, učinil tuto podrobný výtah a zavrcholil jej přesnými pravidly přízvučné prosodie. Bude snad lze odtud zvrátiti některý detail dlouholeté práce Královy — nemyslím ovšem malicherné vypichování vedlejších drobností, které se nyní často u nás provozuje — ale základní idea a osnova zůstane nedotčena. Česká inteligence má nyní příležitost seznati a oceniti, co práce stálo autora, než dopracoval se těch principů, jichž prakticky využil tak šťastně ve svých mistrných překladech Sofokleovy Antigony a Elektry a Aischylovy Oresteie. *Kd.*

J. R. Sucharda, Škola počtů. Část I. Prvopočátečné počítání. Číselný obor 1—10. V Praze, nákladem Zem. ústř. spolku jednot učitelských, bez roku. Cena 1 K 60 h.

Methoda elementárního vyučování počtům patří k nejtěžším, ale také nejzajímavějším problémům počátečného vzdělání a vyvolala proto v cizině, jmenovitě v Americe a Německu, velikou řadu speciální literatury, která, bohužel, z většiny je u nás naprosto nepřístupná, ježto roztroušena jest po zapadlých časopisech a separátních publikacích. Obráží se v ní všechen rozdíl staré a nové literatury methodické. Kdežto totiž dříve návody toho druhu prostě spokojovaly se vytčením jiné cesty, třebas v praxi osvědčené, nicméně však vždy subjektivní, nová didaktika chce míti vždy postup vskutku vědecky zdůvodněný, hledí vědomě opříti se o psychologickou analysi methodických postulátů a neobtěžuje si jmenovitě dříve dlouhými a pracnými experimenty zkoumati dosah a platnost navrhovaných cest.

Knížka Suchardova, jež je vlastně novým zpracováním a prohloubením methody, jím již po léta praktikované a z části již publikované, hlásí se zcela patrně k tomuto druhému, modernímu směru a je ovocem téměř třicetiletého přemýšlení a zkoušení, tedy plodem práce tak intensivní a vytrvalé, o které neodborníku by se ani nezdálo. Právem vychází z otázky, jak nabýváme představy číselné naziráním skupin věcí, a podniká na to kritickou revisi dosavadních method, zvlášť pověstných číselných obrazců, jež po příkladě německém u nás po léta udržovaly v praxi

známé početnice Močnikovy, pro české školy prostě překládané. Škoda, že mimo Borna a Laye autorovi zůstaly patrně neznámy ostatní články a spisy německé, nemohli dostati již věcí z jiných jazyků; zvláště z článků Pfeifferových a spisu Meumannova leccos by se bylo ještě dalo vytěžiti pro tuto otázku i u nás. Mně zdá se nepochybno, že dosavadními pracemi sice dokázáno, že methodikové, kteří tvrdí, že čísel docházíme jen čítáním, jsou vskutku na scestí a že i v elementárním počítání je nutno stále a stále utíkati se zas jen k názoru, ale že dosud není uspokojivě rozřešen problém, zda je lépe právě k tomuto názoru volit skupinu či řadu. Rozumí se, že spis Suchardův jen vítáme, již proto, že hledí stavět na základech psychologicky ověřených, a že nám předvádí methodu, která dle úsudku všech, kdož se jí posud přidrželi, vede v praxi vskutku k výsledkům překvapujícím: jeho počitadlo je důmyslné, jednoduché i praktické.

Dr. *Ant. Hobza,* P o m ě r m e z i s t á t e m a c í r k v í. Jeho vývoj a přítomný stav. V Praze 1909, nákl. Dr. Ant. Hajna, cena 1 K 80 h.

Také spis Hobzův vznikl z přednášek, jež autor konal v universitní extensi, a obírá se otázkou, která v době rozpínavosti klerikální je stále časová. Je zvláštní, jak i v této věci jeví se od dob nejstarších jisté vlnovité kolísání. Když církev ze soukromých spolků vyznavačů Kristových organisovala se právně, stát spojil se s ní a dodával jí přímo ochrany, ale jakmile církev již cítila se dost silnou sama, hleděla se vyprostiti z objetí státu a ustaviti se mimo něj, ba i proti němu na základech vlastních právních řádů a protože na čas dovedla si opatřiti zásluhou Řehoře VII. celou armádu spolehlivých a vydatných bojovníků v celibátním kněžstvu, církev ve středověku docela ovládla stát a podřídila sobě všechen veřejný život. Reformace i zde značí obrat a osvícenský absolutismus XVIII. století zatlačuje dokonce církev až na samy hranice její existence. Ale osvícenští vladaři záhy zanikají, dostavuje se opětná reakce, a dnes, jak vidíme ve Francii, nejlepší provedení principu svobody státu a církve vidí se v návratu k instituci soukromých spolků náboženských, tedy vlastně v oživení původního stanoviska církve křesťanské. Ovšem je dnes princip rozluky mezi státem a církví v tomto smyslu zaveden jen v několika státech (zvláště Francii, Severní Americe, Mexiku, Brasilii, Irsku); jinde dějí se aspoň náběhy a přípravy k rozluce (jako v Belgii, Italii, Holandsku), jinde konečně (jako u nás a v Německu) církve jsou dosud součástkou zřízení veřejného a jakýmis veřejnými korporacemi.

Spis Hobzův je především psán se stanoviska historického a právnického a potud vyhovuje sebe přísnějším požadavkům kritiky. Ale okolnost, že vydán byl ve sbírce vysloveně politické, mohla by vésti snadno k domněnce, že snad autor hledí zaujmouti jisté v l a s t n í, resp. politické stanovisko k problému tak důležitému, ale po té stránce je spis psán až příliš opatrně, a myslím, že by mohl proto vyjíti i v kterékoli sbírce jiné třebas katolické. Tvrzení o středověkých universitách, jako by byly vesměs a úplně církevními ústavy (40 pozn.), není asi správno; je vůbec zvláštní, jak málo podává spisek k orientaci o tom, jak se vybíjely spory státu a církve právě na palčivém poli školství. *F.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Léto je pokaždé doba klerikálních sjezdů, porad a manifestací. Konají se přehlídky vykonané práce, budují se plány podniků nových. Činnost, jíž v přítomné době věnuje výbojný klerikalism nejvíce pozornosti, jest organisace, spolková a politická. Organisační činnost nyní přehlíží, k nové se hotoví. Na konec srpna se chystá sjezd českých katolíků do Hradce Králové. Podle programu již dávno hotového a uveřejněného bude to manifestace širokého rámce. Doufáme, že naše veřejnost bude věnovati letos a od letoška dál větší pozornost těmto klerikálním přehlídkám a přípravám; čekáme, že především žurnalistika více si jich bude všímati. Žurnalistika nekoná svých povinností. Spokojí se úhrnnými, nevýstižnými referáty z druhé nebo několikáté ruky, odbývá sjezdy, bagatelisuje. To je taktika velice pohodlná, ale nesprávná a nebezpečná. V těchto rozhledech upozorňujeme už po několikáté s různých hledisk na důležitost klerikálních sjezdů; rozebrali jsme asi před dvěma léty podrobně sjezd rakouských katolíků, všimli jsme si loni kongresu katolíků v říši německé, české sjezdy ovšem neušly naší pozornosti, stále upozorňujeme na význam informací o těchto podnicích tiskem denním, ale stále musíme s obtížemi shledávati materiál k posudkům, a když chceme referovati věcně, nezbude než opatřiti si zprávy přímo z klerikálních novin. Co věnují naše deníky místa a péče pověstem, zprávám, dohadům, kombinacím o rekonstrukci kabinetu, která nastane až za měsíce, a to všecko jsou jen bubliny denní sensace prozatím. V těchto zprávách mluví se a horlí proti rozpínavosti křesťansko-sociální strany, ale postup a pokrok této strany na našem vlastním těle sotva se zaznamená.

Tvrdíme znova (bezpochyby už naposledy, poněvadž takovéto katónské mentorování caeterum autem censeo konečně také omrzí), že umlčovací a podceňující taktika jest nebezpečna. Snad nastane obrat. Příznaky aspoň tu a tam se jeví.

Místní klerikální manifestace v Německém Brodě koncem července konané všímaly si místní a krajinské listy podrobněji než jindy, i denní tisk o nich referoval informovaněji. »Čas« nadepsal zvláštní článek »rozmach klerikalismu«, konstatuje vzrůst hnutí, neočekávané sesílení snah, konstatuje úspěšný vpád do měst, předvídá další postup. Souhlasně jiné noviny. Tedy aspoň něco. Dosti toho ovšem ještě daleko není. Zvláště rozpoznání příčin, návrhy prostředků k čelení klerikalismu a výhled do budoucnosti nejsou dostatečné.

Jest pravda, že klerikalism má snahy a cíle politické; ale nevidí se jasně, že kořeny jeho jsou náboženské a církevní. Klerikalism jest plod špatného, zevnějšího náboženství. Dokud bude náboženství našeho lidu stejného rázu a ducha, dotud bude klerikalism stejný a bude nebezpečný stejně. Třeba pečovat o změnu kořenů. To je ovšem práce dlouhých dob. Vzdělání, které se doporučuje jako protilék proti jedu klerikalismu, je něco, ale je málo. Od školy se čeká všecko, a škola poskytuje tak mizivou zbraň. Na učitelstvo se odkazuje jako na

protiváhu, ale v pravdě jest učitelstvo velice nespolehlivé v práci proti klerikalismu, chabé v boji, nesmělé a nedůsledné, ač by mohlo dokázati mnoho, kdyby postupovalo energicky a důsledně. Učitelstvo ovšem se vymlouvá na útisk, na moc církve; ukazuje na Pelikána, na Kadeřábkovou. Ale v pravdě má v dosahu možnost nejen pomoci takovým přes všecky nedostatky zasloužilým předbojníkům: kdyby ze všech těch, kteří nábožensky a církevně stojí jako Pelikán, jen sto jich učinilo, co učinil on, bude úřední praxe na něm provedená přivedena ad absurdum. Ale dokud budou učitelé, i liberální, protiklerikální, ke svým žádostem přikládat nejen průkazy o způsobilosti k vyučování katolickému náboženství, ale i pochvalné dekrety konsistoří, dotud nebude mnoho důvěry v jejich způsobilost ku protiklerikální práci.

Konečně v y h l í d k y, co bude s klerikálním hnutím dál. My soudíme, že n e z a d r ž i t e l n ě p o r o s t e j e š t ě d l o u h o v u r č i t ý c h v r s t v á c h.

Tímto rozpoznáním se l i š í m e od značné části naší směrodatné veřejnosti. Naše pokrokové a liberální noviny a strany soudí, že klerikalism u nás bude zjevem rychle pomijitelným. Činí tak, aby neseslabovaly důvěru vlastních stranníků a nepodrývaly vyhlídky vlastních stran. Nechť tedy platí tyto taktické motivy. Rozpoznání samo však naprosto není správné. Opakujeme, že klerikalism mezi českým lidem poroste. Víme, že neovládne, nenabude vrchu, nedobude samovlády, nýbrž bude jen jednou z ostatních stran, silnou třeba, ano jistě, ale ne vládnoucí. Jest n a i v n í o p t i m i s m, nedůstojný střízlivého posuzovatele veřejných dějů, tvrditi, že klerikalism v Čechách nemá půdy pro budoucnost, poněvadž prý český národ chová zakořeněný odpor proti Římu. Ne! Český národ je velmi dobře, velmi tuze, zcela slepě římský. Dnešní lid v Čechách jakoby ani nebyl potomstvem husitských a bratrských Čechů z doby před Bílou Horou. Co by ho mohlo učinit sebevědomějším, samostatnějším? Pouhé zrození ne, jen výchova. Je to lid do prósy přeložených Václavů z Michalovic. Jesuitsky vychovaný syn husitského bohatýra a pobělohorského mučeníka musil by být něčím vnějším přímo dohnán k poznání pravého stavu věcí a k odporu proti násili, ale i pak by nedovedl víc než současně s nepřítelem zničit — sebe. Úlohu Ambrože, který v proměněném srdci probudí vědomí jiné minulosti a různé povinnosti, by měla a mohla převzíti naše česká historie. Ale ta hnije dnes zasypaná, znetvořená. Škola ji neodkryje, a když si ji někdo odhalí sám, setře mu s ní kouzlo a zmaří její přitažlivost samy dnešní protiklerikální strany a směry svými odlišnými ideály.

»Kořenný odpor českého lidu proti Římu« jest zrezavělý palcát ze zbrojnice frází módních kdys, ale u soudných lidí již odložených. Pokrokové strany se uspávají tímto heslem v naivní optimism.

Co se podniká proti klerikalismu, ať boj, ať práce, je příliš, vlastně pouze n e g a t i v n í, negativní kulturně, hlavně pak negativní nábožensky. A klerikalism je přece jen zjev náboženský; ať si zjev plynoucí z náboženství zpolitisovaného nebo jakého chcete, ale z kořene náboženského přec. Katolicism dnešní je už jednou náboženství politické. Nás tudíž nezaráží, nad čím se pozastavuje referent denníku kteréhos, divě

se, že průvod božítělový upadá, ale průvod o katolickém sjezdu mohutní. On říká, že náboženská horlivost chabne, politická výbojnost roste. Což když jest politicko-církevní manifestace dnešní formou pobožnosti? Což nezaznělo loni v Londýně helso: »Katolíci na ulici!« a neozvalo se už i u nás v aféře Wahrmundově na příklad? Bude znít příště ještě hlasitěji. Byla celá léta, kdy se nevyskytl jediný proces pro urážku náboženství, spáchanou nesmeknutím před knězem; teď jich máme řadu každého roku. Pobožnost na ulici stane se novou formou klerikální zbožnosti.

Positivní odpomoc by byla v přímém navázání na dávnou minulost českou, jak ji kulturně hlásal prof. Masaryk, a jak ji provádějí jiní též nábožensky. K tomu však dojdeme bezpochyby teprv, až klerikalism sesílí ještě víc a obrana bude daleko nesnadnější.

V provolání a pozvání ke královéhradeckému sjezdu českých katolíků vzbudila pozornost věta, kterou »Čech« vybízí k hojné účasti. Nebojíme se o církev katolickou vůbec — takový je smysl —, poněvadž ta má zaslíbení samého Krista, že jí nepřemohou brány pekelné, a že přetrvá vše, až do skonání světa. Ale máme vážnou obavu o její trvání v naší zemi, neboť žádnému národu zvlášť není dána záruka jejího nerušeného trvání.

Snad pisatel nemyslil víc, než jako se říká »vaše katolická víra, vaše náboženství je v nebezpečenství od socialistů, nevěrců a pokrokářů«. To bývá skoro v každém provolání k organisování a k obraně, ať jde o rozluku manželství nebo o vyučování náboženství ve škole. Je to takový stimulus k větší horlivosti. Důsledkům svého výroku pisatel asi nevěří sám. Ale mimovolné přiznání toho druhu je příznačné přec. Žádnému národu zvláště není trvání katolické církve zaslíbeno a zaručeno, v každém národě tedy může církev zaniknouti, ale církev, jako taková, církev sama o sobě potrvá až na konec světa. Hus soudil a do dogmatiky uvedl pojem, že církev je neviditelný soubor věřících. Katolická dogmatika podle logiky »Čecha« trvá na definici, že církev jest papež s episkopátem. Ať si uniknou věřící ve všech třeba národech, církev nezanikne.

* *
*

Vedle národních nebo zemských sjezdů katolických pořádá církev ještě tak řečené »eucharistické kongresy«. Loňský v Londýně pořádaný vzbudil mnoho rozruchu. Letošní dvacátý pořádal se právě minulé dny začátkem srpna v Kolíně nad Rýnem. Kongresy tyto jsou asi od 30 let důležitým činitelem církevní propagandy. Jméno mají od eucharistie, to jest nejsvětější svátosti, a účel: rozšiřovati úctu k nejsvětější svátosti mezi věřícími. Prostředky k tomuto cíli jsou podrobné práce, porady, rozbory dogmatické a jiné v přípravných komisích, přednášky ve veřejných shromážděních, slavnostní bohoslužby a přijímání svátosti. Ráz jejich bývá vždycky mezinárodní. Začátek jejich byl r. 1881 skrovný, ale vzrůst rychlý i co do počtu účastníků, i co do významu, až dva poslední r. 1907 v Metách a r. 1908 v Londýně byly skutečně imposantní manifestace jednotící myšlenky.

U nás v širší, mimocírkevní veřejnosti není nic známo o těchto občasných projevech, a přece není ani tato stránka církevní propagace bez zajímavosti a bez významu.

Pořadatelstvem jest stálý komitét pod předsednictvím některého člena episkopátu.

První eucharistický kongres konal se r. 1881 ve Francii, v Lilleu, druhý o rok později v Avignonu, třetí byl v Belgii, v Lutychu, čtvrtý ve švýcarském Frýberku, pátý zase ve Francii, a to r. 1886 v Toulouse, šestý r. 1888 v Paříži, sedmý v Antverpách. Osmého hostitelem byl Jeruzalém 1893, devátý se konal v Remeši rok na to; k desátému zvoleno r. 1897 místo, odkud vlivem blahoslavené Marie Alacoque šířilo se uctívání božského srdce Ježíšova, totiž Paray le Monial. Jedenáctý se sešel 1898 v Brusselu, dvanáctý v Lurdech 1899, třináctý v Angersu 1900, čtrnáctý v belgickém Namuru 1902, patnáctý r. 1904 v Angoulême. Šestnáctý byl slaven za přítomnosti nynějšího papeže velice okázale v Římě r. 1905, sedmnáctý zase v Belgii, v Tournai, r. 1906, k němu vypravil papež svého delegáta kardinála Vanutelliho, který od té doby vždycky papeže zastupuje a kongresům předsedá. Osmnáctým bylo poctěno Německo r. 1907 v Metách. Událostí zcela mimořádnou byl 19. kongres r. 1908 v Londýně: mimo papežského legáta bylo přítomno 6 kardinálů, 15 arcibiskupů, 80 biskupů, 20 opatů a členů kongresu bylo 7500. Na tom, že kongres se všemi slavnostmi a okázalostmi mohl býti konán v Londýně, hlavním městě světové říše britské, záleželo kurii mnoho. Právě dokonaný dvacátý kongres v Kolíně n. R. nezadal předcházejícím v ničem.

Církevní listy říšskoněmecké zdůrazňují náboženský ráz eucharistických kongresů naproti politické tendenci katholikentagů. V nich prý se projevuje katholicita, oekumenicita, všeobecnost a světovost církve. Sjezdy národní slouží zájmům časovým rázu praktického, řeší kulturní, mravní úkoly v katolickém smyslu; eucharistické kongresy slouží náboženskému poučení a utvrzení v ústředním, věroučném a praktické zbožnosti sloužícím bodu, v uctívání Spasitele, přítomného ve svátosti.

Až bude Vídeň ještě víc doménou křesťanskosociální strany a hlavou ještě katoličtějšího Rakouska, snad se dočkáme, že eucharistický kongres, který posud nejčastěji se sešel v sídlech francouzských nebo francouzsky mluvících biskupů, ve Francii a Belgii, poctí třetí nejkatoličtější zemi v Evropě, Rakousko. +

9. srpna, 1909.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Čech ve Vídni.

Není snad třeba vykládat na tomto místě, proč a jak se stala česká otázka v Dol. Rakousích a hlavně ve Vídni pojednou tak akutní. Všeněmečtí štváči rozdmychali národnostní zášť i ve Vídni i v Dolních Rakousích a dosáhli toho, že organisovaní a dobrovolní fanatikové násilně postupují proti českému obyvatelstvu v Dolních Rakousích, docílili toho, že pod jejich terrorem i vláda se k tomuto postupu dala strhnout. Všeněmci vídeňští ovšem při tom mají i vedlejší cíl, až záludný: němečtí a zejména vídeňští klerikálové dosud svou nesnášelivost prováděli tam, kde se dala úředně provést. V obecní radě, v dolnorakouském sněmu, v zemské a okresních školních radách. Pro nás tento postup byl ovšem nebezpečnější a citelnější, ale pro široké masy německých fanatiků nestačil. Páni Wolf, Iro a Malik pořád ještě mohli lidem namlouvat, že strana Luegrova nacionálně není dost energickou. Ačkoliv mají ve Vídni jen slabou posádku, němečtí radikálové letos přenesli své působiště z Čech a Štyrska do Vídně a Dolních Rakous a počali přepadat české zábavy, výlety. Běželo jim, jak už poznamenáno, o to, aby dohnali klerikály k přiznání barvy. Demagogové všeněmečtí počítali při tom s jistými veličinami. Přistoupí-li klerikálové i na surové formy boje, bude to pro všeněmeckou taktiku zisk, pan Malik bude poukazovat na své zásluhy o němectví. Zůstanou-li však klerikálové jen při své tiché a nebezpečné taktice administrativní a zákonodárné, pak pan Malik bude chodit od německého domu k domu a bude dokazovat, že Lueger a jeho strana nejsou Němci. Toho se dr. Lueger a jeho družina zalekla. Vídeňští klerikálové chtějí také ve veřejnosti platit za vůdčí stranu německou, kterou už fakticky jsou v parlamentě. Výčitka vlažného němectví by je příliš poškodila, než aby ji mohli snést. A proto klerikální listy stejně jako liberální štvaly proti českému živlu v Dolních Rakousích, ať už se projevuje jakkoliv, až došlo k přepadání a ztlučení chodců po ulici jen proto, poněvadž mluvili česky.

Do tohoto německy vlasteneckého rozmachu vnesena agitace proti českým školám a této agitaci vláda dodala váhy a důrazu svým postupem proti českému školství.

Ministr vyučování dr. Karel hrabě Stürgkh použil politických prázdnin, aby splnil přání vídeňských klerikálů a zavřel vídeňskou volnou školu. Hrabě Stürgkh býval, jak známo, v bývalém parlamentě poslancem a členem ústavověrného velkostatku. Není bohatým, nepatří tudíž k tak zvané vysoké šlechtě, má důkladné vzdělání a platil se o něm, že je politik slušný, vzdělaný a především loyální. Věděli kého liberála. Ta plnokrevnost neobstála ovšem, když hrabě Stürgkh, přes to, že ze všech sil bojoval proti volební reformě, se ucházel o mandát do nové sněmovny. Ve své kandidátní řeči dělal klerikálům zjevně koncese. Nebyl sice zvolen, ale klerikální strana od té doby pohlížela na něho mnohem shovívavěji. Do druhého kabinetu Bienerthova povolán co ministr vyučování. Není příčiny zapírati, že i lidé pokrokoví hraběte Stürgkha osobně nepovažovali za neštěstí. Vědělo se o něm, že je politik slušný, vzdělaný a především loyální. Věděli sice, i bez jeho pokání ke klerikálům v kampani volební, že jeho liberalism má slabé základy, ale nečekali od něho úskoky ani v ohledu politickém, ani národním, ani kulturním. A dlužno doznati, že se dosud vážně nezklamali. Hr. Stürgkh vyřídil, a v náš prospěch, řadu věcí, které si jeho předchůdce Marchet vyříditi netroufal, on nejen nám, ale i Slovincům věcně dost vyhovoval, a bylo v parlamentě dost lidí, kteří hraběte Stürgkha považovali už proto za nejmožnějšího nástupce barona Bienertha, poněvadž v celém parlamentě měl vlastně jen přátele. Jeho postavení trpělo jen okolím: Slovinci, pobouřeni jako my osobou ministra spravedlnosti dra. Hochenburgera, potírali vlastně ministra vyučování z důvodů taktických. Svou první aféru v parlamentě měl hr. Stürgkh při pilném návrhu dra Stránského ve věci rektora Bertla. A i tenkrát by nebyl ani zle pochodil, kdyby svým výkladům nebyl přidal policajtskou výhrůžku. Při konciliantnosti své povahy hrabě Stürgkh se později nezdráhal připustiti v soukromých hovorech, že tuto svou chybu nahlíží a uznává. Zkrátka ministr vyučování patřil mezi členy kabinetu Bienerthova, s nimiž bylo možno vyjíti. Snad hlavně proto, poněvadž jeho vzdělání a osobní vlastnosti zaručovaly, že při vší své oportunitě vůči klerikálům nikdy neupadne ani v tón ani v praxi dnešního klerikalismu vídeňského.

Snad právě tyto vlastnosti ministrovy přiměly klerikály, aby se hleděli hraběte Stürgkha zmocnit docela, aby jej dostali docela na svou stranu. Oni dobře vidí, že panství barona Bienertha, přes všechno

jeho namáhání a přes všechnu morální podporu, které se mu dostává jak od koruny, tak i hlavně od následníka trůnu, dlouho nepotrvá. Politická situace v parlamentě vyžaduje silné ruky a při tom šikovné, kdežto ministrpresident má jen svou dobrou vůli a osobní korektnost. Aby pak při nějaké změně hrabě Stürgkh nepřišel jako kandidát jim nepohodlný a nepříjemný, chtějí jej klerikálové zavčas dostati mezi sebe. Zdá se, že hr. Stürgkh takové aspirace má, a že tedy vešel na lákání dra Gessmanna, který už proto se o nynějšího ministra vyučování namáhá, aby zmenšil vyhlídky svého soka ve vlastní straně, dra Weiskirchnera, ministra obchodu. Koncem srpna překvapil hrabě Stürgkh veřejnost dvěma rozhodnutími, která jsou v odporu se vším, co o něm doposud bylo známo a tvrzeno. Ministr vyučování chce donutiti vídeňskou Volnou školu, aby zažádala o missio canonica pro svého učitele náboženství a schválil chikany dolnorakouské zemské školní rady vídeňského Komenského, čímž znemožnil české vyučování v Poštorné a otevření nové školy v třetím okrese ve Vídni. Školu v Poštorné a pro ni reservované místnosti v obecné škole německé dalo následkem onoho výnosu okresní hejtmanství 40 četníky zapečetiti. A aby vyučování v Poštorné docela určitě bylo znemožněno, vídeňská konsistoř si pospíšila a zakázala další vyučování katechetům tamějším. Je patrno na první pohled, že oba výnosy ministerstva vyučování mají stejný původ: vídeňskou radnici. Aby liberální Němci zapomněli povykovat ve svých listech o zákazu Volné školy, učiněn útok na školy české. To se vládě ovšem podařilo, německý tisk všímá si jen štvanice proti nám a opouští Volnou školu. Co se stalo v Poštorné, je přímo nehorázné a ukazuje vládnoucí stranu ve Vídni v pravém světle. Ve snaze konkurovat se Všeněmci v radikalismu vídeňští antisemité pořádají štvanice proti Čechům ve Vídni, ruší jejich slavnosti, výlety, způsobují rvačky, počínají si hůř než barbaři. Násilnictví, jeden z nejvýznamnějších vlastností vídeňských klerikálů, pracuje na celé čáře. Ti, kteří při loňských výtržnostech v Praze jezovitsky kroutili očima a štvali vládu k výminečnému stavu, dávají teď vídeňské luze hesla na vyštvání Čechů dolnorakouských a obracejí se proti vídeňské policii, když po více než přípustné shovívavosti nechce déle trpěti, aby české schůze byly rozbíjeny, účastníci po ulicích biti, české kavárny v pravém slova smyslu vybíjeny a páchány podobné »nevinné« hetzy. Pryč s Čechy, pryč s českými školami v Dolních Rakousích, německý karakter této kmenové země musí být uchráněn a zachován. Tak se do mas volá a za vedení pana poslance Malika ten bodrý, »gemütlich« vídeňský lid chodí po českých

lokálech a hostincích a — zachraňuje německý ráz města Vídně, c. k. říšského a sídelního města Vídně! A na konec přichází slavná vláda a v uposlechnutí tohoto hesla zachraňuje ten německý karakter také, zavírá české školy a posílá na hlídání školních budov četnictvo. Čili: obrázek kulturního státu s počátku dvacátého století, za doby vlády, která má za úkol zmírniti nebo dokonce odčiniti spory národnostní, zejména spor česko-německý! Nepotřebujeme zde zvláště podotýkati, že Poštorná je obec s 97% českého obyvatelstva, a že je přímo nehorázností nutit je, aby děti vychovávalo německy. V Poštorné ostatně celá záležitost má původ svůj už v neloyálnosti úřadů. V r. 1887 nejvyšší soud rozhodl, že v Poštorné má býti vyučováno česky, jak jinak ani rozhodnouti nemohl. Tenkrát okresní školní rada dala se do vyjednávání s obcí poštorenskou, že tedy první tři třídy obecné školy budou české, že se však dětem všechny pro praktický život potřebné a nutné významy budou říkat i německy. Ve vyšších třídách smluveno pak vyučování německé s ponecháním češtiny co předmětu vyučovacího a povinného. Na tento pakt tehdejší obecní správa poštorenská přistoupila, a to dobrovolně, patrně vzhledem ku praktickým potřebám a k vůli pokoji. Průběhem času stala se z této dobrovolně utrakvistické školy nedobrovolně škola německá a vyvinuly se poměry tak pěkně, že Čechové si tam byli nuceni zřídit školu soukromou. Že budova, ve které se česká škola doposud nalézala, není ve špatném stavu, je nad vši pochybnost, je to ostatně solidně stavěný domek ve větší zahradě, budova, kterou obci vystavěl kníže Liechtenstein za to, že obec na dobu 30 let se zřekla honebního práva ve prospěch svého knížecího souseda. Přes to vše vláda vešla na intence německých štváčů a chce oloupit ryze českou tuto obec o českou školu, anebo alespoň napomáhá dolnorakouským štváčům při tomto díle.

Bohužel dlužno zde dodati, že jsme vládě i vídeňským štváčům sami pomohli. Spolek »Komenský« v obou případech, jak v Poštorné, tak i v třetím okrese vídeňském, nevyhověl zákonným předpisům, on otevřel školy a neměl k nim svolení atd. To ovšem nikterak neomlouvá zavilost, s jakou úřady v těchto správních záležitostech postupují právě u škol českých. Dosud alespoň jsme neslyšeli, že by úřady byly ihned školu zavřely, když ventilace nebyla v pořádku. Takovou starost mají jen o zdraví dětí českých! Ale nehotovostí svou umožnili jsme vládě, že alespoň fikci může udržovat, jako by nebyla postupovala proti školám našim proto, poněvadž jsou české, nýbrž jen proto, poněvadž neodpovídají předpisům zákona. Vláda ovšem přestřelila, poněvadž jednáním o dělnost českého sněmu a

říšské rady sama bude donucena postarat se o nápravu, zejména v Poštorné, aby tato rána včas byla zacelena. Pro vedení české věci budiž aféra poštorenská dobrým naučením: ten, kdo zájmy vídeňských Čechů vskutku a vážně chce hájiti, nesmí tyto zájmy splétat s politickými tendencemi a úmysly politických stran českých. Ve Vídni ve věcech českých není místa pro politické roztřídění v Čechách a na Moravě, kdo chce pro ně pracovat, musí vidět v Čechovi j e n Čecha a opatřovat zájmy jeho tak, aby nepřítel po nich sáhnouti nemohl. Ty zájmy jsou kulturní a hospodářské. Ohled jen na ty, bez příchuti z Čech a českého života politického, smí rozhodovati, aby každému, kdo z Čech do Vídně přijde, bylo umožněno pro ony zájmy pracovat, ať je stranníkem kterékoliv strany politické.

* *
*

O tom, v čem jedině spočívat může politika Čechů ve Vídni, dnes už ani nemůže být sporu. Kdo se po českém živlu poohlédne a přehlédne správně situaci, musí dospěti k přesvědčení, že, je-li někde místo, kde Čechové musejí dělat politiku čistě kulturní, tak je to ve Vídni. Ne tedy politiku v běžném dnes u nás a v Rakousku vůbec slova smyslu, nýbrž ve snaze, aby jméno české získalo ve Vídni uznání a úcty. K jiné politice ve Vídni dnes, prozatím, není ani příčiny ani důvodu ani místa ani možnosti. Ta běžná a obvyklá politika ve Vídni **může, ba musí být čistě negativní.**

Český živel ve Vídni ve své ohromné většině náleží kruhům hmotně závislým, nesamostatným, k vrstvám dělnickým a živnostenským. Tedy živel, který nejsnadněji podléhá osidlům odnárodnění. Ten živel nemá dost intelligence a národního uvědomění, aby uvažoval správně a věcně. Dá se snadno oslniti přepychem, bohatstvím, většími poměry, a je-li na konec ještě závislým hmotně na svém okolí, které mu tak neskonale imponuje a imponovati musí, srovnává-li čistě povrchně dřívější své poměry svého rodiště s residencí — pak je přirozeno, že ne po dlouhém čase opouští to, co národně dosud cítil a nechává bez odporu na sebe působit nové poměry, do nichž přišel, do nichž se má a musí vžíti. Vidí v tomto vžití jistou nutnost svého chleba a na nic vyššího a dalšího nemyslí. V nejlepším případě nezapírá sám ještě svůj nevídeňský, český původ, už proto ne, poněvadž němčina a zejména vídeňská jej prozrazuje (»San me Wina«).

Děti těchto lidí jsou už Vídeňáky. Nikdo netuší ani, co je dnes ve Vídni lidí s českými jmény, neznajících ani slova česky. Řeknou vám: ano, rodiče pocházeli z Čech, z Moravy, ale oni že už jsou zro-

zeni ve Vídni, s pýchou jaksi dodávajíce, že jakživi v Čechách nebyli. Takové úkazy však nacházíme hlavně ve vrstvách živnostníků, alespoň neskonale častěji než mezi dělnictvem. Přirozeně, poněvadž právě na živnostníky působí víc ony vlivy velkoměsta. Dělník, který do Vídně za prací přijde, ve své dílně stráví celý svůj čas, nachází tam své soukmenovce, s nimi skoro výlučně se stýká a residence málo na něho působí. Přišel-li náhodou k českému mistru, neslyší německy celý čas. Živnostník a samostatný řemeslník už ve styku se svými zákazníky je nucen mluvit německy a dostává se tak svými pochůzkami do onoho víru, který jej znenáhla odnáší do jiného ovzduší a odcizuje. To hlavně platilo v létech dřívějších, dokud právě tito malí lidé mysleli, že být Čechem ve Vídni není »nóbl« (známe to přec z let čtyřicátých z Prahy!). Celá naše práce politická ve Vídni znamená pracovat proti tomuto hloupému předsudku let minulých. Naši lidé ve Vídni musí nabýti přesvědčení, že nemají příčiny a důvodu přecházet, že národ, k němuž náležejí, je stejně vznešený, jako ten, v jehož středu nyní žijí. Všemi prostředky musíme bojovati proti theorii o inferioritě vlastního národa, která u našich lidí vlivem velkoměsta a následkem nedostatečné intelligence namnoze byla přijata. Pro tuto práci jsou jen prostředky kulturní; poučení. Agitace politicky provozovaná tu je málo platna. I o tom jsou zkušenosti. Politické uvědomění našich lidí od let devadesátých minulého století roste. Úspěchy českého divadla a vážnost českých poslanců po porážce Staročechů do Vídně přišlých mocně na naše lidi působily. Ten náš člověk přirozeně si řekl, když ta Vídeň o jeho krajanech v umění i v politice mluví s takovou úctou, jak se dělo tenkrát, pak už to není hanbou být a zůstat Čechem. To dodávalo mu odvahy a síly proti přívalu němectví. Ovšem, že dlužno míti také na zřeteli, že tenkrát toto němectví vídeňské nebylo tak násilnické a výbojné jako dnešní. Německo-liberální strana, která na vídeňské radnici zápasila posledními silami o udržení své moci, neměla ani klidu ani času starati se o nějaký boj s Čechy. Pro ni češství ve Vídni znamenalo: služky a portýry. Zkušenosti oněch dob národnostně vedoucí straně nedělaly starostí: věděla dobře, že během času se tyto vrstvy poněmčí. Antisemité, kteří tenkrát se dostávali k moci, zase Čechům lichotili a nechtěli nijak překážet (známé »Lasst mir meine Böhm' in Ruh« dra Luegra), poněvadž při volbách potřebovali české hlasy. Ale tenkrát právě bylo z české strany zameškáno vídeňské češství organisovat. Je s politováním, že se čeští poslanci bez rozdílu o vídeňské Čechy zhruba nestarali a je přenechali sobě samým. Ne snad proto, aby

nějak překáželi mohutnící tenkrát organisaci sociálnědemokratické, která přirozeně absorbovala největší část českého živlu, nýbrž aby ti, kteří této organisaci nepřináleželi, zorganisovali se v rovnoběžnou, k spolupráci ochotnou vrstvu. To se nestalo, a je pochopitelno, že se organisace nesocialistické chopili jiní a ne vždy nejschopnější. Národní uvědomění jistě i touto organisací bylo posilováno, ale zavedeno do směrů, se kterými na konec sympatisovati nemohla intelligence mezitím do Vídně přišedší a které zavinily, že tato intelligence k české organisaci ve Vídni se chová namnoze s velkou reservou. Avšak největší chyba stala se tím, že tato nesocialistická organisace se odcizila správnému programu vídeňského češství a že vyjma agitaci pro školství vyplýtvává všecky své síly v bezúčelné agitaci politické, na místě aby kulturními prostředky hleděla udržovati spojitost vídeňské kolonie s původní vlastí. Tím se stalo, že vídeňští Čechové dlouho »politicky« šli se stranou Luegrovou, doufajíce od ní splnění oprávněných nároků školských ve Vídni, a že se dostali do často tuhých sporů s českými organisacemi sociálně-demokratickými. A přece ta vídeňská »politika« česká mohla být čistě negativní: při volbách museli jsme stát ve Vídni vždy jen prostě na straně těch, kteří byli proti vládnoucí straně, ať už liberální nebo antisemitské. Národnostní moment při tom nehrál úlohu, poněvadž obě ty vídeňské strany přece byly německé. Hlavní náš požadavek nám odpírají obě: Kolisko byl liberál, Axmann antisemita. Teprve v posledních letech, a zejména v době nejposlednější, když už dr. Lueger a jeho strana se dostala na vrch své slávy a moci, českých hlasů už nepotřebuje a proti nám si počíná surověji, bezohledněji, než si kdo kdy dříve troufal, prohlédli i vůdcové české organisace ve Vídni a odhodlali se k odporu proti panující straně. Že tak činí způsobem málo vhodným a taktickým, že zejména při volbách kandidují samostatně, místo aby podporovali mocnou oposici sociálně-demokratickou, patří právě k oněm pochybným vymoženostem samostatné organisace. Dosud těmi samostatnými demonstračními kandidaturami poškodili jen vážnost české organisace. Roztroušené voličstvo české po 21 okresích podává o síle českého živlu ve Vídni přirozeně docela falešný obraz, a to tím více, jelikož v cifrách volebních scházejí hlasy sociálně demokratické, početně nejsilnější. Vůdcům naší organisace dosud není zjevno, že nám Čechům, dokud v žádném okresu vídeňském nemůžeme proraziti svého českého kandidáta, musí a může být lhostejno, kdo bude poslancem, ale že naším zájmem je, aby porážena byla všude vládnoucí strana klerikální a tam, kde i to není možno, aby minorita oposiční

byla co možná imposantní. K této volební taktice radí už i poznání, že dojde-li jednou ke kandidatuře české ve Vídni (v X. okrese), která by měla vyhlídky na úspěch, bude to jen kandidatura českého sociálního demokrata! Že v novější době české hnutí ve Vídni jde ve vleku strany národně-sociální, české věci jistě je málo prospěšné. Zajisté s uznáním dlužno přiznati, že poslanci této strany se o českou organisaci ve Vídni nejvíc starají, ale celý směr stran radikálních pro češství vídeňské je nevhodný. O prospěšnosti českých stran radikálních v Čechách a na Moravě může mít každý své mínění, ale i ten, kdo tomuto hnutí a směru v našich zemích upřímně přeje, po klidné úvaze musí doznati, že se na vídeňské poměry pro nás nehodí. Co s radikalismem na půdě, kde se může jednati prozatím pouze a jedině o to, zachovati vídeňské Čechy svému národu a přesvědčení. K tomu není zapotřebí radikalismu, na to stačí tichá práce kulturní a tím organisační a uvědomující.

Tu dnes provádí ve Vídni strana sociálně-demokratická a ona tudíž programaticky a takticky slouží české věci ve Vídni nejlépe. Že v boji za českou školu stojí v popředí, je přirozeno: jde v první řadě o děti dělnictva. Ale skoro vše, co přispívá k uvědomění našich krajanů vídeňských, pochází od spolků a organisací těch. Přednášky a divadlo (nejnověji i operu) pořádá organisace sociálně-demokratická a zásluhy a práci poslance Tomáška nutno uznati plně a docela. Proto s politováním pozorujeme spory obou českých organisací vídeňských, dětinské až řevnivosti a nevraživosti, které se strany národně-sociální proti soc.-demokratické i tam se podporují, kde by pro podobné malicherné rvačky bylo nejméně místa: v »Komenském«. O tom přec nemůže být sporu, že české hnutí ve Vídni má jen tenkrát naději na nějaké uplatnění, bude-li podporováno mohutnou organisací soc.-demokratickou. Ona jediná je s to se exponovati pro věc do krajnosti, je také odhodlána tak učinit. Úřednictvo české ve Vídni tak učiniti nemůže a živnostník a řemeslník stejně je příliš závislým. Jedná-li se předákům vídeňských Čechů skutečně o prospěch národní — a o tom nepochybujeme — musejí se povznést nad všechny stranické řevnivosti, pro něž ve Vídni v rámci české organisace není místa a musí se spojit v té národní práci alespoň ve všem a všude s pracovníky sociálně-demokratickými a přistoupit na pracovní program těchto, jako na lepší, zdravější a účelnější. *Č.*

Sociální péče o mládež a naše humanitní instituce.

Napsal Břetislav Foustka.

(Dokončení)

Z popudu správy nalezinecké jedná se nyní také o organisaci dozoru nad pěstouny. Z desíti tisíc dětí, patřících pod správu ústavu, jenom kol 500 se nalézá přímo v ústavě (jednak kojenci, jednak neduživé dítky); ostatní, pokud nemohly být odevzdány péči matčině nebo rodičů, jsou ve venkovském ošetřování u pěstounů. Tím má být zjednána výchova v rodině — opatření v zásadě jistě dobré. Ale ve skutečnosti naráží na mnohé překážky: není dostatek dobrých pěstounů (a při nízkém příspěvku na výchovu nalezencovu nelze se tomu divit), a ubývá pěstounů vůbec. V tom je patrný vliv nejen postupující industrialisace, ale i nejnovějšího hnutí agrárního. Proto je nevyhnutelna lepší péče, aby děti nepřišly do špatných poměrů bytových, do poměrů hygienicky, sociálně i mravně závadných, z nichž pak vycházejí děti tělesně degenerované (hojná rachitis!) a i jinak zanedbané.

S tím souvisí nejen otázka, jak upravit ošetřovné, ale zejména jakými cestami usnadnit, aby se chudá nemanželská matka mohla sama starat o vlastní dítě.

Ale správa ústavu vidí, že ukončením 6. roku nalezencova, kdy se dítě propouští z péče ústavu, není osud jeho zabezpečen. Co s tímto dítětem pak, když chudičká obec domovská se nemůže náležitě postarat o dítě zcela opuštěné? Není pro takové ubohé tvory dosud dost útulků a bude jedním z úkolů, aby se pro ně vytvořily sociální instituce ochranné. Proto se možno těšit, že z usilování dra Dvořáka a z daru paní Parmové přibyl nový, třebas zatím skromný ústav, »Domov pro děti opuštěné a osiřelé« v Záběhlicích.[1]

[1] Reformy nalezinců jsou velmi naléhavé, dokud nebude možno nahradit je jinými institucemi. Mně samému jako další stupeň v péči o neman-

Bylo by si přát, aby tak racionální péče ve smyslu moderní humanity, jak se v těchto zemských ústavech začíná vyvíjet na prospěch dětí nemanželských, byly účastny také jiné druhy mládeže potřebující ochrany.

Zajisté i u nás v tomto oboru je v poslední době jistý pokrok. Zejména od té doby, co byl (zákonem zemským z r. 1902) založen zemský fond sirotčí, z něhož se do r. 1906 dostalo v rodinách zaopatření 2786 chudým dětem osiřelým, opuštěným a zanedbaným a vedle toho v ústavech rozličných 740 dětem ochrany potřebným. Náklad na toto zaopatření obnášel 548.413 K.

Ale co je to vše vůči ohromným zástupům mládeže trpící a strádající, fysicky slabé a degenerované, opuštěné a zanedbané, duševně a mravně zpustlé, zločinné, prostituované!

Již jsem uvedl, že máme v Čechách nejméně na 40 tisíc dětí chudých, ochrany potřebných: sirotků, polosirotků, opuštěných a zpustlých.

Třeba si přiznat, že jsme přes některé potěšující jevy v oboru sociální péče o děti zůstali hodně pozadu za zeměmi pokročilejšími, nejen za Anglií, ale i za Německem, kde v poslední době jsou znatelny účinky výborné soustavy institucí pro ochrannou výchovu.

Bude to patrno ze stručného přehledu našich institucí.

I. O mládež degenerovanou, tělesně vadnou a chorou je postaráno velmi macešsky. Máme

1. pro děti slepé 1 ústav: Soukromý ústav pro výchovu a léčení chudých slepých dítek na Hradčanech. Opatroval v r. 1906 99 dětí. — Vedle toho nacházejí nevidomé děti ošetřování vedle dospělých v Klarově ústavu slepců (26 dětí) a ve Francisco-Josefinum.[1] — Podpůrný spolek nevidomých, slepých pro země koruny české v Praze, zal. 1902, pečoval r. 1905 vedle dospělých o 1 dítě.

2. pro děti hluchoněmé existují v Čechách 4 ústavy (dětské), na Smíchově, v Budějovicích, Králové Hradci a Litoměřicích. Pečovaly 1905 o 417 dětí. K tomu se druží 1 český spolek (v Hradci Králové) a 2 německé.

3. pro epileptiky 1 ústav »Valentinum«, otevřený 1907 v Praze, vydržovaný spolkem pro blaho epileptiků, je zamýšlen pro dospělé i děti.

želské dítě a speciálně o nalezence tane na mysli jiný druh instituce na sociálnějším a přímo na socialističtějším základě.

[1] Roku 1908 vznikl Útulek pro slepé dívky v Praze.

4. pro tuberkulosní děti není zvláštního ústavu; jsou odkázány na ústavy, k nimž se uchylují dospělí tuberkulosní.

5. pro děti degenerované, mrzáky, zvláště rachitiky, ustavil se teprve 1908 Spolek pro léčbu rachitiků a mrzáků (v Praze). Bylo by velmi žádoucí, kdyby Spolek záhy našel dost sociálních a hospodářských podmínek a prostředků k zdárné činnosti. Považme, že v Čechách na 1776 dětí nemůže chodit do školy pro tělesné vady a degenerovanost.

Sem lze zařaditi institut spolku pro růženco vou výrobu a Vincentinum. Jinak jsou děti odkázány na okresní chorobince (v 11 okresích), po případě na obecní (27 obecních chorobinců v místech nad 2000 obyvatel; k tomu 4 soukromé).

6. pro děti choromyslné není zvláštního ústavu.

7. pro děti slabomyslné existuje 5 pomocných tříd (při dívčí škole v Libni (od 1903) a u sv. Jakuba (od 1906), a při chlapecké škole v Bubnech (od 1896);

pak 1 odborný ústav »Ernestinum«, pod výborným vedením MUDra Herforta, vydržovaný spolkem svaté Anny, v něm 59 dětí do 15 let. V roce 1905 čítalo se v Čechách 2114 kretinů.

II. O děti zpustlé pečují pouze

1. tři zemské polepšovny (v Kostomlatech, v Opatovicích, v Králíkách). Ve všech těchto ústavech byli počátkem 1905 jen 303 chovanci; průběhem roku přibylo jich 120. Pokud se věkových kategorií týká, bylo zde do 10. roku 7, mezi 10.—14. r. 43, mezi 14.—16. r. 24, mezi 16.—18. r. 41, nad 18. r. 5 chovanců.

2. tři vychovatelny (v Praze-Libni, ve Vinohradech-Žižkově, v Říčanech vychovatelna Olivova). V prvé bylo r. 1907 svěřeno péči 65 dětí, v druhé mezi l. 1896—1905 v celku jen 98, v t. zv. Olivovně 1905 bylo 65 dětí pod 14 let, 32 nad 14 let, celkem 97.

3. Sem lze připočíst 16 odborných asylů (útulků):

1. Pražskou útulnu pro děti žebravé, toulavé a bez přístřeší.
2. Jednotu pro blaho propuštěných mladistvých kárancú na Král. Vinohradech.
3. Ochranovny Spolku pro ochranu opuštěných a zanedbaných dívek (v Lobči, v Černovicích, Veleslavíně).
4. Tři ochranovny Filantropické družiny (v Praze, ve St. Boleslavě, Brandýse n. L.). Opatrují 62 chovanek.
5. Domovinu, útulnu pro ochranu dívek kleslých. Roku 1906 bylo 16 chovanek.
6. Malý domov, asyl pro dívky.
7. Útulek sv. Josefa na Král. Vinohradech.
8. Patronát mládeže (asyl pro učně, tovaryše).

9. Kongregace chudých služek (vychovatelna pro chudé děti v Praze).
10. Asyly milosrdného pražského Jezulátka (v Praze a v Horní Krči).
11. Josefsheim (v Mostě).
12. Ženský asyl družiny blahoslavené Anežky České (při něm od 1908 útulna pro slepé dívky).

III. Péče o sirotky se po založení Zemského fondu sirotčího začíná vzmáhat. Za přispění tohoto fondu vznikají nové sirotčince. R. 1908 existuje již 77 sirotčinců v Čechách: 7 okresních, 37 obecních, 14 spolkových, 19 jinak soukromých. V r. 1905 bylo v 66 sirotčincích pečováno o 2827 chovanců.

Sem náleží také jmenovaný již »Domov pro děti opuštěné a osiřelé« v Záběhlicích.

Na podporu péče sirotenské vytvořeny sirotčí rady místní a okresní. Tyto instituce, jednak více rázu informativního a dozorčího — pro dohled nad péčí o děti podporované zemským fondem sirotčím — jsou teprve v počátcích. Dlužno je teprv vybudovat a opatřit lepší kompetencí. Správné je, že jsou přičleněny k autonomii.

IV. Na ochranu vůbec — původně z popudu Janischova — zamýšleny jsou spolky pro ochranu dětí, jež začínají vznikat jako doplněk sirotčích rad. Jsou to okresní spolky, jež mají za účel chránit děti od nebezpečí, jež jim hrozí z jednání nebo z opomenutí dospělých, ze zanedbané výchovy, ze zneužití moci otcovské nebo poručenské, z týrání nebo nepřiměřeného zaměstnání a konečně z odevzdání do péče cizím osobám. Avšak těchto spolků je dosud velmi málo, v celku 27, a z nich jenom 1 český na Vinohradech (Nusle), ostatní německé.

V. Kdybychom shrnuli všechny spolky v Čechách, jež jsou založeny na podporu a ochranu mládeže (tedy i takové, jež pečují o stravování, šacení dětí, o feriální osady, o útulky, o opatrovny atd.), napočetli bychom jich v celku 536. Jejich celkové jmění se páčí nad 4½ mil. korun; bylo jimi podporováno 54 tisíc dětí.[1] To by se na prvý pohled mohlo zdát již slušné číslo, ale srovnejme s tím, že na příklad jen uvedená Society for Prevention of Cruelty to Children sama ročně chrání na 100.000 dětí, a že na ochranu

[1] Zevrubnější zprávy o většině těchto institucí jsou v důkladném spise dra Karla Engliše, Chudinství v království českém na počátku XX. století (Zprávy zemského statistického úřadu království českého), jenž vyšel 1908 (po napsání mé úvahy). Děkuji zde upřímně p. dru. Englišovi za některé soukromé informace, týkající se počtu umístěných dětí, jež uvádím při jednotlivých ústavech.

dětí trpících nesvědomitým nakládáním ročně sama může vynaložit na milion shillingů, a hned uvidíme, jak se hořejší čísla scvrknou. K tomu podpory uštědřované zde jednotlivcům jsou namnoze zcela nepatrné, mívají do sebe ráz almužnictví a celý obor trpí neorganisovaností a neujednoceností v zásadách a v nazírání na péči chudinskou.

* *
*

Mnoho, nesmírně mnoho práce zbývá vykonat v oboru péče o mládež, nežli se budeme moci vyrovnat národům, kteří již dříve pochopili důležitost tohoto problému.

Bude nutno především zorganisovat a v zemi soustředit jak soukromou tak veřejnou péči na jednotných, promyšlených zásadách. Organisace, doplnění a vybudování soukromé péče — v ústředním sboru — je zrovna tak důležitá, jako organisace péče veřejné a její oplodnění přírůstkem osob k spolupráci způsobilých a ochotných.

Bude nutno přesněji upravit poměr péče o děti k celkové osnově chudinské péče vůbec. Dosavadní neujednocenost o základních zásadách moderního veřejného chudinství na zemském sněmu nebyla na prospěch zdárnému rozvoji této sociální činnosti. Bude z nejnaléhavějších úkolů nového českého sněmu zbudovat opravdu moderní zákon chudinský, v nějž bude pojato také uzákonění péče o děti ochrany potřebné. Běží také o směr a o ducha. Znakem moderní péče sociální vůbec je, že se zhošťuje ponižujícího almužnictví a že se má trpícím dostat zákonné ochrany a podpory — n e a l m u ž n a, a l e p r á v o a s p r a v e d l n o s t. Ta zásada musí platit také vůči dětem.

A musí být vodítkem také pro zákonodárství říšské.[1]

Ke směru a duchu takto pojímané sociální péče chudinské náleží také, aby byla naplněna zásadami osvícené humanity světské. Ani mi nenapadá zneuznávat opravdu záslužné charitativní činnosti náboženské a církevní. Ale doba potřebuje především organisované sociální péče světské. Ostatně i v kruzích filantropie církevní se chápe, že je potřeba z institucí humanitních vypudit onen pobožnůstkářský, chladný, od světa odvádějící směr, jenž se zpravidla míjí s účinkem, a spolu onen ráz almužnický. O tom klassické svědectví podává na př. pastor I s e r m e y e r ve zprávě o svém ženském asylu dělnickém

[1] Zatím také vláda podala osnovu zákona o ochranné výchově (1908), jež však dosud nebyla uzákoněna. Osnova má dosti nedostatků.

v Německu, zbudovaném na základě rodinném, v němž chce výslovně mít vedle práce i útulnost, radost a veselí.[1]

K zdárnému rozvoji sociální péče o mládež bylo by zapotřebí, aby v zemi existoval ústřední sbor pro ochranu mládeže: orgán, jenž by byl vrchním areopagem bdícím nad veškerou touto činností humanitní; v něm by se soustřeďovaly všechny nitky rozmanité působnosti v tomto oboru: působnosti jednak theoretické a evidenční, jednak praktické a organisační. Je zapotřebí především organisace ústavů a opatření již existujících.

Takový sbor řádně pracující by jistě se za čas stal mocným a vlivným tělesem pro tento obor vůbec.

Potřebujeme prostě pevně a zdatně zorganisované *české ústředny pro ochranu mládeže*. Představuji si tuto ústřednu ovšem jinak zorganisovánu, nežli je německá centrála v Praze (Zentralstelle für deutsche Waisenpflege und Jugendfürsorge in Böhmen, založ. 1906).

Snad by se taková ústředna dala vytvořit z české sekce *Zemské komisse pro ochranu dětí* a péči o mládež v Praze. Tato instituce vznikla r. 1907 v souvislosti s březnovým kongressem pro ochranu dítěte ve Vídni.[2]

To mne vede k tomu, abych vyslovil ještě jeden požadavek: je totiž pro zdárný rozvoj sociální péče o mládež zapotřebí také, aby *v nejširší veřejnosti* se probudil u nás konečně *silnější zájem o osudy vlastních příštích generací*. Práce pro děti je práce pro budoucí osudy národa. Není třeba sentimentality, ale účinné podpory trpícím dětem. Láska musí znamenat práci.

Na péči o mládež, na její ochranu nutno hledět s vyššího hlediska: nejen s hlediska prosté lidské útrpnosti. Musí to být úsilí vědomé a uvědomělé. Je potřeba vědomě a uvědoměle řešit úkol, jaký si staví nová doba: osvobodit také dítě z utrpení, bídy a poroby hmotné, tělesné i mravní. Je dlužno pojímat tento úkol také s hlediska moderních cílů: vypěstovat zdatné, silnější, lepší plémě lidské. Není

---

[1] »Es müssen so viel als möglich Familien eingerichtet werden, es muss überall behaglich sein, es muss Gemütlichkeit herrschen — Arbeit, aber auch Humor müssen im Hause herschen.«

[2] Psáno před osamostatněním české sekce. Dne 30. června 1908 česká sekce (podobně jako německá) se ustavila v samostatný spolek: »Česká zemská komisse pro ochranu dítek a péči o mládež v království Českém«. Čilá její činnost vzbuzuje naději, že se od jejího založení bude datovat obrat v péči o českou mládež.

bez významu, že se v posledních dobách hojně uvažuje o otázce degenerace a regenerace národů. A jistě dítě hlavně trpí všelikými škodlivinami soudobého stavu kulturního, které ohrožují nebo zdržují zdárný biologický i mravní rozvoj lidský. A tedy především třeba dítě uchránit všech takových zhoubných vlivů. Je vůbec na čase, aby se probouzelo sociální svědomí vůči dítěti, aby vzrůstal cit povinnosti a zodpovědnosti k drobnému tvoru, jenž je také — člověkem!

Národ, jenž chce být národem vzestupným, musí vědomě pracovat pro své dítě — a tím pro lepší zítřek národa. Existuje láska nejen k současným, ale i k budoucím a ta bude vzrůstat s uvědoměním o nutnosti práce pro děti.

A je té práce mnoho: dosud tisíce a statisíce drobných rukou se vzpíná a prosí dnešní společnost za milosrdenství, za rozumnost, za spravedlnost. Ještě daleko není — století dítěte.

Něco ze statistiky.

Povážlivý zjev ve vývoji českého území v Čechách.

Napsal prof. Ant. Boháč.

(Dokončení.)

Tento světlý zjev u nás, světlý hlavně z důvodů sociálních, i když nehledíme k stanovisku ethickému, v tomto ohledu opravdu pochybnému, dozajista souvisí s tím, co jsme již shora zjistili, že v českých krajích, a tedy u Čechů uzavírají se sňatky časněji než u Němců. Tu můžeme důvodně mluviti o vlivu národnosti, poněvadž, kdybychom graficky znázornili množství nemanželských porodů, nápadně se nám na mapce odliší okresy české a německé, a to nejenom v Čechách, nýbrž i na Moravě a ve Slezsku. Příznivé pro budoucnost jest, že v posledních třech pětiletích nemanželských porodů ubývá v obojích okresích, v německých ještě o něco málo rychleji než v českých.

Otázky mrtvě narozených dotknu se jen stručně. Na 1000 porodů připadá mrtvě narozených:

v okresích:	českých	německých	tedy v čes. okr. méně (—) než v okr. něm.
v l. 1881—1890	28·7	33·2	— 4·5
1891—1895	30·8	36·0	— 5·2
1896—1900	31·2	37·7	— 6·5
1901—1905	27·5	36·4	— 8·9

Také tu jsme ve značné výhodě proti Němcům. V německých okresích vyskytují se mrtvé porody mnohem četněji než v českých a nejen to, difference mezi oběma oblastmi se v neprospěch německý stále zvětšuje. Do r. 1900 mrtvých porodů v obou územích přibývalo (rychleji v německém), teprve v posledních letech nastal jejich úbytek mnohem pomalejší v okresích německých.

Od mrtvých porodů můžeme přejíti hned k úmrtnosti. Úhrnný počet úmrtí obnáší

v okresích:	českých	německých
v l. 1881—1890	1,055.099	581.756
1891—1895	507.344	287.743
1896—1900	483.240	272.695
1901—1905	478.302	267.939

čili na 1000 obyvatelů středního stavu každého období připadá průměrem ročně úmrtí:

v okresích:	českých	německých	tedy v okr. čes. méně (—) než v okr. něm.
v l. 1881—1890	27·69	30·76	— 3·07
1891—1895	25·70	28·59	— 2·89
1896—1900	23·74	25·62	— 1·88
1901—1905	22·81	23·87	— 1·06

Jak z předcházejícího patrno, jest dosud úmrtnost v českých okresích menší než v krajích německých a poměry jsou tedy u nás lepší. Ale třeba zdůrazniti to slovíčko »dosud«. Vidíme, jak převaha naše, která byla a mohla by býti protiváhou menší plodnosti, rychle se drobí rok od roku a již jest asi velice blízka doba, kdy německé území našemu se vyrovná, nepředstihne-li je ještě. A bude-li se tak jako dosud vyrovnávati rozdíl v úmrtnosti mezi oběma národními oblastmi a při tom zůstane stejný rozdíl v plodnosti, i když se nebude zvětšovati v náš neprospěch, pak naše budoucnost není zrovna růžová. A třeba tu zdůrazniti, že úmrtnost v našem území jest stále ještě vysoká, že všechny státy západoevropské v tom ohledu jsou daleko před námi. Tak v nepříznivém roce 1905 mají úmrtnostní číslici Německo 19·8, Francie 19·6, Švýcarsko 17·9, Nizozemsko 15·3, Anglie 15·2, Norvéžsko 14·7. Třeba tedy, aby tempo v klesání úmrtnosti bylo rychlejší než dosud.

Ústřední statistická kommisse podává ve svých Zprávách o pohybu obyvatelstva zvláště data o úmrtnosti dětské (do 5 let) a o úmrtnosti osob starších 5 let. Poměr mezi oběma v jednotlivých obdobích a oblastech byl tento:

Z 1000 zemřelých bylo

v okresích:	českých		německých	
	mladších 5 r.	starších 5 r.	mladších 5 r.	starších 5 r.
v l. 1881—1890	480·5	519·5	507·4	492·6
1891—1895	467·1	532·9	499·9	500·1
1896—1900	442·8	557·2	487·8	512·2
1901—1905	402·7	597·3	455·7	544·3

Rozdíl mezi okresy českými a německými jest tedy značný. V německých okresích úmrtnost dětská jest mnohem silněji zastoupena,

než v českých. Při tom můžeme pozorovati tendenci, že zastoupení dětské úmrtnosti stále slábne a klesá mnohem rychleji v okresích českých než v německých.

V úmrtnosti dětské zvláště důležité místo zaujímá úmrtnost kojenců (dětí mladších jednoho roku), neboť právě v nejútlejším věku děti jsou nejvíce vystaveny nebezpečí smrti. Proto jest třeba zde věnovati větší pozornost úmrtnosti kojenců.

Celkem zemřelo kojenců:

v okresích	českých	německých
v l. 1881—1890	348.727	222.721
1891—1895	168.765	111.339
1896—1900	157.837	105.924
1901—1905	143.357	98.072

Velikost úmrtnosti kojenecké nejlépe se stanoví poměrem mezi počtem zemřelých kojenců a počtem živě narozených v určitém období. Tak-li učiníme, pak připadá na 1000 živě narozených dětí, zemřelých do 1 roku,

v okresích:	českých	německých	tedy v okr. čes. méně (—) než v okr. něm.
v l. 1881—1890	247·9	314·5	— 66·6
1891—1895	245·4	295·7	— 50·3
1896—1900	228·7	269·1	— 40·4
1901—1905	215·7	254·4	— 38·7

Stejně jako jsme viděli při mrtvých porodech přednost českého území, můžeme také zde konstatovati, že poměry v českých okresích byly a dosud jsou mnohem příznivější než v německých. Ale difference mezi obojí oblastí se postupně dosti rychlým tempem vyrovnává, t. j. v německých okresech klesá úmrtnost kojenců mnohem rychleji než v českých; ovšem bude ještě asi delší dobu trvati, nežli německé území vyrovná se českému. Na vyšší úmrtnost kojeneckou u Němců působí z části také četnější porody nemanželské, neboť jest všeobecně známo, že nemanželské děti podléhají mnohem více dětským nemocem než děti manželské. Vezmeme-li zřetel k úmrtnosti dětí manželských a nemanželských, pak panují mezi českým a německým územím v Čechách (a totéž možno konstatovati i na Moravě, srv. příslušný můj článek v Národopisném věstníku) velmi zajímavé rozdíly. Omezím se při tom pouze na poslední dvě pětiletí a obdržím tuto úmrtnost kojenců manželských a nemanželských (z 1000):

a) manželských

v okresích:	českých	německých	tedy v okr. čes. více (+), resp. méně (—) než v okr. něm.
v l. 1896—1900	206·0	257·4	— 51·4
1901—1905	197·4	243·8	— 46·4
b) nemanželských			
v l. 1896—1900	402·4	326·1	+ 76·3
1901—1905	374·6	311·0	+ 63·6

Nemanželské děti podrobeny jsou v českých okresích neobyčejně vysoké úmrtnosti, dvakrát větší, nežli jest u dětí manželských. V tom ohledu panují u Němců poměry mnohem lepší, u nich sice také nemanželské děti více umírají než manželské, ale difference přece není tak veliká jako u nás. Otázce dětí nemanželských u nás a zvláště tomu přímo hroznému ubíjení jich v okresích, do nichž jsou dodávány z nalezinců, měla by se věnovati pozornost; vždyť tu možno mluviti přímo o národních ztrátách. Jinak myslím, že větší jejich úmrtnost v českém území souvisí přímo s tím, že jsou řidším zjevem než v německých okresích.

Zbývá nám ještě všimnouti si úmrtnosti osob starších 5 let. V jednotlivých obdobích obnáší počet těchto úmrtí:

v okresích:	českých	německých
v l. 1881—1890	548.112	286.583
1891—1895	269.827	144.496
1896—1900	269.821	139.170
1901—1905	285.683	145.866

Poněvadž při sčítání nebyl stanoven počet osob starších 5 let, nemůžeme nežli spokojiti se tím, že určíme poměr počtu těchto úmrtí a středního stavu obyvatelstva jednotlivého období, při čemž ovšem musíme pamatovati, že tím tato úmrtnost stanovena jest jen přibližně.

Na 1000 obyvatelů (středního stavu) připadalo průměrem ročně zemřelých osob starších 5 let:

v okresích:	českých	německých	tedy v okr. čes. více (+), resp. méně (—) než v okr. něm.
v l. 1881—1890	14·38	15·15	— 0·77
1891—1895	13·67	14·36	— 0·69
1896—1900	13·26	13·08	+ 0·18
1901—1905	13·63	13·00	+ 0·63

Z tohoto přehledu vyplývá jasně jedno poučení: české území ocitá se stále ve větší a větší nevýhodě proti území německému, během čtvrtstoletí se poměry v náš neprospěch úplně

obrátily. Myslím — ale jest to jen domněnka, které zatím nemohu dokázati — že souvisí to s obratem v hospodářských poměrech obou území. Následkem vystěhování sesíleny jsou v českých okresích vysoké třídy věkové na stěhování z pravidla nesúčastněné, jež právě podrobeny jsou nejvyšší úmrtnosti — odtud její stoupání proti okresům německým, v nichž naopak přistěhováním sílí střední vrstvy věkové, nemající tak veliké úmrtnosti jako věk stařecký. Mimo to jest si zapamatovati, že v posledním desítiletí počet zemřelých osob starších 5 let absolutně značně stoupl, kdežto v předcházejících obdobích spíše klesal, toto stoupnutí absolutní znamená v českých okresích také silný vzrůst relativní, kdežto v německé oblasti relativní číslo úmrtnosti zůstalo téměř nezměněno. Patrně vylidňování českých krajů začíná míti neblahé následky.

*

Shrneme-li všecko to, co dosud bylo řečeno, shledáváme tyto zjevy nám příznivé: 1. časnější uzavírání sňatků; 2. s tím spojené menší množství porodů nemanželských; 3. menší úmrtnost dětskou a 4. menší počet mrtvých porodů. První dva zjevy, o jichž vzájemné spojitosti nemůže býti pochyby, jsou asi patrným následkem obyčejů v našem národě panujících a souvisí takto s národním charakterem. Nesnadnější jest pronésti úsudek o příčinách menší úmrtnosti dětské a řidšího vyskytování mrtvých porodů. Snad, ale jen snad, rodí se v českém území dítky silnější, jež spíše odolávají dětským nemocem. Tu bude třeba podrobnějších a důkladnějších dalších studií o příčinách dětských úmrtí v obojích oblastech národních; nějaké objasnění bude snad možno získati ze zpráv ústřední statistické kommisse, jež jdou však teprve od r. 1895; doufám, že mi bude možno záhy uveřejniti výsledky příslušných studií.

Zjevy nám nepříznivé jsou: 1. menší počet uzavřených sňatků; 2. značně menší plodnost; 3. větší úmrtnost dospělejších; 4. velká úmrtnost dětí nemanželských a 5. jako výsledek všeho: menší vzrůst přirozený. Zjevy ty (mimo úmrtnost nemanželských dětí) jsou, jak jsem již naznačil, ze značné části důsledkem poměrů hospodářských, úplně odlišného vývoje obou národnostních území, vylidňování českého a vzrůstu německého i přistěhováním obyvatelstva. Tím cesta k nápravě pro nás dána je sama sebou. Pro aktuální českou politiku jest nejdůležitější otázkou uchování českých menšin; kdybychom ty měli vydati, pak ve svém národním vývoji jsme úžasně vrženi zpět. Ale s touto obranou minorit se nemůžeme spokojiti. Vidíme, jak velmi příznivý vliv na vývoj populace německého území

má jeho hospodářský rozmach, který podmíněn byl hlavně industrialisací. A tu se podává sám sebou druhý úkol české politice: klásti základy k tomu, aby také české území mohlo se podobně vyvíjeti, abychom si své lidi udrželi doma a poskytli jim dostatečné výživy.

Ale poměry hospodářské jsou jen jednou příčinou těchto zjevů; jest si nutno uvědomiti, že musíme nyní počítati se skutečně menší plodností na českém území nežli na německém, že i tu nastal pro nás obrat k horšímu. A tu ovšem jest již náprava těžší, jistě ale stálo by za to, vyzkoumati příčiny značného poklesu plodnosti v českém území Čech, zjevu jistě málo radostného.

V celku pak vše to ukazuje, že ve vývoji českého území (a tedy také českého národa) v Čechách nastal obrat, obrat povážlivý, kterému by se měla věnovati vážná pozornost. V našich revuích sotva budou moci nyní scházeti rubriky, v nichž by se k těmto úkazům přihlíželo a v nichž by se pilně sledovalo, co nám přinesou léta budoucí.

Úrazové pojištění dělnické v Rakousku a v Německu,

se zvláštním zřetelem k chystané reformě v Rakousku.

Napsal Dr. B. Odstrčil.

(Dokončení.)

Při této příležitosti dlužno však zároveň upozorniti ještě na jeden důležitý moment. Z úrazové statistiky říšsko-německé za r. 1901[13] je totiž zřejmo, že z celkového počtu úrazů v podnicích hospodářských a lesnických (56.907) připadalo na stroje vůbec (počítaje v to i pluhy, vály, brány a rozmanité stroje ruční) pouze 9·85%, kdežto úrazy zvířaty způsobené činily 15·21%, úrazy přihodivší se při povozech 18·43% a úrazy zaviněné pádem s výše a na rovné půdě 20·36%. Smrtelných úrazů připadlo (v poměru k počtu úrazů v dotyčné skupině) na stroje: 3·12%, na nakládání a skládání: 3·66%, na zvířata: 4·97%, na třaskaviny: 6·15%, na povozy: 7·15%, na oheň atd.: 12·56%, na sřícení a pády dohromady: 10·70%, na železnice: 11·11% a na dopravu po vodě: 57·50%. Z uvedených číslic (ač statistika tato není úplná) je zajisté s dostatek zřejmo, že těžiště úrazového nebezpečí — jako i v mnohých podnicích živnostenských a průmyslových — netkví u podniků zemědělských a lesnických jedině, ba ani ne převážně ve strojích motoricky hnaných, nýbrž že činnosti jiné mnohem více nebezpečí v sobě chovají. Vzhledem k tomuto poznání jest opravdu nepochopitelno, proč jenom osoby, určitému strojovému nebezpečí vydané, mají býti pojištěny proti úrazu, kdežto dělnictvo, častějším, po případě i těžším nebezpečím ohrožené, má z ochrany zákonné býti vyloučeno!

Hornictvo má i podle osnovy Beck-Bienerthovy pojato býti do všeobecného úrazového pojištění dělnického; nemá však, jak program Körbrův navrhoval, s ostatním dělnictvem pojištěno býti u terit. úrazoven, nýbrž nositelkou pojištění má, podobně jako tomu

[13] Viz cit. již Dobrozdání terit. úraz. pojišťoven děl. o vl. programu, str. 48 a násl.

jest u železnic, býti zvláštní odborově-společenstevní pojišťovna. Pro toto separátní pojištění hornictva lze sice uvésti některé závažné důvody, ale na druhé straně obává se dělnictvo, že samostatné odborově-společenstevní pojištění hornictva bude »novým poutem, jehož bude zneužíváno v sociálním boji proti dělníkům« a domáhá se následkem toho pojištění u terit. úraz. pojišťoven.[14]

Co se podniků železničních týče, stanoví osnova B.-B. stejně jako program Körbrův výslovně, že podléhá povinnému pojištění i kancelářský personál, jakož i »oni státní zřízenci, kteří dle podmínek koncesních nebo dle předpisů jinak platných musejí býti drahou dopravováni bez nároku na úplatu, nebo kteří vydáni jsou nebezpečím železničního podniku následkem své služby na dráhových zařízeních a při vlacích«. Odborově-společenstevní úraz. pojišťovna rak. železných drah má i podle osnovy zůstati zachována, a mají tu na příště povinně býti pojištěny veškeré podniky železniční, na něž se vztahuje zákon z 5. března 1869, č. 27. ř. z. nebo zákon z 12. července 1902, č. 147. ř. z.

T. zv. živnosti stavební zahrnuje osnova do pojištění v celém rozsahu, t. j. povinné pojištění má se vztahovati nejen na práce, prováděné bezprostředně na staveništi, po případě v okruhu zvýšeného stavbového nebezpečí, nýbrž i na práce v ohradách, skladištích, dílnách, při dopravě mimo stavbu atd. — Pokud se t. zv. vedlejších stavebních živností týče, zabírá osnova do pojištění celopodnikového i některé živnosti, které v programu uvedeny nebyly (malíře pokojů, zámečníky, konstruktéry železa, dlaždiče, asfaltéry, zavěšování a snímání visutých lešení). Podniky tyto — a kromě nich nově také i kovářství — mají však podléhati pojištění v celém rozsahu i tehda, když po případě nejsou podniky stavebními, a když se v nich nepoužívá motorů. Totéž platí i o truhlářství, které podle programu K. jen tehdy mělo pojistné povinnosti býti podrobeno, bylo-li provozováno jako podnik stavební neb motorový. Naproti tomu dlužno upozorniti, že z vedlejších stavebních živností nejsou ani v osnově uvedeni: sklenáři, čalouníci a kamnáři, kteří mají patrně (vzhledem k formulaci bodu 3. a 4. § 7.) z pojištění vůbec býti vyloučeni, ačkoliv dnes aspoň co do prací stavebních pojištění podléhají.

Nově pojímá osnova do pojištění »kácení dříví, slouží-li účelům obchodního nebo jinakého živnostenského podniku«. Ustano-

[14] Viz Protokol IV. sjezdu nem. pokladen Rakouska, konaného ve Vídni dne 7., 8. a 9. ledna r. 1909, str. 17 a 128.

vení toto dlužno nazvati pokrokem, neboť podle platného práva podléhá kácení dříví jenom tehdy pojištění, tvoří-li součást nebo t. zv. podnik pomocný závodu povinně pojištěného. Ale stylisace v osnově obsažená jest, jak se v Pamětním spise terit. úraz. pojišťoven k osnově o sociálním pojištění správně upozorňuje, příliš úzká; neboť existují také zcela samostatné podniky, zabývající se kácením a dopravou dříví, a ty by následkem uvedené stylisace byly z pojištění vyloučeny, což by zajisté byla anomalie.

Nové ustanovení značného významu obsahuje též předposlední odstavec § 7. osnovy B.-B., dle něhož se pojistná povinnost rozšiřuje i na t. zv. dělníky domácké (pro závod pojištěný pracující).

Naproti tomu obsahuje osnova B.-B. řadu ustanovení, jimiž se rozsah pojištění podstatně omezuje:

Tak nemají, stejně jako dle programu K., podléhati povinnému pojištění takové závody, v nichž se předměty tržební ani nevyrábějí ani neobrábějí.

Ustanovení toto zaráží však dnes mnohem více než v programu K.; neboť od zásadního obratu, který nastal v judikatuře správního soudu v r. 1905, závody tyto v celém rozsahu jsou pojištěny, kdežto na příště by se pojistná povinnost jako dříve vztahovala opět jenom na osoby, zaměstnané bezprostředně při parních kotlích a strojích motoricky hnaných.

Dále mají podle osnovy pojistné povinnosti býti zbaveny takové podniky, v nichž se používá živelní síly slabší ¼ HP, ačkoliv je známo, že i pohon ještě slabší, zvláště v některých podnicích zvýšeného nebezpečí úrazového nevylučuje. — Mimo to osvobozuje vl. o. od povinného pojištění takové závody, v nichž se používá »přístrojů k výrobě páry, na které nevztahují se předpisy o bezpečnostních opatřeních proti výbuchům parních kotlů«, nebo ve kterých používá se »mechanicky hnaných ventilátorů, sloužících výhradně hygienickým účelům«. Tato dvě poslední výjimečná ustanovení kryjí se celkem též s dnešní judikaturou a praksí ústavů a byla ve známém Dobrozdání terit. úraz. pojišťoven přímo jako účelná navržena.

Naproti tomu naprosto nelze schvalovati další výjimku stanovící, že u podniků, používajících parních kotlů nebo takových hnacích přístrojů, které uváděny jsou v pohyb živelní nebo zvířecí silou, může pojistná povinnost omezena býti jedině na strojní část podniku,

a sice tehdy, když část ruční je od strojové místně úplně oddělena. (Pro část strojovou vésti jest oddělené záznamy mzdové.)

Ačkoliv takovéto dílčí pojištění, jak už shora bylo řečeno, velmi špatně se osvědčuje, jsouc stálým zdrojem sporů, jak, co se týče pojistné povinnosti a placení příspěvků, tak i při odškodňování úrazů, zavádí je vl. osnova nově i v tomto směru. — V odst. 1. § 8. zachovává osnova také dvě výjimečná ustanovení z odst. 2. § 1. platného úraz. zák., týkající se »jednotlivých opravných prací na stavbách« a některých staveb venkovských, která by rovněž měla býti škrtnuta, neboť vedou někdy ke konsekvencím přímo absurdním, jak vidno na př. z rozhodnutí správního soudu ze dne 28. IX. 1905, č. 10.358 (A. N. 1906, str. 30—32). — Značné nebezpečí pro dělnictvo skrývá se také v bodu 2. § 7.; neboť podle tohoto ustanovení mají budoucně lomy, obrábění bludných balvanů a jámy, jakož i příslušná podniková zařízení jen tehdy podléhati pojištění, když provozování děje se po živnostensku a dle technických pravidel, kterážto omezení nutno, jak netřeba ani obšírněji dokazovati, pokládati za velmi povážlivá. — V bodu 8. § 7. stanoví se mimo jiné také pojistná povinnost »podniků, které se zaměstnávají požívnostensku dopravou lidí a věcí po zemi, řekách a vnitrovodách«. Stylisace tato již proto nevyhovuje, jelikož, nemluvě o jiném, nebyl tu vzat zřetel na zákon z 9. VIII. 1908 (č. 162 ř. z.) o povinném ručení za škody způsobené motorovými vozidly; podle § 11. tohoto zákona podléhají totiž pojištění veškeré osoby, které následkem služební nebo pracovní smlouvy u motorových vozidel, ať již živnostenské dopravě či soukromé potřebě sloužících, jsou zaměstnány.[15]

V posl. odst. § 7. vl. o. vymezuje se blíže pojem závodních úředníkův a dělníků, ale opět ve smyslu restriktivním; podle cit. právě ustanovení mají totiž výslovně z povinného pojištění vyloučeny býti »ony osoby, jichž se používá k účelům obchodním v obchodních místnostech, oddělených od technických provozoven.« Jest sice pravda, že i dnes judikatura celkem na tomto stanovisku stojí, tím však není řečeno, že by stanovisko to bylo správné. — Konečně dlužno upozorniti, že by v předposledním odst. § 7. vl. o. měla výslovně býti zmínka o dětech a příbuzných podnikatelových, které v podniku pojištění podrobeném pracují; neboť vzhledem k odst. 1. § 2. vl. o. by osoby tyto, nebyl-li uzavřen formální »pracovní, služební nebo učednický poměr«, mohly z pojištění býti vyloučeny,[16] což by bylo

[15] Třeba však upozorniti, že úrazy přihodivší se při závodech nebo při trainingu se neodškodňují (odst. 3. § 11. cit. zák.). —

[16] Srv. cit. již Pamětní spis terit. úraz. pojišťoven na str. 10.

zhoršením oproti dosavadní praksi, podle které osoby zmíněné vyjma manžely do pojištění jsou zahrnovány.

Celkem možno, pokud se rozsahu pojistné povinnosti týče, shrnouti úsudek o osnově B.-B. v ten smysl, že v jednotlivostech znamená sice pokrok, úhrnem vzato však značnou reakci; neboť počet proti úrazu pojištěných osob má podle odhadu v motivech (str. 302) uvedeného redukován býti oproti nynějšku téměř o milion. —

Pokud se týká odškodňování úrazů, dlužno se především zmíniti o t. zv. době karenční. Podle osnovy (§§ 173, 175—177) nemá na příště nárok na úrazový důchod počínati již 5. týdnem po úraze, nýbrž teprve od skončeného léčení, nejpozději však počátkem druhého roku po úraze. Nepožívá-li zraněný nemocenského, má mu důchod býti přiřknut nejpozději 14. týdnem po úraze počínajíc; požívá-li však nemocenského, má od 14. týdne nárok na odškodné příslušná nem. pokladna (analog. § 65. nem. zák.), a to podle sazeb v § 40. vl. o. uvedených. Má tedy, jak vidno, doba karenční oproti dnešku značně býti prodloužena, oproti programu K. však zkrácena.

Systém mzdových tříd, jež mají tvořiti základ jak pro vyměřování příspěvků, tak pro stanovení důchodů, přešel z programu K. také do osnovy B.-B. — s tím toliko rozdílem, že třídy II.—V. rozštěpeny byly ve dvě pododdělení, tak že celá mzdová stupnice (pro úrazové a nemocenské pojištění platná) čítá 10 stupňů mzdových (srv. tabulku na str. 845. N. D.).

Co se odstupnění důchodů týče, zavádí osnova místo soustavy pětinové, kterou navrhoval program, schéma dvanáctinové (§ 174., odst. b), čímž má ve značné míře umožněno býti individuelnější vyměřování rent. Neobnáší-li ztráta výdělečné schopnosti více než $^2/_{12}$ čili $^1/_6$, jest pojišťovna ne sice povinna, ale oprávněna (u tuzemců za souhlasu domovské obce) zraněnému místo důchodu poskytnouti přiměřené odbytné, které však, možno-li předpokládat trvalé snížení způsobilosti výdělkové, nesmí obnášeti méně než ½ a ne více než celý roční obnos plného důchodu (§ 222). Tohoto odbytného může pojišťovna zcela nebo z části použiti jednak k pojištění vyšších dávek invalidních, resp. starobních ve smyslu § 121. vl. o., nebo za účelem podpory zraněného v případě nezaměstnanosti (§ 223.).

Při konkurenci renty úrazové s invalidní, ev. starobní, přestává podle § 179. vl. o. (= § 142. vl. progr.) nárok na úrazovou rentu,

pokud obě renty dohromady převyšují rentu plnou (§ 174., lit. *a*), nebo v případě úplné bezmocnosti (§ 174., odst. 4.) 1½ plné renty.

Byl-li zraněnému již přiřknut důchod úrazový, a on během prvního roku, po případě prvního čtvrtletí po úraze následkem opětného onemocnění nabude znovu nároku na nemocenské nebo na podporu od zaměstnavatele, staví se po dobu tohoto nároku důchod úrazový potud, pokud oba nároky dohromady převyšují ono nemocenské, na něž měl zraněný nárok za prvého léčení. (§ 175., odst. 2. vl. o.; analog. § 138., odst. 4. vl. progr.)

Oznámení úrazová, způsobil-li úraz podnikový smrt nebo neschopnost k výdělku, trvající aspoň *7* dní, nutno nejdéle do *10* dnů po úraze zaslati přímo nebo prostřednictvím t. zv. okresních úřadoven úrazové pojišťovně. Otázky, týkající se způsobu a následků zranění, má, intervenoval-li již, vyplniti lékař, a v tomto případě též oznámení spolupodepsati (§ 207. vl. o.; srv. § 167. vl. pr., který stanovil stejné jako odst. 1. § 29. úraz. zák. lhůty 3 a 5 dnů).

Nemůže-li hned po smrti zraněného nebo po skončeném léčení odškodné býti stanoveno, může oprávněným osobám přiznáno býti výborem odškodňovacím předběžné odškodné (§ 212., posl. odst. vl. o., § 172., posl. odst. vl. pr.).

Novum obsahuje vládní osnova v § 174., 2. odst., dle něhož může ministr vnitra vydati cestou nařizovací zvláštní oceňovací neboli ztrátové škály, obsahující minimální a maximální sazby pro nejhlavnější následky zranění.

Pokud se železničních zřízenců týče, obnáší plný důchod (jinak třistanásobek průměrné denní nemocenské podpory [§40.]) 60 procent ročního výdělku, který se stanoví týmž způsobem jako dnes; ostatní nároky na důchod jsou k plnému důchodu v témž poměru jako u ostatních pojištěnců (§§ 229., 174. a 180. vl. o.; §§ 190., 139. a 143. vl. pr. — srv. str. 360. a násl. N. D.). Pro úrazy t. zv. dopravní platí sazby zvýšené jako dnes (§ 230. vl. o., § 191. vl. pr.), a nárok na takovouto zvýšenou rentu počíná již 5. týdnem po úrazu; avšak po tu dobu, co zraněný má nárok na nemocenské, se toto nemocenské do důchodu úrazového započítává (§ 231. vl. o., § 192. vl. pr.). Dále třeba však podotknouti, že železničním zřízencům, »kteří požívají invalidního nebo starobního důchodu (pense, provise) od pensijního nebo provisního fondu neb přímo od zaměstnavatele,« zastavuje se nárok na úrazový důchod potud, pokud oba tyto důchody přesahují skutečný roční výdělek, event. při úplné

bezmocnosti 120% tohoto výdělku (§ 232. vl. o.). — Toto novum oproti platnému právu, které ostatně také již v programu K. (§ 193.) bylo obsaženo, naráží ovšem na prudký odpor železničního zřízenectva, které cítí se ustanovením tím oproti dnešku velmi zkráceno.[17]

Ostatní aspoň závažnější ustanovení, v obor odškodňování úrazů spadající, kryjí se úplně s vl. programem, i netřeba zde o nich zvláště se zmiňovati. —

Co do organisační formy trvá i osnova B.-B. při principu teritoriálním, připouštějíc, jak už víme, útvar odborově-společenstevních pojišťoven pro podniky horní a železniční; mimo to ponechává i ony ústavy, které fungují na místě obvodových úraz. pojišťoven ve smyslu § 57. ú. z., avšak s podmínkou, že se během lhůty stanovené ministrem vnitra přetvoří tak, aby osoby u nich pojištěné nebyly oproti ostatnímu dělnictvu, resp. úřednictvu zkráceny (§ 240. vl. o.).

Představenstva teritoriálních ústavů mají se podle osnovy (§ 185.) na příště skládat ze $^2/_3$ ze zástupců podnikatelů a z $^1/_3$ ze zástupců pojištěných; avšak v záležitostech, týkajících se odškodňování úrazův a ochranných opatření proti úrazům má představenstvo rozhodovati za složení paritního. Předsedu volí si představenstvo ze zástupců zaměstnavatelů, náměstka pak ze zástupců pojištěných. Ve tříčlenných výborech odškodňovacích zasedá vedle zástupce z kurie podnikatelův a pojištěných úředník ústavu, představenstvem určený (§ 212. vl. o.).

Pokud se instancí odvolacích týče, mají pro odvolání ve věcech, odškodňování úrazů se týkajících, zříceny býti c. k. pojišťovací soudy, upravené podle vzoru soudů živnostenských. Soudy tyto mají zříceny býti v sídle zemského politického úřadu pro dotyčné správní území; avšak může pro jednu zemi zříceno býti i více soudů pojišťovacích, a to při sídlech sborových soudů I. inst. (§ 264. a násl.). Proti nálezům těchto soudů připouští se, a to v míře rozsáhlejší nežli navrhoval program K., odvolání k c. k. vrchnímu pojišťovacímu soudu ve Vídni, který má na místě správ-

[17] K otázce této srv. vedle motivů (str. 261 a 262) spisek MUDr. Jul. Brauna: Praktische Erfahrungen über die traumatische Neurose vor und nach der Schaffung des Ausdehnungsgesetzes der Unfallversicherung vom 20. Juli 1894; Dr. J. Pospíšil: Některé výsledky statistiky úrazového pojišťování v obvodu c. k. ředitelství státních drah v Praze [1908]; týž: Novoty v úrazovém pojišťování železničním v osnově o sociálním pojišťování (v Pelclových Rozhledech, č. 1. z r. 1909); Protokol IV. sjezdu nem. pokladen Rakouska, str. 118 a násl.

ního soudu býti též nejvyšší instancí ve věcech zařaďovacích a příspěvkových, tak že by tu konečně byla nejvyšší jednotná instance na způsob říšského poj. úřadu v Německu (§ 280. a násl.). Třeba však podotknouti, že »proti dvěma stejně znějícím rozhodnutím politických úřadů není dalšího rekursu« (§ 252.). — Velmi nebezpečné ustanovení skryto jest v § 182., odst. 2., dle něhož může ministr vnitra »nařiditi rozdělení některé pojišťovny« — vtipnému napověz! Není vyloučeno, že Němci za čas začnou hlasitě vyslovovat politický požadavek po rozdělení úrazových pojišťoven — zde tedy jsou již připravena vrátka, ač dělení takové z důvodů čistě věcných jest naprosto nepřípustné! I třeba proto usilovat, aby zmíněné ustanovení bylo z osnovy vypuštěno. —

Styk mezi podnikateli a pojištěnými na jedné a úrazovnou na straně druhé mají podle vl. o. (§ 183.) zprostředkovati zmíněné již okresní úřadovny, kterým náleží hlavně vésti evidenci pojištěných, vybírati příspěvky a spolupůsobiti při vyšetřování úrazů. Pojišťovnám přísluší právo tyto úřady po stránce pojištění úrazového kontrolovati a udíleti jim příslušné příkazy. »Okresny« mají v celé soustavě sociálního pojištění zaujímati vůbec velmi významné místo; neboť mají obstarávati důležité úkoly i pro invalidní a starobní a též pro nemocenské pojištění (§§ 18. a 19. vl. o.). Mají tedy v té příčině nastoupiti na místo zreformované nemocenské pokladny Körbrova programu, která měla tvořiti organisační základnu pro všecka odvětví soc. pojištění. Avšak okresní úřadovny, jak je osnova má na mysli, vyžadovaly by jednak velikých nákladů (podle podrobného a náležitě zdůvodněného odhadu vrch. insp. pražské úrazovny děl. E. Pfohla činil by jen pro Čechy náklad na úřednictvo asi 3,850.000 korun), a mimo to byly by při organisaci, kterou navrhuje vl. o. v § 20., i se stanoviska národnostního, hlavně pro nás, nebezpečné (menšiny!).[18] —

Co se finanční soustavy týče, prolamuje osnova důsledný systém kapitálový a zavádí (stejně jako program) t. zv. kontingentování příspěvků. Příspěvkové tarify mají totiž napřed tak býti upraveny, aby ústavy, nehledě k existujícímu deficitu, pro budoucnost veškeré nové závazky mohly podle systému kapitálového hraditi. Úhrn příspěvků, získaných na základě takto upravených

[18] Srv. článek: České stanovisko k vládní osnově o sociálním pojišťování v Hlídce Času ze dne 17. III. 1909.

tarifů, má pak býti kontingentován, t. j. při stejné sumě mzdové má zůstati po celou revisní periodu (5—10 let) týž, a po uplynutí této periody mohou nastati pouze přesuny mezi jednotlivými skupinami průmyslovými, celkový obnos příspěvkový má však opět zůstati týž. Nebylo-li by možno s tímto kontingentovaným obnosem příspěvkovým vystačiti, buďtež k pravidelným příspěvkům zavedeny přirážky. Zjistí-li se naopak, že aktiva pojišťovny překročují hodnotu závazků, vypočtenou dle pojistně-technických zásad o více než 10%, příspěvkový tarif se sníží. (§ 189. a násl. vl. o.)

K tomu třeba ještě podotknouti, že podle vl. o. »oněm ústavům, které se ve spořádaných finančních poměrech nacházejí, jest zůstaveno na vůli dosud platný princip plné úhrady závazků de iure i de facto zachovati.« (§ 192. a motivy, str. 242.)

Otázku deficitů odsunuje tedy osnova stranou a nijak jí přímo neřeší; v motivech poukazuje se však k tomu, že řada ustanovení v osnově obsažených bude míti blahodárný vliv na finanční stav úraz. pojišťoven, tak že možno se naditi, že nejen dalšímu vzrůstání deficitů bude zabráněno, ale že bude snad lze pomýšleti i na pozvolnou amortisaci. Mezi zmíněná opatření náleží na př. prodloužení doby karenční, částečné stavení rent úrazových při konkurenci s důchodem invalidním a starobním, event. i s podporou nemocenskou, výkup malých rent odbytným, pojištění individuelní místo dosavadního kolektivního a j. Mimo to dlužno zde zvláště uvésti též povinné vedení záznamů mzdových, které konečně po tolikerém otálení zák. ze dne 8. února 1909, č. 29. ř. z. bylo nařízeno. —

Nelze arci popříti, že uvedená opatření mohou míti velmi značný vliv na utváření se finančních poměrův úraz. pojišťoven, ale otázkou právě je, kdy a v jaké formě přítomná osnova stane se zákonem! Za daných auspicií možno čekati ještě léta, a finanční stav, jmenovitě některých ústavů, vyžaduje nápravy a pomoci rychlé!

Americké soudy pro děti.

Loni prolétla novinami zpráva, že ve švýcarském kantonu Thurgau odsoudil soudce tříleté dítě do vězení na tři a půl měsíce, poněvadž vzalo nějaké hračky visící u krámu. Když při výslechu tázali se hošíka, proč bral ty hračky, odpověděl, aby prý si mohl doma se sestřičkou hrát. K velikému však úžasu, přes to vše, přísný obhájce spravedlnosti vynesl rozsudek a nařídil, aby dítě bylo hned převedeno do vězení. Případ je jistě novým dokladem, jak Evropa je daleko za novým světem, dokladem tím jistějším, poněvadž Švýcarsko pokládá se za jednu z předních kulturních zemí evropských.

Takové znásilňování spravedlnosti nemohlo by se přihodit v severoamerických Spojených Státech, v nichž jsou zavedeny soudy pro děti, které už plných devět let rychle rozkvétají a klidí neobyčejné úspěchy. Soudy zavedlo dosud 19 států a 26 měst. První podněty k této instituci vyšly z Ameriky západní, v přední řadě z měst Denveru a Chicaga. Vlastním původcem je hnutí pro moderní trestní řízení a zvláště nakládání s trestanci, jež vedlo k pokusům, konaným k vůli klassifikaci trestanců podle stáří. Tehdy docela zřejmě prokázala se nutnost, oddělovat mladistvé trestance od zločinců starších; ale zásada ta nedala se provést prakticky pro nedostatek vhodných ústavů. Myšlenky o samostatném trestním řízení pro mladistvé zločince ujala se se vší horlivostí společnost State Charities Aid Association, jež vybídla jednoho soudce, aby vypracoval návrh, který by organisoval soudy pro děti s ohledem na těžké jurisdikční poměry a na ustanovení trestního zákonníka. Tento návrh s některými dodatky přijaly také zákonodárné sbory Spojených Států.

Organisace těchto soudů vyvíjí se čím dál tím více nejen po stránce kvantitativné, ale i kvalitativné. Soudy pro děti počínají se umisťovat ve zvláštních budovách, jako na př. v Chicagu, kde město

samo dalo staveniště zdarma, plány a výstavbu opatřili jednotlivci také zdarma. Zprávy zajímavější z těchto soudů jsou uveřejňovány ve zvláštním měsíčníku The Juvenile Court Reccord. Soudy ty nezasluhovaly by vlastně názvu soudů, poněvadž se na nich ani nesoudí ani netrestá; na nejdivočejší děti působí se milými slovy, laskavě upozorňují se na ošklivost svých nepěkných skutků, a výchovou se probouzí v dětech láska k dobru, ne tresty. Před soudy pro děti dostávají se všechny zločiny, které spáchaly osoby mladší než 16 let, až na případy vraždy.

Jedním z největších dětských soudů je soud v New Yorku, který byl zařízen r. 1901. Novinka nevzbuzovala mnoho důvěry, ale přes všechny nesnáze a překážky způsobil new-yorský soud pro děti za těch několik let nesmírně mnoho dobra pro celou obec. Na něm dá se nejlépe ukázat zařízení i význam těchto soudů. Jednání s obžalovaným dítětem počíná hned ráno po dni, kdy bylo zatčeno. Noc ztráví dětský zločinec v budově některé společnosti pro ochranu dětí, kam dovede ho bezpečnostní úředník. Místnosti těchto budov jsou čisté a jasné, a dětský zločinec pohybuje se mezi dozorci obou pohlaví, kteří chovají se k němu co nejlaskavěji a věnují mu všemožnou péči. Nepřijde tedy dítě i přes to, že nemůže třeba býti dopraveno přímo k soudu, do policejních místností, které nemívají nejpřívětivější ráz. Jednání samo, které je veřejné, vede se za dozoru zástupců různých křesťanských i židovských dobročinných společností, na př. Prevention of Cruelty to Children, Catholic protectory, United Hebrew Charities, The Juvenile Asylum a j. Věci osobní každého předvedeného dítěte předkládá soudu některý člen jmenovaných společností.

Mladé zločince možno rozdělit ve tři druhy: děti neposlušné a nezvedené, které nelekají se i nejhloupějších kousků; děti se znatelnými zločineckými vlohami; politováníhodné děti, jejichž skutky dlužno hlavně přičíst jejich opuštěnosti.

Dětem nezvedeným, které obyčejně vyvedou nějakou neplechu na ulici, vyloží soudce přesvědčivě, že nesmějí se dopouštět takových nepatřičných skutků, a propustí je nejvýše s přísnou domluvou. Děti se zločineckými vlohami, které ovšem dopustily se nějakého skutku, propouštějí se s čestným slibem, že vícekrát už nedopustí se něčeho podobného a dostanou se pod dozor tak zvaného probation officer. Tito dohlížitelé musejí míti velice mnoho lásky k dětem, trpělivosti a hlavně zájmu o věc, neboť na nich záleží, budou-li z těchto zločineckých dětí lidé dobří či zločinci. Děti, které jsou pod dozorem takových probation officers, musejí se každý týden přihlásit u soudu,

kde probírá se podrobně jejich chování. Svůj slib dítě musí zachovat několik měsíců; porušilo-li jej během té doby několikráte, dostane se do polepšovacího ústavu. U new-yorského soudu porušilo slib za r. 1904 dětí 639 (všech dětí bylo předvedeno 7447), mezi nimi bylo 23 děvčat; 15% bylo mladších než 12 let; všechny byly odevzdány polepšovacím ústavům.

Konečně jsou děti třetího druhu, kterým věnují soudci největší pozornost a péči. Děti ty jsou na skoku na zločineckou dráhu; utíkají svým rodičům, potulují se ve dne v noci v tlupách (»gangs«) a vyzouvají se úplně z moci rodičů. Děti ty dostávají se ovšem do polepšovacích ústavů, ale za veliké opatrnosti, poněvadž nesvědomiti lidé využívají této příležitosti zbavit se starostí o dítě. V podobných případech jsou rodiče přinuceni platit 1—2 dolary měsíčně, dokud je dítě v ústavě. Trestem je pouze omezení osobní svobody. Dítě dostane se do polepšovacího ústavu, ovšem že bere se zřetel na jeho náboženské vyznání. Tento trest je nejtěžší, a soudci užívají ho jen v nejvážnějších případech a ještě na neurčitou dobu. Pravidelně dostačí otcovské napomenutí soudcovo; stačí, upozorní-li se děti od rodičů zanedbávané milým způsobem na následky svého jednání; ze 100 dětí prý až 75 bývá si napomenutí k srdci a nedopustí se už nerozvážností.

Statisticky dá se vyjádřit výsledek new-yorského soudu pro děti těmito daty: Roku 1904 bylo soudu předvedeno 7447 dětí; potrestáno bylo 4363, z nich 1537 pro své zločinecké vlohy a opuštění od rodičů. Ostatním byl trest prominut buď docela, nebo s podmínkou čestného slibu. V jiných městech nedosahuje počet dětí takové výše. U new-yorského soudu dají se tyto vysoké číslice vysvětlit počtem obyvatelstva a jeho kosmopolitickým složením. Největší počet obžalovaných dětí narodil se v cizině — plných 86%; z nich nejvíce připadá na Rusko, 26%, které příslušejí výhradně židovské národnosti. Rusko-židovská čtvrt new-yorská, kde na čtvereční míli tísní se 350.000 Židů, je pravým semeništěm kapesních zlodějů. Také soud pro děti má z této čtvrti většinou děti, vyvíjející se v budoucí kapesní zloděje, které od nekalého řemesla dají se odvrátit jen s největší námahou. Na druhém místě jsou děti italské s 24%. Avšak příčina této veliké číslice nesmí se hledat ve veliké zločinnosti malých Italů. Vlastní příčinou jsou rodiče, kteří po svém přistěhování jsou nuceni platit na školní vyučování svých dětí. Vymyslí si tedy nejpřísernější zločiny svých dětí, aby je dostali do některého polepšovacího ústavu, poněvadž vědí, že tam naučí se jejich potomci nejen číst a psát, nýbrž i nějakému řemeslu. Aby se zamezilo toto zneužívání, musejí rodiče

platit jistý obnos, dostane-li se jejich dítě do polepšovacího ústavu. Na třetím místě jsou Spojené Státy americké s 13% (4% černochů), a dále následují: Rakousko-Uhersko s 11%, Irsko 10%, Německo 8%, Velká Britanie i s osadami 3%.

Jednání s mladistvými obžalovanými je jistě smutné, ale roztomilost soudců, s jakou získávají důvěru dětí, přemění i nejtrapnější skutečnosti dětem i všem přítomným v milé chvilky, které často nepostrádají veselosti.

Jedním z nejznamenitějších dětských soudců je Benjamin Lindsey, který působil právě v mateřském městě dětských soudů, v Denver, ve státě Colorado. Činnost tohoto muže nastínil Samuel Barrows v oficiálních zprávách o dětských soudech, uspořádaných pro International Prison Commission.[1] Barrows líčí, jak kolem Lindseye se kupí děti opuštěné, zanedbávající školu, uličníci, obtěžující svými kousky celé okolí, mladiství podvodníci a zloději, dobrodruzi a lajdáci. Na ně už neplatí domov ani škola; je potřebí vyšší instance, soudu pro děti, který nedívá se na dítě jako na zločince, ani je nechce trestat, nýbrž přibližuje se k němu otcovsky a jeho výchovu bere do pevnějších rukou.

Lindsey sám praví: »Abychom mohli takové dítě polepšit, musíme mu dokonale rozumět. Musíme vniknout do jeho nitra, vidět skutečnost z jeho očí, rozuměti jeho pohnutkám, a pokud možno být shovívavými a trpělivými s jeho chybami; láskou dá se dosáhnout více než každou jinou methodou. Avšak musíme být také spravedliví. Není spravedlivost bez lásky; a jen ve světle obou můžeme soudit.« Lindsey neustává, dokud nemá jasného obrazu o duši dítěte a dokud není s ním v osobním poměru. Především znemožňuje každé působení lež. Když dítě poví vše bez zatajování, pozná, že soudce jest mu jen přítelem, který chce pouze jeho dobro. Lindsey v hovoru dítěti vyloží, že bude jistě už konat jen to, čeho vyžaduje všeobecné dobro. A dítě poslechne ve všem. Lindsey věnuje vše, aby úplně porozuměl dětem. Skloní se do jejich okolí, přizpůsobuje se jejich řeči a tou s nimi mluví; zná pravidla, dle nichž děti stýkají se spolu v »gangs«; nikoho nevybízí, aby druhého zradil; kdekoliv pozná jen jiskřičku mravnosti, využitkuje jí co nejvíce. Methoda Lindseyova je tak účinná, že děti samy vyzývají své zlé druhy, aby šli k soudci, nebo jiné samy přicházejí a dávají se pod ochranu soudu. Avšak Lindseyovo působení

[1] Childrens Courts in the United States, Washington, Government Printing Office 1904.

rozšiřuje se i na rodiče a občany. Lindsey vybízí zakládat hřiště, poněvadž příčinou zkaženosti dětí jsou v nemalé míře úzké ulice; pečuje, aby školy podávaly dětem to nejlepší, zkrátka Lindsey stává se, jak vyslovil se o něm jeden německý časopis, »centrálou pro ochranu mládeže«.

Ovšem nejsou výsledky amerických soudů pro děti všude skvělé. Avšak celkem není pochybnosti, že tyto soudy přinesly za několik let svého působení nesmírně mnoho dobra, že vrátily celou četu nešťastných zbloudilců na pravou cestu řádného, poctivého občanství. Nejlepším dokladem působnosti soudů pro děti jest jejich neustálé rozšiřování. I v Evropě činí se pokusy zavésti podobné instituce; v Rakousku se o věc zajímal bývalý ministr Klein. *K.*

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Sanace říšských financí. — Výsledky správy státních drah za rok 1908. — Doprava po železnicích v Čechách.

Z projektů daňových, jak byly vládou navrženy před uzavřením říšské rady, a jak jsme na tomto místě o nich naposledy referovali, padl projekt zvýšení pivní daně. S ním padl zároveň projekt sanace zemských financí, kterým se ponechává volnost zvýšiti zemské pivní dávky, tedy sanace z vlastních daňových příjmů zemí. Ovšem háček je v tom, že zvýšení pivní daně bude sotva proveditelno tak, aby krylo deficity zemských hospodářství. Předpokládá se ovšem, že zprávy, které se do veřejnosti dostaly, jsou pravdivy a že vláda ještě v posledním okamžiku neobmezí volnost sněmů při zvýšení pivních dávek na prospěch financí říšských.

Zvýšení pivní daně vyvolalo všeobecný odpor nejen průmyslu, nýbrž hlavně velikých mas spotřebitelských. Přenechá-li se možnost zvýšiti daň sněmům, přesune se odium nepopulární daně z vlády ústřední na zemské sněmy. Že takovéto odium také politicky mnoho váží, patrno z nynějšího pivního boje v Německu. Tam se potírá nepopulární daň pivní, zvýšená od poloviče letošního roku, boykotem, jenž rozsahem svým přímo straší finanční politiky německé a hlavně průmyslníky. Boykotové hnutí přejde snad bez vážnějších účinků, konsum se poznenáhlu ustálí a půjde zas kolejemi starých zvyklostí, ale tím se nenahradí jiné špatné účinky vysokých dávek spotřebních. Tyto zlé účinky spotřebních dávek spočívají v jich nehospodárnosti. Podnikatel počítá totiž zisk určitým procentem obratu nebo celkové ceny prodaného zboží, řekněme 30 procenty. Činí-li před zvýšením daně cena prodaného zboží a a zvýší-li se pak daň tak, že tvoří $a/3$, nepočítá si zisk 30 procent z původního a, nýbrž $a + a/3$. To jest konečně odůvodněno, poněvadž podnikatel potřebuje vyššího kapitálu, který musí zúročit, a musí kreditovat vyšší obnosy, z nichž mu úroky ujdou. Než se dostane zboží řadou sprostředkovatelů ke spotřebiteli, zvyšuje se cena jeho často o dvoj- až trojnásobný obnos, který má být daní získán. Německo potřebuje na příklad, aby zvýšení pivní daně vyneslo 100 mil. M. Spotřebitelstvo však bude skutečně zatíženo 200 a snad ještě více miliony. V tom vězí nehospodárnost nepřímých daní. Padlý projekt pivní daně chce finanční ministr rakouský nahraditi sirkovým monopolem. Svého času byla

o této otázce konána písemná anketa prostřednictvím obchodních a živnostenských komor. Tyto se vyslovily skoro vesměs proti dani sirkové a doporučovaly, aby v případě, že by musila být zavedena, byl zaveden státní monopol sirkový. Tedy k tomuto více než deset roků starému projektu sáhá finanční ministr. Sirková daň jest zavedena skoro ve všech státech evropských. V Německu, Italii, Rusku a Francii. Ve Francii jest státní monopol sirkový, jak výrobní, tak prodejní. U nás má být zaveden monopol výrobní a prodejní dle posledních zpráv v té formě, že by se vyvlastnění a provozování sirkáren přeneslo společnosti, která by státu odváděla pevný obnos daňový. Tato forma monopolu byla kdysi ve Francii přechodním stadiem, než provozování sirkáren přešlo úplně v ruce státu. Forma soukromé společnosti musí u nás narazit nezbytně na protivy politické a národnostní. Jest jistě pravděpodobno, že vedení takové společnosti, financování její padne do rukou Banky pro země rakouské ve Vídni, která ovládá strustované největší sirkárny Solo. Doufáme, že politická prozíravost našich zástupců jde tak daleko, že budou žádati pevné záruky, aby sirkový monopol v této formě nám nebyl na škodu také politicky. Jinak sirkový monopol neslibuje sám o sobě dostatečný a jistý zdroj příjmů. Odhady výnosnosti takovéto daně sirkové se velice různí, jedni odhadují ji částkou až 20 milionů korun, jiní pouze polovicí této sumy.

*

Ministerstvo železnic vydalo »zprávu o výsledcích správy c. k. státních drah za rok 1908«. Koncem r. 1908 provozoval stát dopravu na železnicích o celkové délce provozovací 15,247.113 kilometrů; z toho připadalo na dráhy ve vlastnictví státu 10,633.594 kilometrů, na dráhy ve vlastnictví soukromém, provozované však státem 4.613.522 kilometrů. Přírůstek železnic provozovaných státem proti r. 1907 jest malý a týká se hlavně několika drah místních. Provozovací délka železnic státem provozovaných činila totiž v r. 1907 15,023.902 kilometrů, tedy proti r. 1908 o 214'211 kilometru méně. Nové přírůstky, vzniklé postátněním státní, severozápadní i jihoseveroněmecké spojovací dráhy, budou vykázány teprve v roce příštím. Základní kapitál těchto drah vypočítává zpráva obnosem 3.918,605.445 K, a to tím způsobem, že u drah, vystavěných státem, počítá stavební náklady, u drah postátněných 4procentní kapitalisací převzatých rent a závazků, a úhrnný nominální obnos dlužních úpisů, které stát převzal k zaplacení. K tomu připočítává zpráva ještě úhrnnný obnos za dodatečné investice. Tento činil v r. 1908 K 76.484.696. Oboz pozůstával ze 4.188 lokomotiv, 3263 tendrů, 8.470 osobních a 86.953 nákladních vozů. Osob bylo dopraveno 84,039.803 proti 81,095.592 v r. 1907, tedy o 2.944.211 více. Zboží bylo dopraveno 61,564.538 tun proti 61,686.836 tunám v r. 1907, tedy o 122.298 tun méně. Hlavní úbytek dopravy připadá na dráhu císaře Ferdinanda. V předmětech týká se úbytek dopravy hlavně a v přední řadě zemědělských plodin, pak uhlí, a to jak kamenného, tak hnědého. Tyto položky charakterisují dostatečnou měrou r. 1908 průmyslově oslabenou konjunkturou, zemědělsky s prostředně dobrou žní a vyčerpanými zásobami obilními. Z finanční stránky vykazuje zpráva zhoršení poměru mezi dopravními příjmy a výdaji. Celkové dopravní příjmy činily totiž 504,183.547 korun a vydání 394,122.813 korun. Vydání

činí tedy 78·17 procent příjmů a přebytek K 110,070.734. Poněvadž základní kapitál činí 3.918,605.445 K, znamená přebytek provozovací jen 2·55procentní zúročení kapitálu. Srovnání s předešlými léty umožňuje ve zprávě uvedený procentuální poměr příjmů a výdajů v předešlých létech.

V roce 1907 činila vydání 74·34 procent,
» » 1906 » » 72·93 »
» » 1905 » » 75·54 »
» » 1904 » » 77·69 »
» » 1903 » » 78·96 »

Nejpříznivější finanční výsledky vykazovaly tedy státní dráhy dosud v roce 1906.

Čistý výtěžek provozovací vypočítává zpráva K 95,853.914. Poněvadž převzatých dlužních úpisů a rent vydaných jest zapotřebí celkem 173,919.750 K, doplácí stát na dráhy 78,063.836, v r. 1907 doplácel toliko K 55,477.388, tedy o K 22,586.448 méně.

*

Postátněním drah dostaly se na povrch opětně četné stesky na dopravu železniční v Čechách a na Moravě, které za vlády soukromých společností byly vházeny do koše z důvodů nejrozmanitějších, hlavně z důvodů úsporných. Tyto stížnosti, které se týkají jednak nedostatečného počtu a pak také výpravy vlaků, jsou velice jasným dokladem o tom, že poměry na soukromých drahách byly už neudržitelny. Hlavně spojení severních Čech s Prahou, západních Čech s jihovýchodními a s Moravou jsou naprosto nedostatečná. Nedávno byla zavedena na trati Berlín—Drážďany—Praha—Linec—Terst přímá rychlíková spojení. Jízda není zvlášť rychlá, avšak výhoda přímého spojení dostačila sama, aby přirozená nejkratší spojení Terstu s Berlínem přes Prahu přivedla ku cti. Tím jsme se dočkali, že přes Prahu vede také jedno, ovšem jediné mezinárodní spojení železniční. O toto spojení Praha bezpochyby zas přijde. Otevřením nové túrské dráhy gastýnské umožněno bylo přímé rychlíkové spojení přes Norimberk, které bude o 3½ hodiny kratší. Od 1. října bude prý toto spojení aktivováno a od 1. října půjde patrně proud cizinecký ze severního Německa mimo Prahu. Z nákladní dopravy by slušelo jako specificky českou záležitost uvésti, že podle zpráv novinářských ministerstvo železnic slíbilo zavésti pro přístav holešovický výjimečně sazby dopravní, podobně jako mají překladiště severočeská Děčín, Ústí, Laube a Krásné Březno. Výjimečné sazby by mohly pomoci vodní dopravě po kanalisované trati vltavské na nohy a mohly by učiniti z Prahy vhodné překladiště s bohatou dopravou. Budou-li mít sazby skutečně tento účinek, to závisí na tom, jaké budou, budou-li zejména s to čeliti konkurenci překladišť severočeských.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Generální stávka ve Švédsku. — Mezinárodní konference odborových sekretářů. — Hnutí horníků na Ostravsku. — Jmenování živnostenských inspektorek — Anketa o zdražování vepřového masa — Bezdůvodné rozčilení ve straně národně-sociální.

Veliká stávka, zahájená ve Švédsku po provedení několika výluk dne 4. srpna, trvá počátkem září v neztenčené síle. Téměř tři sta tisíc švédských dělníků všech skoro odborů, mimo železnice, odbory zásobovací a zemědělství stojí až do 6. září ve stávce, a nikdo nestává se stávkokazem. Dělnictvo zahraniční pak bedlivě dbá toho, aby z ciziny nebyli do Švédska stávkokazi dováženi, takže mimo oněch 113 z Bukova dovezených nečetli jsme o žádných. 6. září pak, když stávkové vedení dá povel k zastavení stávky ze solidarity, vrátí se dotyční dělníci do práce, ostatních 160.000, zaměstnaných u členů svazu švédských zaměstnavatelů, setrvají dle povelu ve stávce. Tato švédská stávka, »revoluce založených rukou«, jest ojedinělým příkladem v dějinách dělnického hnutí. Byly již generální stávky v Belgii a ve Francii, ale ty byly vždycky pouze demonstrační, krátkodobé a rozsahu dosti omezeného. Švédská stávka však je něčím novým, je mezníkem v dějinách sociálních bojů; jí bylo dokázáno, že dobře organisované dělnictvo, je-li přesvědčeno o nezbytnosti boje, dovede boj ten nejen zahájit, nýbrž v něm i vytrvat, přes to, že podpory stávkové buď vůbec nedostává, anebo pouze zcela minimální.

Pro další postup dělnické třídy je příklad švédského dělnictva zásadního významu. Co francouzští teoretikové socialističtí dokazovali v teorii, dokazuje dělnictvo švédské v praksi: možnost hospodářské generální stávky.

Avšak nejen vytrvalost dělnictva, nýbrž i vytrvalost svazu zaměstnavatelů jest obdivuhodna; škody, které utrpí, stěží lze odhadnout, a přece vytrvávají. Je to boj dvou světů, ve kterém žádný z bojovníků nepřeje si míru, nýbrž vítězství. Z toho důvodu zdržuje se vláda také všeho zasahování do boje, nenabízí zápasícím svoje zprostředkování, přes to, že liberálové ji o to žádají. Ti vidí, jakých nezměrných škod švédské hospodářství utrpí, a proto snaží se dosíci míru, kdežto zápasící neohlížejí se již na veřejnost, nýbrž pouze na své zájmy osobní a stavovské.

Teprve po celoměsíčním trvání stávky došlo k vážnějšímu jednání o dohodu. O výsledku jeho těžko pronášet domněnek, ježto z dosti sporných zpráv časopiseckých nelze usuzovat na stav bojujících stran. Stávkující však se postarali o to, aby měli všechny výhody na své straně. Aby přiměli peněžní ústavy k vykonávání nátlaku na zaměstnavatele, vydali parolu, aby dělníci vypovídali svoje vklady v bankách, což činí asi půl miliardy korun. Originelní to nápad, který, proveden, mohl by míti katastrofální následky.

*

Mezinárodní konference odborových sekretářů zemských ústředen, konaná v Paříži, rozřešila státoprávní postavení Bosny a Hercegoviny, přiznavši jim samostatné zastoupení, jakého

požívají komise vídeňská a uherská; tedy trialism přesně podle měšťáckých názorů, s neuznáním komise československé. Rozhodnutí toto učiněno ovšem na návrh vídeňského sekretáře Huebra. Na konferenci bylo zastoupeno 3,886.731 odborově organisovaných, ze kterého počtu téměř polovina — 1,831.731 — připadá na Německo. Anglie má přihlášeno pouze 695.000 členů, což však nečiní z daleka ani polovici všech organisovaných; na právě konaném sjezdu trades unions v Irswichu je zastoupeno 1,700.000 odborově organisovaných dělníků. Rakousko zastupuje 480.000 členů, v čemž nejsou zahrnuti členové československých svazů. Amerika nebyla zastoupena, její delegát Gompers mohl se jednání účastnit pouze jako host, stejně jako delegát rumunský. Ačkoli oba byli hosty, přece nejednalo se s nimi stejně; o návrhu Gompersově na zřízení interkonfederace se nejednalo, ježto navrhovatel je pouze hostem, návrh Rackovského proti zákazu stávek v Turecku však přijat. Ovšem jest Rumunsko ochotno přihlásit se za člena mezinárodního sekretariátu, kdežto Spojené Státy váhají tak učinit, poněvadž nechtějí se podrobit rozhodnutí shromáždění, které nezná jejich země a podmínek boje. Češi mohou mít tedy útěchu, že nejsou jediní, jejichž poměrů cizina nezná, a že mají ve své osamocenosti soudruhy. Vídeňská komise snaží se sice osamocenost tuto učinit jim trestem, ale skorem se zdá, že to bude »splendid isolation«. Aspoň se akce samostatných svazů úspěšně daří, na př. výluka kameníků v Praze, stávka v Ullmannově smaltovně v Budějovicích atd., počet členů stoupá a jmění jednotlivých svazů je poměrně větší nežli jmění říšských svazů vídeňských.

Přívrženci centrálních svazů nejsou ve volbě zbraní v boji proti českým organisacím příliš vybíraví. To projevilo se i na devátém sjezdu československé sociální demokracie na Smíchově, kde členové centrálních svazů, stavebník Ostrý a kovodělník Rautenkranz, vyvolali bouřlivý odpor. První použil pro své tvrzení lživého předstírání, byl však na místě usvědčen, druhý pak v debatě o národnostní otázce neostýchal se sjezdu předhodit, že v této debatě bere ohled na to, že zasedá v Národním domě.

*

Ostravsko se opět hlásí. Horníci žádají za dodržování průměrných platů, stanovených roku 1907, avšak zřídka vyplácených. Předešlé jednání bylo vlečeno přes celou zimu, až na jaře odročeno na podzim. Ale nyní nejeví k němu podnikatelé zase příliš chuti. Nejdůležitější je požadavek, dle něhož počet havířských směn s menším než průměrným výdělkem nesmí obnášeti přes 30 procent všech směn a nejnižší výdělek havíře smí klesnouti pouze o jednu korunu pod průměr, totiž na 3·17 K (u ostravsko-karvínské banky).

*

Při posledním jmenování šestnácti komisařů živnostenské inspekce jmenovány také čtyři ženské asistentky v Praze, Brně, Štýrském Hradci a Lvově, když se ve vídeňském inspektorátu ženské síly již osvědčily. Tím částečně vyhověno starým steskům.

*

Na pražské radnici konána anketa o stálém zdražování vepřového masa. Příčina toho shledána v nedostatečném chovu

u nás a v klesání zásob v Haliči. Další příčinou jsou vysoké sazby dopravní, které vláda nechce snížit, protežujíc Vídeň. V tom ohledu chce být vláda na příště spravedliva. Pro Prahu sice sazby nesníží, naopak zvýší, ale zruší výsady Vídně. Nynější stav trhu bude míti dle názoru komise nepříznivý vliv i na cenu ostatních druhů masa, které požene do výše. Jako odpomoc navrhla komise žádat ministerstva orby a obchodu, aby umožnila ihned dovoz vepřového masa z Italie do Prahy, a aby se snažila urychlit projednání obchodních smluv se státy balkánskými.

*

V Praze provedli velkoobchodníci uhlím výluku uhlířského dělnictva, jež domáhalo se zvýšení mzdy. Společenstvo obchodníků uhlím a dřívím odsuzuje jednání velkoobchodníků, ježto mzdy dělnictva jsou za nynějších drahotních poměrů nedostatečné.

*

Ve straně národněsociální způsobila moje zpráva v srpnovém čísle nelibost. Listy strany podnikly neoprávněný útok na prof. Masaryka, odborové organisace svolávaly schůze »na obranu cti odborových organisací národněsociálních«. Nevím, jakým právem. O odborových organisacích národněsociálních jsem nemluvil, nýbrž o straně národněsociální, která stávkokazům propůjčuje oficielní titul. Mimo »Zemskou jednotu železničních zřízenců« jsou odborové organisace národněsociální příliš slabé, než aby mohly určovat výsledek boje. Činnost strany však možno snadno sledovat v jejím tisku, a tu dopadne soud pro národní socialisty v každém ohledu nepříznivě. Mohu posloužit dalším důkazem.

V Praze stávkuje dělnictvo kamnářské. To vědí redakce všech pražských listů; a přece uveřejnilo »České Slovo«, orgán strany národněsociální, dne 16. srpna následující inserát: »300 kamnářských dělníků se přijme ihned, na základě uzavřeného a zvýšeného ceníku. Přihlášky se přijímají v místnostech Svazů zaměstnavatelů v království Českém, v Praze-II., Spálená ulice č. 21, II. patro.«

Co je to jiného, nežli verbování stávkokazů? Kdo živnost provozuje veřejně, nesmí se rozčilovat, vytkne-li mu ji někdo veřejně. Pokládám tím celou tuto záležitost pro sebe za vyřízenou, neboť nepřiznávám národním sociálům kvalifikaci, aby mohli zasednout na soudcovskou stolici. *R.*

ŠKOLA.

Činnost Dědictví Komenského v posledním správním roce. — Schůze učitelských zástupců v okresních školních radách. — Německý zemský spolek učitelský v Čechách. — Bilance celoročního boje o české školy menšinové v Podrudohoří. — Brožura tajemníka J. Dlaska. — Famosní rozhodnutí rakouského ministra vyučování.

Letošní valná hromada »Dědictví Komenského«, literárního družstva československého učitelstva, konala se v Praze ve dnech

sjezdu delegátů Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách. Zájem učitelů, shromážděných v Praze, soustředěn byl na záležitostech zemského spolku, zvláště pak na hospodářských podnicích spolkových, tak že valná hromada učitelského nakladatelství byla navštívena poměrně slabě, asi 50 členy. Mimo to odpadlo téměř úplně účastenství učitelů moravských, kteří byli shromážděni na sjezdu uhersko-hradišťském. Počíná se již uznávati, že by valné hromady Dědictví Komenského měly býti konány v dobu příhodnější, kdy zájem o písemnictví pedagogické je větší než o prázdninách, kdy připoután jest k věcem jiným.

K valné hromadě literárního družstva učitelského byla vydána obvyklá výroční zpráva za poslední správní rok spolkový. Konstatuje se v ní, že vydavatelská činnost má svůj přirozený regulátor ve finanční zdatnosti členské a ve výkonné síle expediční, a že proto výsledky posledního správního roku nemohou se rovnati výsledkům předchozích dvou roků spolkového hospodaření. Bylo-li za loňský správní rok vydáno spisů v úhrnné ceně 18·17 K na 1 člena, přestalo se v posledním roce na celkovém obnosu pouze 11·17 K na člena.

Pedagogické Rozhledy, vědecká revue spolková, odbírány jsou nyní povinně více než 5 tisíci členy moravského zemského spolku učitelského a 600 členy ústředního spolku slezského. Vycházejí nyní desetkrát ročně o 7 tiskových arších. Vnitřní obsah jejich obohacen byl o nové rubriky: národní výchovu, péči o mládež a náboženskou výchovu, kterážto poslední narazila svým obsahem na odpor zvláště spolku »Volná Myšlenka«.

Ve svých »Příležitostných spisech vzdělávacích« Dědictví Komenského vydalo 2. díl Harapatových »Rozprav zeměpisných«, obsahujících pojednání o zeměpise kulturním, o zeměpisném kreslení a náčrtech. V encyklopedické knihovně spolkové vydán byl 1. díl Kádnerových »Dějin pedagogiky«, obsahující látku do konce středověku. Československému učitelstvu dostává se tímto spisem do rukou dílo moderně zpracované, jemuž je dán za podklad proud sociálních idejí, a které líčíc historii theorií vychovatelských, neopomíjí pojednávati současně o organisaci školství.

V »Knihovně pedagogických klasiků« připraven byl v obvyklém pečlivém vydání, opatřeném obsáhlým úvodem a bohatými poznámkami, I. díl klasického Rousseauova »Emila«. Svými »Výtahy z klasiků« Dědictví Komenského zavděčuje se kandidátům učitelství. Vydán byl dosud výbor z Komenského a Lockea. Ve sbírce »Dítě« vydány byly stati Sikorského o psychologii dítěte, v »Časových otázkách a rozpravách pedagogických« Piaseckého »Základy tělesné výchovy«. Čtyřicátého výročí říšského zákona školského spolek vzpomněl vydáním přednášek Jos. Kožíška a Kon. Pospíšila.

Ve sbírce »Lidové přednášky a rozpravy« vyšly 4 nové svazky, jimiž usiluje se o to, aby správné zásady vychovatelské a názory na školu a její význam byly šířeny v nejširší vrstvy lidové. Spolkové publikace pro mládež rozšířeny byly o »Sborník z cizích literatur«, v němž vyšel jako první svazek Pikhartův »Španělský sborník«.

»Stručný Slovník Paedagogický« jest již přes rok péčí Dědictví Komenského v rukopisech dokončen a práce v tiskárně pokročily v posledních měsících tak daleko, že šestisvazková tato encyklopedie pedagogická bude

co nejdříve úplná v rukou učitelstva. Je v ní zpracováno na 2200 dvousloupcových stranách více než 1600 hesel 125 spolupracovníky ze všech kategorií škol.

Spolek uspořádal anketu o novém zpěvníku pro školu a lid ve snaze, aby školní zpěv byl postaven na moderní základ a činí přípravy k tomu, aby vedle nového výběru písně lidové dal do rukou učitelstva i pečlivý výběr písně umělé, české, jinoslovanské a klasické zvlášť.

Dědictví Komenského čítá nyní 3166 členů, jichž v posledním roce správním přibylo 78. Pokladniční zpráva za rok 1908 vykazuje 60.594 K celkových příjmů a 45.746 K vydání. Spolek má 5593 K základního a 41.563 K čistého oběžného jmění.

Činnost spolková je silně zdržována značnými nedoplatky členskými, které u jednotlivců dostupují výše až 70 K. Moravské učitelstvo, které povinným odbíráním spolkové revue je v Dědictví Komenského finančně o hodně víc angažováno než učitelstvo v Čechách, domáhá se právem většího zastoupení ve výboru. Na valné hromadě přednášel starosta J. Tůma o potřebě dějin methodiky pro školy obecné.

*

Ve schůzi zástupců učitelstva v okresních školních radách poukazováno bylo na základě sebraného dotazníkového materiálu k tomu, že v mnohých okresích školních ustaluje se prakse, která je na škodu jak učitelstvu, tak školství. Důležité věci vyřizují se často ex praesidio, aniž by o tom ve schůzi okresních školních rad byla předkládána zpráva ke schválení. Informativní porady se členy místních školních rad jsou zanedbávány přes to, že učitelstvo potřebu jejich řádně zdůvodnilo. Porada se usnesla požádati zemskou školní radu, by vybídla okresní úřady školské k vypracování jednacího a rokovacího řádu, jímž by nynější vládnoucí nesrovnalosti byly odstraněny. Žádala dále pravidelné svolávání okresních školních rad. Jos. Smrtka konstatoval na schůzi, že zásady pro obsazování učitelských míst, které po jeho návrhu přijal zemský spolek, razí si dobře cestu, a že již ve 40 okresích školních došly uplatnění. Křivdy při obsazování stávají se řidšími, dbá-li se v přední řadě služební doby žadatelů a jejich kvalifikace a ve druhé řadě rodinných poměrů. J. Švehla kritisoval na schůzi vady nynější školské autonomie a podal v tomto směru řadu opravných návrhů.

*

Německý zemský spolek učitelský v Čechách je vhodným objektem ke srovnání s tím, jak pokročila organisace českého zemského spolku učitelského. Dle zprávy, podané na sjezdu chomutovském, konaném ve dnech 5.—6. srpna, sdružuje ve 84 okresních jednotách 8130 řádných a 350 mimořádných členů a vyrovnává se tak počtem spolku českému. Německý zemský spolek je organisován jednolitěji, neboť sdružuje dosud převážnou většinu učitelstva měšťanských škol (724 osob), velkou většinu (1024) učitelek literních a téměř všechny učitelky industriální počtem 490, kdežto v českém učitelstvu mají tyto kategorie učitelstva organisace naprosto oddělené.

Povinně odbíraný orgán německého zemského spolku »Freie Schulzeitung« vychází v nákladu 8700 výtisků, kdežto orgánu českého zemského

spolku, odebíraného nepovinně, netiskne se ani polovina onoho počtu. Spolkový časopis pro mládež »Österreich's Deutsche Jugend« měl v posledním ročníku na 22 tisíc odběratelů a obohatil spolkovou pokladnu o 25 tisíc korun čistého zisku. I učitelský kalendář spolkový je více jak 2 tisíci K ročně aktivní.

Německé učitelstvo pojišťuje se u Beamtenvereinu a mělo z toho v posledním roce celkem zisk 20tisícový. Má značně levnější úvěr než české učitelstvo a je v celku v daleko výhodnějším finančním postavení. Stav výpůjček německého učitelstva ve spolkové spořitelně činí 175 tisíc korun, kdežto české učitelstvo obtíženo jest ve svých dvou velikých záložnách téměř 4 miliony dluhů. Německá spořitelna učitelská půjčuje na 5, nejvýše 5½ procenta, úrokuje vklady 4, podíly 3¾ procenta; jaký úvěr poskytuje spolková záložna českého zemského spolku, referovali jsme minule. Německému učitelstvu dostává se z podpůrné pokladny nemocenské značných podpor, v posledním roce 170. Veškeré spolkové jmění německého zemského spolku stouplo v posledním roce na 515.195 K a německé učitelstvo cítí toto bohatství daleko intensivněji než české. Jmění německého spolku vyrostlo přirozeněji, povlovněji, jmění českého spolku zemského bylo teprve v posledních létech uměle vyhnáno, a to namnoze krvavými obětmi svých hospodářsky nejslabších členů.

Na sjezdu německého učitelstva v Chomutově promluvily o svých neutěšených hmotných poměrech učitelky industriální. Ze všech industriálních učitelek v Čechách má pouze 610 služné 900 K a 227 učitelek 1000 K ročního služného. Ostatních 2728 mají pouze roční odměnu v ubohém obnosu 308—660 K ročních. Německé industriálky protestovaly proti tomu, aby vyučování ručním pracím bylo přidělováno učitelkám literním. — Literní učitelky německé doporučovaly na své chomutovské schůzi součinnost s učiteli v okresních jednotách. Také na schůzi odboru škol měšťanských zazněly vřelé tóny pro součinnost, kdežto české učitelstvo žije ve znamení stále zřetelnějšího separatismu.

*

Tajemník pomocného menšinového komitétu J. Dlask napsal informativní spisek, přehlížející trvající boje za české školství menšinové v Podkrušnohoří. Uvádíme z něho několik dat, která osvětlují nepříznivou pro nás situaci na českém severu. Zemský úřad školní v království s převážnou většinou českého obyvatelstva je strašlivě váhavý při postupování, jde-li o menšinové školství české. Neučinil dosud pranic pro 100 školou povinných dítek v Děčíně. Nerozhodl po třech létech o žádosti za českou školu v Březnici na Ústecku pro 450 školních dětí, neučinil pranic pro 320 školních dítek v Ústí nad Labem, pro 200 dětí v Cukmantlu na Teplicku, nevyřídil žádost o zřízení školy v Novosedlicích, podanou již v únoru 1905. Čeští rodičové marně se dosud namáhali o zřízení škol v Hánu pro 130, v Křemýži pro 200, v Libkovicích pro 170 školních dětí. Přes rok leží u zemské školní rady žádost za zřízení české školy v Nové Vsi pro 450 dětí, z nichž 300 musí docházet do školy osecké. Marně se namáhají čeští rodičové v Zabružanech o školu pro svých 200 dětí. Nevyřízeny jsou žádosti o školy v Dolním Jiřetíně pro 430, v Dolním Lit-

vínově pro 230, v Horním Jiřetíně pro 100, v Komořanech pro 148, v Obrnicích pro 107, v Třebušicích pro 90 školních dítek.

Otáli-li nejbližší úřad zemský, nespěchá ovšem vzdálené ministerstvo vyučování, a za řízení svého klerikálního chefa nevyřizuje rekursy německých obcí proti povolení české školy v Podmoklech pro 260, v Běhánkách pro 160, v Sobědruhách pro 180, ve Světci pro 196 českých dětí a tak dále, a řada rekursů německých proti zřízení českých škol leží u správního dvoru, nejvyššího to orgánu rakouské spravedlnosti, nevyřízena.

A tak celková bilance naší národnosti na českém severu je taková: Jen v 6 podkrušnohorských okresích žije 13.103 českých dětí bez českých škol, a kde již české školy jsou zřízeny, tam trpí úžasnou přeplněností, nedostatkem místností, vzduchu, světla, učebných prostředků atd. V jiných částech Čech, Moravy a Slezska není obraz o nic lepší. Boj dolnorakouských Němců proti zřizování českých škol zvrhnul se v této době již v pravé národnostní běsnění a za Litavou není prostředků dost špatných, aby jich Maďaři neužili proti školám Slováků a Rumunů. Celá říše rakousko-uherská zmítá se v šílených bojích všech proti všem. Jeden národ hledí druhému urvat kus duševního chleba a světla, a nepřichází spasitel, který by mohl a chtěl rozřešit spory národů důsledným provedením rovnoprávnosti všech rakouských národů a poskytnutím jim stejných školských prostředků k ušlechtilému kulturnímu závodění, které by ku prospěchu všech nastoupilo na místo dnešního šíleného boje národnostního.

*

Ministr vyučování hr. Stürgkh vstupuje čím dál tím zřetelněji v šlépěje rakouské reakce. Každým novým svým činem zavděčuje se politické straně, z jejíž milosti se stal rakouským ministrem, t. j. straně křesťansko-sociální. Rakouští učitelé všech kategorií jsou za něho pronásledováni. Dne 25. srpna překvapil pokrokovou veřejnost rakouskou jeho výnos, datovaný 24. července, jímž se dává paragrafu 5. al. 6. a 7. říšského zákona z 25. května 1868 docela nový smysl, a ohlašuje ve správě rakouského ministerstva kultu a vyučování kurs zřejmě zpátečnický.

Jedná se o školy vídeňského spolku Freie Schule, které byly vídeňskou okresní, resp. zemskou školní radou uzavřeny z toho důvodu, že učitelé náboženství na těchto školách nebyli ve své funkci učiti katolickému náboženství potvrzeni vídeňským arcibiskupem.

V tomto smyslu zní i uvedený výnos ministra vyučování, dle něhož učitelské osoby na soukromých školách musejí prokázati nejen, že jsou způsobilé vyučovat náboženství, nýbrž že mimo to musejí míti k tomu zvláštní zmocnění biskupského ordinariátu, zvláštní missionem canonicam. Poněvadž učitelé Freie Schule nebyli ve smyslu tohoto famosního vynesení ve svých funkcích potvrzeni vídeňským arcibiskupem, potvrzuje se čin okresní, po případě zemské školní rady dolnorakouské. Spolek, vydržující školy, se ovšem odvolává ke správnímu dvoru, který bude postaven před rozhodnutí, má-li býti existence veškerého soukromého školství říšského závislá na podmínkách říšského základního zákonodárství anebo na vůli biskupských ordinariátů a vrátila-li se

již do opravdy v Rakousko neblahá doba konkordátu, která před 40 léty skončila tak neblahým fiaskem. Správnímu soudu nebude za těžko spor rozřešit, neboť, jak dr. V. Bouček v článku »Času« z 28. srpna uvádí, již 25. března 1885 v analogickém sporu dr. Reisera, který zřídil v Pickerndorfu soukromou školu, rozhodl, že *»tvrzení biskupského ordinariátu a vládního zástupce, že potřebí jest způsobilosti, která přiznána byla učitelí pro určitou diecesi, nebo které učitel nabyl při zkoušce, k níž přibrán byl zástupce diecesárního biskupa, v zákoně opory nemá«*, a že *»právo zřizovati školy není podmíněno ochotou církví, chtějí-li na škole vyučování náboženství opatřiti čili nic«*. Votum správního dvoru z r. 1885 zní tedy zcela určitě proti rozhodnutí ministra vyučování z r. 1909 a nebude moci také ve sporu Freie Schule vyzníti jinak.

*

Aby jedno násilí nechodilo samotno, ministr vyučování dopustil se v témže skoro čase násilí druhého. Potvrdil rozhodnutí zemské školní rady dolnorakouské o násilném uzavření českých škol ve III. vídeňském okresu a v Poštorné. V dojemné péči o blaho českých dítek uznal místnosti zmíněných škol za hygienicky nedostatečné, ačkoli vynikají nad mnoho německých vídeňských škol za panující vlády křesťanských sociálů.

UMĚNÍ.

»Moravské umění«. VI. výstava Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně a výstava »Manesova« ve Valašském Meziříčí. — Potřeba místností s vrchním světlem v našich venkovských městech. — Slovanská umělecká výstava? — Krásná kniha, její technická úprava — Souborné vydání spisů J. A. Komenského a jeho úprava.

Něco přes dvacet výtvarných umělců, narozených na Moravě, seskupilo se v létě 1907 ve zvláštní spolek a dali si jméno Sdružení výtvarných umělců moravských. Několik z nich bylo členy v »Manesu«, ale v poslední době po šarvátce s »Manesem«, následkem nešťastně stilisovaných prohlášení se strany Sdružení, vystoupili z něho, až na Kašpara, jako zase ze Sdružení vystoupil Švabinský. Dnes tedy Sdružení znamená cosi jako moravskou secessi, ovšem velice neúplnou, když v ní není taková malířská kultura, jako Švabinský, a tak nadaný sochař, jako Štursa, a když v ní nejsou dva architekti, představitelé dvou moderních směrů, Jurkovič a Kotěra.

Sdružení seskupilo se okolo Úprky — dovolte maličkou odchylku: Úprka psával se přec tak, jak se vyslovuje a jak jest správno — Úprka, jako Úlehla; nevím, proč najednou nesprávně mění své jméno na Uprku... Jožа Úprka je silná individualita, a není divu, že kolem něho se tvoří obec nebo že on vlastně vytvořuje obec, jako kdysi hrad dával vznik podhradí. On dává Sdružení směr, on vtiskuje mu ráz. Jest čistokrevný Slovák — nota slovácká v Sdružení převládá. Víc než lidi maluje

veselý kroj těch lidí — a umělecké názory v Sdružení jsou folkloristicky podmalovány. Jako jest Úprka jasný a čím dál úsečnější ve svém malířském výraze, tak jest nejasný jako organisátor a jako duševní vůdce Sdružení — a ve Sdružení je také, co se týká principů uměleckých, ještě soumrak (výjimka to ještě více potvrzuje). Dosud spíše obchodnická stránka svedla je dohromady nežli umělecká. A zkušenost ukazuje, že skutečně takto více prodají. Napomáhají hlučné slavnosti s banderiemi, hudbou. Slovák má rád takový zevnější lesk. Pořádají se pouti jako v církvi katolické; ale pravého citu uměleckého není v nich ještě mnoho, zrovna jako ty katolické pouti nekonávají se vždycky z pohnutek zbožných. Také volba Hodonína, slováckého města, kde nepatrná menšina německo-židovská vládne a kde naše slovácká většina letos opět hanebně propadla i v třetím sboru při obecních volbách, za místo výstavní — už po třetí, stalo se jenom z ohledů obchodních: Vídeň je na skok odtud, za dvě hodiny jsi z Vídně v Hodoníně, a Úprka nejvíce prodává do Vídně. Že by těmito výstavami mělo se uspíšit dobytí Hodonína, jak bylo namlouváno se strany pořadatelů, neosvědčuje se; prvá výstava byla tam pořádána r. 1902, a letos, po sedmi letech, bylo v 3. sboru o 200 hlasů českých méně než předešle! Zdá se, že ty slavnosti a výstavy spíše zpohodlňují slováckou většinu města, ba uspávají ji. Továrník Redlich naproti tomu koupí za několik set neb tisíc ten onen obraz Úprkův neb jiný, ale při volbách žene dělníky Slováky volit Němce... Hodonské výstavy umělecké trvají, dokud jest a bude v síle Úprka, žijící nedaleko; Úprkou ony stojí a padají. Potom umělecký život, snad už širší a hlubší — neboť dosud je to umění více ve slovech než v životě, toužíme po něm a o přáních svých rádi mluvíme jako o skutečnosti — vytvoří si přirozené středisko v hlavním středisku Moravy. Chtít z Hodonína udělat středisko »moravského umění«, zřídit v něm výstavní budovu a galerii moravskou nepodaří se, myslím, ani Úprkovi, poněvadž nediktuje zřízení takového representativního ústavu v Hodoníně národní potřeba, nýbrž umíněnost a jakýsi duch partikularistský, prýštící z osobních pohnutek, který odtrhuje se nejen od střediska všečeského, Prahy, ale i od střediska moravského, Brna. Jinak tu snahu nemohu spravedlivě nazvat a charakterisovat. Amicus Úprka, ale veritas i Úprkovi snad milejší... Zřídit v Hodoníně lidovou školu, ve které by se lidový umělecký průmysl dál prováděl, a při ní museum lidových uměleckých prací (výšivek, keramiky), to jest ovšem otázka, o níž dá se mluvit. A také tu bude nutno dobře uvážiti, v kterém slováckém městě by to bylo účelnější.

Proti secessi nemožno nic namítat, když secesse znamená pokrok. Ale toho pokroku tu nevidím. Ani v theorii, ani v praxi. Otevru katalog a čtu: »Umění polské a moravské.« Slovo to zaráží. Veliké sliby a veliká hesla vzbuzují veliká očekávání a měřítka. Uvidím tu tedy, myslím si, zcela zvláštní, s osobitým přibarvením umělecký výraz všeho toho, čím Morava žila a žije, po čem touží, o čem sní, čím se souží, čím raduje a oč horuje: uvidím duši moravského lidu, uslyším tlukot jeho srdce, z těchto pravých zřídel uvidím vytrysklé umění, které něco nového vnáší do umění českého. Ale neuviděl jsem toho. Co jest moravského na Havelkovi? Že maluje moravské krajiny, raději v neobyčejném osvětlení než prostě upřímně?

Co je moravského na tak často se měnícím Lolkovi, na neustáleném Obrovském, na mnichovském portrétistovi Ondrúškovi? Jejich nadání se tu nedotýkám, hledám jen »moravské umění« — a nalézám jen křestní list. I Kalvodovo »Slovácko« je slovácké jen v názvu, nikoliv ve výrazu. U Kašpara jest tu něco víc než sujet moravský v »Poutnících«, ale rád bych cítil víc oddanosti ke krajině i k lidu, ne pouze nahodilou krátkou pozornost. Fr. Úprka chce proniknout od povrchu k nitru a přál bych mu, aby jen hlouběji pronikl. Bohumír Jaroněk cítí zvláštnost kraje valašského — a valašský kraj má hluboké půvaby — a daří se mu zachytit ji, jak i zde vystavené práce ukazují; některé jeho motivy valašské jsou milé a srdečné, třeba někdy vyjadřují víc Valašsko pohádkové než skutečné, drobným chaloupkám dávají divadelně dekorativní imposantnost; méně jsou působivé ty, v nichž cítit trochu vliv lithografií Henryho Rivièra. Také Edmund Žižka příjemně se hlásí svým vlastním postřehem a svým vlastním, jistým výrazem. Ale toho všeho jest na »moravské umění« příliš málo, a ani záloha ve formě malé retrospektivní výstavy starších prací J. Úprky tento nedostatek nenahradí. Slovem, nepromyšleně byl zatrouben alarm »moravské umění«. Oč jistější a taktnější bylo vystoupení Poláků, kteří si diktovali do katalogu prostý název: Wystawa dzieł artystów morawskich i polskich«. Polákům bylo samozřejmo, že to, co vystavují, jest jen částečkou umění polského a že by bylo proti veškeré slušnosti vykřikovat, oni že představují umění polské. Docela pak naprosto není v Polácích smyslu pro to, aby umění malířů polských z Haliče říkali »umění haličské«.

Jak nejasně a nesprávně se v Sdružení soudí, viděti z další strany katalogu: »‚Nyní jsme doma' mohli jsme dle Nerudy zvolati o umělecké výstavě slovenské v Hodoníně roku 1902. Byla to první výstava u nás, jejíž snahou bylo ukázati, jak velké umění vzrůsti může na kořenech (?) staré kultury lidové.« Mráz přebíhá po těle při takové řeči. Kde je to »velké umění«? Velkým uměním můžeme u nás nazvati umění Smetanovo. Ono má všecky vlastnosti umění velikého: myšlenkovou výši, citovou hloubku, dokonalý výraz a na všem — posvěcení... Bylo něco podobného v Hodoníně? A pak ještě »velké umění« vyrostlé »na kořenech (?) staré kultury lidové« — bylo by třeba jasnějšího vyjádření, aby takové výroky nesváděly obecenstvo, ba i tu a tam venkovskou žurnalistiku na scestí.

Zdržel jsem se při výtkách déle a obšírněji jenom proto, že přeju upřímně rozvoji uměleckého života na Moravě a vzrůstu umělecké úrovně. Kdož by co namítal proti moravské škole v umění českém? Nevítal by ji kde kdo s radostí, jako všude v Čechách vítali Úprku? Ale škola ta musí mít pevné základy umělecké, musí se zbavit všeho diletantství a všeho nerozumného, přímo balamutícího psaní. Musí mít vysoké umělecké požadavky a nepřipouštět jich snižování. Radostný výkřik »Nyní jsme doma« smí zaznít, až po pracném a dlouhém výstupu zjeví se místo tvrdých skalisk modrá obloha a pod ní blízký vrchol.

*

Také »Manes« uspořádal výstavu na Moravě. Přenesl poslední svou členskou výstavu pražskou, o které jsme se tu nedávno zmínili, do Valaš-

ského Meziříčí a rozšířil ji pěkným výborem Bémových, Hofbaurových, Jiránkových, Kašparových, Kotěrových (mezi nimi sádrový model musea v Král. Hradci), Masarykových, Suchardových plaket (jež všecky rozprodány), Švabinského kresbou, Štursovou skizzou pomníku bible kralické a dvěma Slavíčkovými, v Praze známými obrazy: »Les« a »Konec zimy«, jež byly největší ozdobou výstavy. Nehledané motivy, a jak z plna, z plna vyvážené! Štursova skizza podávala zatím jen obrysy muže, sedícího a opírajícího se o zlomky antických sloupů a zabraného do knihy nového života, zcela jiného, než byl život mezi těmi antickými sloupy. Myšlenka jasná a těmi malými, dobře volenými prostředky mnoho napovídající. Kéž se mu podaří vdechnouti té postavě biblického ducha!

O venkovských výstavách musí platit totéž, co o knihách pro mládež: nejlepší jest pro ně dobré. Proto měl by býti výběr rozvážnější. Také rozvěšení nepřispívalo, aby dojem byl mocnější. Ale vyšší úroveň, než v Hodoníně, bylo cítit skoro všude.

*

Oběma výstavám vadily místnosti, při jejichž stavbě nebylo ovšem pomýšleno na výstavy. Neměly vrchního světla. Bude nutno dbáti, aby tyto nedostatky odpadly. Při stavbách obecních neb spolkových domů v našich městech nebo při větších budovách školních bude nutno postarati se o větší místnost s vrchním světlem. Potřeba uměleckých výstav v našich městech venkovských se vzmáhá, a je to zjev potěšitelný. Na pěti výstavách Sdružení bylo, jak čteme v katalogu, na 50.000 návštěvníků a uměleckých prací prodáno 146. Tuto potřebu nesmíme dusit, nýbrž snažit se vyhovovat jí a usnadňovat ji. V takové větší místnosti s vrchním světlem v národním domě nebo v budově školní nebo v domě městské spořitelny, záložny, radnice mohou se s uměleckými výstavami střídati veřejné schůze, přednášky, a venkovská města tím nabudou větší obsažnosti a přitažlivosti.

*

Novinami už proběhla zpráva, že se konají porady o uspořádání slovanské umělecké výstavy. Myšlenky uspořádat ji chopilo se Sdružení výtvarných umělců moravských. Byla důvěrná schůze delegátů Sdružení s umělci polskými, hlavně se sdružením »Zero«, v Krakově (náhodou jsem při této schůzi byl), a nedávno oznámily noviny, že předseda Sdružení J. Úprka s jednatelem J. Kafkou jeli do Bělehradu, aby tam s předsedou Svazu jihoslovanských umělců Jaroslavem Věšínem porokovali o budoucí výstavě slovanské.

Dovoluji si k tomu říci několik slov. Umělecká výstava slovanská jest nejenom pro nás samy, ale vůbec pro svět dílo tak veliké vážnosti a veliké zodpovědnosti jako slovanská otázka vůbec. Takové dílo musí býti vloženo do rukou všech povolaných, a jen povolaných; o díle tom musejí pracovat všichni povolaní. Názvu »slovanská výstava« nesmí býti zneužito. Proto neuznávám dosavadní způsob porad za správný; nevidím v něm, že zamýšlená věc má dobrý základ. Jakž může míti dobrý základ, když porady se konají bez »Manesa«, bez »Jednoty« se strany české, bez »Sztuky« se strany polské (spolek polských výtvarných umělců »Sztuka« v Krakově má týž asi význam v životě polském, jako u nás »Manes«)

a bez ruských umělců vůbec? Možno si myslit bez těchto složek vůbec nějakou slovanskou výstavu? A nějakého chromečka — to raději ne!

*

Redaktor »Typografie« Karel Dyrynk patří k těm několika pracovníkům, kteří vážně a opravdově ubírají se za krásným cílem: povznésti u nás umělecké řemeslo knihtiskařské. Loni vydal »Pravidla sazby«, miniaturní knížku krásně upravenou, tisknutou dvoubarevně na ručním papíře, v níž sestavil stručná pravidla sazby knižní a akcidenční. Nedávno vyšlo druhé vydání. Tyto dni pak vydal druhou knížku příbuzného obsahu: »Krásná kniha, její technická úprava« (nákladem spolku »Typografia« v Praze). Pojednává v ní o všech složkách knižní úpravy s hlediska knihtiskaře-řemeslníka a snaží se ukázati, »které asi jsou technické požadavky, kladené na dobře řemeslně upravenou knihu. Nejsou to přesná pravidla, ani pravidla absolutní; úprava krásné knihy je cosi jemného, co nelze změřit, ani zvážit — krásu knihy spíše vycítíme. Lze však udati určité poměry jednotlivých složek, postup řešení úpravy, jakési hranice, mimo něž radno být velmi opatrným.« I mluví v prvé kapitole o krásné knize a jejím komponování, jak vnější krásou knihy duševní požitek »stává se dokonalejší, ucelenější, intensivnější... Již dotek vláčného ručního papíru jest příjemný, krásné, sytě černé typy měkce leží na drsné ploše bílého neb slabě zabarveného papíru, dekorativné illustrace, s písmem harmonické, neruší, spíše doplňují illusi, slohová výzdoba vkusně doprovází text a osvěžuje stránku. Dojem, jejž vyvolávají některé takto vzácně upravené knihy, je téměř hudební; vše je zladěno na jeden tón, vše směřuje k témuž cíli: zdokonaliti duševní požitek, zvýšiti jej a dodati mu plnosti.« Rozbírá pak francouzský a anglický způsob knižní úpravy, jsa se svými sympatiemi při způsobu anglickém: neboť v něm nejkrásněji vidíme v době nové rozřešeno, co po krásné knize chceme, jak totiž »vzájemnou souvislostí všech knižních prvků dosáhneme působivé ucelenosti a slohovosti. Vše, každou podrobnost úpravy, luštíme dle jednotného plánu, nic nesmí banálně vynikat, vše zladíme na jeden tón, ztlumíme, aby dominoval vlastní obsah knihy: její myšlenka.« V 2. kapitole rozbírá vlastnosti papíru pro krásnou knihu; v 3. kapitole výběr písma, určení jeho síly a poměrné velikosti; ve 4. kapitole formát knihy, velikost vysázených stránek a postavení jich na plochu papíru; v 5. kapitole sazbu běžného textu, versálek, básní, divadelních her, sazbu titulků; stranu titulovou, frontišpic, patitul, tiráž, dedikaci, obsah, předmluvu; v 6. kapitole lámání sazby do stránek; zarážku, špičku, záhlaví, stránkování, poznámky, marginálie, lámání básní a divadelních her; normu a signaturu; v 7. kapitole výzdobu knihy; illustrace v krásné knize; ornamentální výzdobu uměleckou a typografickou; konečně v 8. kapitole tisk krásné knihy. Už z tohoto výpočtu tolikerých různých složek knižní úpravy možno si představiti, co práce a úvahy dá vydání krásné knihy, které by však nikdy se plně nezdařilo, kdyby k té práci a úvaze nepřidružila se láska a oddanost k dílu, předpokládajíc ovšem vrozený a stále šlechtěný vkus. Z celé této knížky příjemno je cítit, jak autoru jde o vážné dílo umělecké, ne o titěrnou hračku, ne o nemužnou libůstku, ne o módní

nějakou zálibu. Chceme bibliofilství v ryzím uměleckém smyslu, který všecko přílišné, všecko násilné, všecko titěrné vylučuje a odmítá, který žádá krásnou úpravu, ne aby se s ní mazlil, na obsah nedbaje, ale aby jí pozvedal obsah knihy té, myšlenku. Knížka Dyrynkova znamená zas kus pokroku u nás. Že je krásně vypravena, rozumí se samo sebou. Je vzorná. Papír, písmo, sazba, výzdoba, formát, tisk, vazba — vše splývá v krásný, harmonický celek. Iniciálky v příjemné změně se střídají, jen K se opakuje dvakrát totéž. Přidány jsou k textu 24 ukázky stránek titulových i textových z pečlivě upravených knih; 10 z nich je českých: 4 z Kšaftu Komenského, vydaného od Spolku bibliofilů jako prvá prémie členská, 2 z Preissigova Barevného leptu, pak po ukázce z Šibala Pierrota, vyzdobeného od F. Kysely, ze Zpovědi anglického poživače opia titul, kreslený od J. Marka, z Filosofské historie Jiráskovy, vyzdobené od Ad. Kašpara, a z Dyrynkových pravidel sazby; 10 ukázek je anglických, mezi nimi čtyři od Williama Morrisa; 3 jsou americké a jedna německá. A co konečně nezvykle překvapuje při veškeré té nákladnější úpravě, jest cena té knížky — K 3·20! Při 400 výtiscích pouze! Při druhém vydání doporučoval bych věcný rejstřík. Rušivě působí na str. 31. a 32. odchylná poloha háčků ve slovech »nechť« a »neboť«, zvlášť následuje-li hned jiná zas poloha znaménka délky: »nechť písmo«. Také v tak harmonicky upravené knize neradi čteme chyby, jako »ze třech« a j. To však jsou maličkosti, které se lehko odfouknou. A na sám konec něco národohospodářského: čtenář zví z té knížky, že my Čechové nemáme dosud svého písma! Že tedy nejenom kde co všecko píšeme a tiskneme na cizím, t. j. skoro vesměs německém papíře, ale že také tiskneme kde co všecko písmem v cizině zhotoveným. »Pokud se písma týče, jsme odkázáni pouze na písmolijny cizozemské — nemáme dosud vlastního českého písma — a tyto nezhotovují ke každému písmu české akcenty; zvláště bývá tento nedostatek u písem nedávno vydaných«. Vážné snahy bibliofilské musejí se nésti k tomu, aby se nám dostalo také svého vlastního písma, aby i v tomto oboru, ba právě v tomto vzácném oboru, jímž šíří se a množí to, čím nejplněji se vyjadřuje česká duše, nastalo u nás osamostatnění.

*

Při knize Dyrynkově vzpomněl jsem si na veliký podnik, k němuž se odhodlalo české učitelstvo na Moravě: na souborné vydání spisů Jana Amosa Komenského. Toto odhodlání zasluhuje největší úcty, ale také největší podpory. Je to podnik na síly učitelstva ohromný svým nákladem. Svým významem bude to nejkrásnější a nejvýmluvnější pomník Komenskému v národě českém. Takový pomník však musí být v pravém slova smyslu monumentální. Redakce textu je v osvědčených rukou; hlavním redaktorem jest prof. Kvačala. Ale rádi bychom chtěli mít uspokojivě zodpovědnu důležitou otázku: Je také postaráno o opravdu monumentální úpravu tohoto souborného vydání? Byl požádán nejlepší odborník, aby rozhodl o volbě papíru, formátu, písma, sazby, výzdoby, tisku, obálky, vazby? Byl pozván umělec, aby vyzdobil toto vydání jednoduše, ale monumentálně? Hned výzdoba dvojitého titulu pro všechny díly je nevyhnutelna. Na to všecko měla být přímo vypsána soutěž. Vyzdobit a upravit

dílo Komenského musí přec pravý umělec. Nesmíme zůstat za holandskými vydavateli ze 17. století, kteří v Amsterodamě vydali tak pečlivě a uctivě Komenského. Vydání naše musí býti textem i úpravou monumentální, a to i kdyby pouze pro nás bylo určeno. Vydavatelstvo se však rozhodlo učinit toto vydání přístupno i cizím národům; tím bere na sebe tím větší zodpovědnost, neboť vydání toto se stává českou publikací representativní. Na takové publikaci nesmí být nic polovičatého. Jinak by se stala chyba na dlouhá léta nenapravitelná. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Upton Sinclair: Jatky (The Jungle). Román. Přeložil Zdeněk Franta. (Laichterova sbírka krásného písemnictví IX. 1909.)

Na jednom místě svého románu táže se Sinclair, jak prý může na příklad někdo očekávati, že vzbudí sympatie u milovníků slušné literatury, řekne-li, jak se v domě té a té rodiny hemžilo hmyzem, jak to bylo pro všechny pramenem soužení, nepříjemností a ponížení, a jak vydávali těžce vydělaný groš, aby se toho zbavili. Otázku tu mohl by si opakovati co chvíli, kdykoli ve svém díle vyličuje muka podobná, s kterými básníci nemívají z pravidla co činiti, a o jejichž podrobnostech nelze se, jak sám jest přesvědčen, v uhlazené společnosti vůbec zmiňovati. A přece jeho román Jatky (The Jungle) vyšel do roka v statisících exemplářů a nikdo se od něho neodvracel. Máme pro takový případ výklad. Realismus v literatuře, i kdyby od doby svého rozmachu nemohl — a ovšem že může — vykázati se řadou děl v pravém slova smyslu uměleckých, bude míti vždy tu zásluhu, že probudil zájem a smysl pro pravdu. V době nedávné vyšly knihy, které samy sobě vysokých cílů uměleckých ani nekladou, a přece jdou takřka z ruky do ruky, protože odhadují kus skutečného života. Skoro každý stav má dnes dílo, drama nebo román, které se zabývá jeho vnitřními i vnějšími poměry, od stavu dělnického a vojenského až ke studentovi a učiteli, universitnímu docentovi, lékaři i duchovnímu, a všechna ta díla založena jsou na pouhé skutečnosti, sociální pravdě. Není to snaha po sensaci, kde se při tom odkryjí věci a poměry překvapující, ani se netřeba báti, že by taková tendence zůstala trvale jediným literárním cílem. A není to chtivost sensací, když po knihách takových dychtivě se sahá: jest to právě smysl a zájem pro pravdu, příznačný pro moderní dobu.

V tom smyslu lze dobře pochopiti také neobyčejný úspěch románu Sinclairova. Na základě holé skutečnosti vyličuje osud litevské rodiny, která se vystěhovala do Ameriky, do Chicaga, aby tu zbohatla, a místo toho vezme fysicky i morálně za své, jediný Jurgis s věrou ve snahy a cíle socialismu doufá se udržeti a začíti život

nový, příznivější, když mu zemřela drahá žena, která z bídy musila zaprodávati své tělo, když ztratil jediné dítě, a za to, že pomstil neslýchané bezpráví, vsazen byl do vězení, a vůbec se ocitl na samém pokraji záhuby vlastní. Jatky v Packingtowně staly se nezkušené, hodné rodiny té osudem, který s nelítostnou hrůzou se na nich naplňuje od první chvíle, kdy uvěřili anonci o výhodné koupi domu a padli do rukou úlisnému agentu, který z nich peníze přetěžce vydělané přímo vyssál. Ne však osud ten sám jest v románě věcí hlavní; rodin přišlých na mizinu jest s dostatek a netřeba jich hledati právě v Americe; těžisko knihy spočívá v tom, co nešťastný osud ten přivodí a zaviní. V tom smyslu Sinclair Ameriku takřka objevil. Zasneme prostě nad tím, co v zemi té, všemi směry posud velebené, před vás předstupuje jakožto nezastřená, neomlouvaná pravda. Obrovský závod vyčerpá síly lidské do poslední krůpěje a pak je odhodí. Obchodnická vyděračnost neušetří zdraví mužova, ani cti ženiny, ani útlosti dítěte. Vše děje se pod ochranou zákona, ale není nespravedlnosti, příkoří a zločinu, který by tu nebyl spáchán. Reklama, hlásající světu výbornost podniku a výrobků, jest podvod, anonce, jimiž zvou se lidé do práce, jsou honbou za ubohou kořistí. V obrovském městě tom, s jeho zásobami nahromaděného bohatství, jsou lidé štváni a ničeni necitelností lidskou i přírodními silami, jako v dobách jeskynního člověka. Celý ten obrovský závod jest útokem na lidské zdraví a lidský život, nejen pracujících, ale i kupujících.

Neuvěřitelné jsou tu věci, jichž se stáváme svědky. Za to, aby se mohlo prodávat maso tuberkulosních dobytčat, platí se týdně dva tisíce dollarů, a stejně za ta, která ve vlacích pošla cholerou. Do uzenic přichází maso, které spadlo na podlahu do prachu a drtin, kam dělníci nohama nanesli a naplivali nesčíslné miliardy tuberkulosních bacilů. Lidé, pracující v místnostech s nádržkami vřelé vody, plných páry, jsou vydáni v nebezpečí, že spadnou do kádí, a když se tak stane, nepřijde se na to kolik dní, a tu až na několik kostí šli do světa jako Durhamovo čisté ledvinové sádlo. Jedno z pravidel na porážce přikazuje, že dělníkovi, který se opozdil o minutu, strhne se mzda za hodinu práce, a týž zvyk zaveden byl na večer, za »načatý čas«, za část hodiny, se neplatí. Poněvadž město, které ovládala obchodnická oligarchie, jest podle jména řízeno lidem, jest třeba obrovské armády nepoctivých lidí, která musí býti vydržována po celý rok; vůdcové a organisátoři, obecní starší i poslanci, volební náhončí a právní zástupci, vůdcové dělnických organisací i policie, vše to jest podplaceno, aby sloužilo několika ohromným boháčům, proti nimž poctivý prostý člověk marně zvedá boj. Konce by nemělo, kdybychom všechny ty hrůzy a nespravedlnosti chtěli zaznamenati; román jest jich plný.

Není pochybnosti, že román Sinclairův podmaňuje v první řadě těmito fakty; úžas a zvědavost stupňují se od stránky k stránce, a s nimi poptávka po knize. Přes to jest arci nutna otázka, má-li román při tom takové kvality umělecké, které dojem holé skutečnosti ještě zvyšují. Tu především lze uvésti, že Sinclair dovede vyprávěti a líčiti věci tak, že vzbuzují naprostou víru. Stil jeho nevyhledává umělých prostředků, zejména vystříhá se vší hyperboly; potlačuje i subjektivní vzrušení a vlastní úžas udržuje v mezích podání takřka kronikářského. Této vlastnosti, ovládati

se při kapitolách tak sensačních, nelze pominouti mlčením, zejména když přes tu zdrželivost nabudeme přesvědčení o autorově soucitu a rozhořčení. Nepachtí se také po zvláštních obratech, obrazech a přirovnáních, ale na pravém místě personifikuje hrůzu, bídu a nešťastný osud lidí, pro něž nepozbývá vřelé účasti od jejich prvních rozpaků při příchodu do cizí země až k jejich zničení. A postřehneme také jisté stanovisko filosofické, jaké k věcem a jevům života spisovatel zaujímá: Člověk přece jednou může si v životě dosvědčiti, že život se všemi svými starostmi a hrůzami není konec konců nic zvlášť velkého, nýbrž pouze bublina na povrchu řeky, něco, s čím se může házeti a hráti, jako kejklíř hází svými zlatými kulemi, co se může popíjeti, jako pohár vzácného červeného vína. Nad obrovským závodem se zamyslí: jest to něco tak ohromujícího jako vesmír, zákony, podle nichž se tam pracuje, i způsob, jakým se to děje, jsou právě tak nezbadatelné a nepochopitelné. Lidé jsou částí ustanoveného řádu, který lidi kruší a deptá. Ve vzdělaném světě neplatí nic, než brutální síla, řád, vymyšlený od těch, kteří ji mají, na podmanění těch, kteří ji nemají. Se zvířetem cítí jako s člověkem, jejich osud cítu jeho dotýká se stejně. Poznání neslýchaných poměrů a případů vede jej k socialismu, od něhož doufá v nápravu, a v jehož čele stojí sám Kristus. Kristus ne jakožto drahokamy posázená modla církví, nýbrž Kristus ve své majestátní skutečnosti, jakožto muž zármutku a bolesti, světem opovrhovaný, t e n jest pravým zakladatelem socialistického hnutí.

Sinclairův román nepřestává na tom, býti dokumentem velikého bezpráví a zla, ale ukazuje také východisko z něho, cestu k vyváznutí — věc, kterou rovněž nelze zamlčeti. Právě však při tom narážíme na nedostatek umělecký. V poslední třetině díla, kde jde o to, aby se projevila víra ve vítězství ideí socialistických, znamenati lze nápadný chvat, ostře se lišící od klidného toku vypravování předchozího, Jurgis se ke všemu dalšímu dostane velice hladce, všechno jde jako po připravených kolejích a na konec plaidoyer pro socialismus činí dojem rhetorického výstupu. Zdá se, že nahromadění faktů a obsáhlost látky autora již unavovala, i hleděl dospěti rychle ke konci, k závěrečnému účtování s poměry a lidmi. Ale je to kniha užitečná. —*ejč*—

Poučná:

JUDr. Jos. Kaizl: Z mého života. — Dr. Jiří Daneš: Spojené státy severoamerické. — Charles Morice: O moderních podmínkách krásy. — Dr. Vilém Hans: Osud a vůle. Pokus o světový názor Henrika Ibsena. — Dr. Eugeniusz Piasecki: Zásady výchovy tělesné.

JUDr. *Jos. Kaizl*: Z m é h o ž i v o t a. Vydal Dr. Zdeněk V. Tobolka. I. Až po habilitaci. (Nákladem Jos. R. Vilímka.)

Memoiry Dra. Kaizla nejsou vlastně tím, čím bývají obvyklé memoiry. Máme před sebou spíše životopis, volně sestavený hlavně z dopisů Kaizlových, částečně i z jeho deníků. Místy, kde je potřebí spojení a do-

plnění, mluví pořadatel Dr. Tobolka. V tomto I. dílu memoirů marně bychom také hledali hlubší a zajímavější podklad pro Kaizlovu pozdější činnost politickou. Jen počátky vědeckého úsilí Kaizlova jsou tu již nastíněny. Ale zajímavá je přes to i tato část pamětí. Individuelně pro Kaizla samého, ale i typicky. Tak jako Kaizl vyrůstal, vyrůstala takřka šmahem celá naše starší generace. Kouření, pití, studentské lásky a k tomu vlastenecké horování! »Zde v Litomyšli, zvláště působením Voldřického, jsem teprve se stal studentem v pravém smyslu slova z dítěte,« píše Kaizl. Doplňme si to tímto: »Jen kdybych ozdobou vlasti se mohl státi — ó, jen to je mé bažení. Pročež zní mé heslo: Vše vlasti.« — »Udělal jsem včera a dnes velké pokroky. Chodil jsem dnes dopoledne a odpoledne s Voldřickým po podsíni a stíhali jsme děvčata, zvláště pak jednu.« »Voldřický mi dal krásnou trysku k čibuku. Kouřím doma před matkou mnoho.« »Tedy dne 19. jsme byli pozváni u Voldřického a Bartoše. Panovala, zvláště později, nenucená veselost: písně se zpívaly národní, slovanské atd., pilo se o závod.« To, když byl mezi 14. a 15. rokem. Litomyšl, zdá se, neměla valně dobrého vlivu na Kaizla; vždy, kdykoli přišel do Prahy, jako by se probouzel k lepšímu životu, hlavně asi působením svého strýce Dr. Edmunda Kaizla. »Cítím se zde mnohem více pobádán k pozdějšímu politickému a literárnímu působení, neb je a ne-li ještě zcela, tedy bude alespoň Praha co nejdříve střed všech slovanských záležitostí říše rakousko-uherské.« Také v Praze vždy lépe studuje než venku. Tehda v 15 letech o sobě napsal: »Jaký jsem? Vímť to, jsem jácký a sobecký, však jsem též dobrého srdce a dobrých snah pro vlast a všeobecenstvo. Ve velkém stupni je u mne — ctižádost, jež mne žene ku předu — Na prej —!«

Později přišly snahy literární, básnění atd. Je v nich hodně romantismu právě tak jako v tom vlastenectví i v těch četných láskách Kaizlových. Ale i tu vidíme, že běžným nazíráním proniká zase i samostatnější a hlubší názor. Píše na př. o románě: »Vůbec je to slovo »tendenční román« dle mého náhledu velikým pleonasmem, vždyť přece tendenci, t. j. účel, úmysl, musí míti spisovatel. Kdy je nějaký román tendenční? Snad když zcela zjevně čelí k provedení jistého z v l á š t n í h o (ne všeobecného) snažení? Poučuje-li spisovatel pouze k všeobecnému hájení dobra proti zlu — jesti to román? nikdy — pak je to snad mravoučná kniha nebo filosofická; musí tedy boj ten učiniti makavým v nějakém případě konkretním — a tu hned se najde někdo, jenž svraští čelo, položí prst přes ústa — a mrkna významně, řekne: ha, tendence — ha, rýpal — ha, socialista! Zavrhuji tedy naprosto rozdělování románův na tendenční a netendenční — ať se řekne román toho a toho směru a obsahu — ale tendenci má každý.«

A lásky Kaizlovy — studentské lásky. Je jich celá řada. Za každou cenu chce být stále zamilován, přechází od jedné ke druhé, hledá lásku, o niž by se opřel, a má i zmínku o prostituci. Píše svému bratrovi Emanovi, když byl 21letý: »Jsem často ve stavu úplného odříkání se — děj se co děj —. Mně štěstí nepřeje — mně blaho nekvete, a jen kdybych v tom citu se mohl probírati, kdybych jej mohl vysloviti, kdybych směl básniti — a nemohu — nesmím — chléb to káže — chléb bídný a proklatý.

Na tom stanovišti se nyní často nacházím, tu přichází pak ďábel a šepce: Zadus tu strasť rozkoši — a musím znova bojovati proti němu, abych nepodlehl, abych nedostal se na dráhu hovadění. A ďábel má někdy dobré pomocníky, vždyť praví, že sama příroda tak žádá, že to někdy musí býti — a proč by to nebylo častěji. — Tak podstupuji duševní svízel — jednu za druhou.«

K habilitaci dostal se Kaizl r. 1879 — pětadvacítiletý. S překážkami. Prof. Jonák, který byl referentem o spisu habilitačním, odmítl práce Kaizlovy přes to, že se příznivě vyslovili prof. A. Wagner, Schmoller a Schäffle. Také habilitační kolloquium Kaizlovo považoval za nedostatečné. Zůstal však ve sboru ojediněný a Kaizlovi v září r. 1879 byla udělena venia legendi z politické ekonomie s vyloučením vědy finanční. *V.*

Dr. *Jiří V. Daneš,* Spojené státy severoamerické. V Praze, nákladem J. Otty, 1909. (Sbírky přednášek a rozprav serie V., číslo 7.)

Autor, jemuž bylo dopřáno seznati Ameriku z vlastního názoru, vyvíjí v tomto spisku, který vznikl z přednášek, konaných svým časem v universitní extensi, geografický, historický i etnografický obraz Spojených států severoamerických, jichž politickou a národohospodářskou rozpínavost počíná již cítiti i Evropa, vlastní pravlast obyvatelstva, které dnes z různých národů splynulo v novém prostředí v novou jednotku národní, vyznačenou na venek společným jazykem anglickým. Po stručných výkladech o povaze pobřeží a tvářnosti povrchu (horstvu, řekách) hlavní pozornost věnuje Daneš právě Severoameričanům samým, ukazuje na žalostný osud praobyvatelů domorodých, Indiánů, kteří zdají se býti odsouzeni k vymření, vykládá dále trpký osud negrů, jimž s osvobozením nedostalo se, bohužel, de facto ani rovnoprávnosti, ba ani lidských práv, probírá obtíže nové otázky »žluté«, jež plyne ze stálého stěhování Japonců i Číňanů. Nejzajímavější kapitoly věnovány ovšem vylíčení povahy pravého Američana, člověka praxe i podnikavosti, ba zřejmé úskočnosti a jisté nevázanosti, neznající než šílený shon po bohatství a výdělku, pod jehož zorným úhlem hledí na výchovu, politiku i všecku kulturu. S tím souvisí i netušený rozmach polního hospodářství, průmyslu a obchodu, a jmenovitě pověstná doktrina Monroeova, jež pod heslem »Amerika Američanům« vztahuje dnes své nenasytné ruce pod nicotnými záminkami po všech svých sousedech blízkých i vzdálených. Svým místem autor pronáší několik trpkých slov o amerických Slovanech, jejichž postavení dokonce není záviděni hodno: s počátku pracují za bídný groš nejnižší práce, k nimž hrdý dělník americký za nic by se nesnížil, časem domáhají se sice jistého blahobytu, jejž by jim rodáci ve vzdálené vlasti záviděli, ale nikdy nedovedou se vskutku domoci rozhodujícího vlivu, a co hlavního, v druhé, třetí generaci docela se odcizují a odnárodňují; při tom kletba našich poměrů domácích, rozpor liberalismu a klerikalismu, pronásleduje je i v nové jich vlasti. O některých rysech americké kultury snad bychom si přáli obšírnější výklady; tak o školství (zmínka dost kusá na str. 54), neobyčejném spolkářství a sektářství i poměrech náboženských (str. 56) a j. — ale celkem neveliká knížka, jejíž praktickou cenu zvyšují i stati-

stické tabulky i mapky, podá každému úplný obraz o podivuhodném největším demokratickém státu, v němž není aristokracie rodové, ale za to svrchovaná vláda peněz, otvírajících přístup ke všemu, co lze koupiti na pozemském světě. *F.*

Charles Morice: O moderních podmínkách krásy. Úvahy z ethiky a sociologie umělecké. (»Slunečnice«. Knihovna Noviny. Nákladem Grosmana a Svobody.)

Charles Morice má v základě stejný požadavek pro umění jako Tolstoj. Tolstému je ideálem umění, které je přístupno bez rozdílu všem lidem. Podobně i Moriceovi. Žaluje na rozluku umění od života, nechce umění jen pro elitu, nýbrž umění pro všechny, žádá shodu Umění a Lidu. A dále! Tolstoj chce míti umění v úzkém spojení s náboženstvím. I Morice. »Bez váhání prohlašuji,« dí, »že umělecký duch jest přirozeně a zákonně příbuzen duchu náboženskému. Oba potřebují všeobecného souhlasu a kdyby náboženský duch zahynul, duch umělecký by ho nepřežil. Náboženský — pravím — ne církevní. Církevní duch příliš často byl vrahem ducha náboženského.« Odtud Moriceovi ideálem umění, které by bylo ve spojení s duchem náboženským. »Pokolení lidské nikdy nevystřízliví z opojení té božské chvíle, kterou byl vrchol Řecka.« Stejně je tomu dle Moricea v dobách, kdy křesťanští umělci pracovali pro Boha. »Naše chrámy: tyto zázračné siluety klečících žen, se zády vodorovnými, s hrudí k východu, s hlavou a rameny vzepiatými k nebi! Jaké ohromné básně, rozechvívající do kořenů člověka! — — A jest v tom všecko umění, jako jest v tom všechen život: jest v tom zázračný výrazový soubor všeho života, podaný veškerým uměním.« Jelikož pak dnes církev ztratila svou životnost, umělci prý ztratili smysl dramatu, ztratili náboženského ducha, a úkony jejich nejsou již základně náboženské, jako jejich výzdoba není v pravdě umělecká. Odloučili se od pravdy umělecké jen proto, že se odloučili od pravdy náboženské. Odtud krise, z níž nové umění musí nalézti východ. Kde a jak? V přírodě, odpovídá Morice, v symbolisované realitě. »Duchové poučení, ne pověrčiví vědeckou pověrou, vnesou v pozorování přírody světlo obraznosti, obraznosti opravdové, která objevuje v tom, co jest, a básníci, plastikové, hudebníci budou slaviti lidské rity kultu vesmírného.« Jinými slovy symbolism je ta konečná a zázračná formule, symbolism, který zrodí novou symboliku, jíž bude všeobecně rozuměno rozumem i citovostí, symboliku dostupnou obraznosti a paměti a bozi zrodí se znova.

Mnohé, co nalézáme v knize Moriceově, bylo u nás již pověděno v různých obměnách. Nové jsou úvahy o poměru vědy a umění, Moriceovy útoky proti moderní vědě. Ale právě ta kapitola je hodně slabá. *D.*

Dr. *Vilém Hans*: Osud a vůle. Pokus o světový názor Henrika Ibsena. Přeložil Hanuš Hackenschmied. (Melicharova bibliotéka v Hradci Králové.)

Není na škodu kniha rázu Hansova. Vede nás k synthesi, učí v spisovateli hledati základní a stěžejní, uvědomiti si světový jeho názor a tím i jeho stanovisko a význam v proudu doby. Rozborem Ibsenových dramat

a zachycením význačných výroků dostáváme se ke všem těm složkám, které v celku tvoří t. zv. ibsenism. Pochybnost jest tragikou Ibsenova života. Pochybu nazývá »zlovolným elfem«, který jej navštěvuje od rána do noci... Na jediné pouze neodvážila se pochybnost nikdy, nebo nanejvýš jen na okamžiky v nejsoumračnějších, nejtmavších chvílích jeho života. To jest víra v pokračující rozvoj lidstva. Autor ukazuje, jak s myšlenkou rozvojovou stojí a padá celý světový názor Ibsenův. Nestálost a prchavost citů jest však u Ibsena pojímána tragicky, kdežto na změnu myšlenek pohlíží Ibsen jako na nutný pokrok. Ale což není možný pokrok a rozvoj i v citech? Dle Ibsena každý sám musí rozpoznati, co je jeho určením, a jak má sloužiti rozvoji celku. Každý musí se dobrovolně podříditi přirozenému zákonu rozvoje, který žádá zničení mnohých individuí v zájmu celku. »Jsou mužové, stvoření k tomu, aby žili, a mužové, stvoření k tomu, aby umírali.« Z toho by vyplývalo, že pro celek je nutným stálé sebezapírání. Avšak Ibsen to tak neformuluje, dle něho prvým požadavkem člověka je vytvořiti svou vlastní osobnost. »Vše, ať cokoli předpisují mu na povinnostech stát, církev, společnost, obyčeje, zvyky, morálka — všecko jest nedůležité, jestliže směřuje proti tomuto požadavku. Individuum má povinnosti pouze k sobě. Jenom když tyto plní, má jeho život cenu pro veškerenstvo.« Odtud pak tragika Ibsenova. V knize je rozebrána v jednotlivostech. Avšak bez kritiky. Kritika by nám ukázala, jak individualism Ibsenův upadá v rozpory a jak je tragický právě i tou svou jistou pohodlností, která učí žít člověka pro abstraktní celek. *P.*

Dr. *Eugeniusz Piasecki*, Zásady výchovy tělesné. Přeložil se svolením autorovým Frant. Vondráček. V Praze 1908, nákladem Dědictví Komenského, cena 1 K 50 h.

S jménem Piaseckiho, jehož otec, lékař Wenanty Piasecki, byl svého času z prvních propagátorů tělesné výchovy v Haliči, spiato jest všecko moderní úsilí polské o prohloubení a takořka zvědečtění tělocviku, k čemuž autor vykonal i obsáhlá studia theoretická ve své pracovně fysiologické i zkoušky praktické, i konečně četná pozorování na svých cestách po Anglii, Francii a Skandinavii. A je to právě tělocvičný systém švédský, jejž tuto Piasecki propaguje a staví daleko nad tělocvik německý, francouzský, a ovšem i český, jimž vytýká zbytečné snahy akrobatické a athletické, přílišnou složitost, umělkovanost, ba přímo nepřirozenost; naproti tomu systém švédský staví v popředí celek, nikoli jednotlivce, spokojuje se s nářadím prostým i jednoduchým, ale za to racionálně vybraným, má konečně význačný rys hygienický a esthetický. Cvičení švédská vesměs opřena jsou o zásady anatomicko-fysiologické, kdežto německá spočívají na momentech vnějších a přímo uměle rozpoutávají všeliké tužby a instinkty po pohybech těžkých, překvapujících, zkrátka cirkusových. Dvěma konečně směry výborně se doplňují tělesné cviky švédské; jsou to především zábavy, hry hybné a všeliké sporty, v nichž mnozí jednostranně chtějí mít vyčerpán všecken program i obsah fysické výchovy, a podruhé důmyslný systém ručních prací, známý po celém světě pod jménem slöjd. O všech těchto oborech tělesné výchovy vykládá tu Piasecki velmi pří-

stupně, názorně a instruktivně, doplňuje své výklady jednoduchými obrázky. Spisek jeho lze proto vřele doporučiti nejen pedagogům, pro něž ovšem především je psán, nýbrž i širšímu obecenstvu, jež tu najde poučení o všech moderních sportech (ski jako cyklistice, kopané jako hockeyi atd.); leckteré druhy i u nás dosud neznáme vlastně ani jménem (na př. sparkstötting). Při tom autor vždy několika slovy charakterisuje i hygienický význam jednotlivých tělesných cviků: dobře označuje na př. kopanou za hru silně unavující, a vhodnou tudíž výlučně jen pro chladnější dobu roční a pro silné a zdravé hochy; právem dokazuje, že cyklistika nehodí se za sport dostihový, že moderní tanec docela se zvrhl po stránce svého prostředí, času i místa (autor chce jej proto přenésti pod širé nebe a obohatiti tanci národními) atd. Jak patrno, kniha vskutku časová a zajímavá. *Kd.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

O klerikálních sjezdech letošních tedy psát nebudu. Psal jsem jindy již několikrát. Zdá se, že denní žurnalistika chápe hloub význam těchto manifestací, jak zasluhují plně, a plní podrobněji svůj úkol. Královéhradeckému sjezdu na příklad věnovala větší pozornost než jindy činí. Mám ovšem pořád ještě nesplněné přání, které bych chtěl mít vyslyšeno v zájmu informace veřejnosti: jest to přání po podrobnějším zpravodajství. Noviny si všímaly sjezdu spíše po stránce vnější: zajímal je obdržený nebo neobdržený papežský řád starosty hradeckého, poslance Dra. Ulricha, oficielní účast mladočeské radnice, stanovisko národně-sociální strany atd. K tomu připojovaly reflexe a výtky rázu většinou politického. Ano, klerikalism je politický katolicism a sjezdy jeho jsou politickými manifestacemi a agitacemi; nesmí proto po této stránce býti pouštěn se zřetele. Jenže drobnosti zmíněného rázu odvádějí v celku pozornost od podstaty vlastní, od obsahu sjezdu a od obsahu tohoto zpolitisovaného katolicismu. Přál bych si, a nejen sobě, nýbrž hlavně celé čtoucí veřejnosti, víc a podrobnějších, prostších referátů o průběhu sjezdů, o celém jednání, o obsahu řečí. Proč to? Tvrdím, že naše celková znalost klerikalismu v jeho obsahu, cílech i methodách je nedostatečná, příliš všeobecná. My myslíme, že jej známe, dávno známe, dobře známe, a není to pravda. My myslíme, že klerikalism chce prostě opak toho, oč usilujeme my. Jsme nakloněni lehce sesměšňovati klerikalism, krčiti nad ním rameny, odbývati jej jako věc dnes již přežilou a nemožnou. Soudíme, že klerikalism je prostě nedostatek vzdělání, že je zájmem lidí opozdilých, že jeho doménou je zanedbaný venkov. Čekáme od vzdělání celé nápravy. Všecko to je sebeklam z nedostatku informace plynoucí. Mě vždycky v mém odlišném názoru utvrdí hojná přítomnost a hojná účast četných zástupců intelligence. Nevystihuje skutečnosti, když se namítne, že pohnutkou pro intelligenci

je šplhavost, osobní prospěchářství. Ty hrají roli též, ale nad to rozhodují motivy vnitřní. Klerikalism má kus positivního obsahu, kterým své lidi drží a nové přitahuje, kus positivního obsahu, jímž vyhovuje potřebám mnohých duší nejen prostých, ale i vzdělaných. Není to jen ucelenost a jednotnost povšechného názoru, proti němuž a místo něhož nelze dosud postaviti žádný jiný, ale i jisté jeho kladné složky, které naprosto chybí v názorech jiných. Není to p o u z e složka náboženská (která přes všecku zpolitisovanost jest i v klerikalismu), ale jest to především ona. Není-li náboženství dobrého a zdravého, sáhne většina vždycky k náboženství jakémukoliv, i špatnému a škodlivému. To je zákon lidského ducha.

Této kladné složky průměrný neklerikální člověk nevidí a není informován o všem, co s ní souvisí. Proto bych si přál, aby asi po tři léta všecky denní noviny vysílaly na klerikální sjezdy svědomité referenty, kteří by výstižně podávali zprávu o všem, o čem se jedná, třeba a raději bez reflexí. Reflexe si už dovedeme připojit my.

Zabývám se studiem podstaty a ducha i taktiky klerikalismu dlouhou dobu, ale každého roku mě něco překvapí, pokaždé objevím nějaký nový rys. Kdyby bylo možno, chtěl bych po několik let soustavně se účastniti všech sjezdů jako posluchač a referent. V Německu je hrabě Hoensbroech autoritou o ultramontanismu; on jej studoval, zná jej ze zkušenosti. Naši nynější žurnalisté, bývalí kněží, Svozil, Rouček, Kunte, Loskot, by si získali veliké zásluhy o celek, kdyby se věnovali po nějakou dobu prosté referentské povinnosti o klerikalismu. Máme posud jedinou publikaci, vyhovující v tomto směru. Není jí ani Svozilovo »Bílé světlo«, ani jeho »Žena«; jsou to Kunteovy »Cesty, kterými jsem šel«. A to je velmi málo na protiklerikální náladu a tendenci v jisté části naší společnosti.

Nehodlal jsem psáti o klerikálním sjezdu, ale klerikalismu jsem se nevyhnul. Nelze se mu vyhnout.

V protiklerikálním boji začíná se ujímati nový prostředek, nová zbraň: vedle klerikálních sjezdů a proti nim současně stavět p r o t i k l e r i k á l n í s j e z d y a m a n i f e s t a c e. V menším měřítku se začalo jinde — Německý Brod, Mělník —, hradecký sjezd přirozeně byl podnětem k manifestaci širšího rozměru. Na Moravě zase proti prvnímu sletu klerikálních jednot tělocvičných »Orlů« ve Vyškově svolala slet sokolská župa Chelčického.

Protiklerikální práce se tím jaksi těsněji organisuje. To je dobře. Ale tyto manifestace pokrokových vrstev trpí jistou negativností programu a povšechností svého obsahu. Měly by být konkretnější a svéráznější. Tím budou teprve, až budeme lépe znát klerikalism, a až tyto sjezdy z pouhé obrany a z napodobení se osamostatní a stanou se ne útočným, ale pracovním, praeventivním faktorem v organisaci pokrokové práce. Svého účelu nedosáhnou tak brzy hlavně proto, že nezasáhnou vrstev a jednotlivců zabraných klerikalismem; omezí se na lidi, kteří beztoho již stojí na opačném aneb odlehlém pólu. Proti klerikálnímu sjezdu stavět pokrokovou manifestaci je něco. Více by bylo pracovati předem, aby klerikální sjezd byl v místě a okolí nemožný.

*

Předvídali jsme minule, že co nevidět bude as křesťanskosociální Vídeň jevištěm eucharistického kongresu. Nemýlili jsme se. Vedle evropského eucharistického sjezdu v Kolíně nad Rýnem měli jsme v Peuersbachu v Horních Rakousích podobný sjezd v menším měřítku, a tu bylo na podnět známého hraběte Gallena usneseno pořádati r. 1911 eucharistický kongres ve Vídni za příležitosti velké katolické výstavy umění.

Letošní velký kongres byl na půdě německé. Nápadné je, nač jsme upozornili minule, že ve většině případů bylo francouzské okolí vybráno za jeviště těchto manifestací. Některé německé listy v tom viděly ne soustavu, ale přirozený důsledek celého rázu kongresů: náboženství, které se na nich pěstuje, je prý francouzsky hysterické. Snad je na tomto rozpoznání něco pravdy: jako uctívání božského srdce Ježíšova vzrostlo na francouzské půdě, tak není nahodilé, že tento druh zbožnosti se daří hlavně v lidu francouzsky mluvícím. Ale poslední kongres ukázal, že ani německý katolicism není prost vytýkané hysteričnosti. Třicet tisíc mladíků a mužů v procesí — to je vážný dokument. Nesmí se ovšem zapomínati, že to bylo v Porýnsku, značně katolickém a — v blízkosti Francie, řeknou snad ti, kteří budou chtít hájit německou střízlivost a svéráznost i v katolicismu. Nechť je tomu jakkoli — Vídeň a Vídeňané jistě budou nad průměr vhodným materiálem pro kulturu zbožnosti trochu francouzsky hysterické.

*

Annexe Bosny a Hercegoviny učinila akutním státní uznání mohamedanismu. Zatím je připravena předloha o přijetí islamu podle hanifitského ritu (otomanské státní náboženství) za náboženství po rakousku státně uznané s výlukou manželského práva. Jinde se provádí neb aspoň připravuje odluka církve a státu, u nás se pojem a praxe státních církví a náboženských společností utužuje a rozšiřuje. Uznání islamu jest ovšem prostým politickým důsledkem fakta annexe, ano v nynějších poměrech jednoduše požadavkem spravedlnosti, tak jako přes theoretický a zásadní odpor prakticky by bylo spravedlivo dáti protestantům a Židům rovnoprávnost v tom, v čem jí nemají, na př. virilní hlasy na sněmu, theologické fakulty atd. Zde je skutečná spravedlnost v rozporu s theorií. Někdo může býti, a já jsem, proti virilistům vůbec, ale má-li je jedna uznaná církev, spravedlnost žádá, aby nebyli upíráni druhé. Jiný může býti, ale já nejsem, pro vyloučení theologické fakulty ze svazku university, ale pokud v něm jsou fakulty církve jedné, je nespravedlivo vykazovati fakultu církve druhé do ústraní.

V Bosně ostatně vychází rakouská vláda mohamedanismu velice vstříc; je to náboženství favorisované hned po katolicismu. Nebude tedy státní uznání činiti žádných zvláštních obtíží, ač nevyskytnou-li se právě ve vyloučeném manželském právu komplikace.

Kterýsi statistik sestavil zrovna pro Bosnu, která je konfessijně velice pestrá, poučnou statistiku: jak která konfesse procentně využívá školství, jak příslušníci které konfesse pilně posílají děti do školy. Tu pak je statistika takováto: z mohamedánských dětí chodí pravidelně do školy 5·5%, pravoslavných 10·1%, římskokatolických 23·19%.

protestantských 69·6%, židovských 85·25%. Dokument k otázce: církev a vzdělání, náboženství a osvěta, nebo chcete-li: církev a škola.

*

Z poměru státu a církve dvě drobnosti: zavření Volné Školy ve Vídni a nepřevzetí professora Pöcksteinera, bývalého kněze, do státní služby, když bylo postátněno kommunální gymnasium v Moravském Šumperku a když všichni ostatní professoři byli převzati do státní služby. Obojí náleží do jedné rubriky, která je nadepsána: stát ramenem a sluhou církve, nebo středověk ve dvacátém století. Volná Škola i Pöcksteiner jsou obětní beránci, vržení vlkovi vídeňského křesťanského socialismu. Jen kdyby se jimi nasytil. Ale na to asi sotva stačí takové — maličkosti.

*

Ve Vídni se konal v těchto dnech 8. mezinárodní kongres starokatolíků v evang. reformovaném kostele. V Rakousku a zvláště v Čechách je starokatolicism slabý, ale hnutím Pryč od Říma v posledních letech získal po augsburské církvi nejvíc.

8. září 1909. +

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. F. X. Šalda, Moderní literatura česká. Podmínky historické a národní. Logika vývojová. Dnešní problémy i nebezpečí, 1909 (1 K). — Prof. Th. Birt, Kulturgeschichte Roms, 1909 (za 1 M. 25 pf. ve sbírce »Wissenschaft und Bildung«). — Prokop, Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung, 4 svazky (illustr.) za 200 K, Vídeň Schroll & Co. — Tagebuch von Hermann Bahr, 1909: Kritika Vídně a Rakouska od spisovatele, který by z Vídně a z Rakouska rád udělal stát moderní. — J. Kübel, Pfarrer, Geschichte des katholischen Modernismus, 1909 (3 M.). — Systematische christliche Religion von Troeltsch-Pohle-Mausbach atd. (v Kultur der Gegenwart), za 8 M. — Cornill-Dobschütz a j.: Das Christentum, 1908 (ve sbírce »Wissenschaft und Bildung«, za 1 M. 25 pf.). — A. Deissmann, Licht vom Osten: Das Neue Testament und die neuentdeckten Texte der hellenistisch-römischen Welt, 1908 (2 M. 60 pf.). — Prof. P. Jensen, Die Ursprünge der alttestamentlichen Patriarchen-, Propheten- und Befreiersage und der neutestamentlichen Jesus-Sage, 1906. — J. Eschelbacher, Rabbiner, Das Judentum im Urteile der modernen protestantischen Theologie, 1907 (1 M. 50 pf.). — Prof. O. Gerhardt, Schülerselbstmorde, 1909. — Prof. J. Kohler, Lehrbuch der Rechtsphilosophie, 1909. — R. Eisler, Wörterbuch der philosophischen Begriffe, 3. vydání, 1909. — P. Hermaut et Van de Waele, Les principales théories de la logique contemporaine, 1909. — Dr. L. Loewenfeld, Nervenarzt, Über die Dummheit. Eine Umschau im Gebiete menschlicher Unzulänglichkeit, 1909. — G. Sorel, La décomposition du Marxisme, 1908. — Die Entwicklung der deutschen Volkswirtschaftslehre im XIX. Jahrhundert. Gustav Schmoller zur siebenzigsten Wiederkehr seines Geburtstages. 2 svazky, 25 M. — Hellmann, Abstammung, Beruf und Heeresersatz in ihren gesetzlichen Zusammenhängen, 1907. — Dr. Carl Ritter v. Jaeger, k. k. Landespraesident a. D., Ein Kulturbild aus dem Walten der oesterr. Justiz. Den rechtschaffenen Bürgern dieses Staates zur Orientierung, 1909. — Havlíček. Časopis šířící pravdu v lidu. Red. J. Myslík. Vychází měsíčně, ročně 1 K, při odebírání 15 čísel číslo po 2 h. Vinohrady, Korunní 6. —

M. Robespierre, Discours et Rapports. Avec une introduction et des Notes par Ch. Vellay 1908 (3 franky). — A. Popp, Jugendgeschichte einer Arbeiterin, von ihr selbst erzählt, 1909. — W. Sombart, Das Lebenswerk von K. Marx, 1909. — M. Weber, Ehefrau und Mutter in der Rechtsentwicklung, 1907. — H. Sohnrey, Wegweiser für ländliche Wolfarts- und Heimatspflege, 3. vydání, 1909. — L. Korodi, Deutsche Vorposten im Karpathenland, Berlín, 1908. — S. J. H. Pesch, Lehrbuch der Nationaloekonomie: prvé 2 svazky podniku klerikálního, jesuitského; vyjde ještě svazek třetí a monografie o jednotlivých záhadách hospodářských, jako o agrárnictví atd. — Prof. Dr. J. Wolf, Nationaloekonomie als exakte Wissenschaft, 1909. — Monatschrift für Soziologie, herausg. v. Eleutheropulos und Engelhardt; ročník 20 M., Leipzig, Fritz Eckardt. —

George Tyrell byl hlavou anglického katolického modernismu a modernismu vůbec. Narodil se 1861; přestoupil z anglikánské církve ke katolické, stal se jesuitou, ale právě jesuitism ho zase odvedl od orthodoxie. Pro své pokrokové literární úsilí byl vyloučen z řádu; pěknou sbírku různých statí a článků Tyrellových máme v Through Scylla and Charybdis, Or the old theology and the new. 1907. Proti encyklice proti modernistům Tyrell vystoupil břitkými články v »Times«. Poslední větší práce vyšla loni: Medievalism.

George Burman Foster je professorem theologie na universitě chicagské. Svými pokrokovými spisy (The Function of Religion in Man's Struggle for Existence, 1909 — The Finality of the Christian Religion, 1907[2]) pobouřil svou baptistickou církev (Rockefeller, příznivec chicagské university, je baptista), a ta se proti němu vyslovila na svém sjezdě duchovenském; chtěli ho vyloučit z církve, ale přece si ještě netroufali, proto ho vyloučili ze svého duchovenského spolku.

BINDING SECT. OCT 14 1966

AP
52
N35
roč.16

Naše doba

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY